John R. R. Tolkien
“The Lord Of The Rings”

Джон Р. Р. Толкин
“Властелинът на пръстените”

Съдържание

ПРОЛОГ

ЧАСТ ПЪРВА: ЗАДРУГАТА НА ПРЪСТЕНА

КНИГА ПЪРВА
ГЛАВА 1. ЕДИН ДЪЛГООчАКВАН ПРАЗНИК
ГЛАВА 2. СЎНКАТА НА МИНАЛОТО
ГЛАВА 3. ТРИМА СА ДРУЖИНА
ГЛАВА 4. ПРЎК ПЪТ КЪМ ГЪБИТЕ
ГЛАВА 5. ЕДИН РАЗКРИТ ЗАГОВОР
ГЛАВА 6. СТАРАТА ГОРА
ГЛАВА 7. В КЪЩАТА НА ТОМ БОМБАДИЛ
ГЛАВА 8. МЪГЛА ПО МОГИЛНИТЕ РИДОВЕ
ГЛАВА 9. ПОД ЗНАКА НА СКОКЛИВОТО ПОНИ
ГЛАВА 10. БЪРЗОХОД
ГЛАВА 11. КИНЖАЛ В МРАКА
ГЛАВА 12. БЎГСТВО КЪМ БРОДА

КНИГА ВТОРА
ГЛАВА 1. МНОГОБРОЙНИ СРЕЩИ
ГЛАВА 2. СЪВЕТЪТ НА ЕЛРОНД
ГЛАВА 3. ПРЪСТЕНЪТ ПОТЕГЛЎ НА ЮГ
ГЛАВА 4. ПЪТУВАНЕ В МРАКА
ГЛАВА 5. МОСТЪТ НА ХАЗАД-ДУМ
ГЛАВА 6. ЛОТЛОРИЕН
ГЛАВА 7. ОГЛЕДАЛОТО НА ГАЛАДРИЕЛ
ГЛАВА 8. СБОГУВАНЕ С ЛОРИЕН
ГЛАВА 9. ВЕЛИКАТА РЕКА
ГЛАВА 10. КРАЎТ НА ЗАДРУГАТА

ЧАСТ ВТОРА: ДВЕТЕ КУЛИ

КНИГА ТРЕТА
ГЛАВА 1. ГИБЕЛТА НА БОРОМИР
ГЛАВА 2. РОХАНСКИТЕ КОННИЦИ
ГЛАВА 3. УРУК-ХАЙ
ГЛАВА 4. ДЪРВОБРАД
ГЛАВА 5. БЕЛИЯТ КОННИК
ГЛАВА 6. КРАЛЯТ НА ЗЛАТНИЯ ЗАМЪК
ГЛАВА 7. ШЛЕМОВО УСОЕ
ГЛАВА 8. ПЪТЯТ КЪМ ИСЕНГАРД
ГЛАВА 9. ПЛАВАЩИ ОТЛОМКИ
ГЛАВА 10. ГЛАСЪТ НА САРУМАН

ГЛАВА 11. ПАЛАНТИРЪТ

КНИГА ЧЕТВЪРТА
Глава 1. ОПИТОМяВАНЕТО НА СМЕАГОЛ
Глава 2. ПЪТ ПРЕЗ БЛАТАТА
Глава 3. ЧЕРНАТА ПОРТА СЕ ЗАТВАРя
Глава 4. ПОДПРАВКИ И ЗАЕШКА яХНИя
Глава 5. ЗАПАДНИЯТ ПРОЗОРЕЦ
Глава 6. ЗАБРАНЕНИяТ ВИР
Глава 7. КЪМ КРЪСТОПЪТЯ
Глава 8. СТЪЛБИТЕ НА СИРИТ УНГОЛ
Глава 9. БЪРЛОГАТА НА КОРУБАНА
Глава 10. ИЗБОРЪТ НА САМОЗНАЙ

ЧАСТ ТРЕТА: ЗАВРЪЩАНЕТО НА КРАЛЯ

КНИГА ПЕТА
Глава 1. МИНАС ТИРИТ
Глава 2. ПЪТЯТ НА СИВИЯ ОТРяД
Глава 3. РОХАНСКИяТ СБОР
Глава 4. ОБСАДАТА НА ГОНДОР
Глава 5. ПОХОДЪТ НА РОХИРИМИТЕ
Глава 6. БИТКАТА НА ПЕЛЕНОРСКИТЕ ПОЛЯ
Глава 7. КЛАДАТА НА ДЕНЕТОР
Глава 8. ДОМОВЕТЕ НА ИЗЦЕЛЕНИЕТО
Глава 9. ПОСЛЕДНИяТ СПОР
Глава 10. ЧЕРНАТА ПОРТА СЕ ОТВАРя

КНИГА ШЕСТА
Глава 1. КУЛАТА НА СИРИТ УНГОЛ
Глава 2. СТРАНАТА НА СяНКАТА
Глава 3. СЪДБОВНИяТ ВРЪХ
Глава 4. ПОЛЕТО НА КОРМАЛЕН
Глава 5. КРАЛяТ И НАМЕСТНИКЪТ
Глава 6. РАЗДЕЛИ
Глава 7. КЪМ ДОМА
Глава 8. ПОЧИСТВАНЕТО НА ГРАФСТВОТО
Глава 9. СИВИТЕ ЗАЛИВИ
Приложение. ЧАСТ ОТ ЛЕГЕНДАТА ЗА АРАГОРН И АРВЕН

ПРОЛОГ

1. За хобитите

Тази книга се занимава преди всичко с хобитите - от нейните страници читателят може да узнае много за техния нрав и нещичко за историята им.

Допълнителни сведения има и в извадките от Червената книга на Западния предел, които вече бяха публикувани под заглавието „Хобитът". Те са извлечени от началните глави на Червената книга, съчинени от самия Билбо, първият световноизвестен хобит, и озаглавени от него „Дотам и обратно", тъй като разказват за пътешествието му на изток и завръщането му - едно приключение, което по-късно въвлякло всички хобити в описаните тук велики събития от онази епоха.

Но навярно мнозина биха пожелали още отначало да узнаят нещо повече за този удивителен народ, други пък може да не разполагат с предишната книга. За тия читатели сме подбрали бележки по основните въпроси на хобитознанието и припомняме накратко първоначалното приключение.

Хобитите са скромен, но много древен народ, далеч по-многоброен в миналото, отколкото днес. Обичат мира, покоя и хубавата орна земя, любимите им места са спретнатите, грижливо обработени уединени краища. При все че изкусно боравят с инструменти, те нито разбират, нито ползват (пък и никога не са ползвали) каквато и да било машина, по-сложна от ковашки мех, воденица или ръчен стан. Дори в добрите стари времена те странели от „Големия народ", както ни наричат, а днес са почти неоткриваеми, защото с ужас ни отбягват. Надарени са с остър слух и зорки очи, пъргави и ловки са, макар че имат склонност към напълняване и не обичат излишната припряност. Открай време владеят изкуството да изчезват бързо и безшумно, щом насреща им затрополят досадните едри човеци; постепенно са развили това умение дотам, че хората биха го сметнали за вълшебство. Но всъщност хобитите никога не са се отдавали на магьосничество и неуловимостта им се дължи единствено на професионално съвършенство, стигнало (чрез наследственост, практика и неразделна дружба с природа) до висота, недостъпна за по-едрите и тромави народи. Защото те са малки същества, по-дребни от джуджетата - не са тъй набити и яки, ала иначе не им отстъпват по ръст. Високи са от два до четири фута. Всъщност днес те рядко достигат три фута, ала твърдят, че са издребнели, а в древността били по-едри. Според Червената книга Бандобрас Тук (Бикогласния), син на Исенгрим Втори, бил висок четири фута и пет инча и можел да язди кон. През цялата история на хобитите само двама прочути герои от древността са го задминали, но за този любопитен случай ще стане дума в настоящата книга.

Колкото до описаните в нашия разказ хобити от Графството, през своята епоха на мир и благоденствие те били весел народ. Носели пъстри дрехи, като най-обичали жълтия и зеления цвят, но рядко надявали обувки, защото на ходилата имали дебела и жилава кожа, обрасла с гъсти и къдрави косми, наподобяващи косата им - обикновено кестенява. Тъй че обущарството, за разлика от останалите занаяти, не било на почит сред тях, но с дългите си, изкусни пръсти хобитите умеели да изработват много други полезни и хубави вещи. Лицата им обикновено не били толкова красиви, колкото добродушни - широки, яснооки, червенобузести, с уста винаги готова за смях, за ядене и пиене. А и хобитите на драго сърце се смеели, ядели и пиели, обичали да се шегуват простодушно по всяко време и се хранели по шест пъти дневно (стига да имало с какво). Били гостоприемни, обожавали забавите и подаръците, които охотно раздавали и още по-охотно получавали.

Очевидно е, че въпреки по-сетнешното отчуждение хобитите са наши роднини - много по-близки нам от елфите и дори от джуджетата. В древността те говорели човешки езици, преиначени по тяхному, а не се отличавали от хората и по онова, което обичали или мразели. Ала вече не може да се открие каква точно е връзката ни с тях. Произходът на хобитите се крие в забравените днес Древни времена. Елфите единствени все още пазят летописи за онази изчезнала епоха, но техните легенди предават главно собствената им история, в която хората се появяват рядко, а хобитите изобщо не се споменават. И все пак ясно е, че хобитите са живеели мирно и кротко в Средната земя дълги години, преди другите народи да им

обърнат внимание. В края на краищата светът бил пълен с безброй чудновати създания, та тия дребни човечета не изглеждали кой знае колко важни. Но в дните на Билбо и неговия наследник Фродо, без сами да го желаят, те изведнъж станали и важни, и прочути и неведнъж внасяли смут сред съветите на вълшебници и владетели.

Отдавна са отминали ония дни, Третата епоха на Средната земя. Очертанията на всички земи са се променили, но областите, населявани едно време от хобитите, са несъмнено същите, които те обитават и до днес - северозападният дял на Стария свят, източно от Морето. По времето на Билбо хобитите вече не помнели своята изначална родина. Любовта към науката (с изключение на генеалогията) не се ширела сред тях, но неколцина чудаци от най-старите родове все още се ровели из книгите и дори сбирали от елфи, джуджета и хора разкази за древни времена и далечни страни. Собствените им летописи започват едва след заселването на Графството, а най-древните им легенди не се връщат по-далеч от Дните на странстване. Независимо от това, преданията и очевидните особености на езика и обичаите им доказват, че както много други народи в далечното минало хобитите са се придвижили на запад. Най-ранните им легенди загатват за времената, когато са живели по горното течение на Андуин, между склоновете на Зеленогор Велики и Мъгливите планини. Вече не е ясно защо подир това са предприели трудния и опасен планински преход към Ериадор. Преданията им нашепват как хората се множали из този край, как над гората паднала сянка, та я затъмнила и я нарекли Мраколес.

Още преди да прекосят планините, хобитите вече се делели на три донякъде различни рода: Твърдоноги, Запасливци и Дъждокрийци. Твърдоногите били мургави, дребни, голобради и босоноги, имали сръчни ръце и пъргави нозе, а любимите им места били възвишенията и хълмистите склонове. Запасливците били по-едри и широкоплещести, с мощни ръце и крака. Предпочитали равнините и речните долини. Дъждокрийците били по-високи и по-стройни от останалите, имали светла кожа и коса и обичали дърветата и горите.

В древните времена Твърдоногите често общували с джуджетата и дълго живели в подножията на планините. Те рано потеглили на запад и пребродили Ериадор чак до Бурния връх, докато другите още си стояли в Дивите земи. Това бил най-нормалният, най-представителният и най-многообразният хобитов род. Имали склонност към заседнал живот и най-дълго запазили потомствения обичай да живеят в тунели и дупки.

Запасливците се задържали дълго по бреговете на Великата река Андуин и не се плашели чак толкова от хората. Подир Твърдоногите те също потеглили на запад, сетне слезли на юг по течението на Шумноструйка. Мнозина от тях се заселили между Тарбад и границите на страната Дун, преди отново да се прехвърлят на север.

Дъждокрийците, най-малобройните, били северняшки род. За разлика от останалите хобити те дружали с елфите и били по-изкусни в словата и песните, отколкото в занаятите. В древността предпочитали лова пред земеделието. Те пресекли планините северно от Ломидол и се спуснали по река Скрежноблик. В Ериадор скоро се размесили с другите родове, но бидейки малко по-смели и предприемчиви, често се издигали като предводители и вождове на кланове сред Твърдоногите и Запасливците. Дори по времето на Билбо яката дъждокрийска жилка все още си личала сред най-почитаните родове, например Туковци или Господарите на Фуков край.

В западните области на Ериадор, между Мъгливите и Лунните планини, хобитите заварили хора и елфи. Там още живеели последните Дунеданци, потомци на кралете, които някога доплавали от Задмория, ала редиците им бързо се топели и земите на Северното кралство запустели надлъж и нашир. За пришълците имало място в изобилие и не след дълго хобитите започнали да създават спретнати общини. По времето на Билбо повечето ранни поселения отдавна били изчезнали и

забравени, но едно от първите значителни селища, макар и позападнало, все още съществувало - Брее, сред гората Кестенака, на около четиридесет мили източно от Графството.

Няма съмнение, че тъкмо в ония ранни дни хобитите се научили на четмо и започнали да пишат буквите на Дунеданците, които от своя страна отдавна били заимствали това изкуство от елфите. Пак по онова време те забравили прежните си наречия и оттогава насетне заговорили на Общия език, наричан Западняшки и общоприет из всички земи на кралете от Арнор до Гондор, по цялото Морско крайбрежие от залива Белфалас до Лунния залив. От миналото все пак запазили някои свои думи, названията на месеците и дните, както и множество лични имена.

По онова време хобитовите легенди за пръв път се превръщат в история с точно летоброене. През 1601 година на Третата епоха братята Дъждокрийци Марчо и Бланко потеглили от Брее и като получили разрешение от Великия крал във Форност*, пресекли мътната река Барандуин, последвани от безчет хобити. Те минали по Сводокаменния мост, съграден в славните времена на Северното кралство, и взели за своя родина цялата земя отвъд реката, чак до Далечните ридове. От тях се изисквало само да поддържат в изправност Големия мост и всички останали мостове и пътища, да помагат на кралските вестоносци и да признават владетеля.

222222222222222222

* Според летописите на Гондор това е бил Аргелеб II, двадесетият крал от Северната династия, прекъсваща триста години по-късно при владичеството на Арведуи. - Б. а.

222222222222222222

Така започва *Летоброенето на Графството,* защото годината на преминаването през Брендивин (както хобитите преиначили името на реката) станала Година първа на Графството и всички по-късни дати се отчитали от нея*. Западните хобити тутакси обикнали своята нова страна, останали там и скоро отново изчезнали от историята на хората и елфите. Докато все още имало крал, те официално се числели за негови поданици, но на дело се подчинявали на собствените си вождове и изобщо не се месели в събитията на външния свят. По време на сетното сражение край Форност против Ангмарския крал-чародей те пратили няколко стрелци на помощ на своя крал, макар никоя от легендите на хората да не го споменава. Ала тази война донесла гибелта на Северното кралство; тогава хобитите обявили страната за своя и избрали измежду вождовете си Тан, който да поеме властта на загиналия крал. Цяло хилядолетие войните почти не ги засягали и подир Черната чума (37 г. от Л. Г.) те добрували и се множали чак до злощастната Дълга зима и последвалия Велик глад. Хиляди измрели тогава, но по времето, когато започва нашата история, Сиромашките години (1158-1160) били далечно минало и хобитите отново се радвали на изобилие. Страната била богата и плодородна - вярно, на идване я заварили отдавна запустяла, но още личало, че е била обработвана добре в древни времена, когато кралят владеел там много ферми, житници, лозя и гори.

* Така че, прибавяйки към датите на Летоброенето на Графството 1600, можем да ги приведем към годините на Третата епоха по летописите на елфите и Дунедаиците. - Б. а.

Земите им се простирали на четиридесет левги от Далечните ридове до Моста на Брендивин и на петдесет левги от северните пущинаци до блатата на юг. Хобитите ги нарекли Графство, като територия под властта на техния Тан и като добропорядъчна област. Заживели наистина добропорядъчно в това приятно затънтено кътче и все по-рядко се интересували от мрачните събития на далечния

свят, докато повярвали, че в Средната земя мирът и изобилието са законно право на всички здравомислещи. Те забравяли или пренебрегвали малкото, което знаели за Пазителите и за делата на ония, които охранявали дългия покой на Графството. Намирали се под закрила, ала вече не си спомняли за това.

Хобитите не са войнствени и никога не са се сражавали помежду си. Разбира се, в древността често им се налагало да воюват, за да оцелеят в един суров свят, ала по времето на Билбо това било отдавна отминала история. Последното сражение преди началото на нашия разказ и единственото в границите на Графството било още в незапомнени времена - Битката на Зелените поля, 1147 г. от Л. Г., когато Бандорбас Тук отблъснал нашествието на орките. Дори климатът се смекчил и само в бабините приказки все още се мяркали вълците, които идели от север да плячкосват в някогашните мразовити зими. Макар че в Графството все още имало известни запаси от оръжие, те най-често висели като трофеи над камините или се трупали накуп в музея в Голям Дълбалник, наричан Дом на матомите. С думата *матом* хобитите означавали всеки безполезен предмет, който не желаели да изхвърлят. Жилищата им честичко се задръствали с матоми, каквито били и многото подаръци, минаващи от ръка на ръка.

Въпреки мира и охолството този народ си останал удивително як. Стигнело ли се до бой, врагът осъзнавал, че трудно ще ги изплаши или затрие. И може би неизчерпаемата им любов към хубавите неща се дължала тъкмо на това, че в тежък час можели да се лишат от тях и със своята издръжливост пред ударите на скръб, враг или буря да смаят ония, които не ги познавали добре и съдели за тях само по коремчетата и закръглените им лица. Макар че трудно се разгневявали и не посягали за развлечение на нищо живо, те ставали храбри в безизходица и още умеели да въртят оръжие. Добре стреляли с лък, защото имали зорко око и точна ръка. А можели да се справят и без лък. Влезело ли животно в нивите им, запомняло завинаги, че ще е добре бързо да се скрие, щом някой хобит посегне за камък.

Отначало всички хобити живеели в подземни дупки, поне така смятат те. И до днес им е най-уютно в подобни жилища, но постепенно им се наложило да привикнат към по-други домове. По времето на Билбо само най-богатите и най-бедните хобити от Графството се придържали към стария обичай. Сиромасите продължавали да живеят в най-примитивни бърлоги - просто дупки с по едно прозорче, а понякога и без него; заможните пък изграждали по-луксозни подобия на някогашните скромни леговища. Но не навсякъде се намирали подходящи места за тия просторни и разклонени тунели (наричани *смялове).* Хобитите се множали и в ниските и равнинни области започнали да строят домове над земята. Дори в хълмистите райони и в най-старите села като Хобитово, Скътана паланка или в главната община на Графството, Голям Дълбалник на Белите ридове, вече имало много дървени, тухлени и каменни къщи. Особено ги харесвали мелничарите, ковачите, въжарите, коларите и други занаятчии, защото дори когато имали дупки на разположение, хобитите били свикнали да строят сайванти и работилници.

Казват, че обичаят да се строят големи къщи и хамбари тръгнал от жителите на Мочурището край бреговете на Брендивин. Хобитите от този край, Източната околия, били сравнително едри и тежконоги, а в дъждовно време обували ботуши като джуджетата. Но не било тайна, че в жилите им тече запасливска кръв, както личало и от мъха по брадите на мнозина от тях. Подобна растителност не се срещала нито у Твърдоногите, нито у Дъждокрийците. Всъщност повечето жители на Мочурището (и на зеления по-късно Фуков край, източно от Реката) пристигнали в Графството от далечния юг; те запазили множество чудновати имена и странни думи, каквито не се срещали другаде из Графството.

Както много други занаяти, вероятно и умението да градят произхождало от Дунеданците. Но не е изключено хобитите да са го възприели направо от елфите, учители на хората в ранните години на тяхната история. Защото по онова време Върховните елфи не били напуснали Средната земя и все още живеели край Сивите заливи, далеч на запад, а се срещали и в по-близки до Графството области.

От незапомнени времена три елфически кули се издигали на Стражевите хълмове, отвъд западната граница. В лунни нощи сиянието им се виждало отдалеч. Най-високата и най-далечната се реела самотно над зелена могила. Хобитите от Западната околия разказвали, че от нейния връх се вижда Морето, но не помнели някой хобит да се е изкачил дотам. Малцина били виждали морето, малцина плавали по него и почти никой не се завръщал да разкаже за това. Повечето хобити изпитвали боязън дори от реките и лодките; само единици знаели да плуват. Година подир година те все по-рядко общували с елфите, докато започнали да се плашат и от тях и да гледат с недоверие на техните приятели. А морето се превръщало в страшна дума, в гибелен символ, и те отвърнали лица от Западните хълмове.

Независимо дали е усвоено от елфите или от хората, изкуството им да градят било своеобразно. Хобитите не издигали кули. Обикновено къщите им били дълги, ниски и удобни. Най-старите сгради просто имитирали *смялове, с* покриви от суха трева, слама или чимове и с леко изпъкнали стени. Този етап обаче бил отдавна отминал, строителството на хобитите се усъвършенствало чрез самостоятелно открити или заимствани от джуджетата похвати. Като главна архитектурна особеност им останало само предпочитанието към кръглите прозорци и дори кръгли врати.

Хобитите от Графството имали големи домове, изпълнени с многобройна челяд. (Ергените Билбо и Фродо Торбинс били изключително явление, но те изобщо си били особняци и дори дружели с елфите.) Понякога, какъвто е случаят с Туковци от Големите Смялове или Брендифуковци от Бренди-палат, няколко роднински поколения съжителствали (относително) мирно в безбройните тунели на своя родов замък. Всички хобити без изключение се делели на кланове и много грижливо пресмятали роднинските си връзки. За целта чертаели дълги и обстойни родословни дървета с безброй разклонения. Когато човек има работа с хобити, важно е да помни кой кому е роднина и в каква степен. Невъзможно би било да изложим в тази книга родословно дърво, включващо поне основните членове на най-значителните родове по времето, от което започва нашият разказ. Генеалогичните дървета, приложени към Червената книга на Западния предел, заемат цяло отделно томче и всички освен хобитите биха ги сметнали за извънредно скучни. Ала хобитите обожавали подобни неща, стига да са точни. Такива книги обичали -пълни с вече известни неща, изложени просто и ясно, без противоречия.

2. За билката пушилист

Като говорим за древните хобити, трябва да споменем и един техен удивителен обичай: през глинени или дървени лули те вдишвали дима от горящите листа на билка, наричана *пушилист,* или просто *лист,* вероятно разновидност на *Никотина.* Дълбока тайна обвива произхода на тая чудновата привичка или „изкуство", както предпочитат да я наричат. Всичко, което можело да се узнае за нея още от древността, било събрано от Мериадок Брендифук (по-късно Господар на Фуков край) и тъй като той и тютюнът от Южната околия имат дял в нашия разказ, можем да цитираме част от увода на книгата му „Билкознание на Графството".

„Това - пише той - е единственото изкуство, което със сигурност можем да обявим за свое откритие. Не се знае кога хобитите са започнали да пушат - всички легенди и родови истории го приемат като свършен факт. Дълги векове жителите на Графството пушили разни билки, едни - вонливи, други - ароматни. Но всички летописи единодушно признават, че Тоболд Рогосвирец от Дългодол в Южната околия пръв засадил истински пушилист в градината си по времето на Исенгрим Втори, около 1070 г. от Летоброенето на Графството. И до днес от оная област идва най-добрата реколта, особено сортовете, известни като „Дългодолски лист", „Стария Тоби" и „Южна звезда".

Не се знае как Стария Тоби е открил това растение, тъй като до края на

живота си не разкрил никому тайната. Той отлично познавал билките, ала не бил пътешественик. Казват, че на млади години често посещавал Брее, но без съмнение никога не се е отдалечавал на по-голямо разстояние от Графството. Тъй че е напълно възможно тъкмо в Брее да е узнал за растението. Във всеки случай то вирее добре по южните склонове на тамошния хълм. Хобитите от Брее претендират, че са били първите истински пушачи на пушилист. Разбира се, за каквото и да стане дума, те претендират, че са го правили преди жителите на Графството, които наричат „колонисти", но смятат, че в този случай има вероятност претенциите им да са основателни. Сигурно е, че през последните векове изкуството да се пуши истинска трева е плъзнало от Брее към джуджетата и тям подобни - скиталци, вълшебници и странници, които и до днес пресичат този древен кръстопът. Тъй че родината и центърът на това изкуство се намира в стария хан на Брее „Скокливото пони", от незапомнени времена държан от рода Мажирепей.

Така или иначе, наблюденията, които направих по време на южните си пътувания, ме убедиха, че самата билка не произхожда от нашия край, а е дошла на север от долното поречие на Андуин, където подозирам, че първоначално са я пренесли през морето пришълците от Задмория. В Гондор тя расте изобилно, по-пищна и по-едра, отколкото на север, където не се среща в диво състояние и вирее само на топли, закътани места като Дългодол. Гондорците я наричат *ароматен галенас* и ценят само благоуханието на цветовете й. От тази страна трябва да е пренесена на север по Зеления път през дългите векове от идването на Елендил до наши дни. Но и самите Дунеданци от Гондор признават:

хобитите първи са я сложили в лула. Дори вълшебниците не са се сетили преди нас. Макар че един мой познат вълшебник отдавна се зае с това изкуство и преуспя в него, както във всичко, с което се заемаше."

3. За уредбата на Графството

Графството се деляло на споменатите вече четири околии - Северна, Южна, Източна и Западна, а те от своя страна - на множество родови земи, запазили имената на някои от изтъкнатите стари родове, макар че по времето на нашия разказ тия фамилии се срещали и по други места. Почти всички Туковци продължавали да живеят в Туков край, но не било така с много други родове като Торбинсовци или Многознаевци. Освен околиите имало още две области - Фуков край, наричан Източен предел, и Западен предел, присъединен към Графството на 12 септември 1462 г.

По онова време Графството почти нямало „правителство". Родовете се занимавали главно с онова, което ги засягало. Посвещавали времето си предимно на създаване и незабавно консумиране на храни. Иначе били щедри, безкористни, доволни и умерени, тъй че имения, чифлици, работилници и дюкянчета не се променяли с векове наред.

Разбира се, оставала древната традиция, напомняща за великия крал във Форност или Северно усое, както го наричали, далеч на север от Графството. Но вече почти хиляда години нямало крал и бурени покривали руините на Северно усое. И все пак хобитите още разправяли, че дивите народи и злите същества (например троловете) не са чували за краля. Защото приписвали на древния крал всичките си основни закони и обикновено ги спазвали доброволно, тъй като Правилата (така ги наричали) били старинни и справедливи.

Вярно е, че Туковият род за дълго преобладавал над останалите, защото няколко века по-рано поел (от Старофуковци) властта на Тана и оттогава старшият Тук винаги носел титлата. Танът бил председател на Хобитовото събрание и главнокомандващ на Мобилизацията и Опълчението, но тъй като Хобитовото събрание и Мобилизацията се свиквали само при извънредни обстоятелства, каквито отдавна нямало, Танството се превърнало във формален

чин. Туковият род все още бил особено почитан, защото си оставал многочислен и извънредно заможен, при това във всяко негово поколение се пръквали силни личности с чудновати нрави и дори с авантюристичен дух. Впрочем, тия качества се смятали за поносими (у богатите), но не и за похвални. Въпреки това се запазил обичаят да наричат старейшината на рода Големия Тук и при нужда да добавят към името му номер, като например Исенгрим Втори.

Единственото истинско длъжностно лице в Графството по това време бил кметът на Голям Дълбалник (или на Графството), избиран всеки седем години на Свободния панаир на Белите ридове в средата на лятото, така нареченият Сгъниден. Като кмет той почти нямал задължения, освен да заема почетното място на пиршествата по случай официалните празници на Графството, а те не били малко. Но към кметството се прибавяли и длъжностите на Главен пощальон и Пръв шириф, тъй че той ръководел вестоносците и стражата. Това били единствените служби в Графството и вестоносците били къде-къде по-многобройни и натоварени от стражите. Далеч не всички хобити били грамотни, но ония които можели, пишели непрекъснато на всичките си приятели (и част от познатите), живеещи на повече от половин ден път.

Ширифи било името, с което хобитите наричали своята полиция или по-скоро подобие на полиция. Естествено, те не носели униформи (не били и чували за подобно нещо), а само по едно перо на шапките си и в действителност били не толкова полицаи, колкото пъдари, търчащи подир изгубен добитък. С Вътрешна служба се занимавали само дванадесет ширифи, по трима на всяка околия. По-голям отряд, допълван при нужда с доброволци, „тършувал по границите", да не би някой пришълец, голям или малък, да се промъкне и да причини зло на населението.

По времето на нашия разказ броят на Вардияните, както ги наричали, бил нараснал необичайно. Имало много жалби и слухове за чудновати личности и създания, бродещи покрай границите и из граничните области - първият признак, че не всичко е наред, както било всъщност открай време (освен в старите легенди). Малцина забелязвали зловещото знамение и дори Билбо още не си представял накъде вървят нещата. Навършвали се шестдесет години, откакто предприел паметното си пътешествие, и той вече се смятал за старец, макар че хобитите нерядко надхвърляли стоте. Голяма част от богатствата, които донесъл, оставала непокътната. Но каква точно - това не разкривал никому, дори и на любимия си „племенник" Фродо. И все така криел пръстена, който бил намерил.

4. За намирането на Пръстена

Както се разказва в „Хобитът", един ден на вратата на Билбо се появил великият вълшебник Гандалф Сивия, придружен от тринадесет джуджета - самият Торин Дъбощит, потомък на крале, и неговите дванадесет спътници в изгнание. За свое безкрайно удивление в едно априлско утро на 1341 година от Летоброенето на Графството той потеглил с тях далеч на изток да търси великото съкровище - хазната на Планинските крале на джуджетата, скрита под връх Еребор край Дейл. Експедицията завършила с успех и драконът - пазител на хазната, бил убит. Ала окончателната победа дошла едва след Битката на Петте армии, в която Торин загинал и били извършени множество подвизи. Всичко това не би променило хода на историята и би оставило само няколко реда в дългите анали на Третата епоха, ако не било едно попътно „премеждие". На път към Дивите земи, в един висок проход на Мъгливите планини, дружината била нападната от орки. Случило се тъй, че Билбо за дълго се изгубил из мрачните подземни галерии на орките и докато напразно опипвал из мрака ръката му попаднала на пръстен, лежащ на пода на тунела. Той го прибрал в джоба си. За момента това му се сторило чиста случайност.

Опитвайки да открие изхода, Билбо се спускал в недрата на планините, докато стигнал края на тунела. Далеч от слънчеви лъчи там се простирало студено

езеро, а на скалисто островче сред водата живеел Ам-гъл. Той бил гнусна дребна твар - яхнал малката си лодка, гребял с широки плоски лапи из водата, блещел се из мрака с бледи светещи очи, ловял слепи риби с дългите си пръсти и ги гълтал сурови. Ядял всичко живо, дори орки, стига да можел да ги хване и удуши без бой. Имал си тайно съкровище, придобито преди много, много години, когато още живеел на белия свят - златен пръстен, който правел носителя си невидим. Единствено него обичал, наричал го свое „безценно" и разговарял с него дори когато не го носел. Защото го криел на тайно място, в една дупка на островчето, и го надявал само ако тръгнел на лов или когато шпионирал орките из галериите.

Ако при срещата пръстенът му бил подръка, може би той щял веднага да нападне Билбо. Но пръстенът не бил у него, а хобитът стискал в десницата си елфически кинжал, който използвал вместо меч. Тогава, за да спечели време, Ам-гъл предизвикал Билбо да играят на гатанки при условие, че ако зададе гатанка, която Билбо не успее да отгатне, ще го убие и изяде, а ако Билбо го победи, ще изпълни желанието му да го отведе до изхода на тунелите.

Безнадеждно загубен в мрака, без път ни напред, ни назад, Билбо приел предизвикателството и двамата дълго си задавали гатанки. Накрая Билбо спечелил - повече с късмет (така изглеждало), отколкото с ум, защото, като изчерпал запаса си от гатанки, ръката му докоснала забравения пръстен и той възкликнал: „Какво имам в джоба си?" Ам-гъл не успял да отговори, макар че опитвал три пъти.

Наистина, авторитетите спорят дали този последен въпрос е бил само „въпрос" или „гатанка" според строгите правила на играта, но всички са единодушни, че щом го е приел и опитал да познае отговора, Ам-гъл е бил обвързан с обещанието си. И Билбо настоявал да се изпълни дадената дума, защото му хрумнало, че това слузесто същество може да е вероломно, макар че в древността някои обещания се смятали за свещени и само най-порочните създания дръзвали да се отметнат от тях. Ала вековете на самотност и тъма били изпълнили сърцето на Ам-гъл с черно коварство. Той тихичко се изплъзнал и се върнал на островчето сред мрачните води, за което Билбо не знаел. Мислел си, че там е неговият пръстен. Сега бил гладен и ядосан, само да си вземел „безценното" и нямало да се бои от никакво оръжие.

Но не намерил пръстена на островчето - изгубен бил, изчезнал. От писъка му Билбо изтръпнал, ако и да не знаел още какво се е случило. Ала Ам-гъл най-сетне започнал да се досеща - твърде късно. *Какво имало то в джобите си?* - кряскал той. В очите му припламнали зелени огънчета и той се втурнал назад да убие хобита и да си възвърне „безценното". В последния момент Билбо го забелязал, побягнал слепешката из тунела, по-надалеч от езерото и случайността отново го спасила. Защото, докато бягал, той пъхнал ръка в джоба си и пръстенът неусетно се надянал на пръста му. Така Ам-гъл отминал, без да го забележи, и изтичал да пази изхода, та да не избяга „крадецът". Докато крачел, проклинал и си мърморел за „безценното", Билбо го следвал на пръсти, от чутото постепенно разбрал истината и сред мрака го споходила надежда - той бил намерил чудодейния пръстен и имал шанс да избяга от орките и от Ам-гъл.

Накрая те спрели пред прикрития отвор, водещ към долните порти на галериите, откъм източния склон на планината. Сгушен в засада, Ам-гъл душел и се ослушвал; изкушението да го погуби с меча си обхванало Билбо. Но жалостта го възпряла и макар че задържал пръстена като единствена надежда, той не пожелал с негова помощ да убие в неравна схватка окаяната твар. Събрал кураж, прескочил в мрака Ам-гъл и избягал по тунела, преследван от изпълнените с ненавист крясъци на врага: *Крадец! Крадец! Торбинс! Мразим го навеки!*

Странното обаче е, че в началото Билбо разказал на спътниците си съвсем друга история. Според нея Ам-гъл обещал да му даде *подарък,* ако спечели играта. Но когато отишъл да го донесе от острова, той не намерил съкровището - вълшебен пръстен, който някога отдавна му бил подарен за рождения ден. Билбо се досетил, че тъкмо този пръстен е намерил, и след като спечелил играта, имал

правото да го задържи. Ала бидейки в безизходица, решил да си премълчи и накарал Ам-гъл да му покаже изхода като компенсация за подаръка. Тази версия Билбо включил в мемоарите си и няма признаци да я е променил дори след Съвета на Елронд. В такъв вид я срещаме и до днес в оригиналната Червена книга и в някои преписи и извлечения. Но много преписи включват истинското описание (успоредно с първото), извлечено без съмнение от бележките на Фродо и Самознай - те и двамата знаели истината, макар че по всяка вероятност да не желаели да изтриват нищо, написано лично от стария хобит.

Гандалф обаче още от самото начало не повярвал на първия разказ на Билбо и продължавал твърде упорито да се интересува от пръстена. В края на краищата той изкопчил от него истината след дълго разпитване, което за известно време обтегнало дружеските им отношения; но изглежда, вълшебникът смятал истината за важна. Освен това, макар да не го казал на Билбо, той смятал за важно и обезпокоително откритието, че добрият хобит излъгал в началото - нещо съвсем неприсъщо за него. А и идеята за „подаръка" не била просто измислица в хобитов стил. Както признал Билбо, тя му била подсказана от подслушаното мърморене на Ам-гъл; наистина слузестото същество неведнъж наричало пръстена свой „подарък за рождения ден", което също се сторило на Гандалф странно и подозрително, но в това отношение истината му се разкрила едва след дълги години, както ще узнаете от тази книга.

Едва ли е нужно да разказваме надълго за по-нататъшните приключения на Билбо. С помощта на пръстена той избягал от стражата на орките край изхода и се завърнал при другарите си. По време на похода често използвал пръстена, за да помогне на своите приятели, ала доколкото можел, го криел от тях. След завръщането си у дома не споменал за него никому освен на Гандалф и Фродо; мислел, че друга жива душа в Графството не знае за съществуването му. Единствено на Фродо показвал книгата за пътешествието, която пишел.

Своя меч, наречен Жилото, Билбо закачил над огнището, а дара от джуджетата, чудесната плетена ризница от Драконовото съкровище, предал временно на музея в Голям Дълбалник - Дома на матомите. Но в едно чекмедже в Торбодън той запазил старото наметало, което носил през своите странствания, а пръстенът, закачен на изящна верижка, си оставал в джоба му.

На петдесет и първия си рожден ден, 22 юни (1342 г. от Л. Г.), той се завърнал в своя дом, наречен Торбодън, и в Графството нямало никакви значителни събития, докато господин Торбинс започнал подготовката за отпразнуване на сто и единадесетия си рожден ден. Оттук започва и нашата история.

БЕЛЕЖКИ ЗА АРХИВИТЕ НА ГРАФСТВОТО

В края на Третата епоха ролята, изиграна от хобитите във великите събития, довела до включването на Графството в Обединеното кралство; това събудило сред тях жив интерес към собствената им история и много от преданията им, предимно устни до този момент, били събрани и записани. Най-големите родове били засегнати от събитията в цялото Кралство и много техни членове изучавали древната история и легенди. Към края на първия век от Четвъртата епоха в Графството вече се намирали няколко богати библиотеки.

Най-големи вероятно са били сбирките в Подкулино, Големите смялове и Бренди-палат. Настоящото описание на края на Третата епоха е извлечено главно от Червената книга на Западния предел. Този най-ценен източник на сведения за Войната на Пръстена носи името си от дългото съхранение в Подкулино, родното място на Милочедовци, настоятели на Западния предел. Първоначално това бил личният дневник на Билбо, който той отнесъл със себе си в Ломидол. Заедно с множество отделни чернови Фродо го върнал в Графството и през 1420-1421 г. от Л. Г. почти запълнил страниците му със своето описание на Войната. Но като приложение заедно с него се пазели, вероятно в общ червен

калъф, трите дебели тома с червена кожена подвързия, които Билбо му подарил на прощаване. Към тези четири тома в Западния предел бил добавен пети, съдържащ коментари, генеалогични и други сведения относно хобитите от Задругата.

Оригиналът на Червената книга не се е съхранил, но за потомците на господин Самознай били направени много преписи, особено на първия том. Най-значителното копие обаче има друга история. То се пазело в Големите смялове, но било писано в Гондор, навярно по поръчка на правнука на Перегрин, и завършено през 1592 г. от Л. Г, (172 г. от IV епоха). Писарят-южняк добавил следната бележка: „Финдегил, Писар кралски, приключи това дело в лето 172-IV. Във всички подробности то е точно копие на Книгата на Тана, пазена в Минас Тирит. Тя пък е препис, направен по поръчка на крал Елесар, от Червената книга на Перианат и преподнесена му от Тан Перегрин, когато се е оттеглил в Гондор през лято 64-IV."

Следователно Книгата на Тана била първият препис на Червената книга и съдържала много подробности, насетне пропуснати или изгубени. В Минас Тирит към нея били прибавени множество анотации и корекции, особено на имена, думи и цитати на елфически езици; добавен бил и съкратен вариант на онези части от *Разказ за Арагорн и Арвен,* които остават извън описанието на Войната. Смята се, че целият разказ е написан от Барахир, внук на Наместника Фарамир, известно време след смъртта на краля. Но главната ценност на Финдегиловия препис е, че само в него се съдържат изцяло Билбовите „Елфически преводи". Тия три тома са общопризнати за плод на изключителна ерудиция и талант и за създаването им от 1403 до 1418 година Билбо е черпил от всички достъпни устни и писмени източници в Ломидол. Но тъй като засягат само Древните времена и почти не били използвани от Фродо, не ще говорим повече за тях.

Мериадок и Перегрин застанали начело на своите големи родове, продължавайки същевременно да поддържат връзки с Рохан и Гондор. По тази причина библиотеката на Фукови оврази и Скътана паланка съдържали редица сведения, невключени в Червената книга. В Бренди-палат имало много произведения, описващи Ериадор и историята на Рохан. Някои от тях били съчинени или започнати лично от Мериадок, макар в Графството да го помнели главно като автор на „Билкознание на Графството" и „Леточисление", в която обсъждал връзката на календарите в Графството и Брее с тия на Ломидол, Гондор и Рохан. Той е написал и краткия трактат „Древни думи и имена", проявявайки особен интерес към разкриване на сродството с рохиримския език или такива „графски думи" като *матом.*

Книгите от Големите смялове не били толкова интересни за населението на Графството, но имат важно историческо значение. Перегрин не е написал нито една от тях, но той и неговите наследници събрали множество ръкописи, излезли изпод перата на гондорските книжници, предимно преписи от сборници с разкази и легенди за Елендил и потомците му. Това било единственото място в Графството, където се намирали обширни произведения по история на Нуменор и възхода на Саурон. Навярно „Разказ за годините" е съставен в Големите смялове, като са използвани и сведения, събрани от Мериадок. Макар че цитираните дати често са предполагаеми, особено що се отнася до Втората епоха, те заслужават внимание. Възможно е Мериадок да е получавал съдействие и информация от Ломидол, когото неведнъж посещавал. След отпътуването на Елронд неговите синове още дълго живели там заедно с други Върховни елфи. Разказват, че когато Галадриел си заминала, Келеборн се заселил там, ала никой не знае в кой ден потърсил той Сивите заливи и така изчезнал последният жив свидетел на Древните времена в Средната земя.

Част първа

Задругата на пръстена

Три пръстена за елфите-крале под този небосвод
и седем за джуджетата в дворците им от камък,
да вземат девет хората със краткия живот,
един - за Мрачния владетел с трон от черен пламък
в страната му Мордор, където тегне мрак.
Единствен пръстен ги владее, Единствен той ще ги открие,
Единствен вси ще ги сбере и в тъмнина ще ги обвие
в страната му Мордор, където тегне мрак.

КНИГА ПЪРВА

Глава 1

ЕДИН ДЪЛГООЧАКВАН ПРАЗНИК

Много вълнения и клюки се развихриха из Хобитово, когато господин Билбо Торбинс, от имението Торбодън обяви, че скоро ще отпразнува сто и единадесетия си рожден ден по особено тържествен начин.

Голям богаташ и голям особняк, той се бе превърнал в живото чудо на Графството още преди шестнадесет години, по време на удивителното си изчезване и ненадейното си завръщане. За богатствата, донесени от пътешествието, се носеха легенди и се ширеше мнението, че каквото и да разправят старците, Хълмът край Торбодън е просечен от тунели, пълни с несметни съкровища. Не стига това, ами се чудеха и на неизчерпаемата му жизненост. Годините летяха, ала не личеше да са засегнали господин Торбинс. На деветдесет години си беше почти като на петдесет. На деветдесет и девет години започнаха да го наричат *добре запазен, но непроменен* би било по-близо до истината. Мнозина клатеха глава и мислеха, че много хубаво не е на хубаво; не изглеждаше честно някои да се радват на (привидно) вечна младост и неизчерпаемо (според слуховете) богатство.

- Все някой ден ще трябва да се плаща - казваха те. - Не е естествено това и ще му докара белята.

Но засега белята не идваше, а господин Торбинс не се скъпеше, тъй че повечето хобити охотно му прощаваха и чудатостите, и сполуката. Той често разменяше визити с познатите си (с изключение на Влачи-Торбинсови, разбира се) и имаше немалко предани поклонници сред по-бедните и незначителни хобитови родове. Но с никого не се сближи, докато не започнаха да подрастват по-младите му братовчеди.

Особено обичаше най-големия от тях, младия Фродо Торбинс. Когато Билбо навърши деветдесет и девет, той прие Фродо за свой наследник и го доведе в Торбодън - така надеждите на Влачи-Торбинсови рухнаха окончателно. По някаква случайност Билбо и Фродо имаха общ рожден ден, 22 септември. „Най-добре ела да живееш с мене, момчето ми - рече веднъж Билбо. - Знаеш ли как хубаво ще си празнуваме рождения ден!" По онова време Фродо още караше *волните години,* както наричат хобитите безгрижното десетилетие между детството и навършването на пълнолетие на тридесет и три.

Изминаха още дванадесет години. За двойния си рожден ден Торбинсови винаги организираха твърде оживени забави, но сега се подразбираше, че за наесен планират нещо изключително. Билбо щете да навърши *сто и единадесет,*

111 - странна цифра и твърде почтена възраст за един хобит (дори Стария Тук не бе надхвърлил 130), а Фродо ставаше на *тридесет и три, 33* - важна цифра, възраст на пълнолетието.

В Хобитово и Крайречкино езиците се поразвързаха; слухът за предстоящото събитие обиколи цялото Графство. Историята и нравът на господин Билбо Торбинс отново се превърнаха в злободневна тема за разговор и старците внезапно откриха, че спомените им са обект на благосклонен интерес.

Никой нямаше по-внимателни слушатели от стария Хам Майтапер, известен с прозвището Старика. За аудитория му служеше „Бръшляновият храст", ханчето по пътя за Крайречкино, и словото му се ползваше с авторитет, защото вече четиридесет години се грижеше за градината на Торбодън, а преди това бе помагал в същата работа на стария Ямкин. Сега на свой ред застаряваше, ставите му се схващаха и основната работа бе поел най-малкият му син, Сам Майтапер. Както бащата, така и синът бяха в много добри отношения с Билбо и Фродо. Живееха на самия Хълм, на улица „Торбаланска" N3, точно под Торбодън.

- Много изискан и благороден хобит е господин Билбо, а и любезен език има, винаги съм го казвал - заявяваше Старика. И с пълно право: Билбо бе много учтив с него, наричаше го „майстор Бързохам" и редовно се допитваше по зеленчуковите въпроси - станеше ли дума за „кореноплоди", особено за картофи, Старика бе признат от цялата околия (а и от самия себе си) за пръв авторитет.

- Ами оня Фродо, дето живее при него? - попита дядо Дъбис от Крайречкино. - Торбинс му е името, ама казват, че наполовина, та и повече е от Брендифуковия род. Чудя се и се мая как може някой Торбинс от Хобитово да търси жена чак от Фуков край, дето всички са чудаци.

- Как няма да са чудаци - подхвърли чичо Чифтокрак (съсед на Старика), - като им е щукнало да се заселят на оня бряг на Брендивин, току срещу Старата гора. Само половината приказки да са верни, пак ще излезе, че там е мрачно и вредно място.

- Прав си, чичо! - възкликна Старика. - Вярно, Брендифуковци от Фуков край не живеят *вдън* Старата гора, ама пак ми се видят смахнат род. Щуреят с лодки по оная голяма река, а това не е редно. Нищо чудно, че стават беди, тъй ще ви кажа. Но както и да е, господин Фродо е симпатичен млад хобит, де да бяха и другите като него. Не само по лице се е метнал на господин Билбо. В края на краищата баща му е от Торбинсови. Почтен и достоен хобит беше господин Дрого Торбинс, лоша дума не се чуваше за него, додето не се удави.

- Удавил се? - викнаха неколцина.

Естествено, бяха чували и това, и по-мрачни слухове, но като страстни поклонници на семейните хроники хобитите бяха готови да изслушат историята отново.

- Ами така разправят - рече Старика. - Та значи господин Дрого се ожени за горката госпожица Примула Брендифук. Тя беше първа братовчедка на нашия господин Билбо по майчина линия (майка й била най-младата от дъщерите на Стария Тук), а пък господин Дрого му беше втори братовчед. Тъй че господин Фродо му се пада *едновременно* и първи, и втори братовчед, дето се вика, зависи откъде ще погледнете, нали ме разбирате. След сватбата господин Дрого често гостуваше в Бренди-палат при тъста си, Майстор Горбадок (чревоугодник си беше Дрого, а пък старият Горбадок имаше славна трапеза), та веднъж, както бил на гости, излязъл с *лодка* по Брендивин и се удавил заедно с жена си, а горкият господин Фродо бил още дете и прочие.

- Чувал съм, че решили след вечеря да си направят разходка на лунна светлина - вметна дядо Дъбис - и лодката потънала от тежестта на Дрого.

- *Аз* пък съм чувал, че жена му го блъснала и той я дръпнал подире си - рече Пясъчкин, хобитовският мелничар.

- Ти, Пясъчкин, да не хващаш вяра на всичко чуто - отсече Старика, който не обичаше много мелничаря. - Хич няма нужда да приказваш за бутане и дърпане.

Лъжовно нещо са лодките, даже и кротко да седиш в тях, та няма какво повече да дирим откъде е дошла белята. Както и да е, ето го значи господин Фродо сирак и без пукната пара, дето се вика, сред ония чудаци фуковчани и те го отглеждат в Бренди-палат. Същински зайчарник, питайте който щете. Не е било там да има по-малко от двеста роднини на стария Майстор Горбадок. Голяма добрина стори господин Билбо, дето доведе момчето да живее сред свестни хора. Вярно, криво им стана на ония Влачи-Торбинсови. Помните ли, когато замина и всички го смятаха за умрял, те си мислеха, че Торбодън им е в кърпа вързан. А пък той се завръща, изгонва ги и си живее, ама живее, ви казвам - с един ден не се е състарил, господ здраве да му дава! После изневиделица си докарва наследник и всички документи са тип-топ. На Влачи-Торбинсови вече кракът им няма да стъпи в Торбодън и тъй ще е най-добре.

- Чух, че вътре било тъпкано с пари - обади се един другоземец, дошъл по работа от Голям Дълбалник в западната околия. - Разправиха ми, че върхът на вашия хълм бил надупчен от тунели, препълнени със сандъци - злато, сребро, че и елмази ако щеш.

- Значи си чул повече от мене - отвърна Старика. - Аз не знам за никакви *елмази.* Господин Билбо има широка ръка и не личи да му липсват пари, обаче нямам сведения да е дълбал тунели. Помня го как се завърна преди шейсет години. Тогава бях още хлапе и отскоро чиракувах на стария Ямкин (братовчед на тате), който ме взе да му помагам да пропъжда народа, додето трае разпродажбата - инак зяпачите щяха да изпотъпчат цялата градина. И посред всичко туй господин Билбо се изкачва по хълма с едно пони, няколко грамадни торби и две ковчежета. Не ще и дума, били са пълни със съкровища от далечни страни, дето разправят, че имало планини от злато, ама чак за пълни тунели не стигаха. Мойто момче, Сам, сигурно знае повече. По цял ден снове насам-натам из Торбодън. Луд е по приказките за стари времена и все слуша историята на господин Билбо. От него се научи на четмо, пък дано да е за добро. Викам му: „Що са ти елфи и дракони? На мен и теб най ни прилягат зелето и картофите. Не се бъркай в работите на големите, да не си докараш беля на главата", ей така му викам. А и на други мога да го река - добави той, хвърляйки поглед към чужденеца и мелничаря.

Но слушателите не бяха убедени. Легендата за богатствата на Билбо бе пуснала прекалено здрави корени в умовете на хобитите от по-младото поколение.

- Абе сигурно е прибавил още нещичко след това - изрази всеобщото мнение мелничарят. - Много често броди извън къщи. А вижте какви чужденци го посещават - джуджета пристигат посред нощ, мъкне се оня стар скитащ магьосник Гандалф и кой ли не. Разправяй каквото си щеш, Старик, ама Торбодън е подозрително място, а пък неговите обитатели - още по-подозрителни.

- А пък ти, господин Пясъчкин, разправяй каквото си щеш, ама от тия работи разбираш колкото и от лодки - сопна се Старика и мелничарят му стана още по-противен. - Ако на това викаш подозрително, значи повече подозрителен народ ни трябва из нашия край. Има ги някои толкова стиснати, че ако ще в дупка със златни стени да живеят, пак няма да почерпят приятеля си една бира. Но в Торбодън като правят нещо, правят го свястно. Моят Сам разправя, че за празника ще ни поканят *до един* и ще има подаръци, представете си, подаръци за всички - още този месец.

Този месец беше септември, от хубав по-хубав. Един-два дни по-късно се разнесе слух (тръгнал навярно от многознаещия Сам,) че ще има фойерверки - и то такива, каквито не били виждали в Графството близо век, всъщност откакто починал Стария Тук.

Мина време и уреченият ден наближи. Една вечер в Хобитово пристигна странен фургон, натоварен със странни пакети, и тежко се изкатери по Хълма към Торбодън. Под светлината на лампите смаяните хобити се струпаха по вратите си да гледат. Караха го чужденци - джуджета с дълги бради и качулки - и чудновати бяха песните им. Няколко от тях останаха в Торбодън. Към края на втората

септемврийска седмица, посред бял ден, откъм Моста на Брендивин се зададе една двуколка и пресече Крайречкино. Караше я самотен старец с висока и островърха синя шапка, дълга сива наметка и сребрист шал. Той имаше дълга бяла брада и рошавите му вежди стърчаха отвъд периферията на шапката. Невръстните хобитчета търчаха подир каручката през цяло Хобитово чак до върха на хълма. Правилно се досещаха, че е натоварена с фойерверки. Пред портата на Билбо старецът се зае да разтоварва багажа - всевъзможни фойерверки в големи денкове, белязани с едро червено „Г" *Щ* и елфическата руна *У.*

Естествено, това бе знакът на Гандалф - старецът беше Гандалф Вълшебника, прославен в Графството главно с изкусното владеене на огньове, пушеци и светлини. Истинското му занимание бе много по-трудно и опасно, ала жителите на Графството не знаеха това. Приемаха го просто като още една от „атракциите" за Празника. Оттук идеше и вълнението на хобитчетата. „Г като Герой" - развикаха се те и старецът се усмихна. Бяха го познали, макар че се появяваше в Хобитово от дъжд на вятър и рядко се задържаше. Но само най-старите им дядовци бяха виждали огнените му представления, потънали днес в легендарното минало.

Когато с помощта на Билбо и няколко джуджета старецът завърши разтоварването, Билбо раздаде малко дребни пари, но за велико разочарование на зрителите не се появи нито един фишек или бомбичка.

- Бягайте сега! - каза Гандалф. - Всичко ще има, като му дойде времето.

После двамата с Билбо изчезнаха вътре и вратата се захлопна. Известно време хобитчетата безнадеждно зяпаха портата, сетне си тръгнаха с мъчителното чувство, че празникът никога няма да настъпи.

В една малка стаичка на Торбодън Билбо и Гандалф седяха край отворения прозорец, обърнат на запад, към градината. Късният следобед бе ясен и тих. Цветята блестяха в пурпур и злато - кученца, слънчогледи и латинки обвиваха покритите с чимове стени и надничаха през кръглите прозорци.

- Колко ведра изглежда градината ти! - каза Гандалф.

- Да - отвърна Билбо. - Наистина много си я обичам, обичам и цялото мило старо Графство, но мисля, че ми е нужен отпуск.

- Значи смяташ да осъществиш плана си?

- Да. Вече няколко месеца, откакто съм решил и не ще се отметна.

- Много добре. Няма смисъл да говорим повече. Придържай се към плана си - не забравяй, към цялостния план - и се надявам краят да е добър и за теб, и за всички ни.

- И аз се надявам. Тъй или иначе, смятам да се позабавлявам в четвъртък и вече съм си подготвил малка шега.

- Чудя се кой ли ще се смее? - поклати глава Гандалф.

- Ще видим - рече Билбо.

На следващия ден по Хълма се заизкачваха каруци, каруци, каруци... Ако преди някои местни търговци роптаеха, че са „пренебрегнати", то тази седмица от Торбодън заваляха поръчки за всички видове провизии, стоки и деликатеси, които можеха да се намерят в Хобитово, Крайречкино и околностите. Настана небивало въодушевление, жителите почнаха да задраскват дните в календара и трескаво очакваха пощальона с надеждата да им донесе покана.

Не след дълго се посипаха и поканите. Пощата в Хобитово изнемогваше, пощата в Крайречкино бе затрупана и се наложи да призоват доброволни пощальони. Те в непрестанен поток се катереха по Хълма, понесли стотици любезни варианти на израза: *Благодаря, непременно ще дойда.*

На портата на Торбодън се появи обява: ПРИЕМАМЕ САМО ПО ВЪПРОСИ ЗА ПРАЗНЕНСТВОТО. Дори ония, които имаха или твърдяха, че имат въпроси за празненството, рядко попадаха вътре. Билбо беше зает - пишеше покани, отмяташе отговорите, обвиваше подаръци и движеше някои лични приготовления. Никой не го бе виждал, откакто пристигна Гандалф.

Една сутрин хобитите осъмнаха с нова изненада - широката ливада южно от Билбовата порта бе осеяна с въжета и колове за палатки и шатри. В насипа откъм пътя бе издълбан специален вход и сега там изграждаха широки стъпала и голяма бяла арка. Трите семейства от съседната улица „Торбаланска" проявяваха жив интерес, а всички останали им завиждаха. Старика Майтапер вече не се и преструваше, че работи в градината си.

Палатките растяха. Една от шатрите беше толкова голяма, че високото дърво сред ливадата бе попаднало вътре и гордо стърчеше в единия край начело на почетната маса. По клоните му закачиха фенери. И нещо по-обнадеждващо (според хобитовите възгледи) - в северния ъгъл на ливадата се издигна огромна полева кухня. Цяла армия готвачи от всички ханчета и гостилнички на много мили наоколо пристигнаха в помощ на джуджетата и другия странен народ, разквартируван в Торбодън. Вълнението достигна върха си.

После времето се заоблачи. Беше сряда, навечерието на Празника. Тревогата бе страхотна. И най-сетне настъпи четвъртък, 22 септември. Слънцето изгря, облаците се разсеяха, знамената се развяха и веселбата започна.

Билбо Торбинс го наричаше *празненство,* но всъщност това бяха множество забавления, преплетени в едно цяло. Практически никой в областта не остана без покана. Имаше неколцина случайно пропуснати, но това нямаше значение - те и без това дойдоха. Поканени бяха и много хобити от други краища на Графството, пристигнаха дори чуждоземци. Билбо лично посрещаше гостите (включително и неканените) на новата бяла порта. Раздаваше подаръци на всички, без изключение - някои тайно се изнизваха изотзад, та отново да минат през портата. Хобитите имат този обичай - да раздават подаръци на рождените си дни. По правило, не много скъпи и не толкова разточителни, както в този случай, ала като система не беше зле. В Хобитово и Крайречкино всеки ден се падаше рожден ден на някого, тъй че кой да е хобит от ония места имаше сигурен шанс да получи подарък поне веднъж седмично. Но това не им омръзваше.

Този път подаръците бяха необичайно хубави. Хобитчетата толкова се развълнуваха, че за известно време почти забравиха да ядат. Такива играчки досега не бяха виждали - все красиви, а някои очевидно вълшебни. Много от тях бяха истинска джуджешка изработка, поръчана още миналата година и пропътувала по дългите друмища чак от Планината и Дейл.

Когато най-после всеки гост бе приветстван и стъпи отвъд портата, започнаха песни, танци, игри и, разбира се, ядене и пиене. Официално сервираха три пъти - обяд, чай и вечеря. Но обядът и чаят се отличаваха единствено с това, че тогава всички гости седяха и се хранеха заедно. През останалото време просто тълпи народ ядяха и пиеха - без прекъсване от единадесет докъм шест и тридесет, когато започнаха фойерверките.

Фоейрверките бяха дело на Гандалф - не само докарани, но и измислени и изработени от него; той саморъчно палеше специалните ефекти, неподвижните и хвърчащите ракети. Освен това щедро раздаваше фишеци, жабки, кучешки бомбички, бенгалски огън, факли, джуджешки свещи, елфически фонтани, гоблинови пушкала и гърмялки. Всички бяха великолепни. С годините изкуството на Гандалф се усъвършенстваше.

Имаше ракети като ята сладкопойни искрящи птици. Имаше зелени дървета със стволове от тъмен пушек - листата им се раздипляха, сякаш за миг настъпваше пролет, и сияйните им клони сипеха над смаяните хобити благоуханни пламтящи цветя, които изчезваха тъкмо преди да докоснат вдигнатите им лица. Рояци бляскави пеперуди прелитаха сред дърветата; избликваха реки от пъстри пламъци и се превръщаха в орли, кораби с издути платна или летящи лебеди; развихри се червена гръмотевична буря с жълт дъжд; сред рева на атакуваща армия във въздуха излетяха безброй сребърни копия и паднаха в Рекичката, съскащи като разлютени змии. Имаше и една последна изненада в чест на Билбо и както бе предвидил Гандалф, тя съвсем слиса хобитите. Светлините угаснаха. Издигна се

огромен облак дим. Той се извиси като далечна планина с огнено сияние на върха. Изригнаха зелени и алени пламъци. От тях литна златисто-червен дракон - не в естествена големина, но ужасно правдоподобен: челюстите му бълваха огън, очите му светкаха; раздаде се рев и той профуча три пъти над главите на тълпата. Всички се приведоха, а мнозина се захлупиха по очи. Драконът мина и замина като фурия, преметна се презглава и се пръсна над Крайречкино с оглушителна експлозия.

- Това е сигналът за вечеря! - обяви Билбо.

Болка и уплаха изчезнаха мигом, проснатите хобити рипнаха на крака. За всички имаше разкошна вечеря; тоест за всички освен поканените на специалния семеен прием. Поканите бяха ограничени на дванадесет дузини (хобитите наричат това число една гроса, но смятат за невъзпитано то да се употребява за хора). Гостите бяха подбрани от всички роднински родове на Билбо и Фродо плюс неколцина специални приятели (например Гандалф). С родителско разрешение присъстваха множество млади хобити, защото хобитите не са излишно строги към вечерните закъснения на децата си, особено ако има вероятност да получат безплатна вечеря. За да се отгледа един млад хобит, отиват сума провизии.

На този прием щяха да присъстват доста Торбинсовци и Многознаевци, а също Туковци и Брендифуковци; имаше разни Ровичковци (роднини на Билбовата баба) и Едробузовци (сродници на дядо му Тук); не бяха пропуснати Тършувковци, Болгеровци, Вържиколановци, Мишеходовци, Дебелушковци, Рогосвирци и Гордокраковци. Сред тях се срещаха съвсем далечни роднини на Билбо - някои живееха в затънтени кътчета на Графството и едва ли бяха стъпвали в Хобитово досега. Не бяха забравени и Влачи-Торбинсови. Присъстваха Ото и жена му Лобелия. Те не обичаха Билбо и мразеха Фродо, но изписаната със златно мастило покана бе тъй великолепна, че нямаха сили да я отхвърлят. Освен това братовчед им Билбо отдавна се специализираше в кулинарията и кухнята му бе спечелила най-висока репутация.

Всичките сто четиридесет и четирима гости очакваха приятно пиршество, макар че донякъде се опасяваха от подиртрапезното слово на домакина (неизбежна традиция). Току-виж, му хрумнало да вмъкне откъси от това, което наричаше поезия, а пък след една-две чашки можеше да намекне и за нелепите приключения през загадъчното си пътешествие. Гостите не бяха разочаровани - пиршеството се оказа *много* приятно, същински безкраен празник: богат, изобилен, разнообразен и продължителен. През следващата седмица покупките на провизии из цялата околия паднаха почти до нула, но това нямаше особено значение, тъй като Билбо бе изпразнил запасите в повечето складове, мазета и хамбари.

След като пиршеството (горе-долу) привърши, дойде ред на Словото. Но сега компанията бе обхваната от дух на търпимост, в онова блажено състояние, наричано „дозапълване на ъгълчетата". Заети да посръбват любимите си питиета и да похрусват любимите си лакомства, те забравиха опасенията. Готови бяха да слушат каквото и да било и да ръкопляскат във всяка пауза.

- *Скъпи роднини* - започна Билбо, ставайки от стола си.

- Слушайте! Слушайте! Слушайте! - развикаха се всички и продължиха да скандират в хор, сякаш се чудеха дали да изпълнят собствения си призив.

Билбо напусна мястото си и се покатери на един стол под празнично осветеното дърво. Лъчите на фенерите озаряваха грейналото му лице, проблясваха по златните копчета на бродираната му копринена жилетка. Всички го гледаха - изправен, размахал високо едната си ръка и пъхнал другата в джоба на панталона.

- *Скъпи мои Торбинсовци и Многознаевци* - започна той отново. -*И вие, драги ми Туковци и Брендифуковци, Ровичковци и Едробузовци,* , *Тършувковци, Рогосвирци и Болгеровци, Вържиколановци, Дебелушковци, Мишеходовци и Гордокраци.*

- Гордокраки - провикна се един възрастен хобит от дъното на шатрата. Той, естествено се казваше Гордокрак, и то с пълно право: краката му бяха големи,

извънредно космати и в момента и двата се намираха на масата.

- *Гордокраци* - повтори Билбо. - *А също вие, добри ми Влачи-Торбинсови, които най-сетне с радост приветствам в Торбодън. Днес е моят сто и единадесети рожден ден - навършвам сто и единадесет години.*

- Ура! Ура! За много години! - развикаха се гостите и радостно затропаха по масите. Билбо се справяше великолепно. Такива неща обичаха - кратки и ясни.

- *Надявам се, че всички се забавлявате толкова, колкото и аз.* Оглушителни овации. Викове *„Да"* (и *„Не").* Шум от тръби, рогове, пищялки, флейти и други музикални инструменти. Както вече казахме, присъстваха много млади хобити. Раздадени бяха стотици музикални пушкала. Върху повечето от тях имаше марка ДЕЙЛ, което не се нравеше на мнозинството, но всички се съгласяваха, че пушкалата са чудесни. Вътре имаше малки, но изящно изработени инструменти с очаровател звучене. В единия ъгъл неколцина млади Туковци и Брендифуковци предположиха, че чичо Билбо вече е свършил (след като очевидно бе казал всичко необходимо), събраха импровизиран оркестър и подхванаха весела танцова мелодия. Господин Вечнояк Тук и госпожица Комунига Брендифук скочиха на една маса и със звънчета в ръце заиграха Прескочи-пръстен - красив, но доста буен танц.

Ала Билбо не бе свършил. Той грабна рога на един хлапак и мощно изсвири три пъти. Врявата не преставаше.

- *Няма да ви бавя много* - извика той. Овации от цялата компания. - *Събрах ви всички с определена Цел.*

Нещо в тона му ги сепна. Шумът почти затихна и един-двама Туковци наостриха уши.

- *Всъщност Целите са три! Най-напред да ви кажа, че безкрайно ви обичам и че сто и единадесет години са твърде малко, когато живееш сред такива превъзходни и възхитителни хора.* ("Небивал взрив от одобрителни възгласи.") *Не познавам и половината от еас дори наполовина от това, което би трябвало; дори и половината не обичам с половината от обичта, която заслужават.*

Това вече беше неочаквано и малко трудничко за разбиране. Раздадоха се откъслечни ръкопляскания, но повечето се мъчеха да проумеят дали става дума за комплимент.

- *Второ, да отпразнуваме рождения ми ден.*(0тново овации.) *Би трябвало да кажа: рождения НИ ден. Защото, разбира се, днес е и рожденият ден на моя племенник и наследник Фродо. Днес той навършва пълнолетие и получава наследството си.*

Оскъдни ръкопляскания сред възрастните, а откъм младите отделни гръмки викове: „Фродо! Фродо! Нашият юнак Фродо!" Влачи-Торбинсови начумерено се питаха какво ли значи „получава наследството си".

- *Общо ни се събират сто и четиридесет и четири години. Избрахме ви, за да запълните тоеа забележително число - една гроса, ако мага така да се изразя.*

Никакви овации. Това беше нелепо. Мнозина от гостите, особено Влачи-Торбинсови, бяха оскърбени, уверени, че са ги взели като вещи в сандък само за да попълнят нужната бройка. „Една гроса, представете си! Ама че грубиянщина!"

- *Освен това, ако ми разрешите да засегна старата история, днес е годишнината от пристигането ми върху бъчва в Есгарот край Дългото езеро, макар че тогава бях позабравил рождения си ден. Бях само на петдесет и една година и рожденте дни не ми се виждаха чак толкова важни. Банкетът обаче беше разкошен, макар да си спомням, че бях наистина зле и можех да казвам само: „Бного би благодаря." Сега го повтарям по-ясно: много ви благодаря, че дойдохте на моя малък празник.*

Упорито мълчание. Всички се бояха, че ще последва песен или някакво стихотворение, пък и вече бяха отегчени. Защо не спре да говори и да ги остави да вдигнат наздравица за него? Но Билбо нито запя, нито задекламира. За миг помълча.

- *Трето и последно, искам да направя СЪОБЩЕНИЕ.* - Той произнесе тази дума толкова гръмко и рязко, че всички, които още бяха в състояние да надигнат глави, го сториха. - *Съжалявам, че трябва да го обявя - както вече казах, сто и единадесет години, прекарани сред вас, са прекалено кратки - но това е КРАЯТ. Отивам си. Напускам ви СЕГА. СБОГОМ!*

Той скочи от стола и изчезна. Блесна ослепителна светлина и всички гости зажумяха. Когато отвориха очи, Билбо не се виждаше никъде. Сто четиридесет и четири слисани хобити се отпуснаха онемели на столовете си. Старият Одо Гордокрак смъкна крака от масата и затропа. После настъпи глуха тишина, докато след няколко дълбоки вдишвания изведнъж всички Торбинсовци, Многознаевци, Туковци, Брендифуковци, Ровичковци, Едробузовци, Тършувковци, Болгеровци, Вържиколановци, Мишеходовци, Дебелушковци, Рогосвирци и Гордокраковци заговориха едновременно.

Единодушно бе решено, че шегата е проява на много лош вкус и че са нужни нови количества ядене и пиене, за да облекчат уплахата и досадата на гостите: „Луд е. Винаги съм го казвал" - това навярно бе най-често изричаната реплика. Дори Туковци (с незначителни изключения) смятаха Билбовото поведение за нелепо. Засега повечето бяха уверени, че изчезването му не е нищо друго освен шеговита лудория.

Но старият Рори Брендифук не бе съвсем сигурен. Нито възрастта, нито грандиозната вечеря бяха помътили разсъдъка му и той пошушна на снаха си Есмералда:

- Има нещо гнило в тая работа, скъпа! Мисля, че смахнатият Торбинс пак хукна нанякъде. Глупав стар чудак. Ама що ли се тормозя? Нали не отнесе гозбите.

И той гръмогласно викна на Фродо да поръча още вино.

Единствен от присъстващите Фродо не каза нищо. Известно време той стоя мълчаливо край празния Билбов стол, без да обръща внимание на коментарите и въпросите. Разбира се, шегата му бе харесала, макар че беше посветен в нея. Едва се удържаше от смях пред негодуванието на гостите. Но същевременно изпитваше дълбок смут; внезапно бе разбрал, че от все сърце обича стария хобит. Повечето гости продължиха да ядат и пият и да обсъждат миналите и настоящите чудачества на Билбо Торбинс, ала Влачи-Торбинсови яростно се оттеглиха. Фродо вече нямаше никакво желание да стои на празника. Той поръча да донесат още вино, после стана, мълком пресуши чашата си за здравето на Билбо и се измъкна от шатрата.

Колкото до Билбо Торбинс, още произнасяйки своята реч, той опипваше в джоба си златния пръстен - вълшебния пръстен, който бе пазил в тайна толкова много години. Когато скочи от стола, той го надяна на пръста си и вече нито един хобит от Хобитово не го видя.

С бързи крачки се упъти към дупката си, но за миг спря усмихнат, да послуша врявата в шатрата и звуците на веселбата из останалите кътчета на ливадата. Сетне влезе вътре. Свали празничните дрехи, сгъна и обви в цигарена хартия бродираната си копринена жилетка и я остави настрани. После бързо навлече някакви омачкани дрипи и препаса изтъркан кожен колан. На него закачи къс меч в ожулена ножница от черна кожа. От едно заключено чекмедже, вмирисано на нафталин, извади вехт плащ и качулка. Беше ги скътал като някакви съкровища, макар да бяха толкова кърпени и излинели, че първоначалният им цвят едва личеше - може би тъмнозелен. Изглеждаха твърде широки за него. След това той мина в кабинета си и измъкна от голям обкован сандък един пакет, омотан в стари парцали, един ръкопис с кожена подвързия и голям издут плик. Книгата и вързопа натъпка най-отгоре в отдавна приготвената тежка раница. В плика пъхна златния си пръстен заедно с изящната му верижка, после го запечата и го адресира до Фродо. Най-напред го положи на полицата над камината, но внезапно размисли и го пъхна в джоба си. В този миг вратата се отвори и Гандалф бързо влезе.

- Здрасти - каза Билбо. - Тъкмо се чудех дали ще се появиш.

- Радвам се да те заваря видим - отвърна вълшебникът и седна на един стол. - Исках да те настигна за няколко прощални думи. Усещаш, предполагам, че всичко мина великолепно и по плана.

- Да. Макар че оня блясък беше неочакван - направо ме слиса, да не говорим за останалите. Твой финален щрих, предполагам?

- Точно така. През всички тези години съумя благоразумно да опазиш пръстена в тайна, та сметнах за необходимо да поднеса на гостите някакво друго обяснение за внезапното ти изчезване.

- И да ми провалиш шегата. Ти, старче, си на всяко гърне похлупак - разсмя се Билбо, - но предполагам, че както винаги знаеш какво правиш.

- Знам... ако изобщо знам нещо. Но в тая история не съм много наясно. Сега трябва да сложим точка. Ти си направи шегата, разтревожи или обиди повечето си роднини и осигури на всички в Графството тема за разговор за цели девет дни, а по вероятно - за деветдесет и девет. Продължаваш ли?

- Да, продължавам. Вече ти казах - чувствам, че ми е нужен отпуск, много дълъг отпуск. Навярно окончателен - не вярвам да се върна. Всъщност не мисля за връщане и вече направих необходимото. Стар съм, Гандалф. Може да не изглеждам, но започвам да го усещам в дъното на сърцето си. *Добре запазен,* да-да! - изсумтя той. - А пък аз се чувствам съвсем изтънял, някак си *разтеглен,* разбираш ли - като масло, размазано върху прекалено голяма филия. Не е редно това. Трябва ми промяна.

Гандалф го гледаше изпитателно и строго.

- Да, не е редно - замислено каза той. - Мисля, че в края на краищата твоят план май ще е най-добър.

- Е, тъй или иначе, вече съм решил. Искам отново да видя планините, Гандалф - *планините;* а после да си намеря кътче за *отдих.* В мир и покой, без купища роднини да си пъхат носа навсякъде, без тия проклети опашки от гости пред звънеца. Може да открия местенце, където да довърша книга си. Измислих й чудесен край: *и оттогава насетне той живя щастливо чак до края на дните си.* Гандалф се разсмя.

- Дано да е така. Но както и да свърши книгата, никой няма да я прочете.

- О, не се знае - що са дни, пред нас са. Фродо вече е чел докъдето съм стигнал. Нали ще хвърляш на Фродо по някое око?

- Даже по две очи, стига да не са заети другаде.

- Разбира се, той щеше да дойде с мен, ако го бях помолил. Всъщност точно преди празника ми го предложи. Но още не го желае истински. Преди смъртта си искам за сетен път да видя Дивите земи и Планините, а той още е влюбен в Графството, в горите, полята и рекичките. Сигурно ще му е добре тук. Естествено, оставям му всичко освен няколко дреболии. Надявам се да бъде щастлив, когато свикне сам да се оправя. Време беше да си поеме съдбата.

- Всичко? - запита Гандалф. - И пръстена ли? Ти се съгласи. Не забравяй.

- Ами... ъ... да..., май че и него - заекна Билбо.

- Къде е?

- В един плик, ако искаш да знаеш - нетърпеливо каза Билбо. - Ей там, на полицата над камината. А не! Ето го в джоба ми! - Той се поколеба и тихичко си промърмори: - Чудна работа! Да, защо пък не в края на краищата? Защо да не си остане там?

Гандалф отново се втренчи в Билбо и очите му заискриха.

- Мисля, Билбо - кротко каза той, - че на твое място бих го оставил. Не искаш ли?

- Ами да... и не. Щом стигнахме дотам, мога да кажа, че изобщо не ми харесва да се разделям с него. И не виждам защо трябва да го сторя. Защо ме принуждаваш? - запита той със странно изменен, изтънял от подозрение и неприязън глас. - Душата ми вадиш за тоя пръстен, а никога не си ми досаждал за другите неща, с които се сдобих по време на пътешествието.

- Така е, но бях длъжен да ти вадя душата - отвърна Гандалф. - Исках да зная истината. Тя е важна. Вълшебните пръстени са... е, те са си вълшебни - редки и

странни. Да речем, че съм имал професионален интерес към твоя пръстен и все още се интересувам. Бих искал да го зная къде е, щом отново започваш странването си. Пък и мисля, че достатъчно дълго стоя *у тебе.* Той няма вече да ти е нужен, Билбо, освен ако допускам огромна грешка.

Билбо се изчерви, очите му гневно светнаха. Добродушното му лице злобно се изкриви.

- Защо не? - извика той. - И изобщо какво ти влиза в работата да знаеш как се разпореждам с нещата си? Мой си е. Аз го намерих. При мен дойде.

- Да, да - съгласи се Гандалф. - Недей да се ядосваш.

- Ти си виновен, че се ядосвам. То си е мое, казвам ти. Само мое. Безценното ми. Да, безценното ми.

Лицето на вълшебника си оставаше сериозно и внимателно, единствено блясъкът в дълбоките му очи издаваше, че е изненадан и дори разтревожен.

- И преди са го наричали така - каза той, - само че други.

- А пък сега го казвам аз. И защо не? Какво, че Ам-гъл някога казваше същото? Вече е мое, не негово. И ще го задържа, това е последната ми дума.

Гандалф се изправи и сурово изрече:

- Безумец ще бъдеш, ако го сториш, Билбо. Всяка твоя дума доказва това. Той прекалено яко се е вкопчил в тебе. Остави го! Тогава и той ще те остави на свобода.

- Ще правя каквото ми хрумне и ще ходя където си искам - упорито заяви Билбо.

- Хайде, хайде, добри ми хобите - каза Гандалф. - През целия си дълъг живот беше мой приятел и ми дължиш нещичко. Хайде! Изпълни обещанието, остави го!

- Ама ако искаш да ми отнемеш пръстена, кажи си го направо! - извика Билбо. - Но няма да го получиш. Няма да си дам безценното, тъй да знаеш.

Ръката му се плъзна по дръжката на малкия меч.

Очите на Гандалф пламнаха.

- Скоро ще дойде и моят ред да се разгневя. Само да го повториш! Тогава ще видиш Гандалф Сивия без наметало.

Той пристъпи към хобита и сякаш заплашително израсна: сянката му изпълни стаичката.

Задъхан, Билбо отстъпи към стената, вкопчил ръка в джоба си. Двамата стояха неподвижно, втренчени един в друг, и въздухът в стаята тихо звънтеше. Хобитът усещаше очите на Гандалф, приковани върху него. Ръцете му бавно се отпуснаха и той затрепера.

- Не знам какво те прихвана, Гандалф - промърмори той. - Никога не си бил такъв. Какво толкова? Мой си е, нали? Аз го намерих и Ам-гъл щеше да ме убие, ако не го бях задържал. Нека разправя каквото си ще, но аз не съм крадец.

- Никога не съм казвал, че си - отвърна Гандалф. - И аз не съм. Не се мъча да те ограбя, а да ти помогна. Искам да ми вярваш както преди.

Той се обърна. Сянката изчезна и Гандалф сякаш отново се смали - побелял, прегърбен и разтревожен старец.

Билбо разтърка очи.

- Съжалявам - прошепна той. - Нещо ми стана. И все пак какво облекчение би било да се отърва от грижите за него. Напоследък толкова ми се е задълбал в ума. Понякога ми се струва, че ме наблюдава като око. И знаеш ли, все искам да го надяна и да изчезна, или пък се чудя дали не е изчезнал и го вадя да проверя. Опитах се да го държа под ключ, но открих, че нямам покой, щом не е в джоба ми. Не знам защо. И като че не мога да реша.

- Тогава се довери на мен - каза Гандалф. - Аз отдавна съм решил. Върви си и го остави. Откажи се от него. Дай го на Фродо и аз ще го наглеждам.

Билбо постоя напрегнат и нерешителен. След малко въздъхна.

- Добре - произнесе той с усилие. - Тъй ще направя. - После вдигна рамене и печално се усмихна. - Нали тъкмо затова беше цялата тая история с празника: да раздам куп подаръци, та покрай тях и с него да се разделя по-леко. Не че

наистина е по-леко, но би било жалко всички приготовления да отидат на вятъра. Съвсем ще се развали шегата.

- Правилно, ще отнеме единствения смисъл, който виждах в тая работа - потвърди Гандалф.

- Много добре, давам го на Фродо заедно с всичко останало. - Билбо си пое дъх. - А сега наистина трябва да тръгвам, че току-виж, ме изненадал. Вече се сбогувах и няма да издържа, ако се наложи да го повтарям.

Той пое раницата и тръгна към вратата.

- Пръстенът още е в джоба ти - обади се вълшебникът.

- Ами да, там е! - викна Билбо. - И завещанието е там, и другите документи. Най-добре вземи да го предадеш вместо мен. Така ще е най-сигурно.

- Не, не ми давай пръстена - възрази Гандалф. - Остави го на полицата. Там ще е в безопасност, докато дойде Фродо. Аз ще го чакам.

Билбо извади плика, но тъкмо посягаше да го остави до часовника, ръката му трепна и пакетът падна на пода. Преди той да успее да го вдигне, вълшебникът се наведе, хвана го и го сложи на място. По лицето на хобита отново пробягна гневна тръпка. Но в следващия миг то се разведри и Билбо се разсмя.

- Е, това беше - каза той. - А сега да бягам.

Двамата минаха в хола. Билбо пое от поставката любимия си бастун и изсвири с уста. Три джуджета изскочиха от стаите, където работеха.

- Готово ли е всичко? - запита Билбо. - Всичко ли запечатахте и надписахте?

- Всичко - отвърнаха те.

- Е, тогава да тръгваме! - И той прекрачи прага. Нощта беше чудесна, звезди обсипваха черното небе. Билбо погледна нагоре и подуши въздуха.

- Колко весело! Колко е весело пак да потегля с джуджетата по Пътя! Всъщност за това копнеех от години насам! - Той огледа стария си дом и се поклони пред вратата. - Сбогом! Сбогом, Гандалф!

- Сбогом засега, Билбо. Пази се! Годинките ти вече не са малко, дано си помъдрял.

- Пази се! Няма пък да се пазя. И не се бой за мен! Щастлив съм както никога, а това не е малко. Но вече е време да потеглям, най-после пътят ме повлече.

И той тихичко запя в мрака:

Започва Път от моя праг -
безкраен, обграден с трева.
Увлечен в неговия бяг
и аз ще трябва да вървя,
да тропам весело с пети,
догдето стигна друм голям,
събрал пътеки и мечти.
А после накъде? Не знам.

Той постоя мълчаливо. После, без да каже нито дума, обърна гръб на светлината и глъчката из ливадата и шатрите. Последван от тримата си спътници, зави през градината и изприпка надолу по дългата стръмна пътека. На едно по-ниско място прескочи оградата и в нощта се устреми към нивята, безшумен като шепота на вятъра сред тревата.

Гандалф дълго гледа подир него.

- Сбогом, скъпи Билбо... до нова среща! - тихичко каза той и се прибра.

Малко по-късно Фродо го завари да седи на тъмно, дълбоко замислен.

- Замина ли? - попита той.

- Да - отвърна Гандалф, - най-после замина.

- Желаех... искам да кажа, до тая вечер се надявах, че всичко е само шега. Но сърцето ми подсказваше, че той наистина се кани да потегли. Вечно се шегуваше със сериозните неща. Ех, да бях дошъл малко по-рано, само да го видя, като

тръгва.

- Мисля, че той предпочиташе да се измъкне безшумно - каза Гандалф. - Не се тревожи много. Той ще е добре... отсега нататък. Остави един пакет за теб. Ето го там!

Фродо взе плика от полицата и го огледа, но не го отвори.

- Мисля, че вътре ще намериш завещанието му и другите документи - рече вълшебникът. - Сега ти си господар на Торбодън. А ми се върти в главата, че може да намериш и един златен пръстен.

- Пръстенът! - възкликна Фродо. - И него ли ми е оставил? Питам се защо. Както и да е, може да ми свърши работа.

- Може би да, може би не. На твое място не бих го използвал. Пази го в тайна и на сигурно място! А сега ще си лягам.

Като господар на Торбодън, Фродо пое неприятното задължение да се сбогува с гостите. Слухът за странните събития вече се бе пръснал из цялата ливада, но Фродо само повтаряше: *Несъмнено до утре всичко ще се изясни.* Към полунощ за отбраната публика пристигнаха файтони. Те отпътуваха един по един, претъпкани със сити, но крайно недоволни хобити. Както бе уговорено, градинарите дойдоха да откарат с ръчните си колички ония, които нямаха сили да се приберат.

Нощта бавно отмина. Слънцето изгря. Хобитите се събудиха късничко. Наближаваше пладне. Пристигнаха работници и започнаха (както бе поръчано) да разчистват шатрите, масите, столовете, лъжиците, ножовете, бутилките, чиниите, фенерите, сандъчетата с цъфтящи храсти, огризките, амбалажните хартии, забравените чанти, ръкавици и недоядената храна (в нищожни количества). После довтасаха (без поръчка) много други посетители: Торбинсовци, Многознаевци, Болгеровци, Туковци и други гости, живеещи или настанени наблизо. Към пладне, когато дори и най-преялите отново бяха на крак, около Торбодън се събра огромна тълпа - неканена, но не и неочаквана.

Фродо стоеше усмихнат на прага, ала изглеждаше уморен и тревожен. Той поздравяваше всички посетители, но не можеше да каже нищо повече от снощи. На всички въпроси отговаряше просто: „Господин Билбо Торбинс си замина, доколкото знам - завинаги." Някои от гостите канеше вътре, защото Билбо им беше оставил „по нещо за спомен".

В хола бяха струпани всевъзможни пакети, вързопчета и дребни мебели. На всички имаше етикети, някои със следния текст:

На Аделард Тук, да си е ЛИЧНО НЕГОВ, от Билбо - върху един чадър. Аделард беше отмъкнал много чадъри без етикети.

На ДОРА ТОРБИНС в памет на ДЪЛГАТА ни кореспонденция, с любов от Билбо - върху голямо кошче за хартия. Дора беше сестра на Дрого и най-възрастната дама сред роднините на Билбо и Фродо: беше деветдесет и девет годишна и повече от половин век ги отрупваше с купища благочестиви писания.

На *МИЛО ТЪРШУВКОВ, с надеждата да му е от полза, от Б.Т.* - върху златна писалка и мастилница, Мило никога не отговаряше на писма.

На АНЖЕЛИКА от чичо Билбо - върху кръгло криво огледалце. Тази млада девойка от Торбинсовия род не пропускаше да изтъкне красивото си лице.

За *колекцията на ХУГО ВЪРЖИКОЛАН от негов дарител* - върху една (празна) библиотечка. Хуго беше много талантлив в заемането на книги и крайно неспособен да ги връща.

На ЛОБЕЛИЯ ВЛАЧИ-ТОРБИНС, като ПОДАРЪК - върху комплект сребърни лъжички. Билбо беше уверен, че по време на някогашното му пътешествие тя си е присвоила доста от неговите лъжици. Лобелия отлично знаеше това. Когато се появи следобед, тя веднага схвана намека, но не пропусна да хване и лъжичките.

Това е само малка подборка от струпаните подаръци. Билбовата резиденция се беше претъпкала с вещи в течение на дългия му живот. Хобитовите дупки имаха склонност да се задръстват - за това немалко допринасяше обичаят да раздават

масово подаръци на рождените си дни. Разбира се, даровете невинаги бяха *нови;* един-два вехти *матома* с неизвестно предназначение бяха обиколили цялата област. Но Билбо обикновено поднасяше нови подаръци и пазеше получените. Сега старата дупка се поразчисти.

Върху всеки от разнообразните прощални подаръци имаше етикет, надписан собственоръчно от Билбо и понякога свързан с поука или шега. Но, разбира се, повечето неща отиваха там, където ще бъдат желани и полезни. По-бедните хобити, особено тия от улица Торбаланска, извадиха голям късмет. Старикът Майтапер се сдоби с два чувала картофи, нова лопата, вълнена жилетка и шишенце мехлем за скърцащи стави. Като отплата за сърдечното си гостоприемство старият Рори Брендифук получи дузина бутилки Старо лозарско - тежко червено вино от Южната околия, при това вече съвсем отлежало, защото бе останало още от Билбовия баща. Щом пресуши първата бутилка, Рори окончателно прости на Билбо и го обяви за прекрасен хобит.

За Фродо оставаха безброй неща. И разбира се, в негово владение преминаваха всички основни недвижими имоти заедно с книгите, картините и мебели в изобилие. Ала нямаше и следа от пари или бижута - не бе подарена нито една монетка, нито едно мънисто.

Този следобед бе много тежък за Фродо. Като горски пожар се разнесе слухът, че горе раздавали безплатно цялото имущество и не след дълго домът бе претъпкан с народ, който нямаше там никаква работа, но неудържимо напираше навътре. Етикетите бяха изпокъсани или разменени и избухваха караници. Някои опитваха да правят трампи и сделки още в хола; други искаха тихомълком да се измъкнат с непредназначени за тях дребни вещи или с каквото и да било, стига да им се стореше ненужно за този дом или неопазено. Каручки и ръчни колички задръстиха пътя към портата.

В най-голямата суматоха пристигнаха Влачи-Торбинсови. Фродо се бе оттеглил за малко, оставяйки приятеля си Мери Брендифук да държи вещите под око. Когато Ото гръмогласно настоя да види Фродо, Мери любезно се поклони.

- Неразположен е - каза той. - Почива си.

- Крие се, искаш да кажеш - заяви Лобелия. - Все едно, ние искаме да го видим и не възнамеряваме да се откажем. Бягай да му кажеш!

Мери ги остави за дълго в хола и те успяха да открият прощалния си подарък, лъжичките. От това не им стана по-весело. Най-сетне ги въведоха в кабинета. Фродо седеше до бюрото пред куп документи. Изглеждаше неразположен... за среща с Влачи-Торбинсови и се изправи, опипвайки нещо в джоба си. Но речта му бе съвършено учтива.

Влачи-Торбинсови бяха настроени настъпателно. Като начало предложиха да изкупят на мизерни цени (по приятелски) някои ценни и ненадписани вещи. Когато Фродо отговори, че се раздават само специално посочените от Билбо предмети, те обявиха цялата история за твърде подозрителна.

- Само едно ми е ясно - рече Ото - и то е, че си се уредил извънредно добре. Настоявам да видя завещанието.

Ако Фродо не беше осиновен, Ото щеше да стане наследник на Билбо. Той внимателно прочете завещанието и изпуфтя. За зла участ то бе много ясно и точно (в съответствие с правните обичаи на хобитите, които изискваха между другото подписите на седем свидетели с червено мастило).

- Пак ни преметнаха! - каза той на жена си. - И то след шейсет години чакане. Лъжици ли? Дрън-дрън!

Той щракна с пръсти под носа на Фродо и затропа навън. Но от Лобелия нямаше отърваване. Малко по-късно Фродо излезе от кабинета да види как вървят работите и я откри все още там, заета да изследва всички кътчета и да прочуква стените. След като я облекчи от някои дребни (но доста ценни) предмети, случайно попаднали в чадъра й, той решително я изпроводи до вратата. Лицето й издаваше, че се напъва да измисли убийствена прощална реплика, но когато се обърна на

прага, не намери нищо по-добро от думите:

- Ще дойде време да съжаляваш, младежо! Защо не си отиде и ти? Не ти е мястото тук; ти не си Торбинс... ти... ти си Брендифук!

- Чу ли я, Мери? Това се смята да оскърбление - каза Фродо, като захлопна вратата зад нея.

- Не, комплимент беше - отвърна Мери Брендифук. - И следователно фалшив.

После те обиколиха дупката и изхвърлиха трима млади хобити (двама Многознаевци и един Болгер), които прочукваха стените на едно от мазетата в търсене на скривалища. Освен това Фродо се сборичка с младия Санчо Гордокрак (внук на стария Одо Гордокрак), който бе започнал подкоп в големия килер, където му се сторило, че кънти на кухо. Легендата за златото на Билбо възбуждаше както любопитството, така и надеждата, защото е всеизвестно, че легендарното злато (придобито по загадъчен, да не кажем престъпен начин) принадлежи на онзи, който го намери... стига да не му попречат в издирването.

След като надви Санчо и го изрита навън, Фродо се тръсна на един, стол в хола.

- Време е да спуснем кепенците, Мери - обяви той. - Заключи вратата и днес не отваряй никому повече, та ако ще с таран да дойдат. И отиде да се подкрепи с чаша изстинал чай. Тъкмо бе седнал, откъм вратата долетя кротко почукване. „Най-вероятно пак е Лобелия - помисли той. - Сигурно е измислила подходяща гадост и се връща да я каже. Нека чака."

Продължи да си пие чая. Чукането се повтори по-силно, но той не му обърна внимание. Внезапно на прозореца изникна главата на вълшебника.

- Ако не ме пуснеш да вляза, Фродо, ще помета с вратата цялата ти дупка и ще я изкарам оттатък хълма - закани се той.

- Скъпи ми Гандалф! Половин минутка само! - викна Фродо, търчейки към вратата. - Заповядай! Заповядай! Мислех, че е Лобелия.

- Прощавам ти, щом е тъй. Впрочем преди малко я видях да се отдалечава с бричката си към Крайречкино. Добре, че наоколо нямаше мляко - щеше да се вкисне от физиономията й.

- Без малко да вкисне и мене. Честна дума, едва не изпробвах Билбовия пръстен. Копнеех да изчезна.

- Само това не! - възкликна Гандалф и седна. - Внимавай с този пръстен, Фродо! Всъщност донякъде и затова дойдох да поговорим на прощаване.

- Е, какво толкова?

- Какво си узнал досега?

- Само каквото ми каза Билбо. Чувал съм разказа му - как го намерил и как го използвал. По време на пътешествието, искам да кажа.

- Кой разказ, питам се - промърмори Гандалф.

- О, не онова, което е разказал на джуджетата и е записал в книгата си. Наскоро след като се преселих тук, той ми разправи истинската история. Казваше, че си го тормозил, докато признал истината, затова било добре и аз да я зная. Рече ми: „Никакви тайни помежду ни, Фродо, но каквото говорим, тук да си остане. Така или иначе, мой си е."

- Интересно. Е, какво мислиш за това?

- Ами ако имаш предвид оная измислица за подаръка, е, истинската история ми се струва много по-правдоподобна и изобщо не виждам защо е трябвало да я променя. Никак не му отива на Билбо и помислих, че е доста странно.

- Аз също. Но на хора, които притежават подобни съкровища, могат да им се случат странни неща - ако ги използват. Нека това ти напомня да бъдеш много предпазлив с пръстена. Освен да те скрива, когато пожелаеш, той може да има и други свойства.

- Не разбирам - каза Фродо.

- Нито пък аз - отвърна вълшебникът. - Просто започнах да си задавам някои въпроси, особено от снощи. Няма нищо страшно. Но ако приемеш съвета ми,

използвай го много рядко или изобщо никога. Моля те поне да избягваш всякакви клюки и подозрения. Повтарям: пази го в тайна и на сигурно място!

- Много си загадъчен! От какво се боиш?

- Не съм сигурен, така че ще премълча. Може би ще ти кажа нещо повече, когато се върна. Потеглям веднага, тъй че довиждане засега.

Той се изправи.

- Веднага! - извика Фродо. - Ама аз мислех, че ще останеш поне за седмица. Надявах се на помощта ти.

- Имах такова намерение... но трябваше да се откажа. Може да отсъствам за дълго, но ще дойда да се видим при първа възможност. Не ме очаквай, преди да ме видиш. Ще пристигам потайно. Вече рядко ще посещавам Графството открито. Виждам, че съм станал нежелан. Казват, че съм бил досадник и смутител на спокойствието. Някои ме обвиняват, че съм надумал Билбо да замине, че и по-лоши неща приказват. Ако искаш да знаеш, предполага се заговор между двама ни с цел присвояване на богатството му.

- „Някои"! - викна Фродо. - Искаш да кажеш, Ото и Лобелия. Отвратително! Бих им отстъпил Торбодън и всичко друго само да можех да върна Билбо и пак да се скитаме по полята. Обичам Графството. Но започна да ми се иска да бях заминал с него. Питам се дали някога ще го видя пак.

- И аз - каза Гандалф. - И за много други неща се питам. А сега сбогом! Пази се! Очаквай ме, особено когато е най-невероятно! Сбогом!

Фродо го изпрати до вратата. Гандалф му махна за сбогом и потегли с удивително бърза крачка, ала Фродо помисли, че старият вълшебник изглежда необичайно прегърбен, сякаш влачеше огромен товар. Свечеряваше се и загърнат в плаща си, той бързо изчезна в полумрака. Дълго време мина, преди Фродо да го види пак.

Глава 2

СЯНКАТА НА МИНАЛОТО

Клюките не заглъхнаха нито за девет, нито за деветдесет и девет дни. Не само в Хобитово, но и в цялото Графство второто изчезване на господин Билбо Торбинс бе обсъждано повече от година, а се запомни за много по-дълго. То се превърна във вечерна приказка край камината за малките хобитчета; накрая Лудия Торбинс, който има навика да изчезва сред гръм и мълнии и да се завръща с торби злато и елмази, стана любим легендарен герой и така просъществува дълго след като бяха забравени истинските събития.

Но междувременно общественото мнение в околностите смяташе, че Билбо, който винаги си е бил малко смахнат, най-сетне е полудял окончателно и е хукнал накъдето му видят очите. После несъмнено е паднал в някое езеро или река, достигайки трагичен, но съвсем навременен край. Вината обикновено се хвърляше върху Гандалф.

- Ех ако онзи проклет магьосник остави Фродо на мира, може би момчето ще улегне и ще се повслуша в здравия хобитов разум - казваха мнозина.

По всичко личеше, че вълшебникът е оставил Фродо на мира и момчето е улегнало, но не се забелязваше кой знае какво вслушване в здравия хобитов разум. Всъщност Билбовата слава на чудак тутакси се прехвърли върху него. Той отказа да носи траур и на следващата година отпразнува сто и дванадесетия рожден ден на Билбо, като го нарече празник на стоте кила. Но това название се оказа твърде скромно - поканени бяха двадесет гости, които бяха засипани с дъжд от вино и град от ястия, както казват хобитите.

Някои бяха шокирани, но Фродо продължи година след година да празнува рождения ден на Билбо, докато всички привикнаха. Казваше, че не вярва Билбо да е

умрял. Когато го питаха: „Ами къде е тогава?" той вдигаше рамене.

Също както Билбо, той живееше сам, но имаше многобройни приятели, особено сред онези млади хобити (предимно потомци на стария Тук), които още от деца обичаха Билбо и често се бяха навъртали из Торбодън. Сред тях бяха Фолко Многознай и Фредегар Болгер, ала Фродо дружеше най-вече с Перегрин Тук (обикновено наричан Пипин) и Мери Брендифук (истинското му име беше Мериадок, но рядко се сещаха за това). Скитосваше с тях из Графството, но най-вече бродеше сам и за изумление на здравомислещия народ понякога го забелязваха да се разхожда под звездите далеч от къщи, сред хълмове и гори. Мери и Пипин подозираха, че и той като Билбо от време на време навестява елфите.

С течение на времето започнаха да забелязват у Фродо същите признаци на добра „запазеност" - на вид си оставаше як и енергичен хобит, току-що закръглил трийсетицата. „Някои обират всичкия късмет" - мърмореше народът, ала едва когато Фродо наближи почтената петдесетгодишна възраст, съседите започнаха да се съмняват.

Колкото до Фродо, след първоначалните вълнения той откри, че не е зле да бъде носител на титлата *Големия* господин Торбинс от Торбодън. Няколко години живя напълно щастливо, без много да му мисли за бъдещето. Но неусетно и за самия него в сърцето му постепенно нарастваше съжаление, че не е заминал с Билбо. Понякога, особено наесен, го налягаха мисли за Дивите земи и в сънищата му като странни видения нахлуваха Планините, които никога не бе виждал. Започна да си казва: „Някой ден може и аз да пресека Реката." - „По-късно" - отговаряше другата половина на ума му.

Така вървяха нещата, докато изтичаше петото му десетилетие и наближаваше половинвековният му юбилей. Той усещаше, че числото петдесет е някак си знаменателно (или злокобно); във всеки случай именно на тази възраст приключения ненадейно бяха връхлетели върху Билбо. Фродо изгуби покой и старите пътеки му се струваха много утъпкани. Загледан в картите, той се питаше какво ли има извън тях - начертаните в Графството карти обикновено оставяха бели полета отвъд границите му. Взе да броди все по-надалеч и все по-често излизаше сам, а Мери и другите му приятели тревожно го следяха. Нерядко го виждаха да крачи, увлечен в разговор с незнайните пътници, които започнаха по това време да се появяват в Графството.

Носеха се слухове, че по широкия свят ставали странни работи и тъй като вече няколко години от Гандалф нямаше ни вест, ни кост. Фродо събираше новини както можеше. Елфите, които рядко навлизаха в Графството, напоследък се мяркаха вечер из горите - отиваха на запад и не се завръщаха; ала напускайки Средната земя, те вече не се интересуваха от нейните несгоди. По пътищата обаче имаше и необичайно много джуджета. Старият Път изток-запад пресичаше Графството, устремен към Сивите заливи, и джуджетата открай време пътуваха по него до мините си в Сините планини. Най-вече от тях Хобитите можеха да чуят новини за далечни краища... ако изобщо пожелаеха да чуят - обикновено джуджетата, говореха малко, а и хобитите не ги разпитваха. Но сега Фродо често срещаше странни джуджета от далечни земи, потърсили убежище на запад. Тревожни бяха те и понякога нашепваха за Врага и за страната Мордор.

Хобитите знаеха това име само от легендите за мрачното минало, то бе сянка в дълбините на паметта им, но носеше прокоба и безпокойство. Говореше се, че злата сила в Мраколес била прогонена от Белия съвет само за да се развихри с още по-голяма сила сред древните бастиони на Мордор. Разправяха още, че Черната кула била съградена отново. Оттам силата се разпръсквала надлъж и шир, далеч на изток и на юг бушували войни и ужаси. Орките пак се множали из планините. Тролите напускали бърлогите си и вече не били тъпоумни, а хитри и носели страховити оръжия. Мълвата нашепваше и за още по-страшни създания, ала те бяха безименни.

Естествено, само малка част от тия новини стигаше до ушите на обикновените

хобити. Но дори най-глухите и най-големите домошари взеха да подочуват странни приказки, а онези, чиято работа ги водеше към границите, забелязваха чудновати неща. Разговорът, прозвучал в „Зеленият дракон" в Крайречкино една вечер през пролетта на Фродовата петдесета година, доказваше, че дори в спокойния център на Графството долитат слухове, макар че повечето хобити все още им се надсмиваха.

Сам Майтапер седеше в ъгъла край огнището, а насреща му беше Тед Пясъчкин, мелничарският син. Множество селски хобити слушаха разговора им.

- Не ще и дума, странни работи се чуват напоследък - каза Сам.

- А - обади се Тед, - чуват се, ако слушаш. Аз, ако искам, мога и вкъщи да слушам детски приказки.

- Сигурно можеш - отвърна Сам - и смея да кажа, че в някои от тях има повече истина, отколкото предполагаш. Та кой е измислил приказките? Вземи драконите например.

- Благодаря, не ща - каза Тед. - Няма да ги взема. Като бях хлапе, слушах достатъчно, но сега няма смисъл да вярвам в тях. Само един дракон има в Крайречкино и той е зелен - добави той, предизвиквайки всеобщ смях.

- Добре - разсмя се Сам заедно с другите. - Ами какво ще речеш за ония хора - дървета, ония великани бихме могли да ги наречем. Казват, че оттатък Северните тресавища наскоро зърнали един от тях, бил по-грамаден от дърво.

- Кои са тия, дето го казват?

- Първо, братовчед ми Хал. Той работи при господин Многознай в Задхълмово и ходи на лов в Северната околия. Той *видял* един.

- Или разправя, че е видял. Твоят Хал вечно разправя, че видял разни работи, пък може да вижда и това, дето го няма.

- Ама онзи бил голям колкото бряст и вземал по шест-седем метра на разкрач, да не мислиш, че е щапукал.

- Обзалагам се, че не е и щапукал. Мене ако питаш, видял е *истински* бряст.

- Ама онзи *вървял,* казвам ви, а из Северните тресавища няма брястове.

- Значи Хал не може да го е видял - заключи Тед. Раздадоха се смехове и ръкопляскания - публиката, изглежда, бе решила, че Тед води с едно на нула.

- Все тая - каза Сам, - не можеш да отречеш, че и други освен нашия Бързохал са виждали странни хора да пресичат Графството - да го пресичат, забележи! А пък колко ги връщат на границата. Вардияните никога не са имали толкова много работа. Чух още, че елфите се придвижвали на запад. Казват, че отивали към пристанищата, там нейде отвъд Белите кули.

Сам неопределено размаха ръка - нито той, нито някой от присъстващите знаеше колко път остава до морето отвъд древните кули по западната граница на Графството. Но старата легенда разказваше, че натам са Сивите заливи, откъдето понякога вдигат платна елфическите кораби и никога не се завръщат.

- Те плават, плават, плават по Морето, на запад чезнат и ни изоставят. - Сам почти пееше думите, поклащайки глава печално и тържествено. Но Тед се изсмя.

- Е, в това няма нищо ново, ако вярваш на старите приказки. А пък аз не виждам какво ни засяга мене или тебе. Нека си плават! Ама съм сигурен, че това не си го видял нито ти, нито някой друг от Графството.

- Абе не знам - замислено каза Сам. Той бе убеден, че веднъж е зърнал в гората елф, и се надяваше пак да го види някой ден. От всички легенди, които бе чувал в детството си, най-много го вълнуваха полузабравените сред хобитите разкази и откъслечни приказки за елфите. - Даже по нашия край някои познават Прекрасния народ и получават вести от него. Например господин Торбинс, при когото работя; каза ми, че отплават, а пък той знае туй-онуй за елфите. Старият господин Билбо знаеше още повече, колко сме си приказвали с него, като бях хлапак.

- О, те и двамата са откачени - каза Тед. - Във всеки случай старият Билбо *наистина* беше откачен, а Фродо е на път да откачи. Ако от тях си черпиш новините,

не ти трябват бабини деветини. Е, приятели, аз потеглям към къщи. Наздраве!

Той пресуши халбата си и шумно излезе.

Сам седеше мълчаливо. Имаше за какво да мисли. Едно, че в градината на Торбодън го чакаше много работа и ако утре времето се прояснеше, денят щеше да е тежичък. Тревата растеше бързо. Но Сам не мислеше само за градинарството. След малко той въздъхна, стана и излезе.

Беше началото на април и небето се разчистваше след проливните дъждове. Слънцето бе залязло и хладната бледа привечер кротко се превръщаше в нощ. Подсвирквайки тихо и замислено под ранните звезди, той тръгна към къщи, пресече Хобитово и се изкачи по Хълма.

Тъкмо по онова време Гандалф се появи подир дългото си отсъствие. Три години след празника го нямаше никакъв. После посети за кратко Фродо, огледа го добре и пак изчезна. През следващите една-две години той често се мяркаше - идваше нечакан по мръкнало и без да се обади, изчезваше в ранни зори. За своите работи и пътешествия мълчеше, а се интересуваше главно от разни дреболии за здравето и живота на Фродо.

После посещенията изведнъж секнаха. Вече девет години Фродо нямаше вест от него. Започваше да мисли, че вълшебникът окончателно е изгубил интерес към хобитите и никога не ще се върне. Но тази вечер, докато Сам крачеше към къщи в падащия мрак, откъм прозореца на кабинета долетя отдавна познатото почукване.

Фродо приветства стария си приятел с изненада и огромна радост. Двамата се спогледаха.

- Всичко е наред, а? - каза Гандалф. - Не си се променил, Фродо.

- И ти - отвърна Фродо, но тайно си помисли, че Гандалф изглежда състарен и изнурен от грижи. Побърза да изстиска от него новини - какво е правил, как е по широкия свят. Скоро двамата потънаха в разговор и стояха до късно през нощта.

На следващото утро, след късна закуска, вълшебникът и Фродо седяха край отворения прозорец на кабинета. В камината пламтеше буен огън, но навън слънцето грееше и духаше южнякът. Всичко изглеждаше свежо, младата пролетна зеленина трептеше из полята и по връхчетата на пръстите на дърветата.

Гандалф си мислеше за една пролет преди осемдесет години, когато Билбо изтича от Торбодън без кърпичка. Може би сега косата на вълшебника беше по-бяла от тогава, брадата и веждите му - по-дълги, а лицето му - по-набраздено от грижи и мъдрост, ала очите му сияеха както винаги и той все така пъргаво и с наслада пускаше димни колелца от лулата си.

Сега пушеше мълчаливо, защото Фродо бе потънал в размисъл. Дори в утринните лъчи усещаше тъмната сянка на вестите, донесени от Гандалф. Най-сетне хобитът наруши мълчанието.

- Снощи започна да ми разказваш странни неща за пръстена, Гандалф - каза той. - И после спря, защото било по-добре подобни разговори да се оставят за през деня. Не мислиш ли, че е време за се доизкажеш? Разправяш, че пръстенът е опасен, много по-опасен, отколкото предполагам. С какво?

- С много неща - отговори вълшебникът, - Той е далеч по-могъщ, отколкото смеех да мисля в началото, толкова могъщ, че в края на краищата напълно ще сломи всеки смъртен, който го притежава. Ще го зароби. Много, много отдавна в Ерегион изработваха елфически пръстени, вълшебни пръстени, както го наричате. Разбира се, те бяха най-различни - едни по-силни, други по-слаби. По-слабите пръстени бяха просто проби на изкуството, преди то да се развие напълно, и елфите ковачи ги имаха за дреболии, макар според мен и те да са опасни за смъртните. Ала Великите Пръстени, Всевластните Пръстени, бяха гибелни. Смъртен, който владее някой от Великите Пръстени, не умира, ала и не получава по-дълъг живот, той просто съществува, докато накрая всяка негова минута се превърне в умора. А ако често използва Пръстена, за да става невидим, той *избледнява* - става невидим завинаги и броди из мрака под взора на Тъмната Мощ, властваща над Пръстените. Да, рано или късно - късно, ако в началото е бил силен

или добронамерен, ала нито силата, нито благата цел траят дълго, - рано или късно Мрачната Мощ го поглъща.

- Ужасно! - прошепна Фродо.

Отново настъпи дълго мълчание. Откъм градината се чуваше как Сам Майтапер подрязва тревата.

- Откога ти е известно това? - запита най-сетне Фродо. - И какво знаеше Билбо?

- Билбо знаеше само толкова, колкото ти е разказвал, сигурен съм - отвърна Гандалф. - Макар, че обещах да те наглеждам, той никога не би ти предал нещо, което смята за опасно. Мислеше, че пръстенът е много красив и полезен в някои случаи, и ако забелязваше нещо объркано или странно, приписваше го на себе си. Казваше, че му се е „задълбал в ума", и вечно се тревожеше за него, но не подозираше, че вината е в пръстена. И все пак бе открил, че този чудноват предмет се нуждае от надзор - не винаги имаше еднакъв размер и тегло, странно се свиваше или разширяваше и можеше внезапно да се изплъзне от пръста, където преди малко е стоял стегнато.

- Да, той ме предупреди за това в последното си писмо - потвърди Фродо, - затова никога не го свалям от верижката.

- Много разумно. Но Билбо изобщо не свързваше дълголетието си с пръстена. Заслугата приписваше изцяло на себе си и много се гордееше с това. Макар че го обхващаха смут и безпокойство. *Изтънял и разтеглен,* казваше той. Признак, че пръстенът поема властта.

- Откога знаеш това? - отново запита Фродо.

- Откога знам? - повтори Гандалф. - Много неща знам, Фродо, известни само на Мъдрите. Но ако имаш предвид *този* пръстен, е, може да се каже, че все още *не знам.* Трябва да направя последната проверка. Но вече не се съмнявам в догадката си. Кога започнах да се досещам? - промърмори той, потънал в спомените си. - Чакай да видя... Билбо намери пръстена в оная година, когато Белият съвет прогони тъмната сила от Мраколес, точно преди битката на Петте армии. Сянка легна в сърцето ми тогава, макар още да не знаех от какво се боя. Често се питах как е успял Ам-гъл да се докопа до Велик Пръстен, защото бе явно, че е Велик - това поне бе ясно от самото начало. После чух странния разказ на Билбо как го „спечелил" и не можах да повярвам. Когато най-сетне изтръгнах истината от него, веднага разбрах, че той се мъчи да постави извън всякакво съмнение правата си върху пръстена. Също като Ам-гъл с неговия „подарък за рождения ден". Лъжите прекалено си приличаха, за да ги приема спокойно. В пръстена очевидно се криеше зловредна сила, която веднага започва да гризе притежателя му. Това бе първото ми истинско предупреждение, че нещо не е наред. Често казвах на Билбо, че такива пръстени не бива да се използват, но това го обиждаше и гневеше. Нямаше какво да сторя. Не можех да му го отнема, без да причиня още по-голямо зло, пък и нямах право на това. Можех само да гледам и чакам. Навярно бих се посъветвал със Саруман Белия, ала винаги нещо ме удържаше.

- Кой е той? - попита Фродо. - Досега не съм чувал за него.

- Може би - отвърна Гандалф. - Хобитите не го интересуват, или поне не го интересуваха. Но той е велик сред Мъдрите. Водач е на моя орден и стои начело на Съвета. Дълбоки са знанията му, ала с тях порасна и гордостта му - злобно посреща той всяка чужда намеса. Науката за големите и малките елфически пръстени - ето неговата област. Отдавна ги изучава, търсейки изгубените тайни на тяхната изработка, ала когато Съветът обсъждаше въпроса за Пръстените, всички разкрития на Саруман противоречаха на страховете ми. Съмненията у мен задрямаха... но с неспокойна дрямка. Аз продължавах да бдя и да чакам. С Билбо всичко изглеждаше наред. Годините минаваха. Да, минаваха, сякаш без да го докоснат. Той не изглеждаше състарен. Сянката отново ме налегна. Ала си казах: „В края на краищата по майчина линия той произхожда от дълголетен род. Има време. Чакай!" И аз чаках. До нощта, когато той напусна този дом. Думите и

делата му тогава ме изпълниха със страх, който никакви думи на Саруман не можеха да успокоят. Най-сетне знаех, че нещо мрачно и гибелно напряга сили. И посветих изминалите години на една цел - до открия истината.

- Но злото не е окончателно, нали? - тревожно запита Фродо. - Нали Билбо ще се оправи с времето? Ще намери покой, искам да кажа.

- Още тогава му стана по-добре. Но само една сила на този свят знае всичко за Пръстените и техните злини, а доколкото знам, няма на света Сила, познаваща напълно хобитите. Сред Мъдрите аз единствен се занимавам с хобитознание - скромен, но пълен с изненади дял от премъдростите. Уж хобитите са меки като масло, а изведнъж ги виждаш яки като стари коренища. Не бих се учудил, ако някои измежду тях устоят на Пръстените много по-дълго, отколкото биха повярвали Мъдрите. Мисля, че не бива да се тревожиш за Билбо. Разбира се, той дълги години бе собственик на Пръстена и го употребяваше, тъй че може много да мине, преди въздействието да се заличи... та да може например отново да го види, без да се подлага на опасност. Но нищо не му пречи да живее щастливо още години наред - просто да спре в онзи момент, където беше, когато се раздели с пръстена. Защото в края на краищата той го даде доброволно, а това е важно. Не, не се тревожех за скъпия Билбо, щом се отърва. *За тебе* се чувствах отговорен. Откакто Билбо си замина, дълбоко съм загрижен за теб и за всички чаровни, смешни, безпомощни хобити. Горестен удар ще понесе светът, ако Мрачната Сила овладее Графството, ако всички вие, весели и глупави Болгеровци, Рогосвирци, Многознаевци, Вържиколановци и прочие, да не говорим за смехотворните Торбинсовци, попаднете под робство.

Фродо потрепера. - Но защо? - възкликна той. - И кому са нужни подобни роби?

- Право да си кажа - отвърна Гандалф, - смятам, че досега - именно *досега* - Мрачният владетел изцяло е пренебрегвал съществуването на хобитите. Благодарете на съдбата. Но вашата безопасност отмина. Не сте му нужни - той си има много по-полезни слуги, - но вече не ще ви забрави. И хобитите като окаяни роби ще са му далеч по-приятни, отколкото свободните и щастливи хобити. Не знаеш ли, че на света има злоба и мъст?

- Мъст ли? - учуди се Фродо. - Мъст за какво? Още не разбирам какво общо има това с Билбо, с мен и пръстена ми.

- Много общо има - каза Гандалф. - Ти не знаеше истинската заплаха, но сега ще я узнаеш. Не бях уверен при последното си посещение, ала дойде часът да заговоря. Дай ми пръстена за малко.

Фродо извади от джоба си пръстена, закачен с верижка за пояса му. Откачи го и бавно го подаде на вълшебника. Ръката му изведнъж натежа, сякаш някой - пръстенът или Фродо - се боеше от докосването на Гандалф.

Гандалф го пое. Пръстенът изглеждаше изработен от масивно чисто злато.

- Виждаш ли някакви белези по него? - запита вълшебникът.

- Не - каза Фродо. - Няма никакви белези. Пръстенът е съвършено гладък, нито се надрасква, нито се изтърква.

- Добре тогава, гледай!

За удивление и отчаяние на Фродо вълшебникът внезапно запокити пръстена сред жаравата на огнището. С вик хобитът се хвърли към машата, но Гандалф го удържа.

- Чакай! - заповяда той и го стрелна с властен поглед изпод рошавите си вежди.

Пръстенът не изглеждаше променен. След малко Гандалф стана, затвори капаците на прозореца и дръпна завесите. Мрак и тишина изпълниха стаята, само откъм градината тихо потракваха ножиците на Сам, който бе наближил прозореца. Вълшебникът постоя, загледан в огъня, после се наведе, издърпа с машата пръстена и веднага го хвана с ръка. Фродо ахна.

- Студен е - каза Гандалф. - Вземи!

Фродо пое пръстена с изтръпнала длан; стори му се по-плътен и по-тежък от когато и да било.

- Вдигни го! - нареди Гандалф. - И гледай отблизо!

Фродо се подчини и зърна по външната и вътрешната страна на пръстена изящни линии, по-фини от най-тънкото перо - огнени черти, които сякаш оформяха плавно изписани букви. Те сияеха - ослепително ярки и все пак далечни, като от огромна дълбина.

- Не мога да разчета огнените букви - изрече Фродо с разтреперан глас.

- Ти не - каза Гандалф, - но аз мога. Буквите са елфически, в стар стил, ала езикът е мордорски и не ще го изрека тук. Но на Общия език надписът гласи приблизително така:

Единствен Пръстен ги владее,
Единствен той ще ги открие.
Единствен вси ще ги сбере
и в тъмнина ще ги обвие...

Това са само два реда от един отдавна известен в елфическата премъдрост стих:

Три Пръстена за елфите
крале под този небосвод
и седем за джуджетата
в дворците им от камък,
да вземат девет хората
със краткия живот,
един - за Мрачния владетел
с трон от черен пламък
в страната му Мордор,
където тегне мрак.
Единствен Пръстен ги владее,
Единствен той ще ги открие
Единствен вси ще ги сбере
и в тъмнина ще ги обвие
в страната му Мордор,
където тегне мрак.

Той помълча, после бавно изрече с дълбок глас:

- Това е върховният Пръстен, Единственият Пръстен, който владее всички други. Единственият Пръстен, който Врагът изгуби в древни времена и тъй мощта му отслабна неимоверно. Той страстно го желае... ала *не бива* да го получи.

Фродо седеше безмълвен и неподвижен. Страхът сякаш протягаше грамадна ръка като тъмен облак, долетял от изток и надвиснал, за да го погълне.

- Този пръстен! - заекна той. - Как, как, за бога, е попаднал у мен?

- А! - каза Гандалф. - Това е много дълга история. Началото се крие в Черните години, за които днес си спомнят само шепа мъдреци. Пролетта и лятото ще отминат, ако трябва да ти разкажа всичко. Но снощи ти споменах за Саурон Велики, Мрачния владетел. Верни са слуховете, както дочувате - той наистина възкръсна, напусна владенията си в Мраколес и се завърна в своята древна крепост, Черната кула в Мордор. Дори и вие, хобитите, сте чували това име, то витае като сянка край старите ви приказки. След всяко поражение Сянката набира сили, и отново се изправя под друг образ.

- Не бих искал това да случи по мое време - каза Фродо.

- Аз също. Не го желаят и всички, които ще доживеят тия Мрачни времена. Но не те решават. Можем само да мислим какво да сторим през времето, което ни остава. А нашето време, Фродо, вече притъмнява. Врагът бързо набира мощ. Мисля, че плановете му са далеч от зрелостта, но вече зреят. Тежки изпитания ни

чакат. Още по-тежки щяха да бъдат, ако не бе този страховит шанс. На Врага все още му липсва онова, което ще му даде сила и знание, за да съкруши всяка съпротива, да сломи сетните укрепления и да покрие с нов мрак всички страни. Липсва му Единственият Пръстен, господарите елфи укриха от него Трите, най-прекрасните, и ръката му не ги оскверни. Кралете на джуджетата притежаваха седем, ала той си възвърна три, а драконите унищожиха останалите. Горди и велики, смъртните хора получиха от него девет и тъй се впримчиха в клопката му. Много, много отдавна паднаха те под властта на Единствения и се превърнаха в Духове на Пръстена, сенки сред исполинската му Сянка, най-страшни негови васали. Много години отминаха, откакто Деветте крачеха надлъж и шир. И все пак кой знае? Сянката расте отново, може и те пак да потеглят на път. Но да оставим това! Нека не говорим такива неща дори сред спокойното утро на Графството. И тъй: той прибра Деветте и няколко от Седемте, останалите са унищожени. Трите все още са скрити. Но това вече не го смущава. Трябва му само Единственият, защото той сам изработи този Пръстен и вложи в него голяма част от древната си сила, за да владее останалите. Намери ли го, тогава пак ще заповядва на всички Пръстени, независимо къде са, дори на Трите. Всичко, сътворено от тях, ще лежи пред него беззащитно и той ще стане по-могъщ от когато и да било. Но ето страховития шанс, Фродо. Той вярваше, че Единственият е изчезнал, че елфите са го унищожили, както би трябвало да бъде. Ала сега знае, че Пръстенът *не е* изчезнал, че някой го е намерил. Затова го дири, дири и всичките му мисли клонят натам. Тук е голямата ни надежда и големият ни страх.

- Защо, защо не са го унищожили? - извика Фродо. - И щом врагът е толкова могъщ, как е могъл да изгуби онова, което най-много цени?

Той стисна пръстена, сякаш вече виждаше как черни пръсти се протягат да го сграбчат.

- Отнеха му го - каза Гандалф. - В древни времена елфите се изправяха срещу него много по-мощно и не всички хора страняха от тях. Народът на Задмория им се притече на помощ. Добре би било да си припомним тази глава от древната история - тогава също имаше печал и мракът се сгъстяваше, ала великата доблест и великите дела не отминаха напразно. Някой ден може да ти разкажа тази история или пък ще я чуеш изцяло от някого, който я знае по-добре. Но засега е най-важно да узнаеш как Пръстенът попадна у теб, а това само по себе си е дълг разказ, затова ще ти кажа едно: елфическият крал Гил-галад и Елендил Задморски с цената на живота си низвергнаха Саурон, а Исилдур, син на Елендил, отсече Пръстена от десницата на Саурон и го взе за себе си. Саурон бе победен, духът му отлетя и се укри за дълги години, докато сянката му се възроди в Мраколес. Но Пръстенът бе загубен. Той падна във Великата река Андуин и изчезна. Защото, когато Исилдур се упъти на север по източния бряг на реката, планинските орки го издебнаха край Перуникови поля и изклаха почти всички негови бойци. Той скочи във водите, ала докато плуваше, Пръстенът се изхлузи от ръката му, орките го видяха и го пронизаха със стрели. - Гандалф помълча. - И там, в тъмните вирове сред Перуникови поля. Пръстенът изчезна от разказите и легендите. Дори дотук малцина знаят историята му и Съветът на Мъдрите не успя да открие нищо повече. Но мисля, че най-сетне мога да продължа разказа.

Много по-късно и все пак в незапомнени времена по бреговете на Великата река, недалеч от Дивите земи, живял дребен народ - сръчен и кротък. Предполагам, че са били от рода на хобитите - близки сродници с прадедите на Запасливците, защото обичали Реката и често плували в нея или плетели тръстикови лодчици. Сред тях едно семейство било заслужило голямо уважение със своята многочисленост и заможност. Ръководела го бабата на рода - строга, мъдра и посветена в древните знания. Най-любопитен и чудат в семейството бил Смеагол. Той се интересувал от корена и началото на всяко нещо, гмуркал се из дълбоките вирове, ровел под дърветата и храстите, дълбаел зелените могили,

докато накрая престанал да вдига очи към върховете на хълмовете, листата на дърветата и разцъфналите цветя - главата и очите му се привели надолу.

Той имал приятел на име Деагол - подобен нему, с по-остър взор, но не тъй бърз и силен. Веднъж двамата взели лодка и се спуснали до Перуникови поля, където имало големи ливади с перуники и цьфнали тръстики. Там Смеагол слязъл и отишъл да тършува из подмолите, а Деагол останал в лодката да лови риба. Не щеш ли, една едра риба захапала въдицата и преди да се усети, той се озовал във водата, чак на дъното. Тогава пуснал пръчката, защото му се сторило, че зърнал нещо да блести. Задържал дъх и го сграбчил.

Плюейки вода, с водорасли в косата и шепа тиня в реката, той изскочил и заплувал към брега. Гледай ти! Когато отмил тинята, в дланта му лежал прекрасен златен пръстен; сърцето му се възрадвало, като гледал как сияе и бляска на слънцето. Но Смеагол го наблюдавал, скрит зад едно дърво и тихичко се приближил изотзад, докато Деагол се любувал на пръстена.

- Деагол, любими, дай ни това - изрекъл Смеагол през рамото на приятеля си.

- Защо? - попитал Деагол.

- Защото днес имам рожден ден, любими, и много го искаме - отвърнал Смеагол.

- Не ме интересува - рекъл Деагол. - Дадох ти вече подарък, и то по-скъп, отколкото можех да си позволя. Аз намерих това, мое си е.

- О, тъй ли било, любими? - казал Смеагол, стиснал Деагол за гърлото и го удушил, защото златото изглеждало тъй ярко и красиво. После надянал пръстена.

Никой не узнал какво се случило с Деагол - той загина далеч от къщи и трупът му бил хитроумно потулен. Смеагол се завърнал сам и разбрал, че никой от рода не може да го види, докато носи пръстена. Много се зарадвал на това и го укрил от другите. Така започнал да узнава тайни и да ги използва за нечисти и зловредни цели. Широко разтворил очи и уши за всичко, с което можел да причини болка. Пръстенът му дал всевластие по неговата дребна мярка. Нищо чудно, че скоро станал крайно нежелан и всичките му роднини го отбягвали (когато се виждал). Те го ритали, а той им хапел краката. Свикнал да краде, да мърмори в движение и да гълголи. Затова го нарекли *Ам-гъл,* проклели го и му рекли да се маха надалеч; за да има мир, баба му го изгонила от рода и от своята дупка.

Той бродел сам-самичък, поплаквал, че светът е тъй жесток, и се изкачвал нагоре по Реката. Накрая стигнал до поток, струящ от планините, и тръгнал край него. С невидими пръсти ловял риби в дълбоките вирове и ги дъвчел сурови. Един ден било много горещо и както се навеждал над вира, усетил опарване по тила, а от водата някаква светлина болезнено заслепила влажните му очи. Зачудил се какво ли е това, защото почти бил забравил Слънцето. Тогава за сетен път погледнал нагоре и размахал юмрук срещу него.

Но както навеждал очи, зърнал напред върховете на Мъгливите планини, откъдето извирал потокът. И изведнъж помислил: „хладно и сенчесто ще да е под тия планини. Слънцето няма ме гледа там. Има ли нещо по-велико от недрата на планините? Там трябва да са заровени тайни, неразкрити откак свят светува." И тъй, взел да се катери нощем из чукарите и открил пещерката, от която извирал тъмният поток; пролазил като червей в сърцето на хълмовете и вече никой не чул за него. Пръстенът го последвал в сенките и дори създателят му, когато отново започнал да набира сили, не успял да узнае нищо.

- Ам-гъл! - извика Фродо. - Ам-гъл? Искаш да кажеш, че тая твар е онзи Ам-гъл, когото срещнал Билбо? Отвратително!

- А аз мисля, че е печално - каза вълшебникът - и би могло да се случи и на други, дори на някои мои познати хобити.

- Не мога да повярвам, че Ам-гъл има някакво родство с хобитите, та било то и най-далечно - разгорещено възрази Фродо. - Що за гнусна приумица!

- И все пак вярна - отвърна Гандалф. - Поне за произхода на хобитите знам много повече от тях самите. И дори Билбовият разказ подсказва сродството. Много общо се корени в мислите и спомените им. Разбирали са се чудесно, много

по-добре, отколкото един хобит би разбирал, да речем, джудже, орк или даже елф. Помисли си само за гатанките, които и двамата знаели.

- Да - каза Фродо. - Макар че не само хобитите задават гатанки. И други народи имат почти същите. Освен това хобитите не мамят. А Ам-гъл през цялото време се чудел как да измами. Той просто искал да приспи вниманието на горкия Билбо. И смея да твърдя, че за порочната му душа е било голямо забавление да започне игра, която може да му донесе лесна плячка, а ако загуби - никаква вреда.

- Уви, това е самата истина - каза Гандалф. - Но мисля, че е имало още нещо, което засега не забелязваш. Ам-гъл не е бил напълно съсипан. Дори Мъдрите не биха предположили, че ще се окаже толкова як - як като хобит. Все още бил запазил свое кътче в съзнанието си и оттам като през тясна пролука в мрака долитала светлина - светлината на миналото. Навярно истински се е зарадвал отново да чуе топъл глас, донесъл спомена за вятъра, дърветата, слънцето, тревата и други забравени неща. Но разбира се, това в краят на краищата само още повече разлютявало злото в него... освен ако намерел сили да го овладее. Или ако някой можел да го лекува. - Гандалф въздъхна. - Уви! Едва ли може да се надява на това. И все пак надежда има. Има, макар да е притежавал Пръстена толкова дълго, че почти не си спомня откога. Защото много отдавна не го е носил - рядко се нуждаел от него в черния мрак. Безспорно. Ам-гъл не е „избледнял". Той все още е мършав и жилест. Но разбира се, Пръстенът гризял съзнанието му и мъките станали почти непоносими. „Великите тайни" под планините се оказали само пуста нощ - нямало какво да открива, нямало какво да прави, освен потайно да дъвче разни гадости и с обида да си припомня миналото. Той бил съвсем окаян. Мразел мрака и още повече мразел светлината, мразел всичко и най-много - Пръстена.

- Какво говориш? - възрази Фродо. - Та нали Пръстенът бил безценното му, единственото, което обичал? Щом го е мразел, защо не се е отървал от него, защо не е избягал?

- След всичко, което чу, би трябвало вече да разбираш. Той го мразел и обичал, както мразел и обичал самия себе си. Не можел да се отърве от него. Не му оставала воля за това. Един Всевластен Пръстен сам се грижи за себе си, Фродо. Той може коварно да се изплъзне, ала пазителят му никога не го изоставя. Най-много да се залъгва с идеята да го остави под чужд надзор - и то само в най-ранния стадий, преди хватката да се е стегнала. Но доколкото знам, Билбо единствен в цялата история успя да премине от мисли към дела. Впрочем не без моя помощ. И дори така, за нищо на света не би го напуснал или захвърлил. Запомни, Фродо, не Ам-гъл, а Пръстенът е решавал. Пръстенът *сам* го е напуснал.

- Какво? - учуди се Фродо.- Тъкмо навреме, за да срещне Билбо? Нямаше ли да му подхожда повече някой орк?

- Това не е смешно - каза Гандалф. - Поне за теб не е. До ден-днешен това е най-странното събитие в цялата история на Пръстена - Билбо да пристигне тъкмо тогава и слепешком, в мрака, да положи ръка върху него. И други сили са влезли в играта, Фродо. Пръстенът опитвал да се върне при господаря си. Той се изплъзнал от ръката на Исилдур и го обрекъл на гибел; после при първата възможност хванал горкия Деагол - нещастникът бил убит; накрая се вкопчил в Ам-гъл и го погълнал. Но от Ам-гъл вече нямало никаква полза - той бил прекалено дребен и жалък; нямало да напусне подземното си езеро, докато Пръстенът оставал при него. И когато господарят му отново се надигнал и излъчил тъмните си мисли от Мраколес, Пръстенът изоставил Ам-гъл. Само за да го намери най-неочакваната личност - Билбо от Графството! Зад всичко това стои нещо друго, нещо извън плановете на Ковача на Пръстена. Не мога да го изразя по-ясно, освен да намекна, че е било *писано* - и то *не* от Владетеля - Билбо да намери Пръстена. В такъв случай и на тебе ти е *писано* да се сдобиеш с него. А това може да е обнадеждаваща мисъл.

- Не е - каза Фродо. - Макар че не съм сигурен дали те разбирам. Но откъде

узна всичко това за Пръстена и Ам-гъл? Наистина ли знаеш, или само предполагаш?

Гандалф погледна Фродо и очите му проблеснаха.

- Много знаех и много научих - отвърна той. - Но не на *теб* ще давам отчет за делата си. Всички Мъдреци знаят историята на Елендил, Исилдур и Единствения Пръстен. А огненият надпис разкрива, че твоят пръстен е Единственият, и друго доказателство не е нужно.

- И кога откри това? - прекъсна го Фродо.

- Разбира се, че току-що, в тази стая - рязко отговори вълшебникът. - Но очаквах да е така. След мрачни пътища и дълго дирене се върнах, за да извърша последната проверка. Това бе окончателното доказателство и сега всичко е повече от ясно. Доста трябваше да помисля, докато разгадах ролята на Ам-гъл и запълних с нея празнината в историята. С догадки за Ам-гъл започнах, но вече не гадая. Знам. Видях го.

- Видял си Ам-гъл? - смаяно възкликна Фродо.

- Да. Очевидно това трябваше да сторя, стига да можех, разбира се. Отдавна опитвах и най-сетне успях.

- Е, какво е станало, след като Билбо избягал от него? Знаеш ли?

- Смътно. Разказах ти онова, което Ам-гъл благоволи да признае, макар че не ти го поднесох в същия вид. Ам-гъл е лъжец и думите му трябва да се пресяват. Пръстена например наричаше свой „подарък за рождения ден" и не отстъпваше от това. Казваше, че го получил от баба си, която имала купища такива хубави нещица. Нелепа измислица. Не се съмнявам, че бабата на Смеагол е била матриарх и по своему велика личност, но да се твърди, че притежавала много елфически пръстени, е абсурдно, а че ги подарявала - то е просто лъжа. Но и в лъжата има зрънце истина. Споменът за убийството на Деагол преследвал Ам-гъл и той си изградил защита. Глозгайки кокали в мрака, отново и отново я повтарял на „безценното си", докато едва ли не сам повярвал в нея. *Било е* на рождения му ден. Деагол трябвало да му даде пръстена. Очевидно пръстенът се появил тъкмо за да бъде подарен. Значи *наистина бил* подарък за рождения му ден и прочие, и прочие. Търпях го колкото можах, но истината бе съдбоносно важна и накрая се наложи да стана груб. Заплаших го с огън и част по част изкопчих истината сред безконечно зъбене и хленч. Той се смяташе за неразбран и онеправдан. Но след като ми разказа историята си до края на играта с гатанките и бягството на Билбо, Ам-гъл отказа да добави каквото и да било освен мрачни намеци. Друг някакъв страх надвисваше над него, по-мощен от моите заплахи. Той мърмореше, че щял да си върне своето. Всички щели да видят дали ще търпи да го ритат, да го натъпчат в дупка и накрая да го *ограбят.* Ам-гъл вече имал добри приятели, добри и много силни. Те щели да му помогнат. Торбинс щял да си плати. Това бе главната му мисъл. Той мразеше Билбо и кълнеше името му. Нещо повече, знаеше откъде е дошъл.

- Но как е узнал? - запита Фродо.

- Колкото до името, Билбо най-безразсъдно си го е казал сам, а после, щом Ам-гъл излязъл навън, не е било трудно да открие страната му. О, да, той излязъл навън. Пагубната страст към Пръстена се оказала по-силна от страха пред орките и дори пред светлината. След година-две той напуснал планините. Разбираш ли, копнежът още го владеел, ала Пръстенът вече не го измъчвал и Ам-гъл взел да се посъживява. Чувствал се стар, ужасно стар, но не толкова плах и бил гладен до смърт. Все още мразел и се боял от лунната и слънчевата светлина - мисля, че това му е завинаги. Но той бил хитър. Открил, че може да се крие от дневната зора и лунния светлик, а в потайна доба бързо и безшумно да дири пътя с хладните си бледи очи и да лови безгрижните или вцепенени от страх животинки. Прясната храна и чистият въздух му придали сили и наглост. Както би могло да се очаква, той открил пътя към Мраколес.

- Там ли го хвана? - запита Фродо.

- Там го видях - отвърна Гандалф, - но преди това той бе бродил надалеч по следите на Билбо. Трудно се изкопчваше нещо сигурно от него, все го избиваше на клетви и заплахи. „Какво имало то в джобите, си? - бъбреше той. - Не можах да кажа, да, безценни. Мошениче такова! Нечестен въпрос. То първо взе да мами, да, то. То наруши правилата. Трябваше да му стиснем гушката, да, безценни. И ще го сторим, безценни!" Това е образец от речта му. Не вярвам да ти се слуша повече, а аз трябваше дълги дни да се мъча с него. Но свързвайки подмятанията, отронени сред безконечното му ръмжене, аз се досетих, че меките му стъпки са го отвели до Есгарот и дори до улиците на Дейл, където потайно надничал и подслушвал. Е, тогава новините за великите събития се носеха надлъж и шир из Дивите земи. Мнозина бяха чували Билбовото име и знаеха откъде е дошъл. Ние не криехме завръщането си на запад, към дома му. С острите си уши Ам-гъл скоро узнал каквото му трябвало.

- Тогава защо не е проследил Билбо по-нататък? Защо не е дошъл в Графството?

- А - каза Гандалф, - стигнахме и до това. Мисля, че Ам-гъл е опитал. Той потеглил на път и се върнал чак до Великата река. Но после се отклонил. Не го е обезсърчил дългият път, сигурен съм. Не, нещо друго го е привлякло настрани. Тъй мислят моите приятели които го преследваха вместо мен. Най-напред го проследиха горските елфи - задачата им бе лесна по прясната още следа. Тя ги водеше напред-назад из Мраколес, ала не успяха да го хванат. Слухът за него изпълваше гората, дори сред зверове и птици се носеха страховити приказки. Дърварите казваха, че се появил някакъв нов ужас, призрак кръвопиец. Той се катерел по дърветата да търси гнезда, лазел из дупките да, дири рожбите на зверчетата, вмъквал се през прозорци към люлките. Но от западния край на Мраколес следата завиваше обратно. Тя лъкатушеше на юг, напускаше областта на горските елфи и изчезваше. И тогава аз допуснах огромна грешка. Да, Фродо, и даже не първата, макар да се боя, че може да се окаже най-лошата. Зарязах нещата. Пуснах го да си върви, защото по онова време имах много други грижи и все още вярвах на Саруманова мъдрост. Ех, това бе преди години. Платих за грешката си с много черни и опасни дни. Следата отдавна бе изстинала, когато отново я поех подир заминаването на Билбо. И търсенията ми щяха да останат напразни, ако не беше помощта на един приятел -Арагорн, най-великия пътешественик и ловец на нашата епоха. Без надежда и без успех двамата дирихме Ам-гъл от край до край из Дивите земи. Но най-сетне, когато вече се бях отказал и се упътих другаде, Ам-гъл бе открит. След хиляди рискове моят другар се завърна, водейки жалкото създание. То не искаше да каже какво е правило. Само ридаеше и между *ам-гълканията* ни обвиняваше в жестокост. Когато го притиснахме, Ам-гъл скимтеше, свиваше се и разтриваше дългите си ръце, ближейки пръсти, сякаш го боляха при спомена за някакво отдавнашно мъчение. Но се боя, че няма място за съмнение: бавно и крадешком, стъпка по стъпка, миля подир миля той се е спускал на юг, докато най-сетне стигнал страната Мордор.

В стаята се възцари мъртва тишина. Фродо дочуваше ударите на сърцето си. Дори навън всичко бе замлъкнало. Вече не се чуваха ножиците на Сам.

- Да, Мордор - каза Гандалф. - Уви! Мордор привлича всичко, що е порочно, а Тъмната сила напрягаше цялата си воля, за да сбере злите твари. И Пръстенът на Врага е оставил своя отпечатък, оставил е Ам-гъл открит за този зов. А тогава всички нашепваха за новата Сянка от юга и нейната ненавист към запада. Ето добрите му нови приятели, които щели да му помогнат в отмъщението! Окаян глупец! В онази страна щял да узнае много, толкова много, че вече никога да не намери покой. Рано или късно, докато се спотайвал и надничал по границите, той бил заловен и отведен - за разпит. Боя се, че точно така е било. Когато го открихме, той бе прекарал дълго там и се връщаше обратно. С някакво зловредно поръчение. Ала това вече не е важно. Най-зловредното е сторено. Уви, да! От него Врагът узнал, че Единственият отново е намерен. Той знае къде загина

Исилдур. Знае къде е намерил пръстена си Ам-гъл. Знае, че това е Велик Пръстен, защото носи дълголетие. Знае, че не е от Трите, защото те никога не са се губили и не търпят зло. Знае, че не е от Седемте или Деветте, защото за тях всичко е известно. Знае, че това е Единственият. И най-сетне, мисля, че е чул за *хобитите* и за *Графството.* Графството... може би го търси сега, ако вече не е открил къде се намира. Всъщност, Фродо, боя се, че дълго незабелязваното име *Торбинс* е станало важно за него.

- Но това е ужасно! - извика Фродо. - По-страшно от най-лошото, което си представях след твоите намеци и предупреждения. О, Гандалф, най-добри ми приятелю, какво да правя? Защото сега наистина се боя, Какво да правя? Каква жалост, че Билбо не е използвал възможността да пониже онова гнусно създание!

- Жалост? Да. Жалост е удържала ръката му. Жалост и Милосърдие: не удряй без нужда. И той бе щедро възнаграден, Фродо. Бъди сигурен, че злото го засегна тъй слабо и той успя да избяга само защото властта му над Пръстена започна така. С жалост.

- Съжалявам - каза Фродо. - Съжалявам, но се боя и не изпитвам никаква жалост към Ам-гъл.

- Не си го виждал - подхвърли Гандалф.

- Не съм и не желая да го видя. Не мога да те разбера. Да не би да искаш да кажеш, че ти и елфите сте го оставили жив след всичките му ужасни дела? Сега поне той е зъл като орк и с нищо не се отличава от враговете. Смърт заслужава.

- Заслужава! Да, съгласен съм. Мнозина сред живите заслужават смърт. А някои сред мъртвите заслужават живот. Можеш ли да им ги върнеш? Тогава не бързай да си играеш със смъртни присъди. Защото и най-мъдрите не виждат всички нишки на съдбата. Почти не вярвам Ам-гъл да се излекува до края на живота си, но има надеждица. И той е обвързан със съдбата на Пръстена. Сърцето ми подсказва, че още има някаква роля, за добро или за зло, преди да дойде краят; а дойде ли, жалостта на Билбо може да реши съдбата на мнозина - включително и твоята. Така или иначе, не го убихме - той е много стар и злочест. Горските елфи го държат в затвор, но се отнасят към него с цялата добрина, която могат да открият в мъдрите си сърца.

- Все едно - каза Фродо, - дори ако Билбо не е могъл да убие Ам-гъл, иска ми се да не бе задържал Пръстена. По-добре да не го бе намерил и да не беше попаднал у мен! Защо ми позволи да го взема? Защо не ме принуди да го захвърля или да го унищожа?

- Да ти позволя? Да те принудя? Не чу ли какво приказвах досега? Говориш, без да мислиш. Колкото до захвърлянето - то е очевидна грешка. Тия Пръстени си знаят как да бъдат намерени. В нечисти ръце могат да сторят голямо зло. И най-лошото - Пръстенът би могъл да попадне в ръцете на Врага. Даже сигурно щеше да стане така, защото онзи напряга цялата си мощ, за да открие Единствения или да го привлече към себе си. Разбира се, скъпи Фродо, Пръстенът бе опасен за теб и това дълбоко ме тревожеше. Но залогът бе тъй голям, че трябваше да поема известен риск... впрочем дори когато бях далеч, Графството нито ден не е оставало без бдителен надзор. Вярвах, че стига да не го използваш, не ще остави трайни следи върху тебе и злото дълго няма да се прояви. А не забравяй и това, че преди девет години, когато се видяхме за последен път, все още не бях сигурен в нищо.

- Но защо да не го унищожим? - отново извика Фродо. - Ако ме беше предупредил поне с писмо, щях да го премахна.

- Така ли? И как? Опитвал ли си?

- Не. Но предполагам, че може да се смаже с чук или да се разтопи.

- Опитай! - каза Гандалф. - Опитай сега!

Фродо отново извади пръстена от джоба си и го погледна. Сега той изглеждаше гладък, без никакъв белег или надпис - прекрасно, чисто злато. Фродо си помисли колко богат и прелестен е цветът му, как съвършено е заоблен. Възхитителна

скъпоценна вещ. Бе го извадил с намерението да го запокити сред най-жарките пламъци. Ала откри, че не може да стори това без тежка душевна борба. Той колебливо подхвърли Пръстена на дланта си, като се силеше да си припомни всичко, разказано от Гандалф; после напрегна воля, посегна да го захвърли... и откри, че го е прибрал в джоба си.

Гандалф зловещо се изсмя.

- Виждаш ли? Вече и за теб, Фродо, е трудно да го изоставиш или повредиш. А аз мога да те „заставя" само чрез сила, която би помътила разсъдъка ти. Но силата е безполезна срещу Пръстена. Няма да го смачкаш, дори да удряш с тежък ковашки чук. Не ще го унищожат нито твоите ръце, нито моите. Естествено, това огънче тук не би разтопило и обикновено злато. Пръстенът вече мина през него невредим и дори не се загря. Няма ковачница в Графството, която да го промени. Нито пък Джуджетата ще могат да го сторят със своите наковални и пещи. Казано е че драконов огън може да разтопи и изпепели Всевластните Пръстени, ала не е останал вече на света дракон, в който жарко да пламти древният огън; пък и никога не е имало дракон, дори Анкалагон Черния, който да увреди Единствения Пръстен, Пръстена владетел, защото сам Саурон го е изковал. Има един-единствен начин - да се намерят Пукнатините на Съдбата в Ородруин, Огнената Планина, и Пръстенът да се хвърли там, ако наистина желаеш да го унищожиш, завинаги да го изтръгнеш от лапите на Врага.

- Наистина желая да го унищожа! - извика Фродо. - Или поне някой друг да го унищожи. Не съм създаден за опасни пътешествия. Иска ми се изобщо да не бях виждал Пръстена! Защо попадна у мен? Защо са ме избрали?

- На такива въпроси няма отговор - каза Гандалф. - Бъди уверен, че не е заради някаква изключителна заслуга - във всеки случай не е заради сила или мъдрост. Но ти си избраникът и значи трябва да използваш всичката си сила, душа и ум.

- Та аз имам толкова малко от тия качества! Ти си мъдър и могъщ. Няма ли да вземеш Пръстена?

- Не! - викна Гандалф, скачайки на крака. - С него бих придобил прекалено велика и страшна мощ. А Пръстенът би придобил още по-велика и смъртоносна власт над мен. - Очите му проблеснаха и вътрешен огън озари лицето му. - Не ме изкушавай! Защото не искам да стана като Мрачния Владетел. Пръстенът се прокрадва към сърцето ми чрез милосърдието - милосърдие към слабите и воля за сила, с която да творя добро. Не ме изкушавай! Не смея да го взема дори само на съхранение, без да го използвам. Волята ми не би издържала пред желанието да го владея. Толкова ще ми е нужен. Страховити премеждия дебнат по пътя ми.

Той се приближи до прозореца, дръпна завесите и бутна капаците. В стаята отново нахлуха слънчеви лъчи. Подсвирквайки, Сам мина по пътеката отвън.

- А сега - каза вълшебникът, като се обърна към Фродо - решението е в твоите ръце. Но аз винаги ще ти помагам, - Той положи ръка на рамото му. - Ще ти помагам да носиш този товар, докато лежи на плещите ти. Но трябва да направим нещо, и то скоро. Врагът не чака.

Настъпи дълго мълчание. Гандалф отново седна умислен и засмука лулата си. Очите му изглеждаха затворени, но изпод спуснатите клепки той напрегнато наблюдаваше Фродо. А Фродо втренчено се взираше в камината, докато червената жар изпълни погледа му, сякаш надничаше в бездънен огнен кладенец. Представяше си легендарните Пукнатини на съдбата и ужаса на Огнената планина.

- Е - проговори най-после Гандалф, - за какво мислиш? Реши ли как да постъпиш?

- Не - отвърна Фродо, като се завърна от мрака и с изненада откри, че наоколо всъщност е светло и през прозореца се вижда обляната в слънце градина. - А може би да. Доколкото схванах думите ти, поне засега май трябва да задържа Пръстена и да го пазя, каквото и да ми стори.

- Каквото и да ти стори, то ще е бавно - бавно ще дойде злото, ако го задържиш

с тая цел.

- Надявам се. И още - надявам се скоро да намериш по-добър пазител. Но междувременно изглежда, че съм станал опасен за всичко живо наоколо. Не мога да пазя Пръстена и да остана тук. Трябва да напусна Торбодън, да напусна Графството, да напусна всичко и да си замина. - Той въздъхна. - Бих искал да спася Графството, ако е по сили ми... макар че понякога смятах жителите му за твърде глупави и тъпи, та ми се струваше, че добре ще им дойде някое земетресение или драконово нашествие. Но сега не мисля така. Усещам, че скиталчеството ще е по-поносимо, докато Графството е зад мен невредимо и уютно - ще знам, че нейде има здрава опора, дори ако краката ми вече никога не стъпят на нея. Е, да, понякога ми хрумваше да потегля на път, ала си го представях като някакъв празник, поредица от приключения като Билбовите, че и по-добри, с мирен завършек. Но сега ме чака: изгнание, бягство от опасност към опасност - заплахата ще е в самия мен. И предполагам, че трябва да замина сам, щом с това ще спася Графството. А се чувствам съвсем дребен, бездомен и.. да, и отчаян. Врагът е тъй силен и страшен.

Не го сподели с Гандалф, но докато говореше, в сърцето му пламтеше огромно желание да последва Билбо - да го последва и може би дори да го открие пак. То бе тъй силно, че надвиваше страха. Готов бе едва ли не да изскочи навън и да се втурне по пътя без шапка, както бе сторил някога Билбо в една подобна утрин.

- Скъпи Фродо! - възкликна Гандалф. - Хобитите наистина са удивителна създания, както вече казах. Само за месец човек може да узнае всичко, каквото има да се знае за тях, ала и след сто години пак могат да го изненадат. Почти не се надявах на подобен отговор, дори от теб. Но Билбо не е сбъркал в избора на наследника си, макар че едва ли е подозирал колко важен ще се окаже. Боя се, че имаш право. Пръстенът вече не ще може да се укрива в Графството; както заради останалите, така и заради себе си, ще трябва да отпътуваш и да изоставяш името Торбинс. Опасно ще е да го носиш извън Графството или из Пущинака. Сега ще ти дам име за из пътя. Когато потеглиш, представяй се като господин Подхълмов. Не мисля обаче, че трябва да заминеш сам. Ако можеш, намери другари, на които да вярваш, които ще искат да крачат до тебе и... които би искал да поведеш към незнайни заплахи. Но ако ще търсиш спътник, внимавай в избора си! И внимавай какво споделяш Дори с най-близките си приятели! Врагът има безброй шпиони и безброй начини да те чуе.

Изведнъж той млъкна и се ослуша. Фродо откри, че и в стаята, и навън е настъпила необичайна тишина. Гандалф се прокрадва покрай стената към прозореца. После с един скок се озова на рамката и протегна дългата си ръка надолу. Раздаде се врясък и опъната за ухото, изникна кълдравата глава на Сам Майтапер.

- Бре-бре, кълна се в брадата си! - рече Гандалф. - Сам Майтапер ли бил? Като каква ли работа имаше тука?

- Господ да ви поживи, господин Гандалф, сър! - възкликна Сам. - Нищичко! Само дето ей сегичка подрязвах тревата под прозореца, нали разбирате. - Той вдигна ножиците си и ги представи за доказателство.

- Не разбирам - неумолимо изрече Гандалф. - Вече доста време не чувах ножиците ти да тракат. Откога душиш тук?

- Душ ли, сър? Не ви разбирам, да прощавате. Никакъв душ няма в Торбодън, питайте който щете.

- Не се прави на глупак! Какво чу и защо подслушваше? - Очите на Гандалф блеснаха и веждите му настръхнаха.

- Господин Фродо, сър! - викна разтрепераният Сам. - Не му да вайте да ми стори зло, сър! Не му давайте да ме превърне в нещо неестествено! Старият ми татко не ще го понесе! Нищо лошо не замислях, честна дума, сър!

- Няма да ти стори зло - каза Фродо, едва удържайки смеха си, макар да бе

изненадан и твърде озадачен. - Двамата с него знаем, че не си замислял нищо лошо. Само стани и отговаряй ясно на въпросите му.

- Ами така, сър - каза Сам, продължавайки да трепери. - Чух доста работи, дето не ги разбирам - за враг, за пръстени и за господин Билбо, сър, и дракони, и огнена планина, и... и елфи, сър. Подслушвах, защото не можех да се удържа, нали ме разбирате. Бога ми, сър, обичам такива приказки. И вярвам в тях, каквото и да разправя Тед. Елфи, сър! От все сърце бих искал да *ги* видя. Като тръгнете, сър, не може ли да вземете и мен, та да видя елфите?

Внезапно Гандалф се разсмя.

- Влизай вътре! - изрева той, протегна ръце, вдигна смаяния Сам заедно с ножиците и го прехвърли през прозореца в стаята. - Да те вземе при елфите, а? - запита той, като се втренчи отблизо в Сам, но лицето му пърхаше усмивка. - Значи си чул, че господин Фродо зат нава?

- Да, сър. И затова се задавих, а вие сигурно сте ме чули. Опитах се да се удържа, сър, но щях да се пръсна - толкова бях разстроен.

- Няма как, Сам - тъжно каза Фродо. Той внезапно бе осъзнал, бягството от Графството не значи само сбогуване с привичния уют Торбодън, че ще има не една мъчителна раздяла. - Ще трябва да замина. Но - и той строго погледна Сам - ако наистина ме обичаш, ще мълчиш *като гроб.* Ясно? Ако не мълчиш, ако продумаш само думичка от това, което чу, тогава се надявам Гандалф да те превърне в крастава жаба и да напълни градината с водни змии.

Разтреперан, Сам се свлече на колене.

- Стани, Сам! - изрече Гандалф. - Измислих нещо по-добро. Нещо което да ти затвори устата и да те накаже както трябва, задето подслушваше. Ще заминеш с господин Фродо!

- Аз ли, сър? - викна Сам, подскачайки като куче пред разходка

- Аз да замина да видя елфите и прочие! Ура! - изкрещя той и се разплака.

Глава 3

ТРИМА СА ДРУЖИНА

Трябва да потеглиш незабелязано и колкото се може по-скоро - каза Гандалф.

Бяха изминали три седмици, а Фродо с нищо не показваше, че се стяга за път.

- Знам. Но и двете неща са трудни - възрази той. - Ако просто изчезна като Билбо, клюката ще обиколи Графството за нула време.

- Разбира се, че не бива да изчезваш! Не ни трябва такава беля! Казах *скоро,* не *веднага.* Струва си да направим малка отсрочка, ако измислиш как да се измъкнеш от Графството, без всичко живо да узнае. Но недей да отлагаш прекалено.

- Какво ще речеш за наесен, на нашия рожден ден или малко след него? - запита Фродо. - Мисля, че дотогава ще успея да уредя нещо.

Честно казано, сега, когато идваше време да се действа, той много се колебаеше. От години насам Торбодън не му се бе струвал тъй желано жилище и той искаше да се наслади изцяло на последното си лято в Графството. Знаеше, че както винаги с настъпването на есента поне частица от сърцето му ще приеме по-охотно мисълта за пътешествие. Дори тайно бе решил да потегли на петдесетия си рожден ден - сто двадесет и осмата годишнина на Билбо. Това му се струваше най-подходящата дата да потегли по стъпките на стареца. Именно да последва Билбо бе главната му цел - така идеята за пътуването ставаше по-приемлива. Стараеше се да мисли колкото се може по-малко за Пръстена и за това, къде може да го отведе в края на краищата. Но не споделяше всичките си планове с Гандалф. А доколко се е досетил вълшебникът - това не се знаеше.

Гандалф погледна Фродо и се усмихна.

- Хубаво, мисля, че датата е подходяща... но нито ден по-късно. Напоследък много се тревожа. Междувременно внимавай и никому нито думичка накъде си се запътил! Гледай Сам Майтапер да не се разбъбри. Развърже ли си езика, наистина ще го превърна в жаба.

- Колкото до това *къде* отивам - каза Фродо, - малко ще е трудно да ме издаде. Аз самият още нямам представа.

- Не говори глупости! Знам, че няма да си оставиш адреса в пощата! Но ти напускаш Графството - и това трябва да се пази в тайна, докато се отдалечиш оттук. Пък и нали ще трябва да потеглиш нанякъде - на изток, на запад, север или юг. В никакъв случай не бива да издаваш посоката.

- Толкова съм улисан в мисли как да се сбогувам с Торбодън, че още не съм се сещал за посоката. Накъде да тръгна? Какво да диря? Билбо е заминал да търси съкровище, дотам и обратно, а аз трябва да изгубя моето и доколкото виждам, завръщане няма да има.

- Но ти не виждаш надалече - каза Гандалф. - Нито пък аз. Може би ще е твоя задача да откриеш Пукнатините на съдбата, ала може и другиму да се падне това дирене... не знам. Във всеки случай още не си готов за толкова дълъг път.

- Вярно, не съм! - отвърна Фродо. - Но накъде да тръгна междувременно?

- Към опасностите, само че не стремглаво, нито пък съвсем пряко. Ако искаш съвета ми, върви към Ломидол. Това пътуване няма да е много опасно, макар че пътят не е тъй лек, както някога, а в края на годината ще стане още по-тежък.

- Ломидол! - повтори Фродо. - Много добре, ще тръгна на изток, към Ломидол. Ще взема Сам да види елфите, нека се радва.

Говореше безгрижно, ала сърцето му внезапно изтръпна от копнеж да види дома на Елронд Полуелф и да вдъхне от въздуха на тази дълбока долина, където все още живееха в мир мнозина от Прекрасния народ.

В една лятна вечер до „Бръшляновият храст" и „Зеленият дракон" долетя изумителна новина. Великаните и разните поличби по границите на Графството отстъпиха място на по-важни неща: господин Фродо Торбинс продавал Торбодън, всъщност вече го бил продал... на Влачи-Торбинсови!

„Доста е изкарал от тая работа" - казваха едни. „На скромна цена - твърдяха други, - по-вероятно изглежда, щом госпожа Лобелия е купувач." (Изпълнен с разочарование, Ото се бе споминал преди няколко години на зрялата 102-годишна възраст.)

Още по-спорен от цената бе въпросът защо господин Фродо продава хубавата си бърлога. Едни поддържаха теорията - подкрепяна от недомлъвките и намеците на самия господин Торбинс, - че парите на Фродо са на привършване. Той щял да напусне Хобитово и със спечеленото от продажбата да заживее кротко във Фуков край, сред родните си Брендифуковци. „Колкото се може по-далеч от Влачи-Торбинсови" - Добавяха някои. Ала представата за неизчерпаемото богатство на Торбинсови от Торбодън се бе вкоренила тъй дълбоко, че повечето не можеха да повярват в това и предпочитаха всяка друга причина, подсказвана от разпаленото въображение - а то най-често подсказваше някакъв мрачен и все още неразкрит заговор на Гандалф. Макар да бе много потаен и да не излизаше през деня, всички знаеха, че той „се крие в Торбодън". Но каквото и място да заемаше преместването във вълшебническите му замисли, фактът си оставаше факт: Фродо Торбинс се завръщаше във Фуков край.

- Да, наесен се прехвърлям - казваше той. - Мери Брендифук вече ми търси някоя хубава малка бърлога или може би къщичка.

Всъщност с помощта на Мери той вече бе избрал и закупил една малка къща в Щурчов дол, сред полето, оттатък Фукови оврази. Пред всички, освен пред Сам, твърдеше, че ще се засели там завинаги. Тази идея му бе подсказана от решението да потегли на изток, защото Фуков край се намираше на източната граница на Графството и след като бе прекарал детството си там, завръщането щеше да изглежда донякъде убедително.

Гандалф остана в Графството повече от два месеца. После, една вечер в края на юни, скоро след като Фродо окончателно подготви своя план, вълшебникът внезапно обяви, че на следващата сутрин отново заминава.

- За съвсем кратко, надявам се - каза той. - Отивам отвъд южните граници да събера новини, ако мога. Стоях със скръстени ръце повече, отколкото ми се полага.

Изглеждаше разтревожен въпреки безгрижния си тон.

- Да не би да има неприятности? - запита Фродо.

- О, не, но дочух нещо, което ме обезпокои и се нуждае от проверка. Ако все пак сметна за необходимо да потеглиш веднага, ще се върна незабавно или поне ще ти пратя вест. Междувременно се придържай към плана, но бъди по-предпазлив от когато и да било, особено с Пръстена. Нека ти напомня още веднъж: *не го употребявай!*

Гандалф потегли призори.

- Може да се върна всеки момент - каза той. - В най-лошия случай ще съм тук за прощалната вечеря. Започвам да си мисля, че ще ти трябвам за из пътя.

Отначало Фродо бе твърде смутен и често се питаше какво ли е чул Гандалф, ала тревогите му избледняха и за известно време хубавите дни разсейваха грижите. Графството рядко бе виждало толкова чудесно лято и тъй богата есен - дърветата тегнеха от ябълки, медът преливаше из кошерите, а житата извисяваха тежки класове.

Чак когато есента наближи, Фродо отново взе да се тревожи за Гандалф. Септември отминаваше, а от него още нямаше вест. Рожденият ден и преместването наближаваха, а той нито идваше, нито се обаждаше. Торбодън се оживи. Неколцина Фродови приятели се заселиха при него, за да му помогнат да си стегне багажа - тук бяха Фредегар Болгер, Фолко Многознай и, разбира се, най-близките му другари Пипин Тук и Мери Брендифук. С общи усилия те обърнаха цялата дупка с главата надолу.

На 20 септември към Моста на Брендивин потеглиха два фургона, натоварени с мебелите и вещите, които Фродо не бе продал, за да ги прехвърлят в новия му дом във Фуков край. На следващия ден Фродо се разтревожи сериозно и непрестанно се оглеждаше за Гандалф. В четвъртък зората на рождения му ден изгря ясна и чиста, както преди години на големия Билбов празник. Гандалф не се появяваше. Вечерта Фродо отпразнува заминаването съвсем простичко, само с четиримата си помагачи, но беше смутен и нямаше настроение. Криво му беше, че скоро ще трябва да се сбогува с младите си приятели. Питаше се как да събере сили да им го каже.

Четиримата по-млади хобити обаче бяха жизнерадостни независимо от отсъствието на Гандалф вечерята скоро се оживи. В трапезарията нямаше нищо освен масата и столовете, но храната бе добра и имаше чудесно вино - вината на Фродо не влизаха в сделката с Влачи-Торбинсови.

- Не знам какво ще стане с партакешите ми, когато ги докопат Влачи-Торбинсови, но поне за това намерих добро укритие - заяви Фродо, пресушавайки чашата си с последните капки „Старо лозарско".

След като изпяха много песни и разговаряха за куп неща, които бяха преживели заедно, гостите вдигнаха чаши за Билбовия рожден ден и пиха за здравето на двама им с Фродо, както бе обичаят. После излязоха да подишат чист въздух, погледаха звездите и си легнаха. Празникът на Фродо бе свършил, а Гандалф го нямаше.

На следващата сутрин те се заеха да натоварят още една каруца с останалия багаж. Мери пое грижата за нея и потегли заедно с Шишко (тоест Фредегар Болгер).

- Все някой трябва да избърза и да затопли къщата, преди да пристигнете - каза Мери. - Е, довиждане - до вдругиден, ако не дремете по пътя!

Следобед Фродо отскочи до вкъщи, но Пипин остана. Разтревоженият Фродо не

се свърташе на едно място и напразно се ослушваше да чуе стъпките на Гандалф. Реши да изчака до вечерта. След това, ако Гандалф срочно се нуждаеше от него, можеше да отиде в Щурчов дол и дори да го изпревари. Защото Фродо щеше да тръгне пеш. Планът му предвиждаше - както заради удоволствието да хвърли сетен поглед на Графството, така и по други причини - да пресече, без да бърза, от Хобитово до Сала при Фукови оврази.

- Така ще мога и малко да потренирам - каза той, като се оглеждаше в прашното огледало на празния хол. Отдавна не бе правил уморителни преходи и му се стори, че отражението му изглежда поотпуснато.

Тъкмо бяха обядвали, и за голяма досада на Фродо нахълтаха Влачи-Торбинсови - Лобелия с рижавия си син Лото.

- Най-после наша! - възкликна Лобелия, като стъпи вътре. Това не бе нито учтиво, нито съвсем вярно, защото продажбата на Торбодън влизаше в сила едва от полунощ. Но навярно Лобелия заслужаваше извинение - бе й се наложило да чака цели седемдесет и седем години в повече, отколкото се надяваше някога, и вече навършваше сто. Така или иначе, тя идваше да провери дали не е отнесено нещо от онова, което е платила, и държеше да получи ключовете. Донесла бе пълен опис и мина много време, докато го провери от край до край и миряса. Най-сетне тя си тръгна с Лото и резервния ключ, след като Фродо обеща да остави своя ключ у Майтаперови на улица Торбаланска. Сумтеше, давайки да се разбере, че според нея Майтаперови са напълно способни да плячкосат дупката през нощта. Фродо не счете за нужно да я покани на чай.

Чай пиха в кухнята заедно с Пипин и Сам Майтапер. Официално бе обявено, че Сам отива във Фуков край „да работи при господин Фродо и да му наглежда градинката". Старика одобри това споразумение, макар че то не го утешаваше, след като щеше да има Лобелия за съседка.

- Последната ни трапеза в Торбодън! - каза Фродо и се надигна от стола си.

Неизмитите прибори оставиха на Лобелия. Пипин и Сам притегнаха трите раници и ги струпаха на прага. После Пипин излезе да се разтъпче за последен път из градината. Сам изчезна нанякъде.

Слънцето залезе. Торбодън изглеждаше печален, мрачен и разхвърлян. Фродо бродеше из познатите стаи, гледайки как светлините на залеза избледняват по стените и сенките изпълзяват от всеки ъгъл. Домът бавно притъмня. Фродо излезе и закрачи надолу към вратичката в края на пътеката, после прекоси напряко по Хълмов път. Неволно очакваше Гандалф да изскочи с бързи стъпки от мрака.

Небето бе ясно и звездите сияеха ярко.

- Хубава ще е нощта - изрече той на глас. - Не е зле като начало.

Пътува ми се. Вече не издържам да се мотая тук. Потеглям, а Гандалф нека ме догони.

Понечи да се върне и изведнъж спря, защото дочу гласове току зад ъгъла в края на улица Торбаланска. Единият несъмнено принадлежеше на Старика, другият бе странен и някак неприятен. Не можеше да чуе какво казва той, но ясно различаваше резките отговори на Старика, който изглеждаше ядосан.

- Не, господин Торбинс си замина. Потегли тая сутрин и моят Сам тръгна с него, във всеки случай всичкият му багаж е на път. Продаде и замина бе, човек, нали ти казвам. Защо? Не е моя работа, пък и твоя не е. Закъде? Виж, това не е тайна. Премести се във Фукови оврази или нещо подобно, ехей, надалече. Да, доста път има дотам. Лично аз не съм ходил толкова далеч, ония от Фуков край са чудаци. Не, хич никаква вест не мога да предам. Лека ти нощ!

Тежки стъпки се отдалечиха надолу по Хълма. Фродо се позачуди защо така му олекна, че не тръгнаха нагоре. „Навярно ми е дошло до гуша от любопитството към работите ми - реши той. - Ама че досаден народ!" Мина му през ума да иде да попита Старика кой се е интересувал от него, но за добро (или за зло) размисли и бързо закрачи към Торбодън.

На прага Пипин седеше върху раницата си. Сам още го нямаше.

Фродо влезе навътре в тъмното.

- Сам! - извика той. - Сам! Време е!

- Ида, сър! - долетя от дълбините отговорът, а скоро се появи и Сам, който си бършеше устата. Беше се сбогувал с бирената бъчва в мазето.

- Потегляме ли, Сам?

- Да, сър. Сега мога доста да потрая, сър.

Фродо заключи кръглата врата и подаде ключа на Сам.

- Бягай да оставиш това у вас, Сам! После тръгни за напряко по Торбаланска и бързай да ни настигнеш на пътеката оттатък ливадите. Няма да минаваме през селото. Сума ти народ е наострил уши и ококорил очи.

Сам хукна презглава.

- Е, най-сетне тръгваме! - рече Фродо. Двамата с Пипин нарамиха раниците, хванаха тояжките си й заобиколиха Торбодън откъм запад.

- Сбогом! - изрече Фродо, загледан в опустелите тъмни прозорци. Той размаха ръка, после се обърна и (следвайки, без да знае, стъпките на Билбо) изтича подир Перегрин надолу по градинската алея. Сетне прескочиха оградата и в нощта се устремиха към нивята, безшумни като шепота на вятъра в тревата.

В подножието на западния склон на Хълма стигнаха до вратичката към една тясна пътека. Там спряха и оправиха ремъците на багажа. Скоро и Сам дотърча задъхан; тежката раница се извисяваше над плещите му, а на главата си бе нахлупил висока и безформена филцова торба, която наричаше „шапка". В тъмнината приличаше досущ на джудже.

- Сигурен съм, че сте ми пробутали най-тежките неща - каза Фродо. - Жал ми е за охлювите и за всички други, дето носят къщата си на гръб.

- Аз мога да взема още много, сър. Моят багаж е съвсем лек - юначно излъга Сам.

- Нищо няма да вземаш, Сам! - обади се Пипин. - Добре ще му дойде. Не е получил нищо повече от онова, което поръча да приготвим. Напоследък съвсем се е разпуснал. Като свали някое и друго кило, по-лесно ще носи товара.

- Съжалете горкия стар хобит! - разсмя се Фродо. - Докато стигнем Фуков край, сигурно ще изтънея като върбова вейка. Не, глупости говоря. Подозирам, Сам, че си взел много повече, отколкото ти се полага, и при следващото разпределение ще те държа под око. - Той отново пое тояжката си. - Е, щом всички обичаме да се разхождаме по мръкнало, хайде да отметнем няколко мили, преди да си легнем.

Поеха по пътеката на запад. После я изоставиха и възвиха наляво през нивята. Крачеха в колона покрай плетища и шубраци, а наоколо нощта се сгъстяваше. В тъмните си наметки бяха като невидими, сякаш носеха вълшебни пръстени. И тримата бяха хобити, при това се стараеха да пазят тишина, да не издават даже звук, какъвто би доловил някой хобит. Дори зверчетата в полята и горите едва ги усещаха.

По-нататък по тясно дъсчено мостче пресякоха Рекичката западно от Хобитово. Тук потокът изтъняваше като нагъната черна панделка, обградена с приведени елши. Една-две мили по на юг протичаха през широкия път, идещ от Моста на Брендивин; сега те се намираха в Туков край и като завиха на югоизток, се упътиха към Зелените хълмове. Преди да се изкатерят по първите склонове, погледнаха назад и в далечината съзряха лампите на Хобитово, които примигваха сред тихата долина. Тя скоро изчезна в тъмните дипли на местността, а после се скри и Крайречкино с мрачното си езеро. Когато светлините на последната ферма се изгубиха далече назад сред дърветата, Фродо се обърна и размаха ръка за сбогом.

- Питам се дали някога отново ще видя тази долина - спокойно изрече той.

След около три часа път спряха да починат. Нощта бе ясна, хладна и звездна, но откъм потоците и ниските ливади по склоновете пропълзяваха парцаливи мъгли. Разлюляни от лекия вятър над главите им, тънкоклонестите брези се преплитаха в черна мрежа на бледия фон на небето. Вечеряха много оскъдно (за хобити) и

отново поеха напред. Скоро се натъкнаха на тесен път, който криволичеше нагоре-надолу и сивотата му чезнеше в мрака - това бе пътят за Горски дом, Стъблино и Сала при Фукови оврази. Той се отклоняваше от шосето в долината на Рекичката и се виеше по склоновете на Зелените хълмове към Горски предел - едно диво кътче на Източната околия.

След малко навлязоха в закътана просека сред високите дървета, шушнещи със сухите си листа. Стана много тъмно. Вече бяха надалеч от любопитни уши и взеха да разговарят и да си тананикат в хор. Но по едно време млъкнаха и Пипин взе да изостава. Накрая, тъкмо преди да изкачат някакъв стръмен склон, той спря и се прозина.

- Толкова ми се спи, че скоро ще се просна на пътя. На крак ли смятате да дремете? Наближава полунощ.

- Мислех, че обичаш да се разхождаш по тъмно - каза Фродо. - Но няма закъде да бързаме. Мери ще ни чака вдругиден, значи ни остават близо два дни. Само да видим удобно място, и ще спрем.

- Вятърът е западен - обади се Сам. - От другата страна на тоя хълм ще намерим закътано и доста уютно местенце, сър. Ако не ме лъже паметта, тук насреща има суха елова гора.

Сам отлично познаваше местността в кръг от двадесет мили около Хобитово, но географските му познания свършваха дотам.

Еловата горичка се появи веднага щом стигнаха билото. Тримата изоставиха пътя, навлязоха в дъхащите на смола дълбоки сенки сред дърветата и взеха да събират сухи съчки и шишарки за огъня. Скоро пламъците весело запращяха в подножието на една клонеста ела и пътниците поседяха край тях, докато заклюмаха. Тогава се настаниха между корените на голямото дърво, омотаха се с наметки и одеяла и скоро заспаха. Не оставиха пазач: дори Фродо още не подозираше заплахи тук, насред Графството. Когато огънят изгасна, няколко животинки дойдоха да ги погледат. Една лисица, която пресичаше гората по своя си работа, спря за малко и подуши миризмата.

„Хобити! - рече си тя. - И таз добра! Вече се носят странни слухове за тоя край, но не съм чувала някой хобит да спи на открито, под дърветата. И то не един, ами трима! Да се чудиш и маеш."

Тя бе съвършено права, но така и не узна това.

Утрото изгря дрезгаво и влажно. Фродо се събуди пръв и откри, че един корен е издълбал дупка в гърба му, а вратът му е схванат. „Разходка за удоволствие! Защо ли не тръгнах с каруцата? - помисли си той както винаги в началото на пътешествията си. - И всичките ми хубави пухени дюшеци са продадени на Влачи-Торбинсови! Ей такива корени заслужават!"

Той се протегна и извика:

- Събудете се, хобити! Утрото е прекрасно!

- Какво му е прекрасното? - промърмори Пипин, надничайки с едно око над ръба на одеялото. - Сам! Закуската да е готова за девет и половина! Стопли ли вода за банята?

Сънениият Сам скочи на крака.

- Не, сър, още не съм, сър!

Фродо изтъркаля Пипин от одеялата и се отдалечи към края на горичката. На изток червеното слънце изплуваше от гъстите мъгли, залели света. Напръскани с пурпур и злато, есенните дървета сякаш се бяха откъснали от корените си и се полюшваха в призрачно море. Отляво, малко по-долу, стръмният път потъваше в дола.

Когато се върна, Сам и Пипин бяха наклалй огън.

- Вода! - викна Пипин. - Къде е водата?

- Нямам навика да нося вода в джобовете си - отвърна Фродо.

- Мислехме, че си отишъл да потърсиш - каза Пипин, докато вадеше храната и чашките. - Я бягай да свършиш тая работа.

- Можеш да дойдеш и ти - предложи Фродо. - Вземи всички манерки.

В подножието на хълма имаше поток. Двамата напълниха манерките и походното котле от едно водопадче, където водата се лееше от няколко стъпки височина над голата сива скала. Беше леденостудена двамата с много треперене и пръхтене наплискаха лицата си.

Когато закусиха и отново стегнаха багажа, минаваше десет часът. Личеше си, че денят ще е топъл, чудесен. Те се спуснаха по склона прескочиха потока и изкачиха следващия склон, после пак нагоре и пак надолу; наметките, одеялата, водата, храната и останалото снаряжение се превърнаха в непосилно бреме.

Май ги чакаше тежък преход, и то сред жега. Ала след няколко мили пътят престана да се вие нагоре-надолу - с мъчителен зигзаг се изкатери до върха на една рътлина и се приготви да слезе за последен път. Пред пътешествениците се разкриха низини, осеяни с горички, които в далечината се сливаха в кафява горска завеса. Това бе Горски предел, а зад него течеше река Брендивин. Пътят се виеше напред като връвчица.

- Пътят няма край, но аз не мога без почивка - каза Пипин.

Крайно време е за обяд.

Той седна на насипа отстрани и се загледа на изток, към дърветата сред мъглата. Отвъд бе Реката и краят на Графството, в което бе прекарал целия си живот. Сам стоеше край него. Кръглите му очи бяха широко разтворени - той гледаше през невиждани земи към нов хоризонт.

- Има ли елфи в тия гори? - попита той.

- Не, доколкото съм чувал - отвърна Пипин. Фродо мълчеше. И той гледаше пътя, водещ на изток, сякаш никога не го бе виждал. Внезапно заговори бавно, като че на себе си:

Започва Път от моя праг -
безкраен, ограден с трева.
Увлечен в неговия бяг,
и аз ще трябва да вървя,
да влача морните пети,
дордето стигна друм голям,
събрал пътеки и мечти.
А после накъде? Не знам.

- Прилича ми на откъс от стиховете на стария Билбо - подхвърли Пипин. - Или само така звучи, пък ти си го измислил, а? Не е много обнадеждаващо.

- Не знам - каза Фродо, - Дойде ми, сякаш сам го измислих, но може и да съм го чувал някога. Да, много ми напомня за Билбо от последните години, преди да си замине. Той често казваше, че има само един Път, като огромна река с извори на всеки праг и притоци от всяка пътека. „Опасна работа е да излизаш през вратата, Фродо - повтаряше той. - Само да стъпиш на Пътя, кой знае накъде може да те повлече, ако не си пазиш краката. Представяш ли си, че същата тая пътека минава през Мраколес и ако се оставиш, може да те отведе до Самотния връх, че и отвъд него, на още по-лоши места?" Имаше навика да говори така на пътеката пред вратата на Торбодън, особено когато се завръщаше от дълга разходка.

- Е, мене Пътят няма да ме повлече наникъде, поне още един час - каза Пипин, сваляйки раницата.

Другите последваха примера му и проснаха раниците на насипа, а краката си на пътя. След почивката похапнаха добре и пак си починаха.

Когато се спуснаха от хълма, слънцето преваляше и следобедното му сияние обливаше равнината. Досега не бяха срещнали жива душа. Този път почти не се използваше, защото каруците трудно минаваха, пък и из Горски предел нямаше голямо движение. Вече повече от час крачеха, без да бързат, когато Сам спря за миг и се ослуша. Сега бяха на равно и след дългото лъкатушене пътят се стелеше

право напред сред пасища, осеяни тук-там с първите високи дървета на наближаващите гори.

- Чувам зад нас копитата на пони или кон - каза Сам. Огледаха се, но завоят закриваше пътя отзад.

- Чудя се дали не ни догонва Гандалф - каза Фродо, но още преди да довърши, усети че не е така, и го обхвана внезапното желание да се укрие от погледа на ездача. - Сигурно няма нищо сериозно - извинително добави той, - но най-добре да не ме виждат по пътя... който и да се задава. А ако е Гандалф - сети се той, - можем да го изненадаме, така ще му върнем, задето закъсня. Да изчезваме!

Двамата му спътници изтичаха наляво и се спуснаха в една долчинка недалече от пътя. Там залегнаха. За секунда Фродо се поколеба - любопитството, или някакво друго чувство, се бореше с желанието му да се скрие. Тропотът на копита приближаваше. В последния момент той се хвърли в туфата висока трева зад едно дърво, засенчващо пътя. После надигна глава и предпазливо надникна иззад дебелите корени.

По завоя идеше черен кон - не хобитово пони, а истински голям кон. Яздеше го едър мъж, поприведен на седлото, омотан в широко черно наметало с прихлупена качулка, така че само ботушите му в широките стремена се подаваха отдолу; лицето му не се виждаше.

Когато достигна дървото и се изравни с Фродо, конят спря. Ездачът седеше съвършено неподвижно, наклонил глава встрани, като да се ослушваше. Изпод качулката долетя сумтене, сякаш някой душеше едва доловима миризма; главата се завърти към едната страна на пътя, после към другата.

Обзет от внезапен безразсъден страх, че ще го открият, Фродо се сети за Пръстена. Не смееше да диша и все пак желанието да го извади от джоба си го завладя и той бавно размърда ръка. Знаеше, че само да го надене на пръста си, и ще бъде в безопасност. Съветът на Гандалф му се стори безсмислен. Нали Билбо бе използвал Пръстена. „А и все още съм в Графството" - помисли си той, когато ръката му докосна верижката.

В този миг конникът се изправи и дръпна юздите. Конят прекрачи напред, отначало бавно, после премина в бърз тръс.

Фродо пропълзя към пътя и проследи с поглед ездача, докато изчезна в далечината. Не бе съвсем сигурен, но му се стори, че преди да се изгуби от поглед, конят внезапно зави надясно и потъна сред дърветата.

- Е, това пък ако не е странно и тревожно... - мърмореше си Фродо, докато крачеше към своите спътници.

Залегнали в тревата, Пипин и Сам не бяха видели нищо, затова той им описа ездача и чудатото му поведение.

- Не знам защо, но бях уверен, че се мъчи да ме види или да ме *подуши,* а още по-уверен бях, че не искам да ме открие. Никога до днес не съм виждал или усещал подобно нещо.

- Но какво общо има с нас някакъв си Голям човек? - възкликна Пипин. - И що ще по нашите краища?

- Из тия краища се срещат хора - каза Фродо. - Мисля, че в Южната околия са имали неприятности с Големите. Но никога не съм чувал за нещо подобно на този конник. Питам се откъде ли идва.

- Да прощавате - намеси се неочаквано Сам, - ама аз знам откъде идва. Тоя ми ти черен конник иде от Хобитово, освен ако има и друг като него. И знам накъде отива.

- Какво искаш да кажеш? - рязко запита Фродо, като го гледаше смаяно. - Защо мълча досега?

- Едва сега си спомних, сър. Ето как беше: снощи, като се върнах с ключовете до нашата дупка, тате взе, че ми рече: „Здрасти, Сам! Точно тъй рече. - Мислех, че си заминал тая сутрин с господин Фродо. Един чешит питаше тука за господин Торбинс от Торбодън и ей сегичка си замина. Отпратих го във Фукови оврази. Хич

не ми беше сладко да го слушам. Май доста се ядоса, като му рекох, че господин Торбинс завинаги е напуснал стария си дом. Взе да съска насреща ми, да-да Направо изтръпнах." - „Какъв беше тоя тип?" - питам аз Старика. „Не го знам - вика, - ама не беше хобит. Висок, черен един такъв и все се надвесваше отгоре ми. Мене ако питаш, трябва да е някой от чуждоземските Големи хора. Чудновато приказваше!" Аз не можех да го слушам повече, сър, защото ме чакахте, пък и не му обърнах внимание. На Старика годинките му натежават, едва вижда, а трябва да е било съвсем тъмно, когато оня тип се изкачил по Хълма и го заварил да се разхожда на чист въздух в края на улицата. Дано не е сторил някоя беля с приказките си, сър.

- Както и да е, не можем да виним Старика - рече Фродо. - Всъщност аз го чух да разговаря с някакъв чужденец, който явно разпитваше за мен. Без малко щях да отида да питам кой е бил. Сега съжалявам, че не го направих, и че не си се сетил да ми кажеш по-рано. Може би щях да съм по-предпазлив из пътя.

- Тоя конник може да няма нищо общо с онзи при Старика - намеси се Пипин. - Съвсем тайно се измъкнахме от Хобитово и не виждам как би могъл да ни проследи.

- Ами ако ни е *подушил,* сър? - възрази Сам. - А и Старика каза, че бил черен тип.

- Ех, защо ли не изчаках Гандалф - промърмори Фродо. - Но може би щеше да стане по-зле.

- Значи знаеш или предполагаш нещо за този ездач? - рече Пипин, който бе дочул думите му.

- Не знам и не искам да предполагам - отвърна Фродо.

- Добре, братовчеде! Засега си пази тайната, щом ще се правиш на загадъчен. Но какво да правим междувременно? Ще ми се да похапна и да пийна нещо, но май ще е по-добре да се махаме оттук. Твоите приказки за конници, душещи с невидими носове, съвсем ме разстроиха.

- Да, мисля, че трябва да потегляме - каза Фродо, - но не по друма... да не би конникът да се върне или някой друг да го последва. Днес ще трябва да отхвърлим повечко път. До Фуков край има още много мили.

Когато отново поеха, бледите сенки на дърветата се бяха разтегнали по тревата. Сега се придържаха на един хвърлей камък вляво от пътя и използваха всяко възможно прикритие. Но това ги забавяше, защото тревата беше избуяла и туфеста, а дърветата започваха да се събират на гъсталаци.

Червеното слънце се спусна отвъд хълмовете зад тях, настъпи вечерта и едва тогава те се върнаха към друма в края на дългата равнина. Няколко мили пътят бе вървял право, но тук се отклоняваше наляво и слизаше в низините на Йейл, за да продължи към Стъблино; една пътека се отделяше надясно, лъкатушеше през старата дъбова гора и отиваше към Горски дом.

- Тъкмо път за нас - каза Фродо.

Близо до кръстопътя откриха грамадно корубесто дърво - то бе още живо и разлистено по вейките, израсли около чекорите от отдавна прекършени клони. Откъм невидимата от пътя страна широка пукнатина откриваше достъп до хралупата. Хобитите пропълзяха вътре и седнаха върху постилката от сухи листа и прогнило дърво. Отмориха се и похапнаха, като разговаряха тихичко и навремени се ослушваха.

По мръкнало изпълзяха от хралупата. Западният вятър въздишаше в клоните. Листата шепнеха. Скоро пътят постепенно взе да потъва в здрача. Над дърветата пред тях една звезда изгря в тъмнеещото небе на изток. За да си вдъхват смелост, те крачеха рамо до рамо и стъпваха в крак. Малко по малко звездите се множаха, разгаряха се и тревогата напусна пътниците. Вече не се ослушваха за тропот на копита. Започнаха да си тананикат - хобитите имат такъв обичай, когато са на път и особено, когато нощем наближават дома си. В подобни случаи повечето хобити предпочитат песнички за вечеря или постеля, но тези тук подеха походна песен (макар, естествено, и тя да не бе лишена от намеци за вечеря и постеля). Билбо Торбинс бе пригодил думите към една мелодия, по-стара от

хълмовете, и бе научил Фродо да я пее, докато се разхождаха по пътеките из долината на Рекичката и си говореха за Приключения.

Огнището е пълно с жар,
леглото е под свода стар,
но крачим, има сили в нас,
че зад завоя в този час
дърво ни чака, камък бял
които друг не е видял.
Дънер, цвете, лист, трева
пак вървя! Пак вървя!
Край реката - хълм голям.
По-натам! По-натам!

Или прикрива онзи рът
вратичка тайна, дълъг път.
Сега остават настрани,
но пак ще минем, запомни,
по път прикрит и съкровен
към лунна нощ и слънчев ден.
Плод и орех, трън и плет,
по-напред! Все напред!
Вир, долчинка, камънак,
сбогом пак! Сбогом пак!

Зад нас - домът, светът отпред,
пътеки мамят ни отвред,
сред мрака да ни поведат,
дорде звездите заблестят.
Зад нас - светът, домът - пред нас,
за мирни сънища е час.
Мрак, мъгли и нощен хлад,
по-назад! По-назад!
Лампа, огън и вечеря,
и - в постеля! И - в постеля!

Песента свърши.

- А сега - в постеля! А сега - в постеля! - гръмогласно пропя Пипин.

- Тихо! - каза Фродо. - Май пак чувам копита. Тримата спряха изведнъж и застинаха безшумни като сенки на дървета. Ослушаха се. Някъде назад по пътя отекваха копита, но тропотът долиташе по вятъра - бавен и отчетлив. Пъргаво и тихо хобитите се измъкнаха от пътеката и изтичаха към дълбоката сянка на дъбовете.

- Да не се отдалечаваме много - каза Фродо. - Не желая да ме видят, но искам да разбера дали това е друг Черен конник.

- Добре! - съгласи се Пипин. - Само не забравяй, че може да ни подуши!

Тропотът наближаваше. Нямаха време да търсят по-добро скривалище от мрака под дърветата. Сам и Пипин приклекнаха зад един голям пън, а Фродо пропълзя няколко ярда към пътя. Виждаше го бледо-сив, като ивица чезнеща светлина сред гората. Високо горе звездите се рояха в мътното небе, но нямаше луна.

Копитата замлъкнаха. Фродо зърна как нещо тъмно пресече по-светлата пролука между две дървета, после спря. Напомняше мрачен конски силует, воден от по-дребна черна сянка. Близо до мястото, откъдето бяха напуснали пътеката, черната сянка се наклони на едната страна, после на другата. На Фродо му се

стори, че чува сумтене. Сянката се приведе към земята и запълзя към него.

Отново го обхвана желанието да надене Пръстена, но този път то бе много по-силно. Толкова силно, че преди да се усети, ръката му вече бърникаше из джоба. Ала в този миг долетяха песни, примесени със смях. Черната сянка се изправи и отстъпи. Яхнала призрачния си кон, тя сякаш се стопи в мрака оттатък пътя. Фродо си пое дъх.

- Елфи! - възкликна Сам с дрезгав шепот. - Елфи, сър! Ако не го бяха дръпнали, щеше да изскочи от дърветата и да се втурне към гласовете.

- Да, елфи са - каза Фродо. - Човек може понякога да ги срещне из Горски предел. Те не живеят в Графството, но напролет и наесен дохождат насам от далечните си земи отвъд Стражевите хълмове. И добре, че дохождат! Вие не видяхте, но Черния конник бе спрял тук и тъкмо пълзеше към мен, когато започна песента. Щом чу гласовете, незабавно се измъкна.

- Ами елфите? - запита Сам, твърде развълнуван, за да се интересува от конника. - Не може ли да идем да ги видим?

- Чуйте! Те идат насам - каза Фродо. - Трябва само да почакаме. Песента наближаваше. Един ясен глас се извиси над другите. Той пееше на прекрасния елфически език, който Фродо разбираше слабо, а останалите - никак. И все пак с помощта на мелодията гласът сякаш се оформяше сред мислите им в думи, които донякъде разбираха. Ето песента, както я чу Фродо:

Ти, снежнобяла! О, прекрасна!
Кралице на задморски кът!
О, светлина неземно ясна
над трудния ни горски път!

Гилтониел! О, Елберет!
Ухае твоят дъх навред!
За тебе пеем песни, знай,
в далечния задморски край.

Ти в мрачен ден и в мрачен час
с сияйна длан пося звездите
и днес разцъфват те над нас
сред вятъра на висините.

О, Елберет! Гилтониел!
И тук, сред горския предел,
ще помним твоя звезден плам
на запад, над Морето там.

Песента свърши.

- Това са Върховните елфи! Те изрекоха името на Елберет, смаяно каза Фродо. - Рядко са виждани в Графството гости от този най-прекрасен народ. Малцина са останали днес в Средната земя, на изток от Великото море. Наистина странно съвпадение!

Хобитите седнаха в сянката край пътя. Не след дълго елфите се зададоха по пътеката към долината. Те бавно отминаваха и хобитите виждаха как звездната светлина блещука в косите и очите им. Не носеха факли, но край краката им сякаш се разливаше сияние, подобно на светлика по ръба на хълмовете, преди да изгрее луната. Сега те мълчаха. Последният елф от колоната се обърна, погледна хобитите и се разсмя.

- Привет, Фродо! - извика той. - Късничко се разхождаш навън.

Или си се изгубил?

Той повика останалите и цялата компания се струпа наоколо.

- Същинско чудо! - заговориха елфите. - Трима хобита нощем сред гората! Откакто Билбо си замина, не сме виждали такова нещо. Какво ли означава това?

- Това, прекрасни народе - отвърна Фродо, - означава просто, че, изглежда, сме тръгнали по един и същи път. Аз обичам да бродя под звездите. С радост ще приема вашата компания.

- Но ние не се нуждаем от компания, а и хобитите са толкова скучни - разсмяха се те. - И откъде знаеш, че имаме общ път, щом не ти е известно накъде отиваме?

- А вие откъде знаете името ми? - запита Фродо на свой ред.

- Ние знаем много неща. Някога често те виждахме с Билбо, макар че ти може да не си ни забелязвал.

- Кои сте вие и кой е вашият владетел? - запита Фродо.

- Аз съм Гилдор - отвърна водачът им, елфът, който пръв го поздрави. - Гилдор Инглорион от Финродовия дом. Ние сме Изгнаници и повечето от ближните ни отдавна отпътуваха, а и нашият престой тук ще е кратък, преди да се завърнем отвъд Великото море. Но някои от нашите все още живеят мирно в Ломидол. Хайде сега, Фродо, кажи ни, какво правиш? Защото виждаме над теб да тегне сянката на страха.

- О, премъдри народе! - намеси се Пипин. - Разкажете ни за Черните конници.

- Черни конници ли? - зашепнаха те. - Защо питате за Черни конници?

- Защото двамина Черни конници ни застигнаха днес или един от тях го стори дважди - каза Пипин - и току-що се измъкна, щом наближихте.

Преди да отговорят, елфите дълго си шепнаха на своя език. Най-сетне Гилдор се обърна към хобитите.

- Сега няма да говорим за това - каза той. - Мислим, че ще е най-добре да дойдете с нас. Друг е нашият обичай, но засега ще ви вземем по пътя си и ако желаете, ще нощуваме заедно.

- О, прекрасни народе! Това щастие надхвърля всяка моя надежда - каза Пипин.

Сам бе онемял.

- Сърдечно ти благодаря, Гилдор Инглорион - поклони се Фродо.

- *Елен сила лумен оментиелво,* звезда сияе над часа на нашата среща - добави той на езика на Върховните елфи.

- Внимавайте, приятели! - разсмя се Гилдор. - Не говорете за тайни неща! Тук има познавач на Древния език. Билбо е бил добър учител. Привет, приятелю на елфите! - И той се поклони на Фродо. - Ела сега с другарите си в нашата компания! Най-добре минете в средата, за да не се изгубите. Навярно ще се изморите, преди да спрем.

- Защо? Къде отивате? - попита Фродо.

- Тази нощ ще прекараме в горите по хълмовете над Горски дом. Много мили има дотам, ала накрая ще си починете, а и ще съкратите утрешния си преход.

Сега те вървяха мълчаливо и отминаваха като сенки и бледи светлинки, защото, когато пожелаеха, елфите (тук даже хобитите им отстъпваха) можеха да крачат съвършено безшумно. Скоро Пипин започна да дреме и един-два пъти се клатушна, но високият елф отстрани протягаше ръка и не му даваше да падне. Като насън Сам крачеше до Фродо и по лицето му се смесваха страх, удивление и радост.

Гората наоколо се сгъсти, дърветата тук бяха по-млади и плътно сбити едно до друго, а когато пътеката се спусна в гънката между хълмовете, от двете им страни се издигнаха склонове, обрасли с лещаци. Най-сетне елфите се отклониха от пътя. Отдясно, почти невидима сред гъсталака, се криеше зелена просека; лъкатушейки, тя ги поведе по гористите склонове до върха на хълма, извисен над крайречните низини. Внезапно напуснаха сянката на дърветата и пред тях се разкри посивяла в нощта широка поляна. От три страни я ограждаше гората, но на изток се спускаше стръмен склон и короните на дърветата, растящи в подножието му, се полюшваха ниско долу. Отвъд тях лежаха низините, смътни и плоски под звездния светлик. По-наблизо, в селцето Горски дом, блещукаха няколко светлинки.

Елфите насядаха по тревата и тихичко си заговориха; вече не обръщаха никакво внимание на хобитите. Фродо и спътниците му се омотаха с наметки и одеяла и потънаха в дрямка. Нощта напредна, светлинките в долината изгаснаха. Положил глава на една зелена могилка, Пипин заспа.

Високо в небето на изток потрепваше Ремират, Звездната мрежа над мъглите бавно изплува червеният Боргил, грейнал като огнен рубин. После вятърът се обърна, отдръпна като воал мъглите и иззад границите на света се извиси Небесният меченосец, Менелвагор със сияйния си пояс. Всички елфи запяха. Изведнъж под дърветата лумна буен червен огън.

- Елате! - викнаха елфите на хобитите. - Елате, време е за разговор и веселба!

Пипин седна, разтърка очи и потрепера.

- В залата има огън и храна за гладни гости - подхвърли един елф, застанал край него.

Към южния си край зелената морава проникваше в гората и се превръщаше в просторна зала под свода на дървесните корони. От двете страни мощните стъбла се редяха като колони. В средата пламтеше огън, а по живите стълбове спокойно горяха златисти и сребърни светлини на факлите. Елфите бяха насядали край огъня - на тревата или върху стари пънове. Някои сновяха насам-натам, разнасяха чаши и наливаха напитки; други носеха подноси и блюда, отрупани с ястия.

- Оскъдна е трапезата - казаха те на хобитите, - защото лагеруваме сред зелените гори, далеч от роден дом. Ако някога ни дойдете на гости, ще ви приемем по-добре.

- А според мен съвсем не е зле за отпразнуване на рожден ден - каза Фродо.

По-късно Пипин трудно си припомняше блюдата и напитките, защото спомените му бяха препълнени със сиянието по лицата на елфите, със звучните им гласове - тъй различни и тъй прекрасни, че не знаеше буден ли е, или сънува. Но все пак си спомняше хляба - по-вкусен от чудесна бяла погача в устата на умиращия от глад; имаше и плодове - сладки като горски ягоди и по-сочни от грижливо отглежданите градински дарове; пресуши чаша, пълна с ароматна течност, хладна като бистър извор и златиста като летен следобед.

До края на живота си Сам не успя нито да опише с думи, нито пък ясно да си представи какво е усещал или мислил през тази нощ, макар че тя остана в паметта му като едно от главните събития в неговия живот. Най-успешният му израз беше: „Ами, сър, ако можех да отгледам такива ябълки, бих се нарекъл градинар. Но песните наистина ми тегнаха на сърцето, ако разбирате какво искам да кажа."

Фродо седеше, ядеше, пиеше и бъбреше с наслаждение, но умът му все се въртеше около изречените думи. Той поназнайваше нещичко от елфическия език и жадно се вслушваше. От време на време разговаряше с тия, които го гощаваха, и благодареше на техния език. Те се усмихваха и отвръщаха през смях: „Ето същински бисер сред хобитите!"

По някое време Пипин заспа. Елфите го вдигнаха и го отнесоха в една беседка под дърветата; там, положен на мека постеля, той прекара остатъка от нощта. Сам отказа да напусне господаря си. Когато отнесоха Пипин, той се сви край краката на Фродо, докато клюмна и затвори очи. Фродо дълго остана буден, увлечен в разговор с Гилдор.

Разговаряха за много неща, стари и нови. Фродо зададе на Гилдор безброй въпроси за събитията по широкия свят извън Графството. Вестите бяха предимно печални и злокобни: за надвисващия мрак, за войните на хората и бягството на елфите. Най-сетне Фродо зададе въпроса, който му тегнеше на сърцето:

- Кажи ми, Гилдор, виждал ли си Билбо, откакто ни напусна?

- Да - усмихна се Гилдор. - Два пъти. Точно на това място се сбогувахме с него. Но го видях и още веднъж, далеч оттук. Той не каза нищо повече за Билбо и Фродо замълча.

- Нито ме питаш, нито ми говориш за себе си, Фродо - каза Гилдор. - Но аз вече

знам нещичко, а още повече мога да разчета по лицето ти и от мислите, скрити зад твоите въпроси. Ти напускаш Графството, ала се съмняваш дали ще откриеш онова, което търсиш, ще изпълниш ли онова, което си замислил, ще се завърнеш ли изобщо. Така ли е?

- Така е - отвърна Фродо, - но мислех, че тайната на моя път е известна само на Гандалф и верния ми Сам.

Той сведе очи към тихичко похъркващия Сам.

- От нас тайната не ще стигне до Врага - отсече Гилдор.

- Врага? - възкликна Фродо. - Значи знаете защо напускам Графството?

- Не знам по каква причина те преследва Врагът - отговори Гилдор - но усещам, че е по дирите ти... колкото и странно да ми се струва. И те предупреждавам: сега заплахата дебне пред теб, зад теб, от двете ти страни.

- Конниците ли имаш предвид? Боях се, че са слуги на Врага. Кои са в действителност Черните конници?

- Гандалф не ти ли каза?

- Нищо не спомена за подобни същества.

- Тогава мисля, че не бива да казвам повече - да не би ужасът да удържи стъпките ти. Защото ми се струва, че си потеглил в последния възможен миг, дори може би си закъснял. Сега трябва да бързаш, без да спираш и да се оглеждаш - Графството вече не ще те защити.

Не мога да си представя каква истина ще е по-страшна от твоите намеци и предупреждения - възкликна Фродо. - Разбира се, знаех, че ме чака опасност, ала не предполагах, че ще я срещна тук, в собственото ни Графство. Не може ли един хобит мирно и тихо да се разходи от Рекичката до Реката?

- Но това не е ваше собствено Графство - каза Гилдор. - Други са го обитавали преди хобитите; и нов народ ще се засели, когато хобитите изчезнат. Широкият свят ви обкръжава - можете да се оградите от него, но оградите ви не ще го удържат.

- Знам... и все пак този край винаги ми е изглеждал тъй сигурен и познат. Какво мога да сторя сега? Предвиждах да напусна Графството тайно и да се упътя към Ломидол, но ето че ме гонят по петите още преди да съм стигнал във Фуков край.

- Мисля, че не трябва да се отказваш от плана си - каза Гилдор. -Не вярвам пътят да се окаже прекалено тежък за твоя кураж. Но ако търсиш по-ясен съвет, ще трябва да питаш Гандалф. Аз не познавам причините за бягството ти, следователно не знам и с какви средства ще те нападнат преследвачите. Гандалф трябва да знае. Навярно ще го видиш, преди на напуснеш Графството?

- Предполагам. Но и това ме тревожи. Дълги дни очаквах Гандалф. Най-късно преди две нощи трябваше да дойде в Хобитово, ала не се появи. Сега се питам какво ли се е случило. Трябва ли да го чакам?

Гилдор помълча.

- Не ми се нравят тези новини - каза той най-сетне. - Не е на добро, щом Гандалф закъснява. Но казано е: не се бъркай в работите на вълшебниците, защото са лукави и гневливи. Избирай сам: да вървиш или да чакаш.

- Казано е още: не търси от елфите съвет, защото ще отвърнат и „да", и „не".

- Тъй ли било? - разсмя се Гилдор. - Елфите рядко дават необмислен съвет - съветът е опасен дар, дори между мъдреци, а и с него, и без него нещата могат да тръгнат зле. Но какво искаш? Ти не ми разкри всичко за себе си; как тогава да реша вместо теб? Ала ако дириш съвет, ще ти го дам заради дружбата ни. Мисля, че трябва да потеглиш незабавно, без отсрочка, а ако Гандалф не се появи преди това, ще те посъветвам още да не тръгваш сам. Вземи със себе си верни и сигурни приятели. Сега бъди благодарен, защото не дадох с охота този съвет. Елфите си имат свои работи и грижи и слабо ги засягат съдбините на хобитите и другите земни създания. Волно или неволно, пътищата ни рядко се кръстосват. В тази среща може да има нещо повече от обикновен случай, ала целта не ми е ясна и се боя да не би да кажа прекалено много.

- Благодаря от все сърце - каза Фродо, - но щях да се радвам, ако ми бе казал ясно кои са Черните конници. Приема ли съвета ти, може да не видя скоро Гандалф, а би трябвало да знам каква опасност ме преследва.

- Не ти ли стига да знаеш, че са слуги на Врага? - отвърна Гилдор.

- Бягай от тях! Не ги заговаряй! Те са смъртоносни. Не ме питай повече! Но сърцето ми вещае, че преди да дойде краят, ти, Фродо, сине Дрогов, ще знаеш за тия безмилостни създания повече, отколкото Гилдор Инглорион. Да те закриля Елберет!

- Но откъде да намеря смелост? - запита Фродо. - Тя ми е най-нужна.

- Смелостта понякога се намира на невероятни места - каза Гилдор. - Надявай се! А сега спи! На сутринта нас няма да ни има, но ще разпратим вести из страната. Бродещите дружини ще знаят за вашето пътуване и надарените с добра сила ще бдят. Назовавам те Другар на елфите и нека звезди огреят края на пътя ти. Рядко сме се радвали толкова на чужденци и сладко е да чуеш думите на Древния език от устните на други странници в света.

Още преди Гилдор да бе довършил, Фродо усети как го наляга дрямка.

- Сега ще спя - каза той и елфът го отведе в беседката при Пипин.

Фродо се просна на постелята и мигом потъна в непробуден сън.

Глава 4

ПРЯК ПЪТ КЪМ ГЪБИТЕ

На сутринта Фродо се събуди освежен. Лежеше в беседка от преплетените и склонени до земята вейки на високо дърво; постелята бе от папрат и трева - дълбока, мека и удивително благоуханна. Слънцето прозираше през потрепващите, все още зелени листа. Фродо скочи на крака и излезе навън.

Сам седеше на тревата, в края на гората. Застанал до него, Пипин оглеждаше небето. От елфите нямаше и следа.

- Оставили са ни плодове, напитки и хляб - каза Пипин. - Ела да закусиш. Хлябът е вкусен почти като снощи. Мислех да го изям всичкия, но Сам настоя да ти оставя.

Фродо седна до Сам и почна да закусва.

- Какъв е планът за днес? - поинтересува се Пипин.

- Колкото може по-бързо да стигнем до Фукови оврази - отвърна Фродо и насочи вниманието си към храната.

- Мислиш ли, че ще видим някой от ония Конници? - бодро запита Пипин. Под утринното слънце не му се струваше особено тревожно дори да срещне цяла дружина Конници.

- Навярно да - неохотно каза Фродо. - Но се надявам да стигнем отвъд реката, без да ни видят.

- Узна ли от Гилдор нещо за тях?

- Не много - само намеци и загадки - уклончиво промърмори Фродо.

- Попита ли за душенето?

- Не говорихме за това - отвърна Фродо с пълна уста.

- Трябваше. Сигурен съм, че е много важно.

- Аз пък съм сигурен, че Гилдор би отказал да ми обясни - сопна се Фродо. - А сега ме остави за малко на мира! Не държа да отговарям на куп въпроси, докато ям. Искам да помисля.

- Божичко! - възкликна Пипин. - На закуска?

И той се отдалечи към ливадата.

Свежото утро - коварно свежо, помисли си Фродо - не бе прогонило страха от преследването; той размишляваше над думите на Гилдор. Отнякъде долетя весел глас. Пипин тичаше по зелената морава и пееше.

Не, не мога! - каза си Фродо. - Едно е да взема младите си приятели на разходка из Графството, докато изгладнеем и се изморим, та да ни се усладят вечерята и леглото. Съвсем друго - да ги поведа в изгнание където може да няма спасение от глада и умората. Да, съвсем друго, дори ако поискат да дойдат. Наследството е само мое. Мисля, че не трябва да взимам дори Сам.

Той погледна към Сам Майтапер и откри, че градинарят го наблюдава.

- Е, Сам! - подхвърли Фродо. - Какво ще речеш? Напускам Графството колкото се може по-бързо... всъщност вече реших, ако няма пречки, да не се бавя нито ден в Щурчов дол.

- Много добре, сър.

- Още ли искаш да дойдеш с мен?

- Да.

- Ще бъде много опасно, Сам. Още отсега е опасно. Най-вероятно и двамата не ще се завърнем.

- Не ще и дума, сър, ако вие не се завърнете, значи и аз няма. „Не го напускай!" - рекоха ми те. „Аз да го напусна! - викам. - Не съм си го и помислил. Отивам с него, та ако ще да се покатери на Луната; а опитат ли ония Черни конници да го спрат, ще си имат работа със Сам Майтапер." Тъй им рекох, пък те се разсмяха.

- Какво ми приказваш, кои са тия *те?*

- Елфите, сър. Снощи малко си побъбрихме и те като да знаеха, че си отивате, та нямаше смисъл да отричам. Чудесен народ са тия елфи, сър! Чудесен!

- Така е - каза Фродо. - Още ли ги харесваш, след като ги видя отблизо?

- Те, така да се каже, гледат малко отвисоко на това дали ги харесвам, или не - бавно отговори Сам. - Като че няма значение какво мисля за тях. Те са съвсем различни от онова, което очаквах - тъй стари и тъй млади, тъй весели и тъй печални.

Фродо го изгледа сепнато, очаквайки едва ли не да зърне някакъв външен признак на странната промяна в душата на градинаря. Не можеше да познае словата на Сам Майтапер, а бе мислил, че го познава добре. Но младият хобит, седнал насреща му, напълно приличаше на предишния Сам Майтапер, само лицето му бе необикновено замислено.

- Още ли ти се иска да напуснеш Графството, след като се сбъдна мечтата ти да ги видиш? - запита той.

- Да, сър. Не зная как да го кажа, но от снощи се чувствам друг. Някак си като че виждам напред. Знам, че поемаме много дълъг път из мрака, ала знам и това, че не мога да се върна назад. Сега не искам да видя елфите, нито драконите и планините... и аз не знам какво искам, но имам да сторя нещо, преди да дойде краят, и това нещо е пред нас, не в Графството. Трябва да издържа докрай, разбирате ли?

- Не съвсем. Но разбирам, че Гандалф ми е избрал добър спътник. Радвам се. Ще потеглим заедно.

Фродо мълчаливо довърши закуската си. После стана, огледа областта напред и повика Пипин.

- Готови ли сте за път? - попита той, когато Пипин дотърча. - Трябва да тръгваме веднага. Успахме се, а ни чакат още много мили.

- Искаш да кажеш, че *ти* се успа - отвърна Пипин. - Аз отдавна съм на крак. Чакахме само да приключиш със закуската и мисленето.

- Вече приключих и едното, и другото. Смятам колкото се може по-скоро да стигна до Сала при Фукови оврази. Няма да се връщам по снощния път - оттук ще пресека направо през полето.

Значи ще трябва да хвърчиш - каза Пипин. - Из тая област не можеш да пресичаш пеш откъдето ти хрумне.

- Във всеки случай можем да пресечем по-направо, отколкото по пътя - отговори Фродо. - Салът е на изток от Горски дом, а черният път извива наляво - ей там, на север, се вижда завоят. Той заобикаля северния край на Мочурището и

излиза на шосето към Моста малко над Стъблино. Но това са сума ти мили настрани. Ще си спестим една четвърт от пътя, ако тръгнем оттук направо към Сала.

- Преките пътища най-много бавят - възрази Пипин. - Теренът насам е пресечен, а в Мочурището има всякакви препятствия. Познавам ги тия места. Ако се боиш от Черните конници, не вярвам срещата с тях на пътя да е по-лоша, отколкото в гората или сред полето.

- В горите и полята по-трудно ще ни намерят - отвърна Фродо. - А и ако чакат на пътя, има надежда да не ни търсят другаде.

- Добре! - каза Пипин. - Ще те последвам из тресавища и ями. Жалко! Разчитах преди залез-слънце да сме в „Златният костур" в Стъблино. Най-добрата бира в цялата източна околия или поне едно време беше най-добрата - отдавна не съм я опитвал.

- Туйто! - каза Фродо. - Преките пътища бавят, но кръчмите бавят още повече. Трябва на всяка цена да те удържим далеч от „Златният костур". Искаме по светло да сме във Фукови оврази. Ти какво ще речеш, Сам?

- Ще дойда с вас, господин Фродо - отвърна Сам (въпреки неясните си опасения и искрената жал, че няма да опита най-добрата бира в Източната околия).

- Е, да тръгваме, щом ще трябва да се влачим през мочури и трънаци! - заяви Пипин.

Вече бе горещо почти както предния ден, но откъм запад се задаваха облаци. Навярно щеше да завали. Хобитите се изтъпрузиха по стръмното тревисто надолнище и навлязоха сред гъстите дървета в подножието. Бяха избрали пътя си така, че да оставят Горски дом отляво и да прекосят горите, струпани покрай северните склонове на хълма, докато стигнат отвъдните низини. После можеха да се насочат към Сала направо през полето - съвсем открито, ако не се брояха редките канавки и плетища. По сметките на Фродо имаха да изминат осемнадесет мили по права линия.

Той скоро откри, че гъсталаците са по-плътни и по-преплетени, отколкото изглеждаха. Сред шубраците нямаше никаква пътека и пътниците едва напредваха. Когато най-сетне се преборихa с надолнището, откриха по пътя си поток, който се спускаше от хълмовете. Бодливи кълпинаци надвисваха над стръмните, хлъзгави брегове на дълбокото му корито. А то по най-неподходящ начин пресичаше избраната посока. Не можеха да го прескочат, нито да го пресекат, без да се покрият от глава до пети с вода, кал и драскотини. Спряха и се зачудиха какво да правят.

- Пречка първа! - зловещо се ухили Пипин.

Сам Майтапер се озърна. Между дърветата забеляза върха на зеления баир, от който се бяха спуснали.

- Вижте! - изрече той, стискайки ръката на Фродо. Всички се обърнаха и видяха високо горе кон, застанал на фона на небето. Край него се бе привела някаква черна фигура.

Всякаква мисъл за връщане мигом излетя от главите им. Начело на дружината, Фродо се хвърли в гъсталаците край потока.

- Тю, бре! - подхвърли той на Пипин. - И двамата бяхме прави! Прекият път вече се изкриви, но се укрихме тъкмо навреме! Сам, ти имаш добър слух. Чуваш ли някой да идва?

Застинали неподвижно, без да смеят да дишат, тримата се ослушаха, ала не доловиха звук от преследване.

- Не ми се вярва да подкара коня по стръмното - каза Сам. - Обаче сигурно знае, че сме слезли оттук. Най-добре да продължаваме.

Да продължат, се оказа трудна работа. Мъкнеха тежък багаж, а шубраците и кълпините не проявяваха желание да им дадат път. Хребетът зад тях задържаше вятъра и въздухът бе неподвижен и задушен. Когато най-сетне си пробиха път към

по-открит терен, те бяха потни, морни, целите изподрани и нямаха ясна представа накъде вървят. С наближаването на равнината бреговете на потока станаха по-широки, по-полегати и се разпростряха към Мочурището и Реката.

- Я, ама това била Стъблинската вада! - възкликна Пипин. - Ако Ще се връщаме към избрания маршрут, трябва веднага да пресечем и да поемем надясно.

Те прегазиха потока и изтичаха през откритие отсрещен бряг, осеян само с ниски тръстики. По-нататък отново навлязоха в горски пояс, предимно дъбове и тук-там по някой бряст или ясен. Земята беше съвсем равна, шубраците оредяха, но гъстите дървета закриваха далечината. Резки пориви на вятъра подмятаха вихрушки от листа, а забуленото небе зарони капки дъжд. После вятърът утихна и дъждът рукна като из ведро. Колкото можеха по-бързо, хобитите се влачеха през полянки и купища сухи листа; дъждът плющеше наоколо. Не приказваха, само се оглеждаха назад и настрани.

- Дано не сме се отклонили много на юг и да вървим по протежението на тая гора! - каза Пипин след половин час. - Тя не е много широка! Според мен никъде не надхвърля една миля и вече трябваше да сме я пресекли.

- Няма смисъл да тръгваме на зигзаг - отвърна Фродо. - Това не ще оправи нещата. Да продължим както сме тръгнали! Още не съм сигурен дали искам да изляза на открито.

Така изминаха още около две мили. После слънцето отново проблесна през разкъсаните облаци и дъждът понамаля. Преваляше пладне и пътниците решиха, че е крайно време за обяд. Спряха под един бряст - макар вече да жълтееше, короната му бе все още гъста, а в подножието бе съвсем сухо и закътано. Като започнаха да приготвят трапезата откриха, че елфите са напълнили манерките им с прозрачно, бледо-златисто питие - то ухаеше на мед, сбран от безброй цветя, и чудесно освежаваше. Не след дълго хобитите вече се смееха, без да ги е грижа за дъжда и Черните конници. Усещаха, че последните няколко мили скоро ще останат назад.

Фродо облегна гръб на дънера и притвори очи. Седнали наблизо Сам и Пипин затананикаха, после тихичко запяха:

Тра-ра-ра! Манерко добра,
скръб и печал с теб са игра.
Нека дъждове валят,
нека чака дълъг път,
ала скрит под бряста стар,
тебе имам за другар.

„Тра-ра-ра!" - подеха те по-силно. И внезапно замлъкнаха. Фродо скочи на крака. С вятъра долетя протяжен вой, като крясък на някакво зло и самотно създание. Той се засили, отслабна и завърши с пронизителен писък. Замръзнали неподвижно, тримата чуха как му отвърна друг вик - по-слаб и по-далечен, но все тъй вледеняващ кръвта. После тишина, нарушавана само от шепота на вятъра в листата.

- И какво беше това според вас? - попита най-сетне Пипин, като се мъчеше да говори безгрижно, макар че потреперваше. - Ако е птица, трябва да призная, че досега не съм я чувал в Графството.

- Нито птица, нито звяр - каза Фродо. - Зов или сигнал беше, във воя имаше думи, макар че не успях да ги схвана. Ала никой хобит няма подобен глас.

Повече не говориха за това. Всички мислеха за Конниците, но никой не ги спомена. Сега не смееха нито да стоят, нито да тръгнат; ала рано или късно трябваше да пресекат голото поле към Сала. По-добре бе да го сторят рано, преди да се е мръкнало. Набързо нарамиха раниците си и потеглиха.

Гората свърши изведнъж. Пред тях се разстлаха широки пасища. Сега хобитите видяха, че наистина са се отклонили прекалено на юг. В далечината,

отвъд равнините и Реката, се мержелееше ниският хълм на Фукови оврази, но сега той беше отляво. Предпазливо се измъкнаха измежду дърветата и колкото можеха по-бързо се устремиха през полето.

Лишени от закрилата на гората, те отначало се изплашиха. Далече назад се издигаше възвишението, където бяха закусили. Фродо очакваше едва ли не да зърне на фона на небето черната фигура на конник, ала от него нямаше и следа. Слънцето се изтръгна от парцаливите облаци и отново засия ярко, слизайки към хълмовете, които бяха напуснали. Страхът им изчезна, макар че все още се чувстваха неспокойни. Областта ставаше все по-облагородена и спретната. Скоро навлязоха в добре поддържани нивя и ливади - появиха се плетове, огради и отводнителни канали. Всичко изглеждаше мирно и тихо, като в най-обикновено кътче на Графството. Всяка стъпка повдигаше настроението им. Наближиха Реката и Черните конници взеха да им се струват горски призраци, останали сега далеч назад.

Минаха покрай голяма нива, засята с ряпа, и стигнаха до яка порта. Отвъд нея дълбок коловоз минаваше между ниските плетове и се губеше сред скупчени дървета. Пипин спря.

- Познавам тия ниви и портата! - каза той. - Това е Лъжипът, чифликът на стария Чудоум. Ей го там, сред тополите.

- От трън, та на глог! - изохка Фродо с тъй разтревожено лице, сякаш Пипин бе заявил, че навлизат в прохода към драконова бърлога. Другарите му го погледнаха изненадано.

- Че какво му е на стария Чудоум? - запита Пипин. - Той е приятел на всички Брендифуковци. Вярно, за бракониерите е същински звяр и има свирепи кучета... но в края на краищата тукашният народ живее досами границата и трябва да си отваря очите на четири.

- Знам - каза Фродо и смутено се разсмя. - Все едно, ужасно се плаша от Чудоум и кучетата му. Открай време заобикалям тоя чифлик. Когато бях още хлапе и живеех в Бренди-палат, старият на няколко пъти ме хвана, че му берях гъбите. Последният път ме напердаши, отведе ме при кучетата и рече: „Слушайте, момчета, ако тоя млад нехранимайко стъпи още веднъж в нивите ми, можете да го изядете. Изпроводете го сега!" Гониха ме чак до Сала. Така и не се оправих от тоя страх... макар че, да си кажа правичката, псетата си знаеха работата и не ме докоснаха.

Пипин се разсмя.

- Е, време е да се престрашиш. Особено щом се връщаш да живееш във Фуков край. Всъщност старият Чудоум е голям добряк... стига да не му пипаш гъбите. Хайде да тръгнем по пътя, така няма да нагазим из нивите. Ако го срещнем, остави всичко на мен. Той е приятел с Мери и навремето бях редовен гост тук.

Те закрачиха по пътя и постепенно иззад дърветата отпред се показаха покривите на голямата къща и стопанските постройки. Чудоумовци, Меконоговци от Стъблино и повечето обитатели на Мочурището предпочитаха да живеят в къщи; висока стена обикаляше чифлика, съграден от масивни тухли. Пътят спираше пред голяма дървена порта в зида.

Тъкмо наближаваха, когато оттатък се раздаде страховит лай и нечий мощен глас изрева: „Дръж! Зъб! Вълк! Насам, момчета!"

Фродо и Сам мигом се заковаха, а Пипин пристъпи още няколко крачки. Портата се открехна, три огромни кучета изхвръкнаха на пътя и с яростен лай се нахвърлиха върху пътниците. На Пипин не обърнаха внимание, ала Сам трябваше да се свие край стената - два песа вълча порода го душеха подозрително и щом помръднеше, започваха да ръмжат. Настръхнал и озъбен, най-едрият и хищен звяр спря пред Фродо.

Иззад портата се появи набит, широкоплещест хобит с кръгло червендалесто лице.

- Здрасти! Здрасти! Кои сте и що щете тук? - запита той.

- Добър ден, господин Чудоум! - каза Пипин. Фермерът го погледна внимателно.

- Я! Да пукна, ако това не е нашият Пипин, господин Перегрин Тук, искам да кажа! - провикна се той и намръщената му физиономия цъфна в усмивка. - Доста длъжко не съм ви виждал насам. Имате късмет, че ви познавам. Тъкмо се бях наканил да насъскам кучетата по чужденците. Чудновати работи стават днеска. Е, вярно, от време на време насам броди странен народ. Много сме близко до Реката - добави той, клатейки глава. - Ама тоя тип беше най-чуждият чужденец, дето някога ми е попадал пред очите. Не, докато съм жив, втори път няма да го пусна през нивите си.

- За какъв тип говориш? - запита Пипин.

- Значи не сте го видели? Преди малко мина по пътя към шосето. Смахнат чешит, и въпросите му едни смахнати. Но защо не влезете вътре да поприказваме на спокойствие? Тъкмо съм наточил малко от хубавото пиво, ако не възразяват приятелите ви, господин Тук.

Явно бе, че ако не го пришпорват, фермерът ще им каже повече, затова тримата приеха поканата.

- Ами кучетата? - тревожно запита Фродо. Фермерът се разсмя.

- Те няма да ви закачат... докато не им кажа. Насам, Дръж! Зъб. Долу! - викна той. - Долу, Вълк!

За голямо облекчение на Фродо и Сам кучетата се отдръпнаха и ги оставиха да минат. Пипин представи приятелите си.

- Господин Фродо Торбинс - каза той. - Може да не си го спомняш, но навремето живееше в Бренди-палат.

При името Торбинс фермерът се сепна и прониза Фродо с бърз поглед. За миг Фродо помисли, че се е сетил за крадените гъби и ще насъска кучетата по него. Но Чудоум го хвана за ръката.

- И това ако не е чудо! - възкликна той. - Господин Торбинс ли бил? Влизайте! Трябва да поговорим.

Влязоха в кухнята и насядаха край широкото огнище. Чудоум домъкна огромна кана бира и наля в четири тежки халби. Пивото се оказа добро и така Пипин бе напълно утешен за отклонението от „Златният костур". Сам отпиваше с подозрение. По природа си беше недоверчив към хобитите от други краища на Графството, пък и не бе склонен да се сприятелява набързо с някой, който е пердашил господаря му, независимо преди колко години.

След някоя и друга приказка за времето и земеделските прогнози (не по-лоши от обичайното), Чудоум остави халбата и огледа гостите си един по един.

- Значи, господин Перегрин - каза той, - чудя се откъде ли идвате и накъде сте се запътили? На гости ли ми бяхте тръгнали? Щото ако е тъй, значи сте минали покрай портата, без да ви видя.

- Не - отвърна Пипин. - Да си признаем, щом и без това се сещаш, навлязохме в коловоза от другата страна. Минахме през нивите ти неволно. Бяхме се залутали из гората около Горски дом и искахме да пресечем напряко към Сала.

- Ако сте бързали, по-добре да бяхте взели пътя - каза фермерът. - Но не това ме тревожи. Ваша воля да бродите из землището ми когато ви хрумне, господин Перегрин. И вие, господин Торбинс, макар да ми се чини, че още обичате гъбите - разсмя се той. - Е, да, не съм забравил това име. Още помня времето, когато младият Фродо Торбинс беше най-страшният хаймана на Фуков край. Но не ми е за гъбите. Тъкмо преди да се появите, беше станало дума за Торбинс. За какво мислите, че ме разпитваше оня смахнат чешит?

Тримата тревожно зачакаха да продължи.

- Е - подхвана фермерът, наслаждавайки се на бавното приближаване към темата, - портата се случи отворена, оня пристигна, яхнал голям черен кон - и право към вратата ми. Целият черен, омотал се с плащ и качулка, като че не иска да го познаят. „Какво ли пък му е притрябвало?" - мисля си аз. Тук, по границите, не се срещат често Големи хора, а пък за такъв черен тип не бях и чувал досега.

„Добър ти Ден - казвам му аз и се приближавам. - Тоя път не води наникъде, та закъдето и да си се запътил, най-добре ще е да се върнеш към шосето." Не ми се нравеше видът му, а пък Дръж излезе, подуши го и изскимтя Като ужилен, после подви опашка и изчезна с вой. Онзи, черният, не помръдна. „Идвам оттам - рече той бавно, някак си вдървено и посочи на запад, все през *моите* ниви, представете си. - Виждали ли сте *Торбинс?* - попита той със странен глас и се приведе към мен. Качулката му падаше толкова ниско, че не виждах лицето. Цял изтръпнах, ама не можех да разбера откъде е взел нахалството да язди през землището ми. „Махай се! - рекох. - Тука няма Торбинсовци. Сбъркал си околията. По-добре се връщай на запад в Хобитово, ама да минеш по шосето." Онзи отговаря шепнешком: „Торбинс си замина. Той идва насам. Не е далече. Искам да го намеря. Ще ми кажете ли, ако мине? Аз ще се върна със злато." - „Не, няма да се върнеш - казвам. - Да се пръждосваш на бегом откъдето си дошъл. Давам ти една минута, после ще викна кучетата." Той изсъска. Не знам смях ли беше, що ли. Викнах кучетата, но той свърна през портата и се понесе като светкавица по пътя към шосето. Е, какво мислите?

Фродо дълго седя, загледан в огъня, но единствената му мисъл бе как сега да стигнат до Сала.

- Не знам какво да мисля - каза той най-сетне.

- Тогава аз ще ви кажа какво да мислите - заяви Чудоум. - Не биваше да се мешате с ония от Хобитово, господин Фродо. Чудаци са те.

Сам се разшава на стола си и взе да мята враждебни погледи към фермера.

- Но вие открай време си бяхте безразсъдно момче - продължи Чудоум. - Когато чух, че напускате Брендифуковци и отивате при оня стар господин Билбо, рекох, че ще си навлечете беля. Помнете ми думите, всичко идва от чудачествата на господин Билбо. Разправят, че се сдобил с пари по странен начин нейде в чужбина. Може би някои искат да знаят какво става със златото и елмазите, дето съм чувал, че били закопани по хълма на Хобитово?

Фродо премълча - смущаваха го проницателните догадки на фермера.

- Е, господин Фродо - не млъкваше Чудоум, - радвам се, че проявихте благоразумието да се върнете във Фуков край. Съветвам ви: стойте си тук! И не се мешайте с разните му там чужденци. Ще си намерите тукашни приятели. Ако пак дойде да ви търси някой от ония черни типове, аз ще се разправям с него. Ще река, че сте умрели или че сте напуснали Графството, или каквото искате. Пък може и да е вярно, току-виж, се окаже, че разпитват за стария господин Билбо.

- Може би си прав - отвърна Фродо, без да отмести очи от огъня. Чудоум го погледна замислено.

- Добре де, виждам, че си имате нещо наум - каза той. - Ясно е като бял ден, че не случайно се появихте тук едновременно с онзи конник; може и да не съм ви казал нищо ново. Ако искате да запазите нещо в тайна, няма да ви разпитвам, обаче виждам, че имате неприятности. Сигурно мислите, че няма да е лесно да стигнете до Сала, без да ви забележат?

- Точно това мислех - каза Фродо. - Все пак трябва да опитаме да се доберем дотам, а със седене и умуване работа не се върши. Боя се, че е време да вървим. Е, много благодаря за гостоприемството! Смейте се, ако щете, но повече от трийсет години живях в ужас от вас и вашите кучета. Жалко, изтървал съм един добър приятел. И сега ми е мъчно, че трябва да тръгна толкова скоро. Но може да се върна някой ден... ако ми е писано.

- Винаги сте добре дошли - каза Чудоум. - А сега имам едно предложение. Наближава залез-слънце и е време за вечеря, защото ние тук обикновено си лягаме, щом мръкне. Много ще се радвам, ако останете да похапнете с нас.

- И ние бихме се радвали - отвърна Фродо. - Но се боя, че трябва незабавно да потеглим. Дори и така мракът ще ни завари, преди да сме стигнали до Сала.

- Чакайте де! Тъкмо щях да кажа: след скромната вечеря ще впрегна каручката и ще ви откарам до Сала. Така ще си спестите пътя, а може и нещо

друго да си спестите.

За облекчение на Пипин и Сам, Фродо прие поканата с благодарност. Слънцето вече бе потънало зад западните хълмове и наоколо притъмняваше. Дойдоха двама от синовете на Чудоум заедно с трите му дъщери и на голямата маса бе сложена богата вечеря. Осветиха кухнята със свещи и стъкнаха огъня. Госпожа Чудоумова търчеше навън-навътре. Влязоха и един-двама хобити от ратаите в чифлика. Скоро на трапезата седяха четиринадесет души. Бирата се лееше в изобилие, придружена от гъби с шунка в грамадна тепсия и много други хубави селски ястия. Легнали край огнището, кучетата глозгаха корички и кокали.

Щом се навечеряха, фермерът и синовете му взеха фенери и отидоха да впрегнат каручката. Мрак изпълваше двора, когато гостите излязоха. Метнаха раниците си в каручката и се покатериха подир тях. Фермерът седна отпред и шибна двете яки понита. Жена му стоеше в светлия правоъгълник на вратата.

- Да се пазиш, Чудоуме! - подвикна тя. - Не приказвай с чужденци и се връщай право у дома!

- Добре - рече той и подкара навън.

Сега не трепваше ни полъх; нощта бе тиха и спокойна, въздухът - мразовит. Движеха се бавно, без фенери. След една-две мили коловозът пресече дълбок канал, изкатери се по стръмния насип и се сля с шосето.

Чудоум слезе и напрегнато се огледа на север и на юг, но в тъмнината не се виждаше нищо, нито звук не долиташе в неподвижния въздух. Тънки ивици речна мъгла висяха над каналите, плъзваха през полята.

- Гъстичко ще стане - каза Чудоум, - но няма да паля фенера, преди да потегля обратно. Който и да идва по пътя тая вечер, ще го чуем отдалече.

От Чудоумовият път до Сала имаше повече от пет мили. Хобитите се наметнаха, но бяха наострили уши за всеки звук, нарушаващ монотонното скърцане на колелата й бавния тропот на понитата. На Фродо му се струваше, че каручката се влачи като охлюв. Седнал до него, Пипин сънливо клюмаше. Сам се взираше напред в приждащата мъгла.

Най-после стигнаха до отклонението към Сала - познаха го по двата високи бели стълба, които внезапно се показаха отдясно. Чудоум дръпна юздите, каручката изскърца и спря. Тъкмо се канеха да слязат, когато изведнъж чуха онова, от което се опасяваха - екот от копита по шосето пред тях. Тропотът приближаваше.

Чудоум скочи долу, хвана юздите и се вгледа в мрака. *Чат-чат-чат* - наближаваше конникът. Ударите кънтяха в неподвижния влажен въздух.

- По-добре се скрийте, господин Фродо - тревожно каза Сам. - Легнете в каручката и се завийте с одеяла, а ние ще го пропъдим тоя конник.

С тези думи градинарят скочи и застана до Чудоум. Черните конници щяха да стигнат до каручката само през трупа му.

Чат-чат-чат. Конникът беше съвсем близо.

- Ей, ти там! - викна Чудоум.

Копитата спряха. Стори им се, че един-два ярда напред смътно различават сред мъглата тъмна фигура, омотана с плащ.

- Виж какво! - рече фермерът, като хвърли юздите на Сам и пристъпи напред. - Нито крачка насам! Какво искаш и къде отиваш?

- Търся господин Торбинс. Не сте ли го виждали? - произнесе един приглушен глас - гласът на Мери Брендифук.

Капачето на един затъмнен фенер се повдигна и лъчът му падна върху смаяното лице на фермера.

- Господин Мери! - извика той.

- Да, разбира се! За кого ме помислихте? - запита Мери, идвайки напред. С излизането му от мъглата страховете на пътниците се уталожиха и той изведнъж се смали до нормалните хобитови размери. Яздеше пони, и за да се предпази от мъглата, бе омотал шал през устата си.

Фродо скочи от каручката, за да го поздрави.

- А, ето те най-после! - каза Мери. - Вече се чудех дали изобщо ще се появиш днес. Тъкмо се прибирах за вечеря. Когато падна мъглата, пресякох със Сала и отидох към Стъблино да видя дали не си се изтърколил в някой ров. Но да пукна, ако ми е ясно откъде идвате. Къде ги намерихте, господин Чудоум? Сигурно в езерото при патките?

- Не, спипах ги да ми газят нивите и без малко да насъскам кучетата - отвърна фермерът. - Но съм сигурен, че те ще ви разправят всичко. А сега, да прощавате, господин Мери, господин Фродо, и прочие, но комай трябва да си вървя. Нощта напредва и госпожа Чудоумова ще се тревожи.

Той върна каручката по разклонението и направи завоя.

- Е, лека ви нощ на всички. Не ще и дума, чудноват ден беше днеска. Но всичко е добро, щом свършва добре, впрочем да не го казваме, преди да сме се прибрали. Да не си кривя душата - ще ми олекне, щом стигна у дома.

Чудоум запали фенерите и се покатери в каручката. Внезапно се наведе и измъкна изпод седалката голяма кошница.

- Щях да забравя. Госпожа Чудоумова остави това за господин Торбинс с най-добри пожелания.

Той подаде кошницата и потегли, изпроводен с хор от благодарности и пожелания за спокойна нощ.

Четиримата се загледаха подир бледите светли кръгчета на фенерите, чезнещи в мъгливата нощ. Изведнъж Фродо се разсмя - от закритата кошница в ръцете му се носеше аромат на гъби.

Глава 5

ЕДИН РАЗКРИТ ЗАГОВОР

Сега е време и ние да си вървим - каза Мери. - Усещам, че има нещо объркано, но то може да изчака, докато се приберем. Завиха към Сала по правия и добре поддържан път, ограден с големи белосани камъни. Стотина ярда по-нататък той ги доведе до речния бряг и широкия дървен пристан. Наблизо бе привързан голям сал. Край водата, под лъчите на два високо закачени фенера, проблясваха белите колове за закрепване на въжетата. Назад, из полята, мъглите вече заливаха оградите, но водата напред беше черна, само няколко парцаливи облачета се виеха като пара из крайбрежните тръстики. На отсрещния бряг мъглата изглеждаше по-рядка.

Мери поведе понито си по мостчето към сала. Останалите го последваха. Щом минаха всички, Мери пое дългия прът и бавно се оттласна от брега. Широк и бавен, Брендивин течеше пред тях. Отсрещният бряг беше стръмен и над пристана се виеше пътека. Нейде там примигваха светлинки. По-нататък се мержелееше Фуков хълм и по него, през блуждаещия покров на мъглите, сияеха многобройни червени и жълти кръгли прозорчета. Това беше Бренди-палат, отколешен дом на Брендифуковци.

Много, много отдавна Горхендад Старофук - глава на рода Старофукови, един от най-древните родове в Мочурището, пък и в цялото Графство - прекосил реката, тогавашната граница на страната откъм изток. Той изградил (и издълбал) Бренди-палат, променил името си на Брендифук и се заселил като владетел на една същинска независима държавица. Родът му растял ли, растял, тая плодовитост продължила след кончината на Горхендад, докато целият нисък хълм бил покрит от Бренди-палат с неговите три парадни входа, множество портички и стотина прозорци. Тогава Брендифуковци и многобройните им васали почнали да копаят, а сетне и да строят из цялата околност. Така възникнал Фуков край - гъсто населена ивица между реката и Старата гора, един вид колония на Графството.

Главното село бе Фукови оврази, струпано по бреговете и склоновете оттатък Бренди-палат.

Хората от Мочурището дружаха с фуковяните, а фермерите между Стъблино и Камъшево все още признаваха властта на Господаря на Палата (както наричаха главата на Брендифуковия род). Но повечето жители на старото Графство смятаха фуковяните за чудаци и едва ли не чужденци. А всъщност те не се отличаваха много от хобитите в останалите четири околии освен в едно отношение - обичаха лодките и някои даже умееха да плуват.

Първоначално страната им не била защитена откъм изток, но те създали там ограда от дървета и бодливи храсти, наречена Високия плет. Посаден преди много поколения, сега той бе достигнал внушителни размери под непрестанните грижи на фуковяните. Простираше се по широка дъга от Моста на Брендивин чак до Свършиплет (където Върбоструйка напускаше гората и се вливаше в Брендивин) - над двайсет мили от край до край. Но, разбира се, това не бе достатъчна защита. На много места плетът опираше досами гората. Щом се мръкнеше, фуковяни залостваха вратите си, а това също не бе обичайно за Графството.

Салът бавно се носеше по водата. Брегът на Фуков край наближаваше. Единствен от цялата група, Сам никога не бе прекосявал реката. Странно чувство го обхвана, докато бавното, бълбукащо течение се плъзгаше край него: старият му живот оставаше назад, в мъглите, мрачни приключения го чакаха напред. Той се почеса по главата и за момент изпита мимолетното желание господин Фродо да бе останал да си живее мирно и тихо в Торбодън.

Четиримата хобити слязоха от сала. Мери го привързваше, а Пипин вече водеше понито нагоре по пътеката, когато Сам (който гледаше назад, сякаш за да се сбогува с Графството) дрезгаво прошепна:

- Погледнете назад, господин Фродо! Виждате ли нещо? Под далечните фенери на отсрещния бряг едва се различаваше тъмен силует, подобен на забравен черен вързоп. Стори им се, че той се раздвижва, шари напред-назад, сякаш диреше нещо по земята. После пропълзя или изтича приведен назад, към мрака отвъд лампите.

- Това пък какво беше? - възкликна Мери.

- Нещо, което ни преследва - каза Фродо. - Но сега не питай повече! Да се махаме незабавно!

Те се втурнаха по пътеката нагоре. Когато се обърнаха, отвъдният бряг бе потънал в мъгла и не се виждаше нищо.

- Слава богу, че не държите лодки на западния бряг! - каза Фродо. - Може ли кон да прекоси реката?

- Който иска, може да мине двайсет мили на север до Моста на Брендивин... или да преплува - отвърна Мери. - Обаче досега не съм чувал кон да е преплувал Брендивин. Какво общо имат конете с тая история?

- После ще ти кажа. Веднъж да се приберем, пък тогава ще приказваме.

- Добре! Двамата с Пипин знаете пътя; аз ще избързам да предупредя Шишко Болгер, че пристигате. Ще се погрижим за вечеря и прочие.

- Ние хапнахме у Чудоум - каза Фродо, - но можем да се справим с още една вечеря.

- Хубаво! Подай ми тая кошница - рече Мери и препусна напред в мрака.

От Брендивин до новия дом на Фродо в Щурчов дол имаше доста път. Заобиколиха отдясно Фукив хълм с Бренди-палат и в покрайнините на Фукови оврази излязоха на главното шосе на Фуков край, водещо на север, към Моста. Като повървяха по него половин миля, надясно се отклони неравен селски път. Около две мили криволичиха по него из местността.

Най-после стигнаха до гъст плет с тясна вратичка. В тъмното къщата изобщо не се забелязваше - тя бе разположена далече от пътя, сред кръгла затревена поляна, обкръжена с пояс от ниски дървета и с вече споменатия плет. Фродо я бе

избрал, защото се намираше в затънтено кътче и наблизо нямаше други жилища. Можеше незабелязано да се влиза и излиза. Някога отдавна Брендкфуковци бяха я построили за гости или роднини, желаещи за известно време да се оттеглят от оживения Бренди-палат. Постройката беше старомодна, селски тип и доколкото е възможно, напомняше хобитова дупка: дълга, ниска, едноетажна, с покрив от чимове, с кръгли прозорци и голяма кръгла врата.

Докато крачеха по тревясалата пътечка из двора, пътниците не зърнаха никаква светлинка; капаците плътно прихлупваха тъмните прозорци. Фродо почука на вратата и Шишко Болгер му отвори. Навън заструи гостоприемна светлина. Тримата бързо се вмъкнаха вътре и заключиха мрака навън. Озоваха се в широк хол с врати от двете страни; коридорът пред тях прекосяваше цялата къща по дължина.

- Е, как ви се струва? - попита Мери, който се задаваше по коридора. - За нула време направихме всичко възможно, за да заприлича на дом. Не забравяйте, двамата с Шишко пристигнахме едва вчера, с последната каруца.

Фродо се огледа. Наистина му напомняше за дома. Много от любимите му вещи - Билбовите вещи (в новото си обкръжение те съживяваха спомена за стареца) - бяха подредени, доколкото бе възможно, по познат от Торбодън начин. Мястото беше приятно, удобно, приветливо и той неочаквано съжали, че не идва наистина да се оттегли в тая уютна обител. Струваше му се нечестно да създава толкова много грижи на приятелите си. Отново се запита как да им разкрие, че ще ги напусне скоро, дори веднага. И все пак трябваше да го стори още тази вечер, преди да си легнат.

- Възхитително! - изрече той с усилие. - Все едно, че не съм се премествал.

Пътниците закачиха наметките си и струпаха раниците на пода. Мери ги поведе по коридора и широко отвори една врата в дъното. Сред отблясъците на огъня отвътре избликна облак пара.

- Баня! - викна Пипин. - О, Мериадок благословени!

- Кой ще е пръв? - попита Фродо. - Най-старият или най-бързият? И в двата случая си последен, драги Перегрин.

- Не ме подценявай! - заяви Мери. - Всичко съм уредил. Не може да започвате живота си в Щурчов дол с караници за банята. В тази стая има *три* чебъра и котел с вряла вода. Освен това - кърпи, изтривалки и сапун. Влизайте, без да се бавите!

Мери и Шишко отидоха в кухнята на другия край на коридора и се заеха с последните приготовления за късна вечеря. Откъм банята една през друга долитаха откъслечни песни, смесени с плясъци и цамбуркане. Изведнъж гласът на Пипин се извиси над останалите с една от любимите банни песни на Билбо:

Пей, хей! За водата, що се лей,
що умората измива и ни грей!
Да пее с нас и млад, и стар;
водата е божествен дар!

О! Сладко чукат капки дъжд,
поток тече нашир и длъж,
но по-прекрасна от дъжда
е вечер топлата вода.

Със сухо гърло в пек голям
вода студена пием, знам,
но често търсим бира с пяна
и топлата вода във вана.

Прекрасно скача водоскок
сред мраморен басейн дълбок,

но сладка е след тежък ден
водата топла върху мен!

Раздаде се ужасяващ плясък и гласът на Фродо изрева: „Уааа!" Изглежда, водата от чебъра на Пипин бе изхвръкнала нагоре досущ като водоскок.

- Какво ще речете за вечеря и някоя глътка бира? - извика край вратата Мери.

Продължавайки да бърше косата си, Фродо излезе навън.

- Из въздуха пръска толкова много вода, че идвам да се дооправя в кухнята - каза той.

- Леле-мале! - възкликна Мери, надничайки вътре. По каменния под се лееха потоци вода. - Няма да получиш нито хапка, преди да избършеш всичко това, Перегрин! Бързай, че няма да те чакаме.

Вечеряха на кухненската маса край огнището.

- Сигурно вече не ви се ядат гъби? - запита Фредегар без особена надежда.

- А, ядат ни се! - извика Пипин.

- Мои са си! - каза Фродо. - Изпратени *за мен* от госпожа Чудоумова, царица на всички фермерски жени. Дръпни си лакомите ръце, та да сервирам.

Страстта на хобитите към гъбите надминава и най-алчните въжделения на Големите Хора. Този факт отчасти обяснява дългите експедиции на младия Фродо из прочутите ниви на Мочурището, както и праведния гняв на ощетения Чудоум. Но сега имаше предостатъчно гъби даже според хобитовите мерки. Последваха и други хубави неща, та когато свършиха дори Шишко Болгер въздъхна блажено. Хобитите избутаха масата назад и придърпаха столовете около огъня.

- После ще разчистим - каза Мери. - Сега ми разправете всичко! Досещам се, че сте имали приключения без мен, а уж се пишете приятели. Настоявам за пълен отчет и най-вече искам да знам какво му бе станало на стария Чудоум, та ме посрещна така. Ако допусках, че е възможно, щях да река, че гласът му звучеше едва ли не *уплашено.*

- Всички се бяхме уплашили - отвърна след малко Пипин, тъй като Фродо мълчаливо се взираше в огъня. - И ти щеше да си същият, ако от два дни те преследваха Черни конници.

- И кои са те?

- Черни фигури на черни коне. Щом Фродо не иска да говори, ще ти разправя историята от самото начало.

И той подробно описа пътешествието от момента, когато напуснаха Хобитово. Сам допринесе с няколко одобрителни кимвания и възклицания. Фродо продължаваше да мълчи.

- Бих сметнал, че си измисляте всичко - каза Мери, - ако не бях видял оная черна фигура на пристана... и ако не бях чул как странно, звучеше Чудоумовият глас. Ти какво ще речеш, Фродо?

- Напоследък братовчедът Фродо е много мълчалив - обади се Пипин. - Но вече е време да изплюе камъчето. Досега разполагаме само с догадката на Чудоум, че тая работа има нещо общо със съкровището на стария Билбо.

- Това са само догадки - бързо възрази Фродо. - Чудоум *не знае* нищичко.

- Хитрец е старият Чудоум - рече Мери. - Зад кръглото му лице има много неща, дето не излизат в приказките му. Чувал съм, че навремето похождал из Старата гора и знаел много странни неща. Ако не друго, Фродо, можеш поне да ни кажеш дали смяташ догадката му за добра, или не.

- *Смятам* - бавно отговори Фродо, - че за догадка не беше зле. Историята *наистина* е свързана с отколешните приключения на Билбо и очите - или би трябвало да кажа *носовете* - на Черните конници дирят него или мен. И ако искате да знаете, боя се, че това съвсем не е шега и че не ще намеря безопасност нито тук, нито където и да било другаде.

Той се озърна към прозорците и стените, сякаш очакваше всеки момент да рухнат под тежки удари. Останалите го наблюдаваха мълчаливо и

многозначително се споглеждаха.

- Ей сега ще го каже - прошепна Пипин на Мери. Мери кимна.

- Добре! - каза най-сетне Фродо и решително се изправи на стола си. - Не мога повече да крия. Трябва да ви кажа нещо, ала не знам как да започна.

- Мисля, че ще ти помогна, ако започна вместо теб - спокойно се обади Мери.

- Какво искаш да кажеш? - тревожно го изгледа Фродо.

- Само това, скъпи ми Фродо: ти си нещастен, защото не знаеш как да се сбогуваш. Ясно е като бял ден, че възнамеряваш да напуснеш Графството. Но опасността те връхлетя по-рано, отколкото очакваше, и сега се каниш да потеглиш незабавно. А не искаш. Много ни е жал за теб.

Фродо отвори уста и пак я затвори. Смайването му бе толкова комично, че всички се разсмяха.

- Скъпи Фродо! - възкликна Пипин. - Наистина ли мислеше, че си ни хвърлил прах в очите? Дори за това не ти стигна предпазливост и хитрина! Още от април беше ясно, че се готвиш да заминеш и бързаш да се сбогуваш с любимите си места. Час по час те чувахме да си мърмориш: „Питам се дали някога ще видя тази долина", и тям подобни. А пък се правеше, че си останал без пари, и даже продаде любимия си Торбодън на ония Влачи-Торбинсови. И колко тайни разговори проведе с Гандалф.

- Божичко! - въздъхна Фродо. - Аз мислех, че съм бил хитър и предпазлив. Какво ли ще каже Гандалф? Значи цялото Графство обсъжда отпътуването ми?

- О, не! - каза Мери. - Не бой се! Тайната, естествено, няма да трае дълго, но мисля, че засега я знаем само ние, съзаклятниците. Не забравяй все пак, че ние те познаваме добре и често сме с теб. Обикновено се Досещаме за какво мислиш. А аз познавах и Билбо. Честно казано, откакто той си замина, не те изпусках от поглед. Мислех, че рано или късно ще потеглиш подир него; очаквах даже, че ще тръгнеш по-рано, и напоследък много се тревожехме. Бояхме се да не ни се изплъзнеш като него и да отпътуваш сам-самичък. От пролетта насам си отваряхме очите на четири и тайно разработвахме план след план. Няма да ни избягаш лесно.

- Но аз трябва да замина - каза Фродо. - Няма какво да се прави. скъпи приятели. Колкото и да е печално за всички ни, безсмислено е да ме задържате. Щом сте узнали толкова много, моля ви, помогнете ми - не ме спирайте.

- Нищо не разбираш! - възкликна Пипин. - Ти трябва да заминеш - следователно заминаваме и ние. Аз и Мери идваме с теб. Сам е превъзходен момък и за да те спаси, би се хвърлил в драконова паст, стига да не се препъне в собствените си крака; ала в това опасно приключение ще се нуждаеш от повече спътници.

- Мои скъпи, мои-любими хобити! - викна трогнатият Фродо. - Не мога да ви позволя. Отдавна съм решил. Вие говорите за опасност, без да я разбирате. Това не е нито търсене на съкровище, нито пътуване дотам и обратно. Аз бягам от смъртна заплаха и отивам към смъртна заплаха.

- Разбираме, и още как - твърдо каза Мери. - Точно затова решихме да дойдем. Знаем, че Пръстенът не е шега работа, но ще сторим всичко, което е по силите ни, за да ти помогнем срещу Врага.

- Пръстенът! - изрече окончателно шашардисаният Фродо.

- Да, Пръстенът - каза Мери. - Скъпи мой стари хобите, ти не си предвидил любопитството на своите приятели. От години знаех за съществуването на Пръстена... всъщност още отпреди да замине Билбо, но тъй като той явно държеше на тайната, запазих я за себе си, докато не дойде времето на заговора. Разбира се, не познавах Билбо тъй добре, както ти; аз бях прекалено млад, а той - твърде предпазлив... ала и това не му помогна. Ако искаш, ще ти разкажа как за пръв път проникнах в тайната.

- Продължавай! - безсилно произнесе Фродо.

- Както може да се очаква, погубиха го Влачи-Торбинсови. Веднъж, около година преди Празника, случайно се разхождах по пътя и забелязах пред себе си Билбо. Внезапно в далечината се появиха Влачи-Торбинсови. Билбо забави крачка

и после - але-хоп! - изчезна. Така се стреснах, че не знам как ми стигна умът да се скрия по по-нормален начин. Прескочих живия плет и тръгнах по синора. След като Влачи-Торбинсови отминаха, надникнах към пътя я точно в този миг Билбо се появи право срещу мен. Зърнах златист отблясък, докато прибираше нещо в джоба си. Оттогава започнах да си отварям очите. Да си призная направо - шпионирах го. Но съгласи се, че всичко беше ужасно интересно, а пък аз едва карах двайсетината. Освен тебе, Фродо, навярно аз единствен в цялото Графство съм виждал тайната книга на старчето.

- Ти си чел книгата му! - викна Фродо. - Велики небеса! Няма ли тайни на тоя свят?

- Чак пък толкова тайни... - усмихна се Мери. - Но аз успях само веднъж да хвърля бърз поглед, а и това не беше лесно. Той никога не оставяше книгата без надзор. Питам се какво ли е станало с нея. Бих искал да я прелистя още веднъж. При тебе ли е, Фродо?

- Не. Нямаше я в Торбодън. Сигурно я е отнесъл.

- Та да си дойдем на думата - продължи Мери. - Пазих тайната до тази пролет, когато работите станаха сериозни. Тогава започнахме нашия заговор и тъй като бяхме сериозни и деловити, не проявихме особени скрупули. Ти си костелив орех, а Гандалф - още повече. Но ако искаш да се запознаеш с нашия главен шпионин, мога да ти го представя.

- Къде е? - запита Фродо и се огледа, като че очакваше от някой долап да изникне маскирана зловеща фигура.

- Крачка напред, Сам! - каза Мери и Сам се изправи, изчервен до уши. - Ето го нашия осведомител! И мога да ти кажа, че той ни осведоми за много неща, преди накрая да бъде заловен. След което, изглежда, се сметна за обвързан с честна дума и изворът пресъхна.

- Сам - извика Фродо. Усещаше, че смайването му е надхвърлило всякакви граници, и не можеше да реши дали е разгневен, развеселен, облекчен или просто слисан.

- Да, сър! - каза Сам. - Да прощавате, сър! Ама аз не ви мислех злото, господин Фродо, нито пък на господин Гандалф. Забележете, *той е* умна глава и когато рекохте: „Тръгвам сам", той рече; „Не! Вземи някой, на когото можеш да се довериш."

- Само че не виждам на кого бих могъл да се доверя - каза Фродо. Сам го погледна отчаяно.

- Зависи какво искаш - намеси се Мери. - Можеш да ни се довериш, ако трябва да те следваме през огън и вода, на живот и смърт. Можеш да ни се довериш, ако трябва да пазим всяка твоя тайна... и да я опазим по-добре от теб. Но не можеш да ни се довериш, ако трябва да те изоставим в беда и безропотно да си отидем. Ние сме твои другари, Фродо. Така или иначе, това е положението. Знаем почти всичко, което ти е казал Гандалф. Знаем доста за Пръстена. Ужасно се боим... но или ще ни вземеш, или ще те следваме като кучета.

- И в края на краищата, сър - добави Сам, - трябва да послушате съвета на елфите. Не можете да отречете, че Гилдор ви каза да вземете тия, дето са верни.

- Не отричам - каза Фродо и погледна ухиления Сам. - Не отричам, но вече никога няма да повярвам, че спиш, та ако ще да хъркаш гръмогласно. За по-сигурно първо ще те ритна яко. А вие сте банда лъжливи негодници! - обърна се той към останалите, после се разсмя и разпери ръце. - Но да сте ми живи и здрави! Предавам се. Ще послушам съвета на Гилдор. Бих заподскачал от радост, ако опасността не беше тъй страшна. Дори и сега въпреки всичко съм щастлив, отдавна не съм се радвал тъй много. Боях се от тази вечер.

- Добре! Оправихме работата. Три пъти ура за капитан Фродо и неговата дружина - викнаха четиримата и затанцуваха около него. Мери и Пипин запяха една песен, явно подготвена за случая. Тя имитираше песента на джуджетата, с които някога бе започнало приключението на Билбо, и се пееше по същата

мелодия.

Сбогуваме се с роден кът!
Макар че вън вали дъждът,
през мрак, гори, вървим в зори,
по стръмния планински път.

Към горския потаен храм!
Живеят още елфи там,
Към Ломидол! Към Ломидол!
А после накъде? Не знам.

От враг подгонени вървим,
под ясното небе ще спим
и все пак знай, че чак докрай
ний няма да се уморим.

Дойде денят! Дойде денят!
В зори потегляме на път!

- Много добре - каза Фродо. - Но в такъв случай ще имаме още доста работа, преди да си легнем... поне тая вечер ще е под покрив.

- О, това беше песен! - каза Пипин. - Наистина ли смяташ да потеглиш призори?

- Не знам - отвърна Фродо. - Страхувам се от Черните конници и съм уверен, че е опасно да оставам за дълго на едно място, особено там, където всички знаят, че отивам. Пък и Гилдор ме посъветва да не чакам. А толкова бих искал да видя Гандалф. Забелязах, че дори Гилдор се разтревожи, когато чу, че Гандалф не се е появил. Всъщност всичко зависи от две неща. За колко време могат Черните конници да стигнат до Фукови оврази? И за колко време можем да се измъкнем? Подготовката няма да е лека.

- Отговорът на втория въпрос - каза Мери - е, че можем да потеглим след час. Аз съм приготвил всичко. В една конюшня оттатък нивите чакат шест понита; снаряжението и провизиите са опаковани, с изключение на някои резервни дрехи и нетрайните продукти.

- Заговорът комай е бил много ефикасен - усмихна се Фродо. - Ами Черните конници? Ще бъде ли разумно да изчакаме Гандалф още един ден?

- Зависи какво очакваш да сторят Конниците, ако те намерят - отвърна Мери. - *Може* вече да са тук, стига, разбира се, да не са ги спрели на Северната порта, където Плетът се спуска към реката, досами Моста. Стражата няма да ги пусне нощем, ала те могат да нахълтат със сила. Мисля, че и денем биха опитали да ги спрат, във всеки случай не биха ги пуснали, без да изпратят вест на Господаря на Палата. Няма да им хареса видът на Конниците и сигурно ще се изплашат от тях. Но, естествено, Фуков край не ще издържи дълго пред една решителна атака. Възможно е даже сутринта да пропуснат някой Черен конник, ако дойде и запита за господин Торбинс. Всичко живо знае, че се завръщаш и ще живееш в Щурчов дол.

Фродо поседя замислен.

- Реших - каза той най-после. - Потеглям утре, веднага щом се зазори. Но няма да мина по пътя - това ще е още по-опасно, отколкото да чакам тук. Ако мина през Северната порта, веднага ще се разчуе, че напускам Фуков край, вместо да запазим тайната поне за няколко дни. Нещо повече, независимо дали Черните конници ще проникнат във Фуков край, или не, те сигурно ще наблюдават Моста и Източния път край границата. Не знаем броя им, ала трябва да са поне двама, може би и повече. Остава ни само да потеглим в най-неочакваната посока.

- Но това значи само едно - да минем през Старата гора! - ужасено възкликна

Фредегар. - Нали не мислиш за това? То е толкова опасно, колкото и Черните конници.

- Не съвсем - каза Мери. - Звучи безнадеждно, но мисля, че Фродо е прав. - Това е единственият начин да се измъкнем, без незабавно да ни подгонят. Ако имаме късмет, можем да вземем солидна преднина.

- Само че в Старата гора няма да имате никакъв късмет - възрази Фредегар. - Никой не е имал късмет там. Ще се загубите. Хобитите не ходят нататък.

- Ходят, ходят! - каза Мери. - Брендифуковци ходят... когато им скимне. Имаме си частен вход. Едно време и Фродо е минавал през него. Аз съм ходил няколко пъти - разбира се, обикновено денем, когато дърветата дремят и са кротки.

- Добре де, правете каквото щете - рече Фредегар. - От нищо не се боя тъй, както от Старата гора - за нея разправят кошмарни истории. Но моят глас не се брои, нали не идвам с вас. Много се радвам, че оставам тук, та като се появи Гандалф, да има кой да му каже какво сте направили. Сигурен съм, че той няма да се забави.

Колкото и да обичаше Фродо, Шишко Болгер не изпитваше желание нито да напусне Графството, нито да види какво има извън него. Родът му произхождаше от Източната околия, по-точно от Мръдниброд в Мостови полета, ала той не бе ходил по-далеч от Моста на Брендивин. Според първоначалния план на заговорниците Шишко имаше задачата да остане тук, да отпъжда любопитните посетители и колкото се може по-дълго да поддържа илюзията, че господин Торбинс все още живее в Щурчов дол. За да играе по-добре ролята, той дори бе донесъл някои стари Фродови дрехи. Никой не мислеше колко опасна може да се окаже тази роля.

Превъзходно! - заяви Фродо, щом чу за плана. - Иначе нямаше как да оставим вест на Гандалф. Разбира се, не знам дали ония Конници могат да четат, ала не бих рискувал да оставя бележка - току-виж, дойдат и претърсят къщата. Но щом Шишко е съгласен да отбранява крепостта и щом Гандалф ще узнае накъде сме тръгнали, вече не се колебая. Призори тръгвам през Старата гора.

- Ха така - каза Пипин. - Общо взето, предпочитам нашето положение пред това на Шишко - да чака тук кога ще дойдат Черните конници.

- Ти потрай, докато навлезеш хубавичко в Гората - каза Фредегар. - Още утре по това време ще ти се иска да си тук, при мен.

- Стига приказки - отсече Мери. - Трябва да разчистим и окончателно да приготвим раниците, преди да си легнем. Ще ви събудя още по тъмно.

Когато най-после си легна, Фродо дълго не можа да заспи. Краката го боляха. Радваше се, че утре няма да върви пеш. Постепенно се унесе в дрямка и засънува, че гледа от висок прозорец към мрачно море от преплетени дървета. Чуваше как сред корените далеч долу пълзят и бумтят някакви същества. Усещаше, че те рано или късно ще го надушат. После долетя далечен звук. Отначало Фродо помисли, че мощен вятър приижда над горските листа. След миг разбра, че не са листата, а шумът на морския прибой - шум, който никога не бе чувал наяве, макар често да смущаваше сънищата му. Внезапно откри, че е навън. И дървета нямаше. Стоеше сред мрачна степ и из въздуха се носеше странен солен дъх. Надигайки очи, той зърна пред себе си висока бяла кула, възправена самотно над стръмен хребет. Обхвана го неудържимо желание да се изкатери на кулата и да види морето. Устреми се нагоре по хребета, ала ненадейно в небето блесна мълния и се раздаде гръм.

Глава 6

СТАРАТА ГОРА

Фродо се събуди изведнъж. В стаята бе още тъмно. Вдигнал свещ в едната ръка, с другата Мери блъскаше по вратата.

- Добре де! Какво има? - промърмори Фродо, все още стреснат и объркан.

- Какво има ли! - възкликна Мери. - Време е за ставане. Часът е четири и половина и навън има страхотна мъгла. Хайде! Сам вече приготвя закуската. Дори Пипин е на крак. Аз отивам да оседлая понитата и ще доведа едното за багажа. Събуди оня мързелан Шишко! Нека стане, та поне да ни изпрати като хората.

Малко след шест часа петимата хобити бяха готови за път. Шишко Болгер още се прозяваше. Безшумно се измъкнаха от къщата. Хванал за юздите натовареното пони, Мери ги поведе по пътеката, която минаваше през гъсталака зад дома и после пресичаше нивята. Листата на дърветата блестяха и всяка вейка ръсеше капчици; тревата бе посивяла от хладната роса. Наоколо цареше покой и далечните звуци им се струваха близки и ясни - кокошки кудкудякаха из нечий двор, някъде се захлопна къщна врата.

В конюшнята ги чакаха понитата - дребни яки кончета, точно както ги харесват хобитите, бавни, но неуморни. Възседнаха ги и след малко вече яздеха из мъглата, която сякаш неохотно се разтваряше пред тях и решително отсичаше пътя назад. След около половин час бавно и мълчаливо пътуване Плетът внезапно се извиси отпред - висок и омрежен в сребристи паяжини.

- Как ще минете през това чудо? - запита Фредегар.

- Тръгвай подир мен и ще видиш - каза Мери.

Той зави наляво и не след дълго стигнаха до място, където Плетът се отклоняваше навътре, следвайки очертанията на дълбок овраг. На известно разстояние от Плета бе издълбана траншея, която бавно потъваше в земята. Тухлените зидове постепенно се издигаха, после се сливаха в арка и оформяха тунел, минаващ дълбоко под Плета, чак до отвъдния овраг.

Шишко Болгер спря.

- Сбогом, Фродо! - каза той. - Не ми е по сърце, че отиваш в гората. Дано само не ви потрябва помощ още преди да е изтекъл денят! Желая ви успех - и днес, и утре, и винаги!

- Голям късмет ще имам, ако Старата гора е най-страшното, което ме чака - отвърна Фродо. - Кажи на Гандалф да побърза по Източния път. Скоро ще излезем на него и ще се движим колкото можем по-бързо.

- Сбогом! - извикаха четиримата, спуснаха се по наклона и изчезнаха в тунела.

Вътре бе тъмно и влажно. Гъста решетка от железни пръти преграждаше изхода. Мери слезе от понито, отключи и след като всички минаха, блъсна вратата обратно. Тя се захлопна с тежък звън и ключалката щракна зловещо.

- Това е! - каза Мери. - Вече сте извън Графството, в покрайнините на Старата гора.

- Верни ли са историите, дето ги разправят за нея? - обади се Пипин.

- Не знам какви истории имаш предвид - отвърна Мери. - Ако говориш за страховитите приказки, които Шишко е слушал от бавачките си - за гоблини, вълци и тям подобни - бих казал не. Във всеки случай аз не им вярвам. Но *самата* Гора е странна. В нея всичко е много по-живо, много по-осъзнато, тъй да се каже, отколкото в Графството. И дърветата не обичат чужденците. Дебнат те. Докато е светло, обикновено се задоволяват само да дебнат, и толкова. Най-враждебните могат понякога да отпуснат клон, да те препънат с корен или да те омотаят с дълъг бръшлян. Но казват, че нощем ставало много по-страшно. Само един-два пъти съм идвал тук след залез слънце, и то досами оградата. Струваше ми се, че всички дървета си шушукат, разменят вести и заговорничат на свой непонятен език, а клоните се люшкаха и опипваха наоколо, макар да нямаше никакъв вятър. Чувал съм, че дърветата наистина се движат, че могат да обкръжат пришълците и да ги пленят. Преди много години те даже нападнали Плета - дошли, пуснали корени досами него и надвиснали отгоре му с цялата си тежест. Но хобитите дотърчали, отсекли стотици дървета, наклали буен огън и изгорили всичко, като оголили широка

ивица източно от Плета. Дърветата прекратили атаката, ала оттогава се настроили много враждебно. На мястото на пожарището и до днес се простира гола поляна.

- Само дърветата ли са опасни? - запита Пипин.

- Дълбоко в Гората и към отвъдния й край живеели най-различни чудновати същества, поне така съм чувал - каза Мери. - Не ми се е случвало да ги видя, но някой утъпква пътеки. Щом влезеш навътре, откриваш просеки, ала от време на време те сякаш се местят и променят по най-странен начин. Тук, наблизо до тунела, има една широк пътека... или поне навремето я имаше. Тя води към Палена поляна, после продължава горе-долу в нашата посока, на изток и леко на север. Ще опитам да я намеря.

Хобитите се отдалечиха от изхода на тунела и подкараха понитата през широкия овраг. От другата страна едва различима пътечка водеше нагоре към Гората, отдалечена на стотина ярда от Плета. Но щом ги доведе под дърветата, следата изчезна. Дънерите ги обкръжиха от всички страни и като се обърнаха назад, те едва различиха тъмните очертания на Плета. Напред се виждаха само безброй стволове с най-различни форми и размери - прави и извити, криви, наклонени, тромави или стройни, гладки или чворести и разклонени. И всички те бяха посивели или позеленели от мъх и слизести власати лишеи.

Единствен Мери изглеждаше в чудесно настроение.

- Не се мотай, ами води напред и намери тая пътека - каза му Фродо. - Току-виж, се изпогубим или забравим накъде е Плетът.

Поеха през дърветата. Понитата пристъпваха тежко и внимателно сред сгърчените, преплетени коренища. Тук нямаше нито храсти, нито трева. Теренът постепенно се издигаше и колкото по-напред отиваха, толкова по-високи, мрачни и гъсти изглеждаха дърветата. Не се чуваше нито звук, само понякога капки влага падаха през неподвижните листа. Засега клоните не шепнеха и не помръдваха, ала и четиримата хобита изпитваха неприятното чувство, че някой ги наблюдава с неодобрение, прерастващо в неприязън и дори в ненавист. Чувството се засили до такава степен, че те взеха да попоглеждат нагоре и да се озъртат през рамо, сякаш очакваха ненадеен удар.

От пътеката още нямаше и следа, а дърветата като че нарочно се пречкаха на пътя им. Изведнъж Пипин усети, че вече не издържа, и току нададе вик:

- Ей! Ей! Нищо няма да сторя! Само ме пуснете да мина, моля ви! Стреснати, другите спряха, но крясъкът затихна, сякаш приглушен от тежка завеса. Ни ехо долетя, ни отговор, макар че сега гората изглеждаше още по-гъсто населена и дебнеща, отколкото преди.

- На твое място не бих крещял - каза Мери. - Полза няма, а риск - голям.

Фродо започваше да се пита дали ще могат да открият пътя и дали не е сбъркал, като поведе останалите из тази отвратителна гора. Мери се оглеждаше наоколо и по всичко личеше, че вече се колебае накъде да поеме. Пипин забеляза това.

- Бързичко успя да ни залуташ - подхвърли той.

Но в този момент Мери облекчено подсвирна и посочи напред.

- Добре де! - каза той. - Тия дървета *наистина* се местят. Ето я насреща Палена поляна (или поне се надявам да е тя), но пътеката към нея, изглежда, е мръднала нанякъде!

Те продължиха и наоколо взе да просветлява. Внезапно излязоха от дърветата и се озоваха на широка кръгла поляна. За тяхна изненада небето горе бе синьо и чисто - под горския покров не бяха видели как изгрява утрото и мъглите се разсейват. Слънцето още не бе тъй високо че да огрее поляната, но лъчите му позлатяваха върховете на дърветата. Покрай откритото пространство листата ставаха по-гъсти и по-зелени, обграждаха ги с почти плътна стена. Тук нямаше дървета, а само жилава трева и избуяли плевели - висок повехнал бучиниш и див магданоз, праханки, разпръскващи пепеливи облачета от семена, гъсталаци от коприва и магарешки тръни. Безрадостно място - ала след горските дебри то

изглеждаше като омайна слънчева градина.

Хобитите се посъживиха и обнадеждено надигнаха глави към грейналото небе. Между дърветата от другата страна на поляната се разтваряше просека с добре утъпкана пътека. Виждаха я как навлиза навътре - на места широка и открита отгоре, макар че тук-там дърветата се сближаваха и я засенчваха с тъмните си корони. Потеглиха по нея. Продължаваха да се изкачват, ала сега яздеха много по-бързо и на сърцата им олекна - струваше им се, че Гората се е смилила и в края на краищата ще ги пусне да минат безпрепятствено.

Но малко по малко взе да става горещо и душно. Дърветата отново ги притиснаха от двете страни и пътниците вече не виждаха какво ги чака напред. Сега още по-силно усещаха как ги прихлупва злата воля на Гората. Тъй тихо бе, че всеки звук глухо отекваше в ушите им - шумоленето на сухите листа под стъпките на понитата, потропването на копита по скрити корени. За да ободри другарите си, Фродо опита да запее, ала гласът му спадна до едва доловимо мърморене:

О, странници по друмища неверни,
не се плашете! Може да са черни
горите, но и те си имат край
и слънцето отново ще сияй -
със изгрева, със залеза червен,
със почващия или свършващ ден.
Все някъде гората оредява...

Оредява - на тази дума гласът му изтъня и замлъкна. Трудно се ронеха словата в тежкия въздух. Точно зад тях на пътеката с трясък рухна голям клон от едно старо надвиснало дърво. Гората отпред като че се сгъсти още повече.

- Не им се нравят тия приказки за край и оредяване - каза Мери.

- Лично аз не бих пял сега. Изчакай да стигнем края, пък тогава ще се обърнем и ще им покажем какво се казва хор!

Може би се тревожеше, но не го показваше и говореше бодро. Останалите не отвърнаха. Бяха потиснати. Тежка грижа бе налегнала сърцето на Фродо и с всяка крачка напред той съжаляваше, че е дръзнал да потегли срещу заканата на дърветата. Вече се готвеше да спре и да предложи да се върнат (ако още бе възможно), когато положението се промени. Наклонът намаля и пътеката стана почти съвсем равна. Тъмните дървета се отдръпнаха настрани и хобитите видяха, че просеката продължава право напред. В далечината над гората се издигаше като плешиво теме върхът на открит зелен хълм. Пътеката се насочваше към него.

Зарадвани от мисълта да се изкатерят за малко над похлупака на Гората, пътниците отново се втурнаха напред. Пътеката хлътна надолу, после отново се заизкачва и най-сетне ги изведе в подножието на стръмния склон. Тук тя напускаше дърветата и се губеше сред тревата. Гората обграждаше хълма от всички страни и свършваше рязко, като гъста коса около избръсната тонзура.

Криволичейки, хобитите поведоха понитата си нагоре. На върха спряха и се огледаха. Въздухът искреше под слънчевите лъчи, но леката мараня закриваше далечината от погледите им. По-наблизо мъглата почти бе изчезнала, макар че все още се криеше тук-там из гористите низини, а на юг продължаваше да се издига като пара или валма от бял дим над дълбока падина, пресичаща Гората.

- Това - посочи с ръка Мери - е поречието на Върбоструйка. Тя извира от Ридовете и протича на югоизток през Гората, докато се влее в Брендивин оттатък Свършиплет. Нямаме работа *натам!* Разправят, че долината на Върбоструйка е най-странното място в цялата гора.. все едно, че е центърът, от който идват всички чудесии.

Останалите се взряха нататък, ала не видяха нищо освен мъгли над влажната и дълбока долина. Отвъд нея южната половина на Гората се губеше от поглед.

Слънцето вече напичаше върха на хълма. Навярно наближаваше единайсет часът, но есенната омара все още им пречеше да огледат другите посоки. Не успяха да различат на запад нито очертанията на Плета, нито долината на Брендивин оттатък него. На север, накъдето се вглеждаха с най-голяма надежда, не виждаха нищо, напомнящо тяхната цел - чертата на Големия източен път. Стояха на остров сред зелено море, а хоризонтът бе забулен.

Откъм югоизток хълмът беше много стръмен, сякаш склоновете му продължаваха да се спускат далеч под нивото на дърветата, досущ като бреговете на остров - нали всеки остров е планина, издигната над морските дълбини. Хобитите приседнаха на зеленото било и докато обядваха, поглеждаха надолу към горите. Когато слънцето превали пладне, те зърнаха далече на изток сиво-зелените очертания на Ридовете, лежащи извън Старата гора. Това много ги зарадва - приятно бе да видят каквото и да било извън пределите на гората. Не че възнамеряваха да тръгнат в оная посока, ако имат избор - според хобитовите легенди Могилните ридове имаха не по-малко зловеща слава от самата Гора.

Най-сетне се наканиха да продължат. В северозападното подножие Пътеката отново се появи, но не бяха изминали много, когато откриха, че тя упорито завива надясно. Скоро взе да се спуска стръмно надолу ц те предположиха, че води в най-нежеланата посока - към долината на Върбоструйка. След кратък спор решиха да напуснат тая измамна пътека и да се отправят на север; макар и да не го бяха видели от върха Пътят трябваше да е нейде там, и то не много далече. Пък и на север, вляво от пътеката, теренът изглеждаше по-сух и по-открит. Нагоре се издигаха склонове, където дърветата изтъняваха, борове и ели заменяха дъбовете, ясените и другите странни, безименни дървета на горските дебри.

Отначало изборът изглеждаше подходящ - придвижваха се доста бързо, макар че всеки път, когато успяваха да зърнат слънцето от някоя поляна, откриваха, че необяснимо са се отклонили на изток. Но след известно време дърветата отново почнаха да се сгъстяват, точно там, където отдалече бяха изглеждали редки и тънки. Ненадейно изникваха дълбоки дерета като коловози от гигантски колесници. Срещаха широки ровове и хлътнали, отдавна изоставени пътища, задръстени с къпини. Като че нарочно всички тези препятствия пресичаха пътя им и можеха да се преодолеят само с цената на мъчително спускане и катерене, а с понитата това бе трудно и изморително. Дъното неизменно се оказваше запълнено с гъсти храсти и преплетени буренаци, които незнайно защо ги възпираха от лявата страна и отстъпваха само ако пътниците завиваха надясно. Вечно се налагаше да повървят по дъното преди да открият как да се измъкнат от дола. А изкатереха ли се навън, дърветата изглеждаха още по-гъсти и мрачни. Все по-трудно намираха път нагоре и наляво и те по неволя се спускаха надясно.

Подир час-два бяха изгубили всякакво чувство за ориентация; знаеха само, че отдавна са престанали да се движат на север. Нещо ги бе отклонило и те просто следваха отредената им посока - не към покрайнините на Гората, а на югоизток, към най-гъстите дебри.

В късния следобед криво-ляво се спуснаха до дъното на една падина, по-широка и по-дълбока от всички срещани досега. Тъй стръмни и надвиснали бяха склоновете, че се оказа невъзможно да се измъкнат откъдето и да било, без да изоставят понитата и багажа. Оставаше им само да следват оврага - надолу. Почвата стана мека, на места мочурлива, по склоновете се появиха изворчета и не след дълго пътниците крачеха покрай поток, който бълбукаше из обраслото си корито. После наклонът се увеличи, потокът набра сили, зашумя и бързо заподскача надолу. Намираха се в дълбока, усойна клисура, заслонена от дърветата високо горе.

След дълго препъване покрай ручея те ненадейно излязоха от полумрака. Като през тясна портичка зърнаха напред слънчевата светлина. Когато достигнаха отвора, разбраха, че са минали през процеп във високия и стръмен, почти отвесен бряг. Трева и тръстика покриваха просторната ливада в

подножието му, а в далечината се мержелееше друг, също тъй стръмен бряг. Златните лъчи на късния следобед стопляха и удрямваха закътаната долина. В средата лениво се виеше тъмнокафява река - стари върби я ограждаха, сплитаха клони над нея, задръстваха я с рухнали дънери и изпъстряха водите й с хиляди повехнали върбови листенца. Те капеха от клоните и пърхаха на жълти облаци из въздуха, понесени от топлия нежен ветрец, който повяваше меко из долината, шумолеше из тръстиките, проскърцваше в клоните на върбите.

- Е, сега поне имам представа къде сме! - извика Мери. - Вървели сме, кажи-речи, в обратна посока. Това е река Върбоструйка. Ще ида да поразузная.

Той излезе от сянката и изчезна сред високата трева. След малко се завърна с новината, че между урвата и реката почвата е съвсем суха, а на места твърдата земя стига чак до водата.

- Нещо повече - добави той, - по отсамния бряг криволичи нещо като пътека. Ако завием наляво по нея, току-виж, сме излезли на изток от Гората.

- Не ще и дума! - каза Пипин. - Стига да продължи до края, вместо да ни отведе в някоя яма и там да ни зареже. Кой според теб е утъпкал там пътеката и защо? Сигурен съм, че не е било за наше улеснение. Вече съм много подозрителен към тая Гора и всичко из нея. Започвам да вярвам на старите приказки. Имаш ли представа колко ще трябва да вървим на изток?

- Никаква - отвърна Мери. - Изобщо не знам къде точно по Върбоструйка се намираме, нито пък кой може да идва насам толкова често, та да утъпче пътека. Но друг път не виждам и нищо не ми идва наум.

Нямаше какво да се прави. Един по един те се изнизаха от клисурата и Мери ги поведе по пътеката, която бе открил. Тревите и тръстиките бяха избуяли високо, на места се издигаха над главите на пътниците, но щом веднъж бяха намерили пътеката, не бе трудно да следват криволиците й по твърдата почва сред блата и езерца. Тук-там я пресичаха други поточета, извиращи от горските възвишения и устремени по плитки дерета към Върбоструйка. На тези места някой грижливо бе положил стари дънери или наръчи съчки.

Ставаше все по-горещо. Армии от всевъзможни мухи бръмчаха край ушите на хобитите, а следобедното слънце жареше гърбовете им. Най-после изведнъж навлязоха в рядката сянка на огромни сиви клони, надвиснали над пътеката. Крачките им ставаха се по-колебливи. Дрямката сякаш извираше от земята и пълзеше по краката им, меко се спускаше от въздуха по главите и очите им.

Фродо усети как брадичката му се отпусна и главата му клюмна. Току пред него Пипин падна на колене. Фродо спря и чу Мери да мърмори:

- Няма смисъл. Хич не мръдвам без почивка. Трябва да дремна. Хладно е под върбите. Няма мухи. Фродо се разтревожи.

- Хайде! - викна той. - Още не е време за дрямка. Първо да се измъкнем от Гората.

Но другите вече не се интересуваха от нищо. Застанал край тях Сам се прозяваше и тъпо примигваше.

Внезапно сънят обори и Фродо. Зави му се свят. В тежкия въздух не трепваше нито звук. Дори мухите не бръмчаха. Само в клоните горе тръпнеше тих, едва доловим звук, сякаш меко нашушваше тиха песен. Фродо повдигна натежалите си очи и видя над себе си надвесена стара, обрасла в мъх върба. Огромна му се стори тя, разперила нагоре клони като хищни ръце с безброй дълги пръсти, а в кривия, чворест дънер зееха широки пукнатини и тихичко поскърцваха при всяко полюшване на клоните. Листата, затрептели на фона на яркото небе, го заслониха, той се свлече и остана да лежи на тревата.

Мери и Пипин се потътриха напред и облегнаха гърбове на дънера. Разлюляното, скърцащо дърво разтвори зад тях удобни вдлъбнатини. Те погледнаха нагоре, където сиви и жълти листа леко помръдваха пред светлината и пееха. Двамата затвориха очи и почти им се стори, че долавят думи, прохладни думи, нашепващи нещо за вода и сън. Поддадоха се на магията и бързо заспаха в

подножието на огромната отколешна върба.

Фродо полежа, борейки се с тежката дрямка, после с мъчително усилие се изправи на крака. Копнееше да се докосне до студената вода.

- Чакай ме, Сам - едва избъбри той. - Трябва малко... плакна краката.

В полусън се дотътри до другата страна на дървото, където дебели криви корени се спускаха в реката като възлести дракончета, проточили шии да утолят жаждата си. Яхна един от тях, цамбурна горещите, си крака в прохладната, мътна вода и изведнъж заспа така, облегнал гръб на дървото.

Сам седна, почеса се по главата и се прозина - устата му заприлича на същинска пещера. Следобедът отминаваше и тая внезапна дрямка му се стори необичайна.

- Има тука още нещо, не е само до слънцето и жегата - промърмори си той. - Не ми харесва туй грамаданско дърво. Не му вярвам. Чуй го само как пее за сън сега! А, няма да го бъде!

Той тежко се изправи на крака и се затътри да види какво става с понитата. Откри, че две от тях са отишли доста напред по пътеката. Тъкмо ги бе хванал и ги водеше обратно, когато до ушите му долетяха два звука - единият силен, другият тихичък, но много отчетлив. Първият бе плясък от падането на нещо тежко във водата; вторият напомняше клъцването на резе, когато вратата бавно се захлопва.

Втурна се назад. Фродо лежеше във водата досами брега и един голям корен като че го притискаше отгоре, ала той не се съпротивлява. Сам се вкопчи в дрехата му, измъкна го изпод корена и с мъка го извлече на брега. Почти незабавно Фродо се събуди, разкашля се и започна да плюе вода.

- Знаеш ли, Сам - изрече той най-после, - гадното дърво ме *хвърли* във водата! Усетих го. Големият корен просто се извъртя и ме блъсна!

- Сън ще да е било, господин Фродо - възрази Сам. - Не е трябвало да сядате сънен на такова място.

- Ами другите? - запита Фродо. - Чудя се какво ли им се присънва.

Заобиколиха дървото и Сам разбра какво бе клъцнало. Пипин бе изчезнал. Пукнатината, край която лежеше, се бе затворила тъй плътно, че не оставаше и следа. Мери пък бе попаднал в капан - друга пукнатина го притискаше през кръста; краката му лежаха отвън, а всичко останало чезнеше в тъмния отвор, чиито ръбове го стискаха като клещи.

Отпърво Фродо и Сам заудряха по дънера там, където бе лежал Пипин. После неистово се напрегнаха да разхлабят челюстите на хралупата, погълнала горкия Мери. Безполезно.

- Мръсна работа! - бясно изкрещя Фродо. - Защо ли дойдохме в тая злокобна Гора? Какво не бих дал, за да се върнем пак в Щурчов дол!

Без да мисли за крака си, той ритна дървото с все сила. Едва доловима тръпка пробяга по стъблото и премина в клоните; листата зашумоляха, зашепнаха, ала сега звукът им напомняше тих, далечен смях.

- Нямаме ли брадва в багажа, господин Фродо! - запита Сам.

- Взел съм една малка брадвичка, колкото да цепим подпалки - каза Фродо. - Няма да ни свърши работа.

- Чакайте! - извика Сам, щом чу за подпалки. - Може да успеем с огън!

- Може - скептично отвърна Фродо. - Може да успеем да опечем Пипин вътре.

- Като начало ще опитаме да сплашим дървото - свирепо заяви Сам. Не ги ли пусне, със зъби ще го прегриза и пак ще го съборя.

Той изтича към понитата и след малко се върна с брадвичката и две кутийки прахан.

Двамата бързо събраха сламки, сухи листа и парчета кора, после домъкнаха куп съчки и натрошени клони. Струпаха всичко това край Дънера, по-надалеч от пленниците. Огнивото на Сам пусна искра в праханта, тя мигом подпали сухата трева и нагоре лумнаха димни пламъци. Съчките запращяха. Огнени езичета

близнаха и обгориха напуканата суха кора на старото дърво. Тръпка пробяга по цялата върба. Над главите им листата сякаш засъскаха от болка и гняв. Откъм Мери долетя отчаян писък, а в дълбините на дървото се раздаде приглушеният вопъл на Пипин.

- Изгасете го! Изгасете го! - крещеше Мери. - Ако не спрете, той ще ме прехапе на две. Така казва!

- Кой? Какво? - викна Фродо, търчейки към другата страна на дънера.

- Изгасете го! Изгасете го! - молеше Мери.

Върбата яростно разлюля клони. Мощен тътен се надигна като вихър и прелетя по клоните на всички дървета наоколо, сякаш бяха хвърлили камък сред тихата дрямка на речната долина и сега вълни от гняв пробягваха по цялата Гора. Сам разрита малкия огън и стъпка искрите. Но Фродо, без сам да разбере защо го прави и на какво се надява, побягна по пътеката с вик: „Помощ! Помощ! Помощ!" Стори му се, че едва чува собствения си пискливи гласец - щом се отронеха от устните му, думите мигом отлитаха сред върбовия вятър и тънеха в ропота на листата. Изпълваше го отчаяние - беше безпомощен и объркан.

Изведнъж спря. Стори му се, че чува отговор, ала той долиташе изотзад, някъде далече откъм горската пътека. Обърна се, напрегна слух и скоро вече нямаше съмнение - някой се задаваше с песен; дълбок радостен глас пееше безгрижно и щастливо, но в песента му нямаше никакъв смисъл:

Хей, дол! Весел дол! Дрънка, звънка дило!
Дрънка звън! Хоп навън! Пум по върбило!
Том Бом, хубав Том, Том Бомбадило!

Фродо и Сам стояха неподвижно, изпълнени едновременно с надежда и страх пред някоя нова опасност. Внезапно, посред дълъг наниз от безсмислици (поне така им се струваше), гласът се извиси мощен и ясен с нова песен:

Хей! Брей! Весел дол! Виж, любима! Ето,
лек лети ветрецът тих и скорец в небето.
Там далеч под Хълм зелен тя на прага чака
нощ да падне и звезди да изгреят в мрака,
на Реката дъщеря, нежна и лъчиста,
стройна като върбов клон, като извор чиста.
Стар Том Бомбадил с лилии за нея
пак към своя дом търчи. Чуваш ли как пее?
Хей! Брей! Весел дол! Бесен дол! И весела
Златоронка, Златоронка, жълта, златна, есенна!
Беден Върбалане стар, свий си коренака!
Много бърза днеска Том, няма да те чака.
Том към своя дом търчи с лилии за нея.
Хей! Брей! Весел дол! Чуваш ли как пея?

Фродо и Сам стояха като омагьосани. Вятърът затихна. Листата отново висяха неподвижно по вцепенените клони. Пак проехтя песента и изведнъж над тръстиките край пътеката заподскача в танц вехта и смачкана островърха шапка с дълго синьо перо на панделката. Още едно полюшване, скок - и пред тях се появи човек или поне така им се стори. Във всеки случай за хобит бе прекалено едър и тежък. Ако и да не бе чак толкова висок, колкото Големите хора, той вдигаше предостатъчно шум - трополеше с яките си крака, обути в огромни жълти ботуши, и както се бе юрнал през треви и тръстики, приличаше на крава, хукнала на водопой. Имаше синьо сетре и дълга кестенява брада, очите му бяха ясносини, а лицето му - червено като зряла ябълка и набраздено от стотици весели бръчици. В ръцете си носеше като поднос голямо листо с купчинка бели водни лилии.

- Помощ! - викнаха в един глас Фродо и Сам, тичайки към него с протегнати ръце.

- Тпру! Тпру! Кротко бе! - извика старецът, вдигна ръка и те спряха като заковани. - Я да видиме сега, мънички юначета, накъде търчите тъй, викате и плачете? Що ли става тука с вас? Знаете ли кой съм аз? Аз съм Том Бомбадил. Казвайте какво ви мъчи? Том бърза сега. Да не ми смачкате лилиите!

- Една върба хвана приятелите ми - задъхваше се Фродо.

- Господин Мери е заклещен в хралупата! - добави Сам.

- Какво? - изрева Том Бомбадил и подскочи нависоко. - Стария Върбалан? Само това ли било, а? Лесно ще го оправим. Знам аз какво да му попея. Ах, тоя Стар Върбалан! Сърцевината ще му смразя, ако безобразничи. Тъй ще му попея, че корените му ще изхвръкнат. Ще изпея на вятъра да му разпердушини листата и корените. Ах, Стария му Върбалан!

Като положи внимателно лилиите на тревата, той изтича към дървото. Там видя да стърчат краката на Мери - останалото вече беше придърпало навътре. Том притисна устни към пукнатината и тихичко запя. Хобитите не разбраха думите, но Мери явно се ободри. Краката му се разритаха. Том отскочи назад, откърши един увиснал клон и шибна дънера с него.

- Пускай ги на свобода, Стари Върбалане! - заповяда той. - Как си ги мислиш тия работи, а? Не е редно да се будиш. Яж земя! Дълбай! Пий вода! Заспивай! Бомбадил ти говори!

После той хвана Мери за краката и го издърпа от внезапно разширилата се пукнатина.

Раздаде се пронизително прашене, зейна нова пукнатина и Пипин изхвърча отвътре като подритнат. Сетне двата отвора наново се захлопнаха шумно. От корените до върха на дървото пробяга тръпка и настъпи пълна тишина.

- Благодарим! - казаха хобитите един подир друг. Том Бомбадил избухна в смях.

- Е, мънички юначета! - рече той, заничайки приведен в лицата им. - Ще дойдете с мене у дома! Масата е отрупана с жълта сметана, медени пити, бели погачи и масло. Златоронка чака. На вечерята ще бъбрим колкото си щете. Тичайте сега след мен и не се бавете!

С тези думи той пое лилиите, размаха ръка и заподскача с танцова стъпка по пътеката на изток, продължавайки да пее гръмогласните си безсмислици.

Изгубили дар-слово от изненада и облекчение, хобитите презглава се втурнаха подир него, ала не бяха достатъчно бързи. Скоро Том се изгуби напред из тръстиките и песента му заглъхна в далечината. Внезапно мощният му глас отново се извиси и долетя до тях:

Хей, насам, край Върбоструйка бързайте във този час!
Свещи ярки да запали тича Бомбадил пред вас.
Слънцето на запад чезне, скоро нощ ще падне горе.
Щом се спуснат нощни сенки, портата ще се отвори,
жълта светлина ще блесне през прозорците открити.
От елшите не се бойте! Не се бойте от върбите!
Клон и корен ще са мирни! Тича Том пред вас във мрака.
Хей, хоп! Весел дол! За вечеря ще ви чака!

Хобитите не чуха по-нататък. Слънцето почти мигом потъна в дърветата зад тях. Пътниците с тъга си припомниха как полегналите вечерни лъчи искрят по вълните на Брендивин, как по прозорчетата на Фукови оврази пламват стотици светлинки. А тук се спускаха тежки сенки, клони и дънери надвисваха над пътеката с мрачна закана. Бледи мъгли се закъдриха над водите на реката, полепнаха по кореницата на крайбрежните дървета. От самата земя под краката им се надигаха мътни изпарения и се размесваха с бързо падащия мрак.

Пътеката едва се различаваше, а бяха толкова изморени. Краката им тежаха като олово. Странни потайни звуци пробягваха наоколо из тръстиките и храстите,

а колчем вдигнеха очи към бледото небе, съглеждаха в дрезгавината по високия бряг и в покрайнините на гората да тъмнеят странни съсухрени лица, целите на бучки; бяха се вторачили в тях. Взе да им се струва, че местността е нереална, че се тътрят през зловещ, непробуден кошмар.

Все по-бавно се влачеха нозете им и хобитите вече нямаха сили за нова крачка, когато забелязаха, че започва плавно нагорнище. Реката забълбука. Сред мрака зърнаха да просветва пяната край малък водопад. После дърветата изведнъж свършиха и мъглите останаха назад.

Излязоха от Гората и пред тях се разстла просторна ливада. Тясна и бързоструйна сега, реката весело подскачаше насреща им, проблясвайки тук-там под сиянието на ранните звезди.

Тревата под краката им бе мека и ниска, сякаш редовно я косяха. Покрайнините на гората зад тях бяха подкастрени и спретнати като жив плет. Каменен бордюр ограждаше равната, добре поддържана пътека. Възвиха по нея към върха на една могилка, посивяла в бледата звездна нощ, и нейде още по-високо, на един отсрещен склон, съзряха примигващите светлинки на самотна къща. Отново се спусна пътеката, после пак се издигна по дълъг и полегат тревист склон, право към светлината. Внезапно вратата се отвори и навън рукна поток от жълта светлина. Това бе къщата на Том Бомбадил - нито горе, нито долу, точно под хълма. Зад нея стърчеше сиво и голо възвишение, а по-нататък на изток в нощта се простираха мрачните очертания на Могилните ридове.

Хобити и понита се втурнаха напред. Вече бяха забравили половината си умора и всички страхове. „Хей! Насам, весел дол!" - търкулна се насреща им приветствената песен.

Хей! Насам, весел дол! Хоп, да се не бавиме!
Хобити! Понита! Гости обожаваме!
Да започнем веселба! Песен да подемем!

И тогава друг ясен глас, древен и млад като пролетта, зазвъня сребристо, за да ги приветства с радостната песен на поток, заструил в нощта откъм яркото утро на планинските върхове:

Да започнем веселба! Песен да подемем
за звезди и слънчев ден, за дъждовно време,
за росата в лист зелен, за перцата тънки,
за зефир над хълм висок, за камбанки звънки,
за тръстики в тъмен вир, лилии в водата
и за Бомбадил и нея - щерка на Реката.

Тази песен посрещна хобитите на прага и златна светлина ги обгърна.

Глава 7

КЪЩАТА НА ТОМ БОМБАДИЛ

Щом прекрачиха широкия каменен праг, четиримата хобити спряха и запримигваха. Намираха се в дълга стая, сгряна от лампи, закачени по гредите на ниския таван. Високи жълти свещи горяха на масата от тъмно полирано дърво.

В дъното на стаята, с лице към входа, седеше жена. Дълга руса коса се къдреше по раменете й, туниката й бе зелена като млада тръстика, обсипана със сребърните мъниста на росата. Златният й пояс имаше формата на плетеница от перуники, изпъстрени с небесносините очи на незабравки. Край нозете й, в широки съдове от кафява и зелена глина, плуваха бели лилии, сякаш жената се бе

възкачила на трон сред езеро.

- Влезте, добри гости - изрече тя и хобитите познаха ясния глас от песента. Срамежливо пристъпиха още няколко крачки и ниско се поклониха. Чувстваха се смутени и недодялани като странници, които са почукали в крайпътен дом за глътка вода, а им е отворила прекрасна млада елфическа принцеса в премяна от живи цветя. Ала преди да отронят дума, тя леко прескочи лилиите и със смях изтича насреща им; при всяка крачка туниката й шумолеше нежно като ветрец над разцъфнал речен бряг.

- Елате, скъпи мои! - каза тя и хвана Фродо за ръка. - Смейте се, веселете се! Аз съм Златоронка, щерка на Реката. - Тя се плъзна леко край тях, затвори вратата и с разперени ръце се облегна на нея. - Да заключим нощта навън! Може би още се плашите от мъгли. Тая вечер сте под стряхата на Том Бомбадил.

Хобитите смаяно се взираха в нея, а тя ги огледа един по един и се усмихна.

- Златоронке, прекрасна моя дама! - изрече най-сетне Фродо, усещайки как в сърцето му напира непонятна радост. Беше застинал неподвижно, както някога, когато го очароваха прекрасните гласове на елфите, ала друга магия го овладяваше сега - не тъй изящна и възвишена бе насладата, но по-дълбока и по-близка до сърцето на простосмъртния, вълшебна и все пак позната. - Златоронке, прекрасна моя дама! - повтори той. - Сега разбирам красотата, скрита в песните, които чухме.

О, стройна като върбов клон! По-чиста от росата!
О нежна речна дъщеря! Тръстика сред водата!
О, моя пролет, летен ден и вечна пролет млада!
О, весел смях на лист зелен и лъх над водопада!

Той изведнъж заекна и спря, смаян от собствените си думи. Но Златоронка се разсмя.

- Добре дошъл! - каза тя. - Не бях чувала, че в Графството има такива сладкодумци. Но виждам, че си приятел на елфите - личи си по блясъка в очите ти и по звънкия глас. Радостна е тази среща! Седнете сега и почакайте Стопанина. Той няма да се бави. Отиде да се погрижи за уморените ви кончета.

Хобитите охотно се отпуснаха на ниски тръстикови столчета, докато Златоронка шеташе около масата. Очите им неволно я следяха - нежната грация на нейните движения ги изпълваше с тиха радост. Някъде иззад къщата долетя песен. От време на време, сред безбройни *бесен дол, весел дол* и *звънка, дрънка дило* се повтаряха думите:

Стар Том Бомбадил, славен юначага,
синя дреха си ушил, с жълти чизми бяга.

- Прекрасна госпожо - обади се Фродо след малко, - кажете ми, ако въпросът не ви се стори глупав, кой е Том Бомбадил?

- Той - отвърна Златоронка, като спря да шета и се усмихна. Фродо я изгледа недоумяващо.

- Такъв си е, какъвто го видяхте - отговори тя на неизречения му въпрос. - Стопанин на гори, води и хълмове.

- Значи целият този чудноват край му принадлежи?

- Съвсем не! - отвърна тя и усмивката й посърна. - Тежък товар би било - добави тихичко, като че сама си говореше. - Дървета, треви, всичко, що расте и що живее из този край, принадлежи единствено на себе си. Том Бомбадил е Стопанинът. Още никой не е хванал стария Том, докато броди из гората, гази през реките, подскача по върховете на хълмовете среднощ или по пладне. Той не знае що е страх. Том Бомбадил е Стопанин.

Вратата се отвори и влезе самият Том. Сега беше без шапка и корона от

есенни листа покриваше гъстата му кестенява коса. Засмя се и хвана ръката на Златорокка.

- Ето я моята прекрасна дама! - възкликна той и се поклони на хобитите. - Ето я моята Златоронка в зелено-сребърна премяна, с цветя на пояса! Сложена ли е масата? Виждам жълта сметана и медени пити, бели погачи и масло, мляко, сирене, зеленчуци и купчинки зрели ягоди. Ще ни стигнат ли? Готова ли е вечерята?

- Готова е - каза Златоронка, - но може би гостите не са?

Том плесна с ръце и викна:

- Ах, Том, Том! Гостите са морни, а ти едва не ги забрави! Елате весели приятели, Том да ви освежи! Ще измиете изцапаните ръце, ще наплискате морните лица, ще захвърлите калните наметки и ще срешете рошавите перчеми.

Той отвори вратата и хобитите го последваха по къс коридор с остър завой. Озоваха се в стая с наклонен таван (по всяка вероятност пристройка откъм северната страна на къщата). Стените бяха от дялан камък, но почти навсякъде ги прикриваха зелени рогозки и жълти завеси. По плочките на пода бяха разхвърляни свежи зелени тръстики. Край едната стена имаше четири дебели дюшека, покрити с бели одеяла. До отсрещната стена на дълга пейка бяха поставени широки глинени съдини, а край нея - кафяви делви със студена и вряла вода. При всяко легло имаше чифт меки зелени пантофи.

Не след дълго, измити и свежи, хобитите седяха по двама откъм широките страни на масата, а на двата края бяха Златоронка и Стопанинът. Вечерта бе дълга и весела. Макар че гостите се нахвърлиха върху храната така, както могат само прегладнелите хобити, изобилието не свършваше. Питието в чашите им изглеждаше като бистра студена вода, ала веселеше сърцата като вино и развързваше езиците; изведнъж откриха, че им е по-лесно да пеят, отколкото да говорят.

Накрая Том и Златоронка станаха и бързо разчистиха масата. Помолиха гостите да си почиват и ги настаниха в кресла, със скамейчици под морните им нозе. В широкото огнище пред тях огънят пламтеше с нежен аромат, сякаш бе разпален от ябълкови дърва. Когато подреждането свърши, изгасиха всички светлини в стаята освен една лампа и две свещи на лавицата над камината. Със свещ в ръка Златоронка застана пред тях и пожела на всеки лека нощ и дълбок сън.

- Почивайте в мир до заранта! - каза тя. - Не обръщайте внимание на нощните звуци! Тук нищо не минава през прозорци и врати освен сиянието лунно, лъчите звездни и вятърът над хълма. Лека нощ!

Сред трептящи отблясъци и тихо шумолене тя излезе от стаята Звукът на стъпките й бе като поток, който кротко се спуска от хълма по прохладните камъни сред нощния покой.

Том поседя мълчаливо край гостите, докато те се мъчеха да съберат кураж за някой от многото въпроси, които искаха за зададат. Съня тегнеше над клепките им. Най-сетне Фродо запита:

- Стопанино, чухте ли моя зов или просто случаят ви доведе в онзи миг?

- А, какво? - трепна Том, сякаш се разбуди от приятна дрямка. Дали съм чул твоя зов? Не, не съм чул - бях увлечен в песента. Случая ме доведе, ако наричаш това случай. Нямах такова намерение, макар че ви чаках. Бяхме чули новини за вас и узнахме, че сте се залутали. Досещахме се, че не след дълго ще слезете към реката - всички пътеки водят натам, към Върбоструйка. Могъщ певец е Стария Върбалан, трудно може дребният народ да избегне коварните му примки. Ала Том имаше заръка за натам и не смееше да се бави.

Сякаш отново го оборваше дрямка, той клюмна, но продължи с мек, напевен глас:

Имах заръка натам, край реката - лилии водни да сбирам,
листи зелени и лилии бели за моята дама прекрасна,

сетни пред края на тази година, та да ги скрия от зимата
и да цъфтят край нозете й нежни, щом вън завее фъртуна.
Всяка година във края на лятото аз ги откъсвам за нея
в езеро тъмно, дълбоко и чисто по Върбоструйка надолу.
Там се отварят те първи напролет, там прецъфтяват последни.
Някога, много отдавна намерих щерката речна край него,
бе Златоронка прекрасна и млада, седнала в млади тръстики.
Сладка бе нейната песен тогава, буйно туптеше сърцето.

Той отвори очи и ги стрелна със сините пламъчета на погледа си.

И това ви донесе късмета, че повече няма
да се спускам надолу далеч по рекичката горска
преди края на тази година. И няма да мина
край дома Върбаланов, преди пролетта да настъпи,
и под сенките върбови тя - дъщеря на Реката -
с танц да литне напред, да разплиска водата.

Той отново замлъкна, но Фродо не можа да се удържи от един сетен въпрос - онзи, чийто отговор най-силно искаше да узнае.

- Кажете ни за Върбалан, Стопанино - рече той. - Що за създание е това? Никога преди не съм чувал за него.

- Не, недейте! - възкликнаха Мери и Пипин в един глас и рязко се изправиха в креслата си. - Не сега! Не преди да се е съмнало!

- Правилно! - каза старецът. - Сега е време за отдих. Не са за слушане някои неща, когато светът тъне в сянка. Хайде, спете до зори, Том ви го повтаря! Нощен звук да не ви плаши, ни върбата стара!

С тези думи той духна лампата и със свещи в двете ръце ги изведе от стаята.

Дюшеците и възглавниците бяха меки като пух, а одеялата - изтъкани от бяла вълна. Хобитите се отпуснаха в дълбоките постели, придърпаха леките завивки и мигом заспаха.

В глухата нощ Фродо засънува, че лежи сред мрака. После видя как изгрява младата луна; под бледите й лъчи пред него се извиси черна скалиста стена, прорязана от тъмна арка като огромна порта. Стори му се, че нещо го издига, и като прелетя отгоре, той разбра, че скалите се извиват в планински пръстен, оградил просторна равнина, а сред нея като неръкотворна величествена кула стърчеше каменно острие. На върха бе застанала човешка фигура. За миг изгряващата луна увисна над главата му и проблесна в развяната бяла коса. Откъм мрачната равнина долетяха злобни крясъци и разногласен вълчи вой. Внезапно пред луната се мярнаха сенчестите очертания на огромни криле. Човекът вдигна ръце и от жезъла в десницата му лумна светлина. Могъщ орел се спусна надолу и го понесе. Гласовете заридаха, вълците заскимтяха. Прошумя мощен вятър и с него долетя тропотът на копита, които препускат, препускат, препускат откъм изток. „Черните конници!" - помисли Фродо и се събуди, а тропотът още отекваше в главата му. Запита се дали някога отново ще събере смелост да напусне покоя на тези каменни стени. Лежеше неподвижно и продължаваше да се вслушва, но всичко бе спокойно. Накрая той се обърна на другата страна и отново заспа или заскита в някакъв друг сън, който щеше да забрави.

Край него Пипин спеше сладко, ала сънят му се промени и той се размърда със стон. Внезапно се събуди или помисли, че е буден, и отново чу в мрака звука, който бе смутил съня му: *тип-тап, скърц* - като клони, които се кършат под вятъра, вейчици-пръсти, които драскат по стена и прозорец: *драс, драс, драс.* Запита се дали край къщата има върби и изведнъж изпита ужасното чувство, че не е в никаква къща, а във върбата и отново слуша как му се надсмива, онзи отвратителен сух, скърцащ глас. Надигна се, усети под дланите си меките възглавници и успокоен си

легна отново. В ушите му сякаш отекнаха думите: „Не бойте се от нищо! Почивайте в мир до заранта! Не обръщайте внимание на нощните звуци!" И той пак заспа.

Шум на вода чу Мери в спокойния си сън - вода, която струи бавно и се разлива, разлива, разлива неудържимо около къщата като безбрежно черно езеро. Тя бълбукаше край стените и се издигаше бавно, но сигурно. „Ще се удавя! - помисли си той. - Тя ще пробие отнякъде и ще ме удави!" Стори му се, че лежи в меко, лепкаво блато и скочи, усещайки под краката си ъгъла на студена и твърда плочка. Тогава си спомни къде е и отново си легна. Сякаш чу или си спомни, че е чул: „Нищо не минава през прозорци и врати освен сиянието лунно, лъчите звездни и вятърът над хълма." Свеж полъх люшна завесата. Пипин дълбоко въздъхна и пак заспа.

Доколкото можа да си спомни, Сам проспа с удоволствие цялата нощ, ако приемем, че пъновете могат да изпитват удоволствие.

Четиримата се събудиха едновременно сред утринните лъчи. Том шареше из стаята, подсвирквайки като скорец. Щом ги чу да шават, той плесна с ръце и се провикна:

- Хей! Насам, весел дол! Бесен дол! Юначета!

Той дръпна жълтите завеси и хобитите видяха, че зад тях са били скрити прозорци в двата края на стаята - на изток и на запад.

Бодро рипнаха на крака. Фродо изтича към източния прозорец и зърна посивели от росата зеленчукови лехи. А бе очаквал да види досами стените ливада, осеяна с отпечатъци от копита. Всъщност дългите колци, обвити с фасул, закриваха гледката, но над тях на фона на изгрева се извисяваше в далечината сивият връх на хълма. Бе бледо утро; на изток, отвъд източените облаци - същински кълдели, зацапани с червено по краищата - лежаха искрящи жълти дълбини. Небето обещаваше дъжд, но утрото бързо се разгаряше и червените цветчета на фасула грейнаха над влажните зелени листа.

От западния прозорец Пипин надникна към море от мъгли. Сиво було обвиваше Гората. В една по-дълбока низина мъглата се разкъсваше на безброй струи и талази - там бе долината на Върбоструйка. Отляво потокът се спускаше по хълма и чезнеше в бледите сенки. По-наблизо имаше цветна градина и подрязан жив плет, замрежен от сребристи паяжини, а отвъд него - ниска трева, побеляла от росните капки. Върби не се виждаха.

- Добро утро, весели приятели! - викна Том, разтваряйки широко източния прозорец. Нахлу хладен въздух с влажен дъх на дъжд. - Май днес слънцето няма да си покаже лицето. Още от ранни зори бродя надлъж и шир, подскачам по върховете на хълмовете, душа вятъра и времето, мократа трева под нозете, мокрото небе отгоре. С песен под прозореца разбудих Златоронка, ала нищо не може да разбуди хобитите рано сутрин. Нощем дребният народ се буди в мрака и сетне спи по светло! Дрънка звънка дило! Събудете се сега, весели приятели! Забравете нощните звуци! Дрънка звънка дило дел! Весел дел, юначета! Ако побързате, ще намерите на масата закуска. Ако се бавите, ще получите трева и дъждовна вода!

Не ще и дума - макар заплахата на Том да не звучеше много сериозно, - хобитите дотърчаха веднага и напуснаха масата доста късно, едва когато започна да се поизпразва. Том и Златоронка ги бяха оставили сами. Чуваше се как Том трака в кухнята, трополи нагоре-надолу по стълбите и пее из двора. Отвореният прозорец на стаята гледаше на запад, към мъгливата долина. От сламената стряха се стичаше вода. Още преди да привършат закуската, облаците се сляха в плътен похлупак и към земята тихо се проточиха нишките на спокоен сив дъжд. Цялата Гора изчезна зад гъстата му завеса.

Докато гледаха през прозореца, звънкият глас на Златоронка нежно запя над тях, сякаш се лееше от небето ведно с дъжда. Дочуваха само отделни думи, но им се стори ясно, че това е дъждовна песен, звънка като капки по сухите хълмове,

разказваща приказка за реката, от планинския извор до далечното Море. Хобитите слушаха с наслада.

Радостно бе сърцето на Фродо и той благослови чудесното време, което отлагаше потеглянето. Мисълта за раздялата го мъчеше още от мига, в който се събуди, ала сега предполагаше, че днес няма да тръгват наникъде.

Високите ветрове повяха откъм изток и тежките облаци се затъркаляха да изсипят дъждовния си товар по голите темета на Ридовете. Около къщата не се виждаше нищо друго освен пороят. Застанал край отворената врата, Фродо гледаше как бялата варосана пътека се превръща в млечна рекичка и с кълколене се спуска към долината. Иззад ъгъла дотърча Том Бомбадил, размахал ръце, сякаш отпъждаше дъжда - и наистина, когато прескочи прага, изглеждаше съвсем сух, ако не се брояха ботушите му. Той ги свали и ги сложи в ъгъла край камината. После седна в най-голямото кресло и свика хобитите около себе си.

- Днес Златоронка има ден за пране и есенно почистване - каза той. - Тая влага не е за хобити, нека си почиват, докато още могат! Хубав ден за дълги приказки, за въпроси и отговори. Хайде, Том ще почне пръв.

И той им разправи най-чудесни истории, понякога като че сам си говореше, понякога ги стрелваше с ясносин поглед изпод гъстите си вежди. Гласът му често преминаваше в песен. Том ставаше от стола и танцуваше наоколо. Разказваше приказки за пчели и цветя, за нравът на дърветата и странните създания на Гората, за безброй неща, сбрали себе си зло и добро, дружелюбие и враждебност, жестокост и нежност за тайни, скрити под къпините.

А те, слушайки, започнаха да разбират чуждия за тях живот на Гората, дори се почувстваха чужденци там, където всичко живо е у дома си. Из приказките непрекъснато се мяркаше старият Върбалан и сега Фродо узна достатъчно, та и повече от достатъчно, защото не бе спокойно това знание. Думите на Том разголваха сърцата на дърветата и техните мисли, често мрачни и чужди, пълни с омраза към създанията, що свободно се носят по земята, за да гризат, хапят, чупят, секат, изгарят - разсипници и узурпатори. Не случайно се наричаше Стара тази гора. Древна бе тя, останка от забравени неизбродни лесове и стареейки бавно като хълмовете, в нея още живееха прадедите на дърветата, а с тях и паметта за времена на величие. Безбройните години ги бяха изпълнили с гордост и дълбока мъдрост, ала и със злоба. Нямаше сред тях по-опасно същество от Великия Върбалан - прогнило бе сърцето му, ала силата му още зеленееше; лукав бе той, заповядваше на ветровете, а песните и мислите му обгръщаха горите по двата бряга на реката. Жадният му старчески дух извличаше мощ от земята и като плетеница от тънки коренчета се разстилаше под почвата, като невидими вейчици-пръсти изпълваше въздуха, докато накрая пороби почти всички дървета в Гората - от Плета до Ридовете.

Внезапно разказът на Том напусна горите и заподскача сред струите на млад поток над бълбукащи водопади, над речни камъчета и оронени скали, сред цветчета в гъстата трева и влажни усои, достигайки най-сетне до Ридовете. Хобитите слушаха - за Великите могили и зелените насипи, за каменните кръгове на хълмовете и в низините сред тях. Блееха овчи стада. Издигаха се зелени и бели стени. По възвишенията израстваха крепости. Владетели на дребни кралства водеха битки и младото слънце сияеше като огън по червения метал на техните нови и жадни за кръв мечове. Имаше победи и поражения, падаха кули, горяха крепости и пламъци лумваха към небесата. Злато се трупаше по катафалките на мъртви крале и кралици, могили ги покриваха и се захлопваха каменните двери, а над всичко избуяваше трева. За кратко време стадата минаваха оттук, пасяха сред тревата, ала скоро хълмовете отново опустяха. От далечни и мрачни места долетя сянка - и се раздвижиха костите из насипите. Могилни твари забродиха из низините и зазвънтяха пръстени по хладните им пръсти, задрънкаха от вятъра златните им вериги. Каменни кръгове се хилеха по склоновете като строшени зъби под лунните лъчи.

Хобитите потръпнаха. Дори и в Графството бяха дочували слуховете за тварите от Могилните ридове отвъд Гората. Ала нито един хобит не би харесал тая приказка, дори да бе далече оттук, край топлото домашно огнище. Четиримата изведнъж си спомниха онова, което досега бяха забравили сред радостта на този дом: къщата на Том Бомбадил се гушеше в самото подножие на страховитите хълмове. Те изпуснаха нишката на разказа, тревожно се размърдаха и се спогледаха крадешком.

Когато отново доловиха думите на Том, откриха, че сега той се е залутал из дивни области, отвъд паметта и съзнанието им, из времената, когато светът е бил необятен и морските талази стигали чак до Западния бряг. И запял своята песен, той отиваше все по-назад и по-назад под лъчите на древни звезди, когато само предците на елфите се взирали към всемира. После внезапно замлъкна и те видяха как старецът заклюма като в дрямка. Омагьосани, хобитите седяха пред него и им се стори, че от вълшебството на думите му вятърът е стихнал, облаците са пресъхнали, денят се е оттеглил, мрак е придошъл от изток и цялото небе се е изпълнило с блясъка на белите звезди.

Фродо не знаеше дали е минало само едно утро и една вечер, или са се изнизали много дни. Не усещаше ни глад, ни умора, само безкрайна почуда изпълваше душата му. Звездите сияеха зад прозореца и му се стори, че го обгръща небесното безмълвие. Удивлението и ненадейният страх от това безмълвие го накараха да проговори.

- Кой сте вие, Стопанино? - запита той.

- А, какво? - поизправи се Том и очите му просветнаха в полумрака. - Още ли не знаеш името ми? Друг отговор няма. Ти ми кажи кой си, самотен и безименен? Но ти си млад, а аз съм стар. Първородният, това съм аз. Помнете ми думите, приятели: Том бе тук преди реката и Дърветата; Том помни първата капка дъжд и първия жълъд. Той утъпка пътеките преди Големите хора и видя как пристига Дребният народ. Той бе тук преди кралете, преди гробниците и Могилните твари. Още преди да се извият дъгите на морските брегове, когато елфите заминаха на запад, Том вече бе тук. Той помни звездния мрак, когато нощта не носеше страх - преди Мрачния владетел да пристигне от Далечното.

Сякаш сянка мина край прозореца и хобитите стреснато се взряха през стъклата. Когато отново се обърнаха, на задната врата стоеше Златоронка, озарена от светлина. Тя държеше свещ и засланяше пламъчето с ръка, а светликът струеше през нея като слънчев лъч през бяла раковина.

- Дъждът свърши - каза тя - и нови води тичат надолу под звездите. Да се смеем сега и да се радваме!

- И да похапнем, да пийнем! - провикна се Том. - Дългите приказки пресушават гърлото. А от много слушане се огладнява, сутрин, обед, вечер!

С тези думи той рипна от креслото, с един скок грабна свещта от камината и я запали от пламъчето на Златоронка, после затанцува около масата. Внезапно се втурна към вратата и изчезна.

Скоро се върна, помъкнал огромен поднос, отрупан с какво ли не. Двамата със Златоронка подредиха масата, а хобитите седяха и сърцата им се люшкаха между възхитата и смеха - тъй изящно красива бе Златоронка и тъй чудновато весели дяволиите на Том. И все пак те като че ли по някакъв непонятен начин изтъкаваха един и същ танц, докато се носеха навън, навътре и около масата; храна, съдове и светлини се подредиха с невероятна скорост. Жълти и бели свещи искряха по трапезата. Том се поклони на гостите.

- Вечерята е готова - каза Златоронка и едва сега хобитите видяха, че тя е в сребърна премяна с бял колан, а обувките й са като рибени люспи. Том пък бе от глава до пети в ясносиньо, синьо като измити от дъжд незабравки, само чорапите му бяха зелени.

Вечерята беше още по-хубава от предишната. Една ли, много ли трапези бяха пропуснали хобитите с вълшебния разказ на Том - все едно, щом зърнаха

храната, стори им се, че са гладували поне седмица. Те дълго мълчаха - нито пееха, нито говореха, сериозно заети с по-важни неща. Но малко по малко сърцата им се възрадваха и гласовете им се извисиха, изпълнени с веселие и смях.

След вечеря Златоронка им изпя много песни, които безгрижно се подемаха от хълмовете и лека-полека затихваха, а сред мълчанието, в мислите им прииждаха езера и води - по-широки от всичко виждано досега. Те надникваха вътре и съзираха под себе си небето и звездите пръснати като елмази из дълбините. Сетне тя отново им пожела лека нощ и ги остави край огнището. Но сега Том изглеждаше съвсем бодър и ги отрупа с въпроси.

Оказа се, че той и без това знае много за тях и техните родове, живота и историята на Графството, чак до незапомнени и за хобитите времена. Това вече не ги изненадваше, но Том не скри, че дължи повечето от новите си знания на фермера Чудоум, когото явно смяташе за много по-важна личност, отколкото бяха предполагали.

- Земя има той под старите си нозе и глина по пръстите, мъдрост в косите и широко отворени очи - каза Том.

Изясни се още, че Том има вземане-даване с елфите и, изглежда, по някакъв начин бе получил вест от Гилдор за бягството на Фродо.

Том знаеше толкова много и тъй лукаво разпитваше, че без да усети, Фродо му разправи за Билбо и за собствените си надежди и тревоги много повече, отколкото дори на Гандалф. Том енергично кимаше, а щом чу за Черните конници, очите му блеснаха.

- Покажи ми безценния Пръстен! - внезапно рече той насред разказа.

За свое учудване Фродо незабавно измъкна верижката от джоба си, откачи Пръстена и го подаде на Том.

В краткия миг, през който лежеше върху мургавата му длан, Пръстенът като че стана по-голям. После Том изведнъж го вдигна пред лицето си и се разсмя. За секунда хобитите зърнаха смешно и тревожно видение - яркото му синьо око, блеснало сред златен ореол. Сетне Том надяна Пръстена на върха на кутрето си и го вдигна към светлината на свещта. За миг хобитите не забелязаха нищо странно. Сетне ахнаха. Том нямаше намерение да изчезва!

Том се разсмя отново, подхвърли Пръстена нагоре - и той изчезна сред ярък блясък. Фродо нададе вик... и Том усмихнат се наведе, за да му го върне.

Фродо огледа Пръстена щателно и доста подозрително (като човек, който е услужил с часовника си на фокусник). Беше същият, или поне така изглеждаше и тежеше - защото Фродо винаги имаше чувството, че в ръката му Пръстенът странно натежава. Ала нещо го подтикваше да провери. Може би мъничко се сърдеше на Том, че си играе тъй безгрижно с нещо, което самият Гандалф смяташе за въпрос на живот и смърт. Когато разговорът се поднови и Том подхвана някаква нелепа история за язовците и чудноватите им привички, Фродо издебна удобен момент и надяна Пръстена.

Мери се обърна да му каже нещо, но се сепна и нададе сподавен вик. Фродо бе очарован (в известен смисъл) - очевидно това беше неговият си пръстен, защото Мери глуповато зяпаше към стола му и явно не го забелязваше. Стана и тихичко се изниза към изхода.

- Хей, ти там! - викна Том с най-ясен поглед в блесналите си очи. Хей! Идвай, Фродо, насам! Къде ще се дяваш! Старият Том Бомбадил още не е ослепял дотам. Свали си златния пръстен! Без него ръката ти е по-хубава. Връщай се! Зарежи играта и сядай до мен! Трябва още малко да поговорим и да помислим за утре сутрин. Том трябва да ви научи къде е правият път, та да не се залутат краката ви.

Фродо се засмя (опитвайки се да потисне досадата си) и като свали Пръстена, се върна на мястото си. Том каза, че според него утре ще огрее слънце, заранта ще бъде приятна и това ще е обнадеждаващо начало на пътя им. Но било добре да потеглят рано, защото дори Том не можел да бъде сигурен за

дълго във времето из този крах - понякога то се променяло по-бързо, отколкото той си сменя дрехата.

- Не съм стопанин на времето - каза той, - нито аз, нито някой друг, що ходи на два крака.

По негов съвет решиха от къщата му да се отправят на север, през по-ниските западни склонове на Ридовете. Така имаха надежда да стигнат до Източния път още същия ден и да избегнат Могилите. Том им каза да не се плашат, но и да не се бъркат, където не им е работа.

- Вървете само по зелената трева. Не бърникайте из стари камънаци, не се мешайте със студените Твари и не надничайте в домовете им, освен ако имате желязна воля и безстрашни сърца!

Том неведнъж повтори тези думи и ги посъветва, ако случайно се натъкнат на могила, да я заобиколят откъм запад. После ги научи каква песен да запеят, ако за зла беда на следващия ден изпаднат в опасност или затруднение.

Хей! Том Бомбадил, Том Бомбадило!
През води, върби, камъш, през гора и било,
в лунна нощ и слънчев ден, чуй ме как те моля!
Бързо идвай, Бомбадил, че сме във неволя!

Когато я изпяха заедно с него, той се разсмя, потупа ги по раменете и като взе свещи, ги отведе в стаята им.

Глава 8

МЪГЛА ПО МОГИЛНИТЕ РИДОВЕ

Тази нощ не ги смутиха никакви шумове. Но дали в съня си, дали наяве, Фродо чу да се лее сладка песен - тя сякаш долиташе като блед светлик иззад сива дъждовна завеса, засилваше се, превръщаше булото в стъкло и сребро, докато накрая го разсея и под бързо изгряващото слънце се разкри прекрасна зелена страна.

Видението сякаш продължи и след събуждането. Том подсвиркваше наблизо като цяло дърво, покрито с птички, а полегатите слънчеви лъчи вече огряваха хълма и прелитаха през отворения прозорец. Зелено и бледозелено бе всичко навън.

На закуска отново бяха сами. Сетне се приготвиха за път и сърцата им бяха почти натежали от мъка, доколкото това е възможно в подобно утро - прохладно, ярко и чисто под изкъпаното, бледосиньо есенно небе. Откъм северозапад долиташе свеж полъх. Кротките понита се бяха разиграли, пръхтяха и подскачаха неспокойно. Том излезе, размаха шапка, затанцува на прага и заръча на хобитите да скачат на седлата и да потеглят, без да се бавят.

Тръгнаха по една пътека, която се виеше зад къщата, и продължиха косо нагоре, към северния склон на възвишението, укрило дома на Том Бомбадил. Тъкмо бяха слезли, за да поведат понитата си по последната стръмнина, когато Фродо трепна.

- Златоронка! - извика той. - Моята прекрасна дама, цялата в зелено и сребристо! Не се сбогувахме с нея, от снощи не сме се виждали!

Толкова бе натъжен, че се обърна назад, ала в този миг зазвъня кристално ясен зов. Изправена на билото, Златоронка им махаше с ръка; сякаш сбрала слънчевите лъчи, развяната й коса сияйно искреше. Тя танцуваше и под нозете й трептеше светлина като отблясъците на росна трева.

Устремиха се нагоре по склона и задъхани спряха край нея. Поклониха се, но с лек замах на ръката тя ги накара да се огледат и от върха на хълма хобитите

видяха земи, облени в утринни лъчи. Всичко бе толкова ясно и необятно, колкото забулено и мъгливо бе, когато стояха на хълмчето сред Гората - сега то се издигаше бледозеленикаво над тъмните дървета на запад. Нататък се възправяха гористи хребети - зелени, жълти и ръждиви под ранното слънце, а отвъд тях се спотайваше долината на Брендивин. На юг, оттатък Върбоструйка, като бледо стъкло трептеше далечен отблясък - там Брендивин правеше широк завой из низините и отиваше към незнайни за хобитите страни. На север ридовете постепенно се снижаваха, а зад тях се простираха сиви, зелени и бледокафеникави хълмисти равнини, които се губеха в безформената мъглява далечина. На изток, додето поглед стигаше, в утрото се извисяваха Могилните ридове и чезнеха сред неясна синева и далечен бял светлик, напомнящ древните приказки за незнайни високи планини.

Дълбоко си поеха въздух и им се стори, че с един скок и няколко мощни крачки могат да се озоват където пожелаят. Изглеждаше същинско малодушие да се тътрят към Пътя по сбръчканите поли на Ридовете, когато биха могли, пъргави като Том, да заподскачат по стръмните скали и хълмовете направо към Планините.

Гласът на Златоронка отново призова очите и мислите им.

- А сега побързайте, добри гости! - каза тя. - И не забравяйте целта си! На север вървете, с вятъра отляво и благословени да са стъпките ви! Бързайте, докато грее слънце! - И като се обърна към Фродо, тя добави: - Сбогом, Приятелю на елфите, щастлива бе нашата среща!

Фродо не намери думи за отговор. Поклони се дълбоко, яхна понито и бавно поведе приятелите си по полегатия отвъден склон. Къщата на Том Бомбадил, долината и Гората се изгубиха от погледа им. Сред зелените стени на хълмовете въздухът стана по-топъл и сладкият аромат на трева изпълни гърдите им. В дъното на тревистата низина те се обърнаха назад и зърнаха Златоронка, дребна и стройна като огряно от слънцето цвете на фона на небето - с протегнати ръце се взираше към тях. Докато гледаха към нея, тя звънко се провикна, вдигна ръка, обърна се и изчезна зад билото.

Пътят им лъкатушеше из падината, заобикаляше зеленото подножие на стръмен хълм и проникваше в по-дълбока и просторна долина, а после отново и отново се изкачваше и слизаше по гънките на други възвишения, издигаше се до върховете и се спускаше в нови долини. Не се виждаше нито дърво, нито храст - това бе страната на тревата и мекия торф. Нищо не нарушаваше тишината освен шепотът на вятъра из висините и острите, самотни викове на непознати птици. Докато пътуваха, слънцето се издигна и напече. На всяко ново било вятърът им се струваше все по-слаб. Когато успяха да хвърлят поглед на запад, далечната Гора сякаш димеше - падналият дъжд се изпаряваше от земя, листа и корени. Над хоризонта бе легнала мътна мараня, а небето ги прихлупваше като горещ и тежък син похлупак.

Към пладне стигнаха до един хълм с широк и плосък връх, напомнящ плитка чиния със зелен ръб. Там въздухът не трепваше и като че можеха да докоснат небето с глави. Пресякоха върха и погледнаха на север. Радост изпълни сърцата им, защото, изглежда, бяха стигнали много по-далече, отколкото очакваха. Наистина сега мъгливите далнини лъжеха погледа, ала Ридовете несъмнено привършваха. Под тях на север се виеше дълга долина, минаваше между два стръмни склона и излизаше на открито. По-нататък не личеше да има хълмове. Право на север се мержелееше дълга тъмна черта.

- Това са дървета и там трябва да е Пътят - каза Мери. - Покрай него, на много левги източно от Моста, растат дървета. Казват, че били засадени още в древни времена.

- Великолепно! - възкликна Фродо. - Ако и следобед вървим тъй бързо, още преди залез-слънце ще сме излезли от Ридовете и ще търсим място за нощувка.

Но при тези думи той обърна взор на изток и видя, че нататък хълмовете са по-високи; всеки рид бе увенчан със зелена могила, а по някои от тях стърчаха

каменни колони, извисени нагоре като грапави зъби над зелени венци.

Тази гледка криеше неясна тревога, затова хобитите извърнаха погледи и се спуснаха в кръглата падина. Насред нея под слънцето се издигаше висок самотен камък и по това време на деня не хвърляше никаква сянка. Беше безформен и все пак изпълнен със смисъл - като камък на синор, като строго вдигнат пръст, като предупреждение. Ала хобитите бяха гладни, а слънцето все още висеше сред безгрижното пладнешко небе, тъй че спокойно облегнаха гърбове откъм източната страна на камъка. Той беше хладен, сякаш неподвластен на топлите лъчи, но в жегата това им се стори приятно. Извадиха храна и напитки и похапнаха чудесно под открито небе, защото всичко идваше от „къщата под хълма". Том ги бе снабдил с предостатъчно запаси за този ден. Разтоварените понита се отдалечиха по тревата.

Онова, което последва, можеше да се обясни с ездата по хълмовете, изобилния обяд, жаркото слънце, аромата на трева и прекаленото заседяване с протегнати крака и поглед, зареян в ниското небе. Както и да е, те внезапно се стреснаха от непредвидената дрямка. Стърчащият камък беше студен и хвърляше на изток дълга бледа сянка. Неясното, воднистожълто слънце блещукаше през мъглата на западния ръб на падината; на север, юг и изток лежеше гъста, студена и бяла мъгла. Из въздуха тегнеше безмълвие и пронизващ хлад. Понитата се бяха скупчили едно до друго с приведени глави.

Разтревожени, хобитите скочиха на крака и изтичаха към западния ръб. Намираха се на остров сред мъглата. Пред ужасените им погледи слънцето потъна в белезникавото море и от изток се надигна студена сива сянка. Прииждащата мъгла заля падината, издигна се над главите им и се склопи като покрив - бяха затворени в сива зала, чийто централен стълб бе високият камък.

Сякаш капан бе щракнал около тях, но пътниците още не падаха духом. Спомняха си обнадеждаващата черта на Пътя в далечината и не бяха изгубили посоката към него. Така или иначе, толкова бяха намразили сега падината около камъка, че и през ум не им мина да останат тук. Събраха багажа с цялата бързина, на която бяха способки вкочанените им пръсти.

След малко те поведоха в колона понитата си през ръба на падината и по дългия северен склон се спуснаха в мъгливото море. Докато слизаха, мъглата ставаше все по-мразовита и влажна и мокрите им коси увиснаха по челата. Когато стигнаха подножието, лъхна ги такъв студ, че спряха и измъкнаха наметки и качулки, които бързо се покриха със сиви капки. После яхната понитата и бавно потеглиха, дирейки пътя сред низини и възвишения. Доколкото бе възможно, опитваха да се насочат към скалната врата в северния край на долината, която бяха видели сутринта. Минеха ли пролома, трябваше само да продължават направо и рано или късно щяха да пресекат Пътя. Не мислеха за по-нататък, само смътно се надяваха, че отвъд Ридовете може и да няма мъгла.

Напредваха много бавно. За да не се изпогубят, яздеха в колона с Фродо начело. Следваше го Сам, а подир него - Пипин и Мери. Долината като че нямаше край. Внезапно Фродо зърна нещо обнадеждаващо. Сред мъглата напред се мержелееше нещо тъмно - и отляво, и отдясно; навярно най-сетне наближаваха пролома между хълмовете, северната порта на Могилните ридове. Минеха ли оттам, щяха да бъдат свободни.

- Хайде! След мен! - викна той през рамо и пришпори понито си. Но надеждата му скоро се превърна в изумление и тревога. Тъмните петна станаха още по-тъмни, но се смалиха и изведнъж той видя, че пред него зловещо се извисяват два огромни изправени камъка, леко склонени един към друг като останки от разрушена порта. Не си спомняше да ги е видял сутринта, когато гледаше долината откъм хълма. Преди да се опомни, мина помежду им и в същия миг наоколо се спусна мрак. Кончето му изцвили, изправи се на задните си крака и той падна на земята. Когато се огледа, откри, че е сам - другите не го бяха последвали.

- Сам! - извика той. - Пипин! Мери! Елате! Защо изоставате? Никакъв отговор. Обхвана го страх и той изтича назад покрай камъните, крещейки напосоки:

- Сам! Сам! Мери! Пипин!

Понито препусна и изчезна в мъглата. Някъде отдалече сякаш долетя вик: „Ехей! Фродо! Ехей!" Идеше отляво, откъм изток, и застанал под огромните камъни, той напразно се ослушваше и взираше в мрака. Втурна се по посока на вика и откри, че трябва да се катери по стръмнина.

Докато се изкачваше, той викна отново и продължи да крещи все по-отчаяно, ала дълго не чу отговор. Най-сетне от далечните висини долетя приглушен зов. „Фродо! Ехей!" - пискаха тънички гласове из мъглата, после се заповтаря неясен крясък: „Помощ, помощ!", и заглъхна с едно последно: „Помощ!", преливащо в дълъг, внезапно секнал вопъл. Фродо се катереше с всички сили към виковете, ала сетните лъчи бяха изчезнали и го обгръщаше непрогледна нощ, тъй че не можеше да е сигурен в посоката. Като че непрекъснато се изкачваше все нагоре и нагоре.

Само промяната на наклона му подсказа, че най-после е стигнал връх или било. Беше изтощен, потен и въпреки това зъзнеше. Беше съвсем тъмно.

- Къде сте? - жално извика той.

Нямаше отговор. Фродо стоеше и се ослушваше. Внезапно усети, че става много студено и по върховете се надига леден вятър. Времето се променяше. Сега мъглата прелиташе край него на валма и парцали. От устата му излитаха струйки пара и мракът сякаш се разреди. Погледна нагоре и с изненада видя, че сред летежа на разпокъсани облаци и мъгли се появяват бледи звезди. Вятърът засъска из тревата.

Изведнъж му се стори, че чува глух вик, и тръгна натам. Мъглата се отдръпна и разбули звездното небе. Видя, че е обърнат на юг и стои на заоблен връх, по който навярно се бе изкачил откъм север. От изток духаше пронизващ вятър. Надясно черният силует на огромна могила притулваше западния небосклон.

- Къде сте? - отново извика той, разгневен, ала и уплашен.

- Тук! - отвърна дълбок и студен глас, сякаш долитащ изпод земята. - Чакам те!

- Не! - едва изрече Фродо, но не побягна. Краката му се подкосиха и той падна на земята. Нищо не се случи, не долетя нито звук. Треперейки, той повдигна очи тъкмо навреме, за да зърне като сянка пред звездите висока черна фигура. Тя се приведе над него. Стори му се, че вижда две очи - много студени, макар да ги изпълваше бледа и далечна светлина. После го стисна прегръдка, по-яка и по-хладна от стомана. Леденият допир смрази костите му и той изгуби съзнание.

Когато се свести, за момент не можа да си припомни нищо освен чувството на ужас. После изведнъж разбра, че е безнадеждно хванат, затворен - намираше се в могила. Могилната твар го бе пленила и навярно вече го оплиташе в страховитите магии, за които нашепваха приказките. Не смееше да помръдне и лежеше така, както се бе събудил, изпънат по гръб на студения камък, със скръстени на гърдите ръце.

Но макар страхът му да бе тъй силен, че сякаш се сливаше с околния мрак, той неволно се сети за Билбо Торбинс и разказите му, за дългите им разходки по пътеките на Графството и спомените на чичо му за пътешествия и приключения. Дори в сърцето на най-дебелия и боязлив хобит (е, вярно, понякога твърде дълбоко) се крие зрънце кураж, изчакващо някоя сетна, отчаяна опасност, за да покълне. Фродо не беше нито много дебел, нито особено боязлив. Всъщност, макар да не знаеше това, Билбо (а също и Гандалф) го смяташе за най-добрия хобит в Графството. Той реши, че е стигнал до страшния край на приключението си, ала тази мисъл укрепи волята му. Откри, че се е стегнал като за последен скок, вече не бе отпуснат като безпомощна плячка.

Легнал така, той мислеше, постепенно се овладяваше и ненадейно забеляза, че мракът бавно отстъпва - наоколо се разливаше бледо зеленикаво сияние. Отначало то не му разкри къде се намира, защото светлината сякаш се излъчваше

от самия него, от пода наоколо и още не бе достигнала свода и стените. Обърна се и сред хладното блещукане видя край себе си проснати Сам, Пипин и Мери. Те лежаха по гръб и лицата им изглеждаха мъртвешки бледи. Покриваха ги бели одежди. Край тях бяха струпани съкровища, може би златни, макар че в тази светлина изглеждаха студени и грозни. Диадеми блестяха в косите им, препасани бяха със златни вериги и пръстени отрупваха ръцете им. До тях бяха положени мечове, щитове лежаха в краката им. А над гърлата на тримата тежеше дълъг гол меч.

Внезапно се раздаде песен - хладен шепот, ту по-силен, ту по-слаб.

Гласът бе далечен и неизмеримо мрачен. Понякога се извисяваше тъничко във въздуха, друг път долиташе като нисък стон изпод земята. От време на време сред неясния поток от печални и ужасяващн звуци се открояваха нанизи от думи - зловещи, жестоки, студени думи, безсърдечни и жалки. Нощта роптаеше срещу утрото, от което е лишена, студът кълнеше топлината, за която жадува. Фродо изтръпна до мозъка на костите. След малко песента стана по-ясна и с ужас в сърцето той разбра, че е преминала в заклинание:

Ръка, сърце и кост да са студени,
под канарите спете вледенени,
не се будете в ложето от камък,
дорде изгасне слънчевият пламък.
Луна, звезди сред черен вихър ще умрат,
а те връз злато тука да лежат,
додето Мрачния владетел вдигне длан
над свят пустинен с мъртъв океан.

Зад главата му се раздаде скърцане и стържещ звук. Като се надигна на лакът, той видя сред бледото сияние, че се намират в нещо като коридор със завой зад тях. Пъплейки на пръсти, иззад ъгъла слепешком се задаваше дълга ръка, насочена към Сам, който лежеше най-близо, и към дръжката на меча върху него.

Отначало на Фродо му се стори, че заклинанието наистина го е вкаменило. После го обхвана неудържимото желание да избяга. Запита се дали, ако надене Пръстена, няма да стане невидим за Могилната твар и да открие път навън. Представи си как тича свободен по тревата, опечален за Мери, Сам и Пипин, ала свободен и жив. Гандалф би се съгласил, че не е могъл да направи нищо повече.

Но разбудената в гърдите му смелост вече бе много мощна: нямаше тъй лесно да изостави другарите си. Той колебливо посегна към джоба, после отново се пребори със себе си, а в това време ръката пълзеше все по-напред. Внезапно го изпълни желязна решителност, той грабна късия меч край себе си, коленичи и се приведе ниско над телата на своите спътници. Замахна с всичка сила и съсече пъплещата ръка под китката но в същия миг мечът се строши чак до дръжката. Проехтя крясък и светлината изгасна. В мрака се раздаде ръмжене.

Фродо падна върху Мери и усети под пръстите си студеното му лице. Ненадейно в паметта му изникна нещо, което бе забравил още с появата на мъглата - споменът за къщата под хълма и за песнопоеца Том. Припомни си песента, която бяха научили. С тъничък. отчаян гласец подхвана: „Хей! Том Бомбадил!", и при това име гласът му набра сила, зазвуча плътно и живо, като че в мрачната гробница отекнаха барабани и тръби.

Хей! Том Бомбадил, Том Бомбадило!
През води, върби, камъш, през гора и било,
в лунна нощ и слънчев ден, чуй ме как те моля!
Бързо идвай, Бомбадил, че сме във неволя!

Изведнъж се възцари мъртва тишина и Фродо чу ударите на сърцето си. След

безкрайно дълъг миг му отговори песента на ясен, но много далечен глас, долитащ сякаш през земята или през дебелите стени:

Стар Том Бомбадил, славен юначага,
синя дреха си уши, с жълти чизми бяга.
Славни песни пее той, враг не ще го хване,
че е Том най-бързоног и че е стопанин.

Проехтя грохот на падащи камъни и внезапно отвън нахлу светлина, истинска ярка дневна светлина. В дъното на гробницата отвъд краката на Фродо се очерта ниска вратичка и оттам надникна главата на Том (с шапката, перото и прочие) на фона на червения изгрев. Лъчите огряха пода и лицата на тримата хобити край Фродо. Те не помръдваха, но болнавият оттенък бе изчезнал. Сега изглеждаха само дълбоко заспали.

Том се приведе, свали шапка и влезе в тъмната гробница, пеейки:

Излизай, стара Твар! Под слънцето изчезвай!
Като мъгла топи се и като вятър вий
сред пущинак безкраен, далеч зад планините!
Насам не се завръщай! Могилата е празна!
В забрава да потънеш, по-черна от нощта
там, де вратите нивга не ще да се отворят!

При тези думи прокънтя вик и част от вътрешния край на гробницата рухна с трясък. После дълъг протяжен вой се изгуби в незнайни далнини и настъпи тишина.

- Ела, друже Фродо! - каза Том. - Да излезем оттук на чистата трева! Помогни ми да ги пренесем.

С общи усилия изнесоха навън Мери, Пипин и Сам. Излизайки за последен път от могилата, Фродо сякаш видя отсечената ръка все още да мърда като ранен паяк сред купчина пръст. Том отново влезе вътре и от подземието дълго долитаха трополене и глухи удари. Когато излезе, носеше в скута си куп съкровища от злато, сребро, мед и бронз, огърлици, верижки и украшения от скъпоценни камъни. Изкачи се по зелената могила и ги струпа на върха под слънчевите лъчи.

Застанал там, с шапка в ръка и с развени от вятъра коси, той погледна към тримата хобити, положени по гръб на тревата в западното подножие на могилата. Вдигна десница и изрече с ясен, заповеден глас:

Събудете се, момчета! Чуйте ме сред свепгъл ден!
Топли са сърца и мишци! Падна камъкът студен;
вратницата пуста зее, чезне мъртвата ръка.
В черна нощ Нощта избяга, пътят е открит сега!

Неописуема бе радостта на Фродо, когато хобитите се размърдаха, протегнаха ръце, разтъркаха очи и изведнъж рипнаха на крака. Удивени, те погледнаха първо към Фродо, после към Том, който се извисяваше на могилата, огромен като живота, и накрая се взряха в себе си - нагиздени в тънки бели ризи, с безброй дрънкулки, коронки и пояси от бяло злато.

- Кълна се в чудесата, какво... - започна Мери, докосвайки златната диадема, която бе закрила едното му око. После замълча, лицето му помръкна и той затвори очи. - Разбира се, спомням си! Хората на Карн Дум връхлетяха в нощта и ни разбиха. Ах, това копие в сърцето ми! - Мери се хвана за гърдите. - Не! Не! - възкликна той и отвори очи. - Какво говоря? Навярно съм сънувал. А ти къде изчезна, Фродо.

- Мислех, че съм загубен - каза Фродо, - но не ми се говори за това. Да мислим за онова, което ни предстои! Да тръгваме!

- В такъв вид, сър? - обади се Сам. - Къде са ми дрехите? Той захвърли диадема, пояс и пръстени на тревата и безпомощно се огледа, сякаш очакваше да открие някъде наблизо наметка, яке, панталони и други хобитови дрехи.

- Вече не ще намерите дрехите си - каза Том, скочи от могилата и със смях затанцува наоколо в слънчевото утро. Като че нищо опасно и зловещо не се бе случило; и наистина, като гледаха веселите искрици в очите му, ужасът в сърцата им се разсея.

- Какво искаш да кажеш? - погледна го Пипин, озадачен и в същото време развеселен. - Защо да не ги намерим?

- От дълбока вода се измъкнахте - поклати глава Том. - Дребна загуба са дрехите за спасения удавник. Радвайте се, весели приятели, и нека топлото слънце сгрее сърца и ръце! Смъкнете тия студени парцали! Потичайте голи по тревата, докато Том е на лов!

С викове и свирукане той хукна нагоре по хълма. Фродо погледна подир него и го видя как тича на юг по зелената низина под съседния хълм, продължавайки да си свирка и да зове:

Хей! Брей! Тука, брей! Де сте се залутали?
Горе, долу, настрани, там ли сте, бре, тука ли?
Остроушко, Пляс-опаш, Нюхчо, Ветрогончо,
Белокракчо, драги мой, и стар Шишко Тромчо?

Тъй пееше той, търчеше, подмяташе шапката си и я ловеше, докато изчезна сред гънките на долината, но южният вятър още дълго разнасяше неговото: Хей, брей! Тука, брей!

Отново ставаше горещо. Хобитите потичаха из тревата, както им бе заръчал Том. После блажено се проснаха на припек с насладата на странници, ненадейно пренесени от сурова зима в благодатен край, или като болници, за дълго приковани към леглото, които се събуждат в едно прекрасно утро, за да открият, че внезапно са оздравели и денят отново иде с обещания.

Когато Том се завърна, изпълваха ги сили (и глад). Над ръба на хълма най-напред изникна островърхата шапка, после се появи старецът, а подир него послушно крачеха в колона шест понита - техните пет и още едно. Последен явно бе старият Шишко Тромчо - по-едър, по-силен, по-дебел (и по-стар) от останалите. Всъщност при покупката на понитата Мери не им бе дал имена, ала до края на живата си те се отзоваваха само на новите прякори, получени от Том. Старецът ги повика едно по едно, те прехвърлиха склона й застараха в редица. Тогава Том се поклони на хобитите.

- Ето ви ги понитата! Те имат повече ум и нюх (в някои отношения) от вас, бродещите хобити. Защото отрано надушват опасността, към която сте се втурнали слепешката, и ако се спасяват с бягство, избират верния път. Простете им - верни са техните сърца, ала не са създадени за борба с ужаса на Могилните твари. Вижте, завръщат се с целия ви багаж!

Мери, Сам и Пипин облякоха резервните дрехи от рашщите си и скоро се сгорещиха, защото се бе наложило да използват дебелото облекло, предвидено за идващата зима.

- Откъде идва това старо конче Шишко Тромчо? - запита Фродо.

- Мое е - каза Том. - То е моят четириног приятел, макар че рядко го яздя и обикновено броди на свобода из далечните хълмове. Докато бяха в моя дом, понитата ви се запознаха с Тромчо. Подушили са го в нощта и бързо са изтичали при него. Знаех си, че той ще ги наглежда и с мъдри слова ще прогони страха им. Но сега, юнак Тромчо, Том ще те язди. Хай! Том идва с вас само колкото да ви изведе на пътя, та ще му трябва пони. Не е лесно да разговаряш с яздещи хобити, ако търчиш пеша край тях.

Зарадвани от новината, хобитите обсипаха Том с благодарности ала той се

разсмя и заяви, че с такива майстори в залутването няма да има покой, докато не ги отведе живи и здрави до границата на владенията си.

- И аз си имам работа - добави той, - да приказвам и да пея, да търча и да се смея, да наглеждам този край. Том не може все да е наблизо, та да отваря врати и върбови хралупи. За дома си трябва да се грижа, а и Златоронка чака.

Ако се съдеше по слънцето, още бе доста рано - някъде между девет и десет - и хобитите обърнаха цялото си внимание към храната. След вчерашния обяд край високия камък не бяха слагали залък в уста. Сега закусиха с остатъка от запасите, предвиден за вечеря, и с някои добавки, донесени от Том. Не беше богата трапеза (за хобити и при подобни обстоятелства), но след нея се почувстваха много по-добре. Докато си хапваха, Том се изкачи на могилата да разгледа съкровищата. По-голямата част струпа на бляскав, искрящ куп сред тревата. Заповяда им да лежат там „за първия, който ви види, за птици, животни, за елфи и хора, за всяко добро същество", защото така щяла да се разсее могилната магия и вече никоя Твар нямало да се завърне насам. За себе си избра една брошка, инкрустирана с преливащи се сини камъни като цветчета на лен, като крилца на синя пеперуда. Сякаш затрогнат от някакъв далечен спомен, той дълго се взира в нея, накрая поклати глава и прошепна:

- Хубава играчка за Том и неговата дама! Прекрасна бе тази, която я носеше някога на своето рамо. Златоронка ще я носи сега, ала не ще забравим другата!

За всеки от хобитите избра по един великолепно изработен кинжал във формата на лист - дълъг, остър и инкрустиран с червени и златни змиевидни шарки. Изковани от някакъв необикновен, лек и твърд метал и украсени с множество огнени камъни, те блеснаха, щом ги извади от черните ножници. Дали от тези ножници, или от могилната магия времето и ръждата не бяха докоснали лъскавите остриета.

- Дълги са старите ножове, стават за мечове на хобитите - каза Том. - Добре е да ги имате, странници от Графството, щом сте се запътили далеч на юг и изток, към мрак и зли беди.

И той им разказа, че преди много, много години тия кинжали били изковани от хората на Задмория - врагове били те на Мрачния владетел, ала загинали под ударите на злия крал на Карн Дум в страната Ангмар.

- Малцина ги помнят днес - прошепна Том, - но все още бродят те, потомци на забравени крале, крачат в самота и пазят неразумния народ от идващото зло.

Хобитите не разбраха думите му, но докато го слушаха, им се стори, че безбройни години се разстилат зад тях като необятна мрачна равнина, из която крачат високи, сурови люде с блеснали мечове и последен идваше воин със звезда на челото. После видението изчезна и те отново се озоваха под грейналото слънце. Бързо събраха багажа и натовариха понитата. Новите оръжия закачиха на кожените си колани под горните дрехи. Чувстваха се много неудобно с тях и се питаха дали ще имат случая да ги използват. Досега не им бе хрумвало, че освен към опасни приключения бягството може да ги отведе и към битки.

Най-сетне потеглиха. Поведоха понитата си по надолнището, после ги яхнаха и се устремиха в бърз тръс напред по долината. Озърнаха се и видяха могилата на хълма - слънчеви отблясъци играеха над златото като жълти пламъци. После заобиколиха още един рид и гледката се изгуби.

Колкото и да се озърташе, Фродо не откри и следа от изправените като порта огромни каменни колони. Не след дълго стигнаха до северната теснина, минаха през нея и пред тях се разстлаха равнините. Пътуването беше весело. Том ту яздеше край тях, ту ги изпреварваше със своя Шишко Тромчо, който се оказа много по-пъргав, отколкото подсказваше прякорът му. Старецът пееше почти през цялото време - най-вече безсмислици, или може би това бе някакъв странен, незнаен за хобитите древен език, изпълнен с думи на удивление и радост.

Напредваха бързо, но скоро разбраха, че Пътят е много по-далече, отколкото предполагаха. Дори и без мъглата вчерашната следобедна дрямка би им

попречила да стигнат дотам преди мръкнало. По тъмната черта, която бяха видели, не растяха дървета, а само храсти, покриващи ръба на дълбок ров с висок зид от другата страна. Том каза, че някога, много отдавна тук имало граница на кралство. Навярно си припомни нещо тъжно и не пожела да каже повече.

Спуснаха се в рова, изкачиха се от другата страна и минаха през широка пролука в стената. Бяха се отклонили малко на запад и сега Том зави право на север. Местността беше открита, съвсем равна и те ускориха ход, ала чак когато слънцето клонеше към залез, зърнаха в далечината ивица високи дървета и разбраха, че се връщат отново на Пътя след многобройни и неочаквани приключения. Препуснаха в галоп през последните няколко фурлонга и спряха в дългите сенки на дърветата. Под тях, в подножието на полегат насип, се виеше Пътят, чезнещ в приждащия здрач. Тук той водеше от югозапад на североизток и надясно стръмно се спускаше към широка низина. Осейваха го коловози и множество локви, напомнящи за неотдавнашните проливни дъждове.

Пътниците слязоха по насипа и се огледаха. Не забелязаха никого.

- Ето че се върнахме най-сетне! - каза Фродо. - Предполагам, че не сме изгубили повече от два дни заради прекия ми път през Гората. И кой знае дали закъснението няма да е от полза - може да ги е откъснало от дирите ни.

Другите го погледнаха. Изведнъж отново ги обгръщаше сянката на страха от Черните конници. Откакто бяха навлезли в Гората, мислеха само как да се върнат на Пътя; едва сега, когато го усещаха под нозете си, те си спомниха опасността, която ги преследваше и без съмнение щеше да ги дебне нейде по самия Път. Тревожно се озърнаха към залязващото слънце, ала Пътят бе мрачен и пуст.

- Мислите ли - колебливо запита Пипин, - мислите ли, че може да ни преследват тази вечер?

- Не, надявам се да не е тази вечер - отвърна Том Бомбадил. -Може би и утре не. Ала не вярвайте на догадките ми, защото не мога да кажа със сигурност. На изток знанията ми се губят. Том не е стопанин на Конницнте от Черната страна, далеч от неговия край.

И все пак хобитите желаеха Том да ги придружи. Усещаха, че никой не би се справил с Черните конници по-добре от него. Скоро щяха да навлязат в съвсем непознати области, споменавани само в най-древните и смътни легенди на Графството. Сред гъстеещия мрак те копнееха за роден дом, чувстваха се самотни и изгубени. Стояха мълчаливо, без да смеят да се разделят с Том, ала малко по малко осъзнаха, че той се сбогува и им заръчва да съберат кураж и да яздят неспирно, докато съвсем се смрачи.

- Том ще ви даде добър съвет до края на този ден (а сетне се надявайте на щастието си): край Пътя, на четири мили оттук, ще стигнете до село Брее под едноименния хълм. Всичките му врати са обърнати на запад. Там ще намерите една стара странноприемница, наречена „Скокливото пони". Почтеният стопанин се казва Пиволей Мажирепей. Там можете да прекарате нощта, а утрото ще ви упъти напред. Бъдете смели, но предпазливи! Не падайте духом и с весели сърца препускайте срещу съдбата си!

Хобитите го замолиха да дойде поне до странноприемницата за една последна веселба, но той се разсмя и отказа:

Тук на Том страната свършва, не излиза той навън.
Работа си има в къщи, Златоронка чака там.

После се обърна, подхвърли шапката си, метна се върху Тромчо и с песен се отдалечи сред мрака по насипа.

Хобитите се изкачиха нагоре и гледаха подир него, докато се изгуби от поглед.

- Жалко, че се разделяме със Стопанина Бомбадил - каза Сам. - Предпазлив е той, грешка няма. Струва ми се, че доста път ще минем, преди да срещнем някой по-добър или по-чудноват. Но, право да си кажа, че ще се радвам да зърна онова

„Скокливо пони", дето ни го спомена. Дано да е като нашенския „Зелен дракон"! Какъв народ живее в Брее?

- И хобити, и Големи хора - отвърна Мери. - Сигурно ще е почти като у нас. Казват, че „Понито" е добър хан. Мои роднини идват насам от време на време.

- Може да е от хубаво по-хубаво - каза Фродо, - но все пак е извън Графството. Недейте да се отпускате като у дома си! Моля всички - не забравяйте, че името Торбинс НЕ БИВА да се споменава. Ако трябва да се представя, ще бъда господин Подхълмов.

Четиримата яхнаха понитата и мълчаливо потеглиха във вечерта. Мракът бързо се сгъстяваше. Хобитите бавно се спуснаха надолу, отново се изкачиха и най-после зърнаха в далечината да примигват светлинки.

Под мътните звезди черната грамада на хълма Брее преграждаше пътя им. В подножието на западния му склон се гушеше голямо село. Забързаха нататък с едничкото желание да седнат край огнището и да затворят врата между себе си и нощта.

Глава 9

ПОД ЗНАКА НА СКОКЛИВОТО ПОНИ

Брее беше главното село на местността Брее, неголяма обитавана област като остров сред околната пустош. Освен него имаше още няколко селца - Конярище оттатък хълма, Дълбок дол в една низина малко по-нататък на изток и Сводче край гората Кестенака. Цивилизованата област с нивя и сечища обхващаше само няколко мили около селата и хълма Брее.

Хората от Брее бяха кестеняви, широкоплещести и сравнително дребни. Имаха весел и независим характер - не се подчиняваха никому, но за разлика от тогавашните (и днешните) Големи хора дружаха с хобити, джуджета, елфи и прочие обитатели на широкия свят. Собствените им легенди твърдяха, че те са истинските кореняци, потомци на първите хора, които някога се залутали из западните области на Средната земя. Малцина преживели смутните Стари времена, но когато кралете отново се завърнали иззад Великото море, открили, че хората от Брее още са си там. И те продължаваха да си бъдат там дори когато споменът за древните крале отдавна бе изтлял сред буренака.

По онова време нямаше друго човешко селище тъй далече на запад, поне в радиус от сто левги около Графството. Но из пущинака отвъд Брее бродеха загадъчни странници. Местните жители ги наричаха Скиталци и не знаеха нищо за произхода им. Те бяха по-високи и по-мургави от хората в Брее, нашепваше се, че имали необичайно остър слух, зорки очи и разбирали езика на животните и птиците. Бродеха волно на юг и изток, чак до Мъгливите планини, но напоследък рядко ги срещаха - бяха останали малцина. Когато се появяваха, те носеха на жадните слушатели новини от далечни краища и страни, забравени приказки, ала тукашните жители не дружаха с тях.

В местността Брее имаше и много хобитови фамилии. Те също твърдяха, че тук е най-старото хобитово поселение в света, основано много преди прекосяването на Брендивин и заселването на Графството. Живееха главно в Конярище, но и в Брее имаше неколцина, особено по високите склонове на хълма, над човешките жилища. Големите хора и Дребният народ (както взаимно се наричаха) поддържаха дружески отношения и всеки си гледаше работата както намери за добре, но и двете страни с право се смятаха за неразделна част от местното население. Нийде по света не се срещаше такъв странен (но чудесен) сговор.

Големи или малки, жителите на Брее не обичаха да пътуват и се интересуваха

главно от работите в четирите села. Понякога хобити от Брее стигаха чак до Фуков край или до Източната околия, но макар че този малък край беше само на един ден път източно от Моста на Брендивин, днес хобитите от Графството рядко идваха насам. Случаен фуковянин или предприемчив Тук можеше да отседне за ден-два в странноприемницата, ала и това се случваше все по-рядко. Жителите на Графството наричаха хобитите от Брее (пък и всички други, обитаващи земи извън границите) Пришълци и почти не проявяваха интерес към тях - смятаха ги за тъпи и недодялани. През ония дни из западните области вероятно се бяха пръснали много повече Пришълци, отколкото предполагаха в Графството. Несъмнено някои от тях бяха просто скитници, готови да издълбаят дупка в първия срещнат склон и да стоят там, докато им щукне да запрашат отново. Но в местността Брее хобитите бяха прилични, заможни и не по-прости от далечните си Вътрешни роднини. Още се помнеше, че някога е имало оживено движение между Графството и Брее. Всички знаеха, че тукашна кръв тече в жилите на Брендифуковци.

Стотината каменни къщи на Големите хора в село Брее се гушеха над пътя, в подножието на хълма и прозорчетата им гледаха на запад. От склона започваше дълбок ров с яка ограда от вътрешната страна, описваше полукръг и се връщаше към стръмнините. Пътят минаваше над рова, но на това място в укреплението се врязваше тежка порта. Още една порта имаше откъм южния край, където Пътят напускаше селото. Вечер вратите се затваряха, но отвътре имаше малки заслони за стражниците.

Там, където Пътят завиваше надясно покрай подножието на хълма, се издигаше голяма странноприемница. Изградена бе в стари времена, когато пътищата са били много по-оживени. Защото Брее се намираше на отколешен кръстопът - досами рова, на запад от селото, Източният път се пресичаше с друг древен път, по който някога бяха минавали върволици от хора и други пътници. В Източната околия още употребяваха поговорката „Странно като новини от Брее" - спомен от ония Дни, когато в странноприемницата можеха да се чуят новини от север, юг и изток и когато хобитите от Графството често ходеха да ги слушат. Но Северните области отдавна пустееха и сега пътят към тях рядко се използваше. Трева бе израснала по него и в Брее го наричаха Зеления път.

Странноприемницата обаче все още си стоеше на мястото и нейният стопанин бе важна личност. Мало и голямо от четирите села се упътваше към този дом, ако нямаше какво да прави, ако искаше да побъбри или да послуша. Тук спираха да починат Скиталците, разните бродници и ония пътници (предимно джуджета), които все още се движеха по Източния път към Планините и обратно.

Вече бе тъмно и белите звезди огряваха небосклона, когато Фродо и спътниците му най-после пресякоха Зеления път и наближиха селото. Завариха Западната порта затворена, но оттатък, на прага на заслона седеше човек. Той изтича за фенер и с изненада ги огледа през оградата.

- Що щете тук и откъде идвате? - троснато запита той.

- Тръгнали сме за тукашния хан - отвърна Фродо. - Пътуваме на изток и не можем да продължим тази вечер.

- Хобити! Четирима хобити! И отгоре на всичко от Графството, ако се съди по речта им - тихичко си промърмори стражникът.

Известно време той ги гледа мрачно, после бавно открехна портата и ги пусна да минат.

- Ние тук не виждаме често хобити от Графството да яздят нощем по Пътя - продължи пазачът, когато спряха за малко край вратата на заслона. - Да прощавате за любопитството, ама каква работа ви води на изток от Брее? И мога ли да запитам за имената ви?

- И имената, и работата са си наши и не е тук мястото да ги обсъждаме - отвърна Фродо, който не хареса нито вида, нито тона на непознатия.

- Вярно, то си е ваша работа - каза човекът. - Обаче моята работа е да задавам въпроси, щом се мръкне.

- Ние сме хобити от Фуков край и ни е хрумнало да пътуваме и да отседнем в тукашната странноприемница - намеси се Мери. - Аз съм господин Брендифук. Стига ли ви това? Бях чувал, че в Брее са по-любезни към пътниците.

- Добре де, добре! - рече стражникът. - Не исках да ви засегна. Но може да откриете, че тъдява и други освен стария Хари задават въпроси още на портата. Подозрителен народ се навърта насам. Ако отивате в „Понито", ще видите, че не сте единствените гости.

Той им пожела лека нощ и разговорът секна, но в светлината на фенера Фродо забеляза, че човекът продължава да ги оглежда любопитно. С облекчение чу как портата издрънча зад тях, докато потегляха. Запита се защо стражникът е толкова подозрителен и дали някой не е разпитвал за група хобити. Може би Гандалф? Нищо чудно да бе пристигнал, докато те се бавеха из Гората и Ридовете, но нещо в гласа и вида на стражника бе разбудило тревогата му.

Пазачът дълго гледа подир хобитите, после се прибра в заслона. Щом обърна гръб, една тъмна фигура пъргаво прескочи оградата и потъна в сенките на селската улица.

Хобитите се изкачиха по лекия наклон покрай няколко самотни къщи и спряха пред странноприемницата. Сградите им се струваха огромни и чудати. Сам се загледа към многобройните прозорци на триетажната странноприемница и сърцето му изтръпна. Очаквал бе да срещне великани, засланящи дърветата, или други, още по-страховити създания, но за момента напълно му стигаше първата среща с хората и високите им къщи. Това дори бе прекалено много за мрачния край на един тежък ден. Из въображението му се мярнаха оседлани черни коне в сенките на двора и Черни конници, надничащи от тъмните прозорци на горните етажи.

- Сигурно няма да нощуваме тук, нали, сър? - възкликна той. -Щом наоколо има хобити, защо не потърсим някой, който да ни приюти? Така ще сме си като у дома.

- Какво му е на хана? - отвърна Фродо. - Том Бомбадил ни го препоръча. Вярвам, че вътре ще е почти като по нашия край.

Дори и отвън странноприемницата изглеждаше приятна. Фасадата гледаше към Пътя, а двете пристройки отиваха назад, към издълбаното подножие на хълма, тъй че към края на прозорците на втория етаж бяха наравно със земята. През широка арка се минаваше към двора между пристройките, а отляво под свода няколко широки стъпала водеха към голям портал. През отворената врата се лееше светлина. Над арката висеше фенер, а под него се люшкаше голяма тенекиена фирма - дебело бяло пони, изправено на задни крака. Над вратата бе изписано с бели букви: СКОКЛИВОТО ПОНИ на ПИВОЛЕЙ МАЖИРЕПЕЙ. Зад плътните завеси на ниските прозорци трептяха светлинки.

Те още се колебаеха в полумрака, когато вътре някой подхвана весела песен и хор от жизнерадостни гласове му заприглася гръмко. Хобитите се вслушаха в тези обнадеждаващи звуци и накрая слязоха от понитата. Песента свърши сред взрив от смях и ръкопляскания.

Преведоха понитата си под арката, оставиха ги на двора и се изкачиха по стъпалата. Фродо бе пръв и едва не се блъсна в дребен шишкав мъж с плешива глава и червендалесто лице. Препасан с бяла престилка, той тъкмо се бе завтекъл от една врата към друга, натоварен с халби бира на поднос.

- Можем ли... - започна Фродо.

- Минутка, ако обичате! - викна онзи през рамо и изчезна сред хорска гълчава и облаци дим. След малко се върна, бършейки ръце в престилката си.

- Добър вечер, малки господине! - каза той и се поклони... - Какво ще желаете?

- Легла за четирима и конюшня за пет понита, ако е възможно. Вие ли сте господин Мажирепей?

- Съвършено вярно! Пиволей ми е името. Пиволей Мажирепей, на вашите услуги! От Графството идете, а? - той изведнъж се плесна по челото, сякаш се мъчеше да си припомни нещо. - Хобити! За какво ли трябваше да се сетя? Мога ли

да узная имената ви, сър!

- Господин Тук и господин Брендифук, а това е Сам Майтапер - каза Фродо. - Моето име е Подхълмов.

- Тюх бре! - Господин Мажирепей щракна с пръсти. - Пак ми излезе от главата! Но ще се сетя, щом ми остане време да помисля. Сега напълно съм грохнал, обаче ще видя какво мога да сторя за вас. Напоследък рядко имаме гости от Графството и ще ми е много мъчно, ако останете недоволни. Но тая вечер заведението е претъпкано, от годннн не сме имали такава тълпа. Суша, суша, че киша, както казваме тука в Брее. Хей, Ноб! - викна той настрани. - Къде си влачиш рунтавите нозе, тежка гемийо такава? Ноб!

- Ида, сър! Ида!

Един усмихнат хобит изскочи от съседната врата. Като видя пътниците, той се закова на място и ги огледа с жив интерес.

- Къде е Боб? - запита стопанинът, - Не знаеш? Намери го де! Бегом! Да не би да имам шест крака или шест очи! Кажи на Боб, че тук има пет понита за прибиране. Да им намери място както може. Ноб се ухили, кимна и избяга.

- Та какво щях да кажа? - отново се потупа по челото господш Мажирепей. - От дума на дума и накрая забравиш, дето се вика. Толкова съм зает тая вечер, че свят ми се вие. Първо оная група. дето дойде снощи от юг по Зеления път - необичайна работа. Тая вечер пристигна керван джуджета, те пък отиват на запад. А сега и вие. Ако не бяхте хобити, едва ли щяхме да ви намерим място. Но когато са строили тая сграда, в северното крило направили една-две стаи специално за хобити. Както им харесва - на партера, с кръгли прозорци и прочие. Надявам се да ви бъде удобно. Сигурно ще искате вечеря. Тутакси. Заповядайте насам! Той ги поведе по коридорчето и отвори една врата. - Ето ви тука едно приятно малко сепаренце! Вярвам, че ще ви хареса. Сега прощавайте, ама съм зает. Нямам време за приказки. Трябва да бягам. Тежка е тая работа за бедните ми крака, а пък все не отслабвам. По някое време пак ще надникна насам. Ако искате нещо, позвънете и Ноб ще дойде. Не дойде ли, пак звънете и викайте!

Най-после той излезе и ги остави позамаяни. Изглежда, бе способен да излива безконечен словесен порой независимо колко е зает. Намираха се в малка, уютна стаичка. В камината пламтеше буен огън, а срещу него стояха удобни ниски столчета. На кръглата маса вече имаше бяла покривка и голям звънец. Още преди да посегнат към него, хобитът Ноб дотърча със свещи и поднос, отрупан с чинии.

- Ще желаете ли нещо за пиене, господа? - запита той. - Искате ли да ви покажа стаите, докато стане вечерята?

Измити и освежени, пътниците вече бяха преполовили дълбоките халби с хубава бира, когато Мажирепей и Ноб се появиха отново. На масата мигом се появиха гореща супа, студени закуски, кълпинова торта, пресни погачи, буци масло и добре узряло сирене - превъзходна храна, достойна за най-изисканите трапези на Графството и достатъчно позната, за да разсее последните опасения на Сам (вече, кажи речи, удавени от чудесното пиво).

Стопанинът се повъртя наоколо, после се накани да излиза.

- Не знам дали ще ви бъде приятно да се присъедините към другите гости, като се навечеряте - каза той от прага. - Може би предпочитате да си легнете. Но ако ви се прииска, посетителите много ще се радват да ви видят. Насам рядко идват Пришълци... прощавайте, исках да кажа пътешественици от Графството. Обичаме да изслушаме по някоя и друга новина, а пък ако ви хрумне, можете да разкажете приказка или песен да изпеете. Ваша воля! Ако нещо ви потрябва, звънете!

В края на вечерята (около три четвърти час упорити усилия без излишни приказки) хобитите се почувстваха толкова свежи и обнадеждени, че Фродо, Пипин и Сам решиха да се присъединят към компанията. Мери заяви, че там ще му бъде задушно.

- Ще си поседя тук кротко край огъня, а после може да изляза на чист въздух. Вие си дръжте езиците зад зъбите и не забравяйте, че бягството ни трябва да остане тайно, а все още сме на пътя и съвсем близо до Графството.

- Добре, добре! - отвърна Пипин. - Ти гледай себе си! Внимавай да не се изгубиш и помни, че вътре е по-безопасно!

Компанията се бе събрала в голямата обща зала на странноприемницата. Когато очите му привикнаха към светлината, Фродо откри, че тук се тълпят най-разнообразни личности. Осветлението идваше главно от буйно пламтящите цепеници в огнището, защото трите лампи, увиснали под гредите, едва мъждукаха сред гъстия дим. Край огъня Пиволей Мажирепей приказваше с две джуджета и някакви страни хора. Разен народ бе насядал по пейките - хора от Брее, представители на местните хобити (оживено бъбрещи за нещо), още няколко джуджета и други неясни фигури из сенките в ъглите.

Щом влязоха гостите от Графството, жителите на Брее поздравиха в хор. Чужденците, особено ония, които бяха дошли по Зеления път, ги гледаха с интерес. Съдържателят запозна новодошлите с местните жители толкова набързо, че макар да запомниха доста имена, не бяха много сигурни кого как да назоват. Изглежда, всички хора от Брее имаха ботанически (и твърде странни за пришълците от Графството) имена като Камъшан, Козилист, Пиренов, Ябълчан, Пухотрън и Папратак (да не говорим за Мажирепей). Подобни имена имаха и някои от хобитите. Пелиновците например изглеждаха многобройни. Но повечето се представяха с прилични фамилии като Дупчибряг, Мишеход, Дългоров, Ровопясък и Тунелски, много от които се срещаха и в Графството. Неколцината присъстващи Подхълмови от Конярище не можеха да си представят общо име без роднинство и разцелуваха Фродо като отдавна изгубен братовчед.

Всъщност хобитите от Брее бяха дружелюбни и твърде любопитни. Фродо скоро разбра, че се налага да даде някакво обяснение за заниманията си. Представи се като любител на историята и географията (всички единодушно закимаха с глави, макар и двете думи да не се срещаха често в тукашния диалект). Каза, че смята да напише книга (безмълвно удивление) и че е тръгнал с другарите си да събира сведения за хобитите извън Графството, особено в източните области.

Тук всички заговориха едновременно. Ако Фродо наистина бе искал да напише книга и ако разполагаше с повечко уши, за броени минути би узнал достатъчно за няколко глави. А ако това не му стигнеше, можеше да се обърне за допълнителни сведения към цял списък от имена, започващ с „нашия стар Пиволей". Но тъй като Фродо не проявяваше намерение тутакси да напише книгата, хобитите постепенно се върнаха към въпросите за събитията из Графството. Фродо не бе особено приказлив и скоро се озова сам в едно ъгълче - седеше, слушаше и се оглеждаше.

Хората и джуджетата говореха предимно за далечни събития; печалните новини напоследък идваха твърде често. На юг имаше размирици и по всичко личеше, че новодошлите по Зеления път са бегълци, търсещи къде да се заселят на спокойствие. Хората от Брее им съчувстваха, но явно не възнамеряваха да

приемат тълпи от чужденци в оскъдните си земи. Един от пришълците, грозноват кривоглед момък, пророкуваше, че в близко бъдеще все повече и повече народ ще приижда на север.

- Ако не им се направи място, те сами ще си го заемат - високо заяви той. - И те имат право да живеят като другите.

Местните жители не изглеждаха очаровани от такава възможност.

Хобитите не обръщаха внимание на това - засега то не ги засягаше. Едва ли Големите хора биха потърсили подслон в хобитови дупки. Много повече ги интересуваха Сам и Пипин, които вече се чувстваха съвсем като у дома и весело бъбреха за събитията в Графството. Голям смях падна, когато Пипин описа срутването на покрива на Общинската дупка в Голям Дълбалник - Уил Белоног, кмет и най-дебел хобит в Западната околия, бил затрупан с мазилка и се измъкнал навън като поничка, посипана с пудра захар. Но някои от зададените въпроси поразтревожиха Фродо. Един от местните жители, който, изглежда, бе ходил няколко пъти в Графството, искаше да знае къде живеят Подхълмови и с кого са роднини.

Изведнъж Фродо забеляза, че в сянката до стената седи странен мъж с изтъркани дрехи и внимателно слуша разговора на хобитите. Държеше пред себе си висока халба и пушеше чудновато гравирана дълга лула. Изпънатите му напред крака бяха обути във високи ботуши от мека кожа, които му стояха добре, но също бяха изтъркани и покрити с коричка от кал. Зацапан от пътуване плащ от тежък тъмнозелен плат плътно обръщаше тялото му. Въпреки топлината в залата, човекът не бе отметнал качулката, засенчваща лицето му, но очите му проблясваха, докато наблюдаваше хобитите.

- Кой е този? - прошепна Фродо на Мажирепей при първата възможност. - Май не ни го представихте.

- Тоя ли? - отвърна стопанинът шепнешком и изви очи, без да обръща глава. - Право да си кажа, не знам. От ония е, дето бродят - Скиталци ги наричаме. Рядко говори, но когато е в настроение, може да разказва удивителни приказки. Изгуби се я за месец, я за година и после пак цъфне тук. Тая пролет много шеташе насам-натам, обаче напоследък не го бях виждал по нашия край. Никога не съм чувал истинското му име - тука го знаем с прякора Бързоход. С дългите си мотовили търчи като кон, ама никому не казва защо е чак толкова припрян. Но да не си блъскаме главата над изтока и запада, както казваме тука в Брее - имаме предвид Скиталците и Графството, да ме прощавате. Странно, че тъкмо вие питате за него...

Но в този миг някой подвикна за още бира и господин Мажирепей не успя да изясни последните си думи.

Фродо забеляза, че сега Бързоход гледа към него, сякаш бе чул или се досещаше за какво е ставало дума. След малко той надигна ръка и с леко кимване покани хобита до себе си. Когато Фродо се приближи, непознатият отметна качулката, разкривайки буйна черна коса, прошарена тук-там с побеляващи кичури, и сурово бледо лице с проницателни сиви очи.

- Наричат ме Бързоход - тихо каза той. - Много ми е приятно да се запозная с вас, господин... Подхълмов, ако старият Мажирепей добре е чул името.

- Добре го е чул - хладно отвърна Фродо. Чувстваше се твърде неудобно под втренчения поглед на тези проницателни очи.

- Е, господин Подхълмов - продължи Бързоход, - на ваше място бих попречил на младите си приятели да бъбрят толкова много. Пивото, топлината и случайните срещи са приятни неща, но... тук не е Графството. Всякакъв народ има. Но може би мислите, че не ми е работа да правя забележки - добави той с крива усмивка, забелязвайки погледа на Фродо. А напоследък през Брее минаха още по-странни пътници.

При тези думи той внимателно се взря в лицето на хобита. Фродо отвърна с предизвикателен поглед, но не каза нищо и Бързоход също премълча. Вниманието му внезапно се прикова към Пипин. Фродо с тревога откри, че насърчен от успеха

си с дебелия кмет на Голям Дълбалник, сега глупавият млад Тук описва в най-комична светлина прощалния празник на Билбо. Вече имитираше речта и наближаваше до поразителното изчезване.

Това го раздразни. Несъмнено за повечето местни хобити това бе съвсем безобидна приказка - просто чудат разказ за ония чудати личности далеч отвъд Реката, ала някои (например старият Мажирепей) знаеха туй-онуй и навярно навремето бяха чували слухове за изчезването на Билбо. В главите им щеше да изникне името на Торбинс, особено ако напоследък някой бе разпитвал в Брее за това име.

Фродо се въртеше на стола и се питаше какво да прави. Явно ощастливен от всеобщото внимание, Пипин напълно бе забравил за опасността. Изведнаж Фродо се изплаши, че в сегашното си настроение той може дори да спомене Пръстена, а това би било истинска катастрофа.

- Не се бавете, направете нещо! - прошепна Бързоход.

Фродо скочи на масата и заговори. Вниманието на публиката се отклони от Пипин. Някои хобити погледнаха Фродо, разсмяха се и изръкопляскаха, мислейки, че господин Подхълмов си е пийнал повече, отколкото може да носи.

Фродо се почувства като последен глупак и неволно започна (както бе свикнал по време на речи) да опипва из джоба си. Докосна верижката на Пръстена и някак непонятно го обхвана желанието да го надене и да се измъкне от нелепото положение. Кой знае защо, му се стори, че нещо или някой в залата му подсказва това желание. Той твърдо устоя на изкушението и здраво стисна Пръстена, та да не се изплъзне и да стори някоя пакост. Във всеки случай, това не го вдъхнови. Той изрече няколко “подходящи думи”, както биха ги нарекли в Графството:

- Най-дълбоко сме удовлетворени от вашия любезен прием и се осмелявам да изразя надеждата, че кратката ми визита ще помогне за подновяването на традиционните дружески връзки между Графството и Брее.

Тук той се смути и се закашля. Цялата зала гледаше към него. “Песен!” - извика един от хобитите. “Песен! Песен!” - ревнаха останалите. - Хайде драги господине, изпей ни нещо, дето не сме чували досега!”

За миг Фродо постоя със зяпнала уста. После от отчаяние запя една смешна песен, която Билбо обичаше (и дори се гордееше с нея, защото сам бе измислил думите). В нея ставаше дума за хан и навярно затова му дойде наум тъкмо това сега. Ето пълния й текст. Днес от него са останали само няколко думи.

Аз зная стар, чудесен хан,
прикрит под хълм голям.
Там точат пиво до зори
и Лунния човек дори
веднаж се спусна там.

Конярят има щур котак
с цигулка свири той.
Лъкът му пъргаво лети,
ту бодро мърка, ту скимти
или надава вой.

Щом гостите се веселят,
и кучето е с тях.
Уши наостря то тогаз,
шегите слуша до захлас
и пука се от смях.

Рогата крава имат там
с характер горделив.

Но песен чуе ли в нощта,
опашката размахва тя
и почва танц скоклив.

Там имат сребърен сервиз,
измит и подреден.
Неделни прибори държат
и все ги лъскат и въртят
във съботния ден.

Напи се Лунния човек,
котакът щур скимти.
Танцуват прибори със звън,
лудува кравата навън,
кутрето се върти.

Под стола Лунния човек
се просна да лежи.
Той пиво пиеше насън,
а взе да просветлява вън,
зората наближи.

Конярят рече: „Хей, котак,
конете лунни луди
опъват сребърни юзди,
но кочияшът тук седи,
а Слънцето се буди."

Котакът лъка завъртя,
нададе бесен вой.
Кръчмарят в този хаос див
разбута госта си сънлив.
„Разсъмва" - рече той.

Дотътриха го как да е
до пълната Луна.
И той към къщи се прибра,
а кравата се разигра
съвсем като сърна.

Начело крава и коне
застанаха за миг.
Цигулката - „тирим-тарам"
събуди всичко живо там
и почна танц велик.

„Дрън-дрън!" - и струните завчас
се скъсаха със звън.
Прескочи кравата Луната,
лъжичка с блюдо през вратата
избягаха навън.

Залезе кръглата луна,
а Слънцето изгря.
Защо си лягат сутринта -

*над туй се чуди дълго тя** (Елфите и хобитите смятат слънцето за жена - Б.а.)
и нищо не разбра.

Последваха гръмки и продължителни ръкопляскания. Фродо имаше хубав глас, а песента развесели всички. „Къде е старият Пиволей?" - развикаха се те. - Непременно трябва да чуе това. Нека Боб научи котарака си да свири на цигулка и ще можем да танцуваме." После поръчаха още пиво и се разшумяха: „Хайде пак, майсторе! Давай! Още веднъж!"

Накараха Фродо да изпие още една халба и да повтори песента. Мнозина запригласяха, защото мелодията беше популярна, а думите се запомняха лесно. Сега бе ред на Фродо да се главозамае от успеха. Той подрипваше по масата, а когато отново стигна до „прескочи кравата Луната", отскочи високо нагоре. Изглежда, че прекали, защото падна - бум! - право в подноса с халби, подхлъзна се и сред гръм, звън и трясък се търкулна от масата. Цялата публика отвори уста за буен смях и изведнъж остана така - мълчалива и зяпнала. Певецът се изпари. Той просто изчезна, сякаш бе минал през пода, без да остави дупка!

Местните хобити се ококориха, после скочиха на крака и един през друг взеха да викат Пиволей. Пипин и Сам се озоваха сами в ъгъла - цялата компания се бе отдръпнала от тях и от почтително разстояние ги обстрелваше с мрачни и подозрителни погледи. Очевидно сега мнозина ги смятаха за спътници на бродещ магьосник с неизвестни способности и намерения. Но най-много ги смути многозначителният и подиграваителен поглед на един местен жител. Малко по-късно той се изниза през вратата, последван от кривогледия южняк, с когото си бе шушукал цялата вечер. Хари, стражникът, също излезе подир тях.

Фродо бе готов да си скубе косите. Като не знаеше какво да прави, той пропълзя под масите към тъмния ъгъл, където Бързоход седеше неподвижно, без да издава мислите си. Фродо се облегна на стената и свали Пръстена. Нямаше представа как се е озовал на пръста му. Можеше само да предполага, че по време на песента го е опипвал в джоба си и пръстът му се е плъзнал вътре, когато размаха ръка, за да запази равновесие. За миг се запита дали самият Пръстен не го е изиграл, може би опитваше да се разкрие в отговор на нечие желание или заповед откъм залата. Не му се нравеха физиономиите на хората, които се бяха измъкнали.

- Е? - каза Бързоход, като го видя. - Защо направи това? Каквото и да бяха казали другарите ти, нямаше да е толкова зле! Направо си пъхна главата в торбата! Или по-скоро пръста, а?

- Не знам какво имате предвид - отвърна Фродо ядосан и разтревожен.

- О, знаеш, знаеш, но по-добре да изчакаме, докато суматохата позаглъхне. Тогава, ако нямаш нищо против, господин Торбинс, бих искал да поговорим на спокойствие.

- За какво? - попита Фродо, без да коментира внезапното споменаване на истинското му име.

- По един доста важен въпрос... за двама ни - отговори Бързоход, гледайки Фродо от упор. - Може да чуеш нещо полезно.

- Много добре - заяви Фродо, като се мъчеше да изглежда безучастен. - Ще говорим по-късно.

Междувременно край огнището се разгоря спор. Господин Мажирепей бе дотърчал и сега се мъчеше да изслуша едновременно няколко противоречиви описания на събитието.

- Видях го с очите си, господин Мажирепей - говореше един хобит. - Или по-точно не го видях, ако разбирате какво искам да кажа. Той просто изчезна, на въздух стана, дето се вика.

- Не думайте, господин Пелински! - възкликна озадаченият ханджия.

- Ще думам! - заяви Пелински. - И си го мисля отгоре на това.

- Сигурно има някаква грешка - поклати глава Мажирепей. - Онзи господин

Подхълмов беше прекалено плътничък, за да стане на въздух... или на пушек, което е по-вероятно в тази зала.

- Добре де, ами къде е сега? - викнаха гласове от няколко страни.

- Откъде да знам? Прав му път, да ходи където си ще, стига утре да си плати сметката. Ето, господин Тук например не е изчезнал.

- Е, аз видях каквото видях и каквото не видях - упорито рече Пелински.

- А пък аз казвам, че има някаква грешка - повтори Мажирепей и взе да събира върху таблата изпочупените съдове.

- Разбира се, че има грешка! - обади се Фродо. - Не съм изчезвал. Ето ме! Просто си приказвах в ъгъла с Бързоход.

Той пристъпи в светлината на огнището, но повечето посетители се отдръпнаха още по-смутено, отколкото преди. Ни най-малко не ги задоволи обяснението му, че след падането бил пропълзял пъргаво под масите. Раздразнени, мнозина местни хора и хобити тутакси напуснаха заведението - тая вечер нямаха настроение за по-нататъшни веселби. Неколцина мрачно огледаха Фродо и си зашушукаха, докато излизаха. Джуджетата и последните двама-трима Големи хора станаха и пожелаха „лека нощ" на съдържателя, но не и на Фродо и спътниците му. Не след дълго в залата остана само Бързоход, седнал незабелязан край стената.

Господин Мажирепей не изглеждаше особено обезпокоен. Той с основание разчиташе, че заведението тепърва ще се препълва много вечери наред, докато загадъчното произшествие бъде обсъдено от край до край.

- Ама вие какво правите, господин Подхълмов? - запита той. - Подплашихте ми клиентелата и изпотрошихте халбите с вашите акробатики!

- Много съжалявам, че причиних такива неприятности - каза Фродо. - Стана съвършено неволно, уверявам ви. Просто нещастна случайност.

- Добре, господи Подхълмов! Но ако пак се наканите да се премятате, да правите магии или каквото и да е, предупреждавайте хората... и най-вече мен. Ние тук сме малко подозрителни към всичко необичайно... или по-точно тайнствено, ако разбирате какво искам да кажа. Не ги възприемаме отведнъж тия работи.

- Вече няма да правя нищо подобно, господин Мажирепей, обещавам ви. А сега смятам да си легна. Утре ще тръгна рано. Ще се погрижите ли понитата да бъдат готови в осем часа?

- Много добре! Но преди да си заминете, бих искал да поговорим насаме, господин Подхълмов. Току-що се сетих за нещо, което трябва да ви кажа. Само да не се засегнете. Сега имам още малко работа, а след това ще дойда в стаята ви, ако нямате нищо против.

- Разбира се! - каза Фродо, но сърцето му изтръпна. Запита се колко ли потайни разговори ще трябва да проведе, преди да си легне, и какво ще му разкрият. Нима всички се бяха съюзили срещу него? Започваше да подозира, че дори зад шишкавото лице на стария Мажирепей се крият черни замисли.

Глава 10

БЪРЗОХОД

Фродо, Пипин и Сам се върнаха към сепарето. Вътре беше тъмно. Мери бе излязъл и огънят догаряше. Едва когато раздухаха жаравата и хвърлиха отгоре съчки, откриха, че Бързоход е влязъл с тях. Сега седеше спокойно на стола край вратата!

- Хей! - каза Пипин. - Кой си ти и какво искаш?

- Наричат ме Бързоход - отвърна той. - Твоят приятел може да е забравил, но беше обещал да си поговорим на спокойствие.

- Ако не се лъжа, твърдяхте, че може да чуя нещо полезно - каза Фродо. - Какво имате да ми съобщите?

- Няколко неща - отговори Бързоход. - Но, разбира се, на определена цена.

- Какво искате да кажете? - рязко запита Фродо.

- Не се стряскай! Искам да ти кажа, че ще ти съобщя каквото знам и ще ти дам добри съвети... но ще поискам възнаграждение.

- И какво ще е то, моля?

Сега Фродо подозираше, че е попаднал на мошеник, и смутено помисли, че е взел за из път само една дребна сума. Тя едва ли щеше да задоволи нехранимайкото, пък и не можеше да се лиши от нея.

- Няма да е повече, отколкото можеш да си позволиш - отвърна Бързоход и бавно се усмихна, сякаш четеше мислите на Фродо. - Искам само едно - да ме вземете за спътник, докато реша да ви напусна.

- Гледай ти! - възкликна Фродо изненадан, но не особепо облекчен. - Дори и да търсех нов спътник, не бих се съгласил, преди да узная подробно кой сте и с какво се занимавате.

- Превъзходно! - възкликна Бързоход, кръстоса крака и удобно сс облегна назад. - Изглежда, отново си взел да поумняваш и това е добър знак. Досега беше прекалено безгрижен. Много добре! Ще ти кажа каквото знам, а за наградата ще решиш сам. Може би ще я дадеш с удоволствие, след като ме изслушаш.

- Започвай тогава! - каза Фродо. - Какво знаеш?

- Прекалено много и прекалено мрачни неща - зловещо изрече Бързоход. - Но що се отнася до твоите работи... - Той стана, бързо отвори вратата и надникна навън. После тихичко я затвори, седна и продължи с по-нисък глас: - Аз имам остър слух. Вярно, не мога да изчезвам, но често ми се е налагало да преследвам диви и хитри същества, тъй че обикновено знам как да остана незабелязан. Тази вечер бях зад един плет край Пътя, западно от Брее, когато откъм Ридовете пристигнаха четирима хобити. Няма нужда да повтарям за какво разговаряха с Бомбадил и помежду си, но една фраза ме заинтригува. „Моля всички - каза един от тях, - не забравяйте, че името Торбинс не бива да се споменава. Ако трябва да се представя, ще бъда господин Подхълмов." Това ме заинтригува толкова много, че ги последвах насам. Веднага след тях се прехвърлих през оградата. Може би господин Торбинс има почтени причини да укрива името си, но ако е тъй, бих препоръчал на него и спътниците му да бъдат по-предпазливи.

- Не виждам какъв интерес може да представлява името ми за някого в Брее и все още чакам да узная защо се интересуваш от него гневно каза Фродо. - Може би господин Бързоход има почтени причини да шпионира и подслушва, но ако е тъй, бих му препоръчал да ги обясни.

- Добър отговор! - разсмя се Бързоход. - Но обяснението е просто: търсех хобит на име Фродо Торбинс. Трябваше да го намеря бързо. Знаех, че е изнесъл от Графството една... е, една тайна, засягаща мен и моите приятели. Само не ме разбирайте погрешно! - извика той, защото Фродо се надигна от стола, а Сам навъсен скочи на крака. - Ще пазя тайната много по-добре от вас. А тя наистина трябва да се пази! - Той се приведе напред, огледа ги и прошепна: - Бойте се от всяка сянка! През Брее са минали Черни конници. В понеделник, казват, един от тях дошъл по Зеления път от север, а по-късно се появил друг, пак по Зеления път, само че от юг.

Настъпи мълчание. Най-после Фродо се обърна към Пипин и Сам.

- Трябваше да се досетя от начина, по който ни посрещна стражникът. Изглежда, и ханджията беше подочул нещичко. Защо ни подканваше да отидем при компанията? И защо, защо, за бога, се държахме толкова глупаво? Трябваше кротко да си стоим тук.

- По-добре би било - съгласи се Бързоход. - Ако можех, щях да ви попреча да отидете в общата зала, но съдържателят не ме пусна да ви видя и не искаше да ви предаде бележка.

- Мислиш ли, че той... - започна Фродо.

- Не, не мисля нищо лошо за стария Мажирепей. Той просто не обича загадъчни скитници като мене. Фродо го изгледа озадачено.

- Е, приличам на същински мошеник, нали? - каза Бързоход. Устните му презрително се извиха и странна светлина проблесна в очите му. - Но дано да се опознаем по-добре. Надявам се тогава да ми обясниш какво стана в края на песента. Защото тази малка лудория...

- Чиста случайност! - прекъсна го Фродо.

- Не знам, не знам. Добре, нека е случайност. От тази случайност положението ти стана опасно.

- То едва ли би могло да се влоши - каза Фродо. - Знаех, че тези конници ме преследват, но сега поне изглежда, че са ме изтървали и са си заминали.

- Не разчитай на това! - рязко възрази Бързоход. - Те ще се върнат. И още ще дойдат. Има други. Аз знам броя им. Познавам тези Конници. - Той помълча и погледът му беше студен и твърд. - А на някои хора в Брее не може да се вярва. Бил Папратак например. Лоша слава се носи за него в Брее и съмнителен народ чука на портата му. Сигурно сте го забелязали в компанията - смугъл, ухилен тип. Шушукаше си много интимно с един от южните пришълци и двамата се изнизаха навън веднага след твоята „случайност". Не всички южняци имат добри намерения; колкото до Папратак, той би продал каквото и да било на първия срещнат или пък би сторил зло просто за удоволствие.

- Какво ще продаде Папратак и какво го засяга моята случайност? - запита Фродо, все още решен да не разбира намеците на Бързоход.

- Вести за теб, разбира се - отвърна Бързоход. - Някои хора много биха се заинтересували от разказа за твоето изпълнение. След това едва ли ще имат нужда да узнаят истинското ти име. Струва ми се повече от вероятно да го чуят, преди още да е изтекла нощта. Стига ли ти това? За наградата решавай сам - дали ще ме вземеш за водач, или не. Но мога да ти кажа, че познавам всички области от Графството до Мъгливите планини, защото дълги години съм бродил из тях. По-стар съм, отколкото изглеждам. Мога да ви бъда полезен. От днес нататък ще трябва да напуснете открития път; конниците ще дебнат по него и денем, и нощем. Можете да избягате от Брее. Докато грее слънце, навярно ще ви оставят да пътувате, ала няма да стигнете далече. Ще ви нападнат из пущинака, на някое диво място, където няма кой да ви помогне. Искаш ли да ви намерят? Те са страшни!

Хобитите го погледнаха и с изненада забелязаха, че лицето му е болезнено изкривено, а ръцете му са се вкопчили в подлакътниците на креслото. В стаята царуваше покой и тишина, светлината сякаш бе помръкнала. Бързоход дълго седя, без да ги вижда, като че крачеше из някакъв далечен спомен или се вслушваше в недоловими нощни звуци.

- Това е! - извика той накрая, прокарвайки длан по челото си. - Може би знам за преследвачите повече от вас. Вие се боите от тях, но страхът ви още не е достатъчен. Утре ще трябва да избягате, ако можете. Бързоход знае как да ви преведе по незнайни пътеки. Ще го вземете ли?

Настана тежко мълчание. Фродо не отговаряше, съмнения и страх обърквaха мислите му. Сам се намръщи, погледна господаря си и накрая не издържа:

- С ваше разрешение, господин Фродо, аз бих казал *не!* Тоя Бързоход тука ни предупреждава и казва „пазете се". На това отвръщам *да* и нека да започнем най-напред с него. Той идва от Пущинака, а аз никога не съм чувал хубави думи за подобни хора. Ясно е, че знае нещо, дори повече, отколкото ми се нрави, но това не е причина да му позволим да ни отведе на някое диво място, където няма кой да ни помогне, както сам каза.

Пипин смутено се въртеше на стола си. Вместо да отговори на Сам, Бързоход обърна проницателния си поглед към Фродо.

- Не - бавно произнесе Фродо с наведени очи. - Не съм съгласен. Мисля... мисля, че в действителност не си такъв, на какъвто се правиш. Започна да говориш

като хората от Брее, но гласът ти се промени. И все пак Сам е прав в едно: не виждам защо ни предупреждаваш да се пазим, а после искаш да те приемем на вяра. Защо се преструваш? Кой си? Какво знаеш в действителност за... за моите работи и откъде си го узнал?

- Урокът по предпазливост бе добре усвоен - мрачно се усмихна Бързоход. - Но предпазливостта е едно, а колебливостта - съвсем друго. Сами вече никога не ще стигнете до Ломидол и единственият ви шанс е да ми се доверите. Трябва да решавате. Готов съм да отговоря на някои въпроси, ако това може да ви помогне. Но дали ще повярвате на разказа ми, ако още не сте сигурни в мен? Слушайте все пак...

В този миг на вратата се почука. Появи се господин Мажирепей със свещи, а след него Ноб носеше кофи с гореща вода. Бързоход се отдръпна в един тъмен ъгъл.

- Дойдох да ви пожелая лека нощ - каза стопанинът, слагайки свещите по масите. - Ноб! Отнеси водата в стаите! Мажирепей затвори вратата.

- Такива ми ти работи - започна той колебливо и смутено. - Ако съм объркал нещо, искрено съжалявам. Но ще се съгласите, работата край няма, а пък аз съм зает човек. Обаче тая седмица две неща ми пришпориха паметта, дето се вика, пък дано не е много късно. Разбирате ли, бяха ме помолили да гледам за хобити от Графството, особено за един на име Торбинс.

- И какво общо има това с мен? - запита Фродо.

- Е, вие си знаете най-добре! - многозначително каза съдържателят. - Аз няма да ви издам, бяха ми казали, че този Торбинс ще пътува под името Подхълмов. Освен това ми дадоха описание, което доста добре ви подхожда, ако мога така да се изразя.

- Тъй ли! Да го чуем тогава! - прекъсна го Фродо.

- *Дебело червенобузесто дребосъче* - тържествено произнесе Мажирепей.

Пипин се изхили, но Сам изглеждаше възмутен.

- „Това няма да ти помогне много, Пиволее, повечето хобити са такива", рече ми той - продължи Мажирепей, хвърляйки бърз поглед към Пипин. - „Но този е по-висок и по-симпатичен от другите, освен това има трапчинка на брадичката. Наперено момче с лъскави очички." Да прощавате, ама той го рече, не аз.

- *Той* ли го рече? И кой е той? - нетърпеливо запита Фродо.

- А! Гандалф беше, ако знаете за кого говоря. Разправят, че бил магьосник, но магьосник, или не, той ми е добър приятел. Сега обаче не знам какво ще ми рече, ако пак се видим. Няма да се чудя, ако ми вкисне всичкото пиво или ме превърне в цепеница. Малко кибритлия си пада. Но стореното си е сторено.

- Добре де, какво сте сторили? - подкани го Фродо, измъчен от бавното разнищване на мислите му.

- Докъде бях стигнал? - Ханджията помълча и щракна с пръсти.

- А, да! Старият Гандалф. Преди три месеца нахълта в стаята ми, без да чука. „Пиволее - казва, - утре сутрин заминавам. Ще направиш ли нещо за мен?" - „Само го кажете" - отвръщам аз. - „Бързам - казва той - и нямам време да го направя лично, но искам да изпратя вест в Графството. Имаш ли някой доверен човек да го пратиш натам?" - „Мога да намеря някого - рекох аз, - сигурно утре или вдругиден." - „Нека да е утре" - каза ми той и ми даде едно писмо. Адресирано е съвсем ясно.

Господин Мажирепей измъкна от джоба си плик и зачете адреса бавно и гордо (той ценеше репутацията си на грамотен човек):

Г *-н ФРОДО ТОРБИНС, ТОРБОДЪН, ХОБИТОВО В ГРАФСТВОТО*

- Писмо от Гандалф за мен! - извика Фродо.

- А! - каза Мажирепей. - Значи истинското ви име е Торбинс?

- Така е и вместо да питате, по-добре ми дайте незабавно това писмо и обяснете защо не сте го изпратили. Предполагам, че това искахте да ми кажете, макар че доста го увъртахте.

Горкият господин Мажирепей изглеждаше твърде смутен.

- Прав сте, благородни господине, и моля за извинение - каза той.

- Умирам от страх при мисълта какво ще рече Гандалф, ако стане някоя беля. Но не го задържах нарочно. Прибрах го да е на сигурно място. А пък на следващия ден не можах да намеря желаещи да отидат до Графството, нито на по следващия, а моите хора си ми трябваха. И едно подир друго, едно подир друго, докато ми изхвръкна от ума. Аз съм зает човек. Ще направя каквото е по силите ми, за да оправя нещата. Само кажете, ако мога да помогна с нещо. Не заради писмото, а защото обещах на Гандалф. „Пиволее - рече ми той, - не след дълго този мой приятел от Графството може да пристигне насам заедно с още един. Ще се представи с името Подхълмов. Запомни това! Но не бива да питаш за нищо. Ако не съм с него, може да е в беда и да се нуждае от помощ. Направи каквото можеш и ще ти бъда признателен." Ето че сте тук, а и бедата не изглежда далече.

- Какво искате да кажете? - запита Фродо.

- Ония черни хора - прошепна кръчмарят. - Те търсят *Торбинс* и ако имат добри намерения, то тогава аз съм хобит. Дойдоха в понеделник и всички кучета заскимтяха, а гъските се разграчиха. Страшна работа, казвам ви. Ноб дотича да ми каже, че двама черни мъже питат на вратата за хобит на име Торбинс. Цялата му коса беше настръхнала. Рекох им на ония черни типове да се махат и треснах вратата, но разправят, че са задавали същия въпрос чак до село Сводче. Оня Скиталец, Бързоход, и той разпитваше. Помъчи се да се докопа до вас, преди да сте похапнали, представете си.

- Представяме си! - рязко изрече Бързоход, излизайки от сянката. - И ако го беше пуснал, Пиволее, щеше да спестиш много неприятности.

Стопанинът смаяно скочи от стола.

- Ти! - викна той. - Където не те сее човек, там никнеш. Какво искаш сега?

- Той е тук с мое разрешение - каза Фродо. - Дойде да ми предложи помощта си.

- Е, вие сигурно най-добре си знаете - рече Мажирепей, хвърляйки подозрителни погледи към Бързоход. - Но ако аз бях на вашия хал, не бих тръгнал със Скиталец.

- А с кого би тръгнал? - запита Бързоход. - С някой дебел ханджия, който щеше да си забрави името, ако клиентите не му го подвикваха по цял ден? Тия приятели не могат вечно да стоят в „Понито", нито пък да си идат в къщи. Чака ги дълъг път. Би ли тръгнал да ги пазиш от черните мъже?

- Аз? Да напусна Брее? За нищо на света - заяви изплашеният до смърт господин Мажирепей. - Но защо не постоите тук на спокойствие, господин Подхълмов? Какви са тия нелепи истории? Бих искал да знам какво търсят тия черни мъже и откъде идат?

- Съжалявам, не мога да обясня всичко - отговори Фродо. - Разказът е дълъг, а аз съм уморен и много изплашен. Но ако възнамерявате да ми помогнете, длъжен съм да ви предупредя, че ще бъдете под заплаха, докато съм във вашия дом. Тия Черни конници - не съм сигурен, ала мисля... боя се, че идват от...

- Те идват от Мордор - тихо каза Бързоход, - От Мордор, Пиволее, ако това ти говори нещо.

- Пази боже! - викна пребледнелият Мажирепей; явно бе чувал името. - Това е най-лошата новина в Брее, откакто се помня.

- Така е - каза Фродо. - Още ли искате да ми помогнете?

- Още - потвърди Мажирепей. - Повече от когато и да било. Макар да не знам какво могат да сторят такива като мен против... против... - Гласът му секна.

- Против сянката от изток - спокойно каза Бързоход. - Малко можеш да сториш, Пиволее, но и то ще е от полза. Можеш да приемеш тази вечер нашия приятел под името Подхълмов и да забравиш името Торбинс, докато не се отдалечи оттук.

- Така и ще сторя - каза Мажирепей. - Но се боя, че и без моя помощ ще узнаят, че е тук. Меко казано, много е жалко, че господин Торбинс привлече вниманието тая вечер. В Брее и по-рано са чували историята за изчезването на господин

Билбо. Даже и моят Ноб с коравата си чутура взе да се досеща, а по нашия край има и по-схватливи от него.

- Е, можем само да се надяваме, че Конниците няма да се върнат веднага - каза Фродо.

- И аз на това се надявам - каза Мажирепей. - Но ако ще и да са призраци, няма лесно да влязат в „Понито". От нищо се не бойте до заранта. Ноб ще си затваря устата. Никакъв черен човек няма да прекрачи прага ми, докато мога да се държа на крака. Аз и моите хора ще бдим тази нощ, а вие по-добре поспете, ако можете.

- Във всеки случай трябва да ни събудите призори - каза Фродо. - Ще потеглим колкото се може по-рано. Закуската за шест и половина, ако обичате.

- Слушам! Ще се разпоредя за всичко - каза съдържателят. - Лека нощ, господин Торбинс... Подхълмов, исках да кажа! Лека нощ... божичко! Къде е вашият господин Брендифук?

- Не знам - каза Фродо, обхванат от внезапна тревога. Съвсем бяха забравили за Мери, а ставаше късно. - Боя се, че е навън. Разправяше, че щял да подиша чист въздух.

- Е, няма грешка, някой трябва да ви наглежда, като че сте тръгнали на неделна разходка! - сгълча го Мажирепей. - Трябва да изтичам да дръпна резетата, но ще заръчам да пуснат приятеля ви, когато дойде. А най-добре да пратя Ноб да го потърси. Лека нощ на всички!

Господин Мажирепей хвърли още един подозрителен поглед към Бързоход, поклати глава и най-после излезе. Стъпките му се отдалечиха по коридора.

- Е? - каза Бързоход. - Кога ще отвориш това писмо?

Преди да счупи печата, Фродо внимателно го огледа. Той явно бе сложен от Гандалф. Отвътре бе изписано с енергичния, но изящен почерк на вълшебника следното послание:

СКОКЛИВОТО ПОНИ, БРЕЕ. Ден средногодишен. Година на Графството 1418.

Скъпи Фродо,

Лоши вести ме споходиха тук. Трябва да замина незабавно. Постарай се да напуснеш Торбодън колкото може по-скоро и наи-късно до края на юли да бъдеш извън Графството. Ще се върна при първата възможност; ако открия, че си заминал, ще те последвам. Ако минеш през Брее, остави ми тук бележка. Можеш да се довериш на съдържателя (Мажирепей). Възможно е по пътя да срещнеш един мой приятел - човек, мършав, тъмнокос, висок, някои го наричат Бързоход. Той знае как стоят нещата и ще ти помогне. Насочи се към Ломидол. Надявам се там отново да се срещнем. Ако не дойда, Елронд ще ти даде съвет.

Твой забързан

ГАНДАЛФ

П.С. В НИКАКЪВ СЛУЧАЙ не го използвай отново! Не пътувай нощем!

П.П.С. Провери дали е истинският Бързоход. По пътищата скитат разни тъмни личности. Истинското му име е Арагорн.

Не всякое злато сияе,
не всеки скиталец е враг,
здрав старец не вехне. до края,
не жари слана корен як.
Ще лумне пак пламък изгаснал,
над сянката - лъч засиял,
строшеният меч ще зарасне,
сваленият пак ще е крал.

П.П.П.С. Надявам се Мажирепей да изпрати бързо писмото. Достоен мъж, но паметта му е като килер - каквото потърсиш, все е затрупано. Ако забрави, ще го опека на шиш.

Сбогом?

Фродо прочете писмото, после го подаде на Пипин и Сам.

- Старият Мажирепей наистина е забъркал голяма каша! - каза той. - Заслужава си да го изпекат на шиш. Ако бях получил това писмо навреме, сега щяхме да сме на спокойствие в Ломидол. Но какво може да се е случило с Гандалф? Той пише така, сякаш потегля срещу ужасна заплаха.

- От много години е все така - каза Бързоход. Фродо се обърна и го изгледа замислено. Питаше се какво ли значи вторият послепис на Гандалф.

- Защо не каза веднага, че си приятел на Гандалф? Нямаше да си губим времето.

- Така ли? Би ли ми повярвал някой от вас досега? Аз не знаех за това писмо. Смятах, че ако искам да ви помогна, трябва да спечеля доверието ви без никакви доказателства. Във всеки случай нямах намерение да се разкрия веднага. Първо трябваше *аз* да ви проуча и да се уверя кои сте. Врагът и преди ми е устройвал клопки. Щом взех решението си, бях готов да ви кажа всичко, което пожелаете. Но трябва да призная - добави той със странен смях, - че се надявах да ме приемете заради самия мен. Преследваният понякога се уморява от недоверие и копнее за дружба. Но, изглежда, видът ми не е много привлекателен.

- Така е... поне на пръв поглед - разсмя се Пипин, внезапно облекчен, след като бе прочел писмото на Гандалф. - Но благородството иде от делата, както казваме в Графството. Смея да кажа, че и ние няма да изглеждаме по-добре, след като поскитаме някой и друг ден през ями и тръна.

- За да заприличаш на Бързоход, не е достатъчно да поскиташ из Пущинака няколко дни, седмици или години - отвърна Скиталецът. - По-скоро ще умреш, освен ако си замесен от по-яко тесто, отколкото изглеждаш.

Пипин млъкна, но Сам не мирясваше и продължаваше да оглежда Бързоход с подозрение.

- Откъде да знаем, че ти си онзи Бързоход, за когото пише Гандалф? - попита той. - Преди да се появи писмото, ти изобщо не споменаваше за вълшебника. Мене ако питат, може да си предрешен шпионин, който опитва да ни привлече подир себе си. Какво ще речеш сега?

- Че си юначага - отвърна Бързоход. - Боя се обаче, че имам само един отговор, Сам Майтапер. Ако бях убил истинския Бързоход, можех да убия и *вас.* И вече щях да съм ви убил без толкова приказки. Ако исках Пръстена, можех да го имам - СЕГА!

Той се изправи и като че изведнъж стана по-висок. В очите му пламна пронизващ, заповеден блясък. Отхвърляйки плаща си назад, той положи ръка върху дръжката на скрития си меч. Никой не посмя да мръдне. Сам го гледаше безмълвно със зяпнала уста.

- Но за щастие аз съм *истинският* Бързоход - каза той, като ги гледаше отвисоко, и внезапна усмивка смекчи лицето му. - Аз съм Арагорн, син на Араторн, и ако с живота или смъртта си мога да ви спася, ще го сторя.

Настъпи дълго мълчание. Най-сетне Фродо колебливо заговори:

- Още преди писмото вярвах или поне исках да вярвам, че си приятел. Ти ме изплаши няколко пъти тази вечер, но нито веднъж не го стори така, както бих очаквал от прислужник на Врага. Мисля, че някой от неговите шпиони би... би изглеждал по-красив, но би излъчвал грозота, ако ме разбираш.

- Ясно - разсмя се Бързоход. - Аз изглеждам грозен, но излъчвам красота. Това ли е? „Не всякое злато сияе, не всеки скиталец е враг."

- Значи онези стихове се отнасяха за теб? - запита Фродо. - Не можех да разбера какво означават. Но как узна, че са в писмото на Гандалф, без да си го чел?

- Не съм узнал. Но аз съм Арагорн и тия стихове вървят заедно с името.

Той извади меча си и хобитите видяха, че острието наистина е пречупено на един фут над дръжката.

- Не върши кой знае каква работа, нали, Сам? - каза Бързоход. - Но иде

времето, когато ще бъде изкован наново.

Сам премълча.

- Е - каза Бързоход, - с разрешението на Сам ще смятаме въпроса за приключен. Бързоход става ваш водач. Утре ни чака тежък път. Дори да ни оставят безпрепятствено да напуснем Брее, едва ли можем да се надяваме, че ще останем незабелязани. Но при първа възможност ще опитаме да се откъснем. Освен главният път познавам още един-два маршрута, водещи навън от местността Брее. Откъснем ли се от преследвачите, ще потеглим към Бурния връх.

- Бурният връх ли? - обади се Сам. - Какво е това?

- Един хълм северно от шосето, приблизително на половината път от тук до Ломидол. Оттам се вижда надлъж и шир и ще можем да се поогледаме. Ако Гандалф иде подир нас, той също ще се насочи нататък. След Бурния връх пътят ни ще стане по-труден и ще трябва да избираме измежду различни опасности.

- Кога видя Гандалф за последен път? - запита Фродо, - Знаеш ли къде е, какво прави?

Лицето на Бързоход потъмня.

- Не знам - каза той. - Напролет заедно дойдохме откъм изток. През последните няколко години често стоях на стража по границите на Графството, докато той е зает другаде. Гандалф рядко ви оставяше без надзор. За последен път се срещнахме на първи май край Сарнов брод, надолу по Брендивин. Той ми каза, че си е свършил работата с теб и че през последната седмица на септември ще потеглиш за Ломидол. Знаех, че той ще бъде с тебе, и затова заминах да уредя един личен въпрос. Сбъркал съм. Явно са го настигнали лоши вести, а аз не съм бил наблизо да му помогна. За пръв път, откакто го познавам, започвам да се тревожа. Дори ако е възпрепятстван да дойде лично, би трябвало да ни изпрати вести. Преди време, когато се върнах, узнах лошите новини. Вече се е разчуло надлъж и шир, че Гандалф е изчезнал, а Черните конници идват. Узнах това от елфите на Гилдор; по-късно те ми съобщиха, че си напуснал дома си, но нямаше сведения да си излязъл от Фуков край. С тревога наблюдавах Източния път.

- Мислиш ли, че Черните конници имат нещо общо с това... с отсъствието на Гандалф, искам да кажа? - запита Фродо.

- Не знам кой друг би могъл да му попречи освен самият Враг - каза Бързоход. - Но не губя надежда! Гандалф е много по-велик, отколкото си мислите в Графството... обикновено вие можете да видите само шегите и играчките му. Но сегашното начинание ще бъде най-тежката му задача.

Пипин се прозя.

- Съжалявам - рече той, - но съм изморен до смърт. Напук на всички опасности и страхове трябва да си лягам, иначе ще задремя на стола. Къде е тоя глупав Мери? Само това ни липсваше - да тръгнем из тъмното да го търсим.

В този миг входната врата се тресна; по коридора затропаха бързи стъпки. В сепарето нахлу Мери, следван от Ноб. Той бързо затвори вратата и се облегна на нея. Едва дишаше. Хобитите го гледаха с тревога и най-сетне той изпъшка:

- Видях ги, Фродо! Видях ги! Черните конници!

- Черните конници! - извика Фродо. - Къде?

- Тук. В селото. Аз стоях в сепарето около час. Вас още ви нямаше и излязох да се поразходя. Накрая се върнах и спрях там, където не достигаше светлината на фенера, да погледам звездите. Внезапно ме побиха тръпки и усетих, че нещо ужасно пълзи наоколо - отвъд светлня кръг на фенера, в сенките зад пътя, имаше някаква още по-гъста сянка. Веднага след това тя безшумно се изплъзна в мрака. Кон нямаше.

- Накъде отиде? - рязко запита Бързоход. Забелязвайки непознатия едва сега, Мери се сепна.

- Продължавай - каза Фродо. - Той е приятел на Гандалф. После ще ти обясня.

- Стори ми се, че отива на изток покрай Пътя - продължи Мери. - Опитах да го проследя. Разбира се, то изчезна почти веднага, но аз завих зад ъгъла и продължих

чак до последната крайпътна къща.

Бързоход го изгледа смаяно.

- Имаш юначно сърце, но си постъпил безразсъдно.

- Не знам - каза Мери. - Мисля, че не бях нито смел, нито глупав. Просто не можех да се удържа. Сякаш нещо ме притегляше. Както и да е, продължих и ненадейно чух гласове край оградата. Единият мънкаше неясно, другият шепнеше или съскаше. Не можах да разбера нито дума. Не пропълзях по-наблизо, защото цял се разтреперах. После ме обзе ужас, обърнах се и тъкмо се канех да хукна към къщи, когато нещо се приближи изотзад и аз... аз се строполих.

- Аз го намерих, сър - намеси се Ноб. - Господин Мажирепей ме прати навън с фенера. Слязох до Западната порта, после се върнах до Южната. Току до дома на Бил Папратак ми се стори, че виждам нещо на Пътя. Не мога да се закълна, но като че ли двама души се бяха навели над нещо и го повдигаха. Нададох вик, ала когато стигнах на мястото, от тях нямаше и следа, само господин Брендифук лежеше в канавката. Изглеждаше заспал. Като го разтърсих, рече: „Мислех, че съм паднал в дълбока вода." Много странен беше и щом го свестих, скочи на крака и хукна насам като заек.

- Боя се, че е вярно, макар да не помня какво съм казал - съгласи се Мери. - Сънувах някакъв страшен сън, но не мога да си го припомня. Бях се разпаднал на парчета. Не знам какво ме сполетя.

- Аз знам - каза Бързоход. - Черният дух. Конниците трябва да са оставили конете си отвън и да са се промъкнали тайно през Южната порта. Сега вече знаят всички новини, защото са посетили Бил Папратак, а навярно и южнякът е бил шпионин. Нещо може да се случи тази нощ, преди да сме напуснали Брее.

- Какво ще се случи? - запита Мери. - Ще нападнат ли странноприемницата?

- Не, не вярвам. Още не са се събрали всички. И във всеки случай те не действат така. Най-силни са сред мрак и самота; не биха нападнали открито дом, в който има светлина и много хора. Все още не са отчаяни дотам, знаят, че ни предстоят още много левги из Ериадор. Но ужасът е тяхна сила и някои хора от Брее вече са в лапите им. Те ще заставят тия отрепки да сторят някакво злодеяние - Папратак, някои от чужденците, а може би и стражника. В понеделник Черните конници приказваха с Хари на Западната порта, видях ги. Когато си заминаха, той беше пребледнял и цял се тресеше.

- Изглежда, отвсякъде ни обграждат врагове - каза Фродо. - Какво да правим?

- Стойте тук и не се прибирайте по стаите си! Противникът несъмнено се е осведомил за тях. Прозорците на хобитовите стаи гледат на север и са досами земята. Ще останем всички заедно и ще залостим вратата и прозореца. Но най-напред двамата с Ноб ще донесем багажа ви.

Докато Бързоход беше навън, Фродо набързо разказа на Мери какво бе станало след вечеря. Мери все още четеше и обмисляше писмото на Гандалф, когато Бързоход и Ноб се върнаха.

- Е, господа - каза Ноб, - раздърпах одеялата на всички легла и пъхнах отдолу по една голяма възглавница. А на вашата глава направих чудесна имитация от една кафява кърделя, господин Торб... Подхълмов, сър - добави той ухилено.

Пипин се разсмя.

- Сигурно много си прилича! Но какво ще стане, като разберат измамата?

- Ще видим - каза Бързоход. - Да се надяваме, че ще удържим крепостта до разсъмване.

- Лека ви нощ - каза Ноб и излезе да се включи в нощната стража пред вратата.

Хобитите струпаха снаряжението си на пода. Залостиха вратата с едно столче и затвориха прозореца. Като надникнаха навън, Фродо видя, че нощта е все така ясна. Яркият Сърп (Така хобитите наричат Колата или Голямата мечка. - Б. а.) висеше над плещите на хълма Брее. Фродо затвори тежките вътрешни капаци, сложи резето и дръпна завесите. Бързоход подкладе огъня и духна свещите.

Хобитите налягаха на одеялата си с крака към огнището, а Бързоход седна на

стола до вратата. Поприказваха още малко, докато Мери изчерпи въпросите си.

- Кравата прескочила Луната! - изкиска се той, като се омотаваше в одеялото. - Колко си бил смешен, Фродо! Защо не съм бил там да те видя. Достойните граждани на Брее ще има да приказват за това още сто години.

- Надявам се - каза Бързоход.

После хобитите замлъкваха и един по един се унесоха в сън.

Глава 11

КИНЖАЛ В МРАКА

Докато те се готвеха за сън в хана на Брее, над Фуков край тегнеше мрак, мъгли блуждаеха из долчинките и по речния бряг. Къщата в Щурчов дол тънеше в тишина. Шишко Болгер предпазливо открехна вратата и надникна навън. Страхът му се бе засилвал през целия ден и сега той не можеше нито да седи, нито да си легне - из безветрения нощен въздух надвисваше заплаха. Докато гледаше към мрака, под дърветата се размърда черна сянка, портичката сякаш сама се отвори и безшумно се затвори. Скова го ужас. Той се шмугна назад и постоя разтреперан в коридора. После затвори вратата и превъртя ключа.

Нощта напредваше. Откъм пътя се прокраднаха тихи конски стъпки. Край портичката те спряха и три черни фигури пропълзяха в двора като нощни сенки. Едната тръгна към вратата, другите застанаха край ъглите от двете страни на къщата, нощта бавно се влачеше, а те стояха там, неподвижни като каменни сенки. Домът и кротките дървета сякаш бяха затаили дъх в очакване.

Листата леко потръпваха и нейде далече пропя петел. Отминаваше студеният час преди разсъмване. Фигурата край вратата се раздвижи. В безлунния мрак проблесна стоманено острие, сякаш от ножницата се изля лъч хладна светлина. Вратата се разтресе от мек, но тежък удар.

- Отворете в името на Мордор! - изрече тънък, заплашителен глас. От втория удар вратата се поддаде и рухна навътре с пропукани дъски и разбита ключалка. Черните фигури бързо влязоха.

В този миг сред близките дървета засвири рог. Той прониза нощта като огън, лумнал на висок хълм.

НА КРАК! СТРАХ! ОГЪН! ВРАГ! НА КРАК!

Шишко Болгер не бе стоял със скръстени ръце. Веднага щом зърна черните фигури да пълзят през градината, той разбра, че трябва да бяга или да загине. И избяга - през задната врата, през градината и през нивите. Когато стигна до най-близката къща, на повече от една миля, той рухна на прага с вик:

- Не, не, не! Недейте мен! Не го взех аз!

Мина доста време, докато някой разбере бръщолевенето му. Най-сетне схванаха, че във Фуков край има врагове, някакво странно нашествие от Старата гора. И повече не губиха време.

СТРАХ! ОГЪН! ВРАГ!

Брендифуковци свиреха с рог Зова на Фуков край, който не бе звучал вече сто години, откакто през Лютата зима белите вълци бяха минали по леда на Брендивин.

НА КРАК! НА КРАК!

Отдалече отвръщаха рогове. Тревогата се разнасяше. Черните фигури избягаха от къщата. Тичайки, една от тях изтърва на прага хобитово наметало. От пътя се раздаде звук на копита, премина в галоп и затрополи надалеч в нощта. Из целия Щурчов дол отекваха рогове, крещяха гласове, търчаха крака. Но Черните конници вихрено препускаха към Северната порта. Нека си свири дребният народ! Саурон ще се заеме с тях по-късно. Сега имаха друга задача - вече

знаеха, че къщата е празна и Пръстенът е изчезнал. Те прегазиха стражите на портата и изчезнаха от Графството.

През нощта Фродо ненадейно се събуди от дълбока дрямка, сякаш бе го стреснал някакъв звук или нечие присъствие. Видя Бързоход, седнал нащрек на стола си. Не помръдваше, но в очите му проблясваха лъчи от ярките пламъци в огнището.

Скоро Фродо отново заспа, но воят на вятъра и тропот на копита смущаваха сънищата му. Вятърът сякаш обикаляше къщата и я разтърсваше, в далечината бясно свиреше рог. Той отвори очи и чу как в двора на хана някакъв петел пее колкото му глас държи. Бързоход бе дръпнал завесите и със звън разтваряше капаците на прозорците. Първите бледи лъчи на зората изпълниха стаята и отвън нахлу прохладен въздух.

След като ги събуди, Бързоход веднага ги отведе в спалните им. Щом ги видяха, хобитите разбраха колко разумен е бил съветът му - насилените прозорци висяха накриво и завесите плющяха, леглата бяха разхвърляни, накълцаните възглавници се търкаляха по пода, а кафявата къделя бе раздрана на парчета.

Бързоход незабавно повика стопанина. Горкият господин Мажирепей изглеждаше сънен и уплашен. Не бил мигнал цяла нощ (твърдеше той), ала не чул нито звук.

- Откакто се помня, такова нещо не е било! - викна той и ужасено вдигна ръце. - Гостите да не могат да си спят в леглата, да ми съсипят хубавите възглавници и прочие! Какво ли ни чака?

- Мрачни времена - каза Бързоход. - Но засега може да те оставят на мира, щом се отървеш от нас. Потегляме незабавно. За закуската не се грижи - ще трябва да се задоволим с по една-две хапки на крак. След няколко минути багажът ще бъде събран.

Господин Мажирепей изтича да види дали понитата са готови и да им донесе „хапките". Но скоро се върна слисан. Понитата бяха изчезнали! През нощта някой бе отворил вратите на конюшнята и сега тя беше празна - липсваха не само понитата на Мери, но и останалият добитък.

Вестта съкруши Фродо. Каква надежда имаха да стигнат пеш до Ломидол, когато враговете ги преследваха с коне? Със същия успех можеха да се запътят и към Луната. Бързоход дълго мълча, оглеждайки хобитите, сякаш преценяваше силата и смелостта им.

- С понитата нямаше да избягаме от конниците - замислено каза той най-сетне, сякаш се досещаше за мислите на Фродо. - Там, откъдето смятам да ви преведа, и пеша ще се движим почти със същата скорост. Аз поне нямах намерение да яздя. Друго ме тревожи - храната и багажите. Оттук до Ломидол можем да се надяваме само на онова, което ще носим, а трябва да предвидим и нещичко в повече, защото може да ни забавят или да ни принудят да заобикаляме далеч от прекия път. Колко можете да носите на гръб?

- Колкото трябва - каза Пипин. Сърцето му се свиваше, но той се мъчеше да покаже, че е по-як, отколкото изглежда (и се чувства).

- Аз мога да нося за двама - предизвикателно заяви Сам.

- Нищо ли не може да се направи, господин Мажирепей? - запита Фродо. - Няма ли да намерим чифт понита в селото или поне едно, колкото за багажа? Не вярвам да ни ги дадат под наем, но можем да ги купим - неуверено добави той, като се питаше дали е в състояние да си позволи подобни разходи.

- Съмнявам се - печално каза съдържателят. - Няколкото местни понита за езда бяха в моя обор и са изчезнали. Колкото до впрегатните коне, понита и прочие, в Брее те са съвсем малко и няма да са за продан. Но ще сторя каквото мога. Ей сега ще изръчкам Боб от леглото и ще го пратя да поразпита.

- Да - колебливо се съгласи Бързоход, - така ще е най-добре. Боя се, че ще трябва да намерим поне едно пони. Но така губим всякаква надежда да потеглим рано и да се измъкнем незабелязано! Със същия успех можехме да изсвирим с

рог, за да обявим пътуването си. Не ще и дума, това е влизало в техния план.

- Всяко зло за добро - каза Мери. - Докато чакаме, ще можем да закусим, и то на маса. Дайте да спипаме Ноб!

В крайна сметка закъсняха повече от три часа. Боб се върна и докладва, че из цялата околност няма кон или пони за продан освен едно, за което Бил Папратак бил склонен да се пазари.

- Нещастно, старо, прегладняло добиче - каза Боб, - но ако добре познавам Бил Папратак, както сте закъсали, ще ви изкопчи поне тройната му цена.

- Бил Папратак ли? - запита Фродо. - Да не ни крои някакъв номер? Току-виж, животното избяга обратно с багажа ни или пък помогне да ни проследят.

- И аз това се питам - каза Бързоход. - Но не мога да си представя някое добиче да се върне при него, щом веднъж се е отървало. Според мен това е просто допълнителна идея на любезния господин Папратак - да припечели още нещичко от цялата работа. Главната опасност е там, че горкото създание навярно е пред умиране. Но не виждам избор. Каква цена иска?

Бил Папратак искаше дванадесет сребърника и това наистина бе поне тройно повече от цената на понитата по тия места. Животното се оказа костеливо, недохранено и унило, ала все още не се канеше да умира. Господин Мажирепей го плати от джоба си и дори предложи на Мери осемнадесет сребърника като компенсация за изчезналите понита. Той беше почтен човек и в Брее го смятаха за заможен, но загубата на тридесет сребърника бе твърде болезнен удар и най-лошото бе, че го изнудва Бил Папратак.

Трябва да се каже, че в края на краищата щастието му се усмихна. По-късно се оказа, че е бил откраднат само един кон. Останалите - прогонени или избягали от ужас - бяха открити след време да бродят из разни кътчета на местността Брее. Понитата на Мери бяха избягали заедно и след това (като благоразумни създания) се бяха упътили към Ридовете да търсят Шишко Тромчо. Така за известно време се озоваха под грижите на Том Бомбадил, което много им хареса. Но когато новините за събитията в Брее стигнаха до Том, той ги изпрати на господин Мажирепей. Така ханджията се сдоби с пет хубави понита на твърде износна цена. В Брее те имаха повече работа, но Боб ги гледаше добре и, общо взето, бяха щастливи - спестиха си едно мрачно и опасно пътешествие. Но и не видяха Ломидол.

Засега обаче господин Мажирепей знаеше само едно - че паричките му са отишли на вятъра. А имаше и други неприятности. Щом се събудиха и узнаха за нападението на хана, останалите гости вдигнаха олелия до бога. Пътниците от юг бяха загубили няколко коня и гръмогласно обвиняваха съдържателя, докато се изясни, че през нощта е изчезнал и един от тях - не кой да е, а кривогледият приятел на Бил Папратак. Подозрението тутакси падна върху него.

- Вместо да крещите по мен - гневно заяви Мажирепей, - би трябвало сами да платите щетите, щом водите в дома ми разни конекрадци. Идете да питате Папратак къде е хубавото ви приятелче!

Но се оказа, че кривогледият не е ничий приятел и никой не можеше да си спомни кога се е присъединил към групата.

След закуска хобитите трябваше пак да приготвят багажа, като добавят нови провизии за очакваното по-дълго пътуване. Когато най-сетне потеглиха, минаваше десет часът. По това време цяло Брее бръмчеше като кошер. Изчезването на Фродо, появата на Черните конници, обирът на конюшнята, а не на последно място и новината, че Скиталеца Бързоход се присъединява към загадъчните хобити - всичко това щеше да компенсира многогодишната оскъдица на събития. Повечето жители на Брее и Конярище, а дори и мнозина от Дълбок дол и Сводче се бяха струпали на пътя да видят как ще потеглят пътешествениците. Останалите гости на странноприемницата се подаваха от врати и прозорци.

Бързоход бе променил решението си - щяха да напуснат Брее по главния път. Всеки опит да тръгнат направо през полето само би влошил положението -

половината население щеше да ги последва, за да види какво са замислили и дали няма да изпотъпчат нивята.

Сбогуваха се с Ноб и Боб и сърдечно благодариха на Мажирепей преди да се разделят.

- Надявам се пак да се срещнем някой ден, когато животът отново стане весел - каза Фродо. - Нищо не би ми харесало повече от един спокоен престой във вашия дом.

Тревожни и обезсърчени, те закрачиха напред под погледите на тълпата. Не всички лица бяха дружелюбни, нито пък всички викове. Но, изглежда, Бързоход внушаваше страх у повечето местни жители - погледнеше ли някого, човекът затваряше уста и се отдръпваше. Начело крачеха Скиталеца и Фродо; след тях идеха Мери и Пипин, а най-отзад Сам водеше понито, натоварено с толкова багаж, колкото им даде сърце да струпат на гърба му. Въпреки това то вече не изглеждаше толкова потиснато, сякаш одобряваше новата си съдба. Сам дълбокомислено дъвчеше ябълка. Имаше пълен джоб - прощален подарък от Ноб и Боб. „Ябълки за из път и лула за почивките - рече си той. - Ама ми се чини, че не след дълго и двете ще ми липсват."

Хобитите не обръщаха внимание на любопитните глави, които надничаха през вратите или изникваха над зидове и стобори. Но когато наближиха портата, Фродо забеляза мрачна, занемарена къща, оградена с гъст плет - последната къща на селото. На един от прозорците се мярна и веднага изчезна жълтеникаво лице с лукави кривогледи очи.

„Ето значи къде се криел южнякът! - помисли той. - Грозен е като същински гоблин."

Друг мъж ги зяпаше нагло иззад плета. Той имаше буйни черни вежди и тъмни презрителни очи; подигравателна усмивка кривеше широката му уста. В зъбите му димеше къса черна лула. Когато наближиха, той я извади от устата си и се изплю.

- Добрутро, дългококилест! - рече той. - Рано на път, а? Намери ли си приятели най-после?

Бързоход кимна, без да отговори.

- Добрутро, малки приятелчета! - продължи човекът. - Предполагам, че знаете с кого си имате работа? Тоя е Бързоход, дето си няма ни кол, ни колиба. Макар че съм чувал и по-лоши имена. Да се пазите тая нощ! А пък ти, Самчо, да не ми мъчиш горкото старо пони! Пфу! И той отново плю. Сам бързо се завъртя.

- А пък ти, Папратак - викна той, - да си скриеш грозното лице, че ще му се случи нещо!

С мълниеносен замах ябълката излетя от ръката му и удари Бил право по носа. Той се катурна и иззад оградата долетяха проклятия.

- Язък за хубавата ябълка - въздъхна Сам и побърза да догони останалите.

Най-после селото остана назад. Ескортът от деца и безделници се умори и изостана край Южната порта. Хобитите продължиха по пътя още няколко мили. Той заобикаляше подножието на хълма Брее, след това отново се насочваше на изток и бързо се спускаше към гористите области. Наляво, по полегатите югоизточни склонове на хълма, се мяркаха част от къщите и хобитовите дупки на Конярище; струйки дим над една низина северно от пътя издаваха къде е Дълбок дол; по-нататък, зад дърветата, се криеше село Сводче.

След като се спуснаха още надолу по Пътя и изоставиха зад гърба си кафявия хълм Брее, пътешествениците стигнаха до тясна пътека, водеща на север.

- Тук изоставяме откритите пътища и потегляме през горите - каза Бързоход.

- Надявам се, че това не е „пряк път" - обади се Пипин. - Последният ни пряк път през горите едва не завърши с катастрофа.

- А, тогава не съм бил с вас - разсмя се Бързоход. - Преки или обиколни, моите пътища винаги свършват добре.

Той огледа Пътя в двете посоки. Не се виждаше никой и Скиталеца бързо поведе колоната към гористата долина.

Планът му, доколкото можеха да го разберат, без да познават местността, бе отначало да тръгне към село Сводче, но да се отклони надясно, да го заобиколи откъм изток и после да продължи през пущинаците право към Бурния връх. По този начин, ако всичко минеше добре, щяха да си спестят големия завой на Пътя, който по-нататък се отклоняваше на юг, за да избегне блатата Комарова вода. Но, разбира се, щеше да им се наложи да пресекат блатата, а описанието на Бързоход не беше обнадеждаващо.

Засега обаче пътят не беше лош. Всъщност ако не бяха тревожните събития от миналата нощ, това щеше да е най-приятната част от досегашното пътешествие. Слънцето грееше ярко, но без да прежуря. Все още покрити с обагрени листа, горите в долината изглеждаха мирни и дружелюбни. Бързоход уверено ги водеше по заплетените пътеки, където сами отдавна биха се изгубили. За да се откъснат от преследвачите, той често криволичеше и минаваше по няколко пъти от едно и също място.

- Бил Папратак сигурно е дебнал къде ще напуснем Пътя, но не вярвам да продължи подир нас - каза той. - Доста добре познава околностите, ала знае, че в горите не може да се мери с мен. Боя се само от това какво ще каже на другите. А те едва ли са далече. Най-добре ще е да си помислят, че сме се упътили към Сводче.

Дали защото Бързоход бе изкусен водач или по някаква друга причина, но през целия този ден нито чуха, нито видяха други двуноги освен птиците и други четириноги освен една лисица и няколко катерички. На следващия ден се упътиха право на изток и отново всичко бе тихо и мирно. На третия ден след тръгването от Брее те излязоха от Кестенака. Откакто бяха напуснали пътя, местността се спускаше все надолу и сега навлязоха в просторна равнина, през която се вървеше много по-трудно. Намираха се далеч извън границите на местността Брее, сред безпътица и пущинак, и наближаваха блатата Комарова вода.

Почвата стана влажна, на места мочурлива и тук-там се срещаха локви и широки ивици тръстика, огласяна от чуруликането на невидими птички. Налагаше се внимателно да избират пътя, за да останат сухи, без да се отклонят от курса. Отначало напредваха добре, но колкото по-нататък отиваха, толкова по-труден и опасен ставаше маршрутът. Блатата бяха измамни и коварни, дори Скиталците не бяха открили постоянна пътека през променливите тресавища. Започнаха да ги мъчат мухи, въздухът се изпълни с облаци от ситни комарчета, които се промъкваха в ръкавите, крачолите и косите им.

- Жив ме изядоха! - викаше Пипин. - Каква ти Комарова вода! Комарите са повече от водата!

- Какво ли ядат, когато няма хобити? - запита Сам, като се чешеше по врата.

Прекараха отвратителен ден из тази пустинна и неприветлива област. Бивакът им бе влажен, студен и неудобен, а кръвожадните насекоми не ги оставяха да спят. Освен това из тръстиките и блатните треви гъмжаха някакви гнусни същества - зловредни роднини на щурците, ако се съдеше по звука. Бяха хиляди и цяла нощ скрибуцаха безспирно отвсякъде, *цигу-мигу, цигу-магу,* вбесявайки хобитите.

Следващият, четвърти ден, не бе по-добър, а и нощувката не бе много по-удобна. Макар че цигумигувците (както ги нарече Сам) останаха назад, комарите продължаваха да ги преследват.

Фродо лежеше изтощен, но не можеше да затвори очи. Изведнъж му се стори, че далече на изток в небето проблесна светлина - тя лумна и изгасна на няколко пъти. Не беше зората, защото до разсъмване оставаха още няколко часа.

- Каква е тая светлина? - обърна се той към Бързоход, който бе станал на крака и напрегнато се взираше в нощта.

- Не знам. Много е далече, за да я различа. Прилича на мълния по върховете на хълмовете.

Фродо си легна отново, но още дълго виждаше белите проблясъци и на техния фон - високата мрачна фигура на мълчаливия, бдителен Бързоход. Най-после

потъна в неспокоен сън.

Рано на петия ден последните разхвърляни локви и тръстики на блатата останаха зад тях. Местността напред постепенно се надигаше. Далече на изток забелязаха верига от хълмове. Отдясно, малко отделен от другите, се издигаше най-високият. Той напомняше конус с леко сплескан връх.

- Това е Бурният връх - каза Бързоход. - Старият път, който оставихме далеч надясно, минава край южното му подножие. Ако тръгнем направо, можем да стигнем утре по пладне. Мисля, че така ще е най-добре.

- Какво искаш да кажеш? - запита Фродо.

- Искам да кажа, че не се знае какво може да заварим там. Съвсем близо е до Пътя.

- Но нали се надяваме да намерим Гандалф?

- Да, но надеждата е слаба. Ако изобщо дойде насам, може да не мине през Брее и тогава няма да знае къде сме. Тъй или иначе, няма да се разминем само ако по някаква случайност пристигнем почти едновременно; и за него, и за нас престоят там е опасен. Ако не ни открият из пущинака, навярно и Черните конници ще се насочат към Бурния връх. Оттам се вижда всичко наоколо. Всъщност из тоя край обитават безброй зверове и птици, които могат да ни зърнат от върха. Не на всички птици може да се вярва, а има и по-лоши шпиони.

Хобитите тревожно се вгледаха в далечните хълмове. Сам вдигна очи към бледото небе, сякаш се боеше, че ще види ястреби или орли да се реят горе, впили в тях зорки, враждебни погледи.

- Караш ме да се чувствам смутен и самотен, Бързоход! - каза той.

- Какво ще ни посъветваш? - попита Фродо.

- Мисля - бавно отвърна Бързоход, сякаш се колебаеше, - мисля, че ще е най-добре да потеглим оттук право на изток, към хълмовете, но не към Бурния връх. Знам една пътека в подножието им, можем да тръгнем по нея и тя ще ни отведе до върха по-прикрито, откъм север. А по-нататък ще видим.

През целия този ден те бъхтиха път, докато се спусна студена, ранна привечер. Теренът стана сух и безплоден; мъгли и изпарения покриваха блатата зад тях. Редки меланхолични птици жално пискаха, докато кръглото червено слънце бавно потъваше в сенките на запад, после настана пустинна тишина. Хобитите си мислеха как нейде далече меките лъчи на залеза надничат през веселите прозорчета на Торбодън.

По мръкнало стигнаха до един поток, който се спускаше от хълмовете и чезнеше в застоялите блата; докато още имаше светлинка, продължиха по брега му. Вече бе съвсем тъмно, когато най-после спряха на бивак под няколко недорасли елши край водата. Сега в мрачното небе пред тях се извисяваха обветрените голи гърбове на хълмовете. Тази нощ се редуваха да пазят, а Бързоход като че изобщо не мигна. Наближаваше пълнолуние и в ранните нощни часове студена сива светлина обливаше местността.

На следващото утро потеглиха по изгрев слънце. Из въздуха се носеше дъх на слана и ясното небе бе бледосиньо. Хобитите се чувстваха отпочинали, сякаш бяха спали без прекъсване. Вече привикваха с дългите преходи и оскъдните дажби - във всеки случай много по-оскъдни от онова, което в Графството биха сметнали за достатъчно да ги поддържа на крака. Пипин заяви, че Фродо изглежда два пъти по-голям юнак отколкото преди.

- Чудна работа, аз пък имам чувството, че голяма част от мене се е изгубила някъде. - И Фродо затегна колана си. - Дано това изтъняване не продължи до безкрайност, иначе ще се превърна в призрак.

- Не говори такива неща! - бързо и изненадващо сериозно каза Бързоход.

Хълмовете наближаваха. Вълнистият им хребет често се издигаше почти на хиляда фута височина, а тук-там се снижаваше в дълбоки клисури и проходи към източните равнини. По билото хобитите забелязваха обраслите останки от стени и ровове, а из клисурите още стърчаха руините на древни каменни сгради.

Привечер достигнаха подножието на западните склонове и пренощуваха там. Това бе нощта на пети октомври, шестият ден, след като напуснаха Брее.

На сутринта, за първи път, откакто бяха излезли от Кестенака, те откриха ясна пътека. Завиха надясно и тръгнаха по нея на юг. Незнайните й създатели бяха избрали пътя така умело, че да е най-прикрит както от върховете на хълмовете, така и от западните низини. Тя се гмуркаше в долчинките и се притискаше в подножията на отвесните склонове; там, където излизаше на открито, от двете й страни бяха струпани като ограда огромни скали и дялани камъни, които прикриваха пътниците.

- Питам се кой ли е утъпкал тази пътека и защо - каза Мери, докато крачеха по един от тези проходи, където камъните бяха необичайно грамадни и по-плътно подреденн. - Не съм сигурен дали ми харесва. Напомня ми... е, напомня ми могилните твари. Има ли могили на Бурния връх?

- Не - отговори Бързоход. - Нито на Бурния връх, нито на някой друг хълм. Хората от Запада не са живели тук, макар че в последните си години са отбранявали за известно време хълмовете против злото, идващо от Ангмар. Пътеката е обслужвала караулките по крепостннте стени. Но много по-отдавна, в зората на Северното кралство, на Бурния връх била изградена величествена наблюдателна кула. Наричали я Амон Сул. Враговете я опожарили и сринали и днес от нея е останал само порутен каменен кръг като нащърбена корона над темето на древния хълм. Ала някога е била висока и прекрасна. Казват, че в дните на Последния съюз Елендил стоял там и чакал Гил-галад да пристигне от запад. Хобитите учудено погледнаха Бързоход. Той като че познаваше древните предания не по-зле, отколкото дивата природа.

- Кой е бил Гил-галад? - попита Мери, но Бързоход сякаш бе потънал в размисъл и не отговори.

Неочаквано тих глас зашепна:

Печално арфите звънят
за елфа светъл Гил-галад,
последният владетел жив
на край свободен и щастлив.

Бе дълъг неговият меч,
блестеше шлемът отдалеч;
звезди от нощния зенит
искряха в сребърния щит.

Но той замина и до днес
от него вече няма вест;
звездата му събори враг
в Мордор, където тегне мрак.

Другите се обърнаха смаяно. - Това бе гласът на Сам.

- Не спирай! - каза Мери.

- Само това знам - заекна Сам и се изчерви. - Научих го от господин Билбо, когато бях хлапе. Той знаеше колко обичам да слушам за елфите и често ми разказваше подобни приказки. Господин Билбо ме научи и на четмо. Много беше учен милият стар господин Билбо. И пишеше *поезия.* Това, дето ви го казах, той го е писал.

- Не е негова творба - каза Бързоход. - Това е част от баладата „Гибелта на Гил-галад", съчинена на древния език. Билбо навярно я е превел. Не знаех това.

- Имаше още много, все за Мордор - каза Сам. - Тая част не я научих, тръпки ме побиваха от нея. Никога не съм мислил, че и аз ще тръгна натам.

- Към Мордор! - викна Пипин. - Дано да не се наложи!

- Не изричай това име тъй високо! - каза Бързоход.

Вече бе пладне, когато наближиха южния край на пътеката и в бледите, ясни лъчи на октомврийското слънце видяха пред себе си сиво-зелен насип, водещ като мост нагоре към северния склон на хълма. Решиха незабавно да се отправят към върха, докато още е светло. Вече бе невъзможно да се крият и можеха само да се надяват, че не ги дебне враг или съгледвач. Нищо не помръдваше по хълма. Не се забелязваха следи от присъствието на Гандалф.

На западния склон на Бурния връх откриха закътана падина, в дъното на която имаше кръгла, обрасла с трева долчинка. Оставиха там Сам и Пипин с понито и багажа. Другите трима продължиха нагоре. След половин час бавно и тежко изкачване Бързоход достигна върха. Фродо и Мери го следваха изтощени и задъхани. Последният наклон бе стръмен и скалист.

Както бе казал Бързоход, на върха откриха широк пръстен от древна каменна зидария - порутена и обрасла с вековни бурени. Но в центъра бе струпана пирамида от натрошени камъни, почернели като от огън. Наоколо тревата бе изгорена до корен и из целия пръстен буренакът бе опърлен и съсухрен, сякаш пламъци бяха лизали върха на хълма. Не се виждаше никакво живо същество.

От ръба на кръглите руини пред тях се разкри просторен изглед - пусти и голи земи; само далече на юг се тъмнееха горички и тук-там през тях прозираше блясъкът на далечна река. От тази страна под тях се виеше като панделка Старият път - той идваше от запад, лъкатушеше нагоре-надолу и се губеше зад гънките на по-тъмките източни области. Никой не се движеше по него. Като го проследиха с погледи на изток, те видяха Планините - най-близките възвишения бяха кафяви и навъсени, зад тях се издигаха мощни сивкави масиви, а още по-нататък сред облаците проблясваха бели върхове.

- Е, ето ни тук! - каза Мери. - Колко е безрадостно и неприветливо! Няма вода, няма подслон. От Гандалф ни вест, ни кост. Но не го упреквам, че не ни е чакал... ако изобщо е идвал насам.

- Питам се... - каза Бързоход, оглеждайки замислено наоколо. - Дори да е бил в Брее ден-два след нас, би могъл да пристигне тук пръв. Когато се налага, той знае да язди много бързо.

Внезапно се наведе и огледа най-горния камък на пирамидата - по-плосък от останалите и по-бял, сякаш огънят го бе пощадил. Бързоход го повдигна и го повърти из ръцете си.

- Наскоро е местен - каза той. - Какво мислите за тия белези? На плоската долна страна Фродо забеляза няколко драскотини:

- Прилича ми на черта, точка и още три черти - каза той.

- Лявата черта може да е руната Г с тънки разклонения - каза Бързоход. - Не съм сигурен, но може да е знак, оставен от Гандалф. Драскотините са ясни и несъмнено изглеждат свежи. Но знакът може да означава нещо съвсем друго и да няма нищо общо с нас. Понякога насам идват Скиталци, а те използват руни.

- Дори да ги е надраскал Гандалф, какво могат да означават? - запита Мери.

- Аз бих казал - отвърна Бързоход, - че това е Г-3 - знак, че Гандалф е бил тук на трети октомври, тоест преди три дни. Това би означавало още, че той е бързал и опасността не е била далече, та не е имал време или не е посмял да напише нещо по-дълго и ясно. Ако е така, ще трябва да бъдем бдителни.

- Каквото и да значат белезите, бих искал да сме сигурни, че той ги е оставил - каза Фродо. - Голяма утеха ще е да знам, че той е нейде по пътя, пред нас или зад нас.

- Може би - каза Бързоход. - Лично аз вярвам, че той е бил тук и го е заплашвала опасност. Тук е бушувал огън и сега си припомням заревото, което видяхме преди три нощи в небето на изток. Предполагам, че са го нападнали на този връх, но не знам какво се е случило после. Вече го няма тук. Сега ще трябва сами да се погрижим за себе си и да продължим както можем към Ломидол.

- Далече ли е Ломидол? - попита Мери и морно се огледа наоколо. От Бурния

връх светът изглеждаше див и необятен.

- Не знам дали някой някога е мерил Пътя в мили по-нататък от „Изоставеният хан", на един ден път източно от Брее - отговори Бързоход. - Едни казват едно, други друго. Странен е този път и всички са доволни, когато стигнат края му, независимо много ли време е минало или малко. Но знам колко ще ми трябва, за да го измина пеш, при добро време и без премеждия - дванадесет дни от тук до Бруиненския брод, където Пътят пресича Шумноструйка, извираща от Ломидол. В най-добрия случай ни чака двуседмично пътешествие, защото не вярвам да можем да минем по Пътя.

- Две седмици! - възкликна Фродо. - Много нещо може да се случи през това време.

- Може - кимна Бързоход.

Те постояха мълчаливо от южната страна на върха. На това самотно място Фродо за пръв път осъзна напълно колко е бездомен и беззащитен. Горчиво съжаляваше, че съдбата не го е оставила в любимото и спокойно Графство. Загледа се надолу към омразния Път, който водеше на запад - към дома. Изведнъж забеляза, че две черни точки бавно се движат по него в западна посока, а като се взря по-внимателно, зърна още три да пълзят насреща им от другата страна. Нададе вик и сграбчи ръката на Бързоход.

- Виж - каза той, сочейки надолу.

Бързоход мигновено се хвърли на земята зад кръглите руини и дръпна Фродо до себе си. Мери се просна край тях.

- Какво има? - прошепна той.

- Не знам, но се боя от най-лошото - отвърна Бързоход. Те бавно пропълзяха към ръба на пръстена и надникнаха през пролуката между два нащърбени камъка. Вече не беше много светло, ясното утро отминаваше и нахлулите от изток облаци покриваха превалящото слънце. И тримата видяха черните точици, но нито Фродо, нито Мери мѓжеха ясно да различат очертанията им; и все пак нещо им подсказваше, че там, далече в низината, Черните конници се сбират на Пътя в подножието на хълма.

- Да - каза Бързоход, чийто зорък поглед не оставяше място за съмнения. - Врагът е тук.

Бързо пропълзяха настрани и се спуснаха по северния склон да потърсят другарите си.

Сам и Перегрин не бяха стояли със скръстени ръце. Те бяха изследвали долчинката и околните склонове. Недалече откриха бистър извор, а около него - стъпки, оставени преди не повече от ден-два. В самата долчинка намериха пресни следи от огън и други останки от набързо приготвен бивак. В единия край на низината имаше няколко паднали скали. Зад тях Сам се натъкна на грижливо подреден запас от съчки.

- Питам се дали старият Гандалф не е бил тук - каза той на Пипин. - Който и да е оставил тези неща, изглежда, е имал намерение да се върне.

Бързоход живо се заинтересува от откритията им.

- Трябваше да изчакам и сам да изследвам тия места! - възкликна той и изтича към извора да огледа отпечатъците.

- Точно от това се боях - каза той, когато се върна. - Сам и Пипин са изпотъпкали меката пръст и следите са повредени и размесени. Неотдавна тук са идвали Скиталци. Те са оставили съчките. Но има и някои по-нови следи, които не са от тях. Поне един човек с тежки ботуши е стъпвал тук преди ден-два. Поне един. Не съм сигурен, но мисля, че ботушите са били повече.

Той замълча и се унесе в тревожни мисли. Пред очите на хобитите преминаха като видение Черните конници с плащове и тежки ботуши. Ако те бяха открили долчинката, Бързоход трябваше час по-скоро да ги изведе оттук. Откакто бе чул, че враговете им са на Пътя, Сам оглеждаше падината с неприязън.

- Не е ли по-добре бързо да се махнем оттук, господин Бързоход? -

нетърпеливо запита той. - Вече става късно, а тая дупка не ми се нрави. Сърцето ми се свива някак в нея.

- Да, разбира се, незабавно трябва да решим какво да правим - отвърна Бързоход и погледна нагоре да прецени часа и времето. После въздъхна. - Е, Сам, и на мене не ми се нрави това място, ала не ми идва наум къде другаде бихме могли да отидем, преди да се мръкне. Тук поне сме укрити засега, а ако потеглим, най-вероятно ще ни зърнат съгледвачите. Можем само да се отклоним далече от пътя си, на север от хълмовете, а там местността е открита като тук. Ако искаме да се укрием в гъсталаците на юг, ще трябва да пресечем Пътя, а той е под наблюдение. На много мили северно от Пътя местността е гола и пустинна.

- Могат ли Конниците да *виждат* - попита Мери. - Искам да кажа, че сякаш използват не толкова очите, колкото носовете си и се мъчат да ни подушат, ако това е точната дума. Поне през деня е така. Но щом ги видя долу, ти ни накара да залегнем, а сега разправяш, че ще ни зърнат, ако потеглим.

- Прекалено небрежен бях на върха - отговори Бързоход. - Много исках да открия знак от Гандалф, но не биваше тримата да се изкачваме и да стоим там толкова дълго. Защото черните коне могат да виждат, а Конниците използват за съгледвачи птици и хора, както открихме в Брее. Самите те не виждат като нас светлия свят, но фигурите ни хвърлят в съзнанието им сенки, които само обедното слънце може да изтрие, а в мрака различават множество недостъпни за нас образи и форми - тогава са най-опасни. И по всяко време надушват живата кръв, ненавиждат я и жадуват за нея. Те имат и други сетива освен нюх и зрение. Ние усещаме присъствието им - то разтревожи сърцата ни веднага щом дойдохме, още преди да ги бяхме видели; те ни усещат още по-остро. Освен това - добави той и гласът му се снижи до шепот - Пръстенът ги привлича.

- Няма ли спасение? - запита Фродо и отчаяно се огледа. - Ако побягна, ще ме видят и ще ме преследват! Ако остана, ще ги привлека към себе си!

Бързоход положи ръка на рамото му.

- Все още има надежда. Не си сам. Нека сметнем тези съчки за добър знак. Тук няма укритие и закрила, но огънят ще ги замести. Както всичко друго Саурон може да използва и огъня за зловещите си цели, ала Конниците не го обичат и се плашат от ония, които го владеят. В пустинята огънят е наш другар.

- Може би - промърмори Сам. - Но е и най-очевидният начин да заявим: „Ето ни."

Запалиха огън в най-закътания ъгъл на долчинката и приготвиха храната. Вечерните сенки се спускаха наоколо и ставаше студено. Изведнъж усетиха, че са много гладни - от закуската насам не бяха хапвали нищичко, - но не смееха да си позволят нещо повече от оскъдна вечеря. Само птици и зверове бродеха из областите пред тях - пусти, неприветливи места, изоставени от всички народи. Понякога отвъд хълмовете минаваха Скиталци, ала те бяха малцина и не спираха за дълго. Другите странници бяха редки и зли: тролове се спускаха сегиз-тогиз от северните долини на Мъгливите пданини. Само по Пътя се срещаха пътници, най-често джуджета, забързани по своите работи, но от тях не можеше да се очаква нито помощ, нито добра дума за срещнатия непознат.

- Не виждам как ще ни стигне храната - каза Фродо. - През последните дни бяхме достатъчно пестеливи, а и сегашната вечеря не е пищна, но, изглежда, сме изяли повече, отколкото трябва, щом ни чакат още две седмици път.

- Из пущинака има храна - плодове, корени и треви, а при нужда ме бива и за ловец - каза Бързоход. - Не се бойте от глад, преди да е дошла зимата. Но да се търси дивеч и плодове, е дълго и уморителро, а ние трябва да бързаме. Тъй че затегнете си коланите и мислете с надежда за трапезата в дома на Елронд!

Студът се засилваше заедно с падащия мрак. Надничайки извън долчинката, пътниците виждаха само сиви равнини, бързо чезнещи в сенките. Небето горе отново се бе прояснило и бавно се изпълваше с потрепващи звезди. Омотани с всичките си дрехи и одеяла, Фродо и другарите му се сгушиха около огъня, но Бързоход се задоволи само с плаща си и седна малко настрани, замислено

смучейки лулата.

За да прогони страха от мислите им, когато настъпи нощта и огънят ярко засия, той взе да им разказва приказки. Знаеше безброй истории и легенди от древни времена - за елфи и хора, за добри и зли дела от Старите времена. Хобитите се питаха много ли е стар и откъде е научил всички тези премъдрости.

- Разкажи ни за Гил-галад - каза Мери изведнъж, когато той бе замълчал след края на преданието за елфическите кралства. - Знаеш ли нещо повече от оная балада, за която спомена?

- Да, знам - отвърна Бързоход. - И Фродо знае, защото тази история се отнася и до нас.

Мери и Пипин се обърнаха към Фродо, който се взираше в огъня.

- Знам само малко, колкото ми е разказвал Гандалф - бавно изрече Фродо. - Гил-галад бил последният от великите елфически крале на Средната земя. На техния език Гил-галад означава *Звезден лъч.* Заедно с Елендил, приятеля на елфите, той потеглил към страната...

- Не! - прекъсна го Бързоход. - Мисля, че не бива да разказваш тази приказка сега, когато слугите на Врага са наблизо. Ако се доберем до дома на Елронд, там ще можете да я чуете изцяло.

- Тогава разкажи ни някоя друга легенда за стари времена - помоли Сам. - Някоя легенда за елфите преди залеза им. От душа жадувам да чуя още за елфите; мракът ни обгръща толкова плътно.

- Ще ви разкажа легендата за Тинувиел - каза Бързоход - накратко, защото това е дълга легенда с незнаен край; днес никой освен Елронд не я помни така, както са я разказвали в стари времена. Прекрасна легенда, макар да е тъжна, както всички легенди от Средната земя. Може би ще ободри сърцата ви.

Той помълча, после не заговори, а тихичко запя:

Сред лес разлистен дъб голям
зелени клони бе привел
и трепкаха със чуден плам
звезди под свода на леса.
Танцуваше Тинувиел,
звучеше скрита флейта там,
лъчи от звездния предел
искряха в нейната коса.

Но ето че дойде Берен,
пребродил планини безброй,
и тръгна сам и натъжен
по омагъосани места.
През клоните надникна той
и забеляза изумен
от златни цветове порой,
обсипал дивна красота.

Умората изчезна в миг,
протегна той ръце добри,
но само лунният светлик
по дланите му заблестя.
Със танц сред гъстите гори
Тинувиел избяга в миг
и да се вслушва до зори
самотен го остави тя.

Той неведнъж дочу така

как тя пристъпва в утринта,
на арфа чуваше звука
в потайни горски пещери.
Дойде мъглива есента
и под невидима ръка
с въздишка падаха листа
сред заскрежените гори.

В нощта той бродеше безспир,
вървеше с часове наред.
Блестяха в хладния всемир
безброини ледени игли.
А тя танцуваше отпред
сред стихналата горска шир
и край краката й навред
искряха сребърни мъгли.

Напролет тя се върна пак
и песен светла затрептя,
събуди топлия южняк,
дъжда и ручея звънлив.
Той зърна слънчеви цветя
край нея да разцъфват пак
и имаше една мечта -
да почне с нея танц красив.

Побягна тя, но проехтя:
Тинувиел! Тинувиел!
За миг се спря в гората тя
и трепна нейното сърце.
Чар силата й бе отнел
и тъй се сбъдна участта
на нежната Тинувиел,
блестяща в силните ръце.

В очите й Берен се взря
и в сенчестата й коса
небесните звезди съзря
да трепкат в призрачно хоро.

И сред искрящата роса
елфическата дъщеря
обви го в своята коса,
в прегръдките си от сребро.

Но тежък път от участ зла
на тях им беше отреден -
през планини и през мъгла,
през крепости и черен мрак.
Ала след гибел и след плен
ги сбраха слънчеви поля
и с песен, в неизвестен ден,
изчезнаха в гората пак.

Бързоход въздъхна и помълча, преди да заговори отново. - Тази песен - каза

той - е в стила, наречен от елфите *ан-теннат.* Но е трудно да се предаде на Общия език нещо повече от груб отзвук. Тя разказва как се срещнали Берен, син на Барахир, и Лутиен Тинувиел. Берен бил простосмъртен, а Лутиен била дъщеря на Тингол, елфически крал на Средната земя по времето, когато светът бил млад. Никога не се била раждала по-прекрасна девойка на този свят. Прелестта й била като звездите, блеснали над северните мъгли, а лицето й греело като слънце. По онова време на север, в Ангбанд, живеел Великият враг, на когото Саурон Мордорски бил само слуга. Западните елфи се завърнали в Средната земя и повели война срещу него, за да си възвърнат Силмарилите, които бил откраднал; в тази война край тях били и прадедите човешки. Ала Врагът ги победил, Барахир загинал, а Берен избягал сред безброй опасности и през Планините на ужаса се прехвърлил в потайното кралство на Тингол сред гората Нелдорет. Там той зърнал как Лутиен пее и танцува на една полянка край омагьосаната река Есталдуин и я нарекъл Тинувиел, което на древния език означава славей. Много беди ги сполетели след това, дълга била тяхната раздяла. Тинувиел спасила Берен от тъмниците на Саурон и заедно минали през хиляди опасности, докато съборили Великия враг от трона му и взели от желязната му корона един от трите Силмарила, най-яркия безценен камък, като сватбен дар от Лутиен за нейния баща Тингол. Ала накрая Вълкът, който изскочил от портите на Ангбанд, погубил Берен и той издъхнал в ръцете на Тинувиел. Тогава тя избрала живота на простосмъртните, за да може да го последва, и песните разказват, че те отново се срещнали оттатък Морето на раздялата, отново живи бродили из зелените гори и сетне отминали завинаги отвъд пределите на този свят. Така Лутиен Тинувиел единствена от елфическия род наистина срещнала смъртта и напуснала този свят, а елфите изгубили онази, която най-много обичали. Но чрез нея в древни времена сред хората се появили наследници на елфическите крале. Все още са живи потомците на Лутиен и мълвата нашепва, че нейният род никога не ще пресъхне. От този род е Елронд Ломидолски. Защото от Берен и Лутиен се родил Диор, наследникът на Тингол; негова дъщеря била Бялата Елвинг и тя се омъжила за Еарендил, който със Силмарила на челото повел своя кораб отвъд мъглите на този свят, в небесните морета. А от Еарендил започва родът на кралете на Нуменор или Задмория.

Докато Бързоход говореше, хобитите се вглеждаха в странното му, възторжено лице, смътно осветено от червените отблясъци на огъня. Очите му сияеха, гласът му бе дълбок и плътен. Над него висеше черното звездно небе. Внезапно зад гърба му, над короната на Бурния връх, изгря бледа светлина. Почти пълната луна бавно се издигаше над засенчващия ги хълм и звездите горе избледняха.

Разказът свърши. Хобитите се размърдаха и взеха да се протягат.

- Вижте! - каза Мери. - Луната изгрява, става късно. Други вдигнаха очи и в същия миг на фона на изплувалата луна зърнаха нещо дребно и черно на върха. Може би просто камък или стърчаща скала тъмнееше в неясния светлик.

Сам и Мери станаха и се отдалечиха от огъня. Фродо и Пипин седяха мълчаливо. Бързоход напрегнато се взираше в лунните лъчи по хълма. Всичко изглеждаше тихо и мирно, ала сега, когато разказът на Бързоход бе свършил, Фродо усети как хладен ужас пропълзява в сърцето му. Той се сгуши по-близо до огъня. В този миг Сам дотърча откъм ръба на долчинката.

- Не знам какво е - каза той, - но изведнъж се уплаших. За нищо на света не бих излязъл навън, усетих, че нещо пълзи нагоре по склона.

- *Видя* ли нещо? - запита Фродо и скочи на крака.

- Не, сър. Нищо не видях, но и не съм спирал да се оглеждам.

- Аз видях нещо, или поне така мисля - каза Мери. - *Стори ми се,* че далече на запад, там, където луната огрява равнините отвъд сянката на хълмовете, имаше две-три черни фигури. Те сякаш идваха насам.

- Не се отделяйте от огъня, стойте с гръб към него! - извика Бързоход. -

Пригответе си по един дълъг прът!

Времето като че бе спряло. Седяха мълчаливи и напрегнати, обърнали гръб на огъня, и се взираха в обкръжаващия го мрак. Нищо не се случваше. Ни звук, ни движение в нощта. Фродо се размърда с чувството, че трябва да наруши тишината; жадуваше да закрещи с пълен глас.

- Тихо! - прошепна Бързоход.

- Какво е това? - изпъшка Пипин в същия миг.

Те по-скоро усетиха, отколкото видяха над ръба на долчинката, от противоположната на върха страна, да се надига сянка - една или повече. Напрегнаха очи и сенките сякаш взеха да растат. Скоро вече нямаше съмнение: застанали на склона, три-четири високи черни фигури гледаха надолу към тях. Тъй тъмни бяха те, че приличаха на черни дупки сред гъстия мрак. На Фродо му се стори, че дочува тихо съскане като от отровен дъх, и усеща тънък, пронизващ хлад. После силуетите бавно тръгнаха напред.

Ужас обзе Пипин и Мери и те се проснаха по очи. Сам се сви край Фродо. Ужасен почти колкото другарите си, Фродо трепереше като в треска, но ужасът му изведнъж секна при внезапното изкушение да надене Пръстена. Желанието да стори това го облада и той не можеше да мисли за нищо друго. Не бе забравил нито Могилата, нито писмото на Гандалф, ала сякаш нещо го заставяше да пренебрегне предупрежденията и той копнееше да му се поддаде. Не от надеждата да избяга или да стори нещо, било то добро или зло - той просто усещаше, че трябва да надене Пръстена. Не можеше да говори. Чувстваше, че Сам го гледа, сякаш разбира, че господарят му е в беда, ала нямаше сили да се обърне към него. Затвори очи и опита да се бори, но съпротивата стана непоносима. Накрая той бавно измъкна верижката и надяна Пръстена на показалеца на лявата си ръка.

Всичко остана както преди, смътно и мрачно, ала фигурите мигом станаха ужасяващо ясни. Погледът му проникна под черните им обвивки. Пред него имаше пет високи силуета - два стояха на ръба на долчинката, три други приближаваха. Върху белите им лица горяха проницателни, безмилостни очи; под плащовете им имаше дълги сиви одежди, сребърни шлемове прихлупваха прошарените им коси; в костеливите си ръце стискаха стоманени мечове. Погледите им паднаха върху му, пронизаха го и те се втурнаха към него. Отчаян, той измъкна меча си и му се стори, че острието мъждука червеникаво като главня. Два от силуетите спряха. Третият беше по-висок от другите, дългата му коса блестеше и върху шлема му имаше корона. В едната си ръка държеше дълъг меч, в другата кинжал; бледо сияние трептеше по кинжала и ръката, която го стискаше. Той се стрелна напред и замахна към Фродо.

В този миг Фродо се хвърли на земята и чу собствения си вик: „О, Елберет! Гилтониел!" Същевременно той удари с меча си краката на врага. Пискливи крясък прониза нощта; в лявото му рамо се впи болка като отровно ледено жило. Губейки съзнание, той зърна, сякаш през мъглив вихър, Бързоход да изскача от мрака с пламтящи главни в двете ръце. Фродо изтърва меча, с последно усилие свали Пръстена и здраво го стисна в десницата си.

Глава 12

БЯГСТВО КЪМ БРОДА

Когато се свести, Фродо все още отчаяно стискаше Пръстена. Лежеше край буйно пламтящия огън. Тримата му другари се бяха навели над него.

- Какво стана? Къде е бледият крал? - трескаво запита той. Като го чуха да приказва, радостта им бе толкова голяма, че дълго не можаха да му отговорят, а и

не разбираха въпроса. Най-сетне успя да изкопчи от Сам, че те не са видели нищо освен приближаването на неясни тъмни фигури. Изведнъж, за свой ужас, Сам открил, че господарят му е изчезнал; в този миг край него профучала черна сянка и той паднал. Много отдалече, сякаш отдън земя, дочул гласа на Фродо да крещи непонятни думи. Повече не видели нищо, докато не се натъкнали на безжизненото тяло на Фродо, проснат по очи на тревата върху меча си. Бързоход наредил да го вдигнат и да го положат край огъня, после изчезнал. Всичко това станало преди доста време.

Явно Сам отново започваше да се съмнява в Бързоход, но докато говореха, Скиталеца ненадейно се появи от сенките. Хобитите трепнаха, а Сам извади меча си и застана над Фродо, ала Бързоход коленичи край ранения.

- Не съм Черен конник, Сам - кротко каза той, - нито пък техен съюзник. Опитах се да открия накъде отиват, но не видях нищо. Не мога да разбера защо си заминаха, без да ни нападнат отново. И все пак присъствието им не се усеща никъде наоколо.

Когато чу разказа на Фродо, той се разтревожи, поклати глава и въздъхна. После нареди на Пипин и Мери да кипнат колкото може повече вода в малките си котлета и да измият раната с нея.

- Поддържайте добре огъня и затоплете Фродо - заръча той. После стана, отдалечи се и като повика Сам, тихичко добави:

- Мисля, че сега разбирам по-добре нещата. Изглежда, враговете са били само петима. Защо не са се събрали всички, не знам; мисля обаче, че не са очаквали съпротива. Засега са се оттеглили. Ала се страхувам, че не са далече. Не успеем ли да се измъкнем, ще се завърнат някоя друга нощ. Те изчакват, защото мислят, че целта им е почти постигната и Пръстенът не може да избяга далече. Уви, Сам, те вярват, че са нанесли на господаря ти смъртоносна рана, която ще го подчини на волята им. Ще видим! Сам задавено изхълца.

- Не се отчайвай! - каза Бързоход. - Сега трябва да ми вярваш. Както намекваше Гандалф, твоят Фродо се оказа замесен от по-жилаво тесто, отколкото предполагах. Той не загина и мисля, че ще се съпротивлява на злата сила на раната по-дълго, отколкото очакват враговете му. Ще сторя всичко, на което съм способен, за да му помогна и да го изцеля. Наглеждай го добре, докато ме няма!

Той хукна назад и отново изчезна в мрака.

Фродо се унесе в дрямка, макар че болката от раната бавно се засилваше и мъртвешкият хлад се разнасяше от рамото към ръката и ребрата му. Приятелите му бдяха над него, сгряваха го и промиваха раната. Нощта отминаваше бавно и мъчително. Когато Бързоход най-сетне се завърна, зората се разгаряше в небето и сумрачна светлина изпълваше долчинката.

- Вижте! - извика той и се наведе да вдигне от земята един черен плащ, който бе лежал там, прикрит от мрака. На около един фут над долния ръб платът бе разцепен. - От удара на Фродовия меч е. Боя се, че това е единствената рана, която е нанесъл на противника си, защото мечът му е цял, а всяко острие, пронизало този страховит крал, се разпада. Много по-пагубно за него е било името на Елберет. А за Фродо по-пагубно е било ето това!

Той се наведе и вдигна дълъг, тънък кинжал. Стоманата излъчваше студено сияние. Когато Бързоход го повдигна, всички видяха, че към края ръбът е нащърбен и върхът е пречупен. Но погледите им се изпълниха с изумление, защото издигнатото в първите утринни лъчи острие сякаш се топеше и разсейваше като пушек из въздуха, докато в ръката на Бързоход остана само дръжката.

- Уви! - извика той. - Този прокълнат кинжал е нанесъл раната. Малцина днес са достатъчно изкусни, за да се борят срещу подобни зловещи оръжия. Но ще сторя каквото мога.

Той седна на земята, положи дръжката на кинжала върху коленете си и бавно запя над нея песен на някакъв странен език. После я остави настрани, обърна се към Фродо и тихо заговори с думи, които другите не успяха да разберат. От

торбичката на пояса си извади дълги листа на някаква билка.

- Надалече бродих да открия тези листа - каза той. - защото тая билка не расте по голите хълмове, а из гъсталака далече на юг от Пътя. - Той стри един лист между пръстите си и въздухът се изпълни с остър, благоуханен мирис. - Цяло щастие е, че открих това целебно растение, донесено в Средната земя от Западните хора. Наричали са го *Ателас* и днес то расте нарядко, само по местата, където те са обитавали или лагерували в древни времена. На север не го познава никой освен ония, що бродят из Пущинака. Големи са достойнствата му, ала при такава рана неговата целебна сила може да се окаже недостатъчна.

Той пусна листата във вряла вода и с отварата проми рамото на Фродо. От парата лъхаше освежаващ аромат и здравите усетиха как ги обхваша успокоение, а умовете им се прояснят. Билката имаше известна власт и над раната, защото Фродо почувства как болката и леденият хлад в ребрата му отслабват, ала ръката му си остана безжизнена и той не можеше да я раздвижи. Сега горчиво съжаляваше за безумството си и се упрекваше за проявената слабост; разбираше, че надявайки Пръстена, се е подчинил не на собственото си желание, а на повелята на враговете. Питаше се дали ще остане сакат за цял живот и как ще могат сега да продължат пътуването. Чувстваше се прекалено слаб, за да се държи на крака.

Точно този въпрос обсъждаха и останалите. Решиха да напуснат Бурния връх колкото се може по-скоро.

- Сега мисля - каза Бързоход, - че неприятелят е наблюдавал това място от няколко дни. Ако Гандалф изобщо е идвал тук, принудили са го да избяга и той няма да се завърне. Във всеки случай, след снощната атака, тук ни дебне смъртна заплаха, щом падне мрак. Където и да отидем, едва ли ще срещнем по-голяма опасност.

Щом се развидели хубаво, те похапнаха набързо и събраха багажа. Фродо не можеше да върви, затова останалите си разпределиха по-голямата част от товара и качиха ранения на понито. През последните няколко дни горкото добиче се бе поправило като по вълшебство; то вече изглеждаше по-яко и охранено и започваше да проявява привързаност към новите си стопани, особено към Сам. Кой знае колко го бе тормозил Бил Папратак, та пътуването из пущинака да изглежда толкова по-добро от предишния му живот.

Потеглиха на юг. Това означаваше да пресекат Пътя, но нямаха друг начин да стигнат бързо до гористите области. А се нуждаеха от гориво, защото Бързоход казваше, че трябва да държат Фродо на топло, особено нощем, когато огънят щеше да им осигури и някаква закрила. Пак негова бе идеята да съкратят маршрута, като си спестят още един голям завой - източно от Бурния връх Пътят се отклонявал далече на север.

Бавно и предпазливо се спуснаха по югозападния склон на хълма и скоро наближиха Пътя. От Конниците нямаше и следа. Но докато бързаха да пресекат, дочуха в далечината два крясъка: хладен глас зовеше и друг хладен глас му отвръщаше. Треперейки, пътниците се втурнаха напред към гъсталака. На юг се спускаше дива, безпътна местност широки безплодни пространства се редуваха с гъсти горички от храсти и дребни криви дървета. Оскъдната трева бе остра и сива; повехналите листа се ронеха из гъсталака. Бавно и безрадостно бе пътуването им сред тази унила област. Тътреха се напред и почти не продумваха. С болка на сърце Фродо ги гледаше как крачат край него с клюмнали глави, прегърбени под тежкия товар. Дори Бързоход имаше морен и посърнал вид.

Още преди края на първия ден болката на Фродо отново взе да се засилва, но той се постара да скрие това. Изминаха четири дни без особена промяна наоколо, само Бурният връх зад тях постепенно се смаляваше, а напред далечните планини като че се мержелееха малко по-наблизо. Ала след онзи далечен крясък не бяха открили никакъв знак неприятелят да е забелязал бягството им и да ги преследва. Най-много се опасяваха от тъмнината и нощем стояха на

стража по двойки, очаквайки всеки миг да зърнат дебнещи сенки в сивата нощ, мътно огряна от заоблачената луна, но не виждаха нищо и дочуваха само въздишките на съсухрени треви и листа. Нито веднъж не усетиха чувството за наближаващо зло, което ги бе обхванало преди нападението в долчинката. Не смееха да вярват, че Конниците вече са изгубили дирите им. Може би изчакваха, за да им устроят засада на по-удобно място?

В края на петия ден се спуснаха в една широка и плитка долина и местността отново започна да се възвишава. Сега Бързоход ги поведе на североизток и на шестия ден достигнаха края на дългото полегато нанагорнище. Далече под тях Пътят се виеше в подножието на хълмовете, а надясно под бледите слънчеви лъчи проблясваха водите на сива река. В далечината зърнаха още една река сред забулена от мъгли скалиста долина.

- Боя се, че тук ще трябва за малко да се върнем на Пътя - каза Бързоход. - Стигнахме до река Скрежноблик, наричана от елфите Митейтел. На север от Ломидол тя извира от Голо бърдо, където по безплодните канари живеят тролове, а южно оттук се влива в Шумноструйка. По-надолу някои я наричат Сивталаз и тя наистина става могъща река, преди да се влее в Морето. Чак до изворите й на Голо бърдо няма друг път през нея освен Последния мост, по който минава Пътят.

- Каква е оная друга река в далечината? - запита Мери.

- Това е реката Ломидол, Шумноструйка или Бруинен - отвърна Бързоход. - От Моста до Бруиненския брод Пътят дълго се движи в подножието на хълмовете. Но още не съм мислил как ще я прекосим. Всяка река по реда си! Истинско щастие ще е, ако на Последния мост не ни чака засада.

Рано на следващия ден те отново се спуснаха към Пътя. Сам и Бързоход минаха напред, но не откриха признаци някой да е бродил на кон или пеш. Тук, в сянката на хълмовете, бе превалял дъжд. Бързоход прецени, че това е било преди два дни и водата е изличила всички следи. Доколкото можеше да съди, оттогава не бяха минавали конници.

Забързаха напред с всички сили, които им оставаха, и след една-две мили, в подножието на кратък, стръмен склон, пред тях се появи Последният мост. С ужас очакваха да зърнат там дебнещи черни фигури, ала не видяха нищо. Бързоход ги накара да се прикрият в крайпътните шубраци и отиде напред да разузнае.

Не след дълго той дотича обратно и каза:

- Не виждам никакви следи от неприятеля и много се чудя какво означава това. Но открих нещо доста странно. - Той протегна ръка и им показа бледозелен скъпоценен камък. - Намерих го в калта насред Моста. Това е берил, елфически камък. Не мога да кажа дали нарочно е сложен там, или е изтърван случайно, ала ми вдъхва надежда. Ще го приема за знак, че можем да минем по Моста, но по-нататък не бих посмял да остана на Пътя, докато не открия по-ясен знак.

Незабавно потеглиха напред. Пресякоха Моста без премеждия и без да чуят нищо, освен тихия плясък на водовъртежите под трите широки арки. Една миля по-нататък стигнаха до тесен пролом, водещ на север през стръмните чукари вляво от Пътя. Бързоход зави натам и скоро пътниците потънаха сред мрачните дървета на тази усойна местност в подножието на навъсените хълмове.

Хобитите бяха доволни, че безплодните пущинаци и опасният Път остават зад тях, ала и тази област изглеждаше заплашителна и враждебна. Колкото по-напред отиваха, толкова по-високо се издигаха околните хълмове. Тук-там по възвишения и хребети зловещо се мяркаха древни каменни стени и разрушени кули. Яхнал понито, Фродо имаше време да гледа напред и да размишлява. Припомни си разказа на Билбо за неговото пътешествие и заплашителните кули по хълмовете северно от Пътя, недалеч от Тролови гори, където се случило първото му сериозно приключение. Досещаше се, че сега са из същата област, и се питаше дали случайно няма да минат по ония места.

- Кой живее из този край? - попита той. - И кой е изградил тия кули? Троловете ли?

- Не! - каза Бързоход. - Троловете не строят. Никой не живее из този край. В древни времена тук е имало хора, ала днес не е останал никой. Легендите разказват, че те попаднали под сянката на Ангмар и станали зли. Всички били унищожени във войната, която донесла гибелта на Северното кралство. Но това е било толкова отдавна, че дори и хълмовете са ги забравили, макар върху тия земи още да тегне сянка.

- Откъде си научил преданията, щом цялата област тъне в запустение и забрава? - попита Перегрин. - Зверовете и птиците не разказват такива легенди.

- Наследниците на Елендил не забравят миналото - отвърна Бързоход, - а в Ломидол помнят много повече от онова, което знам.

- Често ли посещаваш Ломидол? - запита Фродо.

- Да. Някога живях там и продължавам да се връщам, когато мога.

Там е сърцето ми, ала не ми е писано да седя сред покой, дори в прекрасния дом на Елронд.

Хълмовете започнаха да ги притискат от всички страни. Реката Бруинен и Пътят, водещ към нея, бяха изчезнали от погледите им. Пътниците навлязоха в дълга долина - тясна, дълбока, мрачна и безмълвна. Дърветата със стари, възлести коренища надвисваха по урвите и постепенно се сгъстяваха в борови гори нагоре по склоновете.

Хобитите бяха много уморени. Напредваха бавно, защото трябваше да подбират пътя си сред пущинака, задръстен от повалени дървета и срутени скали. Доколкото можеха, избягваха да се катерят нагоре заради Фродо, а и защото не бе лесно да се открие път за измъкване от теснините. Вече от два дни бродеха из тази област и ето че времето се развали. Откъм запад задухаха неспирни ветрове и влагата от далечните морета се посипа като ситен, подгизващ дъжд по мрачните глави на хълмовете. Привечер всички бяха мокри до кости и бивакът им бе унил, защото не успяха да накладат огън. На следващия ден хълмовете пред тях се извисяваха все по-стръмно и ги принуждаваха да се отклоняват на север от целта си. Бързоход очевидно се тревожеше; вече бяха изминали десет дни, откакто напуснаха Бурния връх и запасите им привършваха. Дъждът продължаваше.

Пренощуваха на скална площадка в подножието на отвесна каменна стена. Тук имаше плитка пещера, по-скоро вдлъбнатина в скалата. Фродо не можеше да заспи. Студът и влагата бяха засилили болката от раната му повече от всякога и мъртвешкият хлад прогонваше дрямката. Той лежеше, кашляше, въртеше се и боязливо се вслушваше в потайните нощни звуци - вятърът виеше в скалните пукнатини, някъде се лееше вода, нещо пукаше и с внезапен грохот се сипеха откъртени камъни. Усети, че черните фигури идват да го удушат, но когато се надигна, видя само гърба на Бързоход, който седеше приведен, пушеше лулата си и бдеше. Отново си легна и се унесе в неспокойна дрямка. Сънуваше, че е в градинката си в Графството и се разхожда по тревата, но тя изглеждаше бледа и мъглива, много по-неясна от високите черки сенки, които надничаха над оградата.

На сутринта се събуди и откри, че дъждът е спрял. Облаците все още бяха гъсти, но вече се разкъсваха и между тях просветваха ивици бледосиньо небе. Вятърът отново бе обърнал посоката си. Този път не потеглиха рано. Веднага след студената и оскъдна закуска Бързоход тръгна напред сам, като заръча на останалите да не напускат скалния заслон докато не се върне. Щеше да опита да се изкачи нагоре и да огледа релефа на местността.

Когато се завърна, новините не бяха утешителни.

- Много на север сме се отклонили и ще трябва да намерим начин отново да свърнем на юг - каза той. - Ако продължаваме така, ще се озовем в деретата на Голо бърдо, далече на север от Ломидол. Аз почти не познавам онзи край, обитаван от тролове. Може би ще успеем да открием път през него и да заобиколим от север към Ломидол, но това ще ни отнеме много време, защото не знам пътя, а и храната няма да ни стигне. Тъй или иначе, трябва да се доберем до

Бруиненския брод.

През целия този ден те се катериха по скалистите стръмнини. Между два хълма откриха проход, водещ към долина, простряна на югоизток - тъкмо в желаната посока. Но към края на деня нови възвишения препречиха пътя им; на небосклона се тъмнееше мрачен хребет, нащърбен на много места като изхабен трион. Трябваше да избират - или да се върнат, или да се прехвърлят през него.

Решиха да предприемат изкачването, но то се оказа много тежко. Не след дълго Фродо бе принуден да напусне седлото и да се катери наравно с тях. Дори и така често губеха надежда да изведат понито догоре, а понякога, както бяха натоварени, не намираха пътека и за себе си. Когато най-сетне изтощени достигнаха върха, беше почти тъмно. Бяха се изкатерили в тясна седловина между две възвишения и досами тях скалите се спускаха стръмно надолу. Фродо се просна на земята и остана да лежи, разтърсван от треска. Лявата му ръка беше безжизнена и сякаш ледени нокти се впиваха в ребрата и рамото му. Дърветата и скалите наоколо се мержелееха пред погледа му като призраци.

- Не можем да продължаваме - каза Мери на Бързоход. - Страхувам се, че на Фродо му дойде много. Ужасно се тревожа за него. Какво да правим? Мислиш ли, че в Ломидол ще успеят да го изцелят, ако изобщо стигнем дотам?

- Ще видим - отвърна Бързоход. - В пущинака не мога да сторя нищо повече. Тъкмо заради раната му толкова настоявам да бързаме. Но съм съгласен, че тази вечер не можем да продължим.

- Какво му е на моя господар? - тихо запита Сам, гледайки умолително Бързоход. - Раната му беше малка и вече се затвори. На рамото не се вижда нищо освен едва забележим светъл белег.

- Фродо е бил ударен с едно от оръжията на Врага - каза Бързоход - и го разяжда някаква отрова или магия, с която моето изкуство не може да се справи. Но не губи надежда, Сам.

Нощта на високия хребет бе студена. Накладоха малък огън под чепатите корени на един стар бор, надвиснал над плитка яма - изглежда, в стари времена тук бяха вадили камъни. Седяха сгушени един до друг. Леден вятър вееше през прохода и те чуваха как далече долу върхарите на дърветата стенат и въздишат. Фродо лежеше в полудрямка и му се привиждаше, че над него се носят безбройни черни криле, а на тях яздят преследвачи, които го дирят из всички пещери и хралупи на хълмовете.

Утрото изгря красиво и светло, въздухът бе чист, бледа и ясна зора осияваше измитото от дъжда небе. Сърцата им се ободриха, ала пътниците копнееха слънцето да стопли вкочанените им крайници. Щом се разсъмна, Бързоход поведе Мери към възвишението на изток от прохода, за да огледат околностите. Слънцето вече бе изгряло и сияеше ярко когато те се завърнаха с по-утешителни новини. Сега се движеха приблизително в нужната посока. Ако се спуснеха оттатък хребета, планините щяха да останат отляво. Някъде напред Бързоход отново бе зърнал Шумноструйка и знаеше, че макар и скрит, Пътят към Брода не е далеч от реката.

- Ще трябва отново да излезем на Пътя - каза той. - Няма надежда да открием пътека през тия хълмове. Каквато и опасност да ни дебне, само по Пътя можем да стигнем до Брода.

Веднага след закуска те отново потеглиха. Бавно се спуснаха по южния склон, пътят се оказа много по-лек, отколкото очакваха - от тази страна нанадолнището не бе толкова стръмно и скоро Фродо можеше отново да язди. Бедното старо пони на Бил Папратак проявяваше неподозиран талант да подбира пътя и да спестява на ездача си излишни тръскания. Компанията отново се ободри. Дори Фродо се чувстваше по-добре в утринната светлина, но от време на време като че мъгла засенчваше погледа му и той прокарваше длан по очите си.

Пипин вървеше малко по-напред. Внезапно той се обърна и извика: - Тук има пътека!

Когато го настигнаха, видяха, че не е сбъркал: там явно личеше пътека, която с криволици се издигаше от гората под тях и се губеше към върха на хълма. На много места бе обрасла с трева или затрупана от паднали камъни и дънери, ала си личеше, че някога е била доста оживена. Силни ръце я бяха разчистили в стари времена, тежки крака я бяха утъпкали. Тук-там вековни дървета бяха отсечени или изкъртени, а големи скали - разбити или избутани настрани от пътя.

Продължиха по пътеката, защото по нея бе най-лесно да се спуснат надолу, но вървяха предпазливо. Тревогата им нарасна още повече, когато навлязоха в мрачната гора и пътеката стана по-равна и по-широка. Внезапно тя излезе от еловата горичка, спусна се стръмно по склона и рязко зави наляво край един скален ръб. Когато стигнаха завоя, хобитите надникнаха зад него и видяха, че пътеката продължава по равна площадка под невисока скална стена, обрасла отгоре с дървета. В камъка зееше врата, увиснала накриво на една от огромните си панти.

Всички спряха пред вратата. Зад нея имаше пещера или каменна зала, но в мрака не можеха да видят нищо. Напъвайки с всички сили, Бързоход, Сам и Мери успяха да я открехнат още малко, после Бързоход и Мери влязоха. Не отидоха много навътре, защото подът бе осеян с кокали и около входа не се виждаше нищо друго освен няколко огромни празни делви и парчета от грънци.

- Да не ми е името Перегрин, ако това не е тролова пещера - заяви Пипин. - Излизайте и да се махаме оттук. Сега знаем кой е утъпкал пътеката и колкото по-бързо избягаме от нея, толкова по-добре.

- Мисля, че няма нужда - каза Бързоход, излизайки навън. - Дупката несъмнено е на тролове, но изглежда отдавна изоставена. Няма от какво да се боим. Да слезем внимателно надолу и ще видим.

Пътеката заобикаляше вратата и завивайки надясно по площадката, отново се спускаше през гъстите гори. Понеже не искаше Бързоход да го смята за страхливец, Пипин избърза напред заедно с Мери. След тях Сам и Бързоход вървяха от двете страни на Фродовото пони, защото сега пътеката бе достатъчно широка за петима хобити, крачещи в редица. Но преди да стигнат далече, Пипин дотърча назад, следван от Мери. Двамата изглеждаха ужасени.

- Там *наистина* има тролове - задавено изпъшка Пипин. - Долу, на една полянка сред гората. Зърнахме ги през дърветата. Огромни са!

- Ще идем да ги видим - рече Бързоход и вдигна един здрав клон. Фродо не каза нищо, но Сам изглеждаше изплашен.

Слънцето вече се бе издигнало високо и лъчите му хвърляха през пооголелите клони широки светли петна по поляната. Пътниците спряха наблизо и затаили дъх, надникнаха през дърветата. Троловете бяха там - трима огромни тролове. Единият се бе навел, а другите двама го гледаха.

Бързоход безгрижно тръгна напред.

- Изправи се, стар камънак! - рече той и строши тоягата си в гърба на наведения трол.

Нищо не се случи. Хобитите смаяно изохкаха, после даже Фродо се разсмя.

- Хубава работа! - каза той. - Забравяме семейната си история. Това трябва да са ония трината, изненадани от Гандалф, докато се карали как е най-правилно да се сготвят тринадесет джуджета и един хобит.

- Нямах си представа, че сме по тия места! - каза Пипин. Той добре знаеше историята. Билбо и Фродо често я разказваха, но трябваше да си признае, че досега не им вярваше много. Дори и в този момент гледаше каменните тролове с подозрение и се питаше дали някаква магия няма внезапно да ги съживи.

- Забравяте не само семейната си история, но и всичко, което сте знаели за троловете - каза Бързоход. - Посред бял ден, под яркото слънце, опитвате да ме сплашите с измислицата, че живи тролове ни чакали на поляната! Трябваше поне да забележите, че зад ухото на единия има старо птиче гнездо. Твърде необичайно украшение за жив трол.

Всички се разсмяха. Фродо се ободри - обнадеждаваше го напомнянето за първото успешно приключение на Билбо. Слънцето грееше успокояващо и топло и мъглата пред очите му като че се поразсея.

Спряха да отпочинат на полянката и обядваха в сянката на огромните тролови крака.

- Няма ли някой да попее малко, докато слънцето грее? - обади се Мери, след като похапнаха. - От много дни не сме чули ни песен, ни приказка.

- Откакто напуснахме Бурния връх - каза Фродо. Всички се обърнаха към него.

- Не се тревожете за мен! - добави той. - Сега ми е много по-добре, но мисля, че не бих могъл да пея. Сам сигурно ще изрови нещо от паметта си.

- Хайде, Сам! - каза Мери. - В главата ти е скрито много повече, отколкото показваш.

- Не знам - каза Сам. - Но как ще ви се хареса това? Не бих го нарекъл същинска поезия, ако ме разбирате - просто малко безсмислици. Хрумна ми, като гледах тия стари образи.

Той се изправи, прибра ръце зад гърба си като ученик и започна да пее по една стара мелодия.

Старият трол на каменен стол
глозгаше кокал нащърбен и гол.
Години наред го гризеше отвред,
че нямаше нийде месо.
Ни месо! Ни просо!
В самотна бърлога се криеше трол
и нямаше нийде месо.

По стръмния склон зададе се Том
и рече на трола учтиво: „Пардон!
Тоз кокал любим е на чичо ми Тим,
дето във гроба лежи.
И лежи! И мижи!
Отдавна напусна Тим родния дом
и мислех, че в гроба лежи."

Тролът рече завчас: „Задигнах го аз.
Защо ви е кокал във дупка на вас?
Щом беше умрял и в трап се заврял,
задигнах му тая пищялка.
Пищялка! Дъвкалка!
Нека се жертвува малко за нас,
защо му е тая пищялка?"

Том рече свиреп: „Таквиз като теб
не бива да мъкнат из своя вертеп
пищял или врат от татков ми брат;
връщай пищяла веднага!
Веднага! Тояга!
Макар и умрял, нека е цял.
Връщай пищяла веднага!"

Тролът се хили: „Друже мой мили,
бих пооглозгал и твойте кокили.
Щом нямаш акъл и тук си дошъл,
дай да те хапна сега!
Ха така! Дръж сега!

Вече не ща кости, кожи и жили;
с теб ще вечерям сега."

Тролът беше решил, че го е уловил,
но откри, че комай е дълбоко сгрешил.
Пъргав и млад, Том мина отзад
и го ритна - да помни друг път.
Друг път! Всеки път!
„Я да го ритна, Том беше решил,
та да ме помни друг път!"

Но много корав, от камък по-здрав
е тролът със зъл, отмъстителен нрав.
Ритникът със крак по камъка як
бе за него съвсем безболезнен.
Болезнен! Полезен!
И Том се завърна във къщи болнав,
че ударът беше болезнен.

Оттогава е хром бедният Том
и тъжно куцука из родния дом.
А тролът без срам пак си е там
и глозга си кокала краден.
Краден! Гладен!
Тролът седи на високия склон
и глозга си кокала краден!

- Е, това да ни е за урок! - разсмя се Мери. - Добре, че не го удари с ръка, Бързоход!

- Откъде го научи това, Сам? - обади се Пипин. - Никога не съм чувал тия думи.

Сам промърмори нещо неясно.

- Измислил го е, разбира се - каза Фродо. - През това пътуване научавам доста неща за Сам Майтапер. Първо се оказа конспиратор, а сега и комендиант. Току-виж, накрая станал вълшебник... или пълководец!

- Дано да грешите - каза Сам. - Не искам да съм нито едното нито другото.

След обяда те продължиха надолу през гората. Навярно по същия път бяха минали преди много години Гандалф, Билбо и джуджетата Няколко мили по-нататък излязоха на висок насип над Пътя. Тук Пътят отдавна бе отминал тясната долина на Скрежноблик и сега лъкатушеше в подножието на хълмовете, устремен през гори и обрасли с пирен баири към Брода и планините. Малко по-надолу по насипа Бързоход им посочи един камък сред тревата. Макар и полуизтрити от времето, върху него все още личаха руните на джуджетата и някакви тайни знаци.

- Ето! - каза Мери. - Това трябва да е камъкът, който е показвал къде са скрили златото на троловете. Питам се колко ли е останало от Билбовия дял, а, Фродо?

Фродо погледна към камъка. Как би искал Билбо да бе донесъл от пътешествието си само това безобидно съкровище, с което човек лесно можеше да се раздели!

- Нищо - каза той. - Билбо го раздаде. Казваше ми, че не го смята за свое, щом идва от ръцете на разбойници.

Пътят лежеше спокойно под дългите сенки на ранната привечер. Не се виждаха никакви следи от пътници. След като нямаха възможност да изберат друг маршрут, те се спуснаха по насипа, завиха наляво и забързаха, доколкото им стигаха силите. Скоро един от хълмовете затули светлината на бързо залязващото слънце. Студен вятър повя насреща им откъм далечните планини.

Бяха започнали да се оглеждат за място встрани от Пътя, където да лагеруват

през нощта, когато внезапен звук смрази сърцата им - някъде зад тях затропаха копита. Огледаха се, но завоите и възвишенията им пречеха да виждат надалече. С цялата сила на морните си крака те се закатериха по стръмния склон, обрасъл с пирен и боровинки, докато стигнаха до лешникова горичка. Надничайки между храстите, виждаха на трийсетина стъпки по-долу Пътя. сив и неясен в чезнещата светлина. Копитата наближаваха. Препускаха бързо и леко - *троп-троп-тропа-троп.* После им се стори, че чуват звън на камбанки - едва доловим, приглушен, сякаш вятърът го отвяваше. Фродо наостри уши.

- Като слушам, май не ще да са Черните конници - каза той. Хобитите с надежда се съгласиха, но все още ги изпълваха подозрения. Толкова дълго се бяха страхували от преследване, че всеки звук зад гърба им изглеждаше зловещ и враждебен. Но Бързоход се приведе към земята с ръка на ухото и на лицето му се изписа радост.

Наоколо притъмняваше и листата на храстите тихо шумоляха. Камбанките звънтяха все по-ясно и по-близо, копитата бързо препускаха - *троп-тропа-троп.* Изведнъж сред сенките се бялна кон, устремен напред. Юздите му искряха и бляскаха в мрака, сякаш бяха обсипани със звезди. Плащът на ездача се развяваше назад и качулката му бе отметната; сияйната му златиста коса се диплеше по вятъра. На Фродо му се стори, че през дрехите и тялото на конника като през тънък воал се лее бяла светлина.

Бързоход изскочи от укритието и се спусна към Пътя, подскачайки с викове през пирена, но още преди да помръдне и извика, конникът бе дръпнал юздите и бе спрял, загледан към гъсталака, в който стояха. Когато видя Бързоход, той скочи на земята и изтича насреща му с радостен зов:

- *Ай на ведуи Дунадан! Мае говавен!*

Звънливият ясен глас и езикът, на който говореше, прогониха всяко съмнение от сърцата им - ездачът бе от народа на елфите. Никои други на белия свят нямаха тъй прекрасни гласове. Но в зова му като че звучеше напрегната или тревожна нотка, а след това дочуха, че разговаря бързо и настоятелно с Бързоход.

Скоро Бързоход им махна с ръка и хобитите хукнаха към Пътя.

- Това е Глорфиндел, който живее в дома на Елронд - каза той.

- Привет и добра среща най-сетне! - каза елфическият брогородник на Фродо. - Бях изпратен от Ломидол да те търся. Бояхме се, че си изпаднал в беда нейде по пътя.

- Значи Гандалф е стигнал до Ломидол? - радостно извика Фродо.

- Не. Когато тръгнах, още го нямаше, ала това бе преди девет дни - отвърна Глорфиндел. - До Елронд достигнаха тревожни новини. Мои сродници, пътуващи из вашия край отвъд Барандуин, узнали, че нещата са тръгнали зле, и тутакси изпратили вест. Съобщаваха, че Деветте са напуснали свърталището си и че ти се луташ с важен товар, а няма кой да те води, защото Гандалф не се е завърнал. Дори в Ломидол малцина могат открито да тръгнат срещу Деветте, но колкото имаше, Елронд ги изпрати на север, запад и юг. Мислехме, че може да се отклониш далеч настрани, за да избегнеш потерята и да се изгубиш из Пущинака. На мене отредиха да поема Пътя и преди седем дни аз стигнах до Моста на Митейтел и оставих там знак. Трима от слугите на Саурон бяха на Моста, но те отстъпиха и аз ги подгоних на запад. Натъкнах се и на още двама, ала те побягнаха на юг. Оттогава търся следите ви. Преди два дни ги открих и ви последвах по Моста, а днес забелязах къде сте слезли от хълмовете. Но да вървим! Няма време за повече новини. Щом сте тук, трябва да поемем рисковете на Пътя и да продължим. Зад нас са петима и когато открият следите ви по Пътя, ще препуснат подире ни като вихър. А това не са всички. Не знам къде могат да бъдат останалите четирима. Боя се, че на Брода може да ни чака засада.

Докато Глорфиндел говореше, вечерните сенки се сгъстиха. Фродо усети как умората го завладява. Откакто слънцето бе взело да залязва, мъглата пред очите му ставаше все по-черна и му се струваше, че сянка се спуска между него и

лицата на другарите му. Болката пак го връхлетя, стана му студено. Той се олюля и се вкопчи в ръката на Сам.

- Моят господар е болен и ранен - гневно каза Сам. - Не може да продължи през нощта. Трябва му почивка.

Глорфиндел подхвана падащия Фродо, нежно го вдигна на ръце и огледа лицето му с дълбока тревога.

Бързоход разказа накратко за нападението под Бурния връх и за смъртоносния кинжал. Той извади дръжката, която бе запазил, и я подаде на елфа. Поемайки я, Глорфиндел потръпна, но въпреки това съсредоточено я огледа.

- Зли неща са изписани по тази дръжка, макар че вашите очи навярно не могат да ги видят - каза той. - Запази я, Арагорн, докато стигнем до дома на Елронд! Но внимавай и я докосвай колкото можеш по-рядко! Уви! Не е по силите ми да излекувам раните от това оръжие. Ще сторя каквото мога... но сега още повече настоявам да бързаме без почивка.

Той внимателно опипа раната на Фродо и лицето му стана още по-сериозно, сякаш го тревожеше онова, което бе узнал. Но Фродо усети, че студът в ребрата и ръката му отслабва; малко топлинка пропълзя по рамото към китката му и болката стана по-поносима. Вечерният полумрак наоколо сякаш просветля, като че се бе оттеглил облак. Отново виждаше ясно лицата на приятелите си и в душата му се завърна мъничко надежда и сила.

- Ще яздиш моя кон - каза Глорфиндел. - Ще скъся стремената до ръба на седлото и ще трябва да седиш колкото се може по-стегнато. Но не се бой - моят кон не ще изтърве ездача, който съм му наредил да носи. Стъпката му е лека и плавна, а ако наближи опасност, той ще те отнесе с такава скорост, че дори и черните вихрогони на Врага не ще могат да се мерят с него.

- Не, няма да ме отнесе! - каза Фродо. - Няма да го яздя, ако това означава да избягам в Ломидол или нейде другаде, изоставяйки другарите си в беда.

Глорфиндел се усмихна.

- Много се съмнявам дали твоите приятели щяха да изпаднат в беда, ако ти не беше с тях! Мисля, че потерята ще се спусне подир теб и ще ни остави на мира. Именно ти, Фродо, със своя товар ни подлагаш на заплаха.

Фродо нямаше какво да отговори на това и склони да язди белия кон на Глорфиндел. Останалите прехвърлиха голяма част от товара си върху понито, тъй че сега крачеха по-леко и известно време напредваха добре, ала за хобитите бе трудно да се мерят с бързата, неуморна стъпка на елфа. Той ги водеше все напред и напред сред мрака на тежката облачна нощ. Нямаше нито звезди, нито луна. Едва призори Глорфиндел им разреши да спрат. По това време Пипин, Мери и Сам вече се препъваха, заспивайки на крак; прегърбените рамене на Бързоход издаваха, че дори и той е изтощен. Фродо се крепеше на коня като в кошмарен сън.

Проснаха се сред пирена на няколко ярда встрани от Пътя и тутакси заспаха. Като че едва бяха затворили очи, когато Глорфиндел, който бе останал на стража, докато спят, ги събуди отново. Слънцето вече се бе издигнадо високо и нощните облаци и мъгли бяха изчезнали.

- Изпийте това! - каза Глорфиндел и сипа на всекиго по малко течност от инкрустирана със сребро кожена манерка.

Питието беше бистро като изворна вода, нямаше вкус и нито хладнееше, нито затопляше устата, ала щом го изпиха, усетиха в крайниците си прилив на сила и пъргавина. След тази влага коравият хляб и сушените плодове (само това им оставаше) сякаш ги заситиха повече от най-хубавите закуски на Графството.

Когато отново поеха Пътя, бяха почивали по-малко от пет часа. Глорфиндел непрекъснато ги подканяше да бързат и през целия дневен преход разреши само две кратки почивки. Така до стъмване преодоляха почти двадесет мили и стигнаха до мястото, където Пътят завиваше надясно и се спускаше право към Бруинен в дъното на долината. Засега хобитите не усещаха никакъв признак за потеря, но

когато изоставаха, Глорфиндел често спираше, ослушваше се и лицето му тревожно помръкваше. Един-два пъти той заговори с Бързоход на елфически език.

Но колкото и тревожни да бяха водачите им, хобитите явно не можеха да продължат напред тази вечер. Замаяни от умора, те се препъваха и не можеха да мислят за нищо друго освен за нозете си. Болката на Фродо бе станала двойно по-силна и през целия ден предметите наоколо избледняваха като призрачно сиви секки. Той почти с радост посрещна падането на нощта, защото сега светът не изглеждапе тъй блед и пуст.

Хобитите все още бяха уморени, когато рано на следващата сутрин потеглиха отново. До Брода оставаше още много малко и те куцукаха напред както можеха.

- Опасността ни ще е най-голяма, точно преди да стигнем до реката - каза Глорфиндел, - защото сърцето ми подсказва, че сега потерята бърза след нас, а друга заплаха може да дебне край Брода.

Пътят продължаваше да се спуска надолу. Сега от двете му страни растеше гъста трева и когато можеха, хобитите крачеха из нея, за да облекчат морните си крака. Късно следобед стигнаха до място, където Пътят изведнъж навлизаше в гъстата сянка на високи борове и после потъваше в дълбок проход със стръмни стени от влажен червен камък. Втурнаха се напред, наоколо се разнесе ехо и сякаш множество крака затропаха подир тях. Внезапно краят на тунела се появи като светла порта и Пътят отново излезе на открито. Тук стръмното надолнище свършваше и те видяха пред себе си около една миля гладък бряг, а зад него - Ломидолския брод. От другата страна имаше стръмен кафяв склон, по който се виеше пътека, а по-нататък, било след било, връх след връх, в избледняващото небе се издигаха високите планини.

В прохода зад тях все още се носеше ехо от стъпки, надигаше се стремителен тътен, като че вятър бе налетял в короните на боровете. За миг Глорфиндел се обърна и се ослуша, после с вик се хвърли напред.

- Бягайте! - изкрещя той. - Бягайте! Врагът ни настига!

Белият кон препусна с мощен скок, хобитите се втурнаха по надолнището. Последни тичаха Глорфиндел и Бързоход. Едва бяха стигнали до средата на равнината, когато изведнъж се разнесе тропот на галопиращи коне. От просеката между дърветата, която току-що бяха напуснали, изскочи Черен конник. Той дръпна юздите и спря, олюлявайки се на седлото. Последва го друг, сетне още един и още двама.

- Препускай напред! Препускай! - извика Глорфиндел на Фродо. Обхванат от странно колебание, хобитът не се подчини веднага. Той забави хода на коня, обърна се и погледна назад. Черни и масивни, като заплашителни статуи на хълм, Конниците седяха върху огромните си жребци, а горите и цялата област зад тях чезнеха като в мъгла. Внезапно сърцето му усети, че те безмълвно му повеляват да чака. После страхът и омразата изведнъж избухнаха в него. Ръката му отпусна юздата, сграбчи дръжката на меча и го изтегли сред червен проблясък.

- Препускай! Препускай! - викаше Глорфиндел, после високо и звънко призова коня на елфически език: - *Норо лим, норо лим, Асфалот!*

Тутакси белият кон се хвърли напред и вихрено се понесе по последния отрязък от Пътя. В същия миг черните коне се спуснаха надолу подир него и Конниците нададоха онзи страхотен вик, който Фродо бе чул да изпълва със страх горите в далечната Източна околия. Друг вик им отвърна и за ужас на Фродо и другарите му измежду дърветата и скалите отляво излетяха още четирима Конници. Двама яздеха към Фродо, други двама безумно препускаха към Брода, за да отрежат пътя му за бягство. Стори му се, че те летят като вятър и стават все по-огромни и по-черни, докато приближават към него.

За миг Фродо се озърна през рамо. Вече не виждаше другарите си. Конниците отзад изоставаха - дори огромните им жребци не можеха да се мерят по бързина с белия елфически кон на Глорфиндел. Отново погледна напред и надеждата му

посърна. Като че нямаше шанс да стигне до Брода, преди четиримата от засадата да пресекат пътя му. Сега ги виждаше ясно - те сякаш бяха захвърлили качулките и черните плащове и бяха облечени в бели и сиви одежди. С голи мечове в бледите си ръце, с шлемове на главите, те го зовяха с безпощадни гласове и в очите им пламтеше студен огън.

Страхът изпълни Фродо. Той вече не мислеше за меча си. Не издаде нито вик. Затвори очи и се вкопчи в гривата на коня. Вятърът свистеше в ушите му, камбанките по сбруята звънтяха диво и пронизително. Мъртвешки леден дъх го прободе като копие, докато в сетен отчаян галоп, като лумнал бял пламък, елфическият кон се устреми сякаш с криле и мина под носа на челния Конник.

Фродо чу плясък на вода. Тя се пенеше около краката му. Усети как с бърз, мощен напън конят се измъкна от реката и се изкатери по каменистата пътека. Изкачваше се по стръмния бряг. Беше отвъд Брода.

Но преследвачите бяха по петите му. На върха на склона конят спря и се обърна с яростно цвилене. Долу, край водата, стояха Деветимата Конници и Фродо изтръпна пред заплахата на вдигнатите им лица. Не знаеше какво би им попречило да пресекат също тъй лесно, както бе пресякъл той, а чувстваше, че минат ли Конниците реката, би било безсмислено да опитва да бяга по дългата, несигурна пътека от Брода до границите на Ломидол. Във всеки случай усещаше, че властно му повеляват да спре. Омразата отново се надигна в него, но той вече нямаше сили да се бори.

Внезапно най-предният Конник пришпори коня си. Животното докосна водата с копито и се отдръпна. С огромно усилие Фродо се изправи в седлото и размаха меча си.

- Вървете си! - извика той. - Вървете си в страната Мордор и не ме преследвайте повече!

Дори в собствените му уши викът прозвуча слаб и писклив. Конниците спряха, ала Фродо нямаше могъществото на Бомбадил. Враговете му се разсмяха с дрезгав, вледеняващ кикот.

- Върни се! Върни се! - зовяха те. - В Мордор ще те отведем!

- Вървете си! - прошепна той.

- Пръстенът! Пръстенът! - закрещяха те с мъртвешки гласове и водачът им незабавно пришпори коня си през водата, следван плътно от двамина други.

- Кълна се в Елберет и Прекрасната Лутиен - изрече Фродо със сетно усилие и вдигна меча си, - не ще получите нито Пръстена, нито мене!

Тогава водачът, който вече бе насред Брода, заплашително се изправи на стремената и вдигна ръка. Фродо онемя. Усети как езикът му залепва за устата и сърцето му бясно удря в гърдите. Мечът се строши и падна от треперещата му ръка. Елфическият жребец се дърпаше и пръхтеше. Още миг, и първият черен кон щеше да стъпи на брега.

В този момент се раздаде рев и тътен на бурни талази, търкалящи безброй скали. Фродо смътно видя как долу реката се надигна и по течението се спусна конница от пенести вълни. Стори му се, че бели пламъци трептят по гребените им и още му се привидя, че сред водата се носят бели ездачи на бели коне с развени гриви. Тримата Конници, които все още стояха сред Брода, бяха смазани - изчезнаха. Погребани мигом под гневната пяна. Задните отстъпиха с ужас.

С последните си искрици съзнание Фродо дочу викове и отвъд Конниците, които се колебаеха на брега, сякаш зърна сияйна фигура от бяла светлина; подир нея тичаха дребни сенчести фигурки, размахали пламъци, които грееха с червено зарево сред сивата мъгла, падаща над света.

Обезумели от ужас, черните коне се хвърлиха с ездачите си в разбунените талази. Пронизителните им крясъци потънаха сред грохота на реката, която ги понесе надолу. После Фродо усети, че пада, грохотът и хаосът сякаш се надигнаха и го погълнаха заедно с враговете.. Не видя и не чу нищо повече.

КНИГА ВТОРА

Глава 1

МНОГОБРОЙНИ СРЕЩИ

Фродо се събуди и откри, че лежи в постеля. Отначало помисли, че се е успал след дълъг и неприятен сън, който още витаеше смътно в съзнанието му. Или бе прекарал болест? Не беше виждал таван като в тази стая - плосък, с тъмни греди, целите в изящна дърворезба. Фродо полежа още малко, загледан в слънчевите петна по стената. Отдалече долиташе шумът на водопад.

- Къде съм и колко ли е часът? - изрече той към тавана.

- В дома на Елронд и е точно десет сутринта - отвърна нечий глас. - Сутринта на двадесет и четвърти октомври, ако искаш да знаеш.

- Гандалф! - извика Фродо и се надигна на постелята. Старият вълшебник седеше на стол край отворения прозорец.

- Да - каза той, - тук съм. Имаш късмет, че и ти си тук след всички глупости, които извърши, откакто напусна дома си. Фродо отново си легна. Чувстваше се тъй блажен и спокоен, че не му се спореше, пък и не вярваше да надвие в спора. Сега бе съвсем буден и спомените за пътешествието се завръщаха: пагубният „пряк път" през Старата гора, „случайността" в „Скокливото пони", безумието да надене Пръстена в долчинката под Бурния връх. Докато си мислеше за всичко това и напразно се мъчеше да измъкне от паметта си как е пристигнал в Ломидол, в стаята настана тишина, нарушавана само от тихото пухтене на лулата на Гандалф, който пускаше през прозореца бели колелца дим.

- Къде е Сам? - запита най-сетне Фродо. - И добре ли са другите?

- Да, всички са живи и здрави - отговори Гандалф. - Сам стоя тук допреди половин час, но го пратих да си почине малко.

- Какво стана на Брода? Всичко ми изглеждаше толкова неясно. И досега едва-едва си го припомням.

- Да, така беше. Ти бе започнал да чезнеш. Раната най-после те надвиваше. Още няколко часа - и нищо не можеше да ти помогне. Но в тебе има силица, скъпи ми хобите! И в Могилата я показа. Тогава всичко висеше на косъм - навярно не е имало по-опасен миг. Жалко, че не успя да се удържиш на Бурния връх.

- Изглежда, вече знаеш доста неща - каза Фродо. - Не бях говорил с останалите за Могилата. Отначало беше много страшно, а после си имахме други грижи. Откъде научи?

- Ти често говореше насън, Фродо - нежно каза Гандалф - и за мен не беше трудно да разчета мислите и спомените ти. Не бой се! Преди малко се пошегувах, като казах „глупости". Мисля само хубави неща за теб... и за другите. Не е малък подвиг през такива опасности да стигнеш толкова далеч и все още да носиш Пръстена.

- Никога нямаше да успеем, ако не беше Бързоход - каза Фродо. - Но ти ни липсваше. Не знаех какво да правя без теб.

- Задържаха ме - каза Гандалф - и това едва не те погуби. Ала сега не съм сигурен - може и да е било за добро.

- Ще ми се да разкажеш какво се случи!

- Всичко с времето си! По заповед на Елронд днес не бива да приказваш и да се тревожиш за нищо.

- Но разговорът ще ми попречи да мисля и да се тревожа, което е още по-

изморително - възрази Фродо. - Вече съм съвсем буден и си припомням толкова много неща, които се нуждаят от обяснение. Защо се забави? Поне това трябва да ми кажеш.

- Скоро ще чуеш всичко, което искаш да узнаеш - каза Гандалф. - Съветът ще заседава веднага щом оздравееш. Засега ще ти кажа само, че бях пленен.

- Ти? - възкликна Фродо.

- Да, аз, Гандалф Сивия - тържествено изрече вълшебникът. - Много сили има на този свят, добри и зли. Някои са по-могъщи от мен. С други още не съм се мерил. Но часът ми идва. Властелинът на Моргул и Черните му конници излязоха от мрака. Готви се война!

- Значи ти си знаел за Черните конници... още преди да ги срещна?

- Да, знаех. Всъщност веднъж ти споменах за тях, защото Черните конници са Духовете на Пръстена, Деветте Слуги на Властелина на Пръстените. Но не знаех, че пак са се появили, иначе незабавно щях да избягам заедно с теб. Чух за тях едва след като те напуснах през юни, ала ще отложа този разказ. Засега Арагорн ни спаси от бедата.

- Да - каза Фродо, - Бързоход ни спаси. И все пак отначало се боях от него. Мисля, че Сам така и не му повярва докрай, поне докато не срещнахме Глорфиндел.

- Чух всичко за Сам - усмихна се Гандалф. - Той вече не се съмнява.

- Радвам се - каза Фродо. - Защото много обикнах Бързоход. Е, *обикнах* не е най-точната дума. Искам да кажа, че ми е скъп, макар да е един такъв особен и понякога суров. Всъщност често ми напомня за теб. Не знаех, че сред Големите хора има такива. Мислех... мислех, че те са си просто големи и доста глупави - добродушни и глупави като Мажирепей или глупави и порочни като Бил Папратак. Но ние в Графството не знаем много за Големите хора, освен може би за тия от Брее.

- Дори и за тях не знаете много, щом мислиш стария Пиволей за глупак - каза Гандалф. - В своите работи той е твърде мъдър. Вярно, мисли по-малко и по-бавно, отколкото приказва, но дай му време - ще види и през тухлена стена (както казват в Брее). Ала малцина са останали в Средната земя като Арагорн, син на Араторн. Родът на Задморските крале е към своя край. Може би тази Воина за Пръстена ще е последното им приключение.

- Наистина ли искаш да кажеш, че Бързоход е от народа на древните Крале? - учуди се Фродо. - Мислех, че те отдавна са изчезнали. Смятах го просто за Скиталец.

- Просто Скиталец! - възкликна Гандалф. - Скъпи ми Фродо, та нали Скиталците са точно това - последните северни потомци на великия народ на Западните хора. Те са ми помагали преди, а и в идните дни ще се нуждая от помощта им, защото стигнахме до Ломидол, но Пръстенът още не е в безопасност.

- Сигурно е тъй - каза Фродо. - Но досега единствената ми мисъл беше как да стигна дотук, дано не се наложи да продължа. Толкова е приятно просто да си почивам. Преживях цял месец изгнание и приключения и смятам това за предостатъчно.

Той замълча и притвори очи. След малко заговори отново:

- Пресмятах наум и не ми излизат дните до двадесет и четвърти октомври. Би трябвало да е двадесет и първи. Мисля, че достигнахме Брода на двадесети.

- Взе да приказваш и да пресмяташ повече, отколкото ти се полага - каза Гандалф. - Как са ребрата и рамото?

- Не знам - отговори Фродо. - Изобщо не ги усещам. Това вече е по-добре, но... - той направи усилие - пак мога да поразмърдам ръка. Да, съживява се. Не е студена - добави, докосвайки с десница лявата си ръка.

- Добре! - каза Гандалф. - Бързо се възстановява. Скоро пак ще си здрав. Елронд те излекува - откакто те донесоха тук, той дни и нощи се грижеше за теб.

- Дни? - удиви се Фродо.

- Е, четири нощи и три дни, ако трябва да бъда точен. Елфите те донесоха от Брода вечерта на двадесети и там ти се губи сметката. Ужасно се тревожехме, а Сам денонощно седеше край теб и се отделяше само когато го пращаха да отнесе някое съобщение. Елронд е опитен целител, но оръжията на Врага са смъртоносни. Право да си кажа, аз почти не се надявах, подозирах, че в зарасналата рана е останало парче от острието. Но не можаха да го открият чак до миналата нощ. Тогава Елронд извади отломъка. Той бе потънал дълбоко и продължаваше да се забива навътре.

Фродо потръпна, припомняйки си жестокия кинжал с нащърбено острие, което бе изчезнало в ръцете на Бързоход.

- Не се плаши! - каза Гандалф. - Вече го няма. Стопи се. А хобитите, изглежда, чезнат твърде неохотно. Познавам могъщи воини от Големия народ, но мнозина от тях бързо биха грохнали от този отломък, който си носил седемнадесет дни.

- Какво щяха да ми сторят? - запита Фродо. - Какво се опитваха да направят Конниците?

- Опитвали са се да пронижат сърцето ти с Моргулски кинжал който да остане в раната. Ако бяха успели, щеше да станеш като тях, но по-слаб и покорен. Щеше да се превърнеш в призрак, подвластен на Мрачния владетел, а той щеше да те измъчва за това, че си искал да задържиш Пръстена му, ако изобщо има по-голяма мъка от тази да си лишен от него и да го виждаш на ръката му.

- Слава богу, че не съм осъзнавал тази страховита опасност! - едва изрече Фродо. - Разбира се, бях изплашен до смърт, но ако знаех повече, не бих посмял и да помръдна. Цяло чудо е, че се отървах!

- Да, късметът или съдбата ти помогнаха - каза Гандалф, - да не говорим за храбростта. Сърцето ти е останало незасегнато, само рамото ти е било пронизано; и това е, защото се бори докрай. Но опасността е била съвсем близко. Най-сериозната заплаха те е дебнела, докато си носел Пръстена, защото тогава ти самият наполовина си влизал в призрачния свят и те са можели да те сграбчат. Ти си ги виждал и те също са те виждали.

- Знам - каза Фродо. - Гледката беше страшна. Но защо можем да виждаме конете им?

- Защото са истински коне, както и черните мантии са истински одежди, които те носят, когато имат работа с живите, за да придадат форма на небитието си.

- Защо тогава черните коне търпят подобни ездачи? Всички други животни изпадат в ужас при приближаването им, дори и елфическият кон на Глорфиндел. Кучетата вият, гъските крякат срещу тях.

- Защото тия коне са родени и отгледани за служба на Мрачния владетел в Мордор. Не всички негови слуги и роби са призраци. Има орки и тролове, има уарги и върколаци; имаше и все още има много хора, воини и крале, които кратчат живи под слънцето и все пак са в негова власт. И броят им нараства ден след ден.

- А Ломидол и елфите? Запазен ли е Ломидол?

- Да, засега, докато всичкм други не бъдат покорени. Елфите може да се боят от Мрачния владетел, може да бягат от него, но вече никога не ще го послушат, нито ще му се покорят. А тук, в Ломидол, още живеят някои от най-опасните му неприятели - елфическите мъдреци, владетелите на далечния задморски Елдар. Те не се страхуват от Духовете на Пръстена, защото, който е бил в Блаженото царство, живее едновременно и в двата свята и има велика сила както срещу Зримото, така и срещу Незримото.

- Стори ми се, че видях сияйна бяла фигура, която не чезнеше като другите. Глорфиндел ли беше това?

- Да, за миг си го видял такъв, какъвто е отвъд - един от могъщите рицари сред Първородните. Той е елфически владетел от кралско потекло. В Ломидол наистина има сили, които могат за дълго да отблъснат могъществото на Мордор; и на други места се е съхранила древната мощ. В Графството също има сила, макар и по-друга. Но ако събитията продължават по същия начин, скоро всички

подобни места ще се превърнат в обсадени островчета. Мрачният владетел е сбрал всичките си сили. И все пак - добави той, като се изправи изведнъж и вирна брадата си, изпъната и твърда като телена четка, - трябва да запазим смелост. Ти скоро ще оздравееш, ако не те поболея от приказки. Сега си в Ломидол и няма от какво да се страхуваш.

- Не ми е останала никаква смелост за запазване - отвърна Фродо, - но сега не ме е страх. Само ми отговори на това, за което те питам - как са приятелите ми и как свърши всичко при Брода, - и ще бъда напълно доволен. А после мисля, че пак ще подремна, но не бих могъл да затворя очи, докато не довършиш историята.

Гандалф придърпа стола си към леглото и внимателно огледа Фродо. Бузите му отново бяха поруменели, ясните му очи бяха съвсем будни и живи. Той се усмихваше и изглеждаше почти съвсем наред. Но погледът на вълшебника усещаше в него една доловима промяна, като че просто намек за прозрачност, особено в лявата ръка, отпусната над завивката.

„Така и трябваше да се очаква - каза си Гандалф. - Той още не е минал и половината, а дори Елронд не може да предскаже докъде ще стигне накрая. Мисля, че не до зло. За ония, които знаят да виждат, може би ще се превърне в чаша, изпълнена с бистра светлина."

- Изглеждаш великолепно - изрече той. - Ще рискувам да ти поразкажа нещичко, без да питам Елронд. Но помни, съвсем накратко и после трябва пак да спиш. Ето какво се е случило, доколкото успях да разбера. Веднага щом побягна, Черните конници се спуснаха право подир теб. Те повече не се нуждаеха от водачеството на конете си - ти вече стоеше на прага на техния свят и бе станал видим за тях. А и Пръстенът ги привличаше. Приятелите ти отскочиха от пътя, за да не бъдат прегазени. Те знаеха, че ако белият кон не успее, нищо не ще може да те спаси. Конниците бяха прекалено бързи и прекалено много, за да ги спрат. Спешени, дори Глорфиндел и Арагорн не биха устояли против Деветте едновременно. Когато Духовете на Пръстена профучаха край тях, другарите ти изтичаха подире им. Близо до Брода има крайпътна долчинка, закътана зад няколко недорасли дръвчета. Там те бързо накладоха огън, защото Глорфиндел знаеше, че ако Конниците опитат да пресекат реката, отгоре ще се спусне порой и тогава ще трябва да се пребори с ония, които са останали на отсамния бряг. В мига, когато започна пороят, той се хвърли напред, последван от Арагорн и останалите с пламтящи главни в ръцете. Притиснати между огън и вода, виждайки елфически владетел в целия му гняв, те изпаднаха в ужас, а конете им обезумяха. Първият напор на пороя отнесе трима, конете на останалите се хвърлиха с ездачите си във водата и потънаха сред вълните.

- И това ли е краят на Черните конници? - запита Фродо.

- Не - каза Гандалф. - Конете им навярно са загинали, а без тях те са като сакати. Но Духовете на Пръстена не загиват тъй лесно. Засега обаче можем да не се боим от тях. След като пороят отмина, другарите ти пресякоха реката и горе на брега те откриха да лежиш по очи върху пречупения си меч. Конят стоеше на стража край теб. Ти беше блед и студен и те се бояха, че те е застигнала смъртта или нещо по-лошо. Елфите на Елронд ги срещнаха, докато бавно те носеха към Ломидол.

- Кой отприщи пороя? - запита Фродо.

- Елронд повели така - отговори Гандалф. - Реката в тази долина е под негово владичество и гневно се надига, когато му се наложи да прегради Брода. Щом предводителят на Черните конници навлезе във водата, пороят се развихри. И ако ми позволиш да кажа, аз също добавих няколко лични щриха - може би не си забелязал, но някои от вълните бяха приели формата на огромни бели коне със сияйни бели ездачи, търкаляха се безброй скърцащи скали. За миг се изплаших, че не ще можем да удържим яростта на пороя и той ще ви отнесе. Могъщи са водите, слизащи от снеговете на Мъгливите планини.

- Да, сега си спомням всичко, и онзи страхотен грохот - каза Фродо. - Мислех,

че потъвам заедно с приятелите и враговете си. Но сега ме в безопасност!

Гандалф стрелна с поглед Фродо, но той бе притворил очи.

- Да, засега всички сме в безопасност. Скоро ще ознаменуваме победата при Бруиненския брод с празник и пиршество и вие ще седите на почетните места.

- Великолепно! - каза Фродо. - Чудесно е, че Елронд, Глорфиндел и други велики владетели, да не говорим за Бързоход, полагат толкова много усилия и са тъй любезни с мен.

- Е, за това има много причини - усмихна се Гандалф. - Едната съм аз. Пръстенът е другата - ти си Носител на Пръстена. Освен това си наследник на Билбо, Откривателя на Пръстена.

- Скъпият Билбо! - сънливо промърмори Фродо. - Чудно къде ли сега. Как ми се иска да е тук и да чуе всички тия истории. Имаше да смее. Прескочи кравата Луната! И бедният стар трол! И той бързо заспа.

Сега Фродо бе вън от опасност в Последния уютен дом на изток от морето. Както разказваше някога Билбо, това бе „съвършен дом, каквото и да желаеш - храна, сън, приказки, песни, просто да седиш и да си мислиш или с удоволствие да смесиш всичко това". Самият престой тук бе лечение от умора, страх и печал.

Привечер Фродо отново се събуди и откри, че вече не се нуждае от почивка или сън, а е настроен за ядене и пиене, вероятно и за песни и приказки след това. Стана от леглото и откри, че ръката вече му се подчинява почти както преди. Намери приготвени чисти дрехи от зелено сукно, които му стояха превъзходно. Поглеждайки в огледалото, с изненада забеляза много по-тънко отражение, отколкото си спомняше - то удивително напомняше младия племенник на Билбо, който честичко бродеше с чичо си из Графството, ала очите му гледаха замислено.

- Да, зърнал си туй-онуй, откакто за последен път надничаше през огледалото - каза той на отражението си. - Но сега напред към веселбата!

Той се протегна и заподсвирква. В този миг на вратата се почука и влезе Сам. Той изтича към Фродо и докосна лявата му ръка неловко и свенливо. Стисна я леко, после се изчерви и бързо се обърна настрани.

- Здрасти, Сам! - каза Фродо.

- Топла е! - каза Сам. - Ръката ви, искам да кажа, господин Фродо. Толкова студена беше през дългите нощи. Но славно свирете, фанфари! - Той се завъртя и затанцува с блеснали очи. - Колко е хубаво, че ви виждам на крак и съвсем както преди, сър! Гандалф ме помоли да дойда и да ви видя дали сте готов да слезете, а аз помислих, че се шегува.

- Готов съм - каза Фродо. - Да вървим да потърсим останалите!

- Аз мога да ви отведа при тях, сър - каза Сам. - Голяма е тая къща и много чудновата. Все има какво да откриеш и никога не знаеш какво ще зърнеш зад ъгъла. И елфи, сър! Елфи тук, елфи там! Някои като крале, страховити и прекрасни; други весели като деца. Ами музиката, ами песните... не че съм имал много време или настроение за слушане, откакто пристигнахме. Но вече поопознах тукашните обичаи.

- Знам с какво си бил зает, Сам - каза Фродо и стисна ръката му.

- Но тази вечер ще се веселиш и ще слушаш колкото ти сърце желае. Хайде, води ме из тоя лабиринт!

Сам го поведе през няколко галерии, после се спуснаха по дълго стълбище и излязоха сред висока градина над стръмния речен бряг. Завариха приятелите си, седнали под една колонада откъм източната страна на дома. В долината се бяха спуснали сенки, но горе, по далечните планински върхари, още грееше светлина. Въздухът бе топъл. Наоколо отекваше шумът на водопада и лекият аромат на дървета и цветя изпълваше вечерта, сякаш лятото още не бе напуснало градините на Елронд.

- Ура! - викна Пипин и скочи на крака. - Ето го благородния ни братовчед! Дайте път на Фродо, Властелина на Пръстена!

- Шшш! - изрече Гандалф откъм сенките в дъното на колонадата. - Злото не идва в тази долина, но все едно, не бива да го споменаваме. Властелинът на Пръстена не е Фродо, а владетелят на Черната Мордорска кула, чиято мощ отново се разстила над света! Ние сме в крепост. Навън се смрачава.

- Гандалф ги приказва все такива весели неща - каза Пипин. - Той мисли, че трябва да се държа прилично. Но някак си е невъзможно на такова място да бъдеш мрачен и угнетен. Имам чувството, че бих запял, ако знаех подходяща песен.

- И на мене ми се пее - разсмя се Фродо. - Макар че засега повече ме влекат яденето и пиенето!

- Лесна работа - каза Пипин. - Ти проявяваш обичайния си талант да идваш тъкмо навреме за трапезата.

- И то каква трапеза! - обади се Мери. - Пиршество! Подготовката започна веднага щом Гандалф обяви, че си оздравял.

Преди да се доизкаже, звън на камбанки ги призова към залата.

Голямата зала в дома на Елронд бе изпълнена с народ - предимно елфи, макар че имаше и неколцина други гости. Както повеляваше обичаят, Елронд седеше на трон, начело на издигнатата върху платформи дълга маса; от едната му страна беше Глорфиндел, от другата - Гандалф.

Фродо ги гледаше удивен, защото никога преди не бе виждал Елронд, за когото разказваха толкова много приказки, а седнали отдясно и отляво, Глорфиндел и дори Гандалф, когото мислеше, че познава добре, се разкриваха като достойни и могъщи владетели.

Гандалф бе по-нисък от другите двама, но дългата бяла коса, буйната сребриста брада и широките плещи го уподобяваха на мъдър крал от древните легенди. Под огромните снежнобели вежди тъмните му очи тлееха сред старческото лице като въглени, готови да лумнат всекц миг.

Глорфиндел бе висок и строен, косата му бе сияйно златна, лицето му - прекрасно, младо, безстрашно и радостно; светлите му очи бяха проницателни, а гласът му звучеше като музика; мъдрост се криеше в челото му и сила в десницата му.

Лицето на Елронд нямаше възраст, не бе ни старо, ни младо, ала по него бе изписана паметта за безброй щастливи и скръбни неща, косата му бе тъмна като падащия здрач и я опасваше сребърен обръч; очите му бяха сиви като ясна привечер и светлината в тях бе като звезден лъч. Древен изглеждате той, като крал, сбрал в короната си безброй земи, и все пак могъщ като опитен воин в разцвета на силите си. Той бе Владетелят на Ломидол, всесилен сред елфи и хора.

По средата на масата, край покритата с гоблени стена, имаше стол под балдахин и на него седеше дама - тъй прелестна за взора и тъй равна на Елронд в женската си хубост, та Фродо се досети, че тя трябва да е от най-близките му роднини. Млада бе тя и все пак древна. Сланата на годините не бе докоснала черните й плитки, гладки и изящни бяха белите й ръце и ведрото лице, звездна светлина искреше в сияйните й очи сиви като безоблачна нощ и все пак изглеждаше царствена. Мъдрост и познание се криеха във взора й, сякаш бе познала много от това, що носят годините. Сребърна дантелена шапчица, обшита с искрящи бели перли, покриваше косите й, но по мекото сиво одеяние нямаше никакви украшения освен колан от сребърни листа.

Такава видя Фродо онази, която малцина простосмъртни бяха виждали - Арвен, дъщеря на Елронд, в която, твърдяха, обликът на Лутиен се бил завърнал отново на света и я наричаха Ундомиел, защото бе Звездата Вечерница на своя народ. Дълго бе прекарала тя в страната на майчиния си род, в Лориен отвъд планините, и едва наскоро се бе завърнала в бащиния си дом в Ломидол. Но братята й Еладан и Елрохир бяха заминали на поход - те не забравяха мъките на майка си в бърлогите на орките и често потегляха надалеч със Северните Скиталци.

Фродо никога не бе виждал, нито си бе представял, че може да има толкова

прекрасно същество, и бе едновременно изненадан и смутен, когато откри, че му е отредено място на масата на Елроид, сред този възвишен и красив народ. Макар на удобния стол да бяха подложени няколко възглавнички, той се чувстваше дребен и съвсем не на място, ала това чувство бързо отмина. Пиршеството бе весело, а храната - предостатъчна за вълчия му глад. Немалко време мина, преди отново да се огледа или просто да се обърне към съседите си.

Най-напред потърси с поглед приятелите си. Сам бе помолил да му разрешат да обслужва господаря си, но бе получил отговора, че този път е почетен гост. Сега Фродо го забеляза, седнал с Пипин и Мери в горния край на една от страничните маси, близо до подиума. Бързоход не се мяркаше никъде.

Отдясно на Фродо седеше богато облечено джудже с важен вид. Дългата му раздвоена брада бе почти толкова бяла, колкото снежнобялото платно на дрехите му. Имаше сребърен пояс и на врата му висеше сребърна верига, покрита с диаманти. За да го разгледа по-добре, Фродо спря да се храни.

- Добре дошъл и добра среща! - обърна се джуджето към него. После стана и се поклони - Глоин, на твоите услуги - изрече то и се поклони още по-ниско.

- Фродо Торбинс, в услуга па тебе и целия ти род - учтиво отвърна Фродо, като се надигна изненадано и разпръсна възглавничките. - Правилно ли разбирам, че ти си *онзи* Глоин, един от дванадесетте спътници на великия Торин Дъбощит?

- Съвършено правилно - отговори джуджето, събра възглавничките и любезно помогна на Фродо да се настани на стола. - А аз не питам, защото вече ми казаха, че ти си роднината и приемният наследник на нашия прославен приятел Билбо. Позволи ми да те поздравя по случай оздравяването.

- Сърдечно благодаря - каза Фродо.

- Както чух, преживял си много странни приключения - каза Глоин. - Питам се и недоумявам какво е тласнало *четирима* хобити на толкова дълго пътешествие. Такова чудо не се помни, откакто Билбо потегли с нас. Но може би не трябва да прекалявам с разпитването, след като Елронд и Гандалф не изглеждат разположени да говорят за това?

- Смятам, че поне засега ще оставим тази тема настрана - учтиво като Фродо. Досещаше се, че дори в дома на Елронд въпросите около Пръстена не са за празни разговори; и във всеки случай искаше поне за кратко да забрави премеждията си. - Но аз също съм любопитен - добави той - да узная какво е довело толкова важно джудже тъй далече от Самотната планина.

Глоин се вгледа в него.

- Ако още не си чул, мисля, че и с това е по-добре да изчакаме. Вярвам, че не след дълго владетелят Елронд ще ни свика и тогава всички ще чуем твърде важни новини. Но имаме още много да си кажем.

Двамата разговаряха до края на вечерята, но Фродо повече слушаше, отколкото приказваше; като се изключи Пръстенът, новините от Графството изглеждаха дребни, далечни и незначителни, докато Глоин имаше какво да каже за събитията из северните области на Дивите земи. Фродо узна, че сега Гримбеорн Стари, син на Беорн, е застанал начело на множество яки мъже и нито орк, нито вълк дръзва да припари в земите им между планините и Мраколес.

- Всъщност - каза Глоин, - ако не бяха Беорнингите, пътуването от Дейл до Ломидол отдавна би станало невъзможно. Тия храбри мъже удържат открити Високия проход и Равноскалския брод. Но събират високи такси от пътниците - добави той, клатейки глава - и като някогашния Беорн не обичат твърде джуджетата. Все пак са надеждни, а това не е малко в наше време. Нийде хората не са тъй дружелюбни към нас, както в Дейл. Добър народ са Бардингите. Управлява ги внукът на Бард Стрелеца - Бранд, син на Байн, син на Бард. Той е силен крал и владенията му днес се простират далече на юг и изток от Есгарот.

- А какво става с твоя народ? - запита Фродо.

- Много има за казване, и добро, и зло - каза Глоин, - но предимно добро: засега ни върви, макар че сянката на тия времена не отмина и нас. С удоволствие ще ти

разкажа, ако наистина желаеш да чуеш за нашите дела. Но ако се умориш, прекъсни ме! Както казва поговорката, заговори ли джудже за делата си, приказките му край нямат.

И с тези думи Глоин подхвана дълго описание на делата в Кралството на Джуджетата. Той бе очарован, че е намерил тъй любезен слушател - Фродо не проявяваше никаква умора и не се опитваше да промени темата, макар че, честно казано, скоро се объркa сред странните имена на хора и места, за които никога преди не бе чувал. С интерес обаче, узна, че Даин все още е Крал под Планината - стар (навършил бе двеста и петдесет години), почитан и баснословно богат. От десетте му спътници, оцелели в Битката на Петте армии, седмина още бяха с него: Дуалин, Глоин, Дори, Нори, Бифур, Бофур и Бомбур. Бомбур бил толкова надебелял, че вече не можел сам да се придвижи от леглото до масата и трябвало да го повдигат шест млади джуджета.

- А какво стана с Балин, Ори и Оин? - попита Фродо. Лицето на Глоин помръкна.

- Не знам - отвърна той. - Главно заради Балин дойдох да поискам съвет от тия, що обитават Ломидол. Но нека говорим за по-весели неща тази вечер!

И Глоин заговори за делата на своя народ, описвайки на Фродо великия труд в Дейл и под Планината.

- Добре се справяме - каза той. - Но в ковашкото изкуство не можем да се мерим с нашите прадеди, чиито тайни са изгубени завинаги. Ковем яки брони и остри мечове, ала никога наша ризница или меч не ще се сравнят със сътвореното, преди да дойде драконът. Само в градежа и в миньорското дело сме надминали древните времена. Би трябвало да видиш каналите на Дейл, Фродо, и планините, и езерата! Би трябвало да видиш пътищата, покрити с многоцветни плочи! И залите, и подземните улици със сводове, изваяни като дървета; и терасите, и кулите по хребетите на Планината! Тогава би разбрал, че не сме стояли със скръстени ръце.

- Ще дойда и ще ги видя, ако мога - каза Фродо. - Колко би се изненадал Билбо, ако видеше всички тия промени в Опустошението на Смог!

Глоин го погледна с усмивка.

- Ти много обичаш Билбо, нали? - запита той.

- Да - отговори Фродо. - Бих се отказал от всички кули и палати на света, стига само да мога да го видя.

Най-сетне пиршеството привърши. Елронд и Арвен се надигнаха и се отдалечиха през залата, останалите ги последваха по определения ред. Вратите се разтвориха, шествието мина по широка галерия, после през още една врата и достигна нова зала. В нея нямаше маси, но в огромната камина между две изящни колони пламтеше буен огън. Фродо откри, че крачи до Гандалф.

- Това е Залата на Огъня - каза вълшебникът. - Тук ще чуеш много песни и приказки... ако се удържиш да не заспиш. Но извън празничните дни тя е пуста и тиха и тук идват ония, които търсят покой за размисъл. През цялата година в камината гори огън, но почти няма друго осветление.

Докато Елронд влизаше и крачеше към приготвеното за него кресло, елфическите менестрели засвириха нежна мелодия. Залата бавно се изпълни с народ и Фродо с наслада се загледа в множеството лица наоколо; златистата светлина на огъня играеше по тях и блещукаше в косите им. Внезапно забеляза недалеч от другия край на камината дребна тъмна фигурка, седнала на табуретка и опряла гръб на колоната. На пода край нея имаше чашка и къшей хляб. Фродо се запита дали това не е болник (ако изобщо някой можеше да се разболее в Ломидол), който не е могъл да дойде на празника. Главата на съществото бе клюмнала като в дрямка на гърдите и краят на тъмната наметка бе закрил лицето му. Елронд се приближи и застана край безмълвната фигура.

- Събуди се, мой малки маестро - усмихнато каза той. И като се обърна, кимна на Фродо. - Най-после настана часът, за който мечтаеше, Фродо. Ето един приятел, който дълго ти липсваше.

Тъмната фигурка надигна глава и откри лицето си.

- Билбо! - извика Фродо, разпознавайки внезапно това лице, и се хвърли напред.

- Хей, Фродо, момчето ми! - отвърна Билбо. - Значи най-сетне се добра дотук. Надявах се, че ще успееш. Добре, добре! Значи, както чувам, цялото празненство било в твоя чест. Приятно ти беше надявам се?

- Защо не дойде там? - извика Фродо. - И защо не ми позволиха да те видя досега?

- Защото спеше. *Аз* те гледах колкото си исках. Всеки ден седях със Сам край леглото ти. А колкото до празника, вече не си падам много по такива работи. Имах друга задача.

- Какво правеше?

- Ами седях и си мислех. Напоследък все с това се занимавам, а пък тук по правило е най-подходящото място. Събуди се, хайде де! - добави той и намигна на Елронд. Очите му блещукаха и Фродо не забеляза и следа от сън в тях. - Събуди се! Не спях, благородни Елронде. Ако искаш да знаеш, прекалено рано излязохте от пиршеството си и нарушихте покоя ми - тъкмо съчинявах песен. Бях се запънал на един-два реда и мислех над тях, но сега не вярвам изобщо да ги оправя. Така це се разпеете, че ще ми издухате всички мисли от главата. Ще трябва да открия моя приятел Дунадан да ми помогне. Къде е той?

- Ще го намерим - разсмя се Елронд. - Тогава двамата ще се оттеглите в някое ъгълче да довършите работата и преди края на веселбата ще можем да я чуем и оценим.

Изпратиха вестоносци да намерят Билбовия приятел, макар никой да не знаеше къде е и защо не е дошъл на пиршеството.

Междувременно Фродо и Билбо седяха един до друг, а скоро и Сам дотича и се настани край тях. Разговаряха тихичко, забравили за веселието и музиката наоколо. Билбо нямаше кой знае какво да разкаже за себе си. Когато напуснал Хобитово, той дълго бродил безцелно по Пътя, из околните области, но през цялото време неусетно се насочвал към Ломидол.

- Стигнах дотук без много премеждия - каза той - и след като си отпочинах, продължих с джуджетата към Дейл - моето последно пътешествие. Вече няма да пътувам. Старият Балин беше заминал нанякъде. Тогава се върнах тук и тук си останах. Посвърших туй-онуй. Написах още малко от книгата си. И, разбира се, съчинявам нови песни. Пеят ги понякога - мисля, че само за да ми доставят удоволствие; за друго, разбира се, не са достатъчно хубави за Ломидол. А освен това слушам и мисля. Тук времето сякаш е спряло. Общо взето, забележително място. Чувам най-различни новини, от местата отвъд планините и от Юга, но почти нищо не идва от Графството. Разбира се, чух за Пръстена. Гандалф често наминаваше насам. Не че ми каза кой знае какво, през последните години е станал по-затворен от когато и да било. Дунадан ми разказваше повече. Представи си само, моят пръстен да предизвика такава бъркотия! Жалко, че Гандалф не откри по-рано как стоят нещата. Отдавна можеше да съм го донесъл тук без толкова разправии. На няколко пъти си мислех да се върна в Хобитово за него, но старея, пък и те не ме пускаха - Гандалф и Елронд, искам да кажа. Комай смятаха, че Врагът ме търси под дърво и камък и ако ме спипа да куцукам из Пущинака, ще ме направи на мат и маскара. А пък Гандалф рече: „Пръстенът вече е в други ръце, Билбо. Нито за теб, нито за останалите ще е добре, ако пак опиташ да си имаш работа с него." Чудата бележка, ама какво друго да очакваш от Гандалф. Той обаче казваше, че те наглежда, затова оставих нещата да си вървят по реда. Страшно се радвам, че те виждам жив и здрав.

Той помълча, огледа Фродо с подозрение и прошепна:

- Носиш ли го сега? Какво да правя, любопитен съм, нали разбираш, след всичко, което чух. Много ми се ще само да го зърна пак за мъничко.

- Да, нося го - отговори Фродо, усещайки странна неохота. - Все същият си е, както винаги.

- Добре де, искам само за миг да го видя - настоя Билбо.

Когато се обличаше, Фродо бе открил, че по време на съня Пръстенът е бил закачен на врата му с нова верига - лека, но здрава. Бавно го извади. Билбо протегна ръка. Но Фродо бързо дръпна Пръстена. С болка и изумление той откри, че вече не гледа Билбо; сякаш сянка бе паднала помежду им и през нея се виждаше дребно, сбръчкано същество с алчно лице и костеливи трепереши ръце. Готов бе да го удари.

Музиката и песните около тях като че секнаха и настана тишина. Билбо бързо се взря в лицето на Фродо и прокара ръка по очите си.

- Сега разбирам - изрече той. - Махни го! Съжалявам - съжалявам, че на теб се е паднало това бреме, съжалявам за всичко. Нямат ли край приключенията? Навярно не. Все някой друг трябва да продължи историята. Е, какво да се прави. Питам се, има ли смисъл да се мъча да довърша книгата си? Но да не мислим за това сега... дай да чуем истински новини! Разкажи ми всичко за Графството!

Фродо скри Пръстена и сянката отмина, оставяйки само откъслечен спомен. Светлините и мелодиите на Ломидол отново ги обгърнаха. Билбо се усмихна и щастливо се разсмя. И най-незначителната новина от Графството, която можеше да съобщи Фродо - тук-там подпомаган и поправян от Сам, се посрещаше с огромен интерес, от отсичането на най-дребното дърво до последната детска лудория в Хобитово. Тъй дълго се бяха увлекли в делата на Четирите околии, че не забелязаха пристигането на един мъж, облечен в тъмнозелено сукно. Той дълго стоя усмихнат над тях.

Изведнъж Билбо вдигна очи.

- А, ето те най-сетне, Дунадан! - провикна се той.

- Бързоход! - възкликна Фродо. - Изглежда, имаш доста имена.

- Е, аз пък досега не бях чувал името *Бързоход* - каза Билбо. - Защо го наричаш така?

- Така ме наричат в Брее - разсмя се Бързоход - и така ме запознаха с него.

- А ти защо го наричаш Дунадан? - запита Фродо.

- Тук често го наричат така - каза Билбо. - Но мислех, че знаеш елфически език достатъчно добре, за да разбереш поне това: *дун-адан* - Западен мъж, Нуменорец. Но сега не е време за уроци! - Той се обърна към Бързоход: - Къде беше, приятелю? Защо не си присъствал на празника? Лейди Арвен е била там.

Бързоход замислено погледна Билбо.

- Знам - каза той. - Но аз често отлагам веселбата. Еладан и Елрохир ненадейно се завърнаха от Пущинака с вести, които исках да изслушам незабавно.

- Е, добре, скъпо момче - каза Билбо, - сега, като си изслушал новините, не можеш ли да ми отделиш някоя минутка? Имам спешна нужда от помощта ти. Елронд казва, че трябва да довърша тая моя песен до края на вечерта, а пък съм закъсал. Дай да се оттеглим в някое ъгълче и да я поизгладим!

Бързоход се усмихна.

- Хайде, щом е тъй! - каза той. - Ела да я чуя!

За известно време Фродо остана самичък, защото Сам бе заспал. Чувстваше се някак изоставен, макар че от всички страни го обкръжаваха обитателите на Ломидол. Но те мълчаха, увлечени в мелодията на гласовете и инструментите, и не обръщаха внимание на нищо друго. Фродо също се заслуша.

Прелестта на мелодията и преплетените елфически думи, макар почти да не ги разбираше, го очароваха мигом, щом се вслуша. Словата едва ли не придобиваха форма и пред него се разкриваха видения на далечни страни и неземни красоти, каквито никога не си бе представял. Осветената от огъня зала се превърна в златна мъгла над пенести морета, въздишащи край границите на света. Сетне магията все по-силно започна да се прелива в прекрасен сън, докато му се стори, че го залива безкрайна река, придошла от злато и сребро, прекалено необятна в очертанията си, за да бъде разбрана; тя стана част от трупнещия

въздух наоколо, пропи цялото му същество и го повлече към дълбините. Под сияйната й тежест той бързо потъна към далечното царство на сънищата.

Дълго броди там и му се привиждаше музика, която изведнъж се превръща в бълбукащ поток, после в глас. Сякаш гласът на Билбо напяваше стихове. Думите долитаха - отначало едва доловими, сетне все по-ясни:

Живееше във Арвенийн
морякът смел Еарендил;
за своя кораб здрав и лек
той взе дърво от Нимбретил;
извая сребърен фенер
и ясни сребърни платна,
носът бе като лебед бял
със знамена от светлина.

Като прославен древен крал
в доспехи се облече той;
изписа с руни своя щит,
за да го охранява в бой;
в колчан - стрели от абанос,
лъка му бе от дракон рог;
взе ножница от халцедон
и бял нагръдник от сребро,
окичен с чуден изумруд;
стоманен беше мечът смел,
а шлемът беше от елмаз
с перо от гордия орел.

Из омагьосания път
звездите гледаха сами
как той се лута надалеч
от простосмъртните земи.
От скърцащия Леден клин,
где дремят хълми в мрак и лед,
от жар и пламнал пущинак
възви и пак поде напред,
залутан из беззвездна шир,
Нощта на Нищото допря
и мина, и ни лъч, ни зрак,
ни бряг сияен той съзря.
Повяха гневни ветрове
сред бурна пенеста тъма
и се обърна той сломен
назад, на изток, към дома.

При него долетя Елвинг
и огън блесна в мрака там;
по-ярко лумна от елмаз
на огърлицата й плам.
С венец от жива светлина
косите му окичи тя;
със Силмарила на чело
той пак възви; и сред нощта
отвъд Морето, в Другосвят
страхотен вихър се изви,

повял могъщ от Тарменел;
там, дето смъртен не върви,
понесе го с пронизващ дъх
като смъртта; и през сумрак
по изоставени моря
на запад той отмина пак.

И курс през Вечнонощ избра
по черни, стенещи вълни,
там, где потънал бе светът,
преди да почнат наште Дни,
дордето чу по перлен бряг
как пее морският талаз
накрай света сред тих прибой
от жълто злато и елмаз.
Видя безмълвна Планина,
където не блести зора
над Валинор, и Елдамар
отвъд моретата съзря.
Скиталец, бягащ от нощта,
в бял залив най-подир дойде -
в зелен, прекрасен Елфодом,
где чист е въздухът и где
блестят под Хълма Илмарин
сред долината от сребро
прозрачни кули в Тирион
над Сенчестото езеро.

Там спря; и златни арфи в дар
поднесоха му начаса,
достойни древни мъдреци
разказваха му чудеса.
С водачи - седем светлини,
във бял елфически костюм,
напред през Каласириан
той тръгна по забравен друм.
Прекрачи в вечния чертог,
где времето е като дим
и Древният Владетел бди
над Планината, в Илмарин;
за елфите, за хорски род
дочу незнайни думи там,
съзря отвъдните неща,
навеки забранени там.

Сградиха кораб от митрил
и от елфическо стъкло
със бляскав нос; но без платна
и без потегнато гребло:
бе Силмарилът за фенер
и флаг от жив и ярък плам
сама му сложи Елберет,
защото тя дойде натам,
с криле безсмъртни го дари
и с участ го дари една:

през небосвода устремен
да следва Слънце и Луна.

От Вечния чутовен хълм,
где пеят сребърни чешми
отвъд Великата стена,
той като лъч се устреми.
Ала възви Накрай Света
и се завърна, закопнял
за роден дом сред мрака чер;
като Зорница запламтял
надхвърли сивите мъгли
пред Слънцето да засияй -
вълшебство в ранните зори
далеч над Северния край.

Отмина Средната земя
и чу как смъртните жени
и деви-елфи стенат в скръб
в Години древни, в древни дни.
Но участта му повели
подир Луната в вечен бяг
безкрай да плува, без да спре
на тукашния смъртен бряг;
навеки пратеник на път
без отдих в нощния простор
да носи светлия си фар -
Задморски вечен Пламотвор.

Песента свърши. Фродо отвори очи и видя, че Билбо седи на табуретката си сред кръг от усмихнати и ръкопляскащи слушатели.

- А сега ще е добре да я чуем пак - каза един от елфите. Билбо стана и се поклони.

- Поласкан съм, Линдир. Но би било прекалено уморително да повторя всичко.

- За тебе едва ли - разсмяха се елфите. - Нали знаеш, че никога не се изморяваш да декламираш собствените си стихове. Наистина не можем да отговорим на въпроса ти от първо прослушване!

- Какво! - провикна се Билбо. - Не можете да познаете кои части са мои и кои на Дунадан?

- Не ни е лесно да видим разликата между двама простосмъртни - каза елфът.

- Глупости, Линдир - изсумтя Билбо. - Ако не можеш да различиш човека от хобита, значи преценката ти е по-слаба, отколкото предполагах. Та те се различават като граха от ябълките.

- Може би. За овцата несъмнено всички овце са различни - разсмя се Линдир. - Или за овчаря. Но ние не сме изучавали простосмъртните. Други са нашите дела.

- Няма да споря с теб - рече Билбо. - Доспа ми се след толкова музика и песни. Оставям ти да се досетиш, ако искаш. Той стана, приближи се до Фродо и тихичко каза:

- Е, и това мина. Прие се по-добре, отколкото очаквах. Рядко ме молят да повторя отначало. А ти какво ще кажеш по въпроса?

- Не бих и опитвал да отгатна - отвърна Фродо с усмивка.

- Не се мъчи - каза Билбо. - Всъщност всичко беше мое. Освен дето Арагорн настоя да вмъкна зелен скъпоценен камък. Изглежда, смяташе това за важно. Не знам защо. А иначе явно мислеше, че си надскачам сянката, и заяви, че ако имам нахалството да съчинявам стихове за Еарендил в дома на Елронд, то си е моя

работа. Сигурно е прав.

- Не знам - каза Фродо. - Не мога да го обясня, но всичко ми се стори някак подходящо. В просъница те чух да започваш и песента като че продължи нещо, което бях сънувал. Почти до края не разбрах, че това наистина е твоят глас.

- Додето посвикнеш, трудничко ще се удържиш да не заспиш тук - каза Билбо. - Не че хобитите някога ще придобият докрай елфическата жажда за музика, поезия и приказки. Те сякаш ги обичат колкото и храната, че и повече. Сега ще продължат още много врсме. Какво ще речеш, ако се измъкнем да побъбрим някъде на спокойствие?

- Може ли?

- Разбира се. Това не е работа, а веселба. Влизай и излизай както си щеш, стига да не вдигаш шум.

Станаха, тихичко се отдръпнаха в сянката и тръгнаха към вратата. Оставиха Сам, дълбоко заспал с усмивка на лицето. Въпреки радостта от срещата с Билбо сърцето на Фродо се сви от съжалепие, когато напуснаха Залата на Огъня. Докато прекрачваха прага, се извиси песента на самотен ясен глас:

А Елберет Гилтониел,
силиврен пенна мириел
о менел аглар еленат!
На-черед палан-дириел
о галадремин еннорат,
Фануилос, ле линнатон
неф еар, си неф еарон!

За миг Фродо спря и се озърна. Елронд седеше в креслото си и огънят огряваше лицето му като лятно слънце сред дърветата. До него седеше Лейди Арвен. За своя изненада Фродо видя, че Арагорн стои край нея; тъмният му плащ бе отметнат назад, той сякаш бе облечен в елфическа ризница и на гърдите му сияеше звезда. Двамата разговаряха, после изведнъж на Фродо му се стори, че Арвен се обърна към него и далечната светлина на очите й прониза сърцето му.

Омагьосан, той не помръдваше, а сладките срички на елфическата песен се лееха като ясни елмази от подбрани думи и мелодия.

- Това е песен за Елберет - каза Билбо. - Тази вечер ще я пеят още много пъти заедно с други песни от Блаженото царство. Ела!

И той отведе Фродо в стаичката си. Прозорците й гледаха на юг, към градината и към дефилето на Бруинен. Заседяха се, увлечени в тих разговор и загледани през стъклата към ярките звезди над стръмните гористи склонове. Повече не споменаха дребните новини от далечното Графство, нито обгръщащите ги мрачни сенки и заплахи; разговаряха за прекрасните неща, които бяха виждали заедно - за елфи, за звезди, за дървета и за кроткия златен залез на годината сред дъбравите.

Най-сетне на вратата се почука.

- Прощавайте - рече Сам, подавайки глава, - ама тъкмо се чудех дали няма да искате нещо.

- И ти да прощаваш, Сам Майтапер - отговори Билбо. - Сигурно искаш да кажеш, че е време господарят ти да си ляга.

- Е, сър, чух, че Съветът е утре рано, а пък той едва днес се вдигна от леглото.

- Съвършено вярно, Сам - разсмя се Билбо. - Бягай да кажеш на Гандалф, че си е легнал. Лека нощ, Фродо! Жив да си, толкова е хубаво, че те видях отново! Кой каквото ще да казва, но стане ли дума за истински, хубав разговор, няма други като хобитите. Старея, много старея и почвам да се питам дали ще доживея да видя твоите глави от нашата история. Лека нощ! Мисля, че ще се поразходя из градината да погледам звездите на Елберет. Приятни сънища!

Глава 2

СЪВЕТЪТ НА ЕЛРОНД

Рано на следващия ден Фродо се събуди бодър и отпочинал. Разходи се по терасите над шумното течение на Бруинен, гледайки как бледото, хладно слънце изгрява над далечните планини и косите му лъчи пронизват тънката сребриста мъгла; в пожълтелите листа блещукаше роса и по всеки храст искряха воалите на есенните паяжини. Сам крачеше до него, без да каже нищо, само вдишваше дълбоко и сегиз-тогиз се озърташе със смаяни очи към величествените върхове на изток. Снегът се белееше по тях.

На издялана от камък скамейка край един завой на алеята завариха Гандалф и Билбо, увлечени в разговор.

- Хей! Добро утро - каза Билбо. - Готов ли си за Великия съвет?

- Готов съм за всичко - отвърна Фродо. - Но най-много ми се иска днес да тръгна на дълга разходка из долината. Бих искал да стигна до ония борови гори. - И той посочи нагоре, към далечните северни склонове на Ломидол.

- По-нататък може и да ти се удаде случай - каза Гандалф. - Но засега не можем да кроим планове. Много има да се изслуша и да се реши днес.

Докато разговаряха, внезапно се разнесе звънък камбанен удар.

- Това е поканата за Съвета на Елронд - възкликна Гандалф. - Хайде, идвай! Канени сте двамата с Билбо.

Фродо и Билбо бързо последваха вълшебника по лъкатушната алея към дома; зад тях, неканен и временно забравен, припкаше Сам.

Гандалф ги водеше към колонадата, където предната вечер Фродо бе намерил приятелите си. Сега в долината грееха лъчите на ясното есенно утро. Откъм пенливото речно корито долиташе шумът на бързите води. Птиците пееха, мир и покой изпълваха местността. Опасното бягство и слуховете за приждащия мрак във външния свят вече се превръщаха за Фродо в далечни спомени от неспокоен сън; ала когато влязоха, към тях се обърнаха сериозни, напрегнати лица.

Тук бе Елронд и още неколцина седяха мълчаливо край него. Фродо видя Глорфиндел и Глоин; в един самотен ъгъл седеше Бързоход, отново облечен във вехтите си пътни дрехи. Елронд покани Фродо до себе си и го представи на присъстващите с думите:

- Това, приятели мои, е хобитът Фродо, син на Дрого. Малцина са минавали през по-големи заплахи с по-важна мисия.

После той посочи и назова ония, с които Фродо още не се бе срещал. До Глоин седеше по-младо джудже - синът му Гимли. Край Глорфиндел имаше още неколцина съветници от дома на Елронд, начело с Ерестор; а заедно с него бе и Галдор, елф от Сивите заливи, дошъл със зарька от Кирдан Корабостроителя. Имаше и един странен елф, облечен в зелено и кафяво - Леголас, пратеник на баща си Трандуил, Крал на елфите от Северен Мраколес. А малко настрани седеше висок тъмнокос и сивоок мъж с прекрасно благородно лице и горд и твърд поглед. Той носеше плащ и ботуши като за многодневна езда; и наистина, макар одеждите му да бяха скъпи и плащът подплатен с кожи, дългото пътуване бе оставило следи по тях. На врата му висеше сребърна верига с един-единствен бял камък; къдриците му бяха подрязани над раменете. На коленете му лежеше огромен, инкрустиран със сребро рог с дълъг презрамен ремък. Мъжът изгледа Фродо и Билбо с внезапна изненада.

- Това - каза Елронд, обръщайки се към Гандалф - е Боромир, човек на Юга. Той пристигна призори да търси съвет. Помолих го да присъства, защото тук ще получи отговор на въпросите си.

Не всичко изречено и обсъждано на Съвета се нуждае от описание. Много бе

говорено за събитията из външния свят, особено из Юга и из дивите земи източно от планините. Фродо вече бе чул доста слухове за тия събития, но разказът на Глоин бе нов за него и когато джуджето заговори, той заслуша внимателно. Оказваше се, че джуджетата от Самотната планина са обхванати от тревога сред великолепните плодове на своя труд.

- Вече много години отминаха - каза Глоин, - откакто сянката на безпокойството се спусна над нашия народ. Откачало не усетихме откъде иде тя. Тайно се разнесе шепот - той твърдеше, че ние се свираме натясно, а широкият свят крие безброй богатства и величие. Някои заговориха за Мория - могъщо дело на дедите ни, наричано на нашия език Хазад-дум; заявяваха, че най-сетне сме достатъчно могъщи и многобройни, за да се завърнем.

Глоин въздъхна.

- Мория! Мория! Чудо на Северния свят! Прекалено дълбоко копахме ние там и разбудихме безименния ужас. Отдавна лежаха пусти просторните подземни замъци след бягството на чедата на Дурин. Но сега ние отново заговорихме за тях с копнеж, ала и със страх, защото много крале бяха царували оттогава и ни едно джудже не бе дръзнало да прекрачи портите на Хазад-дум освен единствен Трор, а той загина. Най-сетне обаче Балин се вслуша в шепота и реши да замине; и макар Дайн да не бе дал разрешение, той взе със себе си Ори, Оин и мнозина от нашия народ и потегли на юг. Това бе преди тридесет години. Известно време получавахме новини и те изглеждаха добри: вестите разказваха, че Мория е овладяна и в нея започват велики дела. После настъпи мълчание и до днес от Мория няма никаква вест. И ето че преди около година при Дайн се яви пратеник, ала не от Мория - от Мордор дойде конник в нощта и призова Дайн при портата. Владетелят Саурон Белия, рече той, бил възжелал нашата дружба. Щял да се отплати с пръстени за нея, както в древността. И срочно искал да узнае всичко за *хобитите,* що за народ са те и къде обитават. „Защото Саурон знае - добави той, - че някога сте познавали един от тях." Това дълбоко ни смути и ние не отговорихме. Тогава свирепият му глас омекна и ако можеше, той дори би го направил сладък като мед. „В дребен знак на нашата дружба Саурон иска само едно - рече той, - да намерите онзи крадец (такива бяха словата му) и с добро или със зло да изтръгнете от него най-дребния от пръстените, едно нищожно пръстенче, което някога е откраднал. То е дреболия, прищявка на Саурон, ала и залог за добрата ви воля. Намерете го и трите пръстена, притежавани някога от владетелите на джуджетата, ще се завърнат при вас, а царството Мория ще бъде ваше навеки. Издирете само вести за крадеца - жив ли е още и къде е - и ще получите щедра награда и вечната дружба на Владетеля. Откажете - и нещата ще тръгнат зле. Отказвате ли?" При тези думи дъхът му изсъска като змия и всички наоколо изтръпнаха, ала Дайн рече: „Ни да отвръщам аз, ни не. Трябва да обмисля що значи това послание и що крие под прекрасните си одежди." - „Мисли добре, но не се бави много" - заръча онзи. „Аз определям времето на размислите си" - отвърна Дайн. „Засега" - рече пратеникът и препусна в мрака. И натежаха от онази нощ сърцата на нашите вождове. И без лютия глас на вестоносеца бихме разбрали, че заплаха и лукавство се крият в словата му; защото вече знаехме, че силата, навлязла отново в Мордор, не се е променила, а открай време тя винаги ни е предавала. На два пъти се завърна пратеникът и двата пъти си замина без отговор. Третият и последен път, казва той, щял да дойде скоро, преди края на годината. И затова най-сетне Дайн ме изпрати да предупредя Билбо, че Врагът го търси, и да разбера, ако мога, защо толкова желае този пръстен, най-нищожния от всички. А също и да измоля съвет от Елронд, защото сянката расте и наближава. Открихме, че пратеници са идвали и при крал Бранд в Дейл и той се бои. Страхуваме се, че може да не издържи. Войната вече е надвиснала над източните му граници. Ако не отговорим, Врагът може да прати подвластните си хора на щурм срещу крал Бранд и Дайн.

- Добре си сторил, че дойде - каза Елронд. - Днес ще чуеш всичко необходимо,

за да разберете целта на Врага. Нямаме друг избор освен съпротивата - със или без надежда. Ала не ще бъдете сами. Ще узнаете, че вашата беда е само част от бедата на целия западен свят. Пръстенът! Що да сторим с Пръстена, най-нищожния от пръстените, дребната прищявка на Саурон? С него ще трябва да решим съдбата си. Това е целта, за която сте сбрани тук. Сбрани, казвам, макар да не съм ви сбирал, странници от далечни земи. Сякаш случайно дойдохте и се срещнахте тук тъкмо в този съдбовен час. И все пак не е тъй. Вярвайте по-скоро, че така е било писано - не други, а ние, които седим тук, да подирим спасение от гибелта на света. И тъй, сега открито ще бъде изречено онова, що до днес бе укрито от всички освен малцина избрани. За да разберете опасността, най-напред ще разкажем Историята на Пръстена от началото до наши дни. И аз ще започна тази история, но друг ще я завърши.

И всички слушаха как Елронд разказва с ясен глас за Саурон и Всевластните Пръстени, изковани в древни времена, през Втората епоха на света. Някои от присъстващите знаеха част от историята, но никой не я познаваше изцяло и много погледи се обърнаха с изумление и страх към Елронд, докато говореше за елфите ковачи в Ерегион, за тяхната дружба с Мория и за жаждата им за знания, която Саурон превърнал в клопка. Защото по ония времена той още не бил зъл и грозен на вид и те приели помощта му и станали могъщи и изкусни, докато той узнал всичките им тайни, предал ги и тайно изковал в Огнената планина Единствения Пръстен, за да бъде техен властелин. Ала Келебримбор усетил това и скрил Трите, които бил изработил; избухнала война, страната била опустошена и портите на Мория се затворили завинаги.

През дългите по-сетнешни години той търсел дирите на Пръстена, но тъй като тази история е изложена другаде, както сам Елронд я е описал в премъдрите книги, не ще я описваме тук. Защото разказът е дълъг, изпълнен с велики и страшни дела, и макар Елронд да говореше накратко, слънцето се издигна в небето и утрото отмина, преди той да свърши.

За Нуменор разказа той, за неговото величие и гибел, за връщането на Човешките крале, полетели с крилете на бурята от дълбините на Морето към Средната земя. Тогава Елендил Високи и могъщите му синове Исилдур и Анарион станали велики владетели, създали Северното царство в Арнор и Южното царство в Гондор над устието на Андуин. Ала Саурон Мордорски ги нападнал, те сключили Последния съюз на елфи и хора и войнството на Гил-галад и Елендил се сбрало в Арнор.

Подир тези слова Елронд помълча и въздъхна.

- И днес виждам величието на знамената им - каза той. - То ми напомняше славата на Старите времена и войнството на Белерианд, тъй много велики принцове и пълководци се бяха сбрали. И все пак не тъй много, не тъй прекрасни, както в дните, когато рухна Тангородрим и елфите вярваха, че злото е свършило завинаги, ала не бе тъй.

- И днес виждаш? - неусетно изрече на глас мисълта си смаяният Фродо. - Но аз мислех... - заекна той, докато Елронд се обръщаше към него - аз мислех, че гибелта на Гил-галад е била в безкрайно далечна епоха.

- Наистина е тъй - тържествено отвърна Елронд. - Ала мойте спомени стигат чак до Старите времена. Мой отец бе Еарендил, роден в Гондолин преди разрухата му, а майка ми бе Елвинг, дъщеря на Диор, син на Лутиен Дориатска. Видял съм три епохи в Запада на този свят, много поражения и много безплодни победи. Аз бях вестоносец на Гил-галад и крачих с неговото воинство. Участвах в битката на Дагорладските поля пред Черната Порта на Мордор, където надделяхме, защото никой не можете да устои пред Копието на Гил-галад и Меча на Елендил - Аиглос и Нарсил. С очите си видях сетната сеч по склоновете на Ородруин, където загина Гил-галад и Елендил рухна, и Нарсил се пречупи под него; ала самият Саурон бе повален и Исилдур отсече Пръстена от десницата му с остатъка от бащиния си меч и го взе за трофей.

Тук се намеси чужденецът Боромир.

- Значи това се е случило с Пръстена! - извика той. - Ако някога из Юга е била разказвана подобна легенда, то тя отдавна е забранена. Чувал съм за Великия Пръстен на онзи, когото не назоваваме; ала ние вярвахме, че той е изчезнал от света сред разрухата на първото му царство. Исилдур го е взел! Наистина удивителна новина.

- Уви, да! - каза Елронд, - Исилдур го взе, а не биваше. Трябваше тогава да го запратят в огъня на Ородруин, там, где бе сътворен. Ала малцина забелязаха що стори Исилдур. Той единствен стоеше до баща си в оная сетна борба на живот и смърт, а край Гил-галад бяхме само Кирдан и аз. Но Исилдур не послуша съвета ни. „Ще го взема като кръвен откуп за баща си и брат си" - каза той; и щем или не щем, той го прибави към съкровищата си. Ала скоро бе предаден от него и загина; и на Север, нарекоха Пръстена „Злото на Исилдур". Все пак може би смъртта бе по-добра от другото, що можете да го сполети.

Само на Север стигнаха тия вести и само малцина ги узнаха. Нищо чудно, че не си ги чувал, Боромире. От клането на Перуникови поля, където загина Исилдур, се завърнаха само трима мъже след дълго скитане из планините. Един от тях бе Отар - оръженосецът на Исилдур, който носеше парчетата от меча на Елендил; той ги връчи на Валандил, наследника на Исилдур, оставен тук в Ломидол, защото бе още малко дете. Ала Нарсил бе строшен, светлината му изгасна и до днес не са го изковали наново.

Безплодна ли нарекок победата на Последния съюз? Не съвсем, ала все пак тя не постигна целта си. Саурон бе погубен, но не унищожен. Пръстенът му бе изчезнал, но не разбит. Черната кула бе срутена, но основите й оставаха в земята, защото са били сътворени от силата на Пръстена и ще траят, докато той съществува. Много елфи, много могъщи мъже и много от техните другари загинаха във войната. Анарион бе погубен, Исилдур бе погубен, Гил-галад и Елендил напуснаха този свят. Никога вече не ще има такъв съюз на елфи и хора, защото хората се множат, а Първородните намаляват и двата рода все повече се разделят. От онзи ден нататък народът на Нуменор западна и земните му години се скъсяват от век на век.

На Север, след войната и клането на Перуникови поля, хората от Задмория взеха да чезнат и градът им Аннуминас край езерото Бледоздрач потъна в разруха; потомците на Валандил се преместиха във Форност на високите Северни ридове, а днес и там е само пустош. Хората я наричат Насипа на мъртвите и се боят да пристъпят там. Защото народът на Арнор се стопи, враговете му го погубиха и владичеството му отмина, оставяйки само зелени могили по тревистите хълмове.

На Юг царството Гондор изтрая по-дълго; известно време величието му нарастваше, напомняйки донякъде могъществото на Нуменор преди неговата гибел. Високи кули съгради този народ, и мощни крепости, и пристанища с безброй кораби; и народи, говорещи многобройни езици, се прекланяха пред крилатата корона на Кралете Човешки. Престолен град им бе Осгилиат, Цитаделата на Звездите, посред която минаваше Реката. И на изток изградиха Минас Итил, Кулата на Изгряващата Луна върху склона на Планината на Сянката; а на Запад, в подножието на Белите планини, издигнаха Минас Анор, Кулата на Залязващото Слънце. Там, в двореца на Краля, растеше бяло дърво от семето на онова дърво, което Исилдур бе донесъл през морските дълбини, а семето на онова дърво идваше от Ересея, а преди това - от Най-далечния Запад в Деня преди дните от младостта на света.

Но сред бързия бяг на годините в Средната земя родът на Менелдил, син на Анарион се прекъсна, Дървото изсъхна и в жилите на Нуменорците се вля кръв от по-слаби хора. Сетне стражата по стените на Мордор задряма и мрачни създания отново пропълзяха към Горгорот. И след време зли твари излязоха оттам, превзеха Минас Итил, превърнаха я в свое свърталище и в място, изпълнено с

ужас; и днес я наричат Минас Моргул, Кула на Магията. Тогава Минас Анор бе преименувана Минас Тирит, Кула на Стражата; и вечно воюват тия две крепости, ала Осгилиат, който лежеше помежду им, бе изоставен и само сенки бродят из руините му.

Много човешки поколения отминаха оттогава. Но Владетелите на Минас Тирит все тъй смело се сражават, отблъскват нашите врагове и удържат Реката от Аргонат до Морето. И ето че тая част от разказа, която се падаше на мен, отива към своя край. Защото в дните на Исилдур Пръстенът-Повелител изчезна незнайно къде и Трите бяха освободени от неговата власт. Ала в ден-днешен над тях отново надвисва заплаха - за наша скръб Единственият е бил намерен. Други ще разкажат как, тъй като в намирането му моята роля е малка.

Той свърши, но мигом пред тях се възправи Боромир, висок и горделив.

- Разреши ми, благородни Елронде - рече той, - първо да разкажа още нещо за Гондор, защото наистина от Гондор идвам аз. И добре би било всички за знаят що става там. Малцина, мисля, познават делата ни и още по-малко се досещат какви заплахи ги дебнат, ако най-сетне рухнем под тежките удари.

Не вярвайте, че в земите на Гондор е секнала кръвта на Нуменор, нито че гордостта и достойнството му са забравени. Нашата доблест все още възпира дивите орди от Изтока и удържа на разстояние ужаса на Моргул; и само тъй се съхраняват мирът и свободата в земите зад нас, твърдината на Запада. Но що ще стане, ако не устоим и Реката бъде прекосена?

И все пак може би не е далече този час. Безименният Враг отново се възправи. И пак се издига дим над Ородруин, наричан от нас Съдбовната планина. Мощта на Черната страна расте и ние сме в тежка обсада. Когато Врагът се завърна, народът ни бе изтласкан от Итилиен, нашето прекрасно владение източно от Реката, макар че удържахме там предмостие и гарнизон. Ала през юнските дни на тая година внезапна сеч връхлетя от Мордор и ни помете. Врагът ни превъзхождаше многократно, защото Мордор се бе съюзил с Източното племе и жестоките Харадрими, но не броят ни погуби. Сила имаше там, каквато не бяхме срещали преди.

Някои казваха, че можела да се види като огромен черен конник, като тъмна сянка в лунния сумрак. Където се мяркаше той, безумие изпълваше враговете ни, ала и най-храбрите сред нас тръпнеха в страх, коне и хора отстъпваха и побягваха. Само шепа мъже от Източния ни гарнизон се завърнаха, унищожавайки последния мост, оцелял дотогава сред руините на Осгилиат.

Аз бях в отряда, който удържаше моста, докато други зад нас го рушаха. Само четирима се спасихме с плуване - ние с брат ми и още двамина. Но и сега продължаваме битката и удържаме от край до край западния бряг на Андуин; и чуят ли имената ни, ония, що се прикриват зад нас, изричат възхвали - много възхвали пращат, но малко помощ. Единствени ездачите от Рохан се отзовават днес на повика ни.

През много дълги и опасни левги дойдох в този тежък час с послание за Елронд; сто и десет дни пътувах сам-самичък. Ала не търся съюзници във войната. В мъдростта е могъществото на Елронд, а не в оръжията, твърди мълвата. Идвам да моля за съвет и за тълкуване на заплетени слова. Защото в навечерието на внезапното нападение странен сън споходи моя брат в неспокойната му дрямка, а подир туй го спохождаше често, веднъж го сънувах и аз.

В този сън ми се стори, че източното небе потъмня и отекнаха все по-мощни гръмотевици, ала на запад все още се крепеше бледа светлина и чух как откъм нея вика далечен, но ясен глас:

Във Имладрис идете
за Меч, що бе строшен;
там сбира се Съвета
за сетен бой свещен

и своя знак съдбата
ще ви посочи с пръст -
на Исилдур Злината
ще вдигне Полуръст.

Малко можехме да разберем от тия думи и ги разказахме на баща си, Денетор, Владетел на Минас Тирит, по-мъдър от мъдрите в Гондор. Едно каза той, че в древни времена Имладрис било елфическото име на далечна северна долина, където живеел Елронд Полуелф, най-велик сред властелините на мъдростта. И тъй, виждайки в колко отчаяно положение сме изпаднали, брат ми пламна от нетърпение да послуша съня и да потърси Имладрис, но пътят бе несигурен и опасен, затова го поех аз. С болка на сърце ме пусна баща ми и дълго бродих по забравени друмища, дирейки дома на Елронд, за който мнозина бяха чували, ала малцина знаеха где се намира.

- И тук, в дома на Елронд, още много неща ще ти се разкрият - изрече Арагорн, ставайки на крака. Той хвърли меча си на масата пред Елронд и острието му беше пречупено на две. - Ето Меча, що бе строшен!

- А ти кой си и що общо имаш с Минас Тирит? - запита Боромир, оглеждайки учудено изпитото лице на Скиталеца и овехтелия му плащ.

- Той е Арагорн, син на Араторн - каза Елронд, - подир безброй прадеди последен носител на наследството на Елендиловия син - Исилдур от Минас Итил. Той е Вожд на Дунеданците от Севера, а малцина са останали днес от този народ.

- Значи изобщо не е мой, на теб принадлежи! - възкликна изуменият Фродо и рипна на нозе, сякаш очакваше незабавно да му поискат Пръстена.

- Не принадлежи на никого от нас - отвърна Арагорн, - ала е било предопределено ти да го носиш донякъде.

- Извади Пръстена, Фродо! - тържеествено изрече Гандалф. - Удари часът. Повдигни го и тогава Боромир ще разбере остатъка от загадката си.

Настъпи тишина и всички погледи се обърнаха към Фродо. Внезапно засрамен и боязлив, той бе изпълнен от могъщо нежелание да разкрие Пръстена и дори да го докосне. Искаше му се да е нейде далеч оттук. Пръстенът сияйно заблещука, когато го издигна пред Съвета в трепереща длан.

- Вижте Злото на Исилдур! - каза Елронд.

Боромир се взря в древния предмет и очите му проблеснаха.

- Полуръстът! - промърмори той. - Нима най-сетне иде съдбата на Минас Тирит? Но защо тогава да търсим счупен меч?

- Думите не споменаваха *съдбата на Минас Тирит* - каза Арагорн. - Но наистина ни чакат съдбовни велики дела. Защото Мечът, що бе строшен, е Мечът на Елендил, който се пречупил под мъртвото му тяло. Наследниците му го съхраниха като съкровище дори когато изгубиха цялото останало наследство; от древността се говори сред нас, че той отново ще бъде изкован, когато се намери Пръстенът, Злото на Исилдур. Що ще запиташ сега, когато видя търсения меч? Желаеш ли родът на Елендил да се завърне в Гондорското царство?

- Не бях пратен да прося благодеяния, а само да потърся смисъла на загадката - горделиво отвърна Боромир. - Ала тежка е нашата участ и Мечът на Елендил би бил помощ, на каквато не се и надявахме - ако подобно чудо наистина може да се завърне от сенките на миналото.

Той изгледа Арагорн и в очите му тегнеше съмнение.

Фродо усети как Билбо нетърпеливо се размърда до него. Очевидно той се обиждаше от отношението към приятеля му. Изведнъж се изправи и избухна:

Не всякое злато сияе,
не всеки скиталец е враг;
здрав старец не вехне до края,

не жари слана корен як.
Ще лумне пак пламък изгаснал,
над сянката - лъч засиял;
строшеният меч ще зарасне,
сваленият пак ще е крал.

- Може и да не е много добро, но е точно... ако ти е нужно още нещо освен думите на Елронд - добави той. - Ако си е струвало да пропътуваш сто и десет дни, за да го чуеш, то постарай се да го изслушаш.

Сетне изсумтя, седна и прошепна на Фродо:

- Аз лично го съчиних за Дунадан - много отдавна, когато за пръв път ми разказа историята си. Почти съжалявам, че приключенията са привършили и че не ще потегля с него, когато часът му удари.

Арагорн се усмихна на Билбо, после отново се обърна към Боромир.

- Лично аз ти прощавам съмненията. Не приличам твърде на величествените образи на Елендил и Исилдур, изсечени в покоите на Денетор. Не съм Исилдур, а само негов наследник. Тежък и дълъг живот преживях; левгите оттук до Гондор са само частица в списъка на пътешествията ми. Много планини и реки пресякох, много равнини пребродих, чак до далечните земи на Рун и Харад, където звездите са чужди. Ала доколкото мога да имам родина, тя е на север. Защото тук са живели, баща подир баща, син подир син, безброй поколения наследници на Валандил. Помрачняха нашите дни и изгубихме миналото величие, но Мечът неизменно се предаваше на новия хранител. И още нещо ще ти кажа, Боромире, преди да свърша. Самотни мъже сме ние, Скиталци из Пущинака, ловци - ала ловци на слугите на Врага; защото те са на много места, не само в Мордор. Ако Гондор, Боромире, е бил непоклатима твърдина, то ние изиграхме друга роля. Има много зло, което вашите яки стени и бляскави мечове не могат да удържат. Малко знаете за земите отвън границите ви. Мир и свобода ли рече? Не би ги видял Северът без нас. Страхът щеше да ги смаже. Но когато мрачни създания идват от бездомните хълмове или изпълзяват от сумрачните лесове, те бягат от нас. Кой би дръзнал да броди по друмищата, колко покой би останал нощем из тихите земи или в домовете на простите хорица, ако Дунеданците заспяха или до един потънеха в гроба? И въпреки това получаваме по-малко благодарност от вас. Пътниците ни гледат изпод вежди, селяните ни подхвърлят обидни имена. „Бързоход" ме нарича онзи дебел мъж, живеещ само на един ден път от врагове, които биха смразили кръвта му, с огън и меч биха съсипали неговото градче, ако не бдяхме неуморно. Ала друго не можем да сторим. Не мъчат грижа и страх простите хорица и нека си останат прости, а ние сме длъжни да ги охраняваме тайно. Расте тревата, годините летят, а това си остава вечна задача на моя род. Но сега светът отново се мени. Нов час наближава. Злото на Исилдур е намерено. Чака ни сражение. Мечът ще бъде изкован наново. Аз ще дойда в Минас Тирит.

- Злото на Исилдур е намерено, казваш - рече Боромир. - Видях лъскаво пръстенче в десницата на полуръста; но казват, че Исилдур загинал още преди да започне нашата епоха на света. Откъде знаят Мъдреците, че това е неговият пръстен? И как е преминал през годините, додето го донесе тук толкова странен пратеник?

- Ще чуеш и това - каза Елронд.

- Но не сега, моля те, Владетелю! - обади се Билбо. - Вече наближава пладне и имам нужда да се подкрепя.

- Не съм те назовал - усмихна се Елронд. - Ала ще го сторя сега. Хайде! Разкажи ни историята си. И ако още не си я описал в стихове, можеш да я изложит с прости думи. Колкото по-кратък бъдеш, толкова по-скоро ще се подкрепиш.

- Много добре - каза Билбо. - Ще сторя както повеляваш. Ала сега ще разкажа истинската история и ако някои са ме чували да я описвам другояче - той изви очи към Глоин, - моля ги да забравят и да ми простят. В ония дни само желаех да обявя

правата си над съкровището и да се очистя от името „крадец", с което бях опетнен. Но може би сега разбирам нещата малко по-добре. Както и да е, ето какво се случи.

За някои от присъстващите историята на Билбо бе съвсем непозната и те с изумление слушаха как старият хобит - а той съвсем не бе недоволен - разказва до най-дребни подробности приключението си с Ам-гъл. Не пропусна нито една от гатанките. Ако му бяха разрешили щеше да опише и празника, и изчезването си от Графството, но Елронд вдигна ръка.

- Чудесни слова, приятелю мой - каза той, - ала стига засега. Достатъчно е да знаем, че Пръстенът е преминал у Фродо, твоя наследник. Нека говори той!

Далеч не тъй охотно, както Билбо, Фродо разказа за отношенията си с Пръстена от онзи ден, когато го бе получил на съхранение. Присъстващите разпитваха и обсъждаха всяка негова стъпка по пътя от Хобитово до Бруиненския Брод, проучиха всичко, което можете да си спомни за Черните конници. Най-после той отново си седна.

- Бива си те - прошепна Билбо. - Хубав разказ щеше да направиш, ако не те бяха прекъсвали през цялото време. Опитах да запиша туй-онуй, но ако трябва да го включа в книгата си, ще се наложи да прегледаме заедно записките по някое време. Докато стигнеш дотук, си натрупал материал за цели глави!

- Да, доста дълго разказвах - отговори Фродо. - Но историята все още не ми изглежда завършена. Още много искам да узная, особено за Гандалф.

Галдор от Заливите, който седеше наблизо, го чу.

- Взе ми думите от устата - възкликна той и като се обърна към Елронд, добави: - Може би Мъдреците имат солидни причини да вярват, че находката на полуръста наистина е въпросният Велик Пръстен, колкото и невероятно да изглежда на непосветените. Но не можем ли да чуем доказателствата? И още нещо бих запитал. Какво ще речете за Саруман? Той е изучил всички премъдрости за Пръстените и все пак не е сред нас. Какъв е неговият съвет... ако знае онуй, що чухме?

- Въпросите, които задаваш, Галдор, са свързани помежду си - каза Елронд. - Не съм ги пропускал и те ще получат отговор. Но на Гандалф се пада да ги изясни; и аз го призовавам последен, защото това е почетното място, а в тия събития той бе главен.

- Някои, Галдор - каза Гандалф, - биха приели вестите на Глоин и преследването на Фродо като достатъчно доказателство, че находката на полуръста е безценна за Врага. Ала тя беше пръстен. И що? Назгулите пазят Деветте. Седемте са отнети или унищожени. - Тук Глоин се размърда, но премълча. - За Трите знаем. Какъв е тогава този пръстен, който той желае тъй силно? Вярно, безкрайната шир на времето се простираше от Реката до Планината, от загубата до находката. Но празнината в знанията на Мъдреците най-сетне е запълнена. И все пак прекалено бавно. Защото Врагът бе плътно по петите ни, по-плътно дори, отколкото се боях. И добре, че едва тази година, това лято, както изглежда, узна той цялата истина. Някои тук ще си припомнят, че преди много години аз сам дръзнах да прекрача прага на Некроманта в Дол Гулдур, тайно проучих обичаите му и открих, че с право се боим - той не бе никой друг освен Саурон, нашият древен Враг, който малко по малко отново придобиваше плът и могъщество. Някои ще си припомнят също, че Саруман ни разубеди от открити действия срещу него и за дълго ние само го наблюдавахме. Ала най-сетне, когато сянката му се извиси, Саруман отстъпи. Съветът сбра цялата си сила и прогони злото от Мраколес... и това бе в същата година, когато се намери този Пръстен - странна случайност, ако случайност е било. Но както предсказваше Елронд, ние закъсняхме. Саурон също ни бе наблюдавал и отдавна се бе подготвил за нашия удар, управлявайки отдалече Мордор чрез Минас Моргул, където обитаваха Деветте му слуги, докато всичко бе готово. Тогава той отстъпи пред нас, ала избяга само привидно и скоро подир туй пристигна в Черната кула и открито се

обяви пред света. Тогава Съветът се сбра за сетен път, защото вече знаехме, че той все по-жадно дири Единствения. Тогава се страхувахме, че той е открил незнайни за нас вести. Но Саруман рече „не!" и повтори онуй, що бе ни казвал и преди: че Единственият вече никога не ще бъде открит в Средната земя. „В най-лошия случай - рече той - Врагът ни знае, че той не е у нас и че до ден-днешен е изгубен. Ала изгубеното може да бъде открито, мисли той. Не бойте се! Надеждата ще го измами. Та нима не съм изучил най-добросъвестно този въпрос? В Андуин Велик падна той, и в древни времена, додето Саурон спеше, Реката го отнесе в Морето. Нека си лежи там до Края на дните."

Гандалф утихна, загледан през колонадата на изток, към далечните върхари на Мъгливите планини, в чиито велики корени тъй дълго се бе крила заплахата за света. Въздъхна.

- И тук е моята вина - каза той. - Словата на Саруман Мъдрия приспаха съмненията ми, а трябваше по-рано да подиря истината и днес опасността щеше да е по-малка.

- Всички бяхме виновни - каза Елронд - и може би ако не бе твоята бдителност, Мракът вече щеше да е над нас. Но продължавай!

- Още от самото начало сърцето ми предчувстваше злината въпреки всички доводи - продължи Гандалф - и аз пожелах да узная как този предмет е попаднал у Ам-гъл и колко дълго го е притежавал. И тъй, задебнах го, защото се досещах, че не след дълго ще изпълзи от мрака да дири съкровището си. Той дойде, ала избяга и не бе открит. И тогава, уви, аз изоставих нещата и само бдях и чаках, както прекалено често постъпвахме всички. Времето отминаваше с безбройните си грижи, докато един ден съмненията ми отново се разбудиха и изведнъж прераснаха в страх. Откъде идваше пръстенът на хобита? Що можете да се стори с него, ако страхът ми бе основателен? Трябваше да реша. Ала не споделих опасенията си с никого, знаейки каква заплаха крие ненавреме нашепнатото слово, ако се разчуе. През всички дълги войни с Черната кула предателството е било най-големият ни враг. Това бе преди седемнадесет години. Скоро разбрах, че всевъзможни съгледвачи, дори зверове и птици се трупат около Графството, и страхът ми нарастна. Потърсих помощ от Дунеданците и стражата им се удвои и аз открих сърцето си пред Арагорн, наследника на Исилдур.

- А аз - каза Арагорн - те посъветвах да тръгнем по следите на Ам-гъл, колкото и късно да изглежда. И тъй като ми се стори справедливо наследникът на Исилдур да поправи неговата грешка, потеглих с Гандалф на дълго и безнадеждно издирване.

След това Гандалф разказа как са претърсили всяко кътче на Дивите земи, чак до Планините на Сянката и стените на Мордор.

- Там чухме слухове за него и се досетихме, че дълго е обитавал из мрачните хълмове, ала не го открихме и накрая аз се отчаях. Тогава, в отчаянието си, отново си спомних за пробата, която би могла да направи ненужно издирването на Ам-гъл. Самият пръстен можете да покаже дали е Единственият. Припомних си думи, изречени пред Съвета - думи на Саруман, небрежно изслушани навремето. Сега ясно ги чувах в сърцето си. „Всеки от Деветте, Седемте и Трите има свой собствен камък - бе казал той. - Единственият - не. Той беше кръгъл и без украса, сякаш бе някой от по-дребните пръстени, ала създателят му бе вградил в него знаци, които може би и днес изкусният ще види и разчете." Какви са тия знаци, Саруман не бе казал. Кой ли щеше да ги знае сега? Създателят. А Саруман? Макар и велика, неговата премъдрост трябваше да има извор. Чия ръка освен Сауроновата бе държала този предмет, преди да се изгуби? Единствено ръката на Исилдур. С тази мисъл аз изоставих гонитбата и спешно заминах за Гондор. В прежни дни там приемаха охотно членовете на моя орден и най-вече Саруман. Той често гостуваше за дълго на Владетелите на града. Ала Владетелят Денетор ме прие не тъй дружелюбно, както преди и неохотно ми разреши да подиря из свитъците и книгите в хранилищата. „Чети, ако наистина търсиш, както твърдиш,

само записи за древните дни и за основаването на Града - рече той. - За мен миналото е по-ясно от онова, що предстои и там е моята грижа. Но не ще откриеш нищо неизвестно за мен, мъдреца на този Град, освен ако си по-изкусен дори от Саруман, който дълго проучваше нашите записи." Тъй рече Денетор. И все пак в хранилищата му лежат летописи, които днес малцина, та били те и мъдреци, могат да разчетат, защото писмената и езикът им са станали неясни за родените отпосле. И още, Боромире, откакто загинаха кралете, до ден-днешен в Минас Тирит лежи непрочетен от никого, освен от Саруман и мене, един свитък, написан от самия Исилдур. Защото Исилдур не си е заминал веднага подир Мордорската битка, както разказват някои.

- Някои на Север може би - прекъсна го Боромир. - Всички в Гондор знаят, че най-напред той отишъл в Минас Анор и поживял там с племенника си Менелдил, за да го обучи, преди да му повери властта над Южното Кралство. По онова време посадил там в памет на брат си последната фиданка от Бялото Дърво.

- Ала по онова време е изписал и този свитък - каза Гандалф - а това, изглежда, не се помни в Гондор. Защото свитъкът се отнася до Пръстена и ето що е изписал в него Исилдур:

Сега Великият Пръстен ще замине към съкровищниците на Северното Кралство, ала записите за него ще останат в Гондор, където живеят и наследниците на Елендил, та да не идва време, когато да избледнее споменът за великите събития.

А подир тия думи Исилдур описва Пръстена такъв, какъвто го е намерил:

Горещ бе той изпървом, когато го взех, горещ като жарава и обгори ръката ми, та не вярвам някога да се освободя от болката в нея. Ала сега, когато пиша тия слова, той е изстинал и сякаш се свива, ако и да не губи ни красота, ни форма. Писмената върху му, що преди бяха ясни като багрен пламък, вече бледнеят и с мъка велика се разчитат. Извезан е надписът с елфическите писмена на Ерегион. защото нямат букви в Мордор за дело тъй тънко; езикът обаче е незнаен за мен. Смятам, че ще да е от словесата на Черното царство, понеже е скверен и недодялан. Що за зло изрича той, не знам, ала го изписвам наново тук, та да не избледнее съвсем и да изчезне от паметта човешка. Не достига му може би жарта на десницата Сауронова, що бе черна и все пак гореше като огън и тъй бе погубен Гил-галад, а може би сгрее ли се златото наново, и писмената ще се освежат. Но самият аз не бих посмял да увредя този предмет - единствената хубост сред всички дела на Саурон. Безценен е той за мен, ако и да го заплащам с мъки превелики.

- Прочетох тия думи и диренето ми приключи - продължаваше Гандалф. - Защото, както се бе досещал Исилдур, надписът беше на езика на Мордор и слугите на Кулата. И онова, което казваше, вече бе известно. Понеже в деня, когато Саурон за пръв път надянал Единствения на пръста си, Келембримбор, създателят на Трите, го забелязал и отдалеч го чул да изрича тия думи и тъй се разкрили злите му замисли. Аз незабавно се сбогувах с Денетор, но докато пътувах на север, ме пресрещнаха вести от Лориен, че Арагорн е минал по този път и че е намерил създанието, наричано Ам-гъл. Тогава най-напред отидох да се срещна с него и да изслушам разказа му. На какви смъртни заплахи се е изложил сам-самичък, не смеех и да помисля.

- Едва ли е нужно да говорим за тях - каза Арагорн. - Ако дългът повелява някому да мине пред взора на Черната Порта или да тъпче смъртоносните цветя на Моргулската долина, тогава ще има и заплахи. Аз също се бях отчаял най-сетне и бях наченал пътя си към дома. И тогава случайно се натъкнах на онова, което дирех - отпечатъци от меки нозе край едно кално езерце. Но сега следата бе свежа и устремена, не водеше към Мъртвите блата, а оттам. Проследих я

покрай Мъртвите Блата и там го застигнах. Залових го, залових Ам-гъл, додето се спотайваше, надникнал в застоялите води сред падащия здрач. Той бе покрит със зелена тиня. Боя се, че никога не ще ме обикне; ухапа ме и аз не се церемониях с него. Нищо друго не изкопчих от неговата уста освен белега от зъбите му. За мен най-лошата част от странстването бе пътят назад - бдях над него ден и нощ, карах го да върви пред мен с примка на шията, със затъкната уста, докато се укроти от глад и жажда, и все го водех напред, към Мраколес. Най-сетне го доставих там и го предадох на елфите, както се бяхме разбрали; и с радост се отървах от компанията му, защото вонеше. Колкото до мен, надявам се да не го видя никога вече, но Гандалф дойде и търпеливо се впусна в дълги разговори с него.

- Да, дълги и уморителни - каза Гандалф, - но не безполезни. Преди всичко разказът му за загубата съвпадаше с онова, което Билбо за пръв път бе признал наскороq но това нямаше голямо значение, тъй като вече се бях досетил. Ала едва тогава узнах, че пръстенът на Ам-гъл идва от Великата река край Перуникови поля. Узнах още, че го е притежавал дълго. Много по-дълго от жизнения срок на дребния му род. Могъществото на пръстена бе разтегнало годините му далеч над положения срок, ала такова могъщество владеят само Великите Пръстени. И ако това доказателство не ти стига, Галдор, остава другата проба, за която споменах. Върху същия този пръстен, който се издигна пред погледите ви кръгъл и неукрасен, още могат да се разчетат думите, описани от Исилдур, стига човек да има сила да хвърли за малко златната дреболия в огъня. Аз сторих това и ето какво прочетох:

Аш назг дурбатулук, аш назг гимбатул, аш назг тракатулук аг бурзум-иши кримпатул.

Промяната в гласа на вълшебника бе поразителна. Внезапно той стана заплашителен, могъщ, груб като камък. Сякаш сянка премина над слънчевото пладне и за миг колонадата притъмня. Всички потрепераха, а елфите притиснаха ушите си с длани.

- Ничий глас не е дръзнал до днес да изрече думи на този език в Имладрис, Сиви Гандалфе - проговори Елронд, когато сянката отмина и всички отново си поеха дъх.

- И да се надяваме, че вече никой не ще ги изрече пак - отвърна Гандалф. - Въпреки всичко не моля за прошка, Владетелю Елронд. Защото, ако не искаме скоро този език да се чува из всяко кътче на Запада, нека всички отхвърлим съмненията и повярваме, че този предмет е наистина онова, което обявиха Мъдреците - съкровището на Врага, преизпълнено с цялата му злоба и в него се крие огромна част от древната му сила. От Черните години идат думите, които чували Ковачите от Ерегион и разбрали, че са предадени:

Единствен пръстен ли владее, Единствен той ще ги открие, Единствен вси ще ги сбере и в тъмнина ще ги обвие.

Знайте също, приятели мои, че научих още нещо от Ам-гъл. Неохотно говореше той и разказът му бе неясен, но извън всякакво съмнение той е отишъл в Мордор и там са изкопчили от него всичко, що е знаел. И тъй, Врагът знае днес, че Единственият е намерен, че дълго е стоял в Графството и след като слугите му го преследваха почти до вратите ни, той скоро ще узнае, а може би и знае вече, докато говоря, че Пръстенът е тук.

Всички дълго седяха мълчаливо, докато накрая заговори Боромир:

- Значи казваш, че този Ам-гъл бил дребна твар? Дребна твар, но велик злодей. Какво стана с него. Каква участ му избрахте?

- В тъмница е и нищо повече - каза Арагорн. - Той много бе изстрадал. Няма съмнение, че са го измъчвали и черен страх от Саурон тегне в сърцето му. И все

пак аз поне съм доволен, че бдителните елфи от Мраколес го пазят на сигурно място. Велика е злобата му и тя му придава невероятна сила за тъй мършаво и съсухрено създание. На свобода би могъл да стори още много злини. А и не се съмнявам, че са му разрешили да напусне Мордор с някакъв зловредна заръка.

- Уви! Уви! - извика Леголас и огромна скръб изкриви прекрасното му елфическо лице. - Сега трябва да изрека вестите, с които бях изпратен. Те не са добри, но едва тук узнах колко злощастни ще бъдат за това събрание. Смеагол, наречен сега Ам-гъл, избяга.

- Избяга? - викна Арагорн. - Наистина лоша вест. Боя се, че всички горчиво ще се каем за това. Как тъй народът на Трандуил изневери на дълга си?

- Не от липса на бдителност - каза Леголас, - а навярно от прекалена добрина. Боим се, че пленникът е имал помощници и че навън се знае повече за делата ни, отколкото бихме желали. По молба на Гандалф ние пазехме това създание ден и нощ, колкото и изморителна да бе задачата. Но Гандалф ни заръча да се надяваме, че то все още може да бъде излекувано и сърце не ни даваше да го държим вечно в подземни тъмници, където отново щеше да изпадне в прежните си черни мисли.

- Не бяхте тъй нежни към мен - обади се Глоин и очите му блеснаха, щом се разбудиха старите спомени за затворничеството в дълбоките зандани под двореца на елфическите крале.

- Хайде, хайде! - каза Гандалф. - Моля те, добри ми Глоине, не прекъсвай. Това печално недоразумение отдавна бе уредено. Ако трябва тук да разчистваме всички стари сметки между елфи и джуджета, по-добре да прекратим тоя Съвет. Глоин стана, поклони се и Леголас продължи:

- Когато времето беше хубаво, ние извеждахме Ам-гъл на разходка из гората; имаше едно самотно високо дърво, по което обичаше да се катери. Често го пускахме да се изкачва до най-високите клони, за да усети волния вятър, но оставяхме стража в подножието на дървото. Един ден отказа да слезе, а стражите нямаха желание да се катерят подир него: той се бе научил да се вкопчва в клоните с ръце и крака; тъй че те останаха край дървото до късно през нощта. И тъкмо в тази безлунна и беззвездна лятна нощ ненадейно ни налетяха орките. След известно време ги прогонихме; те бяха много и свирепи, ала идваха от планините и не бяха свикнали с дъбравите. Когато битката свърши, открихме, че Ам-гъл е изчезнал, а стражите му са изклани или пленени. Тогава ни се стори ясно, че атаката е имала за цел да го спаси и той е знаел за нея предварително. Как е било замислено това, не можем и да предполагаме, ала Ам-гъл е лукав и много са съгледвачите на Врага. Мрачните изчадия, прогонени в годината на Сауроновата гибел, са се завърнали още по-многобройни и извън нашето царство Мраколес отново е скверно място. Не успяхме да заловим Ам-гъл. Открихме дирята му сред стъпките на множество орки - тя потъваше в горските дебри и отиваше на юг. Но не след дълго я изгубихме и не посмяхме да продължим преследването, защото наближавахме Дол Гулдур, а той все още е много зло място; ние не ходим натам.

- Добре де, значи е изчезнал - каза Гандалф. - Нямаме време да го търсим отново. Да прави каквото ще. Но може би тепърва ще изиграе роля, която нито той, нито Саурон е предвиждал. А сега ще отговоря и на другите въпроси на Галдор. Какво ще река за Саруман? Какви са съветите му в нашата беда? Тази история ще трябва да разкажа изцяло, защото само Елронд я е чувал засега, и то накратко, а тя се отнася до всичко, което трябва да решим. Тя е последната глава на Разказа за Пръстена до този момент.

Към края на юни аз бях в Графството, ала тревожен облак тегнеше в мислите ми и заминах към южните граници на малката държавица; предчувствах някаква опасност, все още скрита от мен, но бавно наближаваща. Там ме споходиха вести за война и поражение в Гондор и когато чух за Черната Сянка, хлад удари сърцето ми. Но намерих неколцина бежанци от Юга; и все пак ми се стори, че върху им тегне страх, за който не смеят да приказват. Тогава се насочих на изток и на север и минах по Зеления път. Недалече от Брее застигнах един пътник,

седнал на крайпътния насип, докато конят му пасеше наблизо. Това бе Радагаст Кафявия, кой-то едно време живееше в Росгооел, близо до Мраколес, Той е от моя орден, но дълги години не го бях виждал.

„Гандалф! - викна той. - Търсех те. Но аз съм чуждекец из тия места. Знаех само, че можеш да бъдеш открит в някаква си дива област със странното название Графство."

„Сведенията ти са били верни - казах аз. - Но не ги излагай по този начин, ако срещнеш някой от местните жители. Сега си близо до границите на Графството. Какво искаш от мен? Трябва да е срочно. Ти никога не си бил пътешественик, ако не те тласка крайна необходимост."

„Имам неотложна задача - отвърна той. - Лоши вести нося. - После се озърна, сякаш и плетовете имаха уши, и прошепна: - Назгули. Деветте отново са излезли. Тайно са пресекли Реката и идват на запад. Предрешени са като ездачи в черно."

Тогава разбрах от какво съм се опасявал, без да го зная. „Врагът трябва да е подгонен от някаква крайна нужда или цел - каза Радагаст, - но не мога да се досетя какво го кара да търси тия далечни и запустели места."

„Какво искаш да кажеш?" - запитах аз.

„Казаха ми, че където и да отидат, Конниците разпитват за страна, наречена Графство."

„Графството" - поправих го аз, ала сърцето ми изтръпна. Защото дори и Мъдреците могат да се боят от сблъсък с Деветте, когато са сбрани около безпощадния си предводител. Велик крал и магьосник бе той в древни времена, а днес оръжие му е смъртният ужас. „Кой ти го каза и кой те изпрати?" - запитах. „Саруман Белия - отвърна Радагаст. - Заръча ми още да ти кажа, че ако си в нужда, той ще ти помогне, но трябва да потърсиш помощта му незабавно, за да не стане късно."

И тази вест ми възвърна надеждата. Защото Саруман Белия е най-велик в моя орден. Разбира се, Радагаст е достоен вълшебник, господар на формите и цветовете, знае много премъдрости за билките, а зверовете и особено птиците са му другари. Но Саруман дълго е изучавал изкуството на самия Враг и тъй често сме успявали да предугадим злините му. Именно чрез хитрините на Саруман успяхме да го изхвърлим от Дол Гулдур. Може би той и сега бе открил някакви оръжия, които да отблъснат Деветте.

„Ще отида при Саруман" - рекох аз.

„Тогава трябва да тръгнеш *сега* - каза Радагаст, - защото много време изгубих да те диря и дните ни изтичат. - Заръчано ми бе да те намеря до средата на лятото, а тя вече дойде. Дори да потеглиш незабавно, трудно ще стигнеш при него, преди Деветте да открият страната, която търсят. Аз ще се връщам още сега."

С тия думи той яхна коня си и се приготви да препусне. „Постой за миг! - казах аз. - Ще се нуждаем от твоята помощ и помощта на всички създания, които се съгласят. Разпрати зов до всички зверове и птици, с които дружиш. Кажи им да носят вести за всичко, свързано с този въпрос на Саруман и Гандалф. Да пращат съобщенията си до Ортанк."

- Ще го сторя - рече той и препусна, сякаш Деветте бяха по петите му.

Не можех да го последвам начаса. Този ден вече бях яздил много дълго и двамата с коня бяхме изтощени, пък и трябваше да размисля. Прекарах нощта в Брее и реших, че нямам време да се връщам в Графството. Никога не съм допускал по-голяма грешка!

Написах обаче писмо до Фродо и поверих на моя приятел, ханджията, да го изпрати. Потеглих призори и подир дълъг път най-сетне стигнах до Сарумановата обител. Тя е далеч на юг, в Исенгард, в края на Мъгливите планини, близо до Роханския пролом. Боромир ще ви каже, че това е голяма открита долина между Мъгливите планини и най-северните хълмове на Еред Нимраис, Белите планини в неговия роден край. Ала Исенгард е пръстен от отвесни скали, обграждащи като стени една долина, а сред нея се издига каменна кула, наречена Ортанк. Не

Саруман я е изградил, а хората от Нуменор в древни времена; много висока е тя и крие много тайни, и все пак не изглежда дело на вълшебници. До нея може да се стигне само през Исенгардския пръстен, а той има една-единствена порта.

В късна лятна вечер аз стигнах до портата, прорязваща скалната стена като огромна арка; силна стража я охраняваше. Но стражниците бяха предупредени за идването ми и казаха, че Саруман ме очаква. Минах с коня си под арката, портата безшумно се затвори зад гърба ми и изведнъж се изплаших, макар да не разбирах защо.

Въпреки това се приближих до подножието на Ортанк и стигнах стълбището на Саруман; той ме посрещна там и ме отведе във високите си покои. На пръста си носеше пръстен.

„Значи дойде, Гандалф" - рече той сериозно, но в очите му долових бял блясък, сякаш хладен смях се криеше в душата му.

„Да, дойдох - отвърнах аз. - Дойдох за помощта ти, Бели Сарумане."

И тази титла като че го разгневи.

„Тъй ли било, *Сиви* Гандалфе? - присмя ми се той. - За помощ? Рядко се е чувало помощ да търси Гандалф Сивия, тъй изкусен и тъй мъдър скитник из равнините, който се бърка навсякъде независимо дали му е работа, или не."

Гледах го и се дивях.

„Но ако не съм се измамил - рекох, - сега се задават събития, който ще изискват да обединим цялата си сила."

„Може и тъй да е - отвърна той, - но доста време ти трябваше, за да го проумееш. Колко дълго, питам се, си крил от мен, предводителя на Съвета, въпрос от първостепенна важност? Какво те води сега от бърлогата ти в Графството?"

„Деветте отново се излезли - казах аз. - Пресекли са реката. Тъй ми съобщи Радагаст."

„Радагаст Кафявия! - изсмя се Саруман, вече без да крие подигравката. - Радагаст Укротителя на птици! Радагаст Наивника! Радагаст Глупака! Но все пак му стигна умът, за да изиграе ролята, която му отредих. Защото ти дойде и това бе единствената цел на посланието ми. И тук ще останеш, Сиви Гандалфе, да си починеш от странстванията. Защото аз съм Саруман Мъдреца, Саруман Твореца на Пръстени, Саруман Многоцветния!"

Взрях се тогава и видях, че одеждите му не са бели, както изглеждаха, а изтъкани от всички багри и когато се раздвижеше, те трептяха, променяха цвят и обърквaха окото.

„Повече харесвах бялото" - казах аз.

„Бялото! - надсмя ми се той. - То служи за начало. Бялото платно може да се обагри. Бялата страница може да се изпише, а бялата светлина да се пречупи."

„При което вече не е бяла - казах аз. - А онзи, що чупи нещо, за да види какво е, напуска пътеката на мъдростта."

„Няма нужда да ми говорит като на някой от глупците, с който се сприятеляваш - рече той. - Не съм те докарал тук, за да ме учиш, а за да ти предложа избор. - После се изправи и започна да декламира, сякаш държеше дълго репетирана реч: - Старите времена отминаха. Средните дни отминават. Започват Младите дни. Времето на елфите свършва, но нашето време е близко; иде светът на хората, над който ние трябва да властваме. Ала ни е нужна сила, силата да заповядваме всичко, както пожелаем в името на онова добро, което само Мъдрите могат да видят. И слушай, Гандалфе, стари мой приятелю и помощнико - рече той, като се доближи и сниши глас. - Казах *ние,* защото именно *ние* можем да бъдем, ако се присъединиш към мен. Нова Мощ се надига. Срещу нея старите съюзи и тактики изобщо няма да ни помогнат. Не ни остава надежда нито в елфите, нито в загиващия Нуменор. Тъй че ето го избора пред теб, пред нас. Ние можем да се присъединим към тая Мощ. Това би било мъдро, Гандалф. В тази посока има надежда. Победата на Мощта е близка и тогава ще има щедри награди за ония, който са и помогнали. С издигането на Мощта ще се издигат и изпитаните и приятели, а с търпение Мъдрите

като теб и мен биха успели накрая да насочват пътя й, да я контролират. Можем да изчакаме времето си, да стаим мислите в сърцата си, оплаквайки може би стореното по пътя зло, ала одобрявайки високата крайна цел: Знание, Власт, Порядък; всичко онова, което досега напразно се стремим да постигнем, по-скоро възпирани, отколкото подпомагани от слабите си и лениви приятели. Не трябва и няма да има никаква истинска промяна в нашите планове, а само в средствата."

„Сарумане - казах аз, - чувал съм и преди подобни речи, но единствено от устата на емисари, пратени от Мордор да подлъжат невежите. Не мога да повярвам, че си ме довел тъй далече само за празни приказки."

Той ме изгледа косо и помълча в размисъл.

„Е, виждам, че това мъдро поведение не ти се нрави - рече той. - Не сега? Не, ако може да се измисли някакъв по-добър път? - Той се приближи и положи дългата си ръка на рамото ми. - Защо не? Пръстенът-Повелител? Ако можем да го командваме, тогава Мощта ще премине у *нас.* Ето защо наистина те доведох тук. Защото много очи ми служат и вярвам, че знаеш къде се крие сега този скъпоценен предмет. Не е ли тъй? Или защо Деветте разпитват за Графството и каква работа имаш там?"

И при тия думи внезапно в очите му пламна страст, която не можеше да прикрие.

„Сарумане - отвърнах аз, като станах и се отдръпнах от него, - само една ръка може да носи Единствения и ти добре го знаеш, тъй че не си прави труда да казваш *ние*! Но аз не ще го дам, о, не, не ще ти съобщя и вести за него, след като узнах какво си наумил. Ти беше предводител на Съвета, ала най-сетне разкри лика си. Добре, изглежда, изборът е между подчинението на Саурон или на тебе. Не ще приема нито едното, нито другото. Имаш ли още нещо да предложиш?"

„Да - каза той и сега бе студен и заплашителен. - Не очаквах да проявиш мъдрост дори в свой собствен интерес, ала ти дадох шанса да си помогнеш доброволно и тъй да си спестиш много неприятности и болки. Третият избор е да останеш тук до края."

„До кой край?"

„Докато ми разкриеш къде може да бъде намерен Единственият. Бих измислил начини да те убедя. Или докато той бъде открит въпреки волята ти и Господарят отдели време за по-дребни въпроси: например да изнамери подходяща награда за препятствията и наглостта на Гандалф Сивия."

„Този въпрос може да се окаже не от най-леките" - казах аз, но той се изсмя, защото знаеше, че изричам празни думи.

Отведоха ме и ме затвориха сам на върха на Ортанк, на мястото, откъдето Саруман имаше обичая да наблюдава звездите. Нямаше друг изход освен тясно стълбище с много хиляди стъпала и долината долу изглеждаше безкрайно далеч. Вгледах се в нея и видях, че вместо зелена и прекрасна както някога, сега тя е изпълнена с шахти и ковачници. Вълци и орки се бяха настанили в Исенгард, защото Саруман сбираше огромна армия за своя сметка - не като васал, а като съперник на Саурон. Черен пушек надвисваше над творенията му и се виеше край стените на Ортанк. Аз стоях сам на островче сред облаците; нямах шанс за бягство и горчилка изпълваше дните ми. Студът ме пронизваше, а разполагах със съвсем малко място, където да крача напред-назад, замислен за идването на Конниците на север.

Бях уверен, че Деветте наистина са се надигиали, не само заради думите на Саруман, които можеха да са лъжливи. Много преди да дойда в Исенгард, бях чул по пътя вести, които не можеха да са погрешни. В сърцето ми тегнеше вечен страх за мойте приятели от Графството, ала все още имах известна надежда. Надявах се, че Фродо е потеглил незабавно, както настоявах в писмото си, и че е стигнал до Ломидол, преди да поеме смъртоносната потеря. Както страхът, така и надеждата ми се оказаха безпочвени. Защото надеждата ми се градеше върху

един дебел мъж от Брее, а страхът ми - върху лукавството на Саурон. Ала дебелите мъже, които търгуват с пиво, имат да изпълняват много поръчки, а могъществото на Саурон все още не е тъй голямо, както изглежда в очите на страха. Но впримчен и самотен сред пръстена Исенгард, трудно можех да си помисля, че ловците, от които всички бягат или загиват, ще се провалят в далечното Графство.

- Видях те! - извика Фродо. - Ти крачеше напред-kазад. Луната сияеше в косата ти.

Гандалф замлъкна смаян и го погледна.

- То беше само сън - добави Фродо, - но изведнъж си го припомних. Съвсем бях забравил. Сънувах го преди известно време - след като напуснах Графството, мисля.

- Значи е позакъснял, както ще видиш - каза Гандалф, - Аз бях в окаяно положение. А ония, които ме познават, ще се съгласят, че рядко съм изпадал в такава безизходица и трудно понасям злощастията. Гандалф Сивия, омотан като муха в предателската паяжина! Ала и най-изкусните паяци могат да пропуснат слаба нишка.

Както Саруман несъмнено бе замислил, отначало аз се боях, че Радагаст също се е поддал. При срещата обаче не бях доловил ни следа от нещо нередно в гласа и погледа му. Иначе никога нямаше да отида в Исенгард или щях да го сторя по-предпазливо. Саруман се бе досетил за това и бе прикрил мисълта си, за да заблуди пратеника. При всички случаи би било безполезно да се мъчи да склони честния Радагаст към предателство. Той ме бе потърсил с открито сърце и тъй ме бе убедил. И това провали заговора на Саруман. Защото Радагст нямаше причина да не стори онова, за което го бях помолил; и той препуснал към Мраколес, където имаше много стари приятели. И Планинските Орли полетели надлъж и шир и видели много неща: вълчите глутници и дружините орки; Деветте Конници, препускащи насам-натам из равнините; чули и вестта за бягството на Ам-гъл. И ми изпратили вестоносец с тия новини.

И тъй се случи, че когато лятото взе да чезне, в една лунна нощ до Ортанк долетя нечакан Гуаихир Господаря на вятъра, най-бързият от Великите Орли и ме откри изправен на върха. Тогава заговорих с него и той ме отнесе, преди Саруман да разбере. Докато вълците и орките изскочиха от портата да ме преследват, аз вече бях далече.

„Още колко можеш да ме носиш?" - запитах аз.

„Много левги - рече той, - но не до края на света. Пратиха ме да нося вести, а не товари."

„Тогава трябва да си намеря кон - казах аз, - и то изключително бърз, защото никога до днес не съм имал такава нужда от бързина."

„Тогава ще те отнеса до Едорас, където Владетелят на Рохан седи в чертога си - отвърна той. - Не е много далече."

И аз бях доволен, защото в Ездитните предели на Рохан живеят Рохиримите - Повелители на конете - и в цял свят няма жребци като ония, що се отглеждат в просторната степ между Мъгливите и Белите планини.

„Мислиш ли, че още може да се вярва на мъжете от Рохан?" - запитах аз, защото предателството на Саруман бе разтърсило вярата ми.

„Те плащат данък в коне - отговори Гуаихир - и всяка година изпращат цели хергелета в Мордор, поне така се говори, но още не са изцяло подвластни. Ала ако Саруман се е поддал на злото, както твърдиш, тогава съдбата им няма да закъснее."

Преди разсъмване той ме спусна в равнините на Рохан и вече прекалено разтегнах разказа си. Останалото трябва да е по-кратко. В Рохан открих, че злото вече действа - след лъжите на Саруман кралят не пожела да се вслуша в предупрежденията ми. Предложи ми да си взема кон и да се махам; и аз избрах един, който най-много ми хареса, ала не се понрави твърде на краля. Взех най-

добрия жребец в страната му и никога не съм виждал друг като него.

- Тогава наистина трябва да е благородно животно - каза Арагорн - и толкова повече ме наскърбява, че Саурон получава такъв данък. Не бе тъй, когато за сетен път посетих ония места.

- Не е тъй и сега, кълна се - каза Боромир. - Тая лъжа идва от Врага. Аз познавам мъжете от Рохан - честни и храбри наши съюзници, те още живеят из земите, които сме им дали в древни времена.

- Сянката на Мордор е плъзнала над далечни страни - отвърна Арагорн. - Саруман падна под нея. Рохан е обсаден. Кой знае какво ще завариш, ако някога се завърнеш там.

- Всичко друго, но не и това - да откупват живота си с коне. Те бичат конете наравно със семействата си. И ненапразно, защото конете на Ездитните предели идват от степите на Севера, далеч от Сянката, и расата им, както и расата на техните господари, произхожда от някогашните свободни времена.

- Това е самата истина! - каза Гандалф. - А сред тях има един, роден сякаш в зората на света. Конете на Деветте не могат да му съперничат; неуморен, бърз като литналия вятър. Наричат го Сенкогрив. Денем козината му блести като сребро, а нощем минава невидим като сянка. Меки са стъпките му! Никой дотогава не го бе яздил, но аз го взех, укротих го и тъй бързо ме понесе, че стигнах до Графството, когато Фродо беше по Могилните ридове, макар да бях тръгнал от Рохан едновременно с неговото потегляне от Хобитово.

Ала докато яздех, страхът ми растете. Колкото по на север отивах, толкова повече вести чувах за Конниците и макар да ги настигах ден след ден, те още бяха пред мене. Узнах, че са разделили силите си: неколцина останали по източните граници, недалече от Зеления път, а други нахлули в Графството от юг. Пристигнах в Хобитово и Фродо бе заминал, но разговарях със стария Майтапер. Много приказки, малко полза. Той имаше доста да разкаже за кусурите на новите собственици на Торбодън.

„На стари години не мога да търпя промени - рече той, - особено пък промени за зла беда." Неведнъж повтори тия думи - „промени за зла беда".

„Зла беда е лоша дума - казах му аз - и се надявам да не доживееш да видиш какво представлява."

Но най-сетне изкопчих от приказките му, че Фродо е напускал Хобитово преди по-малко от седмица и че същата вечер на Хълма дошъл Черен конник. Обзет от страх, препуснах по-нататък. Достигнах Фуков край и го заварих преобърнат с главата надолу, цареше паника, като в разбутан с пръчка мравуняк. Отидох до къщата на Щурчов дол - тя бе празна и с разбита врата, ала на Прага лежеше един от плащовете на Фродо. Тогава за малко надеждата ме изостави и аз не отидох да потърся новини, иначе щях да се успокоя; вместо това препуснах по дирите на Конниците. Трудно бе да ги следвам, защото се разпръскваха и ме обърквaха. Но ми се стори, че един или двама са отишли към Брее; натам се запътих и аз, че имах да кажа туй-онуй на ханджията.

„Мажирепей го наричат - мислех си. - Ако това закъснение е по негова вина, ще стопя всичко каквото има за мазане в него. Ще изпека дъртия глупак на бавен огън." Той, изглежда, очакваше нещо подобно, защото, щом зърна лицето ми, се просна по очи и взе да се топи начаса.

- Какво му стори? - разтревожено викна Фродо. - Той наистина бе много любезен с нас и направи всичко каквото можете.

- Не бой се! - разсмя се Гандалф. - Не го ухапах и лаях съвсем малко. Тъй се възрадвах от новините, които изкопчих от него, след като спря да се тресе, че разцелувах горкия човечец. Тогава не можех да се досетя как е станало, но узнах, че предната нощ си бил в Брее и сутринта си потеглил с Бързоход.

„Бързоход!" - радостно изкрещях аз.

„Да, сър, боя се, че тъй беше, сър - рече Мажирепей, който ме бе разбрал погрешно. - Въпреки всичките ми усилия той се докопа до тях и те потеглиха с

него. Много чудновато се държаха през цялото време, докато бяха тук - като че ли нарочно го правеха."

„Магаре! Глупак! Трижди достойни и любими Пиволее! - рекох аз. - Това са най-добрите новини, които получавам от средата на лятото насам; струват поне една жълтица. Нека седем години над пивото ти се простира магията на най-превъзходното великолепие! Сега мога да си почивам цяла нощ за пръв път, не помня вече откога."

И тъй, прекарах там нощта, питайки се загрижено какво е станало с Конниците; изглежда, само двамина се бяха появили в Брее. Но през нощта чухме и други. Не по-малко от петима долетяха от запад, изкъртиха портите и профучаха през Брее като виещ вятър; местните жители и до днес треперят и чакат края на света. Станах преди разсъмване и тотеглих подир тях.

Не знам точно, но ми се струва, че е станало следното. Предводителят им се е укрил южно от Брее, докато двама са минали през селото, а трима други са нахлули в Графството. Но след неуспехите в Брее и Щурчов дол те се завърнали с вести при предводителя си и тъй оставили за малко Пътя само под надзора на съгледвачите си. Предводителят изпратил неколцина от тях на изток, направо през пущинака, а той, кипнал от ярост, препуснал заедно с останалите по Пътя.

Аз вихрено се понесох към Бурния връх и преди залез на втория си ден след Брее стигнах там - но те ме бяха изпреварили. Побягнаха, защото усещаха как се задава гневът ми и не смееха да се изправят пред него, докато грее слънцето. Но през нощта се събраха наоколо и аз бях обсаден на върха на хълма, в древния пръстен на Амон Сул. Изпитанието наистина бе тежко за мен - такива светлини и пламъци не са се виждали по Бурния връх от времето на някогашните бойни сигнални клади.

По изгрев слънце се изскубнаха и побягнаха на север. Нямах надежда да сторя нещо повече. Невъзможно бе да те намеря из пущинака, Фродо, пък и би било безумие да опитвам, с Деветте по петите си. Тъй че трябваше да вярвам в Арагорн. Но се надявах да отвлека неколцина от тях и въпреки това да стигна до Ломидол преди вас и да изпратя помощ. Четирима Конници наистина ме подгониха, ала подир известно време обърнаха гръб и като че се насочиха към Брода. Това донякъде помогна, защото са били само петима, когато са нападнали бивака ви.

След дълъг и тежък път покрай Скрежноблик, през Голо бърдо и пускане от север, най-сетне пристигнах тук. Това ми отне почти четиринадесет дни след Бурния връх, защото не можех да яздя сред скалите на троловите бърда и Сенкогрив си замина. Отпратих го при господаря му, ала велика дружба се роди помежду ни и при нужда той ще долети на зова ми. Ала тъй се случи, че пристигнах в Ломидол само три дни преди Пръстена и новините за опасността вече бяха стигнали дотук... което наистина се оказа добре.

И това, Фродо, е краят на разказа ми. Дано Елронд и останалите ми простят за дължината му. Но не се бе случвало до днес Гандалф да не отиде на среща, когато е обещал. Мисля, че бе нужно да се даде отчет на носителя на Пръстена за едно тъй странно събитие.

Е, разказът вече е изречен от игла до конец. Ето ни всички тук, ето го и Пръстена. Но още не сме направили и крачка към целта си. Що да правим с него?

Настъпи мълчание. Най-после Елронд заговори отново:

- Скръбни са тия вести за Саруман; вярвахме му и той бе неразделен участник във всички наши съвети. Опасно е да се изучава прекалено дълбоко изкуството на Врага, за добро или за зло. Но такива падения и предателства, уви, са се случвали и преди. От разказите, които чухме този ден, най-странен за мен бе разказът на Фродо. Освен присъстващия Билбо познавах малцина хобити и сега ми се струва, че той може би не е толкова единствен и изключителен, колкото смятах. Много се е променил светът, откакто за сетен път бях по западните пътища. Ние познаваме Могилните твари под най-различни имена; много приказки се разказват за Старата гора - всичко съхранено днес е само късче от северните и

покрайнини. Имаше времена, когато от дърво на дърво катеричките можеха да стигнат от Графството до страната Дун западно от Исенгард. Из тия земи пътувах някога и множество диви и странни създания видях. Но бях забравил за Бомбадил, ако наистина това все още е същият, който в древни времена бродеше из гори и хълмове и дори тогава бе от старите по-стар. Тогава не го наричаха така. Ярвен Бен-адар бе името му, най-стар и без баща. Но оттогава други народи са му дали още много имена: джуджетата - Форн, Северните хора - Оралд... Странно същество е той, но може би трябваше да го поканя на Съвета ни.

- Той нямаше да дойде - каза Гандалф.

- Не можем ли все още да пратим послание и да получим помощта му? - запита Ерестор. - Изглежда, той има власт дори и над Пръстена.

- Не, аз не бих казал така - възрази Гандалф. - Да речем по-скоро, че Пръстенът няма власт над него. Той сам си е владетел. Но не може да унищожи Пръстена, нито да пречупи властта му над другите. А сега се е оттеглил в една малка област, чиито граници сам е очертал, макар че никой не може да ги види; и няма да ги престъпи, в очакване може би на нови времена.

- Но в тия граници като че нищо не го плаши - каза Ерестор. - Не би ли се съгласил да вземе Пръстена и да го пази там завинаги обезвреден?

- Не - каза Гандалф, - не доброволно. Може би ще го стори, ако всички свободни народи на света го помолят, ала не ще разбере нуждата. И ако му дадем Пръстена, той скоро ще го забрави или по-вероятно ще го захвърли. Подобни неща не се задържат в ума му. Той би бил най-несигурният пазач; и това само по себе си е достатъчен отговор.

- Във всеки случай - каза Глорфиндел - да му изпратим Пръстена, би означавало само да отложим деня на злото. Той е далече. Не можем сега да върнем Пръстена при него незнайно, незабелязани от съгледвачи. И дори да можехме, рано или късно Властелинът на Пръстените ще узнае за скривалището му и ще насочи цялата си мощ към него. Би ли могъл Бомбадил сам да устои на тази мощ? Мисля, че не. Мисля, че накрая, когато всички други бъдат покорени, Бомбадил ще рухне. Последен, както е бил Пръв; и тогава ще настъпи Нощта.

- За Ярвен не знам почти нищо освен името - каза Галдор, - но мисля, че Глорфиндел е прав. Няма в него сила да устои на Врага, освен ако в самата земя има такава сила. И все пак виждаме, че Саурон може да измъчва и унищожава дори хълмовете. Колкото мощ е останала, тя е събрана в нас - тук в Имладрис, в Заливите при Кирдан и в Лориен. Но имат ли те силата, имаме ли ние силата да устоим пред Врага, пред набега на Саурон накрая, когато всички други бъдат съкрушени?

- Аз нямам силата - каза Елронд - и те също.

- Тогава, том Пръстенът не може да се опази от него дори със сила - каза Глорфиндел, - остава ни да опитаме само две неща: да го изпратим отвъд Морето или да го унищожим.

- Но нали Гандалф ни разкри, че не можем да го унищожим с никое от уменията, що притежаваме тук - каза Елронд. - А ония, що обитават отвъд Морето, няма да го приемат: за добро или за зло, той принадлежи на Средната земя; именно ние, които още живеем тук, трябва да се справим с него.

- Тогава - рече Глорфиндел - нека го захвърлим в морските дълбини и тъй да се сбъднат лъжите на Саруман. Защото сега е ясно, че дори и в Съвета той вече е крачел по кривата пътека. Знаел е, че Пръстенът не е изгубен завинаги, но е желаел да мислим тъй, защото е започнал сам да жадува за него. Ала в лъжата често се крие истината: в Морето ще е на сигурно място.

- Не завинаги - каза Гандалф. - Много създания има в дълбините, а морета и земи се менят. И не ни е задачата тук да мислим само за един сезон, за няколко човешки поколения или за мимолетна световна епоха. Трябва да дирим веднъж завинаги край на тая заплаха, дори ако няма надежда за успех.

- И не ще го намерим по пътищата към морето - каза Галдор. - Ако завръщането

при Ярвен се смята за прекалено опасно, то бягството към Морето е изпълнено с най-гибелни заплахи. Сърцето ми предчувства, че Саурон ще очаква да поемем на запад, когато узнае какво се е случило. А това ще е скоро. Наистина Деветте бяха свалени от конете, но това е само отсрочка, докато намерят нови и по-бързи жребци. Единствено слабеещата мощ на Гондор стои днес между него и завоевателния поход покрай бреговете на север, а ако дойде и връхлети Белите кули в Заливите, елфите могат да останат без път за бягство от притъмняващите сенки на Средната земя.

- Още дълго ще се отлага този поход - възрази Боромир. - Гондор слабее, казваш ти. Но Гондор не отстъпва и е могъщ дори в края на силите си.

- И все пак неговата бдителност вече не може да удържи Деветте - каза Галдор. - А онзи може да открие и други пътища, незащитени от Гондор.

- Тогава - каза Ерестор, - както вече обяви Глорфиндел, има само два пътя: да скрием Пръстена завинаги или да го унищожим. Ала и двата са извън силите ни. Кой ще ни разплете тази загадка?

- Никой тук не може да го стори - мрачно отвърна Елронд. - Или поне никой не може да предскаже що ще се случи, ако изберем единия или другия път. Но сега ми се струва ясно кой път трябва да поемем. Западният изглежда най-лесен. Затова трябва да го избегнем. Над него ще има надзор. Прекалено често елфите са бягали по този път. От днес нататък трябва да поемем по тежките, непредвидени друмища. Там е нашата надежда, ако има надежда. Да тръгнем срещу заплахата - към Мордор. Трябва да изпратим Пръстена в Огъня.

Отново настана мълчание. Дори в този прекрасен дом с изглед към слънчева долина, изпълнена с шума на бистри води, Фродо усети в сърцето си мъртвешки мрак. Боромир се размърда и Фродо погледна към него. Намръщен, той опипваше огромния си рог. Най-сетне заговори:

- Не разбирам всичко това. Саруман е предател, но не е ли съзрял мъдростта? Защо говорите все за криене и унищожаване? Защо не помислим, че Великият Пръстен е попаднал в ръцете ни, за да ни послужи тъкмо в час на нужда? Владеейки го, Свободните Владетели на Свободните хора сигурно могат да разбият Врага. Смятам, че той най-много се бои от това. Мъжете на Гондор са храбри и никога не ще се покорят, но могат да бъдат победени. Доблестта се нуждае първо от сила и после от оръжие. Щом Пръстенът има такава мощ, каквато казвате, нека той да е нашето оръжие. Вземете го и тръгнете към победата!

- Уви, не - каза Елронд. - Не можем да използваме Пръстена-Повелител. Сега го знаем прекалено добре. Той е сътворен единствено от Саурон, нему принадлежи и зло го изпълва от край до край. Силата му, Боромире, е прекалено могъща, за да я овладее който и да било, освен ония, които сами вече притежават велика мощ. Но за тях в него се крие още по-смъртна заплаха. Самото желание да го притежаваш покварява сърцето. Виж Саруман. Ако с този Пръстен някой от Мъдреците низвергне Властелина на Мордор, използвайки собствените му хитрини, тогава той сам ще се настани на Сауроновия трон и нов Мрачен Владетел ще се въздигне. И това е още една причина да унищожим Пръстена: докато го има на този свят, той ще бъде заплаха дори за Мъдрите. Защото нищо не е зло отначало. Дори Саурон не бе. Боя се да взема Пръстена, за да го скрия. Не бих го взел, за да го владея.

- Нито пък аз - каза Гандалф.

Боромир ги огледа със съмнение, но склони глава.

- Тъй да бъде. Значи в Гондор трябва да се доверим само на оръжията, с които разполагаме. И докато Мъдрите пазят този Пръстен, ние поне ще се сражаваме. Може би Мечът, що бе счупен, ще съумее да удържи прилива - ако десницата, що го държи, е наследила не само титла, но и силата на Кралете човешки.

- Кой би могъл да каже? - отвърна Арагорн. - Но някой ден ще я подложим на изпитание.

- И дано този ден не се бави много - каза Боромир. - Защото макар да не моля

за помощ, тя ни е нужна. Би ни било утеха да знаем, че и други се сражават с всички възможни средства.

- Утешете се тогава - каза Елронд. - Защото има други сили и царства, незнайни и скрити за вас. Край много брегове тече Великият Андуин, преди да стигне до Аргонат и Портите на Гондор.

- И все пак за всички би било добре - обади се джуджето Глоин, - ако тия сили се обединят и задружно използват цялата си мощ. Може да има и други, не тъй вероломни пръстени, на които да се спрем при нужда. Седемте са изгубени за нас... ако Балин не е намерил пръстена на Трор, който бе последен; нищо не се чу за него, откакто Трор загина в Мория. Всъщност сега мога да разкрия, че Балин потегли отчасти и заради надеждата да намери този пръстен.

- Балин няма да намери никакъв пръстен в Мория - каза Гандалф. -Трор го даде на сина си Траин, ала от Траин той не попадна у Торин. С мъчения го изтръгнаха от Траин в тъмниците на Дол Гулдур. Аз пристигнах прекалено късно.

- Ах, уви! - извика Глоин. - Кога ще дойде ден за мъст? Но все пак остават Трите. Какво ще речете за Трите елфически Пръстена? Казват, че били много могъщи. Не ги ли пазят елфическите владетели? Та нали те също са били изработени в древни времена от Мрачния владетел. Без дело ли стоят? Виждам тук елфически владетели. Няма ли да кажат нещо?

Елфите не отговориха.

- Не ме ли изслуша, Глоин? - каза Елронд. - Трите не са създадени от Саурон, той дори не ги е докоснал. Ала за тях не ни е разрешено да говорим. В тоя час на съмнения мога да кажа само толкова. Те не стоят без дело. Но те не бяха създадени като оръжия за война или завоевание - не това е тяхната мощ. Ония, що ги създадоха, не желаеха сила, потисничество или струпани богатства, а разбирателство, творчество и лечение, за да съхранят всичко неопетнено. Макар и с много скръб, елфите от Средната земя донякъде постигнаха това. Но всичко сътворено от ония, що владеят Трите, ще се обърне в разруха, умовете и сърцата им ще се разкрият пред Саурон, ако той си възвърне Единствения. По-добре Трите да не бяха съществували никога. Такава е целта му.

- Но тогава какво ще стане, ако Пръстенът-Повелител бъде унищожен, както ни съветваш? - запита Глоин.

- Не знаем със сигурност - печално отвърна Елронд. - Някои се надяват, че тогава Трите Пръстена, които Саурон никога не е докосвал, ще се освободят и владетелите им ще могат да изцелят света от раните, що той е нанесъл. Но може би когато Единственият изчезне, ще угаснат и Трите и безброй прелести ще повехнат и ще потънат в забрава. Така вярвам аз.

- И все пак всички елфи са готови да поемат този риск - каза Глорфиндел, - ако с цената му можем да разбием мощта на Саурон и завинаги да прогоним страха от неговото владичество.

- С това отново се връщаме към унищожаването на Пръстена - каза Ерестор, - ала не помръдваме нито крачка напред. Каква сила имаме да намерим Огъня, в които е бил изкован? Това е пътеката на отчаянието. На безумието, бих казал, ако не ме възпираше вековната мъдрост на Елронд.

- Отчаяние или безумие? - каза Гандалф. - Не е отчаяние, защото отчаянието е само за ония, които виждат края извън всякакво съмнение. С нас не е така. Мъдрост е да признаеш необходимостта, когато си обмислил всички останали пътища, колкото и безумна да изглежда за ония, що се вкопчват във фалшивата надежда. Добре, нека безумието да бъде наш плащ, було пред взора на Врага! Защото той е премъдър и мери всичко до съвършенство в рамките на своето лукавство. Ала единствената мяра, която познава, е жаждата, жаждата за власт; тъй преценява и всички други сърца. Не ще се прокрадне в душата му мисъл, че някой ще се откаже, че притежавайки Пръстена, би потърсил да го унищожи. Ако потърсим това, ще объркаме сметките.

- Поне за известно време - допълни Елронд. - Този път трябва да се следва, ала

ще е много тежък. И ни сила, ни мъдрост ще ни отведат надалеч по него. Слабите могат да предприемат този поход с толкова надежда, колкото и силните. Ала често така се движат делата, що въртят колелата на света: малките ръце ги вършат, защото са длъжни, докато очите на великите са обърнати другаде.

- Добре де, добре, благородни Елронде! - внезапно се обади Билбо. - Не говори повече! Ясно е накъде биеш. Глупавият хобит Билбо започна тая история, значи Билбо трябва да тури края - на нея или на себе си. Тук ми беше много удобно и добре се справях с книгата. Ако искаш да знаеш, тъкмо и пиша края. Мислех да сложа: *и оттогава насетне той живя щастливо чак до края на дните си.* Добър край, нищо, че е употребяван и преди. Сега ще трябва да го променя - няма изгледи да се сбъдне; и във всеки случай очевидно ще трябва да се добавят няколко глави, ако доживея да ги напиша. Ужасно досадно. Кога трябва да потегля?

Боромир изненадано погледна Билбо, но смехът застина на устните му, когато видя, че всички останали гледат стария хобит с дълбоко уважение. Само Глоин се усмихваше, ала усмивката му бе породена от стари спомени.

- Разбира се, скъпи Билбо - каза Гандалф. - Ако ти наистина бе започнал тази история можеше да се очаква и да я довършиш. Но ти добре знаеш, че *започването* е прекалено голямо, за да претендира за него който и да било, а също, че всеки герой играе само малка роля във великите дела. Не се покланяй! Ала ти говореше от сърце и ние не се съмняваме, че под формата на шега правиш храбро предложение. Предложение над възможностите си, Билбо. Не можеш отново да вземеш този предмет. Той е минал в други ръце. Ако още се нуждаеш от мнението ми, бих казал, че твоята роля е свършила, освен като летописец. Довърши си книгата и остави края както си е! Но бъди готов да напишеш продължение, когато те се завърнат.

- Не помня досега да си ми давал приятен съвет - разсмя се Билбо. - И тъй като всичките ти неприятни съвети бяха добри, питам се дали този не е лош. Както и да е, не вярвам да са ми останали сили или късмет, за да се справя с Пръстена. Той е пораснал, а аз не. Но кажи ми, кои имаш предвид, като казваш *те!*

- Пратениците, които ще заминат с Пръстена.

- Точно така! И кои ще бъдат те? Струва ми се, че това и само това трябва да реши нашият Съвет. Елфите могат да се хранят с приказки, а джуджетата понасят велика умора, но аз съм само един стар хобит и не мога без трапезата по пладне. Не можете ли да измислите някакви имена? Или да отложите за следобеда?

Никой не отговори. Камбаната удари за пладне. Все още никой не продумваше. Фродо се взираше във всички лица, но те не бяха обърнати към него. Целият Съвет седеше със сведени очи, сякаш потънал в дълбоки размисли. Обзе го велик ужас, като че очакваше да изрекат някаква участ, която отдавна е предвиждал. Неудържим копнеж да си почине и да остане при Билбо в Ломидол изпълваше цялото му сърце. Най-сетне той заговори с усилие и удивен чу собствените си думи, сякаш нечия чужда воля използваше слабия му гласец.

- Аз ще понеса Пръстена, макар и да не зная пътя - каза той.

Елронд вдигна очи, погледна го и Фродо усети как внезапната проницателност на този поглед прободе сърцето му.

- Ако правилно съм разбрал всичко, което чух, мисля, че тази задача е отредена за теб, Фродо; никой не ще открие пътя, ако не го откриеш ти. Ударил е часът на народа на Графството часът, в който ще се надигнете и ще разтърсите кулите и Съветите на Великите. Кой сред Мъдреците би могъл да го предвиди? И ако наистина са мъдри, защо им е да го знаят преди да е ударил часът? Ала бремето е тежко. Тъй тежко, че никой не би могъл да го възложи на чужди плещи. Не го възлагам върху твоите. Но ако го вземеш доброволно, бих казал, че изборът ти е правилен; и даже да бяха сбрани тук всички могъщи приятели на елфите от древността, Хадор, Хурин, Туркил, дори самият Берен, твоето място щеше да е сред тях.

- Но вие сигурно няма да го изпратите сам Владетелю? - извика Сам, който

повече не можеше да се сдържа и изскочи от ъгълчето, където бе седял кротко на пода.

- Наистина не - усмихнато се обърна към него Елронд. - Поне ти ще тръгнеш с него. Едва ли е възможно да те откъснем даже когато той *е* поканен на таен съвет, а ти не.

Сам се изчерви и седна.

- В хубава каша се забъркахме, господин Фродо! - промърмори той, клатейки глава.

Глава 3

ПРЪСТЕНЪТ ПОТЕГЛЯ НА ЮГ

По-късно през деня хобитите проведоха самостоятелна среща стаята на Билбо. Мери и Пипин бяха възмутени, когато узнаха, че Сам се е промъкнал на Съвета и е бил избран за спътник на Фродо.

- Това е крайно несправедливо - заяви Пипин. - Вместо да го изхвърли и да го окове във вериги, Елронд взе, че го *възнагради* за безочливостта!

- Чак пък „възнагради" - рече Фродо. - Не мога да си представя по-строго наказание. Мислиш ли, като говориш: присъдата да тръгне на това безнадеждно пътешествие да е награда? Вчера си мечтаех, че задачата ми е свършила и ще мога да почивам тук дълго, може завинаги.

- Нищо чудно в това и се надявам да имаш тази възможност - каза Мери. - Но ние не завиждаме на теб, а на Сам. Ако трябва да заминеш, тогава за всички нас ще бъде наказание да останем, та било то и в Ломидол. Дълъг път извървяхме с теб и минахме през тежки изпитания. Искаме да продължим.

- Точно това исках да кажа и аз - добави Пипин. - Ние, хобитите, трябва да се подкрепяме и ще го сторим. Не ме ли оковат във вериги - тръгвам. Все трябва да има и един умен в тая група.

- Тогава в никакъв случай няма да бъдеш избран, Перегрин Тук, каза Гандалф, надничайки през приземното прозорче. - Но всички вие напразно се тревожите. Още нищо не е решено.

- Нищо не е решено! - викна Пипин. - Че какво правихте тогава? Толкова часове стояхте затворени.

- Приказвахме - рече Билбо. - Имаше много приказки и на всеки му се отвориха очите. Дори на стария Гандалф. Мисля, че тая дребна новина на Леголас за Ам-гъл го чукна и него като с мокър парцал, макар че си премълча.

- Грешиш - каза Гандалф. - Не си слушал внимателно. Вече бях узнал това от Гуаихир. Ако искаш да знаеш, очите се отвориха, както ти казваш, само на теб и на Фродо, а аз единствен не се удивих от нищо.

- Добре де - каза Билбо, - така или иначе, нищо не бе решено освен избора на горкия Фродо и Сам. През цялото време се боях, че ако ме отхвърлят, ще се стигне дотам. Но ако питате мен, щом получи нужните сведения, Елронд ще изпрати на път многоброен отряд. Започнаха ли вече, Гандалф?

- Да - отвърна вълшебникът. - Някои от разузнавачите вече потеглиха. Утре ще заминат и други. Елронд изпраща елфи да се свържат със Скиталците, а може би и с народа на Трандуил в Мраколес. А Арагорн потегли със синовете на Елронд. Преди да предприемем каквото и да било, ще трябва да проучим всички местности на много левги наоколо. Тъй че горе главата, Фродо! Навярно ще имаш доста дълъг престой тук.

- А! - унило се обади Сам. - Ще изчакаме тъкмо колкото да дойде зимата.

- Няма какво да се прави - каза Билбо. - Вината отчасти е и твоя, Фродо, момчето ми: дето си настоял да изчакаш рождения ми ден. Не мога да се удържа от мисълта, че си го отпразнувал по странен начин. *Не този* ден бих избрал, за да пусна Вл.-Т. в

Торбодън. Но това е положението: не можеш да чакаш пролетта, не можеш и да потеглиш, преди да се върнат разузнавачите.

Що м зима с е о зъби па к
и ка мък пука в ле де н мра к,
за мръзва вир, за мръзва ле с -
не тръгва й в Пущина ка дне с !

Ала боя се, че такъв ти е бил късметът.

- И аз от това се боя - каза Гандалф. - Не можем да потеглим, преди да узнаем какво правят Конниците.

- Мислех, че всички са унищожени от пороя - каза Мери.

- Не е тъй просто да унищожиш Духовете на Пръстена - каза Гандалф. - В тях е мощта на господаря им и те живеят или загиват заедно с него. Надяваме се, че всички са останали без коне и одежди, което за известно време ще ги направи по-безопасни, но трябва да узнаем със сигурност. Междувременно опитай да забравиш грижите, Фродо. Не знам дали мога да ти помогна с нещо, но едно ще ти прошепна на ухо. Някой тук каза, че групата ще се нуждае от ум. Прав бе. Мисля, че ще дойда с теб.

Тъй голяма бе радостта на Фродо при това съобщение на Гандалф, че скочи от перваза на прозореца, където бе седнал, свали шапка и се поклони.

- Казах само: *Мисля, че ще дойда.* Засега не се надявай на нищо. Елронд ще има какво да каже по този въпрос, твоят приятел Бързоход също. И това ми напомня, че исках да се видя с Елронд. Трябва да бягам.

- С колко време мислиш, че разполагам? - обърна се Фродо към Билбо, когато Гандалф изчезна.

- О, не знам. Не мога да броя дните в Ломидол. Но вярвам, че ще е доста. Още много има да си бъбрим. Какво ще речеш, ако те помоля да ми помогнеш с края на книгата и началото на следващата? Мислил ли си за край?

- Да, измислих няколко и всички са мрачни и неприятни.

- О, така не върви! - възкликна Билбо. - Книгите трябва да имат хубав край. Става ли така: *и всички те се задомиха и завинаги заживяха щастливо?*

- Добре ще подхожда, ако някога стигнем дотам.

- А! - обади се Сам. - И къде ще живеят? Често се питам за това.

Известно време хобитите продължиха да говорят и да мислят за отминалото пътешествие и за предстоящите опасности; ала такива бяха достойнствата на Ломидол, че скоро страх и тревога отлетяха от душите им. Добро или зло, бъдещето не бе забравено, но губеше всякаква власт над настоящето. Здравето и надеждите им укрепваха, те се радваха на всеки идващ хубав ден и откриваха удоволствие във всяка трапеза, дума и песен.

Тъй отлитаха дните, всяко утро изгряваше светло и прекрасно, всяка вечер се спускаше прохладна и чиста. Но есента бързо чезнеше; малко по малко златистата светлина избледняваше и се превръщаше в бледо сребро, а от голите дървета падаха сетните упорити листа. Хладен вятър повя на изток откъм Мъгливите планини. Кръглата Луна на Ловеца растеше в нощното небе, прогонвайки по-дребните звезди. Но ниско на юг сияеше една червена звезда. Всяка нощ, когато Луната отново изчезнеше, тя блестеше все по-ярко и по-ярко. Фродо можеше да я види през прозореца си - дълбоко в небесата, пламнала като зорко око, надзъртаща свирепо над дърветата по ръба на долината.

Хобитите бяха прекарали почти два месеца в Дома на Елронд, ноември бе отминал с последните късчета от есента, привършваше и декември, когато разузнавачите взеха да се завръщат. Някои бяха отишли на север, оттатък изворите на Скрежноблик, чак до Голо бърдо; други бяха заминали на запад и с помощта на Арагорн и Скиталците бяха претърсили областите далече надолу по Сивталаз, чак до Тарбад, където старият Северен Път пресичаше реката край руините на древния

град. Мнозина бяха тръгнали на изток и юг; някои от тях бяха пресекли планините и навлезли в Мраколес, докато други бяха се изкачили по прохода при изворите на Перуникова река, бяха се спуснали в Дивите земи, бяха пресекли Перуникови поля и накрая бяха стигнали до древния дом на Радагаст в Росгобел. Не бяха открили Радагаст и се бяха завърнали през високия проход, наречен Смутнолейски стъпала. Последни си дойдоха синовете на Елронд - Еладан и Елрохир; подир дълги странствания те бяха се спуснали покрай Сребропът до една удивителна страна, ала не разказаха за задачата си никому освен на Елронд.

В нито една от областите пратениците не бяха открили следи и вести за Конниците или други слуги на Врага. Дори от Орлите на Мъгливите планини не бяха узнали свежи новини. Ам-гъл нито се виждаше, нито се чуваше, но дивите вълци продължаваха да се сбират на глутници и отново ловуваха далече нагоре по Великата река. Три от черните коне бяха намерени удавени на самия Брод. Надолу, по скалите на праговете, съгледвачите бяха открили труповете на още пет, заедно с нацепен и изподран дълъг черен плащ. Нямаше никаква друга следа от Черните конници и никъде не се усещаше присъствието им. Изглеждаше, че са изчезнали от Севера.

- Поне за осем от Деветте нещата са ясни - каза Гандалф. - Трудно е да бъдем сигурни, ала мисля, сега можем да се надяваме, че Духовете на Пръстена са били разпръснати и принудени да се добират до Господаря си в Мордор както могат, празни и безформени. Ако е тъй, ще мине още време, докато отново могат да започнат преследването. Разбира се, Врагът има и други слуги, но преди да открият дирите ни, те ще трябва да изминат целия път до границите на Ломидол. А ако сме предпазливи, следата ни няма да е лесна за намиране. Но не бива повече да отлагаме.

Елронд покани хобитите в покоите си.

- Времето настъпи - каза той, гледайки замислено Фродо. - Ако ще изпращаме Пръстена на път, то трябва да стане скоро. Но тия, които тръгнат с него, не бива да се надяват задачата им да бъде подкрепена с военна сила. Те трябва да проникнат във владенията на Врага, далеч от всяка помощ. Фродо, още ли държиш на думата си, че ще бъдеш Носител на Пръстена?

- Да, държа - каза Фродо. - Ще тръгна със Сам.

- Тогава не ще ти помогна много, дори и със съвет - каза Елронд. - Твърде малко мога да предвидя от пътя ви, а как ще завърши задачата ви - не знам. Сянката вече е пропълзяла до подножието на Планините и наближава дори покрайнините на Сивталаз, а всичко под завесата на Сянката е непроницаемо за мен. Много врагове ще срещнете, някои открити, други предрешени, а може и да откриете по пътя си приятели, когато най-малко очаквате. Навсякъде, където смогна, ще разпратя посланици до познатите си по широкия свят; но тъй опасни са станали днес далечните области, че някои вести могат да се залутат, други да стигнат по-бавно от вас. Ще избера и спътници, които да тръгнат с теб - докъдето желаят или докъдето съдбата им позволи. Надеждата ти е в бързината и тайната, затова те трябва да бъдат малцина. Дори да имах войнство от елфи в брони от Старите времена, не би имало полза от него, освен да надигне мощта на Мордор. Задругата на Пръстена ще бъде от Девет Спътници; и те ще се изправят срещу злото на Деветте Конници. Заедно с теб и верния ти слуга ще тръгне Гандалф; това ще е неговата велика задача и може би венец на делата му. Останалите ще представят другите Свободни народи на Света - елфи, джуджета и хора. От елфите ще тръгне Леголас; от джуджетата - Гимли, син на Глоин. Те са съгласни да дойдат поне до планинските проходи, а може би и отвъд тях. От хората с теб ще бъде Арагорон, син на Араторн, защото Пръстенът на Исилдур го засяга непосредствено.

- Бързоход! - възкликна Фродо.

- Да - каза Арагорн с усмивка. - Отново моля за разрешение да бъда твой спътник, Фродо.

- Аз сам бих помолил да дойдеш - каза Фродо, - ако не мислех, че отиваш в Минас

Тирит с Боромир.

- Там отивам - каза Арагорн. - И Мечът, що бе счупен, ще бъде изкован наново, преди да потегля на бой. Но нашите пътища съвпадат в продължение на стотици мили. Следователно и Боромир ще бъде в Отряда. Той е храбър мъж.

- Остава да намерим още двама - каза Елронд. - За тях ще помисля. Може би ще намеря в дома си някои, които да ми се сторят подходящи.

- Но така няма да остане място за нас! - викна поразеният Пипин. - Не искаме да ни изоставят. Искаме да тръгнем с Фродо.

- Това е, защото не разбирате и не можете да си представите какво ви чака - каза Елронд.

- Фродо също - обади се Гандалф, подкрепяйки ненадейно Пипин. - Пък и никой от нас не е съвсем наясно. Вярно, ако тия хобити разбираха опасността, нямаше да посмеят да тръгнат. Но дори и тогава биха желали да заминат, или поне да посмеят, и биха били засрамени и нещастни. Мисля, Елронд, че по този въпрос ще е добре да вярваме по-скоро на дружбата им, отколкото на великата им мъдрост. Дори да ни избереш някой елфически владетел като Глорфиндел, той не би могъл нито да атакува Черната кула, нито да разчисти пътя към Огъня със своята сила.

- Говориш сериозно - каза Елронд, - но ме обхваща съмнение. Предчувствам, че сега Графството не е извън заплаха и мислех да изпратя тия двама, за да сторят каквото могат в зависимост от обичаите на страната си и да предупредят своя народ за опасността. Във всеки случай смятам, че по-младият от двамата, Перегрин Тук, трябва да остане. Сърцето ми е против заминаването му.

- Тогава, Владетелю Елронд, ще трябва да ме хвърлиш в затвора или да ме изпратиш у дома в здраво вързан чувал - каза Пипин. - Защото иначе ще последвам Отряда.

- Тъй да бъде. Ще заминеш - каза Елронд и въздъхна. - Сега разказът за Деветте е запълнен. След седем дни Отрядът трябва да потегли.

Елфическите ковачи изковаха наново Меча на Елендил и го украсиха с емблема - полумесец и лъчисто слънце със седем звезди между тях, а наоколо изписаха множество руни; Арагорн, син на Аратрон, тръгваше на бой срещу Мордор. Удивително бляскав бе този меч, когато отново стана цял; слънчевата светлина сияеше по него с червеникави отблясъци, лунните лъчи искряха хладно и острието бе фино и твърдо. Арагорн му даде ново име - Андурил, Пламък на Запада.

Арагорн и Гандалф често се разхождаха заедно или седяха, разговаряйки за пътя и опасностите, които ще срещнат; разсъждаваха над географските описания и карти в мъдрите книги, които можеха да се намерят в дома на Елронд. Понякога Фродо се присъединяваше към тях, ала най-често охотно се осланяше на водачеството им и прекарваше колкото може повече време с Билбо.

През вечерите на тези последни дни хобитите седяха заедно в Залата на Огъня и сред много други приказки чуха и цялата балада за Берен, Лутиен и извоюването на Великия Скъпоценен Камък; ала денем, докато Мери и Пипин търчаха насам-натам, Фродо и Сам можеха да бъдат открити в стаичката на Билбо. Той им четеше откъси от книгата си (която, изглежда, нямаше да бъде завършена скоро), рецитираше куплети от стиховете си или нахвърляше бележки за приключенията на Фродо.

Сутринта на последния ден Фродо седеше сам с Билбо и старият хобит издърпа изпод леглото си дървено сандъче. Вдигна капака и затършува вътре.

- Ето меча ти - каза той. - Само че беше счупен, нали знаеш. Прибрах го, но забравих да питам ковачите дали могат да го поправят. Та си помислих дали пък няма да поискаш това, а?

Той извади от сандъчето малък меч в стара и охлузена кожена ножница. Сетне го изтегли и лъскавото, добре поддържано острие изведнъж засия с хладен блясък.

- Това е Жилото - каза той и почти без усилие го заби дълбоко в една греда. - Вземи го, ако искаш. Предполагам, че вече няма да ми потрябва.

Фродо прие с благодарност.

- А ето и това - каза Билбо, вадейки пакет, който изглеждаше доста тежък за

размерите си.

Той разви няколко слоя вехт плат и измъкна малка ризница. Изплетена от безброй ситни халкички, тя бе гъвкава почти като лен, студена като лед и по-яка от стомана. Сияеше като сребро под лунна светлина и бе окичена с бели скъпоценни камъни. Заедно с нея имаше и пояс от перли и кристал.

- Красива вещ, нали? - рече Билбо и я раздвижи пред светлината. - И полезна. Това е моята джуджешка ризница, подарък от Торин. Преди да си замина, я прибрах от Голям Дълбалник и я сложих в багажа си. Отнесох всички спомени от Пътешествието си освен Пръстена. Ала не очаквах да използвам това, а и сега не ми трябва, освен да го разглеждам понякога. Наденеш ли я, почти не усещаш тежестта й.

- Бих изглеждал... е, не мисля, че бих изглеждал както трябва в нея - каза Фродо.

- И аз така си казвах - съгласи се Билбо. - Но не се тревожи за вида. Можеш да я носиш под горните дрехи. Хайде! Това трябва да си остане между нас. Не казвай никому! Но ще се чувствам по-щастлив, ако знам, че я носиш. Хрумнало ми е, че тя може да отклони дори кинжалите на Черните конници - тихичко довърши той.

- Много добре, ще я взема - каза Фродо.

Билбо му помогна да я облече и закачи Жилото на блестящия пояс; сетне Фродо навлече отгоре старите си, изтъркани панталони, туниката и якето.

- Изглеждаш си най-обикновен хобит - каза Билбо. - Но сега в тебе има повече, отколкото си личи отвън. Желая ти успех!

Той се обърна и се взря през прозореца, като се мъчеше да тананика.

- Не знам как да ти се отблагодаря, Билбо, за това и за цялата ти досегашна добрина - каза Фродо.

- Не се мъчи! - Старият хобит се завъртя, плесна го по гърба и възкликна: - Ох! Сега си много корав! Но така си е - хобитите трябва да се подкрепят, особено Торбинсовци. В замяна искам само едно: пази се колкото можеш и се върни с всички новини, стари песни и приказки, които научиш. Аз ще сторя каквото е по силите ми, за да довърша книгата, преди да си дойдеш. Ако е живот и здраве, бих искал да напиша и втората.

Той замълча, отново се обърна към прозореца и тихо запя:

Аз мисля, с една л край жарта,
за минали неща,
за пеперуди и поля
в отколешни лета;

за листа жълт, за скрежа бял
в септември отлетял,
с мъгли сребристи и ветрец
косата ми развял.

Аз мисля, с една л край жарта,
за онзи бъдещ час,
когато дойде пролетта,
без да я видя аз.

Безброй неща стоят до днес
невиждани отмен!
Та всяка пролет всеки лес
различно е зелен.

Аз мисля, с една л край жарта,
за всеки стар познат,
за тез, които подирмен

ще видят този свят.

И уж си мисля и седя,
а все се вслушвам аз
за стъпки, що се връщат пак,
за тих другарски глас.

Бе студен навъсен ден в края на декември. Източният вятър се носеше през голите дървесни клони и бушуваше из тъмните борове по хълмовете. Парцаливи мрачни облаци прелитаха в ниското небе. Когато взеха да се спускат безрадостните сенки на ранната привечер, Отрядът се приготви за тръгване. Щяха да потеглят подир смрачаване, тъй като Елронд съветваше да пътуват под прикритието на нощта колкото може по-често, додето не се отдалечат от Ломидол.

- Бойте се от безбройните очи на Сауроновите слуги - каза той. - Не се съмнявам, че вестите за разгрома на Конниците вече са стигнали до него и сега го изпълва гняв. Скоро из северните земи ще нахлуят четириноги и крилати съгледвачи. Докато вървите по пътя си, ще трябва да се пазите дори и от небето.

Отрядът не носеше много военни принадлежности, тъй като надеждата им се градеше на тайната, а не на сраженията. Арагорн нямаше никакво оръжие освен Андурил и потегли на път, облечен в излинели зелено-кафеникави дрехи като Скиталец от Пущинака. Боромир имаше подобен дълъг меч, макар и с не толкова благороден произход, а освен това носеше щит и бойния си рог.

- Гръмко и ясно тръби той из долините сред хълмовете - каза гондорецът - и нека тогава бягат всички врагове на Гондор!

Той вдигна рога към устните си, мощно го наду и ехото заподскача от скала на скала; дочувайки зова му, всички в Ломидол рипнаха на крак.

- Не бързай повторно да надуваш този рог, Боромире - каза Елронд, - додето не прекрачиш отново границите на родния си край или не те споходи зла беда.

- Може би - каза Боромир, - Но тръгвайки на път, винаги съм свирил с рога си и дори ако подир туй ще трябва да крачим из сенките, не бих потеглил като крадец в нощта.

Джуджето Гимли единствено носеше открито къса стоманена ризница, защото джуджетата не се боят от товари; на пояса му висеше секира с широко острие, Леголас имаше лък, колчан със стрели и дълъг бял кинжал, закачен на колана му. По-младите хобити носеха мечовете, които бяха взели от могилата; Фродо взе само Жилото, а ризницата, както желаеше Билбо, остана скрита. Гандалф носеше жезъла си, но бе препасал и елфическия меч Гламдринг, побратим на Оркрист, който лежеше сега върху гърдите на Торин под Самотната планина.

Елронд щедро бе снабдил всички с дебели топли дрехи, с якета и плащове, подплатени с кожи. Резервите от храна, дрехи, одеяла и други нужни вещи бяха натоварени на пони - не друго, а бедното добиче, което бяха довели от Брее.

Престоят в Ломидол го бе променил като по чудо: то бе загладило косъма и сякаш си бе възвърнало енергията на младостта. Сам бе настоял да го изберат, заявявайки, че Бил (така го наричаше) ще залинее, ако не дойде.

- Това животно само дето не може да говори - казваше той, - а и това щеше да направи, ако се бе позадържало тук. То ми каза с поглед тъй ясно, както господин Пипин би могъл да го изрече на глас, ако не ме вземеш със себе си, Сам, ще те последвам и без разрешение.

И макар да потегляше като товарно животно, Бил единствен от целия Отряд не изглеждаше потиснат.

Бяха се сбогували в голямата Зала на Огъня и сега чакаха само Гандалф, който още не бе излязъл от дома. През отворените врати долитаха огнени отблясъци и на много прозорци сияеха бледи светлинки. Билбо, омотан в плащ, стоеше безмълвно на прага до Фродо. Арагорн седеше склонил глава към коленете си; единствен Елронд разбираше изцяло какво означава за него този час. Другите се

мержелееха като сиви силуети в мрака.

Сам стоеше край понито, смучеше си зъбите и унило гледаше към здрача, където далече долу безучастно громолеше реката; жаждата му за приключения бе спаднала до най-долната си граница.

- Бил, момчето ми - каза той, - не биваше да тръгваш с нас. Можеше да си стоиш тук и да ядеш от най-хубавото сено, додето избуи младата трева.

Бил плесна с опашка и не каза нищо.

Сам оправи ремъците на раницата и неспокойно премисли още веднъж всичко, което бе подредил вътре, питайки се дали не е забравил нещо: главното му съкровище, кухненските принадлежности; малката кутийка със сол, която носеше винаги и допълваше когато можеше; добър (но не и достатъчен) запас от пушилист; кремък и прахан; вълнени чорапи; бельо; разни дребни вещи на господаря му, които Фродо бе забравил и Сам ги бе прибрал, за да ги извади триумфално, когато потрябват. Премисли всичко от край до край.

- Въже! - промърмори той. - Няма въже! А пък още снощи си рекох: „Сам, какво ще кажеш за парче въже? Има да търсиш, ако не се запасиш." Е, ще има да търся. Не мога да го намеря сега.

В този момент Елронд излезе заедно с Гандалф и повика Отряда.

- Чуйте последната ми дума - тихо каза той. - Носителят на Пръстена потегля на Поход към Съдбовната планина. Той единствен *е* поел задължение: да не захвърля Пръстена, да не го отстъпва на слугите на Врага и да не позволява да го докосва никой освен членовете на Отряда и Съвета, и то само при крайна необходимост. Другите потеглят с него като свободни спътници, за да му помагат по пътя. Можете да се задържите, да се върнете или да се отклоните по други пътища в зависимост от случая. Колкото по-надалеч отидете, толкова по-трудно ще бъде да се оттеглите; ала ни клетва, ни оброк ви обвързват да продължавате против волята си. Защото още не познавате силата на сърцата си и не можете да предвидите какво ще срещне всеки от вас по пътя.

- Безчестен е онзи, що казва „сбогом", когато мрак обвие пътя - каза Гимли.

- Може би - каза Елронд, - но нека не се зарича да крачи из мрака онзи, що не е видял свечеряването.

- И все пак клетвено слово може да укрепи тръпнещото сърце - възрази Гимли.

- Или да го сломи - допълни Елронд. - Не гледайте прекалено напред! Тръгвайте сега с надежда в душите! Сбогом и нека ви съпроводи благословията на елфи, хора и всички Свободни народи. Нека сияят звездите по лицата ви!

- На до...добър час! - викна Билбо, заеквайки от студ. - Фродо, момчето ми, - не вярвам да имаш възможност да водиш дневник, но ще очаквам пълен отчет, когато се върнеш. И не се бави много! Сбогом!

Мнозина от рода на Елронд стояха в сянката, за да се сбогуват и тихичко да им пожелаят добър път. Нямаше нито смехове, нито музика и песни. Най-сетне пътешествениците се обърнаха и безмълвно се сляха с мрака.

Пресякоха моста и бавно залъкатушиха нагоре по дългите стръмни пътеки, извеждащи от Ломидолското дефиле; накрая достигнаха високото бърдо, където вятърът свистеше сред пирена. И като хвърлиха поглед към примигващите под тях светлинки на Последния уютен дом, закрачиха в нощта.

Край Бруиненския брод те напуснаха Пътя, завиха на юг и продължиха по тесни пътечки из хълмистите равнини. Възнамеряваха много мили и много дни да поддържат тази посока, западно от планините. Местността бе далеч по-неравна и безплодна, отколкото зелената долина на Великата река из Пущинака от другата страна на планинската верига; щяха да се придвижват бавно, ала се надяваха по този път да избегнат вниманието на враждебни погледи. Досега из тия диви краища рядко бяха забелязвали съгледвачи на Саурон и малцина, освен жителите на Ломидол, познаваха пътеките.

Гандалф крачеше начело, а до него вървеше Арагорн, който познаваше местността дори и в мрака. Останалите идваха подир тях в колона и надареният с

остър взор Леголас приключваше шествието. Първата част от пътуването бе тежка и мрачна, от нея Фродо не запомни почти нищо освен вятъра. Много облачни дни наред от планините на изток вееше леден вихър и като че никаква дреха не можеше да удържи алчните му пръсти. Макар Отрядът да бе добре облечен, рядко успяваха да се стоплят независимо дали вървяха, или почиваха. През деня дремеха неспокойно в някоя низина или прикрити под преплетените трънаци, които често се сливаха в непроходим гъсталак. Късно следобед часовият ги разбуждаше и те се заемаха с обяда - по правило студен и безрадостен, защото рядко рискуваха, да запалят огън. По мръкнало продължаваха отново, все на юг, доколкото можеха да намерят път.

Отначало хобитите имаха чувството, че макар да крачат и залитат от умора, всъщност пълзят като охлюви, без да стигнат никъде. Ден подир ден местността изглеждаше все същата. И все пак планините упорито наближаваха. Южно от Ломидол те се издигаха все по-високо и завиваха на запад; в подножието на главната верига се простираше още по-просторна област от хаотично разхвърляни голи хълмове и дълбоки долини, изпълнени с буйни потоци. Редките пътеки лъкатушеха и често ги извеждаха към ръба на някой отвесен склон или към коварни тресавища.

Вече от две седмици бяха на път, когато времето се промени. Вятърът внезапно стихна, после се обърна и повя от юг. Бързо летящите облаци се надигнаха, стопиха се и надникна бледото, ясно слънце. Подир края на дълъг, несигурен нощен поход изгря прохладна и чиста зора. Пътниците достигнаха невисок хребет, увенчан със стари зеленики, чиито сиво-зелени стъбла сякаш бяха изваяни от камъка на хълмовете. Тъмните им листа блестяха и плодовете им просветваха червеникаво в лъчите на изгряващото слънце.

Далече на юг Фродо забеляза смътните очертания на величави планини, които сега като че пресичаха поетия от Отряда път. В левия край на тази висока верига се издигаха три върха, най-високият и най-близък от тях стърчеше като заснежен зъб; огромните, голи урви по северния му склон още тънеха в дълбока сянка, ала там, където косо ги огряваха слънчевите лъчи, скалите пламтяха в червено.

Гандалф стоеше до Фродо и гледаше, засенчил очите си с длан. - Добре сме се движили - каза той. - Стигнахме границите на местността, наричана от хората Зелеников край; много елфи живееха тук в щастливите дни, когато името й бе Ерегион. Четиридесет и пет левги по птичи полет сме прекосили, макар че нозете ни изминаха много повече дълги мили. Сега и областта, и времето ще бъдат по-благоприятни, ала може би и по-опасни.

- Опасни, или не, един истински изгрев е добре дошъл - каза Фродо, като отметна качулката и подложи лице на утринните лъчи.

- Но планините са пред нас - каза Пипин. - През нощта трябва да сме се отклонили на изток.

- Не - отвърна Гандалф. - Просто в ясната зора виждате по-надалеч. Отвъд тия върхове планинската верига завива на югозапад. В дома на Елронд има много карти, но сигурно изобщо не ви е хрумнало да ги погледнете, а?

- Погледнах ги един-два пъти - каза Пипин, - но не си ги спомням. Фродо има по-добра глава за тия работи.

- Не ми е нужна карта - каза Гимли, който бе дошъл заедно с Леголас и гледаше напред със странен блясък в дълбоките си очи. - Това е страната, където в древни времена са работели дедите ни и ние сме претворили образа на тия планини в безброй творби от метал и камък, в безброй песни и приказки. Високо се издигат те в нашите мечти: Бараз, Зирак, Шатхур. Само веднъж сме ги зърнали наяве, и то отдалеч, ала ги знам по имена, защото под тях лежи Хазад-дум, Джуджетвор, наречен днес Черната яма. Мория на елфически език. Ето там е Баразинбар, Червеният рог, жестокият Карадрас; а зад него са Среброзъб и Мъглоглав - Келебдил Белият и Фануидхол Сивият, наричани от нас Зиракзигил и Бундушатхур. Там Мъгливите планини се разделят и между разклоненията им лежи усойната долина, която не можем да забравим - Азанулбизар, Смутнолейската долина, която елфите

наричат Нандухирион.

- Към Смутнолейската долина сме се запътили - каза Гандалф. - Ако се изкатерим по прохода отвъд Карадрас, наричан Портала на Червения рог, тогава по Смутнолейските стъпала ще се спуснем в дълбоката долина на джуджетата. Там лежи Огледалното езеро и там Сребропът блика от ледените си извори.

- Тъмни са водите на Хелед-зарам - каза Гимли - и студени са изворите на Кибил-нала. Сърцето ми трепти от мисълта, че мога скоро да ги видя.

- Дано те зарадва гледката, добро ми джудже! - каза Гандалф. - Но каквото и да сториш, едно е сигурно - че не можем да останем в тази долина. Трябва да се спуснем по Сребропът към потайните гори, а оттам до Великата река и после...

Той замълча.

- Да, накъде после? - запита Мери.

- Към края на пътешествието... когато му дойде краят - отвърна Гандалф. - Не бива да гледаме прекалено напред. Да се радваме и на това, че безопасно преодоляхме първия етап. Мисля да си починем тук не само днес, но и през нощта. Благотворен е въздухът в Зелеников край. Ако елфите са обитавали една страна, много зло трябва да я сполети, преди да ги забрави докрай.

- Вярно е - каза Леголас. - Но елфите по този край не са били от нашия горски род и дърветата и тревите вече не си ги спомнят. Само аз чувам как камъните ги оплакват: *дълбоко ни дълбаха те, прекрасно дялаха ни те, високо ни градиха те, ала ги няма вече.* Няма ги вече. Много, много отдавна са подирили Заливите.

Тази сутрин те накладоха огън в една дълбока низина, обградена от високи зеленики, и устроиха най-веселата вечеря-закуска, откакто бяха потеглили. След това не бързаха да си легнат, защото знаеха, че ще могат да спят цяла нощ и няма да продължат пътя, преди да е настъпила вечерта на следващия ден. Само Арагорн бе мълчалив и неспокоен. След малко той се отдели от Отряда и заскита по хребета; там застана в сянката на едно дърво и се загледа на юг и на запад, леко наклонил глава, сякаш се вслушваше. После се върна към ръба на долчинката и погледна как долу другите се смеят и разговарят.

- Какво има, Бързоход? - подвикна Мери. - Какво търсиш? Източният вятър ли ти липсва?

- Никак даже - отвърна той. - Но нещо ми липсва. Не един сезон съм бил из Зелеников край. Сега по тия места няма хора, но по всяко време тук живеят много други същества, особено птици. Ала в момента всички освен теб са затихнали. Усещам го. На много мили наоколо няма нито звук и гласовете ви сякаш отекват от земята. Не разбирам.

Гандалф погледна нагоре с внезапен интерес.

- Но каква предполагаш, че е причината? - запита той. - Крие ли тя нещо повече от изненадата да видят четирима хобити, да не говорим за останалите от нас, тук, където тъй рядко се виждат и чуват хора?

- Надявам се - отвърна Арагорн. - Но долавям чувство на бдителност и страх, каквото не съм усещал тук никога преди.

- Тогава да бъдем по-предпазливи - каза Гандалф. - Щом си водиш Скиталец, добре е да го слушаш, особено ако този Скиталец се казва Арагорн. Трябва да прекратим високите разговори, да почиваме кротко и да поставим стража.

Този ден бе ред на Сам пръв да застане на пост, но Арагорн се присъедини към него. Другите заспаха. Тишината ставаше все по-дълбока, докато и Сам я усети. Ясно се чуваше дишането на спящите. Свистенето на опашката на понито и редките помръдвания на копитата му се превърнаха в шумни звуци. Обгръщаше го мъртвешка тишина и над всичко висеше ясносиньо небе, през което слънцето се надигаше откъм изток. Далече на юг се появи тъмно петно и взе да расте, летейки на север като понесен от вятъра пушек.

- Какво е това, Бързоход? Не прилича на облак - прошепна Сам.

Арагорн не отговори, вглеждаше се напрегнато в небето, но не след дълго и Сам успя да различи какво приближава. Рояци бързолетящи птици се виеха, кръжаха и

прекосяваха цялата област, сякаш търсеха нещо; неотклонно идеха все по-близо.

- Лягай долу и не мърдай! - изсъска Арагорн, събаряйки Сам под сянката на един зелен храст; внезапно цял рояк птици се бе откъснал от основното ято и летейки ниско, приближаваше право към хребета. На Сам му се стори, че са нещо като огромни гарвани. Когато прелитаха отгоре, бяха тъй плътно сгъстени, че тъмната им сянка ги следваше по земята; раздаде се самотен дрезгав грак.

Арагорн се надигна едва когато те изчезнаха далеч на север и запад и небето отново се изчисти. После изтича да събуди Гандалф.

- Рояци черни гарвани прелитат над цялата област между планините и Сивталаз, прелетяха и над Зелеников край - каза той. - Не са тукашни; това са *свадоклюни* от Ветроклин и страната Дун. Не знам какво ги води насам - може да бягат от някаква беда на юг, но мисля, че проучват областта. Високо в небето зърнах да летят и много ястреби. Смятам, че тази вечер трябва да продължим. Зелеников край вече не е здравословен за нас - той е под надзор.

- В такъв случай същото е вярно и за Портата на Червения рог - каза Гандалф. - Не мога да си представя как ще я прехвърлим, без да ни видят. Но ще мислим за това, като му дойде времето. Колкото до тръгването, веднага щом се смрачи - боя се, че тук си прав.

- За щастие огънят почти не пушеше и догоря, преди да дойдат *свадоклюните* - каза Арагорн. - Трябва да го затрупаме и повече да не го палим.

- И това пък ако е живот! - каза Пипин. Новината: никакъв огън и потегляне същата вечер, му бе съобщена веднага щом се събуди късно следобед. - Всичко само заради някакво си ято гарвани! За тая вечер се надявах на истинско хубаво похапване - нещо топло.

- Е, продължавай да се надяваш - каза Гандалф. - Занапред може да те чакат много неподозирани пиршества. Лично аз бих се радвал да изпуша една лула на спокойствие и да си посгрея краката. Обаче поне едно е сигурно: като отидем на юг, ще стане по-топло.

- Няма да се учудя, ако стане и жежко - промърмори Сам на Фродо. - Но започвам да мисля, че е крайно време да зърнем тая Огнена планина, пък и на пътя да му се види краят, тъй да се каже. Отначало мислех, че може да е тоя ми ти връх там, Червен рог ли беше, как ли, додето Гимли не се раздрънка. Голям устобол трябва да е езикът на джуджетата!

Картите не означаваха нищо за Сам, а разстоянията из тия странни земи изглеждаха толкова големи, че той съвсем бе изгубил сметката.

През целия ден Отрядът остана в прикритието. От време на време горе прелитаха черните птици, но когато пурпур изпълни залязващото слънце, те изчезнаха на юг. По мръкнало Отрядът потегли и като зави на югоизток, се насочи към Карадрас, който все още пламтеше бледо-червеникаво в далечината под сетните лъчи на изчезналото слънце. Небето тъмнееше и една по една изгряваха бледи звезди.

Водени от Арагорн, те налучкаха добра пътека. На Фродо му се стори, че това са останки от древен, широк и добре планиран път, водещ от Зелеников край към планинския проход. Пълната луна изгря над планините и хвърли бледа светлина, в която сенките на камъните бяха мастиленочерни. Много от тях, изглежда, бяха дялани, макар сега да лежаха разхвърляни и натрошени сред мрачни, пусти земи.

Настъпи пронизващо студеният час преди разсъмване; луната залязваше. Фродо погледна към небето. Внезапно видя или усети как тъмна сянка минава пред високите звезди, сякаш те за миг чезнеха и отново блесваха. Той потрепери.

- Видя ли нещо да минава над нас? - прошепна той на Гандалф, който бе на крачка пред него.

- Не, но го усетих, каквото и да беше - отвърна вълшебникът. - Може би не е нищо особено, просто тънка облачна ивица.

- Бързо се движеше - промърмори Арагорн - и не по вятъра.

Тази нощ не се случи нищо повече. Следващото утро изгря още по-ясно от

предното. Но въздухът отново бе мразовит; вятърът пак се обръщаше на изток. Още две нощи продължиха равномерно да се изкачват, но придвижването ставаше все по-бавно, тъй като пътят лъкатушеше из хълмовете и планините надвисваха все по-близо. На третата сутрин пред тях се издигна Карадрас - могъщ връх, увенчан със сребрист сняг, но с голи отвесни хълбоци, обагрени в тъмночервено, сякаш зацапани с кръв.

Небето изглеждаше черно и слънцето едва мъждееше. Вятърът се бе обърнал на североизток. Гандалф подуши въздуха и се огледа.

- Зад нас зимата крепне - спокойно каза той на Арагорн. - На север възвишенията са по-бели отпреди; снегът се спуска ниско по плещите им. Тази нощ ще бъдем високо, на път към Портата на Червения рог. На тясната пътека могат да ни зърнат съгледвачи, да ни причака някое зло, ала времето може да се окаже най-смъртоносният ни враг. Какво мислиш сега за твоя маршрут, Арагорн?

Фродо дочу тези думи и разбра, че Гандалф и Арагорн продължават някакъв отдавна започнал спор. Тревожно ги заслуша.

- Не мисля нищо добро за нашия маршрут от началото до края и ти добре го знаеш, Гандалф - отговори Арагорн. - А докато продължаваме, знайните и незнайните заплахи ще стават все по-големи. Но трябва да продължим и няма смисъл да отлагаме минаването през планините. По на юг няма проходи чак до Роханския пролом. След твоите вести за Саруман не се доверявам на онзи път. Кой знае на чия страна служат сега воеводите на Властелините на конете?

- Наистина, кой знае! - каза Гандалф. - Но има и друг път, не през Карадраския проход - мрачният и потаен път, за който говорихме.

- Нека не говорим пак за него! Не сега. Моля те, не казвай нищо на другите, докато не стане ясно, че няма друг път.

- Трябва да решим, преди да поемем по-нататък - отвърна Гандалф.

- Тогава нека претеглим всичко наум, докато другите почиват и спят - каза Арагорн.

Късно следобед, докато другите довършваха закуската си, Гандалф и Арагорн се отдръпнаха настрани и загледаха към Карадрас. Сега склоновете му бяха мрачни и навъсени, а челото му тънеше в сиви облаци. Фродо ги наблюдаваше и се питаше накъде ли ще наклони спорът. Когато двамата се върнаха към Отряда и Гандалф заговори, той разбра, че са решили да се изправят срещу лошото време и високия проход. Това го облекчи. Не можеше да се досети какъв е другият мрачен и потаен път, но изглежда, самото му споменаване изпълваше със смут Арагорн и Фродо бе доволен, че са го отхвърлили.

- Някои признаци, които забелязахме напоследък - каза Гандалф, - ми внушават опасения, че Портата на Червения рог може да е под наблюдение; съмнявам се и във времето, което ни догонва. Възможно е да завали сняг. Трябва да вървим колкото се може по-бързо. Дори и така ще са необходими повече от два прехода, докато стигнем превала. Тази вечер мракът ще падне рано. Трябва да потеглим веднага щом се приготвите.

- Бих добавил един съвет - каза Боромир. - Роден съм в сянката на Белите планини и разбирам нещичко от походи по върховете. Чака ни лют студ, ако не и нещо по-лошо, преди да се спуснем от другата страна. Каква ще ни е ползата да пазим тайна, ако загинем от замръзване? Когато потеглим оттук, където все още има малко дървета и храсти, всеки от нас трябва да нарами сноп съчки - колкото може да носи.

- А и Бил ще се натовари с още малко, нали, моето момче? - обади се Сам.

Понито го изгледа печално.

- Много добре - каза Гандалф. - Но не бива да използваме съчките... освен ако трябва да избираме между огъня и смъртта.

Отначало Отрядът потегли бързо, но скоро пътят стана стръмен и труден. На много места криволичещата нагоре пътека бе почти изчезнала, затрупана от купища рухнали камъни. Под огромните облаци нощта бе мъртвешки черна. Пронизващият

вятър вдигаше вихрушки между скалите. Към полунощ се бяха изкатерили до коленете на величествените планини. Сега тясната пътека се виеше под отвесна скална стена отляво, над която, невидими в мрака, се извисяваха страховитите склонове на Карадрас; отдясно, където теренът изведнъж се спускаше в дълбока пропаст, тъмнееше мрачна бездна.

След едно изнурително изкачване по стръмно нагорнище, те спряха за миг. Фродо усети как нещо меко докосва лицето му. Протегна ръка и видя по ръкава си белезникави снежни парцали.

Продължиха. Но не след дълго снегът се усили, изпълни въздуха и налетя на вихрушки в очите на Фродо. Само на една-две крачки напред тъмните прегърбени фигури на Гандалф и Арагорн едва се виждаха.

- Хич не ми харесва това - изпъшка Сам отзад. - Хубав е снегът в ясно утро, но предпочитам да съм в леглото, докато вали. Иска ми се тоя облак да отиде към Хобитово! Там може и да му се зарадват.

Ако не се смятат високите бърда на Северната околия, обилният снеговалеж бе рядко събитие в Графството и се смяташе за приятна изненада и възможност за веселби. Нито един жив хобит (освен Билбо) не помнеше Лютата зима през 1311 година, когато белите вълци нахлули в Графството по леда на замръзналия Брендивин.

Гандалф спря. Дебел сняг покриваше качулката и раменете му, ботушите му вече затъваха до глезени.

- От това се боях - каза той. - Какво ще речеш сега, Арагорн?

- Че и аз се боях от същото - отвърна Арагорн, - но не толкова, колкото от други неща. Знаех за риска, макар че толкова на юг рядко вали обилно освен високо в планините. Но ние не сме на високо, все още сме почти в подножието, където обикновено пътеките са проходими цяла зима.

- Питам се дали това не е някаква хитрина на Врага - каза Боромир. - В моята страна казват, че той можел да повелява на бурите в Планините на Сянката по границите на Мордор. Странно могъщество има той и много съюзници.

- Значи ръцете му наистина са пораснали - каза Гимли, - ако може да докара сняг от Севера, за да ни затруднява тук, на триста левги разстояние.

- Ръцете му са пораснали - каза Гандалф.

Докато бяха спрели, вятърът утихна и снегът отслабна, почти спря. Отново се затътриха напред. Но не бяха изминали повече от един фурлонг, когато бурята връхлетя с нова ярост. Вятърът засвистя и снегът се превърна в заслепяваща виелица. Скоро дори за Боромир стана трудно да върви. Почти прегънати на две, хобитите кретаха подир по-високите си спътници, но беше ясно, че не ще могат да стигнат далече, ако снегът продължи. Краката на Фродо тежаха като олово. Пипин се влачеше отзад. Дори Гимли, як като всяко джудже, роптаеше и стъпваше тежко.

Отрядът спря изведнъж, сякаш се бяха споразумели без думи. Дочуваха зловещи звуци из обкръжаващия мрак. Може би беше само игра на вятъра из пукнатините и улеите на скалната стена, но звуците напомняха пронизителни крясъци и див, виещ смях. От планинския слон взеха да падат камъни, които профучаваха над главите им или се сгромолясваха на пътеката зад тях. Навремени чуваха глух тътен, когато някой огромен скален блок се търкулваше от невидимите висоти.

- Не можем да продължим тази нощ - каза Боромир. - Който иска, нека го нарича вятър, но из въздуха се носят свирепи гласове, а тия камъни се целят в нас.

- Аз го наричам вятър - каза Арагорн. - Но това не значи, че думите ти не са верни. В света има много зли и недружелюбни сили, мразещи ония, що ходят на два крака, и все пак те не са в съюз със Саурон, а имат собствени цели. Някои са съществували далеч преди него.

- Карадрас е наречен Жестокия и има лоша слава от много отдавна - каза Гимли, - още преди из тия земи да се е разнесъл слухът за Саурон.

- Но какво можем да сторим? - жално извика Пипин. Той се облягаше разтреперан на Мери и Фродо.

- Или да спрем, където сме, или да се върнем - каза Гандалф. - Няма смисъл да продължаваме. Ако добре си спомням, малко по-нагоре тази пътека се отделя от скалата и навлиза в широка седловина под дълъг стръмен склон. Там няма да имаме укритие от сняг, камъни... или нещо друго.

- И не бива да се връщаме, додето бурята продължава - каза Арагорн. - По пътя нагоре не срещнахме място, предлагащо по-добър заслон от тази скална стена, под която сме сега.

- Заслон! - промърмори Сам. - Ако това е заслон, тогава една стена без покрив е цяла къща.

Отрядът се струпа колкото може по-плътно до скалата. Тя бе обърната на юг и близо до основата леко надвисваше напред, тъй че се надяваха да ги запази донякъде от северния вятър и падащите камъни. Но бесните вихрушки се въртяха край тях от всички страни и снегът се сипеше на все по-гъсти облаци.

Сгушиха се един до друг с гръб към стената. Понито Бил стоеше с унило търпение пред хобитите и мъничко ги заслоняваше, но не след дълго преспите стигнаха до коленете му, а снегът продължаваше да се трупа. Ако не бяха по-едрите им спътници, хобитите скоро щяха да бъдат погребани.

Неудържима дрямка налегна Фродо, той усети как бързо потъва в топъл, мъглив сън. Стори му се, че огън затопля пръстите на краката му, а откъм сянката, оттатък огнището, дочу гласа на Билбо: *Не съм много доволен от дневника ти. Снежни бури на дванадесети януари -нямаше смисъл да се връщаш, за да съобщиш това!*

Но аз се нуждаех от почивка и сън, Билбо - с усилие отвърна Фродо, ала изведнъж усети, че го разтърсват, и болезнено се завърна към действителността. Боромир го вдигаше от земята, където се бе сгушил в гнездо от сняг.

- Това ще е гибел за полуръстовете, Гандалф - каза Боромир. -Безполезно е да седим тук, докато снегът ни затрупа. Трябва да сторим нещо, за да се спасим.

- Дай им това - каза Гандалф, като порови из багажа си и измъкна кожена манерка. - Само по една глътка за всеки... за всички нас. Много е ценно. Това е *чудодей,* елексир от Имладрис. Елронд ми го подари на сбогуване. Предавайте си манерката!

Веднага щом преглътна малко от топлата и благоуханна течност, Фродо усети нова сила в сърцето си и тежката сънливост напусна крайниците му. Другите също се съживиха и почувстваха нова надежда и пъргавина. Но снегът не утихваше. Той навяваше около тях, по-гъст от когато и да било, а и вятърът виеше по-силно.

- Какво ще речете, ако накладем огън? - внезапно запита Боромир. - Изглежда, сега е наближил изборът между огъня и смъртта, Гандалф. Когато снегът ни затрупа, ще сме скрити от вражески очи, дума да няма, но това не ще ни помогне.

- Наклади огън, стига да можеш - отвърна Гандалф. - Ако има наблюдатели, способни да издържат тая буря, те ще ни видят и без огъня.

Но макар по съвет на Боромир да бяха донесли дърва и подпалки, нито елф, нито дори джудже бе достатъчно изкусно, за да разпали пламък, който да се удържи сред вихрушките и да подхване влажното гориво. Най-сетне с тази работа неохотно се зае самият Гандалф. Той повдигна наръч съчки, подържа го нависоко и сетне заби края на жезъла си в средата му с повелително слово: *наур ан едраит аммен!* Тутакси отвътре избликна огромен стълб от сини и зелени пламъци и съчките се разгоряха с пращене.

- Ако има кой да ни види, тогава поне аз съм разкрит - каза той. - Изписах *Гандалф е тук* със знаци, които могат да разчетат всички от Ломидол до устието на Андуин.

Но Отрядът не се интересуваше от наблюдатели и враждебни погледи. Сърцата им се възрадваха от гледката на огъня. Съчките горяха весело и макар че огънят наоколо съскаше и локвички от киша се стичаха под краката им, те радостно топлеха ръце над пламъците. Стояха приведени в кръг около танцуващите и пъхтящи огнени езичета. Червена светлина огряваше уморените им тревожни лица, нощта зад тях бе като черна стена.

Ала дървата изгаряха бързо, а снегът продължаваше да вали. Огънят догаряше и

последният наръч съчки бе хвърлен в него.

- Нощта преваля - каза Арагорн. - Зората не е далече.

- Ако изобщо зора може да пробие тези облаци - каза Гимли. Боромир излезе от кръга и се взря нагоре, в мрака.

- Снегът отслабва - каза той и вятърът е по-спокоен.

Фродо морно гледаше снежните парцали, които продължаваха да се сипят от тъмнината и за миг разкриваха белотата си в светлината на гаснещия огън, но дълго не забеляза признак, че отслабват. Сетне, когато дрямката отново се канеше да пропълзи из тялото му, той изведнъж откри, че вятърът наистина е спрял и парцалите стават по-едри и по-редки. Безкрайно бавно взе да се разлива мъждива светлина. Най-после снегът спря съвсем.

Светлеещата зора разкри безмълвен свят, обвит от бял саван. Под убежището им се простираха бели гърбици, куполи и безформени дълбини, сред които напълно се губеше пътеката, утъпкана от тях, но височините се криеха в огромни облаци, все още тегнещи от заплахата на снега.

Гимли погледна нагоре и поклати глава.

- Карадрас не ни е простил - каза той. - има още сняг да хвърля по нас, ако продължим. Колкото по-скоро се спуснем надолу, толкова по-добре.

Всички се съгласиха с това, но сега оттеглянето бе станало трудно. Можеше дори да се окаже невъзможно. Само на броени крачки от пепелта на огъня снегът бе дълбок няколко фута и се издигаше над главите на хобитите; на места вятърът го бе струпал на огромни преспи край скалната стена.

- Ако Гандалф тръгне пред нас с буен пламък, може да стопи пътеката - каза Леголас. Бурята не го бе смутила много и той единствен от Отряда оставаше с добро настроение.

- Ако елфите знаеха да летят над планините, тогава биха могли да доведат слънцето да ни отърве - отвърна Гандалф. - Но аз трябва да имам с какво да работя. Не мога да подпаля снега.

- Добре - каза Боромир, - щом главите се обърквам, трябва да послужат телата, както казваме в нашия край. Най-силният от нас трябва да подири път. Вижте! Макар че сега всичко е покрито със сняг, когато се изкачвахме, пътеката зави около онзи скален ръб. Точно там и снегът започна да се трупа отгоре ни. Ако успеем да стигнем тази точка, надолу може да се окаже по-лесно. Мисля, че дотам не е повече от един фурлонг.

- Тогава хайде двамата да пробием пътека дотам! - каза Арагорн.

Арагорн бе най-висок в Отряда, но Боромир, макар и малко по-нисък, бе по-широкоплещест и набит. Той закрачи пръв, а Арагорн го последва. Двамата бавно се отдалечиха и скоро взеха да си пробиват път с цената на тежки усилия. На места снегът се издигаше до гърдите им и Боромир като че не вървеше, а по-скоро плуваше или дълбаеше с огромните си ръце.

Леголас ги погледа с усмивка на устните, после се обърна към другите.

- Най-силният трябвало да подири път, казвате? Аз обаче казвам: нека орачът си оре, ала за плуването изберете видра, а за лек бяг по трева, листа или сняг - елф.

С тези думи той чевръсто се хвърли напред и тогава Фродо сякаш за пръв път забеляза, макар отдавна да го знаеше, че както винаги елфът не носи ботуши, а само леки обувки и краката му почти не оставят отпечатъци в снега.

- Сбогом! - каза той на Гандалф. - Отивам да намеря слънцето!

И бърз като бегач по плътен пясък, той се стрелна напред, скоро настигна тежко стъпващите мъже, задмина ги, размаха ръка и като се втурна надалеч, изчезна зад завоя на скалата.

Сгушени един до друг, останалите чакаха и гледаха, докато Боромир и Арагорн се смалиха като черни точици сред белотата. Малко по малко и те изчезнаха от погледа. Времето бавно се точеше. Облаците се спуснаха и редки снежинки отново затанцуваха надолу.

Отмина може би час, макар че им се стори много повече. Най-сетне зърнаха

Леголас да се завръща. В същото време далеч зад него Боромир и Арагорн се появиха иззад завоя и се затътриха по нагорнището.

- Добре! - извика Леголас, търчейки нагоре. - Не доведох Слънцето. Тя се разхожда из сините поля на Ига и една-две снежни преспи по тая могилка, наречена Червен рог, изобщо не я смущават. Но донесох блясъка на добрата надежда за ония, на които е писано да вървят пеш.

Най-големият нанос е точно зад завоя и там нашите Силни мъже едва не се погребаха. Бяха се отчаяли, докато не се завърнах да им кажа, че пряспата не е много по-дебела от обикновена стена. А от другата страна снегът изведнъж намалява и по-надолу не е нищо повече от бяло одеяло колкото да изстуди петите на хобитите.

Ах, всичко е както казвах – изръмжа Гимли. - Не беше обикновена буря. Това е злата воля на Карадрас. Той не обича елфи и джуджета и е съборил тази пряспа, за да ни отреже пътя за бягство.

- Но за щастие Карадрас е забравил, че с вас има и хора - каза Боромир, който тъкмо се завръщаше. - И то юначни хора, ако ми позволите да го кажа, макар че по-дребни хора с лопатки можеха да ви свършат по-добра работа. Все пак успяхме да пробием проход през пряспата, и за това би трябвало да са благодарни всички, които не могат да тичат леко като елфи.

- Но как ще слезем дотам, дори да сте пробили пряспата? - изрече Пипин общата мисъл на всички хобити.

- Не губи надежда! - каза Боримир. - Уморен съм, но все още ми е останала малко сила, а и на Арагорн също. Ние ще носим дребния народ. Другите несъмнено ще тръгнат подир нас, като се сменят да утъпкват пътеката. Хайде, уважаеми Перегрине! Ще започна с теб. - Той вдигна хобита. - Дръж се здраво за гърба ми! Ръцете ще ми трябват.

И той закрачи напред. Последва го Арагорн с Мери. Пипин се възхищаваше от силата му, виждайки прохода, който вече бе разчистил без други инструменти освен огромните си ръце и крака. Дори и сега, както бе натоварен, той разхвърляше в движение снега настрани, за да разшири пътеката за ония, които го следваха.

Най-после стигнаха до огромната пряспа. Тя бе запокитена насред планинската пътека като неочаквана отвесна стена и гребенът й, остър като отрязан с нож, се издигаше двойно по-високо от Боромир, но през средата й бе пробит проход, който се издигаше и слизаше като мост. От другата страна Мери и Пипин бяха спуснати на земята и изчакаха Леголас да пристигне с останалата част от Отряда.

След малко Боромир се завърна, носейки Сам. Зад него по тясната, но вече добре утъпкана пътека се зададе Гандалф, водейки Бил с Гимли, покатерен между багажа. Последен дойде Арагорн с Фродо на гръб. Те минаха през тесния проход, но едва Фродо бе докоснал земята, когато надолу с тежък тътен се търкули лавина от камъни и плъзгащ се сняг. Снежният прах заслепи Отряда, свит до скалата, и когато въздухът отново се разчисти, всички видяха, че пътеката зад тях е затрупана.

- Стига, стига! - викна Гимли. - Тръгваме си колкото можем по-бързо!

И наистина с този последен удар злобата на планината, изглежда, се изчерпи, сякаш Карадрас бе доволен, че натрапниците са отблъснати и не ще посмеят да се върнат. Снежната заплаха отминаваше, облаците взеха да се разкъсват и светлината се засили.

Както бе съобщил Леголас, откриха, че със слизането надолу снегът става все по-плитък, тъй че дори хобитите можеха да поемат тежкия път. Скоро отново застанаха на плоската площадка над стръмния склон, където предната вечер бяха усетили първите снежинки.

Утрото вече бе напреднало. Те погледнаха отвисоко на запад, към низините. Далече в подножието на склона бе долчинката, откъдето бяха започнали изкачването на прохода.

Болка изпълваше краката на Фродо. Бе прегладнял и смразен до кости, виеше му се свят, когато мислеше за дългото и мъчително спускане. Пред погледа му

играеха черни точици. Той разтри очи, но черните точици не изчезнаха. Далече под него и все пак високо над първите възвишения из въздуха кръжаха тъмни петънца.

- Пак птиците! - посочи надолу Арагорн.

- Сега нищо не можем да направим - каза Гандалф. - Трябва незабавно да слезем, независимо дали са добри, зли или изобщо не се интересуват от нас. Дори в скута на Карадрас не бива да изчакваме нов снеговалеж!

Студен вятър повя подир тях, когато обърнаха гръб на Портата на Червения рог и морно се повлякоха по надолнището. Карадрас ги бе победил.

Глава 4

ПЪТУВАНЕ В МРАКА

Свечеряваше се и сивата светлина отново чезнеше бързо, когато спряха за нощувка. Бяха много уморени. Гъстеещият здрач забулваше планината и вятърът бе студен. Гандалф пазеше за всеки по още една глътка от ломидолския *чудодей.* Когато похапнаха, той свика съвет.

- То е ясно, че тази нощ не можем да продължим - каза той. - Щурмът на Портата на Червения рог ни изтощи и трябва малко да си починем тук.

- А после накъде ще се запътим? - запита Фродо.

- Пътешествието и задачата все още са пред нас - отговори Гандалф. - Нямаме друг избор, освен да продължим или да се върнем в Ломидол.

Само при споменаването за връщане в Ломидол лицето на Пипин светна. Мери и Сам с надежда вдигнаха очи. Но Арагорн и Боромир не помръднаха. Фродо изглеждаше разтревожен.

- Бих искал да съм пак там - каза той. - Но как мога да се върна без позор... освен ако наистина няма друг път и вече сме победени?

- Прав си, Фродо - каза Гандалф, - да се върнем, е все едно да приемем поражението и да очакваме още по-страшното бъдно поражение. Ако сега се върнем, значи Пръстенът трябва да остане там - не ще можем да потеглим отново. Тогава рано или късно Ломидол ще бъде обсаден и след кратки мъчителни дни ще рухне. Духовете на Пръстена са смъртоносни врагове, ала са само сенки на мощта и ужаса, които ще притежават, щом Пръстенът-Повелител отново се озове на ръката на господаря им.

- Значи трябва да продължаваме, ако има път - въздъхна Фродо. Сам отново изпадна в униние.

- Има път, който можем да поемем - каза Гандалф. - Още отначало, когато за пръв път обмислях този път, смятах, че трябва да хванем по него. Но той не е приятен и досега не съм го споменавал на отряда. Арагорн беше против, поне докато не опитаме да минем през планинския проход.

- Ако този път е по-лош от Портата на Червения рог, значи наистина трябва да е страшен - каза Мери. - Но най-добре ще е да ни кажеш за него, та веднага да узнаем най-лошото.

- Пътят, за който говоря, води към мините Мория - каза Гандалф.

Само Гимли надигна глава, в очите му тлееха огънчета. Ужас бе обзел всички други при споменаването на това име. Дори за хобитите то бе легенда, изпълнена със смътен страх.

- Пътят може да води към Мория, но как да се надяваме, че ще ни преведе през Мория? - мрачно се обади Арагорн.

- Зла поличба е това име - каза Боромир. - Пък и не виждам защо трябва да ходим там. Щом не можем да прекосим планините, нека пътуваме на юг, докато стигнем Роханския пролом, където хората са дружелюбни към моя народ - по този път дойдох насам. Или можем да пресечем Исен, да продължим през Дългобряг и

Лебенин и от крайморските области да стигнем до Гондор.

- Нещата са се променили, откакто дойде на север, Боромире - отговори Гандалф. - Не чу ли какво разказах на Саруман? Аз мога да си имам работа с него, преди всичко да свърши. Но Пръстенът не бива да минава край Инсенгард, ако има какъвто и да било начин да попречим на това. Докато вървим с носителя, Роханският пролом е затворен за нас. Колкото до другия път, не разполагаме с толкова време. Подобно пътешествие може да ни отнеме цяла година и ще минем през много пусти и лишени от подслон области. Ала те няма да са безопасни. Бдителните погледи на Саруман и враговете са насочени към тях. Когато си идвал на север, Боромире, в очите на Врага си бил само един залутан Скиталец от Юга, дреболия за него - умът му е бил зает с преследването на Пръстена. Но сега се завръщаш като участник в Отряда на Пръстена и докато оставаш с нас, над тебе тегне заплаха. Опасността ще нараства с всяка левга, която изминаваме на юг под открито небе. След открития опит да минем планинския проход нашето положение стана още по-отчаяно. Почти не виждам надежда, ако не побързаме да изчезнем от поглед за известно време и да прикрием дирите си. Следователно съветвам да не минаваме нито над планините, нито покрай тях, а под тях. Във всеки случай това е пътят, който Врагът най-малко би очаквал да поемем.

- Не знаем какво очаква той - рече Боромир. - Може да бди по всички пътища, вероятни и невероятни. В такъв случай да тръгнем през Мория би означавало сами да влезем в капана, все едно да почукаме на портите на самата Черна кула. Мрачно е името на Мория.

- Когато сравняваш Мория с крепостта на Саурон, говориш за неща, които не знаеш - отвърна Гандалф. - От всички вас аз единствен съм бил в тъмниците на Мрачния владетел, и то само в Дол Гулдур, неговото най-старо и най-малко жилище. Който мине портите на Барад дур, не се завръща. Но аз не бих ви повел в Мория, ако нямаше надежда да излезем оттам. Вярно, ако там има орки, това може да е зле за нас. Но повечето орки от Мъгливите планини бяха разпръснати или унищожени в Битката на петте армии. Орлите съобщават, че орките отново се сбират отблизо и далеч, но има надежда Мория да е още свободна. Току-виж, джуджетата са там и може да намерим Балин, син на Фундин, в някой дълбок дворец на прадедите му. Както и да е, щом нуждата е избрала пътя, трябва да вървим по него!

- Ще те последвам по този път, Гандалф! - каза Гимли. - Ще дойда да видя залите на Дурин, каквото и да ни чака там... стига да откриеш затворените врати.

- Добре, Гимли! - каза Гандалф. - Ти ме обнадеждаваш. Заедно ще потърсим скритите врати. И ще минем през тях. Едно джудже по-трудно ще се обърка сред руините на джуджетата, отколкото елфи, хора и хобити. И все пак това не ще е първото ми посещение в Мория. След като Траин, син на Трор, изчезна, аз дълго го търсих там. Минах през Мория и излязох жив!

- Аз също минах през портата на Смутнолей - спокойно каза Арагорн, - но макар че също успях да изляза, споменът е много лош. Не искам повторно да влизам.

- Аз не искам да влизам и за първи път - обади се Пипин.

- Нито пък аз - промърмори Сам.

- Разбира се, че не! - каза Гандалф. - Кой би поискал? Но въпросът е: кой би ме последвал, ако ви поведа натам?

- Аз - нетърпеливо изрече Гимли.

- Аз - тежко каза Арагорн. - Ти ме последва, когато едва не ви докарах до гибел в снега и не ме упрекна с една дума. Сега аз ще те следвам... ако това последно предупреждение не те разколебава. Не за Пръстени и за нас мисля сега, а за теб, Гандалф. И ти казвам: пази се, ако прекрачиш портите на Мория!

- Аз *няма* да дойда - каза Боромир, - освен ако целият Отряд гласува против мен. Какво ще рекат Леголас и дребните хорица? Навярно трябва да изслушаме носителя на Пръстена?

- Аз не искам да влизам в Мория - каза Леголас. Хобитите мълчаха. Сам погледна

към Фродо.

- Не искам да влизам - изрече най-сетне Фродо, - но и не искам да отхвърлям съвета на Гандалф. Моля да не гласуваме, докато не се наспим. Сутринта Гандалф ще получи съгласието ни по-лесно, отколкото в този студен сумрак. Как вие вятърът!

При тия думи всички притихнаха и се умислиха. Чуваха свистенето на вятъра сред скали и дървета, а наоколо из нощната пустота се разнасяха стенания и вой.

Изведнъж Арагорн скочи на крака.

- Как вие вятърът ли! - викна той. - Вие с вълчи гласове. Уаргите са дошли на запад от планините!

- Нужно ли е тогава да чакаме утрото? - запита Гандалф. - Прав съм бил. Ловът започва! Даже и да доживеем до заранта, кой би желал сега да пътува нощем на юг, следван от вълци?

- Далече ли е Мория? - запита Боромир.

- Имаше врата югозападно от Карадрас, на около петнадесет мили птичи полет и може би двадесет мили вълчи бяг - мрачно отвърна Гандалф.

- Тогава да тръгнем утре призори, ако можем - каза Боромир. - по-добре е да се боиш от орк, отколкото да чуваш вълк.

- Вярно! - каза Арагорн, разхлабвайки ножницата на меча си. - Но където вълк вие, там и орк се крие.

- Съжалявам, че не послушах съвета на Елронд - промърмори Пипин на Сам. - В края на краищата за нищо не ме бива. Няма в мен достатъчно от закваската на Бандобрас и Бикогласния - този вой смразява кръвта ми. Не помня да съм се чувствал толкова окаян.

- Сърцето ми слезе в петите, господин Пипин - каза Сам. - Но още не са ни изяли, а тук с нас има и яки хора. Каквото и да му е писано на стария Гандалф, обзалагам се, че не е вълчи търбух.

За да се защити през нощта, Отрядът се изкатери на върха на хълмчето, зад което се бе укрил. Увенчаваше го група стари и криви дървета, около които лежеше разрушен кръг от огромни камъни. Запалиха огън по средата, защото нямаше надежда мракът и тишината да попречат на ловуващите глутници да открият следата им.

Седяха край огъня и ония, които не бяха на стража, дремеха неспокойно. Горкото пони Бил стоеше разтреперано и потно. Вълчият вой сега ги обкръжаваше от всички страни и ту се усилваше, ту заглъхваше. Сред гъстия мрак безброй очи надничаха над ръба на хълма. Някои се приближаваха почти до каменния пръстен. В една пролука на кръга зърнаха черна вълча фигура, загледана към тях. Откъм нея се надигна вледеняващ вой, сякаш предводителят свикваше глутницата си за нападение. Гандалф се изправи и с вдигнат жезъл широко закрачи напред. - Слушай, Псе на Саурон! - извика той. - Гандалф е тук. Бягай, ако държиш на гнусната си кожа! Пристъпиш ли в този пръстен, ще те изпека от опашката до муцуната.

Вълкът изръмжа и се хвърли към тях с огромен скок. В този миг се раздаде рязък звън на опъната струна. Леголас бе отпуснал тетивата на лъка си. С отвратителен крясък летящата фигура се сгромоляса на земята; елфическата стрела бе пронизала гърлото й. Дебнещите очи тутакси изгаснаха. Гандалф и Арагорн се втурнаха напред, но хълмът бе пуст, глутниците бяха избягали. Мракът наоколо притихна и вече никакъв вой не долиташе с въздишащия вятър.

Нощта бе напреднала и на запад нащърбената луна залязваше, проблясвайки на пресекулки през разкъсаните облаци. Изведнъж Фродо се сепна от сън. Ненадейно от вси страни като буря избухна свиреп и див вой. Грамадна глутница уарги се бе сбрала безшумно около бивака и сега ги нападаше едновременно отвсякъде.

- Хвърлете дърва в огъня! - извика Гандалф на хобитите. - Извадете мечовете си и застанете гръб до гръб!

Новите клони пламнаха и в подскачащата светлина Фродо видя как безчет сиви силуети прескачат каменния пръстен. Последваха ги още, и още. С един удар на

меча си Арагорн промуши гърлото на огромния им водач; Боромир със замах разцепи главата на друг. Разкрачил яките си нозе край тях, Гимли въртеше джуджешката си секира. Лъкът на Леголас пееше.

В трептящите огнени отблясъци Гандалф сякаш изведнъж започна да расте, да се издига - огромен заплашителен силует като каменна статуя на някакъв древен крал, възправен над хълма. Врълитайки като облак, той вдигна един горящ клон и широко закрачи срещу вълците. Те отстъпиха пред него. Той запрати нависоко пламтящата главня. Ненадейно като мълния я обви бяло сияние и гласът на вълшебника затътна гръмовито:

- *Наур ан едраит аммен! Наур дан и нгаурхот!* - извика той.

Сред грохот и пукот дървото над него се разлисти и разцъфтя с ослепителни пламъци. Огънят заподскача от стъбло на стъбло. Ярка светлина увенча целия хълм. Мечовете и ножовете на защитниците сияеха и искряха. Последната стрела на Леголас пламна насред полет и се заби горяща в сърцето на един грамаден вълк водач. Всички останали побягнаха.

Огънят бавно затихваше, докато не остана нищо освен бавно падаща пепел и искри; лютив дим се виеше над обгорелите дънери и мрачно се спускаше от хълма, докато в небето прииждаха първите смътни утринни лъчи. Враговете бяха разгромени и повече не се завърнаха.

- Какво ви казвах, господин Пипин? - обади се Сам, прибирайки меча си. - Вълците не се докопаха до него. Това се казва изненада, няма грешка, няма грешка! Без малко да ми опърли косата!

Когато утрото огря с пълна сила, от вълците нямаше и следа и пътниците напразно диреха телата на убитите. От битката не бе останало нищо освен обгорелите дървета и стрелите на Леголас, пръснати по върха на хълма. Всички бяха цели освен една, от която бе останало само острието.

- От това се страхувах - каза Гандалф. - Не са били обикновени вълци, дебнещи плячка из пущинака. Да закусим бързо и да се махаме!

Този ден времето отново се промени, като по повелята на някаква сила, дето вече не се нуждаеше от сняг след отстъплението им от прохода, сила, желаеща сега светлина, в която отдалеч да се вижда всяко движение сред дивата пустош. През нощта вятърът се бе обърнал от север на северозапад, а сега утихна. Облаците изчезнаха на юг, разкривайки високо синьо небе. Докато стояха на склона на хълма, готови да тръгнат, бледи слънчеви лъчи огряха планинските върхове.

- Трябва да достигнем вратите преди залез слънце - каза Гандалф, - иначе, боя се, изобщо няма да се доберем до тях. Не са далече, но пътят ни може да лъкатуши, защото тук Арагорн не може да ни води; той рядко е бродил из този край, а аз само веднъж съм бил под западните стени на Мория, и то много отдавна. Ето, там е. - И той посочи на югоизток, където планинските склонове се спускаха отвесно към сенки-те в подножията им. В далечината смътно се виждаше верига от голи зъбери и сред тях се извисяваше огромна сива стена. - Някои от вас може да са забелязали, че когато напуснахме прохода, аз ви поведох на юг, а не натам, откъдето тръгнахме. Добре, че го сторих, защото сега ни остава да пресечем само няколко мили, а се нуждаем от бързина. Да вървим!

- Не знам на какво да се надявам - мрачно каза Боромир, - дали Гандалф да намери каквото търси, или като стигнем до канарите, да открием, че вратите са изчезнали завинаги. И двата избора изглеждат неблагоприятни, а най-вероятно е да попаднем в капан между вълците и скалната стена. Водете ни!

Сега Гимли крачеше начело заедно с вълшебника, изгаряйки от нетърпение да стигне до Мория. Двамата поведоха Отряда обратно към планините. Единственият западен път към древната Мория бе прокаран някога покрай потока Сиранон, извиращ от подножието на скалите, недалеч от портата. Но или Гандалф се бе заблудил, или пък местността се бе изменила през последните години; той не откри потока там, където го търсеше - само на няколко мили южно от мястото на нощувката.

Утрото отминаваше, наближаваше пладне, а Отрядът все още бродеше и се катереше из голите червеникави чукари. Никъде не забелязваха да проблясва вода, нито чуваха бълбукане. Всичко бе пусто и пресъхнало. Сърцата им се свиваха. Не видяха нито едно живо създание, нито една птица не се мярна в небето, ала никой не смееше да помисли какво ги чака, ако нощта ги застигне из този затънтен край.

Внезапно Гимли, който бе избързал напред, се обърна и ги повика. Изправен на една могилка, той сочеше надясно, изтичаха нагоре и видяха под себе си дълбоко и тясно речно корито. То бе празно и безмълвно, само тънка струйка вода се процеждаше сред зацапаните с червено кафяви камъни, но по отсамния бряг минаваше и неравна изоставена пътека, лъкатушеща сред разрушените стени и плочи на древно шосе.

- А! Ето го най-сетне! - каза Гандалф. - Тук течеше потокът - наричаха го Сиранон, Поток на Вратата. Но не мога да разбера какво се е случило с водата; навремето се лееше бързоструйно. Хайде! Трябва да побързаме. Закъсняваме.

Всички в Отряда бяха уморени и с подбити крака, но още много мили упорито се влачиха по неравната криволичеща пътека. Слънцето превали пладне и взе да се спуска на запад. След кратка почивка и забързан обяд продължиха пътя си. Планините се въсеха пред тях, но пътеката лежеше в дълбока падина, от която се виждаха само най-високите склонове и далечните източни върхове.

Най-после стигнаха остър завой. Дотук пътят се движеше на юг между коритото на потока и висока стръмнина, но сега отново се насочи право на изток. Зад завоя видяха пред себе си неголяма отвесна стена, висока няколко фатома, с назъбен пречупен връх. От ръба се процеждаше струйка вода през широк процеп, навярно издълбан някога от могъщ пълноводен водопад.

- Нещата наистина са се променили! - каза Гандалф. - Но грешка не може да има. Това е всичко, което остава от Стълбищния водопад. Ако си спомням добре, край него имаше издълбана в скалата стълба, но главният път се отклоняваше наляво и с няколко завоя достигаше платото горе. Между водопада и Стените на Мория имаше плитка долина и Сиранон я пресичаше, а пътят минаваше край него. Да идем да видим как е сега!

Без затруднения откриха каменните стъпала и Гимли се втурна нагоре, последван от Гандалф и Фродо. Когато достигнаха върха, те видяха, че не могат да продължат по пътя, и разбраха причината за пресъхването на Потока на Вратата. Зад тях залязващото слънце изпълваше хладното западно небе със златни отблясъци. Пред тях се разстилаше безмълвно мрачно езеро. Нито небето, нито залезът се отразяваше в невъсената му повърхност. Заприщеният Сиранон бе изпълнил долината. Оттатък злокобната вода огромни скални стени издигаха под чезнещите лъчи суровите си бледи лица - последна и непреодолима преграда. Фродо не можа да различи никаква следа от порта или вход, нито пукнатина или пролука в начумерения камък.

- Ето Стените на Мория - посочи Гандалф отвъд водата. - И там бе едно време Портата, Елфическата врата в края на пътя от Зелеников край, по който дойдохме. Но този път е затворен. Предполагам, никой от Отряда не би желал да плува привечер през тази мрачна вода. Не ми изглежда здравословна.

- Трябва да намерим обиколен път по северния бряг - каза Гимли. - Най-напред Отрядът трябва да се изкачи по главното шосе и да видим къде ще ни изведе. Дори да нямаше езеро, не бихме могли да преведем товарното пони по тази стълба.

- При всяко положение не можем да вземем горкото животно в Мините - каза Гандалф. - Мрачен е пътят под планините и има тесни и стръмни места, които ние можем да преодолеем, но не и то.

- Бедният стар Бил! - каза Фродо. - Не бях помислил за това. И бедният Сам! Питам се какво ли ще каже?

- Съжалявам - отвърна Гандалф. - Горкият Бил беше полезен спътник и сърцето ми се къса, че трябва да го оставим на произвола на съдбата. Ако ме бяха послушали, щях да пътувам с малко багаж и без пони, особено пък това, към което

се привърза Сам. През цялото време се боях, че ще бъдем принудени да поемем този път.

Наближаваше краят на деня и студените звезди примигваха в небето високо над залеза, когато Отрядът бързо се спусна по надолнището и достигна брега на езерото. То не изглеждаше по-широко от два-три фурлонга. В падащия здрач не можеха да видят докъде се простира на юг, но северният му край бе на не повече от половин миля и между каменните откоси, затварящи долината и ръба на езерото, имаше ивица равна земя. Забързаха напред, защото им оставаха още миля-две, докато стигнат мястото на отсрещния бряг, към което се бе насочил Гандалф, а подир това трябваше да дирят вратата.

Когато стигнаха до най-северния край на езерото, откриха, че тесен ручей пресича пътя им. Зелен и застоял, той се протягаше като слизеста ръка към околните хълмове. Преди някой да го спре, Гимли закрачи напред и откри, че водата е плитка и покрай брега не залива дори глезена. Останалите минаха в колона след него, опипвайки предпазливо с крака, защото из обраслите с водни плевели вирчета се криеха мазни хлъзгави камъни и всяка стъпка бе опасна. Фродо потръпна от отвращение, докосвайки с нозе тъмната, нечиста вода.

Докато Сам, последен от Отряда, извеждаше Бил на сухо от другата страна, отнякъде се раздаде приглушен звук - свистене, последвано от цамбуркане, сякаш някоя риба бе смутила спокойната водна повърхност. Бързо се завъртяха и зърнаха вълнички, поръбени с черни сенки в здрача; от една точка далече в езерото бавно се разбягваха широки кръгове. Нещо избълбука и настъпи тишина. Мракът се сгъсти и сетните отблясъци на залеза потънаха в облаците.

Сега Гандалф бързаше с широка крачка и останалите го догонваха както можеха. Стигнаха до ивицата суха земя между езерото и откосите - тя бе тясна, често се свиваше до десетина ярда и я отрупваха съборени скали и камъни; все пак намериха път под самата скала, като се държаха колкото може по-далече от мрачната вода. Една миля по-южно по брега се натъкнаха на зеленикови дървета. В плитчините гниеха дънери и клони, изглежда, останки от древни горички или от жив плет, ограждал някога пътя през заляната долина. Но в подножието на скалната стена все още се възправяха, живи и могъщи, две високи дървета, по-огромни от която и да било зеленика, виждана от Фродо насън или наяве. Грамадните им корени се простираха от стената до езерото. Гледани от далечния край на Стълбата, те изглеждаха като обикновени храсти под надвисналите канари, ала сега се издигаха нагоре непреклонни, тъмни и безмълвни, хвърляйки дълбоки нощни сенки в подножието си, застанали като стражеви кули в края на пътя.

- Ето че стигнахме най-после! - каза Гандалф. - Тук свършва елфическият път от Зелеников край. Зелениката бе знак на хората от тая област и те са я засадили тук, за да отбележат края на владенията си, защото Западната порта е била изградена главно за търговските им отношения с Владетелите на Мория. Щастливи бяха ония дни, когато все още се срещаше братска дружба между различните народи, дори между джуджета и елфи.

- Не по вина на джуджетата е изчезнала тая дружба - каза Гимли.

- Не съм чувал да е било по вина на елфите - възрази Леголас.

- А аз съм чувал и едното, и другото - каза Гандалф, - и не ще обсъждам въпроса сега. Но моля поне вас двамата, Леголас и Гимли, бъдете приятели и ми помагайте. Нужни сте ми. Вратата е затворена и скрита. Колкото по-рано я намерим, толкова по добре. Нощта наближава!

Като се обърна към останалите, той добави:

- Докато търся, вие се подгответе за влизане в Мините. Защото се боя, че тук ще трябва да се сбогуваме с нашия добър четириног носач. Трябва да отделите повечето от дрехите, които взехме за защита от студовете - те няма да ви трябват вътре, нито, надявам се, когато излезем и продължим пътешествието на юг. Вместо това всеки от нас трябва да поеме част от товара на понито, особено храната и меховете с вода.

- Но вие не можете да изоставите горкия стар Бил в това запуснато място, господин Гандалф! - гневно и отчаяно извика Сам. - Няма да позволя, и толкоз. След като ни придружи толкова далече и прочие!

- Съжалявам, Сам - каза вълшебникът. - Но когато вратата се отвори, не вярвам да успееш да примамиш своя Бил навътре, в безкрайния мрак на Мория. Ще трябва да избираш между Бил и господаря си.

- Ако аз го водя, той ще последва господин Фродо дори и в драконова бърлога - възрази Сам. - Ами че то си е направо убийство да го прокудим при тия вълци, дето бродят наоколо.

- Надявам се да не е убийство - каза Гандалф. Той положи длан върху главата на понито и тихо заговори: - Върви и нека те съпроводят закрилни и пътеводни слова. Ти си мъдро животно и много узна в Ломидол. Мини оттам, където можеш да намериш трева, и стигни подир време в дома на Елронд или където пожелаеш... Това е, Сам! Сега той има толкова надежда, колкото и ние, да избяга от вълците и да се добере до дома.

Намусеният Сам стоеше до понито, без да отговори. Бил, изглежда, бе-разбрал добре какво става и душеше, притиснал муцуна към ухото му. Сам се разрида и непохватно задърпа ремъците, захвърляйки багажа на понито на земята. Останалите разпределиха имуществото, като струпваха накуп всичко, което можеха да оставят, и прибираха в багажа си необходимото.

Когато свършиха, обърнаха се да видят Гандалф. Той като че не бе направил нищо. Стоеше между двете дървета и се взираше в гладката скална стена, сякаш се канеше да пробие дупка с погледа си. Гимли се луташе наоколо, почуквайки тук-там със секирата си по камъка. Леголас се бе притиснал към скалата, сякаш се вслушваше.

- Е, ето ни тук и всички сме готови - каза Мери, - но къде е Вратата? Не виждам и следа от нея.

- Затова са и направени вратите на джуджетата - да не се виждат, когато са затворени - каза Гимли. - Те са невидими и ако забравят тайната, дори самите им създатели не могат да ги открият и отворят.

- Но тази Врата не е била изградена, за да остане тайна, известна само на джуджетата - заяви Гандалф, който изведнъж се опомни и се завъртя към тях. - Ако нещата не са се променили издъно, то очи, които знаят що да дирят, могат да открият знаците.

Той закрачи към стената. Точно между сенките на двете дървета тя бе по-гладка и вълшебникът плъзна ръце по камъка нагоре-надолу, мърморейки неясни думи. После отстъпи назад.

- Погледнете! - каза той. - Виждате ли нещо сега?

Луната бе огряла сивото лице на скалата, но пътниците дълго не успяха да видят нищо друго. После на повърхността, където бяха минали ръцете на вълшебника, бавно се появиха неясни линии като нежни сребърни вени, прорязващи камъка. Отначало те бяха само бледи паяжинки, тъй фини, че само блещукаха колебливо там, където луната ги огряваше, но малко по малко ставаха по-широки и по-ясни, докато картината започна да се различава.

На върха, където само Гандалф можеше да достигне, имаше арка от преплетени елфически букви. По тях, макар на места чертите да се замъгляваха и прекъсваха, можеше да се види очертанието на наковалня и чук, увенчани с корона и седем звезди. Още по-долу имаше две дървета, натегнали от растящи полумесеци. По-ярко от всичко друго сияеше самотна многолъчна звезда насред вратата.

- Това са емблемите на Дурин! - извика Гимли.

- А това е Дървото на Върховните елфи! - каза Леголас.

- И Звездата на Феанорския дом - каза Гандалф. - Изработени са от *итилдин,* който отразява само звездна и лунна светлина и дреме, додето не го докосне онзи, що знае отдавна забравените в Средната земя слова. В древни времена ги чух и трябваше дълбоко да се замисля, преди да си ги припомня.

- Какво означава надписът? - запита Фродо, който се мъчеше да разгадае писмената по арката. - Мислех, че познавам елфическите букви, но тия не мога да разчета.

- Думите са на елфическия език, говорен през Старите времена в Запада на Средната земя - отговори Гандалф. - Но те не ни съобщават нищо важно. Гласят само: *Врата на Дурин, Владетел на Мория. Говори, приятелю, и влез.* А по-долу с по-дребни и бледи букви е изписано: *Аз, Нарви, ги сътворих.. Келебримбор от Зелеников край изписа тия знаци.*

- Какво значи „говори, приятелю, и влез"? - запита Мери.

- Това е съвсем ясно - каза Гимли. - Ако си приятел, изречи заветното слово, вратата ще се отвори и можеш да влезеш.

- Да - каза Гандалф, - тия врати вероятно се управляват със слово. Някои джуджешки врати се отварят само по определено време или само за избрани лица, други имат ключалки и е потребен ключ дори ако знаеш необходимите часове и слова. Тази врата няма ключ. Тя е била отворена и край нея са стояли стражи. Но ако се случело да е затворена, всеки, който знаел отварящото слово, можел да го каже и да влезе. Поне тъй твърдят летописите, нали, Гимли?

- Тъй е - каза джуджето. - Но никой не помни какво е било словото. Отдавна са отнесли от този свят своето изкуство Нарви и всички като него.

- Но ти не знаеш ли словото, Гандалф? - изненадано запита Боромир.

- Не! - каза вълшебникът.

Всички го изгледаха с тревога, само Арагон, който добре познаваше Гандалф, остана безмълвен и равнодушен.

- Какъв смисъл имаше тогава да ни водиш на това проклето място? - извика Боромир и с тръпка се огледа към черната вода. - Ти ни каза, че веднъж си минавал през Мините. Как е възможно това, щом не си знаел как да влезеш?

- Отговорът на първия ти въпрос, Боромире - каза вълшебникът, е, че не знам думата... засега. Но след малко ще видим. А за ползата от делата ми - добави той и очите му просветнаха под рошавите вежди - можеш да питаш, когато се окажат безполезни. Колкото до втория ти въпрос - съмняваш ли се в разказа ми? Или не ти е останал разсъдък? Аз не влязох оттук. Дойдох от изток. Ако искаш да знаеш, ще ти кажа, че тази врата се отваря навън. Отвътре можеш да натиснеш с ръце и да я отвориш. Отвън не ще я помръдне нищо освен повелителното слово. Не може да бъде изкъртена навътре.

- Какво ще правиш тогава? - заинтересува се Пипин, без да се плаши от настръхналите вежди на вълшебника.

- Ще блъскам вратата с главата ти, Перегрин Тук - каза Гандалф.

- Но ако и това не я строши, и ако ме оставят малко на мира от глупави въпроси, ще потърся отварящите слова. Някога знаех всички заклинания на всички човешки, елфически и оркски езици, които се използват за подобна цел. Без да се напрягам, мога да си припомня поне двеста. Но мисля, че ще са нужни само няколко опита и няма да се наложи да питам Гимли за думи от тайния език на джуджетата, който те не разкриват никому. Отварящите слова са елфически, както и надписът на арката - това поне изглежда сигурно.

Той отново пристъпи към скалата и леко докосна с жезъла си сребърната звезда в средата, под знака на наковалнята. После изрече със заповеден глас:

Аннон еделен, едро хи аммен! Феннас ноготрим, ласто бет ламмен!

Сребърните линии избледняха, ала голият сив камък не помръдна.

Той многократно повтори тия думи, като променяше реда им или добавяше нови. После опита едно след друго различни заклинания, говорейки ту бързо и мощно, ту тихо и бавно. След това изрече множество отделни слова на елфически език. Резултат нямаше. Скалната стена се извисяваше в нощта, безбройните звезди запламтяха в небето, повя студен вятър, а вратата си оставаше непоклатима.

Гандалф отново се приближи до стената и повдигайки ръце, заговори със заповеден и все по-гневен тон.

- *Едро, едро!* - извика той и удари скалата с жезъла си. - Отвори се, отвори се! - повтори заповедта на всички езици, които бяха говорени някога в Средната земя. После захвърли жезъла си на земята и мълчаливо седна до него.

В този миг далечният вятър донесе до напрегнатия им слух вълчи вой. Понито Бил трепна изплашено, Сам скочи на крака и взе да му шепне тихо.

- Не го оставяй да избяга! - каза Боромир. - Изглежда, че още ще се нуждаем от него, ако вълците не ни намерят. Как мразя това гнусно езеро!

Той се наведе, вдигна един голям камък и го запокити далеч в тъмната вода.

Камъкът изчезна с тихо шляпване, но в същия миг се раздаде свистене и бълбукане. Далеч зад мястото, където бе паднал камъкът, по водата се разбягаха широки кръгове и вълничките бавно се понесоха към подножието на скалата.

- Защо го направи, Боромире? - запита Фродо. - Аз също мразя това място и се страхувам. Не знам от какво - не от вълците или от мрака зад вратата, а от нещо друго. Страхувам се от езерото. Не го безпокой!

- Бих искал да можем да се махнем! - каза Мери.

- Защо Гандалф не побърза да направи нещо? - обади се Пипин.

Гандалф не им обърна внимание. Той седеше, склонил глава в отчаяние или в тревожни размисли. Отново се раздаде злокобен вълчи вой. Вълничките по водата растяха и наближаваха; някои вече се плискаха по брега.

Вълшебникът скочи на крака тъй внезапно, че стресна всички. Смееше се.

- Открих! - извика той. - Естествено, естествено! Смешно просто, както повечето гатанки, когато узнаеш отговора.

Като вдигна жезъла си, той застана пред скалата и с ясен глас изрече:

- *Мелон!*

За кратък миг звездата светна и отново избледня. После безшумно се очерта грамадна врата, макар преди да не се забелязваше пукнатина или съединение. Тя бавно се раздели по средата и двете половини лека-полека се завъртяха навън, докато се притиснаха към стената. През отвора се виждаше сенчеста стълба, която се издигаше стръмно нагоре, ала отвъд първите стъпала мракът бе по-гъст от нощта. Отрядът гледаше смаяно.

- В края на краищата се оказах неправ - каза Гандалф - и Гимли също. От всички само Мери бе на правия път. Отварящото слово е било изписано през цялото време на арката. Преводът би трябвало да гласи: „Кажи „приятел" и влез". Само трябваше да изрека елфическата дума „приятел" и вратата се отвори. Съвсем просто. Прекалено просто за един опитен мъдрец в тия съмнителни времена. Щастливи дни са били тогава. А сега да вървим!

Той закрачи напред и положи крак на най-долното стъпало. Но в този миг се случиха няколко събития едновременно. Фродо усети нещо да го сграбчва за глезена и падна с вик. Изплашено, понито Бил изцвили диво, обърна гръб и препусна в мрака край езерото. Сам хукна подир него, после дочу вика на Фродо и изтича назад с ридания и клетви. Останалите се обърнаха и видяха водите на езерото да кипят, сякаш гъмжило змии плуваше от южния бряг към тях.

От водата бе изпълзяло дълго, виещо се пипало; то бе влажно и излъчваше бледозеленикава светлина. Пръстите накрая му бяха се вкопчили в глезена на Фродо и го теглеха към водата. Коленичил, Сам кълцаше с нож тази ужасяваща ръка.

Пръстите се отпуснаха и Сам издърпа Фродо назад, крещейки за помощ. Разплисквайки водата, навън се подадоха още двадесет чудовищни ръце. Черното езеро кипеше и наоколо се разнесе отвратителна смрад.

- Към портата! Нагоре по стълбите! Бързо! - изкрещя Гандалф, отскачайки назад. Разбуждайки ги от ужаса, който сякаш бе приковал към земята всички освен Сам, той ги поведе напред.

Успяха в последния момент. Сам и Фродо бяха изминали само няколко стъпала, а Гандалф едва бе започнал да се изкачва, когато пипалата слепешком се загърчиха по тесния бряг и взеха да опипват скалната стена и вратата. Блестейки под звездните лъчи, едно от тях пропълзя по прага. Гандалф се обърна и изчака.

Може би обмисляше кое слово ще затвори отново портата отвътре, но от това нямаше нужда. Безброй омотани ръце сграбчиха вратите от двете страни и ги завъртяха със страховита сила. Портата се затръшна с оглушително ехо и настана пълен мрак. През масивния камък глухо долетя пращене и грохот.

Здраво стиснал ръката на Фродо, Сам рухна на едно стъпало сред черния мрак.

- Горкият Бил! - изрече той със задавен глас. - Горският стар Бил! Вълци, че и змии отгоре на всичко. Много му дойде! Но какво можех да сторя, господин Фродо? Трябваше да тръгна с вас.

Чуха как Гандалф се връща и блъска вратата с жезъла си. Камъкът потрепери и стълбата се разтърси, но вратата не се отвори.

- Е, ясно! - каза вълшебникът. - Сега пътят зад нас е затворен и има само един изход - от другата страна на планините. Ако съдя по звуците, боя се, че са били струпани камъни, а дърветата са изкоренени и запречени пред вратата. Съжалявам, дърветата бяха красиви и тъй отдавна стояха тук.

- Още от първия миг, когато докоснах с крак водата, усещах че наближава нещо ужасно - каза Фродо. - Каква бе тая твар, една ли бе или много?

- Не знам - отвърна Гандалф, - но всички ръце се движеха с една цел. Нещо е изпълзяло или е било прокудено от мрачните води под планините. Из дълбините на света има много по-древни и скверни създания, отколкото орките.

Той не доизрече мисълта си, че каквото и чудовище да обитаваше езерото, то бе сграбчило Фродо пръв от целия Отряд.

Боромир мърмореше под носа си, но отекващите камъни засилиха звука до дрезгав шепот, който дочуха всички:

- Из дълбините на света! И тъкмо натам отиваме против волята ми. Кой ще ни води сега из този мъртвешки мрак?

- Аз - каза Гандалф, - а Гимли ще крачи до мен. Следвайте жезъла ми!

Минавайки напред по големите стъпала, вълшебникът вдигна високо жезъла си и от върха му се разля бледо сияние. Просторната стълба бе здрава и непокътната. Изброиха двеста стъпала, широки и невисоки; на върха откриха сводест тунел с равен под, водещ напред през мрака.

- Да си починем и да похапнем нещо тук, на площадката, щом не можем да намерим трапезария! - каза Фродо. Той бе започнал да се окопитва от ужаса пред желязната хватка на ръката и изведнъж се почувства извънредно гладен.

Предложението бе приветствано от всички, насядаха на последното стъпало, неясни фигури сред тъмнината. След като се нахраниха, Гандалф им раздаде за трети път по глътка *чудодей* от Ломидол.

- Боя се, че скоро няма да остане и капка - каза той, - но мисля, че ни е нужно след онзи ужас пред портата. Голям късмет ще имаме, ако остатъкът от еликсира не ни потрябва, преди да видим другия край! Не прекалявайте и с водата! В Мините има много потоци и кладенци, но не бива да ги докосваме. Може би ще ни се удаде да напълним меховете и манерките, преди да стигнем до Смутнолейската долина.

- Колко време ще ни отнеме това? - запита Фродо.

- Не мога да кажа - отговори Гандалф. - Зависи от ред случайности. Но ако вървим направо, без премеждия и без да се лутаме, очаквам да се справим за три-четири прехода. От Западната врата до Източната порта сигурно не е по-малко от четиридесет мили по права линия, а пътят може доста да лъкатуши.

Отдъхнаха си за малко и отново поеха на път. Всички изгаряха от нетърпение пътуването да свърши колкото се може по-бързо и макар и изморени, бяха готови да продължат да крачат още няколко часа. Както преди Гандалф вървеше начело. В лявата си ръка държеше мъждукащия жезъл, чиито лъчи едва осветяваха пода пред краката му; в дясната стискаше меча си Гламдринг. След него идваше Гимли и очите му проблясваха в мътното сияние, докато въртеше глава наляво-надясно. Фродо крачеше подир джуджето и също бе извадил късия си меч, Жилото. Нито лъч не пробягваше по остриетата на Жилото и Гламдринг; това ги успокояваше донякъде,

защото тия мечове, изработени в Старите времена от елфически ковачи, засияваха със студена светлина, ако наблизо имаше орки. Зад Фродо вървеше Сам, а след него Леголас, младите хобити и Боромир. Суров и безмълвен, Арагорн крачеше последен в мрака.

Коридорът направи няколко завоя, сетне започна да се спуска. Равномерното слизане трая още дълго, докато най-сетне подът отново се изравни. Въздухът стана горещ и задушен, но не бе застоял - от време на време откъм едва различими сред мрака отвори в стените усещаха да полъхва по-хладен въздух. Отворите бяха много. Под бледите лъчи на вълшебния жезъл Фродо зърваше стълби и арки, нови коридори и тунели, които се изкачваха нагоре, стръмно се спускаха надолу или се отваряха към непрогледен мрак от двете страни. Паметта му се залутваше безнадеждно сред този хаос.

Гимли не помагаше на Гандалф почти с нищо освен с непоклатимата си храброст. За разлика от повечето други той поне не се смущаваше от самия мрак. На места, където изборът на пътя пораждаше съмнения, вълшебникът често се съветваше с него; но винаги Гандалф имаше последната дума. Макар че Гимли, син на Глоин, бе джудже от планинския народ, размерите и сложността на Мините Мория надхвърляха въображението му. Спомените за отдавнашното пътешествие не помагаха особено на Гандалф, но дори сред тъмнината, въпреки всички завои на пътя, той знаеше къде иска да стигне и не губеше кураж, докато имаше пътека, водеща към целта му.

- Не се плашете! - каза Арагорн. Една задръжка бе продължила повече от обичайното и Гандалф си шепнеше с Гимли; останалите се бяха събрали накуп зад тях и тревожно изчакваха. - Не се плашете! Бил съм с него на много пътешествия, макар и не толкова мрачни, а в Ломидол разказват легенди за делата му - много по-велики от всичко, което съм виждал. Той няма да се залута... ако може да бъде намерена пътека. Въпреки всичките ни страхове Гандалф, ни въведе тук и ще ни изведе отново, каквото и да му струва това. Сред черна нощ той би открил пътя към дома по-лесно, отколкото котките на Кралица Берутиел.

За Отряда бе истинско щастие, че имаха такъв водач. Не разполагаха с гориво или какъвто и да било материал за факли, много неща бяха изоставили в отчаяната блъсканица пред вратата. А без светлина скоро биха изпаднали в беда. Не стига, че трябваше да избират пътя си сред многобройните тунели, но и на много места край пътеката имаше дупки, ями и мрачни кладенци, в които отекваха отминаващите им стъпки. В стените и пода имаше процепи и вдлъбнатини, от време на време пукнатините зейваха право пред краката им. Най-голямата бе над седем фута широка и Пипин дълго трябваше да сбира кураж, преди да скочи през ужасяващата бездна. Далече отдолу долиташе шум на кипнали води, сякаш в дълбините се въртеше огромно воденично колело.

- Въже! - промърмори Сам. - Знаех си, че има да го търся, ако не се запася!

Опасностите зачестиха и походът стана по-бавен. Вече им се струваше, че се тътрят безкрай, напред и все напред към сърцето на планините. Бяха изморени до смърт и все пак не откриваха утеха в мисълта да спрат някъде. След избавлението, храната и глътката еликсир Фродо се бе поокопитил за малко, но сега в душата му отново пропълзя дълбока тревога, прерастваща в ужас. Макар в Ломидол да го бяха излекували от кинжалния удар, дълбоката рана не бе изчезнала безследно. Сетивата му бяха по-изострени и по-лесно усещаха невидимите неща. Един от признаците на промяната, който скоро забеляза, бе, че можеше да вижда в мрака по-добре от всичките си спътници, освен може би Гандалф. Тъй или иначе, той бе Носителят - Пръстенът висеше на верижката си в пазвата му и на моменти се превръщаше в тежък товар. Със сигурност усещаше злото нейде напред и злото, което ги следва, ала не казваше нищо. Само още по-здраво стискаше дръжката на меча си и упорито продължаваше да крачи.

Зад него Отрядът разговаряше рядко и само със забързан шепот. Не се чуваше нито звук освен собствените им стъпки: глухото тополене от джуджешките ботуши на Гимли; тежката походка на Боромир; леката крачка на Леголас; мекото, едва

доловимо потропване на хобитови нозе и най-отзад - широките, бавни и твърди стъпки на Арагорн. Когато спираха за миг, не чуваха съвсем нищо, само понякога из мрака капеха или се процеждаха невидими струйки вода. Ала Фродо започваше да чува или да си въобразява, че чува още нещо, напомнящо леката стъпка на безшумни боси нозе. То не се засилваше, нито се приближаваше достатъчно, за да се увери, че наистина го чува, но веднъж започнало, не стихваше, докато Отрядът се движеше. И все пак не беше ехо, защото, когато спираха то траеше още малко от само себе си и сетне замираше.

Бяха влезли в Мините по мръкнало. Вече няколко часа вървяха почти без почивка, когато Гандалф се натъкна на първото сериозно затруднение. Пред него зееше широк мрачен отвор към три коридора - и трите водеха в една посока, на изток, но левият се спускаше надолу, докато десният се изкачваше нагоре, а средният път, изглежда, продължаваше гладък и равен, но много тесен.

- Изобщо не си спомням това място! - каза Гандалф, застанал неуверен под арката. Той надигна жезъла си с надежда да открие някой знак или надпис, който да му помогне в избора, но не се забелязваше нищо подобно. Той поклати глава. - Много съм уморен, за да реша. А предполагам, че и всички вие сте уморени като мен, може би и повече. Най-добре да спрем тук до края на нощта. Знаете какво искам да кажа! Тук вътре царува вечен мрак, но навън късната луна клони на запад и полунощ отминава.

- Горкият стар Бил! - каза Сам. - Питам се къде ли е. Надявам се, че ония вълци още не са го хванали.

Вляво от голямата арка откриха каменна врата - тя бе затворена, но бе достатъчен лек натиск, за да се завърти плавно навътре. Зад нея като че се криеше просторна зала, изсечена в скалата.

- Стойте! Стойте! - извика Гандалф, когато Мери и Пипин се втурнаха напред, доволни да открият място, където могат да починат и да се чувстват, поне малко по-защитени, отколкото в открития коридор. - Стойте! Още не знаете какво има вътре. Аз ще мина пръв.

Той влезе предпазливо и останалите го последваха един по един.

- Ето! - каза Гандалф, сочейки с жезъла си към средата на пода.

Всички видяха пред краката му широка кръгла дупка като отвор на кладенец. Строшени ръждиви вериги лежаха по ръба и висяха в черната шахта. Наоколо се търкаляха каменни отломки.

- Някой от вас можеше да падне вътре и още да се чуди кога ли ще стигне дъното - каза Арагорн на Мери. - Докато имате водач, оставете го да върви пръв.

- Изглежда, това е било стая за стражата, надзираваща трите коридора - каза Гимли. - Тази дупка очевидно е била кладенец за пазачите, покрит с каменен похлупак. Но похлупакът е разбит и всички трябва да внимаваме в тъмното.

Пипин усещаше странно влечение към кладенеца. Докато останалите разгъваха одеялата и приготвяха легла край стените на залата, колкото може по-далеч от дупката в пода, той пропълзя към ръба и надникна надолу. В лицето му удари хладен въздух, излитащ от невидими дълбини. Внезапен импулс го тласна да напипа един каменен отломък и да го пусне в бездната. Усети как сърцето му удари много пъти, преди да се чуе звук. Сетне нейде долу, като че камъкът бе паднал сред дълбока вода в някаква пещера, се раздаде *цамбуур* - много далечно, но засилено и отекващо из каменната тръба.

- Какво е това? - възкликна Гандалф.

Когато Пипин призна какво е направил, той въздъхна с облекчение, но бе разгневен и Пипин видя как очите му святкат.

- Глупав Тук! - изръмжа вълшебникът. - Това е сериозно пътуване, а не някаква си хобитова разходка. Следващия път се хвърли вътре, та повече да не ни пречиш. Кротувай сега!

Няколко минути не се чу нищо друго, но после от дълбините долетяха слаби удари: *Тум-туп, туп-тум.* Те спряха и когато ехото заглъхна, отново се повториха: *туп-*

тум, тум-туп, туп-туп, тум. Звучаха обезпокояващо, като някакви сигнали, но след малко чукането затихна и повече не го чуха.

- Това бяха удари на чук или изобщо не разбирам от тия неща - каза Гимли.

- Да - каза Гандалф - и това не ми харесва. Може да няма нищо общо с глупавия камък на Перегрин, но вероятно сме смутили нещо, което би било по-добре да остане на мира. Моля ви, не правете вече нищо подобно! Да се надяваме, че ще отпочинем без повече вълнения. Ти, Пипин, за награда можеш да поемеш първата стража - изръмжа той, докато се омотаваше в одеялото.

Окаян, Пипин седна край вратата сред непрогледния мрак, ала непрестанно се озърташе от страх, че нещо незнайно ще изпълзи от кладенеца. Искаше му се да покрие дупката, та било и само с одеяло, но не смееше да помръдне или да се доближи до нея, макар че Гандалф изглеждаше заспал.

Гандалф лежеше неподвижен и безмълвен, но всъщност бе буден. Дълбоко замислен, той се мъчеше да си припомни до най-дребни подробности предишното си пътуване през Мините и тревожно преценяваше коя посока да избере по-нататък; един погрешен завой сега можеше да доведе до гибел. След около час той стана и се приближи до Пипин.

- Иди в някое ъгълче да поспиш, моето момче - добродушно каза той. - Сигурно много ти се спи. Аз не мога да мигна, тъй че нищо не ми пречи да поема и стражата.

„Знам какво ми е - промърмори си той, сядайки край вратата. - Пуши ми се! Не съм запалвал от оная сутрин преди снежната буря."

Последното, което видя Пипин, потъвайки в съня, бе сумрачният образ на стария вълшебник, свит на пода, закрил със съсухрени ръце пламтяща между коленете му тресчица. За миг колебливата светлина очерта острия му нос и облаче дим.

От дълбокия сън ги разбуди Гакдалф. Около шест часа той бе стоял сам на стража, та другите да си починат.

- Докато седях, взех решение - каза той. - Среднитт път не ми харесва на пипане, а левият не ми се нрави по мирис - долу въздухът е застоял, или изобщо не ме бива за водач. Ще избера десният коридор. Време е отново да започнем изкачването.

Осем часа вървяха напред из мрака, без да се броят две кратки почивки; не срещнаха опасност, не чуха нищо и не видяха нищо освен слабите отблясъци на светлината в ръката на вълшебника, подскачаща пред тях като блуждаещ огън. Коридорът, който бяха избрали, равномерно се виеше нагоре. Доколкото можеха да преценят, той описваше широки възходящи дъги и с изкачването ставаше все по-висок и по-просторен. Сега отстрани нямаше отвори към други галерии и тунели, а подът бе гладък и здрав, без ями и пукнатини. Очевидно бяха се натъкнали на някогашен главен път и се придвижваха по-бързо, отколкото при първия преход.

По този път напреднаха с около петнадесет мили на изток по права линия, макар че всъщност трябва да бяха изминали двадесет и повече мили. С издигането на коридора Фродо малко се поободри, но все още се чувстваше потиснат и от време на време чуваше или мислеше, че чува, далеч зад Отряда, над тропота и потупването на краката им, да звучи следяща ги стъпка, която не бе ехо.

Бяха изминали толкова път, колкото хобитите можеха да издържат без почивка, и всички мислеха къде ще могат да поспят, когато отдясно и отляво стените изчезнаха. Като че бяха преминали през някаква сводеста порта в черно и пусто пространство. Изотзад мощно нахлуваше топъл въздух, а мракът отпред хладнееше по лицата им. Спряха и тревожно се скупчиха един до друг.

Гандалф изглеждаше доволен.

- Избрал съм верния път - каза той. - Най-сетне навлизаме в жилищната част и предполагам, че не сме далеч от източния край. Но сме високо, ако не греша, много по-високо от Смутнолейската порта. Както усещам въздуха, сигурно сме в просторна зала. Ще рискувам за малко да светна както трябва.

Той вдигна жезъла си и за кратък миг светлината избухна като мълния. Огромни сенки подскочиха и побягнаха и за секунда пътниците видяха над главите си

просторен свод, подпрян от множество могъщи колони, изсечени в камъка. Пред тях и от двете им страни се разтваряше огромна пуста зала; полирани и гладки като стъкло, черните й стени блестяха и сияеха. Видяха още три входа, три мрачни черни арки -една на изток, право пред тях, и по една отляво и отдясно. После светлината изгасна.

- Засега ще рискувам само толкова - каза Гандалф. - Тук някога имаше големи прозорци в планинския склон и шахти, водещи към светлината в най-горните етажи на Мините. Мисля, че сега сме ги достигнали, но навън отново е нощ и до сутринта няма да разберем дали е така. Ако съм прав, утре може наистина да видим как зората наднича през прозорците. Но междувременно е за предпочитане да не продължаваме. Нека си починем, ако можем. Досега всичко мина добре и отхвърлихме по-голямата част от мрачния преход. Но ни чака още много път до Портата, отворена към света.

Прекараха тази нощ в огромната пещерна зала, сгушени един до друг в ъгъла, за да се предпазят от течението; откъм източната арка като че непрекъснато нахлуваше студен въздух. Докато лежаха, мракът тегнеше от всички страни, дълбок и безконечен; потискаха ги самотата и необятността на издълбаните зали, на безкрайно разклонените стълби и коридори. И най-дивите измислици, които мрачната мълва бе нашепвала на хобитите, бледнееха пред истинските ужаси и загадки на Мория.

- Тук някога трябва да е имало голяма навалица от джуджета - каза Сам - и всички да са ровичкали като язовци поне петстотин години, за да сътворят това, че отгоре на всичко и повечето е в корава скала! За какво са го направили? Сигурно не са живели из тия тъмни дупки?

- Не са дупки - каза Гимли. - Това е великото царство и град Джуджетвор. И в древни времена той не е бил тъмен, а пълен със светлина и величие, както го помнят и до днес нашите песни.

Той се надигна и изправен в мрака, запя с дълбок глас, а ехото се носеше към свода:

Светът бе млад, върхът зелен
и Месецът неопетнен,
без име - камък, вир, треви,
Дурин, когато се яви.
Той имена им отреди,
пи млади изворни води;
той в Огледалното се взря
и сякаш перлен низ съзря-
корона бледа от звезди
над образа му да трепти.

Светът бе чист, висок върхът
и още тачеше светът
крале могъщи в Гондолин
и Нарготронд; но пътят син
на Запад бе им отреден.
Светът бе чист в Дуринов ден.

Той беше крал със трон висок
в подземен каменен чертог
с таван от злато, сребрен под
и с руни над вълшебен вход.
Звезди, и слънце, и луна
дариха ясна светлина
в кристални лампи да блести,

навън щом мракът се сгъсти.

Там чук напевно зазвъня,
длето дълбаеше стена;
ковяха там и меч, и щит;
миньор пробиваше гранит.
Берил, и перли, и опал,
и ризници от здрав метал,
топор и броня, меч и шлем
там трупаха се ден след ден.

Народът му неуморим
със песен славеше Дурин,
разляха арфи нежен звън
и пееха тръби навън.

Светът е сив, върхът е стар,
в ковачницата няма жар;
не ще запее арфа пак -
Дурин лежи в гробовен мрак
далеч от светлина и шум
във Мория, във Хазад-дум.
Но и до днес блестят звезди
под Огледалните води -
короната сред мрака син
очаква и до днес Дурин.

- Харесва ми! - каза Сам. - Бих искал да го науча. *Във Мория, във Хазад-дум!* Но като мисля за всички тия лампи, мракът ми се струва по-тежък. Има ли още по тия места купища злато и скъпоценности?

Гимли мълчеше. След като бе изпял песента си, той не желаеше да каже нищо повече.

- Купища скъпоценности? - обади се Гандалф. - Не. Орките неведнъж са плячкосвали Мория, нищо не е останало из горните зали. А откакто избягаха джуджетата, никой не смее да подири шахтите и съкровищниците из дълбините - залива ги вода... или сянката на страха.

- Тогава защо джуджетата искат да се върнат? - запита Сам.

- За *митрил* - отговори Гандалф. - Богатството на Мория не се криеше в златото и скъпоценностите, играчките на джуджетата; нито в желязото, техния слуга. Вярно, намираха ги тук, особено желязото, но нямаше нужда да дълбаят за тях - от търговия можеха да получат всичко, което желаеха. Защото единствено тук в цял свят се намираше морийското или истинското сребро, както го наричаха някои; елфическото название е *митрил.* Джуджетата имат друго название, което не казват никому. Той струваше десет пъти повече от златото, а днес изобщо няма цена, защото малко е останал по земята, а дори и орките не смеят да дълбаят тук, за да го дирят. Залежите водят на север, към Карадрас, и надолу, към мрака. Джуджетата не разказват за това, но както бе основа на богатството им, *митрилът* стана и тяхна гибел - прекалено алчно и прекалено дълбоко копаха те и нарушиха покоя на онова, от което избягаха. Злото на Дурин. Почти всичко, което те изнесоха на бял свят, е събрано от орките и поднесено като данък на Саурон, който ламти за него. *Митрил!* Всички го желаеха. Той можеше да се кове като мед и да се полира като стъкло, а джуджетата знаеха как да изработват от него метал - лек и все пак по-твърд от закалена стомана. По красота приличаше на обикновено сребро, но хубостта на митрила не губеше блясък, нито потъмняваше. Елфите го обичаха от душа и между другото го използваха, за да правят *итилдин,* звездолун, който

видяхме на вратата. Билбо имаше митрилова ризница, подарък от Торин. Питам се какво ли е станало с нея? Сигурно до ден-днешен събира праха в Дома на матомите в Голям Дълбалник.

- Какво? - сепна се Гимли. - Ризница от морийско сребро? Това е бил кралски подарък!

- Да - съгласи се Гандалф. - Никога не съм му го казвал, но тя струваше повече от цялото Графство с всичко в него.

Фродо премълча, но пъхна ръка под туниката си и докосна брънките на ризницата. Обхващаше го шемет при мисълта, че се е разхождал с цялата стойност на Графството под якето си. Знаеше ли Билбо? Не се съмняваше, че Билбо отлично е знаел всичко. Подаръкът наистина бе кралски. Но сега мислите му отлетяха надалеч от мрачните Мини - към Ломидол, към Билбо и към Торбодън в дните, когато Билбо още живееше там. От все сърце желаеше да се върне в ония дни, да не е чувал за Мория, за *митрил...* и за Пръстена.

Настана дълбока тишина. Другите заспаха един по един. Фродо бе на стража. Обхвана го ужас, пропълзял сякаш като дъх от дълбините през невидими врати. Ръцете му изстинаха, по челото му изби пот. Вслушваше се. През тези два безкрайни часа той цял се бе превърнал в слух, ала не чу никакъв звук, дори и въображаемото ехо на стъпки.

Нарядът му почти бе привършил, когато в далечината, където предполагаше, че е западният свод, му се стори, че вижда две бледи светли точки, почти като фосфоресциращи очи. Сепна се. Главата му бе клюмнала. „Без малко да заспя на пост - помисли си той. - Тъкмо започвах да сънувам." Изправи се, разтърка очи и стоя, загледан в мрака, докато Леголас го смени.

Легна си и бързо заспа, но сънят като че продължаваше - дочу шепот и видя как две бледи светли точки бавно се приближават. Събуди се. Другарите му тихичко разговаряха край него и неясна светлина огляваше лицето му. Високо над източната арка, през една шахта близо до свода, прозираше смътно сияние; а от другата страна на залата през северната арка също примигваше слаба далечна светлина.

Фродо се надигна и седна.

- Добро утро! - каза Гандалф. - Защото най-сетне отново е утро. Виждаш ли, аз бях прав. Намираме се високо в източния край на Мория. Преди да свърши днешният ден, трябва да намерим голямата порта, и да видим водите на Огледалното езеро сред Смутнолейската долина.

- Ще се радвам на това - каза Гимли. - Видях Мория и тя наистина е велика, но днес е мрачна и зловеща; не открихме следи от моя народ. Сега се съмнявам, че Балин изобщо е идвал насам.

След като закусиха, Гандалф реши да продължат незабавно.

- Уморени сме, но навън ще си починем по-добре - каза той. - Мисля, че никой от нас не би желал да прекара още една нощ в Мория.

- Наистина - каза Боромир. - Кой път ще изберем? През източната арка ли?

- Може би - отвърна Гандалф. - Но още не знам точно къде сме. Ако не съм се объркал съвсем, предполагам, че сме по-горе и по-северно от Голямата порта и навярно няма да е лесно да открием верния път надолу към нея. Май източната арка ще се окаже пътят, който трябва да поемем, но преди да решим, трябва да се огледаме наоколо. Да идем към тая светлина в северната врата. Ако можем да намерим прозорец, това ще ни помогне, но се боя, че светлината идва само по дълбоки шахти.

Воден от Вълшебника, Отрядът мина под северната арка. Озоваха се в по-широк коридор. Проблясъците ставаха все по-ярки и пътниците видяха, че те долитат откъм една врата отдясно. Високата, правоъгълна порта все още се държеше на пантите си и бе открехната. Зад нея имаше просторна квадратна стая. Тя бе осветена смътно, но за очите им, взирали се толкова дълго в мрака, изглеждаше ослепително ярка и влизайки, те замижаха.

Краката им потънаха в дълбокия прах по пода и се препънаха в някакви предмети, проснати край вратата, чиято форма отначало не успяха да различат. Стаята бе осветена от широка шахта, прорязана високо в отсрещната източна страна; тя се издигаше косо нагоре и нейде във висините се мержелееше късче синьо небе. Лъчите от шахтата падаха право върху една маса насред стаята - самотен продълговат блок, висок около два фута, върху който бе положена грамадна плоча от бял камък.

- Прилича на гробница - промърмори Фродо и с някакво странно предчувствие за зла прокоба се приведе да погледне плочата по-отблизо. Гандалф бързо застана до него.

На плочата бяха издълбани руни:

{Липсва картинката. Моля някой да я сканира и изпрати на sfiction_bg@mail.com}

- Това са даеронови руни, каквито използваха някога в Мория каза Гандалф. - На езиците на хората и джуджетата тук е изписано:

БАЛИН, СИН НА ФУНДИН,
ВЛАДЕТЕЛ НА МОРИЯ

- Значи той е мъртъв - каза Фродо. - Боях се, че ще е така. Гимли дръпна качулката пред лицето си.

Глава 5

МОСТЪТ НА ХАЗАД-ДУМ

Отрядът на Пръстена стоеше безмълвно край гроба на Балин. Фродо си мислеше за Билбо, за дългата му дружба с джуджето за отдавнашното посещение на Балин в Графството. Сред тази прашна планинска зала му се струваше, че това е било преди хиляда години и на другия край на света.

Най-после те се размърдаха, вдигнаха погледи и взеха да търсят нещо, което би им разкрило съдбата на Балин и какво е станало с неговите спътници. От другата страна на залата, под шахтата, имаше още една, по-малка врата. Сега виждаха, че край двете врати лежат купчинки кости, размесени с пречупени мечове, секири и разцепени щитове и шлемове. Някои от мечовете бяха извити оркски ятагани с почернели остриета.

В скалните стени бяха издълбани многобройни ниши, в които лежаха големи дървени сандъци, обковани с желязо. Всички бяха разбити и ограбени, но край строшения капак на един от тях лежаха останки от книга. Тя бе накълцана, надупчена, отчасти изгорена и толкова зацапана с чернилка и други тъмни петна, напомнящи засъхнала кръв, че почти не можеше да се разчете. Гандалф я повдигна внимателно, но когато я положи на плочата, листовете изпукаха и взеха да се трошат. Известно време той мълчаливо се взира в нея. Застанали до него, Фродо и Гимли видяха как много внимателно прелиства страниците, изписани от множество различни ръце с руните на Мория и Дейл, а тук-там и с елфически шрифт.

Най-после Гандалф вдигна очи.

- Изглежда, това е летопис за съдбата на народа на Балин - каза той. - Предполагам, че започва с идването им в Смутнолейската долина преди около тридесет години: номерата на страниците навярно са свързани с годините от идването им. Най-горната е обозначена *едно-три,* тъй че от началото липсват поне две. Чуйте това!

Ние прогонихме орките от голямата порта и караулната... - мисля, че така трябва да се чете; следващата дума е размазана и обгорена, навярно е *зала* -

...изклахме много от тях под яркото - така ми се струва - *слънце сред долината. Флои бе убит от стрела. Той съсече грамадния.* После има петно и следва: *Флои под тревата край Огледалното езеро.* Не мога да разчета един-два реда по-нататък. След това идва: *Заселихме се в двадесет и първата Северна зала. Там има...* не мога да разчета какво. Споменава се думата шахта. И сетне: *Балин постави своя трон в Залата на Мазарбул*.

- Залата на Летописите - каза Гимли. - Предполагам че сега сме в нея.

- Е, тук за дълго не се разчита нищо - каза Гандалф - освен думата злато. Секирата на Дурин и нещо като шлем. После: *От днес Балин е владетел на Мория*. С това изглежда завършва първата глава. Има няколко звездички и започва друг почерк, мога да разчета: *открихме истинско сребро*, а по-нататък думите *добре изкован*, сетне не е ясно, а, разбрах! *митрил*, и последните два реда: *... Оин да търси горните оръжейници на Третата Дълбина*, неясно, *на запад*, петно, *към Зелениковата порта*.

Гандалф помълча и остави настрана няколко листа.

- Има много подобни страници, набързо изписани и безнадеждно повредени, но на тая светлина почти не мога да ги разчета - каза той. - Сега тук трябва да липсват доста листове, защото започват с номер пет, накъсани и зацапани; не мога да ги разчета. Я да видя! Не, прекалено са накъсани и зацапани; не мога да ги разчета. На слънчева светлина бих се справил по-добре. Чакай! Тук има нещо: широк, енергичен почерк с елфически букви.

- Това ще да е ръката на Ори - каза Гимли, надничайки над лакътя на вълшебника. - Той пишеше красиво и бързо, и често използваше елфическите писмена.

- Боя се, че красивият почерк е трябвало да записва зли вести - каза Гандалф. - Първата ясна дума е скръб, останалото от реда се губи и завършва с *вчера*. Да, трябва да е вчера, и по-нататък: *десетият ден на ноември Балин, владетел на Мория, загина в Смутнолейската долина. Той беше отишъл сам да надзърне в Огледалното езеро. Един орк, прикрит зад скалите го прониза със стрела. Ние съсякохме орка, но още много... нагоре от изток покрай Сребропът*. Остатъкът от страницата е толкова неясен, че едва различавам каквото и да било, но мисля, че разчитам: *залостихме портите, а после можем да ги удържим за дълго, ако...* след това може би *ужасен* и *понесем*. Бедният Балин! Изглежда по-малко от пет години е носил титлата, която си извоюва. Питам се какво ли е станало след това, но нямаме време да гадаем над последните няколко страници. Ето най-последната. - Той помълча и въздъхна. - Зловещо четиво. Боя се, че краят им е бил жесток. Слушайте! *Не можем да излезем. Те превзеха Моста и втората зала. Фрар, Лони и Нали паднаха там*. Следващите четири реда са толкова зацапани, че разчитам само: *замина преди 5 дни*. Последните редове гласят: *Езерото се разля до стените на Западната порта. Стражът на Водата отнесе Оин. Не можем да излезем. Краят идва*. После: *тъпани, тъпани в дълбините*. питам се какво ли значи това. И последният надпис е надраскан с провлачени елфически букви: *Те идват*. Няма нищо друго.

Гандалф замлъкна и потъна в размисъл. Изведнъж заплахата и ужасът на залата обзеха целия Отряд.

- Не можем да излезем - промърмори Гимли. - Имахме късмет, че езерото бе поспаднало и Стражът дремеше на дъното в южния край.

Гандалф надигна глава и се огледа.

- Изглежда те са отбранявали докрай двете врати - каза той. - но по онова време са били останали малцина. Тъй е завършил опитът отново да бъде завоювана Мория! Храбър, но безумен. Не е настъпило още времето. А сега мисля, трябва да се сбогуваме с Балин, син на Фундин. Тук трябва да лежи той, в залите на прадедите си. Ние ще вземем тази книга, Книгата на Мазарбул, и по-късно ще е проучим внимателно. Най-добре я пази ти, Гимли, и ако имаш възможност, отнеси я на Даин. Тя ще го заинтригува, макар и дълбоко да го наскърби. Хайде да

вървим! Утрото отминава.

- Накъде ще тръгнем? - запита Боромир.

- Обратно към голямата зала - отвърна Гандалф. - Но идването ни дотук не бе напразно. Сега знаем къде сме. Както казва Гимли, това трябва да е залата на Мазарбул, а другата - двадесет и първата зала на Северния край. Следователно трябва да минем през източната арка и да слизаме надясно, на юг. Двадесет и първа зала трябва да е на Седмото ниво, тоест шест етажа над нивото на Портите. Хайде! Да се връщаме в голямата зала.

Едва бе изрекъл тези думи, когато мощно тътнещо бумтене долетя сякаш от далечните дълбини и разтърси камъка под краката им. Разтревожени, те се хвърлиха към вратата. Дум, дум - раздаде се отново, като че гигантски ръце превръщаха самите пещери на Мория в огромен тъпан. После отекна тръбен звук - в голямата пещера мощно изсвири рог и нейде по-далече му отвърнаха рогове и пронизителни крясъци. Долетя забързания шум на безброй стъпки.

- Те идат! - извика Леголас.

- Не можем да излезем - каза Гимли.

- Капан! - извика Гандалф. - Защо се бавих? Ето ни, хванати както някога джуджетата. Но тогава не съм бил тук. Ще видим какво...

Дум, дум - изгърмяха тъпаните и стените се разтърсиха.

- Затворете вратите и ги залостете с нещо! - изкрещя Арагорн. - И докато можете, не сваляйте раниците - все още има надежда да си пробием път.

- Не! - каза Гандалф. - Не бива да се затваряме. Оставете източната врата широко разтворена! Ако имаме възможност, ще тръгнем натам.

Отново се раздаде дрезгавият вой на рога, последван от пискливи гласове. Със звън и тракане Отрядът изтегли мечовете си. Гламдринг сияеше с бледа светлина, ръбовете на Жилото проблясваха. Боромир подпря с рамо западната врата.

- Чакай малко! Не я затваряй още! - каза Гандалф.

Той изтича до Боромир и се възправи в цял ръст.

- Кой идва тук да смути покоя на Балин, Владетел на Мория? - мощно извика вълшебникът.

Избухна дрезгав смях, сякаш камъни се сипеха в кладенец; сред този шум се открои гърлен заповеден глас. Дум, дум, дум - продължаваха да тътнат тъпаните из дълбините.

С бързо движение Гандалф застана пред открехнатата врата и протегна напред жезъла си. Ослепителен блясък заля залата и коридора отвън. За миг вълшебникът надзърна натам. Из коридора засвистяха стрели и той отскочи назад.

- Там има безброй орки - каза той. - Някои са грамадни и зли - черни Уруки от Мордор. Засега се колебаят, но с тях има и още някой. Мисля, че е огромен пещерен трол и може би не е сам. Нататък няма надежда за бягство.

- И изобщо няма да има надежда, ако дойдат и на другата врата - каза Боромир.

- Засега не се чува нищо - каза Арагорн, който стоеше край източната врата и се ослушваше. - От тази страна по коридора се спуска стръмна стълба - тя явно не отива обратно към голямата зала. Но би било зле да бягаме слепешком, гонени по петите. Не можем да залостим вратата. Тя се отваря навътре, а ключът е изчезнал и ключалката - счупена. Първо трябва да направим нещо, за да задържим неприятеля. Ще ги накараме да се боят от Залата на Мазарбул - зловещо добави той, опипвайки острието на своя меч Андурил.

В коридора отекнаха тежки стъпки. Боромир се хвърли към вратата и я избута назад; после я заклини с парчета от счупени мечове и дървени отломки. Отрядът се оттегли към другия край на залата. Но не им се отдаде да избягат. Страхотен удар олюля портата; сетне тя бавно започна да се открехва, избутвайки подпорите

назад. През разширяващата се пролука се промъкна огромна ръка и рамо с тъмнозелена люспеста кожа. После под тях се пъхна и грамаден, плосък крак без пръсти. Навън тегнеше мъртва тишина.

Боромир се хвърли напред с все сила съсече ръката, но мечът му издрънча, отскочи и падна от разтърсената му десница. Острието бе нащърбено.

За своя изненада Фродо изведнъж усети как в сърцето му пламва гняв. "Графството!" - изкрещя той, скочи до Боромир, наведе се и намушка с Жилото чудовищния крак. Раздаде се рев и кракът се дръпна назад, като едва не изтръгна Жилото от ръката на Фродо. Черни капки се стичаха от острието и димейки, се разливаха по пода. Боромир опря плещи във вратата и отново я затвори.

- Победа за Графството! - възкликна Арагорн. - Яко хапят хобитите! Добър меч имаш, Фродо, сине Дрогов!

Вратата изтрещя, после още и още. Тарани и чукове блъскаха по нея. Тя се пропука, олюля се и изведнъж зейна широко разтворена. Със свистене вътре нахлуха стрели, но се удариха в северната стена и паднаха на пода, без да причиняват вреда. Изсвири рог, затрополиха нозе и орките един подир друг нахълтаха в залата.

Не успяха да преброят колцина са нападателите. Схватката бе жестока, но орките се стъписаха пред яростната съпротива. Леголас прониза със стрели гърлата на двамина. Гимли насече краката на трети, който бе скочил върху гроба на Балин. Мнозина паднаха под мечовете на Боромир и Арагорн. Когато рухна тринадесетият, останалите избягаха с крясъци, оставяйки защитниците здрави и читави освен Сам, който бе леко одран по главата. Бързото навеждане го бе спасило и той бе съсякъл нападащия орк с як удар на могилния си меч. В кафявите му очи тлееше огън и ако можеше да го види сега, Тед Пясъчкин би отстъпил изплашено.

- Време е! - извика Гандалф. - Да вървим, преди тролът да се е върнал!

Но в мига, когато се оттеглиха, преди още Пипин и Мери да бяха стигнали до стълбата, в залата нахлу огромен оркски вожд, висок почти колкото човек и облечен от глава до пети в черна ризница; свитата му се бе струпала отзад на прага. Широкото му плоско лице бе смугло, очите му пламтяха като въглени и езикът му бе червен; размахваше грамадно копие. С тласък на широкия си щит той отби меча на Боромир, отблъсна го назад и го повали на замята. С бързината на нападаща змия се гмурна под удара на Арагорн, втурна се сред Отряда и запрати копието си право срещу Фродо. Ударен отдясно в ребрата, Фродо отхвръкна към стената и остана забоден там. Сам с вик посече копието и то се пречупи. Оркът захвърли останалото парче и измъкна ятагана си, но в този миг Андурил се стовари върху шлема му. Блеснаха огнени искри и шлемът се разцепи на две. Оркът падна с разбита глава. Свитата му избяга с вой, щом Боромир и Арагорн се хвърлиха напред.

Дум, дум - продължаваха да бият тъпаните в дълбините. Отново затътна могъщия глас.

- Сега! - изкрещя Гандалф. - Сега е последния шанс. Бягайте, ако ви е мил животът!

Арагорн вдигна падналия край стената Фродо и хукна към стълбата, тласкайки пред себе си Мери и Пипин. Останалите го последваха, но Леголас трябваше да влачи Гимли подир себе си - въпреки опасността той се бавеше край гроба на Балин с приведена глава. Под натиска на Боромир източната врата се завърти на скърцащите панти и се намести в рамката си. От двете страни имаше големи железни халки, но нямаше как да я залостят.

- Аз съм наред – изпъшка Фродо. – Мога да вървя. Остави ме!

От смайване Арагорн едва не го изтърва.

- Мислех, че си мъртъв! – извика той.

- Още не! – каза Гандалф. – Но ще се чудим, когато му дойде времето. Бягайте

всички надолу по стълбата! Изчакайте ме долу няколко минути, но ако не дойда скоро, продължавайте! Бързайте и избирайте пътя, който води надясно и надолу.

- Не можем да те оставим сам да удържиш вратата! – каза Арагорн.

- Правете каквото ви казвам! – грубо отвърна Гандалф. – Тук мечовете са безполезни. Бягайте!

Нямаше никаква шахта и тунелът тънеше в непрогледен мрак. Пипнешком се спуснаха по дългата стълба и спряха да се огледат, но не видяха нищо освен високо горе неясно блещукащия жезъл на вълшебника. Изглежда, той все още стоеше на стража край затворената врата. Фродо дишаше тежко и се подпираше на Сам, който го бе обгърнал с ръка. Стояха в мрака и се взираха нагоре. Фродо сякаш дочу гласа на Гандалф да мърмори слова, които ехото разнасяше с въздишка под наклонения свод. Не можа да разбере смисъла им. Стените трепереха. От време на време громоляха и тътнеха ударите на тъпани: *дум, дум.*

Внезапно бяла светлина проряза мрака в края на стълбата. После се раздаде глух грохот и сгромолясване на нещо тежко. Тъпаните бясно заблъскаха: *дум-бум, дум-бум,* сетне замлъкнаха. Гандалф дотърча по стълбата и се отпусна на пода сред спътниците си.

- Добре, добре! И това мина! – изрече вълшебникът, като се изправяше с усилие. – Сторих всичко, каквото можах. Но си намерих майстора и едва не загинах. Ала не стойте тук! Вървете! Засега ще трябва да се оправяте без светлина – борбата ме съсипа. Вървете! Вървете! Къде си, Гимли? Ела с мен напред! Останалите – плътно след нас!

Препъваха се подир него и се питаха какво ли се бе случило. *Дум, дум* – отново загърмяха тъпаните. Сега те звучаха приглушено в далечината, но се приближаваха Нищо друго не подсказваше за потеря – нито трополене на крака, нито гласове. Гандалф отминаваше завоите, наляво и надясно, изглежда, защото тунелът водеше в желаната от него посока. От време на време някоя стълба от петдесетина и повече стъпала водеше към по-долен етаж. Засега това бе главната опасност, защото в мрака не можеха да видят къде започва спускането, преди да стигнат до него и краката им да срещат пустотата. Гандалф опипваше със жезъла като слепец.

След около час бяха изминали малко повече от една миля и бяха слезли по множество стълби. Все още не чуваха преследвачи. Вече почти бяха готови да повярват, че ще избягат. В края на седмото стълбище Гандалф спря.

- Става горещо! – изпъшка той. – Трябва най-сетне да сме слезли до нивото на Портата. Мисля, че скоро ще е време да търсим ляв завой, който да ни отведе на изток. Трябва да си почина малко, та ако ще всички изчадия на орките да са по петите ни.

Гимли го хвана за ръката и му помогна да седне на стъпалото.

- Какво стана горе при вратата? – запита той. – С кого се срещна? С онзи, който би тъпаните ли?

- Не знам – отвърна Гандалф. – Но изведнъж се сблъсках с нещо, което не бях срещал до днес. Не можах да измисля нищо, освен да опитам да наложа върху вратата затварящо заклинание. Знам много подобни заклинания, но за да стане както трябва е нужно време, а дори тогава вратата може да се разбие със сила. Стоях там и чувах гласовете на орките от другата страна – очаквах всеки миг да я изкъртят. Не можех да разбера какво казват; изглежда говореха на гнусния си език. Схванах само *гаш,* което значи огън. После нещо влезе в залата – усетих го през вратата – и дори орките се изплашиха и замлъкнаха. То се вкопчи в желязната халка и сетне забеляза мен и заклинанието ми. Нямам представа какво беше, но никога не съм се сблъсквал с подобен противник. Противозаклинанието беше страхотно. То едва не ме унищожи. За миг вратата се изтръгна изпод

властта ми и взе да се открехва. Трябваше да изрека Заповедното слово. Напрежението се оказа преголямо. Вратата се пръсна на парчета. Отвъд нея нещо като черен облак забулваше светлината и аз отхвръкнах надолу по стълбата. Цялата стена рухна, а мисля, че отгоре се стовари и сводът. Боя се, че сега Балин е погребан надълбоко, а може би още нещо лежи до него. Не знам. Но поне сега тунелът зад нас е затрупан навеки. Ах! Никога не съм се чувствал толкова изтощен, но вече ми минава. А сега какво ще речеш ти, Фродо? Нямах време да го кажа, но никога през живота си не съм изпитвал такава радост, както когато заговори. Боях се, че Арагорн носи един храбър, но мъртъв хобит.

- Ами какво да река? – отвърна Фродо. – Мисля, че съм жив и здрав. Ударен съм и ме боли, но това се понася.

- Е – обади се Арагорн, - мисля само да кажа, че хобитите са издялани от такъв як материал, какъвто не съм срещал досега. Ако знаех, щях да говоря по-кротко в хана в Брее! Ударът на онова копие можеше да промуши глиган!

- Аз пък се радвам да съобщя, че мене не можа да ме промуши – отговори Фродо, - макар да се чувствам тъй, сякаш съм минал между наковалня и чук.

Не каза нищо повече. Всяко вдишване му причиняваше болка.

- На Билбо си се метнал – каза Гандалф. – Както казах някога и за него, в теб се крие повече, отколкото вижда окото.

Фродо се запита дали в тая забележка не се крие някакъв по-дълбок смисъл.

Продължиха напред. Не след дълго Гимли заговори. Зорките му очи виждаха добре в мрака.

- Мисля, че напред има светлина - каза той. - Но не е дневна светлина. Червена е. Какво ли може да бъде?

- *Гаш!* - промърмори Гандалф. - Питам се дали не са имали предвид това, че в по-долните нива има пожар? Все едно, можем само да продължаваме напред.

Скоро не остана място за съмнения - всички виждаха светлината. Тя трепкаше и лъщеше по стените на тунела пред тях. Сега различаваха пътя си - напред коридорът се спускаше стръмно към невисока арка; през нея долиташе червеникаво сияние. Въздухът ставаше много горещ.

Когато стигнаха до арката, Гандалф им направи знак да изчакат и мина напред. Спря от другата страна и заревото обагри лицето му в червено. Той бързо отстъпи назад.

- Тук има някаква нова дяволия, очевидно измислена в наша чест - каза той. - Но сега знам къде сме - достигнали сме Първата дълбина, нивото точно под Портата. Това е Втората зала на Стара Мория, а Портата е наблизо - на не повече от четвърт миля наляво, в източния край. През Моста, нагоре по широката стълба, през просторната Първа зала - и навън! Но елате да видите!

Надникнаха навън. Пред тях се разтваряше нова пещерна зала. Тя бе по-висока и много по-дълга от онази, в която бяха прекарали нощта. Намираха се в източния й край; на запад залата тънеше в мрак. През средата минаваше двойна редица високи колони. Те бяха изваяни като дънери на могъщи дървета, чиито корони подпираха свода с разклоненията на ажурна каменна украса. Стволовете им бяха гладки и черни, но сега в тях мрачно се отразяваше червеното сияние. Точно отсреща, край подножието на две огромни колони, през пода зееше широка пукнатина. От нея бликаше огненочервена светлина, от време на време пламъци облизваха ръба и се виеха край основите на колоните. Ивици черен пушек трептяха в горещия въздух.

- Ако бяхме дошли по главния път от горните зали, сега щяхме да бъдем в капан - каза Гандалф. - Да се надяваме, че огънят ни отделя от преследвачите. Елате! Няма време за губене.

Още преди да довърши, те отново дочуха наближаващите тъпани: *дум, дум, дум.* Откъм сенките в западния край на залата долетяха крясъци и свирене на рог. *Дум, дум* - сякаш дори колоните се разтърсиха и пламъците заиграха.

- А сега към последната надпревара! - каза Гандалф. -Все още можем да избягаме, ако слънцето грее навън. След мен!

Той зави наляво и се втурна напред по гладкия под на залата. Разстоянието бе по-голямо, отколкото изглеждаше. Докато бягаха подир него, чуха отзад засилено от ехото тропoлене на безброй тичащи нозе. Надигна се пискливи вой - бяха ги видели. Задрънча, затрака стомана. Над главата на Фродо прелетя стрела.

- Не са очаквали това - разсмя се Боромир. - Огънят им пресича пътя. Другаде са ни чакали!

- Гледай напред! - подвикна Гандалф. - Наближаваме Моста. Той е опасен и тесен.

Изведнъж Фродо видя пред себе си черна бездна. В края на залата подът пропадаше към незнайни дълбини. До изхода можеше да се стигне само по крехък каменен мост без бордюр и перила, прехвърлен над бездната в петдесетфутова дъга. Това бе древна предпазна мярка на джуджета срещу враг, завзел Първата зала и входовете. Тук можеше да се минава само в колона. Гандалф спря на ръба и останалите се струпаха зад него.

- Води ни, Гимли! - каза той. - След него Пипин и Мери. Право напред и после нагоре по стълбата зад вратата!

Наоколо падаха стрели. Една отскочи от Фродо. Друга проби шапката на Гандалф и остана там като черно перо. Фродо се озърна. Зад огъня се рояха черни фигури - там, изглежда, имаше стотици орки. Размаханите им копия и ятагани хвърляха кървавочервени отблясъци под светлината на пламъците. *Дум, дум* - все по-могъщо тътнеха тъпаните, -*дум, дум.*

Леголас се обърна и положи стрела на тетивата, макар че разстоянието бе прекалено дълго за малкия му лък. Но изведнъж ръката му се отпусна и стрелата падна на пода. Той нададе вик на отчаяние и страх. Появиха се два огромни трола; те носеха грамадни каменни плочи и ги хвърляха като мост над огъня. Но не троловете бяха изпълнили елфа с ужас. Редиците на орките се разтвориха и те се струпаха настрани, като че сами се бояха от онова, що идваше иззад тях. Не се виждаше какво е: то бе като огромна сянка, сред която се криеше мрачна фигура, може би с човешка форма, ала много по-голяма, тя сякаш бе сбрала всичката мощ и ужас на света и ги излъчваше пред себе си.

Чудовището стигна до огъня и светлината притъмня като прихлупена от облак. После то се метна с един скок през пукнатината. Пламъците с рев се издигнаха насреща му и го обвиха; из въздуха се завихри черен дим. Буйно развяната му коса лумна като пожар. В дясната си ръка стискаше меч като остър огнен език; в лявата държеше многожилен камшик.

- Ай! Ай! - изстена Леголас. - Балрог! Балрог е дошъл!

Гимли гледаше с широко разтворени очи.

- Злото на Дурин! - изкрещя той, изтърва секирата и закри лицето си с длани.

- Балрог! - промърмори Гандалф. - Сега разбирам. - Той се олюля и тежко се подпря на жезъла. - Каква злочестина! А аз вече съм изтощен.

Обляна от огън, черната фигура се носеше към тях. Орките закрещяха и се изсипаха надолу по каменните мостове. Тогава Боромир надигна рога си и могъщо изсвири. Предизвикателният зов отекна гръмко, забушува като вик на цяла армия под пещерния свод. За миг орките се отдръпнаха и дори огнената сянка спря. Сетне ехото заглъхна изведнъж, като пламъче, пометено от черен вихър, и враговете продължиха напред.

- През Моста! - извика Гандалф, сбирайки цялата си сила. -Бягайте! Всички сте безсилни срещу този враг. Аз трябва да удържа теснината. Бягайте!

Вместо да послушат заповедта, Арагорн и Боромир стояха рамо до рамо зад Гандалф в края на моста. Останалите спряха пред вратата в дъното на залата и се обърнаха - не можеха да оставят водача си сам срещу врага.

Балрогът стигна до бездната. Гандалф стоеше насред моста, облегнат на жезъла в лявата си ръка, но в десницата му сияеше Гламдринг, студен и бял.

Врагът му отново спря насреща и сянката около него се разпери като огромни криле. Той надигна камшика, жилите изпукаха и застенаха. Огън излетя от ноздрите му. Но Гандалф стоеше твърдо.

- Не можеш да минеш - каза той.

Орките застинаха на място и настана мъртвешка тишина.

- Аз съм служител на Тайния огън, притежател на Анорския пламък. Не можеш да минеш. Не ще ти помогне мрачният огън, о, пламък на Удун. Върви си в Сянката! Не можеш да минеш.

Балрогът не отговори. Огънят в него сякаш изгасна, но мракът укрепна. Той бавно пристъпи на моста и внезапно израсна до огромна висота, а крилете му се разпериха от стена до стена; но Гандалф все още се виждаше като неясно сияние в здрача; той изглеждаше дребен и съвсем сам - сив и прегърбен като съсухрено дърво пред връхлитаща буря.

От сянката излетя пламтящ червен меч.

Гламдринг му отвърна с бял проблясък.

Звънко проехтя ударът и лумна бял пламък. Балрогът падна възнак и мечът му се пръсна на разтопени отломки. Вълшебникът на моста се олюля, отстъпи крачка назад и отново застана неподвижно.

- Не можеш да минеш! - изрече той. С един скок балрогът се озова на моста. Камшикът му се виеше и съскаше.

- Той не може да издържи сам! - извика внезапно Арагорн и се втурна назад по моста. -*Елендил!* Аз съм с теб, Гандалф!

- Гондор! - изкрещя Боромир и се хвърли подир него. В този миг Гандалф вдигна жезъла и с мощен вик удари моста пред себе си. Жезълът се строши на две и падна от ръката му. Нагоре избликна ослепителна завеса от бял пламък. Мостът изпука. Камъкът под нозете на балрога се разтроши и рухна в пропастта, а остатъкът от моста се задържа в несигурно равновесие, треперейки като остра скала, протегната над пустотата.

Със страшен вик балрогът падна напред, сянката му се стрелна надолу и изчезна. Но падайки, той завъртя камшика си, жилите шибнаха коленете на вълшебника, обвиха ги и го повлякоха към ръба. Гандалф се олюля, рухна, безсилно се вкопчи в камъка и се плъзна към бездната.

- Бягайте, безумци! - изкрещя той и изчезна.

Огньовете изгаснаха и настана черен мрак. Вкаменен от ужас, Отрядът се вглеждаше в пропастта. Арагорн и Боромир едва успяха да изтичат назад, преди остатъкът от моста да рухне с пукот. Викът на Арагорн ги накара да се опомнят.

- Хайде! Аз ще ви водя сега! - призова ги той. - Трябва да изпълним последната му заръка. Следвайте ме!

Трескаво се запрепъваха по голямата стълба зад вратата. Арагорн ги водеше, Боромир тичаше последен. Горе имаше широк, отекващ коридор. Побягнаха по него. Фродо чу до себе си риданията на Сам и тогава разбра, че самият той плаче, тичайки. *Дум, дум, дум* -тътнеха зад тях тъпаните, сетне удариха печално и бавно като траурни барабани: -*грррроб!*

Бягаха. Светлината отпред се засилваше; в свода зееха широки шахти. Побягнаха още по-бързо. Излязоха в зала, обляна от ярка дневна светлина през високите източни прозорци. Пресякоха я тичешком. Минаха през грамадна разбита врата и внезапно пред тях се разкри Голямата порта - арка от ослепителна светлина.

В сенките зад огромните стълбове от двете й страни клечаха орки стражи, но вратите бяха разбити и съборени. Арагорн повали предводителя, който се изправи насреща му, а останалите побягнаха, ужасени от неговия гняв. Отрядът профуча край тях, без да им обръща внимание. Изтичаха през Портата и заподскачаха надолу по изтърканите от вековете грамадни стъпала - прага на Мория.

И тъй, най-сетне, вече изгубили надежда, те излязоха под открито небе и вятърът облъхна лицата им.

Спряха едва когато бяха извън обсега на стрелите. Наоколо се простираше Смутнолейската долина. Над нея тегнеше сянката на Мъгливите планини, но на изток слънчевите лъчи позлатяваха местността. Пладне бе отминало само преди час. Грееше слънце, облаците бяха бели и високи.

Озърнаха се. Арката на Портата зееше мрачно сред планинската сянка. Далеч под земята слабо и бавно тътнеха тъпаните: *гррроб.* Рядък черен пушек се провлачваше навън. Не се виждаше нищо друго, наоколо долината бе пуста. *Гррроб.* Най-сетне скръбта ги облада изцяло и те дълго плакаха - едни изправени и безмълвни, други проснати на земята. *Гррроб, гррроб.* Тъпаните заглъхнаха.

Глава 6

ЛОТЛОРИЕН

- Уви! Боя се, че не можем повече да стоим тук - каза Арагорн. Той погледна към планините, вдигна меча си и извика: - Сбогом, Гандалф! Не ти ли казвах: „Пази се, ако прекрачиш портите на Мория?" Уви, прав съм бил! На какво да се надяваме без теб? Той се обърна към Отряда.

- Ще трябва да минем и без надежда. Поне още можем да отмъстим. Нека се стегнем и не плачем повече! Елате! Дълъг път и славни дела ни чакат.

Станаха и се огледаха. На север долината се губеше в сенчеста теснина между две големи разклонения на планините, над които сияеха три бели върха - Селебдил, Фануидхол, Карадрас - Планините на Мория. В началото на теснината един поток се спускаше като бяла дантелена панделка по безкрайна стълба от ниски водопадчета и из въздуха в подножието на планините се носеше пенеста мъгла.

- Натам е Смутнолейската стълба - посочи Арагорн към водопадите. - По онзи дълбок път край потока щяхме да слезем, ако съдбата бе по-благосклонна.

- Или ако Карадрас не бе тъй жесток - добави Гимли. - Ето го там, подсмихва се на припек!

И той размаха юмрук към най-далечния от заснежените върхове, сетне му обърна гръб.

На изток разклонението на планините свършваше изведнъж и зад него се мержелееха необятните далечини. На юг, докъдето стигаше погледът, се простираха Мъгливите планини. Все още се намираха високо в западния край на долината. Под тях, на по-малко от миля, лежеше езеро. То бе дълго и овално, като острие на огромно копие, забито дълбоко в северния склон; но южният му край излизаше от сенките и се разстилаше под слънчевото небе. И все пак водите му бяха мрачни, тъмносини като небето в ясна привечер, гледано от осветена стая. Нито една вълничка не нарушаваше покоя на огледалната му повърхност. Равна зелена морава обграждаше от всички страни гладките скални ръбове.

- Там лежи Огледалното езеро, дълбокият Хелед-зарам! - печално каза Гимли. - Спомням си как той каза: „Дано да те възрадва гледката! Но не можем да се бавим там." А сега дълго ще трябва да пътувам, преди отново да ме споходи радостта. Ето че аз ще бързам напред, а той ще остане.

Отрядът се спусна надолу по Порталния път. Той бе неравен и разбит, губеше се като криволичеща пътека из пирена и прещипа, израсли сред пропуканите камъни. Но все още личеше, че в древни времена нагоре се е виело широко павирано шосе, идващо от низините на Кралството на джуджетата. На места край пътя лежаха каменни руини и зелени могилки, увенчани с въздишащи от вятъра крехки брези и ели. Остър завой на изток ги изведе към моравата край Огледалното езеро и там, недалеч от пътя, се издигаше самотна колона с пречупен връх.

- Това е Камъкът на Дурин! - извика Гимли. - Не мога да мина, без да се отклоня за миг да погледна чудото на долината!

- Побързай тогава! - каза Арагорн и се озърна към Портата. - Слънцето залязва рано. Орките може да не излязат, преди да се стъмни, но здрачът трябва да ни завари далеч от тук. Месецът е съвсем изтънял и нощта ще бъде мрачна.

- Ела с мен, Фродо! - извика джуджето, изскачайки от пътя. - Не бих те оставил да си идеш, без да видиш Хелед-зарам.

Фродо бавно тръгна подир него, привлечен от спокойната синя вода, въпреки болката и умората. Сам го последва.

Гимли спря край изправения камък и го огледа. Беше напукан, изтрит от времето и изящните руни по страните му не можеха да се разчетат.

- Тази колона отбелязва мястото, от което Дурин за пръв път погледнал в Огледалното езеро - каза джуджето. - Да погледнем и ние веднъж, преди да си заминем!

Приведоха се над мрачните води. Отначало не видяха нищо. После бавно различиха очертанията на околните планини, отразени в дълбоката синева, а над тях върховете като пламнали бели пера; отвъд се разтваряха небесните простори. И макар че горе грееше слънце, в дълбините като потънали скъпоценности сияеха трепкащи звезди. Не се виждаха само сенките на приведените пътници.

О, Хелед-зарам, прекрасен и вълшебен! - каза Гимли. - Там лежи Короната на Дурин, докато той отново се събуди. Сбогом! Той се поклони, обърна се и изтича през зелената ливада към пътя.

- Какво видяхте? - обърна се Пипин към Сам, но Сам бе прекалено унесен в мислите си, за да отговори.

Пътят зави на юг и бързо взе да се спуска надолу, навън от склоновете на долината. Малко след езерото минаха край дълбок, кристално бистър извор, от който водите преливаха през каменния ръб и проблясвайки, бълбукаха по стръмното си скално корито.

- Оттук извира Сребропът - каза Гимли. - Не пийте! Водата е леденостудена.

- Той събира води от много други планински потоци и бързо се превръща в пълноводна река - добави Арагорн. - Дълги мили ще изминем покрай него. Защото аз ще ви поведа по пътя, избран от Гандалф, и най-много се надявам да стигнем до горите, където Сребропът се влива във Великата река - ей там...

Всички погледнаха накъдето сочеше и видяха пред себе си как потокът подскача надолу към изхода от долината, после тече напред из низините, докато се изгуби в златистата омара.

- Там са горите на Лотлориен! - каза Леголас. - Най-прекрасната от всички земи на моя народ. Нийде няма дървета като в онзи край. Наесен листата им не падат, а се превръщат в злато. Сипят се чак напролет, когато напъпи младата зеленина и тогава клоните се отрупват с жълти цветя; и със злато се застилат горите, златен е сводът им, а колоните - сребърни, защото кората на дърветата е гладка и сива. Тъй се пее и до днес у нас, в Мраколес. Как би се радвало сърцето ми, ако можех да пристъпя под стряхата на този лес напролет!

- Моето ще се радва дори и през зимата - каза Арагорн. - Но дотам има още много мили. Да побързаме!

Отначало Фродо и Сам успяваха да догонват останалите, но Арагорн ги водеше с бърза крачка и след време двамата започнаха да изостават. От ранно утро не бяха хапвали нищо. Раната на Сам пареше като огън и му се виеше свят. Въпреки яркото слънце след душния мрак на Мория въздухът му се струваше пронизващо студен. Той потръпна. Фродо се задъхваше и всяка нова крачка му причиняваше все по-силна болка.

Най-после Леголас се озърна и като ги видя далече назад, каза нещо на Арагорн. Останалите спряха. Арагорн повика Боромир и изтича назад.

- Извинявай, Фродо! - загрижено възкликна той. - Толкова много неща се

случиха днес и толкова трябва да бързаме, че забравих за раната ти и за раната на Сам. Трябваше да се обадите. Не сторихме нищо, за да ви облекчим, а трябваше дори ако ни гонеха всички орки на Мория. Елате сега! Малко по-нататък има място, където можем да си починем. Там ще сторя за вас каквото е по силите ми. Хайде да ги отнесем, Боромире!

Скоро стигнаха до нов поток, който се спускаше от запад и вливаше бълбукащите си води в забързания Сребропът. Обединени, струите им се изливаха над зеленясалата скала и пенливо се сипеха в малка долина. Около нея растяха ниски, приведени ели, а склоновете бяха стръмни и обрасли с лишеи и боровинки. На дъното имаше равна площадка, сред която потокът шумно подскачаше по лъскавите камъчета. Там спряха да починат. Наближаваше три часът подир пладне, а бяха само на няколко мили от Портата. Слънцето вече клонеше към западния хоризонт.

Докато Гимли и двамата млади хобити разпалваха огън от храсти и елови клони и носеха вода, Арагорн се погрижи за Сам и Фродо. Раната на Сам не бе дълбока, но изглеждаше опасна и Арагорн я огледа с тревожно лице. След малко облекчено вдигна очи.

- Имаш късмет, Сам - каза той. - Мнозина са платили по-скъпо за първия си убит орк. Раната не е отровена, както често се случва с оркските оръжия. Сега ще я оправя и скоро ще зарасне. Измий я, когато Гимли затопли вода.

Той развърза кесията си и извади отвътре няколко сбръчкани листа.

- Сухи са и така губят част от целебната си сила, но все още ми остават няколко листа от *ателас,* които събрах край Бурния връх. Смачкай една във водата, после промий раната и аз ще я превържа. Сега е твой ред, Фродо!

- Аз съм добре - каза Фродо, който не желаеше да пипат дрехите му. - Трябваше ми само храна и малко почивка.

- Не! - каза Арагорн. - Трябва да видим какво са ти направили чукът и наковалнята. Все още се чудя как изобщо си оцелял.

Той предпазливо съблече старото яке и окъсаната туника и ахна от изумление. После се разсмя. Сребърната ризница искреше пред очите му като слънчев лъч по езерни вълни. Внимателно я свали, повдигна я и камъните по нея заблестяха като звезди, а звукът на разклатените брънки напомняше звъна на дъждовни капки.

- Гледайте, приятели! - възкликна той. - Ето една чудесна хобитова кожа дори и за най-благородния елфически принц! Ако се разчуе, че хобитите имат такива кожи, всички ловци от Средната земя ще препуснат към Графството.

- И стрелите на всички ловци в света биха били безполезни - каза Гимли, гледайки с изумление металната плетка. - Тава е ризница от митрил. Митрил! Никога не съм виждал или чувал за тъй прекрасна изработка. За тази ризница ли говореше Гандалф? Значи я е подценил. Но подаръкът е бил заслужен!

- Често се питах какво толкова правите с Билбо в стаичката му - каза Мери. - Благословен да е старият хобит! Сега го обичам повече от всякога. Дано доживеем да му го кажем!

Отдясно върху ребрата и гърдите на Фродо се разливаше тъмно, почти черно петно. Под ризницата той носеше риза от мека кожа, но на едно място брънките я бяха прорязали чак до плътта. Отляво също имаше драскотини и синини от удара в стената. Докато другите приготвяха трапезата, Арагорн проми натъртеното с отвара от *ателас.* Острият аромат изпълни малката долина и всички, които се приведоха над кипналата вода, усетиха свежест и нови сили. Скоро Фродо почувствува как болката изчезна и дишането му олекна; ала още много дни ударено място остана стегнато и болезнено при допир. Арагорн превърза ребрата му с няколко тампона от меко платно.

- Ризницата е удивително лека - каза той. - Ако можеш, облечи я пак. Олеква ми на сърцето, като знам, че я носиш. Не я сваляй дори нощем, освен ако съдбата те отведе на място, където да си в безопасност за известно време; а рядко ще имаш

това щастие, додето трае походът.

След като похапнаха, Отрядът се приготви за път, Изгасиха огъня и грижливо укриха пепелта. После се измъкнаха от долината и отново поеха по пътя. Не бяха изминали много, когато слънцето потъна зад западните възвишения и откъм планинските склонове пропълзяха дълги сенки. Мракът се стече в нозете им, из долините се надигнаха мъгли. Далече на изток бледата вечерна заря трептеше над неясните гори и равнини. Облекчени и освежени, сега Сам и Фродо можеха да се движат с бърза крачка и почти три часа Арагорн води Отряда напред, като само веднъж спряха да починат за малко.

Смрачи се. Падна непрогледна нощ. Блестяха безброй ясни звезди, но чезнещият лунен сърп щеше да изгрее едва по-късно. Гимли и Фродо вървяха последни - не разговаряха, стъпваха безшумно и се вслушваха във всеки звук по пътя зад тях. Най-сетне Гимли наруши мълчанието:

- Нито звук, само вятърът свири. Явно наоколо няма гоблини, иначе ще призная, че ушите ми са дървени. Дано орките се задоволят с това, че са ни изгонили от Мория. Може пък именно такава да е била целта им и да не са имали нищо общо с нас... с Пръстена. Макар че орките често преследват враговете си много мили из равнините, когато трябва да отмъстят за загиналия си водач.

Фродо не отговори. Той погледна Жилото и не зърна никакъв блясък по матовото острие. И все пак бе чул нещо или поне така му се струваше. Веднага след като сенките се спуснаха наоколо и пътят зад тях притъмня, той бе доловил отново забързаното тополене на нечии крака. Дори и сега го чуваше. За миг му се стори, че вижда нейде назад две светли петънца, но те тутакси се плъзнаха настрани и изчезнаха.

- Какво има? - запита джуджето.

- Не знам - отвърна Фродо. - Стори ми се, че чух стъпки и сякаш видях светлинки... като очи. Откакто влязохме в Мория, често изпитвам това чувство.

Гимли спря и се приведе към земята.

- Не чувам нищо освен нощните слова на камъни и треви - каза той. - Хайде! Да побързаме! Другите вече не се виждат.

Хладният нощен вятър повя насреща им из долината. Отпред се извиси просторна сива сянка и до ушите им долетя безконечен шепот на листа, какъвто издават тополите под вятъра.

- Лотлориен! - възкликна Леголас. - Лотлориен! Стигнахме покрайнините на Златната гора. Уви, зима е!

Пред тях дърветата се издигаха високо в нощта, склонени над пътя и потока, които изведнъж навлизаха под разперените им клони. В неясната звездна светлина стъблата им изглеждаха сиви, а тръпнещите им листа напомняха чисто злато.

- Лотлориен! - каза Арагорн. - Щастлив съм да чуя пак песента на вятъра в дърветата! Все още сме на малко повече от пет левги от Портата, но не можем да продължим. Да се надяваме, че доблестта на елфите ще ни опази тази нощ от заплахата подир нас.

- Ако наистина има още елфи в този помръкнал свят - каза Гимли.

- Вече дълги години никой от моя народ не се е връщал към страната, из която сме бродили в древни времена - каза Леголас, - но чухме, че Лориен още не е изоставена, защото тук има тайна сила, отблъскваща злото от този край. Въпреки това малцина са виждали местния народ, който сега може би живее вдън горите, далече от северната граница.

- Наистина вдън горите живеят те - каза Арагорн и въздъхна, сякаш стар спомен се бе разбудил в душата му. - Тази нощ ще трябва сами да се погрижим за себе си. Ще повървим още малко, докато дърветата ни обградят отвсякъде, после ще се отдалечим от пътеката и ще потърсим място за почивка.

Той направи крачка напред, но Боромир стоеше нерешително и не смееше да го последва.

- Няма ли друг път? - запита той.

- Какъв по-хубав път би желал? - обърна се Арагорн.

- Чист и ясен път, та ако ще да води към гора от мечове - отвърна Боромир. - По странни пътища бе воден този Отряд досега и всички те ни носеха злочестина. Против волята ми минахме за зла беда през сенките на Мория. А сега казваш, че трябва да влезем в Златната гора. Но ние в Гондор сме чували за този опасен край и хората казват, че мнозина влизат в нея, ала малцина излизат, а и от тези малцина ни един не се е отървал невредим.

- Не казвай *невредим,* а *непроменен* и може би ще изречеш истината - каза Арагорн. - Но явно знанието се губи в Гондор, Боромире, щом в града на ония, що някога бяха мъдри, днес споменават Лотлориен със зли думи. Мисли каквото си искаш, но за нас друг път няма... освен ако решиш да се върнеш към Портата на Мория, да се изкатериш сред планинската безпътица или самичък да преплуваш Великата река.

- Води тогава! - каза Боромир. - Ала пътят е опасен.

- Наистина - каза Арагорн. - Прекрасен и опасен, но само злото трябва да се бои от него или ония, що носят зло със себе си. Последвайте ме!

Бяха изминали през гората малко повече от миля, когато излязоха пред нов поток, който бързо се лееше откъм гористите склонове, възхождащи на запад към планините. Чуха как из сенките надясно се плиска водопад. Тъмните, буйни води пресичаха пътеката пред тях и летяла като лист отвян с южняка из леса се вливаха в Сребропът, пораждайки водовъртежи в мрачните вирове сред подмолите.

- Ето Нимродел - каза Леголас. - Много песни са съчинили за този поток Горските елфи в древни времена. И до днес ги пеем на север, припомняме си дъгата над водопадите и златните цветчета, понесени в пяната. Всичко е мрачно днес и Нимроделският мост е рухнал. Ще измия краката си, защото мълвата нашепва, че тази вода изцелява умората.

Той тръгна напред, спусна се по стръмния бряг, нагази в потока и извика:

- Елате! Водата е плитка. Да я прегазим! На другия бряг можем да починем, а песента на водопада ще ни донесе сън и забрава за скръбта.

Един по един слязоха надолу и последваха Леголас. За миг Фродо спря на плиткото и остави водата да се лее над морните му нозе. Тя бе студена, но докосването й носеше нещо чисто, и когато продължи и потокът се изкачи до коленете му, той усети как вълните отмиват праха и умората от дългия път.

След като целият Отряд премина, всички насядаха, отпочинаха си и похапнаха; Леголас им разказа легендите за Лотлориен, които елфите от Мраколес още пазеха в сърцата си, легенди за слънчева и звездна светлина по ливадите край Великата река в далечните дни, преди светът да стане сив.

Малко по малко настана тишина и те чуха как песента на водопада нежно се носи из сенките. Фродо почти бе готов да повярва, че чува глас на певец сред плясъка на водата.

- Чувате ли гласа на Нимродел? - запита Леголас. - Ще ви изпея песента за девойката Нимродел, наречена с името на потока, край който живяла някога. На нашия горски език песента е прекрасна, но ето как звучи на западняшкия език, понякога така я пеят и в Ломидол.

С тих глас, едва доловим сред шепота на листата над тях, той запя:

Живяла дева в прежен ден -
зорница в изгрев бял,
в бял плащ със крайчец позлатен,
с обувки от кристал.
Звезда красяла лоб пречист,
в косата й зора
трептяла като в клон златист
сред Лориен добра.

И белонога, с кръшен стан,
с развеяна коса,
летяла като лист отвеян
с южняка из леса.
Там, дето Нимродел летял
От стръмното безспир,
гласът й сребърно звънтял
над грейналия вир
Но пътят никой днес не знай
къде я е отвел;
в далечния планински край
изчезна Нимродел.
И зад високи планини
в уречения час
я чакал кораб много дни
сред сивия талаз.
Но бурен вятър се извил
от север с гневен вой
и ладията отклонил
през нощния прибой.
А призори видели как
сред бурните вълни
изчезва надалече бряг
с мъгливи планини.
Амрот се взрял към роден кът
и участта проклел,
че му отрежда дълъг път
далеч от Нимродел.
Той бил на елфи древен крал,
владетел горделив,
когато златен клон цъфтял
в Лотлориен красив.
Изправил се на своя борд
и всеки го видял
как като буревестник горд
в морето полетял.
Развял коси, могъщ и смел,
прибоя оседлал,
и като лебед път поел
сред пяна от кристал.
Ала от запад няма вест.
Под този небосвод
не чуха елфите до днес
за гордия Амрот.

Гласът на Леголас трепна и песента се прекъсна.

- Не мога да пея по-нататък - каза той. - Много съм забравил, това е само част. Песента е дълга и печална - разказва как скръбта сполетяла Лотлориен, Цъфтящия Лориен, когато джуджетата събудили злото в планините.

- Но не джуджетата са породили злото - каза Гимли.

- Съгласен съм; и все пак злото връхлетяло - горестно изрече Леголас. - Тогава много елфи от народа на Нимродел напуснали родния край и заминали завинаги, а тя се изгубила далече на юг, в проходите на Белите планини, и не пристигнала на кораба, където я чакал Амрот, нейният любим. Но напролет, когато вятърът повее из младите листа, гласът й все още отеква край водопада, носещ

нейното име. А щом задуха южнякът, откъм морето долита гласът на Амрот; защото Нимродел се влива в Сребропът, наричан от елфите Келебрант, а Келебрант - във Великия Андуин, който стига до залива Белфалас, откъдето вдигнали платна лориенските елфи. Но Нимродел и Амрот вече никога не се завърнали. Казват, че тя имала къщичка сред клоните на едно дърво край водопада; такъв бил тогава обичаят на елфите в Лориен, да живеят по дърветата, а може и до днес да е тъй. Затова ги наричали Галадрими, народ на дърветата. Преди да дойде Сянката, горският народ не дълбаел земята като джуджетата и не издигал каменни крепости.

- Дори и в наши дни животът на дърветата изглежда по-безопасен от стоенето на земята - каза Гимли. Той погледна през потока към пътя, идващ от Смутнолейската долина, после вдигна поглед към свода от мрачни клони.

- Добър съвет се крие в думите ти, Гимли - каза Арагорн. - Не можем да изградим къща, но като Галадримите ще опитаме тази нощ да подирим убежище по върховете на дърветата. Вече седяхме край пътя повече, отколкото е разумно.

Отрядът се отклони от пътеката, навлезе в гъста гора и покрай планинския поток се отдалечи на запад от Сребропът. Недалече от водопада на Нимродел откриха група дървета, някои от които надвисваха над водата. Могъщите им дънери имаха обиколка няколко обхвата, а върховете им се губеха в мрака.

- Ще се изкатеря - каза Леголас. - Сред дърво, клон и корен съм като у дома си, макар тия тук да са ми непознати, освен от песните. *Малорни* се наричат и тъкмо те разцъфват в жълто, но никога не съм се изкачвал по тях. Сега ще видя каква е формата им и как растат.

- Както и да е - обади се Пипин, - трябва да са наистина вълшебни дървета, ако могат да предложат нощем почивка на някой друг освен на птиците. Не съм свикнал да спя на прът!

- Тогава издълбай си дупка - каза Леголас, - ако това по подхожда на обичаите на твоя народ. Но ще трябва да ровиш бързо и надълбоко, ако искаш да се скриеш от орките.

Той леко отскочи от земята и се хвана за един клон, израсъл от дънера високо над главата му. Но както бе увиснал там за миг, откъм високите сенки на короната изведнъж прозвуча глас.

- *Даро!* - изрече той със заповеден тон. Изненадан и изплашен, Леголас скочи на земята и се притисна към стъблото.

- Стойте спокойно! - прошепна той на спътниците си. - Не мърдайте и не говорете!

Над главите им се раздаде тих смях, сетне друг ясен глас заговори на елфически език. Фродо почти не разбра какво казва, защото езикът, на който говореше Горският народ източно от планините, се различаваше от западния. Леголас вдигна глава и отвърна на същия език.

- Кои са и какво казват? - запита Мери.

- Елфи са - обади се Сам. - Не чуваш ли гласовете им?

- Да, елфи са - потвърди Леголас - и казват, че дишаш толкова шумно, че стрелите им могат да те улучат в мрака. (Сам бързо притисна устата си с длан.) Но казват също, че не трябва да се страхувате. Отдавна са ни забелязали. Чули гласа ми отвъд Нимродел и разбрали, че съм от северните им събратя, затова не ни попречили да пресечем потока, а после чули и песента ми. Сега молят да се изкача заедно с Фродо; изглежда, са чували вести за него и пътешествието му. На останалите предлагат да почакат и да пазят в подножието на дървото, докато те решат какво да правят.

От сенките се спусна стълба, изплетена от сребристосиво, искрящо сред мрака въже; макар да изглеждаше тънка, тя се оказа достатъчно здрава, за да издържи тежестта на няколко души. Леголас пъргаво се изкатери по нея и Фродо бавно го последва; Сам се заизкачва подир тях, като се мъчеше да диша тихо. Клоните на малорновото дърво излизаха от дънера почти хоризонтално и след това се извиваха нагоре, но към върха стволът се разделяше на множество клони

и сред тях откриха изградена дървена платформа или *плоскоред,* както наричаха тогава подобни площадки - елфите им казваха *талан.* До нея се стигаше по кръгъл отвор в средата, през който минаваше стълбата.

Когато най-сетне достигна плоскореда, Фродо завари Леголас да седи заедно с още трима елфи. Те бяха облечени в тъмнозелени дрехи и можеха да се различат сред стъблата само ако внезапно се раздвижеха. Изправиха се и един от тях измъкна изпод дрехите си малък фенер, от който излетя тънък сребрист лъч. Той го надигна и огледа лицата на Фродо и Сам. После отново закри светлината и изрече приветствени думи на своя елфически език. Фродо колебливо отвърна на поздрава.

- Добре дошли! - бавно повтори тогава елфът на Общия език. - Ние рядко говорим на чужди езици, защото сега обитаваме потайните гори и не желаем да имаме нищо общо с другите народи. Разделихме се дори с нашите северни братя. Но все още някои от нас излизат навън да сбират новини и да следят враговете ни, затова са изучили езиците на чужди страни. Аз съм от тях. Наричам се Халдир. Братята ми, Румил и Орофин, говорят зле вашия език. До нас долетя слухът за идването ви, защото вестоносците на Елронд минаха през Лориен, преди да се упътят към дома през Смутнолейската стълба. От дълги години не бяхме чували за ... хобити или полуръстове и не знаехме, че още живеят в Средната земя. Не изглеждате зли! И щом идвате с елф от нашите събратя, ще бъдем дружелюбни към вас, както моли Елронд, макар че нямаме обичай да пускаме чужденци в страната си. Но тази нощ ще трябва да останете тук. Колко сте?

- Осем - каза Леголас. - Аз, четирима хобити и двама мъже, единият от които, Арагорн, е приятел на елфите от Задморския народ.

- В Лориен знаят името на Арагорн, син на Араторн - каза Халдир, - и нашата Владетелка е благосклонна към него. Значи всичко е наред. Но засега ти спомена само седмина.

- Осмият е джудже - каза Леголас.

- Джудже! - възкликна Халдир. - Това не е добре. От Мрачните дни до днес не сме имали нищо общо с джуджетата. Не ги допускаме в нашите земи. Не мога да му разреша да мине.

- Но той е от Самотната планина, довереник на Даин и приятел на Елронд - каза Фродо. - Самият Елронд го избра да тръгне с нас и той се оказа храбър и верен другар.

Елфите тихичко заговориха помежду си и разпитаха Леголас на своя език.

- Много добре - каза накрая Халдир. - Ето какво ще сторим, макар да не ни се нрави. Той ще мине, ако Арагорн и Леголас го пазят и отговарят за него, но трябва да пресече Лотлориен със завързани очи. А сега да не се бавим със спорове. Приятелите ви не бива да остават на земята. Вече много дни наглеждаме реките, откакто видяхме голям отряд орки да се движи из подножието на планините на север, към Мория. Вълци вият в покрайнините на гората. Ако наистина идвате от Мория, значи опасността не е далече. Утре рано трябва да продължите. Хобитите ще се изкачат тук и ще останат с нас - не се боим от тях. На съседното дърво има друг *талан.* Там трябва да се прикрият останалите. Ти, Леголас, ще отговаряш за тях. Повикай ни, ако има нещо нередно! И дръж под око онова джудже!

Леголас тутакси се спусна по стълбата да предаде заръката на Халдир; скоро след това Мери и Пипин се изкатериха на високия плоскоред. Бяха задъхани и изглеждаха поизплашени.

- Ето! - задъхано каза Мери. - Домъкнахме одеялата ви заедно с нашите. Бързоход скри останалия багаж в голям куп листа.

- Нямаше нужда да се товарите - каза Халдир. - Вярно, зиме по върховете на дърветата е студено, макар че тази нощ духа южнякът; но можем да ви дадем храна и напитки, които ще прогонят нощния хлад, а имаме и запас от кожи и наметки.

Хобитите твърде охотно приеха втората (и далеч по-добра) вечеря. После се

омотаха топло не само в кожените наметки на елфите, но и в собствените си одеяла и опитаха да поспят. Но бяха толкова изморени, че единствен Сам лесно се справи с това. Хобитите не обичат високото и не спят по горните етажи дори когато ги имат. Плоскоредът съвсем не бе по вкуса им като спалня. Той нямаше стени или даже парапети; само от едната страна имаше лека рогозка, която можеше да се мести и закрепва на различни места в зависимост от вятъра.

Известно време Пипин продължи да приказва.

- Дано не се търкулна, като заспя на това таванско легло - каза той.

- Заспя ли - заяви Сам, - ще продължавам, независимо дали ще се търкулна, или не. И без това вече съм се търкулнал, нали ме разбирате, тъй че дайте да спим без много приказки.

Фродо дълго лежа буден и се взираше към звездите, проблясващи през бледия покрив от тръпнещи листа. Още не бе затворил очи, а Сам отдавна хъркаше до него. Смътно различаваше сивите силуети на двамата елфи, които седяха с оръжие на коленете и си приказваха шепнешком. Третият бе слязъл да заеме пост на един от по-долните клони. Накрая, унесен от шепота на вятъра в листата и нежното бълбукане на водопада на Нимродел, Фродо задряма, а в спомените му още отекваше песента на Леголас.

Късно през нощта се събуди. Останалите хобити спяха. Елфите бяха изчезнали. През листата мътно огряваше лунният сърп. Вятърът бе затихнал. Недалече се раздаде дрезгав кикот и под дървото затрополиха множество нозе. Задрънча метал. Звуците бавно затихнаха в далечината и като че се отправиха на юг, по-навътре в гората.

Внезапно отдолу през дупката на плоскореда надникна нечия глава. Фродо тревожно се надигна и видя, че това е елф с нахлупена сива качулка. Той гледаше към хобитите.

- Какво има? - запита Фродо.

- *Ирч!* - тихо изсъска елфът и метна върху плоскореда навитата на руло въжена стълба.

- Орки! - изрече Фродо. - Какво правят?

Но елфът бе изчезнал.

Звуците не се повториха. Дори листата бяха притихнали, а сякаш и водопадът бе стаил дъх. Фродо седна и потрепера в завивките си. Радваше се, че не са го застигнали на земята, ала усещаше, че дърветата могат само да ги скрият, но не и да ги защитят. Говореше се, че орките имат нюх като кучета и могат да се катерят. Той извади Жилото - острието блесна и засвятка като син пламък, после бавно взе да гасне и помръкна. Въпреки потъмняването на меча чувството за непосредствена опасност не напусна Фродо, по-скоро дори се засили. Той стана, пропълзя до отвора и надникна надолу. Бе почти сигурен, че чува дебнещи стъпки в подножието на дървото.

Не бяха елфи; горският народ се движеше съвършено безшумно. После чу едва доловим звук, напомнящ подсмърчане; нещо сякаш задраска по кората на дънера; Затаил дъх, той се вглеждаше надолу в мрака.

Нещо се изкачваше бавно и дъхът му долиташе като тихо съскане през стиснати зъби. После то наближи короната и Фродо видя две бледи очи. Те спряха и се загледаха нагоре, без да мигат. Внезапно се обърнаха, някаква сенчеста фигура се плъзна около стъблото и изчезна.

Веднага след това Халдир бързо се изкатери през клоните. - На това дърво имаше нещо, каквото не съм виждал досега - каза той. - Не беше орк. Избяга веднага щом докоснах дънера. Ако не изглеждаше боязливо и изкусно в катеренето, бих помислил, че е някой от вас, хобитите. Не стрелях, защото не смеех да предизвикам крясъците му - сражението е прекален риск за нас. Преди малко мина голям отряд орки. Те пресякоха Нимродел -проклети да са скверните им нозе в чистите води! - и продължиха по стария път край реката. Изглежда, надушиха нещо и известно време претърсваха мястото, където бяхте спрели.

Ние тримата не можехме да се изправим срещу сто, затова изтичахме напред и с подправени гласове ги подмамихме навътре из гората. Сега Орофин бърза назад да предупреди нашия народ. Ни един орк не ще се завърне от Лориен. И преди да се мръкне отново, мнозина елфи ще дебнат в засада по северната граница. Но вие трябва да потеглите на юг веднага щом се развидели.

От изток се надигна бледо утро. Зората се разгаряше, процеждаше се през жълтите листа на малорна и на хобитите им се стори, че огрява ранното слънце на хладна лятна утрин. През разлюлените клони надничаше бледосиньо небе. Поглеждайки през отвора от южната страна на плоскореда, Фродо видя цялата долина на Сребропът като море от чисто злато, тръпнещо под ласката на ветреца.

Утрото още бе ранно и хладно, когато Отрядът отново пое на път, воден сега от Халдир и брат му Румил.

- Сбогом, пречиста Нимродел! - извика Леголас. Фродо се огледа назад и зърна отблясъка на бяла пяна сред сивите дървесни стъбла.

- Сбогом - изрече той.

Струваше му се, че вече никога не ще чуе тъй прекрасен поток, вечно преливащ неизброимите си ноти и безкрайно променяща се музика.

Върнаха се към пътеката, която все така минаваше по западния бряг на Сребропът и известно време продължиха по нея на юг. По земята имаше отпечатъци от нозете на орките. Но скоро Халдир кривна между дърветата и спря в сянката им на речния бряг.

- Там, отвъд реката, е един от моите събратя, макар че може да не го виждате - каза той.

После тихичко подсвирна като птица и от групичка млади дървета се показа елф, облечен в сиво, но с отметната качулка; под утринното слънце косата му блестеше като злато. Халдир ловко хвърли през реката топ сиво въже. Другият го хвана и върза края за едно крайбрежно дърво.

- Както виждате, Келебрант тук вече е мощна река - каза Халдир. - Водите му са бързи, дълбоки и много студени. Само по принуда стъпваме в тях толкова на север. Но в тия тревожни дни не градим мостове. Ето как пресичаме! Следвайте ме!

Той затегна своя край на въжето около едно дърво, после леко изтича по него над реката и обратно, сякаш стъпваше по широк път.

- Аз мога да мина така - каза Леголас, - но другите не са тъй изкусни. Трябва ли да преплуват?

- Не! - каза Халдир. - Имаме още две въжета. Ще вържем едното на височината на рамото, другото по средата и като се държат за тях, чужденците ще могат да прекосят внимателно.

Когато крехкият мост бе готов, Отрядът мина по него - едни бавно и предпазливо, други по-лесно. От хобитите Пипин се оказа най-добър, защото имаше сигурна стъпка и крачеше бързо, като се държеше само с една ръка; но бе приковал очи към отсрещния бряг и не поглеждаше надолу. Вкопчен здраво във въжетата, Сам едва креташе напред и се взираше надолу към мътните вълтопи, сякаш висеше над планинска пропаст.

Като премина жив и здрав, той въздъхна с облекчение.

- Човек се учи, додето е жив, както казваше моят старик! Ама той имаше предвид градинарството, а не да дремеш на прът като пилците или да ходиш като паяк. Даже чичо ми Анди не е правил такива фокуси!

Когато най-после Отрядът се събра на източния бряг на Сребропът, елфите развързаха въжетата и намотаха две от тях. Румил, който бе останал от другата страна, издърпа последното, метна го на рамо, махна с ръка и се върна да пази край Нимродел.

- Сега, приятели - каза Халдир, - навлязохте в Лориенския Наит или Клин, както бихте казали вие, защото тази страна лежи като острие на копие между ръкавите на Сребропът и Великия Андуин. Не разрешаваме на чужди съгледвачи да видят

тайните на Наита. Малцина допускаме изобщо да стъпят тук. Както се споразумяхме, ще завържа очите на джуджето Гимли. Засега другите могат да вървят свободно, докато не наближим нашия дом в Егландил, Ъгъла между реките.

Това никак не се понрави на Гимли.

- Споразумението е сключено без мое съгласие - каза той. - Няма да вървя с вързани очи като просяк или пленник. И не съм съгледвач. Моят народ никога не е имал нищо общо със слугите на Врага. Нито пък сме сторили зло на елфите. Не бих ви предал, както не би го сторил Леголас или някой друг от спътниците ми.

- Не се съмнявам в теб - каза Халдир. - Такъв е обаче нашият закон. Не съм господар на закона и не мога да го наруша. И без това сторих много, като ти позволих да прекрачиш през Келебрант.

Гимли бе упорит. Той твърдо застана с разкрачени нозе и положи ръка върху дръжката на секирата си.

- Ще крача свободен - заяви той - или ще се върна да диря своята страна, където знаят, че държа на думата си, та ако ще да загина сам из пущинака.

- Не можеш да се върнеш - непреклонно изрече Халдир. - Щом си стигнал дотук, трябва да те отведем пред Владетеля и Владетелката. Те ще преценят дали да те задържат, или да те пуснат на свобода. Вече не можеш да пресечеш реката, зад тебе има стражи, край които не ще успееш да се промъкнеш. Ще загинеш, преди да си ги видял.

Гимли изтегли секирата от пояса си. Халдир и спътникът му обтегнаха лъковете.

- Чума да тръшне джуджетата и коравите им глави! - възкликна Леголас.

- Хайде! - каза Арагорн. - Ако все още трябва да водя този Отряд, ще правите каквото наредя. Обидно е за джуджето да го отделяме от останалите. Всички ще вървим с вързани очи, дори Леголас. Така ще е най-добре, макар че пътуването ще бъде бавно и скучно.

Изведнъж Гимли се разсмя.

- Каква весела компания от глупци ще бъдем! На въже ли ще ни води Халдир, като група слепи просяци с едно куче? Но бих се задоволил само Леголас да сподели слепотата ми.

- Тук аз съм елф и роднина - разгневи се Леголас на свой ред.

- А сега да викнем: „Чумата да тръшне коравите глави на елфите!" - намеси се Арагорн. - Но целият Отряд ще върви по един и същ начин. Ела да ни завържеш очите, Халдир!

- Ако не ни водиш добре, ще искам пълно обезщетение за всяко падане и всеки ударен пръст - каза Гимли, докато завързваха очите му с парче плат.

- Няма да се наложи - каза Халдир. - Ще ви водя добре, а пътеките са гладки и прави.

- Уви, безумни са тези дни! - каза Леголас. - Тук всички сме врагове на единствения Враг и въпреки това трябва да вървя слепешком, докато слънцето грее весело в гората през златните листа.

- Може да изглежда безумие - каза Халдир. - А всъщност силата на Мрачния владетел се откроява най-ясно в отчуждението, разделящо всички, що още се борят срещу него. Ала днес целият свят извън Лотлориен, освен може би Ломидол, ни вдъхва толкова малко вяра, че не смеем да рискуваме свободата си с прекалено доверие. Сега живеем на остров сред безбройни заплахи и ръцете ни по-често докосват тетивата, отколкото арфата. Реките дълго ни закриляха, но вече не са сигурна охрана, защото от всички страни Сянката е пропълзяла на север. Някои предлагат да си заминем, но изглежда, че вече е твърде късно. Злото расте из западните планини; изчадията на Саурон изпълват необятните източни земи, а мълвата твърди, че вече не можем спокойно да минем през Рохан на юг и че Врагът охранява делтата на Великата река. Дори да стигнем до морския бряг, не ще намерим убежище там. Казват, че още имало пристанища на Върховните елфи, но те били далече на север и на запад, отвъд страната на полуръстовете. Може би Владетелят и Владетелката знаят къде са, ала аз не знам.

- Би трябвало поне да се досетиш, след като ни видя - каза Мери. - Елфическите заливи са на запад от моята страна, Графството, в което живеят хобитите.

- Честит народ са хобитите, че живеят близо до морския бряг! - каза Халдир. - Много време е минало, откакто някой от моя народ е виждал морето, но песните ни още го помнят. Разкажи ми за тия заливи, докато вървим.

- Не мога - каза Мери. - Никога не съм ги виждал. - Досега не бях напускал родния си край. И не вярвам, че бих имал смелостта да го напусна, ако знаех какъв е светът навън.

- Дори и за да видиш прекрасната Лотлориен? - каза Халдир. - Светът наистина е пълен със заплахи и има безброй мрачни места, но все още са останали много красоти и макар че във всички страни обичта е примесена със скръб, може би от това тя става още по-велика. Някои от нас пеят, че Сянката ще се оттегли и пак ще настъпи мир. Ала аз не вярвам, че светът край нас отново ще бъде както в древни времена, че слънцето ще грее както преди. Боя се, че за елфите това ще е в най-добрия случай примирие, през което безпрепятствено да минат отвъд Морето и завинаги да напуснат Средната земя. Уви, любима моя Лотлориен! Горестен ще е животът в страна, където никога не е расъл малорн. Но досега никой не е споменавал за малорни отвъд Великото море.

Докато говореха така, Отрядът бавно пристъпваше в колона по горските пътеки, воден от Халдир, а другият елф вървеше отзад. Усещаха под нозете си мека и равна почва и не след дълго закрачиха по-свободно, без страх от сблъсък или препъване. Лишен от зрение, Фродо откри, че слухът и останалите му сетива се изострят. Долавяше аромата на дърветата и утъпканата трева. Чуваше безброй различни ноти в шепота на листата над главата си, песента на реката отдясно и тънките, ясни гласове на птиците в небето. Когато прекосяваха открити поляни, усещаше слънчевите лъчи по лицето и ръцете си.

Странно чувство го бе обхванало още след първата стъпка отвъд Сребропът и колкото по-дълбоко навлизаше в Наита, толкова по-силно ставаше то - струваше му се, че по мост на времето е прекрачил в кътче от Старите времена и сега броди из отдавна изчезнал свят. В Ломидол помнеха древността; в Лориен древността още живееше сред реалния свят. Тук бяха видели и чули злото, бяха познали скръбта; елфите се бояха от външния свят и не му се доверяваха - вълци виеха из покрайнините на гората, ала над земите на Лориен не тегнеше сянка.

През целия този ден Отрядът продължи пътя си, докато усетиха падането на хладна привечер и чуха ранния нощен вятър да шепне сред безброй листа. Тогава си отпочинаха и спаха без страх под дърветата - не можеха да се изкачат, защото водачите не им разрешиха да развържат очите си. На сутринта отново продължиха, без да бързат. По пладне спряха и Фродо усети, че са излезли под сияйните слънчеви лъчи. Внезапно отвред се раздадоха гласове.

До тях безшумно се бе приближила бойна колона от елфи, бързащи към северните граници, за да ги опазят от нападения откъм Мория. Те носеха новини и Халдир сподели част от тях с Отряда. Разбойниците орки попаднали в засада и били почти напълно унищожени; оцелелите избягали на запад, към планините, и елфите ги преследвали. Било забелязано и някакво странно създание, което тичало прегърбено и с отпуснати към земята ръце като животно, макар да нямало животинска форма. Не успели да го хванат, но не го застреляли, защото не знаели дали е добро или зло, и то изчезнало на юг покрай Сребропът.

- Освен това - каза Халдир - донесоха ми и вест от Владетеля и Владетелката на Галадримите. Всички ще вървите свободно, дори джуджето Гимли. Изглежда, Владетелката знае кой и какъв е всеки от вашия Отряд. Навярно от Ломидол са пристигнали нови послания.

Най-напред той свали превръзката от очите на Гимли и ниско се поклони с думите:

- Прости ми! Гледай ни сега с дружелюбен взор! Гледай и се радвай, защото от Дуринов ден насам си първото джудже, съзряло дърветата на Лориенския Наит!

Когато дойде неговият ред, Фродо погледна нагоре и дъхът му спря. Стояха сред открита ливада. Наляво се издигаше огромна могила и тревата по нея бе зелена като пролетта в Стари времена. По склоновете като двойна корона растяха два пръстена от дървета - външните имаха снежнобяла кора и бяха без листа, но прекрасни в грациозната си голота; вътрешните бяха огромни малорни, все още облечени в бледозлатиста премяна. Високо сред клоните на едно величаво дърво в центъра блестеше бял плоскоред. В подножието на дърветата и навсякъде по зелените склонове тревата бе осеяна с дребни златни цветчета с формата на звезди. Сред тях се полюшваха на стройните си стъбла други цветя, бели и съвсем бледозелени - те искряха като мъгла сред наситения цвят на тревата. Небето отгоре бе синьо, а следобедното слънце огряваше хълма и хвърляше под дърветата дълги зелени сенки.

- Гледайте! Стигнахме до Серин Амрот - каза Халдир. - Това е сърцето на древното кралство, такова, каквото е било от незапомнени дни. Тук е могилата на Амрот, където в по-щастливи времена се издигал неговият дом. Тук вечно цъфтят зимните цветя сред невехнеща трева - жълтият *еланор* и бледият *нифредил.* Тук ще останем засега, а привечер ще влезем в града на Галадримите.

Всички се проснаха на благоуханната трева, само Фродо още стоеше замаян от изумление. Струваше му се, че е престъпил през висок прозорец, разкрит към изчезнал свят. Огряваха го лъчи, за които в неговия език нямаше дума. Всичко, що виждаше, бе грациозно, но формите изглеждаха ясно очертани, сякаш бяха замислени и изрисувани току преди падането на превръзката от очите му, ала изглеждаха и древни, като че бяха надживели вечността. Виждаше само познати цветове: златни, бели, сини, зелени, но те бяха свежи и до болка прекрасни, сякаш в този миг ги виждаше за пръв път и се мъчеше да им измисли нови и вълшебни имена. Ничие сърце не би могло тук през зимата да скърби за лятото или пролетта. В нищо, израсло по тая земя, не се забелязваше недостатък, болест или безформеност. Лориен бе неопетнена.

Обърна се и видя, че Сам е застанал край него, оглежда се озадачено и разтърква очи, сякаш не бе съвсем сигурен, че не сънува.

- Не ще и дума, денят е ясен и слънцето грее - каза той. - Мислех, че елфите обичат само луната и звездите, но това тук е по-елфическо от всичко, дето съм чувал. Имам чувството, че съм *вътре* в песните, ако разбирате какво искам да кажа.

Халдир ги погледна и като че наистина разбра и мисълта, и думите. Той се усмихна и каза:

- Вие усещате силата на Владетелката на Галадримите. Ще ви хареса ли да се изкачите с мен по Серин Амрот?

Той леко се заизкачва по тревистите склонове и двамата го последваха. Макар че вървеше и дишаше, а наоколо живи листа и цветя тръпнеха под същия хладен вятър, който облъхваше лицето му, Фродо усети, че се намира в безвременна страна, която не вехне, не се изменя и не чезне в забрава. Дори когато си заминеше и отново навлезеше във външния свят, Фродо, скиталецът от Графството, щеше да продължава да броди по тревата сред *еланор* и *нифредил* в прекрасната Лотлориен.

Навлязоха в пръстена от бели дървета. В това време южнякът повя над Серин Амрот и с въздишка заигра сред клоните. Застанал неподвижен, Фродо дочу далечен прибой по отдавна отмити плажове и крясъци на морски птици, чийто род е изчезнал от лицето на земята.

Халдир бе отминал и се изкачваше към един висок плоскоред. Готвейки се да го последва, Фродо положи ръка върху дървото край стълбата - никога не бе усещал тъй внезапно и отчетливо допира на дървесна кора, нейната тъкан и живота под нея. Наслаждаваше се на дървото и докосването му, но не като дървар или дърводелец; това бе насладата на самото живо дърво.

Когато най-сетне стъпи на високата платформа, Халдир го хвана за ръка и го

обърна на юг.

- Погледни първо натам! - каза той.

Фродо погледна и видя, все още на известно разстояние, хълм с множество могъщи дървета или град от зелени кули - не можеше да реши кое от двете е вярно. Струваше му се, че оттам идва цялата мощ и светлина, властвуваща над този край. Внезапно го обзе желанието да полети като птица и да отдъхне сред зеления град. После погледна на изток и видя земите на Лориен да се разстилат до бледия блясък на Великата река Андуин. Надигна взор отвъд реката, всичката светлина изгасна и той отново се озова в познатия свят. Зад реката земите изглеждаха плоски, пусти, безформени и неясни, чак докато се издигнеха в далечината като мрачна и заплашителна стена. Слънцето, огряващо Лотлориен, нямаше властта да разсее сенките на далечните възвишения.

- Там е твърдината на Южен Мраколес - каза Халдир. - Облечена е в гора от мрачни ели, където дърветата, се борят едно срещу друго, а клоните им гният и съхнат. На каменно възвишение сред нея се издига Дол Гулдур, където дълго живя скритият Враг. Боим се, че отново е обитаван от седмократно по-могъща сила. От тази височина можеш да видиш двете сили, изправени една срещу друга; дори и в този миг те се борят мислено, ала докато светлината прониква в самото сърце на мрака, нейната собствена тайна остава неразкрита. Все още.

Халдир се обърна, бързо се спусна надолу и хобитите го последваха.

В подножието на хълма Фродо откри Арагорн, застанал неподвижен и безмълвен като дърво, но в ръцете си държеше златисто цветче *еланор,* а в очите му блестеше светлина. Обгръщаше го някакъв красив спомен и като го погледна, Фродо разбра, че той вижда това място така, както е било преди. Защото суровите години бяха изчезнали от лицето на Арагорн и той изглеждаше облечен в бяло, висок и красив млад владетел; изричаше елфически слова на някого, невидим за Фродо.

- *Арвен ванимелда, намарие!* - каза той, после въздъхна и откъсвайки се от размислите, погледна към Фродо с усмивка. - Тук е сърцето на Елфосвят и тук ще остане завинаги сърцето ми, освен ако ни чака светлина отвъд мрачните пътища, по които тепърва ще крачим с теб. Ела!

Той хвана Фродо за ръката и се отдалечи от хълма Серин Амрот, при който вече нямаше да се завърне жив.

Глава 7
ОГЛЕДАЛОТО НА ГАЛАДРИЕЛ

Когато отново потеглиха напред, слънцето потъваше зад планините и в горите се сгъстяваха сенки. Пътеката навлезе сред гъсталаци, където вече настъпваше мрак. Докато крачеха, под дърветата настана нощ и елфите извадиха сребърните си фенери.

Внезапно отново излязоха на открито и се озоваха под бледото вечерно небе, пронизано от няколко ранни звезди. Пред тях се простираше широк пръстен от открито пространство, който извиваше от двете страни. Зад него имаше дълбок ров, потънал в меки сенки, но тревата по ръба му бе зелена, сякаш още грееше със спомена за отминалото слънце. От другата страна се издигаше висока зелена стена, обграждаща зелен хълм, покрит с малорнови дървета - по-големи от всички, които бяха виждали досега в тази страна. Височината им не можеше да се определи, но те се възправяха в здрача като живи кули. Сред многоетажните им клони и неспирно трептящите листа блестяха безброй светлини: зелени, златни и сребърни. Халдир се обърна към Отряда:

- Добре дошли в Карас Галадон! Ето града на Галадримите, където живеят Владетелят Келеборн и Галадриел, Владетелка на Лориен. Но оттук не можем да

влезем, защото портата не е обърната на север. Трябва да заобиколим откъм южната страна, а пътят не е кратък, защото градът е голям.

Покрай външния ръб на рова минаваше път, покрит с бял камък. Тръгнаха по него на запад, а градът все тъй се извисяваше отляво, като зелен облак; в гъстеещия мрак изгряваха нови и нови светлини, докато целият хълм сякаш пламна от звезди. Най-после стигнаха до бял мост, прекосиха го и се озоваха пред портата на града - тя бе обърната на югозапад, разположена между издадените напред стени. По здравите врати висяха многобройни фенери.

Халдир почука, заговори и портата безшумно се открехна, макар че Фродо не забеляза никъде стражи. Пътниците влязоха и вратите се затвориха зад тях. Намираха се в дълбок коридор между стените и минавайки бързо по него, прекрачиха в Града на дърветата. Не виждаха никого, не чуваха стъпки по пътеките, но въздухът наоколо бе изпълнен с гласове. От далечните висини на хълма долиташе песен и се лееше като гальовен дъжд по листата.

По много пътеки и стълбища минаха, докато стигнаха върха и видяха пред себе си блещукащ фонтан сред широка морава. Осветен от висящи по клоните сребърни фенери, той се лееше в сребърно корито, от което извираше бял поток. В южния край на моравата растеше най-могъщото от всички дървета; огромният му гладък дънер лъщеше като сива коприна и се издигаше във висините, където първите му клони се разперваха като огромни ръце под сенчести облаци от листа. Край стъблото висеше широка бяла стълба и в подножието й седяха трима елфи. При идването на пътниците те скочиха на крака и Фродо видя, че са високи и облечени в сиви ризници, а от раменете им висят бели плащове.

- Тук живеят Келеборн и Галадриел - каза Халдир. -Те повеляват да се изкачите и да говорите с тях.

Един от елфите пазачи изсвири звънко с малкия си рог и отгоре му отвърнаха трикратно.

- Аз ще тръгна пръв - каза Халдир. - След мен да дойдат Фродо и Леголас. Останалите могат да се подредят както искат. За тия, които не са свикнали с подобни стълби изкачването е дълго, но можете да почивате по пътя.

Докато бавно се катереше нагоре, Фродо мина край много плоскореди - някои от едната страна, други от другата, а трети разположени около стъблото на дървото, тъй че стълбата минаваше през тях. Високо над земята той стигна до просторен *талан,* напомнящ палуба на огромен кораб. Върху него бе изградена къща - толкова голяма, че ако беше на земята, би послужила за зала дори на човеците. Фродо влезе след Халдир и се озова в овално помещение, сред което се издигаше стъблото на грамадния малорн, вече изострено към върха, но все още внушително като необхватна колона.

Мека светлина изпълваше залата; стените й бяха зелени и сребристи, а покривът златен. Вътре седяха мнозина елфи. На два трона край дънера, под балдахин от жив клон, седяха един до друг Келеборн и Галадриел. По елфическия обичай те се изправиха да поздравят гостите си, макар да бяха всепризнати могъщи крал и кралица. Бяха много високи и Владетелката не отстъпваше по ръст на Владетеля; сериозни и красиви бяха лицата им. От глава до пети бяха облечени в бяло; косите на Владетелката бяха тъмнозлатисти, а на Владетеля Келеборн - дълги и блестящи като сребро; но възрастта не бе оставила следи по тях, освен в дълбините на погледите - пронизващи като копия под звездна светлина и все пак дълбоки като кладенци на древната памет.

Халдир доведе Фродо пред тях и Владетелят го поздрави на собствения му език. Владетелката Галадриел не каза нито дума, но за дълго се вгледа в лицето му.

- Седни сега край трона ми, Фродо от Графството! - каза Келеборн. - Ще си поговорим, когато дойдат всички.

Докато спътниците влизаха, той любезно поздравяваше всекиго по име.

- Добре дошъл, Арагорн, син на Арагорн! - каза той. - Тридесет и осем години

отминаха във външния свят, откакто посети тази страна; и тия години тегнат над тебе. Но краят наближава, за добро или за зло. Свали товара си тук за кратък отдих!

- Добре дошъл, сине на Трандуил! Твърде рядко пътува моят народ надалеч от Севера.

- Добре дошъл, Гимли, син на Глоин! Наистина отдавна не сме виждали никой от, народа на Дурин в Карас Галадон. Но днес нарушихме древния си закон. Дано това бъде знак, че макар сега светът да тъне в мрак, наближават по-добри дни и ще се поднови дружбата между нашите народи.

Гимли ниско се поклони.

Когато всички гости насядаха пред трона му, Владетелят отново ги огледа.

- Тук са осем - каза той. - Според вестите на път трябваше да потеглят девет. Но може би е имало промяна в решението, за която не сме чули. Елронд е далеч, а мракът между нас гъстее и през цялата година сенките приждаха.

- Не, не е имало промяна в решението - заговори за пръв път Владетелката Галадриел. Гласът й бе ясен и мелодичен, но по-дълбок, отколкото у простосмъртните жени. -Гандалф Сивия е потеглил с Отряда, ала не е преминал границите на тази страна. Кажете ни сега къде е той, защото много се надявах отново да поговоря с него. Но не мога да го видя отдалече, освен ако пристъпи в пределите на Лотлориен - сива мъгла го обгръща и незнайни за мен са пътищата на нозете и ума му.

- Уви! - изрече Арагорн. - Гандалф Сивия потъна в сянката. Той не успя да избяга от Мория и остана там.

При тези думи всички елфи в залата нададоха вик на скръб и изумление.

- Лоши вести - каза Келеборн, - най-лошите, изричани тук през дълги години, изпълнени с горестни събития. - Той се обърна към Халдир и запита на елфически език: - Защо досега не ми бе съобщено за това?

- Не говорихме с Халдир за делата и задачите си - каза Леголас. - Отначало бяхме много уморени и опасността ни гонеше по петите, а сетне за известно време почти забравихме скръбта си, докато крачехме радостни по прекрасните пътеки на Лориен.

- Ала скръбта ни е голяма и загубата непоправима - добави Фродо. - Гандалф бе наш водач и той ни преведе през Мория, когато не виждахме надежда за бягство, той ни спаси и сам падна.

- Разкажете ни сега всичко! - каза Келеборн.

Тогава Арагорн описа всичко, което се бе случило по прохода на Карадрас и през следващите дни; разказа за Балин и неговия дневник, за боя в Залата на Мазарбул, за огъня, за тесния мост и за идването на Ужаса.

- Той приличаше на зло от Древния свят, каквото дотогава не бях виждал - привърши разказа си Арагорн. - Беше едновременно сянка и пламък, могъщ и страшен.

- Това бе балрог от Моргот - каза Леголас, - най-смъртоносният от всички врагове на елфите, освен Онзи, що седи в Черната кула.

- С очите си видях на моста онова, що ни преследва в най-страшните сънища, видях Злото на Дурин - тихо каза Гимли и в очите му тъмнееше страх.

- Уви! - въздъхна Келеборн. - Отдавна се бояхме, че под Карадрас дреме Ужасът. Но ако знаех, че джуджетата отново са раздвижили злото в Мория, бих забранил на всички ви да преминете северната граница. И ако не звучеше невероятно, бих се изкушил да кажа, че на стари години Гандалф е преминал от мъдрост към безумие, за да навлезе без нужда в капаните на Мория.

- И наистина би било прибързано да го кажеш - твърдо изрече Галадриел. - Нито едно дело в живота на Гандалф не бе безполезно. Тези, които са го следвали, не са познавали мислите му и не могат да разкажат за главната му цел. Но както и да стоят нещата с водача, последователите му са безупречни. Не съжалявай, че си посрещнал джуджето. Ако нашият народ бе прекарал дълги години в изгнание далеч

от Лотлориен, то кой от Галадримите, дори Келеборн Мъдрия, би отминал и не би пожелал да погледне древната родина дори ако тя се е превърнала в драконова бърлога? Мрачна е водата на Хелед-зарам, студени са изворите на Кибил-нала и прекрасни бяха колонните зали на Хазад-дум в Старите времена, преди да паднат могъщите крале на каменните подземия.

И тя се усмихна към Гимли, който седеше изчервен и печален. А джуджето, чувайки имената, изречени на собствения му древен език, вдигна очи и срещна нейния поглед и му се стори, че надничайки внезапно в сърцето на неприятел, е срещнал там любов и разбиране. По лицето му се изписа изумление, сетне той отвърна на усмивката. Изправи се неловко, поклони се по маниера на джуджетата и каза:

- Но още по-прекрасни са живите земи на Лориен, а Владетелката Галадриел е по-прелестна от всички скъпоценни камъни, укрити под земята!

Настъпи мълчание. Най-сетне Келеборн отново заговори:

- Не знаех, че положението ви е толкова лошо. Нека Гимли прости суровите ми слова -роди ги тревогата в сърцето ми. Ще сторя каквото мога, за да помогна на всекиго според волята и нуждата му, но особено на онзи от дребния народ, който носи товара.

- Ние знаем задачата ти - каза Галадриел, гледайки към Фродо. - Но тук не ще говорим открито за нея. Ала може би ще се окаже, че ненапразно си дошъл да дириш помощ в тази страна, както явно е възнамерявал и Гандалф. Защото Владетелят на Галадримите се слави като най-мъдър сред елфите на Средната земя и дори кралете не могат да ви дадат подаръците, с които ще ви дари той. От най-ранни дни живее той на запад и аз живея с него от незапомнени времена; още преди падането на Нарготронд и Гондолин минах през планините и през всички епохи на света двамата се борихме срещу бавното поражение. Аз сама свиках за пръв път Белия съвет. Ако не се бяха провалили замислите ми, начело щеше да стои Гандалф Сивия и може би тогава всичко щеше да е другояче. Ала и днес още има надежда. Не ще ви давам съвети, не ще кажа: правете това или онова. Защото не с дела и планове, не с избор на един или друг път мога да помогна, а само със знанията за онова, що е било, и отчасти за онова, що ще бъде. Но ето какво ще ви кажа: вашата Задача се крепи върху острието на нож. Отклонете се само за миг - и тя ще се провали за всеобща погибел. И все пак, докато Отрядът е верен, остава надежда.

И подир тези думи тя ги обгърна с взора си, а сетне проницателно ги изгледа един по един. Никой освен Леголас и Арагорн не устоя на погледа й. Сам бързо се изчерви и наведе глава.

Накрая Владетелката Галадриел ги освободи от плена на очите си и се усмихна.

- Прогонете тревогата от сърцата си - каза тя. - Тази нощ ще спите в мир.

Пътниците въздъхнаха и изведнъж се почувствуваха изморени като след дълъг и подробен разпит, макар да не бяха изрекли нито дума.

- Вървете сега! - каза Келеборн. - Изтощени сте от скръб и дълъг път. Вашата Задача не ни засяга пряко, но ще получите убежище в този Град, докато оздравеете и съберете сили. Сега ще си починете, а разговорите за бъдещия ви път ще отложим за по-късно.

За голямо задоволство на хобитите тази нощ Отрядът спа на земята. Елфите им разпънаха шатра сред дърветата до фонтана и положиха в нея меки постели; после им пожелаха покой с прекрасните си елфически гласове и се оттеглиха. Известно време пътниците разговаряха за предната нощувка сред дърветата, за пътуването през деня и за Владетеля и Владетелката; все още не бяха сбрали смелост да мислят за бъдещето.

- Защо се изчерви, Сам? - обади се Пипин. - Много бързо се предаде. Всеки би помислил, че нещо ти тежи на съвестта. Дано не е нищо по-лошо от порочен план да ми задигнеш одеялото, - Не съм си и мислил за подобно нещо - отвърна Сам,

който не бе в настроение за шеги. - Ако искаш да знаеш, почувствувах се, като че стоя гол-голеничък и това не ми хареса. Тя сякаш надничаше в мен и ме питаше какво ще сторя, ако ми даде възможност да избягам обратно в Графството и да си имам хубава малка дупка и... и моя си градинка.

- Чудна работа - каза Мери. - Почти същото усетих и аз, само че... само че... е, мисля, че няма да ви кажа повече - смутено завърши той.

Изглежда, всички бяха минали през едно и също премеждие - всеки бе усетил, че му предлагат избор между лежащата напред сянка, изпълнена със страх, и нещо, което страстно желае. То ясно се очертаваше пред мисления му взор и за да го получи, трябваше само да кривне от пътя и да остави на други Задачата и войната против Саурон.

- Освен това на мен ми се стори - каза Гимли, - че изборът ми ще остане в тайна и само аз ще знам за него.

- За мен всичко бе изключително странно - каза Боромир. - Може да е било само проверка и тя да е смятала, че чете мислите ни за някакви свои добри цели; ала бих казал едва ли не, че тя ни изкушаваше, предлагайки неща, които уж са в нейна власт. Едва ли е нужно да казвам, че не пожелах да я слушам. Хората от Минас Тирит държат на думата си.

Но той не каза какво е помислил, че му предлага Владетелката. Колкото до Фродо, той мълчеше въпреки настоятелните въпроси на Боромир.

- Тя дълго те държа в погледа си, Носителю на Пръстена - каза гондорецът.

- Да - промълви Фродо, - но ще запазя в мислите си каквото е проникнало в тях.

- Е, пази се! - рече Боромир. - Не вярвам много на тая елфическа Владетелка и нейните цели.

- Не говори зло за Владетелката Галадриел! - строго каза Арагорн. - Не знаеш за какво говориш. В нея и в цялата тази страна няма зло, стига човек да не го донесе в себе си. А тогава тежко му! Но тази нощ за пръв път, откакто напуснах Ломидол, ще спя без страх. И дано да спя дълбоко, та да забравя за малко скръбта си! Уморен съм телом и духом.

Той се просна на постелята и мигом потъна в дълъг сън. Скоро останалите последваха примера му и нито шум, нито видение смути дрямката им. Когато се събудиха, откриха, че светлият ден е огрял ливадата пред шатрата и слънчевите лъчи блестят по танцуващите струи на фонтана.

Доколкото можеха да си спомнят те прекараха няколко дни в Лотлориен. През целия им престой грееше ясно слънце, само от време на време лек дъждец се сипеше и отминаваше, оставяйки зад себе си всичко свежо и чисто. Въздухът беше прохладен и мек, сякаш бе пролет, но пътниците усещаха наоколо дълбокото и замислено спокойствие на зимата. Струваше им се, че не се занимават почти с нищо, освен с трапези, напитки, почивка и разходки сред дърветата; и това им стигаше.

Не бяха виждали отново Владетеля и Владетелката и рядко разговаряха с елфите; изглежда, повечето от тях не знаеха или не желаеха да използват западняшкия език. Халдир се бе сбогувал с тях и се бе завърнал отново към северната граница, където бдяха много елфи, откакто Отрядът донесе вести от Мория. Леголас почти непрекъснато бе сред Галадримите и след първата нощ вече не спеше със спътниците си, макар че се връщаше да похапне и да поговори с тях. Когато тръгваше надалеч из страната, той често взимаше Гимли със себе си и останалите се учудваха на тази промяна.

Сега, докато седяха заедно или се разхождаха, спътниците често разговаряха за Гандалф и в мислите им ясно се завръщаше всеки негов жест, всяка дума. Докато телата им се изцеляваха от болка и умора, скръбта от загубата ставаше все по-остра. Те нерядко чуваха как наблизо пеят елфически гласове и разбираха, че тези песни оплакват гибелта му, защото долавяха неговото име сред нежните, неразбираеми слова.

Митрандир,'Митрандир - пееха елфите, - *о, Странник Сив!* Защото тъй обичаха да го наричат те. Но ако Леголас се случеше с Отряда, отказваше да превежда песните, твърдейки, че не е тъй изкусен и че за него скръбта все още е много силна и се нуждае от сълзи, а не от песни.

Фродо пръв изля малко от мъката си в колебливи слова. Той рядко изпитваше нужда да съчини песен или стих; дори в Ломидол бе слушал, вместо да пее, макар в паметта му да бе събрано много от онова, що други бяха създали преди него. Но сега, когато седеше край фонтана в Лориен и чуваше около себе си гласовете на елфите мисълта му се въплъти в песен, която му се стори красива, ала щом опита да я повтори на Сам, останаха само съсчета, повехнали като шепа съсухрени листа:

Сред Графството, в вечерен мрак
чух стъпките му да ехтят;
а призори потегли пак
безмълвно на далечен път.
От Пущинак до морски плаж,
от леден хълм до южен зной,
през таен вход със дракон страж,
през мрачен лес вървеше той.
С джудже и хобит, елф, човек,
със простосмъртен и с велик,
със звяра и с орела лек
делеше тайния език.

В левица - меч, в десница - цяр,
товар почти непоносим;
гръмовен глас, пламтяща жар,
самотен морен пилигрим.
Той бе и весел, и гневлив,
премъдрост древна бе събрал;
под вехта шапка старец сив,
ръка на жезъла подпрял.
На моста се изправи сам и
с Мрак и Огън влезе в бой;
строши се жезълът му там,
сред Хазад-дум загина той.

- Ама вие комай скоро ще надминете господин Билбо! - обади се Сам.

- Не ми се вярва - каза Фродо. - Но това е най-доброто, което мога да съчиня.

- Е, господин Фродо, ако пак опитате, дано да кажете и една-две думи за фойерверките му. Нещо такова:

Ракети чудни той роди -
цветя, и слънце, и звезди,
или след тътен златен дъжд
изсипваше се изведнъж.

- Макар че заслужават далеч по-висока възхвала.

- Не, оставям го на теб, Сам. Или може би на Билбо. Но... о, не мога повече да говоря за това. Непоносимо е да мисля как ще му съобщя тази вест.

Една вечер Фродо и Сам се разхождаха из прохладния здрач. Двамата отново бяха неспокойни. Върху Фродо изведнъж бе паднала сянката на раздялата - нещо му подсказваше, че наближава времето да напусне Лотлориен.

- Какво мислиш сега за елфите, Сам? - рече той. - Някога ти зададох същия

въпрос... сякаш бе много отдавна, но оттогава до днес си видял много повече.

- Наистина много видях! - каза Сам. - И смятам, че има елфи и елфи. Във всички личи по нещо елфическо, но не са еднакви. Ето, тукашният народ не е бездомен, не скита и изглежда малко по-близък до нас - те сякаш са част от тая земя, по-сродени с нея, отколкото дори хобитите са част от Графството. Трудно е да се каже дали те са създали страната, или страната ги е създала, ако ме разбирате. Удивително спокойно е тук. Като че нищо не се случва и никой не желае да се случи нещо. Ако в това има някаква магия, то тя е нейде дълбоко тук, където не мога да я пипна с пръст, тъй да се каже.

- Навсякъде можеш да я видиш и усетиш - каза Фродо.

- Е, не се вижда някой да я създава. Няма фойерверки, каквито правеше горкият Гандалф. Питам се защо ли толкова дни не се мяркат, Владетелят и Владетелката. Струва ми се, че *тя* би могла да стори някое и друго вълшебство, ако е в настроение. Как ми се ще да видя малка елфическа магия, господин Фродо!

- А пък на мене не. Доволен съм от престоя. И не ми липсват фойерверките на Гандалф, а рошавите му вежди, буйният му нрав и гласът му.

- Прав сте - каза Сам. - И не мислете, че придирям. Често исках да видя малко магия като в старите приказки, но никога не съм чувал за по-хубава страна от тази тук. То е като да си едновременно и у дома, и на празник, нали ме разбирате. Все едно започвам да чувствувам, че ако ще трябва да продължим пътя, време е да приключваме. *Незапочнатата работа най-бавно свършва* - обичаше да казва моят старик. Със или без магия, не ми се вярва тукашните елфи да могат да ни помогнат с нещо повече. Мисля си, че Гандалф най-много ще ни липсва, когато напуснем този край.

- Боя се, че си съвсем прав, Сам - отвърна Фродо. - И все пак много се надявам да видим отново Владетелката на елфите, преди да си заминем.

Още не бе довършил и видяха как Владетелката Галадриел се задава, сякаш в отговор на мислите им. Висока, бяла и прекрасна, тя крачеше под дърветата. Не изрече нито дума, само им кимна.

Завивайки настрани, тя ги поведе към южните склонове на хълма Карас Галадон. Минаха през отвор във висок, зелен жив плет и се озоваха в затворена градина. Тук не растяха дървета и потайното кътче лежеше под открито небе. Вечерните звезди бяха изгрели и белите им пламъчета грееха над горите на запад. По дълга поредица от стъпала Владетелката се спусна в дълбока зелена падина, през която ромолеше сребристият поток, извиращ от фонтана на хълма. На дъното имаше широк и плитък сребърен купел върху нисък пиедестал, изсечен като разклонено дърво, а до него стоеше сребърна кана.

Галадриел напълни купела до ръба с вода от потока, дъхна над нея и когато водата отново се успокои, заговори:

- Това е Огледалото на Галадриел. Доведох ви тук, за да погледнете в него, ако желаете.

Въздухът бе неподвижен, падината - мрачна, Владетелката на елфите стоеше висока и бледа.

- Какво да търсим в него и какво ще видим? - запита Фродо, изпълнен с благоговение.

- По моя заповед Огледалото може да разкрие много неща - отвърна тя, - а на някои мога да покажа каквото желаят да видят. Но Огледалото показва и онова за което не го молят, а то често е по-странно и по-полезно от нещата, които искаме да съзрем. Не мога да кажа какво ще видите, ако оставите Огледалото само да избира. То показва отминалото, настоящето и онова, що може да се случи. Ала и най-мъдрите невинаги успяват да разберат кое от тях разкрива. Желаете ли да погледнете? Фродо не отговори.

- А ти? - обърна се тя към Сам. - Мисля, че твоят народ би нарекъл това магия, макар че не разбирам какво имат предвид; те като че използват същата дума и за лукавството на Врага. Но ако тази дума ти харесва, това е магията на Галадриел.

Нали каза, че искаш да видиш елфическа магия?

- Казах - отвърна Сам, леко разтреперан, обзет от страх и любопитство. - Ще надникна, госпожо, ако ми разрешите. И не бих имал нищо против да хвърля едно око към дома - подхвърли той настрани, към Фродо. - Сякаш е минало ужасно много време, откакто съм на път. Но най-вероятно ще видя само звезди или нещо, дето не го разбирам.

- Най-вероятно - нежно се разсмя Владетелката. - Но хайде, гледай и виж каквото можеш. Не докосвай водата!

Сам стъпи върху пиедестала и се приведе над купела. Водата изглеждаше плътна и мрачна. Звездите се отразяваха в нея.

- Само звезди, както очаквах - каза той.

И после тихо ахна, защото звездите изчезнаха. Сякаш се бе отдръпнал черен воал, Огледалото посивя, сетне просветля. Отвъд него сияеше слънце и клоните на дърветата се размахваха и люшкаха от вятъра. Но преди Сам да реши какво точно е видял, светлината помръкна; сега му се стори, че вижда Фродо с пребледняло лице да спи дълбок сън под огромна черна скала. После сякаш видя и себе си да крачи през тъмен коридор и да се катери по безкрайна криволичеща стълба. Внезапно осъзна, че напрегнато търси нещо, ала не знаеше какво е то. Видението се промени като насън, върна се обратно и той отново видя дърветата. Но сега не бяха толкова близо и Сам разбра какво става - те не се люшкаха от вятъра, а се сгромолясваха на земята.

- Ехей! - възмутено викна Сам. - Тоя Тед Пясъчкин се е разпасал да сече дървета, дето изобщо не му влизат в работата. Не бива да ги събарят - това е сенчестата алея зад Мелницата по пътя за Крайречкино. Да ми падне само тоя Тед, та аз *него* да съборя!

Но сега Сам забеляза, че Старата мелница бе изчезнала и на нейно място строяха голяма сграда от червени тухли. Тълпи от хобити работеха усърдно. Наблизо се издигаше висок червен комин. Черен дим замъгли повърхността на Огледалото.

- Някаква дяволия става в Графството - каза Сам. - Елронд си знаеше работата, като поиска да върне господин Мери. Изведнъж той изкрещя, отскочи и яростно заяви: - Не мога да остана тук. Трябва да си ида. Те са разкопали улица Торбаланска и горкият ми старик смъква с количка багажа си по хълма. Трябва да си ида!

- Не можеш да си идеш сам - отвърна Владетелката. - Преди да погледнеш в Огледалото, ти не искаше да си идеш без своя господар, макар да знаеше, че в Графството може да се случи нещо лошо. Не забравяй, че Огледалото показва много неща и още не всички са се сбъднали. Някои не се сбъдват никога, освен ако онзи, който ги види, се отклони от пътя си, за да ги предотврати. Огледалото е опасен водач.

Сам седна на земята и се хвана за главата.

- Съжалявам, че дойдох тук, и не искам вече да виждам никаква магия - каза той и замълча. След малко отново заговори пресипнало, сякаш едва удържаше сълзите си: - Не, или ще се върна у дома по дългия път заедно с господин Фродо, или изобщо няма да се върна. Но дано се прибера някой ден. Ако се окаже вярно това, дето го видях, някой има да си пати!

- Сега искаш ли да погледнеш, Фродо? - запита Владетелката Галадриел. - Ти беше доволен от престоя си и не желаеше да видиш елфическа магия.

- Съветвате ли ме да погледна? - запита Фродо.

- Не, не те съветвам нито да гледаш, нито да не гледаш. Аз не съм съветница. Може да узнаеш нещо, красиво или грозно, полезно или не. Виденията са едновременно и добри, и опасни. И все пак, Фродо, смятам, че си достатъчно храбър и мъдър, за да поемеш риска, иначе не бих те довела тук. Прави както решиш!

- Ще погледна - каза Фродо, изкачи се на пиедестала и се приведе над

мрачната вода.

Огледалото мигом се проясни и той видя сумрачни земи. На фона на бледото небе в далечината се издигаха черни планини. Дълъг сив път се виеше и чезнеше от поглед. Нейде напред по пътя бавно се спускаше човешка фигура, отначало неясна и дребна, но все по-голяма и по-отчетлива с всяка нова крачка. Изведнъж Фродо разбра, че тя му напомня Гандалф. Едва не извика на глас името на вълшебника, после видя, че фигурата е облечена не в сиво, а в бяло, неясно сияещо сред здрача; в ръката си държеше бял жезъл. Главата бе приведена, тъй че не можеше да види лицето, а скоро фигурата свърна по пътя настрани и изчезна извън Огледалото. Съмнение обзе Фродо - дали бе видял Гандалф по време на някое от отдавнашните му самотни пътешествия, или това бе Саруман?

Видението се промени. Дребен, но много ярък за миг се мярна образът на Билбо, който крачеше неспокойно из стаичката си. По масата безредно се трупаха хартии; по стъклата плющеше дъжд.

След кратко прекъсване бързо се заредиха сцени, за които Фродо някак си знаеше, че са части от голямата, история, в която се бе включил. Мъглата се разсея и той видя гледка, която никога не бе виждал, ала веднага я позна - Морето. Падна мрак. Морето се надигна и забушува могъща буря. После на фона на кървавочервеното слънце, потъващо сред понесени от вятъра облаци, той видя как от запад се задава черният силует на висок кораб с разкъсани платна. Сетне широка река, протичаща през многолюден град. Подир това бяла крепост със седем кули. А после отново кораб с черни платна, но пак бе утро, вълничките по водата искряха и под слънцето сияеше флаг с извезано на него бяло дърво. Надигна се дим като от пожар и битка, слънцето отново залезе сред пламтящ пурпур, който избледня и се превърна в сива мъгла и сред мъглата отмина надалеч малък кораб, облян от светлини. Той изчезна, Фродо въздъхна и се приготви да се оттегли.

Но внезапно огледалото стана съвсем черно, тъй черно, сякаш бе зейнал отвор в белия свят и Фродо гледаше към пустотата. Сред мрачната бездна се появи Око, то бавно растеше, докато изпълни почти цялото Огледало. Тъй страшно бе то, че Фродо стоеше вкаменен, без сили да извика или да отклони погледа си. Огън обрамчваше Окото, но самото то бе изцъклено, жълто като котешко, бдително и съсредоточено, а черният разрез на зеницата се отваряше към бездънна яма, прозорец към нищото.

Сетне Окото взе да блуждае, взирайки се ту насам, ту натам; и ужасеният Фродо знаеше със сигурност, че сред много други неща то търси и него. Но знаеше и това, че то не може да го види... освен ако той сам пожелае. Увисналият на верижка около шията му Пръстен натежа, стана по-тежък от огромен камък и повлече главата му надолу. Огледалото сякаш се загряваше и над водата се виеше пара. Фродо се плъзгаше напред.

- Не докосвай водата! - тихо каза Владетелката Галадриел. Видението избледня и Фродо откри, че гледа към хладните звезди, примигващи в сребърния купел. Цял разтърсен от тръпки, той отстъпи назад и погледна Владетелката.

- Знам последното ти видение - каза тя, - защото то бе и в моите мисли. Не бой се! Но не смятай, че само с песни сред дърветата или дори с тънките стрели на елфическите лъкове опазваме и защитаваме земите на Лотлориен от Врага. Казвам ти, Фродо, че и докато разговарям с теб, аз усещам Мрачния владетел и знам мислите му или поне всички негови мисли, свързани с елфите. А той открай време се мъчи слепешком да съзре мен и мислите ми. Ала вратата все още е затворена!

Тя вдигна белите си ръце и протегна разперени длани на изток в жест на отхвърляне и отказ. Високо горе ясно сияеше Еарендил, любимата на елфите Вечерна звезда. Тъй ярък бе той, че фигурата на елфическата Владетелка хвърляше неясна сянка по земята. Под лъчите му на ръката й проблесна пръстен; той лъщеше като полирано злато, обвито в сребриста светлина, и на него

блещукаше бял камък, сякаш Вечерницата бе слязла да си почине върху десницата й. Фродо благоговейно се взря в пръстена; внезапно му се стори, че е разбрал.

- Да - каза тя, предугаждайки мисълта му, - не е разрешено да се говори за него и Елронд не можеше да наруши тайната. Ала не е възможно да го скрием от онзи, що носи Пръстена и е видял Окото.

Наистина в страната Лориен, на пръста на Галадриел се съхранява един от Трите. Това е Нения, Елмазеният Пръстен, и аз съм негова пазителка. Онзи подозира, ала не знае... все още. Не разбираш ли сега, че идваш към нас със стъпките на Съдбата? Ако се провалиш, оставаме беззащитни пред Врага. Ала ако успееш, могъществото ни ще отслабне, Лотлориен ще повехне и приливите на Времето ще я отнесат. Ще трябва да заминем на Запад или да залинеем, да се превърнем в прост народ, обитаващ долини и пещери, бавно да забравяме и да чезнем в забрава.

Фродо приведе глава.

- И кое избирате? - запита той най-сетне.

- Да става каквото ще става - отвърна тя. - Любовта на елфите към земите и творенията им е по-дълбока от морските бездни, мъката им е вечна и никога не ще утихне докрай. И все пак те по-скоро биха отхвърлили всичко, отколкото да се покорят на Саурон, защото сега го познават. Ти не си отговорен за съдбата на Лотлориен, а само за изпълнението на своята Задача. Ала ако не бе безполезно, бих могла да мечтая Единственият Пръстен изобщо да не е бил изкован или да бе останал изгубен завинаги.

- Вие сте мъдра, безстрашна и прекрасна, Владетелко Галадриел - каза Фродо. - Ако поискате Единствения Пръстен, ще ви го дам. За мен тия дела са прекалено велики.

Изведнъж прозвуча ясният смях на Галадриел.

- Владетелката Галадриел може и да е мъдра - каза тя, - но ето че срещна достоен съперник по любезност. Ти кротко си отмъсти за това, че изпитах сърцето ти при първата ни среща. Проницателен става взорът ти. Не отричам, сърцето ми страстно желаеше онова, което предлагаш. Дълги години обмислях какво бих могла да сторя, ако Великият Пръстен попадне в ръцете ми. И виж ти! Той е тук, под ръката ми. По много пътища работи злото, замислено в древни дни, и няма значение дали Саурон ще се въздигне, или ще рухне. Нима не ще е достойно за неговия Пръстен дело, ако го отнема чрез сила или чрез страх от своя гост? И ето че най-сетне всичко се сбъдва. Ти ще ми дадеш Пръстена доброволно! На мястото на Мрачния владетел ще поставиш Кралица. И аз не ще бъда мрачна, а прекрасна и страшна като Утрото и Нощта! Красива като Морето, като Утрото, като Снега по Планината! Страховита като Бурята и Мълнията! По-могъща от земните недра. Всички ще ме обичат до болка и отчаяние!

Тя вдигна ръка и от нейния пръстен бликна ярка светлина, която освети само нея, а всичко останало потъна в мрак. Сега стоеше пред Фродо и изглеждаше безмерно висока, непоносимо прекрасна, страхотна и божествена. После ръката се отпусна, светлината помръкна, внезапно тя отново се разсмя и - о, чудо! - беше се смалила: облечена в проста бяла дреха, крехка елфическа жена с нежен, мек и печален глас.

- Издържах изпитанието - каза тя. - Ще загубя силата си, ще замина на Запад и ще си остана Галадриел.

Дълго стояха безмълвни. Накрая Владетелката заговори отново:

- Да се връщаме! Утре сутрин трябва да потеглите - вече направихме избора си и вълните на съдбата приждат.

- Преди да тръгнем, бих задал един въпрос - каза Фродо, - въпрос, който често се канех да поставя на Гандалф в Ломидол. Разрешено ми е да нося Единствения Пръстен - защо не мога да видя останалите Пръстени и да узная мислите на носителите им?

- Не си опитвал - отвърна тя. - Само три пъти си надянал Пръстена, откакто знаеш какво притежаваш. Не опитвай! Той би те унищожил. Не ти ли е казал Гандалф, че пръстените дават могъщество по мярката на всеки притежател? Преди да използуваш това могъщество, би трябвало да станеш далеч по-силен и да приучиш волята си да подчинява другите. Но дори и така, като Носител на Пръстена, който го е слагал на пръста си и е видял скритите неща, ти си придобил много по-проницателен взор. Ти долови мислите ми по-ясно, отколкото мнозина всепризнати мъдреци. Ти видя Окото на онзи, що владее Седемте и Деветте. А нима не видя и разпозна пръстена на ръката ми? Ти видя ли пръстена ми? - обърна се тя към Сам.

- Не, госпожо - отговори той. - Право да си кажа, чудех се за какво говорите. Видях как през пръста ви просветна звезда. Но ако ми простите, че се меся, мисля че господарят ми е прав. Бих искал да вземете неговия Пръстен. Вие щяхте да оправите работите. Нямаше да им дадете да разкопаят дупката на старика и да го прокудят без подслон. Щяхте да накарате някои да платят за мръсните си дела.

- Щях - каза тя. - Така щеше да започне. Но, уви, нямаше да спре дотам! Нека не говорим повече за това. Да вървим!

Глава 8

СБОГУВАНЕ С ЛОРИЕН

Тази нощ Отрядът отново бе поканен в залата на Келеборн и там Владетелят и Владетелката ги поздравиха с любезни слова. Накрая Келеборн заговори за отпътуването им.

- Сега е време - каза той - ония, що желаят да продължат Похода, да укрепят сърцата си и да напуснат тази страна. Ония, що вече не желаят да вървят напред, могат да останат за малко тук. Но нито едните, нито другите ще имат надежда за покой. Защото сега сме на съдбовния ръб. Които искат, нека изчакат тук идващия час, в който или пътищата на света отново ще се разстилат свободно, или ще ги призовем за сетната защита на Лориен. Тогава ще могат да се завърнат в своя роден край или да прекрачат в древния дом на ония, що са паднали в сражение. Настъпи тишина.

- Всички са решили да продължат - каза Галадриел, като се вгледа в очите им.

- Колкото до мен - рече Боромир, - пътят ми към дома е напред, а не назад.

- Вярно - каза Келеборн, - но целият Отряд ли идва с теб в Минас Тирит?

- Не сме избрали пътя си - каза Арагорн. - Не знам какво е смятал да прави Гандалф отвъд Лотлориен. Не вярвам дори той да е имал ясна цел.

- Може би - каза Келеборн, - ала напускайки тази страна, вече не можете да не мислите за великата река. Както знаят някои от вас, от Лориен чак до Гондор пътници с багаж могат да я пресекат само с лодка. А нали сега мостовете на Осгилиат са разрушени и всички пристанища са в ръцете на Врага? По кой бряг ще пътувате? Пътят към Минас Тирит е на отсамния, западен бряг, ала прекият път на Похода е източно от Реката. по мрачния бряг. Коя страна ще изберете?

- Ако питате мен, за предпочитане е западният бряг и пътят към Минас Тирит - отвърна Боромир. - Но аз не съм водач на Отряда.

Останалите мълчаха, а Арагорн изглеждаше нерешителен и смутен.

- Виждам, че още не знаете що да сторите - каза Келеборн. -Не ми се полага да избирам вместо вас, но ще ви помогна както умея. Някои от вас знаят да управляват лодки -Леголас, чийто народ познава бързата Горска река; Боромир от Гондор; и пътешественикът Арагорн.

- И един хобит! - викна Мери. - Не всички от нас смятат лодките за по-страшни от диви коне. Моят род живее по бреговете на Брендивин.

- Добре - каза Келеборн. - Тогава ще снабдя Отряда с лодки. Те трябва да са малки и леки, защото, ако потеглите надалеч по вода, на места ще се наложи да ги пренасяте. Ще стигнете до бързеите на Сарн Гебир, а подир това може би и до великия водопад Раурос, където Реката се стоварва с грохот от Нен Хитоел; има и други опасности. На първо време лодките ще облекчат пътуването ви. Ала те не ще ви дадат съвет - в крайна сметка ще трябва да изоставите и тях, и Реката и да завиете на запад... или на изток.

Арагорн дълго благодари на Келеборн. Подаръкът го облекчаваше - не на последно място и затова, че можеше да отложи с още няколко дни избора на пътя. Останалите също изглеждаха обнадеждени. Каквито и опасности да дебнеха напред, сякаш бе по-приятно да се спуснат срещу тях по водните простори на Андуин, отколкото да се тътрят, прегърбени под товара си. Единствено Сам таеше съмнения - той във всеки случай смяташе лодките за толкова страшни, колкото и дивите коне, а може би и по-лоши. Преживените опасности не бяха подобрили мнението му за тия странни превозни средства.

- Всичко ще бъде готово и ще ви чака на пристана утре преди пладне - каза Келеборн. - Ще заръчам сутринта да ви помогнат в подготовката за пътуването. А сега желаем на всички ви лека нощ и спокоен сън.

- Лека нощ, приятели! - каза Галадриел. - Спете в мир! Не безпокойте тази нощ сърцата си с мисли за пътя. Може би за всеки от вас е отредена пътека, макар и да не я вижда. Лека нощ!

Отрядът се сбогува и се върна в шатрата. Леголас дойде с тях, защото това щеше да е последната им нощ в Лотлориен и въпреки заръката на Галадриел искаха да се посъветват помежду си.

Дълго спориха какво трябва да правят и как ще е най-добре да пристъпят към изпълнение на задачата, ала не стигнаха до решение. Явно бе, че повечето искат да отидат първо в Минас Тирит и поне за малко да се отърват от ужаса пред Врага. Биха се съгласили да последват водача си, отвъд Реката, в сянката на Мордор, но Фродо не каза нито дума, а Арагорн още се двоумеше.

Преди Гандалф да ги напусне, Арагорн бе възнамерявал да тръгне с Боромир и да помогне с меча си за освобождението на Гондор. Защото вярваше, че словата от сънищата го зоват и че най-сетне е ударил час наследникът на Елендил да излезе на бой срещу Саурон за своята кралска власт. Но в Мория товарът на Гандалф се бе прехвърлил върху плещите му; знаеше, че сега не може да изостави Пръстена, ако накрая Фродо откаже да тръгне с Боромир. И все пак с какво можеше да помогне на Фродо той или който и да било от Отряда, освен сляпо да прекрачи в мрака заедно с него?

- Ако трябва, ще тръгна и сам към Минас Тирит, защото това е мой дълг - каза Боромир; след това дълго седя безмълвен, вперил поглед във Фродо, сякаш се мъчеше да прочете мислите на полуръста. Най-после отново заговори тихо, като че спореше сам със себе си: - Ако желаете само да унищожите Пръстена, то войната и оръжията са безполезни; хората от Минас Тирит не могат да ви помогнат. Но ако искате да унищожите въоръжената мощ на Мрачния владетел, тогава е безумие да навлизате във владенията му без подкрепа; и е безумие да захвърляте... -Внезапно той замълча, сякаш бе разбрал, че изрича мислите си на глас. - Искам да кажа, че е безумие да захвърляте живота си на вятъра. Трябва да изберете дали да защитавате могъща крепост, или да тръгнете открито към обятията на смъртта. Поне така го виждам аз.

В очите на Боромир Фродо съзря нещо ново и странно и напрегнато се вгледа в тях. Очевидно мисълта на Боромир се различаваше от последните му думи. Би било безумие да захвърлят какво? Всевластния Пръстен? И на Съвета бе казал нещо подобно, ала тогава бе приел забележката на Елронд. Фродо погледна към Арагорн, но той изглеждаше унесен в мислите си и нищо не подсказваше, че е обърнал внимание на думите на Боромир. Така свърши спорът. Мери и Пипин вече спяха, а Сам клюмаше. Нощта бе напреднала.

На сутринта, докато започваха да приготвят оскъдния си багаж, дойдоха елфи, които можеха да говорят техния език, и донесоха много дарове - храна и дрехи за из път. Храната бе главно под формата на тънички тестени питки, светлокафяви отвън и кремави отвътре. Гимли взе една и я огледа с подозрение.

- *Заситка* - промърмори той под носа си, отчупи от хрускавата коричка и я загриза. Изражението му бързо се промени и той с наслада дояде питката.

- Стига толкова, стига толкова! - разсмяха се елфите. - Колкото изяде, вече стига за цял ден тежък път.

- Мислех, че е просто нещо като ония *питки-заситки,* които правят хората от Дейл за пътуване из Пущинака - каза джуджето.

- Така е - отвърнаха те. - Но ние го наричаме *лембас* или пътен хляб, той дава повече сили от което и да било човешко ястие и по думите на всички е далеч по-приятен от *заситката.*

- Наистина е тъй - каза Гимли. - По-хубав е дори от медените питки на Беорнингите, а това е голяма похвала, защото не знам по-добри пекари от Беорнингите; пък и напоследък те не проявяват желание да предлагат питките си на пътниците. Вие сте любезни домакини!

- И все пак ви съветваме да пестите храната - казаха те. - Яжте по малко и само при нужда. Защото ви даваме тия питки за времето, когато всичко друго ще свърши. Те ще останат меки още много дни, ако не ги начупите и ги пазите обвити в листа, както ги донесохме. Една от тях може да крепи пътника през целия тежък ден, та бил той дори някой от високите хора на Минас Тирит.

След това елфите разгънаха и раздадоха на всекиго от Отряда дрехите, които бяха донесли. За всеки имаше качулка и плащ според ръста му, ушити от лекия, но топъл копринен плат, който тъчаха Галадримите. Трудно бе да се каже какъв е цветът им: изглеждаха сиви с оттенъка на здрач под дърветата, но ако се раздвижеха или попаднеха под друго осветление, ставаха зелени като засенчени листа, кафяви като угари привечер или сумрачно сребристи като вода под звездите. Всеки плащ се закопчаваше на шията с брошка във формата на зелен лист със сребърни жилки.

- Вълшебни ли са тия плащове? - обади се Пипин и смаяно ги огледа.

- Не знам какво имаш предвид - отвърна водачът на елфите. - Дрехите са хубави и платът е добър, защото е изтъкан в тази страна. Разбира се, това е елфическо облекло, ако такъв е смисълът на въпроса ти. Лист и клон, вода и камък - те сбират цвета и красотата на всички тия неща, които обичаме под здрача на Лориен, защото каквото и да излезе изпод ръцете ни, влагаме в него мисълта за онова, което обичаме. Ала дрехите не са брони и не ще отклонят копие или меч. Ще ви служат добре - те са леки за носене, топли или прохладни в зависимост от времето. И ще ви окажат неоценима помощ, за да се укриете от неприятелски очи, независимо дали бродите сред камъни или сред дървета. Наистина сте заслужили най-високата благосклонност на Владетелката. Самата тя заедно със свитата си изтъка плата; а ние никога до днес не сме дарявали чужденци с носията на нашия народ.

След закуска Отрядът се сбогува с ливадата край фонтана. Мъка тегнеше в сърцата им; бяха обикнали това прекрасно място като роден дом, макар че не можеха да изброят колко дни и нощи са прекарали тук. Докато стояха, загледани за миг към блесналата под слънцето вода, по зелената трева се зададе Халдир. Фродо радостно го поздрави.

- Завърнах се от Северните граници - каза елфът - и отново ме пращат за ваш водач. Облаци от пара и дим изпълват Смутнолейската долина, тревожни са планините. Грохот долита от земните недра. Ако някой от вас бе решил да се върне на север, към дома, нямаше да може да мине по този път. Но да вървим! Сега пътят ви води на юг.

Закрачиха през Карас Галадон и зелените пътища бяха пусти, но из дърветата над тях нашепваха и пееха безброй гласове. Пътниците вървяха мълчаливо. Най-

сетне Халдир ги поведе по южните склонове на хълма и отново стигнаха до огромната порта, окичена с лампи, излязоха по белия мост и напуснаха града на елфите. Отклониха се от павирания път и поеха по пътека, която минаваше и отминаваше през гъсталак от малорни, лъкатушеше през хълмисти гори, изпълнени със сребристи сенки, и водеше все надолу, на югоизток, към бреговете на Реката.

Бяха извървели десетина мили и наближаваше пладне, когато достигнаха висока зелена стена. Минаха през един отвор и изведнъж излязоха на открито. Пред тях се простираше дълга ливада с ослепително зелена трева, сред която под слънцето проблясваха цветчетата на златния *еланор.* Ливадата се преливаше в златна ивица земя с ясно очертани граници - отдясно, на запад, се лееше искрящият Сребропът; отляво, на изток, Великата река влачеше необятните си, дълбоки и мрачни вода. И от двете страни горите продължаваха на юг, докъдето поглед стигаше, ала речните брегове бяха голи и безплодни. Нито един малорн не издигаше златни клони извън земите на Лориен.

Малко преди сливането на реките край брега на Сребропът имаше пристан от бял камък и бели греди. До него бяха закотвени множество лодки и баркаси. Някои бяха ярко оцветени и блестяха в сребро, злато и зеленина, но повечето бяха бели или сиви. За пътниците бяха приготвени три малки сиви лодки и елфите подредиха багажа им вътре. Добавиха и топчета въже, по три за всяка лодка. Въжето изглеждаше тънко, но здраво, меко като коприна и сиво на цвят като елфическите плащове.

- Какво е това? - запита Сам и повдигна едно топче, което лежеше на ливадата.

- Въже, разбира се! - отвърна един елф откъм лодките. - Никога не пътувай без въже! И то не какво да е, а дълго, здраво и леко. Тия са тъкмо такива. Много пъти може да ви помогнат в беда.

- Няма нужда да ми го казвате! - заяви Сам. - Тръгнах без въже и оттогава до днес все се тревожа. Питах се обаче от какво са направени тия, защото разбирам нещичко от въжарство - семеен занаят, може да се каже.

- Изработени са от *хитлаин* - каза елфът, - но няма време да те уча как се правят. Ако знаехме, че това изкуство ти доставя удоволствие, можехме много да ти разкрием. Но сега - уви! - ще трябва да се задоволиш с подаръка, освен ако някой ден се завърнеш насам. Дано ти послужи добре!

- Елате! - каза Халдир. - Вече всичко е готово. Качете се в лодките. Но внимавайте отначало!

- Послушайте го! - казаха останалите елфи. - Тия лодки са изработени изкусно, леки са и не приличат на лодките на другите народи. Колкото и да ги товарите, не ще потънат, ала в несръчни ръце стават своенравни. Преди да потеглите надолу по течението, разумно ще е да свикнете с качването и слизането тук, където има пристан.

Отрядът се настани по следния начин: в едната лодка бяха Арагорн, Фродо и Сам; в другата - Боромир, Мери и Пипин; а в третата - Леголас и Гимли, които вече бяха неразделни приятели. В последната лодка бяха струпани повечето багажи и запаси. Лодките се движеха и управляваха с весла с къси дръжки и широки листовидни гребла. Когато всичко бе готово, Арагорн ги поведе на пробно плуване нагоре по Сребропът. Течението беше бързо и те напредваха бавно. Сам седеше на носа, здраво стискаше борда и жално се озърташе към брега. Слънчевите лъчи, танцуващи по водата, го заслепяваха. Отвъд зелените поля на Носа дърветата се спускаха досами водата. Тук-там по трептящата вода се люшкаха златни листа. Въздухът бе ясен и спокоен, царуваше тишина, нарушавана само от небесната песен на чучулигите.

Заобиколиха един остър завой на реката и изведнъж видяха по течението да слиза към тях огромен лебед. Водата се кадреше от двете страни на бялата гръд под извитата шия. Клюнът му блестеше като полирано злато, очите му искряха като черен кехлибар сред жълти скъпоценни камъни; грамадните бели криле бяха леко надигнати. Той наближи, по реката долетя музика и пътниците внезапно разбраха,

че това е кораб, изграден и изваян като птица с цялото елфическо изкуство. Двама елфи в бели одежди го управляваха с черни весла. В средата на кораба седеше Келеборн, а зад него, висока и бяла, стоеше Галадриел; тя бе окичила косата си с венче от златни цветя, в ръцете си държеше арфа и пееше. Печално и сладко звучеше гласът й в прохладния чист въздух:

Запях за лист, за златен лист и златен лист изгря.
За вятъра запях - и той в листата заигра.
Оттатък Слънце и Луна, зад океана син
растеше златното дърво в далечен Илмарин.
Сред Вечен здрач под звезден лъч блестеше златен клон
във Елдамар, край крепостта на елфи - Тирион.
Листата златни ден след ден и век след век растат,
а тук, зад Скръбното море, пак елфите скърбят.
О, Лориен! На Зима зла настъпи мрачен Ден;
в Реката падат лист след лист, отиват си от мен.
О, Лориен! Тъй дълго бях сред родния простор.
Изви се златното венче на вехнещ еланор.
За кораб бих запяла днес, но кой при мен ще спре
и кой ли ще ме върне пак през бурното море?

Когато корабът-лебед се приближи, Арагорн спря лодката си. Владетелката привърши песента и ги поздрави.

- Дойдохме за последно сбогом - каза тя - и за да ви изпратим с благословията на нашата страна.

- Макар да бяхте наши гости - каза Келеборн, - още не сте споделили трапезата ни, затова ви каним на прощална гощавка тук, между двете течения, които ще ви отнесат далеч от Лориен.

Лебедът бавно продължи към кея, лодките го последваха. Тук, върху зелената трева в самия край на Егладил, бе прощалната гощавка, но Фродо почти не обърна внимание на ястията и напитките, за него съществуваха само красотата на Владетелката и нейният глас. Тя вече не изглеждаше заплашителна и страшна, не я изпълваше скрита мощ. Струваше му се такава, както и до днес понякога хората от по-сетнешни времена успяват да зърнат елфите - близка и все пак недостижима, живо видение на онова, що е останало далече назад по стремителния поток на Времето.

След гощавката Келеборн отново им заговори за пътешествието и като вдигна ръка, посочи на юг, към гората отвъд Носа.

- Като слезете надолу по течението - каза той, - ще откриете, че дърветата оредяват и навлизате в пусти области. Там Реката тече през камениста долина сред високи бърда и чак след много левги стига до високия остров Остроскал, който ние наричаме Тол Брандир. Там се разделя на два ръкава край стръмните брегове на острова и после с грохот и дим пада през водопада Раурос, за да се спусне към Ниндалф. Влажнозем, както го наричат на вашия език. Това е широка област със застояли мочурища, където течението започва да криволичи и се разделя на много ръкави. Там е делтата на Ентомил, който извира от гората Ветроклин на запад. Край този поток, на отсамния бряг на Великата река, се намира Рохан. От другата страна са пустите хълмове на Емин Муил. Там вятърът духа от изток, защото отвъд Мъртвите блата и Ничията земя се вижда Сирит Горгор и Черната Порта на Мордор. Боромир и ония, които ще се упътят с него към Минас Тирит, би трябвало да изоставят Великата река над Раурос и да пресекат Ентомил преди навлизането му в блатата. Ала не бива да се изкачват прекалено нагоре по течението на този поток, нито пък да рискуват да се объркат из гората Ветроклин. Странни са земите там и днес малцина ги познават. Но Боромир и Арагорн едва ли се нуждаят от това предупреждение.

- Вярно е, в Минас Тирит сме чували за Ветроклин - каза Боромир. - Но повечето от това, което съм чувал, ми прилича на бабешки приказки за малки деца. Днес всичко на север от Рохан е тъй далечно за нас, че въображението може да се развихря както си иска из тия земи. В древни времена Ветроклин е бил на границите на царството ни, но вече много поколения никой от нас не го е посетил, за да потвърди или отхвърли легендите, наследени от отминали години. Аз съм бил няколко пъти в Рохан, но никога не съм го пресичал на север. Когато тръгнах като пратеник, минах през Пролома в полите на Белите планини, пресякох Исен, после Сивталаз и стигнах в Северните земи. Дълго и тежко пътешествие. Четиристотин левги отброих и те ми отнеха много месеци; изгубих коня си край Тарбад, когато минавах брода на Сивталаз. След това пътешествие и пътя, изминат с Отряда, не се съмнявам, че мога да прекося Рохан, а ако трябва - и Ветроклин.

- Щом е тъй, нямам какво да кажа - отвърна Келеборн. - Но не презирай мъдростта, дошла от далечни години; често се случва старите жени да съхраняват в паметта си слова за онуй, що някога е трябвало да знаят мъдреците.

Тогава Галадриел се надигна от тревата, взе чаша от една от девойките край себе си, напълни я с бяла медовина и я подаде на Келеборн.

- Време е да изпием прощалната чаша! - каза тя. - Пий, Владетелю на Галадримите! И нека няма в сърцето ти печал, макар след пладне да идва нощ и нашата привечер да наближава.

После тя подаде чашата на всекиго от Отряда и се сбогува. Но когато и последният отпи, тя ги покани отново да седнат на тревата, а за нея и Келеборн донесоха кресла. Девойките от свитата стояха безмълвно край Галадриел, а тя дълго гледа към гостите. Накрая заговори:

- Изпихме чашата на раздялата и сенките са спускат между нас. Но аз донесох в кораба дарове, които сега Владетелят и Владетелката на Галадримите ви поднасят за спомен от Лотлориен.

Сетне ги извика един по един.

- Ето дара на Келеборн и Галадриел за водача на вашия Отряд - каза тя на Арагорн и му подаде ножница, изработена точно по мярката на меча му. Покриваше я ажурена украса от цветя и листа, изработени от злато и сребро, а сред тях с елфически руни от скъпоценни камъни бе вплетено името на Андурил и родословието на меча.

- Острието, изтеглено от тази ножница, не ще се опетни или строши дори при поражение - добави тя. - Но има ли още нещо, що би желал от мен преди раздялата? Защото мрак ще се спусне между нас и може никога вече да не се видим освен нейде далеч по пътя, от който няма завръщане.

А Арагорн отвърна:

- Владетелко, знаеш моето желание и дълго съхранява в ръцете си единственото съкровище, което диря. Ала не е твоя власт да ми го дадеш дори и да желаеш; и само през мрака ще стигна до него.

- И все пак може би това ще разведри сърцето ти - каза Галадриел, - защото ми бе оставено, за да ти го дам, ако някой ден минеш през тая страна. - Тя пое от скута си голям яснозелен камък, вграден в сребърна брошка, изработена като орел с разперени криле, и щом го повдигна, камъкът заблестя като слънце, пронизало пролетни листа. - Този камък дадох на дъщеря си Келебриан, а тя на своята дъщеря; и ето че днес идва у теб като знак на надеждата. Приеми в този час името, което ти бе предречено - Елесар, Елфически камък от рода на Елендил.

Арагорн пое камъка, забоде брошката на гърдите си и почуда обзе ония, които го видяха, защото не бяха забелязали досега високия ръст и царствената осанка и им се стори, че товарът на тежките години е паднал от плещите му.

- Благодаря за даровете, що ми поднесе, о, Владетелко на Лориен, дала живот на Келебриан и Арвен Вечерницата - каза той. - Каква възхвала повече да изрека?

Владетелката леко склони глава, после се обърна към Боромир и му подаде златен пояс; на Мери и Пипин подари малки сребърни колани с токи във формата на

златни цветчета. На Леголас даде лък като тия, които използуваха Галадримите, по-дълъг и по-жилав от лъковете в Мраколес, обтегнат с тетива от елфическа коса. Заедно с него имаше и пълен колчан.

- За тебе, малки градинарю, влюбен в дърветата - каза тя на Сам, - имам само дребен подарък. - И подаде в ръцете му малка кутийка от просто сиво дърво без никакво украшение освен една сребърна руна на капака. - Това е "Г" като Галадриел, но на вашия език може да означава и градина. В тази кутийка има земя от моята овощна градина и всички благословии, с които още може да те дари Галадриел, лежат върху нея. Тя не ще те насочи по правия път, нито ще те защити от зло, но ако я опазиш и някой ден отново видиш родния дом, тогава може да те възнагради. Дори да завариш всичко голо и опустошено, малко градини в Средната земя ще цъфнат като твоята, ако разпръснеш там тази земя. Тогава може да си спомниш за Галадриел и да зърнеш за миг далечната Лориен, която видя само през зимата. Защото нашата пролет и лято отминаха и вече никога не ще се завърнат на земята освен в спомените.

Сам се изчерви до уши, промърмори нещо неясно, стисна кутийката и се поклони както можеше.

- А какъв дар би поискало едно джудже от елфите? - обърна се Галадриел към Гимли.

- Никакъв, Владетелко - отвърна Гимли. - Стига ми, че видях Владетелката на Галадримите и чух любезните й слова.

- Чуйте, елфи! - извика тя. - И нека вече никой да не казва, че джуджетата били алчни и неучтиви! И все пак, Гимли, сине на Глоин, сигурно желаеш нещо, което мога да ти дам? Назови го, моля те! Не бива единствен сред гостите да останеш без дар.

- Нищо, Владетелко Галадриел - повтори Гимли, заекна и дълбоко се поклони. - Нищо, освен може би... освен ако ми позволиш да поискам, не, да назова един-единствен твой косъм, пред който бледнее всичкото злато на света, както бледнеят елмазите в мината пред светлината на звездите. Не моля за такъв подарък. Но ти ми повели да изрека желанието си.

Елфите се раздвижиха и зашепнаха смаяно, Келеборн с удивление се вгледа в джуджето, но Владетелката се усмихна.

- Казват, че изкуството на джуджетата било в ръцете, а не в езика, ала това не се отнася за Гимли. Защото никой до днес не ми е отправял тъй дръзка и същевременно тъй любезна молба. И как да откажа, след като сама му заповядах да говори? Но кажи ми, какво ще правиш с подобен дар?

- Ще го скътам, Владетелко - отвърна той, - като безценен спомен за твоите думи при първата ни среща. И ако някога се завърна в ковачниците на моя роден дом, ще го вградя в нетленен кристал като наследствено съкровище на моя род и залог за добра воля между Планината и Горите от днес и во веки веков. Тогава Владетелката разпусна една от дългите си плитки отряза три златни косъма и ги положи в шепата на Гимли с думите:

- Нека тия слова вървят с подаръка. Аз не предсказвам, защото днес всяко предсказание е напразно - от едната ни страна тегне мрак, от другата е надеждата. Но ако надеждата не загине, тогава ти казвам, Гимли, сине на Глоин, че злато ще се лее в ръцете ти, ала не ще има власт върху теб.

- А сега ти, Носителю на Пръстена - каза тя, обръщайки се към Фродо. - Накрая идвам при теб, ала не си последен в мислите ми. За тебе приготвих това. - Тя надигна малко кристално шишенце. Щом го помръдна, то заискри и над ръката й затанцуваха ясни бели лъчи. - В тази стъкленица е сбрана светлината на звездата Еарендил, разтворена във водите на моя фонтан. Когато нощ те обкръжи, тя ще сияе още по-ярко. Нека ти свети сред мрака, когато изгаснат всички други светлини. Помни Галадриел и нейното Огледало!

Фродо пое шишенцето и в кратък миг, докато то сияеше между тях, отново я видя възправена като кралица, величава и прекрасна, но не страшна. Поклони се, ала

не намери думи за благодарност.

Владетелката се изправи и Келеборн ги поведе обратно към пристана. Жълто пладне обвиваше зеления бряг на Носа и водата искреше със сребърен блясък. Най-сетне всичко бе готово. Отрядът зае места в лодките както преди. С прощални викове елфите ги отблъснаха с дълги сиви пръти към течението и леките вълни бавно ги понесоха надолу. Пътниците седяха неподвижни и безмълвни. Владетелката Галадриел стоеше мълчаливо на зеления бряг в самия край на Носа. Когато минаха край нея, всички се обърнаха и очите им я гледаха как бавно отплава назад. Защото тъй им се струваше, че Лориен отплава назад като светъл кораб с мачти от вълшебни дървета, устремен към забравени брегове, докато те седят безпомощни на границата на сивия, разголен от зимата свят.

Докато гледаха, Сребропът се сля с течението на Великата река, лодките им завиха и се устремиха на юг. Скоро бялата фигура на Владетелката се смали в далечината. Тя сияеше като стъклен прозорец на далечен хълм под лъчите на залязващото слънце, като далечно езеро, гледано от планина - кристал, търкулнат сред земния скут. После Фродо сякаш я видя да вдига ръце за сетно сбогом и с попътния вятър долетя песента на гласа й -далечна, ала пронизващо ясна. Но сега тя пееше на древния език на задморските елфи и той не разбра думите: прекрасна бе мелодията, ала това не го утешаваше.

И все пак, както става с елфическите слова, те останаха запечатани в паметта му и много по-късно той ги преведе както можеше - те бяха на елфическия песенен език и говореха за неща, почти непознати в Средната земя.

Ай! Лаурие лантар ласи суринен,
йени унотиме ве рамар алдарон!
Йени ве линте юлдар аванир
ми оромарди лисе-мируворева
Андуне пелла, Вардо телумар
ну луини ясен тинтилар и елени
омарио айретари-лиринен.
Си ман и юлма нин енквантува?
Ан си Тинтале Варда Ойолосео
ве фаняр марят Елентари ортане
ар илие тир ундулаве лумбуле;
ар синданориелло каито морние
и фалмалинар имбе мет, ар хисие
унтупа Каласирио мири ояле.
Си вануа на, Ромелло вануа, Валимар!
Намарие! Най хирувалие Валимар.
Най елие хирува. Намарие!

„Ах! Като злато сипят се листи по вятъра, дълги години безбройни като дървесните клони! Минаха дългите години като бързи глътки сладка медовина сред високите зали на Запада. Под сините сводове на Варда, где треперят звездите от песента на гласа й свещен и царствен. Кой сега ще налее бокала ми? Днес Пламотворната Варда, Звездна Кралица от Вечнобелия връх простря ръце като облаци и всички пътища тънат в дълбоки сенки; и от страната сива мрак се простира по вълните пенливи между нас и навеки мъгла покрива елмазите на Каласирия. Изгубен, изгубен е днес Валимар за ония на Изток! Сбогом! Може би ще намериш ти Валимар. Може би непроменен ще го намериш. Сбогом!" Варда е името на Владетелката, която елфите изгнаници в тия земи наричат Елберет.

Внезапно Реката направи завой, бреговете се издигнаха от двете страни и закриха светлината на Лориен. Фродо вече никога не се завърна в тази прекрасна страна.

Пътниците обърнаха лица напред, слънцето отсреща навярно заслепи очите им, защото всички се насълзиха. Гимли ридаеше, без да се срамува.

- Последният ми поглед бе към онова, що е най-красиво - каза той на спътника си Леголас. - От днес нататък не ще нарека красиво нищо освен нейния дар. - Той притисна ръка към гърдите си. - Кажи ми, Леголас, защо дойдох на този Поход? Не знаех аз къде е най-голямата опасност! Право казваше Елронд, че не можем да предвидим какво ще срещнем по пътя си. Мъчения в мрака - от това се боях но този страх не ме възпря. Ала не бих дошъл, ако познавах заплахите на светлината и радостта. Нищо не би се сравнило с тежката рана на тази раздяла, та дори да се изправя още тази нощ срещу самия Мрачен владетел. Уви за Гимли, син на Глоин!

- Не! - каза Леголас. - Уви за всички нас! И за всички, що бродят по света през тия сетни дни. Такава е съдбата - да намираш и да губиш, както изглежда на ония, чийто кораб се носи по бързея. Но за мене ти си благословен, Гимли, сине на Глоин - ти доброволно страдаш от загубата, а би могъл да решиш и другояче. Но не изостави другарите си и една от малките ти награди е, че паметта за Лотлориен ще остане завинаги ясна и неопетнена в сърцето ти, не ще избледнее, нито ще повехне.

- Може би - каза Гимли. - Благодаря за словата ти. Верни са несъмнено, ала такава утеха е хладна. Не памет желае сърцето. Тя е само огледало, та било то и ясно като Хелед-зарам. Поне така казва сърцето на Гимли джуджето. За елфите може да е другояче. Чувал съм, че за тях споменът е по-близък до живия свят, отколкото до съня. С джуджетата не е така. Но да не говорим повече за това. Наглеждай лодката! С всичкия този багаж се е потопила доста във водата, а Великата река е бърза. Не искам да удавя скръбта си в студена вода.

Той взе веслото и загреба към западния бряг подир лодката на Арагорн, която вече бе излязла от средното течение.

Така Отрядът пое дългия си път, все на юг по широките бързи води. По двата бряга се простираха оголени зимни гори и пътниците не можеха да зърнат какво има зад тях. Вятърът стихна и Реката течеше буззвучно. Нито веднъж птичи глас не наруши тишината. Денят напредваше и слънцето ставаше все по-мъгливо, докато накрая се превърна във висока бяла перла, блестяща сред бледото небе. После изчезна на запад и се спусна ранен здрач, последван от сива, беззвездна нощ. Дълго плаваха напред в спокойните, мрачни часове, водейки лодките си под надвисналите сенки на западните гори. Огромни дървета отминаваха като призраци, протегнали през мъглата жадните си криви корени към водата. Бе нерадостно и хладно. Фродо седеше и се вслушваше в тихото плискане и бълбукане на Реката из подмолите, докато главата му клюмна и той се унесе в неспокоен сън.

Глава 9

ВЕЛИКАТА РЕКА

Събуди го Сам. Фродо откри, че лежи, грижливо завит, под високи дървета със сива кора в едно спокойно горско кътче на западния бряг на Великата река Андуин. Бе проспал цялата нощ и сред голите клони се процеждаше мътна зора. Наблизо Гимли се бе заел да накладе малък огън. Преди съвсем да се развидели, те отново бяха на път. Не че повечето от Отряда нетърпеливо се стремяха на юг - просто бяха доволни, че има още няколко дни до решението, което трябваше да вземат най-късно щом стигнеха до водопада Раурос и остров Остроскал; оставяха Реката да ги носи натам с бавния си ритъм, защото нямаха желание да бързат към заплахите, които лежаха по-нататък, независимо от това какъв път щяха да изберат накрая. За да спести силите им за бъдната умора, Арагорн ги оставяше да плават по течението както желаят. Но настояваше за едно - всеки ден

да потеглят рано сутрин и да пътуват до късна вечер: сърцето му усещаше, че времето напредва, и се боеше, че докато са се бавили в Лориен, Мрачният Владетел не е стоял със скръстени ръце.

Въпреки това, през този ден не видяха никакви следи от врагове, на следващия също. Глухите сиви часове минаваха без произшествия. Към края на третия ден от пътуването местността бавно се промени: дърветата оредяха, после съвсем изчезнаха. Отляво, на източния бряг, видяха дълги безформени склонове, които се простираха надалеч и плавно се издигаха към небето; изглеждаха кафяви и съсухрени, сякаш огън бе минал по тях, помитайки всяко живо зелено стръкче - враждебна пустош, където ни пречупено дърво, ни висока скала не нарушаваха празните простори. Бяха стигнали до Кафявите земи, необятна пустиня между Южен Мраколес и хълмовете Емин Муил. Дори Арагорн не можеше да каже каква чума, война или злина на Врага е попарила тъй цялата област.

Отдясно, на запад, земите бяха голи, но равни и на много места зеленееха просторни степи. От тази страна на Реката минаваха край гъсталаци от толкова високи тръстики, че те напълно закриваха гледката на запад, когато малките лодки с тихо шумолене се плъзгаха по пърхащите им граници. Прегърбени в ясния хладен въздух, тъмните сухи камъши се люшкаха, нашепвайки тихо и печално. Тук-там през някой отвор Фродо зърваше изведнъж просторни ливади, далече зад тях огрени от залеза хълмове, а на ръба на хоризонта тъмна черта подсказваше къде се изправят най-южните вериги на Мъгливите планини.

Освен птици наоколо не помръдваше нищо живо. Те бяха безброй - дребни пернати, подсвиркващи и писукащи из тръстиките, но рядко се показваха. Един-два пъти чуха плясъка и свистенето на лебедови криле и поглеждайки нагоре, видяха дълги клинове, устремени през небесната шир.

- Лебеди! - каза Сам. - И какви са грамадни!

- Да - добави Арагорн, - и то черни лебеди.

- Колко необятна, пуста и скръбна изглежда цялата местност! - каза Фродо. - Винаги съм си представял, че колкото по на юг отиваш, толкова по-топло и весело става, докато накрая зимата завинаги изостане назад.

- Но ние още не сме стигнали далече на юг - отвърна Арагорн. - Все още е зима и до морето е далече. Тук светът е студен до внезапното идване на пролетта и нищо чудно дори пак да срещнем сняг. Може би далече надолу в залива Белфалас, към който се стреми Андуин, е топло и весело или би било, ако го нямаше Врага. Но тук сме на не повече от шестдесет левги, струва ми се, по-южно от Южната околия на вашето Графство, останало на стотици дълги мили зад нас. Сега гледаш на югозапад към северните райони на Ездитните предели - Рохан, страната на Повелителите на конете. Не след дълго ще стигнем до устието на Липосвет, който извира от Ветроклин и се влива във Великата река. Там е северната граница на Рохан и в древни времена всички земи от Липосвет до Белите планини принадлежаха на Рохиримите. Богат и благодатен край, нийде няма тъй буйна трева; но в тия тежки времена хората не живеят край Реката и рядко яздят към бреговете й. Широк е Андуин, ала орките могат да изпращат стрелите си далеч над водите, а казват, че напоследък са дръзнали да прекосят течението и нападат стадата и конюшните на Рохан.

Сам неспокойно се огледа от бряг до бряг. По-рано дърветата му се струваха враждебни, сякаш приютяваха скрити очи и стаени заплахи; сега му се искаше пак да ги има. Усещаше, че Отрядът е съвсем беззащитен в откритите си лодчици сред голите земи, по река, която се бе превърнала във военна граница.

През следващите един-два дни, докато продължаваха все на юг, това чувство за несигурност се засилваше у всички в Отряда. Цял ден усърдно налягаха греблата и бързаха напред. Бреговете се плъзгаха край тях. Скоро Реката се разшири и стана по-плитка; на изток се простираха дълги каменисти плажове, а из водата имаше чакълести плитчини, тъй че трябваше внимателно да управляват лодките. Кафявите земи се преляха в голи високи равнини, над които от изток

приждаше мразовит въздух. По другия бряг ливадите се превърнаха в хълмисти низини, покрити с мочурища и тръстики, само тук-там се мяркаха туфи суха трева. Фродо потръпна, припомняйки си моравите, фонтаните, ясното слънце и тихите дъждове на Лотлориен. В лодките рядко се раздаваше глас и нито веднъж не отекна смях. Всеки участник в Отряда бе потънал в собствените си мисли.

Сърцето на Леголас тичаше под звездите на лятната нощ по една поляна сред крайбрежните гори на север; Гимли мислено опипваше злато и се питаше дали ще подхожда да го вгради в рамката около подаръка на Владетелката. Смут бе обхванал Мери и Пипин в средната лодка, защото Боромир седеше, мърмореше си сам и ту хапеше нокти, сякаш го мъчеше тревога или съмнение, ту грабваше веслото и се приближаваше плътно зад лодката на Арагорн. В такива мигове седналият на носа Пипин се обръщаше и виждаше как очите му пламтят със странен блясък, вперени напред, към Фродо. Сам отдавна бе стигнал до убеждението, че лодките може и да не са толкова опасни, колкото му е било разказвано, но във всеки случай са далеч по-неудобни, отколкото някога си е представял. Седеше схванат и нещастен и нямаше какво да прави, освен да гледа водата от двете си страни и бавно пълзящия зимен пейзаж. Дори когато използуваха веслата, не му позволяваха да гребе.

Докато се спускаше здрачът на четвъртия ден, той все така гледаше назад над приведените глави на Фродо и Арагорн, над следващите ги лодки; оборваше го дрямка и копнееше да спрат, да усети земя под нозете си. Внезапно нещо привлече погледа му -отначало той го изгледа равнодушно, сетне се надигна и разтърка очи, ала когато погледна отново, вече не го видя.

Тази нощ лагеруваха на малко островче близо до западния бряг. Омотан в одеяло, Сам лежеше до Фродо.

- Смешно нещо сънувах един-два часа преди да спрем, господин Фродо - каза той. - А може и да не съм сънувал. Във всеки случай беше смешно.

- Е, какво беше? - запита Фродо, знаейки, че Сам няма да миряса, докато не разправи историята си, каквато и да е тя. - Откакто напуснахме Лотлориен, не съм виждал и не съм се сещал за нещо, което да ме накара да се усмихна.

- Не беше смешно в тоя смисъл, господин Фродо. Странно беше. Съвсем объркана работа, ако не е било сън. И най-добре да го чуете. Ето какво стана: видях пън с очи!

- С пъна всичко е наред - отвърна Фродо. - По Реката плуват много дървета. Само махни очите!

- Няма - каза Сам. - Тъкмо очите ме накараха да подскоча, тъй да се каже. В полумрака видях зад лодката на Гимли да плува нещо, което ми заприлича на пън, но не му обърнах особено внимание. После ми се стори, че пънът бавно ни догонва. А това, ще признаете, бе странно, след като плувахме заедно по течението. Точно тогава видях очите: нещо като две бели точици, мъждукащи на една издатина върху отсамния край на пъна. Отгоре на всичко не беше пън, защото имаше ципести крака, досущ като лебед, само дето изглеждаха по-големи и току загребваха из водата. Тогава се надигнах и разтърках очи с намерение да извикам, ако пак го видя, след като се разсъня. Защото онова чудо вече наближаваше бързо и беше досами лодката на Гимли. Но дали ония две фенерчета са ме засекли как се размърдвам и гледам, дали просто съм се събудил - не знам. Когато пак погледнах, вече го нямаше. Но мисля, че зърнах с крайчеца на окото си, дето се вика, как нещо черно се стрелна в сянката по брега. Обаче повече не видях очи. Рекох си: „Пак дремеш, Сам Майтапер”, ей тъй си рекох, и толкоз. Но оттогава все си мисля и вече не съм съвсем сигурен. Вие как си го представяте, господин Фродо?

- Не бих си представил нещо освен пън в мрака и дрямка в очите ти, Сам - каза Фродо, -ако очите се появяваха за пръв път. Но не е така. Видях ги далече на север, преди да стигнем в Лориен. През онази нощ зърнах странно създание с очи да се катери към плоскореда. Халдир също го видя. И спомняш ли си разказа на

елфите, които преследвали бандата орки?

- А, помня - каза Сам. - И други работи си спомням. Не ми се нравят тия мисли, но като си мисля за туй-онуй, за разказите на господин Билбо и прочие, комай мога да се досетя за името на същството. Противно име. Може би Ам-гъл?

- Да, отдавна се боях от това - каза Фродо. - Още от онази нощ на плоскореда. Предполагам, че се е спотайвал из Мория и тогава е надушил следите ни, но се надявах, че престоят ни в Лориен ще го обърка отново. Жалката твар навярно се е крила из горите край Сребропът и е наблюдавала как потегляме!

- Така изглежда - каза Сам. - И ще е добре да внимаваме повечко, иначе, току-виж, усетим някоя нощ зловредни пръсти около шиите си, ако изобщо се събудим, за да усетим нещо. Та за това ми беше думата. Тая нощ няма нужда да тревожим Бързоход и останалите. Аз ще остана на стража. Мога да си отспя утре, нали съм само багаж в лодката, така да се каже.

- И още би трябвало да се каже „багаж с очи" - добави Фродо. - Ще пазиш, но при едно условие: обещай да ме събудиш към полунощ, ако дотогава не се случи нещо.

В глухите нощни часове Фродо се събуди от тежък сън и откри, че Сам го разтърсва.

- Срамота е да ви будя - прошепна Сам, - ама така заръчахте. Няма какво да се каже, във всеки случай нищо сериозно. Мисля, че преди малко чух някакво тихо пляскане и подсмърчане, но нощем край Реката често се чуват подобни странни звуци.

Той си легна, а Фродо, омотан в одеяло, остана да седи и да се бори с дрямката. Минути или часове се влачеха бавно, без нищо да се случи. Фродо тъкмо се поддаваше на изкушението пак да си легне, когато едва забележим тъмен силует се плъзна по водата край една, от завързаните лодки. Смътно видя как дълга белезникава ръка се стрелна и сграбчи борда; две хладни бледи очи просветнаха като фенерчета, надникнаха вътре, после се надигнаха и се взряха към седящия на островчето Фродо. Бяха на не повече от десетина педи и Фродо чу как същството си поема въздух с тихо съскане. Измъквайки Жилото от ножницата, той се изправи и застана срещу очите. Светлината им мигом изгасна. Отново се чу съскане, плясък и тъмният силует на пъна се стрелна в нощта надолу по течението. Арагорн се размърда насън, обърна се и седна.

- Какво има? - прошепна той, като скочи и се приближи до Фродо. - Усетих нещо в съня си. Защо си извадил меча?

- Ам-гъл - отговори Фродо. - Или поне така предполагам.

- А! - каза Арагорн. - Значи знаеш за нашия приятел с меката стъпка, нали? Той се прокрадваше подир нас през цялата Мория и надолу чак до Нимродел. Откакто се качихме на лодките, лежи на един пън и гребе с ръце и крака. Един-два пъти се помъчих да го спипам през нощта, но той е по-хитър от лисица и хлъзгав като риба. Надявах се, че пътуването по Реката ще ни отърве от него, ала е прекалено опитен плувец. Утре ще трябва да опитаме да се движим по-бързо. Лягай си сега, а аз ще остана на стража до края на нощта. Бих искал да ми падне подръка тая отрепка. Може да изкопчим нещо полезно от него. Но ако не успея, ще трябва да опитаме да се откъснем. Той е много опасен. Да оставим настрана личните му опити за убийство посред нощ, но може да привлече по следите ни някой от враговете наоколо.

Нощта отмина, без Ам-гъл да се мерне отново дори и като сянка. След този случай Отрядът бдеше непрестанно, но до края на пътуването не зърнаха повече Ам-гъл. Ако още ги следваше, значи бе твърде предпазлив и ловък. По нареждане на Арагорн сега гребяха с часове наред и бреговете бързо отминаваха край тях. Но не видяха много от пейзажа, защото пътуваха главно привечер и нощем, а денем почиваха, укрити, доколкото позволяваше местността. И така плаваха без произшествия до седмия ден.

Времето все още бе сиво и навъсено, вятърът духаше откъм изток, но докато

вечерта преминаваше в нощ, небето на запад се проясни и под сивите облачни брегове се разстлаха жълти и бледозелени езера от слаба светлина. Из тия далечни заливи блещукаше белият сърп на новата луна. Сам я погледна и смръщи вежди.

На следващия ден местността от двете страни взе бързо да се променя. Бреговете се надигаха и ставаха скалисти. Скоро пътниците попаднаха в хълмиста, камениста област, а по двата бряга се извисиха стръмни склонове, покрити с непроходими гъсталаци от глогини и трънки, преплетени с къпини и пълзящи растения. Отвъд тях стърчаха ниски трошливи скали и изхабени от времето сиви камъни, обвити в тъмен бръшлян, а още по-нататък се изправяха високи хребети, увенчани с окършени от вятъра ели. Наближаваха сивата хълмиста област Емин Муил, южната граница на Дивите земи.

Из скалите имаше безброй птици и по цял ден ятата им кръжаха високо горе, чернеейки на фона на бледото небе. Този ден, докато лежаха сред бивака си, Арагорн подозрително оглеждаше рояците, питайки се дали Ам-гъл не е сторил някоя злина и дали вече вестта за пътуването им не се разнася из пущинака. По-късно, когато слънцето залязваше, а Отрядът се раздвижваше и отново се готвеше за път, той съгледа тъмна точка на фона на гаснещите лъчи: високо в далечината някаква огромна птица ту кръжеше, ту бавно летеше на юг.

- Какво е това, Леголас? - запита той, сочейки северното небе. - Орел ли е, както мисля?

- Да - отвърна Леголас. - Орел е, орел, който дири плячка. Питам се какво ли предвещава това. Отклонил се е далече от планините.

- Няма да тръгваме, докато не се смрачи напълно - каза Арагорн.

Настъпи осмата нощ на пътуването им. Тя бе тиха и безветрена; сивият източен вятър бе отминал. Тънкият лунен сърп бе изчезнал рано подир бледия залез, но небето горе бе ясно и макар далече на юг да се трупаха огромни облачни вериги, все още излъчващи слабо сияние, на запад блестяха ярки звезди.

- Хайде! - каза Арагорн. - Ще рискуваме още един нощен преход. Навлизаме в тая част на Реката, която не познавам добре; досега не съм пътувал из областите от тук до бързеите на Сарн Гебир. Но ако правилно съм пресметнал, те са още много мили напред. Обаче още преди да ги достигнем, ще срещнем опасни места - скали и каменисти островчета сред течението. Трябва зорко да гледаме напред и да не опитваме да гребем бързо.

В челната лодка Сам получи поста на наблюдател. Той лежеше отпред и се взираше, в здрача. Нощта се сгъсти, но горе звездите бяха странно ярки и по повърхността на Реката блещукаха неясни светлинки. Наближаваше полунощ и вече отдавна се спускаха по течението, почти без да използват веслата, когато изведнъж Сам нададе вик. Само на няколко ярда пред тях от течението се надигнаха тъмни очертания и той чу шуртенето на вихрено струяща вода. Бързеят завиваше наляво, към източния бряг, където каналът бе чист. Докато вълните ги отхвърляха настрани, пътниците видяха съвсем наблизо бледата пяна на Реката, която се разбиваше в остри скали, протегнати далеч навътре в течението като озъбена челюст. Лодките се струпаха една до друга.

- Ехей, Арагорн! - изкрещя Боромир, когато лодката му се сблъска с водача. - Това е лудост! Не можем да рискуваме нощем из Бързеите. Било то нощем или денем, никоя лодка не може да оцелее в Сарн Гебир.

- Назад, назад! - извика Арагорн. - Завийте! Завийте, ако можете!

Опитвайки да задържи лодката, той заби греблото във водата и зави назад.

- Объркал съм сметките - каза той на Фродо. - Не знаех, че сме стигнали толкова далече - Андуин тече по-бързо, отколкото мислех. Сарн Гебир трябва вече да е наблизо.

С големи усилия задържаха лодките и бавно ги подкараха назад, но отначало ходът им срещу течението бе съвсем бавен и непрекъснато се отклоняваха все по-близо до източния бряг. Сега той се издигаше мрачен и зловещ в нощта.

- Всички заедно, гребете! - изкрещя Боромир. - Гребете! Иначе ще ни изхвърли на плитчините.

При тия думи Фродо усети как дъното под него застърга по камък. В този миг се раздаде острият звук на обтегната тетива - отгоре изсвистяха стрели и няколко паднаха между тях. Една удари Фродо между плешките и той с вик се просна напред, изпускайки веслото, но стрелата отскочи, спряна от скритата му ризница. Друга прониза плаща на Арагорн, а трета се заби в носа на втората лодка, близо до ръката на Мери. Сам като че зърна черни фигури да тичат напред-назад по дългите чакълести плажове на източния бряг. Изглеждаха съвсем близо.

- *Ирч!* - от вълнение Леголас заговори на своя език.

- Орки! - викна Гимли.

- Дума да няма, това е дело на Ам-гъл - каза Сам на Фродо. - И хубаво местенце са избрали. Реката сякаш е решила да ни отнесе право в ръцете им!

Всички се приведоха напред и отчаяно размахаха веслата - дори Сам се включи в гребането. Всеки миг очакваха да усетят жилата на черноперите стрели. Много от тях прелетяха над главите на пътниците или се забиха из водата наоколо, но повече попадения нямаше. Бе тъмно, ала не прекалено тъмно за привикналите с нощта очи на орките и под звездната светлина Отрядът би представлявал добра цел за лукавите врагове, ако сивите лориенски плащове и сивото дърво на елфическите лодки не бяха ги скрили от злобата на мордорските стрелци.

Напредваха бавно и мъчително, замах подир замах. В мрака трудно можеха да се уверят дали изобщо се движат, но постепенно шумът на водата затихна и сянката на източния бряг изчезна назад в нощта. Най-сетне, доколкото можеха да преценят, отново бяха достигнали средата на течението и бяха отдалечили лодките си на известно разстояние от издадените скали. Тогава леко завиха и с все сила се устремиха към западния бряг. Спряха в сенките на надвисналите над водата храсти и си поеха дъх.

Леголас остави веслото и взе лъка, който носеше от Лориен. После скочи на брега и се изкатери няколко крачки нагоре по склона. Обтегна лъка, положи стрела на тетивата и се обърна, загледан в мрака над Реката. Отвъд водата се раздаваха остри крясъци, ала не се виждаше нищо.

Фродо погледна нагоре към елфа, който се изправяше в цял ръст над него и се взираше в нощта, търсейки цел за стрелата си. Косите му бяха черни, увенчани с ярки бели звезди, блестящи зад него сред тъмното небесно езеро. Но изведнъж от юг се надигнаха и заплуваха напред огромни облаци, предвождани от мрачен авангард из звездните простори. Внезапен ужас обзе целия Отряд.

- *Елберет Гилтониел!* - въздъхна Леголас и погледна нагоре. Точно тогава от мрака на юг изскочи черен силует, подобен на облак, ала не бе облак, защото се движеше далеч по-бързо - той се понесе към Отряда, закривайки с идването си всички светлинки. Скоро се очерта като огромна крилата твар, по-черна от кладенец в нощта. Отвъд водата свирепи гласове се надигнаха в приветствен хор. Фродо усети как внезапен хлад пробяга из цялото му тяло и се вкопчи в сърцето му; мъртвешки студ, като спомена за старата рана, стегна рамото му. Сякаш за да се скрие, той се сви надолу.

Внезапно големият лориенски лък запя. С пронизително свистене излетя стрелата от елфическата тетива. Фродо погледна нагоре. Почти над него крилатият силует кривна настрани. Раздаде се дрезгав грачещ писък, чудовището рухна надолу и изчезна сред мрака на източния бряг. Небето отново бе чисто. В далечината се надигна врява, множество гласове кълняха и се вайкаха в тъмнината, сетне настъпи тишина. Тази нощ от изток вече не долетя ни стрела, ни вик.

Малко по-късно Арагорн поведе лодките срещу течението. Известно време опипваха пътя си покрай брега, докато откриха плитко заливче. Близо до водата растяха няколко дребни дървета, а зад тях се издигаше стръмен скалист бряг. Отрядът реши да спре тук и да изчака утрото - безсмислено бе да продължават

напред в нощта. Вместо да устроят бивак и да накладат огън, те налягаха свити в завързаните една до друга лодки.

- Благословени да са лъкът на Галадриел и ръката и окото на Леголас - каза Гимли, дъвчейки питка *лембас.* - Това бе велик изстрел в тъмнината, приятелю!

- Но кой може да каже какво улучи той? - отвърна Леголас.

- Аз не мога - каза Гимли. - Ала се радвам, че сянката не дойде по-наблизо. Никак не я харесвах. Много ми напомняше на сянката в Мория... сянката на балрога - шепнешком довърши той.

- Не беше балрог - обади се Фродо, все още тръпнейки от обзелия го хлад. - Беше нещо по-студено. Мисля, че беше... - Той се поколеба и замълча.

- Какво мислиш? - нетърпеливо запита Боромир и се протегна от лодката си, сякаш се мъчеше да зърне лицето на Фродо.

- Мисля... Не, няма да кажа - отвърна Фродо. - Каквото и да е било, падането му отчая враговете.

- Така изглежда - каза Арагорн. - Ала не знам къде са, колко са и какво се готвят да правят. Тази нощ никой не трябва да заспива! Сега мракът ни крие. Но кой знае какво ще ни разкрие денят? Пригответе оръжията си!

Сам седеше, почуквайки с пръсти по дръжката на меча си, сякаш броеше на пръсти, и гледаше нагоре към небето.

- Много странно - промърмори той. - Луната е една и съща в Графството и в Дивите земи или поне така би трябвало да бъде. Но или тя е обърнала фазите си, или моите сметки са грешни. Сигурно си спомняте, господин Фродо, че когато лежахме на оня плоскоред върху дървото, луната стареше - една седмица след пълнолуние по моя преценка. А снощи бяхме вече от една седмица на път, когато взе, че изникна нова луна, тънка като изрязан нокът, сякаш никакво време не сме стояли в страната на елфите. Добре, ама аз със сигурност си спомням три нощи там, а ми се струва, че си припомням и още няколко, но бих се заклел, че не е било цял месец. Направо да си помисли човек, че времето там изобщо не тече!

- И може би така е било - каза Фродо. - Може би сред онази страна сме попаднали във време, което другаде отдавна е отминало. Мисля, че едва когато Сребропът ни отнесе към Андуин, сме се върнали във времето, което тече през простосмъртните земи на Великото Море. А и не си спомням никаква луна в Карас Галадон, нито стара, нито млада - само звезди нощем и слънце денем.

Леголас се размърда в лодката си.

- Не, времето никога не спира - каза той, - ала не навсякъде и във всичко промяната и растежът са еднакви. За елфите светът се движи едновременно много бързо и много бавно. Бързо, защото те самите малко се променят, а всичко друго отлита - това е скръб за тях. Бавно, защото за себе си те не броят бягащите години. Отминаващите сезони са само вечно повтарящи се вълнички сред дългия поток. И все пак рано или късно всичко под слънцето си има край.

- Но в Лориен стареенето е бавно - каза Фродо. - Силата на Владетелката го възпира. Богати са, макар да изглеждат кратки, часовете в Карас Галадон, където Галадриел владее Елфическия пръстен.

- Това не бива да се изрича извън Лориен, дори пред мене - каза Арагорн. - Не го повтаряй! Но така е, Сам - в онази страна губиш броя на дните. Времето е текло край нас бързо, както става с елфите. Докато се бавехме там, във външния свят старата луна е отминала, нова е израснала и изчезнала. И снощи пак изгря млада луна. Зимата почти свършва. Времето ни носи към пролет, но малко надежди обещава тя.

Нощта отмина безшумно. Повече не чуха ни глас, ни зов отвъд водата. Свити в лодките, пътниците усетиха как времето се променя. Под огромните влажни облаци, нахлули откъм юг и далечните морета, въздухът стана по-топъл и напълно неподвижен. Набегът на Реката върху скалите из Бързеите сякаш звучеше по-гръмко и по-близо. От клоните на дърветата над тях взеха да се ръсят капки.

Когато изгря денят, от околния свят лъхаше меко и печално настроение. Зората

бавно се преля в бледа разсеяна светлина, под която предметите не хвърляха сенки. Над Реката се носеха изпарения и бяла мъгла обвиваше плажовете; отвъдният бряг не се виждаше.

- Не понасям мъглата - каза Сам, - но тази изглежда добре дошла. Сега може би ще успеем да се измъкнем, без да ни видят ония проклети гоблини.

- Може би - каза Арагорн. - Но трудно ще открием пътека, ако по-късно мъглата не се поразсее. А трябва да намерим пътека, щом искаме да минем Сарн Гебир и да стигнем до Емин Муил.

- Не виждам защо трябва да минем Бързеите или изобщо да следваме Реката по-нататък - каза Боромир, - Щом Емин Муил е пред нас, можем да захвърлим тия орехови черупки и да се отправим на югозапад, докато стигнем до Ентомил - прекосяваме го и сме в моята страна.

- Можем, ако отиваме към Минас Тирит - каза Арагорн, - но още не сме съгласували това. А и такъв път може да бъде по-опасен, отколкото изглежда. Долината на Ентомил е ниска и мочурлива, мъглата там е смъртоносна заплаха за пеши и натоварени пътници. Няма да изоставя лодките, докато не се наложи. По Реката поне не можем да обърка ме пътя.

- Но Врагът държи източния бряг - каза Боромир. - И дори да минеш здрав и читав Портата на Аргонат и да стигнеш до Остроскал, какво ще правиш после? Може би ще скочиш по Водопада и ще се приземиш в блатата?

- Не! - отвърна Арагорн. - Да речем, че ще пренесем лодките по древния път до подножието на Раурос и там отново ще поемем по водата. Не знаеш ли, Боромире, или предпочиташ да забравиш Северната стълба и високия престол над Амон Хен, сътворени по времето на великите крале? Аз поне имам намерение отново да застана на онова възвишение, преди да избера по-нататъшния си път. Може би там ще видим някой знак, който да ни упъти.

Боромир дълго се противи на този избор, но когато стана ясно, че Фродо ще следва Арагорн навсякъде, той се предаде.

- Мъжете от Минас Тирит не са свикнали да изоставят другарите си в беда - каза той, - а моята сила може да ви потрябва, ако изобщо стигнете до Остроскал. Ще дойда до високия остров, но не по-нататък. Оттам ще завия сам към дома, ако с помощта си не съм заслужил да ме възнаградите с малко дружба.

Денят напредваше и мъглата се бе поразсеяла. Решиха Арагорн и Леголас веднага да тръгнат напред по брега, а другите да останат при лодките. Арагорн се надяваше да открие път, по който да пренесат лодките и багажа до по-спокойните води отвъд Бързеите.

- Елфическите лодки може и да не потънат - каза той, - но това не значи, че ще минем живи през Сарн Гебир. Още никой не е успял да го стори. Хората от Гондор не са проправили път из тази област, защото и в най-славните им години тяхното царство не е стигало по Андуин по-нагоре от Емин Муил, но някъде по западния бряг има път за пренасяне на лодки, стига да успея да го намеря. Не може да е изчезнал; леки лодки често пътуваха от Дивите земи до Осгилиат и продължаваха да се движат допреди няколко години, когато орките от Мордор взеха да се множат.

- Рядко през живота си съм виждал лодка да иде от Севера, а орките дебнат по източния бряг - каза Боромир. - Дори да намериш пътека, заплахите ще се множат с всяка измината миля.

- Заплахи дебнат по всички пътища на юг - отвърна Арагорн. - Чакайте ни един ден. Ако не се върнем в този срок, ще знаете, че наистина ни е сполетяло зло. Тогава ще трябва да изберете нов водач и да го следвате както можете.

С натегнало сърце Фродо гледаше как Арагорн и Леголас се изкачват по стръмния бряг и изчезват в мъглите, но страхът му се оказа неоснователен. Бяха минали само два-три часа и едва бе настъпило пладне, когато сенчестите силуети на разузнавачите се появиха отново.

- Всичко е наред - каза Арагорн, като се спусна по стръмното. - Има пътека и

тя води към добър пристан, който все още може да се използува. Разстоянието не е голямо -началото на Бързеите е само половин миля по-надолу, а те са дълги малко повече от миля. Недалече зад тях течението отново е чисто и спокойно, макар и бързо. Най-тежката ни задача ще бъде да пренесем лодките и багажа до стария товарен път. Намерихме го, но тук той е доста далече от водата и минава под прикритието на една скална стена на повече от фурлонг от брега. Не открихме къде е северният пристан. Ако още съществува, трябва да сме го отминали снощи. Може дълго да се борим с течението нагоре и пак да го пропуснем сред мъглата. Боя се, че сега ще трябва да изоставим Реката и както можем, да се отправим оттук към товарния път.

- Даже всички да бяхме Големи хора, пак нямаше да е лесно - каза Боромир.

- И все пак ще опитаме такива, каквито сме - каза Арагорн.

- О, да, ще опитаме - обади се Гимли. - Нозете на хората ще изостанат по тежкия път, а джуджето ще продължи, та дори ако товарът е двойно по-тежък от него, уважаеми Боромире!

Задачата наистина се оказа тежка, но в края на краищата успяха да се справят. Извадиха багажите от лодките и ги изкачиха до върха на стръмнината, където имаше равна площадка. После изтеглиха лодките от водата и ги пренесоха нагоре. Те се оказаха много по-леки, отколкото бяха очаквали. Дори Леголас не знаеше от какво дърво, израсло в елфическата страна, са изработени; материалът бе здрав, ала удивително лек. Мери и Пипин сами можеха спокойно да носят лодката си по равното. Независимо от това, нужна бе цялата сила на двамата мъже, за да ги вдигнат и пренесат през местата, които Отрядът трябваше да прекоси. От Реката нагоре се издигаше пущинак, хаотично осеян със сиви варовикови грамади и безброй ями, закрити от бурени и храсталаци; имаше кълпинови гъсталаци и долчинки с отвесни стени; тук-там се срещаха мочурливи езерца, подхранвани от водите, които се процеждаха по скалните тераси.

Боромир и Арагорн пренесоха лодките една по една, докато останалите пъхтяха и се катереха подир тях с багажа. Накрая всичко бе преместено и струпано на товарния път. Тогава заедно потеглиха напред без повече пречки, освен пълзящите стъбла на шипките и многобройните нападали камъни. Над ронливата скална стена все още висяха мъгливи воали, а отляво омара забулваше Реката - чуваха я как врътлита и се пени по острите издатини и каменни зъби на Сарн Гебир, но не можеха да я видят. Два пъти минаха по маршрута, докато пренесоха невредимо всичко до южния пристан.

Там товарният път отново завиваше към водата и леко се спускаше до плитчините на малък вир. Той сякаш бе издълбан в брега не от човешка ръка, а от водата, която вихрено се спускаше от Сарн Гебир срещу нисък каменен кей, издаден навътре в течението. Зад него от брега се издигаше отвесна сива скала и по-нататък нямаше път за пешеходци.

Краткият следобед вече бе отминал и се спускаше мътен, облачен здрач. Седяха край водата и слушаха бурния напор и рев на скритите в мъглата Бързеи; налягаше ги умора и дрямка, а сърцата им бяха мрачни като чезнещия ден.

- Е, ето ни тук и тук ще трябва да прекараме още една нощ - каза Боромир. - Нуждаем се от сън и дори Арагорн да е склонен да мине нощем през Портата на Аргонат, всички сме страшно уморени... освен, несъмнено, нашето яко джудже.

Гимли не отговори - той седеше и клюмаше.

- Сега трябва да си починем хубаво - каза Арагорн. - Утре пак ще се наложи да пътуваме по светло. Ако времето не се промени и не ни изиграе отново, имаме добър шанс да се изплъзнем невидими за очите по източния бряг. Но тази нощ трябва да се редуваме да бдим по двойки: три часа сън и един час на стража.

Тази нощ не се случи нищо лошо, само набързо преръмя около час преди разсъмване. Потеглиха веднага щом просветля. Мъглата вече ореляваше. Държаха плътно до западния бряг и съглеждаха ниските скали, които се издигаха все по-нагоре, превръщаха се в сенчести стени, потопили нозе в забързаната

река. Към средата на утрото облаците се спуснаха по-ниско и заваля като из ведро. Пътниците разстлаха над лодките кожените покривала, за да не ги залее пороят, и се оставиха на волята на течението; през сивите дъждовни завеси не виждаха почти нищо напред и настрани.

Дъждът обаче не трая дълго. Небето горе бавно се проясни, после облаците изведнъж се разкъсаха и провлечените им ресни се помъкнаха нагоре по Реката на север. Мъглите и изпаренията изчезнаха. Пред пътниците се разкри широко дефиле с огромни скални стени, по които редки криви дървета се вкопчваха в издатини и пукнатини. Каналът се стесни и Реката стана по-бърза. Сега се носеха напред почти без надежда да спрат или да завият назад, каквото и да се изпречи насреща. Над тях имаше коридор от бледосиньо небе, наоколо - мрачната, засенчена Река, а отпред - черните, закриващи слънцето хълмове Емин Муил, в които не се виждаше никакъв отвор.

Вперил поглед напред, Фродо съзря как от далечината се приближават две огромни скали - те приличаха на грамадни кули или каменни колони. Възправяха се високи, отвесни и злокобни от двете страни на течението. Помежду им се появи тясна пролука и Реката връхлиташе с лодките към нея.

- Вижте Аргонат, Колоните на Кралете! - извика Арагорн. - Скоро ще минем през тях. Дръжте лодките колкото се може по-далеч една от друга! Не се отделяйте от средата на течението!

Докато Фродо се носеше към тях, огромните колони израснаха като кули насреща му. Стори му се, че това са гиганти, безмълвни, но заплашителни титанични сиви силуети. После видя, че те наистина са изваяни и оформени от човешка ръка - древно изкуство и могъщество бе работило по скалите и през слънцето и дъждовете на безброй забравени години те бяха запазили величествените образи, изсечени в тях. На грамадни пиедестали, чиито основи тънеха в дълбоките води, стояха двама велики каменни крале - макар и с напукани чела и изтрити от времето очи, те все още гледаха навъсено на север. Левите им ръце бяха издигнати с длани напред в предупреждаващ жест; в десниците си стискаха секири; на главите им имаше полуразрушени шлемове и корони. Те и до днес излъчваха огромна сила и величие - безмълвни пазители на отдавна изчезнало кралство. Благоговение и страх обзеха Фродо, той се захлупи по лице, затвори очи и не посмя да погледне нагоре, докато ладията наближаваше колоните. Дори Боромир приведе глава, когато лодките се стрелнаха, крехки и мимолетни, през вечната сянка на стражите на Нуменор. Тъй навлязоха в мрачната бездна на Портата.

От двете им страни страховити скали се издигаха отвесно към незнайни висоти. Неясното небе бе нейде далече горе. Ехото удвояваше рева на черните води, а вятърът пищеше над тях. Свит на колене, Фродо чу как Сам отпред мърмори и стене:

- Що за място! Що за ужасно място! Само ме пуснете да се махна от тая лодка и вече кракът ми няма да стъпи в локва, да не говорим за река!

- Не бойте се! - изрече странен глас зад тях.

Фродо се обърна и видя Бързоход, ала това вече не бе Бързоход; нямаше го остарелия сред дъждове и бури Скиталец. Горд и напет, на кърмата седеше Арагорн, син на Араторн, и управляваше лодката с умели удари на греблото; качулката му бе отметната назад и черните му коси се развяваха по вятъра, светлина блестеше в очите му - един крал се завръщаше от изгнание в родната страна.

- Не бойте се! - каза той. - Отдавна желаех да видя образите на своите древни прадеди Исилдур и Анарион. Няма от какво да се бои в тяхната сянка Елесар Елфическия камък, син на Араторн от рода на Исилдуровия син Валандил и наследник на Елендил!

После светлината в очите му помръкна и той заговори за себе си:

- Бих искал Гандалф да е тук. Как копнее сърцето ми за Минас Анор, за стените

на моя град! Но накъде да тръгнем сега?

Бездната беше дълга и мрачна, изпълнена с шума на вятъра, връхлитащата вода и отекващите скали. Тя леко се отклоняваше на запад, тъй че отначало напред всичко бе тъмно, но скоро Фродо видя пред себе си висок светъл процеп, който непрестанно се разширяваше. Отворът бързо наближи, внезапно лодките се стрелнаха през него и се озоваха навън, сред изпълнени с ясна светлина простори.

Отдавна прехвърлило пладне, слънцето сияеше сред ветровитото небе. Укротените води се разливаха в широко овално езеро - бледият Нен Хитоел, ограден от стръмни сиви хълмове, чиито подножия бяха окичени с дървета, но голите им темета хладно блестяха под слънчевите лъчи. На южния край се издигаха три върха. Централният стоеше малко по-напред, откъснат от останалите - остров сред водите, край който Реката протягаше бледи, искрящи ръце. Отнейде долиташе по вятъра дълбок грохот като далечна гръмотевица.

- Вижте Тол Брандир! - посочи Арагорн на юг към високия връх. - Отляво е Амон Лав, а отдясно Амон Хен, Хълмовете на Слуха и на Зрението. В епохата на великите крале горе е имало високи тронове и стражата наблюдавала оттам. Ала казват, че ни човек, ни звяр е стъпвал на Тол Брандир. Ще стигнем до тях, преди да паднат нощните сенки. Чувам как зове вечният глас на Раурос.

Отрядът си почина, плавайки бавно по течението, което минаваше през средата на езерото. Похапнаха, после поеха веслата и забързаха напред. Склоновете на западните хълмове потънаха в сянка, слънцето стана червено и кръгло. Тук-там надничаха мъгливи звезди. Пред тях се извисяваха трите върха, тъмнеещи в здрача. Ревеше могъщият глас на Раурос. Нощта вече бе паднала над приждащите води, когато пътниците най-сетне стигнаха сянката на хълмовете.

Отминал бе десетият ден от пътуването им. Дивите земи оставаха назад. Не можеха да продължат, без да направят избор между източния и западния път. Пред тях бе последният етап на Похода.

Глава 10

КРАЯТ НА ЗАДРУГАТА

Арагорн ги поведе към десния ръкав на Реката. Тук, на западния бряг, под сянката на Тол Брандир, от подножието на Амон Хен към водата се спускаше зелена морава. Зад нея се издигаха първите полегати склонове на хълма, покрити с горички, и дърветата се простираха на запад покрай извитите езерни брегове. Едно поточе подскачаше надолу да напои тревата. - Тук ще почиваме тази нощ - каза Арагорн. - Това е поляната Парт Гален - прекрасно място в някогашните летни дни. Да се надяваме, че злото още не е стигнало дотук.

Изтеглиха лодките на зеления бряг и устроиха бивака си край тях. Оставиха часови, но нито видяха, нито чуха враговете. Ако Ам-гъл бе успял да ги проследи, във всеки случай оставаше невидим и безмълвен. Въпреки това с напредването на нощта Арагорн ставаше все по-неспокоен, често се мяташе насън и се будеше. В малките часове той стана и се приближи до Фродо, който бе на стража.

- Защо не спиш? - запита Фродо. - Не ти е дошъл ред да пазиш.

- Не знам - отвърна Арагорн, - но в съня ми приждат сянка и заплаха. Добре ще е да извадиш меча си.

- Защо? - учуди се Фродо. - Врагове ли има наблизо?

- Да видим какво ще ни покаже Жилото - отговори Арагорн. Тогава Фродо измъкна от ножницата елфическия меч. За негов ужас ръбовете неясно заблестяха в нощта.

- Орки! - каза той. - Не много близо, но, изглежда, и не достатъчно далеч.

- От това се боях - каза Арагорн. - Но може би не са отсам Реката. Жилото свети слабо и навярно само подсказва, че съгледвачи на Мордор скитат по склоновете на Амон Лав. Досега не съм чувал за орки по Амон Хен. Ала кой знае що може да се случи в тия злокобни дни, когато Минас Тирит вече не удържа бреговете на Андуин. Утре трябва да бъдем предпазливи.

Денят настъпи сякаш с огън и дим. Ниско над изтока се стелеха дълги черни облаци като пушек от пожарище. Изгряващото слънце ги обливаше отдолу с мрачни червени пламъци, но скоро то се издигна в ясното небе над тях. Лъчите му позлатиха върха на Тол Брандир.

Фродо се взря на изток, към високия остров. Склоновете му се изправяха отвесно над течението. Високо над скалните стени се издигаха стръмнини, по които корона подир корона се катереха дърветата, а още по-високо тъмнееха лицата на непристъпни зъбери, увенчани с огромно каменно острие. Наоколо му кръжаха безброй птици, но не се виждаше никакъв друг признак на живот. Когато закусиха, Арагорн свика Отряда.

- Най-сетне дойде денят - каза той, - денят на дълго отлагания избор. Какво ще стане с нашия Отряд, който досега пътуваше задружно? Дали да завием с Боромир на запад, към сраженията в Гондор, или да завием на изток, към Страха на Сянката, или да сложим край на задругата и всеки да избере пътя си както реши? Каквото и да е, трябва да го сторим бързо. Не можем да се бавим тук. Знаем, че Врагът е на източния бряг, ала се боя, че орките може вече да са отсам водата.

Настъпи дълго мълчание, никой не помръдна, никой не заговори.

- Е, Фродо - каза накрая Арагорн. - Боя се, че товарът се пада на теб. Ти си определен от Съвета за Носител. Само ти можеш да избереш пътя си. Не мога да те съветвам по този въпрос. Не съм Гандалф и макар че опитах да играя неговата роля, не знам какъв замисъл, каква надежда е имал за този час, ако изобщо се е надявал. По-вероятно ми се струва, че и да бе тук, изборът пак щеше да чака теб. Такава е съдбата ти.

Фродо не отговори веднага. После бавно изрече:

- Знам, че трябва да бързаме, ала не мога да реша. Товарът е тежък. Дайте ми още час и тогава ще говоря. Оставете ме сам!

Арагорн го изгледа с дружеска жал.

- Много добре, Фродо, сине Дрогов - каза той. - Ще имаш час и ще бъдеш сам. Ние ще останем тук. Но не отивай далече, откъдето не би могъл да ни извикаш.

Фродо поседя с наведена глава. Сам, който наблюдаваше господаря си загрижено, поклати глава и промърмори:

- Всичко е ясно като бял ден, но не ти е работа да се бъркаш сега, Сам Майтапер.

След малко Фродо се надигна и се отдалечи; Сам забеляза, че докато другите се удържаха и не поглеждаха към него, взорът на Боромир напрегнато следеше Фродо, докато се изгуби сред дърветата в подножието на Амон Хен.

Бродейки отначало безцелно из гората, Фродо усети, че краката му го водят нагоре по склоновете на хълма. Откри пътека - полуизтрити останки от древен път. На стръмните места бяха изсечени каменни стъпала, сега изронени, пропукани и разцепени от дървесни корени. Известно време той се катери, без да се интересува накъде отива, докато достигна тревиста площадка. Наоколо растяха калини, а в средата имаше широк плосък камък. Откъм изток високата полянка бе открита и сега я изпълваха първите слънчеви лъчи. Фродо спря и над останалата далече долу река се загледа към Тол Брандир и към птиците, кръжащи из въздушната бездна, която го делеше от непристъпния остров. Чуваше гласа на Раурос - могъщ рев, примесен с дълбок, тръпнещ бумтеж.

Седна на камъка, подпря брада в шепите си и се загледа на изток, ала очите му не виждаха нищо. През ума му минаваше всичко, което бе станало, откакто Билбо напусна Графството, припомняше си и обмисляше всяка дума на Гандалф. Времето течеше, а той все още не стигаше до решение.

Внезапно се сепна от мислите - обзе го странното чувство, че отзад има някой, че го оглеждат недружелюбни очи. Скочи и се обърна, но за своя изненада видя само Боромир с усмихнато любезно лице.

- Боях се за теб, Фродо - каза той и пристъпи напред. - Ако Арагорн е прав и наблизо има орки, тогава никой от нас не би трябвало да броди сам, най-малко ти - толкова неща зависят от теб. А и сърцето ми нещо е натежало. Щом съм те намерил, може ли да постоя и да поприказваме? Това ще ме облекчи. Където са мнозина, всеки разговор се превръща в безконечен спор. Но двамина може би ще съумеят да открият мъдростта.

- Любезен си - отвърна Фродо. - Но не вярвам слова да ми помогнат. Защото знам какво трябва да направя, но се боя да го сторя, Боромире - боя се.

Боромир стоеше безмълвно. Ехтеше вечният рев на Раурос. Вятърът шепнеше в дървесните клони. Фродо потръпна.

Изведнъж Боромир прекрачи и седна до него.

- Сигурен ли си, че не страдаш излишно? - запита той. - Искам да ти помогна. Нужен ти е съвет в тежкия избор. Защо не приемеш моя?

- Мисля, че вече знам какъв съвет ще ми дадеш, Боромире - каза Фродо. - И той би изглеждал мъдър, ако не бе предупреждението на сърцето ми.

- Предупреждение? Против какво? - рязко запита Боромир.

- Против отсрочките. Против пътя, който изглежда по-лек. Против отказа от товара, който лежи на плещите ми. Против... е, щом трябва да го кажа, против вярата в силата и верността на Големите хора.

- Ала макар и да не сте знаели, тази сила дълго защитаваше далечната ви малка държавица.

- Не се съмнявам в доблестта на твоя народ. Но светът се променя. Стените на Минас Тирит може да са яки, ала това не стига. Ако рухнат - тогава?

- Ще паднем храбро в боя. Но все още има надежда стените да устоят.

- Няма надежда, докато Пръстенът съществува.

- А! Пръстенът! - каза Боромир и очите му светнаха. - Пръстенът! Не е ли странна съдба да се мъчим от толкова страхове и съмнения заради тъй дребен предмет? Тъй дребен! А аз го зърнах само за миг в Дома на Елронд. Не може ли пак да го видя?

Фродо вдигна очи. Сърцето му изведнъж изстина. Забеляза странен блясък в погледа на Боромир, ала лицето му бе все тъй любезно и приятелско.

- По-добре да стои скрит - отвърна той.

- Както искаш. Не ме интересува - каза Боромир. - Нямам ли право поне да говоря за него? Ти, изглежда, непрестанно мислиш само за силата му в ръцете на Врага - не как ще се използува за добро, а само за злото. Светът се променя, казваш. Ако не изчезне Пръстенът, Минас Тирит ще рухне. Но защо? Несъмнено, ако Пръстенът е у Врага. Но защо, ако той е у нас?

- Не беше ли на Съвета? - отвърна Фродо. - Защото не можем да го използуваме и защото всичко, сторено с него, се превръща в зло.

Боромир се изправи и нетърпеливо закрачи наоколо.

- Само това знаеш - извика той. - Гандалф, Елронд... всички са те научили да го казваш. За себе си може и да са прави. Тия елфи, полуелфи и вълшебници навярно биха се провалили. Ала често се питам дали са мъдри или просто боязливи. Всеки с обичаите си. Нищо не може да поквари хората с честни сърца. Ние от Минас Тирит останахме предани през дългите години на изпитания. Не желаем могъществото на великите вълшебници, искаме само сила, за да се защитим, сила за правото дело. И виж ти! Тъкмо когато се нуждаем, случаят извежда на бял свят Всевластния Пръстен. Това е дар, казвам аз, дар за враговете на Мордор. Безумие е да не го използуваме, да не обърнем силата на Врага против самия него. Безстрашните, безмилостните, само те ще постигнат победа. Какво ли не би могъл да извърши в този час един воин, един велик водач? Какво ли не би могъл да извърши Арагорн? Или ако той откаже, защо не Боромир? Пръстенът ще ми даде

Повелителната сила. Как бих подгонил войските на Мордор и всички хора биха се сбрали под моето знаме!

Боромир крачеше напред-назад и говореше все по-силно. Той сякаш почти бе забравил за Фродо, а в речта му се мяркаха крепости, оръжия и военни сборове; той кроеше планове за бъдни велики съюзи и славни победи; поваляше Мордор и сам ставаше могъщ крал, благ и мъдър. Изведнъж спря и размаха ръце:

- И те ни казват да го захвърлим! - извика той. - Не казвам *да го унищожим.* Това би - могло да е добро, ако разумът виждаше някаква надежда да го постигнем. Няма надежда. Единственият план, който ни предлагат, е някакъв си полуръст да тръгне слепешком към Мордор и да даде на Врага чудесна възможност да си го възвърне. Безумие! Ти сигурно го разбираш, приятелю - добави той, обръщайки се изведнъж към Фродо. - Казваш, че се боиш. И най-храбрите биха ти простили, ако бе тъй. Но не се ли бунтува всъщност здравият ти разум?

- Не, боя се - каза Фродо. - Просто се боя. Но се радвам, че те чух да говориш открито. Сега мислите ми се проясниха.

- Значи ще дойдеш в Минас Тирит? - викна Боромир. Очите му грейнаха, лицето му пламна от страст.

- Не ме разбра - каза Фродо.

- Но нали ще дойдеш, поне за малко? - настоя Боромир. - Моят град вече е наблизо; оттам до Мордор е почти толкова път, колкото и оттук. Дълго бродихме из Пущинака и преди да потеглиш, трябва да чуеш новини за делата на Врага. Ела с мен, Фродо. Щом ще тръгваш, нужна ти е почивка преди рискования поход.

Той дружески положи ръка върху рамото на хобита, но Фродо усети как дланта му трепери от потисната възбуда. Бързо отстъпи настрани и тревожно огледа едрия човек, почти двойно по-висок от него и многократно по-силен.

- Защо си толкова недружелюбен? - запита Боромир. - Аз съм честен мъж, не съм крадец или грабител. Пръстенът ми трябва - знаеш това, но ти давам честна дума, че не желая да го задържа. Няма ли поне да ме оставиш да изпробвам плана си? Дай ми Пръстена на заем!

- Не! Не! - извика Фродо. - Съветът нареди аз да го нося.

- Врагът ще ни победи заради глупост - кресна Боромир. - Как ме ядосваш! Глупак! Упорит глупак! Доброволно бягаш към смъртта и проваляш делото ни. Ако някои сред простосмъртните имат право над Пръстена, това са хората от Нуменор, а не полуръстовете. Само нещастната случайност го е поставила в ръцете ти. Той би могъл да бъде мой. Мой ще бъде. Дай ми го!

Без да отговори, Фродо се отдръпна, докато големият плосък камък остана помежду им.

- Хайде, хайде, приятелю! - каза Боромир с по-мек глас. - Защо да не се отървеш от него? Защо да не се освободиш от съмнения и страх? Ако искаш, можеш да стовариш вината върху мен. Можеш да кажеш, че съм бил много силен и съм го отнел против волята ти. Защото аз съм прекалено силен за теб, полуръст - извика той; изведнъж скочи над камъка и се хвърли върху Фродо. Красивото му любезно лице бе отвратително изменено; в очите му пламтеше ярост.

Фродо се изплъзна настрани и пак мина зад прикритието на камъка. Само едно можеше да стори - треперейки, той дръпна верижката на Пръстена и бързо го надяна на пръста си в мига, когато Боромир отново скочи към него. Човекът ахна, спря, замаяно се вгледа в пустотата, сетне бясно затърча наоколо, търсейки насам-натам сред скалите и дърветата.

- Жалък мошеник! - изрева той. - Само да те спипам! Сега те разбрах. Искаш да отнесеш Пръстена на Саурон и да продадеш всички ни. Само изчакваше възможност да ни зарежеш в беда. Проклет да си ти и всички полуръстове, смърт и мрак за вас!

Кракът му се закачи за камък и той се просна по очи. Дълго лежа неподвижен, сякаш поразен от собственото си проклятие; после изведнъж заплака.

Надигна се, избърса с длан сълзите от очите си и извика:

- Какво казах? Какво направих? Фродо, Фродо! Върни се! Бях обезумял, но всичко мина! Върни се!

Никой не отговори. Фродо дори не чу виковете му. Той вече бе надалеч и слепешком подскачаше по пътеката към върха. Разтърсваха го ужас и скръб, пред мисления му взор още се мяркаше безумно яростното лице на Боромир с пламнали очи.

Скоро излезе сам на върха на Амон Хен и спря задъхан. Сякаш през мъгла видя широк плосък кръг, покрит с грамадни плочи; в средата върху четири гравирани колони се издигаше висок трон, до който се стигаше по дълга стълба. Изкачи се нагоре и седна на древното каменно кресло, тръпнейки като изгубено дете, което се е изкатерило на трона на планинските крале.

Отначало не видя почти нищо. Като че бе попаднал в мъглив свят, където имаше само сенки - Пръстенът бе на ръката му. После тук-там мъглата отстъпи и той зърна множество видения - дребни и ясни, сякаш на длан пред очите му, и все пак далечни. Нямаше звук, само ярки живи образи. Светът изглеждаше смален и безмълвен. Фродо седеше на Трона на Погледа над Амон Хен, Хълма на Окото, както го наричаха хората от Нуменор. На изток виждаше просторни неизследвани земи, безименни равнини и неизбродни гори. Погледна на север и Великата река се простря като панделка под него, Мъгливите планини стърчаха дребни и твърди като строшени зъби. Погледна на запад и видя необятните пасища на Рохан; зад тях като черен шип се издигаше Ортанк, кулата на Исенгард. Погледна на юг - под самите му нозе Великата река се кълдреше като политнала вълна и рухваше в пенестата бездна на водопада Раурос; искряща дъга танцуваше над димящата мъгла. Видя и Етир Андуин, величествената делта на Реката, с безброй морски птици, кръжащи като бял прах в слънчевите лъчи, а под тях безконечните талази на сребристо-зеленото море.

Но накъдето и да погледнеше, виждаше признаците на войната. Мъгливите планини гъмжаха като мравуняци - орки излизаха от хиляди дупки. Под клоните на Мраколес хора и елфи се биеха на живот и смърт с хищни зверове. Земята на Беорнингите гореше; облак висеше над Мория; дим се издигаше от границите на Лориен.

Конници препускаха по тревата на Рохан вълци изскачаха от Исенгард. От пристанищата на Харад потегляха бойни кораби; от изток непрестанно идеха хора - мечоносци, копиеносци, конни стрелци, колесници на вождове и товарни каруци. Раздвижваше се цялото войнство на Мрачния владетел. После, поглеждайки пак на юг, той съзря Минас Тирит. Далечен и красив изглеждаше градът - с бели стени, с множество кули, горд и чист на планинския си трон; стомана блестеше по бойниците му, флагове пъстрееха по кулите. Надежда трепна в сърцето на Фродо. Ала срещу Минас Тирит бе застанала друга крепост, по-грамадна и по-могъща. Погледът му неохотно се отправи натам, на изток. Мина над рухналите мостове на Осгилиат, над озъбените порти на Минас Моргул, над пълните с призраци Планини и се взря към Горгорот, долината на ужаса в страната Мордор. Мрак тегнеше там под ясното Слънце. Огън пламтеше сред пушека. Върхът на Съдбата гореше под огромни зловонни облаци. И най-сетне взорът му спря - стена над стена, бойница над бойница, черна, неизмеримо могъща, желязна планина, стоманена порта, елмазна кула, съзря я - Барад-дур, Крепостта на Саурон. Надеждата му изгасна.

И изведнъж усети Окото. В Черната кула имаше недремещо око. Знаеше, че то е доловило погледа му. Неудържима, свирепа воля имаше там. То се устреми към него; усети го почти като търсещ пръст. Съвсем скоро то щеше да го прикове, да разбере точно къде се намира. Ето, докосна Амон Лав. Взря се в Тол Брандир... той скочи от трона сгуши се, прикрил глава със сивата си качулка.

Чу собствения си глас да крещи: *Никога, никога!* Или може би: *Наистина ида, ида към теб!* Не знаеше. После като мълния от някакво друго могъщо място в главата му нахлу нова мисъл: *Свали го! Свали го! Безумецо, свали го! Свали Пръстена!*

Двете сили се бореха в него. Увиснал за миг в съвършено равновесие между пронизващите им остриета, той се сгърчи от болка. Внезапно отново се осъзна. Не Гласът, не Окото, а Фродо - свободен да избира и само с един-единствен миг, за да го стори. Той свали Пръстена от ръката си. Бе коленичил под ясното слънце пред високия трон. Сякаш черна сянка мина като ръка над него; тя не улучи Амон Хен, протегна се на запад и се разсея. А после цялото небе бе чисто и синьо и по всяко дърво пееха птици.

Фродо се изправи на крака. Изпълваше го тежка умора, но волята му бе твърда и сърцето му леко. Сам си заговори на глас:

- Сега ще сторя каквото трябва. Поне едно е ясно: злото на Пръстена вече разяжда дори Отряда и трябва да го откъсна от тях, преди да е сторил нещо по-лошо. Ще тръгна сам. На едни не мога да вярвам, а тия, на които мога да се доверя, са ми прекалено скъпи -горкият стар Сам, Мери и Пипин. Бързоход също - сърцето му копнее за Минас Тирит и там ще е по-нужен сега, когато Боромир се поддаде на злото. Ще тръгна сам. Веднага.

Той бързо се спусна по пътеката до полянката, където го бе заварил Боромир. Там спря и се ослуша. Стори му се, че чува викове някъде долу, из крайбрежните гори.

- Навярно ме търсят - рече си той. - Питам се колко ли съм отсъствувал. Сигурно часове. - Той се поколеба, после промърмори: - Какво мога да направя? Трябва да тръгна сега или никога. Втора възможност няма да имам. Непоносимо е да ги напусна така, без никакво обяснение. Но те сигурно ще разберат. Сам ще разбере. Пък и какво друго мога да направя?

Той бавно измъкна Пръстена и отново го надяна. Изчезна и се спусна по хълма, по-тих от шепота на вятъра.

Другарите му дълго стояха край брега. Известно време мълчаха и неспокойно се въртяха наоколо; сетне насядаха в кръг и заговориха. От време на време се мъчеха да приказват за други неща, за дългия път и многото приключения; разпитваха Арагорн за Гондорското кралство и древната му история, за останките от великите му дела, които още личаха из странните гранични области на Емин Муил - каменните крале, троновете Лав и Хен, огромната Стълба край водопада Раурос. Но мислите и словата им все се връщаха към Фродо и Пръстена. Какво щеше да избере Фродо? Защо се колебаеше?

- Мисля, че се пита кой път е по-отчаян - каза Арагорн. - И има защо. За Отряда пътят на изток сега е по-безнадежден от когато и да било, след като сме проследени от Ам-гъл и можем да се боим, че тайната на пътешествието ни вече е издадена. Но Минас Тирит не е по-близо до Огъня и до унищожаването на Товара. Бихме могли да се задържим там и храбро да се борим, ала няма надежда Владетелят Денетор и неговите хора да постигнат онова, което дори Елронд призна, че не е по силите му - завинаги да скрият Товара или да отблъснат цялата мощ на Врага, когато той дойде да го вземе. Кой път би избрал някой от нас на мястото на Фродо? Не знам. Сега наистина най-много ни липсва Гандалф.

- Горестна е загубата ни - каза Леголас. - И все пак трябва да решим без негова помощ. Защо да не изберем и тъй да помогнем на Фродо? Да го повикаме и да гласуваме! Аз ще гласувам за Минас Тирит.

- И аз - каза Гимли. - Разбира се, ние бяхме изпратени само да помагаме на Носителя по пътя - дотам, докъдето желаем; ни клетва, ни заръка задължава някой от нас да дири Върха на Съдбата. Тежка бе за мен раздялата с Лотлориен. Ала дойдох дотук и ето какво ще кажа: сега, когато заставаме пред сетния избор, за мен е ясно, че не мога да напусна Фродо. Бих избрал Минас Тирит, но ако той реши другояче, ще го последвам.

- И аз ще тръгна с него - каза Леголас. - Нечестно би било сега да кажа сбогом.

- Наистина би било предателство да го изоставим - каза Арагорн. - Но ако тръгнем на изток, не е нужно всички да тръгваме с него; даже мисля, че не бива. Рискът е отчаян - както за осмина, така и за трима, двама или един самотен пътник.

Ако ме оставите да избирам, бих посочил трима спътници - Сам, който не би могъл другояче, Гимли и аз. Боромир ще се върне в своя град, където баща му и целият народ се нуждаят от него; натам би трябвало да тръгнат и останалите или поне Мериадок и Перегрин, ако Леголас не иска да ни напусне.

- Тая няма да стане! - викна Мери. - Не можем да оставим Фродо! Пипин и аз винаги сме имали намерение да вървим с него, където и да отиде, и още не сме се отказали. Досега не разбирахме какво значи това. Далеч оттук, в Графството или Ломидол, нещата изглеждаха другояче. Безумно и жестоко би било да пуснем Фродо в Мордор. Защо да не го спрем?

- Трябва да го спрем - каза Пипин. - Точно от това се бои той, сигурен съм. Знае, че няма да се съгласим да тръгне на изток. И не му харесва мисълта да покани със себе някой от нас, горкият. Представете си: да тръгне сам към Мордор! - Пипин потръпна. - Но милият смешен стар хобит би трябвало да знае, че не е нужно да ни кани. Би трябвало да знае, че ако не можем да го спрем, то поне няма да го изоставим.

- Да ме прощавате - каза Сам. - Мисля, че изобщо не разбирате господаря ми. Той не се колебае накъде да тръгне. Естествено, не! Пък и каква полза от Минас Тирит? За него, искам да кажа, да ме прощавате, господин Боромир - добави той и се обърна.

Едва тогава откриха, че Боромир, който отначало седеше безмълвно извън кръга, сега е изчезнал.

-Ама къде е отишъл? - разтревожено извика Сам. - Напоследък ми изглеждаше малко странен. Но, така или иначе, тоя въпрос не го засяга. Както винаги казваше, той си отива у дома; не можем да го осъждаме. Но господин Фродо знае, че трябва да намери Пукнатините на Съдбата, ако може. Само че *се бои.* Сега, когато опря ножа в кокала, той е направо ужасен. Това го мъчи. Разбира се, той понаучи туй-онуй, тъй да се каже - а и всички ние, - откакто напуснахме родния край, иначе щеше тъй да се изплаши, че да запокити Пръстена в Реката и да си плюе на петите. Но все още прекалено се страхува, за да потегли. И не се тревожи за нас дали ще тръгнем с него, или не. Знае, че сме готови. И това е другото, което го безпокои. Ако се навие да потегли, ще иска да е сам. Помнете ми думата! Големи разправии ще паднат, като се върне. Защото той ще се навие яко или името му няма да е Торбинс.

- Вярвам, че говориш по-мъдро от всички нас, Сам - каза Арагорн. - И какво да правим, ако се окажеш прав?

- Да го спрем! Да не го пускаме! - викна Пипин.

- Дали? - промълви Арагорн. - Той е Носителят и съдбата на Товара тегне на плещите му. Не мисля, че имаме власт да го тласкаме в една или друга посока. А и не мисля, че ще успеем, ако опитаме. Други, далеч по-могъщи сили се намесват тук.

- Е, ще ми се Фродо да се „навие", да се върне и да приключваме - каза Пипин. - Това чакане е ужасно! Времето сигурно е свършило?

- Да - каза Арагорн - Часът отдавна отмина. Наближава пладне. Трябва да го повикаме.

В този миг се появи Боромир. Той излезе от горичката и безмълвно закрачи към тях. Лицето му изглеждаше строго и печално. Спря, сякаш броеше присъствуващите, после седна настрана, забил поглед в земята.

- Къде беше, Боромире? - запита Арагорн. - Видя ли Фродо?

Боримир се поколеба за секунда.

- И да, и не - бавно отвърна той. - Да, намерих го малко по-горе от хълма и разговаряхме. Увещавах го да тръгне към Минас Тирит, а не на изток. Ядосах се и той ме напусна. Изчезна. Никога не бях виждал подобно нещо, макар да съм го чувал в приказките. Сигурно е надянал Пръстена. Повече не можах да го намеря. Мислех, че ще се върне при вас.

- Само това ли имаш да кажеш? - запита Арагорн, гледайки Боромир твърдо и не

много любезно.

- Да - отвърна той. - Засега няма да кажа повече.

- Лоша работа! - викна Сам и скочи на крака. - Не знам какво е замислил тоя Голям човек. Защо ще надява господин Фродо онова чудо? Не биваше да го прави; и ако го е сторил, един господ знае какво може да се е случило!

- Но той няма да го носи дълго - каза Мери. - Само докато се отърве от неканения гост, както правеше Билбо.

- Но къде е отишъл? Къде е? - извика Пипин. - Вече от векове го няма.

- Кога видя Фродо за последен път, Боромире? - запита Арагорн.

- Преди половин час може би - отвърна той. - А може и час да е. След това побродих малко. Не знам! Не знам!

Той стисна главата си с две ръце, седнал прегърбен сякаш от скръб.

- Цял час, откакто е изчезнал! - изкрещя Сам. - Трябва веднага да го намерим. Хайде!

- Чакайте малко! - викна Арагорн. - Трябва да се разделим по двойки и да уговорим... хей, стойте! Чакайте!

Безполезно. Не му обръщаха внимание. Сам хукна пръв. Мери и Пипин го последваха и вече изчезваха на запад, сред крайбрежните дървета, крещейки: „Фродо! Фродо!" с ясни, пронизителни хобитови гласове. Леголас и Гимли също бягаха. Като че внезапна паника или лудост бе връхлетяла Отряда.

- Всички ще се пръснем и изпогубим - изръмжа Арагорн. - Боромире! Не знам каква роля си играл в тая беда, но помогни сега! Върви след тия двама млади хобити и ако не можеш да намериш Фродо, поне тях опази. Ако го намериш или откриеш следите му, върни се тук. Аз скоро ще дойда.

С бърз бяг Арагорн се устреми по дирите на Сам. Настигна го досами полянката с калините да бъхти нагоре и задъхано да зове: „Фродо!"

- Ела с мен, Сам - каза той. - Никой от нас не бива да остава самичък. Усещам го. Аз отивам към върха, към Трона на Амон Хен да видя каквото мога. И гледай! Правилно предсказваше сърцето ми, Фродо е минал оттук. Следвай ме и си отваряй очите!

Той се втурна нагоре по пътеката. Сам полагаше всички усилия, но не можеше да се мери с Бързоход Скиталеца и скоро изостана. Не след дълго Арагорн изчезна напред. Сам спря и изпухтя. Изведнъж се плесна по челото.

- Тпру, Сам Майтапер! - гласно изрече той. - Много са ти къси краката, тъй че използувай главата си! Дай да видим сега! Боромир не лъже, това не му е в характера, обаче не ни каза всичко. Нещо е изплашило до смърт господин Фродо. Той изведнъж се е навил колкото му трябваше. Най-сетне е решил... да тръгне. Накъде? На изток. Но не без Сам? Да, дори без своя Сам. Това е безмилостно, жестоко!

Сам избърса с ръка сълзите от очите си и промърмори:

- Дръж се, Майтапер! Мисли, ако можеш! Той не може да прелита през реки и да скача по водопади. Няма багаж. Значи трябва да се върне към лодките. Към лодките, Сам, като светкавица!

Сам се обърна и хукна надолу по пътеката. Падна и си разрани коленете. Стана и продължи да тича. Стигна до края на крайбрежната морава Парт Гален, където лодките бяха изтеглени на суша. Тук нямаше никой. Отзад из гората като че се раздадоха викове, но той не им обърна внимание. За миг бе спрял като закован, ококорен и със зяпнала уста. Една лодка сама се влачеше надолу по брега. С вик Сам се втурна през тревата. Лодката се плъзна във водата.

- Идвам, господин Фродо! - изкрещя Сам и се хвърли от брега, готов да се вкопчи в потеглящата лодка. Не му достигнаха пет педи. С вик и плясък се просна по корем сред дълбоката бърза вода. Бълбукайки, потъна надолу и Реката се склопи над кърдравата му глава.

От празната лодка долетя слисано възклицание. Едно весло се размаха и лодката зави назад. Фродо пристигна тъкмо навреме, за да сграбчи Сам за косата,

когато изплува, пускайки мехури и пляскайки с ръце. От кръглите му кафяви очи надничаше страхът.

- Измъкна се, Сам, момчето ми! - каза Фродо. - Дръж се сега за ръката ми!

- Спасете ме, господин Фродо! - изпъшка Сам. - Ударих се. Не виждам ръката ви.

- Ето я. Не стискай, момче! Няма да те изтърва. Дръж се над водата и не рипай, че ще обърнеш лодката. Хайде сега, хвани се за борда и ме остави да греба!

С няколко замаха Фродо върна лодката към брега и Сам успя да изпълзи, мокър като мишка. Фродо свали пръстена и отново стъпи на сушата.

- Ти си най-лошият от всички проклети досадници, Сам! - каза той.

- О, господин Фродо, това е жестоко! - отвърна разтрепераният Сам. - Жестоко е да се мъчите да тръгнете без мен и прочие. Ако не се бях досетил, къде щяхте да сте сега?

- Спокойно на път.

- Спокойно! - възкликна Сам. - Самичък и без мен да ви помагам? Не бих го понесъл, направо щях да умра.

- Ще си умреш, ако тръгнеш с мен, Сам - каза Фродо, - и аз пък не бих понесъл това.

- Не е толкова сигурно, колкото ако ме бяхте изоставили - заяви Сам.

- Но аз отивам в Мордор.

- Много добре го знам, господин Фродо. Разбира се, че отивате. И аз идвам с вас.

- Хайде, Сам - каза Фродо, - не ми пречи! Другите всеки момент могат да се върнат. Ако ме заварят тук, ще трябва да споря, да обяснявам и вече няма да имам нито смелост, нито възможност да се измъкна. Трябва да тръгна веднага. Това е единственият начин.

- Разбира се, че е тъй - отвърна Сам. - Но не сам. Идвам и аз или никой няма да тръгне. Първо ще надупча всички лодки.

Фродо се разсмя. Сърцето му трепна от внезапна топлина и радост.

- Остави поне една - каза той. - Ще ни потрябва. Но не можеш да дойдеш тъй, без багаж, без храна, без нищо.

- Само минутка постойте и ще си взема нещата! - развълнувано извика Сам. - Всичко ми е готово. Мислех си, че днес ще тръгваме.

Той хукна към бивака, изрови раницата си от купчината, където я бе оставил Фродо, когато изпразваше лодката от багажа на спътниците си, грабна резервно одеяло и няколко допълнителни пакета храна и изтича назад.

- И тъй, целият ми план се провали! - каза Фродо. - Няма смисъл да се мъча да избягам от теб. Но съм доволен, Сам. Не мога да ти кажа колко съм доволен. Ела! Ясно е, че ни е писано да вървим заедно. Ще вървим, а другите дано намерят безопасен път! Бързоход ще се погрижи за тях. Не вярвам пак да се видим.

- Може би, господин Фродо. Може би - каза Сам.

Така Фродо и Сам потеглиха заедно към последния етап от Похода. Фродо заработи с веслото, отдалечиха се от брега и Реката бързо ги понесе по западния ръкав, край навъсените зъбери на Тол Брандир. Ревът на огромния водопад звучеше все по-близо. Дори с цялата помощ на Сам, трябваше много да се мъчат, докато пресекат течението под южния край на острова и докарат лодката на изток до отвъдния бряг.

Най-сетне отново слязоха на суша под южните склонове на Амон Лав. Там намериха закътан бряг, изтеглиха лодката високо над водата и старателно я скриха зад един грамаден камък. После нарамиха багажите и потеглиха, търсейки пътека, която да ги изведе по сивите хълмове Емин Муил и надолу - в Страната на Сянката.

Част втора

Двете кули

КНИГА ТРЕТА

Глава 1

ГИБЕЛТА НА БОРОМИР

Арагорн тичаше нагоре по хълма. От време на време се привеждаше към земята. Хобитите крачат леко и дори за Скиталец не е лесно да разчете стъпките им, но недалеч от върха едно поточе пресичаше пътеката и във влажната пръст той видя каквото търсеше.

- Правилно съм изтълкувал знаците - каза си той. - Фродо е бягал към върха. Питам се, какво ли е видял там? Но той се е върнал по същия път и отново е слязъл от хълма. Арагорн се поколеба. Искаше сам да отиде до високия трон с надеждата да види нещо, което би го упътило в затруднението, но времето не чакаше. Внезапно се хвърли напред и изтича към върха, прекоси грамадните плочи, изкатери се по стъпалата. Седнал на високия трон, той се огледа. Но слънцето сякаш бе помръкнало и светът беше мъжделив и далечен. Взорът му описа пълен кръг от север до север, без да види нищо освен далечните хълмове; само на голямо разстояние забеляза пак огромна, подобна на орел птица да се рее нависоко из въздуха, слизайки бавно в широки кръгове към земята.

Докато гледаше, острият му слух долови звуци, долитащи отдолу, от горите по западния бряг на Реката. Той изтръпна. Раздадоха се викове и за свой ужас различи сред тях пронизителните гласове на орките. Сетне изведнъж се разнесе дълбокият гърлен зов на мощен рог и екотът му заблъска хълмовете, заподскача из низините, издигайки се в могъщ вик над грохота на водопада.

- Рогът на Боромир! - извика Арагорн. - Той е в беда! - И като профуча по стъпалата, се впусна с огромни скокове надолу по пътеката. - Уви! Злата участ не ме напуска днес и всичко, що сторя, се обърква. Къде е Сам?

Той тичаше и виковете долитаха по-отблизо, но вече по-слаби; рогът свиреше отчаяно. Яростни и пискливи се надигаха крясъците на орките и внезапно зовът на рога секна. Арагорн се втурна по последния склон, но преди да достигне подножието на хълма, звуците заглъхнаха, а когато зави наляво и затича към тях, те взеха да се оттеглят, докато накрая престана да ги чува. С вик „Елендил! Елендил!" той изтегли бляскавия си меч и връхлетя сред дърветата.

На една миля от Парт Гален, сред малка полянка недалеч от езерото, откри Боромир. Той седеше, облегнал гръб на едно грамадно дърво, сякаш си почиваше. Но Арагорн видя, че е пронизан от множество чернопери стрели, мечът още тежеше в десницата му, но бе пречупен досами дръжката; рогът, разцепен на две, се търкаляше до него. Наоколо и върху нозете му лежаха накуп съсечени орки.

Арагорн коленичи до него. Боромир отвори очи и се помъчи да заговори. Най-сетне думите бавно изпълзяха от устните му.

- Опитах да взема Пръстена от Фродо - каза той. - Съжалявам. Платих. - Погледът му се плъзна към повалените врагове; поне двадесетина от тях бяха проснати наблизо. - Няма ги... полуръстовете... орките ги хванаха. Мисля, че не са мъртви. Орките ги вързаха. - Той помълча и мрачно притвори очи. След малко отново заговори: - Сбогом, Арагорн! Иди в Минас Тирит и спаси моя народ! Аз се

провалих.

- Не! - каза Арагорн, стисна ръката му и го целуна по челото. - Ти надделя. Малцина са извоювали такава победа. Бъди спокоен! Минас Тирит няма да загине!

Боромир се усмихна.

- Накъде тръгнаха? Беше ли Фродо с тях? - запита Арагорн. Но Боромир не каза нито дума.

- Уви! - промълви Арагорн. - Такъв е краят на наследника на Денетор, Владетел на Кулата на Стражата. Горчив край. Сега Отрядът е унищожен. Не той, а аз се провалих. Напразно ми вярваше Гандалф. Що да сторя сега? Боромир ми заръча да ида в Минас Тирит и сърцето ми го желае, но къде са Пръстенът и Носителят? Как да ги намеря и да спася Похода от крушение?

Той дълго остана на колене, прегърбен от ридания; продължаваше да стиска ръката на Боромир. Така го завариха Леголас и Гимли. Те безшумно слязоха от западните склонове на хълма, прокрадвайки се сред дърветата, сякаш бяха на лов. Гимли държеше секирата си, Леголас стискаше дългия си кинжал - стрелите му бяха свършили. Когато излязоха на поляната, те спряха изумени, постояха със скръбно приведени глави, защото бе ясно какво се е случило.

- Уви! - изрече Леголас, заставайки до Арагорн. - Подгонихме орките из гората и съсякохме мнозина, ала тук бихме били по-полезни. Дойдохме, щом чухме рога... но явно сме закъснели. Боя се, че сте смъртноранени.

- Боромир е мъртъв - каза Арагорн. - Аз съм невредим, защото не бях с него. Той падна, защитавайки хобитите, докато аз бях далеч на хълма.

- Хобитите! - викна Гимли. - Къде са те? Къде е Фродо?

- Не знам - морно отвърна Арагорн. - Преди да умре, Боромир ми каза, че орките са ги вързали; вярваше, че са живи. Бях го изпратил да придружи Мери и Пипин, но не се сетих да запитам дали Фродо и Сам са били с него... а после вече бе късно. Всичко, що сторих днес, се обърка. Какво да правим сега?

- Най-напред да се погрижим за загиналия - каза Леголас. - Не можем да го оставим проснат като леш сред гнусните орки.

- Само че да побързаме - добави Гимли. - Той не би искал да се бавим. Трябва да преследваме орките, ако има надежда да са хванали жив някой от Отряда.

- Ала не знаем дали Носителят на Пръстена е с тях, или не - каза Арагорн. - Ще го изоставим ли? Не трябва ли първо него да подирим? Тежък избор ни предстои!

- Тогава нека най-напред да изпълним дълга си - каза Леголас. - Нямаме време и инструменти да погребем другаря си както се полага или да издигнем могила над него. Бихме могли да натрупаме каменна пирамида.

- Работата ще е тежка и дълга - наблизо няма подходящи камъни, ще трябва да ги търсим край реката - отвърна Гимли.

- Тогава да го положим в лодка с оръжията му и оръжията на победените врагове - каза Арагорн. - Ще го изпратим към водопада Раурос и ще го оставим на волята на Андуин. Реката на Гондор ще се погрижи поне зли твари да не осквернят костите му.

Те бързо претърсиха труповете на орките, сбирайки накуп мечове и разцепени шлемове.

- Вижте! - извика Арагорн. - Ето следи!

От купчината зловещи оръжия той измъкна два кинжала с формата на лист, инкрустирани със златни и червени шарки; потърси още и откри ножниците - черни, осеяни с червени скъпоценни камъчета.

- Това не са оръжия на орки! - каза той. - Носеха ги хобитите. Несъмнено орките са ги ограбили, но не са посмели да задържат кинжалите, знаейки какво представляват - дело на Задморските майстори, обвито с вълшебство за гибел на Мордор. Е, ако още са живи, сега нашите приятели са беззащитни. Ще ги взема и макар и без надежда, ще се надявам да им ги върна.

- А аз - каза Леголас - ще взема всички стрели, които намеря, защото колчанът ми е празен.

Той потърси из купчината и по земята и намери само няколко здрави стрели, по-дълги, отколкото бе обичайно за орките. Огледа се внимателно.

А Арагорн огледа труповете и каза:

- Мнозина от падналите тук не са от Мордор. Някои са от Севера, от Мъгливите планини, ако изобщо разбирам от орки и тям подобни. А има и други, непознати за мен. Амуницията им е съвсем необичайна за орки.

Имаше четири едри гоблина - мургави, теснооки, с дебели крака и мощни ръце. Вместо с привичните за орките криви ятагани бяха въоръжени с къси широки мечове, имаха лъкове от тисово дърво, по дължина и форма подобни на човешките. На щитовете им бе изрисувана странна емблема: малка бяла ръка сред черно поле; по челата на железните им шлемове бе прикрепена руната **"С",** изработена от някакъв бял метал.

- Не съм виждал досега тия знаци - каза Арагорн. - Какво ли значат? - **"С"** като Саурон -обади се Гимли. - Това лесно се разбира.

- Не! - каза Леголас. - Саурон не използува елфически руни.

- Освен това той крие истинското си име и не разрешава да го пишат и изричат - добави Арагорн. - Не използува и белия цвят. Орките, служещи на Барад-дур, носят знака на Червеното Око. - Той постоя замислен и най-сетне каза: - Предполагам, че това „С" значи Саруман. Злото се надига в Исенгард и Западът вече не е вън от опасност. Сбъдват се тревогите на Гандалф: предателят Саруман по някакъв начин е узнал за пътешествието ни. Вероятно знае и за гибелта на Гандалф. Някои от морийските преследвачи може да са заблудили бдителността на Лориен или пък са заобиколили тази страна и по други пътища са стигнали до Исенгард. Орките се движат бързо. Но Саруман има много начини да си доставя вести. Спомняте ли си птиците?

- Е, нямаме време за гатанки - каза Гимли. - Да отнесем Боромир!

- Но после ще трябва да решим гатанките, ако искаме правилно да изберем пътя си - отвърна Арагорн.

- Може да няма правилен избор - каза Гимли.

Джуджето взе секирата си и отсече няколко клона. Вързаха ги с тетиви от лъковете и разстлаха плащовете си върху рамката. На това простичко смъртно ложе пренесоха тялото на другаря си до брега заедно с ония трофеи от последната му битка, които избраха да изпратят с него. Пътят бе кратък, ала задачата не бе лека, защото Боромир беше висок и едър мъж.

Арагорн остана край водата да пази носилката, докато Леголас и Гимли се втурнаха към Парт Гален. Дотам имаше повече от миля и мина доста време, докато се върнат с две лодки, гребейки енергично край брега.

- Странна история имаме да разкажем! - рече Леголас. - На брега бяха само две лодки. Не открихме никаква следа от третата.

- Минавали ли са орки оттам? - запита Арагорн.

- Не забелязахме такова нещо - отговори Гимли. - Орките биха задигнали или унищожили всички лодки и багажа.

- Ще огледам почвата, когато се върнем - каза Арагорн. Положиха Боромир сред лодката, която щеше да го отнесе. Сгънаха сивата качулка и елфическия плащ и ги поставиха под главата му. Сресаха дългата черна коса и я разстлаха по раменете му. Златният пояс от Лориен блестеше на кръста му. Отстрани поставиха шлема му, а в скута му сложиха разсечения рог и дръжката и отломките от неговия меч; под нозете му натрупаха вражеските мечове. После вързаха носа за кърмата на другата лодка и го изтеглиха във водата. Печално загребаха покрай брега и като се отклониха в бързотечния ръкав, отминаха ливадата Парт Гален. Сияеха стръмните склонове на Тол Брандир - вече бе пладне. Продължиха на юг и като златна омара пред тях се надигнаха мъглите на Раурос. Свистенето и гърмежът на водопада разтърсваха безветрения въздух.

Скръбно отпуснаха погребалната лодка - легнал в нея, спокоен и умиротворен, Боромир се плъзна по лоното на бързите води. Течението го пое,

докато другарите му удържаха с весла лодката си. Той мина край тях и лодката му бавно отплава, смали се като тъмна точица сред златната светлина; после изведнъж изчезна. Все тъй ревеше Раурос. Реката бе поела Боромир, син на Денетор, и в Минас Тирит вече никога не го видяха да стои сутрин, както бе свикнал, на Бялата кула. Но още дълго разказваха в Гондор, че елфическата лодка преминала водопада и кипналото езеро и през Осгилиат, през устията на Андуин, го отнесла към Великото Море в звездната нощ.

Тримата другари постояха безмълвно, загледани подир лодката. После Арагорн заговори:

- Ще се взират за него от Бялата кула, но не ще се завърне той ни от планината, ни от морето.

И той бавно запя:

Над степи и блата в Рохан, обраснали с трева,
от Запад вятър долетя, край крепостта повя.
„Каква ли вест от Запада ми носиш, ветре, ти?
Видя ли Боромир Могъщ под грейнали звезди?"
„Видях да язди през реки - те седем са на брой;
сред пущинака го видях, ала изчезна той
из сенките на Севера, из дивия простор.
Запитай Северняка за сина на Денетор."
„О, Боромир! От кулите на Запад пращам взор,
ала не се завръщаш ти от пустия простор."

После запя Леголас:

Над морски бряг, над пясък жълт Южнякът долетя;
с плача на чайките повя край пътната врата.
„От Юг какви ли новини ми носиш, ветре, ти?
Къде е Боромир Красив? Где рогът му кънти?"
„Не питай -кости там лежат и той самичък бе
на бял бряг и на черен бряг под бурното небе;
отнесъл го е Андуин в просторното Море.
Запитай Северняка днес, той знае най-добре!"
„О, Боромир! От портата на Юг потегля път,
ала не идваш от брега, где чайките скърбят."

Отново запя Арагорн:

Над Портата на Краля и над водопад висок
долита хладен Северняк и свири с мощен рог.
„Каква ли вест от Севера ми носиш, ветре, днес?
Къде е Боромир Храбрец? Отдавна нямам вест."
„Той много врагове срази далеч под Амон Хен
и носеха го с пукнат щит и с меч на две строшен.
Красив и горд, могъщ и смел лежеше в лодка той
и Раурос, златен водопад, донесе му покой."
„О, Боромир! От кулата навек ще гледам аз
към Раурос, златен водопад, до сетния си час."

Тъй свършиха. После обърнаха лодката и бързо я подкараха срещу течението към Парт Гален.

- За мен оставихте Източния вятър - каза Гимли, - ала не ще кажа нищо за него.

- Така и трябва да бъде - отвърна Арагорн. - Минас Тирит устоява на Източния вятър, ала не го пита за вести. Но сега Боромир пое по своя път, а ние трябва да

изберем нашия, без да се бавим.

Бързо, но старателно той огледа ливадата, като често се привеждаше към земята. Накрая каза:

- По тия места не е имало орки. Иначе нищо друго не е сигурно. Тук има следи от всички ни, пресичат се по няколко пъти. Не мога да кажа дали някой от хобитите се е връщал, откакто започнахме да търсим Фродо. - Той се върна към брега, близо до мястото, където поточето се вливаше в Реката. - Тук има ясни отпечатъци. Един хобит е нагазил във водата и се е върнал, но не знам преди колко време.

- Тогава как ще отгатнеш тая гатанка? - запита Гимли. Арагорн не отговори веднага, а се върна към бивака и огледа багажа.

- Липсват две раници - каза той - и едната определено е на Сам - тя беше доста голяма и тежка. Значи това е отговорът: Фродо е потеглил с лодка и слугата му е тръгнал с него; Фродо сигурно се е върнал, докато ни нямаше. Аз срещнах Сам да се изкачва по хълма и му казах да ме последва; явно не ме е послушал. Досетил се е за решението на господаря си и се е върнал тук, преди Фродо да замине. И нашият приятел е открил, че не е лесно да изостави Сам!

- Но защо да ни изоставя, без да каже нито дума? - обади се Гимли. - Странна постъпка!

- И смела - каза Арагорн. - Мисля, че Сам беше прав. Фродо не е искал да поведе когото и да било от другарите си на смърт в Мордор. След като ни напусна, е станало нещо, което е превъзмогнало страха и съмненията в душата му.

- Може би са връхлетели орките и той е избягал - каза Леголас.

- Избягал е несъмнено - рече Арагорн, - но мисля, че не от орките.

Той не каза какво смята за причина за внезапното решение и бягство на Фродо. Сетните думи на Боромир за дълго останаха негова тайна.

- Е, поне това се изясни - каза Леголас.- Фродо вече не е отсам Реката - той единствен може да е взел лодката. И Сам е с него; само той би взел раницата си.

- Значи нашият избор - каза Гимли - е или да вземем останалата лодка и да последваме Фродо, или да преследваме орките пеша. И в двете посоки надеждата е слаба. Вече изгубихме безценни часове.

- Чакайте да помисля! - каза Арагорн. - Дано сега избера правилно и променя злата участ на този нещастен ден! - Той постоя мълчаливо и най-сетне изрече: - Ще преследвам орките. Бих водил Фродо към Мордор, бих вървял с него до края, ала за да го диря сега из Пущинака, трябва да изоставя пленниците на мъки и гибел. Най-после сърцето ми говори ясно: съдбата на Носителя вече не е в моите ръце. Отрядът изигра ролята си. Ала ние, които оцеляхме, не можем да изоставим другарите си, докато има сили в телата ни. Хайде! Ще тръгваме. Захвърлете всичко ненужно! Ще тичаме ден и нощ.

Те изтеглиха последната лодка и я отнесоха към дърветата. Скриха под нея багажите, които не можеха да отнесат. После напуснаха Парт Гален. Следобедът притъмняваше, когато се върнаха към полянката, където бе паднал Боромир. Тук откриха следата на орките. Тя се различаваше лесно.

- Никой друг народ не тъпче така - каза Леголас. - Като че им доставя удоволствие да секат и повалят всяка растителност, дори да не им е по пътя.

- Но при все това те се движат с голяма скорост - каза Арагорн - и са неуморни. А по-късно може да се наложи да дирим пътя си из голите камънаци.

- Добре де, след тях! - каза Гимли. - Джуджетата също могат да тичат бързо и не се уморяват преди орките. Но преследването ще е дълго - те имат голяма преднина.

- Да - каза Арагорн, - всички ще се нуждаем от издръжливостта на джуджетата. Но хайде! С надежда или без, ще следваме дирята на враговбте. И тежко им, ако се окажем по-бързи! Такава потеря ще им устроим, че ще се помни като чудо на Трите Рода - елфи, джуджета и хора. Напред, Трима Ловци!

Той се стрелна като елен. Прелетя сред дърветата. И взел най-сетне

решението си, ги поведе напред и все напред, неуморен и бърз. Изоставиха назад горите край езерото. Катериха се по дълги склонове - тъмни и остри на фона на вече обагреното от залеза небе. Падна здрач. И като сиви сенки те отминаха сред каменистата пустош.

Глава 2

РОХАНСКИТЕ КОННИЦИ

Здрачът се сгъсти. Долу, сред дърветата зад тях, мъглите тегнеха и обгръщаха бледите брегове на Андуин, ала небето бе ясно. Изгряха звезди. Нарастващата луна плуваше по западния небосвод и канарите хвърляха черни сенки. Бяха стигнали подножието на скалисти хълмове и се движеха по-бавно, защото вече не бе лесно да откриват следата. Тук възвишенията на Емин Муил се простираха от север на юг като два дълги, безредно начупени хребета. Западните им склонове бяха стръмни и тежки за изкачване, но източните бяха по-полегати, набраздени с безброй дерета и тесни клисури. Цяла нощ тримата другари се катериха из тая костелива местност, достигнаха билото на първия, по-висок хребет и отново се спуснаха в мрака на дълбока, лъкатушна долина от другата страна. Тук си починаха за малко в безмълвния хладен час преди разсъмване. Луната отдавна бе залязла пред тях, отгоре примигваха звездите; над черните хълмове отзад още не бяха долетели първите лъчи на новия ден. Засега Арагорн бе объркан - дирята на орките слизаше в долината, но там изчезваше.

- Как мислиш, накъде ще завият? - запита Леголас. - На север, по правия път към Исенгард или Ветроклин, ако това е целта им, както предполагаш? Или на юг, към Ентомил?

- Каквато и да е целта им, няма да тръгнат към Реката - каза Арагорн. - И ще поемат по най-прекия път, който могат да открият през полята на Рохиримите, освен ако всичко се е объркало в Рохан и властта на Саруман е нараснала неимоверно. Да търсим на север!

Долината се простираше като каменно корито между двата хребета, а сред скалите по дъното й се процеждаше плитък поток. Отдясно се въсеха канари; отляво, неясни и сенчести в отминаващата нощ, се надигаха сиви склонове. Изминаха още около миля на север. Приведен към земята, Арагорн диреше из падините и деретата, водещи нагоре по западния склон, Леголас бе малко по-напред. Внезапно елфът нададе вик и другите дотичаха към него.

- Вече настигнахме неколцина от ония, които преследваме - каза той. - Вижте!

Посочи напред и другите видяха, че онова, което бяха помислили за камъни, проснати в подножието на склона, всъщност е купчина трупове. Пред тях лежаха петима орки, посечени на много места с жестоки удари, а двама бяха обезглавени. Земята бе пропита от тъмната им кръв.

- Още една гатанка! - каза Гимли. - Но ще я проясни само дневната светлина, а ние не можем да чакаме.

- Както и да я отгатваш, в нея като че има надежда - рече Леголас. - Враговете на орките навярно са наши приятели. Живее ли някой народ из тия хълмове?

- Не - каза Арагорн. - Рохиримите рядко идват насам, а Минас Тирит е далече. Може би група хора са ловували тук по незнайни за нас причини. Ала не ми се вярва.

- Какво мислиш? - запита Гимли.

- Мисля, че врагът сам е довел собствения си враг - отвърна Арагорн. - Това са Северни орки, дошли отдалече. Сред убитите няма ни един от големите орки със странните емблеми. Предполагам, че са се скарали - това не е рядкост за гнусния им род. Може би са спорили за пътя.

- Или за пленниците - каза Гимли. - Да се надяваме, че поне техният край не е настъпил тук.

Арагорн претърси почвата в широк кръг, но не успя да открие други следи от битката. Продължиха. Небето на изток вече избледняваше, звездите помръкваха и наоколо бавно се разливаше сива светлина. Малко по-нататък стигнаха до низина, в която, лъкатушейки и подскачайки, един малък поток бе издълбал каменна пътека надолу към долината. По бреговете му растяха редки храсти и тук-там се мяркаха туфи трева.

- Най-сетне! - каза Арагорн. - Ето следите, които търсим! Нагоре по това русло - натам са поели орките след спора.

Преследвачите завиха и забързаха по новия път. Сякаш освежени от дълъг нощен отдих, те скачаха от камък на камък. Накрая стигнаха хребета на сивия хълм и внезапен ветрец повя в косите им и разлюля плащовете им - хладният утринен полъх.

Обърнаха се и видяха как пламват далечните хълмове отвъд Реката. Над плещите на мрачните земи се показа червеният крайчец на слънцето. Пред тях, на запад, светът лежеше неподвижен, безформен и сив, но пред очите им нощните сенки взеха да се топят, завърнаха се цветовете на разбудената земя - зеленина са разля по просторните пасища на Рохан, белите мъгли заискриха из речните долини, а далече наляво, на тридесет и повече левги, се извисяваха мраморно черните върхове на Белите планини, облени в синьо и пурпурно, увенчани с блестящи снегове, поруменели от лъчите на зората.

- Гондор! Гондор! - извика Арагорн. - Дано те видя отново в по-щастлив час! Не води все още пътят ми на юг, към ясните ти реки.

Гондор! Гондор, между Море и Планини!
От запад вятър вее в теб, а в древни дни
Дърво сребристо гря под твоя небосклон.
О, бели кули! О, корона със криле и златен трон!
Гондор! Гондор! Ще видим ли да грей Дървото пак
и да повее вятър нов от Планини до Морски бряг?

- А сега да вървим! - добави той, откъсна очи от юга и се взря на северозапад, към пътя, по който трябваше да тръгне.

Хребетът, на който стояха тримата другари, се спускаше стръмно под нозете им. Двадесетина фатома по-долу имаше широка неравна издатина, завършваща внезапно с ръба на отвесна скала - Източната стена на Рохан. Тук свършваше Емин Муил и пред тях, докъдето им стигаше погледът, се простираха зелените степи на Рохиримите.

- Гледайте! - извика Леголас, сочейки нагоре към бледото небе. - Пак орелът! Много е високо. Изглежда, че напуска тая страна и лети обратно на север. Движи се много бързо. Гледайте!

- Не, дори и моите очи не могат да го съзрат, добри ми Леголас - каза Арагорн. - Трябва наистина да е далеч във висините. Питам се какво ли дири, ако е същата птица, която видях преди. Но вижте! Забелязвам нещо по-близко и по-важно; някой се движи из равнината!

- Не едно, а много неща - каза Леголас. - Голям отряд пехотинци, но не мога да различа повече, нито пък да видя що за народ може да са. Дотам има много левги - сигурно десетина-дванадесет, ала е трудно да се прецени с точност из тая равна степ.

- Въпреки това мисля, че вече няма нужда следата да ни подсказва накъде да вървим - каза Гимли. - Час по-скоро да намерим пътека към полето.

- Не вярвам да намериш по-пряка пътека от оная, която са избрали орките - отвърна Арагорн.

Сега преследваха враговете под лъчите на ясния ден. Изглежда, орките бяха

бързали напред с всички сили. От време на време преследвачите откриваха изтървани или захвърлени вещи - торби за провизия, кушеи и корички корав сив хляб, скъсан черен плащ, тежка, подкована с желязо обувка, разпрана по камънаците. Пътеката ги водеше на север по билото и най-сетне стигнаха до дълбока цепнатина, прорязана в скалата от поток, който шумно се плискаше надолу. Из тясната клисура като стръмна стълба се спускаше груба пътека към равнината.

Накрая те някак изведнъж излязоха сред тревата на Рохан. Тя прииждаше като зелено море до самото подножие на Емин Муил. Устременият поток изчезваше сред гъсталак от водолюбиви растения и само се чуваше как пее из зеления тунел, побягнал по дългото, полегато нанадолнище към далечните мочурища на Ентомилската долина. Като че бяха изоставили вятъра зад себе си, по хълмовете. Тук въздухът бе по-спокоен и по-топъл, изпълнен с лек аромат, сякаш пролетта вече се разбуждаше и сокът отново се разливаше из листа, и треви. Леголас си пое дълбоко дъх като човек, който отпива живителна влага след дълга жажда из голата пустиня.

- Ах, зеленият аромат! - възкликна той. - По-хубав е от дълъг сън. Да тичаме!

- Леките нозе могат бързо да тичат тук - каза Арагорн. - По-бързо може би от подкованите с желязо орки. Сега имаме надежда да намалим преднината им.

Те тичаха в колона като хрътки по прясна диря и в очите им пламтеше нетърпелив блясък. Като широко окосена ивица, грозно утъпканата диря на орките отиваше почти право на запад; нежната трева на Рохан бе смачкана и почерняла под краката им. Изведнъж Арагорн нададе вик и зави настрани.

- Стойте! - изкрещя той. - Не идвайте засега! Бързо изтича надясно, настрани от главната диря; бе видял натам да се отклоняват отпечатъци от дребни, неподковани нозе. Те обаче не стигаха далече, пресичаха ги стъпки на орки, които също се отклоняваха от тълпата малко по-напред и по-назад, после рязко се връщаха обратно и се губеха сред утъпканата трева. В най-далечната точка Арагорн се приведе и вдигна нещо; после изтича назад.

- Да - каза той, - всичко е съвсем ясно: следи от хобит. Пипин, мисля, който е по-дребен от другия. И вижте това!

Протегна напред блестящ под слънчевите лъчи предмет. Приличаше на млад буков лист, красив и странен сред тая гола равнина.

- Брошка от елфически плащ! - викнаха в хор Леголас и Гимли.

- Ненапразно се ронят листата на Лориен - каза Арагорн. - Това не е изтървано случайно - захвърлено е като знак за всеки, който би могъл да ги преследва. Мисля, че с тази цел Пипин е избягал от тълпата.

- Значи поне той е бил жив - каза Гимли. - И е владеел както главата, така и краката си. Това ме обнадеждава. Ненапразно ги преследваме.

- Да се надяваме, че не е платил прекалено скъпо за дързостта си - каза Леголас. - Хайде! Да продължаваме! Сърцето ми изгаря при мисълта за тези весели младежи, подкарани като добитък.

Слънцето превали пладне и бавно взе да слиза по небето. Откъм далечния морски Юг долетяха леки облачета и отминаха с ветреца. Слънцето залезе. Сенките се надигнаха зад тях и протегнаха дългите си ръце откъм Изтока. Преследвачите продължаваха, без да спрат. Отминал бе един ден от гибелта на Боромир, а орките още бяха далеч напред. Вече не ги видяха нито веднъж из гладката равнина.

Когато наоколо се сгъстиха нощните сенки, Арагорн спря. През целия ден само два пъти бяха прекъснали своя бяг за кратка почивка и сега дванадесет левги ги деляха от източната стена, където бяха стояли на разсъмване.

- Ето че стигнахме до труден избор - каза той. - Да почиваме ли нощем, или да продължаваме, додето ни остават воля и сили?

- Спрем ли, за да спим, враговете ще ни изоставят далеч назад, освен ако и те си почиват - каза Леголас.

- Не трябва ли и орките да спират по пътя? - запита Гимли.

- Орките рядко пътуват на открито под слънцето, ала тия го сториха - отвърна Леголас. - Едва ли ще почиват през нощта.

- Но ако вървим нощем, не можем да проследим дирите им - възрази Гимли.

- Доколкото виждат очите ми, дирите са прави и не завиват нито наляво, нито надясно - каза Леголас.

- Навярно бих успял да ви водя по усет из мрака и да поддържам посоката - каза Арагорн, - но ако се залутаме или те се отклонят, тогава на разсъмване може дълго да се бавим, преди отново да намерим следата.

- А има и още нещо: само денем можем да видим дали някоя диря не води настрани - допълни Гимли. - Ако някой пленник избяга или бъде подкаран в друга посока, да речем към Великата река и Мордор, може да отминем следите, без изобщо да разберем.

- Вярно е - каза Арагорн. - Но ако добре съм разчел дирята, орките на Бялата ръка са надделели и сега целият отряд е на път към Исенгард. Посоката, в която вървят, подкрепя догадките ми.

- Ала би било прибързано да сме сигурни в решенията им - каза Гимли. - Ами бягството? В мрака бихме отминали следата, която те доведе до брошката.

- Подир този случай орките ще бъдат двойно по-бдителни, а пленниците още по-изморени - каза Леголас. - Вече не ще има бягство, ако ние не помогнем. Нямам представа как ще го направим, но първо трябва да ги догоним.

- И все пак дори аз, джудже, предприело много пътешествия и не последно по издръжливост сред своя народ, не мога да тичам безспирно чак до Исенгард - каза Гимли. - И моето сърце изгаря, и аз бих тръгнал веднага, но сега трябва да си почина малко, за да тичам по-добре. А ако ще почиваме, то непрогледната нощ е най-подходяща за това.

- Казвах ви, че изборът с труден - рече Арагорн. - Как да приключим този спор?

- Ти си наш водач и изкусен ловец - каза Гимли. - Решавай ти.

- Сърцето ми жадува да продължим - каза Леголас. - Но не бива да се разделяме. Ще послушам решението ви.

- На неудачник отстъпвате избора - каза Арагорн. - Откакто минахме през Аргонат, решенията ми са все погрешни. - Той замълча и дълго гледа на северозапад из приждащата нощ. Накрая каза: - Няма да вървим в тъмнината. Твърде голям ми се струва рискът да пропуснем нови дири, които се присъединяват или се откъсват от главната. Ако луната светеше достатъчно, щяхме да я използуваме, но, уви, тя залязва рано и още е млада и бледа.

- А тая вечер и без това я закриват облаци - промърмори Гимли. - Ех, ако Владетелката ни беше подарила светлина като на Фродо!

- Светлината ще е по-нужна там, където я дариха - каза Арагорн. - Нему се пада истинската Задача. Нашата е само дреболия сред великите подвизи на тия времена. Може би от самото начало това е напразна гонитба и никакъв избор не би успял да я промени към успех или провал. Е, аз реших. Тъй че да използуваме времето по най-добрия начин!

Той се просна на земята и тутакси заспа, защото не бе мигвал от онази нощ в сянката на Тол Брандир. Преди небето да се развидели, той се събуди и стана. Гимли още дремеше непробудно, но Леголас бе на крак и гледаше през мрака на север, замислен и безмълвен като младо дърво в безветрена нощ.

- Далече са - печално се обърна той към Арагорн. - Сърцето ми усеща, че не са почивали тази нощ. Само орел може да ги настигне сега.

- Въпреки това ще продължим да ги преследваме както можем - каза Арагорн, наведе се и събуди джуджето. - Хайде! Трябва да вървим. Дирята изстива.

- Но все още е тъмно - каза Гимли. - Дори Леголас да се изкачи на някой хълм, пак няма да ги види, преди слънцето да изгрее.

- Боя се, че вече не ще ги видя ни от хълм, ни от равнина, независимо дали грее слънце или луна - каза Леголас.

- Там, където зрението не достига, земята може да помогне с долитащите звуци

- каза Арагорн. - Равнините трябва да стенат под омразните им крака.

Той се изпъна на земята и притисна ухо сред тревата. Толкова дълго лежа неподвижен, че Гимли се запита дали не е изгубил съзнание, или заспал отново. Надигна се искряща зора и наоколо бавно се разля сива светлина. Най-сетне той се изправи и другарите видяха лицето му - бледо и обтегнато, със смутен взор.

- Земните шумове са неясни и объркани - каза той. - Нищо не помръдва на много мили от нас. Глухи и далечни са стъпките на враговете. Но гръмко отекват конски копита. Сега се сещам, че ги чувах, докато лежах заспал, и те смутиха съня ми - коне, препускащи към запада. Но сега ездачите отиват на север, все по-далеч от нас. Питам се какво ли става из тия земи!

- Да вървим! - рече Леголас.

Така започна третият ден от преследването. През дългите му облачни часове, прояснени от редки проблясъци на слънцето, те почти не спряха, ту крачеха, ту бягаха, сякаш никаква умора не можеше да изгаси пламтящия в тях огън. Преминаваха през необятната пустош и елфическите им плащове чезнеха на фона на сиво-зелените поля; малцина освен елфите биха ги съзрели отдалече дори под хладните обедни лъчи. В мислите си те често благодаряха на Владетелката на Лориен за подарените питки *лембас,* защото можеха да се хранят тичешком и да намират нови сили.

През целия ден следата на враговете водеше право на североизток, без прекъсване или завой. Когато отново наближи краят на деня, те стигнаха до дълги голи склонове, където равнината се надигаше, устремена напред към очертанията на ниски гърбави ридове. Дирята на орките зави на север към тях и избледня, защото теренът ставаше по-твърд, а тревата по-ниска. Далече наляво реката Ентомил се виеше като сребърна нишка върху зелен под. Не се забелязваше никакво движение. Арагорн често се питаше защо не виждат ни животни, ни хора. Основните области, обитавани от Рохиримите, бяха на много левги по-южно, под гористата стряха на Белите планини, които сега се криеха в мъгли и облаци, ала по-рано Повелителите на конете изкарваха много хергелета в тази източна област на кралството им, наречена Източен Емнет, и конярите дълго бродеха тук, като се подслоняваха в шатри и палатки дори и през зимата. Но сега земите бяха пусти и тегнещата над тях тишина не напомняше покоя на мирните дни.

По мръкнало спряха отново. Вече бяха изминали два пъти по дванадесет левги през степите на Рохан и стената на Емин Муил се губеше в сенките на Изтока. Младата луна проблясваше сред мъгливото небе, ала почти не светеше, а звездите бяха забулени.

- Сега най-много съжалявам за почивките и всяко прекъсване на гонитбата - каза Леголас. - Орките бягаха пред нас, сякаш камшиците на Саурон бяха по петите им. Боя се, че вече са стигнали до гората и мрачните хълмове и в този миг навлизат сред сенките на дърветата.

- Горчив край за нашата надежда и всичките ни мъки! - изскърца със зъби Гимли.

- За надеждата може би, но не и за мъките - каза Арагорн. - Няма да се връщаме обратно. Ала съм изморен. - Той погледна назад, откъдето бяха дошли и където нощта се сбираше над Изтока. - Нещо странно става из този край. Не вярвам на тишината. Не вярвам дори на бледата луна. Звездите едва греят, а аз съм изморен както никога преди, изморен както не би трябвало да се чувствува един Скиталец, изправен пред ясна диря. Нечия воля придава бързина на враговете и изправя пред нас невидима преграда - умора, тегнеща по-скоро в сърцето, отколкото в нозете.

- Вярно! - каза Леголас. - Разбрах го още когато се спуснахме от Емин Муил. Защото волята не е отзад, а пред нас.

И той посочи отвъд земите на Рохан към Запада, тъмнеещ под лунния сърп.

- Саруман! - промърмори Арагорн. - Но той не ще ни застави да се върнем! Отново трябва да спрем; вижте, дори луната чезне сред прииждащите облаци. Но дойде ли новият ден, пътят ни ще е на север сред ридове и блата.

Както и преди Леголас бе пръв на крак, ако изобщо бе спал.

- Събудете се! Събудете се! - викна той. - Зората червенее. Странни неща ни чакат край горската стряха. Добри ли, зли ли, не знам, но ни зоват. Събудете се!

Другите скочиха и почти незабавно поеха отново на път. Ридовете бавно наближаваха. Още преди пладне стигнаха до тях - зелените склонове се преливаха в голи хребети, протегнати право на север. В подножието им земята бе суха и тревата ниска, но просторна низина, широка десетина мили, се простираше между тях и реката, която течеше из дълбокото си корито, обрасло с мъгливи тръстикови гъсталаци. Точно на запад от най-южния склон тревата бе оскубана и утъпкана в широк кръг от грубите стъпки на многобройни нозе. От това място отново продължаваше следата на орките, завиваща на север покрай сухите дипли на хълмовете. Арагорн спря и огледа дирята по-внимателно.

- Почивали са за малко тук - каза той, - но дори и външната следа вече е стара. Боя се, че сърцето ти е усетило истината, Леголас - мисля, че са минали три пъти по дванадесет часа, откакто орките са били тук. Ако са бързали все така, значи снощи са стигнали покрайнините на Ветроклин.

- На север и на запад не виждам нищо освен треви, които бавно се преливат в мъгла - каза Гимли. - Ще можем ли да зърнем гората, ако се изкачим на хълмовете?

- Още е далече дотам - каза Арагорн. - Ако си спомням добре, тия ридове се простират повече от осем левги на север, а после на северозапад има широка равнина, може би още петнадесет левги до мястото, където Ентомил излиза от гората.

- Е, да вървим - каза Гимли. - Нозете ми трябва да забравят за милите. И биха тичали по-охотно, ако сърцето ми не бе тъй натежало.

Слънцето залязваше, когато най-сетне наближиха края на ридовете. Дълги часове бяха крачили без отдих. Сега вървяха бавно и Гимли се бе прегърбил. Каменно твърди са джуджетата и в труд, и в път, но когато и последната надежда изгасна в сърцето му, безкрайната гонитба взе да му натежава. Суров и безмълвен, Арагорн крачеше след него и от време на време се привеждаше да разгледа някой отпечатък или друга следа по земята. Само Леголас стъпваше все тъй леко, както винаги, нозете му сякаш едва притискаха тревата, без да оставят отпечатъци, но за него пътният хляб на елфите бе достатъчно препитание, а и можеше да спи, макар че хората не биха нарекли това сън, изпращайки съзнанието си да отпочине по странните пътеки на елфическите сънища, докато той крачеше с отворени очи под слънцето на реалния свят.

- Да се изкачим на този зелен хълм! - каза той. Другарите му морно го последваха по дългия склон, докато излязоха на върха. Кръглият, гладък и гол хълм стоеше отделно, на север от останалите ридове. Слънцето залезе и вечерните сенки паднаха като завеса. Бяха сами сред сивия безформен свят без мярка и белези. Само далече на северозапад, на фона на гаснещата светлина, се очертаваше по-плътен мрак - Мъгливите планини и гората в подножието им.

- Тук нищо не ще може да ни упъти - каза Гимли. - Е, сега пак трябва да спрем и да изчакаме края на нощта. Застудява се!

- Вятърът духа откъм северните снегове - каза Арагорн.

- А преди разсъмване ще повее от Изтока - добави Леголас. - Но почивайте, щом трябва. И все пак не губете надежда докрай. Не знаем що ни носи утрешният ден. Утрото често е по-мъдро от вечерта.

- Откакто започнахме гонитбата, изгряха вече три утрини, а не сме станали по-мъдри - отвърна Гимли.

Нощта ставаше все по-студена. Арагорн и Гимли дремеха на пресекулки и при всяко събуждане виждаха Леголас да стои край тях или да крачи напред-назад, напявайки тихичко на родния си език и с тази песен сякаш разцъфваха звездите по твърдия, черен небосвод. Тъй отмина нощта. Тримата заедно видяха как зората бавно се разгаря в чистото и безоблачно сега небе, докато най-сетне настана изгревът. Той бе блед и ясен. Вятърът духаше от Изтока и всички мъгли се бяха

оттеглили; под хладните лъчи наоколо се простираше необятна пустош.

Напред, на изток, видяха ветровитите възвишения на Роханското плато, които вече бяха зърнали преди много дни от брега на Великата река. На северозапад се ширеше мрачната гора Ветроклин; до сенчестата й стряха все още имаше десет левги, а по-нататъшните склонове чезнеха в далечната синева. Отвъд, сякаш заплувала върху сив облак, блещукаше побелялата глава на Метедрас, последният връх на Мъгливите планини. От гората насреща извираше Ентомил - тук течението му бе бързо и тясно, а бреговете - дълбоко нарязани. Дирята на орките напускаше ридовете и се отклоняваше натам. Като проследи с острия си взор стъпките им към реката, а после от реката към гората, Арагорн зърна в далечната зеленина сянка, някакво бързо движещо се неясно петно. Отново се хвърли на земята и напрегнато се вслуша. Но Леголас застана до него, засенчил с дълга, изящна ръка зорките си елфически очи, и видя не сянка, не петно, а дребни фигурки на многобройни конници и проблясъкът на утрото по върховете на копията им бе като примигването на ситни звездици, недостъпни за простосмъртно око. Далече зад тях се виеха черни ивици дим.

Над пустите поля тегнеше тишина и Гимли чу как вятърът се носи из тревата.

- Конници! - извика Арагорн, скачайки на крака. - Много конници на бързи жребци се задават към нас!

- Да - каза Леголас, - те са сто и пет. Руса е косата им и бляскави копията им. Водачът им е много висок.

- Зорки очи имат елфите - усмихна се Арагорн.

- Не! Конниците са само на малко повече от пет левги - отвърна Леголас.

- Дали са пет левги или една - каза Гимли, - не можем да им избягаме из тия голи земи. Да ги чакаме ли тук, или да продължим пътя си?

- Ще чакаме - каза Арагорн. - Уморен съм и ловът ни се провали. Или поне други са ни изпреварили; тия конници се връщат по дирята на орките. Може да ни донесат вести.

- Или копия - обади се Гимли.

- Има три празни седла, ала не виждам хобити - каза Леголас.

- Не казах, че ще чуем добри вести - рече Арагорн. - Но добри или зли, ще ги изчакаме тук.

Тримата другари напуснаха върха на хълма, където лесно можеха да ги забележат на фона на бледото небе, и бавно се спуснаха по северния склон. Спряха малко над подножието и като се омотаха в плащовете, насядаха сгушени един до друг на повехналата трева. Времето се влачеше бавно и тежко. Вятърът беше пронизващо хладен. Гимли бе неспокоен.

- Какво знаеш за тия конници, Арагорн? - запита той. - Не сме ли седнали тук в очакване на внезапната гибел?

- Бил съм сред тях - отвърна Арагорн. - Те са горди и своенравни, ала са и верни, щедри в мисли и в дела; храбри, но не жестоки; мъдри, ала неуки, защото не пишат книги, а пеят безброй песни, както са правили чедата човешки преди Мрачните години. Но не знам какво е ставало тук напоследък, нито пък как може да са настроени днес Рохиримите между предателя Саруман и заплахата на Саурон. Те дълго дружаха с народа на Гондор, макар да нямат кръвна връзка. В отдавна забравени години Еорл Млади ги довел от Севера и родството им е по-скоро с Бардингите от Дейл и Беорнингите от Мраколес, сред които и до днес се срещат мнозина високи и красиви мъже като Роханските конници. Във всеки случай те не обичат орките.

- Но Гандалф спомена за слух, че плащат данък на Мордор - каза Гимли.

- Боромир не вярваше на това и аз също не вярвам - отвърна Арагорн.

- Скоро ще узнаете истината - каза Леголас. - Те вече наближават.

Най-после дори Гимли дочу далечния тропот на препускащи копита. Следвайки дирята, конниците бяха се отклонили от реката и наближаваха ридовете. Конете им се носеха като вятъра.

Скоро над полята отекнаха звънки, мощни гласове. Внезапно налетя гръмотевичен грохот и първият конник сви край подножието на хълма, повел отряда на юг под западните дипли на ридовете. След него яздеше дълга колона от мъже в ризници - бързи, сияйни, прекрасни и безпощадни.

Конете им бяха високи и силни, със стройни нозе; сивият им косъм блестеше, дългите им опашки се развяваха на вятъра, по гордите им шии гривите бяха сплетени на плитки. Мъжете в седлата приличаха на конете си - високи, с дълги ръце и нозе; лененорусите им коси излизаха изпод леките шлемове и се развяваха назад на дълги плитки; лицата им бяха строги и проницателни. В ръцете си стискаха дълги копия от ясеново дърво, по гърбовете им висяха пъстри щитове, излъсканите ризници се спускаха до коленете им.

Те препускаха край хълма двама по двама и макар че от време на време някой от тях се надигаше на стремената и се оглеждаше настрани, изглежда, не усещаха тримата чужденци, които седяха безмълвно и ги наблюдаваха. Войнството почти бе отминало, когато Арагорн внезапно се изправи и извика с мощен глас:

- Какви вести носите от Севера, Рохански конници?

С изумителна бързина и умение те спряха жребците, завиха и налетяха обратно. Скоро тримата другари се озоваха в пръстен от конници, препускащи в кръг по склона зад тях, сетне надолу, наоколо и все по-близо. Арагорн стоеше мълчаливо, а другите двама седяха, без да помръдват и се питаха какво ли ще последва.

Без вик, без команда Конниците изведнъж спряха. Към чужденците се насочи гора от копия; някои Конници държаха лъкове с вече положена на тетивата стрела. После напред излезе висок мъж, по-едър от останалите; вместо пера на шлема му се вееше бяла конска опашка. Той се приближи, докато между гръдта на Арагорн и острието на копието му остана само педя. Арагорн не трепна.

- Кой си ти и какво правиш в тази страна? - запита Конникът на западняшкия Общ език. Тонът и произношението му напомняха речта на гондореца Боромир.

- Наричат ме Бързоход - отвърна Арагорн. - Дойдох от Севера. Преследвам орки.

Конникът скочи от седлото. Като подаде копието си на друг мъж, който се бе приближил и слязъл до него, той изтегли меча си и застанал лице срещу лице с Арагорн, го огледа проницателно и не без удивление. Накрая отново заговори:

- Отначало помислих, че самите вие сте орки, ала сега виждам, че не е тъй. Наистина малко знаете за орките, щом сте тръгнали да ги преследвате по тоя начин. Те бяха много, бързи и добре въоръжени. От ловци щяхте да се превърнете в дивеч, ако изобщо бяхте успели да ги догоните. Но в тебе, Бързоход, има нещо странно. - Той изгледа отвисоко Скиталеца с ясния си светъл поглед. - Не е име за човек това, с което се представяш. А и одеянието ти е странно. От тревата ли изникна? Как убягна от взора ни? От елфическия род ли си?

- Не - каза Арагорн. - Само един от нас е елф, Леголас от Горското царство в далечен Мраколес. Но минахме през Лотлориен и носим даровете и благосклонността на Владетелката.

Конникът ги изгледа с подновено изумление, но очите му охладняха.

- Значи в Златната гора наистина има Владетелка, както разказват старите приказки! - рече той. - Говори се, че малцина се изкопчват от мрежите й. Удивителни времена! Но ако имате нейната благосклонност, значи и вие плетете коварни мрежи, а може би сте и магьосници. - Студеният му поглед изведнъж се обърна към Леголас и Гимли. - Вие защо не говорите, мълчаливци?

Гимли се изправи и здраво стъпи на разкрачените си нозе; ръката му се вкопчи в дръжката на секирата и тъмните му очи проблеснаха.

- Кажи ми името си, конски повелителю, и ще получиш моето, а ако искаш - и още нещичко - каза той.

- Колкото до това - заяви Конникът, свеждайки поглед към джуджето, - чужденецът

е длъжен да се представи пръв. И все пак - наричам се Еомер, син на Еомунд, и заемам поста Трети войвода на Ездитните предели.

- Тогава, Еомер, син на Еомунд, Трети войводо на Ездитните предели, разреши на джуджето Гимли, син Глоин, да те предпази от глупави слова. Говориш зло за онази, що е недостъпно прекрасна за мислите ти, и само липсата на разсъдък може да те извини.

Погледът на Еомер пламна като жарава, роханците гневно замърмориха и стегнаха пръстена с насочени напред копия.

- Бих ти отсякъл главата с брадвата и прочие, уважаемо джудже, ако се издигаше малко по-високо над земята - рече Еомер.

- Той не е сам - каза Леголас, изопвайки лъка и полагайки стрела на тетивата с ръце, които се движеха по-бързо от погледа. - Ще умреш, преди да удариш.

Еомер вдигна меча и нещата щяха да тръгнат зле, но Арагорн се хвърли между тях с протегната ръка.

- Прости им, Еомер! - извика той. - Когато узнаеш повече, ще разбереш защо разгневи спътниците ми. Не замисляме зло на Рохан, нито на някой от обитателите му, бил той човек или кон. Няма ли да изслушаш разказа ни, преди да замахнеш?

- Ще ви изслушам - каза Еомер и отпусна меча си. - Но за скитници из Ездитните предели би било разумно да не са тъй надменни в тия изпълнени със съмнение дни. Кажи ми най-напред истинското си име.

- Кажи ми най-напред кому служиш - рече Арагорн. - Приятел ли си или враг на Саурон, Мрачния владетел на Мордор?

- Служа само на Владетеля на Пределите, Теоден крал, син на Тенгел - отвърна Еомер. - Далеч не сме в услуга на Властта на Черната страна, ала и не воюваме открито с нея; ако бягате оттам, най-добре напуснете тези земи. Днес по всичките ни граници избухват вълнения, дебне ни заплаха, но ние желаем само да бъдем свободни и да живеем както сме живели, да си запазим своето, без да служим на чужд владетел, бил той добър или зъл. В по-добри дни посрещахме гостите любезно, но в днешни времена неканените чужденци откриват, че пипаме бързо и твърдо. Хайде! Кои сте? Кому служите *вие?* И по чия заповед преследвате орки на нашата земя?

- Не служа никому - каза Арагорн, - но преследвам слугите на Саурон, по чиято и земя да стъпват. Малцина сред простосмъртните знаят за орките повече от мен; и не по своя воля ги гоня така. Орките, които преследваме, пленихa двама мои другари. Човек, изпаднал в такава нужда, ще върви пеша, щом няма кон и не ще иска разрешение да последва дирята. Нито пък ще броим главите на враговете другояче освен с меч. А аз не съм обезоръжен.

Арагорн отметна плаща си. Елфическата ножица проблесна в ръката му и светлото острие на Андурил избухна с внезапен пламък, когато го изтегли навън.

- Елендил - извика той. - Аз съм Арагорн, син на Араторн, наричан Елесар, Елфическия камък, Дунадан, наследник на Исилдур, сина на Елендил Гондорски. Ето Меча, що бе строшен и изкован наново! Ще ми помогнеш ли, или ще ми попречиш? Решавай бързо!

Гимли и Леголас изумено гледаха спътника си - досега не го бяха виждали такъв. Той сякаш бе израснал, а Еомер като че се бе смалил и в живото му лице мимолетно зърнаха мощта и величието на каменните крале. За миг на Леголас му се стори, че пред очите му по челото на Арагорн заиграват бели пламъци като сияйна корона.

С благоговейно изражение на лицето Еомер отстъпи назад. Той приведе горделивия си взор и промърмори:

- Наистина странни дни настанаха. Оживели сънища и легенди изникват от тревата. Кажи ми, владетелю - обърна се той към Арагорн, - що те води насам? И какъв бе смисълът на загадъчните слова? Отдавна замина да търси отговор Боромир, син на Денетор, а конят, който му дадохме, се върна без ездач. Каква съдба ни носиш от Севера?

- Съдбата на избора - каза Арагорн. - Ето що можеш да предадеш на Теоден, син на Тенгел: очаква го война, за Саурон или против него. Днес никой не може да живее както е живял и малцина ще запазят онова, което наричат свое. Но по тия важни въпроси ще говорим по-късно. Ако съдбата не ми попречи, сам ще се явя при краля. Сега съм изпаднал в крайна нужда и моля за помощ или поне за вести. Вече чу, че преследваме отряд орки, които отвлякоха нашите приятели. Какво можеш да ни кажеш?

- Че сега няма нужда да ги преследвате - отвърна Еомер. - Орките са изтребени.

- А приятелите ни?

- Открихме само орки.

- Но това наистина е странно - промълви Арагорн. - Претърсихте ли убитите? Нямаше ли трупове, различни от тия на орките? Те биха били дребни, за вас - просто деца, босоноги и облечени в сиво.

- Нямаше нито джуджета, нито деца - каза Еомер. - Преброихме всички убити и събрахме оръжията им, после струпахме телата накуп и ги изгорихме, както повелява нашият обичай. Пепелта още дими.

- Не говорим за джуджета или деца - каза Гимли. - Нашите приятели бяха хобити.

- Хобити? - учуди се Еомер. - Какво ли е пък това? Странно име.

- Странно име за странен народ - каза Гимли. - Но тия бяха много скъпи за нас. Изглежда, че и в Рохан сте чули словата, които смутиха Минас Тирит. В тях се говореше за полуръстове. Тия хобити са полуръстове.

- Полуръстове - изсмя се Конникът, застанал до Еомер. - Полуръстове! Ами че те са просто дребосъци от старите северни песни и детски приказки. В легенда ли сме попаднали, или крачим посред бял ден по зелената земя?

- Едното не пречи на другото - каза Арагорн. - Не ние, а дошлите подир нас ще сътворят легенди за нашето време. Зелена земя, казваш? Добра тема за легенда, макар сега да стъпваш по нея посред бял ден!

- Времето не чака - каза Конникът, без да обръща внимание на Арагорн. - Трябва да бързаме на юг, предводителю. Да оставим тия диви странници да вършат каквото им хрумне. Или пък да ги вържем и да ги отведем пред краля.

- Спокойно, Еотен! - отвърна Еомер на своя език. - Остави ме за малко. Кажи на *еоредите* да се съберат на пътеката и да се приготвят за потегляне към Ентоброд.

Мърморейки тихичко, Еотен се оттегли и заговори с останалите. Скоро те се отдалечиха и оставиха Еомер насаме с тримата другари.

- Странно е всичко, което говориш, Арагорн - каза той. - Ала е ясно, че изричаш самата истина - мъжете от Пределите не лъжат и затова е трудно да бъдат измамени. Но ти не разкри всичко. Няма ли сега да разкажеш по-подробно за задачата си, та да преценя що да сторя?

- Преди много седмици потеглих от Имладрис, както го наричаше онзи стих - отвърна Арагорн. - С мен беше и Боромир от Минас Тирит. Задачата ми бе заедно със сина на Денетор да стигна до този град и да помогна на народа му във войната против Саурон. Но Отрядът, с който пътувах, имаше друга задача. Сега не мога да говоря за нея. Водеше ни Гандалф Сивия.

- Гандалф! - възкликна Еомер. - Гандалф Сиводомни е известен в Пределите, но ще ви предупредя, че името му вече не е ключ за кралското благоволение. Откакто се помним, той неведнъж е гостувал из тия земи, пристигайки когато пожелае - всеки сезон или подир много години. Той винаги е вестоносец на странни събития - спътник на бедите, твърдят днес някои. И наистина, всичко се обърка след последното му идване през лятото. По това време започнаха неприятностите ни със Саруман. Дотогава го считахме за наш приятел, но Гандалф дойде и ни предупреди, че в Исенгард се готвят за внезапна война. Помоли за помощ, като каза, че сам той е бил пленник в Ортанк и едва успял да избяга. Но Теоден не пожела да го послуша и Гандалф си замина. Не изричайте гласно пред Теоден името му! Гневен е кралят. Гандалф взе коня на име Сенкогрив, най-скъпоценния от

всички кралски жребци, водач на *Меарасите,* които само Владетелят на Пределите може да язди. Защото праотец на тяхната порода е бил огромният кон на Еорл, който можел да говори на човешки език. Преди седем нощи Сенкогрив се завърна, ала кралският гняв не отслабва - неукротим е сега Сенкогрив и никому не позволява да го докосне.

- Значи Сенкогрив сам е намерил пътя си дотук от далечния Север, защото там се разделиха с Гандалф - каза Арагорн. - Уви! Не ще го язди вече Гандалф. Той потъна в мрака на Морийските мини и няма да се върне.

- Тежка вест - каза Еомер. - Поне за мен и мнозина други, макар и не за всички ни, както ще разбереш, ако дойдеш при краля.

- Вестта е по-скръбна, отколкото може да разбере който и да било в тази страна, въпреки че навярно ще ви засегне болезнено още преди годината да е напреднала - отвърна Арагорн. - Но когато паднат великите, по-дребните трябва да водят вместо тях. На мен бе отредено да водя нашия Отряд по дългия път след Мория. Минахме през Лориен - за която би било добре да узнаеш истината, преди да говориш отново, - после се спуснахме по дългите левги на Великата река до водопада Раурос. Там Боромир бе убит от орките, които сте унищожили.

- Злочеста е всяка твоя вест! - викна Еомер, обзет от смут. - Велика беда е тази гибел за Минас Тирит и за всички нас. Той бе достоен мъж. Всички го възхваляваха. Рядко идваше в Пределите, защото непрестанно воюваше по източните граници, но съм го виждал. Приличаше ми повече на бързите синове на Еорл, отколкото на сериозните гондорски мъже и когато му дойдеше времето, навярно щеше да стане велик предводител на своя народ. Но от Гондор не сме чули нито дума за тая скръб. Кога загина?

- Вече четири дни, откакто го убиха - отговори Арагорн. - И същата вечер потеглихме насам от сянката на Тол Брандир.

- Пеша?! - възкликна Еомер.

- Да, както ни виждаш.

Безкрайно изумление изпълни погледа на Еомер.

- Бързоход е твърде слабо име, сине на Араторн - каза той. - Крилоног те назовавам аз. Из не един дворец ще възпяват този подвиг на тримата другари. Отмерили сте четиридесет и пет левги преди края на четвъртия ден! Жилави са потомците на Елендил! Ала сега, господарю, що ще заповядаш да сторя? Трябва спешно да се върна при Теоден. Пред хората си говорих предпазливо. Вярно е, че още не сме обявили война на Черната страна и някои приближени до царското ухо нашепват малодушни съвети, ала войната наближава. Не ще нарушим древния си съюз с Гондор и докато те се сражават, ние ще им помагаме - тъй казвам аз и всички, що ме подкрепят. Източните предели са поверени на мен, Третия воевода, и аз изтеглих всички хергелета и коняри отвъд Ентомил, а тук оставих само стражи и бързи разузнавачи.

- Значи не плащате данък на Саурон? - обади се Гимли.

- Не плащаме и никога не ще го сторим - рече Еомер с гневно блеснали очи, - макар че тая лъжа долетя и до моите уши. Преди няколко години Владетелят на Черната страна пожела да купи от нас коне скъпо и прескъпо, но ние отказахме, защото ги използува за зли цели. Оттогава той праща орките да плячкосват и те отмъкват каквото могат, избирайки винаги черните коне - вече ни останаха малко от тях. Това породи и жестоката ни вражда с орките. Но сега главната ни грижа е Саруман. Той се обяви за владетел на цялата страна и вече много месеци воюваме с него. Наел е на служба орки, вълкоездачи и зли хора и е затворил Пролома, тъй че навярно ще бъдем обсадени както от изток, така и от запад. Тежко е да се бориш с такъв враг - той е лукав и могъщ магьосник с безброй маски. Казват, че бродел насам-натам, преоблечен като старец с качулка и плащ, досущ като Гандалф, както си го припомнят мнозина. Никаква мрежа не може да удържи шпионите му, а злокобните му птици летят надлъж и шир. Не знам как ще свърши всичко и предчувствувам беда; струва ми се, че той има приятели и извън

Исенгард. Но ако дойдеш в кралския дворец, ще се убедиш сам. Няма ли да дойдеш? Напразно ли се надявам, че съдбата те изпраща да ми помогнеш в съмнения и беди?

- Ще дойда когато мога - каза Арагорн.

- Ела сега! - настоя Еомер. - Наследникът на Елендил ще бъде истинска подкрепа за Синовете на Еорл в прииждащото зло. Докато разговаряме тук, в Западен Емиет се води сражение и се боя, че то може да завърши зле за нас. Всъщност аз предприех този поход на север без кралско разрешение, защото в мое отсъствие дворецът му остава почти без охрана. Но преди три нощи разузнавачите ме предупредиха, че през Източната стена е минала банда орки и някои измежду тях носят белите емблеми на Саруман. Подозирайки онова, от което най-много се боя, съюз между Ортанк и Черната кула, аз поведох своите *еореди,* мъже от собствения ми род; преди два дни привечер догонихме орките близо до границите на Ентолес. Там ги обсадихме и вчера по изгрев-слънце влязохме в бой. Петнадесет бойци изгубих и двадесет коня, уви! Орките бяха повече, отколкото очаквахме. Към тях се бяха присъединили и други, дошли от Изтока през Великата река - следата им се вижда ясно малко по-северно оттук. А трети изскочиха от гората. Бяха едри орки, също с емблемата на Бялата ръка от Исенгард - тяхната порода е по-силна и зла от останалите. Въпреки всичко ги изтребихме. Но се отлъчихме за много дълго. На югозапад се нуждаят от нас. Няма ли да дойдеш? Както виждаш, имаме свободни коне. Има работа и за Меча. Да, ще намерим работа и за секирата на Гимли и лъка на Леголас, ако простят прибързаните ми слова за Горската Владетелка. Изрекох само онова, що говорят всички в моя роден край, и ако не е вярно, с радост бих изслушал истината.

- Благодаря ти за хубавите думи - каза Арагорн - и сърцето ми копнее да тръгнем с теб, но докато има надежда, не мога да изоставя приятелите си.

- Няма надежда - каза Еомер. - Не ще откриеш приятелите си на Северната граница.

- И все пак приятелите ми не са назад. Недалеч от Източната стена открихме ясен знак, че поне един от тях все още е бил жив по онова време. Ала от стената до ридовете не намерихме друга следа от тях и никой не се е отклонявал нито наляво, нито надясно, освен ако окончателно съм изгубил умението си на следотърсач.

- Тогава какво мислиш, че им се е случило?

- Не знам. Може да са убити и изгорени заедно с орките, но ти ще кажеш, че е невъзможно, затова не се страхувам. Мога само да мисля, че са били отнесени в гората преди битката, вероятно още преди да обкръжите неприятелите си. Можеш ли да се закълнеш, че никой не се е измъкнал от мрежата ви по този начин?

- Бих се заклел, че нито един орк не е избягал, след като ги съзряхме - каза Еомер. - Ние достигнахме горските покрайнини преди тях и ако след това някое живо същество е минало през нашия обръч, значи не е било орк и е било надарено с елфическа мощ.

- Нашите приятели бяха облечени като нас - каза Арагорн, - а вие ни отминахте посред бял ден.

- Бях забравил това - каза Еомер. - Трудно може да е сигурен човек в каквото и да било сред толкова много чудеса. Целият свят е станал необикновен. Елф и джудже крачат задружно по нашите слънчеви поля; хора разговарят с Горската Владетелка и остават живи, отново се връща на бран Мечът, що бе строшен в далечните епохи, преди още бащите на нашите бащи да препускат из Пределите! Как да прецени човек постъпките си в такива времена?

- Както е преценявал винаги - отвърна Арагорн. - Доброто и злото не са се променили от миналата година, нито пък са едни за елфи и джуджета, а други за хората. Човек е длъжен да ги различава - както у дома си, така и в Златната гора.

- Право думаш - каза Еомер. - Но аз не се съмнявам в теб, нито в делата, към които се стреми сърцето ми. Не съм волен обаче да сторя всичко, що пожелая.

Нашият закон не позволява чужденци да бродят свободно из земите ни, докато кралят сам не разреши, а в тия тревожни дни наредбата е още по-строга. Помолих ви доброволно да се върнете с мен, а вие не желаете. Не бих искал да влизаме в бой сто против трима.

- Не мисля, че законът ви е създаден за такъв случай - каза Арагорн. - Пък и аз не съм чужденец; досега неведнъж съм бил из тези земи и съм яздил с войнството на Рохиримите, макар под друго име и в други одежди. Не съм те виждал преди, защото си млад, но съм разговарял с баща ти Еомунд и с Теоден, син на Тенгел. В стари, времена нито един благородник на тая страна не би принудил някого да прекъсне поход като моя. За мен поне дългът е ясен - да продължавам. Хайде, сине Еомундов, трябва да избереш най-сетне. Помогни ни или поне ни остави да вървим на воля. Или се помъчи да изпълниш закона. Ако го сториш, малцина от вас ще се завърнат на война или при краля.

Еомер помълча, сетне заговори:

- И двамата трябва да бързаме. Моят отряд недоволствува, че сме толкова далеч, а за вас надеждата се губи с всеки изминал час. Ето избора ми. Можете да продължите; нещо повече, ще ви услужа с коне. Моля само за едно: когато диренето ви се увенчае с успех или се окаже безнадеждно, върнете се с конете през Ентоброд към Медуселд, замъка в Едорас, където е Теоден сега. Така ще му докажете, че не съм сгрешил. Залагам съдбата, а може би и живота си на вашата честна дума. Не забравяйте.

- Няма - каза Арагорн.

Заповедта на Еомер да дадат резервните коне на чужденците предизвика сред неговите хора дълбоко удивление и множество мрачни, изпълнени с подозрение погледи, но само Еотен дръзна да заговори открито.

- Да речем, че всичко е наред с тоя благородник от гондорско потекло, както сам се представя - заяви той, - но къде се е чуло и видяло да подаряват на джудже кон от Пределите?

- Никъде - каза Гимли. - И не се тревожи, нито ще се чуе, нито ще се види. Предпочитам да вървя пеш, отколкото да яхна такова грамадно животно, та дори и да не го даваше тъй неохотно.

- Но сега трябва да яздиш, за да не ни бавиш - каза Арагорн.

- Хайде, ще седнеш зад мен, приятелю Гимли - каза Леголас. - Така всичко ще е наред и нито ще трябва да заемаш от някого кон, нито някой ще те смущава.

Доведоха едър тъмносив кон и Арагорн го яхна.

- Името му е Азуфел - каза Еомер. - Дано тебе носи по-леко и към по-добра участ, отколкото Гарулф, последния му стопанин.

За Леголас доведоха по-малък и пъргав, но нервен и буен кон. Името му бе Арод. Ала Леголас помоли да свалят седлото и юздите.

- Не ми трябват - каза той, възседна го с пъргав скок и за всеобщо учудване Арод изведнъж се смири и охотно запристъпва насам-натам без друга команда освен някоя тихо изречена дума - така се разбираха елфите с всички добри животни. Вдигнаха Гимли зад приятеля му и той се вкопчи в него, неспокоен като Сам Майтапер в лодката.

- Сбогом и дано намерите каквото търсите! - извика Еомер. - Върнете се колкото можете по-бързо и нека тогава мечовете ни заблестят заедно!

- Ще дойда - каза Арагорн.

- И аз ще дойда - добави Гимли. - Още не сме решили въпроса за Владетелката Галадриел. Тепърва ще трябва да те уча на любезен език.

-Ще видим - каза Еомер. - Тъй много странни неща се случиха напоследък, че не бих сметнал за особено чудо да се уча да възхвалявам една прекрасна дама под любещите удари на джуджешка секира. Сбогом!

С тези думи се разделиха. Бързоноги бяха роханските коне. Когато след малко Гимли се озърна, отрядът на Еомер вече се смаляваше в далечината. Арагорн не се огледа - докато препускаха по пътя си, той се взираше в следата,

свеждайки ниско глава до шията на Азуфел. Не след дълго наближиха бреговете на Ентомил и тук се натъкнаха на другата диря, слизаща от изток, откъм Платото, за която бе говорил Еомер.

Арагорн скочи от коня и огледа земята, после пак се метна на седлото и се отдалечи на изток, като се придържаше встрани и внимаваше да не утъпче следите. След това отново слезе и проучи почвата, крачейки напред-назад.

- Малко може да се открие - каза той, когато се върна. - Минавайки по обратния път, конниците съвсем са объркали главната следа; на идване, изглежда, са се движили по-близо до реката. Но източната диря е свежа и ясна. Там не се виждат никакви стъпки, отиващи в обратна посока, към Андуин. Сега трябва да яздим по-бавно и да проверим дали наляво или надясно не се отклоняват следи. Оттук нататък орките трябва да са разбрали, че ги преследват; може би са предприели опит да измъкнат пленниците, преди да ги догонят преследвачите.

Докато яздеха напред, времето взе да се навъсва. Ниски сиви облаци се спуснаха над света. Мъгла забули слънцето. То клонеше към запад, а бавно притъмняващите гористи склонове на Ветроклин се извисяваха все по-близо. Не забелязваха отклонения от следата нито наляво, нито надясно, но тук-там минаваха край отделни орки, повалени по време на бягството, със стърчащи от гърба или гърлото сивопери стрели.

Следобедът отминаваше, когато най-сетне стигнаха до покрайнините на гората и на една поляна сред първите дървета откриха мястото на голямата клада - горещата пепел още димеше. До нея имаше огромен куп шлемове, ризници, разцепени щитове, строшени мечове, лъкове, къси копия и друго бойно снаряжение. Насред купчината бе набучена на кол главата на грамаден гоблин; върху раздробения шлем още си личеше бялата емблема. По-нататък, недалеч от мястото, където реката излизаше от гората, имаше могила. Издигната бе наскоро - прясно изрязани чимове покриваха голата пръст; наоколо бяха забити петнадесет копия.

Арагорн и другарите му претърсиха бойното поле надлъж и шир, но вече притъмняваше и скоро се спусна мътна, мъглива вечер. Падна нощ, без да са открили следа от Мери и Пипин.

- Нищо повече не можем да сторим - печално каза Гимли. - Много загадки срещнахме, откакто стигнахме до Тол Брандир, но тази е най-трудна за разплитане. Предполагам, че изгорелите кости на хобитите са се смесили с тия на орките. Тежка ще е тая вест за Фродо, ако доживее да я чуе; тежка ще е и за стария хобит, който чака в Ломидол. Елронд не искаше да тръгват.

- Но не и Гандалф - каза Леголас.

- Ала Гандалф реши да дойде сам и пръв загина - отвърна Гимли. - Пророческата дарба не му помогна.

- Съветите на Гандалф не предричаха безопасност за него или за другите - каза Арагорн. - Има неща, които е по-добре да приемеш, отколкото да отхвърлиш дори ако краят може да бъде мрачен. Но аз все още няма да напусна това място. Така или иначе, трябва да изчакаме зората.

Устроиха бивака си малко зад бойното поле, под едно клонесто дърво - то приличаше на кестен, но още пазеше от миналата година множество широки кафяви листа, като сухи длани с дълги изкълчени пръсти; те скръбно потропваха под нощния ветрец.

Гимли потрепера. Носеха си само по едно одеяло.

- Да запалим огън - каза той. - Вече не ме интересува опасността. А орките, ако искат, нека се трупат като летни мушици край свещ! - Ако тия нещастни хобити се лутат из гората, огънят може да ги привлече насам - каза Леголас.

- А освен орки и хобити може да привлече и нещо друго - каза Арагорн. - Близо сме до планинските граници на предателя Саруман. Освен това сме в покрайнините на Ветроклин, а казват, че било опасно да посягаш на дърветата в тая гора.

- Но вчера Рохиримите са наклали тук голям огън - каза Гимли - и както виждам, са секли дърва. И въпреки това спокойно са прекарали нощта, след като са свършили работата.

- Били са мнозина - каза Арагорн, - а и не се боят от гнева на Ветроклин, защото рядко идват насам и не навлизат сред дърветата. Но нас пътеките навярно ще ни поведат из горските дебри. Тъй че внимавайте! Не сечете живо дърво!

- Няма нужда - каза Гимли. - Конниците са оставили сума ти трески и клони, а сухи съчки - колкото щеш.

Той отиде да събере гориво и се зае да накладе огън; Арагорн седеше безмълвно, облегнал гръб на голямото дърво, и тънеше в размисли; а Леголас, застанал сам на поляната, гледаше към дълбоките горски сенки, приведен напред, като че се вслушваше в долитащ отдалече зов.

Когато джуджето разпали ярките пламъчета, тримата другари се събраха и насядаха наоколо, закривайки светлината с острите силуети на качулките си. Леголас вдигна поглед към клоните на дървото, протегнати над тях.

- Вижте! - каза той. - Дървото се радва на огъня! Може би танцуващите сенки мамеха очите им, но несъмнено на всеки от спътниците му се стори, че клоните се извиват насам-натам, сякаш за да минат над пламъците, а по-горните вейки се свеждат надолу; стегнати, кафявите листа се протягаха и се потриваха едно в друго като изстинали напукани ръце, намерили облекчение в топлината.

Настъпи мълчание, защото тази тъй близка, мрачна и незнайна гора изведнъж се бе превърнала в огромно, натегнало присъствие, изпълнено с потайни замисли. След малко Леголас заговори отново:

- Келеборн ни предупреди да не навлизаме навътре из Ветроклин. Знаеш ли защо, Арагорн? Какви предания беше чувал Боромир за тая гора?

- Много приказки съм чувал и в Гондор, и другаде - каза Арагорн, - но ако не бяха словата на Келеборн, бих ги сметнал само за легенди, каквито измислят хората, когато чезне истинското знание. Мислех да питам теб каква е истината по въпроса. А щом и един горски елф не знае, то как да отговори обикновеният човек?

- Ти си пътувал по-надалеч от мен - каза Леголас. - В моя роден край не съм чувал нищо освен песни, разказващи как в древни времена тук живеели Онодримите, наричани от хората Енти, защото Ветроклин е стар, стар дори в елфическия смисъл на думата.

- Да, стар е - каза Арагорн, - стар като гората край Могилните ридове и далеч по-обширен. Елронд казва, че двете гори са сродни, последни твърдини на могъщите лесове от Старите времена, когато Първородните бродели по света, а хората още тънели в дълбок сън. Ала Ветроклин крие някаква своя тайна. Каква - не знам.

- Аз пък и не искам да знам - заяви Гимли. - Каквото и да живее из Ветроклин, нека не се бои от мен!

Хвърлиха жребий как да пазят и първата стража се падна на Гимли. Останалите си легнаха. Дрямката ги обори почти начаса.

- Гимли! - сънено изрече Арагорн. - Не забравяй, опасно е да сечеш клон или вейка от живо дърво във Ветроклин. Но не се лутай надалеч за сухи съчки. По-добре остави огъня да изгасне! Събуди ме, ако трябва!

С тези думи той заспа. Леголас вече лежеше неподвижно, кръстосал красивите си ръце, а в отворените му очи, както става с елфите, се смесваха живата нощ и дълбоката дрямка. Гимли седеше прегърбен край огъня и замислено плъзгаше палец по острието на секирата си. Дървото шумолеше. Не се чуваше никакъв друг звук.

Изведнъж Гимли вдигна очи и точно на границата на осветеното пространство зърна прегърбен старец, подпрян на тояжка и омотан в дълъг плащ; широкополата шапка бе смъкната над очите му. Гимли скочи на крака, все още прекалено смаян, за да извика, макар през ума му веднага да бе прелетяла мисълта, че Саруман ги е открил. Разбудени от внезапното му движение, Арагорн и Леголас се надигнаха

и погледнаха натам. Старецът мълчеше и не помръдваше.

- Е, дядо, с какво можем да ти помогнем? - запита Арагорн, скачайки на нозе. - Ела да се стоплиш, ако ти е студено!

Той закрачи напред, но старецът бе изчезнал. Не намериха наблизо никаква следа от него, а по-надалеч не смееха да отидат. Луната бе залязла и нощта бе непрогледна.

Внезапно Леголас нададе вик:

- Конете! Конете!

Нямаше ги. Бяха изчезнали, изтръгвайки колчетата, за които бяха вързани. Известно време тримата другари стояха неподвижни и безмълвни, смутени от този нов удар на злата съдба. Намираха се под сводовете на Ветроклин и безкрайни левги ги деляха от мъжете на Рохан, единствените им приятели из тия диви и опасни земи. Както стояха, стори им се, че дочуват конско цвилене далече в мрака. После всичко отново утихна, само хладният вятър продължаваше да шушне в листата.

- Е, няма ги вече - каза Арагорн накрая. - Не можем да ги намерим, нито да ги настигнем, тъй че, ако не се завърнат доброволно, ще трябва да се справим и без тях. Нозете ни служиха вярно в началото и още ще ни послужат.

- Нозете! - промърмори Гимли. - За ходене стават, ама не можем да ги ядем.

Той подхвърли съчки в огъня и се тръсна до него.

- Само преди няколко часа не искаше да яхнеш рохански кон - разсмя се Леголас. - Ще стане конник от теб.

- Не ми се вярва да имам тая възможност - каза Гимли, помълча и след малко продължи: - Ако искате да знаете, мисля, че това беше Саруман. Кой друг? Спомнете си думите на Еомер: *броди наоколо, преоблечен като старец с качулка и плащ.* Това бяха думите. Той е избягал с конете ни или ги е прогонил и сега сме натясно. Още неприятности се задават, помнете ми думата!

- Ще я запомня - каза Арагорн. - Но си спомням и нещо друго - този старец имаше шапка, а не качулка. Все пак не се съмнявам, че си прав и че тук сме в опасност и денем, и нощем. Ала междувременно няма какво да правим освен да почиваме, докато можем. Сега аз ще постоя на стража, Гимли. Нуждая се по-скоро от размисъл, отколкото сън.

Нощта отмина бавно. Леголас смени Арагорн, Гимли смени Леголас, изтичаха стража подир стража. Но нищо не се случи. Старецът вече не се появи и конете не се завърнаха.

Глава 3

УРУК-ХАЙ

Пипин бе потънал в мрачен, тревожен сън: като че чуваше собствения си гласец да отеква из черните тунели, викайки: *Фродо, Фродо!* Но вместо Фродо от сенките му се хилеха стотици грозни лица на орки, стотици грозни ръце го сграбчваха от всички страни. Къде беше Мери? Събуди се. Студен вятър обвяваше лицето му. Лежеше по гръб. Свечеряваше се и небето горе помътняваше. Той се завъртя и откри, че събуждането не е по-добро от съня. Китките, краката и глезените му бяха омотани с въжета. До него лежеше Мери - пребледнял, с мръсен парцал около челото. Наоколо бе насядал голям отряд орки. Сред болката в главата на Пипин спомените бавно се сглобяваха и се отделяха от сенките на сънищата. Разбира се - двамата с Мери бяха изтичали към гората. Какво им бе станало изведнъж? Защо бяха хукнали така, без да слушат стария Бързоход? Дълго бяха тичали с крясъци... не си спомняше докъде, колко време; после изведнъж се бяха натъкнали право на група орки - те стояха, ослушваха се и

изглежда, забелязаха Мери и Пипин едва когато се озоваха в ръцете им. Сетне закрещяха и от дърветата изскочиха още десетки гоблини. Хобитите изтеглиха мечовете си, но орките не искаха да се бият и само се мъчеха да ги хванат дори след като Мери бе отсякъл няколко ръце и крака. Добрият стар Мери!

Тогава Боромир налетя с огромни скокове през дърветата. Той ги накара да се бият. Съсече мнозина, останалите избягаха. Но едва бяха тръгнали обратно, над стотина орки ги нападнаха отново, някои от тях бяха много едри и сипеха град от стрели - все върху Боромир. Боромир надуваше големия си рог, докато цялата гора прокънтя и отначало орките се изплашиха и отстъпиха, но след като не долетя друг отговор освен ехото, те налетяха още по-люто от преди. Пипин не си спомняше повече. Последното му видение бе как Боромир се обляга на едно дърво, изскубвайки стрела от тялото си, после изведнъж настъпи мрак.

„Сигурно са ме ударили по главата - каза си той. - Питам се дали горкият Мери е тежко ранен. Какво е станало с Боромир? Защо не са ни убили орките? Къде сме и накъде отиваме?"

Не можеше да отговори на въпросите. Беше измръзнал и болен. „Ех, ако Гандалф не беше убедил Елронд да ни пусне - помисли той. - Каква полза имаше от мен? Само пречка - пътник, багаж. А сега ме откраднаха и съм просто плячка на орките. Дано Бързоход или някой друг дойде да ни прибере! Но трябва ли да се надявам на това? Няма ли така да се провалят всички планове? Как бих искал да мога да се освободя!"

Той се понапъна без никакъв резултат. Един от седналите наблизо орки се разсмя и каза нещо на съседа си на техния отвратителен език.

- Почивай, докато можеш, дребно глупаче! - добави той към Пипин на Общия език и думите прозвучаха почти тъй грозно, както и собственото му наречие. - Почивай, докато можеш! Не след дълго ще намерим работа за нозете ти. Ще съжаляваш, че ги имаш, додето стигнем в къщи.

- Ако ми дадат воля, ще съжаляваш, че си още жив - каза другият. - Бих те накарал да цвърчиш, жалък плъх. - Той се наведе над Пипин, приближавайки към лицето му жълтите си зъби. В ръката си стискаше черен кинжал с дълго назъбено острие. - Лежи кротко, че ще те погъделичкам с ей това - изсъска той. - Не привличай вниманието, иначе може да забравя заповедите. Проклети исенгардци! *Углук у багронк ша пушдук Саруман - глоб бубхош скай...* И той подхвана на своя език дълга гневна реч, която бавно затихна в мърморене и ръмжене.

Обзет от ужас, Пипин остана да лежи неподвижно, макар че болката в китките и глезените му се засилваше, а камъните отдолу се впиваха в гърба му. За да се поразсее, той взе внимателно да се вслушва във всичко, което чуваше. Наоколо кънтяха множество гласове и макар че в речта на орките непрекъснато звучаха омраза и гняв, бе ясно, че е започнала някаква караница и постепенно се разгорещява. За своя изненада Пипин откри, че голяма част от разговора е разбираема; мнозина от орките употребяваха обичайния език. Явно присъствуваха членове на две-три съвсем различни племена и не можеха да се споразумеят на отделните си диалекти. Разгаряше се гневен спор какво да правят сега: накъде да поемат и що да сторят с пленниците.

- Нямаме време да ги убием както трябва - каза някой. - В тоя поход няма време за игри.

- Няма как - рече друг. - Но защо да не ги убием набързо, сега? Те са само една проклета пречка, а пък трябва да бързаме. Вечерта наближава, време е да потегляме.

- Заповеди - гърлено изръмжа трети глас. - *Убийте всички, само НЕ полуръстовете; те трябва да се доведат ЖИВИ и колкото се може по-скоро.* Такива са моите заповеди.

- За какво ги търсят? - запитаха няколко гласа. - Защо живи? Бива ли ги за забавления?

- Не! Чух, че един от тях имал нещо, нещо важно за Войната, някаква

елфическа измишльотина. Така или иначе, и двамата ще бъдат разпитани.

- Само толкова ли знаеш? Защо да не ги претърсим и сами да узнаем? Може да намерим нещо, което и на нас би ни свършило работа.

- Много интересно изказване - саркастично подметна нов глас, по-мек, но и по-злобен от другите. - Може би ще трябва да съобщя за него. Пленниците НЕ БИВА да се претърсват и ограбват - такива са *моите* заповеди.

- И моите - каза гърленият глас. - *Живи и във вида, в който са били заловени; никакво ограбване.* Такива са моите заповеди.

- Но не и нашите! - обади се един от предишните гласове. - Дойдохме от Мините чак дотук, за да убиваме и мъстим. Искам да убивам и после да се върна на север.

- Искай си - отвърна ръмжащият глас. - Аз съм Углук. Аз командувам. Връщам се в Исенгард по най-краткия път.

- Нима Саруман е господар на Великото Око? - запита злият глас. - Би трябвало незабавно да се върнем в Лугбурз.

- Да, ако можехме да пресечем Великата река - каза друг глас. - Но не сме достатъчно, за да рискуваме нападение на мостовете.

- Аз пресякох - отвърна злият глас. - На север, край речния бряг, ни чака крилат Назгул.

- Може би, може би! После ти ще отлетиш с нашите пленници и ще получиш всички награди и похвали в Лугбурз, а нас ще оставиш да се тътрим както можем през Конската страна. Не, не бива да се делим. Тия земи са опасни - пълни с гнусни бунтовници и разбойници.

- Тъй е, не бива да се делим - изръмжа Углук. - Не ви вярвам, дребни свине. За пет пари нямате кураж извън кочините си. Ако не бяхме ние, всички щяхте да се разбягате. Ние сме бойците Урук-хай! Ние убихме големия войн. Ние хванахме пленниците. Ние служим на Саруман Мъдреца, Бялата ръка - Ръката, що ни храни с човешко месо. Ние дойдохме от Исенгард и ви доведохме дотук и ще ви върнем по който път си поискаме. Аз съм Углук. Казах.

- Каза повече от достатъчно, Углук - подметна злият глас. - Питам се как ли ще го приемат в Лугбурз. Може да сметнат, че трябва да облекчат плещите на Углук от прекалено надутата глава. Може да попитат откъде идват странните му мисли. Дали пък не идват от Саруман? За какъв се мисли *той,* та да се отцепва с мръсните си бели емблеми? Може и да се съгласят с мен, Гришнах, техния доверен пратеник; а аз, Гришнах, казвам: Саруман е глупак, гаден предател и глупак. Но Великото Око не го изпуска. *Свине* ли каза? Хей, приятели, как ви харесва това - боклукчарите на някакво си мръсно магьосниче да ви наричат *свине?* Обзалагам се, че ядат месо от орки.

В отговор се раздадоха гръмки крясъци на оркски език и дрънкане на измъкнато оръжие. Пипин предпазливо се превъртя с надеждата да види какво ще стане. Стражите му се бяха включили в свадата. В полумрака видя грамаден черен орк, навярно Углук, застанал срещу Гришнах, ниско, кривокрако и много широкоплещесто същество с дълги, увиснали почти до земята ръце. Наоколо се бе струпала тълпа от по-дребни гоблини. Пипин предположи, че това са пришълците от Севера. Те бяха измъкнали кинжалите и мечовете си, но се колебаеха да нападнат Углук.

Углук изрева и дотърчаха още неколцина орки, високи почти колкото нето. После Углук изведнъж се хвърли напред без предупреждение и с два бързи удара обезглави двама от противниците. Гришнах кривна настрани и изчезна в сенките. Другите се дръпнаха, а един отстъпи назад и с проклятие се стовари върху неподвижно проснатия Мери. Ала това навярно спаси живота му, защото поддръжниците на Углук го прескочиха и се нахвърлиха върху следващия с широките си мечове. Това бе жълтозъбестият пазач. Все още стискайки нащърбения си нож, той рухна право върху Пипин.

- Приберете оръжието! - кресна Углук. - И без повече глупости! Оттук тръгваме право на запад и слизаме по стълбата. Оттам право към ридовете, после покрай

реката до гората. И ще вървим ден и нощ. Ясно?

„Ако тоя грозник се позабави, докато овладее отряда си, значи имам шанс" - помисли си Пипин. В душата му бе проблеснала надежда. Острието на черния нож бе клъцнало ръката му и после се бе плъзнало към китката. Усещаше как кръвта струи по дланта му, но усещаше и хладния допир на стоманата върху кожата си. Орките отново се готвеха за път, но някои от северняците пак недоволствуваха и се укротиха едва когато исенгардците заклаха още двама. Настъпил бе пълен хаос, раздаваха се проклятия. Засега Пипин бе останал без надзор. Краката му бяха здраво омотани, но ръцете му бяха вързани само около китките, и то пред гърдите, а не отзад. Можеше да ги движи заедно, макар че бяха жестоко стегнати. Той избута мъртвия орк настрана, после, без да смее да диша, раздвижи възела на въжето нагоре-надолу по острието на ножа. То бе добре наточено и мъртвата ръка го стискаше здраво. Въжето се преряза! Пипин бързо го събра с пръсти, отново го изви на два свободни клупа и ги надяна на ръцете си. След това се отпусна съвършено неподвижно.

- Вдигнете тия пленници! - изрева Углук. - И никакви волности с тях! Ако не са живи, когато се върнем, ще умре и още някой. Един орк грабна Пипин като чувал, пъхна глава между вързаните му ръце, после ги стисна и ги издърпа надолу, докато лицето на Пипин се притисна към врата му; така натоварен, се задруса напред. Друг постъпи по същия начин с Мери. Лапата на орка стискаше ръцете на Пипин като железни клещи; ноктите се забиваха в плътта му. Той затвори очи и отново потъна в кошмарни сънища. Внезапно пак го захвърлиха на каменистата земя. Бе ранна нощ, но тънкият полумесец вече се спускаше на запад. Стояха на ръба на урва, откъдето се откриваше поглед към море от бледа мъгла. Някъде наблизо шумеше водопад.

- Разузнавачите най-после се върнаха - каза един орк край Пипин.

- Е, какво открихте? - изръмжа гласът на Углук.

- Само един конник и той отмина на запад. Сега всичко е чисто.

- Сега да, не се съмнявам. Но за колко време? Глупаци! Трябваше да го надупчите със стрели. Той ще вдигне тревога. Сутринта проклетите коняри ще чуят за нас. Сега ще трябва да търчим два пъти по-бързо.

Тъмна сянка се приведе над Пипин. Беше Углук.

- Седни! - каза оркът. - Моите момчета се умориха да ви мъкнат. Предстои ни спускане надолу и ще трябва да си послужиш с краката. Не ставай неразбран. Не викай и не се мъчи да бягаш. Имаме си начини да се отплатим за номерата и те няма да ти харесат, макар че ще те оставят годен за употреба от Господаря.

Той преряза въжетата около бедрата и глезените на Пипин, хвана го за косата и го изправи на крака. Пипин падна и Углук отново го вдигна за косата. Няколко орки се изсмяха. Углук натика манерката си между зъбите му и изсипа в гърлото му някаква парлива течност - като че люта жар плъзна из тялото му. Болката в краката и глезените изчезна. Можеше да стои прав.

- Сега другия! - каза Углук.

Пипин видя как той отиде до лежащия наблизо Мери и го срита. Мери изстена. Като го хвана грубо, Углук го надигна да седне и смъкна превръзката от главата му. После нацапа раната с някакво тъмно мазило от малка дървена кутийка. Мери изкрещя и отчаяно се задърпа. Орките ръкопляскаха и дюдюкаха.

- Не може да търпи лекарството - присмиваха се те. - Не знае кое е добро за него. Ай! Ще се повеселим после.

Но засега на Углук не му беше до забавления. Нуждаеше се от бързина и трябваше да угажда на неволните си придружители. Той лекуваше Мери по обичая на орките; и лечението подействува бързо. Когато изля насила питието от манерката си в гърлото на хобита, преряза въжетата и го изправи на крака, Мери застана блед, но непреклонен, предизвикателен и напълно жив. Раната на челото повече не му причиняваше неприятности, но остави завинаги кафяв белег.

- Здрасти, Пипин! - каза той. - Значи и ти си дошъл на този малък поход? Къде да

потърсим легло и закуска?

- Я стига! - рече Углук. - Да ги нямаме такива! Затваряйте си устата. Никакви приказки помежду ви. За всяко неподчинение ще бъде съобщено, щом пристигнем, и Той ще измисли как да ви се отплати. Не се тревожете, ще имате и легло, и закуска; даже повече, отколкото се надявате.

Бандата взе да се спуска по една тясна клисура към мъгливата равнина. Разделени от дузина орки, Мери и Пипин слизаха заедно с тях. В края на склона стъпиха на трева и двамата хобити се ободриха.

- Сега право напред! - кресна Углук. - На запад и леко на север. Следвайте Лудгуш.

- Но какво ще правим, като изгрее слънцето? - обади се един от северняците.

- Ще продължим да тичаме - каза Углук. - Какво мислиш? Че ще седим на тревата и ще чакаме Белокожите да ни гощават ли?

- Ама ние не можем да тичаме под слънчевите лъчи.

- Ще тичате, като ви подгоня - каза Углук. - Бегом! Иначе вече никога няма да видите любимите си тунели. Кълна се в Бялата ръка! Какъв смисъл имаше да пращат на поход недообучени тъпи планинци. Бягайте, проклетници! Бягайте, додето е нощ! И цялата група хукна с дългата, подскачаща стъпка на орките. Търчаха безредно, блъскаха се, мушкаха се с лакти и ругаеха, ала въпреки това се движеха много бързо. Около всеки хобит имаше трима стражи. Пипин бе изостанал далеч към края на колоната. Питаше се колко време ще може да продължава с това темпо - не бе хапвал нищичко от сутринта. Един от пазачите му имаше камшик. Но засега питието на орките още го сгряваше. Умът му бе ясен. От време на време в главата му се мяркаше неканено видение - Бързоход привежда проницателното си лице над мрачна диря и тича, тича подир тях. Но какво би могъл да види дори Скиталец освен размесените отпечатъци от краката на орките? Собствените му малки следи и тия на Мери потъваха сред земята, утъпкана от подковани обувки - отпред, отзад, отляво и отдясно.

На около миля след скалите равнината се спускаше в широка плитка низина, където земята бе мека и влажна. Изпълваше я мъгла, бледо искряща под сетните лъчи на лунния сърп. Тъмните фигури на орките отпред се размазаха, после потънаха в нея.

- Ай! По-бавно! - изрева Углук изотзад.

В ума на Пипин избликна внезапна мисъл и той я изпълни веднага. Кръшна надясно и с главата напред се гмурна в мъглата, далеч от протегнатите лапи на пазача; приземи се по корем на тревата.

- Стой! - изкрещя Углук.

За миг настана смут и паника. Пипин скочи на крака и побягна. Но орките бяха по петите му. Изведнъж неколцина се извисиха насреща.

"Няма надежда за бягство! - помисли си Пипин. Но дано поне да съм оставил ясни следи по влажната земя." Без да развързва ръце, той опипа около гърлото си и откопча брошката на плаща. В мига, когато го сграбчиха дълги ръце с остри нокти, той я пусна долу. „Предполагам, че там ще си лежи до края на света - рече си той. - Не знам защо го сторих. Ако другите са се отървали, навярно всички са тръгнали с Фродо."

Коженият бич се омота около краката му и той едва сподави вика си.

- Стига! - викна дотърчалият Углук. - Той има още много да тича. Заставете ги да бягат и двамата! Само ги подсещайте с бича. Но не сме свършили - озъби се той към Пипин. - Няма да забравя. Само отлагам плащането. Бегом!

И Пипин, и Мери почти не си спомняха следващата част от пътуването. Кошмарни сънища и кошмарна действителност се преплитаха в дълъг тунел от страдания, а назад надеждата бавно гаснеше. Тичаха и тичаха, мъчеха се да удържат на темпото на орките и от време на време ги близваше бичът, насочван от опитна ръка. Ако спираха или се препъваха, пазачите ги грабваха и ги влачеха известно време.

Топлината от питието на орките се бе изпарила. Пипин отново се чувствуваше измръзнал и болен. Внезапно се просна по очи на тревата. Груби ръце с дерящи нокти го сграбчиха и го вдигнаха. Отново го понесоха като чувал и мракът наоколо му се сгъсти - не знаеше дали е мракът на нова нощ или слепота в очите му.

Смътно долови разбунени гласове - изглежда, много от орките настояваха за почивка. Углук крещеше. Усети, че го захвърлят на земята, и остана да лежи както бе паднал, докато го погълнаха кошмарните сънища. Но не избяга за дълго от болката; скоро отново усети желязната хватка на безмилостни ръце. Много време го подмятаха и разтърсваха, после мракът бавно отстъпи, той се завърна към реалния свят и откри, че е утро. Отекнаха заповедни крясъци и той бе грубо запокитен на тревата.

Полежа там, борейки се с отчаянието. Виеше му се свят, но по топлината, обзела тялото му, се досети, че пак са му дали от питието. Един орк се приведе над него и му подхвърли малко хляб и парче сурово сушено месо. Той лакомо изгълта коравия сив хляб, но не и месото. Беше прегладнял, но не чак дотам, че да яде месо, подхвърлено му от орк. Дори не смееше да помисли от какво същество е отрязано.

Седна и се огледа. Мери не бе далеч. Намираха се на брега на бърза и тясна река. Напред се извисяваха планини - висок връх блестеше сред първите слънчеви лъчи. Тъмните петна на горите покриваха по-ниските склонове.

Сред орките се надигнаха гръмки викове и пререкания; изглежда, отново се готвеше да избухне свада между северняците и исенгардците. Едни сочеха обратно на юг, други на изток.

- Много добре - говореше Углук. - Щом е тъй, оставете ги на мен. Никакво убиване, както вече ви казах, но щом искате да захвърлите онова, за което бихме толкова път, захвърлете го! Аз ще го наглеждам. Нека бойците Урук-хай свършат работата както винаги. Ако се боите от Белокожите, бягайте! Бягайте! Там е гората - изкрещя той, сочейки напред. - Доберете се до нея! Това ви е надеждата. Махайте се! И бързо, преди да съм търкулнал още няколко глави, та да вкарам малко ум в останалите.

Настана кратко обърквване, раздадоха се проклятия, после повечето северняци се откъснаха от групата - бяха над сто - и хукнаха в безумен бяг покрай реката към планината. Хобитите останаха с исенгардците - зловеща черна банда, не по-малко от осемдесет едри, смугли, тесноoки орки с големи лъкове и къси широки мечове. Неколцина от най-едрите и самонадеяни северняци останаха с тях.

- Сега ще се справим с Гришнах - каза Углук, но дори някои от собствените му придружители гледаха неспокойно на юг. Проклетите коняри са ни усетили. Но това е по твоя вина, Снага. На теб и на другите разузнавачи трябваше да ви отрежем ушите. Ала ние сме бойци! Още има да пируваме с конско месо, а може и с нещо по-добро. В този миг Пипин разбра защо част от бандата сочеше на изток. От тази посока долетяха дрезгави крясъци и отново се появи Гришнах, следван от около четиридесет като него - кривокраки, дългоръки орки. На щитовете им бе изрисувано червено око. Углук закрачи насреща им.

- Значи се върна? - каза той. - Размислил си, а?

- Дойдох да се погрижа за изпълнението на заповедите и за безопасността на пленниците - отговори Гришнах.

- Тъй ли? - рече Углук. - Излишен труд. Аз ще се погрижа за изпълнението на заповедите под мое ръководство. И за какво друго се върна? Много бързо ни напусна. Да не си забравил нещо?

- Забравих един глупак - озъби се Гришнах. - Но с него останаха някои юнаци, прекалено си ги бива, за да ги губя. Знаех, че ще ги забъркаш в някоя каша. Дойдох да им помогна.

- Великолепно! - изсмя се Углук. - Но си сбъркал пътя, освен ако ти стиска да се

биеш. Към Лугбурз беше пътят ти. Белокожите идват. Какво става с безценния ти Назгул? Да не би пак да са му застреляли хвъркатото добиче? Да го беше довел сега, щеше да ни свърши работа... ако тия Назгули са такива, за каквито се представят.

- *Назгули, Назгули* - затресе се Гришнах и облиза устни, сякаш болезнено се наслаждаваше на горчивия вкус на тази дума. - Говориш за нещо по-дълбоко от досега на калните ти сънища, Углук. *Назгули!* Ах! За каквито се представят! Някой ден ще съжаляваш, че си го казал. Маймуна! - яростно изръмжа той. - Трябва да знаеш, че те са зеницата на Великото Око. Но крилати Назгули - още не, още не. Той още не ги пуска да се показват отвъд Великата река, много е рано. Те са за Войната... и за други цели.

- Ти комай знаеш доста - каза Углук. - Повече, отколкото ти се полага, бих казал. Ония в Лугбурз може да се запитат как и защо. Но междувременно Урук-хаите от Исенгард могат да вършат мръсната работа както винаги. Не стой тук да ми се лигавиш! Събери тая паплач, дето си я довел! Другите свине търтиха на бяг към гората. По-добре ги последвай и ти. Няма да се върнеш жив до Великата река. Изчезвай! Сега! Аз ще те гоня по петите.

Исенгардците отново сграбчиха Мери и Пипин и ги метнаха на гръб. После бандата побягна. Тичаха час подир час, спирайки от време на време само за да прехвърлят хобитите на нови носачи. Дали защото бяха по-бързи и издръжливи или по някакъв замисъл на Гришнах, исенгардците постепенно се откъснаха от мордорските орки и бойците на Гришнах се събраха отзад. Скоро взеха да догонват и северняците. Гората наближаваше.

Пипин се чувствуваше пребит и разкъсан, главата го болеше, мръсната челюст и косматото ухо на носача орк дращеха лицето му. Напред се виждаха само приведени гърбове и яки дебели крака, подскачащи без отдих нагоре-надолу, нагоре-надолу, сякаш бяха направени от тел и рог и отмерваха кошмарните секунди на безкрайността.

Подир пладне групата на Углук догони северняците. Те клюмаха под ясните слънчеви лъчи, макар това да бе само зимно слънце, огряло студеното бледо небе; влачеха се с отпуснати глави и провесени езици.

- Ларви! - надсмиваха се исенгардците. - Спукана ви е работата. Белокожите ще ви настигнат и ще ви изядат. Те идат!

Крясъкът на Гришнах потвърди, че това не е само шега. Наистина бяха забелязали вихрено препускащи конници - те все още бяха далеч, ала догонваха орките, догонваха ги както порой из равнините догонва бегълци, затънали в тресавище.

Исенгардците побягнаха с удвоена скорост; Пипин се смая - това бе страхотен порив към края на надбягването. После той видя, че слънцето залязва, чезне зад Мъгливите планини и сенки се протягат из равнината. Бойците на Мордор надигнаха глави и също ускориха бяга си. Гората бе мрачна и близка. Вече бяха отминали няколко самотни дървета. Равнината започваше да се издига все по-стръмно, но орките не спираха. Углук и Гришнах крещяха, пришпорваха ги за сетно усилие.

„Ще успеят. Ще избягат", помисли си Пипин. После успя да извърти шия и да се озърне с едно око през рамо. Видя, че далече на изток ездачите препускат през равнината и вече са се изравнили с орките. Слънцето позлатяваше копията и шлемовете им и блестеше по развените им светли коси. За да не се разпръснат орките, те ги обкръжаваха и притискаха към речното корито.

Развълнувано се питаше от кой ли народ са. Сега съжаляваше, че в Ломидол не се е интересувал достатъчно от карти и други неща, за да узнае повече, но в ония дни му се струваше, че плановете за пътешествието са в сигурни ръце, пък и никога не бе разчитал да се откъсне от Гандалф, от Бързоход и дори от Фродо. Сега си спомняше за Рохан само едно - от тази страна бе конят на Гандалф, Сенкогрив. Това поне звучеше обнадеждаващо.

Неколцина от ездачите се оказаха стрелци, изкусно боравещи с лъковете си от препускащите коне. Прелитайки в колона, те изпращаха стрели по изоставащите орки и повалиха неколцина; после ездачите завиха настрани, извън обсега на врага, който стреляше напосоки с лъковете си, без да посмее да спре. Това се повтори още няколко пъти и понякога стрели се сипеха и сред исенгардците. Точно пред Пипин един от тях рухна и вече не се надигна.

Нощта се спускаше, а Конниците още не връхлитаха на бой. Много орки бяха загинали, но оставаха над двеста. В ранния здрач бандата се изкатери на едно хълмче. Горските покрайнини бяха съвсем близо, на не повече от три фурлонга, ала не можеха да продължат. Конниците ги бяха обкръжили. Една малка групичка наруши заповедта на Углук и побягна към гората - само трима се завърнаха.

- Е, добре се насадихме - озъби се Гришнах. - Чудесно ръководство! Надявам се, че великият Углук пак ще ни измъкне.

- Оставете полуръстовете! - нареди Углук, без да му обръща внимание. - Ти, Лудгуш, вземи още двама и стойте на стража край тях! Няма да ги убивате, освен ако мръсните Белокожи нахлуят дотук. Разбрано? Трябват ми, докато съм жив. Но не им давайте никаква възможност да викат или да бягат. Вържете им краката! Последната част от заповедта бе изпълнена безмилостно. Но Пипин откри, че за пръв път се е озовал близо до Мери. Орките вдигаха оглушителен шум, крещяха, дрънкаха оръжие и хобитите успяха да поговорят шепнешком.

- Не ми се нрави тая работа - каза Мери. - Направо съм съсипан. Мисля, че не ще мога да пропълзя надалеч, дори да съм свободен.

-*Лембас!* - прошепна Пипин. - *Лембас...* остана ми малко. Ти имаш ли? Не вярвам да са взели друго освен мечовете ни.

- Да, имах един пакет в джоба - отвърна Мери, - но сигурно е станал на трохи. Все едно, не мога да си пъхна устата в джоба!

- Няма да се наложи. Аз...

Но в този момент жесток ритник даде на Пипин да разбере, че шумът е затихнал и стражите са нащрек.

Нощта бе студена и тиха. Около могилката, на която се бяха струпали орките, запламтяха стражеви огньове - в мрака те описваха златисточервен кръг. Бяха на разстояние един добър изстрел, но ездачите не се показваха пред светлината и орките изхабиха много стрели в безсмислено мерене по огньовете, докато Углук не им забрани. Конниците не издаваха нито звук. По-късно, когато луната изгря над мъглите, те се мяркаха понякога като сенчести фигури, които проблясваха от време на време под бялата светлина и продължаваха безспирните си обиколки.

- Слънцето чакат, проклети да са! - изръмжа един от пазачите. - Защо не опитаме да се съберем и да разкъсаме обръча? Бих искал да знам какво си въобразява старият Углук?

- Не се и съмнявам, че искаш - озъби се Углук, изскачайки изотзад. - Искаш да кажеш, че съм изкуфял, а? Проклетник! И ти си като оная паплач - ларвите и маймуните от Лугбурз. Няма смисъл да ги повеждаме в атака. Само ще изквичат и ще се разбягат, а ония мръсни коняри са достатъчно много, за да ни изчистят до един из равнината. Само за едно ги бива тия ларви - виждат като прилепи из мрака. Но доколкото съм чувал, нощем Белокожите били по-зорки от останалите човеци; и не забравяйте конете им! Казват, че виждали нощния ветрец. Обаче тия приятелчета не знаят едно - Маухур е в гората с момците си и всеки момент ще се появи оттам.

Очевидно думите на Углук напълно задоволиха исенгардците, но останалите орки бяха отчаяни и непокорни. Наслагаха няколко поста, ала повечето стражи налягаха по земята и си почиваха в приятния мрак. Наистина, отново бе станало съвсем тъмно; луната бе потънала в гъстите облаци на запад и Пипин не виждаше нищо на повече от няколко фута. Светлината на огньовете не достигаше до могилката. Ездачите обаче не се задоволяваха само да изчакват утрото, оставяйки врага да почива. Внезапна врява откъм източния склон разкри, че нещо не е наред. Изглежда, неколцина мъже се бяха приближили, слезли от конете си,

пропълзели към покрайнините на бивака и убили няколко орки, после пак бяха изчезнали надалеч. Углук хукна да предотврати паниката.

Пипин и Мери седнаха. Исенгардските им пазачи бяха изтичали с Углук. Но надеждите на хобитите за бягство скоро отлетяха. Две дълги космати ръце ги стиснаха за шиите и ги придърпаха един до друг. Смътно различиха помежду си едрата глава и грозното лице на Гришнах; отвратителният му дъх изгаряше бузите им. Той взе да опипва и да бърника по дрехите им. Пипин изтръпна, усещайки как корави студени пръсти се плъзват по гърба му.

- Е, дребосъчета мои! - тихо прошепна Гришнах. - Радвате ли се на почивката? Или не? Мястото комай не е много удобно - мечове и камшици от едната страна, гадни копия от другата. Дребосъците не бива да се месят в работи, дето са прекалено големи за тях.

Пръстите му продължаваха да опипват. Очите му просветваха като неясен, но жарък огън.

Мисълта изведнъж нахлу в главата на Пипин, сякаш непосредствено бе уловил вълнението на врага: „Гришнах знае за Пръстена! Търси го, докато Углук е зает - навярно иска да си го присвои."

Студен страх изпълни сърцето на Пипин, ала в същото време той се питаше как би могъл да използува алчността на Гришнах.

- Не вярвам да го намериш така - прошепна той. - Не се намира лесно.

- *Да го намеря?* - възкликна Гришнах; пръстите му спряха да пълзят и стиснаха рамото на Пипин. - Какво да намеря? За какво говориш, дребосък?

Пипин помълча. После изведнъж издаде гърлен звук в мрака: *ам-гъл, ам-гъл* и добави:

- Нищо, безценни мой.

Хобитите усетиха как се отдръпват пръстите на Гришнах.

- Охо! - тихичко изсъска гоблинът. - Значи това мислел той, нали? Охо! Много, много опасно, дребосъчета мои.

- Може би - обади се Мери, който бе нащрек и разбираше догадката на Пипин. - Може би и не само за нас. Но ти си знаеш най-добре. Искаш ли го, или не? И какво ще дадеш в замяна?

- Искам ли го? Искам ли го? - изрече Гришнах, сякаш озадачен, ала ръцете му трепереха. - Какво ще дам в замяна? Какво искате да кажете?

- Искаме да кажем - отвърна Пипин, подбирайки внимателно думите, - че няма смисъл да тършуваш в тъмното. Можем да ти спестим време и усилия. Но първо трябва да ни развържеш краката, иначе нищо няма да направим и нищо няма да кажем.

- Мои скъпи, нежни, малки глупачета - изсъска Гришнах, - всичко, което имате и знаете, ще бъде изкопчено, когато му дойде времето - всичко! Тогава ще ви се иска да знаете повече, та да задоволите Питащия, да, ще ви се иска - съвсем скоро. Няма да бързаме с разпита. О, не! За какво мислите, че ви оставиха живи? Скъпи малки момченца, моля ви, повярвайте, като казвам, че не е от доброта - Углук никога не е имал такъв порок.

- Никак не е трудно да ти повярвам - каза Мери. - Но още не си се прибрал с плячката. И каквото и да се случи, няма изгледи да стане по твоему. Ако стигнем в Исенгард, великият Гришнах няма да спечели - Саруман ще прибере каквото намери. Ако искаш нещо за себе си, сега е време да преговаряш.

Гришнах вече не се владееше. Изглежда, името на Саруман особено го вбесяваше. Времето минаваше и суматохата утихваше. Всяка минута можеше да се върне Углук или някой от исенгардците.

- Дали е... у някой от вас? - изръмжа той.

- *Ам-гъл, ам-гъл!* - избълбука Пипин.

- Развържи ни краката! - каза Мери. Ръцете на орка неудържимо затрепераха. - Проклета, мръсна, дребна сган! - изсъска той. - Да ви развържа краката? Ще развържа всяка жила в телата ви. Да не мислите, че не мога да ви претърся до

костите? Да ви претърся! Ще ви накълцам и двамата на треперещи парцалчета. И с вързани крака мога да ви отнеса - и да сте само мои!

Изведнъж той ги грабна. В ръцете и плещите му се криеше ужасяваща сила. Намести ги под мишници и жестоко ги притисна към ребрата си; затули устата им с грамадни задушаващи длани. После ниско приведен се хвърли напред. Бързо и безшумно пробяга до подножието на могилката. Избирайки подходяща пролука между стражите, той се плъзна в нощта като зла сянка по склона и хукна на запад, към изтичащата от гората река. В тази посока имаше широко голо пространство с един-единствен огън.

Като отмина десетина ярда, той се спря да се огледа и ослуша, Не чу и не видя нищо. Бавно запълзя по-нататък, почти прегънат на две. Отново приклекна и се ослуша. После се изправи, сякаш искаше въпреки риска да се втурне напред. В същия миг пред него се извиси черната фигура на конник. Конят изпръхтя и се изправи на задни крака. Човекът извика.

Придърпвайки хобитите под себе си, Гришнах се просна на земята; после изтегли меча си. Несъмнено се готвеше да убие пленниците, за да не им позволи да избягат или да изчакат спасението, но това го погуби. Мечът тихо иззвънтя и слабо проблесна в долитащата отляво светлина на далечния огън. Из мрака профуча стрела - изкусно насочена или водена от съдбата, тя прониза десницата му. Той изтърва меча и изпищя. Бързо затрополиха копита и тъкмо когато Гришнах скочи и побягна, конникът го прегази и го промуши с копието си. Оркът нададе отвратителен треперлив крясък и остана да лежи неподвижно.

Хобитите продължаваха да се притискат към земята, както ги бе оставил Гришнах. Още един конник препусна да помогне на другаря си. Дали с особено острото си зрение или с някакво друго сетиво, конят ги усети, засили се и леко ги прескочи, но ездачът не ги забеляза както лежаха, завити с елфическите си плащове, все още прекалено замаяни и изплашени, за да помръднат.

Най-после Мери се размърда и тихичко прошепна:

- Дотук добре - но *ние* как да се отървем от копията? Отговорът дойде почти веднага. Крясъците на Гришнах бяха разбудили орките. По рева и писъците, долитащи от могилата, хобитите се досетиха, че са открили изчезването им - Углук навярно събаряше още няколко глави. И изведнъж ответни крясъци на орки долетяха отдясно, извън кръга от стражеви огньове - откъм гората и планините. Явно Маухур бе пристигнал и атакуваше обсаждащата войска. Затропаха препускащи коне. Ездачите стягаха обръча около хълмчето, приемайки заплахата на оркските стрели, за да предотвратят пробива, а част от отряда се устреми против новодошлите. Внезапно Мери и Пипин разбраха, че без да помръднат, са останали извън пръстена - вече нищо не ги делеше от бягството.

- Сега - каза Мери - бихме могли да се измъкнем, ако не ни бяха вързани ръцете и краката. Обаче не мога нито да напипам възела, нито да прегриза въжето.

- Не се мъчи - отвърна Пипин. - Тъкмо се канех да ти кажа - успях да си освободя ръцете. Тия примки стоят само за вид. По-добре хапни първо малко *лембас.*

Той свали въжето от китките си и измъкна един пакет. Питките бяха натрошени, но все още добре запазени в обвивката от листа. Хобитите хапнаха по два-три залъка. Вкусът им напомни за красиви лица, смях и здравословна храна в отдавна вече отминали спокойни дни. Седнали в мрака, те известно време се храниха замислено, без да обръщат внимание на крясъците и шума на близката битка. Пипин пръв се завърна към настоящето.

- Трябва да изчезваме - каза той. - Само секундичка! Мечът на Гришнах лежеше наблизо, но бе прекалено тежък и неудобен; тогава Пипин пропълзя напред, намери тялото на гоблина и измъкна от ножницата му дълъг остър кинжал. С него бързо преряза въжетата.

- А сега дим да ни няма! - каза той. - Като се постоплим малко може би ще успеем да се изправим и да вървим. Но поне в началото ще е по-добре да пълзим.

Запълзяха. Тревата бе мека и податлива, това им помагаше, но все пак измъкването бе бавно и мъчително. Заобиколиха отдалеч стражевия огън и малко по малко пролазиха напред, докато наближиха реката, бълбукаща из черните сенки под стръмния бряг. После се огледаха назад.

Шумът бе заглъхнал. Очевидно Маухур и „момците" му бяха избити или отблъснати. Конниците бяха подновили своето безмълвно, зловещо бдение. То нямаше да трае дълго. Нощта вече преваляше. На изток, докъдето облаците не бяха стигнали, небето взе да просветлява.

- Трябва да намерим укритие - каза Пипин, - иначе ще ни видят. Какво ни грее, че Конниците ще открият, че не сме орки, ако вече сме мъртви. - Той се надигна и тропна с нозе. - Тия въжета са ме прерязали като тел, но краката ми взеха да се стоплят. Ти как си, Мери?

Мери се изправи.

- Да, мога да се справя. *Лембас* дава кураж! Много по-благотворно действува, отколкото топлината на онова оркско питие. Питам се от какво ли го правят. Комай е по-добре да не знаем. Хайде да пийнем малко вода, та да отмием спомена за него. - Не тук, брегът е много стръмен - каза Пипин. - Сега напред!

Рамо до рамо те завиха настрани и бавно закрачиха покрай реката. Зад тях на изток продължаваше да просветлява. Докато вървяха, те обменяха впечатления за всичко станало след залавянето им, разговаряйки шеговито като истински хобити. От думите им нито един слушател не би се досетил, че са страдали жестоко и сред ужасни заплахи са крачили безнадеждно към мъчения и смърт, че дори и сега знаят добре колко малка надежда имат да намерят приятели и безопасност.

- Изглежда, че се справяш добре, господин Тук - каза Мери. - Току-виж, заслужиш цяла глава от книгата на Билбо, ако успея да се добера до него, за да му разкажа. Добра работа свърши - особено като се досети за играта на онзи космат злодей и му разигра нужната роля. Но се питам дали някой ще открие следите ти и брошката. Знам колко бих съжалявал, ако изгубя моята, и ми е мъчно, като си мисля, че твоята е изчезнала завинаги. Доста ще трябва да се постарая, докато се изравня с теб. Но сега братовчедът Брендифук минава начело. Дойде време и той да се прояви. Не вярвам да си много наясно къде се намираме; аз обаче използувах по-разумно времето в Ломидол. Вървим покрай Ентомил на изток. Напред са последните възвишения на Мъгливите планини и гората Ветроклин. Докато говореше, право пред тях се извисиха мрачните горски покрайнини. Отстъпвайки от идващата зора, нощта сякаш бе намерила убежище под огромните дървета.

- Води напред, господин Брендифук! - каза Пипин. - Или по-точно води назад! Предупредиха ни да се пазим от Ветроклин. Но такъв учен хобит като теб сигурно не е забравил.

- Не съм - отвърна Мери, - но все едно, гората ми се струва по-добро решение, отколкото да се върнем посред битката.

Той пръв навлезе под грамадните дървесни клони. Неизмеримо стари изглеждаха те. Полюшвани от вятъра, под тях висяха огромни провлачени бради от лишеи. Хобитите се озърнаха от сянката надолу към склона - сред мътните лъчи дребните стаени фигурки напомняха елфически деца в дълбините на времето, надничащи смаяно от Дивата гора към своето първо утро.

Далеч отвъд Великата река и Кафявите земи, отвъд безкрайните сиви левги зората изгря червена като пламък. С гръмка песен я поздравиха бойните рогове. Роханските конници изведнъж се оживиха. Отново се заобаждаха рог след рог.

В хладния въздух Мери и Пипин ясно чуха как зацвилиха бойни коне и внезапно запяха безброй мъже. Крайчецът на слънцето се надигна като огнена дъга над ръба на света. После Конниците с могъщ вик налетяха от Изтока; по ризници и копия блестеше пурпурна светлина. Орките пищяха и изстрелваха последните си стрели. Хобитите видяха няколко ездачи да падат; но колоната продължи нагоре,

заля хълма, после отстъпи и нападна отново. Повечето от оцелелите разбойници се пръснаха и побягнаха насам-натам, преследвани до смърт един по един. Но някаква групичка се бе събрала в черен клин и решително се насочи към гората. Орките се впуснаха в атака нагоре по склона, право срещу стражата. Наближаваха и изглеждаше сигурно, че ще избягат - вече бяха съсекли трима конници, преградили пътя им.

- Прекалено дълго наблюдавахме - каза Мери. - Това е Углук. Не искам пак да се срещам с него.

Хобитите се обърнаха и побягнаха към дълбините на горските сенки.

Така не видяха последната схватка, когато Углук бе застигнат и заклещен досами границата на Ветроклин. Там най-сетне го посече Еомер, Трети воевода на Пределите, който слезе от коня и се би с него меч против меч. И сред необятната степ зорките Конници подгониха малцината орки, които се бяха изплъзнали и все още имаха сили да бягат.

После, след като натрупаха могила над загиналите си другари и ги възславиха с песен, Конниците запалиха грамадна клада и развеяха пепелта на враговете. Тъй свърши набегът и вестите за нето вече никога не стигнаха до Мордор и Исенгард; ала пушекът от кладата се издигна до небето и бе забелязан от множество бдителни погледи.

Глава 4

ДЪРВОБРАД

В това време хобитите бързаха, доколкото им позволяваха мракът и гъсталаците, покрай буйната река - на запад и нагоре, към планинските склонове, все по-навътре из дълбините на Ветроклин. Страхът им от орките постепенно затихна и те потътриха крака. Обзе ги странен задух, сякаш въздухът бе съвсем разреден или оскъден. Накрая Мери спря.

- Не можем да продължаваме така - изпъшка той. - Трябва да си поема дъх.

- Във всеки случай дай да пийнем по една глътка - каза Пипин. - Гърлото ми изгаря.

Той се изкатери на един грамаден корен, който се виеше надолу към потока, и като се приведе, събра малко вода в шепите си. Тя бе бистра и хладна и хобитът отпи на дълги глътки. Мери последва примера му. Водата ги освежи и като че ободри сърцата им; те поседяха край потока, цамбуркайки подутите си нозе и озъртайки се към дърветата, които безмълвно стояха наоколо, редица след редица, докато изчезнат сред сивия здрач във всички посоки.

- Надявам се, че още не си се заблудил - каза Пипин, облягайки гръб на един грамаден дънер. - Ако не друго, можем поне да следваме течението на потока, Ентомил ли беше, как ли, и да се измъкнем по пътя, по който дойдохме.

- Можем, ако краката ни издържат - каза Мери - и ако има какво да дишаме.

- Да, тук всичко е мъжделиво и задушно - съгласи се Пипин. - напомня ми някак старата стая в Големия дом на Туковци в Смяловете на Скътана паланка - грамадно помещение, в което мебелите не са сменяни и размествани от поколения насам. Разправят, че Стария Тук живеел там година след година и двамата със стаята ставали все по-стари и по-занемарени... и откакто умрял, вече един век нищо не е променяно. А Стария Геронтиус е бил мой прапрадядо - значи доста отдавна е било. Но това не е нищо в сравнение с чувството за древност сред тая гора. Погледни всички тия сълзящи, провлечени бради и мустаци от лишеи! И повечето дървета изглеждат полуприкрити от неопадали, парцаливи сухи листа. Не е редна тая работа. Не мога да си представя как би изглеждала пролетта тук, ако изобщо настъпи; да не говорим за пролетно почистване.

- Но слънцето във всеки случай трябва да наднича насам от време на време - каза Мери. - Това място съвсем не прилича на Билбовите описания на Мраколес. Там всичко било мрачно и черно, там се спотайвали мрачни и черни същества. Тук е само мъгляво и задръстено от дървета. Изобщо не мога да си представя тъдява да се заселят *животни* или поне да останат за по-дълго.

- Нито пък хобити - каза Пипин. - А и не ми се нрави мисълта да опитаме да я прекосим. Не вярвам да се намери нещо за ядене на стотици мили наоколо. Как сме със запасите?

- Зле - каза Мери. - Избягахме само с два резервни пакета *лембас* и зарязахме всичко останало. - Двамата огледаха какво бе останало от елфическите питки: натрошени залъци за около пет оскъдни дни, това бе всичко. - И нямаме нито наметка, нито одеяло. Ще зъзнем тая нощ накъдето и да тръгнем.

- Е, крайно време е да изберем посоката - каза Пипин. - Утрото сигурно напредва.

Точно тогава те забелязаха жълтеникавата светлина, която се бе появила някъде по-навътре в гората - като че изведнъж снопчета слънчеви лъчи бяха пронизали горския покров.

- Здрасти! - каза Мери. - Докато бяхме под дърветата, Слънцето сигурно се е крило в облак и сега отново се е показало; или пък се е издигнало достатъчно високо, за да надникне през някоя пролука. Не е далече - да идем да видим!

Откриха, че е по-далече, отколкото бяха мислили. Склонът продължаваше стръмно да се издига и ставаше все по-каменист. С наближаването светлината се засили и хобитите видяха, че отпред има скална стена - отвесен ръб на хълм или внезапен край на някой от протегнатите дълги корени на далечните планини. По него не растяха дървета и слънцето огряваше с пълна сила каменистото му лице. Клоните на дърветата в подножието се протягаха нагоре неподвижно вцепенени, сякаш посягаха за топлинка. Тъй дрипавата и сива преди малко гора сега блестеше с богати кафяви и меки сиво-черни цветове по кората, напомняща полирана кожа. Дървесните стволове сияеха с нежна зеленина като млада трева - наоколо се разстилаше ранна пролет или мимолетен спомен за нея.

В лицето на скалната стена бе издълбано нещо като стълба - навярно естествена, създадена от ветрове и дъждове, нацепили скалата; беше груба и неравна. Високо горе, почти наравно с върхарите, имаше площадка под надвиснала канара. Нищо не растеше по нея освен редки треви и буренаци на ръба и един стар дънер само с два оцелели клона - той сякаш напомняше фигурата на някакъв съсухрен старец, който премигва срещу утринните лъчи.

- Нагоре! - радостно рече Мери. - Напред, за глътка въздух и поглед към околността!

С много мъки се изкатериха по скалата. Ако стълбата бе изкуствено издълбана, то явно я бяха предвидили за по-големи и по-дълги нозе от техните. Хобитите се стремяха нагоре твърде нетърпеливо, за да се изненадат от удивителната бързина, с която бяха заздравели раните и болежките от пленничеството и се бе възстановила пъргавината им. Най-после стигнаха до ръба на площадката, почти в подножието на стария дънер; после рипнаха горе, обърнаха гръб на хълма, дълбоко си поеха въздух и погледнаха на изток. Видяха, че са навлезли само три-четири мили в гората - теметата на дърветата се спускаха по склоновете към равнината. Там, близо до горските покрайнини, се издигаха високи спирали от кадрав черен пушек, увисваха нерешително и сетне отплуваха към възвишенията.

- Вятърът се променя - каза Мери. - Пак духа от изток. Хладно е тук.

- Да - каза Пипин. - Боя се, че това е само мимолетен проблясък и после всичко пак ще стане сиво. Колко жалко! Тази чорлава стара гора изглеждаше тъй различна под слънчевите лъчи. Имах чувството, че съм почти готов да обикна това място.

- Почти си бил готов да обикнеш Гората! Хубаво! Извънредно любезно от твоя страна - изрече един странен глас. - Я се обърнете да ви видя лицата. Имам

чувството, че съм почти готов да ви намразя и двамата, но да не прибързваме. Обърнете се! Две големи възлести длани се отпуснаха на раменете им и ги завъртяха плавно, но неудържимо, после две огромни ръце ги повдигнаха нагоре.

Пред очите им се появи най-необичайното лице, което биха могли да си представят. То принадлежеше на грамадно човекоподобно, едва ли не тролоподобно същество, високо над четиринадесет фута, извънредно силно, с високо чело и почти без шия. Трудно бе да се разбере дали е облечено в нещо като зеленокафява кора, или това е кожата му. Във всеки случай почти до самия дънер ръцете не бяха сбръчкани, а покрити с гладка кафява кожа. Широките крака имаха по седем пръста. Долната част на дългото лице бе покрита с буйна сива брада - рунтава, почти чепата в основата, фина и мъхеста по краищата. Но засега хобитите не забелязваха почти нищо освен очите. Тия дълбоко хлътнали очи ги изучаваха бавно и сериозно, ала много проницателно. Бяха кафяви, напръскани със зелени искрици. По-късно Пипин често се мъчеше да опише първото си впечатление от тези очи. „Имах чувството, че зад тях се крие огромен кладенец, изпълнен с паметта на безбройни векове и дълги, бавни, улегнали размисли; но по повърхността им искреше настоящето - както слънчеви отблясъци потрепват по най-високите листа на огромно дърво или по вълничките на бездънно езеро. Не знам, но го усещах като нещо, израснало от земята... задрямало, може да се каже, или просто събрано между крайчеца на корените и връхчетата на листата, между земните дълбини и небето, и то изведнъж се бе събудило и ме оглеждаше със същото бавно внимание, с което безброй години е обсъждало вътрешните си дела."

- *Хръм, хум* - промърмори гласът, плътен като басов дървен духов инструмент. - Много странно наистина. Да не прибързваме, това е моят девиз. Но ако ви бях видял, преди да чуя гласовете ви - харесаха ми: приятни тънки гласчета; напомниха ми нещо, но не зная точно какво - ако ви бях видял, преди да ви чуя, просто щях да ви стъпча, мислейки, че сте малки орки, и чак после щях да открия грешката си. Много сте странни наистина. Клон и корен, много странни!

Макар и все още изумен, Пипин вече не се боеше. Под взора на тия очи усещаше напрегнато любопитство, но не и страх.

- Моля ви - обади се той, - кой сте вие? И какво сте?

В старите очи се мярна особено изражение, напомнящо предпазливост; дълбоките кладенци се затвориха.

- Ами такова, *хрьм* - отговори гласът, - е, аз съм ент, поне така ме наричат. Да, това е думата, ент. *Самият* ент, може да се каже на вашия език. *Ветроклин* е името ми според едни, *Дьрвобрад* казват други. Мисля, че Дървобрад е подходящо.

- *Ент?* - запита Мери. - Какво е това? Вие сам как се наричате? Какво е истинското ви име?

- Ха де! - отвърна Дървобрад. - Ха! Голям залък лапни, голяма дума не казвай! Не толкоз чевръсто. Сега *аз* разпитвам. В *моята* страна сте. Чудя се *вие* какво сте! Не мога да ви намеря място. Като че не се връзвате в старите списъци, които научих на младини. Но това беше много, много отдавна и може да са съставили нови списъци. Чакай да видим! Чакай да видим! Как почваше?

Узнай сега науката за Живите създания!
Отпърво четири, свободните народи:
най-стари са на елфите чедата;
джудже копач из мрака обитава;
ент земероден, стар като гранита;
човекът смъртен, властелин на коня...
Хм, хм, хм.
Строител бобър и козел скокливец,
мечокът медояд, глиган побойник;
гладникът пес и заекът страхливец...

Хм, хм.
Орел в гнездото, волът пък на паша,
елен рогат; най-бърз в небето - ястреб,
най-бял е лебедът, змията най-студена...

- Хум, хм; хум, хм, как беше по-нататък? Рум-тум, рум-тум, румти, тум-тум. Дълъг списък беше. Но, така или иначе, вие май никъде не се вмествате!

- Изглежда, че нас винаги ни забравят в старите списъци и старите легенди - каза Мери. - А пък съществуваме от доста време. Ние сме *хобити.*

- Защо не вмъкнете нов ред? - обади се Пипин.

И хобит-полуръст живее в дупки.

Сложете ни между четирите, след човека (Големите хора), и всичко е наред.

- Хм! Не е зле, не е зле - каза Дървобрад. - Ще свърши работа. Значи в дупки живеете, а? Звучи много правилно и благоприлично. Обаче кой ви нарича *хобити!* Не ми звучи като елфическо слово. Елфите са измислили всички думи - от тях е започнало.

- Никой друг не ни нарича хобити; ние сами се наричаме така - каза Пипин.

- Хум, хмм! Е, хайде сега! Не толкоз припряно! Значи *вие самите* се наричате хобити? Ама не бива така да го казвате на този и онзи. Ако не внимавате, ще вземете да си изкажете и истинските имена.

- Не се плашим от това - каза Мери. - Всъщност аз съм Брендифук, Мериадок Брендифук, макар че най-често ме наричат просто Мери.

- А аз съм Тук, Перегрин Тук, но всички ме наричат Пипин или даже Пип.

- Хм, ама вие *наистина* сте припрян народ, както виждам - каза Дървобрад. - Вашето доверие е чест за мен, но не бива отведнъж да си позволявате подобни волности. Да знаете, че има енти и енти; или по-точно има енти и същества, които приличат на енти, но не са, както бихте казали вие. Ако не възразявате, ще ви наричам Мери и Пипин - хубави имена. Защото нямам намерение да ви кажа *своето* име, във всеки случай засега. - В очите му заискри странен, многозначителен и развеселен поглед със зелен проблясък. - Първо на първо, това би ни отнело доста време - името ми расте непрекъснато, а аз съм живял много, много дълго; тъй че *моето* име е като приказка. В моя език, Древноентически, както бихте го нарекли, истинските имена разказват историята на онова, на което принадлежат. Прекрасен език, но за да го използуваш, трябва извънредно много време, защото ние говорим на него само за онова, което си заслужава дългото говорене и дългото слушане. Но сега - очите изведнъж станаха много ярки и „сегашни", като че се смалиха и погледът им се изостри - какво става? Какво правите всички тук? Аз виждам и чувам *(и* надушвам, *и* усещам) много неща от този, от този, от този *а-лала-лала-румба-ка-манда-линд-ор-буруме.* Извинявайте, това е част от името, с което го наричам; не знам как беше думата във външните езици - нали разбирате, това, на което се намираме, на което стоя в хубавите утрини и мисля за слънцето, за тревите отвъд гората, за конете, облаците и развитието на света. Какво става? Какво е замислил Гандалф? И тия... б*урарум* - той издаде дълбок тътнещ звук като фалшива нота на огромен орган, - тия орки и младият Саруман там, в Исенгард? Аз обичам новините. Само не припирайте толкова.

- Много неща стават - отвърна Мери - и даже да се помъчим да припираме, ще ни трябва много време, за да ги разкажем. Но ти каза да не избързваме. Трябва ли отведнъж да ти кажем всичко? Ще сметнеш ли за невъзпитано, ако запитаме какво ще правиш с нас и на чия страна си? И познаваше ли Гандалф?

- Да, познавам го - единствения вълшебник, който наистина се интересува от дървета - каза Дървобрад. - Вие познавате ли го?

- Да - печално каза Пипин, - познавахме го. Той беше чудесен приятел и наш водач.

- Тогава мога да отговоря на останалите ви въпроси - каза Дървобрад. - Няма да правя нищо *със* вас - ако с тия думи искате да кажете „да направя нещо *на* вас"

без ваше разрешение. Може и да сторим нещо заедно. А за *страните* не знам. Аз си имам свой път, но вашият и моят могат да вървят заедно донякъде. Ала вие говорите за благородния Гандалф така, сякаш е бил в история, стигнала до своя край.

- Да, така е - скръбно потвърди Пипин. - Историята, изглежда, продължава, но се боя, че Гандалф изчезна от нея.

- Ооо, гледай ти! - каза Дървобрад. - Хум, хм, аха. - Той замълча и дълго гледа хобитите. - Хум, ъъъ... е, не знам какво да кажа. Хайде де!

- Ако би желал да чуеш още - каза Мери, - ще ти разправим. Но за това трябва време. Не би ли ни пуснал долу? Не можем ли да поседим тук на припек, докато разказваме? Сигурно се изморяваш да ни държиш.

- Хм, да се *изморявам?* Не, не се изморявам. И не сядам. Не съм много, хм, сгъваем. Но ето че слънцето наистина напича. Хайде да слезем от този... как казахте, че го наричате?

- Хълм? - предложи Пипин.

- Площадка? Стъпало? - предложи Мери.

Дървобрад замислено повтори думите.

- Хълм. Да, това беше. Но е прибързана дума за нещо, стоящо тук, откакто се е оформила тая част на света. Но както и да е. Хайде да слезем от него и да вървим.

- Къде ще ходим? - запита Мери.

- У дома или по-точно в един от домовете ми - отговори Дървобрад.

- Далече ли е?

- Не знам. Вие навярно бихте рекли, че е далече. Но какво значение има?

- Ами разбирате ли, изгубихме всичкия си багаж - обясни Мери. - Почти не ни остана храна.

- О! Хм! За това не се тревожете - каза Дървобрад. - Мога да ви дам питие, от което още много, много дълго няма да спрете да растете и зеленеете. А ако решим да се разделим, мога да ви оставя извън страната си, в която точка пожелаете. Да вървим!

Държейки хобитите внимателно, но здраво върху свивките на лактите си, Дървобрад вдигна първо единия си широк крак, после другия и ги премести към ръба на площадката. Пръстите, подобни на корени, се вкопчиха в скалата. После той предпазливо и тържествено запристъпва от стъпало на стъпало и достигна подножието на Гората. Веднага потегли през дърветата с дълги, бавни разкрачи - все по-навътре и по-навътре из дебрите и без да се отдалечава от потока, упорито се заизкачва по планинските склонове. Много от дърветата изглеждаха заспали или сякаш не му обръщаха внимание, както и другите същества, с които се разминаваха, но някои потръпваха, а други вдигаха клони над главата му, щом наближаваше. И през цялото време, докато крачеше, той си мърмореше, издавайки безкраен напевен поток от музикални звуци.

Известно време хобитите мълчаха. Колкото и да е странно, те се чувствуваха удобно и в безопасност и имаха за какво да размислят и да се удивляват. Накрая Пипин се осмели да заговори отново:

- Моля те, Дървобрад, ще разрешиш ли да запитам нещо? Защо Келеборн ни предупреди да се пазим от тази гора? Той ни каза да не рискуваме да се оплетем в нея.

- Хмм, тъй ли казал? - избоботи Дървобрад. - Аз пък бих могъл да ви кажа почти същото, ако отивахте в обратната посока. Не рискувайте да се оплетете из горите на *Лаурелиндоренан!* Така го наричаха елфите някога, но сега са съкратили името: наричат го *Лотлориен.* Навярно са прави - може би наистина не расте, а вехне. Страна на Долината на Пеещото Злато, това бе тя едно време. Сега е Цвете на Бляновете. Такива ми ти работи! Обаче е странно място и не всеки би дръзнал да навлезе там. Изненадан съм, че сте успели да излезете, но много повече ме изненадва, че изобщо сте влезли - това не се е удавало на чужденци от

много години насам. Странни са ония земи. И тия също. Скръбта ни споходи. Ай, споходи ни скръбта. *Лаурелиндоренан линделорендор малинорнелион орнемалин* - затананика си той. - Мисля си, че те там изостават от света. Нито този край, нито който и да било друг освен Златната гора напомня онова, що е било, когато Келеборн бе млад. И все пак: *Таурелиломеа-тумбалеморна Тумбалетауреа Ломеанор,* така казваха някога. Нещата се промениха, но тук-там все още е вярно.

- Какво искаш да кажеш? - обади се Пипин. - кое е вярно?

- Дърветата и ентите - каза Дървобрад. - Аз самият не разбирам всичко, което става, тъй че не мога да ви го обясня. Някои от нас и до днес са истински енти, доста жизнени и подвижни по нашите представи, но мнозина стават все по-сънливи, вдървяват се, както бихте казали вие. Естествено, повечето дървета са си просто дървета, ала много от тях са полубудни. Някои са съвсем будни, а една част, такова, ъъъ... да де, *поентяват.* Това продължава непрекъснато. Когато с някое дърво се случи такова нещо, откриваш, че някои имат *лоша* сърцевина. То няма нищо общо с дървесината им - не това имам предвид. Ами че надолу по Ентомил аз познавах някои добри стари върби, които отдавна изчезнаха, уви! Те бяха съвсем кухи, направо се разпадаха на парчета, но бяха кротки и сладкодумни като млади листенца. А в долините из планинското подножие има някои дървета, яки като кремък, но лошави от върха до корена. И тая работа като че се разпространява. Из нашия край имаше много опасни области. И до днес са се запазили някои твърде черни места.

- Като Старата гора на север, искаш да кажеш? - запита Мери.

- О, да, да, нещо подобно, но много по-лошо. Не се съмнявам, че на север още тегне част от сянката на Великия мрак; лошите спомени се предават от поколение на поколение. Но из нашия край има долини, където Мракът никога не се е разсейвал, а дърветата са по-стари от мен. Ние обаче правим каквото можем. Държим настрана чужденците и лудите глави; учим и възпитаваме, бродим и плевим. Ние, старите енти, сме пастири на дърветата. Малцина сме останали днес. Казват, че овцете ставали като овчарите, а овчарите като овцете, но става бавно, а те не живеят дълго. С дърветата и ентите е по-бързо, те заедно крачат през вековете. Защото ентите са по-близки до елфите: не тъй самовлюбени като хората и по-умели, когато трябва да проникнат в другите същества. А от друга страна, ентите са по-близки до хората, по-променливи от елфите и по-бързо схващат цветовете на външния свят, както бихте казали вие. Или по-добри и от хората, и от елфите - защото са по-настойчиви и по-дълго обмислят всяко нещо. Днес мнозина от моя народ са досущ като дървета и само нещо голямо може да ги разбуди; говорят само шепнешком. Но някои от моите дървета са станали гъвкави и много от тях умеят да разговарят с мен. Разбира се, елфите го започнаха - да разбуждат дърветата, да ги учат да разговарят и да изучават дървесния им език. Древните елфи открай време искаха да приказват с всичко живо. Но после дойде Великият мрак и те заминаха отвъд Морето или избягаха и се скриха в далечни долини и запяха песни за дните, що вече не ще се върнат. Някога о, да, да, имаше едно време безкраен лес оттук до Лунните планини, а тук бе само Източният край. Волни дни бяха тогава! В ония времена можех цял ден да бродя и да пея, без да чуя нищо друго освен ехото на собствения си глас из гънките на хълмовете. Горите бяха като в Лотлориен, само че по-гъсти, по-силни, по-млади. А ароматът на въздуха! Понякога по цяла седмица само дишах.

Дървобрад замълча и макар да крачеше широко, грамадните му крака почти не издаваха звук. После отново взе да мънка и в гласа му заромоли песен. Хобитите постепенно осъзнаха, че той пее за тях:

Сред върбов лъг в Тасаринан напролет крачех аз.
Ах, как ухае пролетта сред Нан-тасарион!
И казах, че е добро.

А лете бродех из брестака на Осирианд.
Ах, как блести и пее лятото край Седемте реки на Осир!
И помислих, че е по-добро.
При буковете в Нелдорет наесен стигнах аз.
Ах, как горят червени и златисти и как въздишат листи
наесен в Таур-на-нелдор! Надхвърляше мечтите ми това.
На платото Дортонион, сред борови гори през зимата качих се.
Ах, вятърът как пее, как бели са и черни клонаците през
зимата над Ород-на-Тон?
И с песен се надигна гласът ми из небето.
А днес под морските вълни са всички тез страни
и крача аз из Амбарона, Тауреморна и Алдаломе,
из родния си Ветроклин,
где корените са тъй дълги.
А трупат се години, по-гъсти от листата
в Тауреморналоме.

Песента свърши и той продължи да крачи мълчаливо, а в цялата гора, докъдето стигаше слухът, не трепваше нито звук.

Денят гаснеше и здрачът обгръщаше дървесните стволове. Най-сетне хобитите смътно видяха напред да се издигат стръмните мрачни земи - бяха достигнали подножието на планините и зелените корени на високия Метедрас. От високите си извори младият Ентомил подскачаше по склона от стъпало на стъпало насреща им. Вдясно от потока имаше дълго нанагорнище, покрито с посивяла в полумрака трева. Там не растяха дървета и земята лежеше под открито небе; сред облачни брегове вече сияеха звездни езерца.

Почти без да забавя крачка, Дървобрад се устреми нагоре по склона. Изведнъж хобитите видяха отпред широк отвор. Две големи дървета го ограждаха отстрани като живи портални колони, но нямаше друга порта освен преплетените им клони. Когато старият ент наближи, дърветата вдигнаха вейки и листата им трепетно зашумоляха. Те бяха вечнозелени и тъмните им гладки листа лъщяха в сумрака. Зад тях имаше широка равна площадка, сякаш в хълма бе изсечен подът на огромна зала. От двете страни стените се извисяваха стръмно нагоре до петдесет и повече фута височина, а край всяка от тях растеше алея от дървета, които сякаш също се издигаха с приближаването на гостите.

Към края скалната стена беше отвесна, но в дъното бе издълбана плитка ниша със сводест таван - единствения таван на залата, ако не се смятаха дървесните клони, които плътно засенчваха земята от вътрешната страна, оставяйки само една широка открита пътека по средата. Малко поточе се откъсваше от изворите горе и напускайки главното корито, се лееше със звън по отвесната стена, разсипвайки сребристи капки като завеса пред сводестата ниша. Водата отново се сбираше в каменен басейн на пода сред дърветата, а оттам преливаше и бягаше покрай откритата пътека да придружи Ентомил в пътешествието му през гората.

- Хм! Ето че стигнахме! - наруши дългото си мълчание Дървобрад. - Носих ви около седемдесет хиляди ентически разкрача, но не знам на какво се равнява това по мерките на вашата страна. Така или иначе, сега сме край корените на Последната планина. Част от името на това място би могла да се преведе на вашия език като Бликнидом. Обичам си го. Тук ще прекараме нощта.

Той ги остави на тревата между дървесните алеи и те го последваха към големия свод. Сега хобитите забелязаха, че докато върви, ентът почти не прегъва колене, а разтваря нозе в широк разкрач. Той първо забиваше в земята големите си пръсти (а те наистина бяха големи и много широки) и чак след това я докосваше с която и да било друга част от ходилата си.

Дървобрад постоя малко под сипещите се като дъжд води на извора и дълбоко

си пое дъх; сетне се разсмя и влезе навътре. Там имаше грамадна каменна маса, но нямаше столове. В дъното на нишата вече беше съвсем тъмно. Дървобрад вдигна две големи съдини и ги постави на масата. Изглеждаха пълни с вода, но той разпери длани отгоре им и те незабавно засияха, едната със златиста, а другата с яркозелена светлина; двете светлини се размесиха и огряха нишата, сякаш бе заблестяло лятно слънце през свод от млади листа. Хобитите се озърнаха и видяха, че дърветата в дворчето също просветляват - отначало слабо, но сиянието бързо се засилваше, докато всяко листенце бе обрамчено от светлина: ту зелена, ту златна, ту медночервена; накрая дървесните стъбла заприличаха на колони, изваяни от лъчезарен камък.

- Добре, добре, сега пак можем да поприказваме - рече Дървобрад. - Предполагам, че сте жадни. Може би сте и уморени. Пийнете от това!

Той мина в задната част на нишата и хобитите видяха там няколко високи каменни делви с тежки похлупаци. Дървобрад отхлупи едната, пъхна вътре грамаден черпак и напълни с него три чаши - една много голяма и две по-малки.

- Това е ентически дом - каза той - и за съжаление нямам столове. Но можете да седнете на масата.

Поемайки хобитите, той ги положи на огромната каменна плоча, шест фута над земята, и те седнаха там, клатушкайки крака и отпивайки на малки глътки.

Питието напомняше вода, всъщност почти не се различаваше от вкуса на влагата, която бяха пили от Ентомил в покрайнините на гората, и все пак в него имаше някакъв неописуем аромат или вкус - макар и слаб, той им напомняше мириса на далечна гора, долетял с хладния нощен ветрец. Действието на течността започваше от пръстите на краката и постепенно се издигаше по крайниците, носейки свежест и нови сили в своя възходящ прилив чак до върхчето на всеки косъм. Хобитите наистина усетиха как косите им се надигат, развяват се, къдрят се и растат. Колкото до Дървобрад, той първо изми краката си в басейна пред свода, после изпразни чашата си на една дълга и бавна глътка. Хобитите имаха чувството, че никога няма да свърши. Най-сетне той отново остави чашата и въздъхна:

- Аах. Хм, хум, сега можем да говорим на спокойствие. Вие седнете на пода, а аз ще полегна, иначе питието ще ме удари в главата и ще ми се доспи.

Отдясно в нишата имаше великанско легло на ниски крачета, дълги само два фута, покрито с дебел слой суха трева и папрат. Дървобрад бавно се отпусна на него (като едва-едва се прегъна в кръста) и накрая се изпъна по гръб, скръстил ръце под главата си, и се загледа в тавана, по който блещукаха светлинки, сякаш листа танцуваха под слънчеви лъчи. Мери и Пипин седнаха до него на купчинки трева.

- Разкажете ми сега историята си и не бързайте! - каза Дървобрад.

Хобитите заразправяха приключенията си, откакто бяха напуснали Хобитово. Разказът бе пообъркан, защото те непрестанно се прекъсваха един друг, а Дървобрад често спираше разказвача и го връщаше към някой по-ранен момент или скачаше напред, задавайки въпроси за по-сетнешни събития. Не споменаха обаче нищо за Пръстена и не казаха защо са били изпратени на път, нито накъде са отивали, а и той не попита за това.

Дървобрад проявяваше огромен интерес към всичко: към Черните конници, Елронд, Ломидол, Старата гора, Том Бомбадил, Морийските мини, Лотлориен и Галадриел. Отново и отново ги караше да описват Графството и областите му. По този повод каза нещо странно:

- Не сте ли виждали някакви, хм, някакви енти по ония места, а? Е, всъщност би трябвало да кажа не енти, а *ентруги,* съпруги на ентите.

- *Ентруги?* - рече Пипин. - На вас ли приличат?

- Да, хм, такова, не - всъщност и аз вече не знам - замислено рече Дървобрад. - Но вашата страна би им харесала, та просто се питах.

Във всеки случай Дървобрад прояви особен интерес към всичко, свързано с

Гандалф, а най-много се интересуваше от делата на Саруман. Хобитите дълбоко съжаляваха, че знаят толкова малко - помнеха само неясния разказ на Сам за онова, което Гандалф бе казал пред Съвета. Но поне едно им бе ясно - че Углук и бандата му идваха от Исенгард и наричаха Саруман свой господар.

- Хм, хум! - каза Дървобрад, когато най-сетне след много криволици и лъкатушения разказът им стигна до битката между орките и Роханските конници. - Добре, добре! Цял куп новини, не ще и дума. Не ми казахте всичко, да-да, далеч не беше всичко. Но не се съмнявам, че правите каквото ви е заръчал Гандалф. Виждам, че се готви нещо много голямо, и в някой прекрасен или ужасен ден може би ще узная какво е то. Кълна се в клон и корен, ама че странна работа: изникват дребосъци, дето ги няма в старите списъци - и гледай ти! - Деветте забравени Конници отново изскачат, за да ги преследват, а Гандалф ги повежда на велико пътешествие, Галадриел ги приютява в Карас Галадон и орките ги преследват безброй левги из Дивите земи; изглежда, наистина голяма буря ги е повлякла. Дано се преборят с нея!

- Ами ти? - запита Мери.

- Хум, хм, досега не съм се кахърил за Великите войни - отвърна Дървобрад, - те засягат главно елфите и хората. Това е работа за вълшебници - вълшебниците все се тревожат за бъдещето. Не съм напълно на ничия *страна,* защото никой не е напълно на моя *страна,* ако ме разбирате - в днешно време никой не се вълнува за дърветата като мен, дори елфите. И все пак към елфите съм по-благосклонен, отколкото към другите - в древни времена елфите ни излекуваха от безмълвието и такъв велик дар не може да се забрави, ако и да се разделиха пътищата ни отпосле. И, разбира се, има неща, на чиято страна изобщо *не съм,* изцяло съм против тях - тия... *бурарум* (той отново издаде дълбок тътен, изпълнен с отвращение)... тия орки и техните господари. Бях взел да се тревожа, когато над Мраколес натегна сянка, но като се премести в Мордор, за известно време се поуспокоих - Мордор е много далече. Ала вятърът, изглежда, е повял от Изтока и може би наближава времето, когато ще изсъхнат всички гори. Няма що да стори един стар ент, та да възпре тая буря - трябва да я издържи или да рухне. Но Саруман! Саруман е съсед - не мога да си затварям очите. Предполагам, че трябва да предприема нещо. Напоследък често се питам какво да правя със Саруман.

- Кой е Саруман? - обади се Пипин. - Знаеш ли нещо от историята му?

- Саруман е вълшебник - отговори Дървобрад. - Повече от това не мога да кажа. Не знам историята на вълшебниците. Изпървом те се появиха след идването на Големите кораби отвъд Морето, ала така и не знам дали са дошли с Корабите. Мисля, че величието на Саруман беше всепризнато сред тях. Той престана да броди и да се занимава с делата на елфи и хора преди известно време - преди много дълго време, бихте казали вие, засели се в Ангреност, или Исенгард, както го наричат хората от Рохан. В началото беше много кротък, но славата му взе да расте. Разправят, че го избрали за предводител на Белия съвет, но от това не излязло нищо добро. Сега се питам дали Саруман още тогава не е кривнал по лоши пътища. Но във всеки случай не безпокоеше съседите си. Бях свикнал да си приказвам с него. По едно време постоянно се разхождаше из горите ми. Любезен беше в ония дни, винаги молеше за разрешение (поне когато ме срещаше), и все жадуваше да чуе нещо ново. Сам никога не би открил много от онова, което му казах, ала не ми се отплати със същото. Не си спомням изобщо да ми е казвал нещо важно. И това се задълбочаваше все повече и повече; лицето му, както си го припомням - не съм го виждал от много дни насам, - заприлича на прозорец в каменна стена: прозорец с капаци отвътре. Струва ми се, че сега разбирам какво е замислил. Крои планове да се превърне в Сила. Умът му е сглобен от колела и метал, живите създания го интересуват само докато му служат в момента. А сега се изясни, че той е черен предател. С гнусен народ се е свързал, с орките. Брм, хум! И още по-лошо - той прави нещо с тях, нещо опасно. Защото тия исенгардци

приличат по-скоро на зли човеци. Скверните твари, породени от Великия мрак, имат една обща черта - не могат да понасят Слънцето, ала орките на Саруман го търпят, макар и да го ненавиждат. Питам се, какво ли е направил? Дали са хора, които е съсипал, или е смесил расите на човеци и орки? Черно зло би било това! - Дървобрад затътна, сякаш изричаше някакво дълбоко, подземно ентическо проклятие. - Преди известно време взех да се чудя как дръзват орките да бродят тъй волно из горите ми. Едва напоследък се досетих, че вината е на Саруман, който отдавна е разузнал всички пътища и е открил тайните ми. Сега той и скверният му народ правят поразии. По границите секат дървета - здрави дървета. Понякога просто ги повалят и ги оставят да гният - от оркска злоба, но най-често ги цепят и ги откарват да подхранват огньовете в Ортанк. Тия дни над Исенгард непрестанно се надига пушек. Проклет да е, клон и корен! Много от тия дървета бяха мои приятели, създания, които познавах още от лешник и жълъд; мнозина бяха надарени с глас, а днес завинаги са замлъкнали. А там, где някога пееха горички, сега се простират само сечища и бодливи храсталаци. Немарлив бях. Изтървах нещата. Това трябва да спре!

Дървобрад рязко скочи от леглото, изправи се и стовари длан върху масата. Светещите съдини се разтърсиха и изхвърлиха нагоре огнени фонтани. В очите му тлееше зелен пламък, а брадата му настръхна като огромна метла.

- Ще го спра! - избоботи той. - И вие ще дойдете с мен. Може би ще успеете да ми помогнете. Така ще помогнете и на приятелите си, защото, ако не обезвредим Саруман, Рохан и Гондор ще се окажат между два огъня. Пътищата ни водят в една посока - към Исенгард!

- Ще дойдем с теб - каза Мери. - Ще сторим каквото можем.

- Да! - потвърди Пипин. - Бих искал да видя Бялата ръка повалена. Бих искал да съм там, дори и да няма много полза от мен - никога не ще забравя Углук и пътя през Рохан.

- Добре! Добре! - рече Дървобрад. - Но аз изрекох прибързани слова. Не бива да избързваме. Прекалено се разгорещих. Сега трябва да се успокоя и да помисля; на думи лесно се вика *стой!* - на дело е трудно.

Той прекрачи към сводестия изход и постоя известно време под пръските на потока. После се разсмя, разтърси се и изсипа на земята безброй капки, просветващи като червени и зелени искри. Върна се, отново се изпъна на леглото и замълча.

По някое време хобитите го чуха пак да си мърмори. Той като че броеше на пръсти.

- Ветроклин, Кристалан, Равношир, ай-ай - въздъхна той и се обърна към хобитите: - Лошото е, че сме останали толкова малко. Само трима от първите енти, които бродеха из горите преди Мрака: аз - Ветроклин, Кристалан и Равношир, както ни наричат елфите; ако предпочитате, можете да ги наричате Листовлас и Твърдокор. А и от трима ни Листовлас и Твърдокор не ги бива много за тая работа. Листовлас е станал сънлив, почти се е вдървил, както бихте казали вие - усамотява се и по цяло лято стои в полудрямка, затънал до колене сред дълбоките треви на ливадите. Цял е покрит с коса като листа. Обикновено зиме се събуждаше, но напоследък дори и тогава е прекалено сънлив, за да броди надалече. Твърдокор живееше по планинските склонове западно от Исенгард. Точно там станаха най-големите неприятности. Той бе ранен от орките, а мнозина от неговия род и дървесните му стада бяха избити и унищожени. Той се изкачи към възвишенията, сред любимите си брези, и не иска да слиза. И все пак смея да твърдя, че мога да сбера чудесен отряд сред по-младите - ако успея да ги убедя в необходимостта да ги раздвижа; ние не сме припрян народ. Ех, колко жалко, че сме малцина!

- Защо сте малцина, щом сте живели тъй дълго из този край? - обади се Пипин. - Много ли са загинали?

- О, не! - каза Дървобрад. - Никой не е умрял отвътре, както бихте казали вие.

Разбира се, някои от нас рухнаха сред злощастията на дългите години, мнозина се вдървиха. Но ние никога не сме били многобройни и родът ни намалява. От страшно много години насам не сме имали ентчета - деца, както казвате вие. Нали разбирате, останахме без ентруги - съпруги на ентите.

- Колко печално! - каза Пипин. - Как тъй умряха всички?

- Не са *умрели!* - отвърна Дървобрад. - Не съм споменавал за *умиране.* Казах, че останахме без тях. Изгубихме ги и не можем да ги намерим. - Той въздъхна. - Мислех, че всички знаят за това. От Мраколес до Гондор елфи и хора пееха песни как ентите търсят ентруги. Не може съвсем да са ги забравили.

- Е, боя се, че песните не са преминали на запад от Планините, към Графството - каза Мери. - Няма ли да ни разкажеш нещо повече, или да изпееш някоя от песните?

- Да, ще го сторя - каза Дървобрад, явно доволен от молбата. - Но не мога да разкажа историята както трябва, само ще я изложа накратко, а после трябва да приключим разговора - утре имаме да свикваме съвет, да свършим много работа и може би да започнем поход.

- Странна и печална е тази история - продължи той след кратко мълчание. - Когато светът бе млад, а горите необятни и диви, ентите и ентругите - а тогава те бяха ентвойки, ах, как прекрасна бе Фимбретил, леконогата Кръщностания, в дните на нашата младост! - те бродеха заедно и заедно живееха. Но сърцата ни не растяха в една посока: ентите отдаваха обичта си на онова, що срещаха из света, а мислите на ентругите отлитаха в друга посока, защото ентите обичаха огромните дървета, горските дебри и склоновете на високите хълмове, пиеха от планинските потоци и ядяха само плодове, отронени от дърветата по пътя им; те се учеха от елфите и говореха с дърветата, но ентругите посвещаваха мислите си на дребните дръвчета и слънчевите ливади отвъд горските предели; те виждаха как напролет разцъфват трънкосливката из гъсталака, дивата ябълка и черешата, как зеленеят лете тревите в мочурищата и как се ронят тревни семена из есенни поля. Те не желаеха тия създания да разговарят с тях, а само да слушат и да изпълняват каквото им се каже. Ентругите им нареждаха да растат според тяхната воля, да раждат лист и плод какъвто те харесват; ентругите желаеха ред, изобилие и мир (а за тях това значеше нещата да стоят където са ги сложили). И тъй ентругите създаваха градини, в които да живеят. Но ентите продължаваха да скитат, само от време на време наминавахме към градините. Сетне, когато Мракът нахлу в Севера, ентругите прекосиха Великата река и сътвориха нови градини, разораха нови поля и взехме да ги виждаме по-нарядко. След отблъскването на Мрака земите на ентругите разцъфнаха богато и житни класове обсипаха полята им. Мнозина от хората изучиха изкуството на ентругите и им отдаваха велика почит, а ние бяхме само легенда за тях, тайна, скрита в горските дълбини. Ала и до днес сме тук, а пустош покри градините на ентругите - хората днес ги наричат Кафявите земи.

Спомням си как отдавна - по време на войната между Саурон и Морските хора - ме обзе желание отново да видя Фимбретил. Безмерно прекрасна бе още тя за моя взор, когато я съзрях за сетен път, макар че едва напомняше някогашната ентвойка. От тежък труд ентругите се бяха прегърбили и потъмнели; изсушени от слънцето, косите им бяха приели цвета на узряла пшеница, а бузите им червенееха като ябълки. Ала очите им си оставаха наши очи. Пресякохме Андуин и стигнахме до земите им, но открихме пустиня - войната бе минала оттам и всичко бе опожарено и изкоренено. И ентругите не бяха там. Дълго зовахме и дълго дирихме, питахме всички срещнати накъде са заминали ентругите. Едни казваха, че никога не са ги виждали, други твърдяха, че са ги видели да крачат на запад, трети - на изток, четвърти - на юг. Но гдето и да бродехме, нийде не ги открихме. Велика бе нашата скръб. Ала дивите гори ни призоваха и ние се завърнахме натам. Още дълги години редовно потегляхме да дирим ентругите бродехме надлъж и шир и ги зовяхме с прекрасните им имена. Но времето отминаваше, ние

скитахме все по-рядко и все по-наблизо. И днес за нас ентругите са само спомен, а брадите ни са дълги и побелели. Елфите съчиниха много песни за Странствията на ентите и някои от тях се пееха и на човешки езици. Но ние не съчинихме нищо, стигаше ни да пеем прекрасните имена на ентругите, щом помислехме за тях. Вярваме, че в бъдни времена може отново да ги срещнем и може би нейде ще намерим земя, където да живеем заедно и всички да сме доволни. Но пророчеството гласи, че това ще стане само когато и ние, и те изгубим всичко, що имаме сега. Защото в древни времена Саурон унищожи градините, а днешният Враг навярно ще попари всички гори.

Една елфическа песен разказваше за това или поне аз така я разбирам. Пееха я и нагоре, и надолу по Великата река. Не са я измислили ентите, имайте предвид - на нашия език би била много дълга! Но ние я знаем наизуст и си я тананикаме от време на време. Ето как звучи на вашия език.

ЕНТ: Щом пролет ражда буков лист и в клона влива сок,
щом вятър вее, лъч блести над горския поток,
щом крачим леко, с дъх дълбок, и въздухът сияй,
ела при мен! Ела и виж - красив е моят край!
ЕНТРУГА: Щом пролет идва в нива, в двор и расне житен злак,
щом Цвят обсипе плоден клон като внезапен сняг,
щом слънце грее и дъждец в лъчите му играй,
не чакай да се върна аз - красив е моят край.
ЕНТ: Щом лято позлати света и под зелен покров
дърветата сънуват сън - тъй стар и вечно нов,
щом крие свеж сумрак лесът и вятърът замре,
ела при мен! Ела и виж, че тук е по-добре!
ЕНТРУГА: Щом топло лято озари натегналия плод,
щом с радост жъне златен клас работният народ,
щом в кошера се трупа мед и вятърът замре,
оставам в моя слънчев край, че тук е по-добре!
ЕНТ: Щом зима зла гора и хълм скове сред леден плен,
щом рухне моят лес и нощ погълне моя ден,
щом Изтокът ни прати дъжд, и ураган, и мрак,
ще диря теб, ще те зова, при теб ще дойда пак!
ЕНТРУГА: Щом зима песента скове сред сетната тъма,
щом няма плод, щом смях и труд заглъхнат у дома,
ще търся теб, ще чакам теб, за да се срещнем пак
и двама да поемем път под леден дъжд и мрак.
ДВАМАТА: И двама ще поемем път - на запад води той,
и край далечен ще дари сърцата ни с покой.

- Така звучи горе-долу - каза Дървобрад, когато свърши песента. - Елфите са я измислили, разбира се - безгрижна, бързодумна, додето се вслушаш, и вече дошъл краят. По моята скромна преценка доста хубава. Но ентите от своя страна биха могли да кажат повечко, ако имаха време! А сега ще стана да си подремна. Вие къде ще останете?

- Ние обикновено спим легнали - каза Мери. - Тук сме си добре.

- Спите легнали! - възкликна Дървобрад. - Ама да, разбира се, хм, хум... бях забравил - тая песен ме настрои както в старите времена; без малко да реша, че разговарям с млади енти, да, да. Е, можете да заемете леглото. Аз ще постоя под дъжда. Лека нощ!

Мери и Пипин се изкатериха на леглото и се сгушиха в меките треви и папрати. Ложето беше свежо, ароматно и топло. Светлините изгаснаха и сиянието на дърветата помръкна, но все още можеха да различат отвън пред свода стария Дървобрад, застанал неподвижно с вдигнати над главата ръце. Ярките звезди

надничаха от небето и огряваха водните струи, които се сипеха по пръстите и главата му и лееха, лееха към краката му стотици сребърни капки. Заслушани в техния звън, хобитите заспаха.

Когато се събудиха, хладните слънчеви лъчи огряваха просторния двор и пода на нишата. Високо в небето мощен източен вятър гонеше парцаливите облаци. Дървобрад не се виждаше, но докато се плискаха с вода от басейна край входа, Мери и Пипин го чуха как си тананика и пее, идвайки по пътеката между дърветата.

- Ху, хо! Добро утро, Мери и Пипин! - изтътна той, като ги видя. - Дълго спите. Аз вече направих неколкостотин крачки днес. Сега ще си изпием закуската и потегляме към Ентосбор. Той им наля две пълни паници от каменна делва, но не от снощната. Вкусът бе друг - по-земен и по-богат, по-укрепващ и хранителен, тъй да се каже. Докато хобитите седяха на ръба на леглото, пиеха и хрупаха парченца от елфическите питки (не толкова от глад, колкото защото смятаха дъвченето за задължителна част на всяка закуска), Дървобрад стоеше прав, тананикаше си на ентически или елфически, или някакъв чужд език и гледаше към небето.

- Къде е Ентосбор? - осмели се да запита Пипин.

- Ху, а? Ентосбор? - обърна се Дървобрад. - То не е местност, а събрание на ентите - напоследък рядко го свикваме. Аз обаче изкопчих от доста приятели обещание, че ще дойдат. Ще се срещнем на обичайното място - хората го наричат Диводол. Намира се южно оттук. Ще стигнем преди пладне.

Не след дълго потеглиха. Както и предния ден, Дървобрад носеше хобитите на ръце. Край входа на двора той зави надясно, прекрачи потока и се запъти на юг покрай подножията на величествените скалисти склонове, осеяни с редки дървета. По-нагоре хобитите зърнаха горички от бреза и калина, а над тях се катереха по стръмнините мрачни борови гори. Скоро Дървобрад се поотклони от хълмовете и потъна в дълбоките дебри, където дърветата бяха по-мощни, по-високи и по-гъсти от всичко, което хобитите бяха виждали досега. За малко усетиха лекия задух, който бяха забелязали при първото си навлизане във Ветроклин, ала това чувство бързо отмина. Дървобрад не разговаряше с тях. Тананикаше си дълбоко и замислено, но Мери и Пипин не схващаха думите - звучеше им като *бум, бум, румбум, бурар, бум-бум, дарар-бум-бум, дарар-бум* и тъй нататък с непрекъсната смяна на мелодия и ритъм. От време на време им се струваше, че дочуват отговор, тананикане или тръпнещ звук, долетял сякаш изпод земята, от клоните над главите им или може би от дънерите на дърветата, но Дървобрад нито спираше, нито обръщаше глава настрани.

Вървяха вече отдавна - Пипин опита да брои „ентокрачките", но не успя и се обърка някъде на около три хиляди, когато Дрвобрад взе да забавя ход. Изведнъж спря, остави хобитите на земята и като надигна ръце към устата си, сви длани на широка тръба, после духна или извика през тях. Мощно *хуум, хом* огласи горите като дълбок тръбен зов и сякаш отекна от дърветата. Нейде далече, от няколко посоки долетя подобно *хуум, хом, хуум* - не ехо, а отговор.

Дървобрад метна Мери и Пипин на рамо и пак закрачи, отпращайки от време на време нов тръбен зов, и всеки път отговорът долиташе все по-мощно и по-отблизо. Така най-сетне стигнаха до привидно непроходима стена от тъмнозелени дървета, каквито хобитите не бяха виждали досега - те се разклоняваха още от корените и бяха плътно окичени с тъмни лъскави листа, като зеленики без тръни. Покриваха ги множество твърди, изправени съцветия с големи и блестящи маслиненозелени пъпки.

Като зави наляво и заобиколи този грамаден жив плет, Дървобрад с няколко разкрача стигна до тесен вход. През него минаваше утъпкана пътека и изведнъж се спускаше по дълъг стръмен склон. Хобитите видяха, че слизат в обширен дол, кръгъл като паница, много широк и дълбок, увенчан по ръба с висока и тъмна вечнозелена ограда. Дъното беше тревисто и гладко, без никакви дървета освен три много високи и красиви бели брези в центъра на паницата. Към дола водеха още две пътеки - от запад и от изток.

Няколко енти вече бяха пристигнали. Други се задаваха по отсрещните пътеки или следваха Дървобрад. Когато наближиха, хобитите се загледаха в тях. Бяха очаквали да видят множество създания, подобни на Дървобрад, както всички хобити си приличат (поне в очите на чужденците). Много се изненадаха, като видяха съвсем друго. Ентите се различаваха един от друг както дърво от дърво, като бреза и бук, дъб и ела. Имаше няколко по-стари енти, брадати и чворести като яки, но древни дървета (макар никой да не изглеждаше тъй стар като Дървобрад), имаше снажни и здрави енти с източени ръце и нозе, с гладка кожа като горски дървета в първа младост, ала нямаше малки енти, нямаше фиданки. Сред широкото тревисто дъно на дола вече стояха около две дузини, а още много се задаваха отвън.

Отначало Мери и Пипин бяха поразени главно от разнообразието, което виждаха - многото форми, цветове, разликите в обхват и ръст, в дължината на ръце и нозе, в броя на пръстите по тях (всички възможни числа от три до девет). Неколцина изглеждаха по-близки или по-далечни роднини на Дървобрад и напомняха букови или дъбови дървета. Но имаше и други породи. Някои приличаха на кестени - енти с кафява кожа, грамадни ръце с криви пръсти и къси дебели крака. Други напомняха ясен - високи, стройни сиви енти с много пръсти по ръцете и дълги нозе; трети приличаха на ели (най-високите енти), а имаше и като брези, като калини, като липи. Но когато всички енти се събраха около Дървобрад, свеждайки леко глави, мърморейки с бавните си напевни гласове и гледайки дълго и внимателно към чужденците, тогава хобитите разбраха, че те всички са от един род и имат еднакви очи - не тъй стари и дълбоки като на Дървобрад, но с еднакъв бавен, търпелив, замислен израз и еднакви зелени отблясъци.

Веднага щом цялата компания се събра и застана в широк кръг около Дървобрад, започна странен и неразбираем разговор. Ентите бавно замърмориха; изпървом се присъедини един, после друг, докато запяха всички заедно в протяжен, ту извисен, ту низходящ ритъм; понякога той се засилваше от едната страна на кръга, сетне замираше, за да прогърми с мощен тътен от другата. Макар че не можеше нито да долови, нито да разбере думите - само предполагаше, че са на ентически език, - Пипин отначало реши, че звукът е много приятен за слушане, но вниманието му постепенно се отклони. След като мина дълго време (а песента нямаше никакво намерение да свършва), той взе да се пита, щом като ентическият език е толкова „неприбързан", дали са успели да си кажат вече *Добро утро*, а ако Дървобрад е решил да прави проверка, колко ли дни ще му трябват, за да изпее имената на всички. „Интересно, как ли е на ентически език *да* и *не?* - помисли си той и се прозя. Дървобрад незабавно усети това.

- *Хм, ха, хей,* драги ми Пипин! - каза той и всички останали енти прекъснаха песента. - Бях забравил, че сте припрян народ, пък и, тъй или иначе, е уморително да слушате реч, която не разбирате. Сега може да слезете. Съобщих имената ви на целия Ентосбор, всички ви видяха, съгласиха се, че не сте орки и че трябва да вмъкнем нов ред в старите списъци. Засега сме само дотук, но за Ентосбор и това е набързо претупана работа. Ако искате, можете да се поразходите из дола. За освежаване ще откриете бистър извор ей там, на северния склон. Ние имаме да си кажем още някоя приказка, преди Ентосборът да почне наистина. После ще дойда да ви видя и да ви кажа как вървят нещата.

Той остави хобитите на земята. Преди да се отдалечат, те се поклониха ниско. Подобна акробатика, изглежда, развесели ентите извънредно много, ако се съди по тона на мърморенето и проблясъците в очите им, но скоро те се върнаха към обсъжданата тема. Мери и Пипин се изкачиха по западната пътека и надникнаха през отвора в живия плет. От ръба на низината започваха дълги, гористи склонове, а отвъд тях, над боровете на най-далечния хребет, се издигаше във висините остър и бял планински връх. Отляво, на юг, гората се спускаше и чезнеше в сивата далечина. Нейде там мъждукаше бледа зеленина и Мери предположи, че това са равнините на Рохан.

- Питам се, къде ли е Исенгард? - каза Пипин.

- Не знам точно къде се намираме - отвърна Мери, - но онзи връх навярно е Метедрас, а доколкото си спомням, пръстенът на Исенгард лежи сред нещо като разклонение или дълбок пролом в края на планините. Вероятно е оттатък този грамаден хребет. Там горе, вляво от върха, като че се надига пушек или мъгла, не ти ли се струва?

- Как изглежда Исенгард? Питам се дали ентите изобщо могат да му сторят нещо.

- И аз се питам. Исенгард е като пръстен от скали или хълмове, мисля, с просторна равнина отвътре и каменна колона по средата, наречена Ортанк. На нея е кулата на Саруман. В околната стена е пробита порта, може би не само една, и ми се струва, че през нея минава рекичка; тя се спуска от планините и пресича Роханския пролом. Чини ми се, че това място ще е костелив орех за ентите. Но тия енти ми вдъхват някакво странно чувство - някак не ми се вярва да са чак толкова безобидни и... да речем, забавни, колкото изглеждат. На вид са бавни, чудати и търпеливи, почти печални; и все пак вярвам, че *могат* и да се ядосат. А случи ли се това, бих предпочел да не им излизам насреща.

- Да! - каза Пипин. - Разбирам те. Това може да е като разликата между полегнала, замислено преживяща стара крава и връхлитащ бик; промяната може да стане изведнъж. Чудя се дали Дървобрад ще ги раздразни. Сигурен съм, че се кани да опита. Но те не обичат да се ядосват. Дървобрад се ядоса снощи и после пак тури сурдинката.

Хобитите се обърнаха. Ентите все тъй надигаха и снишаваха гласове, увлечени в съвещанието. Слънцето се бе изкачило по небосвода и надничаше над високата ограда, сияеше по върхарите на брезите и огряваше северния край на дола с хладна жълта светлина. Там хобитите забелязаха да проблясва изворче. Закрачиха по ръба на огромната паница, досами вечнозелените дървета - колко приятно бе отново да усетят под нозете си прохладна трева, без да бързат заникъде, - и слязоха към бликащата вода. Отпиха от чистата, пронизващо студена влага, после седнаха на един обрасъл с мъх камък и се загледаха как слънчеви петна играят по тревата и сенките на прелитащите облаци минават по дъното на дола. Ентите продължаваха да мърморят. Много странно и далечно изглеждаше това място, то бе извън техния свят, далеч от всичко, което им се бе случвало. Обхвана ги непоносим копнеж да видят и чуят другарите си, особено Фродо, Сам и Бързоход.

Най-сетне гласовете на ентите затихнаха, хобитите погледнаха надолу и видяха, че към тях се задава Дървобрад, придружен от още един ент.

- Хм, хум, ето ме пак - каза Дървобрад. - Изморихте ли се, траете ли вече, хмм, а? Е, боя се, че ще трябва още да потраете. Приключихме с първата част, но тепърва ще обяснявам как стоят нещата на ония, които живеят далече от Исенгард, и на ония, с които не можах да се видя преди Сбора, а после ще трябва да решим какво да правим. Обаче за ентите решението не отнема толкова много време, колкото изреждането на всички факти и събития, които трябва да си изяснят. Както и да е, няма да отричам, че още дълго няма да мръднем оттук - нищо чудно да постоим ден-два. Затова ви доведох събеседник. Той живее наблизо. Елфическото му име е Брегалад. Той казва, че вече е решил и няма нужда да стои на Сбора. Хм, хм, от всички той е най-близко до онова, което можем да наречем припрян ент. Сигурно добре ще се погаждате с него. Довиждане! Дървобрад им обърна гръб и се отдалечи. Брегалад постоя, проучвайки задълбочено хобитите; те пък го гледаха и се чудеха кога ли ще прояви някакъв признак на „припряност". Той беше висок и изглеждаше един от най-младите енти; гладка лъскава кожа покриваше ръцете и нозете му, устните му бяха яркочервени, а косата му сивозелена. Можеше да се прегъва и люшка като стройно дърво под напора на ветровете. Най-после той заговори и гласът му, макар и звучен, беше по-висок и по-ясен от този на Дървобрад.

- Ха, хмм, приятели, хайде да се поразходим! Аз съм Брегалад, на вашия език това значи Бързолъч. Прякор, разбира се. Наричат ме така, откакто казах *да* на един възрастен ент, преди да бе довършил въпроса си. Освен това пия бързо и излизам от реката, докато някои още си топят брадите. Елате с мен! Той протегна надолу изящните си ръце и подаде на хобитите по една дългопръстна длан. И тримата прекараха целия ден в разходки из гората, в песни и смях, защото Бързолъч се смееше често. Смееше се, щом слънцето се покажеше иззад облак, смееше се, щом срещнеха поток или извор - тогава се привеждаше да наплиска нозете и главата си; понякога се смееше на звук или шепот, долетял откъм дърветата. А видеше ли калина, спираше за малко с протегнати ръце, пееше и се люшкаше в такт с песента. Привечер той ги отведе в своя ентически дом - нищо особено, просто обрасъл с мъх камък, положен сред тревата в подножието на зелен рид. Наоколо в кръг растяха калини и имаше вода (както във всеки ентически дом) - от стръмния склон бликаше извор. Тримата си побъбриха, докато над гората падаше мрак. Наблизо все тъй звучаха гласовете на Ентосбора, ала сега те изглеждаха по-дълбоки и не тъй спокойни, сегиз-тогиз нечий мощен глас се надигаше с висока, устремна мелодия и останалите замираха. Но Брегалад, застанал край хобитите, говореше на собствения им език кротко, почти шепнешком, и те узнаха, че той е от рода на Твърдокор и че роднинят му край е бил опустошен. Това им се стори напълно достатъчно обяснение за неговата „прибързаност", поне що се отнася до орките.

- В моя дом имаше калини - с мека печал изрече Брегалад, - калини, пуснали корени, когато бях още малко ентче - преди много, много години, в тих и спокоен свят. Ентите бяха посадили най-старите от тях, защото искаха да зарадват ентругите, ала те ги поглеждаха с усмивка и отвръщаха, че знаят къде цветът е по-бял и плодът по-богат. И все пак от цялата тази порода, рода на Розата, няма за мен по-прекрасни дървета. Те растяха и растяха, докато сенките им се превърнаха в зелени дворци, а червените гроздове наесен бяха прекрасен и чуден товар. Птичи ята се сбираха там. Аз обичам пернатите, дори когато бъбрят безспир, а и калините не жалеха изобилието си. Но птиците станаха враждебни и алчни, те късаха вейките и събаряха плода, без да го кълват. После дойдоха орки с брадви и отсякоха моите дървета. Дотичах, зовах ги с дългите им имена, ала те не потрепваха, не чуваха и не отвръщаха - лежаха мъртви.

О, Орофарне, Ласемиста, Карнимирие!
Калино, ти! О, как блести в косите ти цветът!
Калино, ах! По теб видях как грее чист денят:
ствол мек и сив, лист лек и жив нашепваха слова,
товар свещен, златочервен по твоята глава!
О, скръбен ден, лежиш пред мен и вехнеш в зной и пек
и стена аз, но твоят глас затихнал е навек.
О, Орофарне, Ласемиста, Карнимирие!

Хобитите заспаха, унесени в тихата песен на Брегалад, която сякаш оплакваше на различни езици гибелта на любимите му дървета.

С него прекараха и следващия ден, но не се отдалечаваха много от дома му. Най-често седяха мълчаливо на завет под рида, защото вятърът бе застудял, а облаците се събираха и тъмнееха, слънцето почти не се показваше, а в далечината все тъй се надигаха и затихваха гласовете на Ентосбора - ту гръмки и мощни, ту ниски и печални, ту бързи, ту бавни и тържествени като панихида. Настъпи втора нощ, а ентите продължаваха съвещанието под устремно летящи облаци и колебливо трепкащи звезди.

Дойде зората на третия ден - навъсен и ветровит. По изгрев-слънце гласовете на ентите се извисиха в мощна гълчава и отново замряха. Утрото напредна, вятърът затихна и въздухът натежа от очакване. Хобитите забелязаха, че сега

Брегалад слуша напрегнато, макар че за тях звукът, долитащ от Сбора до укритието на ентическия дом, бе едва доловим.

Отмина пладне и слънцето, клонящо на запад към планините, проврия дълги жълти лъчи през пролуките на облаците. Внезапно хобитите усетиха, че всичко тъне в покой; цялата гора се вслушваше мълчаливо. Какво значеше това? Брегалад стоеше изпънат и напрегнат и се оглеждаше на север към Диводол.

И сетне с грохот долетя кънтящ и мощен рев: *ра-хуум-рах!* Дървета се люшкаха и превиваха като ударени от вихър. Отново настъпи тишина и после се разнесе маршова мелодия като от тържествени барабани, а над тътнещите удари мощно и високо запяха неудържими гласове.

На щурм, на щурм, със гръм и шум -та-рунда рунда рунда рум!

Ентите идеха -все по-близко и все по-мощно се издигаха гласовете им.

На щурм със барабан и шум - та-руна руна руна рум!

Брегалад взе хобитите на ръце и с широки крачки напусна дома.

След малко видяха как наближава маршовата колона: с огромни крачки ентите прииждаха по нанадолнището. Начело беше Дървобрад, подир него, двама по двама, стъпваха в крак петдесетина последователи и отмерваха такта, удряйки с юмруци по дънерите си. От по-близко виждаха и пламналите в очите им искри.

- Хуум, хом! Ето че идем с гръм, ето че идем най-сетне! - подвикна Дървобрад, щом забеляза Брегалад и хобитите. - Елате със Сбора! Потегляме. Потегляме към Исенгард!

- Към Исенгард! - изреваха ентите в един глас.

- Към Исенгард!

Към Исенгард! Та бил макар от камък стар и с крепък зид,
та бил макар на Исенгард градът по-як и от гранит,
вървим, вървим, вървим на рат да срутим каменния град;
че лист и ствол е гняв пробол, сърца кипят - вървим на рат!
Към враг без ум, по прашен друм, сред гръм и шум, на щурм,
на щурм!
Към Исенгард със гняв на щурм!
Със гняв на щурм, със гняв на щурм!

Тъй пееха те и маршируваха на юг.

Брегалад с блеснали очи застана начело на колоната до Дървобрад. Старият ент отново пое хобитите, положи ги на рамо и те с тупкащи сърца, с вирнати глави гордо се понесоха пред пеещия отряд. Макар че бяха очаквали в края на краищата нещо да се случи, настъпилата у ентите промяна ги изуми. Сега тя изглеждаше внезапна като връхлитане на порой, който дълго е бил удържан от бент.

- Общо взето, ентите бързичко взеха решение, нали? - осмели се да подхвърли Пипин след време, когато песента бе прекъснала за малко и се чуваше само тътенът на ръце и нозе.

- Бързичко? - повтори Дървобрад. - Хуум! Да, тъй си е. По-бързо, отколкото очаквах. Право да си кажа, от много векове насам не съм ги виждал тъй ядосани. Ние, ентите, не обичаме да ни ядосват; никога не се ядосваме, додето не стане ясно, че е настъпила велика заплаха за нашите дървета и за живота ни. В тая гора подобно нещо не се е случвало от времето на войните между Саурон и Морските хора. Не друго ни разгневи толкоз, а черното дело на орките, безсмислената сеч - *рарум,*- лишена дори от фалшивия претекст, че трябва да подклаждат огньовете; пък и вероломството на съседа, който бе длъжен да ни помага. Вълшебниците би

трябвало да знаят тия неща - и те наистина ги знаят. Нито в ентическия, нито в елфическия или човешкия език се намира достатъчно зло проклятие за подобна измяна. Долу Саруман!

- Наистина ли ще срутите Исенгард? - запита Мери.

- Хо, хм, ами знаете ли, може и да го сторим! Сигурно не ви е известно колко сме силни. Чували сте за троловете може би? Страшна мощ имат те. Но троловете са само имитация, грозно подобие на ентите, създадено от Врага сред Великия мрак, както и орките са копие на елфите. Ние сме по-силни от троловете. Изсечени сме от костите на самата земя. Можем да цепим скалите, както го правят дървесните корени, само че по-бързо, много по-бързо, стига да се разбуни духът ни! Ако не ни посекат, ако не ни порази огън или магия, можем да превърнем Исенгард в куп отломки, да стрием стените му на прах.

- Но Саруман ще опита да ви спре, нали?

- Хм, е, да, така си е. Не съм забравил това. Даже доста си мислих тъкмо по тоя въпрос. Но, виждате ли, мнозина енти са по-млади от мен, и то с не едно дървесно поколение. Сега са ядосани и мислят само за едно - да срутят Исенгард. Но не след дълго пак ще се позамислят, ще поохладнеят, като дойде време за вечерното питие. Ех, как ще ожаднеем! А сега нека си маршируват и пеят! Много път ни чака, ще има време за размисъл. И това не е малко, че започнахме.

Още дълго Дървобрад марширува и пя с останалите. Но след време гласът му спадна до шепот и накрая затихна. Пипин забеляза, че старото му чело е възлесто и сбръчкано. Най-после той вдигна глава и Пипин зърна в очите му печален взор, печален, ала не и нещастен. В тях грееше светлина, сякаш зеленият пламък бе потънал още по-дълбоко в мрачните кладенци на мислите му.

- Разбира се, много е вероятно, приятели - бавно изрече той, - много е вероятно да вървим към *своята* гибел - последния щурм на последните енти. Но ако си стоим у дома със скръстени ръце, все едно, гибелта ще ни открие рано или късно. Тази мисъл зрееше в сърцата ни и затова маршируваме сега. Не беше бързо решението. Сега поне сетният марш на ентите може да е достоен за песен. Ай - въздъхна той, - може пък и да помогнем на другите народи, преди да си отидем. И все пак как бих искал да видя, че се сбъдват песните за ентругите. Сърцето ми копнее пак да видя Фимбретил. Но тъй е, приятели, песните са като дърветата - раждат плод само когато им дойде времето, а понякога изсъхват преждевременно.

Ентите продължаваха напред с широка крачка. Бяха се спуснали в дълга низина, водеща на юг, сега взеха да се изкачват нагоре и все нагоре, към високия западен хребет. Горите останаха назад и те преминаха сред сгушени тук-там групи брезички, сетне излязоха на голите склонове, където нарядко растяха източени борове. Отпред слънцето потъна зад мрачните гърбове на хълмовете. Спусна се мъжделив здрач.

Пипин погледна назад. Ентите като че се бяха умножили... или какво ставаше? Там, където в сумрака трябваше да се простират отминатите голи склонове, сякаш зърна скупчени дървета. Но те се движеха! Възможно ли бе всички дървета на Ветроклин да се разбудят, гората да се надигне и да тръгне през хълмовете на бой? Той разтърка очи и се запита дали дрямката и здрачът не са го заблудили, ала огромните сиви силуети неуморно напредваха. Надигна се шум, сякаш вятърът стенеше в безбройни клони. Ентите вече наближаваха хребета песните бяха престанали. Падна нощ и настъпи мълчание - не се чуваше нищо освен лекият трепет на земята под нозете на ентите и едва доловим шепот, като че шушнеха безчет есенни листа. Най-сетне те застанаха на билото и се взряха надолу към мрачна бездна - огромен пролом в края на планините: Нан Курунир, долината на Саруман.

- Нощ тегне над Исенгард - каза Дървобрад.

Глава 5

БЕЛИЯТ КОННИК

- Измръзнах до кости - каза Гимли, пляскайки с ръце и тропайки с крака.

Денят най-сетне бе настъпил. Призори тримата другари бяха закусили с оскъдните си запаси, сега се готвеха в просветляващото утро отново да потърсят по земята следи от хобитите.

- И не забравяйте за оня старец! - добави Гимли. - Бих бил по-щастлив, ако можех да зърна отпечатък от ботуш.

- Че с какво ще те зарадва това? - запита Леголас.

- С това, че щом нозете му оставят следи, старецът може и да не е нещо повече от онова, което видяхме - отвърна джуджето.

- Може би - каза елфът, - но тежките ботуши може да не са оставили следа - тревата е висока и жилава.

- За един Скиталец това не е пречка - възрази Гимли. - На Арагорн му стига и едно приведено стръкче, за да разчете дирята. Но не вярвам да намери следи. Зловещия призрак на Саруман - него видяхме снощи. Дори сред утринните лъчи съм сигурен в това. Може и сега очите му да ни дебнат от Ветроклин.

- Нищо чудно - рече Арагорн. - Ала не съм сигурен. Мисля си за конете. Ти, Гимли, каза снощи, че са били подплашени. Но аз не мисля така. Чу ли ги, Леголас? Звучеше ли това като цвилене в ужас?

- Не - каза Леголас. - Чух ги ясно. Ако не бе мракът и собственият ни страх, бих предположил, че беснеят от ненадейна радост. Речта им бе като на коне, срещнали отдавна изчезнал другар.

- Тъй си помислих и аз - кимна Арагорн, - но не мога да разгадая гатанката, докато не се завърнат. Хайде! Зората бързо просветлява. Първо да огледаме, а после ще мислим! Ще почнем оттук, край нашия бивак, внимателно ще претърсим всичко наоколо и ще продължим нагоре към гората. Каквото и да мислим за снощния посетител, задачата ни е да открием хобитите. Ако случайно са избягали, трябва да са се скрили сред дърветата, иначе щяха да ги видят. Не намерим ли нищо от тук до горските покрайнини, тогава ще претърсим за сетен път бойното поле и пепелта. Но там надеждата е слаба - Роханските конници са си свършили работата твърде добре.

Тримата другари дълго пълзяха и опипваха земята. Дървото скръбно надвисваше над тях, вяло отпуснатите сухи листа потракваха сред мразовития източен вятър. Арагорн бавно се отдалечи. Стигна до пепелта от стражевия огън край реката, после продължи да дири назад, към могилката, където бе станало сражението. Внезапно се приведе ниско и едва не зарови лице в тревата. Сетне повика другите. Те дотичаха мигом.

- Най-после тук откриваме нещо ново! - каза Арагорн и вдигна пред очите им смачкан лист - широк и бледозлатист, но сега повехнал и потъмнял. - Малорнов лист от Лориен и по него има трошици, има ги и в тревата. И вижте! Наблизо се търкалят прерязани въжета!

- А ето и ножа, който ги е прерязал! - добави Гимли. Той се приведе и измъкна късо, назъбено острие от туфата, където се бяха вдълбали нечии тежки нозе. Отчупената дръжка лежеше наблизо.

- Оркско оръжие - каза Гимли, държейки предпазливо острието, и огледа с отвращение гравираната дръжка - тя бе оформена като грозна глава с кривогледи очи и злобно ухилена уста.

- Е, от всички загадки, които открихме, тая е най-странната! - провикна се Леголас. - Вързан пленник да избяга и от орките, и от обкръжаващите конници. После да спре на открито и да пререже въжетата с оркски кинжал. Но как и защо? Ако краката му са били вързани, то как е вървял? А ако са били вързани ръцете му, как е рязал с ножа? И ако не са били вързани нито ръцете, нито краката му, защо

изобщо е срязал въжетата? После, доволен от сръчността си, сяда и спокойно си хапва питка! Това поне стига за доказателство, че е бил хобит, даже и да го нямаше малорновия лист. След това, предполагам, е превърнал ръцете си в криле и с чуруликане е хвръкнал към дърветата. Лесно ще го намерим - трябва само и ние да се снабдим с криле!

- Не ще и дума, тук е имало магия - каза Гимли. - Какво правеше онзи старец? Ти, Арагорн, какво ще речеш за тълкуването на Леголас? Можеш ли да добавиш нещо?

- Може и да успея - усмихна се Арагорн. - Наблизо има и други белези, които не забелязахте. Съгласен съм, че пленникът е бил хобит и че трябва да е освободил ръцете или краката си, преди да попадне тук. Ръцете, бих казал, защото така гатанката става по-проста, а и защото, както разчитам белезите, бил е *донесен* дотук от орк. Кръв се е проляла на няколко крачки от това място, оркска кръв. Наоколо има дълбоки отпечатъци от копита и следи от влачене на нещо тежко. Конниците са съсекли орка, а по-късно са отмъкнали трупа до огъня. Но хобита не са забелязали: той не е стоял „на открито", нали е било тъмно, а и го е прикривал елфическият плащ. Бил е изтощен и гладен, значи няма нищо чудно, че щом прерязал въжетата с ножа на загиналия враг, похапнал и си отпочинал, преди да пропълзи по-надалеч. Избягал е без раница, без багаж, но поне едно ме утешава - че той е имал в джоба си малко *лембас;* навярно и това е типично за хобит. Казвам *той,* макар да се надявам и предполагам, че Мери и Пипин са били тук заедно. Нищо обаче не го доказва със сигурност.

- А как си е развързал ръцете някой от нашите приятели, какво предполагаш? - запита Гимли.

- Не знам как се е случило - отговори Арагорн. - Нито пък знам защо ги е отнасял оркът. Сигурно не за да им помогне в бягството. Не, сега ми се струва, че започвам да разбирам онова, което ме озадачаваше от самото начало: защо след гибелта на Боромир орките се задоволиха с Мери и Пипин? Те не търсиха останалите, не нападнаха бивака ни; вместо това побягнаха стремглаво към Исенгард. Дали не са предполагали, че са пленили Носителя на Пръстена и верния му другар? Не ми се вярва. Техните господари не биха се осмелили да дадат на орки толкова ясни заповеди, макар и да са знаели много; не биха им разказали открито за Пръстена - орките са неверни слуги. Но мисля, че им е било наредено на всяка цена да заловят хобитите - живи. Преди битката е бил направен опит за бягство с безценните пленници. Предателство навярно, какво друго да се очаква от подобни твари; сигурно някой едър и самонадеян орк е опитал да измъкне плячката за свои цели. Такава е моята версия. Възможни са и други. Но на едно можем да разчитаме при всички случаи: поне един от нашите приятели е избягал. Наш дълг е да го открием и да му помогнем, преди да се завърнем в Рохан. Нека не се плашим от Ветроклин, щом неволята го е тласнала към тия мрачни места.

- Не знам какво ме плаши повече - Ветроклин или мисълта за дългия път, който ще трябва да изминем пеш през Рохан - обади се Гимли.

- Тогава да вървим към гората - каза Арагорн.

Не след дълго Арагорн откри свежи дири. Близо до брега на Ентомил се натъкна на стъпки - хобитови стъпки, ала твърде неясни, за да подскажат нещо повече. После отново намери отпечатъци край дънера на едно голямо дърво досами края на гората. Сухата твърда почва не разкриваше много.

- Поне един хобит е постоял тук и се е огледал, после се е отправил към гората - каза Арагорн.

- Значи и ние трябва да влезем навътре - рече Гимли. - Но не ми харесва видът на тоя Ветроклин, пък и ни предупредиха да се пазим. Бих предпочел гонитбата да ни отведе където и да било, само не натам.

- Каквото и да разправят приказките, не усещам от гората да долита зло - каза Леголас. Той бе застанал под горския покров и приведен напред, сякаш се вслушваше и се взираше с широко разтворени очи към сенките. - Не, не е зло, или

ако има зло, то е надалече. Долавям само слаби отгласи от мрачни места, където сърцата на дърветата са почернели. Няма злоба наблизо, но има бдителност и гняв.

- Е, срещу мен няма за какво да се гневят - каза Гимли. - Никому не съм сторил зло.

- И добре, че е тъй - отвърна Леголас. - Но, така или иначе, гората много е страдала. Нещо става вътре или скоро ще се случи. Не усещате ли напрежението? Дъхът ми спира от него.

- Усещам, че въздухът е застоял - каза джуджето. - Тая гора е малко по-светла от Мраколес, но е занемарена и плесенясала.

- Стара е, много стара - каза елфът. - Тъй стара, че ми възвръща младостта по-силно дори от пътешествието с деца като вас. Стара и пропита от спомени. Тук бих могъл да намеря щастие, ако бях дошъл в мирни дни.

- Сигурно, няма да споря - изсумтя Гимли. - Във всеки случай ти си горски елф, макар че елфите изобщо са странен народ. Но малко ми поолекна на сърцето. Където отидеш, ще дойда и аз. Само дръж лъка си готов за стрелба, а аз ще поразхлабя секирата на пояса си. Не за дърветата - бързо добави той, вдигайки очи към дървото, под което бяха застанали. - Не искам ненадейно да срещна онзи старец, без да съм си приготвил тема за разговор, това е. Хайде да вървим!

И тримата ловци потънаха в горите на Ветроклин. Леголас и Гимли оставиха на Арагорн да издирва следите. Дори и неговият поглед не откриваше много. Горската почва беше суха и покрита с дебел слой листа, но предполагайки, че бегълците ще се придържат към водата, той често се завръщаше към речния бряг. Така се натъкна на мястото, където Мери и Пипин бяха спрели да се напият и да изплакнат нозете си. Тук всички видяха ясно стъпките на двама хобити, единият малко по-дребен от другия.

- Добра вест - каза Арагорн. - Ала следите са отпреди два дни. Изглежда, че тук хобитите са се откъснали от речния бряг.

- Какво да правим тогава? - запита Гимли. - Не можем да ги гоним из дебрите на Ветроклин. Пристигнахме без никакви запаси. Ако не ги открием скоро, не виждам каква помощ ще им окажем, освен да седнем край тях и дружно да умрем от глад.

- И трябва да го сторим, ако наистина само това ни остава - каза Арагорн. - Да вървим.

Най-сетне те стигнаха до отвесния край на Дървобрадовия хълм и вдигнаха очи към скалната стена с грубите стъпала, водещи към високата площадка. Слънчеви проблясъци пронизваха забързаните облаци и сега гората не изглеждаше тъй сива и нерадостна.

- Да се качим и да поогледаме наоколо! - каза Леголас. - Все още се задъхвам. С удоволствие бих подишал малко чист въздух.

Пътниците се изкатериха нагоре. Арагорн дойде последен, с бавна крачка - той внимателно проучваше стъпалата и издатините.

- Почти съм уверен, че хобитите са се изкачили дотук - каза той. - Но има и други следи, много странни следи, които не разбирам. Питам се дали от този ръб ще зърнем нещо, което да ни подскаже пътя занапред.

Той се изправи и огледа наоколо, ала не видя нищо съществено. Площадката беше обърната на юг и изток, но само към изток гледката бе открита. Натам дървесните корони се спускаха редица подир редица към равнината, откъдето бяха дошли.

- Голяма обиколка направихме - каза Леголас. - Всички заедно можехме безопасно да стигнем дотук, ако бяхме напуснали Великата река на втория или третия ден, за да поемем на запад. Малцина са способни да предскажат накъде ще ги отведе пътят им, додето не стигнат неговия край.

- Но нали не искахме да идваме във Ветроклин - обади се Гимли.

- Ала ето че сме тук... и с двата крака в капана - каза Леголас. - Гледай!

- Какво да гледам? - запита Гимли.

- Там, сред дърветата.

- Къде? Нямам елфически очи.

- Шшш! По-тихо! Виж! - прошепна Леголас и посочи с ръка. - Долу в гората, точно където минахме преди малко. Той е. Не го ли виждаш как минава от дърво до дърво?

- Виждам, виждам сега! - изсъска Гимли. - Гледай, Арагорн! Не ти ли казвах? Ето го стареца. Цял омотан в мръсни сиви дрипи - затова не го забелязах отначало.

Арагорн се вгледа и съзря бавно крачещ прегърбен силует. Той не бе далече. Приличаше на стар просяк, който крачи морно и се подпира на чепата тояга. Клюмналата му глава не поглеждаше към тях. По други места навярно биха го посрещнали с любезни слова, но сега стояха мълчаливо и усещаха как ги изпълва странно очакване - задаваше се нещо, изпълнено със скрита мощ... или заплаха.

Гимли дълго гледа с широко разтворени очи как силуетът наближава крачка по крачка. Изведнъж не издържа и избухна:

- Лъкът ти, Леголас! Опъни го! Приготви се! Това е Саруман. Не го оставяй да заговори или да ни урочаса! Стреляй пръв!

Леголас хвана лъка и го натегна бавно, сякаш се бореше с нечия чужда воля. С хлабави пръсти измъкна стрела, но не я намести на тетивата. Арагорн стоеше безмълвно, напрегнат и съсредоточен.

- Какво чакаш? Какво ти става? - изрече Гимли със съскащ шепот.

- Леголас е прав - отвърна спокойно Арагорн. - Не можем да застреляме непознат старец така, изневиделица и без предизвикателство, колкото и да ни мъчат страхове и съмнения. Гледай и чакай!

В този миг старецът ускори крачка и с изненадваща бързина достигна подножието на скалната стена. После внезапно надигна поглед, докато тримата стояха неподвижно и се взираха надолу. Из въздуха тегнеше мълчание.

Не можеха да видят лицето му - той бе придърпал качулката надолу, а върху нея бе надянал широкопола шапка, тъй че сянката поглъщаше всичките му черти освен крайчеца на носа и сивата брада.

И все пак Арагорн имаше чувството, че съзира проблясъка на зорки и ясни очи под надвиснали тежки вежди. Най-после старецът наруши мълчанието.

- Добра среща, приятели - изрече той с кротък глас. - Бих искал да си поговорим. Ще слезете ли, или аз да се кача? И без да чака отговор, той взе да се катери.

- Сега! - викна Гимли. - Спри го, Леголас!

- Не казах ли, че искам да си поговорим? - запита старецът. - Махни тоя лък, уважаеми елфе!

Лък и стрела се отрониха от дланите на Леголас и ръцете му безволно увиснаха.

- А ти, уважаемо джудже, ако обичаш, дръпни ръка от дръжката на секирата, докато се добера нагоре! Тя не ще ти потрябва за разговора.

Гимли трепна и застина като камък, само очите му следяха как старецът подскача като планински козел по грубите стъпала. Умората сякаш го бе напуснала. Нещо проблесна, когато той стъпи на площадката, но видението бе прекалено кратко, за да бъдат уверени - мимолетно се бе мярнала белота, сякаш за миг се бе разкрила някаква дреха, обвита в сивите парцали. В тишината се раздаде съскане - Гимли си поемаше дъх.

- Добра среща, казвам пак! - изрече старецът, приближавайки към тях. Когато вече ги деляха само няколко крачки, той спря, облегна се на жезъла и протегнал глава напред, ги огледа изпод качулката - И какво ли дирите по тоя край? Елф, човек и джудже, всички облечени в елфическа носия. Не ще и дума, тука има някаква история, която си струва да се чуе. Насам рядко виждаме такива чудесии.

- Говориш като човек, който добре познава Ветроклин - рече Арагорн. - Така ли е?

- Не чак толкова добре - отвърна старецът, - тая гора трябва да се опознава с

векове. Но сегиз-тогиз идвам насам.

- Можем ли да узнаем името ти, а после да чуем какво имаш да ни кажеш? - запита Арагорн. - Утрото отминава, а ни чака неотложна задача.

- Колкото до това, каквото имах да кажа, вече го чухте: какво дирите и какво можете да разправите за себе си? А пък името ми!...

Вместо да продължи, той избухна в дълъг, тихичък смях. При този звук по тялото на Арагорн пробяга тръпка, странен хладен трепет и все пак не усещаше страх или ужас -това бе по-скоро като внезапната целувка на мразовит въздух, като плясъка на хладен дъжд, разбуждащ заспалия от неспокойна дрямка.

- Името ми! - повтори старецът. - Не се ли досещате вече? - мисля, че сте го чували и преди. Да, чували сте го. Но хайде сега, какво ще ми разправите?

Трима та другари стояха безмълвно.

- Някой друг на мое място би се усъмнил дали задачата ви е почтена, щом я криете - каза старецът. - За щастие аз знам нещичко. Ако не греша, търсите следите на двама млади хобити. Да, хобити. Не ме зяпайте, като че никога не сте чували това странно име. Чували сте го, и аз също. Е, оня ден те се изкатериха дотук и имаха нечакана среща. Олекна ли ви сега? Сигурно ще искате и да узнаете къде са ги отвели? Добре, добре, може и да ви кажа туй-онуй. Но защо стоим? Вашата задача, виждате ли, вече не е толкова срочна, колкото си мислите. Дайте да седнем и да се настаним удобно.

Старецът им обърна гръб и се отдалечи към купчина нападали камъни и скали в подножието на канарата. И тутакси магията сякаш изчезна, трима та се отпуснаха и се раздвижиха. Ръката на Гимли мигом падна върху дръжката на секирата. Арагорн изтегли меча си. Леголас грабна лъка.

Без да им обръща внимание, старецът се наведе и седна на един широк, нисък камък. Сивият плащ се отметна и сега нямаше съмнение - отдолу той бе облечен в бяло.

- Саруман! - викна Гимли и с топор в ръка се хвърли към него. - Говори! Казвай къде си скрил приятелите ни! Какво си им сторил? Говори или така ще ти цепна шапката, че и вълшебник трудно ще я закърпи!

Старецът бе по-бърз. Той скочи на крака и се метна върху една грамадна скала. Изправи се там и изведнъж израсна, надвисна отгоре им. Плащът и сивите парцали отхвръкнаха настрани. Белите му одежди засияха. Той вдигна жезъла, секирата излетя от ръката на Гимли и със звън падна на скалата. Внезапен огън запламтя по меча в неподвижната десница на Арагорн. Леголас изкрещя и отпрати стрелата право нагоре - тя изчезна в огнено сияние.

- Митрандир! - извика елфът. - Митрандир!

- Добра среща за трети път, Леголас! - каза старецът.

Трима та се втренчиха в него. Косата му беше бяла като сняг под слънцето, сияйно бяла бе дрехата му, очите под гъстите вежди бяха пронизващо ясни като слънчеви лъчи, власт се криеше в десницата му. Разкъсвани от изумление, радост и страх, трима та стояха и не намираха думи.

Най-после Арагорн пристъпи от крак на крак.

- Гандалф! - изрече той.- Не сме се и надявали, но ето че в тежък час отново се завръщаш! Какво ли бе замъглило погледа ми? Гандалф!

Гимли не каза нищо, само падна на колене и закри очи.

- Гандалф - повтори старецът, като че диреше в старите спомени отдавна неизричана дума. - Да, това бе името. Аз бях Гандалф.

Той слезе от скалата, вдигна сивия плащ и се омота в него - засиялото слънце сякаш отново потъна в облак.

- Да, можете постарому да ме наричате Гандалф - промълви той с познатия глас на техния стар приятел и водач. - Стани, добри ми Гимли! Не те упреквам, пък и нищо не си ми сторил. Всъщност, приятели, нито едно от оръжията ви не може да ми причини зло. Радвайте се! Отново се срещаме. И то когато отливът започва. Велика буря се задава, но отливът започна.

Той положи ръка върху главата на Гимли, джуджето вдигна очи и изведнъж се разсмя.

- Гандалф! Но ти си в бяло от глава до пети!

- Да, сега съм бял - кимна Гандалф. - И всъщност не ще е грешка да се каже, че *наистина* съм Саруман - Саруман такъв, какъвто би трябвало да бъде. Но хайде сега, разкажете ми за себе си! Откакто се разделихме, минах през огън и водни бездни. Забравих много от онова, що мислех, че зная, и в замяна узнах много, що бях забравил. Виждам безброй далечни неща, но често не съзирам най-близките. Разкажете ми за себе си!

- Какво искаш да узнаеш? - запита Арагорн. - Дълъг ще е разказът за всичко, що се случи подир раздялата ни на Моста. Няма ли първо да споделиш вестите за хобитите? Намери ли ги и в безопасност ли са сега?

- Не, не съм ги намерил - каза Гандалф. - Мрак покриваше долините на Емин Муил и аз не знаех, че са пленени, додето не ми го каза орелът.

- Орелът! - възкликна Леголас. - Виждах един орел да се рее нависоко и надалече - за сетен път го съзрях преди три дни над Емин Муил.

- Да - каза Гандалф, - това бе Гуаихир, Господаря на вятъра, който ме спаси от Ортанк. Изпратих го напред да бди над реката и да събира вести. Остър е взорът му, ала не може да види скритото зад дърво и хълм. Нещичко откри той, нещичко разбрах сам. Пръстенът е отминал надалеч и вече нямаме сили да му помогнем - нито аз, нито който и да било от дружината, що потегли от Ломидол. Безумно близо се разкри на Врага, ала успя да избяга. И аз имах пръст в това: от едно възвишение се преборих с Черната кула и Сянката отмина. После бях изтощен, много изтощен и дълго бродих из мрачни видения.

- Значи знаеш за Фродо! - рече Гимли. - Как са нещата към него?

- Не мога да кажа. Той се изскубна от страшна заплаха, но още много опасности го дебнат. Реши да отиде в Мордор сам и потегли на път - само това знам.

- Не е сам - възрази Леголас. - Мислим, че и Самознай е тръгнал с него.

- Тъй ли! - рече Гандалф, очите му проблеснаха и усмивка огря лицето му. - Тъй ли било? За пръв път го чувам, но не се изненадвам. Добре! Много добре! Олекна ми на душата. Трябва да ми разкажете по-подробно. Сега седнете край мен и разправяйте за пътешествието си.

Тримата другари насядаха на земята край нозете му и Арагорн подхвана разказа. Гандалф дълго слуша мълчаливо, без да задава въпроси. Бе отпуснал ръце на коленете си, очите му бяха притворени. Най-после, когато Арагорн спомена за смъртта на Боромир и сетния му път по Великата река, старецът въздъхна.

- Не доизказваш всичко, за което знаеш или се досещаш, приятелю Арагорн - кротко изрече той. - Бедният Боромир! Не можех да видя какво му се е случило. Тежко изпитание за мъж като него - воин и владетел. Галадриел ми каза, че го дебне заплаха. Но той се е изтръгнал в последния миг. Радвам се. Ненапразно тръгнаха с нас младите хобити, стига и това, що сториха за Боромир. Но ролята им не свършва дотук. Съдбата ги доведе до Ветроклин и идването им бе като търкулване на дребни камъчета, с които започва планинска лавина. Дори сега, докато си говорим тук, чувам първия тътен. Тежко на Саруман, ако бентът се отприщи и го завари далеч от дома!

- В едно не си се променил, скъпи приятелю - каза Арагорн, - вечно говориш със загадки.

- Какво? Със загадки ли? - сепна се Гандалф. - Не! Говорех си сам. Стар навик да разговарям с най-мъдрия, който ми е подръка, уморяват ме дългите обяснения, нужни за по-младите.

Той се разсмя, но сега смехът бе топъл и дружески като слънчев светлик.

- Вече не съм млад, дори по летоброенето на Древните родове - възрази Арагорн. - Няма ли да ми откриеш по-ясно мисълта си?

- Какво да кажа аз тогава? - рече Гандалф и умислено помълча. - Ето как виждам нещата за момента, щом държиш да узнаеш мислите ми колкото се може по-ясно. Врагът, разбира се, отдавна знае, че Пръстенът е на път и че го носи хобит. Знае в каква численост потегли нашият Отряд от Ломидол и какъв е всеки от нас. Но той все още не проумява целта ни. Предполага, че всички заедно отиваме към Минас Тирит; точно това би сторил той на наше място. И според черната му мъдрост това би нанесло тежък удар по неговата мощ. Наистина велик страх го е обзел, като не знае кой ли исполин ще се яви изведнъж с Пръстена на ръката и ще го призове на бой, за да го низвергне и да заеме мястото му. И мисъл не минава през ума му, че бихме желали да го низвергнем и вече *никой* да не заеме трона му. И в най-черните сънища не го спохожда представата, че ще опитаме да унищожим самия Пръстен. Тъкмо тук несъмнено ще видите нашия шанс, нашата надежда. Мислейки само за война, той започна сражението, защото вярваше, че няма време за губене; ако първият удар е достатъчно мощен, може да няма нужда от втори. И той раздвижва преждевременно силите, които отдавна сбираше. Обезумял мъдрец. Ако бе впрегнал цялата си мощ да пази Мордор тъй, че никой да не може да влезе, ако бе вложил цялото си лукавство в издирването на Пръстена, тогава надеждата ни наистина щеше да посърне - нито Пръстен, нито носител щяха да му се изплъзват за дълго. Но сега окото му е забравило своя дом и се взира навън, а най-жадно гледа той към Минас Тирит. Скоро силата му ще връхлети като буря над крепостта. Защото той вече знае, че слугите, изпратени да погубят Отряда, отново са се провалили. Не са открили Пръстена. Не са довели и хобити за заложници. Само това да бяха сторили, за нас ударът можеше да е тежък, дори пагубен. Но нека не помрачаваме сърцата си с мисълта как Черната кула би ги съдила за тяхната доброта и вярност. Врагът се провали... поне засега. Благодарение на Саруман.

- Значи Саруман не е предател? - запита Гимли.

- О, предател е - отвърна Гандалф. - Двоен. И не е ли чудно? Нито едно от последните ни изпитания не изглеждаше тъй скръбно като измяната на Исенгард. Дори само като владетел и пълководец Саруман бе станал твърде силен. Той заплашва народа на Рохан и осуетява помощта му за Минас Тирит, докато главният удар наближава от Изтока. Ала предателското оръжие винаги е опасно за десницата, що го държи. На Саруман също му бе хрумнало да си присвои Пръстена или поне да хване един-двама хобити за злокобните си цели. Тъй че с общи усилия двамата ни врагове успяха само в едно - удивително бързо и точно навреме да доставят Мери и Пипин във Ветроклин, където иначе и кракът им нямаше да стъпи! И още - взаимно се изпълниха с нови съмнения, които разстройват плановете им. Благодарение на Роханските конници Мордор не ще чуе вест за битката, ала Мрачният владетел знае, че двама хобити са били заловени край Емин Муил и поведени към Исенгард против волята на собствените му слуги. Сега ще трябва да се бои както от Минас Тирит, така и от Исенгард. Ако повали Минас Тирит, тепърва ще си има работа със Саруман.

- Жалко, че по средата са нашите приятели - обади се Гимли. - Ако нищо не делеше Исенгард и Мордор, те щяха да се бият, а ние - да гледаме и да чакаме.

- Победителят би излязъл по-могъщ откогато и да било и освободен от товара на съмненията - каза Гандалф. - Но Исенгард не може да се сражава с Мордор, освен ако Саруман пръв се добере до Пръстена. Това вече никога не ще му се удаде. Той още не знае каква заплаха го дебне. И още много неща не знае. Толкова жадуваше да се докопа до плячката, че не можа да изчака у дома си и избърза насам, за да срещне и проследи пратениците си. Но този път закъсня. Още преди да стигне до тия места, битката вече бе свършила и нищо не можеше да се промени. Той не се задържа тук. Надничам в мислите му и виждам съмнения. Горите не са му подвластни. Той вярва, че конниците са изклали и изгорили всичко живо на бойното поле, но не знае дали орките са водили пленници. Не знае и за спречкването между неговите слуги и орките от Мордор, не знае за Крилатия

пратеник.

- Крилатия пратеник! - провикна се Леголас. - Аз стрелях по него с лъка на Галадриел над Сарн Гебир и го повалих от висините. Той ни изпълваше с ужас. Що за ново страшилище е това?

- Такова, че стрелите са безсилни против него - отвърна Гандалф. - Ти си погубил само звяра, що го носи. Добро дело, но Конникът скоро е литнал наново. Защото той е Назгул, един от Деветте, яхнали сега крилати твари. Сянката на техния ужас скоро ще падне над последните армии на нашите приятели, закривайки слънцето. Но още не им е разрешено да пресичат Реката и Саруман не знае за новата форма, която са приели Духовете на Пръстена. Мисълта му лети все към Пръстена. Бил ли е на бойното поле? Намерен ли е? Ами ако Теоден, владетелят на Пределите, се добере до него и узнае за силата му? Само тази опасност вижда и сега бяга към Исенгард, за да удвои и утрои щурма си против Рохан. А през цялото време по-отблизо го дебне друга опасност, но унесен в трескави мисли, той не я вижда. Забравил е за Дървобрад.

- Пак си говориш сам - усмихна се Арагорн. - Не познавам тоя Дървобрад. А за Саруманoвото двойно предателство донякъде се досещах, ала не виждам за какво е допринесло пристигането на двама хобити във Ветроклин, освен да ни тласне към дълга и безплодна гонитба.

- Чакай малко! - викна Гимли. - Друго искам да узная най-напред. Гандалф, тебе ли видяхме снощи или Саруман?

- Със сигурност не съм бил аз - отговори Гандалф, - следователно трябва да предположа, че сте видели Саруман. Явно толкова си приличаме, че мога да извиня желанието ти да пробиеш в шапката ми непоправима дупка.

- Добре де! - рече Гимли. - Радвам се, че не си бил ти.

- Да, добро ми джудже - отново се разсмя Гандалф, - утеха е да знаеш, че поне в това не грешиш. Та не знам ли и аз тегобата на грешките! Но, разбира се, не съм и помислил да те осъждам за посрещането. Как бих могъл, след като толкова често съм съветвал другарите си да подозират даже собствените си ръце, щом имат работа с Врага. Жив да си ми, Гимли, сине на Глоин! Дано някой ден ни видиш един до друг и да разбереш разликата!

- Ами хобитите! - намеси се Леголас. - Дълъг път извървяхме да ги видим, а ти, изглежда, знаеш къде са. Кажи!

- При Дървобрад и ентите - каза Гандалф.

- Ентите! - възкликна Арагорн. - Значи верни са старите легенди за обитателите на горските дебри и великаните - пастири на дърветата? Има ли още енти на тоя свят? Мислех, че те са само спомен от древни времена, ако изобщо някога са били нещо друго освен роханска легенда.

- Роханска легенда ли? - провикна се Леголас. - О, не, всеки елф от Дивите земи е пял песни за древните Онодрими и вековната им скръб. Ала дори и за нас те са само спомен. Ако можех да срещна някой от тях да крачи до днес по света, тогава наистина пак бих се почувствувал млад! Но Дървобрад... това е само другото име на Ветроклин, както го наричат в Общия език, а ти като че говореше за отделна личност. Кой е този Дървобрад?

- А! Сега питаш прекалено много - каза Гандалф. - Знам съвсем малко за неговата дълга, бавна история, ала и то е толкова много, че нямаме време за подобен разказ. Дървобрад е Ветроклин, пазач на гората, най-стар от ентите, най-старото живо същество, което още крачи под слънцето из Средната земя. И наистина се надявам да го видиш, Леголас. Мери и Пипин имаха късмет - срещнаха го тъкмо тук, където седим. Преди два дни той дойде насам и ги отнесе към своето жилище, далеч край корените на планините. Често му се случва да намине тук, особено когато духът му е неспокоен и смутен от слухове за външния свят. Преди четири дни го видях да крачи сред дърветата, мисля, че и той ме видя, защото се спря, но не го заговорих, бях дълбоко унесен в мисли и скован от умора подир борбата с окото на Мордор; той също не заговори и не изрече

името ми.

- Може и той да те е помислил за Саруман - каза Гимли. - Но ти говориш за него като за приятел. Аз пък мислех, че Ветроклин е опасен.

- Опасен! - възкликна Гандалф. - Та не съм ли опасен и аз - по-опасен от всичко, що бихте срещнали, освен ако попаднете живи пред трона на Мрачния владетел. И Арагорн е опасен, и Леголас. Опасности те обграждат, Гимли, сине на Глоин, защото и ти си опасен по свой начин. Гората на Ветроклин несъмнено е опасна... не на последно място за ония, които прибързват със секирата, а и самият Ветроклин е страховит, ала въпреки това е мъдър и любезен. Сега обаче чашата на бавния му, тежък гняв прелива и изпълва цялата гора. Хобитите пристигнаха и вестите, които донесоха, бяха последната капка - тя скоро ще се превърне в потоп, но вълната е обърната срещу Саруман и секирите на Исенгард. Назрява нещо, което не се е случвало от Стари времена - ентите ще се събудят и ще открият, че са силни.

-Какво ще сторят? - смаяно запита Леголас.

- Не знам - рече Гандалф. - Мисля, че и те не знаят. Питам се...

Той замълча, привел замислено глава.

Тримата го гледаха. През бягащите облаци слънчев отблясък падна върху ръцете му, отпуснати на скута с дланите нагоре - сякаш светлина ги изпълни като вода в прозрачна чаша. Най-после той вдигна очи и се загледа право в слънцето.

- Утрото отминава - каза той. - Скоро ще трябва да вървим.

- Ще идем ли да намерим нашите приятели и да видим Дървобрад? - запита Арагорн.

- Не - отговори Гандалф. - Не натам е пътят ви. Словата ми бяха изпълнени с надежда. Ала само с надежда. А тя не е победа. Войната връхлетя върху нас и нашите приятели, война, в която само употребата на Пръстена би ни осигурила победата. С велика скръб и велик страх ме изпълва това - много ще трябва да унищожим и можем всичко да загубим. Аз съм Гандалф, Гандалф Белия, ала Черното все още е по-могъщо.

Той се изправи и засенчвайки очи, се загледа на изток, сякаш различаваше в далечината нещо невидимо за тях. После поклати глава и продължи с тих глас:

- Не, вече е недосегаем за нас. Поне от това да сме доволни. Пръстенът вече не може да ни изкушава. Ще трябва да преминем през тежки изпитания, на косъм от отчаянието, ала поне тая гибелна заплаха отмина. - Той се обърна. - Хайде, Арагорн, сине на Араторн! Не съжалявай за избора си в долината на Емин Муил и не мисли, че гонитбата е била напразна. Сред съмненията ти избра пътеката, която изглеждаше вярна - праведен бе изборът и заслужи награда. Така се срещнахме навреме, а иначе би станало късно. Но търсенето на другарите приключи. Дадената дума ще ви посочи накъде да потеглите сега. Трябва да стигнете до Едорас и да посетите Теоден в двореца му. Защото сте нужни. Сега Андурил трябва да разкрие блясъка си в битката, която тъй дълго чака. В Рохан нахлу война и още по-страшно зло: Теоден е болен.

- Значи вече никога не ще видим веселите млади хобити? - запита Леголас.

- Не казах такова нещо - рече Гандалф. - Кой знае? Имайте търпение. Идете където трябва и се надявайте! Към Едорас! И моят път е натам.

- Дълъг е този път за пешеходец, бил той млад или стар - каза Арагорн. - Боя се, че докато стигнем, битката отдавна ще е свършила.

- Ще видим, ще видим - каза Гандалф. - Идвате ли с мене?

- Да, ще потеглим заедно - каза Арагорн. - Но не се съмнявам, че можеш да стигнеш там преди мене, стига да поискаш.

Той се изправи и дълго гледа към Гандалф. Останалите мълчаливо се дивяха на тия двама, застанали един срещу друг. Сивият силует на човека, Арагорн, син на Араторн, бе висок и суров като камък, десницата му лежеше на дръжката на меча, сякаш могъщ крал бе пристъпил от морските мъгли към бреговете на простосмъртния народ. Пред него се извисяваше старият силует - бял, засиял,

като че незнайна светлина пламтеше в него, прегърбен под товара на годините, ала изпълнен с недостъпна за кралете мощ.

- Не казвам ли истината, Гандалф - изрече най-сетне Арагорн, - че можеш да отидеш където пожелаеш по-бързо от мене? И това ще кажа още: ти си наш предводител и знаме. Мрачният владетел има Деветте. Но ние имаме Един, по-могущ от тях - Белия конник. Той е минал През огън и бездни и те ще тръпнат пред него. Нека ни води - ние ще го следваме.

- Да, ще те следваме заедно - каза Леголас. - Но преди това би ми олекнало на сърцето, Гандалф, ако чуя какво ти се случи в Мория. Няма ли да ни разкажеш? Не можеш ли да се задържиш поне за да споделиш с приятелите си как се избави? Прекалено много се задържах вече - отвърна Гандалф. - Времето не чака. Но и цяла година да имах, пак нямаше да ви кажа всичко.

- Тогава разкажи каквото желаеш и колкото позволява времето! - обади се Гимли. - Хайде, Гандалф, кажи ни как се пребори с балрога!

- Не го споменавай! - каза Гандалф и сякаш за миг болезнен облак засенчи лицето му; той поседя мълчаливо и изглеждаше стар като смъртта. - Дълго падах аз - бавно изрече той най-сетне, като че мъчително се бореше със спомените. - Дълго падах и той падаше с мен. Неговият огън ме обвиваше. Изгарях. После рухнахме в дълбоки води и настана мрак. Студено бе там като приждаща смърт - едва не замръзна сърцето ми.

- Дълбока е бездната под Дуриновия мост и никой не я е измерил - промълви Гимли.

- И все пак има дъно, далеч от светлина и хорски взор - каза Гандалф. - Там стигнах накрая, до последните каменни основи. А той все така бе до мен. Огънят му бе изгаснал, ала сега той се бе превърнал в слузеста твар, по-мощна от змия удушвач. Сражавахме се далеч от живата земя, в дълбините, где времето няма мяра. Все тъй ме притискаше той, все тъй го сечах аз, додето най-сетне побягна из мрачни тунели. Те не са дело на Дуриновия народ, Гимли, сине на Глоин. Далече, далече под най-дълбоките галерии на джуджетата, безименни твари гризат света. Дори и Саурон не ги познава. По-стари от него са те. Аз бродих там, ала не ще помрача белия ден с разказа си. Сред онова отчаяние врагът бе единствената ми надежда и аз го гоних по петите. И тъй най-после той ме изведе към тайните проходи на Хазад-дум - прекалено добре ги познаваше. Издигахме се все нагоре и нагоре, додето стигнахме Стълбата без край.

- Незнайна е тя от древни времена - каза Гимли. - Мнозина казваха, че никога не е била изграждана и съществува само в легендите, но други твърдят, че е била унищожена.

- Изградена е и никога не е била унищожавана - отвърна Гандалф. - От най-дълбоката тъмница до най-високия връх се катереше тя в непрестанна спирала, издигаше се на хиляди и хиляди стъпала, додето излезе най-накрая в Дуриновата кула, изсечена от живата скала на Зиракзигил, непристъпния Среброзъб.

Там, върху Келебдил, имаше самотно прозорче сред снега, а пред него се разстилаше тясна площадка, шеметно зловеща над мъглите на света. Ослепително грееше слънцето там, ала долу всичко тънеше в облаци. Той изскочи навън и избухна в нови пламъци, щом го последвах. Нямаше кой да ни види, иначе навярно и след векове щяха да се пеят песни за Битката на Върха. (Гандалф изведнъж се разсмя.) Но какво ли биха казали в тия песни? Ония, що гледаха от далечните низини, мислеха, че буря е увенчала планината. Гръмотевици чуваха, мълнии, казваха те, блъскат Келебдил и строшени отскачат на дълги огнени езици. Какво още? Огромен облак от дим и пара се надигна край нас. Лед се сипеше като дъжд. Аз низвергнах врага си, той рухна от висините и разби планинския склон, където намери гибелта си. Сетне мракът ме обгърна, отлъчи ме от мислите, от времето и ме залута надалеч по друмища, за които не ще говоря. Гол се завърнах - за кратко, додето изпълня дълга си. И гол лежах на планинския връх. Зад мен кулата бе стрита на прах, прозорецът бе изчезнал, ожарени и строшени камъни

задръстваха срутената стълба. Бях сам, забравен, без път за спасение от коравия рог на света. Лежах там, отправил взор нагоре, а звездното колело се въртеше над мен и всеки ден бе дълъг като цял земен живот. До ушите ми неясно долитаха сбраните звуци на всички земи - покълване и смърт, песен и ридание, бавният вечен стон на претоварения камък. И тъй накрая отново ме намери Гуаихир, Господаря на вятъра, взе ме и ме отнесе.

- Така ми било писано, все да ти бъда товар, мой другарю в нужда - казах аз.

- Товар си бил - отвърна той, - но не и днес: Като лебедов пух си лек в ноктите ми. Слънцето прозира през теб. Всъщност мисля, че вече не съм ти нужен - ако те пусна, ще полетиш по вятъра.

- Не ме изпускай! - изпъшках аз, защото усещах как се завръща животът. - Отнеси ме в Лотлориен!

- Точно тъй заръча и Владетелката Галадриел, която ме прати да те диря - отвърна той.

Така пристигнах в Карас Галадон и открих, че току-що сте си заминали. Задържах се там, сред вечното време на тая страна, където дните носят изцеление, а не разруха. Изцелих се и бях облечен в бяло. Съвети дадох и съвет получих. По незнайни пътища дойдох сетне насам и нося вести за някои от вас. На Арагорн ми заръчаха да кажа това:

Где са твоите Дунеданци, Елесар, Елесар
Чака ги да се завърнат отдалеч пътят стар.
За Изгубените иде час да вдигнат глави,
Сивият отряд от север все напред ще върви.
Но съдбата днес за тебе отреди мрачен път -
път незнаен към Морето, там где Мъртвите бдят.

За Леголас Владетелката праща тия слова

Леголас Зеленолист, рожба на горите,
радостно до днес живя. Бягай от вълните!
Ако чуеш да крещят чайки над морето,
няма да намери мир в лес зелен сърцето.

Гандалф замълча и притвори очи.

- Значи за мен не е пратила вест? - промълви Гимли и сведе глава.

- Мрачни са нейните слова - каза Леголас - и неясни за онзи, комуто са посветени.

- Това не ме утешава - отвърна Гимли.

- Че какво? - запита Леголас. - Би ли желал да ти разкаже открито за идната гибел?

- Да, ако няма що друго да ми каже.

- Какво, какво? - прошепна Гандалф и отвори очи. - Да, мисля, се досещам що могат да значат словата й. Прости ми, Гимли! За кой ли път вече размишлявах над вестите. Разбира се, че прати думи и за теб и те не са нито мрачни, нито печални. „На Гимли, син на Глоин - каза тя, - предай поздрав от неговата Владетелка. Носителю на кърдрицата, където и да отидеш, мислите ми ще са с теб. Но избирай добре срещу кое дърво ще надигнеш секирата!"

- В щастлив час се завръщаш при нас, Гандалф - викна джуджето и заподскача с гръмка песен на някакъв странен джуджешки език. - Хайде, хайде! - изкрещя той, размахвайки секирата. - Щом главата на Гандалф вече е неприкосновена, дайте да намерим някоя друга, подходяща за цепене!

- Не ще се наложи да дириш далече - каза Гандалф и се надигна от камъка. - Хайде! Изтече времето, отредено за дружеска среща подир раздялата. Сега е нужна бързина.

Той пак се омота в стария дрипав плащ и поведе другарите си. Бързо се спуснаха от високата площадка и отново пресякоха гората по брега на Ентомил. Не изрекоха нито дума, докато не стъпиха на тревата отвъд зеления свод на Ветроклин. От конете нямаше и следа.

- Не са се завърнали - каза Леголас. - Тежък път ни чака.

- Аз няма да вървя пеш. Времето напредва - каза Гандалф. Той вдигна глава и протяжно изсвири с уста. Звукът бе тъй ясен и остър, че тримата се смаяха, чувайки подобна мелодия от старите брадати устни. Изсвири трикратно, сетне им се стори, че с източния вятър откъм равнините се носи далечно и глухо конско цвилене. Зачакаха, изпълнени с удивление. Не след дълго долетя тропот на копита - отначало само лека тръпка в земята, доловима единствено за Арагорн, който се бе изпънал на тревата, сетне все по-гръмко и ясно отекнаха бързите удари.

- Конят не е сам - каза Арагорн.

- Разбира се - отвърна Гандалф. - Тежички сме за един кон.

- Три са - каза Леголас, отправил поглед към равнината. - Вижте как препускат! Ето Азуфел, ето и моя приятел Арод до него!

Но още един се носи край тях - огромен кон. Никога не съм виждал такъв.

- Няма и да видиш - каза Гандалф. - Това е Сенкогрив. Той е предводител на *Меарасите,* властелин сред конете, и дори Теоден, кралят на Рохан, не е виждал по-съвършен жребец. Нима не лъщи като сребро, не препуска ли плавно като поток? За мене идва - конят на Белия конник. Заедно потегляме на бой.

Още преди старият вълшебник да довърши думите си, огромният жребец се зададе с мощни крачки по склона; козината му блестеше, гривата му се вееше от бързия бяг. Не след дълго дотичаха и другите два. Щом зърна Гандалф, Сенкогрив забави ход и гръмко изцвили, после леко изприпка напред, приведе гордата си глава и притисна ноздри към шията на стареца.

- Дълъг е пътят от Ломидол, друже мой - погали го Гандалф, - но ти си умен и бърз, знаеш кога да дойдеш. А сега да препуснем двама надалеч и нека вече никога не се разделяме!

След малко другите коне дотичаха и кротко спряха край пътниците, сякаш чакаха заповеди.

- Незабавно тръгваме към Медуселд, двореца на вашия владетел Теоден - тържествено се обърна към тях Гандалф и те сведоха глави. - Времето не чака, тъй че ще ни разрешите да ви яздим, приятели. Молим ви да покажете на какво сте способни. Азуфел ще носи Арагорн, а Арод - Леголас. Гимли ще сложа пред себе си и вярвам, че Сенкогрив не ще възрази да ни носи и двамата. Ще се забавим само колкото да утолим жаждата.

- Сега разбирам част от снощната загадка - каза Леголас и леко се метна върху гърба на Арод. - Не знам от страх ли са избягали снощи, или не, ала конете са срещнали своя вожд Сенкогрив и радостно са го приветствували. Гандалф, знаеше ли, че той се навърта насам?

- Да, знаех - отвърна вълшебникът. - Отправих мисълта си към него и го помолих да бърза; вчера той бе далече на юг от тия земи. И нека отново ме понесе вихрено назад!

Гандалф пошепна нещо на Сенкогрив и конят препусна с бърза стъпка, но без да изпреварва останалите. След малко рязко свърна настрани, избра един нисък бряг, прегази реката и ги поведе право на юг през просторни голи равнини. Вятърът гонеше сиви вълни из безкрайната степ. Не се виждаше ни път, ни диря, ала Сенкогрив не спря и за миг да избере посоката.

- Сега се е насочил право към двореца на Теоден под склоновете на Белите планини - каза Гандалф. - Тъй ще спестим време. Главният северен път минава по сигурните земи покрай реката в Източен Емнет, но Сенкогрив познава всяка пътека сред блата и низини.

Час след час яздиха през пасища и речни долини. Често тревата се издигаше над коленете на ездачите и конете им сякаш плуваха в сивозелено море.

Неведнъж се натъкваха на прикрити блата и просторни поляни, обрасли с острица, трептяща над влажни, коварни мочури, но Сенкогрив намираше път и останалите коне следваха дирята му. На запад слънцето бавно се търкулна от небето. Зареяли взор надалеч из необятната равнина, ездачите го видяха за миг да потъва сред тревата като червен пламък. На границата на хоризонта от двете му страни едва забележимо проблесна пурпур по плещите на планините. Сякаш дим се надигна и помрачи с кървав цвят слънчевия диск, като че светилото бе подпалило тревата, преди да се провали в земните недра.

- Натам е Роханският пролом - каза Гандалф. - Сега е точно на запад от нас. Там се крие Исенгард.

- Виждам грамаден облак дим - каза Леголас. - Какво ли значи това?

- Война и сражение! - отвърна Гандалф. - Препускай!

Глава 6

КРАЛЯТ НА ЗЛАТНИЯ ЗАМЪК

Те препускаха през залеза, през бавно падащия здрач и приждащата нощ. Когато най-сетне спряха и слязоха от конете, дори Арагорн бе морен и вцепенен. Гандалф им разреши само няколко часа почивка. Леголас и Гимли заспаха, Арагорн се изпъна по гръб, ала Гандалф остана прав и подпрян на жезъла, се загледа из мрака на изток и на запад. Всичко тънеше в тишина, не се виждаше, ни чуваше жива твар. Когато отново станаха на крака, нощта бе прорязана от дълги облаци, подгонени от мразовит вятър. Под хладната луна продължиха пътя си също тъй стремително, както и през деня.

Часовете отлитаха, а те препускаха и препускаха. Гимли клюмаше и би паднал от седлото, ако не го разтърсваха яките ръце на Гандалф. Морни, но горди, Азуфел и Арод следваха неуморния си предводител - едва забележима сива сянка сред здрача. Отминаваха миля след миля. Лунният сърп потъна сред облаците на западния хоризонт.

Пронизващ хлад изпълни въздуха. На изток мракът бавно се преля в студена дрезгавина. Далече наляво червени лъчи избликнаха над черните стени на Емин Муил. Зората изгря ясна и светла, бръснещ вятър пресичаше пътя им и отминаваше над полегналите треви. Изведнъж Сенкогрив се закова на място и изцвили. Гандалф посочи напред.

- Вижте! - извика той и всички вдигнаха морни очи. Пред тях се издигаха планините на Юга - увенчани с бяло, изпъстрени с черно. Степите се простираха до хълмовете в подножието им и се преливаха в многобройни долини - все още смътни и мрачни, недокоснати от утринни лъчи, те се виеха към сърцето на великите планини. Най-широката се разтваряше право пред пътниците като дълъг залив сред хълмовете. Далече напред зърнаха безредно нахвърлян планински масив с единствен висок връх, край входа на долината се възправяше като страж самотно възвишение. В подножието му като сребърна черта се лееше река, извираща от закътаните поля, нейде далече на склона съзряха сияние, златист отблясък в лъчите на изгряващото слънце.

- Говори, Леголас! - каза Гандалф. - Кажи ни що виждаш пред нас!

Засенчвайки очи от косите лъчи на младото слънце, Леголас се вгледа напред.

- Виждам бял поток да се спуска от снеговете - каза той. - Там, където напуска сянката на долината, откъм изток се издига зелен хълм. Ограден е с ров, могъща стена и остра ограда. Отвътре се подават покриви на къщи, а в средата, върху зелена тераса се извисява огромен човешки дворец. И ако не ме лъжат очите, покривът му е златен. Надалеч огрява блясъкът му. Златни са и колоните край портата. Там са застанали мъже в искрящи ризници, но всички останали още спят

по къщите.

- Едорас се нарича този град - каза Гандалф, - а онзи златен замък е Медуселд. Там живее Теоден, син на Тенгел, крал на Роханските предели. Дойдохме с изгрева. Сега можем ясно да видим пътя си. Но ще трябва да яздим по-предпазливо - войната чука на прага и Рохиримите, Повелители на конете, не спят, макар отдалеч да изглеждат заспали. Не докосвайте оръжието, не изричайте надменни слова, докато не се изправим пред трона на Теоден - това ви съветвам.

Разливаше се светло, ясно утро и птиците пееха, когато пътниците стигнаха до потока. Той бързо се лееше към равнината и отвъд подножието на хълмовете завиваше в широка дъга на изток, за да се влее в далечния, обрасъл с тръстики Ентомил. Земите тук бяха зелени - безброй върби растяха из влажните ливади и по тревистите речни брегове. Из южните области те вече усещаха наближаващата пролет и протягаха дълги пръсти със зачервени връхчета. Нагоре по течението между два ниски бряга имаше брод, дълбоко утъпкан от минаващите коне. Пътешествениците пресякоха и излязоха на широк коларски път, водещ към възвишенията.

В подножието на оградения хълм пътят навлизаше в сянката на високи зелени могили. По западните им склонове тревата белееше, сякаш наръсена със сняг - дребни цветчета бяха нацъфтели там като безброй звезди сред зеленината.

- Вижте! - каза Гандалф. - Колко красиви са тия ясни очи сред тревата. Вечен спомен, *симбелмине* ги наричат хората по този край, защото цъфтят през всички сезони и растат само там, където мъртвите намират покой. Гледайте! Стигнахме до величавите могили, в които спят прадедите на Теоден.

- Седем могили отляво и девет отдясно - каза Арагорн. - Много поколения са отминали, откакто е изграден златният дворец.

- Петстотин пъти се рониха оттогава червени листи в моя роден Мраколес - каза Леголас, - ала за нас това изглежда само кратък миг.

- Но на конниците от Пределите им се струва толкова отдавна - добави Арагорн, - че само песните носят спомена за изграждането на този дворец, а годините преди него се губят в мъглите на времето. Сега наричат тия земи свой роден край, а езикът им се е откъснал от речта на северните им братя.

И той запя тихо и бавно на някакъв незнаен за елфа и джуджето език; и все пак те се заслушаха, защото в мелодията имаше скрита мощ.

- Това, предполагам, е езикът на Рохиримите - каза Леголас, - защото прилича на тия земи - на места богат и необятен, другаде твърд и суров като планините. Но не мога да отгатна какво означава, освен че е изпълнен със скръбта на простосмъртните.

- Ето какво гласи на Общия език - каза Арагорн, - доколкото мога да го преведа.

Где ли е конят с ездача? Рогът засвирил къде е?
Где ли е бронята, шлемът, где ли косата се вее?
Где е ръката със арфа, где ли огнището грее?
Где ли са пролет и лято, где ли пшеницата зрее?
Дъжд ги отнесе и вятър над планини и над степи;
дни отминават на запад в хълмове мрачни и слепи.
Кой ще повика обратно дим на изтлели дървета,
времето кой ще завърне иззад далечни морета?

Тъй е говорил в древни времена отдавна забравен рохански певец, припомняйки си как снажен и красив е бил Еорл Млади, който препуснал насам откъм Севера; крилати били нозете на неговия жребец Феларофф, бащата на конете.

С тия думи пътниците отминаха безмълвните могили. Следвайки криволичещия път по зелените плещи на хълмовете, най-сетне стигнаха до бруленитe от вятъра мощни стени и до портите на Едорас.

Насядалите там мъже в лъскави ризници мигом скочиха на крака и преградиха пътя с копията си.

- Стойте, незнайни нам странници! - викнаха те на езика на Ездитните предели и запитаха за имената и целта на чужденците В очите им блестеше удивление, но не и дружелюбност, а към Гандалф се вгледаха мрачно.

- Добре разбирам речта ви - отвърна той на същия език, - ала малцина чужденци биха я проумели. Ако очаквате отговор, защо тогава не говорите на Общия език, както е обичайно из Запада?

- Крал Теоден повели през тия порти да минава само онзи, който е приятел и познава нашия език - отвърна един от стражите. - В дни на рат тук никой не е желан гост освен нашите сънародници и ония, що са дошли от Мундбург в страната Гондор. Кои сте вие, че идвате нехайно през степта в тъй необичайно облекло и яздите коне като нашите? Отдавна стоим на стража тук и ви гледахме отдалече. Никога не сме виждали тъй странни ездачи и тъй величав кон като този, който те носи. Той е от *Меарасите,* стига някаква магия да не е заблудила очите ни. Кажи, не сте ли магьосници, съгледвачи на Саруман или сътворени от него видения? Говори сега, без да се бавиш!

- Не сме видения - каза Арагорн - и очите не ви лъжат. Наистина яздим ваши коне, както сигурно сте разбрали още преди да запитате. Но конекрадец рядко се завръща към конюшнята. Ето Азуфел и Арод, с които само преди два дни ни услужи Еомер, Трети воевода на Пределите. Сега ги водим обратно, както му обещахме. Нима Еомер не се е завърнал да предупреди за идването ни?

Смут замъгли погледа на стражника.

- За Еомер нищо не мога да кажа - отвърна той. - Ако говорите истината, Теоден несъмнено ще да е чул за вас. Може идването ви да не е било съвсем неочаквано. Само преди две нощи Змийския език дойде да ни каже, че Теоден повелява ни един чужденец да не мине през тия врати.

- Змийския език? - повтори Гандалф, пронизвайки стражника с поглед. - Ни дума повече! Нямам работа със Змийския език, а с Владетеля на Пределите. Бързам. Няма ли да отидеш, или да пратиш някого с вестта, че сме дошли?

Той втренчи поглед към войника и очите му просветнаха изпод гъстите вежди.

- Да, ще отида - бавно отговори пазачът. - Но чии имена да съобщя? И какво да кажа за теб? Стар и морен изглеждаш сега, ала ми се чини, че отвътре си суров и безпощаден.

- Добре виждаш и добре говориш - отвърна вълшебникът. - аз съм Гандалф. Завърнах се. И гледай! Аз също връщам кон. Ето великия Сенкогрив, когото чужда ръка не ще укроти. А до мене е Арагорн, син на Араторн, наследник на Кралете, и той отива към Мундбург. Тук са и нашите другари - елфът Леголас и джуджето Гимли. Иди сега да кажеш на господаря си, че чакаме пред портите, че искаме да говорим с него, ако разреши да влезем в покоите му.

- Странни имена изричаш! Но ще ги съобщя, както заръчваш, и ще узная волята на господаря - каза стражникът. - Почакайте малко тук и ще се върна с вест какво е благоволил. Но не хранете надежди! Мрачни дни настанаха.

Той бързо се отдалечи, оставяйки чужденците под зорката охрана на другарите си. След малко се върна и изрече:

- Последвайте ме! Теоден ви разрешава да влезете, но ще трябва оставите на прага всяко оръжие, та било то и проста пръчка. Привратниците ще го съхранят.

Мрачната порта се открехна. Пътниците влязоха в колона подир своя водач. Озоваха се на широка алея, покрита с дялани камъни, която ту се виеше нагоре, ту изкачваше кратки, умело разположени стълбища. Отминаха много дървени къщи и сенчести порти. В каменен канал край пътя искряха и бълбукаха водите на чист поток. Най-сетне стигнаха до короната на хълма. Тук, над зелена тераса, се издигаше висока платформа, а в подножието й, от камък, издялан като конска глава, бликаше бистър извор; под него имаше просторен басейн, откъдето водата преливаше, за да подхрани бързия поток. По зелената тераса се издигаше

широка каменна стълба и от двете страни на последното стъпало имаше каменни пейки. Тук отново седяха стражи с голи мечове на коленете. Златисти коси се разстилаха по раменете им, слънце бе емблемата на зелените им щитове, дългите им ризници бяха огледално излъскани, а когато се изправиха, те сякаш се извисиха на ръст над простосмъртните.

- Ето вратата пред вас - каза водачът. - Сега трябва да се връщам на пост пред градските порти. Сбогом! И дано Владетелят на Пределите бъде благосклонен към вас!

Той се обърна и бързо заслиза по пътя. Под погледите на снажните стражници четиримата се изкачиха по дългата стълба. Безмълвно се извисяваха пазачите и не изрекоха нито дума, докато Гандалф не стъпи на покритата с плочки площадка в края на стълбата. Тогава изведнъж произнесоха със звънки гласове любезно приветствие на своя език.

- Привет, странници от далечен край! - казаха те и в знак на мир обърнаха мечовете си с дръжките към пътешествениците. Слънцето заискри по украсата от зелени камъни. После единият от стражниците пристъпи напред и заговори на Общия език.

- Аз съм привратникът на Теоден - каза той. - Хама е името ми. Тук трябва да ви помоля да оставите всякакво оръжие, преди да влезете.

Леголас му подаде своя кинжал със сребърна дръжка, колчана и лъка.

- Пази ги добре - каза той, - защото идват от Златната гора и са ми подарък от Владетелката на Лотлориен.

Изумление изпълни погледа на снажния мъж и той бързо положи оръжията край стената, сякаш се боеше да ги докосне за по-дълго.

- Никой не ще ги пипне, обещавам ти - каза той.

Арагорн се поколеба.

- Не ми е по волята - каза той - да свалям меча си или да предам Андурил в чужди ръце.

- Такава е волята на Теоден - отвърна Хама.

- Не съм сигурен дали волята на Теоден, син на Тенгел, та бил той и господар на Пределите, може да надделее над волята на Арагорн, син на Араторн и наследник на Елендил Гондорски.

- Тук е дворецът на Теоден, а не на Арагорн, та бил той дори крал на Гондор в престола на Денетор - изрече Хама, пристъпвайки бързо към вратата, за да препречи пътя. Сега бе стиснал меча и острието сочеше към чужденците.

- Празни приказки - каза Гандалф. - Безсмислена е заповедта на Теоден, но няма и смисъл да възразяваме. Безумие или мъдрост, но всеки крал заповядва в своя дворец.

- Вярно - каза Арагорн. - И аз бих изпълнил каквото ми заръча стопанинът, та дори това да бе проста дърварска колиба, стига да носех, който и да било меч освен Андурил.

- Както и да го наричаш - каза Хама, - тук ще го положиш, ако не искаш да се биеш сам срещу всички мъже на Едорас.

- Не сам! - възрази Гимли, опипвайки острието на секирата и гледайки мрачно към стражника, сякаш той бе младо дръвче, което Гимли си бе наумил да отсече. - Не сам!

- Хайде, хайде! - рече Гандалф. - Тук всички сме приятели. Или поне би трябвало да бъдем; единствено смехът на Мордор ще ни възнагради, ако се скараме. Задачата ми е спешна. Във всеки случай ето ти *моя* меч, добри ми Хама. Пази го добре. Гламдринг се нарича и елфи са го изковали в древни времена. А сега ме пусни да мина. Хайде, Арагорн!

Арагорн бавно разкопча пояса си и сам облегна меча, изправен до стената.

- Тук го оставям - каза той, - ала заповядвам да не го докосваш и да не разрешаваш ничия друга ръка да стори това. В тая елфическа ножница се крие Мечът, що бе строшен и наново изкован. Телчар пръв го е създал в незнайни

времена. Смърт ще сполети всеки, който изтегли Елендиловия меч, без да е наследник на Елендил. Пазачът отстъпи и смаяно изгледа Арагорн.

- Ти май си долетял с крилете на песента от забравени дни - каза той. - Ще бъде както заповядваш, повелителю!

- Е, добре - каза Гимли,- щом Андурил ще й прави компания, значи и моята секира може да постои тук, без да се срамува. (Той остави оръжието си на плочките.) А сега, ако всичко е както искаше, пусни ни да говорим с господаря ти.

Стражникът продължаваше да се колебае.

- Жезълът - обърна се той към Гандалф. - Прости ми, но и той трябва да остане пред вратата.

- Безумие! - възкликна Гандалф. - Предпазливостта е едно, грубостта - съвсем друго. Аз съм стар. Ако не мога да се подпирам на тоягата си, за да крача, тогава ще седя отвън, докато Теоден сам реши да докуцука насам, та да поговорим.

Арагорн се разсмя.

- Всеки си има нещо прекалено скъпо, за да го повери на чужди ръце. Но нима ще лишите стареца от опора? Хайде, няма ли да ни пуснеш да влезем?

- В ръцете на вълшебник жезълът може да бъде и нещо повече от опора за старите нозе - отвърна Хама. Той втренчено изгледа ясеновия жезъл, на който се подпираше Гандалф. - Ала в труден миг достойният мъж трябва да се довери на мъдростта си. Вярвам, че сте приятели без зъл умисъл и заслужавате уважение. Можете да влезете.

Стражите вдигнаха тежките резета на портите, натиснаха навътре и те със скърцане се завъртяха бавно на огромните си панти. Пътниците влязоха. След чистия въздух над хълма вътре им се стори мрачно и задушливо топло. Залата бе дълга, просторна, изпълнена със сенки и мъждиви светлинки, мощни колони поддържаха високия свод. Но тук-там ярки слънчеви лъчи проникваха като сияйни копия през източните прозорци, разположени високо под стряхата. В центъра на свода имаше куличка за проветрение и сред излитащия през отвора рядък дим се мяркаше късче бледосиньо небе. Когато очите им посвикнаха с полумрака, пътниците различиха, че подът е покрит с многоцветни плочки, разклонени руни и странни емблеми се преплитаха под нозете им. Сега забелязаха, че колоните са богато гравирани и мътно блестят от злато и едва забележими багри. Множество гоблени висяха по стените и по просторните им платна крачеха фигури от древни легенди - някои замъглени от времето, други от сянката. Но една от тях бе огряна от слънцето - млад мъж на бял кон. Той свиреше с огромен рог и вятърът развяваше жълтата му коса. Конят бе вдигнал глава с широко разтворени, зачервени ноздри; той цвилеше, надушвайки далечна битка. Зелено-бяла пенеста вода струеше край коленете му.

- Вижте Еорл Млади! - каза Арагорн. - Така препускал той от Севера към битката сред Полята на Келебрант.

Четиримата другари закрачиха напред покрай буйния огън, пламтящ в дългото огнище насред залата. После спряха. В дъното, отвъд огнището, имаше подиум с три стъпала, обърнат на север, към вратата; в средата на подиума се издигаше голям позлатен трон. На него седеше мъж, дотолкова прегърбен от старост, че едва ли не приличаше на джудже, но белоснежната му коса се спускаше дълга и гъста на тежки плитки изпод тънкия златен обръч на челото му. Над веждите му сияеше самотен бял диамант. Като сняг лежеше брадата по коленете му, ала запазили и досега яркия си плам, очите му просветнаха, щом се взря в пришълците. Зад трона стоеше жена в бяло. На стъпалото до нозете му седеше съсухрено старче с бледо, хитровато лице и тежко отпуснати клепачи.

Настъпи мълчание. Старецът не помръдваше на трона. Най-сетне Гандалф заговори:

- Привет, Теоден, син на Тенгел! Аз се завърнах. Виж! Бурята се задава и днес всички приятели трябва да опрат рамо до рамо, за да не загинат един по един.

Старецът бавно стана на нозе, подпирайки се тежко на къс черен жезъл с

дръжка от бяла кост и сега пришълците видяха, че макар и прегърбен, той все още е висок, а на младини навярно е бил снажен и величав.

- Поздравявам ви - изрече той, - а навярно чакате да ви кажа и „добре дошли". Но, честно казано, съмнявам се дали си добре дошъл тук, уважаеми Гандалф. Винаги си бил вестоносец на бедите. Злочестия те следват като гарвани - все по-чести и по-лоши. Не ще си кривя душата - когато чух, че Сенкогрив се е завърнал без ездач, зарадвах се на коня, но още по-радостен бях, че липсва ездачът, а когато Еомер донесе вестта, че най-сетне си отминал към вечния си дом, аз не се нажалих. Но рядко са верни вестите отдалеч. Ето те пак! И както можеше да се очаква, с теб идат още по-страшни беди. Защо да си ми добре дошъл, Гандалф Буревестник? Кажи. И той бавно се отпусна на трона.

- Право думаш, господарю - обади се бледото старче на подиума. - Няма и пет дни, откакто пристигна скръбната вест, че в Западните предели е загинал син ти Теодред, твоя дясна ръка и Втори воевода на Пределите. На Еомер не можеш да се довериш. Малцина ще останат да пазят стените ти, ако му дадеш власт. А току-що узнахме от Гондор, че Мрачния владетел се е раздвижил на изток. Ето в какъв час е избрал да се завърне тоя скитник. Наистина, защо да си ни добре дошъл, уважаеми Буревестнико? *Латспел* бих те нарекъл аз, Зловест, а нали поговорката казва: „Зла вест - зъл гост".

Той мрачно се разсмя и за миг надигна тежките си клепачи, за да стрелне чужденците със злобен поглед.

- Смятат те за мъдър, приятелю Змийски език, и ти несъмнено си могъща опора за господаря си - меко отвърна Гандалф. - Ала има два начина човек да идва със зли вести. Може да е творец на злото, а може и да е от ония, които не досаждат никому и идват само за да помогнат в труден час.

- Така е - каза Змийския език, - но има и трети вид - осквернители на кости, грабители на чуждата мъка, лешояди, тлъстеещи подир битките. Каква помощ си ни донесъл някога, Буревестнико? И каква помощ ни носиш сега? Сам потърси помощ, когато бе тук за последен път. Тогава господарят ти предложи да избереш който кон пожелаеш и да се махаш, а ти смая всички с безочието да избереш Сенкогрив. Болезнено бе това оскърбление за господаря, ала някои си помислиха, че цената не е прекомерна, щом тъй бързо сме те прокудили от страната. Предполагам, че пак ще запееш същата песен - не носиш помощ, а помощ търсиш. Водиш ли хора? Ще ни дадеш ли коне, мечове, копия? Това бих нарекъл помощ, това ни трябва сега. Но кого влачиш подир себе си? Трима парцаливи скитници в сиво, а ти най-дрипав от четиримата!

- Напоследък любезността в двореца ти малка е позападнала, Теоден, син на Тенгел - каза Гандалф. - Нима пратеникът от портата не ти е казал имената на моите спътници? Рядко е посрещал някой от владетелите на Рохан трима подобни гости. Пред прага ти положиха оръжия, достойни за най-могъщия от простосмъртните. Сиви са одеждите им, защото елфи ги облякоха в тях, та през сенките на велики заплахи да стигнат до твоя дом.

- Значи е вярно онова, що съобщи Еомер, че сте в съюз с магьосниците от Златната гора? - каза Змийския език. - Нищо чудно, лукави мрежи се плетат открай време в Дуиморден.

Гимли пристъпи напред, но изведнъж усети как в рамото му се вкопчва десницата на Гандалф и застина като камък.

Сред Дуиморден, във Лориен,
не стъпва от жена роден
и рядко смъртен е видял
светлика, онзи край огрял.
Галадриел! Галадриел!
Чист извор, светлина поел;
звезда във бяла длан сияй,

кристално чист е онзи край
сред Дуиморден, във Лориен
в прекрасния и вечен ден.

Тихичко пропя Гандалф тази песен и изведнъж се преобрази. Отметна дрипавия плащ настрани, изправи се без помощта на жезъла и подхвана с хладен, ясен глас:

- Мъдреците говорят само за онуй, що знаят, Грима, сине на Галмод. А ти си се превърнал в глупава змия. Тъй че мълчи и дръж зад зъбите раздвоения си език. Не съм минал през огън и смърт, за да си подмятам лъжовни слова с някакъв жалък слуга, додето мълнията се изсипе над нас.

Той надигна жезъла. Отекна гръмотевица. Изведнъж секнаха слънчевите лъчи откъм източните прозорци и сякаш нощен мрак обви залата. Огънят помръкна над потъмнялата жарава. Само Гандалф се виждаше, извисен и бял пред почернялото огнище.

В мрака изсъска гласът на Змийския език:

- Не те ли съветвах, господарю, да му отнемеш жезъла? Онзи глупак, Хама, ни е предал!

Избухна ослепителен блясък, като че мълния бе разцепила свода. После всичко замлъкна. Змийския език се просна по очи.

- Ще ме изслушаш ли сега, Теоден, сине на Тенгел? - изрече Гандалф. - Искаш ли помощ? - Той вдигна жезъла си и посочи към един висок прозорец. Мракът там сякаш се проясни и през отвора се виждаше нейде далече из висините късче ясно небе. - Не всичко тъне в мрак. Сбирай смелост, Владетелю на Пределите; по-добра помощ не ще намериш. Нямам съвети за ония, що се отчайват. Ала съвет мога да дам и да ти изрека ясни слова. Ще ги изслушаш ли? Те не са за всяко ухо. Моля те да излезеш на прага си и да погледнеш надалеч. Предълго си седял в сенките, заслушан в лъжовни истории и неверни съвети.

Теоден бавно се надигна от трона. Слаба светлина огря отново залата. Жената побърза да застане край краля, пое ръката му и старецът с колебливи стъпки се спусна от подиума и закрачи неуверено през залата. Змийския език остана да лежи на пода. Стигнаха до вратата и Гандалф почука.

- Отворете! - извика той. - Идва Владетелят на пределите! Вратите се отдръпнаха и отвън със свистене нахлу свеж въздух. Над хълма вееше вятър.

- Отпрати стражите си в подножието на стълбата - каза Гандалф - А ти, благородна лейди, остави го за малко с мен. Аз ще се грижа за него.

- Върви, Еовин, сестрина дъще моя! - промълви старият крал. - Отмина времето на страховете. Жената се обърна и бавно влезе в двореца. Пристъпвайки през прага, тя се обърна да погледне назад. С тежък, замислен взор обгърна тя стария крал и в очите й блестеше хладна жалост. Прекрасно бе нейното лице, а дългите й коси се лееха като златна река. Стройна бе висока в бялата си рокля със сребърен пояс, ала изглеждаше силна и твърда като стомана - дъщеря на крале. И тъй Арагорн съзря за пръв път в лъчите на белия ден Еовин, принцеса на Рохан, и си помисли че е красива, красива и хладна като утрото на бледа пролет, неузряла още до своята женственост. А тя внезапно го откри - снажен потомък на крале, помъдрял от много отминали зими, укрил под сивия си плащ могъщество, което тя вече усещаше. За миг застина като камък, сетне бързо се обърна и изчезна.

- Сега, господарю - каза Гандалф, - погледни към земите си! Вдъхни пак волния въздух!

От колонадата на високата тераса се виждаше как отвъд потока зелените поля на Рохан се губят в далечна мъгла. Косо се сипеха шибани от вятъра дъждовни завеси. Отгоре, на запад, небето все още бе мрачно и гръмовито, в далечината проблясваха мълнии сред върховете на забулени хълмове. Но вятърът бе повял откъм севера и бурята, придошла от Изтока, вече отстъпваше, търкаляше се на юг

към морето. Внезапен слънчев лъч се промуши през процеп в облаците зад тях. Пороят сребристо засия и далечната река грейна като лъскаво стъкло.

- Тук не е толкова мрачно - каза Теоден.

- Не е - отвърна Гандалф. - А и годините не тежат на плещите ти толкова, колкото биха искали да те убедят някои. Хвърли бастуна! Черният жезъл се търкулна от десницата на краля и изтропа на плочките. Той се разкърши бавно, като човек, вдървен от дълго привеждане над някакъв монотонен труд. Възправи се висок и снажен, а щом погледна към разчистеното небе, синева изпълни очите му.

- Мрачни сънища ме мъчеха напоследък - изрече той, - ала сега се чувствувам като новороден. Жалко, че не дойде по-рано, Гандалф. Боя се, че вече си закъснял и идваш само да видиш сетните дни на моя род. Не ще се извисява за дълго мощната стена, изградена от Брего, син на Еорл. Огън ще погълне високия трон. Що можем да сторим?

- Много - каза Гандалф. - Но първо прати да доведат Еомер. Правилно ли се досещам, че си го затворил според съвета на Грима, когото всички освен теб наричат Змийски език?

- Вярно - каза Теоден. - Той се разбунтува против волята ми и в самия дворец заплаши Грима със смърт.

- Човек може да те обича и въпреки това да не обича нито Грима, нито съветите му - възрази Гандалф.

- Може би. Ще сторя каквото молиш. Повикайте Хама. Щом се оказа несигурен привратник, нека сега да стане вестоносец. Виновен да доведе виновния на съд - каза Теоден и гласът му бе суров, ала той погледна Гандалф с усмивка и при това безброй угрижени бръчки изчезнаха, за да не се завърнат вече.

Когато Хама бе повикан и изтича със заръката, Гандалф отведе Теоден до каменната пейка и седна пред краля на най-горното стъпало. Арагорн и другарите му стояха наблизо.

- Няма време да ти разкажа всичко, което би трябвало да чуеш - каза Гандалф. - Ала ако надеждата ми не е била напразна, не след дълго ще дойде час да заговоря по-нашироко. Гледай! Дебне те по-страшна заплаха, отколкото дори коварният шепот на Змийския език би могъл да изтъче в сънищата ти. Но виж! Вече не сънуваш. Ти живееш. Гондор и Рохан не са сами. Несметна е силата на врага, ала той не подозира къде е нашата надежда.

Гандалф заговори бързо. Гласът му бе тих и потаен и никой освен краля не дочу словата му. Но след всяка дума светлината в очите на Теоден засияваше все по-ярко, докато накрая той се изправи в пълен ръст. Гандалф застана до него и двамата се взряха от възвишението към изтока.

- И наистина - изрече Гандалф с пълен глас, - там е нашата надежда, където са и най-големите ни страхове. Съдбата все още виси на косъм. Ала надеждата ще оцелее, стига само за малко да устоим непокорени.

Останалите също обърнаха взор на изток. В далечината, отвъд делящите ги необятни равнини, очите им опряха в пределите на видимото, а страхове и надежди отнесоха мислите им по-нататък, зад мрачните планини - към Страната на Сянката. Къде ли бе сега Носителят на Пръстена? Колко тънък бе наистина косъмът, на който висеше съдбата! Леголас напрегна зоркия си поглед и му се стори, че долавя бял проблясък - може би в далечината слънчев лъч играеше по високото острие на Стражевата кула. А още по-далеч, на неизмерно разстояние и все пак с несъмнена заплаха, потрепваше огнено езиче.

Теоден бавно седна, сякаш въпреки волята на Гандалф умората все още се бореше да го овладее. Обърна се и огледа величествения си дворец.

- Уви! - каза той. - Отредено било тия черни дни да ме сполетят на стари години вместо покоя, който съм заслужил. Уви за храбреца Боромир! Младите загиват, а съсухрените старци остават.

И той обгърна коленете си със сбръчкани ръце.

- Пръстите ти лесно ще си припомнят древната сила, щом стиснат дръжката на

меч - каза Гандалф.

Теоден се изправи и посегна към пояса си; ала там не висеше меч.

- Къде ли го е забутал Грима? - промърмори той.

- Вземи този, скъпи господарю! - изрече ясен глас. - Той винаги е служил само на теб.

Двама мъже се бяха изкачили тихо по стълбата и сега стояха само на няколко стъпала от върха. Единият бе Еомер. Нямаше ни шлем на главата, ни ризница на гърдите, ала в ръката си стискаше гол меч и като коленичи, подаде дръжката на господаря си.

- Как така? - строго запита Теоден. Той се обърна към Еомер и всички смаяно изгледаха гордо изправения крал. Къде бе старецът, който до неотдавна се свиваше на престола или едва креташе, подпрян на бастун?

- Аз го направих, господарю - отвърна разтрепераният Хама. - Разбрах, че трябва да освободя Еомер. Такава радост обзе сърцето ми, че може и да съм сбъркал. Но щом като отново бе свободен и е Воевода на Пределите, изпълних молбата да донеса меча му.

- За да го положа в нозете ти, господарю - добави Еомер. В краткия, безмълвен миг Теоден сведе очи към коленичилия пред него Еомер. Никой не помръдваше.

- Няма ли да вземеш меча? - запита Гандалф. Теоден бавно протегна ръка. На присъствуващите им се стори, че щом пръстите докоснаха дръжката, твърдост и сила се завърнаха в крехката старческа десница. Изведнъж той вдигна меча и го завъртя из въздуха сред блясък и свистене. Сетне нададе мощен вик. Ясно се понесе гласът му, запял на рохански език бойния призив:

На крак, на крак, о, Конници на Теоден!
Приижда ужасът и изтокът е мрачен.
Конете оседлайте, рог да свири!
Напред, Еорлинги!

Мислейки, че ги призовават, стражниците се втурнаха нагоре по стълбата. Те смаяно изгледаха своя владетел, сетне като един изтеглиха мечовете си и ги положиха в нозете му.

- Заповядвай! - изрекоха те.

- *Весту Теоден, хал!* - извика Еомер. - Каква радост е да те видим отново такъв, какъвто беше. И нека вече никой не казва, Гандалф, че носиш само скръб!

- Вземи си меча, Еомер, сестрин сине мой! - каза кралят. - Хама, бягай да потърсиш моя! Грима го съхраняваше. Доведи и него. А ти, Гандалф, казваше, че можеш да дадеш съвет, ако желая да го изслушам. Какво ще ме посъветваш?

- Ти вече сам реши - отвърна Гандалф. - Да се довериш на Еомер, а не на човек с коварни замисли. Да отхвърлиш печал и страх. Да пристъпиш към дела. Всеки, що може да се държи в седлото, незабавно да потегли на запад, както те посъветва Еомер - първо трябва да се справим със заплахата откъм Саруман, докато още имаме време. Ако загинем, ще дойде краят. Ако успеем - ще се обърнем към следващата задача. А дотогава всички, които остават от народа ти, жени, деца и старци, да избягат в планинските убежища. Не сте ли ги изградили тъкмо за такива черни дни? Нека да вземат запаси, ала да не се бавят и да не се товарят със съкровища, били те големи или малки. Става дума за живота им.

- Добър ми се струва този съвет - каза Теоден. - Нека се приготви народът. Но вие, гости мои... вярно казваше, Гандалф, позападнала е любезността в моя дворец. Препускали сте цяла нощ, а вече и утрото отминава. Не сте видели ни сън, ни трапеза. Да се приготвят гостните покои - там ще отпочинете подир трапезата.

- Не, владетелю - каза Арагорн. - Няма покой за морните. Роханското войнство трябва да потегли днес и с него ще препуснем ние - секира, меч и лък. Не сме ги донесли, за да почиват край стената ти, Владетелю на Пределите. Пък и аз

обещах на Еомер, че мечовете ни ще заблестят заедно.

- Сега наистина можем да се надяваме на победа! - възкликна Еомер.

- Да се надяваме, да - каза Гандалф. - Но Исенгард е могъщ. А и други заплахи се задават все по-наблизо. Не се бави, Теоден. Щом потеглим, тутакси отведи своя народ към твърдината Черноден сред хълмовете!

- О, не, Гандалф! - възрази кралят. - Ти дори не знаеш какъв изкусен целител си. Не ще те послушам. Аз сам ще тръгна на рат и ако ми е писано - ще падна на бойното поле. Така сънят ми ще е по-спокоен.

- Тогава дори и гибелта на Рохан би се прославила в песни - каза Арагорн. Край тях стражниците задрънкаха с мечове и закрещяха:

- Владетелят на Пределите ще ни води! Напред, Еорлинги!

- Но ти не можеш да оставиш народа си без оръжие и без пастир - каза Гандалф. - Кой ще води хората, кой ще ги управлява вместо теб?

- Ще се погрижа за това, преди да тръгна - отговори Теоден. - Ето че идва съветникът ми.

В този миг Хама отново се появи откъм двореца. Подир него, свит между двама стражници, се задаваше Грима, Змийския език. Лицето му бе пребледняло като платно. Очите му премигваха от слънцето. Хама коленичи и поднесе на Теоден дълъг меч в позлатена ножница, украсена със зелени скъпоценни камъни.

- Ето, господарю, верния ти меч Херугрим - каза той. - Намерихме го в сандъка му. С голяма неохота ни даде ключовете. Много други неща има там, изгубени от нашите хора.

- Лъжеш - обади се Змийския език. - А този меч ми бе поверен от самия господар.

- И сега той отново си го иска - каза Теоден. - Дразни ли те това?

- Как щяло, господарю! - възкликна Змийския език. - Та аз се грижа за теб и твоя род, доколкото ми позволяват силите. Но недей да се мориш, не пренапрягай мишците си. Остави други да се занимават с тия досадни гости. Трапезата вече те чака. Няма ли да похапнеш?

- Ще похапна - отвърна Теоден. - И нека приготвят на трапезата до мен места за моите гости. Днес ятото излита. Разпратете вестоносци! Нека свикат всички, що живеят по възвишенията! Всеки мъж и укрепнал юноша, годен да носи оръжие, всички, що имат коне, да чакат на седло край портите, преди да е отминал вторият час подир пладне!

- Мили господарю! - викна Змийския език. - Сбъдват се страховете ми. Тоя чародей те е оплел в магиите си. Никой ли не ще остане да пази Златния замък на твоите прадеди и всичките ти съкровища? Никой ли няма да охранява Владетеля на Пределите?

- Ако това е магия - каза Теоден, - то тя ми се струва по-здравословна от твоя шепот. От твоите церове малко оставаше да проходя на четири крака като добиче. Не, никой не ще остане, дори и Грима. И Грима ще препусне на бой. Бягай! Имаш още време да изчистиш ръждата от меча си!

- Благодаря, господарю! - изхленчи Змийския език и се провлачи по земята. - Съжали стареца, изхабил силите си за твое благо. Не ме отпращай от себе си! Аз поне ще стоя край теб, когато всички други си заминат. Не отпращай верния си Грима!

- Жал ми е за теб - каза Теоден. - И не те отпращам. Аз сам потеглям на бой с мъжете си. Предлагам ти да дойдеш с мен и да докажеш верността си.

Змийския език се озърна към обкръжилите го лица. В очите му блестеше дивият поглед на звяр, търсещ пролука в пръстен от врагове. Той облиза устни с дълъг белезникав език.

- Трябваше да очакваме подобна решителност от един владетел от Еорловия род, колкото и да е стар. Но който наистина го обича, би опазил залеза на годините му. Ала виждам, че съм дошъл твърде късно. Вече са го убедили други, за които навярно не ще е тъй скръбна гибелта на господаря ми. Ако не мога да се преборя

със стореното, чуй поне това, господарю! Трябва да оставиш в Едорас някого, който да познава мислите ти и да почита твоята воля. Назначи верен управник. Остави своя съветник Грима да движи делата, додето се завърнеш... от все сърце се моля да те видим пак, макар че никой разумен човек не би се надявал.

Еомер се разсмя.

- А ако тази молба не те отърве от сраженията, благородни ми Змийски език, коя ли не тъй почетна длъжност ще приемеш? Може би да носиш торба с храна към планините... ако има кой да ти я повери?

- Не, Еомер, ти не разбираш докрай замислите на уважаемия Змийски език - каза Гандалф, обръщайки проницателен взор към предателя. - Той е лукав и дързък. Дори в този миг играе на зарове с опасността и спечели едно хвърляне. Отне цели часове от безценното ми време. Долу, змийска твар! - изрева той изведнъж със страховит глас. - По корем! Откога ти плаща Саруман? Каква награда ти обеща? Когато всички загинат, да получиш своя дял от съкровището и жената, която желаеш? Отдавна я гледаш изпод вежди и се влачиш по петите й.

Еомер сграбчи меча.

- Така си и знаех. - изръмжа той. - Затова щях да го заколя, забравяйки дворцовите закони. Ала има и други причини. Той пристъпи напред, но Гандалф го задържа.

- Вече нищо не заплашва Еовин - каза той. - Но ти, Змийски език, стори каквото можа за истинския си господар. Най-сетне заслужи награда. Ала Саруман е свикнал да пренебрегва сделките. Бих те посъветвал да побързаш да му напомниш, иначе, току-виж, забравил вярната ти служба.

- Лъжеш - каза Змийския език.

- Прекалено често и лесно излита от устните ти тая дума - отвърна Гандалф. - Не лъжа. Виж змията, Теоден! Опасно ще е да я вземеш със себе си, не можеш и да я оставиш тук. Право ще е да я съсечеш. Ала това създание не винаги е било такова. Някога е било човек и ти е служило по свой начин. Дай му кон и го отпрати незабавно накъдето пожелае. Съди го по избора.

- Чу ли, Змийски език? - изрече Теоден. - Ето избора: да поемеш с нас на бой и в сраженията да покажеш дали си ни верен; или да си тръгнеш сега накъдето пожелаеш. Ала срещнем ли се пак, ще бъда безмилостен.

Змийския език бавно се надигна. Огледа ги с присвити очи. Накрая впи взор в лицето на Теоден и отвори уста, сякаш за да заговори. После изведнъж се изправи в цял ръст. Ръцете му се раздвижиха. Очите му заблестяха. Толкова злоба имаше в тях, че всички отстъпиха назад. Той се озъби, после със съскане се изхрачи пред нозете на краля кръшна настрана и хукна по стълбата.

- След него! - заповяда Теоден. - Вижте да не стори зло някому, ала не го закачайте и не му пречете. Дайте му кон, ако желае.

- И ако някой кон благоволи да го носи - добави Еомер. Един от стражите изтича по стълбата. Друг излезе до извора в подножието на терасата и донесе в шлема си вода. С нея изми плочките, които Змийския език бе осквернил.

- А сега елате, скъпи гости! - каза Теоден. - Елате и се освежете, доколкото позволява времето.

Отново влязоха във величествения дворец. Откъм града вече се надигаха виковете на глашатаите и песента на бойните рогове. Кралят щеше да потегли незабавно, щом се сберяха с оръжие в ръка всички мъже от града и околностите.

На кралската трапеза седнаха Еомер, четиримата гости и лейди Еовин, която се грижеше за краля. Хранеха се набързо. Всички мълчаха, докато Теоден разпитваше Гандалф за Саруман.

- Кой ли може да се досети откога е започнала измяната му? - въздъхна Гандалф. - Невинаги е бил зъл. Не се съмнявам, че някога беше приятел на Рохан; и дори когато охладня сърцето му, все още намираше полза във вас. Но отдавна вече готви вашата гибел, надянал дружеска маска, додето всичко бъде готово. През тия години задачата на Змийския език е била лесна и всичките му дела бързо

са се научавали в Исенгард; земите ви са открити и чужденците бродят на воля из тях. И през цялото време шепотът на Змийския език е отеквал в ушите ти, тровел е мислите ти, смразявал сърцето, отнемал силата на ръце и нозе, а другите гледали и не можели нищо да сторят, защото волята ти се покорявала нему. Но когато избягах и те предупредих, маската се разкъса за всички, що можеха да виждат. Оттогава Змийския език се втурна в опасна игра - непрестанно се мъчеше да те забави, да не ти позволи да сбереш цялата си мощ. Той бе изкусен в лукавството - замъгляваше умовете на хората или използуваше страховете им, както се случеше. Не си ли спомняш как пламенно настояваше да не сваляш нито човек от безсмислената охрана на северните области, докато истинската заплаха идваше от запад? Той те убеди да забраниш на Еомер да преследва върлуващите орки. Ако Еомер не се бе разбунтувал против словата на Змийския език, изречени през твоята уста, орките вече щяха да бъдат в Исенгард с безценна плячка. Наистина не плячката, за която Саруман жадува над всичко, но все пак двамина от моя Отряд, знаещи за тайната надежда, що дори и с теб, кралю, не мога още да споделя открито. Смееш ли да си помислиш през какви мъки биха минали, или какво би изкопчил от тях Саруман за наша погибел?

- Много дължа на Еомер - каза Теоден. - Зад дръзкия език често се крие вярно сърце.

- Кажи още - добави Гандалф, - че в замъглени очи истината често е с грозно лице.

- Да, очите ми бяха почти слепи - каза Теоден. - И най-много дължа на теб, гостенино мой. Пак се явяваш навреме. Преди да потеглим, искам да ти дам дар, какъвто си избереш. Само посочи от всичко що имам. Единствено меча си не давам!

- Тепърва ще видим дали съм дошъл навреме - каза Гандалф. - А колкото до дара ти, кралю, ще избера онзи, от който се нуждая - бърз и верен. Дай ми Сенкогрив! Предния път само ми услужи с него, ако можем да го наречем услуга. Но сега ще го яздя през велики премеждия, изправили сребро против черен мрак - не бих искал да рискувам чуждото. И нека той бъде връзка на вечна дружба помежду ни.

- Добре избираш - каза Теоден - и с радост го давам сега. Ала дарът е голям. Няма друг като Сенкогрив. В неговия облик се е завърнал някой от могъщите жребци на древността. Не ще видим втори като него. А на вас, гости, предлагам каквото намерите в моята оръжейница. Мечове не ви трябват, ала там има шлемове и изкусно изплетени ризници, гондорски дарове за прадедите ми. Изберете измежду тях, преди да тръгнем, и дано ви послужат добре!

Скоро стражите донесоха от кралската съкровищница купища бойни доспехи и стъкмиха Арагорн и Леголас в лъскави ризници. Избраха шлемове и кръгли щитове - издатините в центъра бяха позлатени и обсипани със зелени, червени и бели скъпоценни камъни. Гандалф не взе доспехи, а Гимли не се нуждаеше от броня, дори и да бяха намерили нещо по мярка, защото в цялата съкровищница на Едорас не се намираше по-добра изработка от неговата къса ризница, изкована на север под Планината. Но си избра шлем от желязо и кожа, който добре подхождаше на кръглата му глава, взе и малък щит с емблемата на Еорловия род - препускащ бял кон на зелено поле.

- Нека те пази добре! - каза Теоден. - Изработиха го за мен по времето на Тенгел, когато бях малко момче. Гимли се поклони.

- Гордея се, Владетелю на Пределите, да нося твоя герб. Не ще и дума, предпочитам аз да нося кон, отколкото кон да ме носи. По си харесвам нозете. Но и аз бих дошъл там, където ще мога да се бия пеш.

- И това може да стане - отвърна Теоден. После кралят се изправи и тутакси Еовин се приближи с бокал вино.

- *Ферту Теоден хал!* - рече тя. - Поеми този бокал и пий на добър час. Здравето да те съпровожда навсякъде!

Теоден отпи от бокала, сетне Еовин го поднесе на гостите. Пред Арагорн се задържа и го изгледа със сияен взор. А той сведе поглед към прекрасното й лице и се усмихна, но когато приемаше бокала, ръката му срещна нейната и той разбра, че девойката тръпне от допира.

- Наздраве, Арагорн, сине на Араторн! - каза тя.

- Наздраве, роханска принцесо! - отвърна той, но смутно бе лицето му сега и без усмивка.

Когато всички пиха, кралят се запъти към вратата. Там го очакваха стражи и вестоносци, на стъпалата се бяха сбрали всички благородници и вождове от Едорас и околностите.

- Вижте! - обърна се към тях Теоден. - Потеглям на поход и може би ще е за сетен път. Нямам деца. Син ми Теодред загина. Определям сестриния си син Еомер за свой наследник. Ако и той не се завърне, ще изберете нов владетел по своя воля. Но сега напускам народа си и трябва да поверя някому властта. Кой от вас ще остане?

Всички мълчаха.

- Няма ли да посочите някого? Кому вярва народът?

- На Еорловия род - отвърна Хама.

- Но аз не мога без Еомер, пък и той не би останал - каза кралят,- а той е последен в рода.

- Не говоря за Еомер - отвърна Хама. - И той не е последен. Тук е и Еовин, негова сестра и дъщеря на Еомунд. Тя е сърцата и безстрашна. Всички я обичат. Нека тя да бъде владетелка на Еорлингите, докато ни няма.

- Тъй да бъде - каза Теоден. - Нека глашатаите обявят, че лейди Еовин ще води народа!

После кралят седна на пейката пред вратите, а Еовин коленичи пред него и взе от ръцете му меч и бляскава ризница.

- Сбогом, сестро-дъще моя! - каза той. - Мрачен е този час, но може и да се завърнем в Златния замък. Ала в Черноден хората могат да издържат дълга обсада, а ако гибел ни сполети в битките, там ще се сберат всички оцелели.

- Не говори така! - отвърна тя. - Година ще ми се струва всеки ден, докато се завърнеш.

Но докато изричаше тези думи, очите й се стрелнаха към застаналия наблизо Арагорн.

- Кралят ще се завърне - каза той. - Не бой се! Не на Запад, а на Изток ни чака съдбата.

Кралят и Гандалф се спуснаха по стълбата. Подир тях идваха останалите. Крачейки, Арагорн се озърна към портата. В края на стълбата Еовин стоеше самотна на прага на двореца; бе подпряла длани върху дръжката на изправения меч. Сега бе облечена в ризница и сияеше като сребърна статуя под слънцето.

С топор на рамо Гимли крачеше край Леголас.

- Е, най-сетне потегляме! - подхвърли той. - Много приказки им трябват на хората, докато пристъпят към дела. Секирата вече не трае в ръцете ми, макар да не се съмнявам, че е свирепа десницата на тия Рохирими, щом се стигне до сеч. Все едно, не ми допада тяхното военно изкуство. Как да отида на бой? Бих искал да крача, а не да се подмятам като чувал пред седлото на Гандалф. - Това място ми се струва по-безопасно от много други - отвърна Леголас. - Но не ще и дума, че Гандалф с удоволствие би те свалил на земята, щом вземат да се сипят удари, пък и Сенкогрив би го сторил. Секирата не е оръжие за конник.

- А джуджетата не са ездачи. Шиите на орки искам да сека, а не да бръсна човешки глави - каза Гимли, потупвайки дръжката на секирата.

Пред градските порти завариха множество мъже - млади и стари, всички вече яхнали конете. Бяха се сбрали над хиляда бойци. Копията им се издигаха като млада гора. С гръмки и радостни викове приветствуваха идването на Теоден. Неколцина вече бяха приготвили кралския кон Снежногрив, а край него държаха

конете на Арагорн и Леголас. Гимли стоеше намръщен и потиснат, ала към него се зададе Еомер, повел коня си.

- Привет, Гимли, сине на Глоин! - подвикна той. - Нямах време да се науча на благи приказки под пердаха ти, както ми бе обещал. Дали да не отложим спора? Вече никога не ще спомена със зло Горската Владетелка.

- Засега ще забравя гнева си, Еомер, сине на Еомунд - каза Гимли, - но ако някога ти се удаде да видиш с очи Владетелката Галадриел, тогава ще я признаеш за най-прекрасна - или край на приятелството ни.

- Тъй да бъде! - каза Еомер. - Но дотогава те моля да ми простиш и в знак на прошка да яздиш с мен. Гандалф ще бъде начело с Владетеля на Пределите, но ако искаш, моят кон Пламоног ще носи и двама ни.

- Благодаря от все сърце - отвърна Гимли с явно задоволство. - С радост ще те придружа, ако моят другар Леголас може да язди до нас.

- Така и ще бъде - каза Еомер. - Леголас отляво, Арагорн отдясно и никой не ще дръзне да се изпречи отпред!

- Къде е Сенкогрив? - запита Гандалф.

- Бясно препуска из степта - отвърнаха от тълпата. - Не дава никой да го пипне. Ето го там, край брода, носи се като сянка из върбите.

Гандалф изсвири и гръмко призова жребеца по име. Макар и далече, Сенкогрив наостри уши, изцвили и се понесе към войската като стрела.

- Така би се явил дъхът на Западния вятър, ако някога реши да си избере тяло - каза Еомер, гледайки как могъщият жребец препуска нагоре, докато спря пред вълшебника.

- Подаръкът, изглежда, сам е избрал притежателя си - каза Теоден. - Но слушайте всички! Тук, пред вас, обявявам своя гост Гандалф Сивоплащ за най-мъдър от съветниците, най-желан сред пришълците, благородник на Пределите и вожд на Еорлингите, додето трае нашият род; подарявам му Сенкогрив, принц на конете.

- Благодаря ти, кралю Теоден - изрече Гандалф. После изведнъж отметна сивия си плащ, захвърли шапката и скочи в седлото. Нямаше нито шлем, нито ризница. Снежнобялата му коса се вееше свободно по вятъра, бялата дреха сияеше ослепително под слънцето.

- Гледайте Белия конник! - извика Арагорн и всички подеха думите му.

- Нашият крал и Белия конник! - крещеше народът. - Напред, Еорлинги!

Отекнаха тръби. Конете цвилеха и се надигаха на задни крака. Копия зазвъняха по щитове. Сетне кралят вдигна ръка и последната армия на Рохан препусна устремно и гръмовно към Запада като внезапно връхлитащ ураган.

Застанала сама и неподвижна пред прага на замлъкналия замък, Еовин видя копията им да блестят далече в равнината.

Глава 7

ШЛЕМОВО УСОЕ

Когато потеглиха от Едорас, слънцето вече клонеше на запад и грееше в очите им, обвивайки в златна омара хълмистите равнини на Рохан. На северозапад в подножието на Белите планини се виеше утъпкан път и войската пое по него - ту се изкачваха, ту слизаха из зелените степи и често прегазваха бродовете на малки, бързи потоци. Далече напред и вдясно се извисяваха Мъгливите планини и с всяка измината миля израстваха все по-високи и по-мрачни. Отпред слънцето бавно залезе. Отзад се зададе нощта.

Бойците препускаха. Нуждата ги гонеше. От страх да не закъснеят, те се носеха с пълна скорост и само нарядко спираха. Бързи и издръжливи бяха

роханските вихрогони, ала ги чакаше дълъг път. Четиридесет и повече левги по птичи полет имаше от Едорас до бродовете на Исен, където се надяваха да намерят кралските бойци, удържащи войските на Саруман.

Нощта ги обгърна. Най-после спряха на стан. Бяха яздили около пет часа и вече се намираха далеч из западната равнина, ала още не бяха изминали половината път. Оформиха лагера на широк кръг под звездното небе и растящата луна. Не накладоха огньове, защото не бяха сигурни по тия места, ала поставиха наоколо пръстен от конни стражи, а разузнавачите препуснаха далече напред, прелитайки като сенки из гънките на местността. Нощта бавно отмина без вести или тревога. Призори роговете затръбиха и след час войската отново бе на път.

В небето още нямаше облаци, но въздухът бе натежал; времето бе топло за сезона. Слънцето изгря мъгливо, а подир него бавно се надигна мрак, като че от изтока се задаваше жестока буря. А друг мрак сякаш надвисваше далече на северозапад над подножието на Мъгливите планини - от Долината на магьосника бавно се спускаха сенки. Гандалф поизостана и се изравни с Леголас и Еомер.

- Леголас, твоят прекрасен род те е дарил със зорки очи, които на цяла левга могат да различат врабче от сипка - каза вълшебникът. - Виждаш ли нещо накъм Исенгард?

- Много мили са дотам - отвърна Леголас, гледайки нататък изпод дългата си длан. - Виждам мрак. Из него се движат силуети, огромни силуети далече покрай реката, но кои са, не мога да разбера. Не е мъгла или облак това, що засенчва взора ми - нечия воля е разстлала сенчест воал над земите и той бавно се спуска по течението. Сякаш здрачът, събран под безбройни дървета, тече надолу по хълмовете.

- А подир нас се задава бурята на Мордор - каза Гандалф. - Черна ще е нощта.

Напредваше вторият ден на похода и въздухът все повече натежаваше. След пладне взеха да ги застигат черни облаци - мрачен балдахин, поръбен с развълнувани грамади, из които припламваха ослепителни мълнии. Кървавочервеното слънце залезе сред дим и мъгла. Сетните лъчи увенчаха с пламъчета копията на Конниците и лиснаха жарава по стръмните върхове на Трихирн - сега се намираха съвсем близо до най-северното разклонение на Белите планини, три назъбени върха, загледани към залеза. Сред последните червени отблясъци челните бойци съзряха черно петънце, конник, препускащ насреща. Спряха да го изчакат.

Той дойде - морен мъж със смачкан шлем и разцепен щит. Бавно слезе от коня и постоя задъхан. Най-сетне заговори.

- Тук ли е Еомер? - запита той. - Най-сетне идвате, но твърде късно и с твърде малки сили. Зле тръгнаха нещата, откакто загина Теодред. Вчера отстъпихме отвъд Исен с тежки загуби, мнозина паднаха при пресичането. А през нощта нови войски връхлетяха през реката към лагера ни. Сигурно целият Исенгард е изпразнен; Саруман е въоръжил дивите планинци и овчарите от страната Дун отвъд реките и ги е насъскал против нас. Заляха ни като порой. Защитата рухна. Еркенбранд от Западния предел отстъпи с хората, които бе успял да събере, към крепостта си в Шлемово усое. Останалите се пръснаха. Къде е Еомер? Кажете му, че напред няма надежда. Нека се завърне в Едорас, преди да са го изпреварили вълците от Исенгард.

Досега Теоден бе слушал мълчаливо, прикрит от погледа на боеца зад своята стража; сега излезе с коня си напред.

- Хайде, застани пред мен, Сеорл! - каза той. - Ето ме. Последната армия на Еорлингите тръгна на бран. Не ще се завърна без бой.

Лицето на човека просветля от радост и удивление. Той изправи плещи. Сетне коленичи, протягайки нащърбения си меч към краля.

- Заповядай, господарю! - извика той. - И ми прости! Мислех...

- Мислеше, че съм останал в Медуселд, прегърбен като старо дърво под зимния сняг. Тъй бе, когато потегли на бой. Но западен вятър разтърси клоните - изрече

Теоден. - Дайте на този човек отпочинал кон! Да препуснем на помощ на Еркенбранд!

Докато Теоден говореше, Гандалф се бе отдалечил напред и стоеше сам, гледайки на север към Исенгард и на запад към залеза. След малко се завърна.

- Препускай, Теоден! - каза той. - Препускай към Шлемово усое! Не отивай към Бродовете на Исен и не се бави из равнината! Засега ще трябва да те напусна. Имам неотложна задача и Сенкогрив ще ме отнесе надалеч. - И като се обърна към Арагорн, Еомер и мъжете от кралския двор, той извика: - Пазете добре Владетеля на Пределите, докато се завърна. Чакайте ме на Шлемова порта! Сбогом!

Той пошепна нещо на ухото на Сенкогрив и мощният жребец се понесе като стрела. Изчезна мигом - сребърен отблясък сред залеза, вятър по тревата, сянка, що лети и се губи от поглед. Снежногрив изцвили и се надигна на задни крака. Искаше да ги последва. Ала само крилата птица би могла да ги догони.

- Какво ли значи това? - обърна се един от стражите към Хама.

- Че Гандалф Сивоплащ трябва да бърза - отвърна Хама. - Вечно броди той и винаги идва нечакан.

- Ако Змийския език беше тук, лесно щеше да обясни всичко.

- Вярно - съгласи се Хама, - но лично аз бих изчакал, докато отново видя Гандалф.

- Може дълго да чакаш - каза другият.

Войската изостави пътя за Бродовете на Исен и се отклони на юг. Падна нощ, а те продължаваха да препускат. Наближиха хълмовете, ала високите върхове на Трихирн вече се губеха в тъмнеещото небе. На няколко мили пред тях, в отсрещния край на Западната долина, имаше зелена котловина, широк пролом между планините, от който започваше една клисура сред хълмовете. Местните жители я наричаха Шлемово усое в памет на героя от древните войни, който намерил убежище тук. Все по-дълбока и тясна се виеше тя на юг под сянката на Трихирн, докато от двете й страни се издигнеха, закривайки слънцето, могъщи зъбери, по които се мяркаха само призрачните сенки на гарвани.

На Шлемова порта, пред входа на Усоето, от северния зъбер се издаваше напред скален ръб. По хребета му стърчаха древни каменни стени, а сред тях се извисяваше могъща кула. Разказваха, че в отминалите дни на величието на Гондор великани изградили тая крепост по поръка на задморските крале. Наричаха я Рогоскал, защото изсвиреше ли тръба от кулата, ехото дълго отекваше из Усоето, сякаш отдавна забравени армии излизаха на бой от пещерите под хълмовете. Древните владетели бяха изградили и стена от Рогоскал до южния зъбер, преграждаща входа на клисурата. През широк канал под нея минаваха водите на Усоевия ручей. В подножието на Рогоскалова канара ручеят завиваше и по широк улей се устремяваше през зелената ивица, която плавно се спускаше от Шлемова порта към Шлемов вал. Оттам се лееше в Усоева котловина и отминаваше към Западната долина. Сега в Рогоскал край Шлемова порта живееше Еркенбранд, владетел на Западната област край границите на Пределите. Виждайки, че се задават мрачни дни на рат, той отрано бе взел мъдрото решение да поправи стената и да подсили крепостта.

Конниците още бяха в ниската долина пред входа на котловината, когато откъм челния дозор се раздадоха викове и екот на рог. Из мрака засвистяха стрели. Един от разузнавачите долетя назад да съобщи, че из долината бродят вълкоездачи и че армия от орки и диви мъже бърза от Бродовете на Исен към юг, вероятно към Шлемово Усое.

- Намерихме много от нашите да лежат посечени, както са бягали натук - каза разузнавачът. - Срещнахме и откъснати групички да бродят без водач насам-натам. Изглежда, никой не знае какво е станало с Еркенбранд. Ако вече не е загинал, навярно ще го застигнат, преди да се добере до Шлемова порта.

- Видели ли са Гандалф? - запита Теоден.

- Да, господарю. Мнозина са видели стар конник в бели одежди да препуска напред-назад из равнините като вихър над тревата. Някои го помислили за Саруман. Казват, че още по светло отминал към Исенгард. А някои казват още, че преди това са видели Змийския език да бърза на север заедно с отряд орки.

- Тежко на Змийския език, ако Гандалф го догони - каза Теоден. - Било каквото било, липсват ми сега и двамата съветници, старият и новият. Но в тия изпитания нямаме друг избор, освен да послушаме Гандалф и да продължаваме към Шлемова порта, независимо дали Еркенбранд е там, или не. Знае ли се числеността на армията, идваща от Севера?

- Огромна е - отвърна разузнавачът. - Който бяга, брои враговете по два пъти, ала аз говорих с храбри мъже и не се съмнявам, че главната сила на врага е многократно по-голяма от всичко, с което разполагаме.

- Да бързаме тогава - каза Еомер. - Да си пробием път през неприятелите, които ни делят от крепостта. В Шлемово усое има пещери, където могат да се укрият стотици бойци, тайни пътища водят оттам към хълмовете.

- Не се надявай на тайните пътища - каза кралят. - Саруман отдавна шпионира из тия земи. И все пак в крепостта можем дълго да се отбраняваме. Да вървим!

Арагорн и Леголас минаха в авангарда заедно с Еомер. Все по-бавно препускаха в черната нощ, мракът гъстееше и пътят им се изкачваше на юг, все по-високо и по-високо из сенчестите хълмове в подножието на планините. Срещаха малцина врагове. Тук-там се натъкваха на скитащи групички орки, ала те са разбягваха, преди да ги застигнат мечовете на конниците.

- Боя се, че не след дълго - каза Еомер - вестта за идването на кралската армия ще стигне до водача на враговете, бил той Саруман или изпратен от него военачалник. Тътенът на войната се засилваше зад тях, Сега дочуваха как от мрака долитат звуците на грозна песен. Когато се изкачиха високо в Усоева котловина, спряха да се огледат. Оттам зърнаха из черните поля факли, безброй огнени точици, пръснати като червени цветчета или искрящи из низините на дълги криволичещи колони. Тук-там лумваха мощни пламъци.

- Огромна е тази армия и бързо ни догонва - каза Арагорн.

- Носят огън - каза Теоден - и изгарят по пътя си сеновали, кошари и дървета. Богата е тази долина и приютяваше много чифлици. Уви за моя народ!

- Защо ли не бе ден, та да връхлетим върху тях като планински вятър! - възкликна Арагорн. - Тежко ми е да бягам от врага.

- Не ни остава много да бягаме - каза Еомер. - Вече не сме далеч от Шлемов вал, древен ров с насип, който пресича котловината на два фурлонга преди Шлемова порта. Там можем да се обърнем и се бием.

- Не, малцина сме, за да удържим Вала - каза Теоден. - Той е дълъг повече от миля, а и отворът в него е широк.

- Ако ни застигнат, последните ще трябва да останат на отвора - каза Еомер.

Нито луна, нито звезда грееше, когато конниците стигнаха до отвора на Вала, където ручеят отминаваше надолу и край него се спускаше пътят от Рогоскал. Насипът изведнъж се извиси пред тях като могъща сянка зад мрачен изкоп. Докато препускаха напред, от тъмнината извика часовой.

- Владетелят на Пределите идва към Шлемова порта - отвърна му Еомер. - Аз говоря, Еомер, син на Еомунд.

- Нечакана добра вест - каза пазачът. - Бързайте! Врагът е по петите ви.

Армията мина през отвора и спря малко по-горе на наклонената морава. С радост узнаха, че Еркенбранд е оставил голям отряд да защитава Шлемова порта, а подир това още много бойци са отстъпили насам.

- Може да имаме хиляда души, годни за пеши бой - каза старецът Гамлинг, водач на стражата край Вала. - Но повечето от тях са видели прекалено много зими като мен или прекалено малко като сина ми, нали го виждате. Чували ли сте за Еркенбранд? Вчера получихме вест, че отстъпвал насам заедно с оцелелите от най-добрите конници на Западния предел. Ала не се появи.

- Боя се, че вече няма да дойде - каза Еомер. - Нашите разузнавачи не са чули нищо за него, а врагът изпълва долината зад нас.

- Дано да е избягал - каза Теоден. - Могъщ боец бе той. В него се бе възродила доблестта на древния воин Шлем Твърдоръки. Но не можем да го чакаме тук. Сега трябва да изтеглим цялата си сила зад стените. Как сте със запасите? Ние почти не носим храна, защото потеглихме за бой, а не за обсада.

- Зад нас, в пещерите на Усоето, са се укрили три четвърти от народа на Западния предел - жени, деца и старци - каза Гамлинг. - Но там са събрани и големи запаси от храна, добитък и фураж.

- Добре - каза Еомер. - Врагът граби и пали всичко, останало в долината.

- Скъпичко ще платят, ако дойдат да се пазарят на Шлемова порта - каза Гамлинг.

Кралят и конниците продължиха напред. Пред насипа над ручея слязоха от конете. В дълга колона ги преведоха нагоре и минаха през портите на Рогоскал. Тук пак ги приветствуваха с радост и подновена надежда; сега се събираха достатъчно бойци, за да защитават и крепостта, и преградната стена.

Еомер бързо подготви хората си. Кралят и мъжете от свитата му бяха в Рогоскал заедно с мнозина от западняците. Но Еомер разпредели най-много от бойците си по Усоева стена и кулата над нея, защото там защитата изглеждаше най-несигурна, ако врагът налетеше решително и с големи сили. Конете оставиха далече нагоре в Усоето, под стражата на неколцина бойци, от които можеха да се лишат.

Усоева стена беше висока двадесет фута и толкова широка, че четирима мъже можеха да крачат един до друг по върха, защитени от зид, над който можеха да надничат само най-високите. Тук-там в камъка бяха пробити бойници. До стената се слизаше по стълба от вратата на външния двор на Рогоскал; още три стълбища се изкачваха към нея от Усоето, ала отпред бе гладка и огромните камъни бяха наместени тъй изкусно, че никой не би намерил опора в процепите помежду им, а върхът надвисваше напред като издълбана от морските вълни канара.

Застанал на стената, Гимли се облягаше на парапета. Над него Леголас седеше на зида, опипваше лъка си и се взираше в мрака.

- Това вече ми харесва - каза джуджето и тропна по камъка. - Олеква ми на душата, щом наближа планините. Хубави скали. Яки кости има този край. Усетих ги под нозете си, докато се изкачвахме над Вала. Дай ми само година и стотина от моя род, та да изградя тук крепост, в която цели армии ще се разбиват като дъждовни капки.

- Не се съмнявам - отвърна Леголас. - Но вие, джуджетата, сте странен народ. На мен това място не ми харесва, няма да ми се понрави и на дневна светлина. Ала ти ми вдъхваш увереност, Гимли, и се радвам, че си застанал тук с яките си нозе и тежката секира. Бих искал да има тук още неколцина от твоя род. Но какво ли не бих дал за стотина добри стрелци от Мраколес. Скоро ще ни потрябват. Вярно, и Рохиримите имат добри стрелци, но малцина са тук, малцина.

- Тъмно е за стрелба - каза Гимли. - Всъщност време е за сън. Сън! Толкова ми е нужен, никога не бих повярвал, че на джудже може тъй да му се спи. Тежък труд е ездата. Ала секирата в десницата ми не трае. Дай ми само редица от оркски вратове и достатъчно място да замахна, та да видиш как ще изчезне умората!

Времето бавно отминаваше. Далече из долината догаряха разпръснати пожарища. Сега армиите на Исенгард напредваха мълчаливо. Факлите им се виеха в колони из котловината.

Внезапно откъм Вала се раздадоха крясъци и писъци, отекнаха яростни бойни викове. Пламтящи главни се появиха по нагорнището и се струпаха край пролома. Сетне се разпръснаха и изчезнаха. Конници долетяха в галоп през ливадата и се изкачиха по насипа към портите на Рогоскал. Ариергардът на западняците бе отблъснат назад.

- Врагът е наблизо! - съобщиха те. - Бихме се до последната стрела и запълнихме рова с орки. Но това не ще ги удържи за дълго. На много места те вече пъплят по Вала като мравуняк. Но поне ги научихме да не носят факли.

Минаваше полунощ. Небето бе черно и натежалият неподвижен въздух вещаеше буря. Изведнъж ослепителен блясък процепи облаците. Разклонена мълния се стовари над източните хълмове. В един застинал миг стражите по стената съзряха сред бялата светлина цялото пространство от крепостта до Вала - то вреше и гъмжеше от черни фигури, някои тантурести и набити, други високи и зловещи, с островръхи шлемове и черни щитове. Още стотици и стотици преливаха над Вала и през пролома. От зъбер до зъбер черният прилив приждаше към стената. Из долината тътнеше гръмотевица. Заплющя порой.

Стрели засвистяха като дъжд над бойниците и с тропот и звън се изсипаха по камъните. Някои улучиха целта си. Атаката на Шлемово усое бе започнала, но отвътре не долиташе нито звук, нито една стрела не излетя в отговор.

Нападащата армия спря, смутена от безмълвната заплаха на канари и стени. Отново и отново мълнии раздираха мрака. Сетне орките нададоха вой, размахаха копия и мечове и отпратиха облаци от стрели към всеки, който се покажеше на бойниците, а мъжете от Пределите гледаха смаяно и сякаш виждаха безкрайно поле от черно жито, люшнато от вихъра на войната, и по всеки клас блестяха бодливи светлинки.

Отекнаха медни тръби. Враговете се втурнаха напред - едни против Усоева стена, други към пътя и насипа, водещ към портата на Рогоскал. Там се бяха струпали най-огромните орки и дивите мъже от бърдата на страната Дун. За миг се поколебаха, после продължиха напред. Мълниите бляскаха и по всеки шлем и щит се виждаше изрисувана зловещата ръка на Исенгард. Достигнаха върха на канарата, връхлетяха към портата.

И най-после долетя отговорът - посрещна ги буря от стрели и град от камъни. Редиците се олюляха, разкъсаха се и хукнаха назад, после пак нападнаха, разкъсаха се и отново връхлетяха и като приждащо море всеки път спираха малко по-нагоре. Отново засвириха тръби и тълпа от ревящи мъже се втурна напред. Те държаха широките щитове над главите си като покрив, а помежду си носеха два грамадни дървесни дънера. Зад тях се струпаха орки стрелци и сипеха порой от смъртоносни остриета по всеки, що се покажеше с лък над стената. Люшнати от яки ръце, дънерите блъснаха дървените порти със съкрушителен трясък. Паднеше ли някой, смазан от запокитен камък, двамина други изскачаха на мястото му. Грамадните стволове се люшкаха и трошаха отново и отново.

Еомер и Арагорн стояха един до друг на Усоева стена. Те чуха ревящите гласове и тътена на дънерите, после във внезапния проблясък на мълния съзряха заплахата пред портата.

- Ела! - каза Арагорн. - Дошъл е часът заедно да изтеглим мечовете!

Стремглаво като горски пожар се втурнаха те по стената, нагоре по стъпалата и минаха във външния двор над Канарата. Тичешком събраха шепа храбри мечоносци. В западния ъгъл, където крепостната стена се сливаше със зъбера, имаше малка вратичка. От този край между стената и отвесния ръб на Канарата се виеше тясна пътека. Еомер и Арагорн изскочиха през вратичката рамо до рамо, а бойците ги следваха плътно. Като един излетяха мечовете им от ножниците.

- Гутвине! - извика Еомер. - Гутвине за Пределите!

- Андурил! - викна Арагорн. - Андурил за Дунеданците!

Атакувайки отстрани, те се нахвърлиха върху дивите мъже. Андурил се надигаше и падаше, облян от бял пламък. От стената и кулата долетя вик:

- Андурил! Андурил излиза на бой! Мечът, що беше строшен, сияе отново!

Ужасени, разрушителите захвърлиха дънерите и удариха на бяг, но сякаш мълния разкъса стената от щитове и те бяха пометени, съсечени или запокитени от

Канарата към скалистото русло на ручея. Орките стрелци опънаха безредно лъковете си, после хукнаха назад.

Еомер и Арагорн спряха пред портата. Гръмотевиците отминаха. Мълниите проблясваха все още надалеч из южните планини. Откъм Севера отново се надигна мразовит вятър. Вихрено се носеха парцаливите облаци и звездите надничаха между тях; залязващата луна плуваше над хълмовете около котловината, разливайки жълтеникави лъчи по дирите на бурята.

- Пристигнахме в последния момент - каза Арагорн, оглеждайки портите. Грамадните панти и железните резета бяха изкривени и почти изкъртени, на много места дървото се бе пропукало.

- Ала не можем да стоим пред стената и да пазим - каза Еомер. - Виж! - Той посочи към пътя. Отвъд ручея вече отново се сбираше тълпа от орки и хора. Стрелите стенеха и отскачаха от камъните наоколо. - Ела! Трябва да се върнем и да видим дали ще можем да натрупаме отвътре греди и камъни. Хайде, идвай! Те се обърнаха и изтичаха назад. В този миг около дузина орки, които бяха лежали неподвижно сред мъртвите, рипнаха на крака и безшумно се хвърлиха подир тях. Двама се метнаха в нозете на Еомер, препънаха го и тутакси се озоваха отгоре му. Но една дребна тъмна фигурка, която никой не бе забелязал, изскочи от сенките и даде дрезгав крясък:

- *Барух Хазад! Хазад ай-мену!*

Една секира се завъртя и профуча из мрака. Двамина орки паднаха без глави. Останалите побягнаха.

Докато Арагорн тичаше на помощ, Еомер мъчително се изправи на крака.

Вратичката отново бе затворена, желязната порта бе затрупана отвътре с камъни. Когато всички се прибраха на сигурно място, Еомер се обърна.

- Благодаря ти, Гимли, сине на Глоин! - каза той. - Не знаех, че си излязъл с нас в набега. Но неканеният гост често се оказва най-приятен. Как тъй се появи?

- Последвах ви да се поразсъня - отвърна Гимли, - но като погледнах планинците, сториха ми се прекалено едри за мен, та изчаках зад един камък да ви видя как си играете с мечовете.

- Трудно ще ти се отплатя - каза Еомер.

- Не една възможност може да ти падне, преди да изтече нощта - разсмя се джуджето. - Но аз съм доволен! Откакто напуснахме Мория, не бях цепил нищо освен дърва.

- Двама! - каза Гимли, потупвайки топора си. Беше се върнал на мястото си върху стената.

- Двама? - отвърна Леголас. - Аз свърших по-добра работа, макар че сега трябва да опипвам по плочките за паднали стрели - моите свършиха. Обаче докарах бройката поне до двадесет. Но това са само няколко листенца в гората.

Небето бързо се проясняваше и залязващата луна грееше ярко. Но светлината не донесе надежда на конниците от Пределите. Вместо да намалее, врагът пред тях като че се бе умножил, а нови и нови тълпи прииждаха през пролома откъм долината. Набегът върху Канарата донесе само кратък отдих. Щурмът на портите се поднови с удвоени сили. Пълчищата на Исенгард ревяха като море под Усоева стена. Орки и планинци гъмжаха в подножието й от край до край. Въжета с куки прелитаха над горния зид по-бързо, отколкото защитниците успяваха да ги пресекат или да ги метнат обратно. Издигаха се стотици дълги стълби. Много от тях падаха строшени, ала ги заместваха нови и орките се втурваха по тях като маймуни из черните гори на Юга. Мъртви и ранени се трупаха в подножието на стената като изхвърлени от талазите камъчета; все по-високо се издигаха тия зловещи могили, а врагът продължаваше да напира.

Роханските мъже губеха сили. Всички стрели бяха изстреляни, всяко копие - захвърлено, мечовете им бяха нащърбени, щитовете им разцепени. На три пъти ги сбираха Арагорн и Еомер и три пъти проблесна Андурил в отчаяна атака, отблъсквайки врага от стената.

Сетне из Усоето зад тях се надигна глъч. Орките бяха пропълзели като плъхове по канала, през който течеше ручеят. Там се бяха сбрали в сянката на зъберите, докато горе се разгори битката и всички защитници изтичат към върха на стената. Тогава изскочиха. Някои вече бяха навлезли в Усоето и се биеха с пазачите на конете.

Гимли скочи от стената с лют вик, който отекна между зъберите:

- Хазад! Хазад!

Скоро си намери достатъчно работа.

- Ай-ой! - изкрещя той. - Орките са отвъд стената. Ай-ой! Ела, Леголас! Ще има и за двама ни. *Хазад ай-мену!*

Дочувайки мощния глас на джуджето над гълчавата, Гамлинг Стари погледна от Рогоскал надолу.

- Орките са в Усоето! - извика той. - Шлем! Шлем! За Шлемингите!

С този вик той се втурна от Канарата надолу по стълбата и мнозина мъже от Западния предел го последваха.

Атаката бе тъй стръвна и внезапна, че орките отстъпиха пред тях. Не след дълго бяха заклещени в теснините на клисурата и съсечени или изблъскани към дълбините на Усоето, където, крещейки, рухнаха пред пазачите на потайните пещери.

- Двадесет и един! - викна Гимли. Той завъртя секирата с две ръце и покоси в нозете си последния орк. - Сега пак изпреварих уважаемия Леголас.

- Трябва да запушим пътя на тия плъхове - каза Гамлинг. - Разправят, че джуджетата били прочути майстори каменари. Помогни ни, уважаеми!

- Ние не дяламе камъните с бойни секири или с нокти - отвърна Гимли. - Но ще помогна както мога.

Събраха колкото камъни и отломки им попаднаха подръка и под ръководството на Гимли западняците задръстиха вътрешния край на водостока, докато остана само тесен преливник. Придошъл от пороя, Усоевият ручей кипна, развълнува се в преграденото си корито и бавно се разля на хладни езерца от зъбер до зъбер.

- Горе ще е по-сухо! - каза Гимли. - Ела, Гамлинг, дай да видим какво става по стената!

Той се изкачи нагоре и откри Леголас да стои до Арагорн и Еомер. Елфът остреше дългия си кинжал. След провала на опита за проникване през канала бе настъпило кратко затишие.

- Двадесет и един! - каза Гимли.

- Добре! - рече Леголас. - Но моята бройка вече е две дузини. Тук имахме ръкопашен бой.

Еомер и Арагорн морно се подпираха на мечовете си. Наляво, по Канарата, отново прогърмяха трясъците и глъчката на боя. Но Рогоскал още се държеше като остров сред морето. Портите лежаха строшени; ала враг още не бе преминал през барикадата от греди и камъни зад тях.

Арагорн се взря към бледите звезди и луната, която потъваше зад хълмовете западно от долината.

- Нощта е дълга като година - каза той. - Колко ли ще се бави денят?

- Зората наближава - отвърна Гамлинг, който се бе изкачил до него. - Ала боя се, че тя не ще ни помогне.

- И все пак зората е вечната човешка надежда - каза Арагорн.

- Но тия твари от Исенгард, тия полуорки и хора гоблини, създадени от черната премъдрост на Саруман, няма да се изплашат от слънцето - каза Гамлинг. - Нито пък дивите мъже от хълмовете. Не чуваш ли гласовете им?

- Чувам ги - каза Еомер, - но за ушите ми това са само птичи крясъци и зверски рев.

- Ала мнозина крещят на езика на страната Дун - каза Гамлинг. - Познавам го. Това е древно човешко наречие и едно време го говореха из много от западните долини на Пределите. Слушай! Те ни мразят и са доволни; съдбата ни им се струва

несъмнена. „Кралят, Кралят! - крещят те. - Ще хванем техния крал. Смърт на Форгойлите! Смърт на сламените глави! Смърт на крадците от Севера!" С такива имена ни наричат. За половин хилядолетие не са забравили недоволството си, че гондорските крале дали Пределите на Еорл Млади и сключили съюз с него. Саруман е разпалил тая стара омраза. А разбунят ли се, те са свиреп народ. Сега не ще отстъпят ни денем, ни нощем, додето не пленят Теоден или самите те не рухнат съсечени.

- И въпреки това денят ще ми донесе надежда - каза Арагорн. - Не е ли казано, че враг никога не е превземал Рогоскал, ако има мъже да го защитават?

- Тъй пеят менестрелите - отвърна Еомер.

- Тогава да го браним и да се надяваме! - рече Арагорн.

Преди да довърши, отекнаха тръби. После се раздаде трясък и избухнаха пламъци и дим. Пенливите води на Усоевия ручей със свистене рукнаха навън - вече нищо не ги удържаше, в стената бе избита зееща дупка. През нея нахлуваше рояк от черни фигури.

- Пъклена магия на Саруман! - извика Арагорн. - Докато си приказвахме, те пак са пропълзели по водостока и са подпалили огъня на Ортанк под нозете ни.

С рев: *Елендил, Елендил!,* той се хвърли надолу към пролома, но в същия миг стотици стълби се издигнаха към бойниците. Последният щурм връхлетя над стената и под нея като черен прилив по пясъчна дюна. Защитата бе пометена. Отблъснати все по-назад и по-назад в Усоето, някои от конниците загиваха и се сражаваха, отстъпвайки крачка по крачка към пещерите. Други си пробиха път към крепостта.

Широка стълба се изкачваше от Усоето до Канарата и западната портичка на Рогоскал. На първите стъпала бе застанал Арагорн. Андурил продължаваше да блести в ръцете му и ужасът от меча задържаше врага, докато всички, които бяха успели да се доберат до стълбата, отминаха към портичката. На по-горните стъпала бе коленичил Леголас. Лъкът му бе обтегнат, но му оставаше само една случайно намерена стрела и сега той се взираше, готов да застреля първия орк, който би дръзнал да наближи стълбата.

- Всички, които можеха, вече са в безопасност, Арагорн - извика той. - Идвай!

Арагорн се обърна и изтича нагоре; ала бягайки, се препъна от умора. Враговете мигом се, втурнаха напред. Орките се задаваха с крясъци, протегнали дълги ръце да го сграбчат. Първият падна с Леголасовата стрела в гърлото, но останалите го прескочиха. Ненадейно един огромен камък, запокитен от крепостната стена, се сгромоляса на стълбата и ги отхвърли в Усоето. Арагорн се добра до портичката и тя бързо се захлопна зад него.

- Лошо става, приятели - каза той, бършейки с длан потта от челото си.

- Лошо си е - отвърна Леголас, - но още не е безнадеждно, щом си с нас. Къде е Гимли?

- Не знам - каза Арагорн. - За последен път го видях да се бие долу зад стената, но враговете ни разделиха.

- Уви! Лоша е тая вест - каза Леголас.

- Той е як и издръжлив - каза Арагорн. - Да се надяваме, че ще се добере до пещерите. Там ще е в безопасност засега. Във всеки случай ще е по-добре от нас. Подобно убежище би се понравило на джудже.

- На това се надявам - отвърна Леголас. - Но съжалявам, че не дойде насам. Исках да кажа на уважаемия Гимли, че бройката ми вече е тридесет и девет.

- Ако си пробие път до пещерите, пак ще те изпревари - разсмя се Арагорн. - През живота си не съм виждал някой да върти секирата тъй добре.

- Аз ще ида да потърся стрели - каза Леголас. - Няма ли да свърши тая нощ, та да се целя по-добре на светло.

Арагорн влезе в крепостта. За свое отчаяние научи, че Еомер не е стигнал до Рогоскал.

- Не, той не дойде към Канарата - каза един от западняците. - За последен път

го видях да сбира бойци около себе си и да си пробива път към дъното на Усоето. Гамлинг и джуджето бяха с него, но аз не успях да се добера до тях.

С широки крачки Арагорн пресече вътрешния двор и се изкачи до една стая високо в кулата. Кралят стоеше там като мрачен силует пред тясното прозорче и се вглеждаше към долината.

- Какво ново, Арагорн? - запита той.

- Усоева стена е превзета, владетелю, и всички защитници са отхвърлени, но мнозина успяха да се доберат до Канарата.

- Тук ли е Еомер?

- Не, кралю. Но мнозина от хората ти се оттеглиха към Усоето; някои казват, че и Еомер бил сред тях. В теснините могат да отблъснат врага й да се вмъкнат в пещерите. Каква надежда биха имали после, не знам.

- По-добра от нас. Разправят, че там имало добри запаси. А въздухът е здравословен, защото пещерите се проветряват през пукнатини високо в скалата. Никой не може да си пробие път навътре срещу решителни защитници. Те ще издържат още дълго.

- Но орките са домъкнали от Ортанк някаква пъклена магия - каза Арагорн. - Те имат избухващ огън и с него превзеха Стената. Ако не успеят да проникнат в пещерите, могат да затрупат защитниците вътре. Ала сега трябва да насочим всички мисли към собствената си защита.

- Терзая се в този затвор - каза Теоден. - Ако можех да срещна вражеските копия, яздейки пред хората си на бойното поле, навярно отново щях да усетя опиянението на битката и тъй да свърша. Но тук съм безполезен.

- Тук поне си под закрилата на най-здравата крепост в Пределите - отвърна Арагорн. - По-голяма е надеждата да те опазим в Рогоскал, отколкото в Едорас или дори в Черноден сред планините.

- Разправят, че Рогоскал никога не е бил превземан с щурм - каза Теоден, - но сега съмнение обзема сърцето ми. Светът се променя и всичко, що някога е било силно, днес се оказва несигурно. Как може сега да устои кула пред подобни пълчища и подобна безумна омраза? Ако знаех колко е нараснала силата на Исенгард, може би нямаше тъй бързо да препусна насреща въпреки всички хитрини на Гандалф. Сега съветът му не изглежда толкова добър, колкото ми се стори под утринните лъчи.

- Не преценявай съвета на Гандалф, преди да е свършило всичко, кралю - каза Арагорн.

- Краят няма да се забави - каза кралят. - Но аз не ще свърша тук като стар язовец в капан. Снежногрив, Азуфел и конете на моята стража са във вътрешния двор. Щом зазори, ще наредя да затръби рогът на Шлем и ще препусна на бой. Ще яздиш ли до мен, сине на Араторн? Може би ще си пробием път, или с гибелта си ще заслужим песен... ако остане някой жив да ни възпее.

- Ще яздя до теб - каза Арагорн.

Като се сбогува, той се върна към стените и обиколи навсякъде да ободри хората и да помогне там, където щурмът е най-буен. Леголас тръгна с него. Огнени езици избухваха отдолу, разтърсвайки камъните. Из въздуха хвърчаха въжета с куки, надигаха се стълби. Отново и отново се добираха орките до върха на външната стена и отново защитниците ги отхвърляха надолу.

Накрая Арагорн се изправи над голямата порта, без да обръща внимание на вражеските копия. Вгледа се надалеч и видя, че небето на изток избледнява. Тогава вдигна празната си десница с длан навън в знак, че желае да преговаря.

Орките закрещяха и се закискаха.

- Слез! Слез! - викаха те. - Ако искаш да говориш с нас, слез! Доведи краля си! Ние сме бойците Урук-хай. Ако не дойде, ще идем да го измъкнем от дупката му. Доведи го тоя кръшкач, краля!

- Кралят е там, където пожелае - каза Арагорн.

- Що щеш тук тогава? - отвърнаха те. - Защо надничаш навън? Да не би да искаш

да видиш величието на нашата армия? Ние сме бойците Урук-хай.

- Надникнах да видя зората - каза Арагорн.

- Какво зората, какво зората? - подиграваха се те. - Ние сме Урук-хай - не спираме да се бием ни денем, ни нощем, ни в ясно време, ни в буря. Идем да убиваме под слънце и луна. Какво зората?

- Никой не знае какво ще му донесе новият ден - каза Арагорн. - Махайте се, преди да ви е сполетяла беда.

- Слизай, или ще те смъкнем от стената - развикаха се те. - Това не са преговори Ти нямаш какво да кажеш.

- И все пак имам да ви кажа това - отвърна Арагорн. - Никой враг не е превземал до днес Рогоскал. Вървете си, или не ще има милост за никого от вас. Никой не ще остане жив да отнесе вести към Севера. Не знаете каква заплаха ви дебне.

С тъй велика мощ и кралско достойнство се разкри Арагорн, изправен сам над разрушените порти пред вражеските пълчища, че мнозина от дивите мъже замлъкнаха и се озърнаха през рамо към долината, а някои боязливо погледнаха към небето. Но орките гръмко се разсмяха и порой от копия и стрели връхлетя върху стената в мига, когато Арагорн отскочи назад.

Раздаде се грохот и избухнаха пламъци. Арката на портата, върху която бе стоял преди миг, се разпадна и рухна сред дим и прах. Барикадата се разлетя като ударена от мълния. Арагорн изтича към кралската кула.

Но тъкмо когато портата рухна и орките отново с рев се готвеха за атака, зад тях като далечен вятър се надигна шепот, прерастващ в гълчава на безброй гласове, които крещяха странни вести на зазоряване. Чувайки виковете на ужас, орките на Канарата трепнаха и се озърнаха. И тогава, внезапна и страшна, от висините на кулата отекна песента на славния Шлемов рог.

Всички, които чуха този звук, потрепериха. Много от орките се проснаха по очи и притиснаха с лапи ушите си. Ехото долетя до Усоето - зов подир зов, сякаш на всеки зъбер и хълм бе застанал мощен тръбач. Но мъжете по стените надигнаха очи и се заслушаха удивени, защото, ехото не заглъхваше. Песента на рога продължаваше да се носи сред хълмовете; волни и яростни, роговете разговаряха все по-близо и по-мощно.

- Шлем! Шлем! - изкрещяха конниците. - Шлем се е събудил и пак се връща на бой. Шлем за Теоден крал!

И сред този вик се появи кралят. Конят му бе снежнобял, златен бе щитът му и дълго копието. Отдясно бе Арагорн, потомък на Елендил, подир него яздеха благородниците от рода на Еорл Млади. В небето лумна светлина. Нощта бягаше.

- Напред, Еорлинги!

С викове и мощен тътен бойците се втурнаха в атака. С рев се изсипаха от портата, профучаха по насипа и се понесоха сред пълчищата на Исенгард като вятър сред тревата. От Усоето зад тях долетяха суровите викове на мъжете, които излизаха от пещерите, отблъсквайки неприятеля. Всички защитници, останали на Канарата, изскочиха навън. А ехото на тръбящите рогове все тъй отекваше сред хълмовете.

Кралят и свитата му препускаха напред. Пълководци и елитни бойци падаха в нозете им или се разбягваха. Ни орк, ни човек можеше да им устои. Те обръщаха гръб на мечовете и копията на конниците и побягваха с лица към долината. Тогава започваха да крещят и да стенат, защото велико чудо ги бе връхлетяло с изгряващия ден.

Тъй крал Теоден препусна от Шлемова порта и си разчисти път до големия Вал. Там отрядът спря. Светлината над тях се разгаряше. Слънчеви лъчи се стрелнаха над източните хълмове и заискриха по копията им. Но те седяха безмълвно в седлата и гледаха надолу към Усоева котловина.

Местността се бе променила. Там, където преди бе имало зелена ливада, близнала с тревисти склонове извисените хълмове, сега тъмнееше гора. Редица

подир редица, голи и мълчаливи, се издигаха огромни дървета с преплетени, посивели от старост корони; кривите им корени тънеха сред високата зелена трева. От Вала до началото на тази безименна гора лежаха само два фурлонга открита земя. Там се свиваха сега надменните пълчища на Саруман, обзети от ужас пред краля и пред дърветата. Те се изсипаха надолу от Шлемова порта, докато над Вала не остана ни един, а под него гъмжаха като рояк мухи. Напразно пълзяха и се катереха по стените на котловината, търсейки спасение. От изток склоновете бяха прекалено стръмни и скалисти, наляво, от запад, се задаваше последната им участ.

Там, на хребета, изведнъж се появи конник в бели одежди, засиял под изгряващото слънце. Над ниските хълмове свиреха рогове. Зад него по дългите склонове се втурнаха хиляда спешени бойци с мечове в ръце. Сред тях препускаше висок и силен мъж. Щитът му бе червен. Когато достигна ръба на долината, той надигна към устните си грамаден черен рог и звънко затръби.

- Еркенбранд! - изкрещяха конниците. - Еркенбранд!

- Вижте Белия конник! - извика Арагорн. - Гандалф се завърна!

- Митрандир, Митрандир! - промълви Леголас. - Това наистина е вълшебство! Хайде! Искам да погледна тази гора, преди да е свършила магията.

Пълчищата на Исенгард ревяха, люшкаха се насам-натам, мятаха се от ужас към ужас. От кулата отново засвири рог. През пролома на Вала връхлетя кралският отряд. Надолу по хълма се втурна. Еркенбранд, владетел на Западния предел. Сенкогрив летеше по стръмнината като бързоног козел из планините. Белият конник връхлиташе и врагът обезумя от ужас пред него. Подивелите мъже се проснаха по очи под нозете му. Орките се завъртяха с писъци и захвърлиха мечове и копия. Побягнаха стремглаво като черен пушек, подгонен от налетял вихър. Стенейки, потънаха в очакващата сянка на дърветата; и вече никой не се завърна от тази сянка.

Глава 8

ПЪТЯТ КЪМ ИСЕНГАРД

И тъй в лъчите на прекрасното утро крал Теоден и Гандалф Белия конник отново се срещнаха на зелената трева край Усоевия ручей. Тук бяха и Арагорн, син на Араторн, и Леголас елфът, и Еркенбранд Западнопределски, и благородниците от Златния замък. Около тях се сбираха Рохиримите, конниците на Пределите. Почудата бе засенчила радостта от победата и очите им се взираха към гората.

Внезапно се раздаде мощен вик и откъм Вала се зададоха ония, които бяха отблъснати към Усоето. Там бяха Гамлинг Стари и Еомер, син на Еомунд, а край тях крачеше Гимли джуджето. Беше без шлем и главата му бе омотана с ивица кърваво платно, ала гласът му мощен и звучен.

- Четиридесет и двама, драги Леголас! - викна той. - Уви! Секирата ми се нащърби - четиридесет и първият имаше железен нагръдник. Ти докъде я докара?

- Изпреварваш ме с една бройка - отвърна Леголас. - Но не ми се свиди първенството, толкова се радвам да те видя на крак!

- Добре дошъл, Еомер, сестрин сине! - каза Теоден. - Щом те видях невредим, вече наистина мога да се радвам.

- Привет, господарю на Пределите! - каза Еомер. - Черната нощ отмина и отново е ден. Но денят донесе странни вести. - Той се обърна и смаяно изгледа първо гората, сетне Гандалф. - Още веднъж идваш в нечакан час.

- Нечакан в тежък час - възрази Гандалф. - Казах, че ще се върна да се срещнем тук.

- Но не посочи часа, нито пък предсказа как ще пристигнеш. Странна помощ водиш. Могъщо е вълшебството ти, Бели Гандалфе!

- Може би. Но ако е тъй, още не съм го показал. Аз само дадох добър съвет пред заплахата и използувах бързината на Сенкогрив. Много повече стори собствената ви доблест и яките нозе на мъжете от Западния предел, които бързаха цяла нощ.

Тогава всички изгледаха Гандалф с още по-силно изумление. Някои мрачно се озъртаха към гората и прокарваха длани по лицата си, сякаш мислеха, че неговите очи виждат по-добре от техните.

Гандалф се разсмя весело.

- Дърветата ли? - запита той. - Не, виждам гората тъй ясно, както и вие. Но това не е мое дело. То не се влияе от съветите на мъдреците. Събитията се развиха по-добре от моите планове и дори от надеждите ми.

- Ако вълшебството не е твое, то чие е? - каза Теоден. - Не идва от Саруман, това е ясно. Има ли някакъв по-могъщ мъдрец, за когото тепърва ще научим?

- Това не е вълшебство, а много по-древна сила - каза Гандалф, - сила, бродила по земята, още преди елф да запее и звън на чук да се лее.

Преди брадва да екне и чук да звъни,
под луната сред млади, добри планини;
преди пръстен света да изпълни с тъга,
то вървя сред горите незнайно кога.

- И какъв е отговорът на тая гатанка? - запита Теоден.

- Ако искаш да узнаеш, ще трябва да дойдеш с мен в Исенгард - отвърна Гандалф.

- В Исенгард? - викнаха всички.

- Да - каза Гандалф. - Аз ще се завърна в Исенгард и който желае, нека дойде с мен. Странни неща може да видим там.

- Но дори да съберем всички мъже от Пределите и да ги изцелим от рани и умора, пак не ще ни стигнат за щурм срещу крепостта на Саруман - каза Теоден.

- Въпреки това тръгвам към Исенгард - рече Гандалф. - Не ще се бавя за дълго там. Сега пътят ми води на изток. Чакайте ме в Едорас, преди да се нащърби луната!

- Не! - отсече Теоден. - В мрачния предутринен час се усъмних, но вече няма да се разделим. Ще дойда с теб, ако такъв е съветът ти.

- Сега искам да говоря със Саруман колкото се може по-скоро - каза Гандалф, - и тъй като той ти нанесе тежко оскърбление, би следвало да бъдеш там. Но след колко време ще потеглиш и можеш ли да яздиш бързо?

- Моите хора са изнурени от битката, а и аз се уморих - каза кралят. - Дълго препусках и малко спах. Уви! Старостта ми не е измама, нито се дължи само на шепота на Змийския език. Болест е тя, що ни един лечител не може да изцели напълно, та бил той дори и Гандалф.

- Тогава бързо пусни да почиват всички, които ще яздят с мен - каза Гандалф. - Ще потеглим с първите вечерни сенки. Тъй ще е най-добре, съветвам те отсега нататък всичките ни придвижвания да бъдат колкото се може по-тайни. Но не взимай много хора със себе си, Теоден. Отиваме на преговори, а не на бой.

После кралят избра измежду най-здравите мъже ония, които имаха бързи коне, и ги изпрати с вести за победата към всяка долина на Пределите; те носеха и повелята му всички мъже, млади и стари, да дойдат бързо в Едорас. На втория ден след пълнолуние Владетелят на Пределите свикваше там сбор на всички, що могат да носят оръжие. За похода към Исенгард кралят избра Еомер и двадесет мъже от свитата си. С Гандалф щяха да дойдат Арагорн, Леголас и Гимли. Въпреки раната джуджето не желаеше да остане:

- Ударът беше слаб и шлемът го отклони - каза то. - Ще трябва нещо повече от

подобна оркска драскотина, за да ме удържи тук.

- Аз ще се погрижа за раната, докато си почиваш - каза Арагорн.

Кралят се завърна в Рогоскал и заспа тъй спокойно, както не му се бе случвало от години насам, отпочинаха и избраните придружители. Но всички останали, които не бяха осакатени или ранени, подхванаха тежък труд - мнозина бяха паднали в битката и лежаха мъртви по ливадата или в Усоето.

Нито един от орките не бе останал жив, не броиха труповете им. Но огромно множество планинци се бяха предали, те се бояха и крещяха за милост.

Мъжете от Пределите им отнеха оръжията и ги изпратиха на работа.

- Помогнете сега да поправим злото, в което участвувахте - каза Еркенбранд, - а после ще положите клетва никога вече да не прекосявате с оръжие Бродовете на Исен, нито да тръгвате на поход с враговете човешки; след туй ще се върнете свободно в земите си. Защото Саруман ви е подлъгал. Мнозина от вас получиха смърт в отплата за лековерието си, но ако бяхте победили, едва ли щяхте да получите от него по-добра отплата.

Хората от страната Дун се смаяха, защото Саруман им бе казал, че роханците са жестоки и изгарят пленниците живи. Издигнаха две могили сред полето пред Рогоскал и положиха под тях всички конници от Пределите, които бяха загинали при защитата - в едната тия от Източните долини, в другата тия от Западния предел. В самотен гроб под сянката на Рогоскал лежеше Хама, капитан на кралската стража. Той бе паднал пред Портата. Орките бяха струпани на грамадни купища настрани от могилите на загиналите мъже, недалеч от покрайнините на гората. Смут обзе хората, тая грамада леш не ставаше нито за погребение, нито за клада. За огън дървата им бяха малко, а никой не би посмял да вдигне брадва срещу странните дървета, дори и да не ги бе предупредил Гандалф под смъртен страх да не закачат ни кора, ни клон.

- Оставете орките да лежат - каза Гандалф. - Утрото е по-мъдро от вечерта.

Подир пладне кралският отряд се подготви за заминаване. По това време погребението едва бе започнало; Теоден оплака гибелта на своя капитан Хама и пръв хвърли пръст над гроба му.

- Наистина превелика скръб донесе Саруман за мен и за цялата страна - каза той, - и ще му я припомня, щом се срещнем.

Слънцето вече клонеше към хълмовете западно от Котловината, когато най-сетне Теоден, Гандалф и спътниците им препуснаха надолу от Вала. Зад тях се бе струпала огромна тълпа - конници и западняци, млади и стари, жени и деца, наизлезли от пещерите. С ясни гласове те пееха победна песен, сетне замлъкнаха, питайки се какво ли ще стане, защото очите им гледаха към дърветата и ги обземаше страх.

Конниците стигнаха до гората и спряха; ни кон, ни човек искаше да навлезе навътре. Дърветата бяха сиви и заплашителни, обвиваше ги сянка или мъгла. Краищата на дългите протегнати клони висяха като опипващи пръсти, корените им се надигаха от земята като лапи на незнайни чудовища и мрачни пещери зееха под тях. Но Гандалф поведе отряда и там, където пътят от Рогоскал стигаше до дърветата, пред очите им се разкри отвор като сводеста порта под мощните клони; Гандалф мина през него и останалите го последваха. Тогава за свое удивление откриха, че пътят продължава напред и Усоевият ручей се лее край него; отгоре небето беше открито и окъпано в златна светлина. Но от двете им страни неизбродните дебри вече тънеха в здрач и се простираха към непрогледна сянка; дочуха пукот и стонове на клони, далечни викове и неясен гневен шепот на беззвучни гласове. Не се виждаше ни орк, ни друго живо създание.

Леголас и Гимли яздеха на един кон, държаха се наблизо до Гандалф, защото Гимли се боеше от гората.

- Топло е тук - каза Леголас на Гандалф. - Усещам наоколо велик гняв. Не чувствуваш ли въздухът да тупка в ушите ти?

- Да - каза Гандалф.

- Какво ли е станало с презрените орки? - запита Леголас.

- Това, мисля, не ще узнае никой - отвърна Гандалф.

Известно време яздиха мълчаливо, но Леголас все се озърташе настрани и неведнъж би спрял да се вслуша в горските звуци, ако Гимли не възразяваше.

- Това са най-странните дървета, които някога съм виждал - каза той, - а аз съм виждал много дъбове да израстват от жълъд до древна старост. Как бих искал да имам време, та да побродя сред тях - те имат гласове и малко по малко бих разбрал мислите им.

- Не, не! - възрази Гимли. - Да се махаме от тях! Вече се досещам за мислите им - омраза към всичко, що ходи на два крака, а речта им е за смазване и удушаване.

- Не към всичко, що ходи на два крака - каза Леголас. - Тук мисля, че грешиш. Орките мразят те. Защото не са оттук и знаят малко за елфите и хората. Далече са долините, където растат. Дълбоките долове на Ветроклин, Гимли, оттам предполагам, че идват.

- Тогава това е най-опасната гора в Средната земя - каза Гимли. - Би трябвало да съм им благодарен за ролята, която изиграха, ала не ги обичам. Ти може да ги мислиш за чудесни, но в тия земи видях по-голямо чудо, по-прекрасно от която и да било дъбрава или поляна на всички времена - то още изпълва сърцето ми. Странни са човеците, Леголас! Имат тук едно от чудесата на Северния свят и как го наричат? Пещери го наричат! Пещери! Дупки, където да се крият в дни на рат или да трупат фураж! Знаеш ли, добри ми Леголас, че пещерите на Шлемово усое са просторни и прекрасни? Ако джуджетата знаеха за тия неща, безкрайни тълпи от поклонници щяха да се нижат само за да ги зърнат. Какво говоря, биха плащали с чисто злато за един кратък поглед!

- А аз бих дал злато, за да не ходя натам - каза Леголас - и двойно повече, за да ме изведат, ако случайно се залутам навътре.

- Не си ги видял, затова ти прощавам шегата - каза Гимли. - Но ти говориш като глупец. Смяташ ли за красиви дворците на вашия крал под Мраколесовия хълм, за чието изграждане са помогнали джуджетата в древни времена? Те са жалки хижи в сравнение с пещерите, които видях тук - необятни зали, изпълнени с вечната музика на вода, звънтяща в езера, прекрасни като Хелед-зарам под звездните лъчи. А когато пламнат факли и хора закрачат по песъчливите площадки под отекващите сводове - ах! - тогава, Леголас, безценни камъни, кристали и жили от скъпи руди проблясват по излъсканите стени, а светлината сияе през раковини от нагънат мрамор, прозрачни като живите длани на кралица Галадриел. Там има бели, шафранови и утринно розови колони, Леголас, надиплени и извити като в съновидение; те се надигат от многоцветния под към лъскавите висулки по свода - криле, въжета, завеси, фини като застинали облаци, копия, знамена, кули на висящи палати! Спокойни езера ги отразяват - сияен свят наднича от мрачните води, покрити с чисто стъкло, градове, каквито едва ли и умът на Дурин е породил в сънищата му, простират улици и колонади към мрачните кътчета, където светлината не достига. И звън! Пада сребърна капка и зад кръглите бръчки по стъклото всички кули се люшкат и вият като водорасли и корали в някаква морска пещера. Сетне идва вечерта - те чезнат и бавно се смаляват в здрача, факлите отминават към друга зала и друго видение. Там са зала след зала, Леголас, дворец се прелива в дворец, купол след купол, стълба подир стълба, а лъкатушните пътеки водят все напред към сърцето на планината. Пещери! Подземията на Шлемово усое! Щастлив бе случаят, който ме тласна натам! Със сълзи на очи ги напускам.

- Тогава за твоя утеха, Гимли - каза елфът, - ти пожелавам да завършиш войната жив и здрав и пак да се върнеш да ги видиш. Но не казвай на целия си род! Като те слушам, изглежда, че там няма работа за тях. Може би хората от този край постъпват мъдро, че си мълчат - едно семейство работливи джуджета с чук и длето може да порути много повече, отколкото всички човеци.

- Не, ти не разбираш - каза Гимли. - Нито едно джудже не би останало

незатрогнато от такава прелест. Никой от народа на Дурин не би дълбал там за камъни и руди, та ако ще из дълбините да се трупат злато и диаманти. Нима вие напролет сечете за подпалки разцъфнали горски дървета? Ние бихме се грижили за тия поляни от разцъфтял камък, вместо да ги дълбаем. Изкусно и внимателно, почукване след почукване - може би само парченце скала и нищо повече за цял ден напрегнат труд, - тъй бихме могли да работим и след години да открием нови пътища и да извадим на показ далечни зали, които още тънат в мрак и се виждат само като пустота отвъд скалните пукнатини. И светлини, Леголас! Ние бихме сътворили светлини, лампи, каквито някога са сияли в Хазад-дум; и когато пожелаем, ще прогоним нощта, що тегне там, откакто са сътворени хълмовете, а пожелаем ли покой, ще оставим нощта да се завърне.

- Затрогваш ме, Гимли - каза Леголас. - Никога не те бях чувал да говориш така. Караш ме едва ли не да съжалявам, че не съм видял тия пещери. Слушай! Нека се споразумеем - ако и двамата се измъкнем живи от заплахите, които ни очакват, ще тръгнем заедно на път. Ти ще посетиш Ветроклин с мене, а после аз ще дойда с теб да видя Шлемово усое.

- Не бих избрал точно такава отплата - каза Гимли. - Но ще изтрая Ветроклин, ако ми обещаеш да се върнеш в пещерите и да споделиш с мен възхитата от чудесата им.

- Имаш думата ми - каза Леголас. - Но уви! Засега трябва да обърнем гръб и на пещери, и на гора. Виж! Наближаваме края на дърветата. Колко път има до Исенгард, Гандалф?

- Около петнадесет левги по права линия, както летят гарваните на Саруман - отвърна Гандалф, - пет от входа на Усоева котловина до Бродовете и още десет оттам до портите на Исенгард. Но тази нощ няма да яздим докрай.

- И какво ще видим, когато стигнем там? - запита Гимли. - Ти навярно знаеш, но аз не мога да се досетя.

- И аз не знам със сигурност - отговори вълшебникът. - Бях там снощи, но оттогава може да са станали много неща. Ала мисля, че няма да кажеш, че пътуването е било напразно - макар да напускаш Искрящите пещери на Агларонд.

Най-сетне пътниците прекосиха дърветата и откриха, че са стигнали до дъното на Котловината, където пътят от Шлемово усое се разклоняваше в две посоки - на изток към Едорас и на север към Бродовете на Исен. Докато се измъкваха изпод горския свод, Леголас спря и със съжаление се озърна назад. После изведнъж нададе вик.

- Там има очи! Очи ни гледат изпод сенките на клоните! Никога не бях виждал такива очи.

Изненадани от вика му, останалите спряха и се обърнаха, но Леголас се готвеше да препусне обратно.

- Не, не! - викна Гимли. - Безумствувай колкото си щеш, само първо ме пусни да сляза от тоя кон! Не искам да гледам никакви очи!

- Стой, Леголас Зеленолист! - каза Гандалф. - Не се връщай в гората, не сега! Не ти е дошло времето.

Още преди да довърши, измежду дърветата излязоха три странни фигури. Бяха високи като тролове, повече от дванадесет фута на ръст, яките им тела, жилави като млади дървета, изглеждаха облечени в одежди или покривала от плътно прилепваща сива и кафява материя. Ръцете им бяха дълги, а дланите им осеяни с множество пръсти, косата им беше щръкнала и твърда, а брадите сивозелени като мъх. Очите им гледаха тържествено, ала се взираха не към конниците, а на север. Изведнъж те вдигнаха дълги ръце към устните си и нададоха отекващ зов, ясен като песен на рог, но по-мелодичен и променлив. Раздаде се ответен зов и като се обърнаха отново, конниците видяха други подобни същества да се задават с широки крачки през тревата. Те бързо наближаваха от Севера с походката на газещи чапли, ала не и със същата бързина; дългите им нозе отхвърляха пътя по-бързо от крилете на чапла. Конниците извикаха от изумление, а някои положиха

ръце върху дръжките на мечовете.

- Не ви трябват оръжия - каза Гандалф. - Това са само пастири. Те не са врагове, всъщност изобщо не се интересуват от нас.

И наистина изглеждаше така; още преди да е довършил, високите създания, без да погледнат към конниците, прекрачиха в гората и изчезнаха.

- Пастири! - възкликна Теоден. - Къде са им стадата? Кои са те, Гандалф? Ясно е, че поне за теб не са непознати.

- Те са пастири на дърветата - отвърна Гандалф. - Толкова отдавна ли не си слушал приказки край огнището? В твоите земи има деца, които биха могли да извлекат отговора на твоя въпрос от преплетените нишки на преданията. Ти видя ентите, о, кралю, ентите от гората Ветроклин, наречена Ентолес на твоя език. Нима си мислил, това име е празно хрумване? Не, Теоден, не е тъй - за тях вие сте само отминаваща приказка; почти нищо не им говорят годините от Еорл Млади до Теоден Стари, а всички дела на твоя род за тях са дреболии.

- Енти! - промълви той най-сетне. - Мисля, че в сянката на легендите започвам малко по малко да разбирам чудото на дърветата. Доживях да видя странни дни. Отдавна се грижим за полята и добитъка, градим къщи, ковем сечива или препускаме на помощ във войните на Минас Тирит. И това наричаме живот на хората, битие на света. Малко ни интересува онова, що лежи отвъд границите на земите ни. Песните ни разказват за тия неща, ала ние ги забравяме и само децата ги учат като безгрижен обичай. А сега песните се спуснаха сред нас от незнайни места и крачат въплътени под слънцето.

- Би трябвало да се радваш, кралю Теоден - каза Гандалф. - Не само дребният човешки живот е под заплаха днес, но и животът на тия създания, които си мислил за герои от легендите. Не си останал без съюзници, макар и да не ги познаваш.

- Ала би трябвало и да скърбя - каза Теоден. - Както и да се обърне войната, няма ли да свърши тъй, че много красоти и вълшебства да изчезнат завинаги от Средната земя?

- Може би - отвърна Гандалф. - Злото на Саурон не ще се изцели напълно, нито ще отмине, сякаш никога не е било. Но такива дни ни е отредила съдбата. Да продължим сега пътя, който започнахме!

Отрядът зави настрани от котловината и гората и пое по пътя към Бродовете. Леголас неохотно ги последва. Слънцето вече бе потънало отвъд края на света, но когато излязоха от сянката на хълмовете и погледнаха на запад към Роханския пролом, небето все още се червенееше и под прелитащите облаци пламтеше ярко зарево. На фона му като мрачни петна кръжаха и се рееха безброй чернокрили птици. Някои отминаваха из висините с печални крясъци, запътени към скалните си домове.

- Лешоядите са пирували на бойното поле - каза Еомер. Сега яздеха, без да бързат, а мракът приждаше из равнините наоколо. Растящата луна бавно се издигна и в сребърните й лъчи хълмистите степи се надигаха и спадаха като необятно сиво море. Четири часа след като бяха напуснали кръстопътя, конниците наближиха Бродовете. Дългите склонове бързо се спускаха към реката, разляна по каменисти плитчини сред високи тревисти тераси. По вятъра долетя вълчи вой. Сърцата им натегнаха при спомена колко мъже са паднали в бой по тия места.

Пътят се спускаше между високи зелени насипи и прорязваше терасите до самата вода, сетне отново се издигаше по другия бряг. Три редици плоски камъни пресичаха течението, а между тях имаше бродове за конете, водещи от двата бряга към едно голо островче по средата. Конниците се взряха надолу и гледката им се стори странна, защото открай време над Бродовете отекваше плясъкът и бълбукането на вода по камъните, но сега те мълчаха. Речното корито бе почти сухо, гола пустош от камъчета и сив пясък.

- Нерадостно е станало това място - каза Еомер. - Каква ли болест е налегнала реката? Много хубости унищожи Саруман - нима е погълнал и изворите

на Исен?

- Тъй изглежда - отвърна Гандалф.

- Уви! - каза Теоден. - По тоя път ли трябва да минем, където гнусни твари разкъсват толкова много от добрите конници на Пределите?

- Натам е пътят ни - каза Гандалф. - Скръбна е гибелта на бойците ти, но ще видиш, че поне не ги разкъсват планинските вълци. Те пируват с телата на своите приятели, орките - само такава дружба познават. Ела!

Те слязоха към реката и щом наближиха, вълците спряха да вият и се прокраднаха настрани. Страх ги бе обзел, като видяха Гандалф под лунните лъчи и коня му Сенкогрив, засиял като сребро. Ездачите се прехвърлиха на островчето и напразно ги дебнеха лъскави очи от сенките по бреговете.

- Гледайте! - каза Гандалф. - Приятели са се потрудили тук. И те видяха, че насред островчето е струпана могила, оградена с камъни и набодена с множество копия.

- Тук лежат всички мъже от Пределите, що паднаха по тия места - каза Гандалф.

- Тук да почиват! - каза Еомер. - А когато копията им ръждясат и изтлеят, нека още дълго се издига могилата им на стража пред Бродовете на Исен!

- И това ли е твое дело, Гандалф, друже мой? - запита Теоден. - Много си сторил за една вечер и една нощ!

- С помощта на Сенкогрив... и други - каза Гандалф. - Препусках бързо и надалеч. Но ето що ще кажа тук, край могилата, за твоя утеха: мнозина паднаха в битките за Брода, ала са по-малко, отколкото нашепват слуховете. Разпръснатите са повече от загиналите; аз събрах всички, които успях да намеря. Някои изпратих с Гримболд Западнопределски да се присъединят към Еркенбранд. Други отредих за това погребение. Те сега са потеглили подир твоя воевода Елфошлем. Аз го изпратих с мнозина конници към Едорас. Знаех, че Саруман е хвърлил цялото си войнство срещу тебе и слугите му са изоставили всички други задачи, за да се запътят към Шлемово усое - изглежда, из равнините няма врагове, ала се боях, че вълкоездачи и грабители може въпреки това да препуснат към Медуселд, докато е останал без охрана. Но сега мисля, че няма от какво да се боиш - когато се завърнеш, ще завариш своя дом да те чака.

- И ще се радвам да го видя пак - каза Теоден, - макар да не се съмнявам вече, че кратък ще е престоят ми там. И тъй отрядът се сбогува с острова и могилата, прекоси реката и се изкачи по отсрещния бряг. После препуснаха напред, доволни, че си отиват от скръбните Бродове. Щом се отдалечиха, отново се раздаде вълчи вой.

Древно шосе водеше от Исенгард към Бродовете. То се простираше край реката, завивайки с нея на изток, после на север, но накрая се отклони право към портите на Исенгард, а те бяха под планинския склон западно от долината, на шестнадесет и повече мили от входа й. Този път следваха, ала не стъпваха по него - отстрани земята беше твърда и равна, покрита на много мили наоколо с ниска, жилава трева. Сега яздеха по-бързо и към полунощ Бродовете останаха на около пет левги назад. После спряха и прекъснаха нощното пътешествие, защото кралят се измори. Бяха стигнали в подножието на Мъгливите планини и дългите ръце на Нан Курунир се протягаха насреща им. Мрачна се простираше долината пред тях, защото луната бе отминала на запад и хълмовете закриваха лъчите й. Но от дълбоките сенки на низината се вдигаше огромен стълб от дим и изпарения; пълзейки нагоре, той срещна лъчите на залязващата луна и се разля на черни и сребристо искрящи талази по звездното небе.

- Какво мислиш за това, Гандалф? - запита Арагорн. - Човек би рекъл, че цялата Долина на магьосника гори.

- Напоследък над тая долина вечно има пушеци - каза Еомер, - но чак такива не бях виждал досега. Това не е толкова дим, колкото пара. Саруман крои да ни посрещне с някаква дяволия. Може би иска да кипне всички води на Исен и затова е пресъхнала реката.

- Може и това да прави - каза Гандалф. - Утре ще узнаем с какво се занимава. А сега да си поотпочинем, ако можем.

Устроиха бивак край коритото на Исен; то бе все тъй безмълвно и празно. Някои от пътниците поспаха малко. Но късно през нощта стражата нададе вик и всички се събудиха. Луната бе залязла. Горе сияеха звезди, но по земята пълзеше мрак, по-черен от нощта. Устремен на север, той прииждаше към тях по двата бряга на реката.

- Стойте където сте! - каза Гандалф. - Не вадете оръжие! Чакайте и всичко ще отмине!

Наоколо се сбираше мъгла. Няколко звезди все още примигваха слабо отгоре, но от двете им страни се издигаха стени от непрогледна тъма. Стояха на тясна пътечка сред движещи се сенчести кули. Чуха гласове, шепот, стонове и безконечна шушнеща въздишка; земята се затресе под нозете им. Стори им се, че дълго седяха, обзети от страх; ала най-сетне мракът и шумовете отминаха и изчезнаха между планинските склонове.

Далече на юг оттам, в Рогоскал, хората чуха посред нощ мощен шум, сякаш вихър бе повял из долината, и земята се разтресе, страх ги обзе и никой не посмя да излезе. Но призори излязоха и се изумиха: посечените орки бяха изчезнали, а с тях и дърветата. Далече надолу из долината на Усоето тревата бе смачкана и утъпкана, сякаш гигантски пастири бяха превели оттам огромни стада добитък, но на една миля под Вала в земята бе издълбан грамаден трап и отгоре бе струпан каменен хълм. Хората вярваха, че посечените от тях орки са погребани там, но дали с тях са и ония, които бяха избягали в гората, никой не можа да каже, защото на този хълм не стъпи човешки крак. Мъртвешкия рид го наричаха отпосле и по него не поникна трева. Но странните дървета вече никога не се мярнаха в Усоева котловина; през нощта те си бяха заминали надалеч, към мрачните долини на Ветроклин. Така си отмъстиха на орките.

Кралят и спътниците му не мигнаха до края на нощта, но повече не видяха и не чуха нищо странно освен едно - гласът на реката внезапно се събуди край тях. Разля се плисък на вода, забързана надолу между камъните, а когато той отмина, Исен отново течеше и бълбукаше из коритото си както винаги.

На разсъмване се приготвиха за път. Зората настъпи сива и бледа и те не видяха изгрева на слънцето. Из въздуха горе тегнеше мъгла, изпарения забулваха земите наоколо. Потеглиха бавно, но вече яздеха по шосето. То бе широко, каменно и добре поддържано. През мъглите неясно съзираха отляво да се извисява дългото планинско отклонение. Бяха навлезли в Нан Курунир, Долината на магьосника. Тя беше закътана отвсякъде, освен откъм Юга. Някога беше зелена и красива, а през нея се лееше Исен - дълбока и мощна река още преди да е стигнала до равнините; подхранваха я множество ручеи и дребни потоци, извиращи от дъждовитите хълмове, а наоколо се разстилаха приятни, плодородни земи.

Сега не бе така. Под стените на Исенгард все още имаше нивя, обработвани от робите на Саруман, но по-голямата част от долината се бе превърнала в пущинак, покрит с бурени и трънаци. Къпините се провлачваха по земята или пъплеха по храсталаци и урви, сплитаха се на чорлави пещери, където дребни зверчета намираха леговище. Тук не растяха дървета, но сред избуялите плевели още се виждаха изгорени и накълцани с брадви пънове от древни гори. Печален бе този край и днес само шумът на бързите води из камънака нарушаваше безмълвието. Пушеци и изпарения се влачеха на нечисти облаци и се спотайваха из низините. Конниците мълчаха. В дъното на душата си мнозина се съмняваха и се питаха към какъв ли пагубен край ги води това пътуване.

След като яздиха няколко мили, шосето се превърна в широка улица, изкусно покрита с големи квадрати от плосък камък; нито една тревичка не се подаваше в процепите помежду им. От двете страни имаше дълбоки канали, изпълнени със струяща вода. Ненадейно отпред се издигна висока колона. Тя беше черна, на

върха бе закрепен грамаден камък, издялан и боядисан като дълга Бяла ръка. Показалецът сочеше на север. Сега знаеха, че портите на Исенгард не са далече и сърцата им натегнаха, но очите им не можеха да прозрат през надвисналата отпред мъгла.

От незапомнени времена под планинското разклонение в Долината на магьосника се разполагаше древният град, наричан от хората Исенгард. Той бе оформен отчасти още от сътворението на планините, но в древни епохи хората от Задмория бяха издигнали тук могъщите си творения, а Саруман живееше тук отдавна и не бе стоял със скръстени ръце.

Ето как изглеждаше това място, докато Саруман бе на върха на славата си, признат от мнозина за предводител на вълшебниците. Огромна пръстеновидна стена от непристъпни зъбери се издаваше от укритието на планинския склон, отдалечаваше се от него и отново се завръщаше. В нея бе пробит само един вход - грамадна арка под южната стена. Тук през черната скала бе изсечен дълъг тунел, затворен от двете страни с могъщи железни врати. Те бяха тъй изработени и закрепени на огромните си панти, стоманени пръти, забити в ядрото на камъка, че щом се отлостеха, човек можеше да ги помръдне безшумно, с лек натиск на ръцете. Който навлезеше и най-сетне стигнеше до края на кънтящия тунел, съзираше равнина, огромен кръг, леко хлътнал като гигантска чиния; от ръб до ръб имаше една миля. Някога тя бе зелена, осеяна с пътища и плодни градини, оросявана от потоци, които се спускаха от планините към централното езеро. Но нито стръкче не растеше тук в последните дни на Саруман. Пътищата бяха покрити с черни и твърди каменни плочи, вместо дървета, край тях се виеха дълги върволици от колони, едни от мрамор, други от мед и желязо, съединени с тежки вериги.

Там имаше множество домове, стаи, зали и коридори, изсечени от вътрешната страна на стените и потъващи дълбоко в скалата, тъй че над целия открит кръг надничаха безброй прозорци и мрачни врати. Хиляди можеха да живеят там - работници, слуги, роби и войници с огромен запас от оръжия; отглеждаха вълци в бърлоги под жилищата. Равнината също бе надупчена и издълбана. Дълбоки шахти потъваха в земята, ниски могили и каменни куполи покриваха изходите им и под лунна светлина Пръстенът на Исенгард напомняше гробище на неспокойни мъртвци. Защото земята трепереше. По множество наклонени проходи и спирални стълби шахтите се спускаха към дълбоки пещери; там Саруман бе поместил съкровищници, складове, оръжейници, ковачници и огромни пещи. Железни колела се въртяха безспир и чукове тътнеха. Нощем вятърът разнасяше стълбове изпарения, огрени отдолу от червена, синя или отровнозелена светлина.

Оградени с вериги, всички пътища се спускаха към центъра. Там се издигаше кула с вълшебна форма. Тя бе изваяна от древните строители, изградили пръстена на Исенгард, и все пак не приличаше на човешко дело, а сякаш се бе откъснала от костите на земята сред прастария гърч на хълмовете. Това бе остър връх над каменен остров, черен и засиял с твърд блясък - четири могъщи многостенни каменни колони се спояваха в едно цяло, но към върха се разделяха като стърчащи рога с остри като бръснач ръбове и върхове, тънки като копия. Помежду им имаше тясно пространство и там, на площадка от полиран камък, изписан със странни знаци, човек можеше да застане на петстотин фута над равнината. Това бе Ортанк, цитаделата на Саруман, чието име (случайно или преднамерено) имаше двояко значение; на елфически език *ортанк* значи Връх Зъб, а на древното наречие на Пределите - Лукавия ум.

Непристъпен и изумителен бе Исенгард, дълго бе и прекрасен; там бяха живели велики владетели, охраняващи Гондор откъм Запада, мъдреци се бяха вглеждали в звездите. Но Саруман постепенно го бе преобразил според промяната на целите си, мислеше, че го е направил по-добър - и се мамеше, защото всички изкуства и хитроумни приспособления, заради които бе изоставил прежната си мъдрост и които с умиление смяташе за свои, идваха единствено от Мордор, тъй че всичко,

що правеше, бе само дребно копие, детински модел или робско ласкателство на оная огромна крепост, оръжейница, затвор, могъща пещ - Барад-дур, Черната кула, която не търпеше съперници, надсмиваше се на ласкателствата и търпеливо изчакваше, уверена в гордостта и неизмеримата си сила.

Такава бе крепостта на Саруман, както я описваше мълвата, защото откакто се помнеха хората в Рохан, никой не бе пристъпил портите, освен може би малцина като Змийския език, които идваха тайно и никому не казваха какво са видели.

Гандалф продължи да язди към грамадната колона с Ръката и я отмина, а в това време конниците с удивление видяха, че Ръката вече не изглежда бяла. Зацапваше я нещо като засъхнала кръв; вгледаха се отблизо и разбраха, че ноктите й са червени. Гандалф безгрижно отмина напред из мъглата и те колебливо го последваха. Наоколо сякаш бе придошло внезапно наводнение, широки езера изпълваха низините край пътя и сред камъните струяха поточета. Най-сетне Гандалф спря и им махна с ръка; те приближиха и видяха, че нататък мъглите се разсейват и слънцето е огряло с бледи лъчи. Отминаваше пладне. Бяха достигнали портите на Исенгард. Ала портите лежаха на земята изкъртени и изкривени. А скалите наоколо бяха напукани и нацепени на безброй назъбени отломки, разпръснати надлъж и шир и тук-там струпани на жалки купища. Огромната арка бе оцеляла, но сега водеше към открита клисура - сводът на тунела бе съборен и в скалните стени от двете страни зееха грамадни пукнатини и проломи, кулите бяха стрити на прах. Великото море да се бе надигнало в гняв и връхлетяло с буря над хълмовете, не би могло да стори по-страшен погром.

Отвъд целият пръстен бе изпълнен с димящи води - кипнал котел, над който бяха изплували и безредно се носеха останки от греди, върлини, сандъци, бурета и натрошена покъщнина. Криви, килнати колони подаваха разцепените си върхове над потопа, но всички пътища бяха залени. Сякаш много далече, полузакрит от виещи се облаци, стърчеше скалният остров. Кулата Ортанк се извисяваше все тъй мрачна и висока, несъкрушена от бурята. Бледи вълни облизваха нозете й.

Кралят и целият му отряд седяха мълчаливо на конете и се дивяха, усещайки, че властта на Саруман е низвергната, но как - не можеха и да предполагат. Сетне обърнаха очи към арката и разрушените порти. Там, наблизо, забелязаха огромна купчина чакъл и изведнъж различиха две удобно излегнати дребни фигурки, почти незабележими сред камъните в сивите си дрехи. Край тях бяха подредени бутилки, паници и подноси, като че току-що си бяха похапнали добре и сега се отморяваха от положения труд. Едната изглеждаше заспала, другата с кръстосани крака и ръце зад главата бе облегнала гръб на една изкъртена скала и изпускаше от устата си прозрачен синкав дим на дълги ивици и малки колелца.

Теоден, Еомер и всичките им бойци дълго ги гледаха с изумление. Сред цялата разруха на Исенгард това им се стори най-странната гледка. Но преди кралят да заговори, дребната огнедишаща фигура изведнъж забеляза конниците, застанали безмълвно в края на мъглата. Скочи на крака. Поне на вид напомняше млад мъж, макар да не надхвърляше половин човешки бой, нямаше шапка на главата си, покрита с къдрава кестенява коса, но беше облечен в овехтял от пътуване плащ със същия цвят и форма, както и онези, с които спътниците на Гандалф се бяха появили в Едорас. Положил ръка на гърдите си, той се поклони доземи. После, сякаш без да забелязва вълшебника и другарите му, се обърна към Еомер и краля.

- Добре дошли в Исенгард, господари мои! - каза той. - Ние сме портиерите. Мериадок, син на Сарадок, е името ми, а моят спътник, който - уви! - е грохнал от умора - тук той подритна другия с крак, - се казва Перегрин, син на Паладин от Туковия род. Далече на север е нашият дом. Господарят Саруман е тук, вътре, но засега се е затворил с някой си Змийски език, иначе несъмнено щеше да е тук, за да приветствува толкова почетни гости.

- Щеше, дума да не става! - разсмя се Гандалф. - И Саруман ли ви нареди да пазите повредената му врата и да наглеждате за гости, когато успеете да

откъснете вниманието си от подноса и бутилката?

- Не, добри ми господине, въпросът убягна от вниманието му - сериозно отвърна Мери. - Той беше много зает. Заповедите ни идват от Дървобрад, който пое ръководството на Исенгард. Той ми поръча да приветствувам с подходящи думи Владетеля на Рохан. Сторих каквото ми бе по силите.

- Ами какво ще речеш за другарите си? Какво ще речеш за Леголас и мен? - викна Гимли, който не можеше повече да се удържа. - Ах вие, негодници, вие, кръшкачи с рошави крака и рошави тикви! На каква хубавичка гонитба ни пратихте! Двеста левги през блата и гори, битки и смърт - вас да спасяваме! И да ви заварваме тук да пирувате и да мързелувате... и да пушите! Да пушите! Откъде намерихте билката, злодеи? Кълна се в чука и клещите! Тъй се разкъсвам между бяс и радост, че ще е чудо, ако не се пръсна!

- Взе ми думите от устата, Гимли - разсмя се Леголас. - Макар че аз бих предпочел да узная откъде са намерили виното.

- Не сте намерили здрав разсъдък в гонитбата си - каза Пипин, отваряйки едно око. - Заварвате ни да седим победно на полесражението, сред бойните трофеи, и се чудите как сме се снабдили с едно-две достойно заслужени блага!

- Достойно заслужени? - рече Гимли. - Не мога да го повярвам!

Конниците се разсмяха.

- Няма съмнение, че присъствуваме на задушевна приятелска среща - каза Теоден. - Значи това са изгубените от твоя отряд, Гандалф? Писано било дните ни да се изпълнят с чудеса. Вече много видях, откакто напуснах дома си, а сега пред очите ми са застанали нови герои от легендите. Не са ли това Полуръстовете, които някои от нашите наричат Холбитлани?

- Хобити, ако не възразявате, господарю - каза Пипин.

- Хобити? - повтори Теоден. - Странно се е променил езикът ви, но и тъй името не звучи зле. Хобити! Нито един от разказите, които съм чувал, не може да се сравнява с реалността.

Мери се поклони, Пипин стана и също се поклони ниско.

- Много сте благосклонен, господарю - каза той, - или поне се надявам, че така мога да приема думите ви. А ето и още едно чудо! Много страни пребродих, откакто напуснах дома си, но досега не бях срещал хора, които да знаят някаква история за хобитите.

- Моят народ е дошъл от Севера в древни времена - каза Теоден. - Но няма да те лъжа - ние не знаем приказки за хобитите. Само това се разказва сред нас, че надалеч, отвъд безброй хълмове и реки, живее народът на полуръстовете, които се крият из дупки в пясъчните дюни. Но няма легенди за делата им, защото преданието разказва, че те не правят кой знае какво и избягват да се срещат с хората, а са способни да изчезват за миг; можели и да преправят гласовете си като птиче чуруликане. Но, изглежда, че има още какво да се каже.

- Наистина има, господарю - каза Мери.

- Ето например - каза Теоден, - не бях чувал, че те бълват дим от устата си.

- Нищо чудно - отвърна Мери, - защото практикуваме това изкуство едва от няколко поколения. Тоболд Рогосвирец от Дългодол в Южната околия пръв засадил истински пушилист в градината си около 1070 година по нашето летоброене. Не се знае как стария Тоби...

- Не знаете какво ви дебне, Теоден - прекъсна го Гандалф. - Тия хобити могат да седят на ръба на гибелта и да обсъждат насладите на трапезата или дребните дела на своите бащи, деди, прадеди и далечни братовчеди до девето коляно, ако ги насърчавате с неуместна търпеливост. Точно сега моментът не е най-подходящ за историята на пушенето. Къде е Дървобрад, Мери?

- Някъде към северната страна, мисля. Отиде да си пийне... чиста вода. Повечето енти са с него и продължават работата си - хей там. Мери посочи с ръка към димящото езеро; конниците се вгледаха натам и дочуха глухо ромолене и трясък, сякаш от планинския склон се откъртваше лавина: Отдалече долетя

хууум-хом, като че победно засвириха рогове.

- И без охрана ли е оставен Ортанк? - запита Гандалф.

- Водата е достатъчна - каза Мери. - Но Бързолъч и още неколцина са на пост. Не всички стълбове и колони из равнината са издигнати от Саруман. Мисля, че Бързолъч стои край скалата, до подножието на стълбата.

- Да, там има един висок ент - каза Леголас, - но ръцете му са отпуснати и стои неподвижно като колона край вратата.

- Минава пладне - каза Гандалф, - а за разлика от вас ние не сме хапвали от ранно утро. Ала бих искал да видя Дървобрад колкото се може по-скоро. Не е ли оставил вест за мене, или подносите и бутилките са я изместили от паметта ви?

- Остави вест - каза Мери - и тъкмо наближавах до нея, но ми попречиха много други въпроси. Канех се да съобщя, че ако Владетелят на Пределите и Гандалф благоволят да идат към северната страна, ще намерят там Дървобрад и той ще ги приветствува. Мога да добавя, че там ще намерят и най-добра храна, открита и подбрана от вашите покорни слуги.

Той се поклони.

- Това вече е по-добре - разсмя се Гандалф. - Е, Теоден, ще дойдеш ли с мен да намерим Дървобрад? Ще трябва да заобиколим, но не е далече. Много ще узнаеш, когато видиш Дървобрад. Защото Дървобрад е Ветроклин, най-древен сред ентите и техен вожд, и когато говориш с него, ще чуеш речта на най-старото от всички живи същества.

- Ще дойда с теб - каза Теоден. - Сбогом, хобити мои! Дано се срещнем отново в двореца ми! Там ще седите край мей и ще ми разказвате каквото ви душа иска - за делата на прадедите си до най-древни времена; ще поговорим и за Тоболд Стари и неговите билкарски премъдрости. Сбогом!

Хобитите се поклониха ниско.

- Значи това бил кралят на Рохан! - подхвърли Пипин под сурдинка. - Симпатичен дядка. Много е учтив.

Глава 9

ПЛАВАЩИ ОТЛОМКИ

Гандалф и кралският отряд се отдалечиха и завиха на изток, за да заобиколят разрушените стени на Исенгард. Но Арагорн, Гимли и Леголас останаха. Като пуснаха Арод и Азуфел да търсят трева, те дойдоха и седнаха до хобитите.

- Добре, добре! Гонитбата свърши и най-сетне отново се срещаме там, където никой от нас не е и мислил да идва - каза Арагорн.

- И след като големите отидоха да разискват важни въпроси - добави Леголас, - може би ловците ще узнаят отговорите на малките си загадки. Проследихме ви до гората, но има още много неща, за които бих искал да знам истината.

- И ние имаме за какво да ви поразпитаме - каза Мери. - Научихме туй-онуй от Дървобрад, стария ент, но то вече не е достатъчно.

- Всичко с времето си - възрази Леголас. - Ние бяхме ловците, значи вие трябва да разкажете за себе си най-напред.

- Може и после - обади се Гимли. - След похапване по-добре се слуша. Ранен съм в главата, а пладне отмина. Вие, кръшкачи, бихте могли да се сдобрите с нас, като ни намерите нещичко от трофеите, за които споменахте. Малко хапване и пийване ще заличат част от вината ви спрямо мен.

- Ще ги имаш, щом е тъй - каза Пипин. - Тук ли ги искаш, или предпочиташ да се настаниш по-удобно в каквото е останало от караулката на Саруман - ей там, под арката? Ние трябваше да си устроим пикника навън, та да хвърляме по едно око към пътя.

- И по едно не хвърляхте! - отвърна Гимли. - Но аз не бих влязъл в оркски дом, нито пък ще пипна храна на орки или нещо друго, осквернено от тях.

- Няма и да ти предлагаме подобно нещо - каза Мери. - Каквото видяхме от орките, ни стига за цял живот. Но в Исенгард е имало и много други люде. На Саруман му е оставала мъничко мъдрост, та не се доверявал на орките си. За стражи на портата слагал хора - някои от верните му слуги, предполагам. Така или иначе, те били привилегировани и се запасявали добре.

- И с пушилист между другото - подхвърли Гимли.

- Не, не мисля - разсмя се Мери. - Но това е друга история и може да изчака, докато похапнем.

- Е, да вървим да хапнем, щом е тъй! - рече джуджето.

Хобитите ги поведоха, минаха под арката и стигнаха до широка врата отляво, от която се спускаше стълба. Оттатък имаше просторна зала с по-малки вратички в дъното и с огнище и камина от едната страна. Залата беше изсечена в скалата и навярно някога тук бе царувал мрак, защото всички прозорци гледаха към тунела. Но сега през разбития покрив нахлуваше светлина. В огнището пламтеше куп дърва.

- Запалих малко огънче - каза Пипин - да ни поразтуши сред мъглите. Тъдява имаше само няколко наръча съчки, а колкото дърва намерихме, бяха все мокри. Но коминът има голяма тяга - изглежда, че се издига нагоре през скалата и за щастие не е бил запушен. И тъй, огънят ни е подръка. Ще ви препека филийки. Боя се, че хлябът е от три-четири дни.

Арагорн и спътниците му се настаниха в единия край на дългата маса, а хобитите изчезнаха през една от вътрешните врати.

- Там има склад и за наш късмет е останал над потопа - обясни Пипин, когато двамата се върнаха, натоварени с блюда, бокали, чашки, ножове и всевъзможни провизии.

- И няма защо да се мръщиш на трапезата, уважаеми Гимли - каза Мери. - Това не са оркски гнусотии, а човешка храна, както казва Дървобрад. Вино ли предпочиташ или бира? Вътре има една бъчонка - бива си я, между нас казано. А това е първокласно осолено свинско. Или ако предпочиташ, мога да отрежа и да ти изпека малко пушена сланина. Съжалявам, че няма зеленчуци - доставките напоследък комай са били прекъснати! В допълнение към хляба мога да ти предложа само мед и масло. Доволен ли си?

- Честно казано, да - отвърна Гимли. - Сметките ни значително се разчистват.

Скоро тримата се заеха усърдно с трапезата, а хобитите невъзмутимо се настаниха да похапнат повторно.

- Трябва да правим компания на гостите - заявиха те.

- Тая сутрин сте самата любезност - разсмя се Леголас. - Но ако не бяхме дошли, може би вече щяхте да си правите компания взаимно.

- Може би и защо пък не? - каза Пипин. - Пътуването с орките беше отвратително, а и много дни преди това все стягахме коланите. Струва ми се, че доста отдавна не сме похапвали до насита.

- Не виждам да ви се е отразило зле - каза Арагорн. - Направо пращите от здраве.

- Вярно, вярно - обади се Гимли, като ги огледа от глава до пети над ръба на чашата си. - Ами че косите ви са станали двойно по-гъсти и кълрави, откакто се разделихме, ако не беше невъзможно за хобити на вашата възраст, бих се заклел, че и двамата сте пораснали. Каквото и да е било, тоя Дървобрад поне не ви е държал гладни.

- Така си беше - потвърди Мери. - Но ентите само пият, а напитката стомах не пълни. Може и да са хранителни питиетата на Дървобрад, обаче все си е нужно и нещичко по-солидно. Пък и *лембас* омръзва, та е хубаво да има разнообразие.

- Пили сте от водата на ентите, така ли? - възкликна Леголас.

- Е, тогава мисля, че Гимли може да повярва на очите си. Странни песни се пеят

за еликсирите на Ветроклин.

- Не една странна легенда се разказва за тази област - каза Арагорн. - Никога не съм навлизал в нея. Хайде, разправете ми повече за гората и за ентите!

- Ентите - започна Пипин, - ентите са... е, ентите са най-разни, това първо. Но очите им значи, очите им са много странни. - Той потърси думи и замълча. - Добре де - продължи той, - вече зърнахте неколцина отдалече - във всеки случай те ви видяха и съобщиха, че идвате по пътя - а предполагам, че ще видите още мнозина, преди да си заминете оттук. Трябва сами да си оформите представата.

- Хайде, хайде! - обади се Гимли. - Започваме историята от средата. Бих искал да чуя разказа както си му е редът, от онзи странен ден, когато задругата ни се разпадна.

- Ще го чуеш, ако има време - каза Мери. - Но най-напред, ако сте се нахранили, напълнете лулите и ги запалете. А после ще можем за малко да си въобразим, че всички сме се завърнали живи и здрави в Брее или в Ломидол. Той измъкна кожена торбичка, натъпкана с тютюн.

- Имаме цели камари от тая стока и като вземем да си тръгваме, можете да отнесете колкото си щете. Двамата с Пипин тая сутрин извършихме някои спасителни работи. Сума ти неща плават наоколо. Пипин намери две малки бъчонки, изплавали от някое мазе или склад, предполагам. Когато ги отворихме, открихме, че са пълни с това - чудесен пушилист за най-изтънчения вкус, при това съвършено незасегнат.

Гимли взе няколко листа, стри ги между дланите си и помириса.

- Добро е на пипане и приятно мирише - каза той.

- Добро! - възкликна Мери. - Драги ми Гимли, та това е Дългодолски лист! На бъчонките черно на бяло си личеше знакът на Рогосвирците. Нямам представа как са попаднали тук. Сигурно за личните нужди на Саруман, тъй ми се чини. Не бях чувал, че стига чак толкова далече. Но сега е добре дошъл, нали?

- Щеше - отвърна Гимли, - ако имах и лула за него. Уви, изгубих я в Мория или още по-рано. Не се ли намира някоя лула сред плячката ви?

- Не, боя се - каза Мери. - Не намерихме нито една, дори тук, в караулката. Изглежда, че Саруман е пазел тоя разкош единствено за себе си. И мисля, че ще е безполезно да чукаш на вратата на Ортанк и го молиш за лула! Ще трябва да си услужваме - приятел в нужда се познава.

- Секундичка! - обади се Пипин. Той пъхна ръка под якето си и измъкна мека торбичка на канапче. - Имам едно-две съкровища, дето са ми скъпи като Пръстени и си ги пазя до сърцето. Ето едно от тях - неизползувано. Дълго го носих, без да знам защо. Всъщност не се и надявах да открия пушилист по пътя, след като свърша запаса си. Но ето че имало полза в края на краищата. - Той размаха малка луличка с широко плоско огнище и я подаде на Гимли. - Това ще ни разчисти ли сметките?

- Да ги разчисти! - провикна се Гимли. - Най-благородни хобите, подир това сам аз съм ти дълбоко задължен.

- Е, аз се връщам на открито да видя как са вятърът и небето - каза Леголас.

- Ще дойдем с теб - рече Арагорн.

Излязоха навън и насядаха по каменната купчина пред портата. Сега виждаха много по-надалеч из дъното на долината; мъглите се надигаха и се носеха по вятъра.

- Хайде сега да си поотдъхнем малко тук! - каза Арагорн. - Ще седнем на ръба на разрухата, както казва Гандалф, и ще си побъбрим, докато той е зает другаде. Налегнала ме е умора, каквато рядко съм усещал преди.

Той се омота в сивия си плащ, закривайки ризницата, и изпружи дългите си нозе. После полегна назад и над устните му се издигна тънка струйка дим.

- Гледайте! - рече Пипин. - Бързоход Скиталеца се завръща!

- Той никога не ви е напускал - отвърна Арагорн. - Аз съм и Бързоход, и Дунадан, мястото ми е и в Гондор, и сред Севера.

Известно време те пушеха мълчаливо, огряваха ги слънчевите лъчи, падащи косо в долината измежду високите бели облаци на запад. Легнал неподвижно, Леголас бе втренчил поглед към слънцето и небето и тихичко си тананикаше. Накрая се надигна и седна.

- Хайде! - каза той. - Времето напредва и мъглите се разсейват или поне щяха да се разсеят, ако вие, чудаци, не се обвивахте в пушилка. Какво става с разказа?

- Е, моят разказ започва с това, че се събудих в мрака, цял омотан с въжета, и открих, че съм в лагера на орките - каза Пипин. - Чакай да видя, какъв ден сме днес?

- Пети март по Летоброенето на Графството - отвърна Арагорн.

Пипин пресметна на пръсти.

- Само преди девет дни! - възкликна той. - А ми се струва, че е минала цяла година, откакто ни плениха. Е, макар че половината време беше като кошмарен сън, мисля, че последваха три ужасяващи дни. Ако пропусна нещо важно, Мери ще ме поправи - няма да навлизам в подробности: камшиците, мръсотията, вонята и прочие; то не е за разправяне.

И той се впусна в разказ за сетното сражение на Боромир и похода на орките от Емин Муил към Гората. Останалите кимаха, когато някоя подробност съвпадаше с догадките им.

- Ето нещо скъпо, което сте изтървали - каза Арагорн. - Ще се радвате да го получите отново.

Той бръкна под плаща, разкопча пояса си и измъкна два кинжала в кожени ножници.

- Добре! - каза Мери. - Вече не се надявах някога да ги видя пак! Аз нашарих с моя неколцина от орките, но Углук ни отне оръжието. Как гледаше само! Отначало помислих, че се кани да ме намушка, но той захвърли кинжалите, сякаш го пареха.

- Ето и брошката ти, Пипин - добави Арагорн. - Пазих я грижливо, защото е много ценна.

- Знам - каза Пипин. - Мъка ми беше да я хвърлям, но какво друго можех да сторя?

- Нищо - отвърна Арагорн. - Не можеш ли да го захвърлиш при нужда, съкровището се превръща в окови. Правилно си постъпил.

- Добре си се изхитрил да срежеш ремъците около китките си! - каза Гимли. - Случаят ти е помогнал, но може да се каже, че си сграбчил късмета и с двете ръце.

- И при това ни зададе хубава гатанка - добави Леголас. - Питах се дали не са ти порасли криле!

- За жалост не - отвърна Пипин. - Но вие не знаете за Гришнах.

Той потръпна и замълча, оставяйки Мери да разправи за тия ужасни мигове - опипващите длани, горещия дъх и страхотната сила в косматите ръце на Гришнах.

- Смущава ме цялата тая история за орките от Барад-дур, Лугбурз, както го наричат те - каза Арагорн. - Мрачният владетел вече знае прекалено много, слугите му също, а след свадата Гришнах очевидно е изпратил някаква вест отвъд Реката. Червеното око ще гледа към Исенгард. Но Саруман във всеки случай сам падна в ямата, която копаеше другиму.

- Да, лошо му се пише, която и страна да победи - потвърди Мери. - Откакто неговите орки стъпиха в Рохан, всичко му потръгна наопаки.

- Ние зърнахме за малко тоя дърт негодник, поне така намекна Гандалф - каза Гимли. - В покрайнините на Гората.

- Кога беше това? - заинтересува се Пипин.

- Преди пет нощи - каза Арагорн.

- Чакай да видя - каза Мери, - преди пет нощи... сега навлизаме в една част от историята, за която не знаете нищо. През оная сутрин след битката ние срещнахме Дървобрад, а нощта прекарахме в Бликнидом, една от ентическите му

къщи. На следващото утро отидохме до Ентосбор, тоест събранието на ентите - най-странното нещо, което съм виждал през живота си. То продължи целия ден, че и следващия, а нощите прекарвахме с един ент на име Бързолъч. Късно следобед на третия ден от събранието им ентите изведнъж избухнаха. Беше поразително. Усещахме как Гората се напряга, сякаш в нея назрява буря - и сетне изведнъж се взриви. Само да бяхте чули с каква песен маршируваха.

- Ако Саруман я бе чул, вече щеше да е на сто мили оттук, та дори и да трябваше да тича на собствените си нозе - каза Пипин.

Та бил макар на Исенгард градът по-як и от гранит,
вървим, вървим, вървим на рат да срутим каменния град!

- Имаше още много, все от тоя сорт - добави Пипин. - Но често песента беше без думи и напомняше музика на тръби и барабани Беше много вълнуващо. Мислех си, че е само маршова мелодия и нищо повече, просто песен... докато попаднах тук. Сега вече знам как стоят нещата.

- Нощта бе паднала, когато прехвърлихме последния хребет и се спуснахме в Нан Курунир - продължи Мери, - Тогава за пръв път изпитах чувството, че самата Гора приижда подир нас. Помислих, че сънувам някакъв ентически сън, но и Пипин бе забелязал същото. Двамата се изплашихме, ала едва по-късно открихме истината. Това бяха Хуорни, тъй ги наричат ентите на „кратък език". Дървобрад не ни разказа много за тях. Но мисля, че са енти, които са станали почти като дървета, поне на пръв поглед. Те стоят тук-там из горите или по възвишенията, мълчат и бдят безспир над дърветата, ала мисля, че в дълбините на най-мрачните долини са се събрали стотици и стотици като тях. Огромна мощ се крие в стъблата им и, изглежда, имат дарбата да се обвиват в сянка - трудно е да ги види човек как се движат. Но го правят. Ако се ядосат, могат да се движат много бързо. Както си стоиш кротко и зяпаш небето или се вслушваш в шепота на вятъра, изведнъж се озоваваш обкръжен от всички страни с гора от грамадни крачещи дървета. Те все още имат дар-слово и могат да разговарят с ентите - Дървобрад казва, че затова ги наричали Хуорни, - но са станали своенравни и диви. Опасни. Ужасява ме мисълта да ги срещна, ако нямаше истински енти да ги наглеждат. И тъй, по мръкнало се спуснахме по един дълъг пролом към горния край на Долината на магьосника - първо ентите, а подир тях безброй Хуорни с шушнещи листа. Разбира се, не можехме да ги видим, но въздухът бе изпълнен от тих пукот. Беше много мрачна, облачна нощ. Щом излязоха от хълмовете, те се втурнаха с все сила и зашумяха като нахлуващ ураган. Луната не се показваше иззад облаците и едва бе отминала полунощ, по цялата северна граница на Исенгард израсна могъща гора. Не се виждаше нито враг, нито съпротива. Само на един прозорец високо в кулата блещукаше светлинка, и толкоз. По обиколен път Дървобрад и още неколцина енти се промъкнаха да видят голямата порта. Аз и Пипин бяхме с тях. Седяхме на раменете на Дървобрад и усещахме как тръпне от напрежение. Но дори когато са разгневени, ентите умеят да бъдат много предпазливи и търпеливи. Стояха неподвижни като каменни статуи, само дишаха и слушаха. И изведнъж се надигна страхотна врява. Загърмяха тръби и ехото им отвърна от всички стени на Исенгард. Помислихме, че са ни открили и след малко ще започне битката. Обаче нищо подобно. Цялата армия на Саруман потегляше на поход. Не знам много за тази война, нито пък за роханските конници, но Саруман, изглежда, е възнамерявал да унищожи краля и всичките му хора с един последен удар. Той изпразваше Исенгард. Видях как неприятелят се отдалечава - безкрайни колони маршируващи орки, пеш или възседнали грамадни вълци. А имаше и човешки батальони. Мнозина носеха факли и в светлината на пламъците виждах лицата им. Повечето бяха обикновени хора, дългунести, чернокоси и свирепи, но не изглеждаха особено зли. Ала някои от другите бяха ужасяващи - с човешки ръст, но с лица на гоблини, жълтеникави злобни, кривогледи. Знаете ли, те веднага ми напомниха за онзи южняк в

Брее, само че той не приличаше чак толкоз явно на орк.

- И аз си мислех за него - каза Арагорн. - В Шлемово усое си имахме работа с мнозина от тия полуорки. Сега изглежда несъмнено, че онзи южняк е бил шпионин на Саруман, но дали е действувал заедно с Черните конници или само за Саруман - това не знам. С тия зли същества е трудно да се разбере кога са в съюз, кога се надлъгват един друг.

- Та казвам, имаше ги от всякакъв чешит и трябва да са били към десет хиляди от първия до последния - продължи Мери. - Трябваше им цял час, за да се изнижат през портата. Някои се спуснаха по шосето към Бродовете, други завиха и потеглиха на изток. На около миля оттук реката тече по много дълбок канал и там е изграден мост. Ако станете, можете да го видите. Всички пееха с дрезгави гласове, кикотеха се и вдигаха отвратителна гюрултия. Помислих си, че на роханци лошо им се пише. Но Дървобрад не помръдна. Рече: „С Исенгард ще си разчиствам сметките тази вечер, със скалите и камъните." И макар че в тъмното не можех да видя какво става, мисля, че хуорните взеха да се придвижват на юг още щом се захлопнаха портите. Те пък си имаха сметки за разчистване с орките, предполагам. Призори бяха далече надолу из долината; във всеки случай натам тегнеше непроницаема сянка. А щом Саруман бе отпратил цялата си армия, дойде и нашият ред. Дървобрад ни свали на земята и като се приближи до входа, взе да блъска по портите и да вика Саруман. Вместо отговор от стените долетяха само камъни и стрели. Но против ентите стрелите са безполезни. Разбира се, причинивят им болка и ги вбесяват като ужилване от пчела. Но един ент може да е надупчен със стрели като игленик и пак нищо да му няма. Първо на първо, отрова не ги хваща, второ, кожата им комай е много дебела и по-яка от дървесна кора. За по-сериозна рана е нужен мощен удар със секира. Те не обичат секирите. Но срещу един ент трябва да застанат доста дървари - който веднъж посече ент, не доживява да повтори. Юмруците им с един удар мачкат желязото като тенекия. Като го нанизаха с няколко стрели, Дървобрад взе да се разгорещява, стана явно „припрян", както би казал сам. Изрева едно мощно: *„Хуум-хом",* и дотърчаха още десетина енти. Страшно нещо е разгневеният ент. Пръстите на ръцете и краката им направо се вкопчват в скалата и я трошат като прясна погача. Все едно, че гледахме за няколко минути онова, което правят за сто години корените на огромни дървета. Те бутаха, дърпаха, цепеха, тръскаха, блъскаха - и *дрьн-бум, тряс-прас,* след пет минути тия огромни порти се разпаднаха на парчета; други пък вече бяха взели да гризат стените като зайци из песъчлив дол. Не знам какво си е помислил Саруман, но както и да е, явно не знаеше що да стори. Не ще и дума, напоследък магията му може да е позападнала, но мисля, че той изобщо не е имал кой знае колко твърдост, нито пък чиста смелост да остане сам, заклещен натясно без хиляди роби, машини и прочие, нали ме разбирате. Изобщо не може да се сравнява с нашия стар Гандалф. Чудя се дали цялата му древна слава не се е дължала само на това, че се е изхитрил да заеме Исенгард.

- Не - каза Арагорн. - Някога той бе велик и славата е вярна. Надарен бе с дълбоки познания, тънка мисъл и вълшебно изкусни ръце, а имаше и власт над умовете на хората. Мъдрите можеше да убеди, по-дребния народ - да сплаши. Тая сила навярно е съхранил и до днес. Бих казал, че само малцина от цялата Средна земя ще са в безопасност, ако останат да поговорят насаме с него дори сега, когато е разгромен. Гандалф, Елронд и Галадриел може би, след като вече се разкри цялото му лукавство, ала освен тях почти никой друг.

- Ентите са в безопасност - каза Пипин. - Изглежда, че едно време е успял да ги преметне, но вече няма да може. Така или иначе, не ги е разбрал и е допуснал грубата грешка да не ги включи в сметките си. Нямаше готов план за тях, а когато те се развихриха, вече беше късно за планиране. Щом започнахме атаката, през всяка пробита от ентите дупка започнаха да изскачат малкото плъхове, останали в Исенгард. След кратък разпит ентите пускаха хората - от тая страна бяха само две-три дузини. Не вярвам да са се спасили много орки от какъвто и да било

размер. От хуорните бягане няма, а по това време те бяха опасали Исенгард като същинска гора, други пък се бяха спуснали в долината.

Когато ентите направиха на дреб почти цялата южна стена, а колкото хора бяха останали, търтиха на бяг и го напуснаха, Саруман изпадна в паника. Изглежда, че е бил на портата, когато пристигнахме - дошъл е, мисля, да погледа как потегля великолепната му армия. Щом ентите нахлуха вътре, той побърза да изчезне. Отначало те не го забелязаха. Ала нощта се бе прояснила и ярката звездна светлина бе напълно достатъчна за ентите. Изведнъж Бързолъч нададе вик: „Дървоубиецът, дървоубиецът!" Бързолъч е кротко създание, но тъкмо затова още по-люто мрази Саруман - народът му е пострадал жестоко от оркските брадви. Той рипна през вътрешната порта и се втурна надолу по пътеката като вихър - неудържим е, когато се ядоса. В далечината една бледа фигурка търчеше през сенките на клоните и почти бе достигнала стъпалата към вратата на кулата. Отърва се на косъм. Бързолъч така се беше разгорещил, че само още една-две крачки.- и щеше да спипа магьосника и да го удуши, преди да се шмугне през вратата.

Щом Саруман се завърна невредим в Ортанк, не му трябваше много време за да задействува някои от безценните си машинарии. В тоя момент мнозина от ентите бяха нахлули в Исенгард - някои последваха Бързолъч, други нападаха от север и изток, бродеха насам-натам и вършеха големи поразии. Внезапно избухнаха огньове и зловонни пушеци - бълваха ги кладенците и шахтите, осеяли цялата равнина. Неколцина енти бяха обгорени и опърлени. Един от тях, мисля, че се казваше Букоствол, много висок и красив, попадна под струя от течен огън и изгоря като факла - ужасна гледка.

Това ги подлуди. Дотогава мислех, че са наистина ядосани, но съм грешал. Най-после видях какви са. Беше потресаващо. Взеха да реват, да думкат и да тръбят, докато камъните почнаха да се пукат и да падат от самия звук. Ние двамата с Мери се проснахме на земята и затулихме уши с плащовете си. А ентите все се въртяха и въртяха устремно около скалата на Ортанк и бушуваха като ураган - трошаха колони, срутваха каменни лавини в шахтите, запокитваха нагоре като листа грамадни скални късове. Кулата сякаш бе попаднала сред бясна вихрушка. Видях как железни пръти и парчета от стени изхвърчат на стотици стъпки и се разбиват в прозорците на Ортанк. Но Дървобрад запази хладнокръвие. За щастие огънят не го бе засегнал. Той не искаше приятелите му да се наранят в яростта си, нито пък Саруман да се измъкне в бъркотията през някоя дупка. Мнозина от ентите се нахвърляха върху скалата на Ортанк, ала безуспешно. Тя е много гладка и твърда. Може би в нея се крие някаква магия - по-древна и по-могъща от Саруманова та. Както и да е, не можеха нито да се вкопчат в нея, нито да я пропукат; вместо това само се нараняваха с ударите.

И тъй, Дървобрад навлезе в кръга и нададе вик. Исполинският му глас заглуши останалата гюрултия. Изведнъж настана мъртвешка тишина. Сред нея откъм един висок прозорец на кулата дочухме писклив смях. И това повлия на ентите удивително. Допреди малко пяха от гняв, сега станаха хладни, ледено сурови и спокойни. Те напуснаха равнината, струпаха се около Дървобрад и застанаха напълно неподвижно. Известно време той им говори на техния език; мисля, че споделяше плана, съзрял отдавна в старческата му глава. После те просто изчезнаха без шум сред дрезгавината. По това време бе взело да се развиделява.

Мисля, че оставиха стража край кулата, но пазачите бяха тъй неподвижни и тъй добре прикрити в сенките, че не ги забелязвах. Останалите потеглиха на север. Не видяхме какво правят, но до края на деня бяха заети. А ние почти през цялото време стояхме сами. Денят бе отегчителен, побродихме малко насам-натам, но се прикривахме, доколкото можехме, от прозорците на Ортанк - толкова заплашително ни гледаха. Доста време изгубихме да търсим нещо за похапване. Освен това седяхме, разговаряхме и се чудехме какво ли става на юг в Рохан и какво се е случило с останалите от Отряда. От време на време дочувахме в

далечината да громолят и падат камъни, а тътенът отекваше из хълмовете.

След пладне се разходихме около скалния пръстен и отидохме да надникнем какво става. Край входа на долината тъмнееше огромна сенчеста гора от хуорни, други се бяха струпали около северната стена. Не посмяхме да навлезем навътре. Но бесният, пронизителен шум издаваше, че вътре се върши нещо. Енти и хуорни дълбаеха огромни кладенци и канали, създаваха езера и бентове, събираха водите на Исен и всички останали извори и потоци, които им паднеха подръка. Оставихме ги да си работят.

Привечер Дървобрад се върна към портата. Нещо си тананикаше и буботеше и изглеждаше доволен. Спря, протегна огромните си ръце и крака и дълбоко си пое дъх. Попитах дали е изморен.

„Изморен? - повтори той. - Изморен? Абе не, не съм изморен, а схванат. Липсва ми живителната влага на Ентомил. Здравата поработихме днес; за един ден натрошихме камъни и изгризахме земя колкото не сме успели да свършим за ред дълги години. Но краят вече се вижда. Падне ли нощ, не се мотайте край тая порта или из стария тунел! Оттам може да нахлуе вода - и скверна ще е тая вода в началото, докато отмие всички Саруманови нечистотии. А после Исен отново ще потече бистър."

И той пак взе да събаря небрежно по някой камък от стените, колкото да си намира работа.

Ние тъкмо се чудехме къде ще можем да легнем и да поспим в безопасност, когато се случи най-изумителното. Откъм пътя долетя бърз конски тропот. Двамата с Мери лежахме неподвижно, а Дървобрад се скри в сянката под свода. Внезапно пред нас се появи огромен кон, препуснал като сребърна мълния. Вече бе тъмно, но аз ясно видях лицето на конника - то сякаш сияеше, а и дрехите му бяха бели. Останах си да седя със зяпнала уста и само гледах. Опитах се да извикам, но не можах.

Нямаше и нужда. Той спря досами нас и ни изгледа отвисоко. „Гандалф!" - изрекох аз най-сетне, ала едва можех да шепна. И мислите ли, че той рече: „Здрасти, Пипин! Приятно съм изненадан!" Нищо подобно! Рече: „Ставай, глупак такъв! В името на всичко вълшебно, къде сред тая разруха е Дървобрад? Трябва ми. Бързо!"

Дървобрад чу гласа му, веднага изскочи от сянката и срещата бе удивителна. Изненадах се, че и двамата съвсем не изглеждаха изненадани. Гандалф явно очакваше да открие Дървобрад тук, а нищо чудно и Дървобрад да се е навъртал около портата, за да го посрещне. И все пак ние бяхме разправили на стария ент всичко за станалото в Мория. Но после си припомних как странно ни бе изгледал тогава. Мога само да предполагам, че се е бил видял с Гандалф или е получил вест от него, но не е искал да говори прибързано. „Не припирайте" - такъв му е девизът; впрочем никой, дори и елфите не говорят много за делата на Гандалф, когато го няма наоколо.

„Хуум! Гандалф! - рече Дървобрад. - Радвам се, че дойде. С дърво и вода, с греда и камък мога да се справя, ама тука си имаме работа с магьосник."

„Дървобрад - каза Гандалф, - нужна ми е твоята помощ. Много си сторил вече, но още ще поискам. Трябва да се справя с около десет хиляди орки."

После двамата отидоха да се съвещават в някое закътано местенце. На Дървобрад цялата работа трябва да му се е сторила крайно припряна, защото Гандалф ужасно бързаше и още преди да се отдалечат, взе да сипе порой от думи. Отделиха се само за няколко минути, може би четвърт час. После Гандалф се върна при нас и изглеждаше облекчен, почти весел. Каза, че се радвал да ни види.

„Но, Гандалф - викнах аз, - къде беше? И виждал ли си останалите?"

„Където и да съм бил, вече се върнах - отговори той в типичния си стил. - Да, видях някои от нашите приятели. Но ще трябва да изчакате новините. Нощта е съдбовна и трябва да препускам. Ала утрото навярно ще е по-светло; ако е тъй,

пак ще се срещнем, Пазете се и стойте надалеч от Ортанк! Сбогом!"

След като Гандалф си замина, Дървобрад потъна в дълбок размисъл. Явно бе узнал много неща за кратко време и сега ги осмисляше. Погледна ни и рече: „Хм, такова, откривам, че не сте толкова припряни, колкото си мислех. Казали сте ми много по-малко, отколкото сте могли, и не повече, отколкото е трябвало. Хм, няма грешка, цял куп новини са това! Е, сега Дървобрад пак ще трябва да се поразмърда."

Преди да тръгне, понаучихме нещичко от него и вестите съвсем не ни ободриха. Но по това време мислехме повече за вас тримата, отколкото за Фродо, Сам или горкия Боромир. Бяхме разбрали, че вече се води или скоро ще започне люта битка, а вие сте сред нея и може би не ще дочакате края.

„Хуорните ще помогнат" - каза Дървобрад. После си тръгна и не го видяхме чак до тази сутрин.

- Бе непрогледна нощ. Лежахме върху купчина камъни и не виждахме нищо друго. Мъгли или сенки забулваха като огромно одеяло всичко наоколо. Въздухът изглеждаше горещ и застоял, из него се носеше шушнене, попукване и шепот на отминаващи гласове. Мисля, че край нас са минавали още стотици хуорни, за да помогнат в сражението. По-късно далече на юг се раздаде мощен гръмотевичен тътен и над Рохан заиграха мълнии. Сегиз-тогиз виждахме как на много мили от нас планинските върхове внезапно изскачат черно-бели от мрака и отново чезнат. А и по хълмовете зад нас се чуваха гръмотевици, но по-други. Понякога отекваше цялата долина.

Трябва да е било към полунощ, когато ентите разрушиха бентовете и през един пролом в северната стена изсипаха всичката събрана вода в Исенгард. Мракът на хуорните бе отминал и гръмотевиците тътнеха все по-надалеч. Луната залязваше зад западните планини.

Исенгард взе да се пълни с черни пълзящи потоци и езерца. Те се разливаха над равнината и проблясваха под сетните лунни лъчи. От време на време водата си пробиваше път из някоя шахта или отдушник. Съскайки, избухваха огромни облаци пара. Пушекът се въздигаше на талази. Сред взривове избликваха огнени езици. Исполинска спирала от изпарения се завихри нагоре около Ортанк, додето заприлича на върха на висок облак - огнен отдолу, огрян от луната отгоре. А водата се лееше и лееше навътре, докато Исенгард стана като грамадна плитка тенджера, в която всичко кипи и бълбука.

- Снощи, като стигнахме до входа на Нан Курунир, видяхме откъм юг облак от дим и пара - обади се Арагорн. - Бояхме се, че Саруман ни крои някоя нова дяволия.

- Не му е било до това! - каза Пипин. - Тогава вече е кашлял, вместо да се смее. Вчера призори водата бе напълнила всички дупки и имаше гъста мъгла. Ние се приютихме в хей оная караулка и доста се поизплашихме. Езерото взе да прелива през стария тунел и водата бързо се надигаше по стъпалата. Помислихме, че ще ни заклещи като орки в дупка, но в дъното на склада открихме винтова стълба, която ни изведе към върха на арката. Голям зор беше, додето се измъкнем - към върха коридорите бяха пропукани и задръстени с нападали камъни. Седнахме там, високо над потопа, и гледахме как потъва Исенгард. Ентите продължаваха да леят вода, докато изгасиха последния огън и напълниха последната пещера. Мъглите бавно се събраха и се източиха нагоре като грамаден облачен чадър - трябва да е бил към една миля висок. Привечер над източните хълмове заигра великолепна дъга, после над планинските склонове заръмя нагъсто и залезът се размаза. Всичко утихна. На няколко пъти в далечината жално завиха вълци. През нощта ентите спряха притока и върнаха Исен в старото корито. И това беше краят. Оттогава водата пак спада. Мисля, че някъде долу из пещерите трябва да е намерила излаз. Ако Саруман наднича през някой прозорец, сигурно вижда печална бъркотия. Чувствувахме се много самотни. Сред тая пустош не се мяркаше поне някой ент да си побъбрим, нямахме и никакви

вести. Прекарахме нощта горе на арката, но беше студено и влажно и не можахме да заспим. Струваше ни се, че всеки миг ще се случи нещо. Саруман все още е в кулата си. През нощта се надигна шум, сякаш по долината долиташе вятър. Мисля, че са се завръщали изчезналите енти и хуорни, но и до днес не знам къде бяха заминали. Когато отново се спуснахме долу и се огледахме, бе мъгливо, влажно утро и наоколо нямаше никого. И това комай е всичко, каквото има за разказване. Сега тук изглежда мирно и тихо след цялата бъркотия. А откакто дойде Гандалф, стана някак си по-безопасно. Вече мога да заспя!

Всички дълго мълчаха. Гимли отново напълни лулата си.

- За едно се питам - каза той, докато я палеше с огнивото. - Змийския език. Казахте на Теоден, че той е при Саруман. Как се добра дотам?

- О, да, забравих за него - каза Пипин. - Той дойде насам едва тая сутрин. Тъкмо бяхме наклали огъня и закусвахме, когато Дървобрад пак се появи. Чухме го отвън да хумка и да ни вика по имена.

"Тъкмо наминах да видя как я карате, моите момчета - рече той, - и да ви донеса новини. Хуорните се завърнаха. Всичко е наред, да, да, всичко е съвсем наред! - разсмя се той и се плесна по бедрата. - Няма вече орки в Исенгард, няма брадви! И още преди да отмине денят, откъм юг ще дойдат хора, може и да ви зарадва срещата с някои от тях."

Още не бе привършил, и от пътя дочухме конски тропот. Изхвръкнахме през портата, спряхме и се огледахме, очаквайки едва ли не да зърнем Бързоход и Гандалф, препуснали начело на цяла армия. Но от мъглата изплува човек на стара, изтощена кранта; сам той изглеждаше някакво странно, недъгаво създание. Нямаше никой друг. Когато излезе от мъглата и изведнъж видя пред себе си цялата разруха и пустош, той спря, зяпна и лицето му направо позеленя. Беше толкова слисан, че отначало комай не ни забеляза. Щом ни видя, нададе вик и опита да обърне коня за бягство. Но Дървобрад го стигна с три разкрача, протегна дълга ръка и го вдигна от седлото. Ужасеният кон препусна и човекът се просна на земята. Каза ни, че е Грима, приятел и съветник на краля, и че Теоден го праща с важни вести за Саруман.

„Никой друг не смееше да препусне из откритите равнини, гъмжащи от гнусни орки - каза той, - тъй че пратиха мен. Минах през много опасности и съм отмалял и гладен. Подгониха ме вълци, та се наложи да бягам далеч на север, настрани от пътя си."

Видях го как крадешком криви очи към Дървобрад и си рекох "лъжец". Дървобрад се втренчи в него за няколко минути, какъвто си му е обичаят - дълго и бавно, докато онзи окаяник се гърчеше като червей по земята. Най-сетне каза: „Ха, хм, очаквах те, господин Змийски език." Като чу това име, човекът се стресна. „Гандалф дойде тук преди тебе - продължи Дървобрад. - Тъй че знам за твоя милост колкото ми трябва и знам какво да те правя. Гандалф рече да сложим всички плъхове в един капан; така и ще сторя. Сега аз съм господар на Исенгард, но Саруман е заключен в кулата си; можеш да идеш там и да му съобщиш каквито вести ти хрумнат."

„Пуснете ме, пуснете ме! - рече Змийския език; - Знам пътя." „Знаел си го, не се съмнявам - отвърна Дървобрад. - Обаче тук нещата са се попроменили. Иди да видиш!"

Пусна го и гонен от нас по петите, Змийския език закуцука под арката, додето навлезе в пръстена и зърна какъв потоп го дели от Ортанк. Тогава се обърна към нас.

„Пуснете ме да си вървя! - захленчи, той. - Пуснете ме да си вървя! Вестите ми вече са ненужни."

„Така си е - каза Дървобрад. - Но имаш само две възможности - или да стоиш при мен, докато дойдат Гандалф и господарят ти, или да прекосиш водата. Кое ще избереш?"

Като чу за господаря си, човечецът потрепера и стъпи във водата. но се

дръпна и рече: „Не мога да плувам."

„Водата не е дълбока - отвърна Дървобрад. - Мръсна е, но това не ще ти навреди, господин Змийски език. Хайде вътре!"

Без повече да чака, отрепката нагази в потока. Преди да се изгуби от погледа ми, вече беше затънал до шия. За последен път го видях вкопчен в някаква стара бъчва или парче дърво. Но Дървобрад газеше подир него и следеше как напредва.

„Е, вмъкна се вътре - каза той, когато се завърна. - Видях го да пълзи по стълбата като оплескан плъх. В кулата все още има някой - една ръка се подаде и го дръпна навътре. И тъй, вече е вътре и дано посрещането да му хареса. Сега ще вървя да се измия от тинята. Ако някой иска да ме види, аз съм нагоре по северния склон. Тук долу не е останала чиста вода за енти - нито за пиене, нито за къпане. Тъй че ще ви помоля, момчета, да наглеждате от портата кой идва. Ще дойде Владетелят на Роханските поля, тъй да знаете! Приветствувайте го колкото се може по-сърдечно - хората му издържаха велика битка с орките. Навярно знаете по-добре от ентите какви човешки приказки подхождат за такъв господар. Откакто се помня, много владетели е имало из зелените поля и все не мога да науча нито езика, нито имената им. Гостите ще искат човешка храна, а вие, смятам, знаете всичко по тоя въпрос. Та, намерете, ако можете, каквото подобава за кралска трапеза." И с това свършва историята. Макар че бих искал да знам кой е тоя Змийски език. Наистина ли беше кралски съветник?

- Беше - каза Арагорн. - Беше и Саруманов шпионин, и слуга в Рохан. Съдбата му донесе каквото заслужаваше. Стига му само наказанието да види разрухата на всичко, което е смятал за тъй могъщо и великолепно. Но се боя, че го чака и по-лошо.

- Да, не вярвам Дървобрад да го е пратил в Ортанк от душевна доброта - каза Мери. - По-скоро сякаш мрачно се наслаждаваше на цялата работа и се подсмиваше под мустак, когато замина да се напие и изкъпе. А ние след това бяхме много заети - претърсвахме плаващите отломки и се ровехме из развалините. На разни места наоколо намерихме два-три склада над нивото на водата. Но Дървобрад прати отгоре неколцина енти да отнесат голяма част от запасите. „Трябва ни човешка храна за двадесет и пет души" - рекоха те, значи виждате, че внимателно са преброили отряда ви, преди да пристигнете. Очевидно са предвиждали вие тримата да отидете с големците. Но от това нямаше да спечелите. Уверявам ви, че каквото запазихме, не е по-зле от онова, което изпратихме. Даже по-добро, защото не пратихме напитки. „Ами напитки?" - запитах ентите. - „Там има вода от Исен - рекоха те - и тя е добра както за енти, тъй и за хора." Надявам се обаче да са намерили време да сварят малко от своите изворни напитки, та да видим Гандалф с накъдрена брада, като се върне. Ентите си заминаха, а нас ни налегна умора и глад. Но не роптаехме - трудът ни бе достойно възнаграден. Докато търсехме човешка храна, Пипин откри бисера на всички находки - тия рогосвирски бъчонки. „След храна пушилистът е по-добър" - рече Пипин, това е положението.

- Вече разбираме съвършено всичко - каза Гимли.

- Всичко освен едно - каза Арагорн, - в Исенгард да има лист от Южната околия. Колкото повече си мисля, толкова по-странно ми изглежда. Никога не съм бил в Исенгард, но съм пътувал из тия земи и добре познавам пущинаците от Рохан до Графството. От дълги години по този път не са минавали открито нито стоки, нито хора. Предполагам, че Саруман е имал тайни връзки с някого от Графството. Не само в двореца на крал Теоден се намират Змийски езици. Имаше ли дата на бъчонките?

- Да - каза Пипин. - Беше реколта от миналата, 1417 година; о не, разбира се, вече е по-миналата - добра година беше.

- Добре де, надявам се, че каквото и зло да е зреело, с него вече е свършено, или пък е прекалено далеч за нас - заяви Арагорн. - И все пак мисля, че ще подхвърля на Гандалф за това, макар да изглежда дреболия сред великите му

дела.

- Питам се какво ли прави той - обади се Мери. - Следобедът отминава. Хайде да поогледаме наоколо! Сега поне можеш да влезеш в Исенгард когато пожелаеш, Бързоход. Но гледката не е много весела.

Глава 10

ГЛАСЪТ НА САРУМАН

Минаха през разрушения тунел, застанаха на купчина камъни и се загледаха към мрачната скала на Ортанк с безброй прозорци, все тъй заплашително надвиснали над околното опустошение. Водата вече съвсем бе спаднала. Тук-там бяха останали мътни езерца, покрити с нечиста пяна и отломки, но по-голямата част от широкия кръг беше отново открита - пущинак от тиня и натрошена скала, надупчена от почернели отвори и осеяна със стълбове и колони, килнати като пияни насам-натам. На ръба на разбитата чиния лежаха грамадни могили и откоси като керемиди, нахвърляни от ураган, отвъд тях зелената гориста долина преминаваше в дълга клисура между мрачните ръкави на планините. Сред пущинака група конници криволичеха, подбирайки пътя си; те идваха откъм северния край и вече наближаваха Ортанк.

- Това са Гандалф, Теоден и свитата му! - каза Леголас. - Да идем при тях!

- Гледайте къде стъпвате! - напомни Мери. - Някоя изкъртена плоча може да се преобърне и да ви събори в шахтата, ако не внимавате.

Закрачиха по останките от пътя между портата и Ортанк. Вървяха бавно, защото плочите бяха напукани и покрити с тиня. Като ги видяха да се задават, ездачите спряха в сянката на скалата и ги изчакаха. Гандалф препусна насреща им.

- Дотук добре - каза той. - Двамата с Дървобрад имахме интересни разговори и обсъдихме няколко плана; успяхме и да си починем - крайно време беше. Сега пак ще трябва да вървим. Надявам се, че и вашите спътници са успели да починат и да се освежат?

- Починахме - отвърна Мери. - Но разговорите ни започват и завършват с лулата. Е, поне сме малко по-добре разположени към Саруман, отколкото преди.

- Тъй ли? - рече Гандалф. - Аз пък не. Сега имам да свърша една последна задача, преди да си тръгна - трябва да направя на Саруман прощално посещение. Опасна и вероятно безсмислена работа, но трябва да се свърши. Който иска, може да дойде с мен - но се пазете! И без шеги! Не е време за веселба.

- Аз ще дойда - каза Гимли. - Иска ми се да го видя и да узная дали наистина прилича на теб.

- И как ще го узнаеш, уважаемо джудже? - запита Гандалф. - В твоите очи Саруман би могъл да прилича на мен, ако това подхожда на плановете му. И станал ли си достатъчно мъдър, та да усетиш всяко негово притворство? Е, може и да видим. Нищо чудно да се бои да се покаже наведнъж пред много погледи. Но аз заръчах на ентите да не се мяркат наоколо, тъй че има надежда да го убедим да излезе.

- Какво ни заплашва? - обади се Пипин. - Ще стреля ли по нас, ще сипе ли огън през прозорцитеq или може да ни урочаса отдалече?

- Последното е най-вероятно, ако безразсъдно наближиш прага му - отвърна Гандалф. - Но не се знае какво може да стори, какво ще реши да опита. Опасно е да пристъпваш към заклещен звяр. А вие дори не подозирате каква мощ има Саруман. Пазете се от гласа му!

Скоро достигнаха подножието на Ортанк. То бе черно и скалата блестеше като влажна. Ръбовете на каменните плоскости бяха остри, сякаш току-що

издялани. Само няколко драскотини и ситни отломени люспици край основата напомняха за яростта на ентите. Високо над земята от източната страна, в ъгъла между два пилона, имаше голяма врата, а над нея - прозорец със захлопнати капаци и балкон с парапет от железни прути. Към прага пред вратата се издигаха двадесет и седем широки стъпала, които незнаен майстор бе изсякъл от същия черен камък. Това бе единственият вход на кулата, но в стръмните стени бяха изрязани множество високи прозорци - те надничаха далече горе като очички, осеяли непристъпните разклонения.

В подножието на стълбата Гандалф и кралят слязоха от конете.

- Аз ще се изкача - каза Гандалф. - Бил съм в Ортанк и знам какво ме заплашва.

- И аз ще се изкача - каза кралят. - Стар съм и вече не се боя от заплахи. Искам да поговоря с врага, що ми причини толкова зло. Еомер ще дойде да ми помага, ако отслабнат старите ми нозе.

- Както искаш - съгласи се Гандалф. - С мен ще дойде Арагорн. Останалите нека чакат в подножието на стълбата. Ще могат добре да виждат и да чуват, стига да има какво.

- А, не! - обади се Гимли. - Двамата с Леголас желаем да погледнем по-отблизо. Тук сме единствени представители на своите народи. Ще дойдем подир вас.

- Елате тогава! - каза Гандалф и с тези думи изкачи стъпалата. Теоден крачеше до него.

От двете страни на стълбата Роханските ездачи седяха неспокойно на конете си и мрачно гледаха към исполинската кула, със страх, че нещо може да се случи на владетеля им. Седнали на най-долното стъпало, Мери и Пипин се чувствуваха едновременно нищожни и заплашени от нещо неизвестно.

- Половин миля кал оттук до портата! - промърмори Пипин. - Ех, ако можех сега незабелязано да се промъкна до караулката! За какво дойдохме? Никой не ни е канил.

Гандалф застана пред вратата на Ортанк и я удари с жезъла си. Тя отекна глухо.

- Саруман, Саруман! - извика той с мощен, заповеден глас. - Излез, Саруман!

Известно време нямаше отговор. Най-сетне прозорецът над вратата се открехна, но не забелязаха ничие лице в мрачния отвор.

- Кой е? - изрече писклив глас. - Какво искате?

Теоден трепна.

- Познавам тоя глас - каза той - и проклет да е денят, когато го чух за пръв път.

- Иди да доведеш Саруман, щом си му станал лакей, Грима Змийски език! - каза Гандалф. - И не ни губи времето!

Прозорецът се затвори. Зачакаха. Внезапно заговори друг глас - нисък и мелодичен, вълшебен в самото звучене. Който непредпазливо се вслушаше в този глас, рядко можеше да преразкаже какви думи е чул, а успееше ли, сам се чудеше колко малко сила е останала в тях. Най-често си припомняха само това, че с истинска наслада са слушали речта на гласа, всичко казано изглеждаше мъдро и разумно и у хората се зараждаше копнеж бързо да се съгласят, та сами да изглеждат мъдри. Контрастът правеше речта на другите груба и недодялана, а възразеше ли някой на гласа, гняв пламваше в душите на омагьосаните. За едни магията траеше само докато гласът говореше на тях, а обърнеше ли се към други, те се усмихваха като хора, прозрели евтиния трик на фокусника, докато останалите зяпат втрещени. За мнозина други самият звук на гласа бе достатъчен, за да се замаят, ала за истински покорените магията продължаваше дори когато бяха надалеч, и те вечно чуваха този тих глас да им нашепва и да ги подканва. Никой не оставаше незатрогнат, никой не отхвърляше молбите и заповедите му без усилие на ума и волята си, ако все още ги владееше.

- Е? - благо запита гласът. - Защо трябва да смущавате покоя ми? Не ще ли ме оставите на мира ни денем, ни нощем?

И тонът му напомняше за добро сърце, нажалено от незаслужени неправди.

Всички смаяно погледнаха нагоре, защото не бяха чули кога е дошъл; край парапета стоеше и ги гледаше старец, омотан в широко наметало, чийто цвят трудно можеха да познаят, той се менеше при всяко помръдване на погледа, при всяко потръпване на плата. Лицето му бе продълговато, с високо чело, имаше дълбоки, здрачни и непроницаеми очи, ала сега в тях блестеше сериозен, благожелателен и малко изморен поглед. Косата и брадата му бяха бели, но край устните и ушите все още личаха черни кичурчета.

- Приличат си и все пак не си приличат - промърмори Гимли.

- Но хайде, хайде - меко изрече гласът. - Поне двама от вас познавам по име. Прекалено добре познавам Гандалф, за да се надявам, че търси тук помощ или съвет. Но ти, Теоден, Владетелю на Роханските предели, се познаваш по благородния си герб и още повече по прекрасния лик на потомък на Еорл. О, достойни сине на Тенгел Трисла вни! Защо не дойде преди като приятел? Как силно желаех да видя теб, най-могъщия крал на западните земи, особено през последните години, та да те опазя от неразумните и вредни съвети, с които си обкръжен! Късно ли е вече? Въпреки нанесените ми оскърбления, в които роханците - уви! - имаха своя дял, аз все още съм готов да те спася и защитя от наближаващата неизбежна съсипия, към която те води избраният път. Всъщност сега единствено аз мога да ти помогна. Теоден отвори уста, сякаш искаше да заговори, ала не каза нищо. Погледна нагоре към лицето на Саруман с тъмните, сериозни очи, сведени към него, сетне се озърна към Гандалф и като че се поколеба. Гандалф не му подаде никакъв знак, стоеше безмълвен като камък, сякаш чакаше зов, който още не е долетял. При първите думи на Саруман конниците се размърдаха и одобрително зашепнаха, сетне и те замлъкнаха омагьосани. Струваше им се, че Гандалф никога не е говорил тъй красиво и уместно на техния владетел. Груби и надменни изглеждаха сега отношенията му с Теоден. И в сърцата им пропълзя сянка, страх от гибелна заплаха - краят на Пределите сред мрака, към който ги тласкаше Гандалф, докато Саруман стоеше край спасителната порта и я удържаше полуотворена, та да прониква лъч светлина. Настана тежка тишина.

Внезапно Гимли джуджето избухна.

- Думите на тоя магьосник се премятат презглава - изръмжа той, стиснал дръжката на секирата. - На езика на Ортанк всичко е едно: „помощ" значи „погибел", а „спасение" значи „клане". Но ние не сме дошли тук да се молим.

- Кротко! - каза Саруман и за кратък миг гласът му не бе тъй сладникав, а в очите му проблесна светлина и пак изчезна. - Засега не говоря с тебе, Гимли, сине Глоинов. Далече е твоят дом и слабо те засягат бедите на тая страна. Но не по своя воля си се замесил в тях, тъй че не ще осъждам ролята, която изигра - храбра роля, не отричам. Но моля те, позволи ми първо да поговоря с краля на Рохан, мой съсед и някогашен приятел. Какво ще кажеш, кралю Теоден? Ще избереш ли мира с мен и цялата помощ, която би ти донесло моето знание, натрупано с векове? Ще се съветваме ли заедно как да избегнем злокобните дни, ще заличим ли оскърбленията с добра воля, та и двете ни владения да разцъфнат още по-красиви отпреди?

Теоден пак не отговори. С гнева ли се бореше или със съмнението? Никой не знаеше. Тогава заговори Еомер.

- Господарю, чуй ме! - изрече той. - Сега усещаме заплахата, за която ни предупредиха. Нима препускахме победно само за да спрем накрая, омаяни от един стар лъжец с мед по раздвоения си език? Тъй би говорил впримченият вълк на кучетата, ако можеше. Дума да не става, каква помощ ще ти предложи той? Иска само да се измъкне. Но ще преговаряш ли с тоя майстор на предателството и убийството? Спомни си за Теодред при Бродовете и гроба на Хама в Шлемово усое!

- Ако говорим за отровни езици, що да речем за твоя, младо зайче? - отвърна Саруман и сега всички ясно видяха как проблесна гневът му. - Но хайде, хайде,

Еомер, сине Еомундов! - продължи той отново с мекия си глас. - Всеки с ролята си. Оръжейната доблест е твоят дял и с нея печелиш висши почести. Съсичай оногова, когото твоят господар посочи за враг, и бъди доволен. Не се меси в политиката, която не разбираш. Но ако станеш крал, може би ще разбереш, че владетелят трябва внимателно да подбира приятелите си. Не се отхвърлят лесно дружбата на Саруман и могъществото на Ортанк, каквито и неправди - реални или въображаеми - да лежат в миналото. Ти спечели битка, но не и войната - при това с помощ, на която не можеш да се надяваш повторно. Утре може да зърнеш Сянката на Гората пред собствената си врата - своенравна е тя, неразумна и не храни любов към човеците. А ти, владетелю на Рохан, кажи, трябва ли да ме наричат убиец затова, че храбри мъже са паднали в бран? Щом тръгваш на бой - безсмислено, защото аз не го желаех, - значи ще паднат посечени мъже. Но ако това ме прави убиец, значи целият Еорлов род е опетнен с убийства, нали сте водили не една война и сте нападали мнозина, що са ви предизвикали. И все пак с някои от тях сетне сте сключвали мир - мир по политически съображения, но нима това е зле? Чуй думите ми, кралю Теоден: ще има ли мир и дружба между теб и мен? Решението е в нашите ръце.

- Ще има мир - изрече най-сетне Теоден, глухо и с усилие. Неколцина от конниците нададоха радостни викове. Теоден вдигна ръка. - Да, ще имаме мир - продължи той, вече с ясен глас, - ще имаме мир, когато загинеш заедно с всичките си дела и с делата на мрачния си господар, комуто искаше да ни предадеш. Ти си лъжец, Саруман, лъжец и покровител на човешки души. Протягаш ми ръка, а в нея виждам само пръст от лапата на Мордор. Жесток и студен! Дори да бе справедлива войната ти против мен - а не е тъй, защото дори да бе десетократно по-мъдър, пак не би имал право за собствена изгода да повеляваш на мен и народа ми, както желаеше, - дори и тъй да бе, що ще кажеш за факлите в Западния предел и мъртвите деца, проснати там? А пред портите на Рогоскал сякоха тялото на Хама и след като бе загинал. Когато виснеш на въжето под прозореца си за забава на собствените си гарвани, тогава ще се примиря с теб и Ортанк. Толкоз от името на Еорловия род. Дребен потомък на велики прадеди съм аз, но нямам нужда да ближа ръцете ти. Потърси другаде. Но се боя, че гласът ти е изгубил чара си.

Сякаш стреснати от дрямка, конниците се взряха в Теоден. След Саруманова мелодия гласът на техния владетел звучеше в ушите им дрезгаво като гракане на стар гарван. Но в яростта си Саруман за момент изгуби самообладание. Той се приведе над парапета, сякаш искаше да смаже краля с жезъла си. На някои изведнъж им се стори, че виждат змия, която се свива за нов удар.

- Въжета и гарвани! - изсъска той и всички изтръпнаха от грозната промяна. - Изкуфял дъртак! Че какво е Еорловият дом, освен плевник със сламен покрив, където разбойниците пиянствуват сред дим и смрад, а келеметата им се търкалят по пода сред псетата? Откога плаче въжето за тях. Но примката иде - бавно се влачи, ала ще е стегната и яка накрая. Увисвай на нея, щом така си решил! - Гласът му се промени и той бавно се овладя. - Чудя се откъде ли намерих търпение да разговарям с теб. Защото не ми трябваш нито ти, нито жалката ти банда коняри, дето бягат еднакво бързо и напред, и назад, Теоден Коневладетелю. Някога ти предложих величие - далеч над ума и заслугите ти. Предложих го отново, та тия, що заблуждаваш, да видят ясно какъв път избираш. Отвръщаш ми със самохвалство и ругатни. Тъй да бъде. Връщай се в копторите! Ала ти, Гандалф! За теб поне съм наскърбен, виждайки срама ти. Как тъй понасяш подобно общество? Та ти си горд, Гандалф - и не без причина, нали си надарен с благороден ум и очи, що проникват надълбоко и надалеч. И сега ли не ще се вслушаш в съвета ми?

Гандалф се размърда и погледна нагоре.

- Какво имаш да добавиш след казаното на последната ни среща? - запита той. - Или може би искаш да се откажеш от нещо?

Саруман помълча.

- Да се откажа? - озадачено повтори той. - Да се откажа? Нагърбих се да те съветвам за твое добро, но ти не ме и изслуша. Горделив си и не обичаш съветите, навярно с право, след като сам си изпълнен с мъдрост. Но мисля, че в онзи случай сгреши и съзнателно изтълкува намеренията ми в обратна посока. Боя се, че в устрема да те убедя съм изгубил търпение. И от все сърце съжалявам. Защото не храня лоши чувства към теб; дори сега ти прощавам, макар да се завръщаш при мен, обкръжен от насилници и невежи. Как да те мразя? Не сме ли и двамата членове на възвишен и древен орден, най-върховния в Средната земя? Дружбата ще донесе полза и на двама ни, все още можем заедно да сторим много, за да изцелим тоя свят от безредиците. Нека се разберем и да отхвърлим от мислите си тия дребни люде! Нека чакат нашите решения! В името на общото благо съм готов да залича миналото и да те приема. Няма ли да се посъветваш с мен? Няма ли да се качиш?

Тъй велика мощ бе вложил Саруман в това сетно усилие, че никой от ония, що чуха. не остана бездушен. Но сега магията бе съвсем друга. Те чуваха как един благ крал бащински гълчи своя сгрешил, ала многообичан министър. За тях вратата бе захлопната и те стояха навън, подслушвайки думи, отправени към друг - невъзпитани деца или глупави слуги, които дочуват загадъчния разговор на големите и се питат как ли ще засегне съдбата им. От по-благородна сплав бяха излети тия двама - преподобни и мъдри. Неминуемо трябваше да сключат съюз. Гандалф щеше да се изкачи в кулата, за да обсъди в най-високите зали на Ортанк нещо дълбокомислено и непонятно за тях. Вратата щеше да се затвори, а те щяха да останат навън, освободени за малко, в очакване да им възложат работа или наказание. Дори в мислите на Теоден се зароди сянката на съмнението: „Той ще ни предаде, ще си отиде... загубени сме."

Сетне Гандалф се разсмя. Видението изчезна като облаче дим.

- Саруман, Саруман! - изрече Гандалф през смях. - Сбъркал си жизнения си път, Саруман. Трябвало е да станеш кралски шут и да припечелваш хляб и камшици с имитация на съветниците. Ох, ще се пукна! - Той помълча, за да се наслади на смеха. - Казваш да се разберем? Боя се, че не можеш да ме разбереш. Но ти, Саруман, си ми вече прекалено ясен. Помня словата и делата ти по-ясно, отколкото предполагаш. Когато те посетих последния път, ти беше тъмничар на Мордор и натам щеше да ме изпратиш. Не, гост, що е избягал през покрива, ще помисли дважди, преди да се върне през вратата. Не, не вярвам да се кача. Но чуй, Саруман, за последен път! Няма ли да слезеш? Исенгард се оказа по-слаб, отколкото го виждаше в надеждите и мечтите си. Същото може да стане и с други неща, в които все още вярваш. Не е ли по-добре да го напуснеш за малко? Да възвиеш към нови цели може би? Добре помисли, Саруман! Няма ли да слезеш?

Сянка мина по лицето на Саруман, после то стана мъртвешки бледо. Преди да успее да се прикрие, всички зърнаха през маската терзанията на един ум, изпаднал в съмнение, разкъсван между неохотата да остане и ужаса да напусне убежището си. За секунда той се поколеба и всички затаиха дъх. После заговори и гласът му бе писклив и студен. Гордостта и омразата го бяха овладели.

- Да сляза? - присмя се той. - Слиза ли обезоръжен човек да разговаря с разбойници пред прага? И тук ви чувам добре. Не съм глупак и не ти вярвам, Гандалф. Може да не са застанали открито на стълбата, ала знам, че горските демони се спотайват по твое нареждане.

- Предателят никому не вярва - морно отвърна Гандалф. - Но не се бой за кожата си. Не искам да те убия или да ти причиня зло, би трябвало да го знаеш, ако наистина си ме разбирал. И имам сила да те опазя. Давам ти последна възможност. Можеш свободно да напуснеш Ортанк... стига да решиш.

- Добре звучи - саркастично подметна Саруман. - Точно в стила на Гандалф Сивия - толкова снизходителен, самата любезност. Не се съмнявам, че Ортанк ще ти е много удобен, след като услужливо го напусна. Но откъде-накъде ще го напускам? И какво разбираш под „свободен"? Има някакви условия, предполагам?

- От прозорците си виждащ причините да напуснеш - отговори Гандалф. - Като помислиш, ще се сетиш и за други. Слугите ти са разпръснати и унищожени, съседите си сам превърна във врагове, измами новия си господар или поне се опита да го сториш. Когато окото му се обърне насам, то ще е червеното око на гнева. Но щом казвам „свободен", значи разбирам „свободен" - свободен от въже, верига или заповед, волен да идеш където си щеш, та било то и в Мордор, Саруман, стига да пожелаеш. Ала първо ще ми предадеш Ключа на Ортанк и жезъла си. Те ще са залог за поведението ти и ако ги заслужиш, ще ти се върнат по-късно.

Изкривено от ярост, лицето на Саруман почервеня и в очите му пламна кървав огън. Той се разсмя диво.

- По-късно! - Викът му премина в писък. - По-късно! Да, предполагам, когато получиш и ключовете на самия Барад-дур, и короните на седемте крале, и жезлите на Петимата мъдреци, и като се сдобиеш с чифт волски подкови далеч-далеч над сегашните ти жабешки размери. Скромен план, няма що. Само дето комай ще трябва мъничко да ти помогна! Имам си друга работа. Не ставай глупак. Ако искаш да преговаряш с мен, докато още имаш възможност, върви си и се върни, като се опомниш! И недей да влачиш тия главорези и дребни утайки, дето ти се мъкнат по опашката! На добър час! Той се обърна и напусна балкона.

- Върни се, Саруман! - властно изрече Гандалф. За всеобщо изумление Саруман се обърна и сякаш влачен против волята си, бавно наближи железния парапет и задъхан се облегна на него. Лицето му беше свито и сбръчкано. Ръката му се вкопчваше като ноктеста лапа в тежкия черен жезъл.

- Не съм ти разрешил да си вървиш - сурово изрече Гандалф. - не бях свършил. Станал си глупак, Саруман, и все пак ми е жал. Още можеше да обърнеш гръб на безумието и злото и щеше да си от полза. Но ти избра да останеш и да предъвкваш огризките от старите си интриги. Стой си тогава! Но те предупреждавам, не ще е лесно да се измъкнеш пак. Освен ако мрачните ръце на Изтока се протегнат да те грабнат. Саруман! - викна той и в гласа му нахлу нова мощ и власт. - Виж, аз не съм Гандалф Сивия, когото предаде. Аз съм Гандалф Белия, що се завърна от смъртта. Вече нямаш цвят, изгонвам те от ордена и от Съвета. Той надигна ръка и бавно заговори с ясен и хладен глас:

- Саруман, жезълът ти е счупен.

Раздаде се пукот, жезълът в ръката на Саруман се разцепи на две и горната част падна пред нозете на Гандалф.

- Махай се! - рече Гандалф.

Саруман с писък рухна назад и пропълзя навътре. В този момент нещо тежко и блестящо профуча отгоре. То отскочи от железния парапет в мига, когато Саруман го бе напуснал, и пронизвайки въздуха край главата на Гандалф, се стовари на стълбата. Парапетът се строши със звън. Стълбата се пропука сред отломки и искри. Ала топката остана невредима - по стъпалата се търкулна кристален глобус, мрачен, но със сияйно огнено ядро. Докато подскачаше към едно езерце настрани, Пипин изтича и го вдигна.

- Ах, измамник и убиец! - викна Еомер.

Но Гандалф бе невъзмутим.

- Не, не го хвърли Саруман - каза той, - дори не е било по негова заповед, мисля. Долетя от един много по-висок прозорец. Прощален изстрел от драгия Змийски език, чини ми се, само че зле насочен.

- Лош прицел може би защото не е могъл да реши кого мрази повече, тебе или Саруман? - подхвърли Арагорн.

- Нищо чудно - отвърна Гандалф. - Слаба утеха ще намерят тия двамата в дружбата си - ще се гризат с жестоки думи. Но наказанието е справедливо. Ако някога излезе от Ортанк, Змийския език ще си е получил повече от заслуженото. Хей, момченце, това аз ще го взема! Не съм те молил да го пипаш - викна той, като се обърна рязко и зърна Пипин да се задава по стъпалата бавно, сякаш мъкнеше тежък товар. Спусна се да го пресрещне, взе от хобита мрачния глобус и

припряно го омота в плаща си. - Аз ще се погрижа за това. Мисля, че не е от нещата, които Саруман би избрал за изхвърляне.

- Но може да има и друго за хвърляне - обади се Гимли. - Ако преговорите са свършили, поне да се отдръпнем на един хвърлей камък.

- Свършиха - каза Гандалф. - Да вървим.

Обърнаха гръб на вратата на Ортанк и слязоха надолу. Конниците радостно посрещнаха краля и поздравиха Гандалф. Магията на Саруман се разкъса - бяха го видели покорно да идва и сетне да пълзи обратно, щом го пуснат.

- Е, и това свършихме - каза Гандалф. - Сега трябва да намеря Дървобрад и да му кажа как стоят нещата.

- Той не се ли е досетил? - запита Мери. - Можеше ли да свърши другояче?

- Едва ли - отвърна Гандалф, - макар че всичко висеше на косъм. Но имах причини да опитам - и великодушни, и не чак дотам щедри. За пръв път Саруман открива, че силата на гласа му чезне. Не може да бъде едновременно и тиран, и съветник. Щом интригата узрее, тя не остава скрита. Ала той попадна в капан и опита да се пазари с жертвите си един по един, докато другите слушаха. Тогава му предложих последния достоен избор - да се отрече както от Мордор, тъй и от личните си кроежи и да изкупи миналото, като ни помогне в беда. Той най-добре познава бедата ни. Велики услуги можеше да окаже. Но избра да се отдръпне и да запази власт над Ортанк. Не желае да служи, а само да повелява. Сега живее в ужас от сянката на Мордор и въпреки това още мечтае да яхне урагана. Окаян глупец! Ако силата от Изтока протегне ръце към Исенгард, ще бъде изяден. Ние не можем да унищожим Ортанк отвън, но Саурон... кой знае на какво е способен?

- Ами ако Саурон не победи? Какво ще му сториш? - обади се Пипин.

- Аз ли? Нищо - каза Гандалф. - Нищо няма да му сторя. Не жадувам за власт. Какво ще стане с него? Не знам. Скърбя, че толкоз много някогашно добро гние сега в кулата. Ала нещата не се развиха зле за нас. Странни са пътищата на съдбата! Омразата често сама се наранява! Предполагам, че дори да бяхме влезли, не бихме открили в Ортанк по-безценни съкровища от това, което Змийския език запокити по нас.

От един отворен прозорец високо горе долетя пронизителен писък и рязко заглъхна.

- Изглежда, и Саруман мисли тъй - каза Гандалф. - Хайде да си вървим!

Върнаха се към останките от портата. Едва бяха минали под арката, откъм сенките на струпаните камъни се зададоха с широки крачки Дървобрад и още десетина енти. Арагорн, Гимли и Леголас ги зяпнаха смаяно.

- Ето трима от спътниците ми, Дървобрад - каза Гандалф. - разправял съм ти за тях, но не ги беше виждал. И той ги представи по име. Старият ент ги огледа дълго и изпитателно, после поговори с всеки от тях. Накрая се обърна към Леголас.

- Значи си дошъл чак от Мраколес, добри ми елфе? Велика гора беше някога!

- И още е - каза Леголас. - Но не чак дотам, че ние, тамошните жители, да се изморим от гледката на нови дървета. От все сърце бих искал да побродя из горите на Ветроклин. Едва бях навлязъл под зеления им свод, и вече не ми се връщаше обратно.

Очите на Дървобрад заблестяха от удоволствие.

- Дано желанието ти се изпълни, преди много да остареят хълмовете - рече той.

- Ще дойда, ако ми е писано - каза Леголас. - С един приятел сме се зарекли, ако всичко мине добре, да посетим Ветроклин... с твое разрешение.

- Добре дошъл е всеки елф, когото доведеш - отвърна Дървобрад.

- Въпросният приятел не е елф - поясни Леголас. - Имах предвид този тук - Гимли, син Глоинов.

Гимли се поклони ниско, но секирата се изплъзна от пояса му и издрънча на земята.

- Хуум, хм! Ха сега де - мрачно го огледа Дървобрад. - Джудже, че и с брадва!

Хуум! Само добро желая на елфите, но ти искаш прекалено много. Странна е тая дружба!

- Може и да е странна - възрази Леголас, - но докато е жив Гимли, няма да дойда сам във Ветроклин. Секирата му не е за дървета, а за оркски шии, о, Ветроклине, владетелю на Ветроклинската гора. Четиридесет и двама врагове съсече той в битката.

- Хуу! Гледай ти! - каза Дървобрад. - Това вече е по-добре. Е, хубаво де, каквото има да става, ще стане и няма закъде да припираме. Но засега ще трябва да се разделим. Денят е към края си, а Гандалф казва, че трябва да потеглите преди мръкнало, пък и Владетелят на Пределите е закопнял за дома си.

- Да, трябва да потегляме, и то незабавно - намеси се Гандалф. - Боя се, че ще се наложи да ти отнема портиерите. Но ще се справиш и без тях.

- Може би - каза Дървобрад. - Ала ще ми липсват. Толкова набързо се сдружихме, че комай съм взел да ставам припрян - навярно от старост вече раста обратно към младостта. Ама разбираш ли, те са първите нови създания под Слънцето и Луната, които виждам от безброй дълги дни насам. Вмъкнах имената им в Дългия списък. Ентите ще ги запомнят.

Ент земероден, стар като гранита,
широко крачи, бистри струи пие;
и вечно гладни - хобитите млади,
засмян и весел мъничък народец.

Ще останем приятели, додето лист се разлиства. На добър час! Но чуете ли нещичко във вашия приятен кът, Графството, известете ме! Нали знаете за кое - ако се чуят или видят ентругите. И вие елате, ако можете!

- Ще дойдем! - изрекоха в един глас Мери и Пипин, после побързаха да извърнат лица. Дървобрад се вгледа в тях и дълго мълча, поклащайки замислено глава. Накрая се обърна към Гандалф.

- Значи Саруман не иска да се маха? Така си и мислех. Сърцето му е прогнило като на черен хуорн. И все пак, ако аз бях победен и всичките ми дървета изтребени, не бих излязъл, докато ми остава някоя мрачна дупка за укритие.

- Да - каза Гандалф. - Но ти не си се замислял да покриеш целия свят с дървета и да затриеш всяка друга живинка. Както и да е, Саруман остава да лелее омразата си и пак да тъче паяжини, доколкото може. Той задържа Ключа на Ортанк. Но не му разрешавайте да избяга.

- Има си хас! Ентите ще се погрижат за това - отвърна Дървобрад. - Без мое разрешение Саруман няма да стъпи по-далеч от скалата. Ентите ще бдят.

- Добре! - кимна Гандалф. - На това се надявах. Сега мога да се заема с други работи и ми остава една грижа по-малко. Но бъдете предпазливи. Водата спадна. Боя се, че не стига само да оставите стража около кулата. Не се съмнявам, че под Ортанк са прокопани потайни тунели и Саруман се надява да се измъкне, та не след дълго да изникне ненадейно. Ако си съгласен да предприемеш тоя труд, бих те помолил отново да докараш водите, докато Исенгард се превърне в постоянно езеро или докато откриеш изходите. Щом залееш всички подземия и запушиш водостоците, Саруман ще трябва да си седи горе и да гледа през прозореца.

- Остави това на ентите! - рече Дървобрад. - Ще претърсим долината от горе до долу и ще надникнем под всяко камъче. Тук пак ще живеят дървета - стари, диви дървета. Ще ги наречем Стражелес. И катеричка няма да мине, без да узная. Остави това на ентите! Колкото години ни е мъчил, седем пъти по толкова не ще се уморим да го пазим.

Глава 11

ПАЛАНТИРЪТ

Слънцето вече залязваше зад дългите западни разклонения на планините, когато Гандалф със своите спътници и кралят с конниците си отново потеглиха от Исенгард. Гандалф возеше Мери зад себе си, а Арагорн пое Пипин. Двама от кралските стражи бързо препуснаха напред и скоро се изгубиха от поглед из долината. Останалите ги последваха в тръс.

Тържествен шпалир от енти бе застанал край портата като ред статуи с вдигнати дълги ръце. Не издаваха нито звук. Когато бяха отминали по лъкатушния път, Мери и Пипин се озърнаха. В небето още искряха слънчеви лъчи, ала над Исенгард се разпростираха дълги сенки - сивите руини тънеха в мрак. Сега Дървобрад стоеше сам в далечината като стар дървесен дънер и хобитите си припомниха първата среща върху онзи огрян хълм в покрайнините на Ветроклин. Стигнаха до колоната на Бялата ръка. Камъкът все още стърчеше, но ръката бе повалена и разбита на дребни късчета. Отдясно, досами пътя, се търкаляше дългият показалец - в здрача той изглеждаше бял, а червеният нокът сега се чернееше.

- Ентите не пропускат нито една подробност! - каза Гандалф.

Продължиха да яздят през приждащата в долината вечер.

- Много ли ще пътуваме тая нощ, Гандалф? - запита Мери след малко. - Не знам как се чувствуваш с разни дребни утайки, дето ти се мъкнат зад опашката, но една от утайките е уморена и с удоволствие ще спре да се мъкне, за да полегне.

- А, значи си чул? - каза Гандалф. - Не го взимай присърце! Радвай се, че само това те закачи. Той се беше загледал към теб. Ако мога да утеша гордостта ти, ще ти кажа, че по онова време мисълта за теб и Пипин го мъчеше повече от всичко друго. Кои сте, как сте пристигнали и защо, какво знаете, били ли сте пленени и ако да, то как сте избягали, докато всички орки загиваха - от тия дребни загадки се вълнуваше великият ум на Саруман. Една негова подигравка, Мериадок, е цял комплимент, ако те ласкае вниманието му.

- Благодаря! - каза Мери. - Но още по-голяма чест е да се мъкна зад опашката ти, Гандалф. Да оставим другото, но в това положение мога да повторя въпроса си. Много ли ще пътуваме тая нощ?

- Крайно ненаситен хобит! - разсмя се Гандалф. - Всички вълшебници би трябвало да си осигурят по един-двама хобити - да ги учат кое как е на тоя свят и да ги поправят. Извинявай. Помислил съм дори и за тия прости неща. Ще яздим кротко няколко часа, докато стигнем края на долината. Утре ще трябва да препуснем по-бързо. Когато дойдохме, възнамерявахме от Исенгард да поемем през степите направо към кралския дворец в Едорас, това е няколко дни път. Но поразмислихме и променихме плана. Вестоносците избързаха към Шлемово усое да предупредят, че кралят ще пристигне утре. Оттам заедно с многоброен отряд ще препусне към Черноден по потайни пътеки сред хълмовете. От днес из тия земи не бива да вървят открито по повече от двама-трима души - ни денем, ни нощем освен ако се налага.

- Такъв си си бил винаги - или нищо, или всичко! - каза Мери. - А пък аз не виждам по-нататък от днешната постеля. Къде и какво е туй Шлемово усое и прочие? Не знам нищо за тукашните места.

- Добре ще е тогава да понаучиш нещичко, ако искаш да разбереш какво става. Но не сега и не от мен - прекалено много спешни работи имам да обмисля.

- Добре де, ще досаждам на Бързоход край огъня, той е по-сговорчив. Ама за какво са тия потайности? Мислех, че сме спечелили битката.

- Да, спечелихме, но само първата победа и от това заплахата нараства. Между Исенгард и Мордор е имало някаква връзка, която още не съм проучил. Нямам представа как са обменяли вести, ала са го правили. Мисля, че Окото на

Барад-дур ще гледа нетърпеливо към Долината на магьосника; и Рохан няма да пропусне. Колкото по-малко види, толкова по-добре.

Пътят бавно се виеше из долината. Ту по-наблизо, ту надалеч бликаше Исен по каменното си корито. Нощта се спусна от планините. Мъглите се бяха разсеяли окончателно. Повя пронизващ вятър. Почти пълната луна обля източния небосвод с бледо и хладно сияние. Отдясно планините свеждаха плещи към голите хълмове. Отпред се разкриваха просторните здрачни степи.

Най-после спряха. Сетне завиха настрани от шосето и отново поеха по полегатите тревисти възвишения. Около една миля по-западно стигнаха до низина. Отворена на юг, тя прорязваше склона на кръглия Дол Баран, последния хълм от северната верига - с тревисто подножие и пиренови храсталаци по върха. Бреговете на долчинката бяха буйно обрасли с миналогодишни папрати, сред които плътно навити пролетни стръкове вече пробиваха уханната пръст. По-надолу се шереха гъсти трънаци и някъде към два часа преди полунощ пътниците се разположиха на бивак под тях. Запалиха огън в една ямка между корените на клонеста глогина, висока колкото дърво и превита от старост, но напращяла от здраве. По връхчето на всяка вейка набъбваха пъпки.

Определиха стражата, по двама души на смяна. Останалите вечеряха после се омотаха в плащове и одеяла и заспаха. Хобитите си легнаха в едно уединено кътче на куп суха папрат. Дрямката налегна Мери, но Пипин усещаше странно безпокойство. Кривеше се, обръщаше се от една страна на друга и при всяко движение папратта шумолеше и пукаше.

- Какво има? - запита Мери. - Да не си легнал на мравуняк?

- Не - каза Пипин, - но не ми е удобно. Питам се, откога ли не съм спал на легло?

- Брой на пръсти - прозина се Мери. - Впрочем сигурно помниш откога напуснахме Лориен.

- О, онова ли! - възкликна Пипин. - Говорех за истинско легло в спалня.

- Добре де, значи за Ломидол - каза Мери. - Аз пък тая вечер мога да заспя където и да е.

- Ти си късметлия, Мери - тихичко рече Пипин след кратко мълчание. - Яздиш с Гандалф.

- Че какво от това?

- Успя ли да изкопчиш от него сведения, новини?

- Да, доста. Повече от обикновено. Но ти и сам чу много от тях; нали яздеше наблизо, пък и ние не пазехме нищо в тайна. Утре можеш да тръгнеш с него, ако мислиш, че ще изкопчиш повече... и ако те иска за спътник.

- Може ли? Добре! Но той е затворен, нали? Хич не се е променил.

- О, променил се е! - възрази Мери, който се бе поразсънил и вече се чудеше какво ли мъчи приятеля му. - Сякаш е пораснал. Може да бъде едновременно и по-благ, и по-страховит, по-весел и по-сериозен отпреди, така си мисля. Променил се е, но още не сме имали възможност да разберем доколко. Помисли си обаче за края на оная история със Саруман! Не забравяй, Саруман някога е бил по-старши от Гандалф - предводител на Съвета, каквото и да значи това. Бил е Саруман Белия. Сега Гандалф е Белия. Щом заповяда, Саруман дойде и остави да му отнемат жезъла, после му заповядаха да се маха и той си тръгна!

- Абе, ако изобщо има някаква промяна в Гандалф, то е, че е по-затворен откогато и да било. Толкоз! - възрази Пипин. - Ето например оная... стъклена топка. Изглежда, страшно се зарадва, като я видя. Знае или се досеща нещо за нея. Но казва ли ни го? Не, нито дума. А нали аз я спасих да не се търкулне в езерцето. *„Хей, момченце, това аз ще го взема"* - и толкоз. Чудя се какво ли е. Ужасно тежеше. Гласът на Пипин съвсем затихна, сякаш сам си говореше.

- Ехей! - обади се Мери. - Значи това те мъчело? Слушай, мой човек, не забравяй поговорката на Гилдор, дето Сам често я цитираше *„Не се бъркай в работите на вълшебниците, защото са лукави и гневливи."*

- Ама нали вече от месеци насам само това правим - бъркаме се в работите на

вълшебниците - каза Пипин. - Като ще има опасност, поне да кажат нещичко. Ще ми се да хвърля едно око на тая топка.

- Я заспивай! - скастри го Мери. - Рано или късно ще узнаеш колкото ти трябва. Драги ми Пипин, досега нито един Тук не е успял да надмине Брендифуковци по любопитство, но питам те - сега ли му е времето?

- Добре де! Какво лошо, че ти казвам какво ми се иска - да хвърля едно око на онзи камък? Знам, че не мога да го докопам, докато старият Гандалф седи отгоре му като квачка на полог. Ама не ми е сладко да ми баеш само: *„Няма да го получиш, затуй заспивай!"*

- Че какво друго да кажа? - запита Мери. - Съжалявам, Пипин, но наистина ще трябва да изчакаш до сутринта. След закуска и аз ще съм любопитен колкото теб и по всички начини ще ти помагам в залъгването на вълшебници. Но не мога повече да стоя буден. Ако се прозина още веднъж, ще се цепна край ушите. Лека нощ!

Пипин не обели нито дума повече. Сега лежеше неподвижно, ала сънят все не идваше, не му помагаше и кроткото дишане на Мери, който бе заспал няколко минути, след като пожела „лека нощ". Колкото по-тихо ставаше наоколо, толкова по-силна сякаш ставаше мисълта за мрачния глобус. Пипин отново усети тежестта му в дланите си, отново зърна загадъчните червени дълбини, в които бе надникнал за миг. Неспокойно се размърда насам-натам и се помъчи да мисли за нещо друго.

Накрая не издържа. Стана и се огледа. Бе хладно и той се уви в плаща. Студена и бяла луна сияеше над долчинката и храстите хвърляха черни сенки. Наоколо лежаха спящи фигури. Двамата стражи не се виждаха - навярно бяха на хълма или се спотайваха в папратите. Тласкан от непонятна сила, Пипин се промъкна на пръсти към легналия Гандалф. Наведе се и го огледа. Вълшебникът изглеждаше заспал, но с открехнати клепачи - очите проблясваха под дългите му мигли. Пипин бързо отстъпи назад. Ала Гандалф не помръдваше и тласкан отново напред, почти против волята си, хобитът пропълзя зад гърба на вълшебника. Той бе увит в одеяло, отгоре бе метнал плаща си, плътно до него, между дясната му страна и извитата ръка, стърчеше нещо кръгло, омотано в черно платно, ръката му като че току-що се бе плъзнала на земята.

Стъпка по стъпка, без да смее да диша, Пипин се промъкваше все по-близо. Накрая коленичи. Крадешком протегна ръце и бавно повдигна вързопа - съвсем не изглеждаше толкова тежък, колкото бе очаквал. „Може пък да е само някакъв пакет вехтории" - помисли той, странно облекчен, ала не го остави на място. Постоя както го бе сграбчил. После му хрумна нещо. Прокрадна се настрани, намери един голям камък и се върна с него.

Бързо смъкна платното, уви камъка в него и като коленичи, го положи край ръката на вълшебника. Чак тогава погледна какво е открил. Ето го - пред нозете му лежеше гладкият кристален глобус, само че тъмен и безжизнен. Пипин го вдигна, набързо го обви в плаща си и се накани да се върне към леглото. В този миг Гандалф се размърда насън и промърмори думи, изглежда, на някакъв странен език, ръката му опипа наоколо и се вкопчи в увития камък, после вълшебникът въздъхна и се успокои.

- Идиот и глупак! - промърмори си Пипин. - Ще се забъркаш в ужасна каша. Бързо го остави!

Ала откри, че коленете му се тресат, и не посмя да наближи вълшебника, за да достигне вързопа. „Вече няма начин да го върна, без да събудя Гандалф - помисли си той. - Поне да бях по-спокоен. Я най-добре да хвърля едно око преди това. Само че не тук! Промъкна се настрани и седна на една зелена могила недалеч от леглото си. Луната надничаше над ръба на долчинката.

Пипин сложи топката между разкрачените си колене. Приведе се ниско над нея като лакомо дете над пълна паница в потайно кътче, далеч от другите. Отметна плаща настрани и се вгледа. Въздухът наоколо му се стори неподвижен и натегнал от напрежение. Отначало глобусът беше мрачен, черен като мрамор и лунните лъчи просветваха по повърхността му. Сетне в ядрото се зароди и

помръдна неясна светлинка, тя плени взора му, тъй че вече не можеше да погледне настрани. Скоро сякаш пламна всичко отвътре, топката се въртеше или може би се премятаха светлините в нея. Изведнъж те изгаснаха. Пипин изпъшка и опита да се съпротивява, ала остана прегърбен, вкопчен в топката с двете ръце. Привеждаше се все по-ниско и по-ниско, после се вцепени; за малко устните му се размърдаха беззвучно. Накрая със задавен вик се просна по гръб и остана неподвижен. Викът бе пронизителен. Стражите се втурнаха надолу по склона. Скоро целият лагер бе на крак.

- Значи това бил крадецът! - каза Гандалф. Той трескаво метна плаща си върху лежащия глобус. - Как можа, Пипин! Такава беда да ни сполети! - Той коленичи край тялото на Пипин. Хобитът лежеше вцепенен по гръб и гледаше с невиждащи очи към небето. - Дяволска работа! Каква ли беда е навлякъл... за себе си и за всички нас?

Лицето на вълшебника изглеждаше обтегнато и изпито. Той хвана Пипин за ръката и се вслуша за дъх над устните му, после положи длани на челото му. Хобитът потрепера. Очите му се затвориха. Той изкрещя, седна и слисано огледа побледнелите от луната лица около себе си.

- Не е за тебе, Саруман - викна той с писклив, безизразен глас, като се сви по-надалеч от Гандалф. - Веднага ще пратя да го вземат. разбираш ли? Само това кажи!

После направи усилие да се изправи и да побегне, ала Гандалф го задържа меко, но здраво.

- Перегрин Тук! - изрече той. - Върни се! Хобитът се отпусна, падна долу и се вкопчи в ръката на вълшебника.

- Гандалф! - проплака той. - Гандалф! Прости ми!

- Да ти простя ли? - запита вълшебникът. - Кажи ми първо какво си направил!

- Аз... аз взех топката - избъбри Пипин, - погледнах вътре и видях разни ужасни неща. И исках да избягам, но не можех. А после той дойде и взе да ме разпитва; гледаше ме, само това си спомням.

- Така няма да се разберем - неумолимо каза Гандалф. - Какво видя и какво му каза?

Пипин затвори очи и затрепера, но не изрече нищо. Всички го гледаха мълчаливо, само Мери се обърна настрани. Ала лицето на Гандалф си остана твърдо.

- Говори! - заповяда той.

Пипин отново заговори с тих, колеблив гласец и думите му бавно ставаха все по-ясни и звучни.

- Видях черно небе и високи бойници. И ситни звездички. Всичко изглеждаше много далечно и отдавна отминало и в същото време ясно и отчетливо. После звездите примигаха и изгаснаха - закриваха ги някакви крилати същества. Мисля, че в действителност са много големи, но в стъклото приличаха на прилепи, кръжащи около кулата. Стори ми се, че бяха девет. Едното полетя право към мен, ставаше все по-голямо и по-голямо. Имаше страховит... не, не! Не мога да го кажа. Опитах се да избягам, защото мислех, че ще изхвръкне навън, но то изпълни целия глобус и изчезна. После дойде *той.* Не ми говореше с думи. Просто ме поглеждаше и аз разбирах. „Значи се завръщаш, а? Защо пропусна да се обадиш толкова дълго?" Не отговорих. Той рече: „Кой си ти?" Аз пак не отговорих, но страхотно ме заболя, а пък той настояваше и накрая рекох: „Хобит." Тогава той като че ме видя изведнъж и се изсмя. Беше жестоко. Все едно, че ме мушкаха с ножове. Опитах да се боря. Но той каза: „Почакай малко! Скоро пак ще се срещнем. Кажи на Саруман, че такъв деликатес не е за него. Веднага ще пратя да го вземат. Разбираш ли? Само това кажи!" После ме изгледа със злорадство. Усетих как се разпадам на парчета. Не, не! Нищо друго не мога да кажа! Не си спомням.

- Погледни ме! - каза Гандалф.

Пипин се взря в очите му. За миг вълшебникът безмълвно задържа погледа му.

После лицето му омекна и се оживи с бледа усмивка. Той меко положи ръка върху главата на Пипин.

- Добре! Не говори повече! Не си засегнат. Няма лъжа в очите ти, както се опасявах. Но той не е говорил дълго с теб. Глупак си оставаш, Перегрин Тук, но честен глупак. Мнозина по-мъдри от теб биха се отървали по-зле от подобно премеждие. Но запомни! Както се казва, късметът те спаси - и теб, и всичките ти приятели. Не се надявай повторно на него. Ако онзи те бе разпитал незабавно, почти съм уверен, че щеше да изкажеш всичко, каквото знаеш, за наша всеобща погибел. Но той е бил прекалено алчен. Не е искал само сведения - искал е *теб,* час по-скоро, та бавничко да се разправи с твоя милост в Черната кула. Недей да трепериш! Щом ще се месиш в работите на вълшебниците, бъди готов да мислиш за подобни неща. Е, хайде! Прощавам ти. Успокой се! Не се случи чак най-лошото - а можеше.

Той лекичко вдигна Пипин и го върна в постелята. Мери ги последва и седна до приятеля си.

- Лягай и почивай, ако можеш, Пипин! - каза Гандалф. - Довери ми се. Кажи ми, ако пак те засърбят ръцете! Тия работи се лекуват.

Но както и да е, драги ми хобите, не ми подлагай вече вързопи с камъни под мишницата. А сега ще ви оставя двамката за малко.

С тези думи Гандалф се завърна при другите, които още стояха неспокойно замислени край камъка от Ортанк.

- Нощем заплахите идват, когато най-малко ги очакваме - каза той. - На косъм се отървахме.

- Как е хобитът? - запита Арагорн.

- Мисля, че сега всичко ще е наред - отвърна Гандалф. - Не е бил задържан дълго, а хобитите притежават невероятна възстановителна сила. Споменът за ужаса навярно бързо ще избледнее. Може би даже прекалено бързо. А ти, Арагорн, би ли взел камъка от Ортанк да го пазиш? Опасна е тая задача.

- Опасна е, вярно, ала не за всички - каза, Арагорн. - Един от нас има права над него. Защото това несъмнено е *палантирът* на Ортанк, взет от съкровищницата на Елендил и положен там от Кралете на Гондор. Сега наближава моят час. Ще го взема.

Гандалф се вгледа в Арагорн, сетне за всеобщо учудване вдигна обвития Камък и с поклон го протегна напред.

- Приеми го, владетелю - каза той, - като залог за другото, което ще си възвърнеш. Но ако приемеш да те съветвам как да използваш имуществото си, не го употребявай... засега! Бъди предпазлив!

- Та кога съм бил прибързан или непредпазлив аз, който чаках и се подготвях толкова дълги години? - запита Арагорн.

- Никога до днес. Тъкмо затуй гледай да не се препънеш в края на пътя - отвърна Гандалф. - Ако не друго, поне пази в тайна този предмет. Призовавам и теб, и всички, изправени тук! А най-вече хобитът Перегрин не бива да знае къде е укрит. Злото може отново да го поблазни. Тъй е, уви! Той го е пипал и е надничал в него, макар че не биваше. Не трябваше да го докосва и в Исенгард - там се забавих аз. Но мислите ми тогава клоняха към Саруман и не разпознах камъка веднага. Сетне бях морен и сънят ме обори, докато лежах в размисъл. Вече знам!

- Да, няма съмнение - каза Арагорн. - Най-после знаем каква е била връзката между Исенгард и Мордор и как е действувала. Много неща се изясняват.

- Странни могъщества имат нашите врагове и странни слабости! - каза Теоден. - Но народът отдавна е казал: *злото често само се погубва.*

- И неведнъж сме го виждали - добави Гандалф. - Но този път удивително ни провървя. Може би този хобит ме спаси от груба грешка. Обмислях дали сам да не изпробвам този Камък, та да открия за какво служи. Ако го бях сторил, щях да се разкрия пред оногова. Не съм готов още за подобно изпитание, пък и не знам дали изобщо ми е писано да го преживея. Ала дори да бях намерил сили да се изтръгна,

би било истинска катастрофа онзи да ме види преждевременно... преди да е дошъл часът, в който не ще се нуждаем вече от потайност.

- Часът е настъпил, мисля - каза Арагорн.

- Още не - отвърна Гандалф. - Остава краткият миг на съмнението, който трябва да използуваме. Врагът явно си мисли, че Камъкът е в Ортанк - и защо не? А следователно хобитът е тамошен пленник, когото Саруман е довел да измъчва с виденията в кристала. Само едно изпълва сега онзи мрачен ум - гласът на хобита, лицето му и нетърпеливо очакване; доста време може да мине, додето открие грешката си. Трябва да се възползуваме от това време. Прекалено спокойни бяхме досега. Трябва да направим хода си. Околностите на Исенгард не са място за бавене. Незабавно ще препусна напред заедно с Перегрин Тук. Така ще е по-добре за него, отколкото да лежи в мрака, докато останалите спят.

- Ще задържа Еомер и десет конници - каза кралят. - Те ще потеглят с мен рано призори. Останалите могат да препуснат с Арагорн веднага щом пожелаят.

- Както решиш - каза Гандалф. - Но се добери колкото можеш по-бързо до укритието сред хълмовете, до Шлемово усое.

В този миг над тях падна сянка. Ясните лунни лъчи изчезнаха като отрязани с нож. Неколцина от конниците изкрещяха и приклекнаха, закрили главите си с длани, сякаш за да отблъснат удар отгоре - връхлетя ги сляп ужас и мъртвешки студ. Грамадна крилата сянка мина пред луната като черен облак. Тя направи кръг и отлетя на север, по-бърза от най-мощния вятър на Средната земя. Звездите избледняха пред нея. После изчезна.

Всички стояха като вкаменени. Гандалф се взираше нагоре, разперил вцепенени ръце със стиснати юмруци.

- Назгул! - извика той. - Вестоносецът на Мордор. Бурята се задава. Назгулите са пресекли Реката! Препускайте, препускайте! Не чакайте зората! И бързите да не изчакват бавните! Препускайте!

Той се хвърли настрана, викайки тичешком Сенкогрив. Арагорн го последва. Гандалф се приближи до Пипин и го вдигна на ръце. - Този път ще дойдеш с мен - каза той. - Сенкогрив ще ти покаже на що е способен.

После изтича към мястото, където бе спал. Сенкогрив вече чакаше там. Нарамвайки торбичката, в която бе всичкият му багаж, вълшебникът се метна на коня. Арагорн повдигна Пипин и го положи в скута на Гандалф, омотан в плащ и одеяло.

- Сбогом! Не се бавете! - извика Гандалф. - Напред, Сенкогрив!

Огромният кон вирна глава. Развяната му опашка изплющя под луните лъчи. После отблъсна земята, хвърли се напред и отмина като северния вятър, долетял от планините.

- Прекрасна и отморителна нощ! - подхвърли Мери на Арагорн - Някои имат невероятен късмет. Не му се спеше, искаше да язди с Гандалф - и ето го на път! Вместо и него да го превърнат на камък, та да стои тук за назидание во веки веков.

- Ами ако на негово място ти беше вдигнал пръв камъка от Ортанк? - възрази Арагорн. - Можеше да сториш и по-големи бели. Кой знае? Но сега това ти се е паднало - боя се, че ще трябва да дойдеш с мен. Незабавно. Бягай да се приготвиш и вземи, каквото е забравил Пипин. Бързай!

Сенкогрив летеше над равнината без подкана и напътствие. По-малко от час бе минал, а вече бяха достигнали и отминали Бродовете на Исен. Покрита със студени копия, сумрачната Могила на конниците лежеше зад тях.

Пипин се окопитваше. Беше му топло, но в лицето му вееше пронизващ, свеж вятър. Пътуваше с Гандалф. Ужасът от камъка и от грозната сянка пред луната бавно избледняваше, всичко това сякаш оставаше сред планинските мъгли или в мимолетен сън. Хобитът дълбоко си пое дъх.

- Не знаех, че яздиш без седло, Гандалф - каза той. - А нямаш и юзда!

- Така, по елфически, яздя само Сенкогрив - отвърна Гандалф. - Той не би търпял сбруя. Не ти яздиш Сенкогрив - той се съгласява да те носи... или не. Ако

желае, това е достатъчно. Вече си е негова работа да те задържи на гръб, стига да не хвръкнеш нагоре.

- А бързо ли препуска? - запита хобитът: - Бързо ще да е, ако съдя по вятъра, но много плавно. И колко леко стъпват копитата му!

- Сега е наравно с галопа на най-бързия кон - отвърна Гандалф, - но за него това не е бързина. Насам местността леко се издига и е по-неравна, отколкото отвъд реката. Но виж как наближават Белите планини под звездите! Ей онова там са върховете Трихирн, възправени като черни копия. Не след дълго ще стигнем разклонението на пътя и Усоева котловина, където бе сражението по-миналата нощ.

Пипин отново замълча. Чу как Гандалф тихичко си тананика под мустак откъси от песни на най-различни езици, докато под тях прелитаха миля подир миля. Накрая вълшебникът поде песен, от която хобитът схвана по някоя дума - няколко реда долетяха до ушите му през напора на вятъра

Девет краля и ладии девет,
но какво ли ни носят,какво,
на морето през бурната пяна
и през залез, разлял зарево?
Седем камъка, седем звездици
и едно снежнобяло дърво.

- Какво си приказваш, Гандалф? - обади се Пипин.

- Тъкмо си припомнях някои от премъдрите стихове - отговори вълшебникът. - Хобитите навярно са забравили дори малкото, което са знаели от тях.

- Не, не съвсем - каза Пипин. - Даже сме ги допълнили с наши стихове, но те сигурно няма да те интересуват. Виж, тоя не го бях чувал. За какво намеква? Седем камъка, седем звездици...

- За *палантирите* на Древните крале - поясни Гандалф.

- Това пък какво е?

- Названието означава *това, що гледа надалече.* Камъкът на Ортанк бе един от тях.

- Значи не го е направил... - Пипин се поколеба - не го е направил Врагът.

- Не - отвърна Гандалф. - Нито пък Саруман. Не е по силите му, не би се удало и на Саурон. *Палантирите* произхождат от Елдамар отвъд Задмория. Нолдорите са ги създали. Може би сам Феанор ги е изваял в тъй древни дни, че времето не се измерва в години. Но няма на света нещо, което Саурон да не е в състояние да привлече в полза на злото. Горко на Саруман! Сега разбирам, там е било падението му. Гибелни са за всички нас плодовете на едно познание, далеч по-дълбоко от онова, що сме придобили. Ала вината е само негова. Безумец! Да го укрива за собствена изгода! Поне една дума да бе споделил с някого от Съвета. До днес не се бяхме замисляли за съдбата на гондорските *палантири* след унищожителните войни. Хората почти ги бяха забравили. Дори в Гондор са се превърнали в тайна, позната само на малцина; в Арнор единствено Дунеданците си ги припомнят като част от премъдрите стихове.

- За какво са ги използували древните хора? - заинтересува се Пипин, доволен и удивен, че получава отговор на толкова много въпроси. Питаше се докога ли ще трае този късмет.

- За да гледат надалеч и да разговарят мислено помежду си - каза Гандалф. - По този начин дълго запазили обединено гондорското кралство. Поставили Камъни в Минас Арнор, Минас Итил и Ортанк - в пръстена на Исенгард. Преди разрухата на Осгилиат най-могъщия от всички камъни бил там, в Звездния купол. Трите други били далеч на север. В дома на Елронд разказват, че били в Ануминас, Амон Сул, а Елендиловият Камък бил на Стражевите хълмове, гледащи към Митлонд сред Лунния залив, где почиват сивите кораби. Всеки *Палантир* имал връзка с останалите, но

гондорските били винаги открити за взора на Осгилиат. Сега изглежда, че както скалата на Ортанк е издържала бурите на времето, тъй и *палантирът* на тая кула е останал невредим. Но без останалите той не би могъл да показва нищо освен дребни образи на далечни и отдавна отминали неща. Не ще и дума, това е било много полезно за Саруман, ала, изглежда, не му е стигало. Все по-надалеч и по-надалеч се взирал, докато отпратил взор към Барад-дур. И примката се затегнала! Кой знае къде лежат днес изгубените Камъни на Арнор и Гондор, в земните ли недра или в морските дълбини? Но Саурон трябва да се е докопал поне до един и да го е овладял за целите си. Предполагам, че това е бил Итилският камък, защото той превзе Минас Итил още в древни времена и го превърна в злокобно място. Днес тая крепост се нарича Минас Моргул. Сега е лесно да се досетим как бързо били впримчени и приковани шарещите очи на Саруман, как оттогава непрестанно е бил увещаван отдалече - или сплашван, ако увещанията не помагали. Змията била ухапана, ястребът се гърчел в орлови нокти, паякът - в стоманена мрежа! Откога ли, питам се, е бил заставен да се явява редовно пред кристала за оглед и указания? Камъкът от Ортанк дотолкова бил свързан с Барад-дур, че днес единствено човек с елмазно твърда воля би могъл да погледне в него, без взорът и умът му мигом да се понесат нататък. А как привлича! Нима не го усетих? Дори и в този миг сърцето ми копнее да изпробвам волята си върху него, да видя дали не ще успея да го откъсна от врага и да го насоча накъдето пожелая - да гледам отвъд безпределните простори на морето и времето към Прекрасния Тирион, да съзра делата, породени от невъобразимия съюз на десницата и мъдростта на Феанор под разцъфналите клони на Бялото и Златното дърво! Вълшебникът въздъхна и замълча.

- Жалко, че не знаех всичко това - каза Пипин. - Нямах представа какво върша.

- О, имаше - възрази Гандалф. - Знаеше, че постъпваш грешно и глупаво, сам си го казваше, макар че не се вслуша в собствените си думи. А не ти разказах преди, защото едва като размислих над всичко, което се случи, разбрах най-сетне истината. Но и да бях заговорил по-рано, това нито би намалило желанието ти, нито би ти помогнало да се бориш с него. Напротив! Не, Пипин, който се опари, най-добре се учи. Подир това, като чуе за огън, жегва го право в сърцето.

- Така си е - отвърна Пипин. - Сега дори и седемте камъка да положат пред мен, само ще затворя очи и ще пъхна ръце в джобовете.

- Добре! - похвали го Гандалф. - На това се надявах.

- Само че бих искал да знам... - започна Пипин.

- Милост! - провикна се Гандалф. - Ако любопитството ти се лекува с нови знания, ще трябва да ти отговарям до сетния си час. Какво още искаш да знаеш?

- Имената на всички звезди и всички живи твари, цялата история на Средната земя, Заднебесието и Разделните моря - разсмя се Пипин. - Тъй де! Че как иначе? Но тая вечер не бързам. Засега си мислех само за черната сянка. Чух те, като викна: „Вестоносецът на Мордор." Какво беше това? Каква работа имаше в Исенгард?

- Крилат Черен конник, Назгул - отвърна Гандалф. - Можеше да те отнесе в Черната кула.

- Но не идваше за мен, нали? - заекна Пипин. - Искам да кажа... той нали не е знаел, че аз...

- Не, разбира се - каза Гандалф. - От Барад-дур до Ортанк има повече от двеста и повече левги по птичи полет - дори на един Назгул му трябват няколко часа, за да ги измине. Но след похода на орките Саруман сигурно е надничал в Камъка и не се съмнявам, че е разкрил тайните си замисли повече, отколкото е възнамерявал. А след станалото тази нощ навярно скоро ще пристигне втори Назгул. И тогава Саруман ще рухне до дъното на порока, в който се е заплел. Вече няма Камък, с който да вижда, и не може да отговаря на заповедите. Саурон ще си помисли едно: че той си е присвоил пленника и избягва да употребява Камъка. Саруман може да каже на вестоносеца истината, ала това не ще му

помогне. Дори сред разрушения Исенгард, той е на сигурно място в Ортанк. Тъй че, ще не ще, постъпките му изглеждат бунтовни. Нищо, че ни отблъсна, за да избегне тъкмо това! Не знам какво ще прави в подобно окаяно положение. Докато е в Ортанк, мисля, че му остава сила да се пребори с Деветте Конници. Може и да опита. Може би ще се помъчи да плени Назгул или поне съществото, що го носи из въздуха. В такъв случай роханци ще трябва добре да си пазят конете! Ала не мога да кажа какво ще ни донесе това - добро или зло. Може би плановете на Врага ще се объркат или забавят от гнева срещу Саруман. Може би ще узнае, че съм бил там и съм стоял на стъпалата на Ортанк... с хобити подир опашката. Или че наследникът на Елендил още е жив и е стоял край мене. Ако Змийския език не се е заблудил по роханската ризница, ще си припомни Арагорн и титлата, с която се представи. От това се боя. И затова бягаме сега - не от опасността, а към по-страшна заплаха. Всеки скок на Сенкогрив те носи все по-близо до Страната на Сянката, Перегрин Тук.

Пипин не отговори, само придърпа плаща си, сякаш го бе пронизал внезапен хлад. Призрачните земи отминаваха под тях.

- Гледай! - изрече Гандалф. - Отпред се разкриват долините на Западния предел. Пак се завръщаме към пътя на изток. Оная черна сянка там е входът на Усоева котловина. Натам са Агларонд и Блестящите пещери. Не ме питай за тях. Питай Гимли, ако го срещнеш отново, и може би за пръв път ще получиш по-дълъг отговор, отколкото желаеш. Но през това пътешествие не ще видиш пещерите. Те скоро ще останат назад.

- Мислех, че ще спреш в Шлемово усое! - каза Пипин. - Накъде отиваш?

- Към Минас Тирит, преди да го залеят вълните на войната.

- О! И колко път има дотам?

- Много и много левги - отвърна Гандалф. - Тройно повече, отколкото до двореца на крал Теоден, а той е на сто мили източно оттук по права линия, както летят вестоносците на Мордор. Дълъг път има да пробяга Сенкогрив. Ще изпревари ли? Ще яздим до зазоряване, остават ни още няколко часа. Сетне дори и Сенкогрив ще трябва да почине в някоя низина сред хълмовете - в Едорас, надявам се. Поспи, ако можеш! Може и да зърнеш първия проблясък на зората над златния покрив на Еорловия дом. А два дни по-късно ще видиш пурпурната Сянка на връх Миндолуин и белеещите сред утрото стени на кулата на Денетор. Сега напред, Сенкогрив! Препускай, златно сърце, препускай както никога до днес! Ето земите, където си тичал като жребче и знаеш всеки камък. Препускай! Бързината е наша надежда! Сенкогрив вирна глава и гръмко изцвили, сякаш медна тръба го бе призовала на бой. Сетне се хвърли напред. Огън бликна изпод копитата му, нощта връхлетя насреща. Потъвайки бавно в дрямката, Пипин изпитваше странно чувство: застинали като камък, той и Гандалф седяха върху статуя на препускащ кон, а под нозете му светът се въртеше и отминаваше с ураганен рев.

КНИГА ЧЕТВЪРТА

Глава 1

ОПИТОМЯВАНЕТО НА СМЕАГОЛ

Е, господарю, няма грешка, така вече я забатачихме - каза Сам Майтапер. Обезсърчен, прегърбен, той стоеше край Фродо и навъсено се взираше в здрача.

Доколкото можеха да преценят, беше третата вечер след бягството им от Отряда - почти бяха изгубили представа колко часа са се катерили и влачили по

голите баири и камънаци на Емин Муил, колко пъти са се връщали по стъпките си, без да намерят път напред, колко пъти са откривали, че се лутат в кръг обратно към мястото, където са били преди часове. Но, общо взето, упорито бяха напредвали на изток, придържайки се, доколкото им позволяваше местността, към външния край на тази странна, усукана плетеница от хълмове. Но всеки път откриваха външните склонове да се извисяват навъсено над равнината - отвесни, гладки и непреодолими; отвъд гънките на низините лежаха тъмни гниещи блата, където не помръдваше нищо, не се виждаше дори птица.

Сега хобитите стояха на ръба на висока, гола и мрачна скала, чието подножие тънеше в мъгла, зад тях се издигаха назъбените възвишения, увенчани с пълзящи облаци. Откъм Изтока вееше мразовит вятър. Отпред нощта се сгъстяваше над безформените земи, нездравата им зеленина тъмнееше и се преливаше в злокобен кафяв цвят. Андуин, който бе проблясвал сегиз-тогиз през деня, сега чезнеше в сенките далече надясно. Но очите на пътниците не се озъртаха отвъд реката към Гондор, към приятелите, към човешките земи. На юг и на изток се взираха те - натам, където край границите на прииждащата нощ висеше мрачна черта като далечна планина, от застинал пушек. От време на време едва забележимо червено зарево просветваше над ръба между небето и земята.

- Ама как се подредихме само! - рече Сам. - От всички страни, дето сме ги чували, тъкмо тая не искахме да видим по-отблизо... и точно там се мъчим да отидем! Не стига това, ами няма начин да се доберем до нея. Комай сме на грешен път от самото начало. Не можем да слезем, а пък ако слезем, гарантирам, че ония зелени земи ще се окажат гнусно блато открай до край. Пфу! Не усещате ли миризмата?

Той подуши вятъра.

- Да, усещам я - отвърна Фродо, ала не помръдна и очите му продължаваха втренчено да се взират към черната линия и потрепващия пламък. - Мордор! - едва прошепна той. - Ако трябва да стигна дотам, дано поне да е бързо, че да свърши веднъж завинаги! - Той потръпна. Вятърът беше пронизващо хладен и въпреки това натегнал от студения мирис на тлен. - Е, добре - изрече той, откъсвайки най-сетне очите си от гледката, - може и да сме се подредили, но не бива да стоим тук цяла нощ. Трябва да намерим по-закътано местенце и отново да лагеруваме, новият ден навярно ще ни разкрие пътя.

- Или следващият, или още по-следващият - измърмори Сам... - Или изобщо никой ден. На грешен път сме.

- Не вярвам - каза Фродо. - Мисля, че ми е писано да достигна оная Сянка там, тъй че път ще се намери. Но кой ще ми го разкрие - доброто или злото? Единствената ни надежда беше в бързината. Всяко забавяне налива вода в мелницата на Врага - а ето ме докъде съм стигнал: бавя се. Не ни ли води волята на Черната кула? Всичките ми решения се оказаха погрешни. Много по-рано трябваше да напусна отряда и от Севера да се спусна източно от Реката покрай Емин Муил, сетне през сухото Бойно поле да се добера до Мордорските проходи. Ала сега сами не сме в състояние да намерим път назад, а орките дебнат по източния бряг. Всеки отминал ден е безценна загуба. Изморен съм, Сам. Не знам какво да правим. Колко храна ни остана?

- Само от онуй, дето му викате *лембас,* господин Фродо. Доста. Все е по-добро от нищо, дума да няма. Ама когато го загризах за пръв път, не съм си и мислил, че някой ден ще мечтая за разнообразие. Ето че дойде и това време - добре би ми се отразил комат сух хляб и халба... е, нека да е половин халба бира. Мъкна си кухненските прибори от последния лагер чак дотук - и за какво? Първо, няма с какво да накладем огън, няма нищо за готвене, даже трева няма!

Обърнаха се и слязоха в една скалиста низина. Залязващото слънце потъна в облаците и бързо настана нощ. Опрели гръб о гръб, двамата поспаха, доколкото им позволи студът, в едно закътано местенце сред огромни нащърбени кули от напукана скала; тук поне бяха на завет от източния вятър.

- Видяхте ли ги пак, господин Фродо? - запита Сам, когато седяха вдървени и измръзнали и дъвчеха питки *лембас* сред студения сумрак на ранното утро.

- Не - отвърна Фродо. - Вече две нощи нито чувам, нито виждам нещо.

- И аз - кимна Сам. - Бррр! От ония очи направо лошо ми стана! Но може най-после да сме се отървали от гадното недоносче. Ам-гъл! Хубавичко ще ми ам-гълка, само да го спипам за гушата.

- Дано не ти се наложи - каза Фродо. - Не знам как ни е проследил, но може наистина да е изгубил дирята, както казваш. Из тия сухи и пусти земи едва ли оставяме много следи или мирис, дори и за неговия душещ нос.

- Е, дано да е тъй - съгласи се Сам. - Иска ми се да се отървем от него веднъж завинаги!

- И на мен - добави Фродо, - но не ми е той първата грижа. Иска ми се да се отървем от тия хълмове! Мразя ги. Тук, на източния склон, се чувствувам съвсем беззащитен - само мъртвите полета ме делят от онази Сянка. В нея има Око. Хайде! Днес ще трябва някак да слезем до долу.

Но денят отмина и когато взе да се свечерява, те още лазеха покрай хребета, без да са намерили път надолу.

В тишината на пустинната местност понякога им се причуваха неясни звуци нейде назад - търкулнат камък или въображаеми стъпки на пляскащи нозе по скалата. Но щом спираха и заставаха неподвижно, за да се ослушат, не чуваха вече нищо, освен въздишките на вятъра над каменните ръбове - ала дори и те им напомняха за тихичкото съскане на нечий дъх през остри зъби.

През целия ден се бяха промъквали напред, а външният ръб на Емин Муил постепенно завиваше на север. Сега покрай него се простираше широка неравна площадка от напукана и изтрита от времето скала, осеяна тук-там с тесни клисури, които стръмно се спускаха надолу, прорязвайки лицето на канарата. Тия пукнатини се срещаха все по-често, ставаха все по-дълбоки и за да намерят път сред тях, Фродо и Сам се отклоняваха наляво, далече от ръба, без да забележат, че вече няколко мили бавно, но упорито се спускат надолу - скалното било клонеше към низините.

Най-сетне се наложи да спрат. Прорязан от дълбока пропаст, хребетът рязко завиваше на север. От другата страна отново се възнасяше нагоре, преодолявайки отведнъж десетки фатоми - пред пътниците стърчеше огромна сива канара, отрязана отвесно като с нож. Вече не можеха да продължават напред, трябваше да завият на изток или на запад. Но западната посока щеше да им донесе само ново забавяне и тежък път към централните хълмове; на изток ги чакаше бездната.

- Не ни остава нищо друго, освен да се смъкнем по тая клисура, Сам - каза Фродо. - Дай да видим накъде води!

- Към някоя гадна пропаст, обзалагам се - отвърна Сам. Пукнатината се оказа по-дълга и по-дълбока, отколкото изглеждаше. Малко по-надолу откриха няколко чворести недорасли дръвчета, първите, които виждаха от много дни насам - главно криви брезички, а тук-там и по някоя ела. Повечето бяха изсъхнали, пронизани до сърцевината от източните ветрове. В някогашните по-меки дни из клисурата навярно бе расла китна горичка, но сега само петдесет ярда по-нататък дърветата свършваха, макар че старите, прогнили пънове продължаваха почти до ръба на скалата. От едната страна на клисурата имаше свлачище и дъното се спускаше стръмно надолу, осеяно с каменни отломки. Когато най-сетне стигнаха до края, Фродо спря и се приведе навън.

- Гледай! - каза той. - Доста трябва да сме се спуснали или пък скалата не е толкова висока. Това място е много по-ниско от другите и спускането не изглежда чак толкова трудно. Сам коленичи край него и неохотно надникна през ръба. После се озърна към огромната скала, извисена отляво.

- Не било трудно! - изсумтя той. - Е, да де, все си е по-лесно надолу, отколкото нагоре. Който не може да хвърчи, може да скочи!

- Скокът и тук е доста голям - каза Фродо. - Около... - той замълча, измервайки на око - около осемнадесет фатома, предполагам. Не повече.

- И това ми стига! - отвърна Сам. - Уха! Как мразя да гледам отвисоко! Но по-добре да гледам, отколкото да се спускам.

- Все едно - каза Фродо. - Мисля, че можем да се спуснем оттук и ще трябва да опитаме. Виж, скалата се е променила, съвсем не е каквато беше преди няколко мили. Тук е напукана и наклонена.

Наистина външният откос вече не беше отвесен, а леко наклонен назад. Напомняше огромен крепостен вал или вълнолом с изместени основи, тъй че пластовете се бяха размесили и объркали сред грамадни пукнатини и дълги полегати корнизи, на места широки почти колкото стъпала.

- И ако ще опитваме да слезем долу, най-добре да започнем веднага. Рано се стъмва. Мисля, че се задава буря.

Мъгливите очертания на източните планини се губеха сред по-гъст мрак, който вече протягаше дълги ръце на запад. Вятърът се засилваше, носейки ръмженето на далечни гръмотевици. Фродо подуши въздуха и с лошо предчувствие погледна небето. Свали колана си, сетне го затегна над плаща, намести на гръб леката раница и пристъпи към ръба.

- Ще опитам - каза той.

- Отлично! - мрачно отвърна Сам. - Аз обаче съм пръв.

- Ти? - възкликна Фродо. - Как тъй си промени мнението? - Не съм го променял. Просто разсъждавам логично - отдолу се слага онзи, който по-лесно може да падне. Не искам да се стоваря върху вас и да ви съборя - няма смисъл да загинат двама от едно падане.

Преди Фродо да го спре, той седна, преметна нозе през ръба, завъртя се и взе да драска с пръстите на краката, търсейки опора. Едва ли някога бе постъпвал по-храбро и по-неразумно.

- Не, не! Сам, магаре такова! - викна Фродо. - Непременно ще се претрепеш, ако слизаш така, без даже да погледнеш накъде отиваш. Върни се! - Той стисна Сам под мишниците и го издърпа нагоре. - Сега потрай малко!

Фродо легна по корем, надвеси се навън и погледна надолу, ала светлината сякаш чезнеше стремително, макар слънцето да не бе залязло.

- Мисля, че можем да се справим - каза той най-сетне. - Аз поне бих могъл, а и ти можеш, ако запазиш хладнокръвие и ме следваш предпазливо.

- Не разбирам откъде сте толкова сигурен - каза Сам. - Тъй де! В тая дрезгавина не можете да видите дъното. Ами ако стигнем до място, където няма къде да се хванем или да стъпим?

- Ще се катерим обратно, предполагам - отвърна Фродо.

- Лесно е да се каже - възрази Сам. - По-добре да изчакаме утрото, тогава ще е по-светло.

- Не! Не, ако зависи от мен - отвърна Фродо с внезапно и непонятно упорство. - Свиди ми се всеки час, всяка минута. Ще опитам да сляза. Не тръгвай подир мен, докато не се върна или те повикам!

Той се вкопчи с пръсти в каменния ръб на пропастта и бавно се спусна надолу, докато ръцете му се обтегнаха почти докрай - и в този миг напипа с краката опора.

- Първата стъпка надолу! - промърмори той. - Надясно издатината се разширява. Мога да застана там и без опора. А сега... Гласът му секна изведнъж.

Приждащият мрак налетя с невероятна бързина откъм Изтока и погълна цялото небе. Право над главите им се раздаде сухото пращене на гръмотевица. Ослепителна мълния се стовари над хълмовете. Сетне налетя бесен вятър и към рева му се примеси пронизващо остър писък. Точно такъв вик бяха чули хобитите в далечното Мочурище, когато бягаха от Хобитово, и дори там, сред горите на Графството, той бе смразил кръвта им. А тук, сред пущинака, ужасът бе далеч по-мощен - той ги прониза със студените остриета на страха и отчаянието, спря

сърцата и дъха им. Сам се просна по очи. Фродо изтърва опората и затули с длани уши и очи. Олюля се, плъзна се и с жален вик полетя надолу.

Сам го чу и с усилие пропълзя към ръба.

- Господарю! Господарю! - извика той. - Господарю! Не чу отговор. Откри, че цял се тресе, но овладя дишането си и отново изкрещя:

- Господарю!

Вятърът сякаш наблъскваше гласа му обратно в гърлото, но когато вихърът отмина с рев по клисурата и се загуби над хълмовете, до ушите му долетя неясен ответен вик:

- Всичко е наред, наред! Тук съм. Но не виждам. Фродо викаше с немощен глас. Всъщност не беше много далече. Не беше паднал, само се бе преплъзнал и малко поразтърсен, се бе озовал на широка площадка няколко ярда по-долу. За щастие тук скалата силно се отклоняваше навътре и вятърът го бе притиснал към камъка - това му попречи да се преметне надолу. Той се хвана по-здраво и прилепи лице към студения камък, а сърцето му блъскаше в гърдите. Но или бе станало съвсем тъмно, или очите му бяха престанали да виждат. Наоколо имаше само мрак. Запита се дали не е ослепял. Дълбоко си пое дъх.

- Върнете се! Върнете се! - дочу той от мрака над себе си гласа на Сам.

- Не мога - отвърна Фродо. - Не виждам. Не намирам никаква опора. Не мога да мръдна.

- А аз какво да направя, господин Фродо? Какво да направя? - изкрещя Сам, като се привеждаше рисковано навън. Защо не виждаше господарят му? Вярно, тъмно беше, но не чак дотам. Той различаваше Фродо под себе си - мътна, изоставена фигурка, притисната към канарата. Ала далеч, далеч от досега на протегнатата за помощ ръка. Отново изпращя гръмотевица и се изсипа дъжд. Леденостуден, примесен с градушка, той метна над канарата заслепяващата си пелена.

- Слизам при вас - изкрещя Сам, макар че не би могъл да каже как се надява да помогне с това.

- Не, не! Чакай! - вече по-силно долетя отговорът на Фродо. - Скоро ще се оправя. Вече ми е по-добре. Чакай! Нищо не можеш да направиш без въже.

- Въже! - викна Сам, обезумял от възбуда и облекчение. - Е, ако пък не заслужавам да ме закачат на въже като предупреждение за всички дръвници като мен! Глупак си и глупак ще си останеш во веки веков, Сам Майтапер - честичко ми го казваше Старика, та му стана поговорка. Въже!

- Стига си бърборил! - викна Фродо, който вече се бе опомнил достатъчно, за да се чувствува едновременно развеселен и ядосан. - остави Старика на мира! Да не би да опитваш да си напомниш, че имаш въже в джоба? Ако е тъй, вади го!

- Да, господин Фродо, в раницата ми и прочие. Стотици мили го мъкна, а сега взех, че забравих!

- Щом е тъй, недей да дремеш, ами пусни единия край насам!

Сам бързо смъкна раницата и затършува из нея. Наистина на дъното имаше топ сиво въже, изплетено от жителите на Лориен. Той спусна края към господаря си. Мракът пред очите на Фродо сякаш се разсея, или пък зрението му се възвръщаше. Той забеляза как сивата линия се люшка надолу и му се стори, че излъчва неясно сребристо сияние. Сега, когато сред тъмнината имаше към какво да насочи поглед, главозамайването отслабна. Облегнат с цяла тежест напред, той бързо обви края около кръста си, сетне сграбчи въжето с две ръце.

Сам отстъпи назад и здраво опря нозе в някакъв пън на един-два ярда от ръба. Къде с дърпане, къде с катерене, Фродо стигна догоре и се просна на земята.

Гръмотевиците тътнеха и боботеха в далечината, дъждът продължаваше да се лее като из ведро. Хобитите пропълзяха назад из клисурата, но и там не намериха подслон. Надолу рукнаха мътни вадички, скоро те се сляха в порой, който плющеше и се пенеше по камъните, преди да бликне над скалата като водосток на огромен покрив.

- Там долу щях да се нагълтам с вода или пък потопът щеше да ме отнесе - каза

Фродо. - Какъв късмет, че имаше въже!

- По-голям късмет щеше да е, ако се бях сетил навреме - отвърна Сам. - Може би си спомняте как сложиха въжетата в лодките преди да потеглим от елфическата страна. Тогава ми хрумна да пъхна едно топче в раницата. Сякаш бе преди години. „Много пъти може да ти помогне в беда" - казваше ми Халдир или някой друг от онзи народ. И е бил прав.

- Жалко, че не се сетих да взема и аз едно топче - каза Фродо, - но като бързах да напусна Отряда, бях толкова объркан. Ех, ако можеше да ни стигне до долу. Питам се колко ли е дълго въжето ти?

Сам бавно го размота, като отмерваше с ръце:

- Пет, десет, двадесет, тридесет лакти горе-долу.

- Кой би си помислил! - възкликна Фродо.

- А! Кой ли? - каза Сам. - Елфите са чудесен народ. Изглежда тъничко, но е яко, а на допир меко като памук. Отгоре на всичко не заема място и е леко като слънчев лъч. Чудесен народ, не ще и дума!

- Тридесет лакти! - замислено повтори Фродо. - Мисля, че ще стигне. Ако бурята отмине, преди да е паднала нощ, ще опитам отново.

- Дъждът попрестана, но недейте пак да рискувате в тъмното, господин Фродо! - възрази Сам. - И ако сте се опомнили след оня крясък, дето долетя с вятъра, аз още не съм. Звучеше ми като глас на Черен конник... само че горе в небето, ако могат да летят. Мисля, че ще е най-добре да си полегнем нейде из тая пукнатина, додето отмине нощта.

- Аз пък мисля, че нито миг повече, отколкото е нужно, не ще стоя заклещен на този ръб, докато очите на Мрачната страна се взират към блатата - каза Фродо.

С тези думи той стана и се върна към дъното на клисурата. Надникна навън. На изток небето отново се разчистваше. Бурята отмъкваше надалеч изподраните си, мокри поли и ядрото на вихъра разстилаше огромни криле над Емин Муил, към който за момент се бяха насочили мрачните мисли на Саурон. Оттам зави, стовари на Андуинската долина мълнии и градушка, метна сянката си над Минас Тирит с угроза за бъдеща война. Сетне се сниши из планините, събра се на грамадни вихри и бавно се търкулна над Гондор и покрайнините на Рохан, докато най-после конниците, препуснали на Запад през далечните равнини, съзряха черните му кули да се задават иззад слънцето. Но тук, над пущинака и зловонните блата, отново се разкри тъмносиньото вечерно небе и няколко бледи звезди се показаха като бели дупчици на небосвода над лунния сърп.

- Колко е хубаво пак да виждаш - дълбоко въздъхна Фродо. - Знаеш ли, по едно време си мислех, че съм ослепял. От мълнията или от нещо по-лошо. Нищо не виждах, нищичко, докато не се спусна сивото въже. То сякаш блещукаше.

- В мрака изглежда като посребрено - кимна Сам. - Не бях забелязвал досега, макар че не помня дали изобщо съм го вадил, откакто го прибрах. Но ако ви е припряло да се спускате, господин Фродо, как ще го използвате? Тридесет лакти, или да речем около осемнадесет фатома - тъкмо колкото преценихте и височината на скалата.

Фродо помисли малко.

- Държи го за онзи пън, Сам! - каза той. - Мисля, че тоя път ще задоволим желанието ти да минеш пръв. Аз ще те спускам и ще трябва само да се отблъскваш от канарата с ръце и крака. Е, ще ми помогнеш, ако намериш опора на някой корниз и ме оставиш да си почина. Като слезеш, ще дойда и аз. Вече съвсем се опомних.

- Много добре - тежко изрече Сам. - Хайде да свършваме по-бързо, щом така трябва!

Той вдигна въжето и го върза за пъна, който стърчеше най-близко до ръба, после омота другия край около кръста си. Неохотно се обърна и за втори път се приготви за спускане.

Ала слизането се оказа далеч не толкова мъчно, колкото бе очаквал. Въжето,

изглежда, му вдъхваше кураж, макар че неведнъж затваряше очи, колчем погледнеше надолу, между краката си. На едно опасно място откри, че няма никаква издатина, а скалата е отвесна и дори наклонена навън; подхлъзна се и увисна на сребристото въже. Фродо го спускаше бавно и размерено и най-сетне опасността отмина. Най-много се боеше, че въжето може да свърши далеч преди дъното, ала в ръцете на Фродо оставаше още доста, когато Сам стъпи долу и викна нагоре: „Слязох!" Гласът му долиташе ясно, но Фродо не можеше да го види; сивият елфически плащ се бе слял със здрача. На Фродо му потрябва повече време, за да го последва. Той бе вързал въжето около кръста си и бе скъсил дължината, та да го задържи, преди да стигне до земята; въпреки това не би искал да рискува да падне, пък и за разлика от Сам не се доверяваше безрезервно на тънката сива нишка. Така или иначе, на две места тя се оказа единствената му опора - по гладката повърхност нямаше къде да се вкопчат дори яките му хобитови пръсти, а площадките бяха далеч една от друга. Но накрая и той стъпи долу.

- Добре! - възкликна. - Успяхме! Изтръгнахме се от Емин Муил! А сега какво ли ни чака, питам се. Може би скоро ще въздишаме с надеждата пак да усетим под нозете си добра, здрава скала. Но Сам не отговори - взираше се нагоре към канарата. - Заплеси! - промърмори той. - Глупаци! Хубавото ми въже! Ей го вързано за пъна, а пък ние сме на дъното. По-чудесна стълбичка за онова недоносче, Ам-гъл, не можехме и да оставим. Само дето не сложихме пътепоказател накъде сме тръгнали! Така си и мислех, много хубаво не е на хубаво.

- Ако измислиш как можехме и да използуваме въжето, и да го свалим със себе си, можеш да ми прехвърлиш и „заплеса", и всяко друго прозвище, получено от Старика - отвърна Фродо. - Ако искаш, качи се да го отвържеш, после скачай!

Сам се почеса по тила.

- Не, нищо не ми хрумва, да прощавате - каза той. - Но не ми харесва да го оставим, и толкоз. - Той дръпна края на въжето и го поразтърси: - Тежко ми е да се разделям с нещо, което съм донесъл от Елфическата страна. А може би сама Галадриел го е изплела. Галадриел - прошепна той, поклащайки скръбно глава. Погледна нагоре и за последен път дръпна въжето, сякаш искаше да се сбогува.

За огромна изненада на двамата хобити, то се откачи. Сам падна и дългите сиви клупове безшумно се плъзнаха върху него.

- Кой върза въжето? - разсмя се Фродо. - Добре, че издържа досега! И като си помисля само, че се отпусках с цяла тежест на твоя възел!

Сам не се смееше.

- Може и да не ме бива за катерене, господин Фродо - оскърбено заяви той, - но поназнайвам нещичко за въжета и възли. Семеен занаят, дето се вика. Ами че дядо ми, а подир него и чичо ми Енди, дето беше най-голям брат на Старика, дълги години имаше въжарска работилница в Теснопол. А пък какъвто възел завързах за оня пън, никой от Графството или откъдето и да е не би могъл да направи по-добър.

- Тогава въжето трябва да се е скъсало, сигурно се е протрило в каменния ръб - каза Фродо.

- Ха на бас, че не е! - още по-оскърбено възрази Сам. Наведе се и огледа краищата. - Не, и това не е. Нито нишка не е мръднала.

- Съжалявам, но тогава трябва да е възелът - каза Фродо.

Сам поклати глава, без да отговори. Замислено прокарваше въжето между пръстите си.

- Мислете каквото си щете, господин Фродо - рече той накрая, - но ми се чини, че въжето дойде само... като го повиках. Нави го на топче и грижливо го прибра в раницата.

- Че дойде, дойде - съгласи се Фродо, - и това е главното. Но сега трябва да мислим за по-нататък. Нощта скоро ще ни завари. Колко са красиви звездите и луната!

- Ободряват душата, нали? - обади се Сам, загледан нагоре. - Има нещо елфическо в тях. А Луната расте. Не сме го виждали вече една-две нощи в това облачно време. Вече се е захванал доста ярко да свети.

- Да - потвърди Фродо, - но му остават още дни до пълнолуние. Мисля, че не си струва да тръгваме през блатата под светлината на полумесеца.

Сред първите вечерни сенки започна новият етап от пътешествието им. Като повървяха малко, Сам се озърна. Отворът да клисурата тъмнееше като черна резка сред чезнещата канара.

- Радвам се, че смъкнахме въжето - каза той. - Ако не друго, поне оставихме хубава гатанчица за онзи злодей. Нека си изпробва гнусните пляскащи нозе по тия издатини!

Подбираха пътя си настрани от подножието на скалната стена, сред лабиринт от каменни грамади, мокри и хлъзгави след поройния дъжд. Стръмното нанадолнище продължаваше. Не след дълго стигнаха до дълбока пукнатина, която зейна с внезапна чернота пред краката им. Не беше широка, ала не смееха да я прескочат в здрача. Стори им се, че чуват в дълбините да бълбука вода. Отляво пукнатината завиваше на север към хълмовете и преграждаше пътя им в тази посока, поне докато се разсъмнеше.

- Мисля, че ще е по-добре да се върнем на юг покрай стената - каза Сам. - Може да намерим някое закътано местенце, а, току-виж, пещера.

- Навярно - съгласи се Фродо. - Уморен съм и комай не ще мога тая нощ да се провирам между камънаците, макар да ми се свиди всеки миг. Ех, ако имаше чиста пътека напред - щях да вървя, докато ме държат нозете.

Оказа се, че не е по-лесно да се движат из откосите в подножието Емин Муил. Сам така и не намери нито закътано местенце, нито пещера за подслон - само голи каменни склонове се зъбеха от канарата, която сега отново се издигаше все по-стръмна и все по-висока. Накрая, съвсем грохнали, те просто се строполиха на земята, на завет под една скала недалеч от подножието на стената. Поседяха, сгушени унило един до друг в студената камениста нощ, докато сънят ги обори, въпреки всичките им усилия да се ободрят. Луната се издигаше ясна и чиста. Мътни бели лъчи огряха лицата на скалите и обляха студената, смръщена каменна стена, превръщайки надвисналия необятен мрак в блед, хладен здрач, изпълнен с черни сенки.

- Добре! - каза Фродо, като се изправи и придърпа плаща около раменете си. - Поспи малко, Сам, вземи и моето одеяло. Аз засега ще се поразходя и ще пазя. - Изведнъж той се вцепени, приведе се, сграбчи Сам за ръката и прошепна: - Какво е това? Гледай, там, на скалата!

Сам погледна и със свистене си пое дъх през зъби. - Сссс! Стана тя каквато стана. Ам-гъл е! Пепелянки го яли! А пък аз си мислех, че ще го объркаме с нашето спускане! Вижте го! Като гнусен паяк пълзи по стената.

Стената на пропастта изглеждаше отвесна и сякаш полирана под бледите лунни лъчи, а по нея се движеше дребна човешка фигура с разперени тънки ръце и нозе. Може би меките лепкави пръсти намираха пукнатини и опори, които ни един хобит не би успял да забележи и използува, но на зрителите им се стори, че просто пълзи надолу със засмукващи възглавнички като някаква огромна хищна твар от рода на насекомите. Слизаше с главата надолу, сякаш надушваше пътя си.

От време на време бавно надигаше глава, извиваше наляво-надясно костелива шия и хобитите зърваха две бледи мъждукащи светлинки - очите му - да премигват за миг срещу луната и сетне бързо да се затварят.

- Мислите ли, че ни вижда?

- Не знам - спокойно отвърна Фродо, - но не ми се вярва. Дори дружески очи трудно забелязват тия елфически плащове - само да отстъпя на няколко крачки, и вече не те виждам в сянката. А съм чувал, че той обича Слънцето и Луната.

- Тогава защо слиза тъкмо сега?

- Кротко, Сам! Може да ни надушва. А мисля, че има и остър слух като елфите. Навярно е чул гласовете ни. Като бяхме горе, вдигнахме голяма врява, а и допреди минута приказвахме прекалено високо.

- Е, гади ми се вече от него - заяви Сам. - С това последно идване изчерпа търпението ми и ако мога, ще му дам да се разбере. Така или иначе, вече не вярвам да го заблудим.

Като прикри грижливо лице зад сивия си плащ, Сам се прокрадна към канарата.

- Внимателно! - прошепна Фродо, идвайки подир него. - Да не го подплашим! Той е много по-опасен, отколкото изглежда.

Пълзящата черна фигура вече бе преодоляла три четвърти от спускането и висеше на по-малко от петдесет фута над подножието на скалата. Неподвижни като камък, хобитите го наблюдаваха. Изглежда, бе стигнал до опасно място или го тревожеше нещо. Чуха го да подсмърча и от време на време дрезгаво да вдишва през зъби, сякаш кълнеше. Той вдигна глава и, изглежда, се изхрачи. После отново се размърда. Сега вече дочуваха как скърца и свисти гласът му.

- Ах, ссс! Внимавай, безценни мой! Който бърза, далеч не стига! Не сссмеем да рискуваме врата си, нали, безценни? Не, безценни - *ам-гъл!* - Той отново надигна глава, премига срещу луната и побърза да затвори очи. - Мръсссна, мръсссна треперлива сссветлина... ссс... ссследи ни, безценни... болят очите от нея.

Той продължаваше да слиза и съскането му ставаше все по-остро и по-ясно.

- Къде е сссега, къде е сссега - Безценното ми, Безценното ми? Наше си е то, наше и си го иссскаме. Крадци, крадци, гадни малки крадци. Къде са отмъкнали Безценното ми? Проклети да са! Мразим ги.

- Като го слушам, комай не знае къде сме, нали? - прошепна Сам. - И какво е това Безценно? Да не би да говори за...

- Шт! - изшушна Фродо, - Вече наближава, може да чуе и шепота.

Наистина изведнъж Ам-гъл бе спрял отново и голямата му глава се люшкаше на мършавата шия насам-натам, сякаш се ослушваше. Бледите му очи се открехнаха. Сам се удържа, макар че пръстите му играеха от нетърпение. Изпълнени с гняв и отвращение, очите му се взираха към жалкото създание, което отново взе да напредва, продължавайки да си шепне и съска.

Накрая се озова право над главите им, само на десетина фута от земята. Тук вече нямаше какво да го предпази от падане, защото скалата леко хлътваше навътре и дори Ам-гъл не намираше никаква опора Той като че опита да се извърти, за да се спусне с краката надолу, но изведнъж нададе дрезгав, свистящ писък и полетя в пропастта. Падайки, обгърна тялото си с ръце и крака като паяк, чиято нишка се е скъсала. Сам изхвръкна от скривалището като светкавица и с два скока се озова под канарата, Преди Ам-гъл да се надигне, той се стовари върху него. Но откри, че Ам-гъл е костелив орех - дори и сега, изненадан, преди да се е опомнил от падането. Сам още не бе успял да го стисне, дългите ръце и нозе вече се омотаваха около него, впиха се в китките му и лепкави, меки, но ужасяващо мощни обятия го притиснаха като въжета, които бавно се затягат; влажни, студени пръсти запълзяха към гърлото му. Сетне остри зъби захапаха рамото му. Той успя само да блъсне настрани с кръглата си корава глава право в лицето на грозното същество. Ам-гъл съскаше, храчеше, ала продължаваше да стиска.

Ако Сам нямаше спътник, нещата биха се развили зле. Но Фродо се хвърли напред и измъкна Жилото от ножницата. С лявата си ръка, хвана Ам-гъл за рядката права коса, дръпна главата му назад, изпъна дългата му шия и обърна бледите отровни очи към небето.

- Пускай, Ам-гъл! - заповяда той. - Това е Жилото. Вече си го виждал в древни времена. Пускай, или тоя път ще го усетиш! Ще ти прережа гърлото.

Ам-гъл се отпусна и омекна като мокра връв. Сам се изправи, опипвайки рамото си. В очите му тлееше гняв, ала не можеше да си отмъсти - жалкият противник пълзеше по камъните, хленчейки:

- Не ни бийте! Не им давай да ни бият, безценни! Няма да ни бият, нали, мили малки

хобитовци? Нищо лошо не замисляхме, а пък те рипат по нас като котараци по горките мишлета, да, да, безценни, ние сме толкова самотни, *ам-гъл.* Ние ще сме мили с тях, много мили, ако и те са мили с нас, нали тъй, да, дасссс.

- Е какво да го правим сега? - запита Сам. - Аз казвам да го вържем, та вече да не се промъква подир нас.

- Ама това ще ни убие, ще ни убие - захленчи Ам-гъл. - Жестоки малки хобитовци. Да ни вържат сред студените корави земи и да ни изоставят, *ам-гъл, ам-гъл.*

От гърлото му избликнаха бълбукащи ридания.

- Не - каза Фродо. - Ако ще го убиваме, поне да е веднага. Но както е тръгнало, и това не можем да сторим. Горкият клетник! Не ни е сторил зло!

- О, тъй ли било! - възкликна Сам, разтривайки рамото си. - Канеше се във всеки случай, пък и сега се кани, обзалагам се. Планът му е простичък - да ни удуши, докато спим.

- Не споря - каза Фродо. - Но замислите са едно...

Той помълча, потънал в размисъл. Ам-гъл лежеше неподвижно, но спря да хленчи. Сам се бе надвесил над него.

И тогава Фродо сякаш чу съвършено ясно, макар и отдалече, гласовете на миналото:

Каква жалост, че Билбо не е използувал възможността да пониже онова гнусно създание!

Жалост? Да, Жалост е удържала ръката му. Жалост и Милосърдие: не удряй без нужда.

Не изпитвам никаква жалост към Ам-гъл. Смърт заслужава.

Заслужава! Да, съгласен съм. Мнозина сред живите заслужават смърт. А някои сред мъртвите заслужават живот. Можеш ли да им го върнеш? Тогава не бързай да раздаваш смърт в името на правосъдието, зад което криеш собствения си страх. И най-мъдрите не виждат всички нишки на съдбата.

- Много добре - високо отвърна той, отпускайки меча. - Но аз продължавам да се боя. И все пак, както виждаш, не ще докосна това създание. Защото сега го видях и изпитвам жалост.

Сам удивено се взираше в господаря си, който сякаш разговаряше с невидим събеседник. Ам-гъл надигна глава.

- Да, клетници сме, безценни - изстена той. - Окаяни нещастници! Хобитите няма да ни убият, милите хобити.

- Не, няма - каза Фродо. - Но няма и да те пуснем. Цял си пропит от злини и пороци, Ам-гъл. Просто ще трябва да дойдеш с нас, за да те държим под око. Но си длъжен да ни помагаш, ако можеш. Добрина за добрина.

- Да, да, исстина е - отвърна Ам-гъл и седна. - Милите хобити! Ще дойдем с тях. Ще им намерим сигурни пътечки в мрака, да, ще намерим. И накъде ли отиват из тия студени, корави земи, питаме се ние, да, питаме се.

Той надигна поглед към тях и за секунда в бледите мигащи очи проблесна неясният пламък на лукавство и алчност.

Сам се чумереше насреща му и хапеше устни, ала сякаш усещаше, че някакво странно настроение е обхванало господаря му и че въпросът не подлежи на обсъждане. И все пак отговорът на Фродо го смая.

Фродо се взря право в очите на Ам-гъл; те подплашено се стрелнаха настрани.

- Добре го знаеш или поне се досещаш, Смеагол - тихо и сурово промълви той. - Отиваме в Мордор, разбира се. А вярвам, че познаваш пътя натам.

- Ах, ссс! - отвърна Ам-гъл, притискайки ушите си с длани, сякаш подобна откровеност и ясно изреченото име му причиняваха болка. - Досещахме се, да, досещахме се - зашепна той - и не искахме да ходят натам, нали? Не, безценни, не тия мили хобити. Пепел, пепел и прах, и жажда има там; и ями, ями, ями, и орки, хиляди оркища. Милите хобити не бива да ходят на... ссс... такива места.

- Значи си бил там? - настоя Фродо. - И пак те влече нататък.

- Дассс. Дассс. Не! - изпищя Ам-гъл. - Веднъж само, случайно беше, нали, безценни? Да, случайно. Но вече няма да се върнем, не, не! - Сетне изведнъж гласът и езикът му се промениха и той гърлено зарида и заговори, но не на тях. - Оставете ги на мира, *ам-гъл!* Боли ме. О, горките ми ръце, *ам-гъл!* Аз, ние, аз не искам да се връщам. Не мога да го намеря. Уморих се. Аз, ние не можем да го намерим, *ам-гъл, ам-гъл,* не, никъде. Те вечно са будни. Джуджета, хора и елфи, страшни елфи със сияйни очи. Не мога да го намеря. Ах! - Той се изправи, сви дългата си ръка и размаха към Изтока мършав, костелив юмрук. - Няма пък! Не заради теб! - викна той и пак се просна на земята, после застена, забил лице в калта. - *Ам-гъл, ам-гъл.* Не ни гледай! Махай се! Върви да спиш!

- Той не ще се махне, нито ще заспи по твоя команда, Смеагол - каза Фродо. - Но ако наистина искаш да се отървеш от него, трябва да ми помогнеш. А това за съжаление, значи, че ще трябва да ни намериш път към него. Но не си длъжен да идваш до края, само до входа на земите му.

Ам-гъл отново го изгледа с присвити очи.

- Онзи е там, оттатък - изкряска той. - Все там стои. Орките ще ви отведат. Лесно се намират орки на изток от Реката. Не питай Смеагол. Беден, беден Смеагол, откога е на път. Взеха му Безценното и то се загуби завинаги.

- Може пък да го намерим, ако дойдеш с нас - каза Фродо.

- Не, не, никога! Той си изгуби Безценното - отвърна Ам-гъл.

- Стани! - заповяда Фродо.

Ам-гъл се изправи и отстъпи към скалата.

- Слушай сега! - каза Фродо. - Кога ти е по-лесно да дириш пътека, денем или нощем? Уморени сме, но ако предпочиташ нощта, потегляме още тази вечер.

- От големите блескавища ни болят очите, да, да - захленчи Ам-гъл. - Не под Бялото лице, не още. То скоро ще си иде зад хълмовете, дассс. Първо си починете малко, мили хобити!

- Тогава сядай и не мърдай! - каза Фродо.

Хобитите седнаха от двете му страни с изпружени нозе и облегнаха гърбове на каменната стена. Нямаха нужда от уговорка - знаеха, че не бива да задрямват нито за миг. Луната бавно залезе. Откъм хълмовете се спуснаха сенки и всичко пред тях потъна в мрак. Ярки звезди изпълниха небосвода. Никой не помръдваше. Ам-гъл седеше със свити крака, опрял брадичката на коленете си, притиснал към земята пети и длани. Бе затворил очи, ала изглеждаше напрегнат, сякаш размишляваше или се ослушваше.

Фродо хвърли поглед към Сам. Спогледаха се и безмълвно се споразумяха. Отпуснаха се с отметнати назад глави и привидно затворени очи. Тихото им дишане скоро стана равномерно. Ръцете на Ам-гъл потръпнаха. Главата му едва доловимо помръдна наляво, надясно и едното око се открехна, след него и другото. Хобитите, изглежда, не усещаха нищо.

Ненадейно Ам-гъл рипна към мрака с поразителна ловкост и бързина, сякаш бе скакалец или жаба. Но тъкмо това чакаха Фродо и Сам. Още преди да бе направил две крачки след скока, Сам го догони. Фродо дотърча, сграбчи го за краката и го повали.

- Комай въжето пак ще ни свърши работа, Сам - каза той. Сам измъкна въжето и изръмжа:

- Накъде се беше запътил из студените корави земи, господин Ам-гъл? Питаме се, аха, питаме се. Да намериш някои от своите приятели, орките, обзалагам се. Гнусна, коварна твар. На това въже мястото му е около врата ти, ама по-стегнато.

Ам-гъл лежеше неподвижно, без да опитва нови трикове. Не отговори на Сам, ала го стрелна с отровен поглед.

- Просто трябва да го държим с нещо - каза Фродо. - Искаме да върви, тъй че няма смисъл да му връзваме краката... или ръцете, той комай и с тях ходи. Държи единия край за глезена му и здраво стискай другия.

Той застана над Ам-гъл, докато Сам затягаше възела. Резултатът ги изненада и двамата. Ам-гъл нададе остър, пронизващ и ужасяващ писък. Сгърчи се и опита да сведе уста до глезена си, за да захапе въжето. Продължаваше да пищи.

Накрая Фродо се убеди, че наистина го боли, ала не можеше да е от възела. Огледа го и видя, че не е прекалено стегнат, дори малко хлабав. Сам се оказваше по-кротък от приказките си.

- Какво ти става? - запита Фродо. - Щом опитваш да бягаш, трябва да те вържем, но не искаме да ти причиним болка.

- То ни боли, боли ни - изсъска Ам-гъл. - То смразява, хапе! Елфи са го плели, проклети да са! Мръсни жестоки хобити! Затова се мъчим да избягаме, разбира се, затова, безценни. Познахме ги, че са жестоки хобити. Те ходят при елфите, страшни елфи със сияйни очи. Махайте го от нас! Боли ни!

- Не, няма да го махна, освен ако... - Фродо замислено помълча. - Освен ако имаш обещание, на което мога да вярвам.

- Ще се закълнем да правим каквото поиска, да, да - отвърна Ам-гъл, продължавайки да се криви и да стиска глезена си. - Боли ни.

- Ще се закълнеш? - повтори Фродо.

- Смеагол - ненадейно ясно изрече Ам-гъл, като разтвори широко очи и със странно сияние в тях се взря към Фродо, - Смеагол ще се закълне в Безценното.

Фродо се изправи и Сам отново се изненада от словата и суровия му глас.

- В Безценното? Как смееш? Помисли си! *Единствен Пръстен ги владее и в тъмнина ще ги обвие.* Ще се обвържеш ли с подобен обет, Смеагол? Той ще те стегне здраво. Ала е по-коварен от теб. Може да изопачи думите ти. Пази се! Ам-гъл се сви.

- В Безценното, в Безценното! - повтори той.

- И какво ще се закълнеш? - запита Фродо.

- Да бъда много добър - отвърна Ам-гъл. После пропълзя към нозете на Фродо, сгърчи се пред него и дрезгаво зашепна, по тялото му пробягаха тръпки, сякаш страхът от тия слова разтърсваше и костите му. - Смеагол ще се закълне никога, никога да не позволи Онзи да го вземе. Никога! Смеагол ще го спаси. Но трябва да се закълне с ръка върху Безценното.

- Не! Не с ръка върху него - каза Фродо, като го гледаше строго и жалостиво. - Ти само искаш да го видиш и да го докоснеш, ако ти се удаде, макар да знаеш, че това ще те подлуди. Не върху него. Закълни се в него, ако искаш. Защото знаеш къде е. Да, знаеш, Смеагол. То е пред теб.

За миг на Сам му се стори, че неговият господар е израснал, а Ам-гъл се е смалил: висока непреклонна сянка, могъщ владетел, прикрил великолепието си под сив облак, а в нозете му - дребно сумтящо псе. И все пак не бяха толкова чужди, имаха нещо общо - всеки можеше да разбере мислите на другия. Ам-гъл се надигна и взе да се умилква около коленете на Фродо, да го опипва.

- Долу, долу! - каза Фродо. - Сега изречи обета си!

- Обещаваме, да, аз обещавам! - възкликна Ам-гъл. - Ще служа на господаря на Безценното. Добър господар, добър Смеагол, *ам-гъл, ам-гъл.*

Изведнъж той отново се разплака и захапа глезена си.

- Махни въжето, Сам! - каза Фродо.

Сам неохотно се подчини. Тутакси Ам-гъл се изправи и заподскача наоколо като бито псе, погалено най-сетне от господаря. От този миг той се промени за известно време. Вече по-рядко съскаше и хленчеше, обръщаше се право към спътниците си, а не към безценната си особа.

Когато пристъпваха към него или правеха рязко движение, той се свиваше сепнато и се дърпаше от допира на елфическите плащове, ала бе дружелюбен и трогателно копнееше да им се понрави. Кискаше се и подрипваше, щом чуеше шега или просто добра дума от Фродо, ридаеше, колчем Фродо го смъмреше. Сам избягваше да му говори каквото и да било. Сега го подозираше още по-силно отпреди и ако изобщо бе възможно, новият Ам-гъл, Смеагол, му бе станал още по-

противен.

- Е, Ам-гъл или както там ще те наричаме тепърва - рече той, - време е да се размърдаш! Луната залезе и нощта напредва.

Трябва да тръгваме.

- Да, да - заподскача Ам-гъл. - На път да вървим! Има само един път от северния до южния край. Аз го открих, да-да. Орките не го използват, орките не го знаят. Орките не пресичат Блатата те заобикалят много-много мили. Какъв късмет, че дойдохте насам. Какъв късмет, че намерихме Смеагол, да. Следвайте Смеагол!

Той направи няколко крачки и се озърна въпросително като куче, което ги кани на разходка.

- Чакай малко, Ам-гъл! - викна Сам. - Няма да избързваш напред! Ще те следвам по петите и въжето ми е подръка.

- Не, не! - рече Ам-гъл. - Смеагол обеща.

И те потеглиха на път в глухата нощ, под острите, ясни звезди. Отначало Ам-гъл ги поведе обратно на север по пътя, който бяха минали, после кривна надясно, настрани от стръмните канари на Емин Муил, по неравното каменисто надолнище към необятните мочурища. Пътниците изчезнаха в сенките бързо и безшумно. Мрак и тишина се възцариха над дългите левги пущинак пред портите на Мордор.

Глава 2

ПЪТ ПРЕЗ БЛАТАТА

Ам-гъл се движеше бързо, изпънал шия напред, и често пролазваше на четири крака. Фродо и Сам едва смогваха да го догонят, но той, изглежда, вече и не мислеше за бягство - щом изоставаха, спираше да ги изчака. След известно време ги доведе до ръба на тясното дере, което ги бе спряло преди, ала сега бяха настрани от хълмовете.

- Ето го! - провикна се той. - Прикрит път надолу, да. Сега по него ще вървим - напред, напред, хей натам. - Той посочи на югоизток, към Блатата. До ноздрите им долетя воня, тежка и гнусна дори сред прохладния нощен въздух. Ам-гъл затърча напред-назад покрай ръба и накрая ги повика:

- Насам! Тук можем да слезем. Някога Смеагол мина по тоя път, аз минах по тоя път - криех се от орките.

Той ги поведе и хобитите се спуснаха подир него в мрака. Не бе трудно, защото тук пукнатината беше дълбока само петдесетина фута, а широка около десет. По дъното струеше вода - всъщност това бе руслото на една от безбройните рекички, които бликаха от хълмовете, за да се влеят в застоялите езерца и блата по-надолу. Ам-гъл зави надясно, приблизително в южна посока, и зашляпа с нозе из плиткия каменист поток. Изглежда, му доставяше огромно удоволствие да усеща водата и той тихичко се смееше, дори от време на време грачеше нещо като песен:

Твърдите полета хапят ни ръцете,
глозгат ни краката.
Каменни камари -
те са кости стари,
няма им месата.
Но поток и локва
най-чудесно пльоква,
гали ни краката!
А сега що щем?...

- Ха-ха! Що ще той? - възкликна Ам-гъл и се озърна към хобитите. - Ще ви кажем - изграчи той. - Позна го едно време, Торбинс го позна.

Очите му заблещукаха и в мрака тия светлинки се сториха на Сам не твърде приятни.

То без дъх живее,
хладно леденее,
и без жажда пие,
в ризница се крие.
Смърт му е земята,
островчето смята
за баир висок;
бистрия поток
смята за ветрец.
Гладък хубавец!
Ех, че радост рядка!
А сега що щем?
Рибка да ядем,
сочничка и сладка!

Тия думи само още по-настоятелно напомниха на Сам въпроса, който го мъчеше, откакто бе разбрал, че господарят му ще вземе Ам-гъл за водач: въпроса за храната. Не му и минаваше през ума, че господарят може да е помислил за това, ала предполагаше, че Ам-гъл не е забравил. Всъщност, с какво се бе подкрепял през дългото самотно скиталчество? „Лоша работа - помисли си Сам. - Съвсем е изпосталял. Не е толкоз придирчив, че ако няма риба, да не опита хобитовото месо. Само да му паднем както спинкаме. Е, тая няма да я бъде - ще си има работа със Сам Майтапер."

Дълго се препъваха из мрачното, кривуличещо дере - поне така го усещаха морните нозе на Фродо и Сам. Пукнатината зави на изток и постепенно взе да става по-широка и плитка. Накрая небето над тях просветля от първите утринни лъчи. Ам-гъл не проявяваше признаци на умора, ала сега се огледа нагоре и спря.

- Денят наближава - прошепна той, сякаш Денят бе нещо, което може да го подслуша и да връхлети отгоре му. - Смеагол ще стои тук... аз ще стоя тук и Жълтото лице няма да ме види.

- Бихме се радвали да видим Слънцето - каза Фродо, - но ще останем тук; вече сме тъй морни, че не можем да продължим.

- Не сте мъдри вие, щом се радвате на Жълтото лице - възрази Ам-гъл. - То ви издава. Милите умни хобити стоят със Смеагол. Орки и други гнусотии скитосват наоколо. Те виждат надалеч. Стойте и се крийте с мен!

Тримата се настаниха да починат под скалната стена на дерето. Тук тя вече едва надхвърляше човешки ръст и в подножието й имаше широки и сухи каменни площадки; водата течеше по канал от другата страна. Ам-гъл взе да шляпа и тършува из потока.

- Трябва да похапнем - каза Фродо. - Гладен ли си, Смеагол? Съвсем малко ни е останало, но ще ти отделим каквото можем.

При думата „гладен" в бледите очи на Ам-гъл пламна зелена светлина и те сякаш изхвръкнаха пред болнавото, мършаво лице. За миг се завърнаха предишните му,

ам-гълски обичаи.

- Изпосссталяхме, да, изпосссталяхме, безценни - избъбри той. - Какво ядат те? Имат ли сссладки рибки?

Езикът му провисна през острите жълти зъби и облиза безцветните устни.

- Не, нямаме риба - отвърна Фродо. - Имаме само това - Той му подаде питка *лембас* - и вода, ако тукашната вода е добра за пиене.

- Да, да, сссладка вода - възкликна Ам-гъл. - Пийте, пийте докато може! Но какво имат те, безценни? Става ли за дъвкане? Вкусно ли е?

Фродо отчупи къшей от питката и я подаде заедно с обвивката от листа. Ам-гъл подуши листото и лицето му се измени - по него пробягаха тръпки на отвращение и следи от прежната злоба. - Смеагол надушва! - рече той, - Листа от елфическата страна, пфу! Вонят. Той се изкатери по ония дървета и после не можеше да отмие вонята от ръцете си, хубавичките ми ръце. Като захвърли листото, той захапа къшея *лембас.* Веднага го изплю и се разтърси от кашлица.

- Ах! Не! - запелтечи той, пръскайки слюнки. - Искате да задавите горкия Смеагол. Прах и пепел, не може той да яде това. Ще трябва да пукне от глад. Но Смеагол не се плаши. Ще гладува. Не може да яде хобитова храна. Ще гладува. Горкият мършав Смеагол!

- Съжалявам, но не мога да ти помогна - каза Фродо. - Мисля, че ако се постараеш, тая храна ще ти се отрази добре. Ала може би не ти е по силите и да опиташ, поне засега.

Хобитите мълчаливо гризяха *лембас.* Сам си помисли, че вкусът отдавна не му се е струвал толкова приятен - държанието на Ам-гъл сякаш подслаждаше елфическите питки. Но не можеше да се отпусне. Ам-гъл дебнеше всяко залче от дланта до устата като гладно куче край богата трапеза. Едва когато свършиха и се приготвиха за почивка, той явно се убеди, че не крият лакомства, които би могъл да сподели. Тогава седна на няколко крачки встрани и захленчи.

- Отваряйте си очите - прошепна Сам на Фродо, без особено да снишава глас; всъщност не го интересуваше дали Ам-гъл чува, или не. - Ще трябва да поспим, но не едновременно, докато наоколо се мотае онзи гладен негодник. Каквото и да обещава, бил той Ам-гъл или Смеагол, не вярвам да промени нрава си. Вие спете, господин Фродо, а аз ще ви събудя, като вземат да ми се затварят очите. Додето той е на свобода, ще се редуваме както по-рано.

- Може би си прав, Сам - отвърна Фродо на висок глас. - Той *наистина* се е променил, ала още не знам как и доколко. Но честно казано, не мисля, че трябва да се боим... поне засега. Бди, щом си решил. Остави ме да дремна два часа, не повече, после ме събуди.

Фродо беше толкова изтощен, че едва изрекъл тези думи, главата му клюмна на гърдите и той заспа. Ам-гъл, изглежда, вече не се боеше от нищо. Бързо се сгуши и невъзмутимо задряма. Скоро дъхът му тихичко засъска през стиснатите зъби. Лежеше неподвижно като камък. От страх да не задреме, като слуша дъха на двамата си спътници, Сам се изправи и лекичко сръга Ам-гъл. Съществото трепна и разпери ръце, сетне отново се отпусна. Сам се приведе към ухото му и прошепна: „сссладка рибка", но не получи отговор; Ам-гъл дишаше все тъй равномерно.

Сам се почеса по тила.

- Комай наистина спи - промърмори той. - И ако бях като него, вече нямаше да

се събуди.

Той отпъди налетелите мисли за меч и въже, после се върна и седна до господаря си.

Когато се събуди, небето беше мътно, по-здрачно, отколкото по време на закуската. Сам рипна на крака. Чувствуваше се отпочинал и гладен и това най-вече му подсказа, че е проспал целия ден - поне девет часа. Проснат на една страна, Фродо продължаваше да спи. Ам-гъл не се виждаше никъде. В главата на Сам изплуваха разни оскърбителни прозвища, извлечени от необятната бащина словесна съкровищница; сетне му хрумна, че господарят е бил прав - засега нямаше от какво да се пазят. Във всеки случай и двамата бяха живи, с невредими гърла.

- Горката отрепка! - изрече той с леко угризение. - Чудя се къде ли е отишъл!

- Не е далеч, не е далеч! - обади се един глас отгоре. Той вдигна очи и съзря голямата глава и широките уши на Ам-гъл на фона на вечерното небе.

- Хей, какво правиш там? - викна Сам. Щом зърна тая фигура, подозренията му тутакси се възвърнаха.

- Смеагол е гладен - отвърна Ам-гъл. - Скоро ще се върне.

- Връщай се веднага! - кресна Сам. - Хей! Връщай се!

Но Ам-гъл бе изчезнал.

От крясъка на Сам, Фродо се събуди и седна, разтривайки очи.

- Здрасти! - каза той. - Наред ли е всичко? Колко е часът?

- Не знам - отвърна Сам. - Подир залез, предполагам. А пък онзи избяга. Казва, че бил гладен.

- Не се тревожи! Гладен приказки не слуша. Но ще видиш, че ще се върне. Засега обещанието го държи. А и за нищо на света не би напуснал Безценното си.

Фродо се зарадва, когато узна, че с часове са спали непробудно, а Ам-гъл - прегладнял! - свободно е бродил наоколо.

- Недей да си припомняш ругатните на Старика - каза той. - Ти беше грохнал и всичко стана за добро - сега и двамата си починахме. Тежък път ни чака, най-страшният от всички пътища.

- Ами храната? - обади се Сам. - Докога ще я караме така? Какво ще правим, като свърши? Тия питки са вълшебни, вливат сили в нозете, ама, дето се вика, не пълнят корема - поне аз така го усещам, да ме прощават ония, дето са ги пекли. Както и да ти дъвчем всеки ден, а пък нови няма отде да вземем. По моя сметка ще ни стигнат, да речем, за към три седмици, и то, ако стягаме коланите и не даваме воля на зъбите, тъй да знаете. Много си угаждахме напоследък.

- Не знам колко ни остава... до края - каза Фродо. - Ужасно се забавихме из хълмовете. Но слушай, Самознай Майтапер, скъпи мой хобит... слушай, Сам, най-скъп от хобитите, другар над другарите... смятам, че не бива да мислим какво ще се случи по-нататък. *Да свършим работата,* както казваш - но можем ли изобщо да се надяваме на това? И ако да, кой знае какво ще ни сполети? Ами ако Единственият полети в Огъня, а ние сме наблизо? Питам те, Сам, вярваш ли, че някога може пак да ни потрябва хляб? Аз не. Можем само едно - да предумаме някак нозете си да ни отведат до Съдбовната планина. Но вече ми се струва, че и това не ми е по силите.

Сам кимна безмълвно. Стисна ръката на господаря си и се приведе над нея. Не я целуна, ала сълзите му капнаха върху дланта. После се извърна, избърса носа

си с ръкав и тромаво закрачи насам-натам, като се мъчеше да подсвирква и повтаряше час по час: „Къде се затри пустата му твар?"

Не след дълго Ам-гъл се завърна; стъпваше толкова тихичко, че го чуха едва когато изникна пред тях. Пръстите и лицето му бяха оплескани с черна кал. Все още дъвчеше и се лигавеше. Не запитаха какво е ял, не искаха и да си помислят.

„Бръмбари, червеи или нещо лигаво, измъкнато от дупките - рече си Сам. - Брр! Гнусна твар, окаян несретник!"

Ам-гъл не им каза нищо, докато не се нагълта с вода и изми лицето си в потока. После се изкачи към тях и се облиза.

- Сега е по-добре - каза той. - Починахме ли си? Готови ли сме да продължим? Милите хобити, прекрасно спят. Вярват ли вече на Смеагол? Много, много добре.

Новият преход бе почти като предишния. Продължаваха напред, а дерето ставаше все по-плитко и наклонът му намаляваше. Дъното не бе тъй каменисто, появи се пръст и склоновете постепенно се превърнаха в обикновени брегове. Реката взе да се вие и лъкатуши. Нощта наближи към края си, но облаци бяха забулили луната и пътниците усетиха идващия ден само по бавно приждащата дрезгавина.

В мразовития утринен час стигнаха края на потока. Бреговете се превърнаха в могили, обрасли с мъх. Течението бълбукаше над последния праг от разнебитен камък и се губеше в кафявото блато. Не сещаха вятър, но сухите тръстики наоколо съскаха и пукаха.

Безкрайни мочурища и блата се простираха отпред и от двете им страни и се губеха на юг и на изток сред мътния полумрак. Изпарения се виеха и плуваха над черни смрадливи локви. Задушливата им воня изпълваше неподвижния въздух. В далечината, почти право на юг, се извисяваха планинските стени на Мордор - сякаш черна ивица от назъбени облаци надвисваше над коварно, мъгливо море.

Сега хобитите бяха изцяло в ръцете на Ам-гъл. Те не знаеха, а и не можеха да се досетят в мътния здрач, че всъщност са досами северния край на Блатата, които се разливаха главно на юг. Ако познаваха местността, биха могли с цената на нова отсрочка да се върнат малко назад и като завият на изток, да заобиколят по каменистите пътеки към голата равнина Дагорлад - някогашното бойно поле пред вратите на Мордор. Не че имаше кой знае каква надежда по този път. Сред скалистата равнина нямаше прикритие, а я пресичаха шосетата на орките и ратниците на Врага. Дори елфическите плащове не биха ги потулили там.

- Какъв път ще поемем сега, Смеагол? - запита Фродо. - Трябва ли да пресечем тия зловонни мочурища?

- Няма нужда, никаква нужда - каза Ам-гъл. - Стига да искат, хобитите могат бързичко да стигнат черните планини и да видят Оногова. Мъничко назад, мъничко настрани - костеливата му ръка се люшна на североизток - и по хладните корави пътища ще стигнете чак до портите на Неговата страна. Мнозина от Неговия народ ще са там, те чакат гости и е велика радост ще ви отмъкнат право при Него. О, да. Окото му неспирно бди над онзи път. То хвана и Смеагол там, много-много отдавна. - Ам-гъл потрепери - Но оттогава Смеагол си отваря очите на четири, да, да - отварях си очите на четири оттогава, а и носът ми не дремеше, и нозете, Знам други пътища. По-трудни, не тъй бързи, но по-добри, ако не искаме Онзи да ни види. Следвайте Смеагол! Той може да ви преведе през блатата, през мъглите, милите гъсти мъгли. Следвайте Смеагол много предпазливо и можете да минете дълъг път,

много дълъг път, преди Онзи да ви хване, да, може би.

Вече бе настъпило безветрено, навъсено утро и блатните изпарения се струпаха на тежки камари. Нито лъч не пронизваше ниските облаци и, изглежда, Ам-гъл държеше незабавно да продължат пътешествието. И тъй, след кратка почивка трима та отново потеглиха и скоро се изгубиха сред сенчест безмълвен свят, откъснати от всички околни земи - не виждаха нито хълмовете, които бяха напуснали, нито планините, към които се стремяха. Крачеха бавно, в колона: Ам-гъл, Сам, Фродо.

От трима та Фродо изглеждаше най-изморен и честичко изоставаше, колкото и бавно да вървяха. Скоро хобитите откриха, че онова, което изглеждаше отдалече като едно безкрайно мочурище, всъщност е безкраен лабиринт от блата, тресавища и лъкатушни полузатлачени потоци. Опитни очи и нозе можеха да подберат сред тях криволичещи пътеки, Ам-гъл несъмнено имаше нужния опит и се налагаше да го използува докрай. Главата му непрестанно се въртеше на дългата шия насам-натам, той душеше и все си мърмореше нещо. Понякога вдигаше ръка, за да ги спре; избързваше малко напред, приклякаше, опипваше терена с длани и ходила или просто се ослушваше с ухо до земята.

Морен безрадостен край. Студената, лепкава зима още се вкопчваше в тия запустели земи. Единствената зеленина бе налепът от болнава растителност по черната мазна повърхност на злокобните води. Сухи треви и прогнили тръстики се надигаха из мъглите като парцаливи сенки на отдавна забравени лета.

С напредването на деня стана малко по-светло и мъглите се повдигнаха, оредяха и станаха по-прозрачни. Далече над тлена и изпаренията на света Слънцето възвисяваше златното си сияние сред необятни ведри зали с под от ослепителна пяна, ала само мимолетният й призрак се виждаше тук долу - мътен, блед, без цвят и топлина. Но дори от този неясен намек за нейното присъствие Ам-гъл се чумереше и трепереше. Той прекъсна похода и трима та клекнаха да си починат като подгонени животинки в покрайнините на един кафяв тръстиков гъсталак. Тук царуваше плътна тишина, едва нарушавана от неясния трепет на раздърпани пухести връхчета и прекършени стъбла, полюшвани от недоловим за пътниците полъх.

- Нито една птица! - унило изрече Сам.

- Не, няма птици - потвърди Ам-гъл. - Сладки птички! - Той се облиза. - Няма птици тук. Има змиища, черволаци, разни работи из локвите. Много работи, много гнусни работи. Няма птици - печално заключи той.

Сам го изгледа с отвращение.

Тъй отмина третият ден от пътешествието им с Ам-гъл. Още преди вечерните сенки да се протегнат към по-честити земи, трима та отново потеглиха, все напред и напред, спирайки само за кратки почивки.

Всъщност дори не толкова за почивки, колкото за да облекчат Ам-гъл - сега даже и той трябваше да напредва крайно предпазливо и понякога за дълго губеше посока. Бяха стигнали насред Мъртвите блата и наоколо тегнеше мрак.

Приведени, те бавно крачеха в плътна колона и внимателно следяха всяко движение на Ам-гъл. Мочурищата ставаха все по-влажни, разливаха се в широки застояли блата, сред които все по-трудно се намираха твърди места, където кракът да стъпи, без да затъне в бълбукаща кал. За щастие пътниците бяха леки, иначе може би ни един от тях нямаше да си пробие път.

Скоро стана съвсем тъмно - самият въздух изглеждаше черен и едва се дишаше. Когато се появиха светлинките, Сам разтърка очи - помисли, че разсъдъкът му се е помътил. Отначало зърна една с крайчеца на лявото си око - снопче бледи лъчи потрепна и изгасна; ала скоро се появиха нови - едни като неясно просветващи пушеци, други като мъгливи пламъчета, бавно примигващи над невидими свещи; тук-там се въртяха като призрачни савани, развени от тайнствени ръце. Но никой от спътниците му не изрече нито дума.

Най-после Сам не издържа.

- Какво е всичко това, Ам-гъл? - прошепна той. - Тия светлини? Обграждат ни отвсякъде. В капан ли сме? Кои са те?

Ам-гъл вдигна очи. Пред него тъмнееха блатни води и неуверен в пътя, той пълзеше насам-натам.

- Да, обграждат ни отвсякъде - прошепна той, - Измамни светлини. Свещи на покойниковците, да, да. Не им обръщайте внимание! Не гледайте! Не ги следвайте! Къде е господарят?

Сам се озърна и откри, че Фродо пак е изостанал. Не го виждаше. Върна се няколко крачки из мрака, без да смее да се отдалечи или да извиси зов, по-висок от дрезгав шепот. Внезапно се сблъска с Фродо, който стоеше в размисъл и се взираше в бледите светлинки. Вдървените му ръце висяха неподвижно; от тях струяха вода и тиня.

- Хайде, господин Фродо! - каза Сам. - Не ги гледайте! Ам-гъл казва, че не бива. Да вървим с него и да се махаме от това проклето място, колкото можем по-бързо... ако можем!

- Добре - изрече Фродо, сякаш се пробуждаше от сън. - Идвам. Давай нататък!

Бързайки отново напред, Сам се препъна в някакъв стар корен или туфа. Тежко се стовари и протегнатите му ръце потънаха дълбоко в лепкавата тиня, тъй че лицето му се доближи до мрачната блатна повърхност. Раздаде се тихо съскане, зловоние изпълни въздуха, светлинките мигаха, танцуваха и се въртяха. За миг водата под него заприлича на прозорец със зацапано стъкло, през което можеше да надникне отвъд, Сам изтръгна ръце от калта и с вик отскочи назад.

- Във водата има мъртви твари, мъртви лица - ужасено изрече той. - Мъртви лица!

Ам-гъл се изсмя.

- Мъртвите блата, да, да, тъй им е името - изграка той. - Не бива да надничаш вътре, щом пламнат свещите.

- Кои са те?Какво са? - обърна се разтрепераният Сам към Фродо, който бе застанал зад него.

- Не знам - отвърна Фродо насън. - Но и аз ги видях. В блатата, когато горят свещи. Те лежат във всички блата, бледи лица, дълбоко-дълбоко под мрачните води. Видях ги жестоки и зловещи лица, благородни и печални лица. Безброй горди и прекрасни лица, а водораслите оплитат сребристите им коси. Но всички са затрупани, прогнили, мъртви. Злокобна светлина грее в тях. - Фродо закри очите си с длани. - Не знам кои са, но ми се строи, че виждам хора и елфи, край тях - орки.

- Да, да - потвърди Ам-гъл. - Всички мъртви, всички прогнили. Елфи, хора и орки. Мъртвите блата. Много-много отдавна тук е имало велика битка, да, тъй му разправяха на Смеагол, когато бе млад, когато бях млад, преди да дойде Безценното. Велика битка. Високи мъже с дълги мечове и страховити елфи, и

оркищата пищели. Много дни и месеци се сражавали из равнината пред Черната порта. Но оттогава насетне блатата се разраснали и погълнали гробовете; все пълзят водите, пълзят.

- Но това е било преди цяла епоха - каза Сам. - Невъзможно е Мъртвите наистина да са тук! Това е някаква дяволия, измайсторена от Мрачната страна, нали?

- Кой знае? Смеагол не знае - отвърна Ам-гъл. - Не можеш да ги стигнеш, не можеш да ги пипнеш. Ние опитахме веднъж, да, безценни. Аз опитах веднъж, но не можеш да ги стигнеш. Само фигури за гледане, може би, не за пипане. Не, безценни! Всички са мъртви.

Сам мрачно го изгледа и отново потръпна - стори му се, че се досеща защо Ам-гъл е опитвал да ги пипне.

- Е, аз не искам да ги виждам - каза той. - Никога вече! Не можем ли да продължим, та да се махнем оттук?

- Да, да - съгласи се Ам-гъл. - Но бавно, много бавно. Много предпазливо! Инак хобитите отиват долу при мъртвите да палнат мънички свещици. Следвайте Смеагол! Не гледайте светлинките!

Той пропълзя надясно да търси пътека около блатото. Прегърбени, хобитите го следваха плътно и често си помагаха с ръце досущ като него. „Ако продължим така, скоро ще станем три чудесни Ам-гълчета в редичка" - помисли Сам.

Най-сетне стигнаха до края на черното блато и го пресякоха с много рискове, пълзейки и подскачайки между стърчащите над тинята туфи. Често нагазваха или падаха с протегнати ръце в зловонната клоака, докато се оплескаха до шия в тиня и гнилоч и всеки усещаше вонята на останалите.

Накрая, късно през нощта, отново достигнаха твърда земя. Ам-гъл съскаше и си шепнеше нещо, но явно бе доволен - изглежда, по някакъв загадъчен начин, обединил осезание, нюх и тайнствени спомени за фигурките в мрака, сега знаеше къде е излязъл и какъв път ги чака.

- Напред! - каза той. - Мили хобити! Юначни хобити! Много, много изморени, разбира се; и ние сме тъй, безценни, всички сме тъй. Но трябва да отведем господаря надалеч от лошите светлини, да, да, трябва.

С тия думи Ам-гъл отново потегли, почти затича по дълга пътека сред високите тръстики и хобитите се запрепъваха подир него, доколкото им позволяваха силите. Но след малко той спря и подозрително задуши, съскайки, сякаш нещо пак го тревожеше или дразнеше.

- Какво има? - изръмжа Сам, който бе изтълкувал погрешно това поведение. - Каква полза да душиш? Запушвам си носа и вонята пак може да ме повали. И ти вониш, и господарят вони, цялото това място вони.

- Да, да, и Сам вони! - отвърна Ам-гъл. - Горкият Смеагол усеща, но добрият Смеагол търпи. Помага на милия господар. Но това не е важно. Въздухът се раздвижва, задава се промяна. Смеагол се чуди какво ли е това, Смеагол е нещастен.

Той пак пое напред, но безпокойството му растеше, от време на време се изправяше в цял ръст и проточваше шия ту на изток, ту на юг. Отначало хобитите нито чуваха, нито усещаха какво го тревожи. Сетне тримата изведнъж спряха вцепенени и се ослушаха. На Фродо и Сам им се стори, че дочуват в далечината протяжен стенещ крясък, пронизващо тънък и жесток. Потръпнаха, в същия миг

усетиха раздвижването на въздуха, стана много студено. Стояха, напрегнали слух, и нейде като че забуча вятър. Мъгливите светлинки примигаха, избледняха и изгаснаха.

Ам-гъл не помръдваше. Само стоеше разтреперан и си бъбреше нещо, докато съскащ, ръмжащ вихър ги връхлетя откъм блатата. Нощта се разреди, стана достатъчно светло, за да виждат или поне да зърнат как безформени ивици мъгла се вият и премятат, изтъркалват се отгоре и отминават. Като вдигнаха очи, забелязаха, че облаците се разкъсват на парцали сетне високо на юг заблестя луната, възседнала летящите тъмни грамади.

Гледката облекчи за малко душите на хобитите, но Ам-гъл се захлупи по очи с неясни проклятия към Бялото лице. Фродо и Сам гледаха небето, дълбоко дишаха освежения въздух и изведнъж го видяха да се задава - откъм прокълнатите хълмове долиташе облаче, черна сянка, изпусната от Мордор, огромен и зловещ крилат силует. Той се плъзна пред луната, изпреварвайки вятъра в страховития си бяг, и с мъртвешки трясък отмина на запад.

Обезумели, хобитите паднаха и запълзяха по студената земя. Но сянката на ужаса възви и се завърна, този път по-ниско, право над тях, помитайки блатните изпарения с призрачните си криле. После отмина, отлетя назад към Мордор със скоростта на Сауроновия гняв, а подир него вятърът изрева и заглъхна, изоставяйки голите и пусти Мъртви блата. Докъдето стигаше поглед, чак до далечната заплаха на планините, колебливата лунна светлина изпъстри разголения пущинак.

Фродо и Сам се надигнаха, разтривайки очи като деца, които се събуждат от кошмар и откриват, че познатата тиха нощ още забулва света. Но Ам-гъл лежеше на земята като зашеметен. С мъка го надигнаха, ала той дълго не посмя да изправи глава - лежеше на колене и лакти, прикрил тила си с широки плоски длани.

- Призраци! - виеше той. - Крилати призраци! Безценното им е господар. Те виждат всичко, всичко. Нищо не остава скрито. Проклето да е Бялото лице! И те му казват всичко. Той вижда. Той знае. Ах, *ам-гъл, ам-гъл, ам-гъл.*

Едва когато луната залезе на запад зад далечния Тол Брандир, той посмя да се надигне и да се раздвижи.

От този момент нататък Сам като че отново усети промяна у Ам-гъл. Той все по-често се умилкваше и натрапваше дружелюбието си, но понякога Сам засичаше странен израз в очите му, особено когато гледаше Фродо; постепенно се завръщаше и предишният му език. Впрочем Сам имаше и друга, все по-голяма грижа. Фродо изглеждаше изморен до пълно изтощение. Не казваше нищо, всъщност почти не обелваше дума, не се оплакваше, но крачеше, като че го потискаше безмерно растящ товар, креташе все по-бавно и по-бавно, тъй че Сам често трябваше да моли Ам-гъл да почака, та да не изоставят господаря.

И наистина с всяка стъпка към портите на Мордор Фродо усещаше как Пръстенът тегне все по-силно на верижката около шията му. Вече го чувствуваше като истински товар, който го дърпа към земята. Но още повече го тревожеше Окото - тази дума използуваше в мислите си. Не само Пръстенът го караше да се отпуска и натежава. Окото - това растящо ужасно усещане за враждебната воля, която се бори с цялата си огромна мощ да проникне през сенките на облаците, през земя и плът, за да го види, да го прикове гол и неподвижен под смъртоносния си взор. Колко тънки, колко крехки и тънки бяха вече завесите, които все още го

удържаха. Фродо знаеше точно къде е сега сърцето и обиталището на тази воля - усещаше го както би усетил със затворени очи откъде грее слънцето. Крачеше с лице натам и могъщата воля блъскаше в челото му.

Ам-гъл навярно усещаше нещо подобно. Но хобитите не можеха да се досетят какво изпитва злочестата му душа между натиска на Окото, страстта към Пръстена, който бе тъй близо, и раболепното обещание, дадено най-вече от страх пред хладната стомана. Сам се тревожеше главно за господаря си и едва забелязваше тъмния облак, прииждащ в собствената му душа. Сега караше Фродо да върви отпред и зорко следеше всяко негово движение, подкрепяше го, колчем се препънеше, неумело се опитваше да го окуражи.

Когато най-сетне изгря денят, хобитите с изненада откриха колко са наближили зловещите планини. Сега въздухът бе по-чист и прохладен, макар и далечни все още, стените на Мордор вече не бяха мъглива заплаха на ръба на хоризонта, а се чумереха като зловещи черни кули над унилата пустош. Блатата привършваха, пресъхваха сред мъртви торфища и просторни равнини от напукана суха кал. Земите напред се издигаха на дълги, голи и безмилостни полегати склонове, за да достигнат пустинята пред Сауроновата порта.

Преди здрачът да се разсее, те намериха прикритие под един черен камък и се свиха отдолу като червеи, да не би крилатият ужас да долети и да ги открие с жестокия си поглед. Остатъкът от деня тънеше в сянката на нарастващ страх, сред който паметта не намираше какво да съхрани. Още две нощи се влачиха без път през морните земи. Струваше им се, че самият въздух загрубява и се изпълва с горчива смрад, която спира дъха и пресушава устните.

Накрая, на петото утро, откакто бяха поели на път с Ам-гъл, те спряха - за кой ли път вече. Отпред, на фона на зората, мрачно се извисяваха огромни планини под свод от облаци и дим. Край подножието им бяха разхвърляни огромни канари и назъбени хълмове; до най-близките оставаха едва десетина мили. Фродо се огледа с ужас. Страховита като Мъртвите блата и безплодните бърда на Ничиите земи, ала и много по-гнусна бе областта, която пълзящият ден бавно разбулваше пред присвитите му очи. Дори и в Блатото на Мъртвите лица рано или късно щеше да настъпи някакъв хилав призрак на зелената пролет, но тук вече нямаше да се завърнат ни пролет, ни лято. Нищо не живееше тук, дори болнавата растителност, подхранвана от блатния тлен. Блатата издъхваха, задръстени с пепел и нездраво белезникава или сива кал, сякаш планините бяха избълвали жлъчката от утробата си към околните земи. В колебливата светлина бавно се разкриваха високи могили от разбита, стрита на прах скала, грамадни конуси от пръст, опалена с огън и зацапана с отрова, стърчаха в безконечни редици като някакво нечестиво гробище.

Бяха достигнали опустошението пред Мордор - вечен паметник на зловещия труд на неговите роби, който щеше да изтрае и след осуетяването на всички техни цели; осквернена, неизлечимо болна земя... освен ако Великото море нахлуеше насам, та да я измие със забрава.

- Призлява ми - каза Сам.

Фродо премълча.

Постояха така, както в преддверието на сън, сред който се спотайваше кошмар, макар да знаеха, че само през сенките могат да достигнат утрото. Зората се разля и укрепна. Зейналите шахти и отровните могили се очертаха

ясно с цялата си грозота. Слънцето изгря сред облаци и дълги струи дим, но дори и неговите лъчи бяха осквернени. Хобитите не намериха добра дума да посрещнат тая светлина; враждебна им се струваше тя, разкриваше цялата им безпомощност - дребни, пискливи призрачета, залутани сред пепелните грамади на Мрачния владетел.

Твърде изтощени, за да продължат напред, те потърсиха място за почивка. Отначало приседнаха безмълвно в сянката на една камара сгурия, но бликащите отвътре смрадни пушеци стягаха гърлата им и ги задавяха. Ам-гъл стана пръв. Като плюеше и кълнеше, той се надигна и без да каже дума, без дори да погледне хобитите, запълзя на четири крака. Фродо и Сам пропълзяха подир него до широка, почти кръгла шахта, обградена откъм запад с висок насип. Тя бе хладна и мъртва; зловонна клоака от многоцветна мазна тиня покриваше дъното. Укриха са в тая злокобна дупка с надеждата да убегнат от вниманието на Окото.

Денят отминаваше бавно. Измъчваше ги непоносима жажда, но те отпиваха само по няколко капки от манерките си - напълнени за последен път в дерето, което сега им се струваше спокоен и прекрасен кът, колчем мислено се озърнеха назад. Хобитите се редуваха на стража. Отначало бяха толкова изморени, че не можеха и да заспят, но когато далечното слънце взе да се спуска в лениво пламващите облаци, Сам се унесе. Беше ред на Фродо да пази. Той се изтегна в подножието на насипа, но това не облекчи чувството за тежест. Взря се в прошареното от дим небе и видя странни призраци, мрачни препускащи силуети и лица, изплували от миналото; Увиснал между съня и бодърствуването, той изгуби представа за времето, докато накрая потъна в забрава.

Сам се събуди внезапно, бе му се сторило, че господарят го вика. Свечеряваше се. Фродо не би могъл да извика, защото спеше и се бе търкулнал почти до дъното на ямата. Ам-гъл седеше край него. За миг Сам помисли, си той се опитва да събуди Фродо, сетне разбра, че греши. Ам-гъл си приказваше сам. Смеагол водеше спор с нечия чужда мисъл, която си служеше със същия глас, ала го караше да пищи и да съска. Докато говореше, в очите му проблясваше ту бледа, ту зелена светлина.

- Смеагол обеща - изрече първата мисъл.

- Да, да, безценни - долетя отговорът, - обещахме: да спасим нашето Безценно, да не позволим Онзи да го вземе - никога. Но то отива към Него, да, всяка стъпка го приближава. Какво ли ще прави хобитът с него, питаме се, да, питаме се.

- Не знам. Нищо не мога да сторя. То е у господаря. Смеагол обеща да помага на господаря.

- Да, да, да помагаме на господаря - господаря на Безценното. Но ако ние бяхме господар, тогава щяхме сами да си помагаме, да, и пак да си държим на думата.

- Но Смеагол каза, че ще бъде много, много добър. Мил хобит! Той махна жестокото въже от крака на Смеагол. Той ми говори с мил глас.

- Много, много добър, а, безценни? Нека да сме добри, добри като рибка, сладка рибка, но за себе си. Разбира се, няма да сторим зло на милия хобит, не, не.

- Но Безценното е господар на обещанието - възрази гласът на Смеагол.

- Вземи го тогава - отвърна другият - и ние ще станем господари. Да, господари, *ам-гъл!* Накарай другия хобит, мръсния подозрителен хобит, накарай го да пълзи в нозете ни, да, *ам-гъл!*

- Но не и милия хобит, нали?

- О, не, ако не ни е приятно. И все пак, той е Торбинс, безценни, да, Торбинс. Торбинс го открадна. Той го намери и не каза нищо, нищичко. Мразим Торбинсите.

- Не, не този Торбинс.

- Да, всеки Торбинс. Всички, които пазят Безценното. Трябва да го вземем!

- Но Той ще види. Той ще узнае. Ще ни го отнеме!

- Той вижда. Той знае. Той ни чу да обещаваме глупости - въпреки заповедите му, да. Трябва да го вземем. Духовете търсят. Трябва да го вземем.

- Не за Него.

- Не, сладки мой. Виж какво, безценни - ако го имаме, можем да избягаме дори от Него, нали, а? Може да станем много силни, по-силни от Духовете. Властелин Смеагол? Ам-гъл Велики? *Единственият* Ам-гъл! Да ядем риба всеки ден, по три пъти на ден, пресничка от морето. Прескъпи, Безценни Ам-гъл! Трябва да го вземем. Искаме го, искаме го, искаме го!

- Но те са двама. Бързо ще се събудят и ще ни убият - изхленчи Смеагол с последно усилие. - Не сега. Още не.

- Искаме го! Но... - И тук настъпи дълга пауза, сякаш се бе зародила нова мисъл - Още не, а? Навярно си прав. Онази може да помогне. Онази може, да.

- Не, не! Не по онзи път! - изплака Смеагол.

- Да! Искаме го! Искаме го!

Всеки път щом заговореше втората мисъл, дългата ръка на Ам-гъл пропълзяваше бавно, пипнешком към Фродо, сетне рязко се дръпваше, щом Смеагол вземеше думата. Накрая двете ръце с криви, трепереши пръсти посегнаха да сграбчат гърлото му.

Увлечен от този спор, Сам бе лежал неподвижно, наблюдавайки през притворените си клепки всяко движение на Ам-гъл. За простичкия му ум обикновения глад, желанието за хобитово месо бе изглеждало главната заплаха от страна на Ам-гъл. Сега разбираше, че не е така - Ам-гъл усещаше страхотния зов на Пръстена. Разбира се, *Онзи* бе Мрачният владетел, ала Сам се питаше коя ли е *Онази*. Навярно някоя гнусна приятелка, която малкият подлец е срещнал сред дългите си лутания, предположи той. После забрави за това, защото нещата очевидно бяха стигнали твърде далече и ставаха опасни. Ръцете и краката му тегнеха от умора, но той с усилие се надигна и седна. Нещо му подсказваше да бъде предпазлив и да не разкрива, че е подслушал спора. Шумно въздъхна и се прозина широко.

- Кое време е? - сънливо запита той.

Ам-гъл протяжно изсъска през зъби. За миг се изправи напрегнат и заплашителен, сетне се сви, падна на четири крака и запълзя нагоре по насипа на ямата.

- Мили хобити! Мили Сам! - възкликна той. - Сънливци! Оставят Смеагол да пази! Но Здрачът пълзи насам. Време е за път.

„Крайно време! - помисли Сам. - И да се разделим е време." Ала му мина през ум въпросът дали всъщност свободният Ам-гъл няма да е също тъй опасен, както и ако го държат при себе си. „Проклет да е! Да се задави дано!" - промърмори той и се затътри по насипа да събуди господаря си.

Колкото и да е странно, Фродо се чувствуваше освежен. Бе сънувал, че сянката е отминала и сред тази болнава страна го навестява прекрасно видение.

Какво точно - паметта му не бе съхранила, и все пак то вселяваше в душата му радост и облекчение. Даже товарът не тегнеше толкова силно. Ам-гъл го посрещна с кучешки възторг. Кикотеше се, бъбреше, щракаше с дълги пръсти и прегръщаше коленете му. Фродо му се усмихна.

- Хайде! - каза той. - Ти бе верен и добър водач. Сега идва последният етап. Отведи ни до Портата и сетне няма да те моля да идваш по-нататък. Отведи ни до портата и можеш да вървиш където пожелаеш...само не при враговете ни.

- До Портата, а? - изскимтя Ам-гъл, явно изненадан и ужасен. - До Портата, казва господарят! Да, тъй казва. И добрият Смеагол прави каквото му наредят. О, да, но като наближим, навярно ще видим, ще видим тогава. Хич няма да изглежда красиво. О, не! О, не!

- Размърдай се! - каза Сам. - Хайде да приключваме!

Под падащия здрач те изпълзяха от ямата и бавно се упътиха през мъртвите земи. Не след дълго отново усетиха страха, който ги бе обзел, когато крилатата фигура връхлетя над блатата. Спряха и се проснаха на зловонната пръст, но не видяха нищо в мътното вечерно небе и скоро заплахата отмина високо над тях, полетяла може би по някоя бърза задача на Барад-дур. След малко Ам-гъл се надигна и пак запълзя напред, без да спира да трепери и бъбри.

Около един час след полунощ страхът ги връхлетя за трети път, но сега изглеждаше по-далечен, като че минаваше високо над облаците, възхождайки със страхотна бързина към Запада. Ам-гъл обаче бе скован от ужас, убеден, че ги преследват, че знаят за приближаването им.

- Три пъти! - скимтеше той. - Трикратна е заплахата. Те ни усещат тук, усещат Безценното. Безценното им е господар. Нито крачка не можем да направим натам, не. Няма смисъл, няма смисъл!

Вече не помагаха нито обещания, нито благи думи. Чак когато Фродо гневно му заповяда и положи ръка на меча, Ам-гъл се надигна пак. Накрая се озъби, изправи се и закрачи пред тях като бито куче.

Затътриха се напред през сетните морни часове на нощта и до настъпването на новия ден вървяха мълчаливо, с приведени глави; нищо не виждаха, нищо не чуваха, само вятърът свистеше в ушите им.

Глава 3

ЧЕРНАТА ПОРТА СЕ ЗАТВАРЯ

Пътуването им към Мордор приключи, преди да изгрее новият ден. Блатата и пустинята бяха останали назад. Отпред огромни мрачни планини издигаха заплашително глави на фона на бледото небе.

По Западната граница на Мордор се простираше навъсената верига на Ефел Дуат, Планините на Сянката, а на север стърчаха сиви като пепел назъбените върхове и голите хребети на Еред Литуи. Тези вериги бяха само част от грамадната стена, обкръжила скръбните равнини Литлад и Горгорот, сред които тъмнееше горчивото вътрешно море Нурнен. Там, където се сближаваха, планините протягаха на север дълги разклонения с дълбоко дефиле помежду им.

Това бе Сирит Горгор, Проходът на призраците, входът към земите на Врага. Високи зъбери се спускаха от двете му страни, два черни и голи хълма се възправяха отвесно пред зейналата му паст. Над тях се извисяваха Зъбите на Мордор - две могъщи кули. В отдавна отминали дни ги бе изградила мощната гордост на гондорските мъже след поражението и бягството на Саурон, та да не смее вече да се завърне в изгубените си владения. Но силите на Гондор се топели, мъжете дремели и дълги години кулите стояли празни. Сетне Саурон се завърнал. Сега полуразрушените наблюдателници бяха поправени и пълни с оръжия и безспирно бдящи гарнизони. От каменните им лица мрачни прозорци се взираха на север, изток и запад, изпълнени с немигващи очи.

Мрачният владетел бе преградил прохода с каменен бастион от зъбер до зъбер. В него имаше една-единствена желязна порта и по бойниците над нея безспирно крачеха часовои. От двете й страни скалите в подножията на хълмовете бяха надупчени от стотици пещери и червоточини - там се спотайваше гъмжило от орки, готови при първа заповед да изпълзят на бой като рояк черни мравки. Никой не можеше да мине жив през зъбите на Мордор, без да е поканен от Саурон или да знае тайните пароли, които отваряха Маранон, черната порта на владенията му.

Двамата хобити безнадеждно се взираха в кулите и стената. Дори отдалече виждаха в мътната светлина как крачат стражите по стената и патрулите пред портата. Лежаха и надничаха над ръба на една камениста падина в сянката на най-северните устои на Ефел Дуат. Ако гарван размахаше криле из натежалия въздух, навярно само след един фурлонг би долетял от скривалището им до черния връх на по-близката кула. Над нея се виеше рядка струйка дим, сякаш в недрата на хълма тлееше огън.

Настана ден и жълтеникавото слънце примига над безжизнените хребети на Еред Литуи. Сетне изведнъж се раздаде крясъкът на бронзови тръби - от далечни потайни твърдини и постове сред хълмовете долетя отговор, а още по-далече, ала дълбоко и зловещо, отекнаха в отвъдните низини могъщите барабани и рогове на Барад-дур. Нов страховит ден, изпълнен с ужас и тегоба, бе настанал в Мордор, нощната стража се призоваваше към тъмниците и подземните зали, дневната стража, злобна и кривогледа, заемаше постовете. По бойниците мътно проблясваше стомана.

- Добре де, ето ни тук! - каза Сам. - Ето я Портата и ми се чини, че по-далеч няма да стигнем. Това го казвам аз, а пък Старика би добавил туй-онуй, ако можеше да ме види сега! Честичко казваше, че зле ще свърша, ако не внимавам къде ходя. Но вече не вярвам да видя пак стареца. Жалко, ще изтърве случая да рече: *„Нали ти казвах, Сам."* Абе, нека бъбри додето има дъх, само да мога пак да му видя старото лице. Но първо ще трябва да се измия, че няма да ме познае.

- Безсмислено е, предполагам, да питам: „накъде сега?" Не можем да продължим напред... освен ако решим да помолим орките за помощ.

- Не, не! - обади се Ам-гъл. - Няма смисъл. Не можем да продължим. Смеагол го казваше. Той каза: ще идем до Портата, после ще видим. И сега виждаме. О, да, безценни, виждаме. Смеагол знаеше, че хобитите не могат да минат по тоя път. О, да, знаеше Смеагол.

- Тогава за какъв дявол ни домъкна тук? - отвърна Сам, който в момента не бе настроен за справедливост и логика.

- Тъй каза господарят. Господарят рече: води ни до Портата. И добрият Смеагол послуша. Господарят каза, мъдър господар.

- Казах го - потвърди Фродо. Лицето му бе безжизнено и изпито, но решително. Макар и мръсен, измършавял и грохнал от умора, той вече не се криеше и очите му се проясниха. - Казах го, защото възнамерявам да вляза в Мордор и не знам други пътища. Следователно ще тръгна по този път. Не каня никого със себе си.

- Не, не, господарю! - отчаяно *изхленчи* Ам-гъл и прегърна нозете му. - Няма смисъл по този път! Няма смисъл! Не носи Безценното при Онзи! Ако го вземе, Той ще изяде всички ни, цял свят ще изяде. Пази го, мили господарю, и бъди добър със Смеагол. Не давай Той да го вземе. Или се махни, иди на хубави места и го върни на малкия Смеагол. Да, да, господарю, върни го, а? Смеагол ще го опази, ще стори куп добрини, особено на милите хобити. Вървете си у дома, хобити. Не ходете при Портата!

- Заповядаха ми да ида в страната Мордор, значи ще ида - каза Фродо. - Щом има само един път, ще тръгна по него. Да става, каквото ще става.

Сам премълча. Стигаше му изражението на Фродо; знаеше, че думите са безполезни. И в края на краищата още откакто бе започнала тая история, той не бе имал никаква надежда, но като жизнерадостен хобит не се нуждаеше от надежда, докато можеше да отлага часа на отчаянието. Сега бяха достигнали печалния край, но той неотстъпно бе следвал господаря си през целия път; главно затова бе дошъл, нямаше да отстъпи и сега. Господарят му нямаше да тръгне сам към Мордор. Сам щеше да крачи до него... и поне щяха да се отърват от Ам-гъл.

Засега обаче Ам-гъл нямаше намерение да ги остави на мира. Той коленичи в нозете на Фродо, закърши ръце и умолително заквича:

- Не по този път, господарю! Има друг път. О, да, наистина има. Друг път, по-мрачен, по-таен, по-трудно се намира. Но Смеагол го знае. Нека ти го покаже Смеагол!

- Друг път! - повтори Фродо със съмнение и сведе към Ам-гъл изпитателен поглед.

- Да! Да, иссстина! Имаше друг път. Смеагол го откри. Да вървим да видим има ли го още!

- Досега не си споменавал за него.

- Не. Господарят не пита. Господарят не каза какво смята да прави. Не обяснява на горкия Смеагол. Казва: Смеагол, отведи ме до Портата - и после довиждане! Смеагол може да избяга и да се държи добре. Но сега той казва: възнамерявам да вляза в Мордор по този път. И Смеагол много се плаши. Не иска да загуби милия господар. Обещал е, господарят го накара да обещае, че ще спаси Безценното. Но господарят ще го отнесе на Онзи, право на Черната ръка, ако тръгне по този път. Значи Смеагол трябва да ги спаси и се сеща, че някога, много отдавна, имаше друг път. Мил господар. Смеагол много добър, винаги помага.

Сам се навъси. Ако можеше, би продупчил Ам-гъл с поглед. Съмнение изпълваше мислите му. Очевидно Ам-гъл бе наистина отчаян и жадуваше да помогне на Фродо. Но като си припомни подслушания спор, Сам трудно можеше да повярва, че отдавна погубеният Смеагол е надделял - във всеки случай последната дума от спора бе на другия глас. Предположи, че двете половинки, Смеагол и Ам-гъл (или Крадльо и Смрадльо, както ги наричаше наум) са сключили примирие и временен съюз: никой от тях не искаше Врагът да грабне Пръстена, и двамата желаеха да

спасят Фродо от плен и да го държат под око колкото се може по-дълго - поне докато Смрадльо имаше надежда да се докопа до „Безценното" си. Сам се съмняваше дали наистина има друг път към Мордор.

„И добре, че никоя половинка на стария негодник не знае какво възнамерява господарят - помисли той. - Ако знаеше, че господин Фродо се мъчи да унищожи Безценното му веднъж завинаги, обзалагам се, че скоро щяхме да си имаме неприятности. Както и да е, старият Смрадльо толкова се бои от Врага - а има или е имал някаква задача от него, - че би предпочел да ни предаде, отколкото да го хванат, както ни помага, или пък да стопим Безценното му. Поне аз така си мисля. И се надявам господарят да премисли внимателно. Той е по-мъдър от мнозина, ала е и мекосърдечен, такъв си е. Не е по силите на един Майтапер да познае какво ще прави сега."

Фродо не отговори на Ам-гъл веднага. Докато съмненията прелитаха през тромавия, но проницателен ум на Сам, той се взираше към тъмния зъбер на Сирит Горгор. Падината, в която се бяха укрили, прорязваше склона на един нисък хълм, малко над дългата и тясна долина, която ги делеше от външните устои на планините. Сред долината се издигаха черните основи на западната стражева кула. В утринните лъчи ясно се виждаха бледите прашни пътища, които се събираха пред Портата на Мордор - единият лъкатушеше на север, другият се губеше на изток сред мъглите, полепнали в подножието на Еред Литуи, третият идваше право към тях. Край кулата той рязко завиваше, навлизаше в тясно дефиле и минаваше малко под падината, където бе застанал Фродо. От дясната му страна, на запад, пътят отново завиваше, заобикаляйки планинските склонове, и се отдалечаваше на юг към гъстите сенки, обвили изцяло западните склонове на Ефел Дуат; отвъд хоризонта той продължаваше из тесните земи между планините и Великата река.

Постепенно Фродо забеляза, че цялата равнина се раздвижва. Като че огромни армии потеглиха на поход, макар почти изцяло да ги закриваха изпаренията и пушеците, провлачени откъм отвъдните блата и пустини. Тук-там зърна да проблясват копия и шлемове, през равнините край пътищата препускаха конни отряди. Припомни, си видението от далечния, Амон Хен - толкова малко дни бяха минали оттогава, а му се струваха дълги години. Сетне разбра, че напразно е потрепнала за миг надежда в душата му. Тръбите не свиреха предизвикателно, а приветствено. Не гондорските мъже се бяха надигнали като отмъстителни призраци от отдавна забравени, славни гробници да атакуват Мрачния владетел. От друга раса бяха тези мъже, дошли от необятните Източни земи, сбрани по зова на своя Повелител, армиите им бяха спрели през нощта на бивак пред неговата Порта и сега маршируваха навътре да се влеят в растящата му мощ. Фродо бързо придърпа на главата си изтънялата сива качулка и отстъпи назад в долчинката, сякаш изведнъж бе осъзнал изцяло колко опасно са застанали тук сред разгарящия се ден, тъй близо до чудовищната заплаха. После се обърна към Ам-гъл.

- Смеагол - каза той, - ще ти се доверя още веднъж. Наистина изглежда, че трябва да го сторя и че ми е писано да приемам помощ от теб тъкмо когато най-малко я очаквам, а на теб ти е отредено да помагаш на онзи, когото дълго преследва със зли намерения. Досега ми служи добре и вярно изпълни клетвата си. Казвам „вярно" и наистина го мисля - добави той, като стрелна Сам с поглед, - защото вече на два пъти бяхме в ръцете ти и ти не ни стори зло. Нито пък се опита

да ми отнемеш отново, що диреше някога. Дано третият път се окаже най-добър! Но те предупреждавам, Смеагол, дебне те заплаха.

- Да, да, господарю! - възкликна Ам-гъл. - Страхотна заплаха! Костите му се тресат на Смеагол, като си помисли, но той не бяга. Трябва да помага на милия господар.

- Не мислех за опасността, която споделяме всички - каза Фродо. - Говоря за опасността, която дебне само теб. Ти се закле в онова, което наричаш Безценно. Помни това! То ще те привързва към обета, ала ще търси начин да го изопачи за твоя погибел. Вече те тласка натам. Преди малко ми се разкри, безумецо. *Върни го на Смеагол,* каза ти. Никога не повтаряй това! Не позволявай на тази мисъл да зрее в главата ти! Никога не ще го получиш. Но мечтата за него може предателски да те изведе към гибелен край. Никога не ще го получиш. Изпадна ли в нужда, Смеагол, ще надяна Безценното, а Безценното някога е властвувало над теб. Ако е на ръката ми и аз ти заповядам, ти ще се подчиниш, дори ако трябва да скочиш в някоя бездна или да се хвърлиш в огъня. И такава ще е моята заповед. Тъй че, пази се, Смеагол!

Сам погледна господаря си одобрително, но и изненадано - подобен тон и изражение не бе срещал досега. Винаги бе смятал, че добрината на скъпия господин Фродо е толкова необятна, та трябва да включва и немалък дял заслепление. Разбира се, твърдо вярваше и в несъвместимата идея, че господин Фродо е най-умният на света (с изключение може би на стария господин Билбо и Гандалф). Навярно Ам-гъл по свой начин - и много по-обяснимо, тъй като отскоро го познаваше - бе направил подобна грешка, приемайки добрината за заслепление. Във всеки случай чутото го хвърли в смут и ужас. Той се сгърчи на земята и не бе в състояние да изрече ясно нищо освен *мил господар.*

Фродо търпеливо изчака, после заговори не тъй строго.

- Хайде сега, Ам-гъл или Смеагол, ако предпочиташ, разкажи ми за другия път и ако можеш, покажи ми достатъчно ясно каква надежда крие той, та да се отклоня от правия път. Бързам.

Но Ам-гъл бе в окаяно състояние, съсипан от заплахата на Фродо. Не бе лесно да извлекат от него ясен разказ сред мънкането, писъците и честите прекъсвания, когато пълзеше по земята и молеше двамата да бъдат милостиви към „горкия малък Смеагол". След време той се успокои и Фродо извлече дума по дума обяснението, че ако някой странник тръгне по пътя на запад от Ефел Дуат, след време ще стигне до един кръстопът сред пръстен от мрачни дървета. Надясно пътят слизал към Осгилиат и мостовете на Андуин; средният път продължава на юг.

- Натам, натам, натам - бъбреше Ам-гъл. - Никога не сте минавали по този път, но казват, че продължавал сто левги, додето видиш Великата вода, която никога не утихва. Много риби има там и големи птици ядат риба, сладки птички, но ние никога не сме ходили натам, уви, не! Не ни се е случвало. А още по-нататък, казват, имало други земи, но там Жълтото лице греело много горещо, рядко се мяркали облаци и бродели свирепи хора с черни лица. Не искаме да видим ония земи.

- Добре - съгласи се Фродо. - Но не се отклонявай от пътя. Какво ще кажеш за третото разклонение? - О, да, о, да, има трети път - потвърди Ам-гъл. - Това е пътят наляво. Той веднага почва да се катери нагоре, нагоре, лъкатуши и се катери към високите сенки. Като завие зад черната скала, ще я видите, изведнъж ще я видите

горе и ще поискате да се скриете.

- Ще я видим ли? Какво ще видим?

- Старата крепост, много стара, много страшна сега. Някога отдавна, когато Ам-гъл беше млад, често слушахме приказки от Юга. О, да, често разказвахме много. Много приказки вечер, насядали из върбалака по бреговете на Великата река, когато и тя бе млада, *ам-гъл, ам-гъл.*

Той се разхълца и взе да бъбри нещо неразбрано. Хобитите търпеливо изчакаха.

- Приказки от Юга - продължи Ам-гъл - за високите мъже с блестящи очи, за къщите им като каменни хълмове, за сребърната корона и Бялото дърво на техния крал. Чудесни приказки. Те изградили превисоки кули, едната от тях била сребристобяла и в нея имало камък като Луната, а наоколо се издигали огромни бели стени. О, да, много приказки имаше за Лунната кула.

- Това трябва да е Минас Итил, изградена от Исилдур, сина на Елендил - каза Фродо. - Самият Исилдур отсякъл пръста на Врага.

- Да, Той има само четири на Черната ръка, ала и те стигат - потръпна Ам-гъл.- И мрази града на Исилдур.

- Какво ли не мрази той? - отвърна Фродо. - Но какво общо имаме ние с Лунната кула?

- Е, господарю, там беше тя и още си е там - висока кула с бели къщи и стени; но не е добра сега, не е хубава. Отдавна я завладя Той. Сега е много страшно място. Пътниците изтръпват, щом я видят, и пълзят да се скрият надалеч, отбягват сянката й. Но господарят ще трябва да мине по този път. Това е единственият друг път. Там планините са по-ниски и старото шосе се катери нагоре, нагоре, докато стигне до мрачен проход на върха, после отново слиза към Горгорот.

Гласът му се сниши до шепот и той затрепера.

- Но как ще ни помогне това? - запита Сам. - Врагът сигурно знае всичко за планините си и онзи път ще е под строг надзор, както и тукашният. Кулата не е пуста, нали?

- О, не, не е пуста! - зашепна Ам-гъл. - Пуста изглежда, но Не е, о, не! Най-страховити твари живеят там. Орки, да, вечно орки, но и по-лоши, много по-лоши твари живеят там. Пътят се изкачва досами сянката на стените и минава през портата. Нищо не може да мръдне по него, без да узнаят. Ония твари отвътре знаят - Безмълвните стражи.

- Значи това ни съветваш - каза Сам, - да направим нов дълъг преход на юг, за да се озовем на същия хал, а може би и по-лош, ако изобщо стигнем дотам.

- Не, не е тъй - отвърна Ам-гъл. - Хобитите трябва да видят, да се помъчат да разберат. Той не очаква нападение оттам. Окото му е кръгло, но към някои места се взира по-често, отколкото към други. Той не може да вижда всичко наведнъж, още не може. Разбирате ли, Той покори всички земи западно от Сенчестите планини чак до Реката и сега владее мостовете. Мисли, че никой не може да стигне до Лунната кула без дълги сражения на мостовете или без множество кораби, които не могат да се скрият от погледа му.

- Изглежда, доста знаеш какво прави и мисли Той - подметна Сам. - Разговаряли ли сте напоследък? Или само си шушукал с орките?

- Не е мил тоя хобит, не е разумен - заяви Ам-гъл, гневно изгледа Сам и се обърна към Фродо. - Да, разбира се, Смеагол разговаря с орките, преди да

срещне господаря, пък и с други срещнати; надалеч се лута той. И мнозина казват онова, което повтаря сега. Тук, на Север е голямата заплаха за Него и за нас. Някой близък ден Той ще излезе през Черната порта. Само по този път могат да минават армии. Но от запад не се бои, там са Безмълвните стражи.

- Точно тъй! - обади се Сам, за да не падне по гръб, - Значи можем да се изкачим, да почукаме на портата и да попитаме това ли е правият път за Мордор? Или са прекалено безмълвни, за да отговорят? Глупости. По-добре да го направим тук и да си спестим дългия път.

- Не се шегувай с това - изсъска Ам-гъл. - Не е смешно. О, не! Не е забавно. Изобщо няма смисъл да се мъчите да влезете в Мордор. Но щом господарят казва: *трябва да отида и ще отида,* значи трябва да избере някой път. Но не бива да ходи в страшния град, о, не, разбира се. Там ще помогне Смеагол, милият Смеагол, макар че никой не му казва защо е всичко това. Смеагол пак ще помага. Той го откри. Знае го.

- Какво си открил? - запита Фродо.

Ам-гъл приклекна и гласът му пак се сниши до шепот.

- Една пътечка, водеща към планините; после стълба, тясна стълба. О, да, много дълга и тясна. И още много стълби. А после... - гласът му съвсем затихна - тунел, мрачен тунел; и накрая малка клисура и пътека високо над главния вход. По този път се измъкна Смеагол от мрака. Но това бе преди години. Пътеката може да е изчезнала досега, но може и да не е, може и да не е.

- Не ми се нрави тая работа - подхвърли Сам. - Прекалено лесно звучи, поне на думи. Ако пътеката още е там, значи е под надзор. Пазеха ли я, Ам-гъл?

При тези думи забеляза, или му се стори, че забелязва, зелени искрици в очите на Ам-гъл. Вместо отговор измънка нещо.

- Не я ли пазят? - строго запита Фродо. - И наистина ли *избяга* от мрака, Смеагол? Не са ли ти позволили да потеглиш с някаква задача? Така поне мислеше Арагорн, който те намери преди няколко години край Мъртвите блата.

- Лъжа! - изсъска Ам-гъл и в очите му трепнаха злобни пламъчета, щом чу името на Арагорн. - Той ме оклевети, да, да. Сам-самичък избягах, клетник аз. Вярно, заръчаха ми да диря Безценното и аз дирих, много дирих, естествено. Но не заради Онзи, Черния. Безценното беше наше, мое беше, казвам ви. Избягах.

Фродо изпита странна увереност, че поне по този въпрос Ам-гъл не е чак толкова далече от истината, колкото можеше да се подозира, че някак е открил изход от Мордор или най-малкото вярва, че е успял да се измъкне с хитрост. Бе забелязал, че Ам-гъл казва *„аз",* а в редките случаи, когато се появяваше, тази думичка сякаш подсказваше, че за миг са изплували някакви останки от прежната честност и искреност. Но дори и да вярваше на Ам-гъл по този въпрос, Фродо не забравяше за хитрините на Врага. „Бягството" можеше да се окаже разрешено или организирано и добре известно на Черната кула. Така или иначе, Ам-гъл явно потулваше доста подробности.

- Пак те питам - повтори той, - не се ли пази тоя таен път?

Но откакто чу името на Арагорн, Ам-гъл се цупеше. Изглеждаше оскърбен като лъжец, когото подозират тъкмо когато е казал истината или част от нея. Не отговори нищо.

- Не го ли пазят?- настоя Фродо.

- Да, да може би. Няма сигурни места в тая страна - намусено отвърна Ам-гъл. -

Няма сигурни места. Но господарят трябва да опита или да си върви у дома. Няма друг път.

Повече не успяха да изкопчат. Той не искаше или не можеше да каже името на опасното място и високия проход.

То се наричаше Сирит Унгол и мълвата нашепваше за страховитата му слава. Арагорн навярно би могъл да им каже това име и какво означава то. Гандалф би ги предупредил. Но те бяха сами, Арагорн бе далече, а Гандалф стоеше сред руините на Исенгард и губеше безценно време, за да се бори с предателя Саруман. Ала дори когато изричаше последните си слова към Саруман и *палантирът* се сгромоляса върху стъпалата на Ортанк, мислите му летяха през дългите левги към Фродо и Самознай, диреха ги с надежда и състрадание.

Може би Фродо го усещаше, без сам да знае, както и на Амон Хен, макар да вярваше, че Гандалф е изчезнал завинаги в сенките на далечната Мория. Дълго седя на земята безмълвен, с приведена глава, мъчейки се да си припомни всичко, което му бе казвал Гандалф. Но не си спомняше съвет за подобен избор. Наистина бяха изгубили водача си Гандалф прекалено рано, още далеч от Мрачните земи. Как да влязат накрая в тях - Гандалф не бе казал. Може би не знаеше. Някога бе дръзнал да влезе в северната крепост на Врага, Дол Гулдур. Но бе ли пътувал изобщо към Мордор, към Огнената планина и Барад-дур, откакто отново се въздигна Мрачният владетел? Фродо не вярваше. И ето го тук - дребен полуръст от Графството, простичък хобит от спокоен селски край и тъкмо от него очакваха да открие път натам, където великите не можеха или не смееха да отидат. Зла участ. Но той сам я бе приел в собствения си хол през далечната пролет на отминала година, толкова далечна, че приличаше на глава от разказ за младостта на света, когато още цъфтели Сребърните и Златни дървета. Тежък избор го чакаше. Кой път да избере? И какъв смисъл да избира, ако и двата пътя водеха към ужаси и смърт?

Денят бавно се влачеше. Дълбока тишина изпълваше сивата долчинка, където лежаха тъй близо до границите на страховитите земи - сякаш можеха да докоснат тая тишина като плътен воал, който ги откъсваше от околния свят. Над тях стремителни струйки дим прорязваха бледия небесен купол, но той изглеждаше висок и далечен, като че го виждаха през огромни въздушни дълбини, натегнали от злокобна мисъл.

Дори и орел, увиснал под слънцето, не би забелязал хобитите, седнали тук под товара на съдбата, безмълвни, неподвижни, омотани в тънките сиви плащове. Сигурно би спрял за миг да огледа Ам-гъл - просната на земята дребна фигурка; може би тук се търкаляше мършавият скелет на някое човешко дете с полепнали по него парцаливи дрехи, с бели и тънки почти като кост дълги ръце и нозе, едва ли можеше да се изкълве прилична мръвка от него.

Фродо бе оборил глава на коленете си, а Сам се бе изпънал по гръб и с ръце под главата гледаше изпод качулката в пустото небе. Поне за дълго бе празно. Сетне му се стори, че вижда нещо черно, подобно на птица да кръжи из полезрението му, да се рее и отново да кръжи. Последваха го още две, сетне четири. На вид бяха дребни, ала нещо му подсказа, че са чудовищни, с грамаден размах на крилата и летят на огромна височина. Той притисна очите си с длан и се сгуши приведен напред. Обземаше го същият предупреждаващ страх, какъвто бе изпитал пред Черните конници, безпомощният ужас, който бе долетял с воя сред вятъра и със сянката над луната, макар че сега не бе тъй смазващ и неудържим -

заплахата бе по-далечна. Но си оставаше заплаха. Фродо също я усети. Мислите му секнаха. Той се раздвижи, потръпна, но не погледна нагоре. Ам-гъл се сви като премазан паяк. Крилатите фигури завиха и бързо заслизаха, устремени към Мордор.

Сам дълбоко въздъхна.

- Конниците отново са излезли в небето - дрезгаво прошепна той. - Видях ги. Мислите ли, че могат да ни зърнат? Бяха много високо. Ако са предишните Черни конници, значи денем не виждат добре, нали?

- Не, може би не - отвърна Фродо. - Но жребците им виждаха. А тия крилати твари, които яздят, навярно виждат по-добре от всяко друго същество. Те са като грамадни лешояди. Търсят нещо - боя се, че Врагът е нащрек.

Чувството на ужас отмина, но плътната тишина се разкъса. От известно време бяха откъснати от света, като че стояха на невидимо островче, сега отново бяха разкрити, заплахата се завръщаше. Но Фродо още не се решаваше да заговори с Ам-гъл, да направи избора си. Очите му бяха затворени, сякаш сънуваше или се взираше навътре, към сърцето и паметта си. Най-сетне той се размърда, стана и като че се канеше да заговори и да реши. Но вместо това възкликна:

- Слушайте! Какво е това?

Нов страх ги обзе. Дочуха песни и дрезгави крясъци. Отначало те изглеждаха далечни, но бавно се приближиха - идваха към тях. В мислите им избухна идеята, че Черните криле са ги проследили и са пратили въоръжени войници да ги хванат - никаква бързина не изглеждаше прекомерна за тия крилати слуги на Саурон. Клекнаха и се ослушаха. Гласовете и дрънкането на оръжия и брони се раздаваха съвсем близо. Фродо и Сам измъкнаха малките си мечове от ножниците. Бягството бе невъзможно.

Ам-гъл бавно се надигна и запълзя като насекомо към ръба на долчинката. Безкрайно предпазливо се надигна инч по инч, докато намери място да надникне между два нащърбени камъка. Дълго лежа там притихнал и неподвижен. Постепенно гласовете отново взеха да се отдалечават и накрая бавно заглъхнаха. От далечните стени на Моранон изсвири рог. Сетне Ам-гъл тихичко се завъртя и се плъзна към дъното на падината.

- Още хора влизат в Мордор - прошепна той. - Черни лица. Не сме виждали досега такива хора, не, не ги е виждал Смеагол. Те са свирепи. Имат черни очи, дълги черни коси и златни пръстени на ушите, да, купища прекрасно злато. Някои имат червена боя по бузите и червени плащове, червени са знамената и върховете на копията им; имат кръгли, жълточерни щитове с големи шипове. Не са мили; много жестоки и зли хора изглеждат. Лоши почти като орките, но много по-големи. Смеагол мисли, че идват от Юга, отвъд края на Великата река - по онзи път вървяха. Минаха през Черната порта, но можеше и други да дойдат. Все идват и идват към Мордор. Някой ден всички народи ще се съберат вътре.

- Имаше ли земеслони? - запита Сам, забравил за страха в жаждата за новини от дивни места.

- Не, нямаше земеслони. Какво е това земеслон? - заинтересува се Ам-гъл.

Сам се изправи с ръце зад гърба (както винаги, когато „казваше поезия") и започна:

Сив като мишок,

като дом висок,
с нос като змията,
аз треса земята,
дънери пречупвам,
щом с нозе потупвам.
Все на юг живея
и с уши си вея,
имам рог в устата,
не си знам летата.
Вечно ходя, бягам,
никога не лягам,
даже в смъртен час.
Земеслон съм аз,
най-огромен звяр,
мощен, едър, стар.
Видиш ли ме, знай,
помниш ме докрай.
Ако чуеш само,
мислиш, че те мамят.
Но помни поне,
че не лъжа, не!

- Това - добави Сам, след като свърши стихотворението - е едно стихче от Графството. Може да е безсмислица, може и да не е. Но да знаеш, че и ние си имаме стари приказки и вести от Юга. В древни времена сегиз-тогиз се случвало хобитите да потеглят надалеч. Не че мнозина са се върнали, нито че са им вярвали на приказките - *новини от Брее,* дето се вика, а не *сигурно като вести от Графството.* Но съм чувал разкази за грамадните народи от далечните Слънчеви земи. Проклетници ги наричат нашите приказки; разправят, че в сраженията яздели земеслони. Натоварвали върху земеслоните къщи, кули и прочие, а пък земеслоните се замервали със скали и дървета. Затова, като ми рече: „Хора от юга, целите в пурпур и злато", аз запитах: „Имаше ли земеслони?" Ако имаше, щях да погледна, пък да става каквото ще. Но не вярвам някога да видя земеслон - въздъхна той. - Може изобщо да няма такъв звяр.

- Не, нямаше земеслони - повтори Ам-гъл. - Смеагол не е чувал за тях. Не иска да ги види. Не иска да ги има. Смеагол иска да се махне оттук и да се скрие в някое сигурно кътче. Смеагол иска господарят да си върви. Милият господар няма ли да дойде със Смеагол?

Фродо се изправи. Беше се разсмял сред тревогите, когато Сам изтърси старото стихче за *Земеслона,* сякаш си седяха край огнището, и този смях бе пропъдил колебанията.

- Ех, ако имахме хиляда земеслона начело с Гандалф на бял земеслон - въздъхна той. - Може би тогава щяхме да нахлуем в тая зловещи земи. Но ги нямаме, остават ни само морните нозе, и толкоз. Е, добре, Смеагол, дано третият завой да е за добро. Ще дойда с теб.

- Добър господар, мъдър господар, мил господар! - възторжено викна Ам-гъл и прегърна коленете на Фродо. - Добър господар! Щом е тъй почивайте сега, мили

хобити, в сянката на камъните плътно под камъните! Почивайте, лежете кротко, додето се махне Жълтото лице. Тогава ще можем бързо да вървим. Трябва да сме тихи и бързи като сенки!

Глава 4

ПОДПРАВКИ И ЗАЕШКА ЯХНИЯ

През малкото оставащи дневни часове тримата почиваха, като се местеха да се укрият от пълзящото слънце, докато накрая сянката на западния ръб се източи и изпълни с мрак падината. Хапнаха по залък и едва отпиха от манерките. Ам-гъл не яде, но с радост прие глътка вода.

- Скоро ще имаме повече - облиза се той. - Хубава вода тече на потоци към Великата река, чудесна вода из земите, където отиваме. Смеагол може и храна да си намери там. Много е гладен, да, *ам-гъл.*

Той притисна с широки плоски длани хлътналия си корем и в очите му припламнаха зелени светлинки.

Здрачът се бе сгъстил, когато най-сетне пропълзяха през западния ръб на падината и се изгубиха като призраци из неравните земи край пътя. До пълнолуние оставаха само три дни, ала луната възхождаше над планините едва към полунощ и нощта започваше с пълен мрак. Самотна червена светлинка пламтеше високо в Зъберната кула, но нищо друго не напомняше за немигващата стража на Маранон. Още дълги мили червеното око сякаш ги гледаше как бягат и се препъват из голите каменисти полета. Не смееха да слязат на пътя и се придържаха вдясно от него, като го следваха отблизо, доколкото можеха. Най-сетне, когато наближи краят на нощта и ги налегна умора, защото само веднъж бяха спрели за кратка почивка, окото се превърна в огнена точица и изчезна - бяха завили край мрачния северен склон на предпланините и се упътваха на юг.

Със странно олекнали сърца, те отново си починаха, но не за дълго. Според Ам-гъл не бързаха достатъчно. По негова сметка от Моранон до кръстопътя над Осгилиат имаше почти тридесет левги и той се надяваше да преодолеят това разстояние за четири прехода. Затова скоро се насилиха да станат и пак забързаха напред, докато зората бавно се разля из необятната сива пустош. Бяха изминали почти осем левги и хобитите не бяха в състояние да продължат, дори и да имаха смелост.

Грейналата зора разкри вече не толкова голи и опустошени земи. Планините все още се издигаха заплашително отляво, но по-наблизо се виждаше как южният път кривва на запад от черните корени на хълмовете. Отвъд него имаше склонове, обрасли с мрачни дървета като черни облаци, а наоколо се простираше неравна степ, обрасла с пирен, зановец, дрян и други, непознати храсти. Тук-там стърчаха групички високи борове. Въпреки умората хобитите се поокопитиха - свежият, ароматен въздух им напомняше за далечните възвишения из Северната околия. Колко хубаво бе да си отдъхнат, да бродят из земи, попаднали едва преди няколко години под властта на Мрачния владетел и все още опазени донякъде от тлен и упадък. Но не забравяха нито заплахата, нито Черната порта, която и сега

бе твърде близо, макар и скрита зад мъгливите възвишения. Търсеха скривалище, където да се прислонят далеч от зли погледи до края на деня.

Денят отмина неспокойно. Лежаха в пиреновия гъсталак и брояха бавните часове, без да видят промяна; още бяха в сянката на Ефел Дуат и слънцето тънеше в мъгли. Понякога Фродо заспиваше дълбок, спокоен сън - може би вярваше на Ам-гъл или бе прекалено изнурен, за да се тревожи, но Сам успяваше само да подремне дори когато Ам-гъл несъмнено заспиваше и с пъхтене се мяташе, унесен в потайните си сънища. Навярно и гладът прогонваше съня му - бе закопнял за хубава домашна гозба, „нещичко топло, направо от тенджерата".

Щом настъпващата нощ обгърна местността в безформена сивота, те отново поеха напред. След малко Ам-гъл ги изведе на южния път - макар да поемаха риск, така крачеха по-бързо. Напрягаха слух да чуят не тропат ли копита или нозе отпред, не ги ли догонват отзад, ала нощта отминаваше, без да срещнат нито ездач, нито пешеходец.

Пътят бе изграден в отдавна забравени времена, а наскоро го бяха ремонтирали на тридесетина мили преди Моранон, на юг пущинаците отново го обгръщаха. Сръчността на Древните още си личеше по вярната, права посока и постоянното ниво - тук-там пътят прорязваше хълмове или прескачаше потоци по изящни широки дъги от дълговечна каменна зидария, ала накрая изчезнаха и последните следи от градеж, само тук-там от крайпътните храсти надничаше пречупена колона или сред бурени и мъх стърчеше стара плоча. Пирен, папрат и дървета са спускаха надолу и надвисваха от насипите, понякога закриваха цялото шосе. Скоро то се превърна в запустял селски коловоз, но и сега не лъкатушеше - продължаваше уверения си бяг и ги водеше по най-бързия път.

Така навлязоха в северните дялове на тая страна, наричана някога от хората Итилиен, чудесен край с гористи възвишения и бързоструйни потоци. Пълнолунната звездна нощ бе прекрасна и на хобитите им се стори, че с всяка нова крачка въздухът става все по ароматен; ако се съдеше по пъхтенето и мърморенето на Ам-гъл, той също го забелязваше и не бе очарован. С първите утринни лъчи пътниците спряха отново. Бяха стигнали до края на дълбок, почти отвесен разрез, по който пътят пресичаше един каменист хребет. Изпълзяха по западния склон и се огледаха.

В небето се разливаше зора, планините се бяха отдалечили и отстъпваха на изток в широка дъга, чезнеща отвъд хоризонта. На запад видяха полегати склонове да се спускат към неясна далечна омара. Наоколо се простираха иглолистни горички - ела, кедър, кипарис и други, непознати в Графството видове, - разделени от широки поляни; навред избуяваха ароматни треви и шубраци. Откакто напуснаха Ломидол, дългото пътуване ги бе отвело далеч на юг от родния край, ала едва в тази закътана област хобитите усетиха промяната на климата. Наоколо Пролетта вече се захващаше за работа - папратови листи пробиваха мъх и земя, листвениците протягаха зелени пръсти, дребни цветчета грейваха сред тревата, птиците пееха. Макар и запустяла днес, Итилиен, градината на Гондор, запазваше чара си като разчорлена дриада.

На юг и на запад бяха топлите долини на Андуин, закрити на изток от Ефел Дуат, но далечни от планинската сянка, откъм север ги пазеше Емин Муил, на юг бяха открити за топлия дъх на влажните ветрове от далечното Море. Безброй занемарени вековни дървета растяха тук, посадени в древни времена, а днес

обкръжени от размирно и безгрижно потомство; имаше горички и гъсталаци от тамариск и миризливи терпентинови дръвчета, от маслини и лаври; имаше смрика и митра; мащерката растеше на храсти или пропълзяваше на дълги жилави стъбла да обвие с дебел килим скритите камъни; всевъзможни чайни билки разтваряха сини, червени или бледозелени цветчета; покълваха риган, магданоз и още много треви, незнайни по форма и аромат за градинарското изкуство на Сам. Потайниче и тлъстига изпъстряха вече пещерите и скалните стени. В лещаците се събуждаха минзухари и анемони; безбройни асфодели и кремове кимаха с полуотворени цветове сред тревата - дълбоката зелена трева край езерата, където политнали потоци спираха за отдих в прохладанте долчинки, преди да се запътят към Андуин.

Тримата странници обърнаха гръб на пътя и се спуснаха по хълма. Сладък аромат ги обгърна, докато си пробиваха път през храсти и треви. Ам-гъл се разкашля и му призля, ала хобитите дишаха дълбоко и изведнъж Сам се разсмя - не от веселие, а от облекчение. Слязоха покрай едно поточе, което бързо тичаше напред. Скоро то ги доведе до бистро езерце в малка долчинка - обграждаха го разбити останки от древен каменен басейн, чийто изваян ръб сега почти се губеше под мъх и розови храсталаци; перуники изправяха наоколо стройни редици от мечове, листа на водни лилии плаваха по тъмната, леко тръпнеща повърхност, ала водата бе дълбока и хладна; от другия край тя преливаше плавно по каменен чучур.

Тук се измиха и пиха до насита от ручея. После подириха потайно място за отмора, макар да си оставаха прекрасни, тия земи бяха вражеска територия. Не бяха се отдалечили много от пътя, но дори на толкова малко пространство бяха видели белези от древните войни и по-нови рани, нанесени от орките и другите скверни слуги на Мрачния владетел - незаровена яма, пълна с боклук и мръсотия; безпричинно отсечени дървета, оставени да гният с издялани по кората зловещи руни и омразния знак на Окото.

Забравил за момент страха от Мордор, Сам се провираше оттатък водоскока на езерото, опитваше и душеше непознатите треви и дървета, но внезапно вездесъщата заплаха му напомни за себе си. Препъвайки се, попадна на обгорен кръг и сред него откри куп овъглени, натрошени кости и черепи. Бързо растящи изтравничета, шипки и повети вече раздипляха воал над това място на клане и зловещо пиршество, ала то не бе толкова старо. Сам бързо изтича при спътниците си, но не каза нищо - предпочиташе костите да лежат в покой, отколкото Ам-гъл да ги опипва и ровичка.

- Дайте да потърсим къде ще легнем - каза той. - Само не надолу. Да се изкачим, ако питате мен.

Малко над езерото откриха дебела кафява постилка от ланска папрат. Зад нея тъмнееха листата на лавров гъсталак, които се катереше по стръмнина, увенчана със стари кедри. Решиха тук да починат, докато трае денят, който вече обещаваше да бъде ясен и топъл. Чудесен ден за разходка сред горичките и поляните на Итилиен, но макар че орките избягваха слънцето, тук имаше безброй места, където да залегнат в засада и да наблюдават, а и други зли очи се взираха насам - Саурон имаше много слуги. Във всеки случай, Ам-гъл не искаше да се разхожда под Жълтото лице. То скоро щеше да надникне над мрачните хребети на Ефел Дуат и той безсилно щеше да подири убежище от светлика и топлината.

Докато крачеха, Сам сериозно си мислеше за прехраната. Сега, след като

бяха изоставили отчаянието пред непревземаемата Порта, той не бе склонен като господаря си да пренебрегва оцеляването подир края на мисията, а и му се струваше по-благоразумно да запазят елфическия пътен хляб за черни дни. Пет-шест дни бяха изминали, откакто пресметна, че им остават запаси едва за три седмици.

„Както е тръгнало, късмет ще имаме, ако стигнем до Огъня за това време! - помисли той. - А може и да ни се прииска да се върнем. Може!"

Впрочем след дългия нощен поход, след като се изкъпа и утоли жаждата си, гладът го мъчеше по-силно от обикновено. Мечтаеше само за вечеря или закуска край огнището в старата кухничка на улица Торбаланска. Хрумна му нещо и той се обърна към Ам-гъл. Онзи тъкмо бе решил да поброди самичък и лазеше на четири крака из папратите.

- Хей! Ам-гъл! - обади са Сам. - Къде отиваш? На лов ли? Слушай, старче, знам, че си вреш носа навсякъде. Ти не обичаш нашата храна, аз също не бих се оплакал от малко разнообразие. Нали новият ти девиз е: *вечно готов да помага.* Можеш ли да намериш нещо прилично за един гладен хобит?

- Да, може би да - отвърна Ам-гъл. - Смеагол винаги помага, ако го помолят... ако помолят любезно.

- Правилно! - съгласи се Сам. - Аз го моля. Ако не му стига толкова любезност - умолявам го.

Ам-гъл изчезна за дълго. След няколко залъка *лембас*, Фродо потъна в кяфявата папрат и заспа. Сам се загледа към него. Ранната зора едва пропълзяваше под дърветата, но той отчетливо виждаше лицето на господаря си и отпуснатите на земята ръце. Това внезапно му припомни как Фродо лежеше унесен в дома на Елронд след смъртоносната рана. Докато бдеше тогава, Сам бе забелязал, че понякога отвътре сякаш просветва смътно сияние, ала сега светлината бе много по-силна и ясна. Покой обвиваше лицето на Фродо, белезите на страхове и грижи бяха го напуснали, но той изглеждаше стар, стар и красив, като че ваятелският резец на годините разкриваше с безброй изящни линии скритото досега, макар да не променяше характерните черти на лицето. Не че Сам Майтапер го помисли по този начин. Той тръсна глава, сякаш диреше думи и промълви:

- Обичам го. Такъв си е той и понякога същността му просветва отвътре. Какъвто и да е, обичам го.

Ам-гъл тихичко се завърна и надникна над рамото на Сам. Вгледа се във Фродо, затвори очи и безмълвно пропълзя настрани. След малко Сам се приближи и го завари да дъвче нещо и да си мърмори. На земята край него лежаха две зайчета и той лакомо се кокореше към тях.

- Смеагол винаги помага - каза той. - Донесе зайци, сладки зайци. Но господарят е заспал, сигурно и на Сам му се спи. Вече не иска зайци, нали? Смеагол се мъчи да помага, но не може завчас да хване нещо.

Сам обаче съвсем не възразяваше против зайците и се изказа в тоя дух. Поне що се отнася до заешка гозба. Разбира се, всички хобити умеят да готвят, тъй като почват да изучават изкуството много преди да се ограмотят (мнозина изобщо не се ограмотяват), но Сам беше добър готвач дори по хобитова преценка и колчем му се удадеше из странствията, бързаше да сготви нещо на походния огън. Все още мъкнеше с надежда в раницата част от приборите си: малко огниво, две плитки тавички, влизащи една в друга; в тях пък имаше дървена лъжица, къса двурога

вилица и няколко шиша, а на дъното на раницата се спотайваха дървени похлупаци с чезнещо вече съкровище - сол. Но му трябваше огън и още много неща. Напрегнато се замисли, докато вадеше ножа, почистваше го и след като го наостри, взе да дере зайците. Не искаше да остави заспалия Фродо самичък дори за минутка.

- А сега, Ам-гъл - каза той, - имам за теб нова задача. Иди да напълниш тия тавички с вода и ги донеси!

- Смеагол ще донесе вода, да - съгласи се Ам-гъл. - Но за какво му е на хобита толкова вода? Нали се напи, изми се.

- Трай сега - отвърна Сам. - Щом не се досещаш, скоро ще разбереш. И колкото по-бързо донесеш вода, толкова по-бързо ще узнаеш. И да не ми смачкаш тавичките, че ще те накълцам на кайма.

Докато Ам-гъл се бавеше, Сам отскочи пак да погледне Фродо. Той продължаваше да спи спокойно, но сега Сам се изненада най-много от изпитите му ръце и лице.

- Колко е мършав и източен - промърмори той. - На хобит не прилича. Ако успея да сготвя тия зайци, ще го събудя.

Сам струпа купчинка от най-сухата папрат, после се изкатери нагоре и събра наръч дърва и съчки; един пречупен кедров клон му осигури добър запас от гориво. Той разчисти тревата под стръмното, досами папратите, и наслага дървата там. Сложи прахан, сръчно щракна с огнивото и скоро лумна пламъче То почти не димеше, но пръсна наоколо благовонен аромат. Тъкмо се бе привел да затули огъня и да го подхрани с нови дърва, когато Ам-гъл се завърна, като си бъбреше и внимателно носеше тавичките.

Сложи ги долу и изведнъж видя какво прави Сам. Сякаш едновременно изплашен и разгневен, той нададе тъничък, съскащ писък.

- Ах! Ссс... не! Не! Глупави хобити, безумни, да, безумни! Не бива да го правят!

- Какво да не правим? - изненадано запита Сам.

- Мръсссните червени езици - изсъска Ам-гъл. - Огън! Огън! Опасен е, да, опасен. Изгаря, убива. И ще доведе враговете, да, ще ги доведе.

- Едва ли - отвърна Сам. - Не виждам как ще ги доведе освен ако го задушиш със зелени клони. Но да става каквото ще. Все едно, готов съм да рискувам. Ще сготвя зайците.

- Да готви зайците! - отчаяно изпищя Ам-гъл. - Да разваля хубавото месо, дето Смеагол го запази за тях, горкият гладен Смеагол! За какво? За какво, глупав хобит? Млади са, крехки, сладки. Яж ги, яж!

Той сграбчи по-близкия от двата вече одрани заека, проснати край огъня.

- Хайде, хайде! - подхвърли Сам. - Всеки с нравите си. Теб те задавя нашият хляб, а пък на мен ми присяда суровото заешко. Разбери, щом ми даваш заек, значи е мой, мога да го сготвя, ако ми хрумне. И наистина ми е хрумнало. Няма какво да ме гледаш. Бягай да хванеш друг и го яж както си щеш... само се скрий някъде да не те виждам. Така няма да гледаш огъня, аз пък няма да гледам теб и двамата ще сме доволни. Ще се постарая огънят да не пуши, ако това може да те утеши.

Мърморейки, Ам-гъл се дръпна и пропълзя из папратите, Сам се зае с тавичките.

- Знам какво му трябва на един хобит освен заешкото - рече си той. - Малко подправки и корени, особено картофи... за хляб да не говорим. Изглежда, че с

подправките няма да сме зле. Ам-гъл! - тихичко подвикна той. - Приятел в нужда се познава. Трябват ми малко подправки.

Ам-гъл подаде глава от папратите, но вече не изглеждаше нито услужлив, нито дружелюбен.

- Няколко дафинови листа, малко мащерка и пелин ще ми свършат работа... додето водата заври - обясни Сам.

- Не! - заяви Ам-гъл. - Смеагол не е доволен. И не обича миризливи листа. Смеагол не яде треви и корени, не, безценни, освен ако умира от глад или е много болен, горкият Смеагол.

- Като кипне водата, Смеагол ще го пъхна право във врялата вода, ако не прави каквото му заръчам - изръмжа Сам. - Сам ще му натика главата вътре, да, безценни. И ако не беше ранна пролет, щях да го накарам да търси ряпа, моркови и картофи. Обзалагам се, че из тия земи подивяват най-различни чудесни зеленчуци. Какво ли не бих дал за пет-шест картофа.

- Смеагол няма да иде. О, не, безценни, не тоя път - изсъска Ам-гъл. - Страх го е и много се измори, а тоя хобит не е мил, хич не е мил. Смеагол няма да рови за корени, морковища и... тотофи. Какви са тия тотофи, безценни, а, какви са тия тотофи?

- Кар-то-фи - ясно изрече Сам. - Любовта на Старика и чудно хубав пълнеж за празен стомах. Ама няма да намериш, тъй че не търси. Хайде, бъди добър, Смеагол, и донеси подправките, а аз ще се отнасям по-добре с теб. Нещо повече, ако веднъж завинаги я подкараш по нов път, някой ден ще ти сготвя картофи. Обещавам: пържена риба с картофи, сервира С. Майтапер. От това вече не можеш да се откажеш.

- А, можем, можем. Да разваляш хубавата риба, да я гориш. Дай ми риба *сега* и си задръж мръсссните картофи!

- О, ти си безнадежден - каза Сам. - Отивай да спиш!

В края на краищата се наложи сам да потърси каквото му трябваше, но не се отдалечи много, за да не изгуби от поглед мястото, където лежеше заспалият господар. Сетне седна да подклажда огъня и се унесе в размисъл, докато водата кипна. Денят се разгаряше и стана по-топло, росните капки чезнеха от треви и листа. Скоро нарязаното заешко закъкри в тавичките сред снопчета подправки. По някое време Сам едва не заспа. Остави месото да ври около час, като го боцкаше сегиз-тогиз с вилицата и опитваше соса.

Когато реши, че всичко е готово, той махна тавичката от огъня и пропълзя към Фродо. Надвеси се над него и той открехна очи, после се събуди от унеса - пак бе сънувал нещо нежно, спокойно и мимолетно.

- Здрасти, Сам! - каза той. - Не почиваш ли? Да не е станало нещо? Кое време е?

- Около два часа минаха, откак се пукна зората - отвърна Сам, - и по часовниците на Графството трябва да е към осем и половина. Но не е станало нищо. Е, не бих казал, че всичко ни е наред - няма запаси, няма лук, няма картофи. Направих ви малко яхния и супичка, господин Фродо. Добре ще ви дойде. Ще трябва да ядете от канчето или пък направо от тавичката, като поизстине. Не съм донесъл нито паници, нито нещо друго подходящо. Фродо се протегна.

- Трябваше да почиваш, Сам. Опасно е да се пали огън по тия места. Но наистина съм огладнял. Ммм! Комай го надушвам оттук. Какво си сготвил?

- Подарък от Смеагол - обясни Сам, - чифт млади зайчета, ама ми се чини, че Ам-гъл съжалява сега. Обаче нямаше с какво да ги сготвя, само сложих малко подправки.

Сам и господарят му седнаха досами папратите и започнаха да ядат яхнията направо от тавичката, като си услужваха с единствената стара вилица и лъжицата. Щедро си отпуснаха и по половин елфическа питка. Стори им се същинско пиршество.

- Ехооо! Ам-гъл! - викна Сам и тихичко подсвирна. - Ела! Още е време да размислиш. Оставихме ти малко, ако искаш да опиташ заешка яхния.

Никакъв отговор.

- Добре де, сигурно е отишъл да си намери нещичко. Ще си я доядем сами - реши Сам.

- И после трябва да поспиш - каза Фродо.

- Само вие гледайте да не задремете, докато спя, господин Фродо. Не му вярвам на оня приятел. Голяма част от Смрадльо - лошия Ам-гъл, нали ме разбирате - се е запазила в него и постепенно си възвръща властта. Може и да греша, но ми се чини, че тия дни ще се опита да ме стисне за гърлото. Не сме единодушни по някои въпроси и той не е доволен от Сам, о, не, безценни, хич не е доволен.

Доядоха си и Сам отиде до потока да изплакне съдовете. Като се изправяше, той се озърна към склона. В същия миг зърна как слънцето изгрява над вечно тегнещите над изтока мъгли, изпарения или пушеци и спуска златни лъчи над околните дървета и поляни. Сетне забеляза една ясно различима в зората тънка спирала от синкавочерен дим да се надига от гъсталака малко по-горе. Стреснат, той осъзна, че това е пушек от собствения му готварски огън, които бе забравил да изгаси.

- Лоша работа! Не съм си и мислил, че чак толкова ще личи! - промърмори той и се втурна назад.

Изведнъж спря и се ослуша. Подсвиркване ли бе чул, или не? Дали пък не бе песен на някаква странна птица? Ако бе подсвиркване, не идваше откъм Фродо. Ето че пак се раздаде, но от друга посока! Сам затича с все сили по нагорнището. Откри, че една догоряла докрай главня е подпалила папратите около огъня, от пламъците тлееше и тревата. Той бързо стъпка каквото бе останало от огъня, разпръсна пепелта и затисна главните с чимове. После пропълзя към Фродо.

- Чухте ли нещо да подсвирква, а след това и отговор? - запита той. - Преди няколко минути. Дано да е било птица, но не ми се вярва - повече звучеше като имитация на птичи зов. Боя се, че моето огънче е вдигнало пушек. Цял живот няма да си простя, ако съм докарал неприятности. Кой знае, може и да не ми остане време!

- Шшт! - прошепна Фродо. - Стори ми се, че чух гласове.

Двамата хобити стегнаха раниците си, подготвиха ги за бягство и пропълзяха навътре из папратите. Свиха се там и се ослушаха.

Вече нямаше съмнение - чуваха гласове. Те бяха тихи и предпазливи, ала се раздаваха все по-наблизо. И внезапно някой заговори досами укритието им.

- Ето! Оттук се е вдигал пушекът! Сигурно е някъде наблизо. В папратите навярно. Ще го спипаме като заек в капан. Тогава ще разберем що за създание е.

- Аха, и какво знае! - отвърна втори глас.

Незабавно четирима мъже закрачиха широко из папратите в разни посоки. Виждайки, че не могат нито да бягат, нито да се укриват, Фродо и Сам рипнаха на крака, опряха гръб о гръб и изтеглиха малките си мечове.

Онова, което видяха, ги смая, но още по-смаяни бяха преследвачите им. Наоколо стояха четирима високи мъже. Двама от тях стискаха дълги копия с блестящи широки остриета. Другите двама носеха грамадни лъкове, дълги почти един човешки ръст, и големи колчани с дълги зеленопери стрели. Всички имаха мечове на пояса и бяха облечени в разни оттенъци на зелено и кафяво, сякаш за да се промъкват по-незабелязани из горските поляни на Итилиен. Ръцете им се губеха в зелени ръкавици, зелени качулки и маски прикриваха лицата им, оставяйки открити само ясните, проницателни очи. Фродо веднага си помисли за Боромир, защото тия мъже напомняха за него - и по ръст, и по поведение, и по словата си.

- Едно търсехме, друго намираме - рече единият. - Но какво намерихме всъщност?

- Не са орки - каза вторият и отпусна дръжката на меча, която бе сграбчил, като видя Жилото да лъщи в десницата на Фродо.

- Елфи? - колебливо подхвърли третият.

- О, не! Не са елфи - каза най-високият, който изглеждаше водач на останалите. - По наше време елфите не бродят из Итилиен. Пък и казват, че елфите били приказно красиви.

- А ние не сме, така ли да разбирам? - обади се Сам. - Сърдечно благодарим. Като свършите обсъждането, може би ще ни кажете *вие* кои сте и защо не можете да оставите двамата морни пътници да си почиват.

Високият зелен мъж се усмихна хладно.

- Аз съм Фарамир, гондорски военачалник. А из тия земи няма пътници - само слуги на Черната или Бялата кула бродят тук.

- Ние пък не сме нито от едните, нито от другите - отвърна Фродо. - Пътници сме, каквото и да твърди военачалникът Фарамир.

- Тогава побързайте да съобщите кои сте и накъде сте тръгнали - каза Фарамир. - Работа ни чака, а не е нито време, нито място тук за загадки и преговори. Хайде! Къде е третият от вашата група?

- Третият ли?

- Да, онзи потаен тип, когото заварихме да тършува из езерото. Грозноват изглеждаше. Сигурно беше оркски съгледвач или някаква друга от ония твари. Но е хитър като лисица, успя да ни се изплъзне.

- Не знам къде е - каза Фродо. - Той ни е само случайно срещнат спътник и не поемам отговорност за него. Пощадете го, ако го срещнете. Доведете го или го изпратете при нас. Той е само окаяно скитащо създание, но засега е под моя закрила. Колкото до нас, то ние сме хобити от Графството далече на сезерозапад, отвъд много реки. Казвам се Фродо, син на Дрого, а с мен пътува Самознай, син на Бързохам, достоен хобит на служба при мене. Пристигнахме по дълги пътища - от Ломидол или Имладрис, както го наричат някои.

При тези думи Фарамир трепна и заслуша внимателно.

- Имахме седмина спътници - единия загубихме в Мория другите оставихме на Парт Гален над Раурос: двама бяха от нашия род, освен тях имаше джудже, елфи и двама човеци. Те бяха Арагорн и Боромир, който казваше, че идва от южния град Минас Тирит.

- Боромир! - възкликнаха и четиримата.

- Боромир, син на Владетеля Денетор? - запита Фарамир и лицето му стана удивително сурово. - С него ли дойдохте? Това наистина е важна вест, стига да е вярно. Знайте, малки странници, че Боромир, син на Денетор, бе Главен надзирател на Бялата кула и наш Върховен военачалник; неизмеримо ни липсва сега. Кои сте и какво общо сте имали с него? Не се бавете, Слънцето преваля пладне.

- Известни ли са ти загадъчните слова, които донесе Боромир в Ломидол? - отвърна Фродо.

Във Имладрис идете
за меч, що бе строшен.

- Тия слова са известни наистина - каза смаяният Фарамир. - Това, че ги знаеш, донякъде доказва правотата ти.

- Арагорн, когото споменах, е носител на Меча, що бе строшен. А ние сме полуръстовете, за които се говори в стиха.

- Виждам го - замислено промълви Фарамир. - Или поне виждам, че може да е така. А що е Злината на Исилдур?

- Това е тайна - отговори Фродо. - Едва ли някога ще се разкрие.

- Трябва да узнаем повече за това - каза Фарамир - и да разберем какво ви носи тъй далеч на изток, под сянката на онези... - Той посочи с пръст, без да изрече име. - Но не сега. Работа ни чака. Дебне ви опасност и каквито времена са настанали, нямаше да стигнете надалеч до поля и пътища. Преди да отмине денят, из този край ще има люти битки. Сетне - смърт или бързо бягство към Андуин. За ваше и за мое добро ще оставя двамина да ви пазят. Мъдрите хора не вярват на случайни срещи из тия земи. Ако се завърна, пак ще поговорим.

- Сбогом! - каза Фродо и ниско се поклони. - Мисли каквото си искаш, но аз съм приятел с всички врагове на Единствения Враг. Бихме пожелали да ви придружим, ако имаше надежда два полуръста да помогнат на достойни и силни мъже като вас и ако нямах друга задача. Дано вечна Светлина сияе над мечовете ви!

- Каквито и да са хобитите, поне са любезен народ - каза Фарамир. - Сбогом!

Хобитите отново седнаха, без да споделят мислите и чувствата си. Двама мъже останаха да ги пазят неотлъчно в крайчеца на шарената сянка под мрачните лаврови дървета. Денят се затопляше, от време на време те сваляха маските да се разхладят и Фродо видя, че са красиви, с бяла кожа, тъмна коса, сиви очи, с печални и горди лица. Разговаряха тихичко помежду си, отначало на Общия език с множество старовремски думи, после преминаха на някакъв свой език. За своя изненада, като се вслуша, Фродо откри, че приказват на елфически или поне твърде близък до него език; изгледа ги с възхищение, защото разбра, че трябва да са Южни Дунеданци, потомци на Задморските владетели.

След малко се опита да ги заприказва, но те отговаряха бавно и предпазливо. Представиха се с имената Маблунг и Дамрод, гондорски войници и стражи на Итилиен; някога, преди падането на тази местност под чуждо владичество, родителите им бяха живели тук. Измежду подобни мъже Владетелят Денетор избираше своите щурмови отряди, които тайно прекосяваха Андуин (не пожелаха да кажат как и къде), за да нападат орките и останалите врагове, скитосващи

между Ефел Дуат и Реката.

- До източния бряг на Андуин са цели десет левги - каза Маблунг. - Рядко навлизаме толкова навътре. Но този път имаме нова мисия - да устроим засада на пришълците от Харад. Проклети да са!

- Да, проклети да са южняците! - добави Дамрод. - Казват, че някога имало връзки между Гондор и Харадските кралства в Далечния Юг, ала никога не е имало дружба. В ония дни границите ни минавали далече на юг, отвъд устието на Андуин. Умбар, най-близкото от техните владения, признавало владичеството ни. Но това отдавна е минало. От много поколения не сме чували за тях и те за нас. Едва напоследък узнахме, че Врагът ги е посетил и те са се присъединили или по-скоро възвърнали към него - винаги са били склонни да приемат волята му - както и много други народи на Изтока. Не се съмнявам, че дните на Гондор са преброени и вече е решена съдбата на стените на Минас Тирит - тъй велика е неговата сила и злоба.

- И все пак не ще стоим със скръстени ръце, додето Той прави каквото си пожелае - възрази Маблунг. - Тия проклети южняци маршируват сега по древните пътища, за да се влеят в пълчищата на Черната кула. Да, задават се, и то по пътища, сътворени от изкусни гондорски ръце. Узнахме, че крачат все по-безгрижно, вярвайки, че могъществото на новия им властелин е тъй безпределно, та самата сянка на неговите хълмове ще ги опази. Идваме да им дадем урок. Преди няколко дни ни съобщиха, че тяхна войска се е упътила на север. Един от полковете им по наша преценка трябва да мине към пладне недалеч оттук - горе, по пътя през разсечения хълм. Пътят може да мине по-нататък, но не и те! Няма да успеят, додето Фарамир е наш военачалник. Сега той е начело във всички рисковани походи. Но сякаш магия пази живота му или съдбата му е отредила друг край.

Разговорът секна и настана напрегнато мълчание. Всичко наоколо изглеждаше замряло и изпълнено с очакване. Сам приклекна в края на папратовия гъсталак и надникна навън. С острия си хобитов поглед забеляза, че наоколо има още много мъже. Виждаше ги как се прокрадват по склоновете, сами или на дълги колони, винаги в сянката на горички и храсталаци, или пълзят, почти невидими в зелено-кафявите си дрехи, през треви и папрати. Всички имаха маски, качулки и ръкавици, всички бяха въоръжени като Фарамир и спътниците му. Не след дълго те отминаха и изчезнаха. Слънцето продължаваше да се издига и взе да клони на юг. Сенките се смаляваха.

„Чудя се къде ли е онзи проклетник Ам-гъл - помисли си Сам, пълзейки обратно към гъстата сянка. - Има голяма вероятност да го заколят като орк или да се изпече под Жълтото лице. Но ми се чини, че ще намери начин да се опази."

Той легна край Фродо и задряма.

Събуди се и му се стори, че чува рогове. Седна. Бе пладне. В сянката на дърветата пазачите напрегнато се ослушваха. Изведнъж нейде горе по склона отново и по-мощно изсвириха рогове - вече нямаше съмнение. Сам като че дочу рев и диви крясъци, но звукът бе слаб, сякаш долиташе от някаква далечна пещера. Малко по-късно шумът на сражението избухна наблизо, точно над скривалището им. Ясно се чуваше скърцащият звън на стомана о стомана, дрънкането на меч върху железен шлем, глухият удар на острие по щит; раздаваха се викове и писъци, а един ясен и звучен глас зовеше: *Гондор! Гондор!*

- Като ги слушам, все едно, че стотина ковачи блъскат едновременно с чуковете - каза Сам на Фродо. - Мене ако питат, няма нужда да идват по-наблизо.

Но шумът наближаваше.

- Те идват! - изкрещя Дамрод. - Гледайте! Част от южняците са се изтръгнали от засадата и бягат по пътя. Ето ги! Нашите ги гонят с Военачалника начело.

Разпаленото любопитство тласна Сам да се присъедини към пазачите. Изкатери се малко по-нагоре до едно от най-големите лаврови дървета. За миг зърна смугли мъже в червени одежди да бягат недалеч по надолнището; устремени подир тях, воини в зелено ги съсичаха насред бягството. Въздухът гъмжеше от стрели. И внезапно едно човешко тяло се преметна през ръба на закриващия ги склон, с трясък прелетя през тънките дръвчета и едва не се стовари върху зрителите. Спря в папратите, едва на няколко фута от тях - лежеше по очи и под златната огърлица на шията му стърчаха зеленопери стрели. Алените му одежди бяха изподрани, ризницата от застъпени бронзови плочки бе посечена и разкъсана, кръв напояваше черните му плитки със златни украшения. Мургавата му ръка още стискаше дръжката на пречупен меч.

Сам за пръв път виждаше как хора се сражават *срещу* хора и гледката не му се понрави. Радваше се, че не вижда лицето на мъртвия. Запита се как ли се казва човекът и откъде идва; наистина ли е зъл по душа и ако не - какви ли лъжи и заплахи са го тласнали по дългия път надалеч от родния край; не би ли предпочел всъщност да си остане мирно там - всички тия мисли се мярнаха през ума му и изчезнаха. Защото в мига, когато Маблунг пристъпи към проснатото тяло, наблизо се раздаде нов шум. Отекнаха вопли и крясъци. Сред тях Сам дочу пронизителен тръбен рев. Сетне долетя мощен тътнеж и удари, сякаш огромен таран биеше по земята.

- Пазете се! Пазете се! - викна Дамрод на спътниците си. - Дано Валар го отклони настрана! Мумак! Мумак!

За свое изумление, ужас и вечна радост Сам видя как една грамадна фигура с трясък се измъкна от дърветата и препусна надолу по склона. Стори му се висока като дом, много по-висока от дом - сивокож подвижен хълм. Може би страхът и изумлението го правеха още по-голям в очите на хобита, но харадският мумак наистина бе могъщ звяр, подобните нему отдавна вече не бродят из Средната земя; потомците му, доживели до сетнешните дни, са само блед спомен за неговото чудовищно величие. Той се задаваше право към зрителите, сетне в последния момент кривна настрани и отмина само на няколко ярда. разтърсвайки земята под нозете им - мощните му крака бяха като дървета, огромните уши се разперваха като платна, дългият хобот се надигаше като змия, готова за нападение, бяс пламтеше в малките червени очички. Щръкналите нагоре рогоподобни зъби бяха обвити със златни пръстени и зацапани с кръв. Наоколо му се развяваха безформени парцали от алено-златната сбруя. Върху високия му гръб лежаха останките от нещо подобно на същинска бойна кула, смачкана в яростния му бяг през гората, горе на шията му все още висеше отчаяно някаква дребна фигурка - трупът на могъщ воин, същински великан сред проклетниците.

Огромното животно препускаше гръмовно напред, прегазвайки в слепия си гняв езера и горички. Стрелите напразно отскачаха и се трошаха в тройно дебелата кожа на хълбоците му. Отпред хората се разбягваха на всички страни, но той догони и смаза мнозина. Скоро се изгуби от поглед, продължавайки да тръби и тътне с нозе в далечината. Сам така и не узна какво се е случило с него - дали е

избягал да броди за известно време из пущинака, докато загине далеч от родния край, дали е паднал в някоя дълбока яма, или е беснял, докато нахълта във Великата река и се удави там.

Сам дълбоко въздъхна.

- Земеслон беше! - изрече той. - Значи има земеслони и аз видях един от тях. Какъв живот! Ама никой у дома няма да ми повярва. Е, ако сме свършили с това, бих си подремнал.

- Спи, докато можеш - отвърна Маблунг. - Но Военачалникът ще се върне, ако не е ранен, а дойде ли, веднага потегляме. Потерите ще ни подгонят тутакси, щом Врагът чуе за делата ни, а това няма да се забави.

- Щом трябва да си ходите, стъпвайте по-тихо! - каза Сам. - Не ми разваляйте съня. Цяла нощ съм вървял.

- Не вярвам военачалникът да те остави тук, почтени ми Самознай - разсмя се Маблунг. - Впрочем ще видиш.

ГЛАВА 5

ЗАПАДНИЯТ ПРОЗОРЕЦ

Сам имаше чувството, че е дремнал само няколко минути, когато се събуди и откри, че вече е късно следобед и Фарамир се е завърнал. Той бе довел със себе си многоброен отряд; всъщност на склона сега се бяха събрали всички оцелели от набега - около двеста-триста мъже. Те седяха в широк полукръг, насред който бе седнал Фарамир, а Фродо стоеше до него. Това удивително напомняше съд над военнопленник.

Сам изпълзя от папратите, ала никой не му обърна внимание и той се настани в края на човешката редица, откъдето можеше да вижда и да чува какво става. Гледаше и слушаше напрегнато, готов да се втурне на помощ на господаря си, ако се наложи. Фарамир бе свалил маската - лицето му беше сурово и заповедно, проницателният поглед издаваше остър ум. Съмнение изпълваше сивите очи, втренчени към Фродо.

Скоро Сам разбра, че Военачалникът не е задоволен от няколко точки в разказа на Фродо: каква роля е трябвало да играе в Отряда, потеглил от Ломидол; защо е напуснал Боромир и къде отива. Явно той виждаше, че Фродо крие от него нещо извънредно важно.

- Но нали тъкмо при идването на полуръста ще се надигне Злото на Исилдур, поне така би трябвало да разбираме думите - настоя той. - Ако ти си споменатият полуръст, несъмнено си донесъл този предмет, какъвто и да е той, пред Съвета, за който говориш, значи и Боромир го е видял. Отричаш ли?

Фродо не отговори.

- Тъй! - продължи Фарамир. - Щом е така, искам да узная повече за него; каквото засяга Боромир, засяга и мен. Както разказват старите легенди, Исилдур бил убит от оркска стрела. Но оркските стрели са безброй и Боромир Гондорски не би сметнал една от тях за съдбовен знак. Ти ли носеше този предмет? Скрит е, казваш, но дали сам не си решил да го укриеш?

- Не, не е мое решението - отвърна Фродо. - Той не ми принадлежи, не принадлежи на никой смъртен, бил той велик или нищожен, ала ако някой би имал право да го поиска, това е Арагорн, син на Араторн, за когото споменах, водачът на нашия Отряд от Мория до Раурос.

- Защо той, а не Боромир, принц на Града, основан от синовете на Елендил?

- Защото Арагорн е пряк потомък по бащина линия на самия Исилдур, син на Елендил. И мечът, който носи, е принадлежал на Исилдур. Изумен шепот се надигна над веригите от мъже. Неколцина високо извикаха;

- Мечът на Елендил! Мечът на Елендил се връща в Минас Тирит! Велика вест!

Но нито една черта не трепна по лицето на Фарамир.

- Може би - каза той.- Ала една тъй голяма претенция се нуждае от потвърждение и ще искаме явни доказателства, преди Арагорн да дойде в Минас Тирит. Преди шест дни, когато потеглих, още не бе дошъл нито той, нито някой друг от вашия Отряд.

- Боромир приемаше претенциите му - каза Фродо. - Всъщност, ако беше тук, Боромир щеше да отговори на всичките ти въпроси. И след като още преди много дни той бе стигнал Раурос, а после възнамеряваше да потегли право към вашия град, навярно ще узнаеш отговорите веднага след завръщането си. Той знаеше моята роля в Отряда, както и всички останали, защото сам Елронд от Имладрис ми я отреди пред целия Съвет. С тази задача идвам из тия земи, но нямам право да я разкривам комуто и да било извън Отряда. При все това никой от хората, твърдящи, че се борят с Врага, не би сторил добро, ако ми попречи.

Каквото и да изпитваше Фродо, гласът му звучеше гордо и Сам одобрително кимна, но Фарамир не бе задоволен.

- Тъй! - изрече той. - Предлагаш ми да си гледам работата и да се върна у дома, а теб да пусна на воля. Като се върне, Боромир ще разкаже всичко. Като се върне, казваш! Бяхте ли приятели с Боромир?

В паметта на Фродо ярко изпъкна споменът за нападението на Боромир и той се поколеба за миг. Бдителният поглед на Фарамир стана още по-твърд.

- Боромир бе храбър боец от нашия Отряд - бавно произнесе Фродо. - Да, лично аз му бях приятел.

Фарамир зловещо се усмихна.

- Значи би те наскърбила вестта, че Боромир е мъртъв?

- Наистина би ме наскърбила - отвърна Фродо. Сетне зърна изражението в очите на Фарамир и гласът му се заплете. - Мъртъв? Да не би да искаш да кажеш, че той *наистина* е мъртъв и ти го знаеш? Мъчиш се да ме оплетеш, шегуваш се, нали? Сигурно искаш да ме провериш с лъжовни вести?

- Дори и орк не бих оплел с лъжовни вести - каза Фарамир.

- Добре тогава, как е загинал и откъде го знаеш? Нали казваш, че никой от Отряда не е пристигнал в града, преди да потеглите.

- Колкото до това как е загинал, надявах се да узная от неговия приятел и спътник.

- Но той бе жив, здрав и могъщ, когато се разделихме. И доколкото знам, още е жив. Макар, разбира се, не една опасност да дебне из света.

- Вярно, много са - промълви Фарамир - и не на последно място е предателството. През целия този разговор Сам усещаше как в душата му все по-мощно се надигат нетърпение и гняв. Последните думи не можеше да понесе -

изскочи насред кръга и бързо закрачи към господаря си.

- Да ме прощавате, господин Фродо - каза той, - ама тук вече надхвърлихме мярката. Той няма право да ви говори така. След всички тия изпитания, дето ги преминахте и за негово добро, и заради всички тия големи човеци, че и заради всички останали. Виж какво, Военачалник! - Той решително застана срещу Фарамир с ръце на кръста и се намръщи, сякаш разговаряше с млад хобит, който опитва да му пробута „врели-некипели" (според собствения му израз) по повод посещението си в узряла овощна градина. Мъжете наоколо замърмориха, но по лицата им цъфнаха усмивки - не бяха виждали досега такова нещо: Военачалникът им да седи на земята, очи в очи с разкрачения, кипнал от гняв хобит. - Виж какво! Накъде искаш да изкараш нещата? Дай да се разберем, преди да са ни налетели всичките орки от Мордор! Ако мислиш, че моят господар е убил онзи Боромир и е избягал, значи нямаш мозък! Ама хайде, кажи го, че да свършваме. А после ни извести какво смяташ да правиш. Жалко само, че народ, дето се хвали, че се бие с Врага, не може да остави другите да си свършат работата както трябва, без да им се меша. Ако Онзи можеше да те види сега, щеше да е страшно доволен. Щеше да помисли, че си е намерил нов приятел, тъй да знаеш.

- Кротко! - изрече Фарамир, без да се гневи. - Недей да изпреварваш господаря си, който е по-разсъдлив от теб. И без чужди съвети знам каква опасност ни дебне. Но дори сега ще отделя малко време, за да отсъдя справедливо в това трудно дело. Ако бях прибързан като теб, отдавна да съм ви съсякъл. Защото имам заповед да избивам всички, които заваря в тия земи без разрешение от Гондор. Но аз не погубвам безцелно ни човек, ни звяр, а и когато се налага, върша го неохотно. Не обичам и да говоря напразно. Тъй че можеш да се успокоиш. Сядай до господаря си и мълчи.

Изчервеният Сам се тръшна на земята. Фарамир отново се обърна към Фродо.

- Питаш откъде знам, че синът на Денетор е загинал. На много криле летят смъртните вести. *Нощта често носи вест на ближните,* казва поговорката. Боромир е мой брат. - По лицето му пробяга скръбна сянка. - Спомняш ли си нещо по-особено от снаряжението на Боромир?

Фродо помисли малко - боеше се от нов капан и се питаше накъде ли ще избие разговорът в края на краищата. Едва бе успял да спаси Пръстена от горделивата десница на Боромир, и не знаеше каква участ го чака сега сред толкова войнствени и силни мъже. Ала в душата си усещаше, че макар по външност много да прилича на брат си, Фарамир е по-самоотвержен, по-суров и мъдър.

- Спомням си, че Боромир носеше рог - промълви той най-сетне.

- Добре си спомняш и сигурно наистина си го срещал - каза Фарамир. - Щом е тъй, навярно можеш да си го представиш - огромен рог от див източен бик, обкован със сребро и изписан с древни букви. От много поколения най-големият син в нашия род носи този рог; казват, че ако засвири в тежък час където и да било в пределите на древното Гондорско кралство, гласът му не ще заглъхне безответен. Пет дни преди да потегля на този поход, значи преди единадесет дни, приблизително по това време на деня, чух зова на онзи рог - той сякаш долиташе откъм север, но бе неясен, като че отекваше само в мислите ми. Двамата с баща ми го сметнахме за зла поличба, защото нямахме вести за Боромир, откакто замина, и никой от стражите по границите не го бе виждал да минава. А на третата нощ ме споходи ново и още по-странно знамение. По мръкнало седях край водите на Андуин сред

здрача под бледата млада луна и гледах вечния бяг на течението, печално нашепваха тръстиките. Тъй бдим ние без отдих срещу бреговете на Осгилиат, който враговете са овладели отчасти и нахлуват оттам да опустошават земите ни. Но през онази нощ целият свят спеше в среднощния час. Сетне видях, или ми се стори, че виждам, как по водата плава сред сиво сияние чудновата малка лодка с висок нос, без гребец и кърмчия. Благоговеен страх ме обзе, защото я обгръщаше блед светлик. Но аз се изправих, закрачих към брега и нагазих в течението, защото нещо ме влечеше натам. Тогава лодката възви към мен, поспря се и бавно проплава досами ръцете ми, ала не дръзнах да я докосна. Бордовете й затъваха дълбоко, сякаш бе тежко натоварена, и когато мина пред погледа ми, зърнах, че почти догоре я запълва бистра вода, от която долиташе сиянието; обгърнат в тая вода лежеше заспал воин. Пречупен меч тегнеше на коленете му. Много рани съзрях по снагата му. Това бе Боромир, моят брат - мъртъв. Познах снаряжението, меча, любимото му лице. Едно само не видях - рога му. Едно само не бях виждал - прекрасния пояс на кръста му, изтъкан сякаш от златни листа. *„Боромир!* - провикнах се. - *Где е рогът ти? Загде си се упътил? О, Боромир!"* Ала той отмина. Лодката се завърна в течението и блещукайки, потъна в нощта. На сън приличаше, ала не бе сън, защото не се събудих. Вече не се съмнявам, че е загинал и се е спуснал по Реката към Морето.

- Уви! - въздъхна Фродо. - Това наистина е бил Боромир, такъв, какъвто го знаех. Златният пояс му бе подарен в Лотлориен от Владетелката Галадриел. Тя сама ни облече в сивите елфически одежди, които виждаш. От същата изработка е и тази брошка.

Той докосна сребристозеления лист, който закопчаваше плаща на шията му, Фарамир се вгледа отблизо.

- Прекрасна е - каза той. Да, същата изработка. Значи сте минали през земите на Лориен? Лаурелиндоренан са ги наричали в древни времена, ала отдавна вече лежат нейде извън човешкото познание - тихичко добави той и с ново изумление в очите огледа Фродо. -Сега започвам да разбирам много от странностите ти. Няма ли да ми кажеш нещо повече? Горчива е мисълта, че Боромир е загинал на прага на родния край.

- Казах всичко и повече не мога да добавя - отвърна Фродо. - Макар че разказът ти ме изпълва със зли предчувствия. Мисля, че си зърнал само видение, някаква сянка на минало или бъдно злощастие. Освен ако наистина е било лъжовна хитрина на Врага. Виждал съм лицата на прекрасни древни бойци, потънали в сън дълбоко под водите на Мъртвите блата, или поне така ги показваше злокобното му изкуство.

- О, не, не бе тъй - каза Фарамир. - Та нали неговите дела изпълват душата с ненавист, а в моята имаше само скръб и жалост.

- И все пак, как би могло да се случи наяве нещо подобно? - запита Фродо. - Никой не може да пренесе лодка от Тол Брандир през каменистите хълмове, а Боромир възнамеряваше да потегли към дома през Ентомил и полята на Рохан. Пък и как би пресякла лодката огромните пенести водопади, та била тя и пълна с вода, без да потъне в кипналите езера?

- Не знам - промълви Фарамир. - Но откъде е тази лодка?

- От Лориен. С три такива лодки се спуснахме по Андуин до Водопада. Те също са елфическа изработка.

- Минал си през Незнайната страна - каза Фарамир, - ала, изглежда, не разбираш нейната мощ. Срещне ли се с Господарката на магията, живееща в Златната гора, човек може да очаква странни събития. Опасно е за простосмъртните да прекрачват отвъд света на нашето Слънце и откакто свят светува, малцина са се завърнали оттам непроменени, така разказват преданията. *Боромир, о, Боромир!* - провикна се той. - *Какво ти е казала тя, Владетелката, що не умира? Какво е видяла? Какво е трепнало в сърцето ти тогава? Защо ли си минал през Лаурелиндоренан, вместо да препуснеш в утрото към дома по свой път, с жребците на Рохан?*

Сетне той отново се обърна към Фродо и пак заговори със спокоен глас:

- Досещам се, че можеш да отговориш нещичко на тия въпроси, Фродо, син на Дрого. Но не тук и не сега може би. А за да не упорствуваш в убеждението, че ти разказвам видение, чуй що ще ти река. Рогът на Боромир най-сетне се завърна - наяве, а не насън. Завърна се, ала разцепен, като от секира или меч. Парчетата достигнаха брега поотделно: едното бе намерено на север, сред тръстиките под устието на Ентомил, където се спотайваха гондорски съгледвачи; един боец, изпратен със задача по реката, откри второто да се носи по течението. Странни случайности, ала, както казват, злодейството се разкрива рано или късно. И сега рогът на първородния син лежи, съсечен на две, в скута на Денетор, който седи на високия си трон и чака вести. Нищо ли не можеш да ми кажеш за това, как е бил разцепен?

- Не, не знаех за това - каза Фродо. - Но денят, когато си чул неговия зов, ако пресмяташ правилно, е бил и денят на раздялата, в който двамата със слугата ми напуснахме Отряда. А сега разказът ти ме изпълва с уплаха. Ако тогава Боромир е бил връхлетян от беда и е погубен от вражески меч, трябва да се боя, че и останалите ми спътници са загинали. А те ми бяха роднини и приятели. Няма ли да отхвърлиш съмненията и да ме пуснеш? Натежал съм от умора, скръб и страх. Но преди и аз да падна под меча, имам що да сторя или поне да се опитам. Още по-наложително е да бързам, ако от цялата задруга сме останали само ние, двамата полуръстове. Върни се, Фарамир, Храбри Военачалнико на Гондор, и защитавай града си, додето имаш сили, а мене пусни накъдето ме води съдбата.

- Не намирам утеха в разговора ни - каза Фарамир, - ала ти навярно извличаш от него повече страхотии, отколкото е редно. Кой е пременил Боромир като за погребение, ако не го е споходил народът на Лориен? Едва ли ще са орките или слугите на Безименния. Струва ми се, че все ще е останал жив някой от Отряда ви. Но каквото и да се е случило из Северния предел, вече не се съмнявам в тебе, Фродо. Ако дните на изпитания са ми дали поне малко проницателност за човешките слова и лица, значи мога да се догаждам и за полуръстовете! Макар че, тук той се усмихна, има нещо странно в тебе, Фродо, прилика с елфите може би. Но в думите, що споделихме, се крие много повече, отколкото мислех в началото. Сега би следвало да те отведа в Минас Тирит да отговаряш пред Денетор и се полага да платя с главата си, ако сегашният ми избор се окаже гибелен за моя град. Тъй че не ще реша прибързано що да сторя. Ала трябва незабавно да се махаме оттук.

Той скочи на нозе и даде нареждания. Струпаните наоколо мъже мигом се разделиха на групички и се пръснаха насам-натам, чезнейки бързо в сенките на скали и дървета. Скоро останаха само Маблунг и Дамрод.

- А сега вие, Фродо и Самознай, ще дойдете с мен и стражата ми - каза Фарамир. - Не можете да продължите на юг покрай пътя, ако такава е била целта ви. Той ще е опасен за няколко дни, а след днешния набег ще го наглеждат още по-бдително. Пък и мисля, че поне днес не ще стигнете далече - изморени сте. Ние също. Сега отиваме към едно наше скривалище, дотам няма и десет мили. Засега орките и съгледвачите на Врага не са го открили, а и да го открият, за дълго можем да го удържим против цяла армия. Там можем заедно да полегнем и отпочинем. На заранта ще реша какво да сторя, та да е най-добре и за мене, и за вас.

На Фродо не му оставаше нищо друго, освен да се съгласи с тази молба или заповед. Във всеки случай за момента това изглеждаше най-разумно, тъй като набегът на гондорците правеше пътешествието из Итилиен по-опасно от когато и да било.

Потеглиха незабавно - Маблунг и Дамрод вървяха малко по-напред, Фарамир, Фродо и Сам крачеха подир тях. Като минаха покрай отсамния бряг на потока, където се бяха къпали хобитите, те прегазиха потока, изкатериха се по дългия склон и навлязоха в зелените сенки на гористата местност, която плавно слизаше на запад. Крачеха бързо - доколкото можеха да издържат хобитите - и разговаряха със сподавен шепот.

- Прекъснах беседата - каза Фарамир - не само защото времето не чака, както ми напомни уважаемият Самознай, но и защото взехме да наближаваме въпроси, които е по-добре да не се обсъждат открито пред многобройни слушатели. Това бе причината да предпочета темата за брат ми и да прескоча *Злото на Исилдур.* Ти не бе откровен докрай, Фродо.

- Не съм изрекъл лъжа, а от истината казах каквото можех - отвърна Фродо.

- Не те упреквам - каза Фарамир. - Изпаднал в затруднение, ти, струва ми се, говори изкусно и мъдро. Но аз узнах или се досетих от словата ти за много повече, отколкото бе изречено. Не сте се обичали с Боромир, или поне не сте се разделили като приятели. И ти, а предполагам и драгият Самознай, сте понесли някаква неправда. Колкото до мен, аз го обичах от все сърце и с радост бих отмъстил за гибелта му, ала го познавах добре. *Злото на Исилдур...* бих дръзнал да предположа, че тъкмо *Злото на Исилдур* е лежало помежду ви и е станало повод за раздори във вашия Отряд. Явно става дума за някакво безценно наследство, а ако вярваме на мъдростта от древните легенди, подобни неща не носят мир между съюзници. Е, близо ли съм до истината?

- Близо - отвърна Фродо, - но не съвсем. В Отряда нямаше раздори, макар да имаше съмнение - съмнение кой път да поемем отвъд Емин Муил. Ала както и да е, мъдростта от древните легенди ни учи колко опасни са прибързаните слова относно... относно наследствата.

- А, значи е както си мислех: имал си неприятности само с Боромир. Той е искал да отнесе онзи предмет в Минас Тирит. Уви! Несправедливата съдба е запечатала устните на онзи, който го е видял последен, и не ми дава да узная от теб онова, що копнея да науча: какво е изпълвало сърцето и мислите му в сетните часове. Не знаем дали е сгрешил, или не, ала в едно съм уверен: загинал е достойно, в името на нещо добро. Лицето му бе прекрасно като никога досега. Но чуй, Фродо, отначало те притисках настоятелно за Злото на Исилдур. Прости ми! Неразумно бе в подобен час и на такова място. Нямах време за размисъл. Излязохме от тежка битка и в ума ми тегнеха предостатъчно грижи. Но колкото

повече разговаряхме, толкова повече се доближавах до истината и затова нарочно се отклонявах. Трябва да знаеш, че Владетелите на града са запазили много от древните знания, без да ги разкриват пред света. Нашият род не е пряко свързан с Елендил, макар в жилите ни да тече нуменорска кръв. Броим родословието си от Мардил, верния наместник, който управлявал от името на краля, когато той потеглил на бой. Онзи крал - Еарнур, последен от рода на Анарион и без наследници - вече не се завърнал. И макар това да е било преди много човешки поколения, от онзи ден насетне наместниците управляват града. Спомням си как като момчета двамата с Боромир изучавахме преданията за нашите прадеди и историята на града. Той вечно се ядосваше, че баща му не е крал. „Колко века са нужни, за да превърнат наместника в крал, ако кралят не се завръща?" - питаше той. „Може би само няколко години на други, не тъй царствени места - отвръщаше баща ни. - В Гондор не ще стигнат и десет хиляди години." Уви! Бедният Боромир. Това не ти ли подсказва нещичко за него?

- Подсказва ми - отвърна Фродо. - И въпреки това той винаги се отнасяше с почит към Арагорн.

- Не се съмнявам. Ако е бил убеден в правата на Арагорн, както казваш, той би го почитал безкрайно. Но това е било преди критичния момент. Още не са били достигнали Минас Тирит, нито пък са били съперници в бойната слава. Но аз се отклонявам. Ние, от рода на Денетор, по древна традиция изучаваме голяма част от някогашните знания и дори нещо повече, в съкровищниците ни се съхраняват безброй книги и писмена върху съсухрени пергаменти, върху камък, върху сребърни и златни листа, надписи на разни езици и с разни букви. Някои от тях са неразгадаеми; колкото до останалите - малцина изобщо ги разгръщат. Аз мога да поразчета нещичко, защото съм изучавал премъдростите. Сивия странник ни донесе тия летописи. За пръв път го видях, когато бях дете, а сетне той намина още два-три пъти.

- Сивия странник? - обади се Фродо. - Имаше ли име?

- Наричахме го по елфически Митрандир и той бе доволен - отвърна Фарамир. - *Много са имената ми в разни страни* - казваше той. - *Митрандир сред елфите, Таркун за джуджетата; Олорин бях на младини в забравения Запад, на Юг -- Инканус, на Север - Гандалф; на Изток не ходя.*

- Гандалф! - възкликна Фродо. - Така си и мислех. Гандалф Сивия, най-скъп измежду всички съветници. Водач на нашия Отряд. Загубихме го в Мория.

- Загубили сте Митрандир! - промълви Фарамир. - Вижда се, че зла съдба е преследвала задругата ви. Не е за вярване, че тъй мъдър вълшебник като него и тъй могъщ - не едно чудо е сторил сред нас - може да загине и толкоз много знания да се изгубят от света. Сигурен ли си, да не би просто да ви е напуснал, потегляйки накъдето желае?

- Уви, да! - каза Фродо. - Видях как рухна в бездната.

- Виждам, че тук се крие някаква славна и страховита история - каза Фарамир. - Може би ще ми я разкажеш довечера. Сега се догаждам, че този Митрандир е бил нещо повече от хранител на премъдрости - движеща сила за великите дела на нашето време. Ако бе сред нас да ни просвети в загадъчните слова от съня, щеше да ни ги изясни, без да пращаме вестоносец. Ала може би нямаше да склони, тъй че навярно съдбата е тласнала Боромир по дългия път. Митрандир никога не ни говореше за бъдното, нито пък разкриваше целите си. Не знам как получи от

Денетор разрешение да надникне в тайните на нашата съкровищница и покрай него узнах нещичко, когато бе склонен да ме учи (а това бе рядко). Той вечно диреше и ни разпитваше най-вече за Великата битка сред равнината Дагорлад в покрайнините на Гондор, когато бил низвергнат Онзи, чието име не изричаме. Жадно се вслушваше в преданията за Исилдур, макар че малко можехме да кажем за него; така и не знаем със сигурност какъв е бил краят му. - Гласът на Фарамир се сниши до шепот. - Но поне едно узнах, или по-скоро се досетих, и оттогава насетне укрих тайната в сърцето си: че Исилдур е взел нещо от десницата на Безименния, преди да си замине от Гондор и вече никога да не се яви сред смъртните. Тук, мисля, бе отговорът на въпросите на Митрандир. Ала по онова време изглеждаше, че въпросът засяга само търсачите на древни познания. Даже когато обсъждахме загадъчните слова от съня, не помислих, че *Злото на Исилдур* е именно този предмет. Защото според единствената легенда, която знаем, Исилдур бил издебнат от засада и пронизан от оркски стрели, а Митрандир не ми е казал нещо повече. Още не мога да се досетя какъв е бил в действителност този Предмет, ала трябва да е нещо, надарено с древна мощ и заплаха. Злокобно оръжие навярно сътворено от Мрачния владетел. Ако е можело да донесе надмощие в сраженията, готов съм да повярвам, че Боромир - горд и безстрашен, нерядко прибързан, вечно копнеещ за победата на Минас Тирит (а следователно и за собствената си слава) - може да е изпаднал в изкушение пред желанието за този предмет. Уви, защо ли тръгна на тази мисия! Мен трябваше да изберат баща ми и старейшините, но той сам се предложи като първороден и най-юначен (прав бе в това) и не позволи да го задържат. Но ти не се бой вече! Не бих взел този предмет дори да се търкаляше край пътя. Дори да загиваше Минас Тирит и аз единствен да можех да го спася, замахвайки с оръжието на Мрачния владетел за благото на града и за своя прослава. Не, не ме блазни такъв триумф, Фродо, сине на Дрого.

- И Съветът не се поблазни - отвърна Фродо. - Нито пък аз. Не би трябвало да имам нищо общо с подобни дела.

- Колкото до мен - каза Фарамир, - бих искал да видя как Бялото дърво отново разцъфва сред кралския двор, как се завръща Сребърната корона и мир се възцарява в Минас Тирит, възвърнал си древното име Минас Анор, облян от светлина, висок и прекрасен като кралица над кралиците - не господарка на безбройни роби, не, не дори блага владетелка на доброволни роби. Войната трябва да продължи, докато браним живота си от рушителя, готов да погълне всичко на света, но аз не обичам лъскавия меч заради туй, че е остър, нито стрелата заради бързия полет или боеца заради славата. Обичам само онуй, що бранят - града на Нуменорските мъже; и искам всички да го обичат заради паметта, красотата, древната история и днешната мъдрост. Не да се боят, а да се прекланят с трепет като пред достоен и мъдър старец. Затуй не се бой от мен! Не настоявам да ми кажеш друго. Не те питам дори дали съм близо до истината. Но ако ми се довериш, може би ще успея да ти дам съвет в трудната мисия, каквато и да е тя... да, и дори да ти помогна.

Фродо не отговори. Едва удържаше копнежа да подири помощ и съвет, да разкаже на този сериозен млад мъж, чийто слова изглеждаха тъй мъдри и прекрасни, всичко, що изпълваше мислите му. Но нещо го удържа. В сърцето му тегнеха страх и скръб - ако, както изглеждаше, единствено двамата със Сам бяха оцелели от Деветте пътници, значи той и само той опазваше тайната на мисията.

По-добре да прекали с недоверието, отколкото да изрече прибързани слова. А и споменът за Боромир, за чудовищната промяна, към която го бе тласнало изкушението на Пръстена, изплуваше ярко в паметта му, колчем погледнеше Фарамир и чуеше гласа му - не си приличаха двамата и все пак имаха толкова общи черти.

Известно време вървяха мълчаливо като сивозелени сенки под вековните дървета и изпод нозете им не долиташе нито звук; безброй птици пееха над тях и слънцето проблясваше по лъскавата стряха от тъмни листа във вечнозелените гори на Итилиен.

Макар да не взе участие в разговора, Сам чу всичко; и същевременно острият му хобитов слух долавяше тихите горски звуци наоколо. Бе забелязал едно - че в целия разговор нито веднъж не изплува името на Ам-гъл. Радваше се, макар да предчувствуваше, че ще е прекалена надеждата вече никога да не го чуе. Скоро откри още нещо - ако и да вървяха сами, наблизо имаше още много хора; не само Дамрод и Маблунг изникваха и чезнеха в сенките напред, от двете им страни имаше и други, всички устремени по тайните си пътеки към някое уречено място.

Веднъж се озърна ненадейно назад, сякаш тръпки по кожата му подсказаха, че го наблюдават - и му се стори, че зърна за миг дребна черна фигурка да се скрива зад един дънер. Отвори уста да каже нещо и пак я затвори. „Не съм сигурен - рече си. - И защо да напомням за дъртия негодник, щом са решили да го забравят? Де да можех и аз!"

Продължиха все напред, докато горичките взеха да оредяват и надолнището стана по-стръмно. Сетне завиха надясно и скоро стигнаха до една рекичка сред тясно дефиле - това бе същият поток, който далече горе изтичаше от кръглото езеро, а сега, пълноводен и бързоструен, подскачаше по камънака в дълбокото си корито, засенчено от зелени дъбове и тъмни чемшири. Като се огледаха на запад, видяха долу сред светла мараня низини и просторни ливади, а в далечината блестяха под залязващото слънце широките води на Андуин.

- Уви, тук трябва да постъпя неучтиво - каза Фарамир. - Надявам се да простите на онзи, който досега сам нарушаваше заповедите си в името на гостоприемството и нито ви съсече, нито ви върза. Но имаме нареждане ни един чужденец, та бил той и от роханците, що се бият заедно с нас, да не види пътеката, по която ще минем сега. Трябва да ви вържа очите.

- Както искаш - отвърна Фродо. - При нужда дори и елфите постъпват така; с вързани очи прекосихме границите на прекрасната Лотлориен. Джуджето Гимли се докачи от това, но хобитите го приеха безропотно.

- Мястото, където ви водя, не е чак толкова прекрасно - каза Фарамир. - Но се радвам, че приемате доброволно, а не насила.

Той подвикна тихичко и изниквайки от дърветата, Маблунг и Дамрод тутакси се върнаха към него.

- Вържете очите на тези гости - нареди Фарамир. - Нека да е сигурно, но без да им причинява болка. Не им връзвайте ръцете. Те ще дадат дума да не надзърнат. Бих им се доверил сами да си затворят очите, ала клепачите премигват, щом нозете се препънат. Водете ги внимателно, да не стъпят накриво.

Двамата стражи привързаха очите на хобитите със зелени шалове и придърпаха качулките им почти до устата; после бързо ги хванаха за ръце и поеха напред. За тази последна миля от пътя Фродо и Сам не разбраха почти

нищо, можеха само да се досетят слепешката. След малко усетиха, че слизат по стръмна пътека; скоро тя се стесни дотолкова, че трябваше да крачат в колона по един, а раменете им се триеха и от двете страни в каменни стени; пазачите ги направляваха изотзад, положили тежки десници на плещите им. Сегиз-тогиз стигаха до неравни места, тогава мъжете ги повдигаха за малко, сетне отново ги пускаха на земята. През цялото време шумът на забързаните води оставаше отдясно и звучеше все по-силно и по-наблизо. Най-после спряха. Маблунг и Дамрод вихрено ги завъртяха няколко пъти и те изгубиха всякакво чувство за ориентация. Изкачиха се малко по-нагоре; стори им се, че захладня и шумът на потока отслабна. После здрави ръце ги вдигнаха и ги понесоха надолу по дълги стъпала, покрай някакъв завой. Изведнъж пак чуха водата, сега тя гръмко се плискаше и бучеше. Сякаш ги бе обкръжила от всички страни и те усетиха как се сипе на капки по ръцете и бузите им. Накрая отново ги оставиха на крака. Постояха малко така, изпълнени с лека боязън, с превързани очи, без да знаят къде са; никой не проговори.

После съвсем близо зад тях се раздаде гласът на Фарамир:

- Нека видят!

Шаловете се дръпнаха от очите им, качулките паднаха назад, хобитите премигаха и ахнаха от изумление.

Стояха на влажен под от излъскан камък, пред прага на грубо изсечена скална арка, а зад тях зееше мрачен отвор. Но отпред висеше ефирна водна завеса - толкова близо, че Фродо можеше да я докосне с протегната ръка. Тя бе обърната на запад. Оттатък полегатите лъчи на залязващото слънце падаха върху нея и червената светлина се пречупваше в безброй искрици с непрестанно променящ се цвят. Сякаш стояха пред прозореца на някаква елфическа кула, прикрит със завеса, изплетена от злато и сребро, рубини, сапфири и аметисти, пламнали от хладен огън.

- Поне в едно ни провървя, пристигаме тъкмо навреме, за да ви възнаградим за търпението - каза Фарамир. - Това е Прозорецът на залеза, Хенет Анун - най-прекрасният от всички водопади на буйноструйната Итилиен. Малцина чужденци са го виждали някога. За жалост тук няма кралски палати, които да му подхождат по великолепие. Влезте и вижте!

Още преди да довърши, слънцето залезе и пламъците сред водите помръкнаха. Обърнаха се и минаха под ниската, заплашителна арка. Мигом се озоваха в просторна, грубо изсечена зала с неравен свод. Няколко факли хвърляха дрезгава светлина по лъскавите стени. Тук вече се бяха събрали мнозина мъже. Останалите продължаваха да пристигат по двама-трима през тясна и тъмна вратичка в единия край. Когато очите им привикнаха с полумрака, хобитите видяха, че пещерата е много по-широка, отколкото бяха предполагали, и е запълнена с обилни запаси от оръжие и храна.

- Е, това е нашето убежище - каза Фарамир, - Не е кой знае колко удобно, но тук можете спокойно да пренощувате. Поне е сухо и макар да няма огън, храна се намира в изобилие. Някога водата минавала през тази пещера и изтичала през арката, ала древните каменоделци отклонили течението горе из клисурата и насочили потока от надвисналите скали към двойно по-висок водопад. Сетне зазидали всички проходи към тая пещера, та да не прониква ни вода, ни нещо друго... всички освен един. Сега са останали само два изхода - онзи коридор, по

който ви преведохме със завързани очи, или Водната завеса, през която се стига до дълбока скална чаша, изпълнена с каменни ножове. Почивайте сега, докато приготвим вечерята.

Отведоха хобитите в един ъгъл и им предложиха, ако желаят, да полегнат на нисък одър. Междувременно домакините се разшетаха из пещерата тихо и бързо, но без суетене. Вдигнаха облегнатите край стените леки маси, подпряха ги на дървени магарета и наслагаха приборите. Повечето от тях бяха простички и без орнаменти, ала изработени майсторски и с чувство за красота: гладки и чисти кръгли блюда, паници и чинии от гледжосана кафява глина и полирано чемширово дърво, Тук-там се мяркаше чаша или поднос от излъскан бронз; на най-вътрешната маса, пред стола на Военачалника, сложиха бокал от чисто сребро.

Фарамир се разхождаше между хората си и тихичко разпитваше всеки новодошъл. Някои се връщаха след преследването на южняците; други, оставени като съгледвачи край пътя, пристигнаха последни. Изясни се съдбата на всички южняци, само за грамадния мумак никой нищо не можеше да каже. Не се забелязваше движение на неприятеля; нито един оркски шпионин не се мяркаше наоколо.

- Нищо ли не видя, нищо ли не чу, Анборн? - запита Фарамир последния от хората си.

- Ами... нищо, господарю - отвърна боецът. - Поне орки не видях. Но ми се стори, че зърнах нещо чудновато. Вече бе настанал гъстият здрач, сред който очите виждат всичко по-голямо, отколкото трябва. Та може и да е било обикновена катерица. (Тук Сам наостри уши.) Но и тъй да е, значи черна катерица, а опашка не видях. Досущ като сянка се плъзна по земята и щом наближих, хлътна зад един дънер и се изкатери нагоре тъй бързо, както само катериците умеят. Ти си ни наредил да не избиваме безцелно дивите зверове, а пък то не изглеждаше нето друго, тъй че не пуснах стрела. Бездруго бе прекалено тъмно за стрелба и съществото се изгуби за миг в здрача сред листата, Постоях малко, защото ми се видя чудно, сетне побързах насам, Причу ми се, че оная твар засъска по мен от високото, щом обърнах гръб. Може да е било голяма катерица. В сянката на Безименния навярно някои зверове от Мраколес са взели да скитосват и по нашите гори. Разправят, че там имало черни катерици.

- Навярно - съгласи се Фарамир. - Но ако е вярно, туй ще е зла поличба. Не щем бегълци от Мраколес в Итилиен.

На Сам му се стори, че при последните думи той стрелна с поглед хобитите. Премълча и за известно време двамата с Фродо лежаха по гръб, загледани в светлината на факлите, а мъжете подтичваха насам-натам и разговаряха шепнешком. Сетне дрямката ненадейно налегна Фродо.

Сам се бореше със себе си, люшкаше се ту към една мисъл, ту към друга. „Може да е добър човек - помисли той, - а може и да не е. Меден език често крие черно сърце. - Той се прозина. - Цяла седмица мога да спя и хич няма да ми е зле. Пък и каква полза да стоя буден, като съм сам сред толкова много от Големите хора? Никаква, Сам Майтапер, но, така или иначе, ще трябва да бодърствуваш." И той успя някак да се пребори със съня. Светлината пред входа на пещерата помръкна, сивата завеса на водопада се заличи и изчезна в прииждащите сенки. А песента на водата продължаваше, без да променя мелодията си, сутрин, вечер, нощем. Тя мълвеше и нашепваше за сън. Сам притисна очи с кокалчетата на

юмруците си.

Запалиха нови факли. Отпушиха бъчва вино. Избиха дъната на бурета с провизии. Неколцина мъже носеха вода от водопада. Други плакнеха ръцете си в легени. Донесоха на Фарамир широка медна купа и бял пешкир да се измие.

- Събудете гостите и им дайте вода - каза той. - Време е за вечеря.

Фродо седна, прозина се и се протегна. Сам, непривикнал да го обслужват, изгледа с лека изненада високия мъж, който се приведе да му поднесе леген с вода.

- Ако обичате, оставете го на земята, благодарни господине! - каза той. - По-удобно ще е и за вас, и за мен.

Сетне той смая и развесели бойците, като топна глава в хладната вода и си наплиска врата и ушите.

- Такъв ли е обичаят във вашата страна, да си миете главите преди вечеря? - запита мъжът, който обслужваше хобитите.

- Не, преди закуска го правим- отвърна Сам. - Но за недоспалия малко хладна вода по врата е като дъжда за спаружена маруля. Готово! Сега ще мога да издържа буден поне докато похапна малко.

Отведоха ги да седнат до Фарамир - за столове им служеха бъчонки, покрити с кожи и доста по-високи от пейките на хората, за да се чувстват удобно. Преди да започнат вечерята, Фарамир и всичките му бойци се обърнаха за миг и безмълвно погледнаха на запад. Фарамир направи знак на Фродо и Сам да сторят същото.

- Винаги правим така - каза той, когато седнаха, - гледаме към Нуменор, който е съществувал, към отвъдния Елфодом, който съществува, и към онова, що е оттатък Елфодом и винаги ще съществува. Вие нямате ли подобен обичай, когато сядате на трапеза?

- Не - отвърна Фродо и се почувствува удивително простоват и невъзпитан. - Но ако сме гости, покланяме се на стопанина, а след трапезата ставаме и му благодарим.

- И ние правим така - каза Фарамир.

След толкова дълго скитане и лагеруване, след толкова дни из безлюдните пущинаци, вечерята бе истинско пиршество за хобитите - те пиеха прохладно и ароматно бледозлатисто вино, с измити ръце и чисти ножове и чинии ядяха хляб и масло, солено месо, сушени плодове и чудесно червено сирене. И двамата не отказваха каквото им се поднасяше за втори, че и за трети път. Виното заигра из вените на морните им ръце и нозе, изпълни ги с радост и на душите им олекна както никога досега, откак бяха напуснали Лориен.

Когато всичко свърши, Фарамир ги отведе към една ниша в дъното на пещерата, отчасти закрита със завеси, донесоха им стол и две табуретки. В една вдлъбнатина на скалата светеше глинена лампичка.

- Може скоро да ви се доспи - каза той, - особено на добрия Самознай, който не мигна преди вечеря: не знам от мен ли се опасяваше, или се боеше да не нащърби острието на благородния си глад. Но не е хубаво да се спи веднага след трапезата, особено подир дълги пости. Хайде да си побъбрим. Сигурно има какво да разправите за пътешествието си от Ломидол дотук. А и вие навярно ще искате да узнаете туй-онуй за нас и за земите, в които сте попаднали. Разкажете ми за моя брат Боромир, за стария Митрандир и за прекрасния народ на

Лотлориен.

Дрямката на Фродо се бе разсеяла и той охотно би си побъбрил. Но макар да се бе отпуснал след храната и виното, все пак не бе изгубил докрай предпазливостта си. Сам сияеше от благодушие и си тананикаше, ала когато Фродо заговори, той отначало се задоволи с ролята на слушател и само от време на време дръзваше да се намеси с одобрително възклицание.

Фродо разказа много истории, ала все отклоняваше разговора от задачата на Отряда и от Пръстена и попресилваше храбрите дела на Боромир из техните премеждия с вълците от пущинака, сред снеговете под Карадас и в мините на Мория, където потъна Гандалф. Фарамир се трогна най-дълбоко от битката на моста.

- За Боромир трябва да е било мъчително да бяга от орките - каза той, - а дори и от оная злокобна твар, която наричаш Балрог... макар да е отстъпил последен.

- Той остана последен - потвърди Фродо, - Но Арагорн бе принуден да ни води. Той единствен познаваше пътя след гибелта на Гандалф. Ала ако не бе грижата за нас, по-слабите, не вярвам, че биха побягнали - и той, и Боромир.

- И може би щеше да е по-добре Боромир да загине там с Митрандир - промълви Фарамир, - вместо да продължи към участта, която го е чакала над водопада Раурос.

- Може би. А сега ми разкажи за съдбините на вашия народ - каза Фродо, отклонявайки отново разговора. - Бих искал да узная повече за Минас Итил, за Осгилиат и за многострадалния Минас Тирит. Каква надежда крепи града ви в дългата война?

- Каква надежда ни крепи? - повтори Фарамир. - Отдавна сме изгубили всякаква надежда. Ако мечът на Елендил наистина се завърне, може и да я възроди, ала не вярвам това да стори нещо друго, освен да отложи черния ден, ако не се яви и друга, нечакана помощ от елфите или хората. Ние сме погиващ народ, есенен лес без надежда за пролет. Някога Нуменорците се заселили надлъж и шир по бреговете и крайморските области на Великите земи, но повечето от тях се отдали на зло и безумие. Мнозина се съблазнили от Мрака и черните изкуства, други дремели сред безделие и охолство, а трети воювали помежду си, докато изгубили сетни сили и паднали под игото на дивите люде. Не се помни чернокнижието някога да е било практикувано в Гондор или да е изричано с почит прозвището на Безименния; древната мъдрост и красота, донесена от Запада, се съхранила за дълго сред кралството на синовете на Елендил Прекрасни, следите й се пазят и до днес. Но въпреки това Гондор сам се тласнал към упадък - постепенно изпадал в старческо слабоумие, вярвайки, че дрямка е налегнала прокудения, но не и унищожен Враг. Смъртта била вездесъща, защото, макар именно заради тоя си стремеж да били изгубили своето древно кралство, Нуменорците продължавали да копнеят за вечен и неизменен живот. Кралете издигали гробници, по-великолепни от домовете на живите, и възлюбили древните имена в родословните пергаменти повече от имената на синовете си. Бездетни владетели седели в старите замъци и разсъждавали за хералдика, съсухрени мъже замесвали чудодейни еликсири в тайни покои или разпитвали звездите от високите хладни кули. А последният крал от рода Анарион нямал наследник. Но наместниците били по-мъдри и по-честити. По-мъдри, защото сбирали силата на нашия народ сред крепките крайморски жители и жилавите планинци от Еред

Нимраис. Сключили примирие с горделивите народи от Севера, които често ни нападали - люти и храбри мъже, ала и наши далечни роднини, за разлика от дивите източни племена на жестоките Харадрими. И тъй се случило, че в дните на Сирион, Дванадесетия Наместник (а баща ми е двадесет и шестият), те ни се притекли на помощ и сред необятната шир на Паметните поля унищожили враговете, що били завладели северните ни провинции. Наричаме ги Рохирими, господари на конете, и оттогава сме им отстъпили степите на Каленардон, наричани отпосле Рохан; открай време ония области били рядко заселени. Те станали наши съюзници и винаги са ни били верни, помагали ни в тежък час и охранявали северните ни граници и Роханския пролом. Изучили каквото им харесало от нашите премъдрости и обичаи, а когато се наложи, владетелите им говорят нашия език; ала най-често се придържат към преданията и нравите на своите прадеди, а помежду си разговарят на своя Северняшки език. Обичаме ги - високите мъже и красивите жени, поравно надарени с храброст, златокоси, светлооки и силни; те ни напомнят за младостта човешка в Старите времена. Всъщност нашите мъдреци казват, че още от древността са сродни с нас, защото произхождат от същите Три човешки рода, в които се корени народът на Нуменорците; може и да не са потомци на Хадор Златокоси, Приятеля на елфите, ала в жилите им тече кръвта на ония негови синове и близки, които не се отзовали на повика му да заминат към Запада, отвъд Морето. Според нашите знания човеците се делят на три: Върховни или Западни хора, това са Нуменорците; Средни народи, Хора на залеза - Рохиримите и близките до тях племена, които още живеят из далечния Север; и Дивите, Хората на мрака. Ала както Рохиримите донякъде са заприличали на нас, напреднали са в изкуствата и благородството, така и ние сме заприличали на тях и едва ли можем вече да претендираме за титлата Върховни. Станали сме Средни, Хора на залеза, но помним, че има и друго. Днес, също като Рохиримите, обичаме храброст и бран, сякаш са ценни сами по себе си, сякаш са и забава, и цел; и макар още да смятаме, че боецът трябва да владее и други изкуства и познания, освен да върти оръжие и да посича врага, все пак почитаме воина над творците на всички останали професии. Тъй го налага днешното време. Такъв беше и брат ми Боромир - доблестен мъж, и затова го смятаха за най-достоен в Гондор. И наистина беше извънредно храбър - от много години нито един престолонаследник в Минас Тирит не е бил тъй крепък в тежък труд, тъй стремглав в сражение, не се помни и никой да е тръбил по-могъщо с Великия рог.

Фарамир въздъхна и помълча.

- Не споменахте в разказа си за елфите, сър - изведнъж събра куража да се обади, Сам. Бе забелязал, че Фарамир сякаш изпитва почит към елфите и това бе спечелило уважението на Сам и бе загладило подозренията му много повече, отколкото любезността, виното и храната.

- Прав си, драги ми Самознай - отвърна Фарамир, - защото не съм изкусен в науката за елфите. Но тук засягаш другото, по което сме се променили в своя залез от Нуменор към Средната земя. Както може би знаеш, след като Митрандир е бил ваш спътник и сте разговаряли с Елронд, Едаините, прадедите на Нуменорците, са се сражавали в първите битки рамо до рамо с елфите и за награда получили в дар средморското царство, откъдето се виждал Елфодом. Но в Средната земя през дните на мрака лукавото изкуство на Врага разделило хора и елфи, а бавните промени на времето тласкали двата народа все по-нататък по

пътищата на разлъката. Днес хората се боят от елфите и не им вярват, макар да не знаят почти нищо за тях. А ние, в Гондор, ставаме като другите, като Роханците; дори те, враговете на Мрачния владетел, отбягват елфите и с ужас нашепват за Златната гора. Ала сред нас още са оцелели малцина, които поддържат връзки с елфите когато могат, а от време на време някои тайно се промъкват към Лориен, но рядко се завръщат. Не съм от тях. Смятат за гибелно в наше време простосмъртните доброволно да посещават Древния народ. И все пак ви завиждам, че сте говорили с Бялата Владетелка.

- Владетелката на Лориен! Галадриел! - възкликна Сам; - Трябва да я видите, наистина трябва, сър. Аз съм обикновен хобит и у дома се занимавам с градинарство, сър, нали разбирате, не ме бива много за поезия... да я пиша де - може, знаете, да съчиня сегиз-тогиз някое весело стихче, но не и истинска поезия - та не ми е по силите да ви кажа какво усещам. То трябва да се пее. За тая работа търсете човек като Бързоход, Арагорн тоест, или като стария господин Билбо. Ех, ако можех да съчиня песен за нея. Прекрасна е, сър! Чудно хубава! Понякога е като огромно разцъфтяло дърво, друг път - дребна и крехка като бял нарцис. Твърда като диамант, мека като лунен блясък. Топла като слънчев лъч, хладна като скреж под звездите. Горделива и далечна като снежна планина, весела като всяко девойче, което съм срещал напролет с маргаритки в косите. Но аз само бъбря куп безсмислици и съм далеч, далеч под истината.

- Значи наистина трябва да е красива - каза Фарамир. - Гибелно прекрасна.

- Е, за *гибелното* не знам - отвърна Сам. - Чини ми се, че всеки довежда гибелта си в Лориен и я намира там, защото сам я е донесъл. Но може би имате право да я наречете гибелна - в нея има вътрешна сила. От сблъсъка с нея човек може да се пръсне на парчета като кораб, налетял на скала, или да се удави като хобит в река. Но нито скалата е виновна, нито реката. А Боро... - Той млъкна и се изчерви.

- Да? *А Боромир* искаше да кажеш, нали? - настоя Фарамир. - Накъде клонеше? Той е носел гибелта в себе си?

- Да, сър, да ме прощавате, колкото и чудесен човек да бе брат ви, ако питате мен. Но ние го надушвахме от самото начало. Аз значи наблюдавах Боромир и се вслушвах в приказките му през целия път, откакто напуснахме Ломидол - грижех се за господаря си, сигурно разбирате, без да замислям зло на Боромир - и според мен той едва в Лориен осъзна ясно онова, за което се досещах отпреди: какво иска. Още в първия миг, в който го видя, той възжела Пръстена на Врага!

- Сам! - викна Фродо поразен. За известно време се бе унесъл дълбоко в мислите си и изведнъж се откъсна от тях, но беше твърде късно.

- Божичко! - Сам пребледня, сетне пламна като божур. - Пак сгазих лука. *Щом си отвориш голямата уста, вечно забъркваш някаква каша*, честичко ми казваше Старика и с право. Леле мале, леле мале! Вижте какво, сър! - Той се обърна и застана пред Фарамир с цялата смелост, която успя да събере. - Не обръщайте във вреда на господаря това, че слугата му е чисто и просто глупак. През цялото време говорихте много красиво и ме забаламосвахте с приказки за елфи и прочие. Но *красив е онзи, който постъпва красиво,* казват по нашия край. Сега е моментът да се покажете като човек.

- Така изглежда - бавно и много тихо изрече Фарамир със странна усмивка на уста. - Значи това бил отговорът на всички загадки! Единственият пръстен, за който се мислеше, че е изчезнал завинаги от лицето на света. И Боромир е опитал да го

отнеме насила? А вие сте се изплъзнали? И сте бягали по целия път... към мен! И ето, че сте в ръцете ми тук, сред пущинака - двамина полуръстове, отряд бойци под моя команда и Пръстенът на Пръстените. Чудесен дар на съдбата! Моментът да се покаже като човек Фарамир, гондорски Военачалник! Ха!

Той се възправи суров и огромен на ръст, сивите му очи заблестяха.

Фродо и Сам рипнаха от табуретките и един о друг опряха гърбовете на стената, търсейки пипнешком дръжките на мечовете си. Настана тишина. Всички мъже в пещерата прекратиха разговорите и смаяно се обърнаха към тях. Но Фарамир се отпусна на стола и тихичко се разсмя, сетне изведнъж отново стана сериозен.

- Уви, бедният Боромир! Прекалено тежък е бил изборът - промълви той. - О, как подклаждате скръбта ми, вие, двама странни скиталци от далечен край, понесли гибелта човешка! Но, изглежда, преценявате хората по-зле, отколкото аз полуръстовете. Ние, гондорците, сме правдолюбци. Рядко са хвалим, а сторим ли го, устояваме на думата или загиваме. Дори да се търкаляше край пътя, не бих го взел, казах аз. Даже да бях такъв, че да пожелая този предмет и макар да не бях уверен какъв е, когато говорех, пак бих сметнал словата си за обет и бих се смятал за обвързан от тях. Ала аз не съм такъв. Или пък съм достатъчно мъдър, за да знам, че от някои заплахи човек трябва да бяга. Седете си мирно! А ти се успокой, Самознай. Ако ти се струва, че си сгрешил, смятай, че тъй е било писано. Сърцето ти е не само вярно, но и проницателно, то е съзряло по-ясно от погледа! Защото колкото и странно да изглежда, можехте спокойно да ми признаете истината. Може би така дори ще помогнеш на любимия си господар. Ако е по силите ми, всичко ще е за добро. Затуй, утеши се. Но вече никога не назовавай гласно този предмет. Един път е предостатъчен.

Хобитите се върнаха и кротко седнаха на столчетата си. Мъжете пак се улисаха с питие и разговори, усещайки, че командирът им нещо се е пошегувал с дребните гости и всичко е свършило.

- Е, Фродо, най-после се разбираме - каза Фарамир. - Ако си поел този товар неохотно, по чужда молба, тогава заслужаваш цялото ми съчувствие и уважение. И ти се чудя - да го пазиш скътан, без да го използуваш. За мен сте нов народ, даже същински нов свят. До един ли сте такива? Из вашия край сигурно всичко е мирно и тихо, а градинарите трябва да са на почит.

- Не че ни върви по мед и масло - отвърна Фродо, - но градинарите несъмнено са на почит.

- Ала навярно и сред градините човек се изморява, както всичко под слънцето на този свят. А вие сте далеч от дома и грохнали от път. Стига за тая вечер. Спете и двамата... спете в мир, ако можете. Не бойте се! Не искам да го виждам, да го пипам или да знам повече, отколкото научих /то и бездруго ми стига/, та да не би гибелта да ме издебне и да издържа изпитанието по-зле от Фродо, син на Дрого. Бягайте да почивате... само първо ми кажете, ако искате, накъде смятате да вървите и какво възнамерявате. Аз трябва да бдя, да чакам и да мисля. Времето минава. Призори всеки ще трябва да побърза по отредения му път.

След първия пристъп на страх Фродо се бе разтреперал. Сега като облак го обгръщаше непоносима умора. Вече не можеше да крие и да се бори.

- Смятах да търся път към Мордор - безсилно изрече той. - Отивах към Горгорот. Трябва да открия Огнената планина и да хвърля предмета в Съдбовния процеп. Тъй

каза Гандалф. Не вярвам някога да стигна дотам.

Фарамир за дълго се взря в него с мрачно удивление. После изведнъж го подхвана в мига, когато се олюля, и като го повдигна нежно, отнесе го към леглото, положи го там и го покри с топла завивка. Хобитът мигом потъна в дълбок сън.

Отстрани бе приготвено второ легло за слугата му. Сам се поколеба, после се поклони доземи и промълви:

- Лека нощ, Военачалнико, владетелю мой. Не изпуснахте момента, сър.

- Тъй ли? - запита Фарамир.

- Да, сър, и се показахте като човек - от най-достойните.

- Устат слуга си, драги Самознай - усмихна се Фарамир. - Но не възхвалата на достойния е над всяка награда. Само че тук нямаше нищо за възхвала. Не изпитвах нито съблазън, нито желание да постъпя другояче.

- Ами добре, сър - кимна Сам. - Казвате, че имало нещо елфическо в моя господар; тъй си е, не ще и дума. Обаче мога едно да кажа: и във вас има нещо, сър, което ми напомня за... за,.. е, за Гандалф, за вълшебниците.

- Може би - каза Фарамир. - Може би съзираш отдалеч лика на Нуменор. Лека нощ!

ГЛАВА 6

ЗАБРАНЕНИЯТ ВИР

Фродо се събуди и откри, че Фарамир се е привел над него. За секунда го обзе прежният страх, той се надигна и се сгуши настрани.

- Няма от какво да се боиш - каза Фарамир.

- Съмна ли се вече? - запита Фродо и се прозина.

- Още не, ала нощта привършва и пълната луна залязва. Ще дойдеш ли да я видиш? Искам и да се допитам до теб по един въпрос. Извинявай, че те будя, но ще дойдеш ли?

- Идвам - каза Фродо, стана и потрепера, напускайки топлината на одеялото и кожите. Без огън пещерата изглеждаше студена. Сред нощния покой гръмко отекваше бученето на водата. Той се наметна с плаща и последва Фарамир.

Внезапно събуден от някакъв бдителен инстинкт, Сам първо зърна празното легло на господаря си и рипна на крака. После видя две тъмни фигури - Фродо и някакъв човек - да се очертават пред арката, изпълнена сега с неясна бяла светлина. Изтича подир тях покрай редиците мъже, заспали на дюшеци до стената. Отминавайки отдушника на пещерата, видя, че сега Завесата се е превърнала в бляскав воал от сърма, коприна и перли, сред който се топят висулки от лунна светлина. Но не спря, за да се полюбува, а зави и последва господаря си през тясната вратичка в скалната стена.

Отначало вървяха по мрачен коридор, сетне се изкатериха по множество влажни стъпала и тъй излязоха на тясна равна площадка, изсечена в камъка и осветена от късче бледо небе, което просветваше високо горе през изхода на дълбока шахта. Оттук започваха две стълби - едната, изглежда, водеше нагоре, към високия бряг на потока; другата завиваше наляво. Тръгнаха по нея. Тя се виеше

като стълбище на крепостна кула.

Накрая излязоха от каменния мрак и се огледаха. Стояха на висока плоска скала без ограда или парапет. Отдясно, на изток, потокът се лееше с плясък по множество тераси, втурваше се стръмно надолу, изпълваше гладко издълбания канал с мрачни и буйни пенести води и почти под нозете им политаше сред вихри и вълни отвъд зейналия отляво ръб. Един мъж стоеше безмълвно край водата, загледан надолу.

Фродо обърна поглед към изящните водни струи, които се извиваха във въздуха и изчезваха. После вдигна очи и зарея взор в далечината. Светът беше тих и прохладен, сякаш зората наближаваше. Далече на запад залязваше кръглата бяла луна. Долу, в просторната долина, искряха бледи мъгли - широк пролив от сребристи изпарения, под които се влачеха хладните нощни талази на Андуин. Отвъд тегнеше черен мрак, а сред него тук-там проблясваха студени, остри, далечни и бели като призрачни зъби върховете на Еред Нимраис, Белите планини на Гондорското кралство, увенчани с вечни снегове.

Фродо постоя на високата скала и го пронизаха тръпки, като се запита дали нейде там, сред нощните простори, бродят старите му приятели, дали спят, или лежат мъртви под мъглив саван. Защо ли го бяха извели тук от забравата на съня? Сам жадуваше за отговор на същия въпрос и не можа да се удържи да не прошепне само за господаря си, както мислеше:

- Дума да не става, чудесна гледка, господин Фродо, ама смразява сърцето, да не говорим за костите! Какво ли става тук?

Фарамир го дочу и отговори:

- Луната залязва над Гондор. Красивият Итил се задава от Средната земя да погледне стария беловлас Миндолуин. Струва си да потрепериш малко за това. Но не съм ви довел заради гледката - макар че теб, Самознай, никой не те е канил и сега само изтърпяваш наказанието за своята бдителност. Глътка вино ще те оправи. Хайде, погледнете сега!

Той се изкачи на мрачния ръб край безмълвния пазач. Фродо го последва, а Сам остана назад. И без това не се чувствуваше сигурен на високата влажна площадка. Фарамир и Фродо надникнаха надолу. Далече под себе си зърнаха белите струи да се леят в кипналата чаша, сетне да се вихрят мрачно из дълбок овален басейн, докато отново намерят изход през тесен процеп и отминат сред пръски и бълбукане към по-спокойни и полегати склонове. Лунните лъчи още падаха косо в подножието на водопада и сияеха по вълничките из басейна. Ненадейно Фродо забеляза на отсамния бряг някакво дребно черно създание, но докато го гледаше, то се гмурна и изчезна право под пяната и мехурите на мощната струя, цепейки с лекота черните води като стрела или паднал на ръб камък.

- Сега какво ще го наречеш, Анборн? - обърна се Фарамир към човека до себе си. - Катерица или птиче-рибарче? Има ли черни рибарчета в нощните вирове на Мраколес?

- Може да е всичко, само не птица - отвърна Анборн. - Има четири крака и се гмурка като човек; както го гледам, майсторски плува. Какво си е наумило? Не търси ли път нагоре, зад Завесата към нашето скривалище? Изглежда, че най-сетне са ни открили. Нося си лъка, а по двата бряга съм пратил и други стрелци, които не ми отстъпват по точност. Чакаме само твоята заповед, за да пуснем

стрелите, Военачалнико.

- Да стреляме ли? - бързо се обърна Фарамир към Фродо.

Фродо се поколеба, преди да отговори. Сетне изрече:

- Не! Не! Моля ви да не го правите.

Ако се бе осмелил, Сам щеше да отвърне по-бързо и по-високо: „Да." Не виждаше, но по думите им отлично се досещаше към кого гледат.

- Значи знаеш каква е тази твар? - рече Фарамир. - Хайде, след като я видя, кажи, защо да я щадим? През целия ни днешен разговор не спомена нито дума за този окаян спътник. Засега го оставих на мира. Може да изчака, докато го хванат, за да застане пред мен. Изпратих най-добрите си ловци да го дебнат, но той им се изплъзна и вече не се показа, единствен Анборн го зърна снощи. Досега само ловеше зайци из възвишенията, ала ето, че извърши и по-тежко нарушение - дръзна да дойде в Хенет Анун и ще заплати с живота си. Чудя се на това създание: толкова е потайно и лукаво, а идва да си играе във вира под самия ни прозорец. Нима е решил, че цяла нощ спим без стража? Защо го прави?

- Мисля, че има два отговора - каза Фродо. - Първо, малко знае за хората и макар да е лукав, скривалището ви е толкова закътано, че той навярно не подозира за спотаените хора. Освен това мисля, че насам го влече неудържима страст, по-силна от предпазливостта.

- Влече го насам, казваш - тихо повтори Фарамир. - Значи ли това, че знае за товара ти?

- Честно казано, да. Той сам го е носил дълги години.

- Той да го е носил? - От смайване Фарамир рязко си пое дъх. - Зад всеки завой на тая история никнат нови и нови загадки. Онова ли търси?

- Може би. То е безценно за него. Но не това имах предвид.

- Какво търси тогава тая твар?

- Риба - каза Фродо. - Виж!

Взряха се надолу към мрачния вир. В другия край на басейна, досами гъстата сянка на скалите, изникна малка черна глава. За миг лъсна нещо сребристо и се завихриха ситни вълнички. Те се изтегляха настрани, сетне една жабоподобна фигура с удивителна сръчност изскочи от водата и се изкатери на брега. Веднага след това седна и взе да дъвче нещо дребно и сребристо, което проблясваше при всяко помръдване - сетните лунни лъчи се плъзгаха оттатък каменната стена и огряваха края на езерото.

Фарамир тихичко се разсмя.

- Риба! Този глад е по-безобиден. А може би не - риба от вира на Хенет Анун може да му струва всичко, което притежава.

- Сега съм го хванал на връхчето на стрелата - обади се Анборн. - Дали да не стрелям, Военачалнико? Нашият закон отрежда смърт за неканените пришълци тук.

- Чакай, Анборн - възрази Фарамир. - Въпросът е по-сложен, отколкото изглежда. Какво имаш да кажеш сега, Фродо? Защо да го пощадим?

- Това създание е окаяно и гладно - каза Фродо, - то не съзнава заплахата. И Гандалф, по вашему Митрандир, би те помолил да не го погубваш заради това и по други причини. Той забрани на елфите да го сторят. Не съм наясно защо, а за догадките си не мога открито да говоря тук. Но тая твар е свързана някак си с моята задача. Преди да ни откриете и плените, тя бе мой водач.

- Твой водач! - възкликна Фарамир. - Историята става все по-странна. Много

бих сторил за тебе, Фродо, но това не мога да обещая - да пусна тоя лукав скитник да броди волно оттук накъдето му видят очите, та сетне ако му хрумне, да те догони или да падне в плен на орките и под заплаха от мъчения да разправи каквото знае. Трябва да бъде погубен или заловен. И ще го погубим, ако не го хванем начаса. Но кой друг, освен бързоперата стрела, може да хване това хлъзгаво, многолико изчадие?

- Пуснете ме да сляза тихичко при него - предложи Фродо. - Можете да опънете лъковете и ако не успея, поне да ме застреляте. Няма да бягам.

- Върви тогава и не се бави! - каза Фарамир. - Ако се отърве жив, ще ти бъде верен водач до края на несретните си дни. Анборн, отведи Фродо надолу до брега и стъпвайте безшумно. Онова там има нос и уши. Дай ми лъка си.

Анборн изръмжа и поведе хобита надолу по витата стълба към площадката, сетне се изкачиха по другата стълба, докато накрая стигнаха до тесен отвор, прикрит от гъст храсталак. Като се промъкна безшумно през него, Фродо се озова на южния склон високо над езерото. Бе тъмно и неясният блед водопад отразяваше само останките от лунна светлина по западния небосклон. Не успя да забележи Ам-гъл. Направи няколко крачки надолу и Анборн тихичко се промъкна зад него.

- Продължавай! - прошепна той в ухото на Фродо. - Внимавай отдясно. Ако паднеш във вира, само онзи приятел с рибата може да ти помогне. И не забравяй, че макар да не ги виждаш, стрелците са наблизо.

Като опипваше и се подпираше на ръце, досущ като Ам-гъл, Фродо пропълзя напред. Повечето скали бяха равни и гладки, но хлъзгави. Спря да се ослуша. Отначало не чу никакъв друг звук освен неспирно долитащия изотзад рев на водопада. Сетне внезапно долови недалеч отпред съскащ шепот.

- Рибка, сссладка рибка. Бялото лице изчезна, безценни, най-сетне, да. Сега можем безгрижно да ядем риба. Не, не е безгрижно, безценни. Безценното се изгуби, да, изгуби се. Мръсни хобити, гадни хобити. Изчезнаха и ни изоставиха, *ам-гъл;* и Безценното изчезна. Горкият Смеагол остана сам-самичък. Няма го Безценното. Гадни хора, те ще го вземат, ще ми откраднат Безценното. Крадци. Мразим ги. Рибка, сссладка рибка. Дава ни сили. Носи ни блясък в очите, заяква пръстите, да. Да ги удушим, безценни. Всички да удушим, да, само да имаме късмет. Сссладка рибка. Сссладка рибка!

И той продължи все така, неспирно като водопада, само сегиз-тогиз неясно лигаво гълголене прекъсваше думите. Слушайки, Фродо потръпна от жалост и отвращение. Искаше му се всичко да свърши и вече никога да не чуе тоя глас. Анборн не бе много назад. Можеше да пропълзи обратно и да го помоли за стрелба. Навярно ловците щяха да се промъкнат наблизо, докато неподозиращият Ам-гъл се тъпчеше с риба. Един-единствен точен изстрел, и Фродо щеше да се отърве завинаги от презрения му глас. Но не, сега Ам-гъл имаше права над него. Слугата има права над господаря, щом му е служил, та макар и от страх. Ако не бе Ам-гъл, щяха да се удавят в Мъртвите блата. А и нещо подсказваше на Фродо съвсем ясно, че Гандалф не би го пожелал.

- Смеагол! - тихо повика той.

- Рибка, сссладка рибка - изрече гласът.

- Смеагол! - повтори той малко по-високо. Гласът млъкна. - Смеагол! Господарят дойде да те търси. Господарят е тук. Ела, Смеагол!

Никакъв отговор, само неясно съскане, сякаш Ам-гъл си пое дъх.

- Ела, Смеагол! - настоя Фродо. - Дебне ни опасност. Хората ще те убият, ако те заварят тук. Идвай бързо, ако искаш да избягаш от смъртта. Ела при господаря!

- Не! - обади се гласът. - Не е мил господарят. Оставя горкия Смеагол и ходи с нови приятели. Господарят може да почака. Смеагол не е свършил.

- Няма време. Вземи рибата с теб. Ела!

- Не! Трябва да довърши рибата.

- Смеагол! - отчаяно рече Фродо. - Безценното ще се разгневи. Ще взема безценното и ще кажа: накарай го да глътне кости и да се задави. Вече никога да не кусне риба. Ела, Безценното чака!

Раздаде се остро съскане. След малко Ам-гъл изпълзя от мрака на четири крака като сгълчано виновно куче. От устата му висеше недоядена риба, друга стискаше в ръка. Приближи се до Фродо почти лице срещу лице и го подуши. Бледите му очи лъщяха. Сетне извади рибата от устата си и се изправи.

- Мил господар! - прошепна той. - Мил хобит, връща се за горкия Смеагол. Добрият Смеагол идва. Сега да вървим, бързо да вървим, да. През дърветата, докато са помръкнали Лицата. Да, хайде да вървим!

- Да, скоро ще вървим - каза Фродо. - Но не веднага. Ще дойда с теб, както обещах. И пак обещавам. Но не сега. Още не си в безопасност. Аз ще те спася, но трябва да ми вярваш.

- Трябва да вярваме на господаря? - недоверчиво се обади Ам-гъл. - Защо? Защо да не тръгнем веднага? Къде е другият, начумереният груб хобит? Къде е той?

- Там, горе - посочи Фродо към водопада. - Не тръгвам без него. Трябва да се върнем.

Сърцето му натежа. Това бе прекалено близко до предателство.

Не се боеше, че Фарамир ще разреши да убият Ам-гъл, но навярно щяха да го пленят и вържат, а за бедната, вероломна твар постъпката на Фродо несъмнено щеше да изглежда предателска. Едва ли някога би успял да го накара да разбере и повярва, че Фродо е спасил живота му по единствения възможен начин. Какво друго можеше да стори? Да бъде верен и на двете страни, докато има начин.

- Ела! - каза той. - Инак Безценното страшно ще се разгневи. Сега се връщаме нагоре по течението. Върви, върви, ти ще си напред!

Душейки подозрително, Ам-гъл пропълзя малко напред, плътно покрай скалния ръб. Ненадейно спря и надигна глава.

- Има нещо там! Не е хобит. - Изведнъж се обърна. В изпъкналите му очи искряха зелени пламъчета. - Госссподар, госссподар! - изсъска той. - Зъл! Двуличен! Лъжлив!

Изхрачи се и протегна дълги ръце с криви бели пръсти. В този миг огромната черна фигура на Анборн се извиси изотзад и се стовари върху му. Широка силна ръка го стисна за врата и го прикова към земята. Както беше мокър и лигав, той светкавично се извъртя и взе да се гърчи като змиорка, да хапе и драска като котка. Но още двама мъже изскочиха от сенките.

- Не мърдай! - каза единият. - Инак ще те набучим с игли като таралеж. Не мърдай!

Ам-гъл се отпусна и взе да хленчи и ридае. Вързаха го без особена нежност.

- По-леко, по-леко! - обади се Фродо. - Той няма сила да се бори с вас. Ако

може, не го удряйте. Той ще кротува. Смеагол! Те няма да те бият. Аз ще дойда с теб и нищо няма да ти се случи. Само през трупа ми. Вярвай на господаря!

Ам-гъл се завърти и го заплю. Мъжете го вдигнаха, метнаха качулка над очите му и го понесоха.

Фродо закрачи след тях и се чувствуваше като последен негодник. Минаха през отвора зад храстите и по стъпала и тунели се върнаха в пещерата. Тук бяха запалени две-три факли. Бойците се надигаха. Сам също бе дошъл и хвърли странен поглед към отпуснатия вързоп, който носеха мъжете.

- Хванахте ли го? - запита той Фродо.

- Да. Всъщност не, не го хванах. Боя се, че отначало дойде при мен, защото ми вярваше. Не исках да го връзват така. Дано всичко да е наред, но цялата история ме отвращава.

- И мен - кимна Сам. - Нищо не може да е наред там, където се появи тая отрепка.

Един боец се приближи, кимна на хобитите и ги отведе към нишата в дъното на пещерата. Фарамир седеше там на стола си и лампата отново гореше във вдлъбнатината над главата му. Той им направи знак да седнат на табуретките до него.

- Донесете вино за гостите - нареди той. - И ми доведете пленника.

Донесоха вино, после Анборн домъкна Ам-гъл. Той смъкна качулката от главата му, изправи го на крака и застана отзад да го подкрепя. Ам-гъл премига, укривайки злобата в очите си зад тежките бледи клепки. Изглеждаше невероятно окаяна твар - целият прогизнал и вмирисан на риба (още стискаше плячката в ръка); редките кичури коса висяха като прогнили бурени по костеливото му чело, от носа му течаха сополи.

- Развържете ни! Развържете ни! - рече той. - От въжето ни, боли, да, тъй е, боли ни, а пък нищо не сме сторили.

- Нищо ли? - запита Фарамир, впил проницателен поглед в жалкото създание, ала по безстрастното му лице не се мярна нито гняв, нито жалост или удивление. - Нищо ли? Никога ли не си сторил нищо, с което да заслужиш връзване, че и по-тежко наказание? Ала за щастие не това трябва да преценявам. Тази нощ обаче ти пристъпи там, където те чака смърт. Скъпо се заплаща рибата от този вир.

Ам-гъл изтърва рибата.

- Не щем риба - заяви той.

- Цената не е за рибата - каза Фарамир. - Стига само да дойдеш тук и да погледнеш вира, за да заслужиш смъртна казън. Досега те щадих по молба на Фродо, който казва, че поне от него си заслужил известна благодарност. Но трябва да удовлетвориш и мен. Как се казваш? Откъде идваш? И накъде си се запътил? По каква работа?

- Изгубени сме - каза Ам-гъл. - Няма име, няма работа, няма Безценно, нищо няма. Само празни. Само гладни, да, гладни сме. Няколко ситни рибки, мръсни костеливи ситни рибки за едно клето създание, а те казват смърт. Толкова са мъдри, тъй справедливи, тъй безмерно справедливи.

- Не много мъдри - отвърна Фарамир. - Но справедливи - да, може би, доколкото позволява скромната ни мъдрост. Развържи го, Фродо!

Фарамир извади от пояса си малко джобно ножче и го подаде на Фродо. Погрешно разбрал жеста, Ам-гъл изпищя и се захлупи по очи.

- Е, хайде, Смеагол! - рече Фродо. - Трябва да ми вярваш. Не бих те изоставил. Отговаряй искрено, ако можеш. Само добро можеш да очакваш от това, по-зле няма да стане.

Той преряза въжетата на китките и глезените на Ам-гъл и го изправи на крака.

- Ела насам! - заповяда Фарамир. - Погледни ме! Знаеш ли как се нарича това място? Бил ли си тук преди?

Ам-гъл бавно надигна поглед и неохотно се взря в очите на Фарамир. В зениците му изгасна всякаква светлина и за миг те надникнаха бледи и пусти в ясните, нетрепващи очи на мъжа от Гондор. Настана плътна тишина. Сетне Ам-гъл клюмна глава и взе да се свива надолу, докато разтреперан клекна на пода.

- Не знаем и не щем да знаем - захленчи той. - Никога, не сме идвали тук, няма вече да се връщаме.

- В ума ти има заключени врати и залостени прозорци, а зад тях дремят мрачни стаи - каза Фарамир. - Но дотук преценявам, че си казал истината. Добре стори. С каква клетва ще се закълнеш никога да не се връщаш и никога да не насочваш насам която и да било жива твар с дума или знак?

- Господарят знае! - отвърна Ам-гъл и скоси поглед към Фродо. - Да, той знае. Ще обещаем на господаря, ако ни спаси. Ще обещаем на Онова, да. - Той пропълзя към нозете на Фродо и изхленчи: - Спаси ни, мили господарю! Смеагол обещава на Безценното, вярно обещава. Никога да не се връща, никога да не говори, не, никога! Не, безценни, не!

- Доволен ли си? - запита Фарамир.

- Да - каза Фродо. - Във всеки случай трябва или да приемеш това обещание, или да изпълниш закона си. Друго няма да постигнеш. Но аз обещах, че ако дойде при мен, няма да му сторят зло. И не ще позволя да ме тласнат към вероломство.

Фарамир дълго седя замислен.

- Много добре - каза той накрая. - Предавам те на твоя господар, Фродо, син на Дрого. Той да каже, що ще стори с теб!

- Но господарю Фарамир - отвърна Фродо с поклон, - ти още не си съобщил волята си спрямо въпросния Фродо, а докато не я знае, той не може да планува бъдещето нито за себе си, нито за своите спътници. Беше отложил преценката си до утрото, ала то вече наближава.

- Щом е тъй, ще обявя присъдата - каза Фарамир. - Що се отнася до теб, Фродо, доколкото зависи от мен, без да засягам върховната власт, обявявам те за свободен в Гондорското кралство до най-далечната от древните му граници; за теб и за всеки, който те придружава, ще е забранено само да идвате неканени на това място. Присъдата е в сила за година и един ден, сетне ще се прекъсне, освен ако преди края дойдеш в Минас Тирит и се представиш пред Владетеля-наместник на града. Тогава ще го помоля да потвърди решението ми да го направи доживотно. Междувременно всеки, когото вземеш под закрила, ще бъде охраняван от моя меч и щита на Гондор. Е, стига ли ти отговорът?

- Стига ми - отвърна Фродо и ниско се поклони. - Аз пък *съм* на твоите услуги, ако ме сметнеш за достоен, да служа на тъй благороден и почитан мъж.

- Смятам те за повече от достоен - каза Фарамир. - А сега взимаш ли това създание, този Смеагол, под своя закрила?

- Взимам Смеагол под закрила - потвърди Фродо. Сам шумно въздъхна - не от любезностите, които горещо одобряваше, както и всеки *друг* хобит. Всъщност в

Графството подобен въпрос би се решил с далеч повече слова и поклони.

- Тогава ти казвам - обърна се Фарамир към Ам-гъл, - че над теб тегне смъртна присъда, но докато вървиш с Фродо, можеш да бъдеш спокоен за участта си. Ала намери ли те който и да било гондорски боец да скиташ без него, присъдата ще се изпълни. И дано смъртта те намери бързо, в Гондор или другаде ако не му служиш вярно. Сега отговаряй: накъде ще тръгнеш? Той казва, че си му бил водач. Накъде го водеше? Ам-гъл не отговори.

- Не ще търпя тайни - каза Фарамир. - Отговаряй, инак ще променя решението си!

Ам-гъл продължаваше да мълчи.

- Ще отговоря вместо него - каза Фродо. - Той ме отведе до Черната порта, както го помолих, но оттам не може да се мине.

- Няма отворени врати към Безименната страна - каза Фарамир.

- Като видяхме това, завихме и дойдохме насам по Южния път - продължи Фродо. - Той казваше, че тук, близо до Минас Итил има или може да има пътека.

- Минас Моргул - поправи го Фарамир.

- Не знам точно - каза Фродо, - но мисля, че пътеката се изкачва към планините от северния край на долината, където е древният град. Горе стига до един висок проход и после слиза към... към онова, което е отвъд.

- Знаеш ли името на този висок проход? - запита Фарамир.

- Не - каза Фродо.

- Наричат го Сирит Унгол. Ам-гъл рязко изсъска и взе да си мърмори нещо.

- Нали така се казва? - отвърна Фарамир към него.

- Не! - отвърна Ам-гъл, сетне изпищя, сякаш нещо го бодна. - Да, да, чували сме името едно време. Но какво ни интересува името? Господарят казва, че трябва да влезе. Значи трябва да опитаме някой път. Няма друг път за опитване, не.

- Няма ли? - рече Фарамир. - Откъде знаеш? И кой е проучил всички граници на мрачното царство? - Дълго и замислено се вглежда той в Ам-гъл. Накрая отново заговори: - Отведи това създание, Анборн. Бъди любезен, но го дръж под око. А ти, Смеагол, не опитвай да скочиш във водопада. Там скалите имат такива зъби, че ще те погубят без време. Остави ни сега сами и се вземи рибата.

Анборн излезе и свитият Ам-гъл изтича подир него. Завесата падна над входа на нишата.

- Фродо, мисля, че постъпваш твърде неразумно - каза Фарамир. - Според мен не би трябвало да пътуваш с това същество. Душата му е черна.

- Не, не докрай - възрази Фродо.

- Може би не напълно - съгласи се Фарамир, - но злобата го гризе като язва и злото в него расте. Няма да те изведе на добро. Ако искаш да се разделиш с него, ще му дам пропуск и водач до която гондорска граница пожелае.

- Той няма да приеме - каза Фродо. - Ще ме следва, както отдавна го прави. А аз неведнъж съм обещавал, че ще го взема под своя закрила и *ще* отида накъдето ме поведе. Нали не искаш да бъда безчестен?

- Не - отвърна Фарамир. - Но сърцето ми подсказва друго. По-малко зло ми изглежда да посъветвам другиго да наруши думата си, отколкото сам да го сторя, особено като виждам как приятелят се е обвързал безумно със собствената си гибел. Ала не... щом иска да дойде с теб, налага се да го търпиш. Не вярвам обаче, че трябва да минеш през Сирит Унгол, за който създанието ти каза много по-малко,

отколкото знае. Дотолкова поне успях да разчета мислите му. Не ходи към Сирит Унгол!

- Къде да ида тогава? - запита Фродо. - Да се върна при Черната порта и да се предам на стражата? Какво знаеш за това място, та името толкова да те плаши?

- Нищо определено - каза Фарамир. - Ние, гондорците, напоследък дори не минаваме източно от Пътя и никой от по-младите не го е правил, нито пък някой е стъпвал из Планините на Сянката. За тях сме чували само древни предания и слухове от прежни дни. Ала някакъв мрачен ужас се крие из проходите над Минас Моргул. Прозвучи ли името на Сирит Унгол, старите хора и мъдреците пребледняват и замлъкват. Много, много отдавна злото обгърна Минас Моргул и тая крепост бе за нас ужас и заплаха още когато прокуденият Враг живееше надалеч, а Итилиен почти изцяло бе в наша власт. Както знаеш, някога Минас Итил бе величав и прекрасен укрепен град, близнак на нашата столица. Но той бе превзет от злодеи, които служили на Врага през първото му царуване, а след неговото падение се скитали без дом и господар. Казват, че владетелите им били нуменорци, обхванати от най-черно зло. Врагът им бил дал всевластни пръстени и така ги погълнал - те се превърнали в живи мъртвци, страховити и зли. След изчезването му те превзели Минас Итил, настанили се там и изпълнили с тлен града и околната долина - всичко изглежда запустяло, ала не е тъй, безформен страх царувал сред разрушените стени. Девет владетели имало там и силата им се възвърнала след идването на техния господар, комуто помагали скришом и готвели новото му възцаряване. А сетне Деветте конници излязоха от портите на ужаса и ние не можахме да устоим. Не се приближавай към крепостта им. Ще те съгледат. Онова място е пълно с недремеща злоба и немигащи очи. Не тръгвай натам!

- Но накъде ще ме упътиш? - отново запита Фродо. - Сам казваш, че не можеш да ме отведеш до планините, камо ли отвъд тях. А аз съм дал пред Съвета свещен обет да открия път или да загина в начинанието. Ако обърна гръб и се отрека преди горчивия край, то къде ще се дяна сред елфи и хора? Би ли ме взел в Гондор с този Предмет, който подлуди от страст брат ти? Каква ли зла магия ще хвърли той над Минас Тирит? Няма ли рано или късно втори Минас Моргул да се ухили срещу първия през мъртви, покрити с тлен земи?

- Не бих го пожелал - каза Фарамир.

- Тогава що би желал да сторя?

- Не знам. Само не бих искал да тръгнеш към смърт и мъчения. И не мисля, че Митрандир би избрал този път.

- Ала след като той изчезна, трябва да крача по пътеките, които намирам. А няма време за дълго търсене - каза Фродо.

- Тежка участ, безнадеждна задача - промълви Фарамир. - Но поне помни, че съм те предупредил: пази се от този водач, Смеагол. Той вече е опетнил ръцете си с кръв. Прочетох го в мислите му. - Той въздъхна. - Е, значи това ни било писано, Фродо, сине на Дрого - среща и раздяла. Не се нуждаеш от утешителни слова - не се надявам вече да те срещна под слънцето. Но където и да отидеш, моята благословия ще е с теб и с народа ти. Почини си, докато ти приготвим закуската. С удоволствие бих узнал как мизерникът Смеагол е попаднал в плен на Предмета, за който говорим, и как го е изгубил, но сега няма да те безпокоя. Ако въпреки надеждата се завърнеш в земите на живите и седнем на припек под някоя стена да

си припомним миналото и да се посмеем на старите несгоди, тогава ще ми разправиш. А догогава или до някой друг миг, недостъпен дори и за всевиждащите камъни на Нуменор - сбогом!

Той стана, ниско се поклони на Фродо и като дръпна завесата, мина в пещерата.

Глава 7

КЪМ КРЪСТОПЪТЯ

Фродо и Сам се върнаха към наровете си и полежаха мълчаливо, докато бойците се раздвижваха и започваха ежедневната си работа. След малко им донесоха вода и ги отведоха до масата, сложена за трима. Фарамир закуси с тях. От мига на сражението не беше мигвал, ала не изглеждаше уморен.

Като привършиха, тримата станаха от масата.

- Дано не ви мъчи глад из пътя - каза, Фарамир. - Запасите ви са малки, но заръчах да сложат в раниците ви по нещичко, подходящо за пътници. Докато крачите из Итилиен, не ще ви липсва вода, ала не пийте от нито един поток, извиращ от Имлад Моргул, долината на живите мъртъвци. Още нещо трябва да ви кажа. Всичките ми стражи и съгледвачи се завърнаха, някои дори са се промъкнали чак дотам, откъдето се вижда Моранон. И всички съобщават нещо странно. Цялата област е опустяла. Никой не се мярка по пътя, никъде не се чува конски тропот, песен на рог или звън на тетива. Напрегнато мълчание тегне над Безименната страна. Не знам що вещае това. Но времето стремително наближава към някакъв величав завършек. Бурята се задава. Бързайте, докато още можете? Да вървим, ако сте готови. Слънцето скоро ще изгрее над сенките.

Донесоха раниците на хобитите (малко по-тежички, отколкото бяха преди) и две здрави тояжки от полирано дърво с железни шипове и красиво изрязани дръжки, през които бяха прекарани плитки от кожени ремъчета.

- Нямам с какво да ви даря на раздяла - каза Фарамир, - но вземете тези тояжки. Те могат да послужат на ония, що бродят и се катерят из пущинаците. С такива си служат хората от Белите планини, само че трябваше да ги подрежем според ръста ви и наново да сложим шиповете. Изрязани са от любимото на гондорските дърводелци прекрасно дърво *лебетрон* и народът казва, че имали чудодейната сила да намират верния път. Дано не се изгуби докрай тая сила сред Сянката, към която сте се запътили!

Хобитите се поклониха доземи.

- Прелюбезни стопанино - отвърна Фродо, - Елронд Полуелф ми бе казал, че ще открия по пътя си тайно и неочаквано приятелство. Наистина не съм се надявал на дружбата, която прояви към мен. Срещата с нея превръща изпитанията във велика добрина.

Вече трябваше да се готвят за тръгване. Доведоха Ам-гъл от някакво потайно кътче или пещерка - сега той изглеждаше по-доволен, отколкото преди, макар че все се увърташе около Фродо и отбягваше погледа на Фарамир.

- Трябва да вържем очите на твоя водач - каза Фарамир, - но ако искате, ще

освободя теб и верния Самознай от това задължение.

Когато дойдоха да му вържат очите, Ам-гъл се сгърчи и запищя, вкопчен в нозете на Фродо.

- Вържете очите и на трима ни - каза Фродо. - Нека аз да съм пръв, може би тогава ще види, че не ни мислите злото.

Така и ги изведоха от пещерата на Хенет Анун. След като минаха по коридорите и стъпалата, усетиха наоколо хладния полъх на свеж и ароматен утринен въздух. Все още с вързани очи продължиха малко нагоре, сетне се спуснаха по полегат склон. Най-после гласът на Фарамир нареди да им махнат качулките.

Отново стояха под горските клонаци. Откъм водопада не долиташе нито звук, защото сега дългият южен склон ги делеше от клисурата, из която течеше потокът. На запад през дърветата прозираше светлина, сякаш там светът внезапно свършваше с ръб, отвъд който има само небе.

- Оттук пътищата ни се разделят - каза Фарамир. - Ако приемете съвета ми, засега не завивайте на изток. Продължавайте все напред, така още много мили ще останете под закрилата на гората. На запад местността се спуска към широки равнини, на места склоновете са отвесни, другаде хълмисти и полегати. Придържайте се към този ръб и към покрайнините на гората. Мисля, че в началото на пътя можете да вървите и по светло. Областта се е унесла в измамно спокойствие и засега злото се е оттеглило. На добър час, бързайте, докато още можете.

Той се приведе и по обичай на своя народ прегърна хобитите, като положи длани на раменете им и ги целуна по челата. Сетне промълви:

- Вървете и нека ви съпровожда благословията на всички добри хора.

Те отново се поклониха до земята. Фарамир се обърна и без да поглежда назад, закрачи към двамата стражи, които стояха малко настрана. Хобитите се смаяха, виждайки колко бързо се движат сега мъжете в зелени дрехи - само за миг те изчезнаха от поглед. Там, където бе стоял Фарамир, се простираше пуста и печална гора, като че бе отминал някакъв хубав сън.

Фродо въздъхна и се обърна на юг. Сякаш за да подчертае пренебрежението си към подобни любезности, Ам-гъл човъркаше земята край едно дърво. „Пак ли успя да огладнее? - помисли Сам. - Е, почна се тя отново!"

- Отидоха ли си най-сетне? - запита Ам-гъл - Мръсссни проклети хора! Смеагол още го боли шията, да, боли го. Хайде да вървим!

- Да, хайде да вървим - каза Фродо. - Но ако можеш само да одумваш ония, що проявиха милост към теб, по-добре си мълчи!

- Мил господар! - каза Ам-гъл. - Смеагол само се пошегува. Винаги прощава той, да, да, прощава даже дребните лъжи на милия господар. О, да, мил господар, мил Смеагол!

Фродо и Сам не отговориха. Нарамиха раниците, стиснаха тояжките и поеха напред из горите на Итилиен.

През този ден на два пъти спираха да похапнат от храната, с която ги бе снабдил Фарамир - сушените плодове и соленото месо щяха да им стигнат за дълго, хляб имаха колкото да, го свършат, преди да се развали. Ам-гъл не яде нищо.

Слънцето изгря, отмина над главите им, без да го видят, и взе да залязва. Откъм

запад през дърветата се процеди златиста светлина, а пътниците все така крачеха из хладната зелена сянка и наоколо царуваше мълчание. Като че всички птици бяха отлетели или изгубили гласа си.

Здрачът рано обгърна безмълвната гора и преди да настъпи нощта, те спряха изтощени - откакто потеглиха от Хенет Анун, бяха извървели над седем левги. Фродо се просна на дебелата шума под едно старо дърво и проспа цялата нощ. Легнал до него, Сам бе по-неспокоен - често се будеше, ала нямаше и помен от Ам-гъл, който бе изкръшкал незабавно, щом спряха да починат. Дали бе спал сам в някоя близка яма, или бе бродил неспокойно да дебне плячка из нощта, така и не разбраха, ала още в ранни зори се върна и разбуди спътниците си.

- Трябва да стават, да, трябва! - каза той. - Още дълъг път ги чака, на юг и на изток. Хобитите трябва да бързат!

Този ден отмина почти като предния, само тишината изглеждаше по-плътна; въздухът натежа и под дърветата взе да става задушно. Сякаш назряваше гръмотевична буря. Ам-гъл често спираше, душеше въздуха, после си мърмореше нещо под носа и ги подканваше да побързат.

Към края на третия преход този ден, когато наближи вечерта, гората просветля, дърветата станаха по-високи и по-редки. Огромни зелени дъбове с дънери по няколко човешки обхвата се издигаха мрачни и величави по просторните поляни, а тук-там сред тях се мяркаха престарели ясени и гигантски дъбове с току-що наболи зеленокафяви пъпки. Край тях се простираха широки морави с гъста зелена трева, изпъстрена с жълтурчета и бели и сини анемони, вече склопили цветчетата си за сън; имаше поляни, гъсто осеяни с листата на горския зюмбюл - лъскавите камбанки вече пробиваха почвата. Не се виждаше жива твар, нито звяр, нито птица, но на откритото Ам-гъл се плашеше и сега тримата крачеха предпазливо, като притичваха от една дълга сянка към следващата.

Денят бързо гаснеше, когато стигнаха до края на гората. Тук седнаха под един стар, чворест дъб, разперил сгърчени като змии корени над стръмен, ронлив бряг. Напред лежеше дълбока сенчеста долина. От другата страна в навъсената вечер отново се сгъстяваха сивосинкави гори и продължаваха на юг. Надясно, под огнените пръски на западния небосклон, пламтяха планините на далечния Гондор. Наляво тегнеше мрак - там се извисяваха стените на Мордор; от този мрак изпълзяваше дългата долина и все по-широка и по-широка се спускаше стръмно към Андуин. По дъното й тичаше буен поток - Фродо дочуваше в тишината каменистия му глас; по отсрещния бряг като бледа панделка се виеше път и слизаше в мразовитите си мъгли, недокоснати от блясъка на залеза. И там, в далечината, Фродо сякаш съзря да плуват като над сенчесто море смътните високи покриви и разбитите кули на забравени и мрачни древни крепости.

- Знаеш ли къде сме? - обърна се той към Ам-гъл.

- Да, господарю. Опасни места. Тоя път идва от Лунната кула, господарю, и слиза към разрушения град край брега на Реката. Разрушеният град, да, много гнусно място, пълно с врагове. Не трябваше, да слушаме съвета на хората. Хобитите се отклониха далеч настрани. Трябва да вървим на изток сега, хей натам - размаха той мършава ръка към тъмнеещите планини. - И не можем да тръгнем по този път. О, не! Жестоки хора идват по него откъм Кулата!

Фродо сведе поглед към пътя. Поне засега по него не се движеше никой. Изглеждаше безлюден и изоставен в своя бяг към запустелите руини сред мъглата.

Но из въздуха се носеше зловеща тръпка, сякаш можеше наистина невидими за окото създания да шетат нагоре-надолу. Загледан към далечните кули, които вече се губеха в нощта, Фродо потрепери и песента на водите му се стори студена и жестока - това бе гласът на Моргулдуин, скверния поток, извиращ от Долината на призраците.

- Какво ще правим? - запита той. - Дълъг и тежък път изминахме. Дали да не се върнем в гората да подирим потайно кътче за отмора?

- Няма смисъл да се крият в тъмното - отвърна Ам-гъл. - Сега хобитите трябва да се крият денем, да, денем.

- Я стига! - обади се Сам. - Трябва да си починем малко, пък ако се налага, ще станем и посред нощ. Така ще ни останат дълги часове до утрото - предостатъчно, за да ни поведеш на дълъг преход, стига да знаеш пътя.

Ам-гъл неохотно кимна, върна се към дърветата и закрачи на изток из ределите покрайнини на гората. Не искаше да спи на земята тъй близо до зловещия път, затова след кратък спор се изкатериха в чатала на един голям зелен дъб, чиито дебели клони предлагаха удобно и сигурно скривалище. Настана нощ и под свода на дървото съвсем се стъмни. Фродо и Сам похапнаха хляб и сушени плодове и утолиха жаждата си с глътка вода, а Ам-гъл се сгуши и веднага заспа. Хобитите не мигнаха.

Трябва да бе малко след полунощ, когато Ам-гъл се събуди - двамата внезапно откриха, че бледите му немигащи очи лъщят насреща. Той се ослуша и подуши наоколо - както бяха забелязали, това изглеждаше обичайния му метод да определя часа нощем.

- Починахме ли си? Изкарахме ли по един хубав сън? - запита той. - Хайде да вървим!

- Нито едното, нито другото - измърмори Сам. - Но щом си рекъл, да вървим.

Ам-гъл незабавно се изтърси от клона, приземи се на четири крака и хобитите го последваха, макар и по-бавно.

Щом слязоха, отново поеха на път. Застанал начело, Ам-гъл ги водеше на изток по мрачното нагорнище. Не виждаха почти нищо, нощта бе толкова гъста, че едва забелязваха дървесните дънери, преди да се блъснат в тях. Теренът стана по-неравен и пътниците крачеха с мъка, но това като че изобщо не смущаваше Ам-гъл. Той ги водеше през горички и кълпинаци; ту покрай ръба на дълбока клисура или мрачна яма, ту към дъното на черна, обрасла с храсти долчинка и нагоре по отсрещния бряг, ала щом слезеха надолу, оттатък винаги ги чакаше още по-дълъг и стръмен склон. Изкачваха се упорито. На първата почивка се озърнаха и смътно различиха гората, която бяха напуснали, да се разстила като необятна сянка, като още по-мрачна нощ под здрачното небе. Откъм Изтока сякаш се извисяваше някаква огромна чернилка, поглъщаща бледите забулени звезди. По-късно залязващата луна се изтръгна от налетелите облаци, но я обвиваше кръг от болнаво жълтеникав светлик. Най-после Ам-гъл се обърна към хобитите.

- Денят наближава - каза той. - Хобитите трябва да бързат. Опасно е да се стои на открито из тия места. Бързайте!

Той ускори крачка и двамата морно го последваха. След малко се закатериха по един висок хребет. Почти навсякъде го покриваха гъсталаци от прещип, боровинки и ниски жилави трънки, само тук-там се отваряха белези от неотдавнашни пожари. Към върха прещиповите храсти се срещаха все по-често,

бяха престарели и високи, отдолу суховати и длъгнести, но по-горе гъсти и вече покрити с жълти листа, които лъщяха в сумрака и пръскаха лек сладостен аромат. Толкова високи бяха трънливите храсталаци, че хобитите можеха да крачат изправени под тях по дълги закътани пътеки, застлани с дебел бодлив килим.

От другата страна на този широк хълм пътниците спряха и пропълзяха да се скрият под туфа преплетени трънки. По кривите, сведени до земята клони се бяха изкатерили безредно стари шипкови храсти. Дълбоко навътре имаше празно местенце със свод от сухи клони и кълпини, над които се стелеха първите пролетни листа и пъпки. Проснаха се там, толкова уморени, че и не помислиха за храна; надничаха през пролуките на убежището си и чакаха бавно да се разгори новият ден.

Но не настъпи ден, а само мъртвешки кафеникав здрач. На изток под ниските облаци пламтеше мътно червено зарево - ала не се червенееше зората. Отвъд безредно разхвърляните низини се въсеха планините Ефел Дуат - черни и безформени долу, където плътно тегнеше неотминаващата нощ, назъбени горе по върховете и хребетите, които се очертаваха непристъпни и заплашителни на фона на огненото сияние. Далече надясно от сенките се възправяше могъщата черна планинска верига, устремена на запад.

- Накъде ще се упътим сега? - запита Фродо. - Онова там, оттатък черния масив, да не е входът към... към Моргулската долина?

- Трябва ли да го мислим отсега? - обади се Сам. - Нали няма да вървим по-нататък тоя ден, ако изобщо е ден?

- Може би не, може би не - каза Ам-гъл. - Но скоро ще трябва да тръгнем към Кръстопътя. Да, към Кръстопътя. Натам ще вървим, да, господарю.

Червеното зарево над Мордор помръкна. Здрачът се сгъсти от огромните облаци изпарения, които се надигаха от Изтока и пропълзяваха по небето. Фродо и Сам похапнаха, сетне легнаха да починат, но Ам-гъл не се свърташе на място. Не искаше да приеме от тяхната храна, само пийна малко вода и взе да лази из храстите наоколо, като душеше и си мърмореше. После изведнъж изчезна.

- Хукнал е на лов, предполагам - каза Сам и се прозина.

Падаше му се да спи пръв и той скоро се унесе в дълбок сън. Стори му се, че пак е в градината на Торбодън и търси нещо, но се е прегърбил под тежка раница. Всичко наоколо изглеждаше запуснато и буренясало, трънки и папрат бяха нахлули в лехите край оградата в дъното.

„Виждам, че яка работа ме чака, но съм толкова уморен" - повтаряше си той. Внезапно си спомни какво търси. „Лулата ми!" - възкликна и се събуди.

„Смешно! - рече си, като отвори очи и се зачуди защо ли е легнал под живия плет. - Ами че тя си е все там, в раницата!" После осъзна, че първо - лулата може и да е в раницата, но няма Пушилист; и второ - че е на стотици мили от Торбодън. Надигна се и седна. Стори му си, че вече е съвсем тъмно. Защо господарят го бе оставил да спи чак до вечерта?

- Вие не дремнахте ли, господин Фродо? - запита той. - Кое време е? Късничко изглежда!

- Не, не е - отвърна Фродо. - Но вместо да просветлее, денят се смрачава - все тъмнее, тъмнее. Доколкото мога да преценя, още няма пладне и си спал само около три часа.

- Чудя се какво ни чака - каза Сам. - Буря ли се задава? Ако е тъй, ще да е най-

страшната, откакто свят светува. Има да си мечтаем да сме в някоя дълбока дупка, а не заклещени из храсталака. - Той се ослуша. - Какво беше това? Гръмотевица ли, барабани ли, що ли?

- Не знам - каза Фродо. - Вече от доста време гръмоли. Понякога сякаш земята се разтърсва, друг път като че застоялият въздух те удря в ушите.

- Къде е Ам-гъл? - озърна се Сам. - Не се ли е върнал още?

- Не - каза Фродо. - Ни съм го чувал, ни съм го виждал.

- Не мога да го търпя - заяви Сам. - Правичката да си кажа, не помня да съм вземал за из път нещо, което с такова удоволствие бих изгубил някъде. Ама ще е тъкмо в неговия стил да ни води толкова мили и да се затрие тъкмо сега, когато ще ни е най-нужен... е, ако изобщо ще има полза от него, в което се съмнявам.

- Забравяш Блатата - напомни Фродо. - Надявам се да не му се е случило нещо.

- Аз пък се надявам да не ни готви някой номер. И във всеки случай, надявам се да не е попаднал в чужди ръце, дето се вика. Че ако попадне, големи неприятности ни чакат.

В този миг отново се раздаде тътен и грохот - вече по-мощен и плътен. Земята потръпна под нозете им.

- Мисля, че и бездруго, ни чакат неприятности - каза Фродо. - Боя се, че нашето пътешествие е към края си.

- Може би - отвърна Сам, - но *има ли живот, има и надежда,* както казваше моят Старик, и честичко добавяше: *значи трябва да се подкрепим.* Хапнете някой залък, господин Фродо. После дремнете.

Следобедът - поне Сам предполагаше, че трябва да го нарича така - бавно отмина. Надничайки извън прикритието, виждаше само кафеникав свят без светлини и сенки, който бавно се преливаше в безформен, безцветен здрач. Фродо спеше неспокойно, мяташе се и мърмореше от време на време. На два пъти Сам като че го чу да изрича името на Гандалф. Времето сякаш се влачеше безкрай. Изведнъж Сам дочу зад гърба си съскане и ето че там беше Ам-гъл на четири крака, втренчил в тях лъскавите си очи.

- На крак, на крак! На крак, сънливци! - прошепна той. - На крак! Няма време за губене. Трябва да вървим, да, трябва веднага да вървим. Няма време за губене!

Сам го изгледа с подозрение - стори му се изплашен или развълнуван.

- Да тръгваме сега ли? Какви са тия игри? Още не е време. Не е дошло времето за чай, поне в ония прилични места, където се пие чай.

- Глупак! - изсъска Ам-гъл. - Тук не са прилични места. Не ни остава време, да, времето бяга. Няма време за губене. Трябва да вървим. Събуди се, господарю, събуди се!

Той се вкопчи в спящия. Стреснат, Фродо се надигна и го хвана за ръката. Ам-гъл се издърпа и отстъпи назад.

- Не бива да са глупави - изсъска той. - Трябва да вървим. Няма време за губене!

Нищо повече не можаха да изкопчат от него. Не казваше нито къде е бил, нито какво очаква да се случи, та толкова бърза. Сам не криеше, че е изпълнен с дълбоки подозрения, но Фродо не показваше какво му минава през ум. Той въздъхна, вдигна раницата и се приготви да потегли към прииждащия мрак.

Ам-гъл ги поведе крадешком надолу по склона на хълма. Използуваше всяко

възможно прикритие, а през откритите места притичваше прегърбен почти до земята, но светлината вече бе толкова помръкнала, че и най-зорките зверове на пущинака едва ли биха забелязали хобитите, заметнати с тъмносивите плащове, нито пък биха ги чули, защото крачеха предпазливо, както умее дребният народ. Те отминаха и изчезнаха, без да пропука вейка или да шумне листец.

Около един час безмълвно крачиха в колона, потиснати от здрача и тишината из местността, нарушавана сегиз-тогиз само от неясния тътен на далечни гръмотевици или биенето на тъпани в някоя долина сред хълмовете. От скривалището се спуснаха надолу, после завиха на юг и по най-правия път, който Ам-гъл можеше да открие през дългия, неравен склон, се устремиха към планините. Скоро пред тях като черна стена се извиси редица дървета. Като наближиха, разбраха, че са огромни, много стари на вид и все още високи, макар върховете им да бяха пречупени и голи, сякаш бури и мълнии бяха бушували над тях, без да успеят да ги унищожат или да изтръгнат дълбоките им корени.

- Кръстопътят, да - прошепна Ам-гъл първите думи, откакто бяха напуснали скривалището. - Натам трябва да вървим.

Сега той зави на изток, поведе ги нагоре по склона и ето че внезапно пред тях се разкри Южният път, лъкатушещ в подножието на планините, за да потъне накрая сред широкия кръг от дървета.

- Няма друг път - прошепна Ам-гъл. - Няма пътеки отвъд пътя. Няма пътеки. Трябва да стигнем до Кръстопътя. Но бързайте? Пазете тишина!

Потайно, като съгледвачи във вражески стан, тримата пропълзяха към пътя и се прокраднаха от западната му страна под каменистия насип - самите те сиви като камък и леконоги като дебнещи котки. Най-после стигнаха до дърветата и видяха, че те растат в широк кръг като огромен шатър, открит в средата за мрачното небе; промеждутъците на грамадните дънери напомняха величави тъмни арки на някаква разрушена зала. Точно в средата се срещаха четири пътя. Зад гърба на пътниците лежеше пътят към Моранон; пред тях той продължаваше дългия си поход на юг; пътят от древния Осгилиат идваше отдясно, пресичаше и отминаваше на изток в мрака - там бе четвъртият път, онзи, по който щяха да поемат.

Както бе спрял за миг, изпълнен с ужас, Фродо забеляза, че е грейнала светлина - съзря я да облива лицето на застаналия до него Сам. Обърна се нататък и под клонестата арка видя пътят за Осгилиат да слиза като изпъната панделка надолу и надолу, все на запад. Там, в далечините отвъд обгърнатия в сянка печален Гондор, залязващото Слънце най-сетне бе намерило пролука в безбрежния, бавно пълзящ облачен покров и слизаше като зловещ пожар към все още неоскверненото море. Кратък отблясък падна върху една огромна седяща фигура, застинала тържествено като величавите каменни крале от Аргонат. Годините бяха я изгризали, ръце на злосториици бяха я осакатили. Главата й бе изчезнала и вместо нея бе сложен за присмех грубо издялан кръгъл камък, нескопосно нашарен от дивашки ръце като ухилено лице с едно-единствено, голямо червено око насред челото.

По коленете, по високия трон и по целия пиедестал се чернееха неграмотни драскулки наред със скверните символи, използувани от тварите на Мордор. Внезапно сред косите слънчеви лъчи Фродо зърна главата на древния крал да се търкаля край пътя.

- Виж, Сам! - смаяно викна той. - Виж! Кралят пак има корона!

Очите бяха кухи, каменната брада бе строшена, но около високото непреклонно чело се виеше корона от злато и сребро. Едно пълзящо растение с цветове като бели звездички се бе обвило над веждите, сякаш за да почете низвергнатия крал, а в пукнатините на каменната му коса искряха жълти лютичета.

- Не могат вечно да завоюват! - каза Фродо. Сетне мимолетното видение изведнъж изчезна. Слънцето се гмурна надолу и сякаш изгасна последната лампа. Настана черна нощ.

Глава 8

СТЪЛБИТЕ НА СИРИТ УНГОЛ

Ам-гъл дърпаше плаща на Фродо и съскаше от страх и нетърпение.

- Трябва да вървим - каза той. - Не бива да стоим тук. Бързайте!

Фродо неохотно обърна гръб на Запад и последва своя водач към мрака на Изтока. Напуснаха пръстена от дървета и се запромъкваха покрай пътя към планините. До някое време и този път вървеше право, но скоро взе да се отклонява на юг, додето излезе точно под огромния скален масив, който бяха видели отдалече. Канарите се извисиха над тях мрачни и заплашителни, по-черни от черното небе отвъд. Пътят пропълзяваше в сянката им, заобикаляше ги и отново се втурваше на изток по стръмното нагорнище.

Фродо и Сам се тътреха с натегнали сърца и вече нямаха сили да се тревожат от заплахата. Фродо клюмаше, товарът отново го теглеше надолу. Щом отминаха Кръстопътя, тежестта - почти забравена в Итилиен - пак взе да нараства. Сега, усещайки стръмния път под нозете си, той морно погледна нагоре и, както му бе предсказал Ам-гъл, видя града на Духовете на Пръстена. Приклекна и се прикри зад каменния насип.

Дълга напречна долина прорязваше планините като дълбок пролив на сенчесто море. На отсрещния склон, малко навътре в долината, на висока скална площадка върху черния скут на Ефел Дуат се издигаха стените и кулите на Минас Моргул. Всичко бе мрачно наоколо, земя и небе, ала по нея се стичаше светлина. Но пленените лунни лъчи прозираха като древни времена през мраморните стени на Минас Итил, Лунната кула, прекрасна и искряща в прегръдката на хълмовете. Не, по-бледа от лъчите на болнавата луна, чезнеща в някакво бавно затъмнение, бе тази светлина, ту гаснеща, ту просветваща като злокобен дъх на тлен, мъртва светлина, лъчи, които не осветяват нищо. В стените и кулата зееха прозорци като безброй черни дупки, надничащи към пустотата вътре, ала върхът на кулата бавно се въртеше ту насам, ту натам като глава на чудовищен призрак, който се озърта в нощта. Тримата спътници дълго стояха там, свити, безволно загледани нагоре. Ам-гъл се опомни пръв. Отново ги задърпа тревожно за плащовете, но не изрече нито дума. Едва ли не насила ги помъкна напред. Всяка крачка бе неуверена, а времето сякаш бе забавило своя ход, та от вдигането на крака до отпускането му минаваха дълги, мъчителни минути.

И тъй, бавно достигнаха белия мост. Тук неясно просветващият път минаваше над потока в дъното на долината и лъкатушеше нагоре към градската порта -

черна паст, зейнала сред външния пръстен на северната стена. От двете страни се разстилаха широки тераси, сенчести поля, покрити с бледи цветя. И те светеха - прекрасни, ала страховити по форма като безумни творения на кошмарен сън; излъчваха слаб, но отвратителен трупен мирис, дъх на тлен изпълваше въздуха. Мостът прескачаше от едната поляна към другата. В началото му се издигаха изкусно изваяни фигури - човешки и животински, ала всички до една скверни и отвратителни. Отдолу водата течеше безшумно и се изпаряваше, но парите, които се надигаха на тръпнещи спирали край моста, бяха мъртвешки хладни. Фродо усети, че му се завива свят и съзнанието му помръкна. После изведнъж, сякаш тласкан от нечия чужда воля, той забърза, залитайки напред. Бе протегнал ръце като слепец, а главата му се люшкаше. Двамата спътници изтичаха подир него. Сам пое господаря си на ръце, когато той се препъна и едва не падна досами началото на моста.

- Не натам! Не, не натам! - прошепна Ам-гъл, ала дъхът между зъбите му сякаш раздра като изсвирване тежкия покой и той ужасен се сви на земята.

- Стойте, господин Фродо! - промърмори Сам в ухото на Фродо. - Върнете се! Не на там. Ам-гъл казва да не ходите и поне този път съм съгласен с него.

Фродо прокара ръка по челото си и откъсна очи от града на хълма. Фосфоресциращата кула го бе омаяла и той се бореше с обзелото го желание да изтича по искрящия път нагоре към портата. Накрая с усилие се завърти и при това движение усети как Пръстенът се съпротивява, изпъвайки верижката на врата му, а и очите му сякаш ослепяха, щом погледна настрани. Мракът отпред бе непроницаем.

Запълзял по земята като подплашен звяр, Ам-гъл вече изчезваше в здрача. Подкрепяйки и водейки своя залитащ господар, Сам го последва колкото можеше по-бързо. Недалеч от отсамния бряг на потока имаше пукнатина в каменната стена край пътя. Минаха през нея и Сам видя, че се намират на тясна пътека, която в началото блещукаше неясно, както и главният път, сетне се изкатерваше над полята с мъртвешките цветя и там помръкваше, криволичейки по северния склон на долината.

Рамо до рамо, хобитите се повлякоха по тази пътека, без да виждат избързалия напред Ам-гъл, освен когато се обръщаше да ги подкани. Тогава очите му засияваха със зеленикавобяла светлина, отразяваща може би злокобното сияние на Моргул или разпалена от някакво ответно настроение в душата му. Фродо и Сам непрестанно усещаха този мъртвешки блясък дори когато се озъртаха боязливо през рамо или свеждаха очи да дирят притъмнялата пътека. Бавно и мъчително се влачеха напред. Когато се изкачиха над зловонието и изпаренията на отровния поток, дъхът им олекна и мислите им се избистриха, ала сега в нозете им тегнеше непоносима умора, сякаш цяла нощ бяха мъкнали тежък товар или дълго бяха плували срещу някакъв мощен прилив. Накрая вече не можеха да продължат без почивка.

Фродо спря и седна на един камък. Бяха се изкатерили до върха на огромна и гола скална гърбица. Напред имаше пролука в склона на долината и пътеката продължаваше покрай нея, превръщаше се в тесен корниз над бездната, катереше се по отвесната южна страна на планината и чезнеше нейде горе из мрака.

- Трябва да поотдъхна, Сам - прошепна Фродо. - Тежи, моето момче, много

тежи. Питам се докъде ли ще мога да го нося? Каквото ще да става, трябва да си почина, преди да поемем натам. - Той посочи към тесния път пред тях.

- Шшш! Шшш! - изсъска Ам-гъл, дотичвайки назад. - Шшш! Беше притиснал устните си с пръсти и настоятелно клатеше глава. Като задърпа ръкава на Фродо, той посочи пътеката, но Фродо не помръдна.

- Не сега - промърмори той, - не сега. - Умората и нещо по-тежко от нея го потискаше, сякаш гибелно заклинание бе паднало на ума и тялото му. - Трябва да си почина.

При тези думи страхът и вълнението на Ам-гъл нараснаха дотолкова, че той отново заговори, съскайки в шепите си, като да скрие звука от невидими подслушвачи горе из въздуха.

- Не тук, не. Никаква почивка тук. Глупци! Очите могат да ни видят. Ще ни видят, щом излязат на моста. Елате, да се махаме! Нагоре, нагоре! Елате!

- Елате, господин Фродо - каза Сам. - И сега е прав. Не можем да стоим тук.

- Добре - каза Фродо с далечен глас, сякаш говореше в полусън. - Ще се помъча.

И той морно се изправи.

Но бе прекалено късно. В този миг скалата под тях се люшна и затрепера. По-мощен отпреди, гръмовният тътнеж се търкулна под земята и отекна из планините. Ненадейно огромна червена мълния раздра нощта. Далеч отвъд източните планини тя се стрелна в небето и обагри в пурпур ниските облаци. Сред тая долина, изпълнена със сянка и хладна мъртвешка светлина, заревото изглеждаше непоносимо ярко, ослепително. Каменни върхове и хребети като нащърбени ножове изникнаха с непроницаема чернота на фона на бликналия от Горгорот пламък. Сетне долетя оглушителен гръмотевичен трясък.

И Минас Моргул отговори. Засияха бледи мълнии, разклонени сини пламъци избликнаха от кулата и околните хълмове към навъсените облаци. Земята застена и от града долетя вик. Сред дрезгави, пискливи гласове като крясъци на хищни птици, сред пронизителното цвилене на побеснели от ужас коне се раздаде сърцераздирателен трънпещ писък, който бързо изтъняваше, докато стана недоловим за слуха. Хобитите се завъртяха към него и се проснаха по очи, притискайки ушите си с длани.

Когато страховитият крясък постепенно заглъхна с отвратителен протяжен вой, Фродо бавно надигна глава. Отсрещният склон със стените на злокобния град сега бе почти наравно с погледа му; мрачната врата, оформена като уста със светещи зъби, зееше широко разтворена. И от нея излизаше армия.

Цялата орда бе облечена в самурови кожи, черни като нощта. На фона на мъждивите стени и блещукащия път Фродо виждаше редица подир редица от дребни черни фигурки да маршируват бързо и безмълвно, устремени навън в безконечен поток. Кавалерията се движеше пред тях като огромен отряд от подредени една след друга сенки, а начело се извисяваше над другите един Конник - целият в черно, само на главата си носеше над качулката шлем като корона, в която потрепваха заплашителни светлинки. Сега той наближаваше моста под тях и втораченият поглед на Фродо го следеше, неспособен да мигне или да се отклони. Не бе ли това Водачът на Черните конници, дошъл отново на земята да поведе на бой призрачните си пълчища? И наистина, завърнал се бе изпитият крал, чиято хладна десница бе повалила Носителя на Пръстена със смъртоносния кинжал.

Болка затуптя в старата рана и към сърцето на Фродо се разля непоносим студ.

В мига, когато тия мисли го изпълваха с ужас и го обвързваха като заклинание, Конникът внезапно спря пред моста, а зад него застина и цялата орда. Настана гробовна тишина. Може би Пръстенът зовеше Водача на духовете и той се бе смутил за миг, усещайки в своята долина нечия чужда мощ. Черната глава, увенчава с шлем и корона от ужас, се завъртя насам-натам, обхождайки сенките с невидимите си очи. Без сили да помръдне, Фродо чакаше като птичка пред идваща змия. И докато чакаше, усети по-настоятелно от когато и да било заповедта да надене Пръстена. Но колкото и мощен да бе натискът, вече не бе склонен да му се поддаде. Знаеше, че пръстенът само ще го предаде и че дори да го надене, няма - все още няма - силата да се пребори с Моргулския крал. Макар да бе поразен от ужас, волята му не отстъпи ни крачка пред тази команда и той само усещаше ударите на чудовищна външна мощ. Тя завладя ръката му и докато умът на Фродо наблюдаваше, без да го желае, ала безучастно (сякаш гледаше някаква стара и далечна история), ръката запълзя инч по инч към верижката на шията му. Сетне собствената му воля се разбуди, бавно изтласка ръката назад и я прати да подири нещо друго, нещо укрито на гърдите му. То му се стори хладно и твърдо, когато го стисна в шепа - стъкленицата на Галадриел, тъй дълго кътана и почти забравена до този час. Щом я докосна, за известно време всякаква мисъл за Пръстена излетя от главата му. Той въздъхна и наведе глава. В същия миг Кралят на духовете се извърна, пришпори коня и препусна през моста, последван от цялото си мрачно войнство. Може би елфическите плащове заблуждаваха невидимите му очи, а умът на мъничкия му противник, намерил нова сила, бе отблъснал неговата мисъл. Но той бързаше. Часът вече бе ударил и по заповед на великия си Властелин трябваше да потегли на бой срещу Запада.

Като сянка сред сенките той скоро отмина надолу по лъкатушещия път, а зад него черните редици продължаваха да пресичат моста. От дните на Исилдуровата мощ не се помнеше тъй многобройна армия да е излизала от тази долина, нито пък тъй гнусна и въоръжена до зъби паплач да е връхлитала към бродовете на Андуин; и все пак бе само една и дори не най-голямата от войските, които потегляха от Мордор.

Фродо се размърда. И внезапно в душата му изплува споменът за Фарамир. „Най-сетне бурята се разрази - помисли той. - Тия безкрайни редици от копия и мечове отиват към Осгилиат. Ще успее ли Фарамир да пресече навреме? Той се догаждаше, ала знаеше ли часа? И кой може да удържи бродовете сега, когато се задава Кралят на Деветте Конници? Ще дойдат и други армии. Закъснях. Всичко е, загубено. Много се бавих из пътя. Всичко е загубено. Дори и да изпълня задачата си, никой не ще узнае. Не ще има кому да кажа. Ще бъде напразно.

Смазан от безсилие, той зарида. А Моргулското войнство все тъй минаваше по моста.

И тогава от безкрайно далече, сякаш от спомените за Графството през някое ранно слънчево утро, когато денят зове и вратите се разтварят, той дочу гласа на Сам:

- Събудете се, господин Фродо! Събудете се! Почти не би се изненадал, ако гласът добавеше: „Закуската ви е готова." Но Сам явно бе разтревожен и припрян.

- Събудете се, господин Фродо! - повтори той. - Отидоха си. Раздаде се глух звън. Портите на Минас Моргул се бяха затворили. Последният ред копия чезнеше

надолу по пътя. Отвъд долината кулата все още се хилеше зловещо, ала светлината в нея гаснеше. Целият град потъваше в мрачна, тягостна сянка на безмълвие. Ала и сега го изпълваше бдителност.

- Събудете се, господин Фродо! Отидоха си и ще е добре да тръгваме и ние. Отсреща е останало нещо живо, нещо с очи или поне с виждаща мисъл, ако ме разбирате; колкото повече стоим на едно място, толкова по-скоро ще ни спипа. Хайде, господин Фродо!

Фродо надигна глава, после се изправи. Отчаянието не го напускаше, но слабостта бе отминала. Той дори се усмихна мрачно, усещайки сега толкова ясно, колкото преди миг бе чувствувал обратното, че ако може, ще трябва да изпълни дълга си и че целта няма нищо общо с това, дали Фарамир, Арагорн, Елронд, Галадриел, Гандалф или който и да било ще разбере някога за това. Той стисна тояжката с едната си ръка и стъкленицата с другата. Като зърна, че през пръстите му се процежда ясна светлина, прибра я в пазвата и я притисна към сърцето си. Сетне обърна гръб на Моргул - вече само мъждива светлинка отвъд мрачна пропаст - и се приготви да поеме нагоре.

Изглежда, че когато се отвориха портите на Минас Моргул, Ам-гъл бе пропълзял покрай ръба към отвъдния мрак, изоставяйки хобитите там, където се бяха проснали. Сега се довлече назад с тракащи зъби и треперещи пръсти.

- Безумци! Глупци! - изсъска той. - Живо! Да не мислят, че заплахата е отминала. Не е. Живо!

Без да отвръщат, те го последваха към стръмния корниз. Дори след като бяха видели толкова много заплахи, пътят не им се нравеше твърде, ала това не трая дълго. Скоро пътеката наближи един заоблен ръб, където планинският склон отново свръщаше настрани и внезапно навлезе в тесен отвор сред скалата. Бяха достигнали първата от стълбите, за които говореше Ам-гъл. Наоколо царуваше почти пълен мрак и те едва различаваха протегнатите си ръце, но бледите очи на Ам-гъл засияха няколко фута по-нагоре, когато се обърна към тях.

- Внимателно! - прошепна той. - Стъпала. Много стъпала. Трябва да внимават!

И наистина трябваше да внимават. Отначало Фродо и Сам се чувствуваха по-спокойни под закрилата на стените, но стълбата бе стръмна, почти отвесна, и докато се катереха нагоре, те все по-натрапчиво усещаха дълбокия черен кладенец под себе си. А стъпалата бяха тесни, неравномерно разположени и често коварни - бяха изтъркани и гладки по ръбовете, някои бяха счупени, други пукаха, щом положеха крак върху им. Хобитите мъчително продължаваха напред и накрая взеха да се вкопчват отчаяно с пръсти в близките стъпала, превъзмогвайки с усилие на волята болката при всяко прегъване и изправяне на коленете, а стълбата навлизаше все по-дълбоко в отвесния планински склон, все по-нагоре се издигаха стените над главите им.

Накрая, тъкмо когато усещаха, че не ще издържат повече, те отново зърнаха очите на Ам-гъл.

- Стигнахме догоре - прошепна той. - Първата стълба свърши. Умни хобити, дето се изкатериха толкова високо, много умни хобити. Само още няколко стъпала и край, да.

Замаяни и изтощени, Сам и Фродо изпълзяха по сетното стъпало и седнаха да разтрият краката и коленете си. Намираха се в дълбок и мрачен коридор, който, изглежда, продължаваше напред, но вече по-полегато и без стъпала, Ам-гъл не им

позволи да почиват дълго.

- Остава още една стълба - каза той. - Много по-дълга стълба. Почивката - като стигнем върха на другата стълба. Не сега.

- По-дълга ли каза? - изстена Сам.

- Да, да, по-дълга - отвърна Ам-гъл. - Но не толкова трудна. Хобитите се изкатериха по Правата стълба. Сега е ред на Витата.

- А после какво? - заинтересува се Сам.

- Ще видим - тихичко рече Ам-гъл. - О, да, ще видим!

- Ти комай беше казал, че има тунел - настоя-Сам. - Не трябва ли да минем през тунел или нещо подобно?

- О, да, има тунел - потвърди Ам-гъл. - Но хобитите могат да си починат, преди да навлязат в него. Ако го минат, ще са почти на върха. Почти там, ако минат. О, да!

Фродо потрепера. От катеренето се бе изпотил, но сега се чувствуваше хладен и лепкав, а от невидимите висини по мрачния тунел вееше мразовит полъх. Стана и се разтърси.

- Да вървим! Тук не е място за седене.

Коридорът, изглежда, продължаваше много мили напред, а хладният въздух ги облъхваше непрестанно и постепенно се обърна в пронизващ до кости вятър. Сякаш планините опитваха да ги сплашат със смъртоносния си дъх, да ги отблъснат от тайните на висините или да ги издухат назад към мрака. Разбраха, че са стигнали до края едва когато внезапно усетиха, че отдясно има стена. Не виждаха почти нищо. Над тях и наоколо се извисяваха безформени грамади и сиви сенки, но тук-там, високо над надвисналите облаци проблясваше мътна червена светлина и за миг пътниците зърнаха отпред и от двете им страни да стърчат високи върхове като клони, подпрели необятен хлътнал свод. Отляво имаше канара, отдясно - пропаст.

Ам-гъл ги поведе плътно в подножието на канарата. Засега бяха привършили с катеренето, но тук пътят бе по-неравен и опасен в мрака, препречваха го рухнали скали и каменни блокове. Вървяха бавно и предпазливо. Нито Сам, нито Фродо можеше вече да си представи колко часа са минали, откакто бяха навлезли в Моргулската долина. Нощта изглеждаше безкрайна.

Накрая усетиха, че пак са наближили огромна надвиснала стена и отпред се разкри входът към нова стълба. Отново поспряха и сетне се заизкачваха. Катеренето бе дълго и трудно, ала тук стъпалата не пробиваха планинския склон. Титаничната канара се накланяше назад и пътеката се виеше като змия по нея. На едно място тя пропълзяваше настрани досами ръба на мрачната бездна и хвърляйки поглед надолу, Фродо зърна под себе си като необятен кладенец широкия пролом в началото на Моргулската долина. Из дълбините му като върволица от светулки блещукаше призрачният път от мъртвия град към Безименния проход. Фродо побърза да извърне глава.

Стълбата продължаваше да се вие и пълзи все напред и нагоре, докато последната редица стъпала, къса и права, отново се изкатери на равното. Пътеката се бе отклонила от главния проход в огромния пролом и сега поемаше свой собствен опасен курс по дъното на една по-тясна клисура из най-високите области на Ефел Дуат. От двете страни хобитите смътно различаваха каменни кули и зъбери, сред които по-черни от нощта зееха широки процепи и пукнатини, пробити и изгризани в сенчестите скали от студа на отдавна забравени зими. А

червеното зарево в небето сега изглеждаше по-ярко, ала все още не можеха да разберат дали наистина под тия мрачни краища настъпва злокобно утро или виждат само пламъците на някакво чудовищно Сауроново насилие над многострадалните земи на Горгорот отвъд планините. Като погледна нагоре, Фродо зърна далеч напред и безкрайно високо онова, което предполагаше, че ще е висшата точка на този мъчителен път. Върху мъждивата червенина на източното небе се очертаваше пролом в последния хребет - тесен, дълбоко хлътнал между два черни върха и на всеки връх се издигаше каменен рог. Спря и се вгледа по-внимателно. Отляво рогът бе висок и строен; вътре пламтеше червена светлина или пък отвъдното зарево се процеждаше през някакъв отвор. Изведнъж разбра, че това е черна кула, надвиснала над прохода. Докосна ръката на Сам и посочи нататък.

- Не ми се нрави тая гледка! - каза Сам. - Значи тоя твой таен път се оказва охраняван в крайна сметка - обърна се той към Ам-гъл. - Което си знаел през цялото време, предполагам?

- Те наблюдават всички пътища, да - отвърна Ам-гъл. - Разбира се, че ги наблюдават. Но хобитите трябва да се промъкнат отнякъде. Тоя път може да е най-зле охраняван. Може би всички са отишли към голямата битка, може би!

- Може би - изръмжа Сам. - Е, засега изглежда, че има още доста катерене, додето стигнем там. А и тунелът ни чака. Мисля, че би трябвало да си починете, господин Фродо. Не знам кое време е, нощ ли е или ден, но се мъкнем вече дълги часове.

- Да, трябва да си починем - каза Фродо. - Хайде да намерим някое кътче на завет и да съберем сили... за последния преход.

И наистина така го усещаше. Ужасите на отвъдните земи и делото, което трябваше да извърши там, му се струваха все още твърде далечни, за да се тревожи за тях. Бе напрегнал цялата си воля към една цел - да проникне някак през тази непреодолима стена и нейната стража. Стореше ли невъзможното, тогава някак си щеше да изпълни и задачата или поне така му се струваше в морния и мрачен час, докато все още се влачеше из каменните сенки под Сирит Унгол.

Седнаха в мрачната пукнатина, между две грамадни каменни колони - Фродо и Сам малко навътре, а Ам-гъл се сви на земята близо до отвора. Хобитите похапнаха, уверени, че това ще е последната им трапеза, преди да се спуснат в Безименната страна, може би и последната им съвместна трапеза. Задоволиха се с малко от гондорските запаси и една-две елфически питки, после отпиха по глътка вода - само колкото да навлажнят пресъхналите си гърла, защото трябваше да пестят.

- Питам се кога ли пак ще намерим вода? - обади се Сам. - Но предполагам, че и там трябва да пият, Орките все пият нещо, нали?

- Да, пият - каза Фродо. - Но да не говорим за това. Не са за нас техните напитки.

- Значи толкова по-важно е да напълним манерките. Но насам няма никаква вода - отдавна не съм чувал бълбукане. Пък и Фарамир казваше да не пием моргулска вода.

- Никаква вода, извираща от Имлад Моргул, така каза. Вече не сме в долината и ако срещнем извор, той ще отива към нея, а не обратно.

- Бих рискувал само ако умирам от жажда - каза Сам. - Някакво зловещо чувство тегне над тия места. - Той подсмъркна. - И намирисва. Усещате ли?

Странна миризма, застояла. Не ми харесва.

- Тук изобщо нищо не ми харесва - отвърна Фродо, - канара и връх, кокал или дъх. Земя, въздух и вода, всичко изглежда прокълнато. Но такъв път ни е отреден.

- Да, така е - съгласи се Сам. - И изобщо нямаше да сме тук, ако знаехме повечко, преди да потеглим. Но предполагам, че често става тъй. Юначествата в старите приказки и песни, господин Фродо - аз ги наричах приключения. Мислех си, че чудесните герои в легендите ходят да ги търсят, защото ги желаят, защото са вълнуващи, а пък животът е скучничък и трябва малко развлечение, дето се вика. Но не е така в истинските легенди, в ония, които остават в паметта. Обикновено хората сякаш просто се заплитат в тях - такъв път им е бил отреден, както казахте. Но предполагам, че са имали безброй възможности, също като нас, да се върнат назад, само че не са го сторили. А ако бяха отстъпили, нямаше да знаем, защото щяха да потънат в забрава. Ние чуваме само за ония, които просто са си вървели напред... и невинаги към щастливия край, забележете, във всеки случай не към онова, което героите (а не слушателите) биха нарекли „щастлив край". Нали знаете, да се върнат у дома и да заварят всичко наред, макар и попроменено - както старият господин Билбо. Но това не винаги са най-интересните приказки, ако и да изглеждат най-приемливи за героя! Питам се в каква ли легенда сме попаднали?

- И аз се питам - каза Фродо. - Но не знам. В истинските легенди е винаги така. Погледни която и да е от любимите си истории. Ти можеш да знаеш или да се досещаш каква е, щастлива или печална, но героите не знаят. И не ти се иска да узнаят.

- Не, сър, разбира се, че не. Берен например - той не си е мислил, че ще вземе Силмарила от Желязната корона в Тангородрим и все пак го е сторил, а там е било къде-къде по-лошо място, изпълнено с по-черни заплахи от нашите. Но разбира се, оная легенда е дълга, минава през щастие и скръб и продължава отвъд тях... а Силмарилът е стигнал чак до Еарендил. Ама как не се сетих досега, сър! Ние имаме... вие имате от неговата светлина в оная звездна стъкленица, която ви подари Владетелката! Ами че като си помисли човек, още сме в същата легенда! Тя продължава. Нима великите легенди никога не свършват?

- Не, легендите не свършват - каза Фродо. - Само хората идват и си отиват, когато ролята им свърши. И нашата ще свърши... рано или късно.

- И тогава ще можем да си починем и да поспим - добави Сам. После мрачно се разсмя. -Точно това си мисля, господин Фродо. Най-обикновена почивка, сън и да се събудим за сутрешната работа в градината. Боя се, че през цялото време това ми е едничката надежда. Разните големи и важни планове не са за такива като мен. И все пак се питам дали някой ден ще попаднем в песен или легенда. Е, вярно, вече сме попаднали, но искам да кажа: словоплетците да поемат тая история, та много и много години подир това да я разправят край огнището или да четат от грамадански книги с червени и черни букви. И някой ще каже: „Хайде да чуем за Фродо и Пръстена!" А друг: „Да, това е любимата ми приказка. Фродо е бил храбър, нали татко?" - „Да, моето момче, най-прочутият хобит, а това не е малко."

- Даже е попрекалено - каза Фродо и се разсмя звънко, от сърце. Откакто Саурон бе дошъл в Средната земя, тия мрачни места не бяха чували такъв звук. На Сам изведнъж му се стори, че камъните се ослушват, а високите канари се свеждат над тях. Но Фродо не им обърна внимание и отново се разсмя.

- Ех, Сам, като те слушам и някак се развеселявам, сякаш легендата вече е написана докрай. Но ти пропусна един от главните герои - юначния Самознай. „Искам още за Сам, татко. Защо не са вмъкнали повече от приказките му, татко? Тях харесвам, разсмиват ме. А пък Фродо не би стигнал далеч без Сам, нали, татко?"

- Хайде, не се подигравайте, господин Фродо - каза Сам. - Аз говорех сериозно.

- И аз - отвърна Фродо. - Не се подигравам. Само дето малко прибързваме. Ние двамата, Сам, още се влачим из най-страшната част от легендата и нищо чудно тъкмо тук някой да каже: „Затвори книгата, татко, не искаме да четеш."

- Може би - кимна Сам, - но аз не бих го казал. Всичко е другояче, когато нещата са отдавна отминали включени в част от голямата легенда. Ами че дори Ам-гъл би могъл да изглежда добър в приказката, във всеки случай по-добър, отколкото като ти се изпречи на пътя. А и както разправя, едно време е обичал приказки. Питам се за какъв се мисли - за герой или негодник? Ам-гъл! - подвикна той. - Би ли искал да си герой... ама къде изчезна пак?

От Ам-гъл нямаше и следа нито край входа на убежището им, нито из околните сенки. Както обикновено, той бе отказал храната им и прие само глътка вода, сетне като че се бе сгушил да поспи. Предишния ден бяха предположили, че поне една от целите на дългото му отсъствие е била да подири храна по своя вкус, а сега явно пак се бе измъкнал, докато разговаряха. Но за какво ли този път?

- Не ми харесва, дето се изнизва, без да се обади - каза Сам. - Още повече сега. Не може да дири храна из тия места, освен ако му е хрумнало да дъвче камънаци. То тук и стръкче мъх не се намира!

- Вече няма смисъл да се тревожиш за Ам-гъл - каза Фродо. Без него нямаше да се доберем дотук, дори прохода нямаше да видим, тъй че трябва да се примирим с нрава му. Ако ни мами - мами ни, и толкоз.

- Все пак бих предпочел да го държа под око - заяви Сам. - Особено ако ни мами. Спомнете си, че така и не ни каза дали проходът е охраняван, или не. А сега откриваме отсреща кула... може да е изоставена, може и да не е. Мислите ли, че е отишъл да ги доведе - орките или някакви други твари?

- Не, не мисля - отвърна Фродо. - Дори да е замислил някаква злина, което е напълно възможно, не вярвам да доведе орките или други слуги на Врага. Защо да чака досега, да търпи мъките на дългото изкачване и да идва тъй близо до страната, от която се бои? Откакто го срещнахме, навярно е имал не една възможност да ни предаде на орките. Не, ако изобщо предприеме нещо, то ще е някакво самостоятелно дребно коварство, за което се надява, че никой няма да узнае.

- Е, предполагам, че сте прав, господин Фродо - съгласи се Сам. - Не че ми олеква кой знае колко. Не греша: уверен съм, че *мене* би ме предал на орките, без да му мигне окото. Но бях забравил... Безценното му. Не, предполагам, че през цялото време целта е била *Безценното за горкия Смеагол.* Това е единствената идея на всичките му кроежи, ако изобщо крои нещо. Едно не мога да се досетя - с какво ще му помогне това, че ни доведе насам.

- Нищо чудно и той да не може да се досети - каза Фродо. - И не вярвам в замътената му глава да има само един прост и ясен план. Мисля, че отчасти наистина се мъчи да спаси Безценното от Врага, додето му е по силите. Защото и

за него би било пагубно, ако Врагът го овладее. А от друга страна, навярно просто протака и изчаква да му дойде късметът.

- Да, Крадльо и Смрадльо, както казвах преди - рече Сам. - Но колкото повече наближават земите на Врага, толкова повече Крадльо ще заприличва на Смрадльо. Помнете ми думата: ако изобщо стигнем до онзи проход, той не ще ни остави да пренесем съкровището през границата без неприятности.

- Още не сме стигнали дотам - каза Фродо.

- Не, но дотогава ще трябва да си отваряме очите на четири. Ако ни завари да дремем, Смрадльо бързичко ще изплува на повърхността. Ама не мислете, господарю, че ще е опасно да поспите сега. Легнете до мен, тук сте на сигурно място. Драго ще ми стане да ви видя, че спите. Аз ще ви пазя; пък и легнете ли до мен, ще ви прегърна и никой не ще може да ви пипне, без верният Сам да усети.

- Да спя! - промълви Фродо и въздъхна, сякаш бе зърнал сред пустиня прохладен зелен мираж. - Да, дори и тук бих могъл да поспя.

- Спете тогава, господарю! Положете глава в скута ми.

И така ги завари Ам-гъл няколко часа по-късно, когато изпълзя крадешком надолу по пътеката от отсрещния полумрак. Облегнал гръб на камъка, Сам седеше с клюмнала настрани глава и дишаше тежко. Фродо бе отпуснал глава в скута му и спеше дълбоко, на бялото му чело лежеше мургавата десница на Сам, а левицата мирно почиваше върху гърдите на господаря. Покоят бе изгладил лицата и на двамата.

Ам-гъл се вгледа в тях. Странно изражение изплува на изпитото му, прегладняло лице. Блясъкът в очите му помръкна и сега те изглеждаха мътни, сиви, стари и уморени. Той се преви като от болезнен спазъм и се извърна настрани, взря се нагоре към прохода, поклащайки глава, сякаш увлечен в някакъв вътрешен спор. Сетне се върна назад, бавно протегна трепереща ръка и много предпазливо докосна коляното на Фродо - ала докосването бе почти ласка. Ако в този мимолетен миг някой от спящите можеше да го види, би си помислил, че е съзрял стар, морен, съсухрен от старост хобит, преплувал през годините далеч отвъд отредения му срок, далеч от роднини и близки, от полята и реките на младостта - старо, прегладняло и клето създание.

Но от докосването Фродо се размърда и тихичко извика насън, а Сам незабавно се разбуди. Първото, което видя, бе Ам-гъл - зает „да опипва господаря", както му се стори.

- Хей, ти! - грубо рече той. - Какво си замислил!

- Нищо, нищо - меко отвърна Ам-гъл. - Мил господар!

- Не споря - каза Сам. - Но къде беше, дърт негоднико? Сигурно си скитосвал насам-натам.

Ам-гъл се отдръпна и под тежките му клепачи заискри зелена светлина. Сега бе досущ като паяк - с изпъкнали очи, приклекнал на свити ръце и крака. Мимолетният миг бе отминал и вече нямаше да се върне.

- Скитоссвал, скитоссвал! - изсъска той. - Тия хобити вечно са толкоз любезни, да. О, мили хобити! Смеагол ги води по тайни пътища, които никой друг не би открил. Морен е, жаден е, да, жаден, но ги води и дири пътеки, а те казват: *скитосваш, скитосваш.* Много мили приятели. О, да, безценни, много мили.

Макар да си остана недоверчив, Сам усети леко угризение.

- Извинявай - каза той. - Съжалявам, но ме стресна от сън. А пък не трябваше да

спя, затова малко се разлютих. Но господин Фродо е уморен, помолих го да подремне; ами това е. Извинявай. Ама къде, беше *наистина!*

- Скитосвах - каза Ам-гъл и зеленият блясък все тъй пламтеше в очите му.

- Добре де - каза Сам, - мисли каквото искаш! Не вярвам да съм бил далеч от истината. А сега ще е най-добре всички да вземем да скитосваме нагоре. Кое време е? Днес ли е или утре?

- Утре е - каза Ам-гъл, - по-точно беше утре, когато хобитите легнаха да спят. Много глупаво, много опасно... ако не беше горкият Смеагол да скитосва наоколо и да пази.

- Май скоро ще ни втръсне тая дума - каза Сам. - Нищо де. Ще събудя господаря.

Той нежно приглади къдриците над челото на Фродо и като се приведе над него, тихичко изрече:

- Събудете се, господин Фродо! Събудете се!

Фродо се размърда, отвори очи и се усмихна, виждайки склоненото отгоре лице на Сам.

- Рано ме вдигаш, нали, Сам? Още е тъмно.

- Да, тук винаги е тъмно. Но Ам-гъл се върна, господин Фродо, и казва, че е утре. Значи трябва да вървим. Още малко остана. Фродо дълбоко въздъхна и седна.

- Още малко! - каза той. - Здрасти, Смеагол! Намери ли нещо за хапване? Почина ли си?

- Няма храна, няма почивка, нищо няма за Смеагол - отвърна Ам-гъл. - Той е скитник.

Сам изцъка с език, но се удържа.

- Недей да си слагаш прякори, Смеагол - възрази Фродо. - Неразумно е, все едно дали са верни, или не.

- Смеагол трябва да приема каквото му подхвърлят - отвърна Ам-гъл. - Тоя прякор му го даде господин Самознай, хобитът, който знае толкова много.

Фродо изгледа Сам.

- Да, сър - призна си Сам. - Подметнах тая дума, като се бях стреснал от сън и го зърнах наблизо. Казах, че съжалявам, ама търпението ми се изчерпа.

- Добре, да забравим това - каза Фродо. - Но сега, Смеагол, изглежда, че двамата с теб стигнахме където трябваше. Кажи ми, можем ли сами да намерим пътя по-нататък? Проходът вече се вижда и ако знаем пътеката натам, предполагам, че споразумението ни е приключило. Ти изпълни каквото бе обещал и сега си свободен - свободен да се върнеш, където ще намериш храна и почивка, да вървиш накъдето желаеш, само не при слугите на Врага. И някой ден може да си получиш наградата - от мен или от ония, що ще ме помнят.

- Не, не, още не - изхленчи Ам-гъл. - О, не! Те не могат сами да намерят пътя, нали? О, не, наистина не. Тепърва идва ред на тунела. Смеагол трябва да продължи. Няма почивка. Още не!

Глава 9

БЪРЛОГАТА НА КОРУБАНА

Може наистина да беше ден, както казваше Ам-гъл, но хобитите почти на забелязваха разликата, само натегналият небосвод като че не бе тъй непроницаемо черен, а по-скоро напомняше безкраен димен покров; дълбокият нощен мрак още се спотайваше из пукнатини и ями, ала сега каменистият свят наоколо бе обгърнат от мъглява сива сянка. Ам-гъл пое начело и хобитите го последваха рамо до рамо до дългата стръмна клисура сред стълбове и колони от нацепена, изветряла скала, които стърчаха от двете им страни като грамадни безформени статуи. Не се чуваше никакъв звук. Някъде напред, на около миля може би, се извисяваше сива стена - последен чудовищен планински масив, устремен право нагоре. Все по-тъмна се мержелееше канарата и растеше с всяка крачка, докато надвисна над тях, закривайки всичко лежащо отвъд нея. Дълбока сянка тегнеше в подножието й. Сам подуши въздуха.

- Фу! Каква воня! - промърмори той. - Става все по-силна и по-силна.

Скоро навлязоха в сянката и сред нея зърнаха отвора на нова пещера.

- Натам е пътят - тихо каза Ам-гъл. - Това е входът на тунела. Той не каза името му - Торех Унгол, Бърлогата на Корубана. Отвътре долиташе смрад, не просто болнавият мирис на тлен сред полята на Моргул, а гнусно зловоние, сякаш сред мрака бе струпана накуп неописуема мръсотия.

- Това ли е единственият път, Смеагол? - запита Фродо.

- Да, да - отвърна той. - Да, сега трябва да вървим натам.

- Да не искаш да кажеш, че си минавал през тая дупка? - обади се Сам. - Пфу! Е, сигурно вонята не ти пречи.

Очите на Ам-гъл проблеснаха.

- Той не знае какво ни пречи, нали, безценни? Не, не знае. Но Смеагол може да търпи. Да. Минавал е оттук. О, да, точно оттук. Това е единственият път.

- Питам се откъде ли идва вонята - рече Сам. - Смърди като... е, по-добре да не приказвам. На бас се хващам, че е някоя гадна оркска дупка, претъпкана с боклуци от сто години насам.

- Добре де - каза Фродо. - Орки или не, щом е единственият път, ще трябва да минем по него.

Дълбоко си поеха дъх и влязоха вътре. След няколко крачки потънаха в непрогледен мрак. Откакто напуснаха черните коридори на Мория, Фродо и Сам не бяха срещали подобна тъмнина, а колкото и невероятно да изглеждаше, тук тя бе още, по-плътна и тежка. Тук въздухът бе неподвижен, застоял, тежък и звуците замираха в него. Сякаш крачеха през черни изпарения, породени от самия мрак, и всяко вдишване носеше слепота не само на очите, но и за разума, та дори споменът за цветове, форми и светлина помръкна в мислите им. Нощта беше всичко, нощта щеше да е всичко - от началото до свършека на света.

Но засега им оставаше поне осезанието и отначало чувствителността на ръцете и краката им изглеждаше почти болезнено изострена. За тяхна изненада стените се оказаха гладки, а подът, с изключение на някое стъпало тук-там, бе равен и прав, устремен нагоре все така полегато. Тунелът бе висок и просторен, толкова просторен, че макар да вървяха един до друг, докосвайки страничните стени с протегнати ръце, хобитите бяха разделени - мракът ги обгръщаше в самота.

Ам-гъл бе тръгнал пръв и, изглежда, беше само няколко крачки по-напред. Докато още бяха в състояние да обръщат внимание на такива неща, те го чуваха

да съска и да се дави нейде съвсем наблизо. Но с времето сетивата им се притъпиха, осезанието и слухът като че се вцепениха и пътниците продължаваха да опипват, да крачат все напред и напред, тласкани само от силата на волята, с която бяха влезли навътре - волята да минат през мрака и желанието да стигнат до отвъдната порта.

Скоро изгубиха чувството за време и разстояние, но навярно не бяха вървели дълго, когато, опипвайки стената отдясно, Сам откри, че в нея има отвор - за миг усети да полъхва не толкова, застоял въздух, сетне отмина нататък.

- Тук има и други коридори - с усилие прошепна той и му се стори, че звуците с мъка излизат от устните му. - На оркска бърлога прилича, не ще и дума!

След това - той отдясно, Фродо отляво - минаха край още три-четири подобни отвора, ту по-малки, ту по-големи, но засега не се колебаеха в избора на главния път, който беше прав, без завои, и непрекъснато се изкачваше. Ала колко бе дълъг, колко още трябваше да търпят и щяха ли да издържат? Колкото повече се изкачваха, толкова по-душно ставаше; взе да им се струва, че в непрогледната тъма често срещат не само зловонния въздух, но и някакви по-плътни препятствия. Докато се провираха напред, усещаха как нещо се провлачва по главите и ръцете им - дълги пипала или провиснали налепи, не можеха да разберат. А вонята продължаваше да се засилва. Тя стана толкова непоносима, че скоро бяха готови да повярват, че от всичките им сетива е оцеляло единствено обонянието - и то за да ги мъчи. Час, два, три - колко бяха прекарали в тази мрачна дупка? Часове... а може би дни, седмици. Присвил рамене, Сам се отдръпна от стената на тунела към Фродо, ръцете им се срещнаха, преплетоха пръсти и така, един до друг, двамата продължиха упорито напред.

Най-сетне, както опитваше лявата стена, Фродо внезапно стигна до пустота. Едва не падна настрани. Тук имаше някакъв отвор в скалата, по-широк от всички срещани досега, от него долиташе гнусна смрад и чувство за толкова жестока спотаена злоба, че Фродо се олюля. В същия миг и Сам залитна напред.

Борейки се с призляването и страха, Фродо стисна ръката на Сам.

- Ставай! - изрече той с беззвучен дрезгав шепот. - Всичко идва оттук, вонята и заплахата. Да бягаме! Бързо!

Напрягайки сетните остатъци от сила и решителност, той вдигна Сам на крака и застави собствените си крайници да се раздвижат. Сам се запрепъва край него. Крачка, две, три... шест. Навярно бяха отминали страховития невидим отвор - така или иначе, изведнъж стана по-леко да се движат, сякаш враждебната воня ги бе изтървала за миг. Все тъй, ръка за ръка, те продължиха да се влачат напред.

Но почти веднага налетяха на нова пречка. Изглежда, че галерията се раздвояваше и в мрака не можеха да разберат кой тунел е по-широк или продължава по-направо. Накъде да поемат, наляво или надясно? Нямаше какво да ги упъти, а погрешният избор почти несъмнено щеше да се окаже фатален.

- Накъде отиде Ам-гъл? - изпъшка Сам. - И защо не ни изчака?

- Смеагол! - опита се да извика Фродо. - Смеагол! Ала гласът му бе прегракнал и едва излетяло от устните му, името заглъхна. Не отвърна ни глас, ни ехо, нито дори трепет на въздуха.

- Чини ми се, че тоя път наистина е избягал - промърмори Сам. - Комай точно тук се е канил да ни доведе. Ам-гъл! Ще съжаляваш за това, само да те спипам.

Тършувайки и опипвайки из тъмното, те скоро откриха, че левият отвор е

запречен - или беше задънена улица, или от свода бе рухнала скала.

- Насам няма път - прошепна Фродо. - Верен или не, трябва да поемем по другия.

- И по-бързо! - изпъхтя Сам. - Насам се навърта нещо по-лошо от Ам-гъл. Усещам как ни гледа.

Едва бяха изминали няколко ярда, когато в тежката, глуха тишина долетя ненадеен ужасяващ звук - гъгниво бълбукане и протяжно отровно съскане. Завъртяха се, но нищо не успяха да видят. Застинали неподвижно, двамата се взираха и чакаха неизвестно какво.

- Капан! - възкликна Сам, положи ръка върху дръжката на меча и неволно си спомни за мрака в могилата, където го бе намерил.

„Ех, ако старият Том беше наблизо сега!" - помисли си той. Сетне, както стоеше сред мрака, с натегнала в сърцето чернилка от отчаяние и гняв, стори му се, че вижда светлина - светлина в съзнанието си, отначало почти непоносимо ярка, като слънчев лъч за очи, които дълго са се мъчили сред бездънен кладенец. После светлината се превърна в цвят - зелено, златно, сребристо, бяло. Нейде далече, като миниатюрна картинка, изрисувана от елфически пръсти, зърна Владетелката Галадриел, застанала в лориенската трева с дарове в шепите. *„А за теб, Носителю на Пръстена* - чу той далечен, но ясен глас, - *съм приготвила това."*

Бълбукащото съскане наближаваше и се раздаде скърцане, сякаш пукаха ставите на някаква огромна твар, която бавно и решително напредваше в мрака. Откъм нея долиташе смрад.

- Господарю, господарю! - викна Сам и в гласа му бликнаха живот и настойчивост. - Дарът на Владетелката! Звездната стъкленица! Светлина в мрачните места, нали така казваше. Звездната стъкленица!

- Звездната стъкленица? - промърмори Фродо, сякаш без да разбира отговаряше от дълбините на дрямката. - Ами, да! Как можах да я забравя? *Светлина, когато помръкнат всички други светлини!* А сега наистина само светлината може да ни спаси.

Бавно потъна ръката му в пазвата, бавно издигна той Стъкленицата на Галадриел. За миг тя просветна неясно като изригваща звезда, която се бори с техните земни мъгли, сетне мощта й нарасна и заедно с надеждата в душата на Фродо тя се разгоря и лумна със сребърен пламък като мъничко, ослепително грейнало слънце, сякаш сам Еарендил бе слезнал от високите поля на залеза с последния Силмарил на чело. Мракът отстъпи пред нея и тя като че засия сред глобуса от въздушен кристал, а по ръката под нея заискри пламък.

Фродо смаяно гледаше този вълшебен дар, който бе носил тъй дълго, без да подозира цялата му ценност и мощ. Почти не си бе спомнял за него по пътя, преди да стигнат до Морулската долина, и никога не го бе използувал от страх да не се издаде със светлината.

- *Айя Еарендил Еленион Анкалима!* - изкрещя той, без да знае що е изрекъл, сякаш през устните му говореше друг глас - ясен, несмутен от зловонния въздух на подземието.

Но в Средната земя има и други сили, величия на нощта, и те са древни и могъщи. А Тя, която броди из мрака, бе чувала в Дълбините на времето елфите да надават този вик, без да се изплаши от него. Не се стресна и сега. Още преди да

довърши, Фродо усети напора на чудовищна злоба и убийствен поглед, вперен в него. Малко по-надолу из тунела, между тях и отвора, където се бяха препънали, той постепенно взе да различава очи - два огромни грозда от фасетъчни очи. Приждащата заплаха най-сетне бе разкрита. Лъчите на звездната стъкленица се пречупваха и отразяваха в хилядите им фасетки, ала зад блясъка бавно се разгоряваше смъртоносен пламък, подклаждан от някакъв дълбок кладенец на злобната мисъл. Чудовищни и страховити бяха тия очи, животински, но изпълнени с ясни намерения, грозна наслада и злорадство над пленените жертви, изгубили всяка надежда за бягство.

Поразени от ужас, Фродо и Сам бавно отстъпваха назад, приковали поглед в страховития взор на тия пагубни очи, но с всяка тяхна крачка очите пристъпваха напред. Ръката на Фродо се люшна и Стъкленицата бавно слезе надолу. И изведнъж, изпуснати от злобната магия, за да потърчат в безпомощна паника за забава на очите, двамата се завъртяха и побягнаха, ала, тичайки, Фродо се озърна и с ужас видя, че очите тутакси се впускат подир тях. Смъртоносното зловоние ги обгръщаше като облак.

- Стой! Стой! - отчаяно викна той. - Бягството е безсмислено. Очите бавно пълзяха напред.

- Галадриел! - изкрещя той и като събра смелост, отново надигна Стъкленицата.

Очите спряха. За миг погледът им отслабна, сякаш ги бе смутило неясно съмнение. Тогава сърцето на Фродо пламна и без да мисли дали постъпва безумно, отчаяно или храбро, той пое Стъкленицата в лявата си ръка, а в дясната изтегли меча. Жилото излетя от ножницата и по тънкото еластично острие заиграха сребърни искри, а по ръбовете лумна синкав пламък. С високо вдигната звезда, с изпънат меч, Фродо, хобит от графството, закрачи непреклонно срещу очите.

Те се подвоумиха. Обхвана ги колебание пред наближаващата светлина. Едно по едно помръкнаха и бавно отстъпиха назад. Още никога не ги бе пробождала тъй убийствено ярка светлина. Тук, под земята, се бяха укрили в безопасност от слънце, луна и звезди, но ето че звездата сама бе слязла към земните недра. Тя наближаваше неумолимо и очите потръпнаха от страх. Изгаснаха едно след друго; обърнаха се и там, където не достигаше светлината, огромно туловище ги закри с чудовищната си сянка. Очите изчезнаха.

- Господарю, господарю! - извика Сам. Изтеглил меча си за бой, той бе застанал плътно отзад. - Звезди и слава! Песни ще пеят елфите за вас, само да узнаят! И дано доживея да им разправя и да ги чуя как пеят. Само не продължавайте нататък, господарю. Не слизайте в онази бърлога! Сега е едничкият ни шанс. Да се измъкваме от тая гнусна дупка.

И тъй те отново се обърнаха и първо закрачиха, сетне затичаха, защото тунелът напред се издигаше стръмно и с всяка крачка възлизаха все по-високо над зловонието на невидимото леговище, а в нозете и сърцата им се възраждаше нова сила. Но зад тях още се прокрадваше омразата на Пазителката - може би временно заслепена, ала непобедена, все тъй жадна за смърт. Ето че насреща им долетя чист, прохладен въздух. Най-сетне отворът в края на тунела бе пред тях. Задъхани, зажаднели за открит простор, те се хвърлиха напред; и изведнъж смаяно се олюляха и паднаха назад. Изходът бе запречен с някаква преграда, но не от камък - привидно мека и податлива, а всъщност непробиваемо яка; въздухът минаваше през нея, но не прозираше нито лъч. Отново се втурнаха и отново

отхвръкнаха назад.

Вдигнал високо Стъкленицата, Фродо се вгледа и зърна отпред някаква сивота, която звездното сияние не можеше нито да пониже, нито да освети, като че бе сянка, неродена от светлина, и затова неподвластна на нея. От пода до тавана, от стена до стена бе разпъната грижливо широко мрежа, изплетена сякаш от някакъв грамаден паяк, но по-гъста и далеч по-огромна - всяка нишка бе дебела колкото въже.

- Паяжини! - зловещо се разсмя Сам. - Това ли било? Паяжини! Ама какъв паяк! Сега ще им видим сметката!

Той яростно замахна с меча си, ала ударената нишка не се скъса. Само леко се поддаде и сетне като изпъната тетива отклони острието и отхвърли нагоре меча и ръката. Три пъти удари Сам с все сила и накрая една-единствена от безбройните нишки се скъса, завъртя се и изсвистя във въздуха. Единият край шибна ръката на Сам, той изкрещя от болка, отскочи и притисна удареното място към устата си.

- Ще минат дни, докато си пробием път по тоя начин - каза той. - Какво да правим? Връщат ли се очите?

- Не, не се виждат - отвърна Фродо. - Но все още усещам, че ме гледат или мислят за мен - може би кроят нов план. Ако тая светлина изгасне, няма да ги чакаме дълго.

- Тъкмо накрая да попаднем в капана! - горчиво възкликна Сам и гневът му засенчи умора и отчаяние. - Като мушици в паяжина. Дано по-скоро проклятието на Фарамир да настигне онзи Ам-гъл!

- Това сега няма да ни помогне - каза Фродо. - Хайде! Да видим какво ще постигне Жилото. Нали е елфически кинжал. В мрачните клисури на Белерианд, където са го изковали, е имало мрежи на ужаса. Но ти ще трябва де стоиш на стража и да ме пазиш от очите. Хайде, вземи звездната Стъкленица. Не бой се. Дръж я високо и наблюдавай!

Фродо пристъпи към огромната сива мрежа и я посече с широк замах, зърна как лютото острие бързо прелетя през ред плътно преплетени нишки и мигом отскочи назад. Обгърнат от синкав блясък, мечът ги сряза като откос свежа трева, въжетата отлетяха настрани, сгърчиха се и увиснаха безпомощно. В мрежата зейна широк процеп.

Фродо удряше и удряше, докато паяжината се раздра докъдето можеше да стигне, а горната част се разлюля като дрипа под напора на нахлуващия вятър. Примката бе разкъсана.

- Ела! - изкрещя Фродо. - Напред! Напред!

Изведнъж го изпълни докрай дива радост, че се е изтръгнал от дъното на отчаянието. Главата му се завъртя като от буйно вино. Без да спира да крещи, той се втурна навън.

За очите му, минали през бърлогата на нощта, тия мрачни земи изглеждаха светли. Огромните облаци пушек се бяха надигнали и изтънели. Отминаваха последните часове на мрачния ден, червеното зарево на Мордор бе помръкнало сред навъсен здрач. Ала на Фродо му се струваше, че вижда утро, изпълнено с внезапна надежда. Бе стигнал почти до върха на стената. Само още малко нагоре. Проходът Сирит Унгол бе пред него - неясен прорез в черния хребет, ограден от мрачно забити в небето скални остриета. Само един кратък устрем, един

последен бяг и щеше да мине отвъд!

- Проходът, Сам! - изкрещя той, без да обръща внимание на пронизителния си глас, който, освободен от задухата на тунела, сега звучеше високо и волно. - Проходът! Тичай, тичай и ще минем - ще минем, преди някой да ни спре!

Сам го сподири с цялата си сила, която можеше да изстиска от нозете си, ала макар и да се радваше на свободата, той бе неспокоен и тичешком се озърташе към черния свод на тунела, очаквайки със страх да зърне очите или някаква невъобразима фигура да се втурне подир тях. И той, и господарят му знаеха твърде малко за хитрините на Корубана. Нейното леговище имаше много изходи.

Тя живееше тук открай време - злокобна твар с формата на паяк, досущ като ония, що някога са живели в Западните земи на елфите, потънали днес под морските вълни, като ония, с които се бил Берен из Планините на ужаса в Дориат и тъй в древни времена стигнал до Лутиен на зелената поляна сред дъбравата, огряна от лунна светлина. Как е стигнала Корубана дотук, бягайки от гибелта си - това не разказва ни една легенда, защото малко легенди са оцелели от Мрачните години. Но още бе тук тя, дошла преди Саурон и преди първия камък на Барад-дур; и не служеше никому, освен на себе си, пиеше кръвта на елфи и хора, подпухваше и тлъстееше от непрестанна жажда за нови пиршества, плетеше сенчести мрежи; всичко живо ядеше тя, а бълваше мрак. Надлъж и шир, от Ефел Дуат до източните хълмове, до Дол Гулдур и твърдините на Мраколес се бе разселило от долина на долина издребнялото й люпило - безродни потомци на жалки съпрузи, нейни собствени изчадия. Но никой не можеше да съперничи с нея, Великата Корубана, последна рожба на Унголиант, дошла да стъписа нещастния свят.

Още преди години я бе съзрял Ам-гъл - Смеагол, който тършуваше из всички мрачни дупки и в отдавна отминали дни се бе преклонил пред нея, бе я обожествил и сред умората на дългите пътища мракът на нейното зло неизменно крачеше край него, за да го заслони от светлина и разкаяние. Бе обещал да й доведе храна. Ала нейната алчност беше различна от неговата. Тя нито знаеше, нито се интересуваше от кули, пръстени или каквото и да било, сътворено от ум и ръка; за другите желаеше само смърт телом и духом, а за себе си - ненаситно лаком живот, все по-издут и подпухнал, додето планините изгубят сила да я удържат и мракът - да я укрива.

Но този копнеж бе отминал, отдавна вече гладуваше тя в потайната си бърлога, а силата на Саурон растеше и нито слънчев лъч, нито жива твар дръзваше да наближи границите му, градът в долината бе мъртъв, нямаше хора и елфи, само окаяни орки идваха насам. Мизерна храна, а отгоре на туй плашлива. Но тя трябваше да се храни и колкото и да се стараеха да дълбаят нови разклонени тунели под прохода и кулата, тя все намираше начин да ги издебне. Ала копнееше за по-крехко месо. И Ам-гъл го доведе.

„Ще видим, ще видим - честичко си повтаряше той, щом го налегнеше мрачно настроение по опасния път от Емин Муил към Моргулската долина. - Ще видим. Може би. О, да, може би ще го намерим. Когато тя захвърли кости и дрехи, ще си вземем Безценното, наградата за горкия Смеагол, дето й води хубава мръвка. И ще спасим Безценното, както обещахме. О, да. И като го спасим, ще й дадем да разбере. О, да, тъпкано ще й го върнем, безценни. На всички ще си върнем!"

Тъй си бе мислил той в едно дълбоко спотаено кътче на лукавия си ум, което

още се надяваше да укрие от нея, дори когато отново се бе завърнал да й се поклони доземи, докато спътниците му спяха.

Колкото до Саурон, той знаеше къде се спотайва тя. Харесваше му мисълта, че още е там, прегладняла, но с незатихваща злоба и пази древния път на земите му по-сигурно от всеки друг страж, когото би могъл да сложи на прохода. Е, орките бяха полезни роби, но той ги имаше в изобилие. Ако от време на време Корубана спипа някого, за да си поддържа апетита - наздраве! И без него може. А понякога, както човек подхвърля лакомство на котката си (нарича я *своя,* ала не й дължи нищо), Саурон пращаше нататък пленниците, с които нямаше какво да прави - заръчваше да ги отведат в бърлогата и сетне да му разправят как си е поиграла.

Тъй живееха двамата, наслаждаваха се на собственото си коварство и не се бояха от щурм, ни от призраци, ни от какъвто и да било край на сквернатa си власт. До днес и муха не се бе изтръгвала от мрежите на Корубана - и тъкмо затуй толкоз люто я мъчеха сега и ярост, и глад.

Но бедният Сам не знаеше нищичко за бедата, която бяха разбудили, само в душата му се надигаше страх от някаква невидима заплаха, страхът се превръщаше в товар и той едва тичаше, а в краката му сякаш се наливаше олово.

Ужас го обкръжаваше отвсякъде, напред в прохода дебнеха врагове, а господарят му, обзет от безумие, се бе втурнал презглава насреща им. Откъсвайки очи от сянката назад и дълбокия здрач под скалата отляво, той се вгледа напред и видя две неща, които засилиха отчаянието му. Мечът, който Фродо не бе прибрал в ножницата, сияеше със синкав пламък, в прозорчето на кулата още трепкаше червената светлина, макар че небето зад нея бе притъмняло.

- Орки! - промърмори той. - Както сме хукнали, доникъде няма да стигнем. Орки се навъртат наоколо, че и по-лоши твари. Сетне старият навик да се прикрива го накара бързо да стисне в юмрук безценната Стъкленица, която продължаваше да носи. За момент ръката му засия с пламъка на живата кръв, после той напъха издайническата светлина в джоба на гърдите си и придърпа отгоре елфическия плащ. Опита да ускори крачка. Господарят постепенно се отдалечаваше, вече го бе изпреварил с двадесетина крачки и летеше като сянка, скоро щеше да се изгуби от поглед сред този сив свят.

Едва Сам бе успял да скрие светлината на звездната стъкленица и злото връхлетя. Малко напред и наляво той изведнъж зърна от черна сенчеста дупка в канарата да се измъква най-отвратителната фигура, която някога бе виждал, по-ужасяваща от видение на кошмарен сън. Приличаше на паяк, но бе по-чудовищна и по-страшна от грамадните хищници - в безсмъртните й очи блестеше злобна мисъл. Същите очи, които бе смятал за усмирени и победени, сега пламтяха насреща с гибелна светлина, струпани на гроздове върху изпъкналата глава. Тя имаше грамадни рога, а зад късата шия се издуваше грозното й тяло, подпухнала исполинска торба, която се люшкаше и провисваше между краката; огромното туловище бе черно, осеяно с морави белези, ала отдолу коремът бе лъскаво блед и от него се носеше смрад. Краката й бяха прегънати в едрите възлести стави високо над гърба, осеяни с косми като стоманени шипове, и завършваха с ноктести лапи.

Щом извлече мекото си мляскащо тяло и сгънатите му крайници от горния изход на бърлогата, тя се втурна напред с ужасна бързина ту тичайки на попукващите си нозе, ту политайки с внезапни отскоци. Намираше се между Сам и господаря

му. Или не бе видяла Сам, или го отбягваше засега като носител на светлината и насочваше цялото си внимание към една жертва - към Фродо, който, лишен от Стъкленицата, тичаше нехайно нагоре по пътеката, без да усеща дебнещата заплаха. Тичаше бързо, ала Корубана бе по-бърза, с няколко скока щеше да го настигне.

Сам се задави и събра дъх, за да изкрещи:

- Пазете се отзад! Пазете се, господарю! Аз съм... Но изведнъж дъхът му заглъхна. Дълга лепкава ръка притисна устата му, друга го стисна за гърлото и нещо се омота около крака му. Нападнат изневиделица, той се преметна назад в ръцете на нападателя.

- Спипахме го! - изсъска Ам-гъл в ухото му. - Най-сетне го спипахме, безценни, да, мръсссния хобит. Ние се заемаме с тоя. Тя ще види сметката на другия. О, да, Корубана ще му види сметката, не Смеагол - той обеща, нищо лошо няма да стори на господаря. Но тебе те спипа, мръсссно гадно скитниче!

И той се изплю във врата на Сам.

Яростта от предателството и отчаянието, че се бави, когато господарят му е в смъртна заплаха, внезапно разпалиха в Сам сила и стръв далеч над всичко, което бе очаквал Ам-гъл от бавния и глупав хобит, за какъвто го смяташе. Дори и Ам-гъл не би успял да се извърти по-бързо и по-свирепо. Хватката върху устата на Сам отслабна и той отново се задърпа напред и надолу, опитвайки да се изтръгне от ръката, която мачкаше шията му. Още стискаше меча в десницата си, а от лявата му ръка висеше на ремъче подарената от Фарамир тояжка. С отчаяно усилие опита да се обърне и да намушка врага. Но Ам-гъл бе твърде бърз. Дългата му дясна ръка светкавично се вкопчи в китката на Сам. Пръстите му бяха като менгеме; бавно и безмилостно изви ръката напред и надолу, докато с болезнен вик Сам изтърва меча на земята; и през цялото време другата лапа на Ам-гъл стягаше хватката върху гърлото на Сам.

Тогава Сам прибягна към последната си хитрост. С все сила задърпа напред и здраво подпря крака, после внезапно се отблъсна от земята и се отхвърли с цялата си тежест назад.

Ам-гъл не бе очаквал от Сам дори такава проста хитрина, затова се преметна под него и цялата тежест на якия хобит се стовари на корема му. Той остро изсъска и за секунда ръката му отпусна гърлото на Сам, ала пръстите му още се вкопчваха в десницата. Сам се изскубна напред и настрани, изправи се, после се завъртя надясно около хванатата от Ам-гъл ръка. С левицата стисна тояжката, замахна и със свистене и пукот я стовари върху изпънатата ръка на Ам-гъл, точно под лакътя.

Ам-гъл изпищя и го изтърва. Сам не изпусна случая, отново замахна яростно, без да губи време да прехвърли тояжката в десницата си. Бърз като змия, Ам-гъл се плъзна настрани и вместо по главата, ударът го улучи по гърба. Тояжката изпращя и се строши. Това му стигаше. Да сграбчва изотзад отдавна му бе любима игра и рядко губеше в нея. Но този път, подведен от презрението си към Сам, бе допуснал грешката да бъбри и злорадствува, преди да е хванал с две ръце гърлото на жертвата. Всичко се проваляше в хубавия му план, откакто онази ужасна светлина тъй неочаквано се бе появила в мрака. А сега стоеше лице срещу лице с разлютен противник, който почти не му отстъпваше по ръст. Такива битки не бяха за него. Сам грабна меча си от земята и замахна. Ам-гъл изпищя, хвърли се на

четири крака и отскочи настрани като жаба. Преди Сам да го настигне, той хукна с изумителна бързина към тунела.

С меч в ръката, Сам се втурна подир него. За миг бе забравил всичко друго освен пурпурната ярост в главата си и желанието да убие Ам-гъл. Но докато го догони, Ам-гъл бе изчезнал. А когато черният отвор зейна отпред и насреща му долетя смрад, в мозъка на Сам като гръмотевица избухна мисълта за Фродо и чудовището. Завъртя се и бясно хукна нагоре по пътеката, крещейки името на господаря си. Но беше късно. Дотук заговорът на Ам-гъл бе успял.

Глава 10

ИЗБОРЪТ НА САМОЗНАЙ

Фродо лежеше по гръб, а чудовището се бе свело тъй съсредоточено над жертвата си, че усети Сам и крясъците му едва когато наближи. Връхлитайки напред, той забеляза, че Фродо вече е омотан с въжета от глезените до плещите и паякът влачи тялото му с дългите си предни лапи.

На отсамната страна на пътеката, там, където бе паднал безпомощно от десницата му, се търкаляше блестящият елфически меч. Сам не загуби време да се пита какво може да стори и дали е смел, верен или просто побеснял от гняв. С вик се хвърли напред и с лявата си ръка сграбчи меча на господаря. Сетне се втурна в атака. По-лют набег не бе виждал дори дивият свят на зверовете, където някое отчаяно дребно създание, въоръжено единствено със ситните си зъбки, се мята към грамадата от броня и рога, надвиснала над падналия му другар.

Нищожният му вопъл сякаш я стресна от някакъв злорад сън и тя бавно обърна към него убийствената злоба на погледа си. Но още преди да бе осъзнала, че я връхлита по-страшна ярост от всичко, което бе видяла през несметните си години, сияйният меч се впи в крака й, отсичайки лапата. Сам се хвърли под свода на надвисналите нозе и бързо замахна нагоре с другата ръка да намушка гроздовете от очи върху сведената глава. Едно грамадно око изгасна.

Проклетото създание бе под нея и засега не можеше да го достигне нито с жилото, нито с лапите си. Огромният, гнило просветващ търбух висеше над Сам и зловонието едва не го зашемети. Въпреки всичко яростта му даде сили за още един удар и преди тя да се отпусне отгоре, за да го смаже заедно с нахалната му смелост, той с отчаяно усилие я посече с елфическия меч.

Но Корубана не приличаше на драконите, нямаше друго слабо място освен очите. Вековната й коруба бе покрита със струпеи и проядена от гнилоч, ала отвътре непрекъснато се трупаха слой подир слой отвратителни израстъци. Мечът разсече в нея страхотен разрез, но нямаше човешка сила, която да пробие тия гнусни гънки - дори джудже или елф да бяха изковали стоманата, дори да я стискаше десницата на Берен или Турин. Тя се отдръпна от удара, сетне надигна корема си като огромна торба високо над главата на Сам. От раната забълбука отровна пяна. Прегъвайки крака, тя отново спусна отгоре му тежкото си туловище. Прибърза. Сам още бе на крака и като захвърли своя меч, изпъна с две ръце право нагоре елфическото острие, пронизвайки чудовищния свод; и така

Корубана, тласкана от жестоката си воля, се хвърли върху острия шип с удар, който не бе по силите и на най-могъщия воин. Дълбоко, дълбоко проникна мечът, докато търбухът бавно смазваше Сам към земята.

Корубана никога не бе изпитвала такова мъчение, не бе и сънувала, че може да срещне нещо подобно в безкрайния си злобен живот. И най-храбрият воин на древен Гондор, и най-дивият пленен орк не бе устоявал на напора й по този начин, нито пък бе дръзвал да впие меча си в любимата й плът. Разтърсиха я тръпки. Бягайки от болката, тя отново се надигна, сви под себе си сгърчени крака и в конвулсия отскочи назад.

Замаян от зловонието, Сам бе паднал на колене край главата на Фродо, продължавайки да стиска с две ръце дръжката на меча. През сивата пелена пред очите си различаваше лицето на Фродо и упорито се бореше - за господаря и за да се измъкне от налетялата напаст. Бавно надигна глава и само на няколко крачки от себе си видя Корубана да се взира в него, от човката й се точеше отровна лига, зелена гной капеше изпод раненото й око. После тя приклекна, разстилайки по земята тръпнещия си търбух, разлюля огромните арки на краката си и се приготви за нов скок - този път щеше да смазва и жили до смърт. Беше забравила обичайното леко отровно ухапване, колкото да успокои борещата се плячка, сега желаеше да убива и разкъсва.

Сам също приклекна, загледан в нея, и съзря смъртта си в очите й, ала тъкмо в този миг го порази една мисъл, изречена сякаш от някакъв далечен глас, затършува с лявата ръка в пазвата и откри онова, което диреше - хладно, твърдо и истинско му се стори то в този приказен свят на ужаса, - Стъкленицата на Галадриел.

- Галадриел! - безсилно изрече той и сетне дочу далечни, но ясни гласове - възгласите на елфите, бродещи под звездите сред здрача на любимото Графство и тяхната музика, долетяла в съня му сред Залата на Огъня в дома на Елронд.

Гилтониел А Елберет!

Сетне езикът му се отпусна и гласът му изкрещя на незнаен език:

А Елберет Гилтониел
о менел палан-дириел,
ле налон си ди'нгурутос!
А тиро нин, Фануилос!

С тези думи той мъчително се изправи на нозе и отново бе хобитът Самознай, син на Бързохам.

- Ела сега, мръснице! - провикна се той. - Ти, гнусна твар, причини зло на господаря ми и ще платиш за това. Ще продължим, но първо ще ти видим сметката. Ела, ако ти се е усладило!

Сякаш докосната от мощта на неукротимия му дух, стъкленицата лумна като бяла факла в ръката му. Пламтеше като звезда, полетяла из небосвода да процепи мрака с непоносима светлина. Още никога не се бе разгарял пред лицето на Корубана такъв небесен ужас. Лъчите пронизаха наранената й глава, изпепелиха я с нетърпима болка и като страховита зараза светлината пробягна от око към око. Буря от мълнии я заслепи, страдание раздра мозъка й и тя се просна по гръб, размахвайки крака из въздуха. Сетне извърна осакатената си глава, претъркули се и запълзя крачка по крачка към отвора в мрачната канара.

Сам тръгна напред. Люшкаше се като пиян, но вървеше напред. А Корубана, победена най-сетне, сгърчена от страх, друсаше и разтърсваше туловището си в отчаяно усилие да избяга от него. Стигна до дупката и се плъзна надолу, провря се навътре в мига, Когато Сам с последен удар посече провлачените й крака и се просна на земята.

Корубана избяга и този разказ не споменава дали е лежала дълго в бърлогата си сред злоба и страдание, дали през бавните мрачни години се е изцелила, възстановявайки гроздовете от очи, докато мъртвешки глад я тласне отново да изтъче страховитите си примки из доловете на Планините на Сянката.

Сам остана сред пущинака. Докато вечерта на Безименната страна се спускаше над полесражението, той пропълзя към господаря си.

- Господарю, мили господарю - промълви той, ала Фродо не отвърна. Както бе тичал страстно напред, обзет от радост, че е свободен, Корубана го бе догонила със страховита бързина и светкавично бе впила жилото си в шията му. Сега той лежеше пребледнял и нито чуваше, нито помръдваше.

- Господарю, мили господарю! - повтори Сам и зачака сред безкрайната тишина, ала напразно се вслушваше.

После трескаво разсече омотаните въжетата притисна ухо към гърдите и устата на Фродо, но не откри и искрица живот, не долови и най-лек трепет на сърцето. Дълго разтрива ръцете и нозете на господаря си, притискаше длан към челото му, ала навсякъде срещаше само студ.

- Фродо, господин Фродо! - извика той. - Не ме оставяйте сам! Вашият Сам ви вика. Не отивайте там, където не мога да ви последвам! Събудете се, господин Фродо! О, събудете се, Фродо, божичко, божичко! Събудете се!

Обзе го гняв и търчейки бясно около тялото на господаря си, той взе да сече въздуха, да блъска камъните с предизвикателни крясъци. Но след малко се върна и се приведе да огледа сред здрача бледото лице на Фродо. И изведнъж разбра, че е попаднал във видението, което му бе разкрило огледалото на Галадриел в Лориен: дълбоко заспал, Фродо лежи с пребледняло лице под огромна черна канара. Поне тогава бе мислил, че е заспал.

- Мъртъв е! - каза той. - Не е заспал, мъртъв е! И докато ги изрече, думите сякаш ускориха действието на отровата и му се стори, че лицето придобива мътнозелен оттенък.

Черно отчаяние се стовари върху му. Сам се преви до земята и метна над главата си сивия плащ, нощ падна в сърцето му и всичко изчезна.

Когато най-сетне мракът се разсея, Сам се озърна и наоколо имаше само сенки, ала не би могъл да каже колко минути или часове са се провлачили през света. Все още бе на същото място и мъртвият господар все тъй лежеше край него. Планините не бяха рухнали, земята не бе загинала.

- Що да сторя, що да сторя? - възкликна той. - Нима не е имало смисъл да идвам с него чак дотук?

И тогава в спомените долетя собственият му глас, изричащ слова, които навремето, в началото на пътуването, и сам бе разбрал: *„Имам нещо да сторя преди края. Трябва да издържа докрай, сър, разбирате ли?*

- Но що мога да сторя? Нима да оставя мъртвия господин Фродо непогребан навръх планината и да си вървя у дома? Или да продължа? Да продължа? - повтори той и за миг се разтърси от съмнение и страх: - Това ли трябва да сторя? И да го

изоставя?

И най-после той зарида, върна се към Фродо и изпъна тялото му, скръсти хладните ръце на гърдите му и го обви в плаща; от едната му страна положи собствения си меч, от другата - тояжката, подарък от Фарамир.

- Щом трябва да продължа - каза той, - значи ще трябва да взема меча ви, ако разрешите, господин Фродо, ала ще оставя този да лежи край вас, както е лежал край стария крал в могилата; имате си и хубавата митрилна ризница от стария господин Билбо. А пък звездната стъкленица, господин Фродо, ми я дадохте на заем и тя ще ми трябва тепърва, защото ме чака само мрак. Не я заслужавам, Владетелката я даде на вас, но дано да разбере. Вие разбирате ли ме, господин Фродо? Трябва да продължа.

Ала не можеше да си тръгне, все още не можеше. Бе коленичил, стискаше ръката на Фродо и нямаше сили да я пусне. Времето летеше, а той продължаваше да стои на колене, стиснал ръката на господаря си, и в сърцето му се разгаряше спор.

Потърси сили да се изтръгне и да поеме на самотно пътешествие... за мъст. Само да се изправеше, сетне яростта щеше да го води из пътя чак докрай света, докато най-после настигне Ам-гъл. И Ам-гъл щеше да умре в някой мрачен ъгъл. Но не това му предстоеше. Не би си струвало за това да изоставя господаря. Така нямаше да го върне. Нищо не можеше да го стори. По-добре и двамата да умрат заедно. Това също бе самотно пътешествие.

Той погледна към бляскавото острие на меча. Помисли си за местата, където ще намери черен ръб, а отвъд него - пустота и падение към нищото. Не, натам нямаше бягство. Това означаваше да не стори нищо, даже да не скърби. „Що да сторя тогава?" - отново се провикна той и сега му се стори, че ясно разбира жестокия отговор: *да издържи докрай.* Пак самотно пътешествие, най-страшното от всички.

„Какво? Аз самичък да ида до Съдбовния процеп и прочие? - Той тръпнеше от страх, ала решението му укрепваше. - Какво? *Аз* да взема Пръстена от *него?* Съветът му го даде."

Ала отговорът долетя веднага: „Съветът му даде и спътници, за да не се провали мисията. А ти си последен от целия Отряд. Мисията не бива да се провали"

„Не искам да съм последен - изстена той. - Искам старият Гандалф да е тук или някой друг. Защо ме оставят да решавам самичък? Сигурен съм, че ще сбъркам. Не ми се полага да вземам Пръстена, да се пъча пред другите,"

„Но ти не се пъчиш, избраха те. Колкото до това, че не си подходящ - ами че и господин Фродо не беше, дето се вика, нито пък господин Билбо. Те не са се избрали сами."

„Добре де, значи трябва да реша. Ще го сторя. Но съм сигурен, че ще сбъркам - друго не чакайте от Сам Майтапер.

Чакай да видим сега. Ако ни намерят тук двамата или само господин Фродо и онова Нещо е у него, е, значи Врагът ще го получи. И това ще е краят на всички ни, на Лориен, Ломидол, Графството и прочие. Войната започна и е повече от сигурно, че всичко върви както е предвидил Врагът. Няма надежда да се върна с Онова и да искам съвет или разрешение. Не, или ще седя тук, додето дойдат да ме убият над тялото на господаря и да заграбят Онова, или ще го взема и ще тръгна на път. - Той дълбоко си пое дъх. - Значи ще го взема!"

Той се наведе. Безкрайно нежно разтвори закопчалката на шията и пъхна ръка под туниката на Фродо; сетне с другата си ръка повдигна главата, целуна студеното чело и лекичко придърпа верижката над него. После главата отново се отпусна в покоя. Безметежното лице не се промени и това повече от всички други признаци убеди най-сетне Сам, че Фродо е загинал и завинаги излиза от Задачата.

- Сбогом, господарю, скъпи! - прошепна той. - Простете на своя Сам. Той ще се върне тук, когато свърши работата... ако успее. И тогава вече не ще ви изостави. Почивайте в мир, докато си дойда, и дано не ви доближи никое скверно създание! А ако Владетелката ме чува и ми даде право на едно желание, бих пожелал да се върна и пак да ви намеря. Сбогом!

После той сведе глава, надяна верижката на врата си, и тежестта на Пръстена мигом го повлече към земята като воденичен камък. Но той бавно надигна глава, сякаш товарът олекваше или в тялото му прииждаха нови сили, сетне с огромно усилие се изправи на нозе и откри, че ще може да върви. За миг надигна Стъкленицата и погледна господаря си; сега светлината пламтеше по-слабо, с меката лъчезарност на лятната вечерница, и в нейните лъчи лицето на Фродо си възвърна красивия оттенък - блед, по елфически прекрасен, като на човек, който дълго е прекарал в сянка. И с горчивата утеха на този последен поглед, Сам се обърна, скри светлината и тежко закрачи в гъстеещия мрак.

Не му оставаше много път. Тунелът бе далече назад, до Прохода нямаше и двеста ярда. Пътеката се виждаше в здрача - дълбоката бразда, покрита през безбройни векове под стъпките на минувачите, постепенно се превръщаше в каменен улей с отвесни канари от двете страни. Улеят бързо се стесняваше. Скоро Сам наближи дълга стълба с широки и ниски стъпала. Сега оркската кула мрачно се въсеше право над главата му и червеното око пламтеше. Сянката под нея го погълна. Наближаваше върха на стълбата и най-после навлизаше в Прохода.

„Вече реших" - повтаряше си той. Ала не бе решил. Въпреки всичките си усилия да обмисли положението, сега постъпваше изцяло против характера си.

- Сбърках ли? - промърмори той. - Що трябваше да сторя? Когато стръмните стени на клисурата се сключиха около него, преди още да бе достигнал самия връх, преди да бе видял най-после пътеката, слизаща към Безименната страна, той спря и се обърна. Застинал за миг в непоносимо колебание, погледна назад. В прииждащия здрач все още се виждаше като дребно петънце входът на тунела; стори му се, че съзира и къде лежи Фродо. По земята там сякаш трептеше леко сияние или може би блестяха сълзите му, докато се взираше към каменистото възвишение, където целият му живот бе рухнал в развалини.

- Ех, ако имах право на желание, на едно-едничко желание - въздъхна той, - да се върна и да го намеря жив!

Накрая се обърна към пътя и направи няколко крачки - най-тежките и най-колебливите в живота си.

Само няколко крачки, с още няколко щеше да се спусне надолу и вече никога нямаше да види този връх. Ненадейно дочу крясъци. Застина като камък. Гласове на орки. Отпред и отзад. Тропот на тежки нозе и дрезгави викове - орките се задаваха откъм другата страна на прохода, може би откъм входа на кулата. Тропот и крясъци изотзад. Сам се завъртя. Далече долу зърна червените светлинки на факли да примигват, излизайки от тунела. Най-после ловът започваше. Черното

око в кулата не бе сляпо. Обкръжаваха го. Отпред дрънчането на стомана и трепкащите пламъци на факлите бяха съвсем наблизо. След минута щяха да стигнат върха и да връхлетят към него. Прекалено бавно бе взел решението си и сега всичко ставаше безсмислено. Как можеше да избяга, да спаси себе си или Пръстена? Пръстенът. Сам не успя да долови нито мисъл, нито решение. Просто изведнъж забеляза, че е изтеглил верижката и стиска Пръстена в ръка. Право пред него в Прохода изскочиха първите орки. И тогава той го надяна на пръста си.

Светът се измени и всеки миг бе изпълнен с часове размисъл. Веднага забеляза, че слухът му се е изострил, а зрението е помръкнало, но не както в бърлогата на Корубана. Предметите наоколо не бяха мрачни, а замъглени, сред смътния сив свят той оставаше самотен като дребна и твърда черна скала, а натегналият на левицата му пръстен бе като кръг от нажежено злато. Съвсем не се чувствуваше невидим, по-скоро сякаш единствено той бе ужасяващо разкрит; знаеше, че едно око го търси нейде из пущинака.

Дочу пукота на камъни и шепота на водите в далечната Моргулска долина, далече под скалите долови бълбукащите стонове на Корубана, диреща пипнешком пътя си из някакъв задънен тунел, чу гласове от бойниците на кулата, чу крясъците на орките, излизащи от тунела, в ушите му оглушително затътна тропотът и пискливата глъч на идващите отсреща орки. Той се сви под канарата. Но те наближаваха като призрачен отряд, като неясни фигури в мъглата, като страшни сънища с бледи пламъчета в ръце. И го отминаха. Той се просна на земята, помъчи се да пропълзи настрани и да се скрие в някоя пролука.

Ослуша се. Орките от тунела бяха забелязали слизащите и сега двете групи тичаха и крещяха. Чуваше ги ясно и разбираше какво казват. Може би Пръстенът даваше дар да се разбират езиците или пък просто познаваше слугите на своя Саурон и при нужда превеждаше мислите им. Несъмнено мощта му бе нараснала неимоверно с наближаването на местата, където бе изкован; ала едно не можеше да даде - смелост. Сам мислеше само как да се прикрие, да залегне, докато всичко затихне отново, продължаваше напрегнато да се вслушва. Не можеше да определи откъде долитат гласовете, думите сякаш отекваха досами ушите му.

- Ехей! Горбаг! Какво дириш нагоре? Омръзна ли ти вече войната?

- Кротувай, дръвнико. Ти какво дириш, Шаграт? Омръзна ли ти да се спотайваш тук? Да не си решил да слезеш към сраженията?

- Ти кротувай. Аз командувам този проход. Тъй че говори учтиво. Какво ще докладваш?

- Нищо.

„Хай! Хай! Йой!" Крясъци прекъснаха беседата на водачите. По-надолу орките бяха забелязали нещо. Затичаха натам. Останалите последваха примера им.

- Хай! Ехей! Тук има нещо! Лежи досами пътя. Шпионин, шпионин!

Раздаде се гъгнивото ръмжене на рогове и безредно залаяха гласове.

Страхотно вълнение изтръгна Сам от унеса. Бяха видели господаря му. Какво щяха да сторят? Бе чувал вледеняващи кръвта разкази за орките. Не можеше да търпи. Скочи на нозе. Отхвърли настрани Задачата и всичките си решения заедно със страха и съмненията. Сега знаеше къде е било мястото му и къде му се полага да бъде - до господаря си, макар да не си представяше що може да направи. Втурна се към Фродо - надолу по стъпалата, по пътеката.

„Колцина са? - помисли той. - От кулата трябва да са поне тридесет-четиридесет, а отдолу сигурно още повече. Колко ще мога да убия, преди да ме повалят? Щом извадя меча, ще видят пламъка му и ще ме улучат рано или късно. Питам се дали, някога ще има песен за това - как Самознай загинал сред Високия проход и издигнал стена от трупове край господаря си. Не, никаква песен. Разбира се, че не, защото ще намерят Пръстена и вече няма да има песни. Но друго не мога да сторя. Мястото ми е край господин Фродо. Те трябва да разберат това - Елронд, Съветът на великите Владетели и Владетелки с цялата им мъдрост. Плановете им се объркаха. Аз не мога да бъда техен Носител на Пръстена. Не без господин Фродо."

Но орките вече се бяха изгубили от замъгления му взор. Не бе имал време да помисли за себе си, ала сега осъзна, че е уморен, почти грохнал - краката отказваха да се подчинят на волята му. Крачеше прекалено бавно. Пътеката изглеждаше дълга цели мили. Къде се бяха изгубили из мъглата?

Ето ги пак! Още бяха доста напред. Рояк от фигури, струпани около нещо, лежащо на земята; неколцина се щураха насам-натам като кучета по диря. Опита се да побегне натам.

„Давай, Сам! - рече си той. - Инак пак ще закъснееш."

Раздвижи меча в ножницата. След минута щеше да го изтегли и тогава...

Раздаде се дива глъч, врява и смях, сякаш надигаха нещо от земята. „Я хой! Я хари хой! Вдигай! Вдигай!"

Сетне нечий глас изрева:

- А сега марш! По прекия път. Обратно към Подземието под Портата! Както личи, днес Оная няма да ни безпокои.

Цялата банда от орки се раздвижи. Четирима в средата носеха тялото на раменете си. „Я хой!"

Бяха взели тялото на Фродо. Отиваха си. Не можеше да ги настигне. И все пак продължаваше да се тътри напред. Орките бяха достигнали тунела и влизаха навътре. Първи минаха четиримата с товара, а зад тях избухна боричкане и блъсканица. Сам наближаваше. Изтегли меча и в треперещата му десница заигра синъо сияние, ала те не го забелязаха. Докато се задаваше задъхан, последният от тях изчезна в черния отвор.

За миг постоя запъхтян, с ръка на гърдите. Сетне прокара ръкав по лицето си да избърше мръсотия, пот и сълзи.

- Проклети мръсници! - възкликна той и се хвърли подир тях в мрака.

Тунелът вече не изглеждаше много тъмен, по-скоро сякаш бе минал от лека омара в гъста мъгла. Умората растеше, ала волята му все повече укрепваше. Стори му се, че малко напред различава светлината на факли, но колкото и да се напрягаше, не успя да ги догони. Орките се движат бързо из тунелите, а този познаваха добре; въпреки Корубана често им се налагаше да го използват като най-пряк път през планините до Мъртвия град. Не знаеха в кое далечно време е бил издълбан главният тунел и широкият кръгъл кладенец, където от векове обитаваше Корубана; те сами бяха издълбали множество отклонения от двете страни, за да заобиколят леговището, търчейки напред-назад по заръка на господарите си. Тази нощ нямаха намерение да ходят далече, но бързаха да открият страничен коридор, който да ги отведе назад, към стражевата кула на зъбера. Повечето ликуваха, зарадвани от това, което бяха открили, и както им е обичаят, крещяха и

бръщолевеха тичешком. Сам дочуваше в натежалия въздух тези безжизнени, груби гласове измежду останалите различни два- по-гръмки и по-близки. Водачите на двата отряда, изглежда, тичаха последни и спореха в движение.

- Не можеш ли да накараш сганта си да прекрати тази гюрултия, Шаграт? - изръмжа единият глас. - Само Корубана ни липсва сега.

- Давай, Горбаг! Половината шум ти го вдигаш - отвърна другият. - Нека се веселят момчетата! Засега няма какво да се плашим от Корубана, мисля. Изглежда, че е седнала на гвоздей - няма да плачем за това я! Не видя ли каква мръсотия се влачеше чак до проклетата й дупка? Остави ги да се смеят, всеки им запушва устата. Най-сетне ни се усмихна късметът - намерихме каквото иска Лугбурз.

- Лугбурз го иска, а!. Какво е то, как мислиш? Прилича ми на елф, ама е дребновато. Какво има да му се плашат на такова животинче?

- Не знам, ще трябва да го поогледаме.

- Охо! Значи не са ти казали какво да чакаш? Не ни казват всичко, нали? И половината не ни казват. Но и те могат да грешат, дори и Върховните.

- Шт, Горбаг! - Гласът на Шаграт затихна дотолкова, че дори удивително изостреният слух на Сам едва долавяше думите му. - Може и да грешат, но имат очи и уши навсякъде, сигурно ги има и между моите хубавци. Но няма съмнение, нещо ги тревожи. Както казваш, Назгулите долу са се стреснали, Лугбурз също. Без малко да се промъкне някой.

- Без малко, казваш! - обади се гласът на Горбаг.

- Добре де - рече Шаграт, - после ще приказваме. Изчакай да стигнем Подземния проход. Там има местенце, където можем да си поговорим, докато момците продължават напред.

След малко Сам видя факлите да изчезват. После се раздаде грохот и както тичаше напред, чу тежък удар. Доколкото можеше да определи, орките бяха завили по същия отвор, който двамата с Фродо бяха заварили запушен. И сега го запречваше скала.

Огромният камък преграждаше пътя, ала орките някак си бяха минали отвъд - дочуваше гласовете им от другата страна. Те продължаваха да тичат все по-дълбоко и по-дълбоко из недрата на планината, устремени към кулата. Отчаяние обхвана Сам. Те отнасяха тялото на господаря му за някаква скверна цел, а той не можеше да ги последва. Блъскаше каменния блок, натискаше го, хвърляше се отгоре му, ала преградата не се поддаваше. Сетне наблизо, или поне така му се стори, отново заговориха гласовете на двамата водачи. Той застина неподвижно и се вслуша с надеждата да узнае нещо полезно. Може би Горбаг, чието място, изглежда, беше в Минас Моргул, щеше да излезе и тогава имаше надежда да се вмъкне навътре.

- Не, не знам - изрече гласът на Горбаг. - Никой не може да лети тъй бързо, както пристигат заповедите. Но аз не си пъхам носа в тая работа. Така е по-безопасно. Брр! Тръпки ме побиват от тия Назгули. С един поглед ти одират кожата и те оставят вкочанен в отвъдния мрак. Но Той ги харесва, сега те са му любимците, тъй че няма какво да роптаем. Казвам ти, не е шега работа да служиш долу в града.

- Да беше видял как е тук, при Корубана - отвърна Шаграт.

- Ще ми се да видя някъде, дето ги няма тия гадости. Но сега е война. Като

свърши, може да стане по-лесно.

- Добре вървяло, казват.

- Какво друго да казват? - изръмжа Горбаг. - Ще видим. Във всеки случай, ако свърши добре, ще има, място за всички. Какво ще речеш, ако имаме късмет двамата да се измъкнем и да се настаним някъде с верни момци, някъде, където да има хубава плячка и никакви големи шефове?

- Ах! - въздъхна Шаграт. - Като едно време.

- Да - потвърди Горбаг. - Но не се надявай много. Неспокоен съм. Както казах, Големите шефове, ай - гласът му премина в шепот, - ай, даже и Върховните могат да правят грешки. Без малко да се промъкне някой, казваш, Аз пък казвам, че *някой се е промъкнал.* И ще трябва да внимаваме. Все горките Уруки оправят кривите работи, а благодарност никаква. Но не забравяй: враговете мразят и нас колкото Него, тъй че победят ли, спукана ни е работата. Чакай да видим - кога ти заповядаха да излезеш? - Преди около час, тъкмо преди да се срещнем. Пристигна вест: *Назгулите неспокойни. Опасност от шпиони по Стълбата. Удвоена бдителност. Патрул към върха на Стълбата.* Излязох веднага.

- Лоша работа - промърмори Горбаг. - Гледай сега - доколкото знам, нашите Безмълвни стражи се обезпокоиха преди повече от два дни. Но още цял един ден нито изпратиха патрула ми насам, нито известиха Лугбурз - бяхме получили Важния сигнал, Върховният Назгул потегляше на бой и прочие. И както чух, дълго не могли да привлекат вниманието на Лугбурз.

- Окото е гледало другаде, предполагам - каза Шаграт. - Разправят, че на запад ставали големи работи.

- Не се съмнявам - избуча Горбаг. - Но междувременно по Стълбата са се изкачили врагове. И накъде се беше запътил? Извънредни заповеди или не, но твоята работа е да наблюдаваш, нали? Какво си си наумил?

- Стига! Не ме учи как да си гледам работата. Вече бяхме нащрек. Знаехме, че става нещо нередно.

- Много нередно!

- Да, много нередно: светлини, крясъци и прочие. Но Корубана се бе заела с това. Моите момци я видели заедно с Подмазвача.

- Подмазвача ли? Кой е пък тоя?

- Сигурно си го виждал - дребен, мършав и черен тип; и той прилича на паяк или по-скоро на прегладняла жаба. Мяркал се е насам и преди. Първият път, преди години, дойде от Лугбурз и Отгоре се обадиха да го пуснем. Оттогава един-два пъти се е качвал по Стълбите, но го оставяме на мира - изглежда, че се разбират с Нейно Величество. Сигурно не става за ядене - на нея приказките Отгоре не й действуват. Ама хубавичко пазите там, в долината - той се изкатери насам един ден преди цялата дандания. Снощи рано го видяхме. Във всеки случай момците ми съобщиха, че Нейно Величество се забавлява и това ми стигаше, докато дойде вестта. Мислех, че Подмазвача и е довел играчка, или може вие да сте пратили в дар военопленник или нещо подобно. Когато тя си играе, аз не се бъркам. Дебне ли Корубана, никой не може да мине покрай нея.

- Никой, казваш! Сляп ли беше горе? Не съм спокоен, казвам ти. Който и да е бил тоя, дето се е изкачил по Стълбите, *успял е* да мине. Накълцал е паяжините и се е измел от дупката. Има за какво да се помисли!

- Добре де, ама в края на краищата тя го спипа, нали?

- Спипа ли го? *Кого* е спипала? Тоя дребосък? Че ако беше само той, отдавна да го е отмъкнала в килера си - там щеше да е сега. И щом Лугбурз го иска, *ти* трябваше да го вадиш оттам. Сладка работа. Но не е бил само той.

Тук Сам се заслуша по-внимателно и притисна ухо към камъка.

- Кой е срязал въжетата, с които го е омотала, Шаграт? Същият, който е срязал и мрежата. Не го ли разбра? И кой е боцнал Нейно Величество? Същият, чини ми се. А къде е? Къде е, Шаграт?

Шаграт не отговори.

- Ако имаш специална шапка за мислене, можеш и да си я сложиш. Не е шега работа. Никой, *никой* не е боцкал досега Корубана, както би трябвало добре да знаеш. Няма да плачем за това, но помисли - наоколо свободно се навърта някой, дето е по-опасен от всички други проклети бунтовници, откакто отминаха тежките времена на Голямата обсада. Някой е *успял* да се промъкне.

- И кой ще да е? - изръмжа Шаграт.

- По всички признаци, капитан Шаграт, бих казал, че си изтървал някакъв грамаден воин, най-вероятно елф, във всеки случай въоръжен с елфически меч, а може и секира да има; броди свободно из твоята територия, а ти не си и забелязал. Много нередно, не ще и дума!

Горбаг плю. Чувайки как го описват, Сам мрачно се ухили.

- Добре де, ти все гледаш мрачно на нещата - каза Шаграт. - Тълкувай следите както си щеш, но може да има и други обяснения. Така или иначе, навсякъде съм наслагал съгледвачи и ще оправям нещата едно по едно. Като поогледам тоя, дето *успяхме* да го хванем, тогава ще се кахъря за останалото.

- На мен пък ми се струва, че няма да откриеш кой знае какво у тоя дребосък - каза Горбаг. - Той може да няма нищо общо с истинския злодей. Във всеки случай големият тип с острия меч, изглежда, не е искал да си губи времето с него - просто го оставил да се търкаля, елфическа му работа.

- Ще видим. Идвай сега! Стига приказки. Да вървим да видим пленника!

- Какво ще го правиш? Не забравяй, аз пръв го видях. Ако ще има игра, аз и моите момци трябва да сме вътре.

- Хайде, хайде - измърмори Шаграт. - Имам си заповеди. Това не е лъжица за нашата уста. *Всеки* нарушител, открит от стражата, да се задържи в кулата. Да му се смъкне всичко. Незабавно да се изпрати в Лугбурз и *само* в Лугбурз пълно описание на всеки предмет: дреха, оръжие, писмо, пръстен или украшение. А пленникът да се съхрани здрав и читав, под страх от смъртно наказание за цялата страна, докато Той не изпрати да го вземат или не дойде сам. Всичко е ясно и точно така смятам да направя.

- Да му се смъкне всичко, а? - подхвърли Горбаг. - Ами зъби, нокти, коса и прочие?

- Не, никакви такива. За Лугбурз е, казвам ти. Искат го здрав и читав.

- Малко ще ти е трудничко - разсмя се Горбаг. - Той вече е леш. Нямам представа какво ще го правят в Лугбурз. Със същия успех може да иде в казана.

- Глупец! - озъби се Шаграт. - Много умно приказваш, ама не знаеш сума ти работи, известни на другите. Ако не внимаваш, сам ще идеш в казана или при Корубана. Леш! Само това ли знаеш за Нейно Величество? Щом омотава някого с въжета, значи се запасява с месо. Тя не яде леш и не смуче студена кръв. Тоя тип не е мъртъв!

Сам се олюля и се вкопчи в камъка. Стори му се, че целият мрачен свят се преобръща с главата надолу. От потресението едва не изгуби съзнание, но дори борейки се да усмири чувствата си, долови дълбоко в себе си коментара на някакъв вътрешен глас; „Глупчо, той не е мъртъв и сърцето ти го знаеше. Не се доверявай на главата си, Самознай, не ти е там силата. Лошото с тебе е, че никога не си вярвал истински. А сега що ще сториш?" Засега нямаше що да стори, освен да се подпира на неподвижния камък и да слуша, да слуша омразните оркски гласове.

- Та да си дойдем на думата - каза Шаграт. - Тя има разни отрови. Като спипа някого, само го клъвва по шията и той се вдървява като чироз, после е лесна плячка. Спомняш ли стария Уфтак? Няколко дни не го бяхме виждали. После го открихме в едно кътче - висеше под тавана, ама беше съвсем буден и гледаше кръвнишки. Колко се смяхме! Може да го е била забравила, обаче ние не го пипнахме - не бива да й се бъркаме. Хич не се съмнявай - това мръсниче ще се събуди след няколко часа и ще е съвсем наред, само дето ще му е малко зле за известно време. Е, и по-зле ще му стане, като го спипа Лугбурз. Има да му се чуди къде е и какво му се е случило.

- И какво ще му се случи - изсмя се Горбаг. - Ако не друго, можем поне да му поразправим туй-онуй. Не вярвам някога да е стъпвал в прекрасния Лугбурз, тъй че може и да иска да узнае какво го очаква. По-весело ще е, отколкото мислех. Да вървим!

- Никаква веселба, казах ти - заяви Шаграт. - И ще го пазим здрав и читав, инак ще ни хвръкнат главите.

- Добре, добре. Но на твое място първо бих спипал големия, дето се е измъкнал, преди да пращам рапорт до Лугбурз. Не звучи много хубаво да разправяш, че си хванал котето, а котаракът е изчезнал.

Гласовете взеха да се отдалечават. Сам дочу затихващия тропот на нозе. Опомняше се от потресението и го обземаше дива ярост.

- Всичко объркахх! - викна той. - Знаех си. Сега го хванаха. Дяволи! Мръсници! Никога не изоставяй господаря си, никога, никога - това ми беше едничкият закон. Сърцето ми го предчувствуваше. Дано да заслужа прошка! Сега трябва да се добера до него. Както и да е, както и да е!

Той отново изтегли меча и удари камъка с дръжката ала звукът бе глух. Мечът обаче запламтя толкова ярко, че Сам успя да се огледа в светлината му. За своя изненада забеляза, че огромният блок е оформен като тежка врата и на височина не достига и два хобитови ръста. Между върха и ниската арка на отвора зееше мрачна пустота. Навярно вратата бе предназначена само да предпази от нахлуване на Корубана и отвътре се залостваше с някаква ключалка или резе, недостъпно за коварните й лапи. С последни сили Сам подрипна, хвана се за върха, изкатери се и скочи оттатък, сетне се втурна в лудешки бяг, размахвайки пламтящия меч, мина зад завоя и се устреми нагоре по лъкатушещия тунел.

Вестта, че господарят му е жив, бе прогонила всяка мисъл за умора и го тласкаше за последно усилие. Не виждаше нищо напред, защото този нов коридор непрестанно се виеше, ала му се стори, че догонва двамата орки - гласовете им отново се засилваха. Вече изглеждаха съвсем близки.

- Точно това ще направя - гневно казваше Шаграт. - Ще го затворя направо в най-високата зала.

- Защо? - изръмжа Горбаг. - Нямаш ли килии долу?

- Не давам никой да го пипне, казах вече - отвърна Шаграт. - Разбра ли? Той е ценен. Не вярвам на мнозина от моите момци и на нито един от твоите, пък и ти си безнадежден, като пощурееш за веселба. Ще го пратя където си искам, а на тебе кракът ти няма да стъпи там, ако не се държиш прилично. На върха казах. Там ще е в безопасност.

- Тъй ли? - промърмори Сам. - Забравяш за оня грамадански елф, дето го изтърва!

И с тези думи той профуча край последния завой, за да открие, че някаква измама на тунела или на изострения от Пръстена слух му е давала погрещна представа за разстоянието.

Фигурите на двамата орки все още бяха далече напред. Сега ги виждаше черни и прегърбени на фона на червено зарево. Най-сетне коридорът се издигаше право напред, в края имаше широко отворена двойна врата, водеща навярно към дълбоки зали под извисения рог на кулата. Останалите орки вече бяха влезли с товара си. Горбаг и Шаграт наближаваха портата.

Сам дочу грозна врява - взрив от дрезгави песни, блеене на рогове и удари на гонг. Горбаг и Шаграт бяха вече на прага.

Сам изкрещя и размаха Жилото, ала немощният му глас потъна сред гълчавата. Никой не му обърна внимание.

Огромната порта се затръшна. Бум. Железните лостове се наместиха отвътре. Тряс. Вратата бе затворена. Сам се хвърли върху яките бронзови плочи и рухна безчувствен на пода. Остана да лежи в мрака. Фродо бе жив но в плен на врага.

Част трета

Завръщането на Краля

КНИГА ПЕТА

Глава 1

МИНАС ТИРИТ

Пипин надникна изпод закрилата на Гандалфовия плащ. Запита се дали е буден, или още сънува стремителния сън, който го обгръщаше вече толкова дълго, откакто бе почнало бясното препускане. Мрачният свят прелиташе наоколо и вятърът мощно напяваше в ушите му. Не виждаше нищо, само звездите кръжаха и далече надясно огромни сенки закриваха небето - там отминаваха назад

планините на Юга. Сънливо се опита да преброи етапите на пътешествието, ала сред дрямката спомените бяха несигурни.

Първо препускаха без отдих със страхотна бързина, а призори Пипин зърна да проблясва бледо злато и стигнаха до безмълвния град с огромен пуст замък на хълма. Едва се добраха до убежището, когато крилатата сянка отново прелетя отгоре и хората посърнаха от ужас. Ала Гандалф утеши хората с кротки слова и той подремна в едно кътче, морен, но неспокоен, усещайки в просъница как хората разговарят, шетат насам-натам и изслушват заповедите на Гандалф. Сетне отново препускане в нощта. Сега бе втората, не, третата нощ, откакто бе надникнал в Камъка. С този грозен спомен той окончателно се пробуди, потръпна и шумът на вятъра сякаш се изпълни със заплашителни гласове.

В небето лумна светлина, жълт огън запламтя зад мрачните прегради. Изплашен, Пипин отново се скри и се запита в коя ли злокобна страна го отвежда Гандалф. Разтърка очи и разбра, че просто пълната луна изгрява над източните сенки. Значи нощта още не бе отминала и тепърва ги чакаха дълги часове от мрачното пътешествие. Протегна се и запита:

- Къде сме, Гандалф?

- В Гондорското кралство - отвърна вълшебникът. - Продължаваме да яздим през Анориен.

Отново настъпи кратко мълчание. После Пипин изведнъж се вкопчи в плаща на Гандалф и извика:

- Гледай! Пламък, червен пламък! Има ли дракони из тия земи? Гледай, още един!

Вместо отговор Гандалф гръмогласно подвикна на коня си:

- Напред, Сенкогрив! Трябва да бързаме. Няма време. Виж! Сигналните клади на Гондор горят, зоват за помощ. Войната е избухнала. Виж, огън бушува над Амон Дин, пламък покрива Ейленах, сигналът бърза на запад: Нардол, Ерелас, Мин-Римон, Каленхад и Халифириен на роханската граница.

Ала Сенкогрив забави своя бяг до лека стъпка, сетне вирна глава и изцвили. Конски гласове му отвърнаха от мрака, след малко затътнаха копита, трима ездачи налетяха в нощта, отминаха като полетели призраци под лунните лъчи и изчезнаха на запад. Тогава Сенкогрив приклекна, хвърли се напред и нощта го обля като бурен вятър. Пипин отново се унесе и почти не чуваше разказа на Гандалф за обичаите в Гондор, за сигналните клади, които Владетелят на Града разположил по възвишенията покрай двете граници, за постовете, където винаги чакали отморени коне, готови да понесат вестоносци на север, към Рохан, или на юг, към Белфалас.

- Много време е отминало, откак пламтяха кладите из Севера - каза той, - а в древността на Гондор нямаше нужда от тях, защото кралете притежаваха Седемте Камъка. Пипин се размърда неспокойно.

- Спи сега и не се плаши! - каза Гандалф. - Не отиваш в Мордор като Фродо, а в Минас Тирит и там ще си в безопасност, доколкото може да я има в днешно време. Ако Врагът завладее Гондор или Пръстена, тогава Графството не ще те защити.

- Голяма утеха! - промърмори Пипин, но въпреки това се поддаде на дрямката. Последното, което запомни, преди да потъне в дълбок сън, бе гледката на високи бели върхове, засияли като плаващи острови над облаците в лъчите на залязващата луна. Запита се къде ли е Фродо, дали вече е в Мордор, не е ли загинал; и не знаеше, че нейде далеч Фродо гледа същата луна да залязва над

Гондор, преди да настъпи денят.

Шумни гласове разбудиха Пипин. Отминал бе още един ден, в който трябваше да се укриват, още една нощ на лудо препускане. Беше сумрачно - отново наближаваше хладната зора и наоколо тегнеха мразовити сиви мъгли. Сенкогрив бе спрял и козината му димеше от пот, ала той гордо възправяше глава без следа от умора. Край него стояха множество високи мъже, наметнати с дебели плащове, а зад тях от мъглата се надигаше каменна стена. Изглеждаше частично разрушена, но още преди да бе отминала нощта, наоколо се раздаваше шумът на трескава работа: гърмяха чукове, звънтяха мистрии, скърцаха колела. Тук-там сред мъглата мътно просветваха огньове и факли. Гандалф разговаряше с мъжете, които преграждаха пътя му, и като се вслуша, Пипин разбра, че спорят за самия него.

- Вярно, познаваме те, Митрандир - казваше водачът им. - Ти знаеш паролите на Седемте порти и можеш да продължиш. Обаче не познаваме спътника ти. Кой е той? Джудже от Северните планини ли? В тия времена не искаме никакви чужденци в нашата страна освен могъщи бойци, на чиято вярност и помощ можем да се надяваме.

- Ще гарантирам за него пред трона на Денетор - отвърна Гандалф. - Колкото до храбростта, тя не се мери по ръст. Той е минал през повече битки и заплахи, отколкото ти, Инголд, макар да си двойно по-висок; наскоро взе участие в щурма на Исенгард, за който носим вести. Тежка умора го е налегнала, инак щях да го събудя. Перегрин се казва, извънредно храбър човек.

- Човек ли? - недоверчиво запита Инголд, а останалите се разсмяха.

- Човек! - провикна се още сънениият Пипин. - Човек! Нищо подобно! Хобит съм, а не човек и още по-малко храбрец, само от време на време ставам храбър, като опре ножът о кокала. Не слушайте Гандалф, заблуждава ви!

- Мнозина велики бойци биха могли да кажат същото - усмихна се Инголд. - Но що е това хобит?

- Полуръст - отвърна Гандалф. - Не, не онзи, за когото нашепва мълвата - добави той, виждайки изумлението по лицата на мъжете. - Просто негов сънародник.

- Да, и негов спътник - добави Пипин. - Боромир от вашия Град бе с нас и ме спаси сред снеговете на Севера, а накрая загина, за да ме защити от безброй врагове.

- Стига! - каза Гандалф. - Бащата пръв трябва да чуе скръбната вест.

- Вече се досещахме - каза Инголд. - Странни поличби видяхме напоследък. Но сега минавайте бързо! Владетелят на Минас Тирит е закопнял да види всекиго, що носи последните вести за сина му, бил той човек или...

- Хобит - обади се Пипин. - Не мога да предложа кой знае какви услуги на господаря ви, ала ще сторя каквото е по силите ми в памет на храбрия Боромир.

- На добър час! - каза Инголд мъжете се отдръпнаха и Сенкогрив мина през тясна вратичка в стената. - Дано в тежкия час донесеш добър съвет за Денетор и за всички ни, Митрандир! Но казват, че както винаги идваш със страшни и скръбни вести.

- Защото идвам само когато трябва да помогна - отвърна Гандалф. - Колкото до съвета, ще ти кажа, че твърде късно си се заел да поправяш стената на Пеленор. Сега смелостта ще е най-добрата ти защита от идващата буря - смелостта и

надеждата, която нося. Не всичките ми вести са зли. Не се бави, захвърляй мистриите и почвай да остриш мечовете!

- Ще свършим до вечерта - каза Инголд. - Тая част от стената оставихме последна - откъм нея най-малко очакваме атака, нали гледа към нашите приятели в Рохан. Знаеш ли нещо за тях? Мислиш ли, че ще отвърнат на призива?

- Да, ще дойдат. Но те водиха тежки битки зад гърба ви. Не само този път, вече никой път не води към сигурни места. Бдете! Ако не бе Гандалф Буревестника, вместо Роханските конници откъм Анориен щяха да се зададат вражески пълчища. И може наистина да ги видите. Сбогом, не заспивайте нито за миг!

Гандалф отмина към просторната равнина зад Рамас Ехор. Така гондорците наричаха външната стена, която бяха изградили с тежък труд, откакто Итилиен падна под сянката на Врага. Повече от десет левги минаваше тя от подножието на планините, сетне възвиваше назад, обгръщайки полята на Пеленор - красива и плодородна област с дълги полегати възвишения и тераси, които се спускаха към дълбоките долини край Андуин. В най-далечната си точка стената бе на четири левги североизточно от Голямата градска порта и по стръмния навъсен бряг надвисваше над просторните крайречни низини. Бяха я изградили висока и яка, защото тук преграденото шосе се срещаше под високите кули на портата с пътя откъм бродовете и мостовете на Осгилиат. Най-близката точка на стената бе на около левга югоизточно от Града. Там Андуин, след като заобиколеше в широка дъга хълмовете Емин Арнен в Южен Итилиен, рязко завиваше на запад и крепостният вал се извисяваше над водите му; долу бе Харлонд с кейове и пристани за корабите, идващи срещу течението откъм южните провинции.

Крайградските земи бяха богати, осеяни с просторни нивя и овощни градини, с чифлици, хамбари и сушилни за хмел, кошари и краварници, с безброй потоци, ромолящи сред зеленината в своя бяг от възвишенията към Андуин. Ала не бяха много пастирите и земеделците, обитаващи тук - повечето гондорци живееха сред седемте пръстена на Града, из високите долини на Лосарнах в подножието на планините или още по-южно, в прекрасния Лебенин с петте бързи потока. Жилав народ се бе заселил там, между планините и морето. Признаваха ги за гондорци, ала в жилите им течеше смесена кръв и сред тях се срещаха ниски мургави мъже - потомци на забравените племена, бродили из сянката на хълмовете в Мрачните години преди идването на кралете. А още по-нататък, в обширната провинция Белфалас, бе Дол Амрот, крайморският замък на принц Имрахил - кралска кръв течеше в жилите му, както и в жилите на неговия висок и горделив народ с морскосиви очи.

Гандалф яздеше вече от доста време, когато в небето се разгоря денят и разсънилият се Пипин надникна наоколо. Наляво мъглата се стелеше като море и се сливаше с мътната сянка на Изтока, отдясно надигаха глави могъщи планини, идващи от Запада към своя внезапен стръмен край, сякаш при зараждането на тая местност Реката бе нахлула през величествената преграда, издълбавайки огромна долина - земя на оспорвани битки за бъдните времена. Тук, където Еред Нимраис, Белите планини стигаха до края си, той видя, както му бе обещал Гандалф, мрачния масив на връх Миндолуин, гъстите пурпурни сенки из високите му долини и отвесните чукари, белеещи в изгряващия ден. А в широкия му скут лежеше Охраняваният Град със своите седем каменни стени - тъй яки и древни, сякаш бяха не изградени, а изсечени от десницата на великан в костите на земята.

Докато Пипин гледаше смаяно, стените от мътносиви станаха бели и леко поруменяха в зората, на изток слънцето внезапно изплува от сянката и плисна лъчите си като копия над лицето на Града. Пипин не се удържа и извика, когато високо над централните стени кулата Ектелион засия на фона на небето като прекрасно стройно острие от перли и сребро, а върхът й просветна, сякаш изсечен от кристал; бели знамена се люшнаха по бойниците и затрептяха в утринния ветрец, а нейде високо и далече отекна ясният зов на сребърни фанфари.

Тъй пристигнаха по изгрев слънце Гандалф и Перегрин до Голямата порта на Гондорските мъже и железните врати отстъпиха пред тях.

- Митрандир! Митрандир! - закрещяха хората. - Сега вече знаем, че бурята наистина се задава!

- Тя вече налита - каза Гандалф. - Летях на крилете й. Пуснете ме да мина! Трябва да стигна до Владетеля Денетор, преди да свърши царуването му. Каквото и да ни сполети, идва краят на този Гондор, когото познавате. Пуснете ме да мина! Пред властния му глас мъжете отстъпиха и повече не го разпитваха, макар да се вглеждаха изумено в хобита, седнал пред него, и в коня, който го носеше. Градските жители почти не използуваха коне и рядко ги срещаха по улиците - ездачи имаше само сред вестоносците на владетеля. И те си казаха: „Сигурно е от прославените вихрогони на роханския Крал. Дано час по-скоро се притекат Рохиримите да укрепят силите ни." Но Сенкогрив вече отминаваше горделиво по дългия лъкатушен път.

По замисъла на древните строители Минас Тирит бе изграден на седем нива, всяко от тях издълбано в хълма и оградено от стена с широка порта. Но портите не бяха една срещу друга: Голямата порта на Градската стена беше на източния край, следващата гледаше на юг, третата - на север, и нагоре продължаваха да се сменят, тъй че павираното шосе към Крепостта криволичеше ту насам, ту натам по склона на хълма. И всеки път щом минеше пред Голямата порта, шосето се провираше по сводест тунел, пронизващ огромния скален хребет, чиято титанична маса разделяше на две всички пръстени на Града освен първия. Създаден отчасти в прастари времена заедно с хълма и довършен от могъщото умение и трудолюбие на древните народи, от широкия двор зад Портата се възправяше величав бастион, изострен към върха като кил на кораб и обърнат на изток. Той се издигаше чак до нивото на най-високия пръстен и там го увенчаваше крепостна стена; като матроси на планински кораб, бойците в Крепостта гледаха от острия му връх право надолу към Портата, останала седемстотин фута по-ниско. Така входът на Крепостта гледаше на изток, но бе издълбан в гръдта на скалата; дълъг, осветен с фенери наклон се издигаше оттам към Седмата порта. По него пътниците най-сетне достигаха Високия двор и Фонтанния площад в подножието на Бялата кула - висока и стройна, петдесет фатома от основата до върха, където знамето на Наместниците се вееше хиляда фута над равнината.

Могъща бе тая крепост наистина и ничии пълчища не биха я превзели, докато последният защитник още стиска оръжието, освен ако врагът успееше да мине изотзад в полите на Миндолуин и тъй да се добере до тесния зъбер, свързващ Стражевия хълм с планинския масив. Но този зъбер, който се извисяваше до нивото на петата стена, бе преграден с мощни укрепления чак до канарата, надвиснала над западния му край и в това пространство възправяха своите покриви и куполи

гробниците на покойни крале и владетели, занемели навеки между планината и кулата.

С растящо изумление се вглеждаше Пипин в огромния каменен град, по-обширен и великолепен от всичко, което си бе представял, по-велик, по-могъщ и далеч по-красив от Исенгард. Ала личеше, че упадъкът се засилва от година на година; населението не достигаше и половината на хората, които биха могли преспокойно да се заселят тук. На всяка улица минаваха край някой голям дом или дворец, по чиито врати и сводести порти бяха издълбани изящни писмена със странни и древни очертания - имена, досещаше се Пипин, на великите мъже и техните родове, живели някога тук, ала сега къщите бяха онемели, не отекваха стъпки из широките дворове, не звъняха гласове из залите, не се показваха лица по вратите и опустелите прозорци.

Най-сетне излязоха от сянката пред Седмата порта и топлото слънце, което грееше над реката, докато Фродо крачеше из поляните на Итилиен, озари тук гладките стени, яките колони и високата арка със среден камък, изсечен като коронована кралска глава. В Крепостта не допускаха коне, затова Гандалф слезе на земята, а Сенкогрив след няколко думи на господаря си разреши да го отведат.

Стражите на Портата бяха облечени в черно, а шлемовете им имаха странна форма - като висока корона с дълги, прилепнали по лицето наушници, над които се разперваха бели криле на морски птици; сребрист пламък гореше по шлемовете, защото бяха изковани от *митрил,* наследство от славното минало. На черните туники бе избродирано бяло дърво, разцъфнало като сняг под Сребърната корона, и няколко многолъчни звезди. Това бяха одеждите на Елендиловите наследници, които в Гондор вече се носеха само от Крепостните стражи пред Фонтанния двор, където някога бе расло Бялото дърво.

Изглежда, че слухът за идването им ги бе изпреварил, приеха ги незабавно и мълчаливо, без въпроси. Гандалф бързо закрачи през белите плочи на двора. Под утринните лъчи играеха свежите струи на фонтан сред яркозелена морава, ала над езерото бе надвиснало мъртво дърво и голите пречупени клони печално ръсеха капки над бистрата вода.

Подтичвайки подир Гандалф, Пипин погледна натам. Печално изглежда, помисли си той и се запита защо ли са оставили мъртвото дърво сред това място, където всичко останало бе поддържано тъй грижовно.

Седем камъни, седем звездици и едно Снежнобяло дърво - изплуваха в паметта му словата, които бе прошепнал Гандалф. Сетне Пипин се озова на прага на огромния дворец под сияйната кула, следвайки вълшебника, той подмина високите безмълвни пазачи и навлезе в отекващата хладна сянка на каменния дом.

Минаха по плочките на дълъг и пуст коридор и Гандалф, без да спира, прошепна на Пипин:

- Мери си приказките, драги Перегрин! Не е време да показваш, че си хлевоуст хобит. Теоден е мил старец. Денетор е друг - горделив и изтънчен, по-голяма е неговата мощ и по-славен родът му, макар да не го наричат крал. Но той ще разговаря предимно с теб и дълго ще те разпитва, защото си видял участта на сина му Боромир. Безмерно го обичаше - прекалено може би; най-вече защото не си приличаха. Ала под прикритието на тази любов ще сметне за по-лесно да узнае каквото иска, от тебе, а не от мене. Не му казвай повече, отколкото се налага, и

мълчи за задачата на Фродо. Аз ще се заема с това, когато му дойде времето. Не казвай нищо и за Арагорн, освен ако е неизбежно.

- Защо не? Какво му е лошото на Бързоход? - прошепна Пипин. - Той се канеше да дойде насам, нали? Тъй или иначе, скоро ще пристигне.

- Може би, може би - отвърна Гандалф. - Обаче ако дойде, нищо чудно да се яви така, както не го е очаквал никой, дори и Денетор. И по-добре. Поне да не обявяваме пристигането му.

Гандалф спря пред висока порта от излъскан метал.

- Слушай, драги Перегрин, сега не е време да ти преподавам историята на Гондор, макар че сигурно щеше да е по-добре, ако я беше понаучил още докато си хайманосвал и дирил птичи гнезда из горичките на Графството. Прави каквото ти казах! Едва ли е разумно, като носиш на могъщ владетел вест за гибелта на наследника му, да се разбъбриш за идването на човека, който може да претендира за престола. Стига ли ти това?

- За престола? - попита смаяният Пипин.

- Да - каза Гандалф. - Ако досега си се размотавал със запушени уши и задрямал ум, събуждай се овреме! И той почука на вратата.

Вратата сякаш сама се разтвори. Пред Пипин се разкри просторна зала. Светлината проникваше през дълбоки прозорци, разположени в широките странични кораби зад редиците от колони, които подпираха високия свод. Монолитните блокове от черен мрамор се издигаха към грамадни капители, изваяни с безброй странни фигури на животни и листа, в сянката високо горе сводът блестеше с мътно златисто сияние, сред което се преливаха многоцветни ажурни стенописи. В тази дълга тържествена зала нямаше драперии, многоетажни плетеници или каквито и да било украшения от преплетен плат или дърво, ала между колоните безмълвно се възправяха високи човешки фигури, изсечени от хладен камък.

Гледайки дългата редица от отдавна починали крале, Пипин внезапно си припомни скалите на Аргонат и го обхвана благоговеен страх. В дъното, на многоетажна платформа, се издигаше трон под мраморен балдахин с формата на коронован шлем; в стената зад него бе изсечен украсеният със скъпоценни камъни образ на разцъфнало дърво. Ала тронът бе празен. В подножието на платформата, сред широкото първо стъпало имаше прост черен каменен стол и на него седеше старец, свел поглед в скута си. В ръка държеше бял жезъл със златен накрайник. Той не вдигна очи. Двамата тържествено закрачиха по дългата пътека, докато спряха на три крачки от стола му. Сетне Гандалф заговори:

- Привет на теб, Денетор, син на Ектелион, Владетел и Наместник на Минас Тирит! Дойдох да донеса съвет и вест в този мрачен час.

Старецът вдигна глава. Пипин видя хлътналото му лице с горди скули и кожа като слонова кост, с дълъг крив нос между дълбоките тъмни очи и то му напомни не толкова за Боромир, колкото за Арагорн.

- Мрачен е наистина часът - отвърна старецът, - а ти имаш навика да идваш в такива времена, Митрандир. Ала макар всички признаци да вещаят, че наближават съдбовни дни за Гондор, идващият мрак днес ме вълнува по-малко, отколкото мракът в сърцето ми. Казват, че водиш някой, който е видял гибелта на сина ми. Това ли е той?

- Това е - каза Гандалф. - Един от двама. Другият е с Теоден Рохански и може

да пристигне по-късно. Полуръстове са, както виждаш, макар и не тия, за които говори поличбата.

- И все пак полуръстове - сурово изрече Денетор, - а за мен е трудно да посрещна с любов това име, откакто проклетите слова дойдоха да внесат смут сред нас и отведоха сина ми на безумно пътешествие към смъртта. Боромире мой! Колко си ни нужен сега. Фарамир трябваше да замине вместо теб.

- И щеше да замине - каза Гандалф. - Не ставай несправедлив в скръбта си! Боромир настоя да поеме задачата и не би позволил друг да му я отнеме. Той беше властен и вземаше каквото пожелаеше. Дълго пътувах с него и добре опознах нрава му. Но ти говориш за смъртта му. Нима си получил вест, преди да дойдем?

- Това получих - отвърна Денетор и като остави жезъла, вдигна от скута си онова, което бе гледал. Държеше в двете си ръце по половина от огромен рог, разцепен на две - рог от див бивол, инкрустиран със сребро.

- Боромир никога не се разделяше с този рог! - възкликна Пипин.

- Вярно - каза Денетор. - И аз съм го носил на младини, както и всеки първороден син в рода ни, още от легендарните времена преди падането на кралете, когато Ворондил, баща на Мардил, ловувал аравийските диви говеда из далечните степи на Рун. Преди тринадесет дни чух неясния му зов откъм северните области, а сетне Реката ми го донесе строшен - не ще запее вече. - Той помълча и в залата натегна тишина. Внезапно обърна към Пипин черния си взор. - Какво ще речеш сега, полуръст?

- Три... тринадесет дни - заекна Пипин. - Да, мисля, че е тъй. Да, бях край него, когато засвири с рога. Но помощ не дойде. Само нови и нови орки.

- Тъй - рече Денетор, впил остър поглед в лицето на Пипин. - Значи си бил там? Разкажи ми! Защо не е дошла помощ? И как тъй си се спасил, а той не е успял - тъй могъщ боец срещу някакви си орки?

Лицето на Пипин пламна и той забрави страха си.

- Една стрела може да повали и най-могъщия мъж, а Боромир бе пронизан на много места. Когато го зърнах за сетен път, той се строполи край едно дърво и изтръгна от хълбока си чернопера стрела. После изгубих съзнание и попаднах в плен. Вече не го видях и не знам нищо друго. Ала се прекланям пред паметта му, защото бе храбър. Загина, за да спаси мен и сънародника ми Мериадок, когато в гората ни нападнаха от засада войските на Мрачния владетел; гибелта му попречи, ала това само засилва моята признателност. - Пипин погледна стареца в очите. Гордостта му ненадейно се бе разиграла, бодната от присмеха и подозрението на този хладен глас. - Не ще и дума, толкова велик човешки владетел не би очаквал кой знае каква услуга от един прост хобит, полуръст от северното Графство, ала каквото ми е по силите, предлагам го в отплата за дълга си.

Пипин отметна сивия плащ, изтегли малкия си меч и го положи в нозете на Денетор. Бледа усмивка пробяга по лицето на стареца като хладен слънчев проблясък в зимна вечер, но той сведе глава и протегна ръка да остави настрани парчетата от рога.

- Дай ми оръжието си!

Пипин вдигна меча и поднесе дръжката към него.

- Откъде го имаш? - запита Денетор. - Дълги, дълги години е събрал. Не е ли това

острие дело на нашия северен род от древното минало?

- Идва от могилите по границите на моята страна - отвърна Пипин. - Но там сега живеят само злокобни твари и не бих желал да говорим за тях.

- Виждам, че странни разкази се вият покрай теб - каза Денетор, - и отново се убеждавам колко е измамна външността на човека... или полуръста. Приемам те на служба. Ти не се стряскаш от строги думи, а речта ти е благородна, колкото и странно да звучи из нашия Юг. В идните дни ще се нуждаем от всички благородни люде, били те големи или малки. А сега дай клетва за вярност!

- Хвани меча за дръжката и повтаряй след Владетеля, ако си решил твърдо - каза Гандалф.

- Решил съм - отвърна Пипин.

Старецът положи меча в скута си, Пипин докосна дръжката и бавно повтори след Денетор:

- Заклевам се тук във вярна служба на Гондор и Владетеля Наместник на кралството да говоря и да мълча, да върша и да не върша, да потеглям и да се връщам в неволя и изобилие, в мир и война, в живота и смъртта от този час, додето Владетелят ми върне дадената дума или смъртта ме отнесе, или дойде краят на света. Изричам го аз, Перегрин, син на Паладин от Графството на полуръстовете.

- Чувам го аз, Денетор, син на Ектелион, Владетел на Гондор и Наместник на Върховния крал, и не ще го забравя, нито ще пропусна да възнаградя онова, що получа: верността с любов, храбростта с чест, измяната с мъст.

После върна меча на Пипин и той го прибра в ножницата.

- А сега - каза Денетор, - слушай първата ми заповед: говори, без да млъкваш! Разкажи ми цялата си история и гледай да си припомниш каквото можеш за сина ми Боромир. Сядай и започвай!

Изричайки тези думи, той удари малкия сребърен гонг край стола си и тутакси се появиха прислужници. Пипин разбра, че те са стояли незабелязани в ниши от двете страни на вратата.

- Донесете вино, храна и столове за гостите - нареди Денетор - и се погрижете до един час никой да не ни безпокои. Само толкова мога да отделя, защото имам още много грижи - обърна се той към Гандалф. - Сред тях навярно някои са и по-важни, ала едно е първото за мен. Но може отново да поговорим привечер.

- Надявам се да е по-рано - каза Гандалф. - Не съм препускал с бързината на вятъра сто и петдесет левги от Исенгард дотук само за да ти доведа един дребен боец, колкото и да е благороден. Не те ли интересува, че Теоден мина през тежки битки, че Исенгард е превзет и че строших жезъла на Саруман?

- Интересува ме. Но за тия дела вече знам колкото ми е нужно, преди да връхлети ударът от Изтока.

Той обърна мрачния си взор към Гандалф и Пипин забеляза колко си приличат двамата, усети напрежението помежду им, сякаш от око до око бе прелетяла трънпеща огнена черта, готова всеки миг да избухне в пламъци.

Всъщност Денетор приличаше на велик много повече от Гандалф - беше по-царствен, по-красив, по-могъщ и по-стар. Ала някакво незнайно чувство подсказваше на Пипин, че Гандалф е надарен с по-голяма мощ, по-дълбока мъдрост и забулено величие. И бе стар, далеч по-стар. „Колко по-стар?" - запита се хобитът, после се удиви, че до днес не е мислил за това. Дървобрад бе

споменал нещо за вълшебниците, но дори и тогава Пипин не бе приел Гандалф като един от тях. Кои беше Гандалф? В коя далечна епоха и местност бе дошъл на света и кога щеше да го напусне? Сетне унесът отмина и той видя, че Денетор и Гандалф продължават да се гледат в очите, сякаш всеки четеше мислите на другия. Но Денетор пръв извърна глава.

- Да - рече той. - Казват, че Камъните са изчезнали, ала и до днес властелините на Гондор са по-зорки от простолюдието и получават вести отвсякъде. Но седнете сега!

Слугите донесоха стол, ниска табуретка и поднос със сребърна гарафа, чаши и малки бели питки. Пипин седна, но не можеше да откъсне очи от стария владетел. Дали само си въобразяваше, или наистина, докато говореше за Камъните, той внезапно бе стрелнал с бляскав поглед лицето на Пипин?

- Разкажи ми сега историята си, васале мой - каза Денетор благо, но и с лека насмешка. - Добре дошли са словата на всеки, с когото е бил тъй дружен моят син.

До края на живота си Пипин не забрави този час в просторната зала под острия взор на Гондорския владетел, който изстрелваше сегиз-тогиз проницателни въпроси; през цялото време усещаше до себе си как Гандалф бдително слуша и (както долови Пипин) сдържа растящия си гняв и нетърпение. Когато часът отмина и Денетор отново удари гонга, Пипин бе изнемощял. „Не може да е минало девет часа - помисли той. - Готов съм да излапам три закуски наведнъж."

- Отведете благородния Митрандир в отредените му покои - нареди Денетор, - а спътникът му, ако иска, може засега да се настани при него. Ала знайте, че приех клетвата му за вярна служба, нека да го знаят под името Перегрин, син на Паладин, и да му разкрият основните пароли. Известете Военачалниците да ме чакат тук веднага след като удари три часът. А ти, благородни Митрандир, ела когато и както пожелаеш. Никой не ще ти попречи да идваш при мен по всяко време освен в кратките часове на отдих. Изчакай да се уталожи гневът ти пред старческата ми глупост, сетне ела да ме успокоиш!

- Глупост ли? - възкликна Гандалф. - Не, господарю, ако беше изкуфял старец, отдавна да си в гроба. Дори скръбта умееш да намяташ като плащ. Нима мислиш, че не разбирам с каква цел разпитваш цял час оногова, що знае по-малко, докато аз седя отстрани?

- Бъди доволен, щом разбираш - отвърна Денетор. - Безумна е гордостта, що отхвърля помощ и съвет в тежък час, но ти даряваш мъдрост единствено според собствените си замисли. А Владетелят на Гондор не ще стане маша за целите на другиго, та бил той и най-достойният. За него в днешния свят няма по-висша цел от добруването на Гондор, а властта над Гондор, драги, е моя и никой друг няма право над нея, освен ако кралят отново се завърне.

- Освен ако кралят отново се завърне? - рече Гандалф. - Е, благородни Наместнико, твоята работа е да опазиш поне част от кралството до това събитие, на което вече малцина се надяват. В тази задача ще получиш цялата помощ, която благоволиш да поискаш. Едно ще ти кажа: нямам власт над никое кралство, нито Гондор, нито някое друго, било то голямо или малко. Но всичко достойно и ценно, заплашено от гибел в днешния свят, е моя грижа. И колкото до мен, дори да загине Гондор, не ще се проваля, стига през черната нощ да оцелее нещо, което да донесе хубост на бъдните дни, да цъфти и да дава плод. Защото и аз съм

наместник. Не го ли знаеше? С тези думи той се обърна и рязко напусна залата, сподирен от подтичващия Пипин. Докато крачеха, Гандалф нито погледна към Пипин, нито му заговори. Придружителят ги пое от вратите на двореца и ги поведе през Фонтанния двор към една уличка между високи каменни сгради. След няколко завоя стигнаха до някаква къща под северната стена на крепостта, недалеч от хребета, който свързваше хълма с планината. След като се изкачиха по широка, украсена с дърворезба стълба до първия етаж, спътникът им ги въведе в светла и проветрива стая с красиви тъмнозлатисти драперии. Мебелировката беше оскъдна: малка масичка, два стола и скамейка, но зад завесите от двете страни имаше ниши със спретнати легла, кани с вода и легени за измиване. Трите високи и тесни прозорци гледаха на север, към широкия завой на тънещия в мъгла Андуин и към далечните Емин Муил и Раурос. За да надникне над каменния перваз, Пипин трябваше да се покатери на скамейката.

- Сърдиш ли ми се, Гандалф? - запита той, когато водачът им излезе и затвори вратата. - Направих каквото ми бе по силите.

- Не ще и дума, направи го! - изведнъж се разсмя Гандалф, застана до Пипин и се загледа през прозореца, прегръщайки хобита през рамото.

Леко учуден, Пипин хвърли поглед към надвисналото му лице. Смехът бе прозвучал весело и безгрижно. Отначало забеляза само тревожните и скръбни бръчки на вълшебника, ала като се вгледа по-внимателно, усети, че под всичко това се крие огромна радост - същински водопад от веселие, готов да избликне и да разсмее цяло кралство.

- Не ще и дума, направи каквото ти бе по силите - повтори Гандалф - и дано не ти се случва скоро да попаднеш пак натясно между двама тъй ужасни старци. Ала Владетелят на Гондор узна от теб повече, отколкото предполагаш, Пипин. Не успя да скриеш факта, че Боромир не е бил водач на Отряда след Мория и че сред вас е имало благородник с прославен меч, който идва към Минас Тирит. Гондорците не забравят древните легенди, а откакто го напусна Боромир, Денетор дълго е размишлявал над стихчето и над думите *Злото на Исилдур.* Той не е като другите днешни мъже, Пипин, и каквото и да е родословното му дърво, в жилите му тече почти чиста задморска кръв; същата кръв тече и в жилите на другия му син, Фарамир, и все пак той обичаше Боромир. Проницателен е. Напрегне ли волята си, може да долови мислите на хората, дори на ония, що са далеч. Трудно е да го измамиш....и опасно. Помни това! Сега си се заклел да му служиш. Не знам кое те тласна да го сториш - умът или сърцето. Но постъпи правилно. Не ти попречих, защото хладният разум не бива да възпира благородните дела. Ти го трогна и същевременно (мога да го кажа) разведри духа му. Сега поне си волен да се движиш из Минас Тирит накъдето желаеш... ако не си на пост. Ето я и обратната страна. Ти си му подвластен и той не ще го забрави. Бъди предпазлив! - Той помълча и въздъхна. - Е, няма смисъл да разсъждаваме какво ще ни донесе утрешният ден. Едно е сигурно - още дълго всеки нов ден ще бъде по-тежък от предишния. И вече с нищо не мога да променя това. Дъската е подредена и фигурите се раздвижват. Много искам да намеря една от тях - Фарамир, новия наследник на Денетор. Не вярвам да е в Града, ала нямах време да поразпитам. Трябва да вървя, Пипин. Трябва да ида на тоя съвет и да изкопча каквото успея. Но Врагът има първия ход и се кани да поведе играта с пълна сила. И навярно пешките ще я видят не по-зле от останалите фигури. Така е, Перегрин, син на Паладин и

войник на Гондор. Наточи острието на меча си.

На прага на стаята Гандалф се обърна и добави:

- Бързам, Пипин. Направи ми една услуга, като излизаш. Даже преди да полегнеш, ако не си много изморен. Иди да видиш къде са настанили Сенкогрив. Тукашните хора са добродушни и мъдри, обичат животните, но не са свикнали да се грижат за коне като другите народи.

С тия думи Гандалф излезе и в същия миг откъм кулата на крепостта долетя ясен и мелодичен камбанен звън. Три удара пронизаха въздуха като сребро и замлъкнаха - беше три часът подир, изгрев слънце.

След минутка Пипин излезе, спусна се по стълбата и надникна на улицата. Яркото слънце вече огряваше града с топлите си лъчи и кулите и високите сгради хвърляха на запад дълги, рязко очертани сенки. Високо в синьото небе връх Миндолуин издигаше бял шлем над снежно наметало. По пътищата на града сновяха насам-натам въоръжени мъже, като че бързаха в определен час за смяна на постовете.

- Часът е девет както бихме казали в Графството - рече си Пипин. Тъкмо време за хубава закуска край отворен прозорец под ясното пролетно слънце. И как ми се закусва! Не закусват ли тия хора, или вече са свършили? Кога обядват и къде?

В този момент забеляза, че по тясната уличка откъм центъра на крепостта се задава мъж, облечен в черно и бяло. Пипин се почувствува самотен и се накани да го заговори, ала не му се наложи. Човекът идваше право към него.

- Ти ли си Перегрин Полуръста? - запита той, - Казаха ми, че си дал клетва да служиш на Владетеля на Града. Добре дошъл! - Той протегна ръка на Пипин. - Казвам се Берегонд, син на Баранор. Тази сутрин не съм на служба и ме пратиха да ти съобщя паролите и да ти разкажа някои от многото неща, които несъмнено искаш да знаеш. А и аз охотно бих те изслушал. До ден-днешен не бяхме виждали полуръст из тия земи и макар да сме чували за този народ, легендите ни споменават съвсем малко за него. Отгоре на всичко си и приятел на Митрандир. Добре ли го познаваш?

- Добре - отвърна Пипин. - Дето се казва, знам го откакто се помня, а напоследък изминахме заедно дълъг път. Но той е като дебела книга, а аз не мога да се похваля, че съм прочел повече от една-две страници. И все пак може би го познавам тъй, както малцина други. Мисля, че от нашия Отряд единствено Арагорн го познаваше истински.

- Арагорн? - повтори Берегонд. - Кой е той?

- О - заекна Пипин, - един човек, който пътуваше с нас. Мисля че сега е в Рохан.

- Да, чух, че си бил в Рохан. Много въпроси бих ти задал и за тая страна, защото нейният народ е последната ни надежда. Но да не забравям задачата си - първо да обясня каквото те интересува. Какво би искал да знаеш, уважаеми Перегрин?

- Ами, такова... - рече Пипин, - ако смея да кажа така, мъчи ме твърде неотложен въпрос, тъй де, какво става със закуската и прочие? С други думи, по кое време се храните, нали разбираш, и къде е столовата, ако има такава? Ами странноприемниците? Оглеждах се, докато идвахме нагоре, ала не забелязах нито една, макар че до днес черпех сили в надеждата за глътка пиво, щом стигнем до жилищата на мъдри и благородни мъже.

Берегонд го изгледа с уважение.

- Стар боец си, виждам. Лично аз не съм голям пътешественик, но разправят, че който воюва из голите поля, вечно дебне надеждата за трапеза и глътка пиво. Значи още не си похапвал?

- Е, похапнах, право да си кажа - отвърна Пипин. - Но само чаша вино и едно-две симидчета, любезно предложени от вашия владетел; той обаче ме разпитва цял час, а от такъв тежък труд се огладнява.

Берегонд се разсмя.

- Има една поговорка: на трапеза от малък човек чакай големи дела. Но трябва да ти кажа, че в цялата Крепост никой не е хапнал повече от теб, нито пък с такива почести. Тук е крепост и стражева кула, а сега сме във военно положение. Ставаме преди изгрев слънце и сдъвкваме по някой залък в здрача, после бързаме по задачите си, щом отворят портите. Ала не се отчайвай! - Той отново се разсмя, виждайки съкрушеното лице на Пипин. - Ония, които са изпълнявали *тежки* задачи, могат да се подкрепят с втора закуска. После идва време за обяд - по пладне или по-късно, в зависимост от смените, а по залез слънце се събираме за вечеря и веселба - доколкото можем още да се веселим. Хайде! Ще се поразходим, а сетне ще си набавим нещичко и ще се качим на крепостната стена да хапнем, да пийнем и да погледаме красивото утро.

- Момент! - каза Пипин и се изчерви. - Бях забравил - от лакомия или глад, както благоволиш да го назовеш. Гандалф, Митрандир по вашему, ме помоли да нагледам коня му - Сенкогрив, великолепен рохански жребец. Разправят, че кралят го ценял като зеницата на очите си, макар да го подари на Митрандир заради големите му услуги. Мисля, че новият господар обича коня си повече от мнозина хора и ако добрата му воля има някакво значение за този град, препоръчвам безмерно да се грижите за Сенкогрив - да се отнасяте към него по-любезно, отколкото към хобитите, ако е възможно.

- Хобити ли? - попита Берегонд.

- Така се нарича моят народ - обясни Пипин.

- Радвам се да го науча - каза Берегонд. - Сега мога да кажа, че чуждият акцент не загрозява благородната реч, а хобитите са сладкодумен народ. Но да вървим! Ще ме запознаеш с този добър кон. Обичам животните, ала рядко ги виждаме в нашия каменен град; моят народ идва от планинските долини, а преди това е живял в Итилиен. И не се бой! Ще минем за кратко посещение на вежливост, сетне отиваме право към столовата.

Пипин откри, че Сенкогрив е добре настанен и се радва на всички необходими грижи. В шестия кръг, извън стените на Крепостта, имаше чудесни конюшни, където бързи коне бяха винаги на разположение досами жилищата на кралските вестоносци - пратеници, готови по всяко време да препуснат със заповед от Денетор или старшите военачалници. Но засега всички коне и ездачи бяха на път.

Когато Пипин влезе в конюшнята, Сенкогрив изцвили и обърна глава.

- Добро утро! - каза Пипин. - Гандалф ще дойде, щом се освободи. Зает е, но ти праща поздрави, а аз трябва да видя дали всичко е наред; надявам се, че почиваш след тежкия труд.

Сенкогрив вирна глава и тропна с копито, но разреши на Берегонд да го погали по челото и да потупа мощните му хълбоци.

- Сякаш не е пристигнал току-що от дълъг път, а само чака да препусне - каза Берегонд. - Колко е силен и горд! Къде е сбруята му? Навярно е хубава и скъпа.

- Никоя сбруя не е достойна за него - отвърна Пипин. - Той не признава юзда. *Ако* благоволи, ще те носи; не желае ли - е, тогава не ще го укротят юзда, оглавник, камшик или бич. Довиждане, Сенкогрив! Потрай още малко. Битката наближава.

Сенкогрив вдигна глава и изцвили тъй силно, че цялата конюшня се разтресе, а двамата запушиха уши. После провериха дали яслите са пълни и излязоха.

- А сега към нашите ясли - рече Берегонд и поведе Пипин обратно към Крепостта.

Минаха през една врата откъм северната страна на голямата кула, спуснаха се по дълго прохладно стълбище и се озоваха в широк коридор, осветен с фенери. В стените бяха прорязани гишета и едно от тях беше отворено.

- Тук е складът и столовата на моя отряд от Стражата - поясни Берегонд. - Привет, Таргон! - подвикна той през гишето. - Още е рано, но водя нов боец на Владетеля. Отдалече идва и дълго е затягал колана, пък и тая сутрин се е потрудил, та е гладен. Дай ни каквото ти се намира!

Намери се хляб, масло, сирене и ябълки - последните от зимния запас, сбръчкани, но сочни и сладки; освен това получиха кожена манерка с младо пиво и дървени чинии и чаши. Наслагаха всичко в ракитова кошница и се измъкнаха на слънце; Берегонд отведе Пипин към източния край на огромната издадена стена, където имаше амбразура с каменна пейка край ръба. Оттук можеха да огледат утринния свят.

Заеха се да унищожат запасите, разговаряйки ту за Гондор и местните нрави и обичаи, ту за Графството и страните, които Пипин бе видял. И колкото повече приказваха, толкова повече се изумяваше Берегонд и гледаше с безкрайно удивление как хобитът седи на пейката, размахал късите си крака, или се изправя на пръсти върху нея, за да надникне над ръба на стената към далечните поля.

- Не ще крия, уважаеми Перегрин - каза Берегонд, - че те мислехме едва ли не за някое от нашите деца, за хлапе, що е видяло най-много девет лета, ала си минал през чудеса и несгоди, с каквито могат да се похвалят малцина от белобрадите ни старци. Предполагах, че на Владетеля му е скимнало да си вземе благороден паж, както казват, че правели древните крале. Но сега виждам, че не е тъй, и те моля да ми простиш глупостта.

- Прощавам - каза Пипин. - Впрочем не си сбъркал чак толкова. За своя народ все още съм почти хлапак и ми остават още четири години, докато „навърша възраст", както казваме в Графството. Но не се тревожи за мен. Ела да ми обясниш какво се вижда оттук.

Слънцето вече се бе издигнало и разсейваше мъглите из долината. Последните остатъци се отдалечаваха над главите им като бели парцаливи облачета, понесени от засилващия се източен вятър, под който заплющяваха знамената и белите флагове на крепостта. Далече в дъното на долината на около пет левги по права линия, мътно блестеше Великата река, идваща от северозапад и завиваща в мощна дъга на югозапад, за да изчезне от поглед сред искряща омара, на петдесет левги отвъд която лежеше Морето.

Пред Пипин се разстилаше целият Пеленор, осеян в далечината с чифлици и огради, хамбари и краварници, ала никъде не се виждаха стада. Многобройни пътища и коловози пресичаха зелените поля и по тях бе оживено. Върволици от коли се движеха към Голямата порта, други излизаха от нея. От време на време пристигаше конник, скачаше от седлото и изтичваше навътре. Но най-гъсто бе

движението по главното шосе, което водеше на юг, после завиваше по-рязко от Реката, минаваше в подножието на хълмовете и скоро се губеше от поглед. То беше широко и покрито с гладки плочи, покрай него от източната страна имаше затревен път за конниците, а малко по-нататък се издигаше стена. Ездачите препускаха напред-назад, но шосето от край до край бе задръстено от големи закрити каруци, устремени ка юг. Скоро Пипин забеляза, че всъщност всички спазват установения ред - каруците се движеха в три колони, най-бързата теглена от коне, във втората волове влачеха грамадни фургони с красиви пъстри чергила, а по западния край на шосето отрудени мъже дърпаха ръчни колички.

- Това е пътят към долините Тумладен и Лосарнах, а по-нататък към планинските села и Лебенин - обясни Берегонд. - Последните каруци отнасят към убежищата старците, децата и жените, които ще ги придружават. До пладне всички трябва да минат през Портата и да разчистят пътя на една левга напред, такава е заповедта. Печална необходимост. - Той въздъхна. - Кой знае колцина ще се срещнат подир раздялата. В този град открай време децата са малко, а сега не остава ни едно... освен няколко юноши, които отказват да заминат и могат да си намерят работа - моят син е между тях.

Помълча. Пипин тревожно гледаше на изток, сякаш очакваше всеки миг из полята да нахлуят хиляди орки.

- Какво виждам нататък? - запита той, сочейки към широкия завой на Андуин. - Друг град ли е или що?

- Град беше - отвърна Берегонд, - главният град на Гондор, а тук бе само неговата крепост. От двете страни на Андуин виждаш руините на Осгилиат, отдавна превзет и опожарен от враговете ни. Ала ние отново го превзехме в дните на Денеторовата младост - не за да живеем в него, а да го удържим като челен пост и да възстановим моста, по който минаваха армиите ни. А после от Минас Моргул дойдоха Злите Конници.

- Черните конници? - възкликна Пипин и широко разтвори очи, помръкнали от разбуден стар страх.

- Да, черни бяха - потвърди Берегонд, - и виждам, че знаеш нещичко за тях, макар да не ги спомена в разказа си.

- Знам ги - тихо произнесе Пипин, - но не бих искал да говоря за тях тъй близо... тъй близо...

Той замлъкна, хвърли поглед отвъд Реката и му се стори, че не вижда нищо освен необятна заплашителна сянка. Може би просто планините се мержелееха на хоризонта и двадесетте левги мъглив въздух смекчаваха назъбените им очертания, може би само облачна стена се издигаше там, а зад нея тъмнееше още по-гъст мрак. Ала имаше чувството, че пред очите му здрачът се сбира и притъмнява безкрайно бавно, надигайки се да погълне слънчевите поля.

- Тъй близо до Мордор? - спокойно изрече Берегонд. - Да, нататък е той. Рядко изричаме името му, ала открай време живеем с тази сянка - понякога тя изглежда по-бледа и далечна, понякога по-близка и мрачна. Сега расте и притъмнява, а с нея расте нашият страх и безпокойство. Преди по-малко от година Злите конници отново завоюваха бродовете и погубиха мнозина от най-храбрите ни мъже. Най-сетне Боромир успя да отблъсне врага от западния бряг и затова още удържаме почти половината Осгилиат. Няма да е за дълго. Сега очакваме оттам нова атака. Може би главната атака на бъдещата война.

- Кога? Имаш ли някакво предположение? Снощи видях кладите на вестоносците, а Гандалф каза, че това е знак за началото на войната. Стори ми се, че отчаяно бърза. Ала сега събитията сякаш отново са забавили ход.

- Само защото вече всичко е готово. Това е затишие пред буря.

- Но защо горяха кладите снощи?

- Късно е да дириш помощ, когато вече си обсаден - отвърна Берегонд. - Но аз нямам достъп до съвета на Владетеля и неговите военачалници. Много са пътищата, по които получават вести. А Владетелят Денетор не е като другите хора - надалеч вижда той. Някои казват, че нощем седял сам в своята стаичка високо в Кулата и като напрягал мисълта си ту насам, ту натам, можел да разчете бъдещето; понякога дори се борел с Врага и прониквал в мислите му. Затова е престарял, изхабен преждевременно. Но както и да е, господарят Фарамир е далеч отвъд Реката с някаква опасна задача и може да е пратил вести. А ако искаш да знаеш защо според мен са лумвали кладите, то е заради снощните новини от Лебенин. Към устието на Андуин от Юга наближава огромен флот на корсарите от Умбар. Те вече отдавна не се боят от мощта на Гондор, съюзили са се с Врага и сега се готвят да му помогнат с мощен удар. Тази атака ще отклони подкрепленията, които очаквахме от Лебенин и Белфалас, заселени от многочислен и храбър народ. Затова мислите ни още по-силно се стремят на север, към Рохан, затова толкоз се радваме на победните вести, които носиш. И все пак... - Той помълча, стана и се огледа на север, изток и юг. - Събитията в Исенгард подсказват, че сме уплетени в огромна стратегическа паяжина. Вече не става дума за препирни около бродовете, набези от Итилиен и Анориен, засади и плячкосване. Задава се всеобхватна, отдавна подготвяна война и каквото и да нашепва гордостта, ние сме само пионки в нея. Известяват ни, че войските се раздвижвали в Далечния изток отвъд Вътрешното море, на север в Мраколес и на юг в Харад. Сега всички кралства ще бъдат подложени на изпитанието - да издържат или да рухнат... в Сянката. Ала за нас, драги Перегрин, остава тая чест - да поемем най-мощния удар, най-бясната ненавист на Мрачния владетел, защото тя идва отвъд бездните на времето и морските дълбини. Тук ще се стовари най-страшната гръмотевица. И затова толкоз бързаше насам Митрандир. Та кой ще устои, ако паднем? И виждаш ли някаква надежда, драги Перегрин, да устоим?

Пипин не отговори. Погледна могъщите стени, кулите с бодро развети знамена и слънцето сред небосвода, после обърна взор към Изтока с прииждащия мрак, помисли си за дългите пръсти на тая Сянка - орките сред гори и планини, змяната на Исенгард, злокобните птици, Черните конници по друмищата на Графството... и крилатият ужас, Назгулите. Побиха го тръпки и надеждата му посърна. В същия миг слънцето помръкна за секунда, сякаш черно крило се бе плъзнало по лика му. Стори му се, че от небесата долита недоловим за слуха крясък - слаб, ала вледеняващ кръвта, жесток и хладен. Пребледня и се прикри под стената.

- Какво беше това? - запита Берегонд. - И ти ли усети нещо?

- Да - промърмори Пипин. - Сянката на съдбата и знакът на нашата гибел, един от Злите конници в небето.

- Да, сянката на съдбата - повтори Берегонд. - Боя се, че Минас Тирит ще загине. Като че някой изсмука топлината на кръвта ми.

Двамата поседяха безмълвно с наведени глави. После Пипин изведнъж вдигна поглед и видя, че слънцето отново грее и знамената се развяват. Разтърси

рамене.

- Отмина - изрече той. - Не, в сърцето ми още няма място за отчаяние. Гандалф рухна, ала отново се върна при нас. Можем да устоим, та макар и на един крак или дори на колене.

- Право казваш! - викна Берегонд, изправи се и закрачи напред-назад. - Не, може всичко да е смъртно на тоя свят, ала Гондор не ще загине сега. Не ще загине дори ако лютият враг превземе стените и струпа планини от леш пред тях. Остават ни други твърдини и тайни пътища за бягство през планината. Надежда и памет ще продължават да живеят в някоя потайна долина, където тревата зеленее.

- Все едно, бих искал по-скоро да свършва за добро или за зло - каза Пипин. - Не съм боец и неохотно мисля за сражения, но най-лошото е да чакам в навечерието на неминуема битка. Колко дълъг изглежда денят! Бих бил по-щастлив, ако не се налагаше да чакаме и бдим, без да нанасяме първия удар. Мисля, че и Рохан нямаше да удари, ако не бе Гандалф.

- Е, тук засягаш болното място на мнозина от нашите! - отвърна Берегонд. - Но нещата може да се променят след завръщането на Фарамир. Той е храбър, по-храбър, отколкото смятат някои; в наше време е трудно да се повярва, че един военачалник може да бъде мъдър и запознат с науката и песните от древните пергаменти като него, и все пак на бойното поле да се покаже твърд и решителен. Ала такъв е Фарамир. Не тъй буен и страстен като Боромир, но равен нему по твърдост. И все пак - що може да стори наистина? Не можем да щурмуваме планините на... на отвъдното царство. Обсегът ни е ограничен и не можем да ударим, преди врагът да се приближи. Тогава ще ни трябва тежка десница!

Той потупа дръжката на меча си.

Пипин го изгледа - висок, горделив и благороден като всички мъже, които бе видял досега в тази страна; очите му заблестяха при мисълта за битка. „Уви! Усещам десницата си лека като перце - помисли хобитът, но премълча. Пионка - така ли казваше Гандалф? Може и тъй да е, само че съм сбъркал дъската."

Тъй разговаряха, докато слънцето се издигна високо и внезапно камбаната удари пладне. Крепостта се раздвижи - всички освен стражата бързаха за обяд.

- Ще дойдеш ли с мен? - запита Берегонд. - За днес можеш да обядваш в нашата трапезария. Не знам в кой отряд ще те зачислят и дали Владетелят няма да те задържи в личната си охрана. Но сега си добре дошъл. И няма да е зле да се запознаеш с повечко хора, докато още има време.

- С радост ще дойда - каза Пипин. - Самотен съм, право да си кажа. Оставих в Рохан най-добрия си приятел и нямах с кого да разменя две приказки. Дали пък не мога наистина да вляза в твоя отряд? Ти ли си командирът? Ако е тъй, можеш ли да ме вземеш, или да ходатайствуваш за мен?

- Не, не - разсмя се Берегонд, - не съм командир. Нямам ни чин, ни служба, ни звание - прост войник съм от Трети отряд на Крепостта. Ала знай, драги Перегрин, че в нашия Град се смята за достойно да бъдеш прост войник от Стражата на Гондорската кула и нашите мъже са заслужили почит в цялата страна.

- Не ми се полага чак толкова - каза Пипин. - Отведи ме до нашата стая и ако Гандалф не се е върнал, ще дойда където кажеш... като твой гост.

Не завариха в квартирата нито Гандалф, нито вест от него, тъй че Пипин придружи Берегонд и се запозна с мъжете от Трети отряд. С това Берегонд явно спечели не по-малко уважение, отколкото гостът, защото Пипин бе посрещнат с

истинска радост. В Крепостта вече бяха плъзнали слухове за спътника на Митрандир и дългия му разговор на четири очи с Владетеля; говореше се, че от Севера пристигнал принц на полуръстовете да предложи на Гондор съюз и пет хиляди меча. Някои пък твърдяха, че когато пристигнат Роханските конници, всеки ще носи зад гърба си боец-полуръст - дребен, ала неустрашим.

За съжаление Пипин трябваше да опровергае изпълнените с надежди слухове, ала не успя да се отърве от новата си титла - единствено достойна, както смятаха хората, за някой, който е спечелил дружбата на Боромир и почитта на Владетеля Денетор благодаряха му, че е дошъл сред тях, жадно слушаха разказите му за далечни страни и му предлагаха до насита храна и пиво. Всъщност единствената неприятност идваше от съвета на Гандалф да бъде „предпазлив" и да не си развързва езика, както е обичайно за хобит между приятели.

Накрая Берегонд се изправи.

- Засега довиждане - каза той. - Застъпвам на пост до залез-слънце, а мисля, че и другите имат задължения. Но ако си самотен, както казваш, ще ти трябва весел водач из Града. Синът ми с удоволствие ще те придружи. Ако искаш, слез до най-долния пръстен и питай къде е Старата гостилница на Рат Селердаин, Фенерджийската улица. Ще го намериш там заедно с други хлапета, които остават в града. Може би има какво да видиш край Голямата порта, преди да я затворят.

Той си тръгна, скоро го последваха и останалите. Макар и леко замъглен, денят още бе хубав и ставаше топло за март, дори и толкова на юг. На Пипин му се доспа, но квартирата изглеждаше мрачна и той реши да слезе да поогледа Града. Взе със себе си няколко залъка, които бе скътал за Сенкогрив, и те бяха приети благосклонно, макар че явно нищо не липсваше на коня. После закрачи надолу по плетеницата от улички.

Навсякъде хората го оглеждаха с любопитство. Пред него бяха тържествено любезни и поздравяваха по гондорски обичай с приведена глава и ръце на гърдите, ала зад гърба си често дочуваше гласове - тия от улицата викаха близките си да излязат да видят принца на полуръстовете, спътника на Митрандир. Мнозина не говореха на Общия език, но не след дълго Пипин разбра поне какво означава *Ернил и Ферианат* - титлата му го бе изпреварила по уличките на Града.

По сводести улици, красиви алеи и плочници той най-сетне стигна до първия, най-широк кръг и там го упътиха към фенерджийската улица, която водеше до Голямата порта. На нея намери старата гостилница - висока сграда от изтъркан сив камък с две крила, които отстъпваха назад от улицата, а между тях имаше тясна затревена площ и зад нея - самата странноприемница с множество прозорци, с широка колонада по цялата дължина и стъпала, слизащи към тревата. Между коловете играеха няколко момчета, единствените деца, които бе видял в Минас Тирит, и той спря да ги погледа. Скоро едно от тях го забеляза, с крясък се втурна по тревата и изскочи на улицата, последвано от неколцина други. Застана пред Пипин и го огледа от глава до пети.

- Привет! - каза хлапето. - Откъде идваш? Не си от Града.

- Не бях - съгласи се Пипин, - но казват, че вече съм един от гондорските мъже.

- Хайде де! - възкликна момчето. - Ако е тъй, значи всички тук сме мъже. На колко си години и как се казваш? Аз вече навърших десет години и скоро ще стана пет

фута. По-висок съм от теб. Няма как, баща ми е от най-високите в Стражата. Кой е баща ти?

- На кой въпрос да отговоря най-напред? Баща ми има чифлик из земите около Бели извор край Скътана паланка в Графството. Скоро ще навърша двайсет и девет, тъй че тук те бия по точки, обаче съм висок само четири фута и едва ли ще раста тепърва освен на ширина.

- Двайсет и девет! - подсвирна момчето. - Ама ти си бил съвсем стар! Колкото чичо ми Йорлас. Нищо де - добави то с надежда, - обзалагам се, че мога да те изправя на глава или да те просна по гръб.

- Може, ако ти позволя - разсмя се Пипин. - А може и аз тебе да обърна - по нашия край знаем някои хитри похвати в борбата И там, позволи да ти съобщя, ме смятат за необичайно едър и силен, още никому не съм позволил да ме изправи на глава. Ако се стигне до бой и нямам друг изход, бих могъл да те убия. Като пораснеш, ще разбереш, че хората невинаги са такива, каквито изглеждат и макар да ме смяташ за непознато хлапе и лесен противник, чуй предупреждението ми: не съм хлапе, а полуръст, храбър, як и зъл! Пипин се смръщи тъй зловещо, че момчето отстъпи назад, но веднага се върна със стиснати юмруци и в очите му запламтяха войнствени искрици.

- Не! - отново се разсмя Пипин. - Не вярвай на хвалбите на странниците! Никакъв боец не съм. Но във всеки случай ще е по-учтиво онзи, който предизвиква, да си каже името. Момчето гордо вирна глава.

- Аз съм Бергил, син на Берегонд от Стражата.

- Така си и мислех - каза Пипин. - Приличаш на баща си. Познавам го и той ме прати да те потърся.

- Защо не каза веднага? - възкликна Бергил и изведнъж по лицето му се изписа отчаяние. - Само не казвай, че е размислил и ще ме отпрати с женорята! А, не, последните каруци вече заминаха.

- Не знам дали заръката му е добра, но поне не е толкова лоша - отвърна Пипин. - Каза, че ако вече нямаш намерение да ме изправиш на глава, можеш да развеселиш един самотен странник и да го разведеш из Града. Аз пък бих ти разказал туй-онуй за далечни страни.

Бергил плесна с ръце и облекчено се засмя.

- Всичко е наред! - викна той. - Идвай, щом е тъй! След малко отиваме на Портата да погледаме. Да вървим.

- Какво става там?

- Преди залез слънце се чака по Южния път да дойдат Военачалниците от Областите. Ела с нас и ще видиш.

Откакто се раздели с Мери, Пипин не бе срещал по-приятен спътник. Скоро двамата с Бергил се увлякоха във весел разговор, докато крачеха по улиците, без да обръщат внимание на любопитните погледи. Не след дълго се озоваха сред тълпа, отиваща към Голямата порта. Тук Пипин окончателно спечели почитта на Бергил, защото, щом съобщи името си и паролата, стражата с поклон го пусна да мине; нещо повече, разрешиха да вземе и спътника си.

- Добре стана! - каза Бергил. - Нас, момчетата, вече не ни пускат до Портата без възрастен придружител. Сега ще видим всичко.

Извън Портата множество мъже се бяха струпали край шосето и широкия павиран площад, на който се събираха всички пътища към Минас Тирит. Всички

погледи бяха отправени на юг и скоро се надигна шепот:

- Гледайте, прашен облак! Идат!

Пипин и Бергил се провряха през тълпата най-отпред и зачакаха. В далечината засвириха рогове и радостни възгласи заприиждаха като вятър. После гръмко запяха фанфари и народът наоколо се развика:

„Форлонг! Форлонг!".

- Какво казват? - запита той.

- Форлонг е дошъл - отвърна Бергил. - Старият Форлонг Дебели, Владетел на Лосарнах. Там живее прадядо ми. Ура? Ето го. Добрият стар Форлонг!

Начело на колоната едър кон с мощни нозе, язден от широкоплещест и невероятно пълен мъж - стар и белобрад, ала в ризница, с черен шлем и дълго тежко копие. Зад него гордо се задаваше колона от прашни мъже, въоръжени е огромни бойни секири; бяха навъсени, невисоки и малко по-смугли от всички гондорци, които Пипин бе виждал досега.

- Форлонг! - викаше тълпата. - Вярно сърце, верен другар! Форлонг!

Ала когато мъжете от Лосарнах отминаха, наоколо замърмориха:

- Само толкова! Двеста души, колко са те? Очаквахме десетократно повече. Сигурно е заради новите вести за черния флот. Отделят едва една десета от силата си. Е, и това е по-добре от нищо.

Тъй идваха отрядите, посрещани с приветствия и радостни възгласи, сетне отминаваха навътре през Портата - мъже от Областите, потеглили да защитят в мрачния час Града на Гондор, ала бяха все тъй малобройни, далеч по-малко от онова, което надеждата очакваше и нуждата налагаше. С широки крачки се зададе Дерворин, син на владетеля на долината Рингло, повел своите хора - триста. От възвишенията на Мортонд, широката Чернокоренна долина, идваше снажният Дуинхир със синовете си Дуилин и Деруфин и петстотин стрелци. От далечния Анфалас, наречен Дългобряг, пристигна дълга и пъстра колона - ловци, пастири и селяци от малките паланки, почти всички с голи ръце освен хората от свитата на владетеля им Голасгил. От Ламедон дойдоха неколцина мрачни планинци без предводител. Минаха стотина рибари от Етир, освободени от служба на корабите. Появи се Хирлуин Прекрасни от Зелените хълмове на Пинат Гелин с триста благородни мъже в зелени одежди. Последен и най-величав пристигна Имрахил, принц на Дол Амрот, родственик на Владетеля; под златистите знамена с емблемата на Кораба и Сребърния лебед водеше отряд конници на сиви жребци, а зад тях се задаваха с песен седемстотин бойци - царствено снажни, сивооки и тъмнокоси.

И това бе всичко - по-малко от три хиляди души. Повече нямаше да дойдат. Крясъците и тропотът на нозе отминаха към Града и заглъхнаха. Посрещачите постояха мълчаливо. Прахът висеше из въздуха, вятърът бе стихнал и вечерта бе натегнала от тревога. Вече наближаваше часът за затваряне на Портата и червеното слънце бе потънало зад Миндолуин. Над Града падаше сянка.

Пипин вдигна очи и му се стори, че небето е станало пепеляво, сякаш отгоре бе надвиснал облак от дим и прах, през който едва проникват мътни лъчи. Ала на Запад чезнещото слънце бе обагрило мъглите и Миндолуин се чернееше като пред тлеещ огън, изпъстрен с разпалени въглени.

- И тъй един прекрасен ден завършва с гняв! - изрече той, забравил за момчето до себе си.

- Тъй ще е, ако не се прибера, преди да удари вечерната камбана - рече Бергил. - Хайде! Ето и сигналът за затваряне на Портата.

Ръка за ръка тръгнаха назад към града и минаха последни преди затварянето на Портата; тъкмо стигнаха до фенерджийската улица, когато по всички кули тържествено зазвъняха камбани. По прозорците припламваха светлинки, откъм стените, където бяха домовете и казармите на бойците, долетяха песни.

- Довиждане засега - каза Бергил. - Предайте на баща ми много поздрави и благодарност, че ми прати другар. Идвай пак, моля те. Жалко, че е война, инак можехме да се забавляваме до насита. Щяхме да идем до прадядовата ми къща в Лосарнах; там е хубаво напролет, горите и полята са покрити с цветя. Е, някой ден може наистина да отскочим дотам. Ония никога не ще победят нашия Владетел, а пък баща ми е много храбър. Довиждане, ще те чакам!

Разделиха се и Пипин забърза към крепостта. Пътят му се стори дълъг и той скоро се обля в пот и огладня; бързо се спускаше непрогледна нощ. По небето не трепваше ни една звезда. Беше закъснял за вечерята в трапезарията, но Берегонд го посрещна радостно и седна до него да чуе новини за сина си. След трапезата Пипин поостана за малко, сетне се сбогува, защото го бе налегнала необичайна печал и жадуваше пак да види Гандалф.

- Можеш ли да намериш пътя? - запита Берегонд на изхода от малката зала в северния край на крепостта, където бяха разговаряли. - Навън е черна нощ, още повече, че има заповед да се закрият всички светлини в Града, та нищо да не се вижда отвъд стените. А мога да ти съобщя и още една заповед: рано сутринта ще те повикат при Владетеля Денетор. Боя се, че няма да попаднеш в Трети отряд. Да се надяваме, че пак ще се срещнем. Довиждане и лека нощ!

Квартирата тънеше в полумрак, само на масата просветваше малко фенерче. Гандалф го нямаше. Унинието още по-тежко налегна Пипин. Той се изкатери на пейката и опита да надникне през прозореца, но все едно, че гледаше в мастилена локва. Слезе, дръпна кепенците и си легна. До някое време лежа, заслушан да дочуе завръщането на Гандалф, после потъна в неспокоен сън.

През нощта го събуди светлина и видя, че Гандалф се е върнал и крачи напред-назад из стаята. На масата имаше свещи и пергаментови свитъци. Чу вълшебника да въздиша и да мърмори:

- Кога ли ще се върне Фарамир?

- Здрасти! - обади се Пипин, подавайки глава иззад завесата. - Мислех, че съвсем си ме забравил. Радвам се да те видя пак. Дълъг ден беше днес.

- Ала нощта ще е твърде кратка - отвърна Гандалф. - Върнах се, защото трябва малко да се усамотя на спокойствие. Ти поспи в леглото, докато имаш тая възможност. По изгрев слънце отново ще те заведа при Владетеля Денетор. Не, не по изгрев слънце, а когато ни повикат. Дойде часът на Мрака. Зора няма да има.

Глава 2

ПЪТЯТ НА СИВИЯ ОТРЯД

Гандалф бе изчезнал и тътнещите копита на Сенкогрив заглъхнаха в нощта,

когато Мери се върна при Арагорн. Имаше само леко вързопче, защото бе загубил раницата си край Парт Гален и цялото му имущество се ограничаваше с няколко полезни дреболии, открити сред руините на Исенгард. Азуфел вече бе оседлан. Леголас и Гимли чакаха с коня си наблизо.

- И тъй, все още оставаме четирима от Отряда - каза Арагорн. - Ще яздим заедно. Но няма да потеглим сами, както мислех. Сега кралят е решил да тръгне незабавно. Откакто се появи крилатата сянка, той иска да се върне към хълмовете под прикритието на нощта.

- А после накъде? - запита Леголас.

- Засега нищо не мога да кажа - отвърна Арагорн. - Колкото до краля, той ще отиде на сбора, който свика в Едорас след четири нощи. А там, мисля, ще чуе вест за сражения и Роханските конници ще поемат към Минас Тирит. Но лично аз и всеки, който реши да дойде с мен...

- Аз ще съм! - викна Леголас.

- И Гимли с него! - обади се джуджето.

- Е, добре, лично аз не съм наясно - продължи Арагорн. - Трябва да сляза към Минас Тирит, но още не знам по кой път. Наближава отдавна чаканият час.

- Не ме изоставяйте! - възкликна Мери. - Досега не бях много полезен, но не искам да ме скътат някъде като багаж, докато всичко свърши. Не вярвам Конниците да искат да си губят времето с мен. Впрочем кой знае. Нали кралят каза, че когато се прибере у дома, иска да седна край него и да му разправя за Графството.

- Да - каза Арагорн, - и мисля, че пътят ти е с него, Мери. Но не чакай да свърши с веселба. Боя се, че много вода ще изтече, преди Теоден да седне спокойно в Медуселд. Безброй надежди ще посърнат през тая сурова пролет.

Скоро всички бяха готови за път - двадесет и четири ездачи плюс Гимли зад Леголас и Мери пред Арагорн. Препускаха стремглаво в нощта. Малко след като минаха мъглите край Бродовете на Исен, един от последните Конници наближи в галоп челото на колоната.

- Господарю - каза той на краля, - зад нас се задават ездачи.

Стори ми се, че ги чух още като пресичахме бродовете. Сега сме сигурни. Препускат с все сила и ни догонват.

Теоден незабавно заповяда да спрат. Конниците се обърнаха и стиснаха копията. Арагорн скочи от коня, свали Мери на земята и като изтегли меча си, застана до стремето на краля. Еомер и оръженосецът му се върнаха назад. Мери повече от когато и да било се чувствуваше като ненужен багаж и се питаше какво да прави, ако започне битка. Ами ако малобройната кралска охрана бъде обкръжена и разбита, а той избяга в мрака - сам сред дивите степи на Рохан, без ни, най-малка представа къде е? "Лоша работа!" - помисли си той. Изтегли меча и стегна пояса си.

Залязващата луна беше засенчена от огромен провлачен облак, но внезапно отново изплува на свобода. В същия миг дочуха тропот на копита и зърнаха черни фигури да се задават стремително откъм бродовете. Тук-там лунните лъчи проблясваха по върховете на копията. Не можеше да се разбере колцина са преследвачите, ала, поне не отстъпваха по брой на кралската свита.

Когато приближиха на петдесетина крачки. Еомер гръмко извика:

- Стой! Стой! Кой язди през Рохан?

Жребците на преследвачите спряха изведнъж. Настана тишина, после зърнаха

в лунния светлик един от конниците да слиза на земята и бавно да крачи към тях. Ръката му бледо просветна, когато я вдигна с дланта напред в знак на мир, ала кралските стражи сграбчиха оръжията си. На десет крачки от тях мъжът спря. Беше висок - стройна тъмна сянка. Звънкият му глас проехтя в нощта.

- Рохан? Рохан ли рече? Радостна вест. Отдалеч бързаме да дирим тая страна.

- Намерихте я - каза Еомер. - Навлязохте в нея, когато пресякохте бродовете. Но тук са владенията на Теоден крал. Никой не язди през тях без негово позволение. Кои сте? И закъде бързате?

- Аз съм Халбарад Дунадан, Скиталец от Севера - викна мъжът. - Търсим Арагорн, сина на Араторн и чухме, че бил в Рохан.

- И го намерихте! - викна Арагорн. Подхвърли юздите на Мери, изтича напред и прегърна пришълеца. - Халбарад! От всички радости тая е най-неочакваната.

Мери въздъхна с облекчение. Беше си мислил, че това е последната отчаяна хитрина на Саруман, за да издебне краля, когато го придружават само неколцина бойци, но, изглежда, поне засега нямаше да се наложи да загине, защитавайки Теоден. Прибра меча си в ножницата.

- Всичко е наред - обърна се назад Арагорн. - Това са мои близки от страната, където живеех. Но защо идват и колко са, ще узнаем от Халбарад.

- Водя тридесет души - каза Халбарад. - Само толкова от нашите успях да събера набързо, но братята Еладан и Елрохир пожелаха да воюват и тръгнаха с нас. Препускахме без отдих, откакто получихме призива ти.

- Но аз не съм ви призовавал другояче, освен мислено - каза Арагорн. - Душата ми неведнъж е копняла за вас и тази нощ повече от всякога, ала вест не съм пращал. Е, хайде! Всички тия въпроси ще трябва да изчакат. Срещаме се сред напрежение и опасност. Елате с нас сега, ако кралят разреши.

Теоден искрено се зарадва на новината.

- Добре! - каза той. - Ако тия твои близки поне малко приличат на теб, благородни Арагорн, тридесет конници са сила, която не се мери с бройка.

Конниците потеглиха отново. Арагорн яздеше с Дунеданците и след като поговориха за вестите от Севера и Юга, Елрохир каза:

- Нося заръка от баща си: *Дните са кратки. Бързаш ли, спомни си за Пътя на Мъртвите.*

- Дните винаги са ми се стрували кратки, за да изпълня туй, що желая - отвърна Арагорн. - Ала наистина много ще трябва да бързам, та да поема по онзи път.

- Скоро ще видим - каза Елрохир. - Но да не говорим повече за това по откритите друмища!

- Какво ми носиш, сънароднико? - обърна се Арагорн към Халбарад, защото го бе видял, че вместо копие стиска дълга пръчка, сякаш дръжка на знаме, но плътно обвита с черно платно и омотана с дълги ремъци.

- Нося ти дар от Владетелката на Ломидол - отвърна Халбарад. - Тайно го извеза и много труд положи. Но ти праща вест:

Кратки са вече дните. Или ще ни споходи надежда, или вече не ще има на що да се надяваме. Затуй ти провождам каквото извезах за теб. Сбогом, Елфически камък!

- Сега знам какво носиш - промълви Арагорн. - Засега продължавай да го носиш вместо мен!

Той се обърна и погледна към Севера под едрите звезди, сетне замълча и не отрони нито дума до края на нощното пътуване.

Нощта преваляше и здрачът на изток просветляваше, когато най-после се изкачиха по Усоева котловина и достигнаха Рогоскал. Тук трябваше да спрат за кратка почивка и съвещание.

Мери спа, докато го събудиха Леголас и Гимли.

- Слънцето огря - каза Леголас. - Вече всички са на крак и гледат да си свършат работата. Ставай, благородни сънливецо, и огледай крепостта, докато още имаш време!

- Преди три дни тук имаше битка - каза Гимли, - а двамата с Леголас играхме една игра и аз я спечелих с един-единствен орк. Ела да видиш къде е било! Има и пещери, Мери, приказни пещери! Как мислиш, Леголас, да ги посетим ли?

- Не! Няма време - отвърна елфът. - Не разваляй магията с прибързаност! Дадох ти дума да се върнем насам, ако пак настъпят дни на мир и свобода. Но вече наближава пладне, а както дочух, по това време ще обядваме и отново поемаме на път.

Мери стана и се протегна. Няколко часа сън не му стигаха, беше морен и потиснат. Тъгуваше за Пипин и усещаше, че е само товар, докато всички останали бързат по някаква задача, която той не разбираше докрай.

- Къде е Арагорн? - запита той.

- Във високата зала на кулата - каза Леголас. - Комай не е подвил крак тая нощ. Преди няколко часа каза, че трябва да помисли, и отиде нататък, придружен само от сънародника си Халбарад; някакви мрачни грижи или тревоги са го налегнали.

- Странна групичка са тия пришълци - каза Гимли. - Снажни са и благородни, а Роханските конници изглеждат същински хлапета пред тях; на повечето лицата са като на Арагорн - сурови, състарени като обрулени от вятъра скали и всички мълчат.

- Но също като Арагорн, нарушат ли мълчанието, стават любезни - добави Леголас. - И забеляза ли братята Еладан и Елрохир? По-светли са одеждите им, красиви са и изтънчени като елфически владетели и нищо чудно - нали са синове на Елронд Ломидолски.

- Защо са дошли? Чу ли нещо? - запита Мери. Вече се бе облякъл и метна на рамо сивия плащ; тримата заедно тръгнаха към разрушената порта на крепостта.

- И ти чу какво отвърнаха на въпроса - каза Гимли. - Казват, че в Ломидол пристигнала вест: *Арагорн има нужда от сънародниците си. Нека Дунеданците препускат към него в Рохан!* Но сега и те се питат откъде е дошла. Гандалф я е пратил, предполагам.

- Не, Галадриел е била - възрази Леголас. - Нали тя ни съобщи чрез Гандалф за идването на Сивия отряд от Севера?

- Да, прав си - каза Гимли. - Владетелката на Гората! Много сърца и копнежи е разчела тя. Ех, защо не си поискахме неколцина от твоите събратя, Леголас!

Леголас застана край портата, обърна ясен взор на североизток и прекрасното му лице потъмня.

- Не вярвам да дойде някой - отвърна той. - Те няма защо да тръгват на война - войната вече пламти по родните им земи.

Тримата другари се разходиха заедно, разговаряйки ту за един, ту за друг момент от битката, спуснаха се от разрушената порта, отминаха могилите на

падналите сред зелената морава край пътя и накрая се изправиха на Шлемов вал да хвърлят поглед към котловината. Там вече се издигаше черен, висок и каменист Мъртвешкия рид и ясно личеше къде хуорните са утъпкали и разорали тревата. Планинци от Дун и мнозина мъже от крепостния гарнизон работеха по Вала, из полята и край порутените стени и все пак всичко изглеждаше удивително спокойно - морната долина си отпочиваше подир бясната буря. След малко тримата завиха назад и се върнаха да обядват в залата на крепостта.

Кралят вече бе там и щом влязоха, повика Мери и нареди да го настанят на съседния стол.

- Не всичко е както бих искал - каза Теоден, - защото това място не прилича на прекрасния ми замък в Едорас. Пък и приятелят ти замина. Но кой знае кога ще седнем двамата с теб на празнична трапеза в Медуселд; скоро ще се върна натам, ала не ще имам време за пиршества. Хайде сега! Яж, пий и дай да побъбрим, докато още можем. А после ще яздиш с мен.

- Може ли? - възкликна Мери, изненадан и възхитен. Още никога любезни слова не го бяха изпълвали с тъй дълбока благодарност. - Великолепно ще е! Боя се, че само се пречкам из нозете на всички - неуверено добави той, - но знайте, че бих желал да сторя всичко, що е по силите ми.

- Не се съмнявам - каза кралят.- Заръчах да ти приготвят едно добро планинско пони. По пътищата, които ни чакат, то ще те носи по-бързо от всеки друг кон. Напускам крепостта не през равнината, а по планинските пътеки, та да стигна до Едорас през Черноден, където ме чака благородната Еовин. Ако искаш, ще ми бъдеш оръженосец. Еомер, има ли тук подходящо бойно снаряжение за пазителя на меча ми?

- Тук няма големи оръжейници, господарю - отвърна Еомер. - Може да му намерим лек шлем по мярка, но нямаме нито ризница, нито меч за неговия ръст.

- Имам си меч - каза Мери, смъкна се от стола и изтегли от черната ножница бляскавото острие. Във внезапен прилив на любов към величавия старец, той прегъна коляно, стисна десницата му и я целуна. - Мога ли да положа меча на Мериадок от Графството в скута ви, кралю Теоден? - викна той. - Приемете верността ми, ако желаете!

- С радост я приемам - каза кралят и положи за благослов дългите си старчески ръце върху кестенявата коса на хобита. - Изправи се сега, Мериадок, рохански оръженосец от замъка Медуселд! Вземи меча си и го носи към победи!

- Ще ми бъдете като роден баща - каза Мери.

- Не за дълго - отвърна Теоден.

После двамата побъбриха над трапезата, докато Еомер се обади:

- Наближава часът, определен за тръгване, господарю. Да наредя ли да свирят роговете? Но къде е Арагорн? Не е обядвал и мястото му е празно.

- Ще се приготвим за път - каза Теоден. - Пратете някого да съобщи на благородния Арагорн, че часът наближава.

Кралят, придружен от Мери и стражата си, слезе от Портата на Крепостта към зелената морава, където се събираха Ездачите. Мнозина вече бяха в седлата. Отрядът щеше да е голям - кралят оставяше в крепостта само малък гарнизон и всички, които можеха да се отделят, заминаваха за военния сбор в Едорас. През нощта вече бяха потеглили хиляда копиеносци, но още около петстотин бяха останали да придружат краля - повечето мъже от полята и долините на Западния

предел.

Малко настрани седеше безмълвен и дисциплиниран отрядът на Скиталците, въоръжени с копия, лъкове и мечове. Плащовете им бяха тъмносиви и сега качулките закриваха шлемовете и главите им. Конете им бяха силни и горделиви, ала с несресани гриви; един от тях още чакаше конника си. Това беше конят на Арагорн, който бяха довели от Севера, наричаше се Рохерин. По юздите и стремената не проблясваха скъпоценни камъни, злато или каквито и да бяло украшения, конниците също не носеха емблеми и знаци, само на лявото рамо на всеки плащ бе закопчана сребърна брошка с формата на лъчиста звезда.

Кралят яхна Снежногрив и Мери застана до него с понито си на име Стиба. След малко от Портата излезе Еомер, придружен от Арагорн, Халбарад с обвития в черно прът и двама високи мъже, ни млади, ни стари. Тъй силно си приличаха те, синовете на Елронд, че малцина можеха да ги различат - тъмнокоси, сивооки, с прекрасни елфически лица, облечени в еднакви лъскави ризници под сребристо сивите плащове. Зад тях крачеха Леголас и Гимли. Но Мери виждаше само Арагорн, тъй смайваща бе промяната, която забелязваше у него, сякаш за една нощ дълги години бяха легнали на плещите му. Сурово бе лицето му, посивяло и изпито.

- Смут ме е обзел, владетелю - каза той, заставайки край коня на краля. - Странни слова дочух и видях отдалече нови заплахи. Дълго се труди мисълта ми и сега се боя, че трябва да променя плановете си. Кажи ми, Теоден, щом сега потегляш за Черноден, кога ще си там?

- Вече е цял час подир пладне - каза Еомер. - Преди мръкнало на третия ден от днес ще стигнем до твърдината. Луната тогава ще е минала една нощ след пълнолуние и както заръча кралят, сборът ще се състои на следващия ден. Не можем по-бързо, щом трябва да сберем цялото войнство на Рохан.

Арагорн помълча.

- Три дни - прошепна той, - а сборът на Рохан тепърва ще започва. Но виждам, че по-бързо не ще стане. - Той вдигна глава и сякаш взе някакво решение, тревогата отстъпи от лицето му. - Тогава, владетелю, с твое разрешение ще направя нов избор за себе си и своите сънародници. Трябва да поемем по друг път и вече не ще се крием. Времето на потайностите отмина за мен. Ще препусна на изток по най-преките друмища и ще премина Пътя на Мъртвите.

- Пътя на Мъртвите! - потрепера Теоден. - Защо говориш за него?

Еомер се обърна и втренчено изгледа Арагорн, а на Мери му се стори, че лицата на Конниците, които дочуха тия думи, внезапно пребледняха.

- Ако наистина има такъв път - добави Теоден, - портата му е в Черноден, ала никой от живите не може да мине през нея.

- Уви, Арагорн, приятелю! - възкликна Еомер. - Надявах се да препуснем на бой рамо до рамо, но щом търсиш Пътя на Мъртвите, значи раздялата е дошла и едва ли пак ще се срещнем под слънцето.

- Въпреки всичко ще поема по онзи път - настоя Арагорн. - Но ти казвам, Еомер, че може пак да се срещнем в битката, ако ще да ни делят всички пълчища на Мордор.

- Прави каквото пожелаеш, благородни Арагорн - каза Теоден. - Такава е може би съдбата ти, да бродиш по странни пътища, където други не смеят да пристъпят. Скръбна е тази раздяла и отнема част от силите ми, но повече не мога да се

помайвам и трябва да поема по планинските друмища, без да се бавя. Сбогом!

- Сбогом, владетелю! - отвърна Арагорн. - Препускай към велика слава! Сбогом, Мери! Оставям те в добри ръце - по-добри, отколкото се надявахме, когато преследвахме орките до Ветроклин. Леголас и Гимли, надявам се, ще продължат с мен, ала не ще те забравим.

- Довиждане - каза Мери.

Не намери други думи. Чувствуваше се съвсем дребничък, озадачен и потиснат от всички тия мрачни слова. Повече от всякога му липсваше неизчерпаемото веселие на Пипин. Конниците бяха готови и конете им риеха с копита, искаше му се да потеглят и всичко да свърши.

Теоден тихо изрече нещо, Еомер вдигна ръка и нададе мощен вик. Ездачите поеха напред. Прехвърлиха Вала, спуснаха се в котловината, после рязко завиха на изток по пътека, която около една миля лъкатушеше в полите на хълмовете, а накрая завиваше на юг и изчезваше сред възвишенията. Арагорн се изкачи на Вала и гледа подир кралските бойци, докато се отдалечиха из долината. После се обърна към Халбарад.

- Ето че си отиват трима души, които обичам, и най-малкият не е последен сред тях - промълви той. - Не знае към каква съдба препуска, ала и да знаеше, пак щеше да продължи.

- Дребен, но достоен е народът на Графството - каза Халбарад. - Почти нищо не знаят те за дългия труд, с който охранявахме границите им, ала не ги упреквам.

- А сега съдбите ни се преплитат - добави Арагорн. - И все пак, уви, тук трябва да се разделим. Е, добре, нека да похапна, после и ние ще бързаме. Елате, Леголас и Гимли! Трябва да поговорим.

Заедно се върнаха в Рогоскал, ала Арагорн дълго седя безмълвен край масата в залата, а другите го чакаха да заговори.

- Хайде! - каза накрая Леголас. - Говори, за да се разсееш и да отърсиш сянката от плещите си! Какво се е случило, откакто призори пристигнахме на това мрачно място?

- Водих битка и за мен тя бе по-безмилостна от боя за Рогоскал - отвърна Арагорн: - Гледах в Камъка от Ортанк, приятели.

- Гледал си в онзи проклет вещерски камък! - викна Гимли и по лицето му се изписа страх и изумление. - Каза ли нещо на... Онзи? Дори Гандалф се боеше от подобна среща.

- Забравяш с кого говориш - начумерено отвърна Арагорн и очите му проблеснаха. - Не обявих ли открито титлата си пред портите на Едорас? Какво се боиш, че бих могъл да му кажа? Не, Гимли - добави той с по-мек глас, строгостта изчезна от лицето му и той заприлича на човек, който много нощи наред се е трудил в болка и безсъница. - Не, приятели мои, аз съм законен господар на Камъка и имах правото и силата да го използувам, поне така прецених. Правото е несъмнено. Силата ми стигна... едва. - Той дълбоко си пое дъх. - Люта бе битката и умората бавно се разсейва. Не му казах нито дума и накрая покорих Камъка. Дори само това да бе, трудно щеше да го понесе. Той ме съзря. Да, драги Гимли, съзря ме, но не в одеждите, които виждате тук. Ако това му помогне, значи зле съм постъпил. Но не вярвам. Според мен вестта, че съм жив и бродя по света, бе удар право в сърцето му, досега не го знаеше. Очите на Ортанк не прозряха през бронята на Теоден, ала Саурон не е забравил Исилдур

и меча на Елендил. Сега, в часа на най-важните му планове, се появяват наследникът на Исилдур и неговият Меч; да, аз му показах възроденото острие. Той още не е тъй могъщ, че да забрави страха; не, съмнения го гризат непрестанно.

- И въпреки това е покорил необятни владения - каза Гимли, - а сега ще удари още по-стремително.

- Прибързаният удар рядко улучва целта - каза Арагорн. - Трябва да притискаме Врага, вместо да чакаме ходовете му. Слушайте, приятели, когато овладях Камъка, аз узнах много неща. Видях от Юга да се задава към Гондор нечакана и страшна заплаха, която ще отклони много сили от защитата на Минас Тирит. Ако не я отблъснат бързо, смятай, че до десет дни Градът ще падне.

- Значи това го чака - каза Гимли. - Откъде да пратим помощ натам и как да стигне навреме?

- Нямам кого да *пратя* на помощ, значи сам трябва да ида - отвърна Арагорн. - Но в планините само един път може да ни отведе до брега, преди всичко да бъде изгубено. Пътят на Мъртвите.

- Пътят на Мъртвите? - повтори Гимли. - Злокобно име и не се нрави на роханците, както видях. Могат ли живите да поемат такъв път, без да загинат? И дори да минеш по него, що биха сторили шепа бойци против ударите на Мордор?

- Откакто са дошли Рохиримите, жива душа не е минавала по онзи път - каза Арагорн, - защото е забранен. Но в този мрачен час наследникът на Исилдур може да поеме по него, стига да има смелост. Слушайте! Ето каква заръка ми носят от Ломидол синовете на премъдрия Елронд: *Кажете на Арагорн да си спомни словата на ясновидеца и Пътя на Мъртвите.*

- И какви са словата на ясновидеца? - запита Леголас.

- Чуйте що е изрекъл Малбет Ясновидеца в дните на Арведуи, последния крал във Форност:

Над равнините тегне дълга сянка,
на запад мрачнокрила се стреми.
Трепери Кулата; към гробниците кралски
съдбата иде. Мъртвите се будят,
че час дойде за тях, клетвопрестъпни:
край камъка Ерех пак да застанат
и рог от хълмовете там да чуят.
Чий рог ще бъде? Кой ще ги повика
от здрача сив забравените хора?
Кому се клеха - негов род ще бъде.
От Севера ще дойде в тежко време
през Портата, на Мъртвите към Пътя.

- Загадъчни пътища, не ще и дума - каза Гимли,- но за мен не са по-загадъчни от знамената, що носиш.

- Ако това би ти помогнало да ги разбереш, каня те да дойдеш с мен - отвърна Арагорн, - защото тъкмо тия пътища ще поема. Но не потеглям с радост; единствено нуждата ме тласка напред. Затуй ще ви взема само ако идвате доброволно - знайте, че ви чака умора, неудържим страх, а може би и нещо по-

лошо.

- Ще дойда с теб дори по Пътя на Мъртвите, накъдето и да ме изведе - каза Гимли.

- И аз ще дойда - каза Леголас. - Не се боя от мъртвите.

- Дано забравените хора не са забравили да се бият - заяви Гимли, - инак не виждам защо ще смущаваме покоя им.

- Ще разберем, ако стигнем до Ерех - каза Арагорн. - Но клетвата, която са нарушили, била да се бият против Саурон, значи трябва да се сражават, ако искат да я изпълнят. На Ерех и до днес има един черен камък, казват, че го е донесъл Исилдур, положил го на хълма и там Планинският крал се заклел да му бъде съюзник в първите дни на Гондорското кралство. Ала когато Саурон се завърнал и мощта му отново нараснала, Исилдур призовал Планинците да изпълнят клетвата си и те отказали - в Мрачните години се били преклонили пред Саурон. Тогава Исилдур рекъл на краля им: „Сетен владетел ще бъдеш. И ако ли Западът се окаже по-могъщ от твоя Черен господар, нека туй проклятие падне върху теб и народа ти: покой да не знаете, додето не изпълните клетвата си. Защото тази война ще трае безчетни години и още веднъж ще ви призоват преди края." И те побягнали пред гнева на Исилдур и не посмели да тръгнат на бой заедно с пълчищата на Саурон; укрили се в потайни планински области, без да се показват пред другите народи, и бавно взели да гаснат сред голите хълмове. До ден-днешен ужасът от Неспокойните мъртъвци тегне над хълма Ерех и всички други места, където се укривали тия люде. Но по този път трябва да поема, щом никой от живите не може да ми помогне.

Арагорн се изправи.

- Елате! - извика той, изтегли меча си и острието запламтя сред мрачната зала на Рогоскал. - Към камъка Ерех! Търся Пътя на Мъртвите. Да дойде, който иска!

Вместо отговор Леголас и Гимли станаха и последваха Арагорн към изхода. Безмълвни и неподвижни, с наметнати качулки, Скиталците чакаха на тревата. Леголас и Гимли възседнаха коня си. Арагорн яхна Рохерин. Халбарад вдигна големия си рог и песента му отекна из Шлемово усое, впуснаха се напред, прелетяха с гръмовен тънтеж през Котловината, а всички мъже, останали на Вала или в крепостта, ги сподириха със смаяни погледи.

И докато Теоден яздеше по бавните планински пътеки, Сивият отряд бързо прекоси равнината и подир пладне на следващия ден пристигна в Едорас; там спряха за малко, после се изкачиха по долината и по тъмно стигнаха до Черноден.

Еовин ги поздрави радостно; не бе виждала по-могъщи мъже от Дунеданците и прекрасните синове на Елронд, ала очите й не се откъсваха от Арагорн. Когато седнаха да вечерят, тя поговори с тях и узна какво се е случило, откакто бе заминал Теоден - досега бе получавала само кратки вести; очите й заблестяха, щом чу за битката в Шлемево усое, за гибелта на враговете и атаката на Теоден и конницата му.

Ала накрая каза:

- Морни сте, благородни гости, и сега трябва да си легнете в покоите, които подготвихме набързо. Но утре ще ви намерим по-достойни места за нощувка.

- Не, лейди, не се тревожете за нас! - възрази Арагорн. - Стига ни да преспим тук и утре рано да потеглим. Препуснал съм с неотложна задача и щом пукне

зората, трябва да ви напуснем.

- Значи сте били тъй любезен - усмихна се тя - да се отклоните толкоз далече от пътя си, та да донесете вести на Еовин и с добри слова да я разсеете в нейното изгнание.

- Права сте, никой не би сметнал за напразно подобно пътуване - отвърна Арагорн, - и все пак, лейди, не бих могъл да дойда насам, ако пътят ми не водеше към Черноден.

А тя отговори недоволно:

- Тогава сте се залутали, благороднико, от Зли дол няма пътища на изток и юг, тъй че ще е най-добре да се върнете както сте дошли.

- Не, лейди - каза той, - не съм се залутал, бродил съм из тия земи още преди да се родите, за да им бъдете украшение. Има изход от тая долина и през него ще мина. Утре потеглям по Пътя на Мъртвите.

Тя го изгледа поразена, с пребледняло лице и дълго не изрече нито дума, а наоколо всички седяха мълчаливо.

- Но, Арагорн - промълви тя накрая, - нима това е задачата ти, да дириш смъртта? Само нея ще срещнеш по пътя си. На живите не е разрешено да минат.

- Може и да ми разрешат - каза Арагорн. - Поне ще опитам. Друг път не ми е нужен.

- Но това е безумие - възрази тя. - Ето, събрал си славни и храбри мъже и вместо към сенките, би трябвало да ги поведеш на бой, където са нужни. Моля те да останеш и да потеглиш с брат ми, тогава всички сърца ще се възрадват и по-ясна ще е надеждата ни.

- Не е безумие, лейди - отвърна той. - Тръгвам по отредения ми път. Но моите спътници ме следват доброволно, който желае сега да остане и да потегли с Рохиримите, нека го стори. Ако се налага, сам ще поема по Пътя на Мъртвите.

Повече не разговаряха и продължиха вечерята мълчаливо, ала очите й не се откъсваха от Арагорн и всички виждаха, че я изгаря скръб. Най-сетне пътниците станаха, сбогуваха се с Еовин, благодариха за грижите и се оттеглиха да починат.

Но когато Арагорн стигна до стаята, където трябваше да пренощува с Леголас и Гимли, лейди Еовин го догони и го повика. Той се обърна и я видя като сияние в мрака, защото бе облечена в бяло, ала очите й пламтяха.

- Арагорн - каза тя, - защо искаш да тръгнеш по онзи гибелен път?

- Защото трябва - отвърна той. - Само тъй виждам надежда да дам своя дял в битката против Саурон. Не по своя воля избирам пътеките на страха, Еовин. Ако можех да тръгна накъдето ме влече сърцето, щях да бродя из Севера, сред далечната и прекрасна долина Ломидол.

Тя помълча, сякаш размисляше що може да значи това. После изведнъж докосна с длан ръката му.

- Ти си непреклонен и твърд владетел, по това си личи достойният мъж. - Тя отново помълча. - Господарю, щом трябва да тръгнеш, позволи ми да яздя със свитата ти. Омръзна ми да се свирам из хълмовете, искам да срещна опасности и битки.

- Имаш дълг пред народа си - отвърна той.

- Само за дълг ми говорят всички - възкликна тя. - Та не съм ли от Еорловия род, девойка-боец, а не престаряла бавачка? Стига вече съм изчаквала немощни нозе.

Щом се разкри, че тия нозе са укрепнали, не мога ли да се разпореждам с живота си, както намеря за добре?

- Малцина успяват да го сторят с чест - отговори той. - Колкото до теб, лейди - не прие ли задачата да ръководиш народа до завръщането на краля? Ако не те бяха избрали, щяха да изпратят вместо теб някой пълководец или командир и той не би могъл да се отскубне от поста, независимо дали му е омръзнал, или не.

- Все мене ли трябва да избират? - горчиво промълви тя. - Когато Ездачите потеглят, все мен ли ще оставят да шетам из къщи, докато те печелят слава и се връщат към готова трапеза и постеля?

- Скоро може да дойде време, когато никой не ще се завърне - каза Арагорн. - Тогава ще е нужна храброст без слава, защото никой не ще запомни подвига, с който ще защитите родните огнища. Ала и останал без възхвала, подвигът ще е все тъй юначен.

А тя отвърна:

- Всичките ти слова казват едно: жена си и мястото ти е вкъщи. Когато мъжете загинат в славен бой, можеш да изгориш заедно с къщата - тя вече няма да им трябва. Но аз съм от Еорловия род, а не слугиня. Знам да яздя и да въртя меч, не се боя от болка и смърт.

- От какво се боиш, лейди? - запита той.

- От клетки - каза тя. - От решетка, зад която да остана, докато старост и умора ме накарат да я приема и безвъзвратно отмине всяка надежда за подвизи.

- И все пак ти ме посъветва да не тръгвам по избрания път, защото бил опасен?

- И друг на мое място би го сторил. Ала не те моля да бягаш от опасности, а да препуснеш в бой, където мечът може да ти спечели слава и победа. Не бих искала да видя как без полза се захвърля нещо възвишено и великолепно.

- Аз също - каза той. - Затова ти казвам, лейди: остани! Няма що да търсиш на юг.

- Тъй е и с другите, що тръгват подир теб. Те просто не искат да се делят от тебе... защото те обичат.

С тези думи тя се обърна и изчезна в нощта.

Когато дневната светлина огря небето, но слънцето още не бе изгряло над високите източни хребети, Арагорн се приготви за тръгване. Всичките му спътници бяха на конете и той се готвеше да скочи в седлото, когато лейди Еовин дойде да се сбогува. Беше облечена като конник и препасана с меч. В ръка държеше чаша, надигна я и отпи с пожелание за бърз път, сетне я подаде на Арагорн и той отпи с думите:

- Сбогом, повелителко на Рохан! Пия за щастието ти, за щастието на твоя род и народ. Кажи на брат си, че отвъд Сенките може отново да се срещнем!

На Леголас и Гимли, застанали наблизо, им се стори, че тя заплака, и скръбно бе да видят сълзите на тъй горда и непреклонна девойка.

- Арагорн, ще тръгнеш ли? - запита тя.

- Ще тръгна - отвърна той.

- И няма ли да ми разрешиш да яздя с отряда ти, както помолих?

- Не, лейди - каза той. - Не мога да го сторя без разрешението на краля и брат ти, а те не ще се завърнат до утре. Ала сега вече ми е броен всеки час, всяка минута. Сбогом!

Тя падна на колене и промълви:

- Моля те!

- Не, лейди - повтори той и я изправи на нозе. Сетне целуна ръката й, скочи в седлото и препусна, без да се обръща; само ония, що го познаваха добре и бяха наблизо, разбраха болката му.

А Еовин остана със стиснати юмруци, неподвижна като каменна статуя, и гледа подир тях, докато потънаха в сянката под черния Дуиморберг, Планината на призраците, където бе Портата на Мъртвите.

Когато изчезнаха от поглед, тя се обърна и неуверено като слепец се запрепъва към стаята си. Ала никой от нейния народ не видя тази раздяла - от страх всички се бяха изпокрили и излязоха чак когато изгря зората и дръзките странници бяха изчезнали.

И някои казваха: „Те са елфически вещери. Нека вървят където им е мястото, в потайни дебри, и вече да не се връщат. И без това са дошли лоши времена."

Препускаха през сумрака, слънцето още не бе изгряло отсреща над черните хребети на Планината на призраците. Ужас ги облъхна, когато пресякоха останките от древни каменни стени и стигнаха до Тъмната клисура. Там, в сянката на черни дървета, които дори Леголас не можеше да изтърпи за дълго, откриха прорез в подножието на планината и право на пътя им се издигна като знак на съдбата самотен висок камък.

- Кръвта ми се вледенява - промърмори Гимли, но останалите мълчаха и гласът му заглъхна из влажните борови иглички под нозете му.

Конете не искаха да минат оттатък заплашителния камък, докато ездачите не слязоха да ги поведат напред. И тъй накрая стигнаха дълбоко в клисурата; там се извисяваше отвесна каменна стена и в нея като хищна черна паст зееше Мрачната порта. Над широката арка бяха изсечени знаци и образи - прекалено неясни, за да ги разчетат; ужас струеше отвътре като сива мъгла. Отрядът спря и нямаше сърце, което да не тръпне, освен може би сърцето на Леголас, който не се боеше от призраците човешки.

- Зла е тази врата - каза Халбарад - и смърт ме чака отвъд нея. Въпреки всичко ще дръзна да прекрача прага, но нито един кон не ще ме последва.

- Трябва да влезем, значи и конете ще трябва да дойдат - отвърна Арагорн. - Още много левги ни чакат, ако минем през мрака, а всеки изгубен час приближава победата на Саурон. След мен!

Той ги поведе и толкова силна бе волята му в този час, че всички Дунеданци и конете им го последваха. Тия благородни животни безмерно обичаха Скиталците и бяха готови да прекосят дори ужасната Порта, стига само господарите им да крачеха до тях с твърди сърца. Ала Арод, роханският жребец, отказа да продължи и се спря дотолкова потен и разтреперан, че им дожаля. Тогава Леголас закри е длани очите му и тихичко запя в мрака, докато конят прие да го поведат напред, и елфът влезе навътре. И ето че остана само Гимли джуджето.

Коленете му се тресяха и го обзе гняв.

- Нечувано! - възкликна той. - Елф да влезе под земята, а джудже да не смее!

С тия думи, той се хвърли напред. Ала на прага му се стори, че нозете му се влачат като олово, изведнъж го порази слепота - него, Гимли, син на Глоин, който бе бродил без страх из дълбините на света.

Арагорн вървеше най-отпред с една от факлите, които бе донесъл от Черноден, още една пламтеше в ръката на Еладан в края на колоната и Гимли с

препъване изтърча да го догони. Не виждаше нищо освен мътния светлик на факлите, ала поспреше ли отрядът, сякаш от всички страни го обгръщаха гласове, нашепващи думи на език, който не бе чувал досега.

Никой не нападна отряда, никой не ги спря и все пак страхът на джуджето растеше с всяка нова крачка - най-вече защото знаеше, че няма връщане назад; невидима тълпа ги следваше в мрака и преграждаше обратния път.

Не се знае колко време мина, докато пред Гимли се разкри гледка, която до края на живота си напразно се мъчи да забрави. Доколкото можеше да прецени, коридорът беше широк, но изведнъж стените отляво и отдясно изчезнаха и отрядът се озова в огромна празна зала. Джуджето едва крачеше под товара на страха. С приближаването на факлата на Арагорн отляво нещо заблещука в мрака. Той спря и отиде настрани да види какво е.

- Не усеща ли страх? - промърмори джуджето. - Във всяка друга пещера Гимли, син на Глоин, пръв би хукнал към блясъка на златото. Но не и тук! Нека си лежи!

Въпреки всичко той се приближи и видя Арагорн да коленичи, докато Еладан държеше двете факли. Пред него лежаха костите на едър мъж. Мъртвият бе носил ризница и бойното му снаряжение си оставаше невредимо, Въздухът в пещерата беше сух като пепел и не бе засегнал позлатената броня. Поясът беше от злато и гранати, злато блестеше по шлема върху захлупения на пода череп. Паднал бе край най-далечната стена на пещерата, а пред него се издигаше плътно затворена каменна врата и костеливите му пръсти още се вкопчваха в нея. Край него лежеше нащърбен пречупен меч, сякаш със сетни отчаяни усилия бе сякъл скалата.

Арагорн не ги докосна, само погледа мълчаливо, после се изправи и въздъхна.

- До края на света не ще дойдат насам цветчетата на *симбелмине* - промълви той. - Девет могили и още седем са обрасли днес с трева, а през тия дълги години той е лежал пред вратата, която не успял да отключи. Накъде води тя? Защо е искал да мине? Никой не ще узнае. Защото не натам се стремя! - извика той, като се обърна към шепнещия мрак. - Задръжте си съкровищата и тайните, укрити в Прокълнатите години! Бързина - нищо друго не искаме. Пуснете ни да минем и после елате! Свиквам ви при камъка Ерех!

Отвърна му само плътна тишина, по-страшна от предишния шепот; в налетелия леден вихър факлите примигаха, изгаснаха и вече никой не можа да ги запали. По-нататък Гимли не си спомняше почти нищо и не знаеше час ли е минал или ден. Другите бързаха напред, ала той вечно се влачеше последен, гонен от хищен ужас, който сякаш всеки миг се готвеше да го сграбчи; изотзад долиташе стъпката на безброй призрачни нозе. Препъваше се безсилно, накрая запълзя като звяр и усети, че повече не ще издържи - или трябваше да се добере до край, и спасение, или безумно да се втурне назад срещу идващия рат.

Внезапно дочу ромон на вода, ясен и твърд като камък, падащ в черните сенки на кошмарен сън. Напред проблесна светлина и - гледай ти! Отрядът мина през нова порта, широка и висока; край нея струеше поточе, а отвъд се спускаше стръмен път сред отвесни канари, настръхнали като кинжал пред далечното небе. Тъй дълбока и тясна бе тази пропаст, че небето притъмняваше и в нето искряха дребни звездици. Но както по-късно узна Гимли, оставаха още два часа до залеза на деня, в който бяха потеглили от Черноден, макар в онзи миг да бе готов да

повярва, че е настъпил здрачът на някоя друга година или друг свят.

Отрядът отново възседна конете и Гимли се събра с Леголас. Яздеха в колона. Вечерта спусна тъмносин здрач, а страхът продължаваше да ги гони. Обръщайки се да каже нещо на Гимли, Леголас погледна назад и джуджето зърна пред лицето си блясъка в ясните очи на елфа. Зад тях яздеше Еладан - последен от отряда, но не и от всички, що се бяха упътили надолу.

- Мъртвите ни следват - каза Леголас. - Виждам силуети на хора и коне, бледи знамена като парцаливи облаци и копия като храсталаци в мъглива зимна нощ. Мъртвите ни следват.

- Да, Мъртвите яздят зад нас. Свикаха ги - каза Еладан.

Отрядът излезе от клисурата изведнъж, сякаш се бяха измъкнали от пукнатина в стената; отпред се разкри горният край на широка долина, а потокът заподскача с прохладен звън в поредица от водопади.

- На кое място в Средната земя сме попаднали? - запита Гимли. А Еладан отговори:

- Слязохме по горното течение на Мортонд, дългата ледена река, що накрая се влива в морето под стените на Дол Амрот. Не ще има нужда да питаш откъде идва името й - хората я наричат Чернокорен.

Долината на Мортонд се ширеше като залив в южното подножие на планинските урви. Стръмните й склонове бяха обрасли с трева, но всичко бе сиво в този следзалезен час и далече долу из къщите припламваха светлинки. Долината беше плодородна и много хора живееха насам.

Без да се обръща, Арагорн викна високо, за да го чуят всички:

- Приятели, забравете умората! Препускайте сега, препускайте! Трябва да стигнем до камъка Ерех, преди да е отминал този ден, а още дълъг път ни чака.

И без да се озъртат, те препуснаха по планинските ливади, докато стигнаха до мост над набъбналия поток и откриха път към низините.

Пред тях светлините гаснеха в къщи и паланки, вратите се залостваха, а хората из полята крещяха от ужас и бягаха безумно като подгонени елени. Все същият вик се надигаше в приждащата нощ: „Кралят на Мъртвите! Кралят на Мъртвите иде!"

В далечината биеха камбани и всички бягаха пред Арагорн, ала отрядът препускаше стремглаво, като на лов, додето конете взеха да се препъват от умора. И тъй, точно преди полунощ, сред черен мрак като в планинските пещери, те стигнаха до хълма Ерех.

От древни времена ужасът пред Мъртвите тегнеше над този хълм и околните пущинаци. На върха лежеше грамаден, съвършено кръгъл черен камък, висок колкото човешки ръст, макар да бе наполовина заровен в земята. Неземен изглеждаше той, сякаш бе паднал от небесата, както мислеха някои, ала ония, що си спомняха още преданията за Задмория, казваха, че бил донесен от руините на Нуменор и положен тук от Исилдур. Никой от жителите на долината не дръзваше да го доближи или да се засели тук; разправяха, че там било сборище на Сенките и в страшни времена те сядали и шепнели край Камъка.

До този Камък стигнаха и спряха в глухата нощ. Тогава Елрохир подаде на Арагорн сребърен рог и той засвири с него; на околните им се стори, че чуват отговор, сякаш рогове отекнаха из дълбините на далечни пещери. Повече не чуха нито звук, ала усетиха, че огромна тълпа се сбира край хълма, на който са

застанали, като призрачен дъх от планините се спусна мразовит вятър. Но Арагорн слезе от коня и изправен до Камъка, викна с мощен глас:

- Клетвопрестъпници, защо сте дошли?

И в отговор из нощта се разнесе далечен глас:

- Да изпълним клетвата си и да намерим покой.

Тогава Арагорн изрече:

- Най-после дойде часът. Тръгвам към Пеларгир на Андуин и вие ще дойдете подир мен. А когато цялата страна се очисти от слугите на Саурон, ще сметна клетвата за изпълнена и ще намерите вечен покой. Защото съм Елесар, наследник на Исилдур Гондорски.

И той нареди на Халбарад да развее знамето, което бе донесъл. Всички гледаха поразени - то беше черно и ако имаше някакъв герб по него, мракът го укриваше. Сетне настъпи тишина и нито шепот, нито въздишка прозвуча до края на дългата нощ. Отрядът остана на бивак край Камъка, но никой не мигна, защото отвсякъде ги обграждаше ужасът на Сенките.

Ала щом изгря бледата хладна зора, Арагорн веднага се изправи и поведе отряда на най-стремителното и тежко пътуване, което никой освен него не бе предприемал и единствено волята му ги подкрепяше в лудия бяг. Не биха го издържали други простосмъртни освен Дунеданците от Севера, а с тях и Гимли джуджето и Леголас от народа на елфите.

Минаха през теснината Тарланг и навлязоха в Ламедон, а армията на Сенките препускаше отзад и страхът летеше пред тях, докато стигнаха до Калембел край река Сирил и кървавото слънце залезе на запад зад Пинат Гелин. Завариха града и бродовете на Сирил пусти, защото мнозина бяха потеглили на бой, а всички останали бяха избягали към хълмовете, чувайки мълвата за идващия Крал на Мъртвите. А на следващия ден не изгря зора и Сивият отряд препусна из мрака на идващата Мордорска буря и изчезна от взора на простосмъртните, ала Мъртвите ги следваха.

Глава 3

РОХАНСКИЯТ СБОР

Сега всички пътища водеха на изток срещу близката война и връхлитащата Сянка. И докато в Гондор Пипин стоеше край Голямата градска порта и гледаше принца на Дол Амрот да се задава с развени знамена, в Рохан кралят се спускаше по хълмовете.

Денят гаснеше. Последните слънчеви лъчи хвърляха дълги остри сенки пред нозете на Конниците. Мракът вече се бе промъкнал под клоните на шепнещите борови гори, покрили стръмните планински склонове. След тежкия ден кралят яздеше бавно. Скоро пътеката заобиколи грамадна скална издатина и се спусна в здрача сред тихите въздишки на дърветата. Заслизаха надолу, надолу в дълга лъкатушна колона. Когато най-сетне стигнаха дъното на клисурата, откриха, че в дълбините е настанала вечер. Слънцето бе залязло. Здрач покриваше водопадите.

През целия ден бяха следвали бързия поток, който се спускаше от високия

проход и се провираше долу в теснината между обрасли с борове урви, а сега минаваше през каменна порта навън и се изливаше в широката долина. Конниците продължиха покрай него и внезапно пред тях се разкри Черноденската долина, огласена от вечерния ромон на водите. Тук белият Снегоструй, придошъл от притоците си, бурно летеше по камъните сред пръски пяна и слизаше към Едорас и зелените хълмове сред равнините. Далече надясно над просторната долина се извисяваше величавият Крепкорог, опрян сред облаците на могъщите си устои; назъбеният му връх, покрит с вечни снегове, блестеше далеч над света - синкавосенчест на изток, обагрен от кървав залез на запад.

Мери огледа учудено този странен край, за който толкова бе слушал през дългия път. Свят без небе, в който през мътните сенки на въздушната бездна взорът му срещаше само възходящи склонове, огромни каменни стени и навъсени пропасти, увенчани с мъгла. Поспря за малко в полудрямка, заслушан в ромона на водата, шепота на дърветата, пукота на камъните и необятната очакваща тишина, спотаена зад всеки звук. Той обичаше планините или по-скоро бе харесвал мисълта за тях, придружаваща разказите за далечни страни, ала сега го потискаше непоносимата тежест на безкрайната Средна земя. Копнееше да се скрие от тая величественост край огнището в някоя спокойна стаичка.

Беше много изморен, защото, макар да яздеха бавно, почти не бяха почивали. Близо три изтощителни дни час подир час се бе друсал нагоре-надолу през проходи, дълги долини и безброй потоци. Понякога, когато пътят бе по-широк, яздеше край краля, без да забелязва, че много от Конниците се усмихват, като ги виждат заедно - хобитът на дребно и рошаво сиво пони и Владетелят на Рохан на могъщия си бял кон. В тия минути разговаряше с Теоден, разказваше му за дома си и делата на народа на Графството или на свой ред слушаше разкази за Пределите и величието на древните им жители. Но най-често, особено през последния ден, Мери яздеше самичък зад краля, без да казва нищо, и се мъчеше да разбере бавната, звучна роханска реч, която дочуваше откъм мъжете зад себе си. Струваше му се, че в този език среща много познати думи, макар и изричани по-звънко и натъртено, отколкото в Графството, ала не успяваше да ги свърже в изречения. От време на време ясният глас на някой Конник се извисяваше във волна песен и Мери усещаше как сърцето му трепва, макар да не знаеше за какво е песента.

Сред всички тия хора изпитваше самота, особено сега, в края на деня. Питаше се къде ли се е изгубил Пипин из този странен свят, какво е станало с Арагорн, Леголас и Гимли. И изведнъж сякаш хладна десница докосна сърцето му - спомни си за Фродо и Сам.

- Забравям ги! - укори се той. - А те са по-важни от всички нас. Нали дойдох да им помогна, но сега, ако още са живи, сигурно са на стотици мили оттук.

Побиха го тръпки.

- Черноден най-сетне! - каза Еомер. - Пътуването наближава към края си.

Спряха. От тесния проход се спускаха стръмни пътеки. Като през висок прозорец виждаха само част от просторната долина сред здрача долу. Край реката примигваше самотна светлинка.

- Това пътуване може и да е свършило - каза Теоден, - но още дълъг път ме чака. Луната снощи бе пълна и призори ще трябва да препусна към Едорас за сбора на Пределите.

- Но ако приемеш моя съвет - тихичко изрече Еомер, - сетне ще се завърнеш насам, докато войната свърши с победа или поражение.

Теоден се усмихна.

- Не, сине мой, както реших да те наричам, недей да мълвиш коварните слова на Змийския език в старческите ми уши! - Той разкърши плещи и се озърна към дългата колона бойци, която се губеше в здрача. - В тия няколко дни, откакто потеглих на запад, сякаш се сбират дълги години, ала вече никога не ще се подпра на тояжка. Ако загубим войната, каква полза да се крия из хълмовете? А ако победим, ще има ли скръб, та дори и да падна в устрема на сетните си сили? Но да оставим това засега. Тази нощ ще почивам в Твърдината Черноден. Останала ни е поне една спокойна вечер. Да вървим!

В прииждащия здрач се спуснаха към долината. Тук Снегоструй течеше край западните склонове и скоро пътеката ги доведе до брод, където плитките води звучно припяваха по камънака. Край брода имаше стража. Когато кралят наближи, от сянката на скалите изскочи група бойци; щом го видяха, те радостно закрещяха:

- Теоден крал! Теоден крал! Кралят на Пределите се завръща! После един от тях протяжно засвири с рог. Зовът отекна из долината. Отдалече му отвърнаха рогове и отвъд реката пламнаха светлини.

И изведнъж високо горе избухна мощната песен на фанфари, сякаш събрани в някаква пещера, която сливаше звуците в един глас и го отпращаше да тътне и да оглася каменните стени.

И тъй кралят на Пределите се завърна победоносно от Запада към Черноден в подножието на Белите планини. Там завари вече събрана цялата останала сила на своя народ; щом узнаха за приближаването му, воеводите препуснаха да го посрещнат край брода с вести от Гандалф. Начело бе застанал Дунхере, вожд на местните жители.

- Преди три дни призори, господарю - каза той, - Сенкогрив долетя като Западния вихър в Едорас и Гандалф възрадва сърцата ни с вест за твоята победа. Но донесе и заръка от теб час по-скоро да сбираме Конниците. А сетне долетя крилатата Сянка.

- Крилатата Сянка? - повтори Теоден. - И ние я видяхме, но това бе посред нощ, преди Гандалф да ни напусне.

- Може би, господарю - отвърна Дунхере. - Дали е била същата или друга като нея, но онази сутрин над Едорас прелетя чернилка с формата на чудовищна птица и всички мъже затрепераха от страх. Тя надвисна над Медуселд и като се спусна надолу, почти до фронтона, нададе крясък, от който сърцата ни примряха. Точно тогава Гандалф ни посъветва да не се сбираме в полята, а да те срещнем тук, в долината под планинските склонове. Заръча ни още да палим светлини и огньове само в крайна нужда. Така и сторихме. Гандалф говореше заповедно. Вярваме, че такава е била волята ти. Ония злокобни твари не са се мяркали над Черноденската долина.

- Добре - каза Теоден. - Сега отивам в Твърдината и преди да си почина, ще се срещна там с пълководците и воеводите. Нека незабавно да дойдат при мен!

Пътят завиваше право на изток и пресичаше долината, която тук беше малко по-широка от половин миля. Наоколо се разстилаха посивели от здрача равнини и ливади, покрити с жилава трева, но отсреща, по другия склон, Мери зърна

навъсена стена, последно разклонение от могъщите корени на Крепкорог, прорязани от реката в древни времена.

На всяко равно местенце се тълпяха хора. Някои се стичаха към пътя да посрещнат с радостни възгласи краля и конниците от Запада, ала зад тях се простираха надалеч стройни редици от палатки и сергии, коневръзи, оръжейници и пирамиди от копия, настръхнали като наскоро посадени горички. Огромното сборище вече чезнеше в сянка, ала макар от възвишенията да повяваше мразовит нощен вятър, никъде не приплаваха фенери, не лумваха огньове. Часови в тежки плащове крачеха напред-назад.

Мери се запита колко ли конници има тук. Не можеше да определи 6роя им в приждащия здрач, но армията изглеждаше многохилядна. Докато се озърташе наляво-надясно, кралският отряд достигна подножието на надвисналата канара в източния край на долината; тук пътеката рязко се изкачваше нагоре и Мери учудено вдигна поглед. Никога не бе виждал подобен път - велико творение на човешките ръце, останало от времената, за които не се помнеха и легенди. Виеше се нагоре като змия по отвесния ръб на скалата. Стръмен като стълба, възвиваше напред-назад и се катереше все по-нагоре. По него можеха да се изкачват коне и бавно да се изтеглят каруци, но никакъв враг не би могъл да мине, докато горе имаше защитници. На всеки завой на пътя стърчаха високи камъни, изсечени във формата на едри, тантурести мъже, седнали с кръстосани нозе и отпуснали дебели ръце върху издутите си кореми. Ветровете на безчетни години бяха заличили лицата на някои от тях, оставяйки само тъмните дупки на очите, който още се взираха към минувачите. Конниците не ги и поглеждаха наричаха ги Пукели и почти не им обръщаха внимание - ни сила, ни ужас бяха останали в изваянията, ала Мери гледаше с изумление, едва ли не с жал, как се издигат скръбно в здрача.

След малко се озърна и разбра, че вече са на неколкостотин фута над долината, ала далече долу още се различаваше смътно лъкатушната колона от Конници, които пресичаха брода и се упътваха към приготвения за тях лагер. Само кралят и стражата му отиваха в Твърдината. Накрая кралският отряд стигна до остър ръб и стръмният път се превърна в прорез между високи каменни стени, продължи още малко нагоре и излезе на широко плато. Наричаха го Елова ливада, зелена планинска поляна, обрасла с трева и пирен, високо над издълбаното дефиле на Снегоструй, в скута на величавите планини - на юг Крепкорог, на север острозъбият масив на Иренсага, а между тях срещу конниците се изправяше зловещата черна стена на Дуиморберг, Планината на призраците, със стръмни склонове, обрасли в мрачни борови гори. Двойна редица от безформени стърчащи камъни минаваше през средата на платото и се губеше в сумрака сред дърветата. Който дръзнеше да тръгне по този път, скоро стигаше до Тъмната клисура под Дуиморберг, където заплашително се възправяше каменната колона и зееше тъмната забранена врата.

Такъв бе мрачният Черноден, дело на отдавна забравени мъже. Имената им бяха изчезнали, не ги помнеше ни песен, ни легенда. За каква цел бяха изградили тая крепост, дали за таен храм или за гробница на крале, никой не знаеше. Бяха се трудили тук през Мрачните години, преди кораб да пристигне край западните брегове, преди да се издигне Гондор на Дунеданците, а сега бяха изчезнали и само древните Пукели още седяха по завоите на пътя.

Мери се загледа в редиците от крайпътни камъни - бяха изтъркани и черни, имаше килнати, имаше паднали, пропукани и строшени, приличаха на зъби в прегладняла старческа уста. Запита се защо ли са тук и се изплаши, че кралят може да продължи покрай тях към потайния мрак. После забеляза, че от двете страни на каменния път са се струпали палатки и чергила, ала не бяха край дърветата, а сякаш се отдръпваха от тях към ръба на канарата. Най-много шатри имаше отдясно, където Елова ливада се разширяваше; отляво лагерът беше по-малък и сред него се издигаше висок шатър. Оттам се зададе конник и отрядът слезе от пътя.

Когато наближиха, Мери видя, че на коня язди жена с проблясваща в здрача дълга плитка, ала с шлем, ризница до кръста и меч на пояса.

- Привет, Владетелю на Пределите! - извика тя. - Завръщането ти е радост за сърцето ми.

- А ти, Еовин - отвърна Теоден, - как си? Всичко ли е наред?

- Всичко е наред - каза тя, но Мери имаше чувството, че гласът й казва друго, и би решил, че е плакала, ако можеше да го очаква от девойка с тъй непреклонен лик. - Всичко е наред. Тежък бе пътят за народа, изтръгнат ненадейно от роден дом. Дочуха се и зли думи, защото отдавна войната не ни е прогонвала от зелените поля, ала зли дела нямаше. Сега навсякъде царува ред, както виждаш. Шатърът ти е готов - отдавна ме известиха за теб и знаех кога ще пристигнеш.

- Значи Арагорн е дошъл - каза Еомер. - Още ли е тук?

- Не, замина си - промълви Еовин и се обърна на югоизток да погледне към мрачните планини.

- Някъде отиде? - запита Еомер.

- Не знам - отвърна тя. - Дойде по тъмно и препусна на сутринта, преди слънцето да изгрее над планинските върхове. Замина си.

- Скръб те мъчи, дъще - каза Теоден. - Какво се е случило? Кажи ми, не е ли говорил за онзи път? - Той посочи над притъмнелите каменни редици към Дуиморберг. - За Пътя на Мъртвите?

- Да, господарю - каза Еовин. - И навлезе в Сенките, от които никой не се е завръщал. Замина си.

- Значи пътищата ни се разделят - каза Еомер. - Той е загубен. Ще трябва да тръгнем без него и надеждата ни се смалява.

Бавно пресякоха поляната, обрасла с нисък пирен и планински треви, и никой не промълви дума, докато стигнаха до кралския шатър. Мери откри, че тук всичко е готово за гостите, без да забравят и самия него. Бяха му разпънали малка палатка край кралските покои; той поседя вътре самичък, докато навън сновяха безброй мъже, дошли да се посъветват с краля. Настана нощ и на запад звездите увенчаха едва забележимите чела на планините, ала Изтокът бе мрачен и пуст. Крайпътните камъни бавно чезнеха от поглед, но отвъд тях, по-черна от мрака, още се мержелееше надвисналата исполинска сянка на Дуиморберг.

- Пътят на мъртвите - помърмори си той. - Пътят на Мъртвите? Какво значи всичко това? Всички ме изоставиха. Всеки пое към съдбата си: Гандалф и Пипин на изток към сраженията; Сам и Фродо към Мордор; Бързоход, Леголас и Гимли към Пътя на Мъртвите. Но вярвам, че скоро ще дойде и моят ред. Питам се за какво ли говорят и що смята да предприеме кралят. Където отиде той, там съм и аз. Посред тия мрачни мисли изведнъж се сети, че е прегладнял, и стана да види дали някой в този

странен лагер не споделя чувствата му. В същия миг засвири тръба, и един вестоносец дотича да покани кралския оръженосец на трапезата.

В дъното на шатъра имаше кътче, оградено с бродирани завеси и застлано с кожи; тук Теоден бе седнал край малка масичка заедно с Еомер, Еовин и Дунхере, управникът на Черноденската долина. Мери застана край кралското място, готов да прислужва, ала старецът скоро се опомни от дълбоките размисли и се обърна с усмивка.

- Хайде, хайде, драги Мериадок! - каза той. - Няма да стоиш прав. Докато съм в земите си, ще седиш край мен и ще веселиш сърцето ми с разкази.

Направиха на хобита място вляво от краля, но никой не поиска да слуша разкази. Всъщност почти не разговаряха - хранеха се мълчаливо, докато Мери събра смелост да зададе въпроса, който го мъчеше.

- Господарю, вече два пъти чувам за Пътя на Мъртвите. Какъв този път? И къде е отишъл Бързоход, искам да кажа благородният Арагорн?

Кралят въздъхна, но никой не отговори. Накрая Еомер наруши мълчанието.

- Не знаем и скръб е натегнала в сърцата ни. Колкото до Пътя Мъртвите, ти сам мина първите му крачки. Не, не мисли думите ми за зла прокоба! Пътят, по който се изкачихме, води нататък, към Вратата в Тъмната клисура. Но никой не знае що има отвъд нея.

- Никой не знае - потвърди Теоден, - ала една древна лагенда, която днес малцина си спомнят, открехва донякъде вратите на тайната. Ако са верни старите предания, разказвани от баща на син в Еорловия род, то Вратата под Дуиморберг води към таен проход под планината, свършващ незнайно къде. Ала никой не е дръзвал да разбули тайните й, откакто Балдор, син на Брего, минал през нея и вече никога не се върнал сред хората. Прибързан облог сторил той, когато пресушил рога на празника, устроен от Брего в чест на новоизградения Медуселд и повече не се върнал при трона, който трябвало да наследи. Разправят, че Мъртвите от Мрачните години пазят пътя и не позволяват жив човек да пристъпи в тайните им покои, но понякога хората ги виждат как излизат от вратата като сенки и слизат по каменния път. Тогава в цялата долина вратите се залостват, завеси закриват прозорците и всички тръпнат от страх. Но Мъртвите излизат рядко, само в дни на дълбока тревога и приближаваща смърт.

- Ала в Черноденската долина разказват - прошепна Еовин, - че съвсем наскоро, в една безлунна нощ, наблизо минала огромна армия в странни одежди. Никой не знае откъде идвала, ала се изкачила по каменния път и изчезнала сред хълмовете, сякаш бързала към уречено място.

- Тогава защо Арагорн е тръгнал натам? - запита Мери. - Не знаете ли някакво обяснение?

- Ако не ти е казал нещо като на приятел - отвърна Еомер, - то никой сред живите не знае целта му.

- Стори ми се много променен, откакто го видях за пръв път в кралския дворец - каза Еовин. - Беше по-суров и по-стар. Обречен изглеждаше, сякаш Смъртта го бе позовала.

- Може наистина да е бил призован и сърцето ми усеща, че не ще го видя вече - каза Теоден. - Ала той е царствен мъж и велика съдба го чака. Виждам, дъще, че ти е нужна утеха в скръбта за този гост. Чуй тогава къде намирам утеха аз. Разказват, че когато Еорлингите дошли от Севера и пресекли Снегоструй,

търсейки убежища за тежки времена, Брего и синът му Балдор се изкатерили по Стълбата на Твърдината и така стигнали пред Вратата. На прага седял древен старец; личало, че е бил царствен и снажен, ала неизброими години го били съсухрили като престарял камък. Те наистина го помислили за камък, защото не помръдвал и не изрекъл нито дума, додето не се опитали да го заобиколят и да влязат. Тогава гласът му долетял сякаш изпод земята и за тяхно изумление говорел на западняшки език:

„Пътят е затворен." Те спрели и като го погледнали, разбрали, че е още жив, ала той не ги поглеждал. „Пътят е затворен - повторил гласът му. - Изградили са го ония, що са Мъртви и Мъртвите го пазят, докато дойде време. Пътят е затворен." - "А кога ще дойде това време?" - запитал Балдор. Но не получил отговор. Старецът издъхнал начаса и се проснал по очи и повече нашият народ не чул вест за древните планински жители. Ала може най-сетне да е дошло времето и Арагорн да успее да мине.

- Но как да разбере човек дали е дошло времето, или не освен ако дръзне да мине през Вратата? - запита Еомер. - Не бих тръгнал по онзи път, та ако ще да ме гонят всички армии на Мордор и да съм сам, без друго убежище. Уви, безумие е обхванало в тежък час този тъй сърцат мъж! Няма ли и без това достатъчно зло наоколо, та е тръгнал да го търси под земята? Войната наближава.

Той помълча и в този миг отвън се надигна врява, мъжки глас изкрещя името на Теоден и му отвърнаха възгласите на Стражата.

След малко капитанът на Стражата отметна завесата.

- Пристигнал е вестоносец от Гондор, господарю - каза той. - Иска незабавно да дойде при теб.

- Пуснете го! - нареди Теоден.

В шатъра влезе висок мъж и Мери едва сподави вика си за миг му се бе сторило, че Боромир е оживял и се връща отново. Сетне разбра, че греши; мъжът беше непознат, макар да приличаше на Боромир като роднина - висок, сивоок и горделив. Беше облечен като конник с тъмнозелен плащ над ситно изплетената ризница, на челото на шлема му блестеше сребърна звездичка. В ръката си стискаше стрела с черни пера и стоманено острие, боядисано в червено.

Той прегъна коляно и подаде стрелата на Теоден.

- Привет, Владетелю на Рохиримите, приятелю на Гондор! Аз съм Хиргон, вестоносец на Денетор и ти нося този знак за война. Безмерна беда е надвиснала над Гондор. Често са ни помагали Рохиримите, но сега Владетелят Денетор моли за цялата ти сила и бързина, инак Гондор най-сетне ще загине.

- Червената Стрела! - изрече Теоден и я пое като човек, който отдавна е очаквал зов, ала въпреки всичко го посреща с ужас. - Откакто се помня, не сме виждали Червената Стрела в нашите Предели.

Наистина ли е стигнало дотам? И какво очаква Владетелят Денетор от цялата ми сила и бързина?

- Ти по-добре знаеш, господарю - отвърна Хиргон. - Но не след дълго Минас Тирит може да бъде обкръжен и Владетелят Денетор ми заръча да предам, че за армията на Рохиримите ще е по-добре да е зад крепостните стени, отколкото навън - освен ако имаш сили да разкъсаш многохилядна обсада.

- Но той знае, че нашият народ предпочита да се сражава на коне сред равнините, че сме пръснати и ни трябва време, за да сберем Конниците. Кажи ми,

Хиргон, не знае ли Владетелят на Минас Тирит повече, отколкото казва в съобщението си? Както навярно си видял, ние вече воюваме и не ни заварваш неподготвени. Гандалф Сивия беше сред нас и сега се събираме за поход към Изтока,

- Не мога да кажа какво знае или предполага Владетелят Денетор за всичко това - каза Хиргон. - Но положението ни е наистина отчаяно. Моят господар не ти заповядва, само те моли да си припомниш стара дружба и отдавна изречени клетви и за свое собствено добро да сториш каквото е по силите ти. Известиха ни, че много крале от Изтока са пристигнали в служба на Мордор. От Севера чак до полята на Дагорлад са почнали схватки и се носят слухове за война. От Юга наближават Харадримите и страх е обзел цялото ни крайбрежие, та не чакаме много помощ оттам. Бързай! Пред стените на Минас Тирит ще се решат съдбините на нашата епоха и ако приливът не спре там, ще залее прекрасните поля на Рохан и дори в тая Твърдина сред хълмовете не ще намериш убежище.

- Мрачни вести, макар да ги очаквах - промълви Теоден. - Но предай на Денетор, че даже и да нямаше заплаха за Рохан, пак щяхме да се притечем на помощ. Ала претърпяхме тежки загуби в битките с предателя Саруман и както сам казваш, трябва да помислим за северните и източните граници. Мрачният владетел, изглежда, е събрал тъй мощна войска, че може да се сражава с нас край Града и в същото време да нанесе съкрушителен удар през Реката нейде отвъд Портата на кралете. Но да не говорим вече за предпазливост. Ще дойдем. Мобилизацията е насрочена за утре. Щом се съберем, ще потеглим. По-рано бих могъл да пратя през равнините десет хиляди копия за ужас на врага. Боя се, че сега ще са по-малко, не ще оставя крепостите без охрана. Ала поне шест хиляди ще препуснат подир мен. Кажи на Денетор, че в този час сам кралят на Пределите ще потегли към Гондор, макар че може и да не се завърне. Най-много седмица остава, додето чуете откъм Севера вика на Еорловите синове.

- Седмица! - възкликна Хиргон. - Е, нека е тъй, щом трябва. Но ако не дочакаме друга, незнайна помощ, след седмица навярно ще заварите само рухнали стени. И все пак поне ще помрачите пиршеството на орките и смуглите мъже в Бялата кула.

- Поне това ще сторим - каза Теоден. - Но аз самият току-що идвам от битка и дълъг път и сега ще се оттегля да почина. Остани тук тази нощ. Утре ще видиш сбора на Рохан и ще препуснеш назад с нови сили и разведрено сърце. Утрото е по-мъдро от вечерта.

С тези думи кралят стана от трапезата и всички се изправиха.

- Сега идете да почивате и спете добре - каза той. - А ти, драги Мериадок, засега няма да ми трябваш. Но бъди готов да те повикам, щом изгрее слънцето.

- Ще бъда готов - отвърна Мери, - дори да ме повикаш по пътя на Мъртвите.

- Не изричай злокобни слова! - каза кралят. - Може и други пътища да носят това име. Но не съм казал, че ще ме придружаваш по пътя. Лека нощ!

- Няма да позволя да ме оставят тук, докато се върнат! - заяви Мери. - Няма, няма!

И като си повтаряше тези думи, най-сетне заспа в палатката. Призори го разтърси непознат боец.

- Събуди се, благородни Холбитла! - викна той.

Мери бавно се изтръгна от дълбокия сън и стреснато се надигна. Стори му се,

че още е съвсем тъмно.

- Какво има? - запита той.

- Кралят те вика.

- Но слънцето още не е изгряло!

- Не е и днес няма да изгрее, благородни Холбитла. Сякаш завинаги е изчезнало под тежките облаци. Но дори слънцето да спре, времето не чака. Побързай!

Тършувайки за дрехите си, Мери надникна навън. Светът бе притъмнял. Даже въздухът изглеждаше кафяв и всичко наоколо беше сиво и черно, без сенки; безмълвие обгръщаше света. Не се виждаше дори формата на облаците, само далече на запад хищните пръсти на необятния здрач продължаваха да пъплят и през тях прозираше мъждива светлина. Отгоре надвисваше тежък, мрачен и безформен свод и зората сякаш чезнеше, вместо да се разгаря.

Наоколо тълпите гледаха нагоре и тихо разговаряха, всички лица бяха сиви и печални, по някои се изписваше страх. С натежало сърце Мери пристигна при краля. Тук беше Хиргон, гондорският вестоносец, а до него стоеше още един мъж в подобно облекло, но по-нисък и широкоплещест. Когато Мери влезе, той говореше на краля:

- От Мордор идва, господарю. Започна снощи по залез слънце. От хълмовете в Източния предел на твоето кралство го видях да се надига и да пълзи по небето, цяла нощ препусках, а той поглъщаше звездите зад мен. Сега огромният облак е надвиснал над земите оттук до Планините на Сянката и става все по-гъст. Войната вече е започнала.

Известно време кралят седя мълчаливо. Накрая заговори:

- Значи най-сетне идва великата битка на нашето време, която ще донесе края на много неща. Но поне вече няма защо де се крием. Ще препуснем направо по откритите пътища и с цялата бързина, на която сме способни. Сборът да почне веднага, не чакайте закъснелите. Имате ли достатъчни запаси в Минас Тирит? Ако ще бързаме, значи трябва да яздим без багаж и ще вземем храна и вода само колкото да ни стигнат до битката.

- Отдавна сме приготвили огромни запаси - отвърна Хиргон. - Сега препускайте без товар, колкото се може по-скоро!

- Щом е тъй, свикай глашатаите, Еомер - нареди Теоден. - Нека Конниците да се строят!

Еомер излезе. След малко в Твърдината засвириха тръби и отдолу долетя отговор, но песента им вече не звучеше ясно и смело, както я бе чул Мери снощи. Ревяха глухо, дрезгаво и зловещо в натежалия въздух.

- Потеглям на бой, драги Мериадок - обърна се кралят към Мери. - Не след дълго ще съм на път. Освобождавам те от службата, но не и от дружбата си. Ще останеш тук и ако искаш, ще служиш на лейди Еовин, която ще ръководи народа, докато ме няма.

- Ама... ама, господарю - заекна Мери. - Нали ти предложих меча си. Не искам да се разделяме така, кралю Теоден. Всичките ми приятели потеглиха на бой, срамота ще е да остана назад.

- Но ние яздим на мощни и бързи жребци - каза Теоден - и колкото и да е голямо сърцето ти, не можеш да яздиш такъв кон.

- Тогава ме вържете на коня, закачете ме на стремето или измислете нещо - възрази Мери. - Пътят е дълъг, но ако не мога да яздя, ще го пробягам пеш, пък ако

ще да си разраня нозете и да пристигна седмици след вас.

Теоден се усмихна.

- Предпочитам да те взема на моя Снежногрив. Засега поне ще дойдеш с мен в Едорас и ще видиш Медуселд - натам отивам. Дотам Стиба ще издържи, големият бяг започва едва като стигнем до равнините.

Еовин се изправи.

- Ела сега, Мериадок! - каза тя. - Ще ти покажа какви доспехи съм ти приготвила.

Двамата излязоха заедно.

- Само това ме помоли Арагорн, да те въоръжа за битката - продължи Еовин, докато крачеха между палатките. - Изпълних молбата както можах. Сърцето ми предчувствува, че ще ти потрябват доспехи, преди да дойде краят.

Тя въведе Мери в една барачка сред шатрите на кралската стража и оръжейникът й поднесе малък шлем, кръгъл щит и друго снаряжение.

- Не ти намерихме ризница по мярка - каза Еовин, - нито пък имахме време да изковем броня, но ето ти як кожен корсет, колан и кинжал. Меч си имаш.

Мери се поклони и дамата му показа щита, който приличаше на получения от Гимли и беше украсен с емблемата на белия кон.

- Вземи всичко това и го носи към победа! - каза тя. - А сега на добър час, благородни Мериадок! Може пак да се срещнем някой ден.

И тъй сред приждащия здрач Кралят на Пределите се приготви да поведе цялата си конница на изток. Сърцата бяха натежали и не един мъж тръпнеше в сянката. Ала роханците бяха непреклонни, верни на краля си и само нарядко се раздаваха ридания и вайкане, дори и в лагера сред Твърдината, където бяха настанени бежанците от Едорас - жени, деца и старци. Съдбата бе надвиснала над тях, ала те я гледаха мълчаливо.

Бързо отлетяха два часа и ето че кралят възседна своя просветващ в полумрака бял жребец. Изглеждаше висок и величав, макар изпод островърхия шлем да се сипеха белоснежни къдрици; мнозина се дивяха и сърцата им олекваха, като го виждаха тъй непокорен и смел. По широките брегове на шумната река се бяха строили в отряди около пет хиляди и петстотин конници в пълно бойно снаряжение и стотици други мъже с леко натоварени резервни коне. Изсвири самотна тръба. Кралят вдигна ръка и армията на Пределите безмълвно се раздвижи. Най-отпред яздеха дванадесет прославени конници от кралския род. Сетне идваше кралят с Еомер от дясната му страна. Беше се сбогувал с Еовин горе в Твърдината и споменът за раздялата го мъчеше, но той отклони мислите си към предстоящия път. Зад него Мери яздеше Стиба заедно с вестоностците от Гондор, а подир тях бяха още дванадесет души от кралския род. Минаха покрай дългите редици изпращачи със сурови, застинали лица. Но когато почти бяха стигнали до края на редицата, един от хората се вгледа проницателно в хобита. Младеж, помисли си Мери, като го изгледа на свой ред, не тъй висок и широкоплещест като останалите. Зърна проблясъка на ясни сиви очи, сетне изтръпна, защото изведнъж осъзна, че това е лице на човек без надежда, тръгнал да дири смъртта.

Спуснаха се по сивия път покрай подскачащия по камъните Снегоструй, минаха през селцата Подчернино и Вишесток, където скръбни женски лица надничаха от мрачните врати и тъй, без рог, арфа и мъжка песен започна големият поход към Изтока, за който отподире напяваха много поколения рохански

стихоплетци.

От тъмен Черноден в неясно утро
синът Тенгелов водеше войските -
пристигна в Едорас, двореца древен
на славните владетели Пределни;
мъгла бе скрила сводовете златни.
Сбогува се с народа си свободен,
с огнище, трон и с ловните пътеки,
где дълго бе пирувал в дни честити.
Препусна кралят право към съдбата,
надире страховете изоставил:
бе верен - клетвата си да изпълни.
Препусна Теоден. Пет дни и нощи
на изток Еорлингите летяха
през лесове, мочурища и степи,
шест хиляди на изток се стремяха.
Там, под Миндолуин Мундбург ги чака -
град южен на владетели задморски,
отвред обгърнат от врази и пламък.
Съдба ги тласна. Мракът ги погълна,
коне и хора; тропотът копитен
заглъхна надалеч - тъй пеят песни.

И наистина кралят пристигна в Едорас сред гъстеещия мрак, макар да беше пладне. Спря само за малко и към армията му се присъединиха шестдесет Конници, закъснели за мобилизацията. След като се нахрани, той отново се приготви за път и топло се сбогува със своя оръженосец. За последен път Мери помоли да не се разделя с него.

- Вече ти казах, този поход не е за кончета като Стиба - отвърна Теоден. - Битка ни чака в полята на Гондор, ала що би сторил ти в нея, благородни Мериадок, макар да си майстор с меча и сърцето ти да е по-високо от ръста?

- Колкото до това, кой знае? - каза Мери. - Но защо, господарю, ме прие за хранител на меча си, щом няма да бъда край теб? Не искам в песните да се пее, че вечно са ме изоставяли!

- Приех те на съхранение - отвърна Теоден - и се съгласих да ми бъдещ покорен служител. Никой от моите Конници не може да те носи като багаж. Ако битката беше пред портите ми, може би щеше да останеш с подвизите си в песните на трубадурите, но сто и две левги ни делят от Мундбург, където властвува Денетор. Повече не ще говоря.

Мери се поклони, излезе опечален и се загледа в колоната от конници. Отрядите вече се готвеха за поемат на път - мъжете затягаха колани, оглеждаха седла, галеха конете си; някои неспокойно се взираха в ниския небосвод. Изневиделица един Конник се приближи и прошепна в ухото на хобита:

- *Имай воля, път ще се намери,* казва една наша поговорка и открих, че е права.

Мери вдигна очи и видя, че това е младият Конник, когото бе забелязал сутринта.

- Ти искаш да си там, където е Владетелят на Пределите, виждам го по лицето ти.

- Искам - отвърна Мери.

- Тогава ще дойдеш с мен - каза конникът. - Ще те скрия под плаща си отпред на седлото, докато се отдалечим и мракът се сгъсти още повече. Не бива да се отхвърля благородният стремеж. Идвай сега и не казвай никому!

- Сърдечно благодаря! - възкликна Мери. - Благодаря, сър, макар да не знам името ти.

- Тъй ли? - промълви конникът. - Наричай ме тогава Храброшлем.

И така, когато кралят потегли, Мериадок хобитът седеше пред Храброшлем и мощният сив жребец Вихрогон не усети товара, защото Храброшлем, макар и жилав и добре сложен, беше по-лек от мнозина други бойци.

Препускаха напред към Сянката. Тази нощ лагеруваха на дванадесет левги източно от Едорас, сред върбалаците, където Снегоструй се вливаше в Ентомил. А сетне продължиха през Диплище, през Блатни предел, където от дясната им страна по границите на Гондор вековни дъбрави покриваха подножията на хълмовете в сянката на величавия Еловръх; далече наляво мъгли тегнеха в блатата, подхранвани от Ентомил. В похода ги пресрещаха слухове за боеве из Севера. Бясно препуснали самотни мъже носеха вести за вражески нашествия по източните граници, за армии от орки, нахлули в Роханската степ.

- Препускайте! Препускайте! - викаше Еомер. - Късно е вече да променяме целта. Ентомилските мочурища трябва да опазят фланговете ни. Трябва да бързаме. Препускайте!

И тъй крал Теоден напусна владенията си и дългият път се виеше миля подир миля и отминаваха сигналните хълмове: Каленхад, Мин-Римон, Ерелас, Нардол. Но кладите бяха изгаснали. От край до край равнините бяха сиви и безмълвни, а сянката се сгъстяваше и надеждата в сърцата им гаснеше.

Глава 4

ОБСАДАТА НА ГОНДОР

Гандалф събуди Пипин. В стаята горяха свещи, защото през прозорците вместо светлина проникваше мътен здрач, въздухът бе натежал като пред буря.

- Кое време е? - прозина се Пипин.

- Минава два часът - каза Гандалф. - Време е да ставаш и да се приведеш в приличен вид. Викат те при Владетеля на Града да чуеш новите си задължения.

- А закуска приготвил ли е?

- Не! Аз съм приготвил - друго няма да получиш до пладне. Сега храната е ограничена със заповед.

Пипин печално огледа малката питка и крайно недостатъчната (според него) бучица масло, които му бяха изпратени заедно с чаша обезмаслено мляко.

- Защо ли ме доведе тук? - промълви той.

- Знаеш много добре - отвърна Гандалф. - За да те опазя от нова беля, и ако не ти харесва тук, не забравяй, че сам си си виновен.

Пипин премълча.

След малко двамата с Гандалф отново крачеха по хладния коридор към портата на Високата зала. Денетор седеше в сивия здрач - като стар, търпелив паяк, помисли си Пипин; от вчера сякаш не бе помръднал. Той кимна на Гандалф да седне, а Пипин остана да стои, без да му обръщат внимание. След няколко минути старецът се обърна към него:

- Е, драги Перегрин, надявам се, че си използвал вчерашния ден полезно и приятно? Макар да се боя, че в нашия град трапезата е по-оскъдна, отколкото би желал.

Пипин изпита неприятното чувство, че Владетелят на Града някак е узнал почти всичко, що бе извършил и казал от вчера насам, а се досеща и за мислите му. Не отговори на задявката.

- И тъй, с какво ще ми служиш?

- Мислех, сър, че ти ще ми посочиш задълженията.

- Ще го сторя, като разбера за какво те бива - каза Денетор. - Но може би ще го узная по-бързо, ако останеш при мен. Моят камериер помоли да го пусна във външния гарнизон, тъй че засега ще заемеш мястото му. Ще ми прислужваш, ще носиш поръчения и ще разговаряш с мен, ако войната и съвещанията ми оставят малко свободно време. Можеш ли да пееш?

- Да - каза Пипин. - Ами... да, по нашия край смятат, че пея доста добре. Но ние не знаем песни за тронни зали и тежки времена, господарю. Рядко пеем за нещо по-страшно от вятъра и дъжда. Повечето ми песни са за онуй, що ни разсмива, или пък, разбира се, за бокал и трапеза.

- Защо пък да не подхождат такива песни на моите зали или на днешните времена? Тъй дълго сме живели под надвисналата Сянка, че сигурно си струва да чуем ехо от земи, които тя не е помрачила. Може би тогава ще усетим, че стражата ни не е била безполезна, макар и да не дочакаме благодарност.

Пипин посърна. Не му се нравеше мисълта да пее песни от Графството пред Владетеля на Минас Тирит, особено смешните, които знаеше най-добре; те бяха прекалено... прекалено недодялани за подобен слушател. Ала поне засега изпитанието се отлагаше. Не му наредиха да пее. Денетор се обърна към Гандалф с въпроси за Рохиримите, тяхната политика и поста на Еомер, кралския племенник. Пипин бе удивен от обширните познания на Владетеля за тия далечни хора, макар да бяха отминали години, помисли той, откакто Денетор лично бе пътувал в чужбина.

Накрая Денетор махна с ръка на Пипин и отново го освободи за малко.

- Иди в оръжейниците на Крепостта - каза той - и си намери там ливреята и доспехите на Кулата. Всичко е готово. Поръчах го вчера. Като се облечеш, ела пак!

Всичко стана както бе казал и скоро Пипин се премени в странни сребристо-черни одежди. Имаше малка ризница, изплетена навярно от стоманени пръстенчета, ала черна като въглен и висок шлем с малки гарванови криле от двете страни и сребърна звезда на челото. Над ризницата облече къса черна туника с избродирано на гърдите сребърно дърво. Склададжиите сгънаха и прибраха старите му дрехи, но му разрешиха да задържи сивия плащ, стига да не го носи, когато е на пост. Без да знае, сега беше същински *Ернил и Ферианат,* принц на полуръстовете, както го наричаше народът, но се чувстваше неудобно.

Здрачът започваше да го потиска.

Целият ден бе тъмен. От ненастъпилата зора чак до вечерта тежката сянка не спря да приижда и тревога стягаше всички сърца в Града. Далече горе огромният облак бавно се точеше от Черната страна към Запада, тласкан от вятъра на войната и поглъщаше всеки слънчев лъч, а долу въздухът бе застоял и неподвижен, сякаш Андуинската долина чакаше да връхлети унищожителен вихър.

Към единадесетия час, най-сетне освободен за малко от служба, Пипин излезе и тръгна да потърси храна и питие, та да пооблекчи натежалата си душа и да изтърпи някак дългото очакване. В трапезарията отново срещна Берегонд, който току-що се връщаше от Пеленор, където бе ходил да отнесе съобщение за Стражевите кули над Шосето. Заедно се поразходиха по стените; в залите Пипин се чувстваше като затворник, дори огромната Крепост го задушаваше. Отново седнаха един до друг край източния отвор, където бяха похапнали и разговаряли предния ден.

Беше настъпил часът на залеза, ала необятният мрачен покрив вече се разпростираше далече на запад и едва когато потъваше в Морето, Слънцето се изтръгна да хвърли кратък прощален лъч преди настъпването на нощта - същият лъч, който Фродо бе зърнал на Кръстопътя да докосва главата на рухналия крал. Но този светлик не стигна до полята на Пеленор - кафяви и мрачни бяха те в сянката на Миндолуин.

На Пипин вече му се струваше, че са минали години, откакто бе седял тук преди, в някакво полузабравено време, когато още беше хобит, безгрижен странник, който не се трогваше от преживените опасности. Сега беше дребен войник в град, очакващ страхотния щурм, облечен в гордите, ала мрачни одежди на Стражевата кула.

В друго време и на друго място Пипин би могъл да хареса новата си премяна, но сега знаеше, че това не е игра, не на шега, а наистина беше служител на строг господар, над който бе надвиснала ужасна заплаха. Ризницата беше неудобна, а шлемът тежеше на главата му. Плаща си бе метнал на скамейката. Извърна морен поглед от притъмняващите поля и се прозина, сетне въздъхна.

- Измори ли се днес? - запита Берегонд.

- Да - отвърна Пипин, - много. Изморих се от безделие и чакане. Безкрайни часове подскачах от нетърпение пред вратата на господаря си, докато той се съвещаваше с Гандалф, принца и други важни личности. А още не съм свикнал, драги Берегонд, да прислужвам гладен, докато другите се хранят. Тежка участ е това за един хобит. Несъмнено ще помислиш, че би трябвало да имам по-дълбоко чувство за оказаната ми чест. Но каква полза от тая чест? Всъщност, каква ли е ползата от ядене и пиене под тая пъплеща сянка? Какво ни носи тя? Дори въздухът изглежда плътен и кафяв! Често ли ви спохожда такъв здрач, когато повее вятър откъм Изтока?

- Не - каза Берегонд, - това време не е породено в нашия свят. То е някаква негова злобна хитрина, някакъв черен пушек от Огнената планина, пратен да помрачи сърцата и умовете ни. И замисълът му преуспява. Ех, дано се върне господарят Фарамир. Той не би се отчаял. Ала сега кой знае дали ще се върне някога от Мрака отвъд реката?

- Да - каза Пипин. - И Гандалф се тревожи. Мисля, че се разочарова, като не завари Фарамир. И накъде ли тръгна сам? Още преди пладне напусна

съвещанието при Владетеля и ми се чини, че не беше в добро настроение. Може би предчувствува лоши вести.

Както разговаряха, двамата внезапно онемяха и застинаха като камъни. Пипин се захлупи по очи и притисна ушите си с длани, но Берегонд, който се вглеждаше от бойницата, говорейки за Фарамир, остана там вцепенен, с разширени от уплаха очи. Пипин позна вледеняващия вик - същия, който някога бе чул из Мочурището на Графството, ала сега омразата в него бе неизмерно по-мощна и пронизваше сърцата с отровата на отчаянието.

Най-сетне Берегонд изрече с усилие:

- Дойдоха! Събери смелост и виж! Злите твари са под нас. Пипин неохотно се покатери на скамейката и надникна над стената. Под него се разстилаха неясните очертания на Пеленор, чезнещи в сумрака с едва забележимата ивица на Великата река. Но зърна и пет подобни на птици фигури, ужасяващи като лешояди, ала по-едри и от орли, жестоки като смъртта, да кръжат стремително из въздуха над полята като сенки на подранилата нощ.

- Черни конници! - промълви Пипин. - Черни конници във въздуха! Но гледай, Берегонд! - викна той. - Не ти ли се струва, че търсят нещо? Виж ти как се вият и кръжат все по-надолу, хей там! Не виждаш ли нещо да се движи по земята? Дребни тъмни точици. Да, хора на коне - четирима или петима. А! Не мога да го понеса! Гандалф! Гандалф, спаси ни!

Нов протяжен крясък се извиси и заглъхна и той отскочи от стената, задъхан като преследвано зверче. Неясен и сякаш далечен подир вледеняващия вик, отдолу се надигна зов на тръба и завърши с дълга висока нота.

- Фарамир! Господарят Фарамир! Това е неговият сигнал! - викна Берегонд. - Храбро сърце! Но как да се добере до Портата, ако тия гнусни изчадия имат и други оръжия освен страха? Гледай! Те продължават напред. Ще стигнат до Портата. Не! Конете побесняват. Гледай! Хората са на земята, тичат напред. Не, един още е в седлото, но се връща към другите. Това ще да е Военачалника - той има власт над животни и хора. Ах! Една от проклетите твари надвисва над него. Помощ! Помощ! Никой ли няма да излезе? Фарамир!

С тези думи Берегонд се хвърли настрани и хукна през здрача. Засрамен от ужаса си в момента, когато Берегонд от Стражата мислеше само за любимия си командир, Пипин се изправи и надникна навън. В този миг зърна сребристобяло сияние, полетяло откъм Севера като звездичка над сумрачните поля. То летеше като стрела и непрестанно растеше, наближавайки бързо четиримата бегълци към Портата. На Пипин му се стори, че го обвива бледа светлина и тежките сенки отстъпват пред него; когато наближи, хобитът сякаш дочу от стените да отеква гръмовен зов.

- Гандалф! - възкликна той. - Гандалф! Винаги се появява в най-мрачния час. Напред! Напред, Бели ездачо! Гандалф, Гандалф!

Крещеше бясно, като зрител на напрегнато надбягване, окуражаващ без нужда най-добрия състезател.

Но връхлитащите черни сенки бяха усетили новодошлия. Една от тях свърна към него; на Пипин му се стори, че Гандалф вдигна ръка, и копие от бяла светлина проряза небето. Назгулът нададе протяжен вой и кривна настрани, тутакси останалите четири се олюляха, сетне бързо се издигнаха по спирала, отдалечиха се на изток и изчезнаха сред ниските облаци и за малко над Пеленор

сякаш просветля. Пипин видя как конникът и Белия ездач се срещнаха и спряха да изчакат спешените, бойци. От града към тях вече тичаха хора, скоро всички заедно изчезнаха под външната стена и хобитът разбра, че минават през Портата. Предполагайки, че незабавно ще дойдат в Кулата при Наместника, той побърза към входа на крепостта. Тук се бяха събрали още много свидетели на бягството и спасението. Не след дълго откъм улиците на по-ниските кръгове долетя глъчка и сред радостни възгласи отекнаха имената на Фарамир и Митрандир. Наоколо се разля светлината на факли и Пипин видя двама конници да яздят бавно пред гъмжило от народ - единият беше в бяло, но вече не сияеше, само мътно белееше в нощта, сякаш огънят му бе изгаснал или спотаен; другият беше мрачен, с наведена глава. Те скочиха от седлата и докато слугите отвеждаха Сенкогрив и другия кон, двамата тръгнаха към стражата пред входа - Гандалф крачеше твърдо, отметнал назад сивия си плащ, и в очите му още тлееше огън; другият, облечен в зелено, вървеше бавно и леко се поклащаше, сякаш бе изтощен или ранен.

Докато минаваха под фенера над арката на входа, Пипин се промъкна напред и като видя бледото лице на Фарамир, дъхът му спря. Това бе лице на човек, върху когото е връхлетял неописуем ужас, ала той е успял да го овладее и вече е спокоен. Горделив и строг, той поспря да каже нещо на стражата и като се вгледа в него, Пипин забеляза колко много прилича на брат си Боромир, когото Пипин бе харесал отначало, възхитен от величавото, но любезно държане на едрия мъж. Ала при вида на Фарамир странно, непознато досега чувство трогна сърцето му. Пред него стоеше човек, изпълнен с върховно благородство, каквото понякога разкриваше Арагорн - може би не тъй възвишено, но по-близко до човешките измерения, това сякаш беше един от Кралете човешки, роден в късни времена, ала поел мъдростта и скръбта на Древния народ. Сега разбираше защо Берегонд изрича името му с любов. Беше готов да го последва, както целият народ би последвал своя командир дори под сянката на черните крале.

- Фарамир! - закрещя той заедно с другите. - Фарамир! И долавяйки непознатия му глас сред гълчавата, Фарамир се обърна и сведе смаян поглед към него.

- Ти пък откъде изскочи? - запита той. - Полуръст, и то в одеждите на Кулата! Откъде...

Но в това време Гандалф застана до него и каза:

- Дойде с мен от страната на полуръстовете. С мен дойде. Но да не се бавим тук. Чакат те разговори и дела, а ти си уморен. Той ще дойде с нас. Даже трябва да дойде, защото ако не забравя новите си задължения по-бързо от мен, време е отново да прислужва на господаря си. Хайде, Пипин, последвай ни!

След малко се озоваха в личните покои на Владетеля на Града. Чакаха ги меки кресла около мангал с разпалени въглища, слугите донесоха вино, а Пипин стоеше незабелязан зад трона на Денетор и почти не усещаше умора, жадно заслушан в разговора.

След като хапна малко бял хляб и изпи чаша вино, Фарамир седна на ниско столче отляво на баща си. Отдясно, малко по-настрана, Гандалф седеше на украсен с резба дървен стол, на пръв поглед изглеждаше задрямал. Отначало Фарамир говореше само за задачата, с която бе изпратен преди десет дни, добавяйки вести за Итилиен и придвижването на Врага и съюзниците му, разказа за сражението край пътя, за поражението на харадците и огромните им зверове. Сякаш военачалник разказваше на господаря си вече известни събития, случайни

гранични схватки, които сега изглеждаха незначителни и дребни, лишени от слава.

Ненадейно Фарамир погледна към Пипин.

- Но сега пристъпваме към удивителни неща - каза той. - Не за пръв път виждам полуръст от северните легенди да идва в южните земи.

При тези думи Гандалф се надигна и вкопчи ръце в подлакътниците, но не каза нищо и строгият му поглед удържа възклицанието на устните на Пипин. Денетор огледа лицата им и кимна, сякаш в знак, че вече е разбрал много от онова, що предстоеше да чуят. Седяха безмълвни и неподвижни, а Фарамир бавно разказа историята почти без да откъсва поглед от Гандалф, макар сегиз-тогиз очите му да стрелваха Пипин, като че искаше да освежи спомена за другите, които бе видял.

Докато се размотаваше нишката на разказа му за срещата с Фродо и неговия слуга, за събитията на Хенет Анун, Пипин забеляза, че ръцете на Гандалф треперят, вкопчени в резбованото дърво. Сега изглеждаха бели и безкрайно стари и като се взря в тях, Пипин изведнъж разбра с тръпка на ужас, че Гандалф, самият Гандалф изпитва тревога и дори страх. Накрая, след като бе разказал за раздялата си със странниците и тяхното решение да тръгнат към Сирит Унгол, Фарамир замълча, поклати глава и въздъхна. Тогава Гандалф скочи от стола.

- Сирит Унгол? Моргулската долина? - възкликна той. - Времето, Фарамир, времето? Кога се раздели с тях? Кога ще стигнат в оная проклета долина?

- Разделихме се преди два дни, сутринта - отвърна Фарамир. - Оттам до долината Моргулдуин има петнадесет левги, ако са тръгнали право на юг, а после остават още пет левги на запад до прокълнатата Кула. Както и да бързат, не биха стигнали там по-рано от днешния ден, а може и още да са на път. Да, виждам от какво се боиш. Но мракът няма нищо общо с дръзкия им поход. Той започна миналата вечер и през нощта сянката обгърна цял Итилиен. За мен е ясно, че Врагът отдавна е планирал щурма срещу нас и часът е бил уречен още преди пътниците да напуснат скривалището ми.

Гандалф крачеше напред-назад.

- Сутринта преди два дни, значи три дни път! Колко е до мястото, където се разделихте?

- Към двадесет и пет левги по птичи полет - отвърна Фарамир. - Но не можех да дойда по-бързо. Миналата нощ бях на Каир Андрос, дългия остров по северното течение на Реката, който все още охраняваме; на отсамния бряг имаше коне. Когато мракът се зададе, разбрах, че трябва да бързам, затова препуснах насам заедно с още трима бойци, за крито намерих коне. Останалата част от отряда си пратих на юг да подсили гарнизона край бродовете на Осгилиат. Надявам се, че не съм постъпил зле?

Той погледна баща си.

- Зле? - викна Денетор и в очите му лумнаха мълнии. - Защо питаш? Бойците са били на твое разпореждане. Откога взе да питаш за мнението ми по всяка твоя постъпка? Смирено се държиш пред мен, ала отдавна си кривнал по свой път и не слушаш съветите ми. О, да, говориш изкусно както винаги, но нима не виждам очите ти впити в Митрандир, да питат дали си казал каквото трябва, дали не си прекалил? Той отдавна е завладял сърцето ти. Баща ти, сине, може да е стар, но още не е изкуфял. Виждам и чувам както преди, нищо не остава скрито - и онуй, що каза, и онуй, що премълча. Знам отговорите на много загадки. Уви, уви, бедният Боромир!

- Ако те гневи туй, що казах, татко - спокойно изрече Фарамир, - съжалявам, че

не изслушах твоя съвет, преди да ме натовариш с тъй тежко решение.

- И щеше ли да промениш решението си? - запита Денетор. - Струва ми се, че пак щеше да постъпиш по своему. Добре те познавам. Знам дори и желанието ти да изглеждаш величествен и щедър като древен крал - благ, сладкодумен. Това може и да приляга на човек с благородна кръв, когато властвува в мир. Но в тежък час благородството нерядко се заплаща със смърт.

- Тъй да бъде! - каза Фарамир.

- Тъй да бъдело! - провикна се Денетор. - Но не плащаш само със своята смърт, Владетелю Фарамир, а със смъртта на баща си и целия народ, който бе длъжен да защитаваш подир гибелта на Боромир.

- Нима ти се иска да бе станало обратното? - запита Фарамир.

- Да, така ми се иска - отвърна Денетор. - Боромир беше верен син, а не играчка на някакъв си магьосник. Той би си спомнил за злочестия си баща и не би пропилял даровете на съдбата. Би ми донесъл могъщество.

За миг сдържаността на Фарамир се пропука.

- Бих те помолил, татко, да си припомниш защо заминах за Итилиен вместо него. Не чак толкова отдавна се съгласих веднъж да послушам съвета ти. Владетелят на Града ми повери тази задача.

- Не разтърсвай горчилката в чашата, която сам си налях - каза Денетор. - Не я ли усещах дълги нощи на езика си, предчувствувайки, че тепърва ме чака отровната утайка? И ето че стигнах до нея. О, ако не бе така! Ако онова бе дошло в ръцете ми!

- Успокой се! - каза Гандалф. - Каквото и да бе станало, Боромир нямаше да го донесе. Той загина достойно, нека почива в мир! Ала ти се лъжеш. Ако бе протегнал ръка към онзи предмет, той щеше да се погуби. Щеше да го задържи за себе си и ти нямаше да познаеш своя син.

Твърдо и хладно бе лицето на Денетор.

- Оказа се, че Боромир по-трудно ще заиграе по свирката ти, нали? - тихо изрече той. - Но аз, неговият баща, твърдя, че той щеше да ми го донесе. Може и да си мъдър, Митрандир, ала сред всичките си тънкости не си овладял мъдростта докрай. Има и други пътища освен паяжините на вълшебниците и прибързаността на глупците. Ти и не подозираш колко знания и премъдрости съм овладял.

- И каква е твоята мъдрост? - запита Гандалф.

- Стига ми колкото да прозра двете безумства, от които да бягам. Рисковано е да се използува онзи предмет. А да се прати с един глуповат полуръст право в земите на Врага, както сторихте ти и този мой син, е лудост.

- Що би сторил Владетелят Денетор?

- Нито едното, нито другото. Но едно е сигурно - за нищо на света не би го подложил на риск там, където само глупец може да се надява, не би дръзнал да предизвика всеобщата гибел, ако Врагът си възвърне изгубеното. Не, би го опазил укрито дълбоко в мрака. Не би го използувал, казах, освен в часа на крайна нужда, би го скътал далеч от вражата десница и би го измъкнал само заради окончателната победа, подир която веднъж завинаги да свършим с онуй, що ни плаши.

- Мислиш само за Гондор, владетелю, както си свикнал - каза Гандалф. - Ала има и други люде, друг живот, бъдни времена. А аз изпитвам жал дори към неговите роби.

- Та къде ще дирят помощ другите люде, ако рухне Гондор? - отвърна Денетор.

- Да бях укрил онзи предмет в дълбоките подземия на тая крепост, нямаше сега да тръпнем от страх сред здрача и щяхме да решаваме спокойно, без да се боим от най-лошото. Още не ме познаваш, щом не вярваш, че бих издържал изпитанието.

- И все пак не вярвам - каза Гандалф. - Инак бих го пратил насам на съхранение и бих спестил много тревоги на себе си и на другите. А като те чух как говориш, вярвам ти още по-малко, отколкото на Боромир. Не, удръж гнева си! Не вярвам дори на себе си и отказах онзи предмет, макар да ми го предлагаха в дар. Ти си силен и в много отношения още се владееш, Денетор, ала ако бе получил онова, то щеше да те съкруши. Дори да го бе заровил в недрата на Миндолуин, то щеше да ожари с огън ума ти, докато мракът приижда, и тепърва се задават още по-страшни беди.

Вперени в Гандалф, очите на Денетор отново припламнаха и Пипин пак усети напрежението между двете воли, но сега погледите им сякаш се превръщаха в остриета, прелитащи от око до око сред блясъка на ударите. Пипин затрепера в очакване на страхотния сблъсък.

Ала внезапно Денетор се отпусна и хладнокръвно вдигна рамене.

- Ако можех! Ако можех! Колко напразни слова. То е потънало в Сянката и само времето ще покаже какво е приготвила съдбата за него и за нас. Няма да чакаме дълго. А дотогава нека се обединим всички против Врага, каквито и да са пътищата ни, и да се надяваме, докато можем. Подир надеждата ни остава храбростта да умрем свободни. - Той се обърна към Фарамир: - Какво мислиш за гарнизона край Осгилиат?

- Не е силен - каза Фарамир. - Вече казах, че пратих отряда от Итилиен да го подкрепи.

- Мисля, че няма да стигнат - каза Денетор. - Там ще е първият удар. Ще им трябва храбър командир.

- Както и навсякъде - въздъхна Фарамир. - Уви, колко ни липсва моят любим брат! - Изправи се. - Свободен ли съм, татко? Преди да довърши, той се олюля и се подпря на бащиния трон.

- Морен си, виждам - каза Денетор. - Казаха ми, че си препускал отдалеч под летящите сенки на злото.

- Да не говорим за това! - промълви Фарамир.

- Тъй да бъде - съгласи се Денетор. - Върви сега да почиваш както можеш. Утре ни чака тежък ден.

Всички се сбогуваха с Владетеля на Града и отидоха да почиват, докато още могат. Навън царуваше беззвезден мрак, когато Гандалф се упъти към квартирата, следван от Пипин с малък факел в ръка. Не изрекоха нито дума, докато вратата не се затвори зад тях. Чак тогава Пипин хвана Гандалф за ръката.

- Кажи ми, има ли надежда? - запита той. - За Фродо ми е думата. Е, и за нас, но главно за Фродо. Гандалф положи ръка на главата му.

- Никога не е имало голяма надежда - отвърна той. - Само надежда за глупци, както ми бе казано. А когато чух за Сирит Унгол... - Той замълча и с широки крачки се приближи до прозореца, сякаш погледът му можеше да пробие източната нощ. Сетне промърмори: - Сирит Унгол! Защо натам, питам се? - Обърна се. - Преди малко, Пипин, сърцето ми изстина като чух това име. Ала всъщност вярвам, че във вестите на Фарамир се крие надежда. Ясно е, че Врагът най-сетне започва войната и нанася първия удар, докато Фродо е още на свобода. В идните дни

окото му ще се взира ту насам, ту натам, но винаги надалеч от собствените му земи. И още нещо, Пипин, отдалеч долавям у него припряност и страх. Започва преждевременно. Нещо го е стреснало. - За миг Гандалф постоя замислен. - Може би - промърмори той. - Може дори и глупостта ти да е помогнала, мое момче. Чакай да видим. Преди пет дни трябва да е открил, че сме низвергнали Саруман и сме отнели Камъка. И какво от това? Нито имаме полза от него, нито бихме могли да го употребим, без той да узнае. А! Питам се. Арагорн? Часът му наближава. А в него се крие непреклонна сила, Пипин, той е храбър, решителен, сам може да реши и да поеме огромен риск, ако се наложи. Това може да е. Може тъкмо с тая цел да е взел Камъка и предизвикателно да се е разкрил пред Врага. Питам се. Е, както и да е, не ще узнаем отговора преди идването на Роханските конници... стига да не закъснеят. Лоши дни ни чакат. Да поспим, докато можем!

- Но... - обади се Пипин.

- Какво но? - запита Гандалф. - За тая вечер разрешавам само едно но.

- Ам-гъл. Как са могли да тръгнат с него и дори да го вземат за водач? Както усетих, Фарамир не харесваше мястото, накъдето ги водел, ти също. Какво се е объркало?

- Сега не мога да отговоря - каза Гандалф. - И все пак сърцето ми усеща, че Фродо и Ам-гъл ще се срещнат преди края. За добро или за зло. Но тая вечер не ще говоря за Сирит Унгол. Предателство, предателство - това ме плаши, предателството на оная жалка твар. Но да става каквото е писано. Нека не забравяме, че предателят може да сгреши и да стори добро, без да иска. Случва се понякога. Лека нощ!

Новото утро настъпи сред кафеникав сумрак и сърцата, ободрени за малко от завръщането на Фарамир, отново се свиха. Крилатите Сенки не се мярнаха този ден, но от време на време високо над града се раздаваше далечен крясък и който го чуеше, за миг застиваше от ужас, а по-боязливите избухваха в ридания.

Фарамир отново бе заминал на път. „Не му дават да си почине - мърмореха някои. - Владетелят е прекалено строг към сина си и го кара да поеме двойни задължения - за себе си и за онзи, що няма да се върне." Хората непрестанно се взираха на север с един въпрос:

„Къде са Роханските конници?"

Фарамир наистина не бе заминал по свое желание. Но Владетелят на Града имаше пълна власт в Съвета и този ден не бе настроен да отстъпва пред другите. Съветът бе свикан рано сутринта. Военачалниците решиха, че поради заплахата от Юга силите им не са достатъчни за изпреварващ удар, освен ако пристигнат Роханските конници. А дотогава щяха да разположат бойци по стените и да чакат.

- И все пак - каза Денетор - не бива току-така да изоставяме външните укрепления, изградени с тъй тежък труд. Врагът трябва скъпо да плати преминаването на Реката. Ако иска да щурмува Града, не може да пресече нито северно от Каир Андрос, заради блатата, нито на юг, към Лебенин, където реката е толкова широка, че ще му трябва цял флот. Тежестта ще падне върху Осгилиат, както и миналия път, когато Боромир го отблъсна.

- Онова беше само проба на силите - каза Фарамир. - Днес можем да заставим Врага да плати десетократно загубите ни при охраната на Реката и пак да загубим в крайна сметка. Той с лека ръка може да си позволи да пожертвува армия, а за нас всеки отряд е безценен. А ако пресече с цялата си сила,

отстъплението на предните ни части ще бъде рисковано.

- Ами Каир Андрос? - запита Принцът. - И него трябва да удържим, ако защитаваме Осгилиат. Да не забравяме заплахата отляво. Рохиримите могат да дойдат, могат и да не дойдат. Но Фарамир ни разказа за огромните войски, прииждащи към Черната порта. Но една армия може да излезе оттам и да удари на разни места.

- Войната налага рискове - каза Денетор. - На Каир Андрос има гарнизон и повече хора не мога да отделя. Но не ще отстъпя без бой Реката и Пеленор... додето ми остава поне един храбър командир, готов да изпълни волята на своя господар.

Всички замълчаха, но накрая Фарамир изрече:

- Не ще се противя на волята ти, господарю. Щом те лишиха от Боромир, аз ще отида да сторя каквото мога вместо него... ако заповядаш.

- Заповядвам - отвърна Денетор.

- Тогава сбогом! Но не мисли зле за мен, ще се върна!

- Зависи как - каза Денетор.

Преди Фарамир да препусне на изток, Гандалф се обърна към него.

- Не бързай да жертвуваш живота си от обида - каза той. - Тук ще си нужен не само за войната. Твоят баща те обича, Фарамир, и ще си го спомни преди края. Сбогом!

И тъй, Фарамир отново потегли заедно с отряд от доброволци и бойци, които можеха да бъдат отделени от охраната. Хората от стените се взираха към разрушения град и се питаха какво ли става там, защото не забелязваха нищо. А други все тъй гледаха на север и мислено брояха левгите по пътя на Теоден през Рохан. „Ще дойде ли? Ще си спомни ли за древния съюз?" - мълвяха те.

- Да, ще дойде - каза Гандалф, - дори и да закъснее. Помислете малко! В най-добрия случай Червената стрела е стигнала при него преди два дни, а дълги мили ни делят от Едорас.

Новите вести пристигнаха едва през нощта. Морен конник долетя от бродовете със съобщение, че от Минас Моргул е потеглила армия и вече наближава Осгилиат, към нея се присъединили полкове от Юга - жестоки и едри Харадрими.

- Узнахме още - добави пратеникът, - че отново ги води Черния капитан и страхът от него се носи далеч напред по Реката.

С тия зловещи слова приключи третият ден от пристигането на Пипин в Минас Тирит. Малцина заспаха - вече почти никой не се надяваше Фарамир да удържи бродовете за дълго.

На следващия ден мракът престана да приижда, беше се сгъстил докрай, ала тегнеше още по-мъчително върху сърцата на хората и ги изпълваше с непоносим ужас. Скоро пристигнаха нови зли вести. Врагът бе успял да прекоси Андуин. Фарамир се оттегляше към стената на Пеленор, събирайки бойците от Крайпътните укрепления, ала силите на противника бяха десетократно по-многобройни.

- Ако изобщо успее да пресече Пеленор, враговете ще го следват по петите - каза пратеникът. - Скъпо платиха за преминаването, но той се надяваше на повече. Плановете им са били добре подготвени. Сега разбрахме, че тайно са изградили в Източен Осгилиат множество салове и баркаси. Гъмжаха като мухи. Но не те ни победиха, а Черния капитан. Малцина устояваха още щом се разнасяше

слухът за приближаването му. Пред него собствените му бойци тръпнат от страх и са готови да загинат, щом заповяда.

- Значи там съм по-нужен, отколкото тук - каза Гандалф, препусна из полята и скоро сиянието му изчезна от поглед. Самотният Пипин остана на стената и цяла нощ се взира на изток, без да мигне.

Утринните камбани едва бяха проехтели, сякаш за подигравка с непрогледния мрак, когато Пипин зърна далеч сред мътните простори да лумват огньове там, където се издигаха стените на Пеленор. Часовите викнаха в един глас и целият Град се вдигна на оръжие. От време на време червен отблясък озаряваше мрака и през натежалия въздух бавно долиташе глух тътен.

- Превзели са стената! - крещяха хората. - Разбиват я. Идат!

- Къде е Фарамир! - отчаяно викна Берегонд. - Не казвайте, че е загинал!

Първите вести донесе Гандалф. Към средата на утрото той пристигна с шепа конници, охраняващи върволица от каруци. Вътре бяха налягали ранени мъже - само това оставаше след гибелта на Крайпътните укрепления. Вълшебникът веднага се яви пред Денетор. Сега Владетелят на Града се бе разположил във високите покои над Залата на Бялата кула и Пипин стоеше край трона му, напрягаше мрачния си взор през мътните прозорци на север, юг и изток, сякаш искаше да пробие сенките на прииждащата съдба. Най-дълго се вглеждаше на север и понякога се вслушваше, сякаш някакво древно изкуство му позволяваше да дочуе гръмовния тътнеж на копита из далечните равнини.

- Дойде ли Фарамир? - запита той.

- Не - отвърна Гандалф. - Но беше още жив, когато го напуснах. Ала реши да остане с последните, та да спаси от разгром отстъплението през Пеленор. Може и да удържи с хората си, но се съмнявам. Изправен е пред несметни пълчища. Пристигна онзи, от когото се боях.

- Да не би... Мрачния владетел? - извика Пипин, забравил от ужас къде се намира.

Денетор се разсмя горчиво.

-Не, още не, драги Перегрин! Той ще дойде да се наслади на гибелта ми чак след крайната победа. Други са неговите оръжия. Тъй прави всеки мъдър владетел, скъпи ми полуръсте. Инак защо да седя в тая кула, да гледам, да мисля, да чакам и да жертвувам дори синовете си? Та аз още мога да въртя меча!

Той се изправи, отметна дългия си черен плащ и Пипин с изумление видя, че отдолу е облечен в ризница, а на пояса му виси дълъг меч с тежка дръжка в черна ножница със сребърни шарки.

- Тъй ходя и тъй спя от години насам - добави той, - та да не влее старостта в тялото ми безсилие и страх.

- И все пак днес най-злият от военачалниците на Властелина от Брад-дур е овладял външните ти стени - каза Гандалф. - Той е древен крал на Ангмар, Магьосник, Дух на Пръстена, Повелител на Назгулите, сянка на отчаянието, копие на ужаса в десницата на Саурон.

- Значи си си намерил равностоен противник, Митрандир - отвърна Денетор. - Лично аз отдавна знам кой е пръв предводител на пълчищата на Черната кула. Само за това ли се върна? Или си отстъпил пред силата на врага?

Пипин затрепера, очаквайки внезапния гняв на засегнатия Гандалф, но страхът му се оказа безпочвен.

- Може и тъй да е - кротко отвърна Гандалф. - Но още не е дошъл час да премерим силите си. А ако са верни древните слова, не ще падне той от ръката на простосмъртен мъж и дори за Мъдрите е скрита участта, що го чака. Както и да е, засега Капитанът на отчаянието не бърза напред. По-скоро предпочита, както ти сам мъдро изрече, да повелява отдалече и да тласка на щурм обезумелите си роби. Не, върнах се главно за да опазя ранените, които можем да изцелим. Стената е разбита по цялата дължина и скоро пълчищата на Моргул ще нахлуят отвсякъде. А най-вече дойдох, за да кажа това: скоро в полята ще пламне бой. Трябва да се подготви внезапен удар навън. В него да се включат конници. Там е искрицата надежда, защото поне едно липсва на врага - малцина се неговите конници.

- Нашите също - каза Денетор. - Тъкмо сега Рохан щеше да е добре дошъл.

- По-скоро ще дочакаме други гости - отвърна Гандалф. - Бегълците от Каир Андрос вече са съвсем наблизо. Островът е превзет. Друга армия нахлу откъм Черната порта и пресече на североизток.

- Някои те обвиняват, Митрандир, че с наслада носиш зли вести - каза Денетор, - но за мен това не е новост - знаех го още снощи. Колкото до удара, вече съм помислил за него. Да слезем.

Времето минаваше. Най-сетне стражата зърна от стените отстъплението на челните отряди. Отначало безредно се зададоха групички морни, изранени мъже, някои бягаха безумно като подгонени. Далече на изток трепкаха огньове, тук-там пламъците им сякаш пълзяха из равнината. Горяха къщи и обори. Сетне от безброй места червени огнени рекички се втурнаха лъкатушно из мрака към чертата на широкия път от Градската порта до Осгилиат.

„Врагът - шепнеха хората. - Стената е рухнала. Ето ги, нахлуват през проломите! И като че носят факли. Къде са нашите?"

Наближаваше вечерният час и ставаше толкова мрачно, че дори най-зорките мъже от Крепостта не различаваха в полята почти нищо, освен нови и нови пожарища и все по-дългата огнена колона, устремена напред. Но ето че на по-малко от миля изникна събрана група бойци, които не бягаха, а крачеха, без да се разкъсват.

Наблюдателите стаиха дъх. „Фарамир трябва да е там - говореха те. - Той има власт над хора и зверове. Ще успее."

Отстъпващите вече бяха само на два фурлонга. От здрача зад тях изскочи малък конен отряд - това бе останало от последните защитници. Отново се спряха за отбрана срещу приждащите огнени вълни. Внезапно отекнаха свирепи крясъци. Налетя вражеската конница. Огнените колони се превърнаха в буйни потоци, редица след редица търчаха орки с факли в ръце, диви Южняци развяваха кървави знамена, дрезгаво викаха и налитаха да пресекат пътя за отстъпление. От мътното небе с пронизителен вой се спуснаха крилатите сенки, Назгулите, понесли смърт.

Отстъплението се превръщаше в разгром. Отрядът вече се разпадаше, обезумелите хора диво тичаха насам-натам, захвърляха оръжието, крещяха от ужас и рухваха на земята.

Тогава над Крепостта пропя тръба и Денетор най-сетне нанесе удара. Строени отвън, в сянката на високите стени, бяха чакали сигнала му всички ездачи на Града. Сега те литнаха напред, престроиха се и атакуваха в галоп с мощен

вик. Нов вик им отвърна от стените, най-отпред препускаха конниците на лебеда от Дол Амрот начело със своя Принц и синьото му знаме.

- Амрот за Гондор! - крещяха те. - Амрот за Фарамир!

Като мълния се стовариха върху врага от двата фланга на отстъплението, ала един конник изпревари всички, бърз като вятъра в тревата - Сенкогрив го носеше и той отново сияеше, разкрит пред всички със светлина в протегнатата си десница.

Назгулите изпищяха и литнаха назад, защото Капитанът им още не беше дошъл да се изправи пред белия огън на своя враг. Изненадани насред гонитбата на жертвите си от тоя бесен щурм, мордорските пълчища се пръснаха като искрици, подгонени от вихър. С мощен рев последните отряди се обърнаха и налетяха върху преследвачите. Подгонените се превръщаха в ловци. Отстъплението премина в атака. Повалени орки и хора застилаха полето, с пращене се къдреха смрадни облаци дим над захвърлени факли. Кавалерията препускаше напред.

Но Денетор не им разреши да се отдалечат. Макар засега врагът да бе задържан и отблъснат, откъм Изтока се задаваше огромна сила. Тръбата отново засвири - този път за отстъпление. Гондорската кавалерия спря. Зад нейната защита челните отряди се прегрупираха. С твърда крачка поеха назад. Стигнаха до Градската порта и в стегнат марш минаха навътре, гордо ги гледаха жителите на Града и гръмко крещяха възхвали, ала тревога изпълваше сърцата им. Скръбна бе гледката на оределите отряди. Фарамир бе загубил една трета от хората си. И къде беше самият той?

Дойде последен. Хората му влязоха. Завърнаха се конните рицари, следвани от знамето на Дол Амрот и Принца. В ръцете си, върху шията на коня, той носеше тялото на своя родственик, Фарамир, син на Денетор, открит сред бойното поле.

- Фарамир! Фарамир! - крещяха по улиците просълзени мъже. Но той не отговаряше. Понесоха го нагоре по лъкатушния път към Крепостта, където чакаше баща му. В мига, когато Назгулите бяха кръшнали настрани от набега на Белия конник, едно смъртоносно копие бе долетяло да повали Фарамир, вкопчен в борба с могъщ харадски ездач. Само атаката на Дол Амрот го бе спасила от кървавите южняшки мечове, готови да насекат падналия неприятел. Принц Имрахил отнесе Фарамир в Бялата кула и каза:

- Синът ти се завърна, господарю, подир велики подвизи. И той разправи всичко, що бе видял. Но Денетор се изправи, погледна лицето на сина си и не изрече нито дума. Сетне заръча да приготвят легло в покоите, да оставят Фарамир и да си вървят. А сам се изкачи в тайната стаичка на върха на Кулата и по това време който вдигнеше поглед нататък, виждаше бледа светлина да трепти и мъждука зад тесните прозорци. Сетне просветна и изгасна. Когато слезе, Денетор се приближи до Фарамир и безмълвно седна край него, но лицето на Владетеля беше сиво, по-мъртвешко от лика на сина му.

Ето че Градът беше обсаден, обгърнат във вражески пръстен. Далечните стени бяха съборени и Пеленор се намираше в ръцете на Врага. Бегълци по северния път донесоха последните вести отвън преди затварянето на Портата. Това бяха остатъците от стражата на склона, където пътят от Анориен и Рохан се спускаше в низините. Водеше ги Инголд, същият, който бе посрещнал Гандалф и Пипин преди по-малко от пет дни, когато слънцето още изгряваше и утрото носеше надежда.

- Няма вести от Рохиримите - каза той. - Рохан няма да дойде. А и да дойде, ще

бъде безполезно. Казват, че Новата армия, за която чухме, ги е изпреварила през Реката по Каир Андрос. Силни са - оркски Батальон на Окото и безбройни отряди от хора, каквито не сме виждали досега. Ниски, набити и безмилостни, брадати като джуджета и въоръжени с огромни секири. Изглежда, че идват от някоя дива страна на необятния изток. Превзеха северния път и мнозина нахлуха в Анориен. Рохиримите не могат да дойдат.

Портата бе затворена. Цяла нощ стражата по стените чуваше възгласите на враговете, които се тълпяха навън, опожаряваха поля и градини и съсичаха когото заварят, бил той жив или мъртъв. В мрака не можеше да се разбере каква сила вече е прекосила Реката, но когато утрото или по-скоро бледата му сянка се прокрадна над равнината, видяха, че дори и очите на нощния страх не са били достатъчно големи. Полята бяха почернели от маршируващи отряди и докъдето стигаше погледът в сумрака, около обсадения град никнеха като отровни гъби лагери от черни или тъмночервени шатри.

Забързани като мравки, орките дълбаеха и дълбаеха в няколко реда огромен пръстен от дълбоки траншеи точно на един изстрел с лък от стените, а щом привършваха, всяка траншея се изпълваше с огън, макар че никой не можеше да види как го запалват и поддържат с хитрини или с магии. Работата продължи през целия ден, а хората от Минас Тирит гледаха, безсилни да попречат. Виждаха как след довършването на всяка траншея се задават огромни каруци, нови вражески отряди бързо разполагаха зад огненото прикритие мощни каменохвърлачки. Катапултите на градските стени не бяха толкова силни, че да им попречат.

Отначало хората се надсмиваха и не се плашеха от машинариите. Изградена преди силата и изкуството на Нуменор да изчезнат в изгнание, главната стена беше невероятно висока и дебела, откъм изток беше черна, твърда и гладка като кулата Ортанк, неподвластна на стомана и огън. Само някой спазъм, разцепил земната твърд под основите й, би могъл да я разруши.

- Не - казваха те, - дори и Безименния да дойде, не ще влезе, докато сме живи.

Ала други отвръщаха:

- Докато сме живи? Колко ни остава? Той има оръжие, което е повалило безброй крепости, откакто свят светува. Гладът. Пътищата са отрязани. Рохан няма да дойде.

Но машините не прахосваха снаряди срещу непробиваемата стена. Не разбойник, не оркски главатар водеше щурма срещу главния враг на Мордорския Властелин. Насочваше ги могъщ и лукав ум. Щом огромните катапулти заеха позициите, сред крясъци и скърцане на въжета и лебедки започнаха да изстрелват снарядите си изумително високо, тъй че минаваха право над бойниците и падаха с тътен в първия кръг на Града, по някаква тайна магия много от тях избухваха в пламъци, щом рухнеха долу.

Не след дълго зад стената бушуваше пожар и всички свободни мъже се мъчеха да потушат пламъците, избухнали на безброй места. Сетне сред най-тежката бомбандировка се изсипа нова градушка - не тъй опустошителна, но далеч по-страшна. По улици и пътища зад Портата затътнаха дребни кръгли снаряди, които не пламваха. Но когато хукнаха да разберат какво е това, хората закрещяха и заридаха. Врагът мяташе в Града главите на всички загинали в боевете край Осгилиат, пред стените и полята. Гледката бе страховита, макар много от тях да бяха неузнаваемо смазани или жестоко накълцани, чертите на

други още се познаваха и личеше, че са загинали в мъки; на всяко чело бе жигосан скверният знак на Окото без клепачи. Ала и тъй - обезобразени в позора - често се случваше някой да познае свой другар, който гордо е крачил под знамената, копал е из нивите или в почивния ден е потеглял към хълмовете от зелените си поля.

В безсилен гняв мъжете размахваха юмруци към гъмжащите пред Портата безмилостни врагове. Те не обръщаха внимание на клетвите, пък и не разбираха западните езици - помежду си кряскаха дрезгаво като зверове и лешояди. Но скоро в Минас Тирит само малцина запазиха дързостта си да се изправят срещу пълчищата на Мордор. Властелинът на Черната кула имаше и друго оръжие, по-бързо от глада - ужас и отчаяние.

Назгулите са завърнаха и както растеше и се ширеше силата на техния Мрачен владетел, тъй и гласовете им се изпълваха със зла прокоба, отразили единствено неговата воля и лукавство. Кръжаха безспирно над града като грабливи птици, очакващи да се наситят с плътта на обречените. Летяха невидими, недосегаеми за стрела, но вездесъщи, и мъртвешките им гласове процепваха въздуха. Всеки нов крясък ставаше все по-непоносим. Накрая дори и най-храбрите се просваха по очи, когато невидимата заплаха прелиташе над тях, или пък застиваха неподвижно и изпускаха оръжието от безжизнените си ръце, а в умовете им нахлуваше мрак и вече не мислеха за война - искаха само да се скрият, да пропълзят и да умрат.

През целия черен ден Фарамир се мяташе на ложето в Бялата кула, потънал в кошмарите на неизцелима треска; умира, каза някой и скоро всички заповтаряха тая дума по стени и улици. А баща му седеше край него безмълвно и само гледаше, без да се сеща за отбраната.

Дори в ноктите на Урук-хай Пипин не бе преживявал тъй мрачни часове. Дългът му повеляваше да стои при Владетеля и той стоеше забравен край вратата на неосветената стая, като се мъчеше да овладее собствения си страх. Стори му се, че Денетор старее пред очите му, сякаш гордата воля се бе прекършила и непреклонният ум бе рухнал. Може би скръбта и угризенията го бяха сторили. На някогашното безчувствено лице Пипин зърна сълзи, по-страшни от гнева.

- Не плачи, господарю - промълви той. - Може и да оздравее. Посъветва ли се с Гандалф?

- Не ме залъгвай с магьосници! - каза Денетор. - Свърши надеждата на глупеца. Врагът го е открил и сега мощта му расте, проникнал е в мислите ни и всяко наше дело води към гибел. Без добра дума, без благословия пратих сина си към безсмислена заплаха и ето го, лежи с отрова в жилите. Не, не, както и да се обърне войната, моят път свършва, пресекна родът на Наместниците. А сега хора от простолюдието ще водят по тайни пътеки из хълмовете последните потомци на Кралете човешки, додето ги изловят един по един.

На вратата дотърчаха хора да повикат Владетеля на Града. - Не, няма да сляза - отвърна той. - Трябва да остана при сина си. Може да ми продума преди края. Но няма да е дълго. Следвайте когото си искате, та дори и Сивия безумец, макар че надеждата му се оказа измамна. Аз оставам тук.

И тъй Гандалф застана начело на сетната отбрана на Гондор. Където се появеше, сърцата отново туптяха бодро и крилатите сенки чезнеха от паметта. Той крачеше неуморно от Крепостта до Портата, от северния до южния край на стената, а до него вървеше Принцът на Дол Амрот в лъскавата си ризница. Той, и

неговите рицари още се държаха като владетели, запазили живата кръв на Нуменор. Видеха ли ги, хората шепнеха: „Вярно са казвали старите приказки; елфическа кръв тече в жилите на тоя народ, нали някога в земите им са живели пришълци от Нимродел." И после някой запяваше в здрача куплети от Баладата за Нимродел или други песни, останали в Андуинската долина от незапомнени години.

И все пак... когато се отдалечаваха, сенките отново обгръщаха хората и сърцата им изстиваха, а храбростта на Гондор се превръщаше в пепел. Вече никой не се бореше с бушуващите пламъци из първия кръг на Града и на много места гарнизонът по външната стена бе откъснат, без път за отстъпление. Само шепа храбреци оставаха на поста си, повечето бяха избягали зад втората порта.

Далече зад битката противникът набързо бе изградил мостове над Реката и през целия ден по тях прииждаха войски и каруци с бойно снаряжение. В полунощ най-сетне започна атаката. Авангардът мина по кривите пътеки, оставени между огнените ями. Тълпите се втурнаха напред, без да обръщат внимание на загубите, без да се разпръснат, щом попаднаха в обсега на стрелците от бойниците. Пък и малцина бяха останали, та пораженията не бяха големи, макар че огненото сияние разкриваше безброй цели за изкусни стрелци, с каквито се бе славил Гондор. Усещайки, че доблестта на Града вече е сломена, скритият Капитан хвърли напред цялата си мощ. Грамадните обсадни кули, построени в Осгилиат, бавно се затъркаляха през мрака.

В Бялата кула отново дотичаха вестоносци и бяха толкова развълнувани, че Пипин ги пусна. Денетор бавно извърна взор от лицето на Фарамир и ги огледа мълчаливо.

- Първият кръг на Града е в пламъци, господарю - казаха те. - Що ще заповядаш? Ти още си Владетел и Наместник. Не всички желаят да следват Митрандир. Хората бягат от стените и ги оставят без охрана.

- Защо? Защо бягат глупците? - запита Денетор. - По-добре да изгорят рано, отколкото късно, защото само огън ни чака. Вървете си в пламъка! А аз? Ще ида на кладата си. На кладата си! Не ще има гроб за Денетор и Фарамир. Никакъв гроб! Без вековен сън в балсамираната смърт. Ще изгорим като езическите крале в епохата, преди да дойдат кораби от Запада. Западът загива. Вървете да изгорите!

Без поздрав и поклон вестоносците изтичаха навън. Денетор се изправи и отпусна трескавата ръка на Фарамир, която бе стискал.

- Той гори, вече гори - скръбно изрече старецът. - Рухва домът на разсъдъка му. - Бавно пристъпи към Пипин и сведе поглед към него. - Сбогом! Сбогом, Перегрин, син на Паладин. Кратка бе службата ти и вече отива към края си. Освобождавам те от малкото останали минути. Върви и умри както сметнеш за добре. И с когото сметнеш за добре, дори с онзи приятел, чието безумие ти довлече тая смърт. Повикай слугите ми, после си върви. Сбогом!

- Няма да се сбогувам, господарю - отвърна Пипин и коленичи. Внезапно отново се почувствува хобит, стана и изгледа стареца в очите. - Ще те напусна, сър, защото наистина много искам да видя Гандалф. Но той не е безумец, лично аз не ще помисля за смърт, додето не го видя да се отчае от живота. Но докато си жив, не желая да ме освобождаваш от клетва и служба. А ако стигнат накрая до Крепостта, дано да съм тук, край теб, и да заслужа поне оръжието, което ми подари.

- Постъпи както желаеш, драги полуръсте - каза Денетор. - Но моят живот е

сломен. Повикай слугите ми! И той се обърна към Фарамир.

Пипин си отиде, повика слугите и те дойдоха - шест силни и красиви мъже от свитата, ала и шестимата трепереха от този зов. Но Денетор спокойно им нареди да покрият с топли завивки леглото на Фарамир и да го изнесат. Те послушно вдигнаха ложето и го измъкнаха от стаята. Крачеха бавно, за да не безпокоят болника, а Денетор ги следваше, подпрян на жезъла си; последен вървеше Пипин.

Като на погребение излязоха от Бялата кула в мрака, под надвисналия облак, озарен от мътночервени отблясъци. Бавно пресякоха широкия двор и по заповед на Денетор спряха край Сухото дърво.

Само далечната гълчава на боевете в Града нарушаваше безмълвието и всички чуваха как печално капе водата от мъртвите клони в тъмното езеро. Продължиха през портата на Крепостта и стражата ги изгледа с почуда и отчаяние. Завиха на запад и най-сетне стигнаха до една врата в задната стена на шестия пръстен. Наричаха я Фен Холен, защото беше вечно затворена, освен по време на погребение, и през нея можеха да минават само Владетелите на Града и хората с емблемата на гробниците, които се грижеха за домовете на мъртвите. Отвъд нея лъкатушен път слизаше с множество завои към теснината в сянката на Миндолуин, където се издигаха вечните покои на мъртвите крале и техните наместници.

Със страх в очите и фенер в ръцете привратникът излезе от малката къщурка, край пътя. По заповед на Владетеля той отключи вратата и безшумно я тласна назад, взеха фенера му и минаха отвъд. Мрачен бе стръмният път сред древни стени и колонади, които се мержелееха в колебливите лъчи на фенера. Бавните им стъпки отекваха, а те продължаваха да слизат, докато накрая стъпиха на Безмълвната улица между бледи куполи, пусти палати и образи на отдавна изтлели мъже; влязоха в Дома на Наместниците и оставиха товара си.

Оглеждайки се тревожно, Пипин разбра, че се намира в просторна сводеста зала, сякаш окичена с огромните сенки, които слабият фенер хвърляше по забулените стени. Напред смътно се виждаха дълга редици от мраморни маси и на всяка маса лежеше заспала фигура със скръстени ръце, с глава върху каменна възглавница. Но най-близката беше широка и гола. По знак на Денетор положиха там Фарамир и баща му един до друг и ги покриха с общ саван, сетне сведоха глави като оплаквачи пред смъртно ложе.

- Тук ще чакаме - тихо изрече Денетор. - Но не викайте балсаматори. Донесете сухи съчки, струпайте ги отвсякъде и ги залейте с масло. Щом заповядам, хвърлете факел. Изпълнявайте и не ми говорете повече. Сбогом!

- Разрешете, господарю! - каза Пипин и побягна ужасен от мъртвия дом.

„Бедният Фарамир! - помисли си той. - Трябва да намеря Гандалф. Бедният Фарамир! Дума да не става, лекарство му трябва, а не сълзи. О, къде да намеря Гандалф? Сигурно в най-голямата блъсканица и едва ли ще има време да се разправя със смъртници и безумци."

На прага се обърна към един от слугите, който бе останал да пази.

- Господарят ви не е на себе си. Бавете се! Не палете огъня, докато е жив Фарамир! Не правете нищо, докато не дойде Гандалф!

- Кой е господар на Минас Тирит? - отвърна слугата. - Владетелят Денетор или Сивия странник?

- Сивия странник, или изобщо няма господар, чини ми се - каза Пипин и хукна с

все сила нагоре по криволичещия път, мина край смаяния привратник, профуча през вратата и продължи напред, докато стигна портата на Крепостта. Часовият му подвикна и той позна гласа на Берегонд.

- Накъде тичаш, драги Перегрин?

- Търся Митрандир - отвърна Пипин.

- Спешни са заръките на Владетеля и не бива да им преча - каза Берегонд, - но кажи ми набързо, ако можеш - какво става? Накъде се запъти господарят? Току-що застъпих на пост, но чух, че минал през Затворената врата и слугите носели Фарамир подир него.

- Да - кимна Пипин, - към Безмълвната улица.

Берегонд сведе глава, за да скрие сълзите си.

- Казваха, че умирал - въздъхна той, - и ето, че е мъртъв.

- Не - каза Пипин, - още не е. Мисля, че дори и сега можем да го спасим от смъртта. Но Владетелят рухна, преди да загине Градът му. - И Той набързо разказа за странните думи и постъпки на Денетор. - Трябва незабавно да намеря Гандалф.

- Тогава трябва да слезеш към боя.

- Знам. Господарят ме освободи. Но, Берегонд, ако можеш, направи нещо, за да прекратиш ужаса.

- Владетелят не разрешава на бойците в сребристо-черни одежди да напускат поста без негова заповед, каквото и да се случи.

- Щом е тъй, избирай между заповедите и живота на Фарамир - заяви Пипин. - Колкото до заповедите, мисля, че сега имаш работа с безумец, а не с владетел. Трябва да бягам. Ще се върна, ако мога.

Той затича надолу, все по-надолу към външния град. Бягащи от пожара хора се разминаваха с него, някои съзираха одеждите му, обръщаха се и крещяха, но той не ги забелязваше. Най-сетне мина през Втората порта, зад която огромни пламъци бушуваха между стените. Ала всичко изглеждаше удивително тихо. Не се чуваше нито шум, нито бойни крясъци, нито звън на оръжие. Внезапно се раздаде страхотен вик и мощен удар отекна с глух тътнеж. Като се бореше с изблика на ужас, който разтърсваше коленете му, Пипин зави зад ъгъла към широкия площад пред Градската порта. И замръзна на място. Бе намерил Гандалф, ала отстъпи назад и се сгуши в сянката.

От полунощ насам не спираше бесният щурм. Тътнеха тъпани. От север и от юг вражески отряди един подир друг атакуваха стените. Като оживели къщи в колебливото червено зарево се задаваха грамадни зверове, *мумаци* от Харад, повлекли през поля и огньове чудовищни кули и механизми. Ала техният Капитан не се вълнуваше особено какво правят или колцина ще загинат - целта им бе само да проверят силите на защитата и да отклонят настрани гондорските бойци. Срещу Портата щеше да хвърли най-тежкия си удар. Колкото и да бе яка, изградена от желязо и стомана, охранявана с кули и бастиони от крепък камък, тя си оставаше ключ, най-слабото място сред тия високи и непристъпни стени.

По-мощно затътнаха тъпаните. Лумнаха огньове. Огромни машини запълзяха през полето и сред тях висеше чудовищен таран като, стофутово горско дърво, закачено на дебели вериги. Отдавна го бяха изковали в мрачните ковачници на Мордор и грозната му глава, изляна от черна стомана, бе оформена като дебнещ вълк; цялата бе изписана със заклинания за разруха. Наричаха го Гронд в памет

на Древния Чук на Подземния свят. Огромни зверове го влачеха, тълпи от орки търчаха наоколо, а отзад крачеха планински тролове, готови да го люшнат.

Но пред портата съпротивата още бе ожесточена и рицарите на Дол Амрот продължаваха да се отбраняват заедно с най-храбрите от гарнизона. Стрели и копия се сипеха като град, обсадни кули рухваха или внезапно лумваха като факли. От двете страни на Портата земята бе обсипана с развалини и трупове, ала нови и нови врагове приждаха като безумни.

Гронд пълзеше напред. Огънят не прихващаше опорите му, тук-там някой от огромните зверове побесняваше и хукваше да тъпче безбройната охрана от орки, ала те само отхвърляха телата от пътя и други заемаха празните места.

Гронд пълзеше напред. Бясно думкаха тъпани. Над камарите от трупове изникна чудовищна фигура - висок конник с черен плащ и качулка. Тъпчейки през телата, той бавно идеше напред - нямаше закъде да бърза. Спря се и вдигна дългия си блед меч. И тутакси непоносим страх се стовари върху защитници и нападатели, ръцете на хората увиснаха безсилно, замлъкна песента на лъковете. За миг настана тишина.

Тъпаните затътнаха, загърмяха. С широк размах Гронд се люшна на тежките си вериги. Достигна вратата. Върна се. Глух грохот изгромоля над Града като гръмотевица, прелетяла из облаците. Но железните врати и стоманените резета издържаха удара.

Тогава Черния капитан се изправи на стремената и със страховит глас изрева на някакъв забравен език мощни, ужасни слова, що ломяха сърца и камъни.

Трикратно извика. Трикратно издумтя огромният таран. И внезапно с последния удар Портата на Гондор се пропука. Разцепи се, сякаш блъсната от гръмовна магия - блесна ослепителна мълния и разбитите врати рухнаха на земята.

Повелителят на Назгулите тръгна напред. Извиси се пред пожарищата като огромна черна фигура, прераснала в необятна заплаха за отчаяните души. Напред, все напред яздеше Повелителят на Назгулите под арката, която враг не бе прекосявал до днес, и всички бягаха пред погледа му.

Всички освен един. Безмълвен и неподвижен на площада пред Портата чакаше Гандалф, яхнал Сенкогрив - Сенкогрив, който единствен сред волните коне на този свят устояваше на ужаса, без да помръдне, твърд като образ, изсечен в скалите на Рат Динен.

- Не можеш да влезеш тук - каза Гандалф и чудовищната сянка спря. - Върни се в бездната, подготвена за теб! Върни се! Проваляй се в нищото, което чака теб и твоя господар. Върви!

Черния конник отметна качулката си - и виж ти! - носеше кралска корона, ала не се виждаше глава да я крепи. Огнени светлинки блестяха между нея и мантията, раздиплена върху широките черни плещи. От невидимата уста долетя мъртвешки смях.

- Стар безумец! - изрече той. - Стар безумец! Сега е моят час. Нима не можеш да познаеш Смъртта дори като я видиш? Умри сега и проклинай напразно!

С тия думи той вдигна високо меча си и по острието пробягаха пламъци.

Гандалф не помръдна. И точно втози миг далече назад, някъде из дворовете на Града, пропя петел. Той кукуригаше пронизително и ясно, без да го е грижа за вълшебства и войни - просто приветствуваше утрото, идващо със зората в небето високо над сенките на смъртта. И сякаш в отговор, от далечните простори

долетя друга песен. Рогове, рогове, рогове. Зовът им глухо отекваше из стръмнините на мрачния Миндолуин. Мощните рогове на Севера свиреха бясно. Най-сетне Рохан пристигаше.

Глава 5

ПОХОДЪТ НА РОХИРИМИТЕ

Беше тъмно и Мери не виждаше нищо, както бе легнал на земята, омотан в одеяло, ала макар нощта да бе душна и безветрена, невидимите дървета наоколо тихо въздишаха. Надигна глава. Отново го чу - сякаш тъпани биеха глухо из гористите хълмове и планинските плата. Думтенето прекъсваше внезапно, сетне отново подхващаше на друго място - ту по-близко, ту по-далече. Мери се запита дали и стражата го чува. Не можеше да ги види, но знаеше, че наоколо са отрядите на Рохиримите. Усещаше мириса на конете в мрака, чуваше как се въртят и тихо потропват с копита по килима от борови иглички. Армията бе спряла на стан в боровите гори, струпани около сигналния връх Ейленах - висок хълм, издигнат над Друаданския лес, край който минаваше широкият път през Източен Анориен. Колкото и да бе изморен, Мери не можеше да заспи. Вече четири дни препускаше и неспирно прииждащият здрач бавно бе натежал в сърцето му. Започваше да се пита трябвало ли е толкова да настоява да дойде, когато имаше всячески поводи и дори заповед на господаря си да остане в Едорас. Питаше се също дали старият крал знае, че е нарушил заповедта и дали се гневи. Може би не. Изглежда, имаше някакво споразумение между Храброшлем и Елфошлем, маршалът, който командуваше техния *еоред.* Той и хората му не обръщаха внимание на Мери и се правеха, че не чуват, щом заговореше. Все едно, че беше торба от багажа на Храброшлем. А младежът не беше весел спътник - не разговаряше с никого. Мери се чувствуваше дребен, нежелан и самотен. Дошло бе времето на тревогата и над армията надвисваше опасност. По-малко от един ден път ги делеше от външните стени на Минас Тирит, обграждащи градските поля. Напред потеглиха съгледвачи. Някои не се завърнаха. Други долетяха назад с вестта, че пътят е затворен. Вражески пълчища лагеруваха край него на три мили западно от Амон Дин, част от тях вече напредваше по шосето и беше само на три левги оттук. Из горите и полята край пътя вилнееха орки. Кралят и Еомер се съвещаваха в нощните часове.

Мери бе закопнял да побъбри с някого и си мислеше за Пипин. Но това само усилваше безпокойството му. Горкият Пипин, затворен в огромния каменен град, самотен и уплашен. Ех, защо Мери не беше снажен Конник като Еомер, та да засвири с рог или да даде някакъв сигнал и да препусне на помощ! Седна и се заслуша в тъпаните, които биеха отново и много по-близо. След малко чу разговор на тихи гласове и зърна сред дърветата мътните светлинки на прикрити фенери. Наоколо хората неуверено се раздвижваха из мрака.

Една снажна фигура се извиси отгоре и се препъна в него, ругаейки дървесните корени. Позна гласа на маршала Елфошлем.

- Не съм корен, сър - обади се той, - нито торба, а болезнено подритнат хобит.

Най-малкото извинение ще бъде да ми кажете какво се готви.

- Какво ти готвене, на крака не можем да стоим в тоя дяволски мрак - отвърна Елфошлем. - Но господарят е заръчал да се приготвим - може да получим заповед за внезапен поход.

- Да не би врагът да наближава? - тревожно запита Мери. - Негови ли са тъпаните? Никой не им обръща внимание и взех да си мисля, че ми се причува.

- Не, не - каза Елфошлем, - врагът е на пътя, а не из хълмовете. Чуваш Возите, Дивите Горяни - тъй разговарят отдалече. Казват, че още бродели из Друаданския лес. Били потомци на древни племена и живеели разпокъсано и тайно, диви и боязливи като зверове. Те не воюват с Гондор и Пределите, но сега ги тревожи мракът и идването на орките - боят се да не би да се завърнат Мрачните години, както изглежда. Да се радваме, че не ни нападат - чувал съм, че имали отровни стрели и познавали горите като никой друг. Но те предложиха помощ на Теоден. В момента водят един от вождовете им при краля. Ей там, дето се движат светлините. Събирай си багажа, драги Торбалане!

И той изчезна в сенките.

Тия приказки за диви племена и отровни стрели не бяха по вкуса на Мери, но и без тях го бе налегнала непоносима тревога. Очакването беше мъчително. Жадуваше да разбере какво ще се случи. Изправи се и след малко предпазливо се запромъква подир последния фенер, преди да е изчезнал сред дърветата.

Скоро се озова на поляна, където под едно голямо дърво бе разпъната малката палатка на краля. На един клон бе закачен прикрит отгоре фенер и под него светлееше бледожълтеникав кръг. Там бяха седнали Теоден и Еомер, а срещу тях на земята седеше странен тантурест мъж, съсухрен като древен камък. Рядката му брада стърчеше на неравни фъндъци по възловатата челюст като стар мъх. Беше късокрак, с дъбели ръце и яко, набито туловище, а вместо дрехи носеше само стиска трева около кръста. Мери усети, че вече го е виждал някъде, и изведнъж си спомни Пукелите от Черноден. Сега един от тия древни образи оживяваше или пък бе дошъл техен пряк потомък, свързан през безчетните години с моделите, изкопирани от забравените майстори в стари времена.

Докато Мери се промъкваше напред, настана мълчание, сетне Дивия човек заговори, изглежда, в отговор на някакъв въпрос. Гласът му беше нисък и гърлен, ала за изненада на Мери той говореше на Общия език, макар и колебливо, като го примесваше с варварски слова.

- Не, татко на Конниците - изрече той, - ние не воюва. На лов само ходи. Убива *горгуни* в горите, мрази орките. И ти мрази *горгуните.* Ние помага както може. Диви хора има дълги уши и дълги очи, знае всички пътеки. Диви хора живее тук преди Каменни къщи, преди Високи хора идва от Водата.

- Но ние търсим помощ за битката - каза Еомер. - Как ще ни помогне твоят народ?

- Носи новини - отвърна Дивия човек. - Ние гледа от хълмове. Ние катери по големи планини и гледа надолу. Камен град затворен. Огън гори там навън, сега и вътре влязъл. Ти иска там да стигне? Тогава трябва да бърза. Ама *горгуни* и хора отдалеч - той размаха на изток късата си, възлеста ръка - седи на конски път. Страшно много, повече от Конници.

- Откъде знаеш? - запита Еомер.

Плоското лице и тъмните очи на стареца оставаха безизразни, но в гласа му

нахлу обида.

- Диви хора - диви, волни, ама не деца - отговори той. - Аз голям вожд Ган-бури-Ган. Аз брои много неща - звезди на небе, листа на дърво, хора в тъмното. Ти има двайсет двайсетици на две ръце и още една. Те има повече. Голяма битка и кой победи? А още много броди около стени на Каменни къщи.

- Уви, словата му са проницателни - каза Теоден. - А и съгледвачите ни известяват, че са преградили пътя с вълчи ями. Не можем да ги отблъснем с ненадейна атака.

- И все пак бързината е жизнено важна - каза Еомер. - Мундбург е в пламъци!

- Остави Ган-бури-Ган да свърши - прекъсна го Дивия човек. - Много пътища знае той. Ще води вас по път, дето няма ями, не скита *горгун,* само Диви хора и зверове. Много пътища изградени кога народ от каменни къщи бил силен. Те рязали хълмове както ловец реже месо от плячка. Диви хора мислил те яде камък на трапеза. Някога те ходил с големи каруци от Друадан чак до Римон. Вече не ходи. Път забравен, но Диви хора помни. По хълм и зад хълм крие той под трева и дървета там, отвъд Римон, надолу към Дин и накрай връща при път на Конни хора. Диви хора покаже на вас тоя път. Тогава вие убива *горгуни* и прогони лоша тъмнотия с лъскаво желязо, а Диви хора може връща да спи в диви гори.

Еомер и кралят заговориха помежду си на своя език. След малко Теоден се обърна към Дивия човек.

- Ще приемем предложението ти. Дори да ни чакат вражески пълчища, що от туй? Рухне ли Каменният град, за нас няма връщане. Спасим ли го, тогава орките сами ще попаднат в капан. Ако си ни верен, Ган-бури-Ган, ще те надарим богато и ще спечелиш вечната дружба на Пределите.

- Мъртви хора не става приятел на живи и дарове не дава - отвърна Дивия човек. - Но ако оживееш подир Мрака, тогава оставяй на мира Диви хора из горите и вече не гони тях като зверове. Ган-бури-Ган няма води в капан. Той сам тръгне с баща на конни хора и ако води лошо, ти го убивай.

- Тъй да бъде! - каза Теоден.

- Колко време ще ни трябва, за да заобиколим врага и да се върнем на пътя? - запита Еомер. - Щом ще ни водиш, трябва да се движим със скоростта на пешеходец, а и предполагам, че пътят е тесен.

- Диви хора бързо ходи - каза Ган. - Ей там, в Камен проход - той махна с ръка на юг - път широк колкото четири коня, ама стеснява в начало и край. Див човек може стигне до Дин от зора до залез.

- Значи трябва да смятаме седем часа за челните отряди и десет за останалите - каза Еомер. - Непредвидени пречки могат да ни забавят и ако цялата армия се разтегли, дълго ще се бавим, докато я подредим отвъд хълмовете. Кое време е сега?

- Кой знае? - отвърна Теоден. - Наоколо е вечна нощ.

- Наоколо мрак, ама не вечна нощ - обади се Ган. - Кога Слънце идва, ние я усеща, макар и скрита. Тя вече изкачва по Източни планини.

- Тогава да тръгваме час по-скоро - каза Еомер. - Дори и тъй, едва ли ще успеем днес да помогнем на Гондор.

Без повече да се бави, Мери се изниза и зачака командата за поход. Оставаше последният преход преди битката. Не вярваше мнозина да оцелеят. Ала си спомняше за Пипин и пламъците в Минас Тирит и прогонваше ужаса от сърцето си.

Този ден всичко мина добре - не се мярна нито един от враговете, които ги дебнеха напред. Дивите хора ги бяха оградили с бдителни ловци, та нито орк, нито скитащ съгледвач да не узнае за движението из хълмовете. Колкото по-близо идваха до обсадения град, толкова повече помръкваше денят и Конниците отминаваха като дълги върволици от сенки на хора и коне. Начело на всеки отряд вървеше див горянин; старият Ган крачеше до краля. Бяха потеглили по-бавно, отколкото се надяваха, защото Конниците изгубиха време, докато се движеха пеша и водеха конете си, търсейки пътеки през гъсто обраслите хребети зад бивака и надолу, към потайния Камен проход. Едва късно следобед челните отряди стигнаха до обширни сиви гъсталаци, които се простираха отвъд източния склон на Амон Дин и закриваха широк пролом сред хълмистата верига, водещ право на изток, от Нар дол до Дин. В древни времена по пролома бе минавал коларски път към главното шосе през Анориен, но вече от дълги поколения дърветата го бяха покорили и пътят бе изчезнал, разбит и погребан под листата на безбройни години. Ала гъсталаците предлагаха на Конниците последната надежда за прикритие, преди да препуснат на бой; оттатък се простираше пътят и долината на Андуин, а на изток и на юг склоновете бяха скалисти и голи, сгърчените хълмове набираха сили и издигаха бастион над бастион към огромния масив на Миндолуин.

Челният отряд спря. Колоните се изнизваха от Камен проход, разпръскваха се и заемаха места за лагеруване под сивите дървета. Кралят свика командирите на съвет. Еомер прати съгледвачи да разузнаят пътя, но старият Ган поклати глава.

- Няма смисъл пращаш Конни хора - каза той. - Диви хора вече видели каквото може да се види в лош въздух. Те скоро идва и говори на мен тук.

Командирите се събраха: тогава от гъсталака предпазливо се измъкнаха нови тантурести пукели, толкова подобни на стария Ган, че Мери едва можеше да ги различи. Те заговориха със стария Ган на странния си гърлен език. След малко той се обърна към краля.

- Диви хора казва много неща. Първо, бъди бдителен! Още много хора лагерува отвъд Дин, на един час ходене нататък. - Той размаха ръка на запад към черния хълм. - Но никой не мярка оттук до нови стени на Каменен народ. Стени вече не стоят - *горгун* съборил тях със земна гръмотевица и тояги от черно желязо. Те непредпазливи и не оглежда наоколо. Мисли техни приятели пази всички пътища!

При тия думи старият Ган издаде чудноват бълбукащ звук, сякаш се смееше.

- Добри вести! - възкликна Еомер. - Дори сред тоя мрак отново просветна надежда. Хитрините на Врага често се обръщат против него. Проклетият мрак ни беше закрила. Ето че в трескавата си жажда да съсипят Гондор и да не оставят камък върху камък, орките сами предотвратиха онова, от което най-много се боях. Трудно бихме превзели външната стена. А сега ще можем да профучим през проломите... ако се доберем до тях. - Още веднъж ти благодаря, Ган-бури-Ган, царю на горите - каза Теоден. - Дано съдбата те възнагради за вестите и доброто водачество!

- Убий *горгун!* Убий орки! Няма по-сладки думи за диви хора - отвърна Ган. - Прогонвай лош въздух и тъмнина с лъскаво желязо!

- Тъкмо затуй сме препуснали отдалеч - каза кралят - и ще се помъчим да го сторим. Но само утрешният ден ще покаже дали ще успеем.

Ган-бури-Ган приклекна и в прощален жест докосна земята с костеливото си чело. Сетне се изправи, сякаш готов да си тръгне. Но внезапно застина, вдигнал

поглед нагоре като изненадан горски звяр, душещ непознат полъх. В очите му проблесна светлина.

- Вятърът се променя! - викна той и в следващия миг като по вълшебство изчезна в сумрака заедно със спътниците си и Роханските конници вече никога не ги видяха. Не след дълго далече на изток неясно затътнаха тъпани. Ала в цялата армия ни едно сърце не се сви от боязън, че Дивите хора могат да им изменят, макар да изглеждаха странни и грозни.

- Нататък нямаме нужда от водач - каза Елфошлем. - Мнозина конници от армията са яздили до Мундбург в мирните дни. Аз също. Като стигнем до пътя, той ще завие на юг и ще продължи седем левги, докато стигне стената около градските поля. Почти навсякъде го обграждат ливади. По тази отсечка Гондорските вестоносци винаги разчитат на най-голямата си скорост. Ще можем да яздим бързо и без много шум.

- Люта битка ни чака и ще се нуждаем от цялата си сила - каза Еомер. - Затуй предлагам да си починем сега и да потеглим през нощта, та да стигнем в полята утре, когато ще е най-светло, ако господарят не реши другояче.

Кралят се съгласи и командирите си тръгнаха. Но скоро Елфошлем се завърна.

- Съгледвачите известиха, че из равнината пред сивата гора не са открили нищо, господарю - каза той, - освен двама мъже - двама мъртви мъже и труповете на конете им.

- Е? - запита Еомер. - Какво от това?

- Ето какво, господарю: това били гондорски вестоносци, единият може да е бил Хиргон. Във всеки случаи десницата му още стискала Червената стрела, но главата му била отсечена. И друго - по всичко личи, че преди да загинат, са бягали *на запад.* Аз го разбирам така: на връщане са заварили врага отвъд външната стена или поне пред нея - а това е било преди две нощи, ако не са изменили на навика си да сменят конете на всеки пост. Не е имало начин да стигнат до Града и те са поели назад.

- Уви! - въздъхна Теоден. - Значи Денетор не е узнал за нашия поход и вече е изгубил надеждата да дойдем.

- *Бедата не чака, но по-добре късно, отколкото никога* - каза Еомер. - Дано днес старата поговорка се окаже по-вярна от когато и да било, откак е проговорил човешкият език.

Беше нощ. Роханската армия безшумно се движеше от двете страни на пътя. Дотук той се виеше в полите на Миндолуин, но сега рязко завиваше на юг. Почти право пред тях в далечината под черното небе тръпнеше алено зарево и склоновете на могъщите планини мрачно се извисяваха пред него. Наближаваха стените на Пеленор, ала денят още не бе настъпил.

Кралят яздеше в средата на челния отряд, обкръжен от свитата си. Следваше го *еоредът* на Елфошлем. Мери забеляза, че Храброшлем е напуснал мястото си и постепенно се промъква напред в мрака. Не след дълго вече яздеше непосредствено зад кралската стража. Изведнъж спряха. Мери чу отпред тихи гласове. Завръщаха се конни разузнавачи, които бяха избързали почти до стената. Сега идваха при краля.

- Навсякъде има пожарища, господарю - каза един от тях. - Градът е обгърнат от пламъци и полята са пълни с врагове. Но изглежда, че всички отиват към щурма.

Доколкото можахме да преценим, на външната стена са останали малцина и заети да рушат, не обръщат внимание на нищо друго.

- Спомняш ли си словата на Дивия човек, господарю? - обади се друг. - В мирни дни аз живея из волната степ, Видфара се казвам и също умея да чета вестите на вятъра. Той вече се променя. Иде полъх от Юга, макар и слаб, из него се носи морски дъх. Утрото ще ни донесе нещо ново. Зората ще изгрее над пушеците, когато минеш през стената.

- Ако говориш истината, Видфара, дано те чакат блажени години подир днешния ден! - каза кралят. Сетне се обърна към най-близките от свитата си и заговори с тъй ясен глас, че го чуха мнозина от бойците на първия *еоред.* - Дойде часът, Конници на Пределите, чада Еорлови! Враг и огън ви чака, родният дом е далеч. Ала макар да се биете из чужди поля, славата, завоювана тук, ще е ваша навеки. Клетва сте дали - сега я изпълнете пред владетел, родина и верни другари!

Бойците удариха с копия по щитовете.

- Еомер, сине мой! - продължи Теоден. - Води първия *еоред* в центъра, зад кралското знаме. Елфошлем, насочи отряда си надясно, щом минем стената. А Гримболд ще поведе своя наляво. Другите отряди да следват челните три както могат. Удряйте всяко вражеско сборище. Други планове не можем да кроим, защото още не знаем какво ни чака на полесражението. А сега напред и не се бойте от мрака!

Челният отряд препусна доколкото му позволяваше мракът, който още бе непрогледен въпреки предсказанията на Видфара. Мери яздеше зад Храброшлем, вкопчен в него с лявата ръка, а с другата се мъчеше да разхлаби меча в ножницата. Сега усещаше горчивата истина в думите на стария крал: *що би сторил в битката, Мериадок?* „Само това - помисли си той, - да преча на един конник и да се надявам, че ще се удържа в седлото, та да не ме стъпчат препускащи копита!"

Вече нямаше и левга до мястото, където някога се издигаше външната стена. Скоро я наближиха - прекалено скоро според Мери. Избухнаха диви крясъци, задрънча оръжие, но това бе за кратко. Малцината орки, заети да рушат стените, бяха смаяни и бързо паднаха под меча или се спасиха с бягство. Пред руините на северната порта кралят отново спря. Първият еоред наближи отзад и го обгърна от всички страни. Храброшлем се придържаше край краля, макар че отрядът на Елфошлем оставаше далече надясно. Хората на Гримболд завиха на изток и минаха през широк пролом в стената.

Мери надникна иззад гърба на Храброшлем. В далечината, може би на десетина мили напред, бушуваше огромен пожар, но на по-малко от левга между него и Конниците се виеше широк огнен полукръг. Почти нищо друго не се различаваше из мрачната равнина и засега Мери не забелязваше надежда да зазори, нито пък усещаше вятър, бил той стар или нов.

Роханската армия безшумно пое през полята на Гондор, нахлувайки бавно, но неумолимо като мощен прилив през проломите в стената, смятана някога за сигурна защита. Но мисълта и волята на Черния капитан се впиваха изцяло в загиващия град и още не бяха пристигнали вестоносци да го предупредят, че в плановете му има грешка.

След малко кралят отклони хората си на изток, за да минат между крайните ниви и огньовете на обсадата. Все още никой не ги спираше и Теоден задържаше

сигнала. Най-после отново спря. Градът вече бе наблизо. Сред мириса на пожарища из въздуха се носеше сянката на смъртта. Конете бяха неспокойни. Ала кралят седеше неподвижно на Снежногрив, загледан към гибелта на Минас Тирит, сякаш внезапно го бе обзела тревога или страх. Като че старостта го бе смалила и укротила. Мери на свой ред усети непоносимата тежест на ужас и съмнение. Сърцето му биеше бавно. Колебливото време сякаш бе застинало в равновесие. Късно идваха! Късно се оказваше по-лошо, отколкото никога! Навярно Теоден щеше да се изплаши, да преклони старческа глава, да се обърне и да потърси убежище сред хълмовете.

И изведнъж Мери най-сетне усети, че вече няма съмнение - промяната бе настъпила. Вятърът вееше в лицето му! Мъждукаше зора. Далече, далече на юг смътно се виждаха облаци - сиви провлечени грамади, понесени през небосвода. Отвъд тях се разгаряше утро.

Но в същия миг избухна ослепителна светлина, сякаш мълния бе ударила пред Града. За една безкрайна секунда крепостта отчетливо се възправи на хоризонта в бяло и черно, високата кула блесна като игла, сетне мракът отново се склопи и над полята затътна мощен гръм.

При този звук прегърбеният силует на краля изведнъж трепна и се изправи. Отново бе снажен и горделив, надигна се на стремената и гръмко се провикна с ясен глас, какъвто до днес не бе излитал от устните на простосмъртен мъж:

На крак, о, Конници на Теоден!
Бедата иде с огън и погибел!
Политат копия и щит се цепи!
За меча иде ден - червен, пред изгрев!
Напред, напред! Летете към Гондор!

С тия думи той грабна рога на своя знаменосец Гутлаф и засвири тъй мощно, че го разцепи на две. Тутакси роговете на цялата армия запяха в един глас и песента на Рохан избухна над полето като буря, отекваща гръмовно в планините.

Напред, напред! Летете към Гондор!

Изведнъж кралят подвикна на Снежногрив и конят се хвърли напред. Зад него се люшна по вятъра Флага с бял кон на зелено поле, ала той го изпревари. Отзад тътнеха с копита конниците от свитата, но той си оставаше начело. Еомер препускаше и лудия бяг развяваше бялата опашка на шлема му, челната колона на първия *еоред* ревеше като пенлив прибой, ала никой не можеше да догони Теоден. Сякаш го бе обзело безумие или бойната ярост на прадедите вливаше нов огън в жилите му и той се носеше със Снежногрив като древен бог, както Ороме Велики, летял в младините на света към битката на Валарите. Платненото покривало се смъкна от златния му щит - и гледай ти! - щитът засия като слънце и тревата лумна в зелени пламъци под белите нозе на жребеца. Утро идеше, утро и морски вятър, мракът отстъпи, пълчищата на Мордор запищяха и ужас ги обзе, те бягаха и умираха, а гневни копита тъпчеха по тях. И тогава над цялата роханска армия избухна песен. Те пееха и косяха врага, опиянени от боя, и прекрасната, страховита песен летеше все напред към Града.

ГЛАВА 6

БИТКАТА НА ПЕЛЕНОРСКИТЕ ПОЛЯ

Но не оркски главатар, не разбойник водеше щурма срещу Гондор. Мракът се разкъсваше ненавреме, далеч преди часа, определен от господаря му. Засега съдбата му изменяше и светът се обръщаше против него, тъкмо когато протягаше ръка да я сграбчи, победата се изплъзваше от ноктите му. Ала ръката му бе дълга. Все още командуваше, все още обладаваше огромна сила. Крал, Дух на Пръстена, Повелител на Назгулите, владеещ не едно оръжие. Той напусна Портата и изчезна.

Теоден крал от Пределите бе достигнал пътя от Портата към Реката и зави към Града, до който оставаше по-малко от миля. Търсейки нови врагове, той позабави ход, рицарите го застигнаха и Храброшлем беше сред тях. Отсреща, край стената, хората на Елфошлем бяха нахлули сред обсадните машини и сечаха, мушкаха, изблъскваха врага в огнените ями. Бяха прелетели почти през цялата северна половина на Пеленор и зад тях горяха лагери, орки бягаха към Реката като стада пред ловеца, а Рохиримите препускаха сред тях накъдето си искат. Но още не бяха разкъсали обсадата, не бяха овладели Портата.

Вражески пълчища се тълпяха пред нея, а из другата половина на равнината имаше нови армии. Основните сили на Харадримите бяха южно от пътя и конниците им се сбираха около знамето на своя главатар. А той погледна напред и сред разгарящата се зора забеляза флага на краля, избързал далече в боя само с неколцина придружители. Люта злоба го изпълни, той изкрещя и като развя знамето с черна змия на ален фон, препусна против белия кон на зелено поле. Подир него се втурнаха огромни тълпи и ятаганите на Южняците излетяха от ножниците като падащи звезди.

Тогава Теоден го зърна и вместо да изчака набега му, подвикна на Снежногрив и стремглаво връхлетя насреща. С оглушителен трясък се сблъскаха. Но по-буйно кипеше бялата ярост на Северняците, по-майсторски владееха те страшните си копия. Малцина бяха, ала профучаха покрай Южняците като горски пожар. Сред най-лютата, битка летеше Теоден, син на Тенгел, и копието му се разтресе, когато повали главатаря им. Пришпори напред, към знамето, мечът му изсвистя и посече дръжка и знаменосец, черната змия се сгромоляса. Оцелялата вражеска конница обърна гръб и побягна надалеч.

Но гледай ти! Сред славата на краля златният му щит изведнъж помръкна. Младото утро изгасна в небето. Наоколо падна тъма. Конете заритаха, зацвилиха. Излетели от седлата мъже се търкаляха по земята.

- Към мен! Към мен! - викна Теоден. - Насам, Еорлинги! Не бойте се от мрака!

Ала обезумял от ужас, Снежногрив се изправи на задни крака, сякаш се бореше с въздуха, и със страшен писък се стовари на хълбок. Беше го пронизало черно копие. Кралят падна под него.

Огромната сянка се спусна като връхлитащ облак. И всички съзряха, че това е крилата твар - може би птица, ала невиждана по размери, при това гола, без пух

или пера, а мощните криле приличаха на кожеста мрежа между костеливите пръсти; от нея се носеше непоносима смрад. Навярно бе създание на древния свят, чийто род доживяваше сетните си дни из забравени хладни планини под Луната и в гнусно гнездо бе излюпил това последно изчадие на злото. А Мрачният владетел го бе взел и отхранил със скверни отрови, докато израсне неимоверно над всички крилати създания, а сетне го бе пратил да носи слугата му. Надолу, надолу се спусна то, сгъна мрежести криле, нададе грак и кацна върху трупа на Снежногрив, забило нокти в него и проточило дълга гола шия.

Върху му седеше огромна и заплашителна фигура в черна мантия. Стоманена корона носеше, ала между нея и одеждите не се виждаше нищо освен смъртоносния блясък на очите - това бе Повелителят на Назгулите. Преди да се разсее мракът, той бе повикал крилатата твар и бе излетял, а сега се завръщаше да донесе гибел, да превърне надеждата в отчаяние и победата в смърт. В ръката си стискаше грамаден черен боздуган.

Но Теоден не бе изоставен от всички. Рицарите от свитата му лежаха посечени наоколо или пък безумието, овладяло конете им, бе ги отнесло надалеч. Ала един бе останал - младият Храброшлем, верен и безстрашен, той ридаеше, защото бе обичал като баща стария крал. А зад гърба му Мери бе минал невредим през цялата атака чак додето долетя Сянката, после ужасеният Вихрогон ги бе хвърлил и сега диво препускаше из равнината. Заслепен и изнемощял от уплаха, Мери пълзеше на четири крака като замаяно животно.

- Кралски боецо! Кралски боецо! - крещеше сърцето му. - Трябва да останеш до него. Като баща ще ми бъдеш, нали тъй каза.

Но волята му не се подчиняваше и тялото му трепереше. Не смееше да отвори очи и да погледне нагоре.

Ненадейно сред чернилката, обвила съзнанието му, сякаш дочу гласа на Храброшлем, ала сега този глас звучеше странно, напомняше нечии познати слова.

- Махни се, скверен дуимерлайк, повелител на лешоядите! Остави мъртвия в покой!

Леден глас му отвърна:

- Не заставай между Назгула и плячката му! Инак не ще те убие, когато ти дойде редът. Ще те отнесе надалеч, в дома на страданията отвъд мрака, където мъчители ще разкъсат плътта ти, а изнуреното съзнание ще оставят голо пред Окото без клепачи.

Звънлив меч излетя от ножницата.

- Прави каквото щеш, но ако мога, ще ти попреча.

- Да ми попречиш? Безумецо! Не ще ме спре мъж простосмъртен!

И тогава Мери чу най-странния от всички звуци в този час. Храброшлем сякаш се разсмя и ясният му глас зазвънтя като стомана.

- Но аз не съм мъж простосмъртен! Жена стои пред теб. Еовин съм, щерка на Еомунд. Застанал си между мен и моя повелител и сродник. Махни се, ако не си безсмъртен! Все едно дали си жив или пришълец от гроба, ще те посека, щом го докоснеш.

Крилатата твар изпищя срещу нея, ала Духът на призрака не отговори, а замълча, сякаш обзет от внезапно съмнение. Изумлението за миг прокуди страха на Мери. Той отвори очи и чернилката се разсея. Огромният звяр бе кацнал на

няколко крачки от него и наоколо му тегнеше мрак, ала отгоре като сянка на отчаянието се извисяваше Повелителят на Назгулите. Малко наляво, с лице срещу тях, стоеше онази, която бе наричал Храброшлем. Но шлемът, потулил тайната, сега бе паднал и русата коса волно блестеше по раменете й като бледо злато. Морскосивите й очи бяха студени и зли, ала по бузите се стичаха сълзи. Стиснала меч в десницата, тя надигна щита срещу ужаса, излитащ от очите на врага.

Тя бе Еовин и в същото време Храброшлем. В спомените на Мери се мярна лицето, което бе зърнал, преди да напуснат Черноден - лице на човек, който вече няма надежда и дири смъртта. Жал и безкрайно изумление изпълниха сърцето му и внезапно се пробуди бавно пламващата храброст на неговия род. Той сви юмрук. Тя не биваше да загине - тъй красива, тъй отчаяна! Или поне нямаше да загине сама, без подкрепа.

Лицето на врага не гледаше към него, но той не смееше да помръдне от страх да не привлече мъртвешкия взор. Бавно, бавно запълзя настрани, но вторачен със съмнение и злоба в жената пред себе си, Черния капитан не го забелязваше, все едно, че бе червей в калта.

Внезапно огромният звяр плесна с грозните си криле и откъм тях долетя скверен вихър. Отново рипна във въздуха, сетне с крясък налетя над Еовин, удряйки с човка и нокти.

Тя не трепна - девойка от рода на Рохиримите, кралска рожба, стройна и яка като стоманен меч, прекрасна и страховита. Бързо замахна с изкусен и смъртоносен удар. Разсече проточената шия и главата отхвръкна като камък. Сетне отскочи назад, а чудовищната твар рухна поразена и необятните разперени криле се сбръчкаха на земята и с гибелта й, сянката изчезна. Светлина обля Еовин и косата й засия в изгрева.

От разрухата се възправи Черния конник, надвисна над нея висок и заплашителен. С ненавистен крясък, впиващ в ушите отровно жило, той стовари боздугана си. Щитът й се пръсна на парчета, ръката се пречупи, тя падна на колене. Той се приведе над нея като облак и очите му заблестяха; вдигна боздугана за смъртен удар.

Ала внезапно и той се стовари напред с вик на люта болка и отклоненият удар разтърси земята. Мечът на Мери го бе пронизал изотзад, като проряза черната мантия, мина под ризницата и разкъса сухожилието зад могъщото коляно.

- Еовин! Еовин! - изкрещя Мери.

С последни усилия тя мъчително се изправи на нозе и заби меча си между короната и мантията над склонените пред нея огромни плещи. Мечът се пръсна на искрящи отломки. Короната се търкулна със звън. Еовин рухна върху поваления враг. Но виж ти! Мантия и ризница бяха празни. Лежаха на земята безформени, разкъсани и смачкани; крясък се надигна из трупнещия въздух и заглъхна по вятъра с пронизителен вой. Безплътният тънък глас замря, тишината го погълна и вече никога не отекна на този свят.

Мериадок хобитът стоеше сред труповете и мигаше като бухал на светло - сълзите го заслепяваха, като през мъгла виждаше прекрасната коса на проснатата неподвижно Еовин, гледаше лицето на краля, повален в славния си час. В агонията Снежногрив се бе търкулнал настрани, ала преди това бе донесъл гибелта на господаря си.

Мери се приведе и вдигна ръката му да я целуне. О, чудо! Теоден отвори

ясните си очи и заговори спокойно, макар и с усилие.

- Сбогом, скъпи ми холбитла! - изрече той. - Тялото ми е смазано. Отивам при дедите си. Не ще се срамувам в славния им отряд. Аз посякох черната змия. Мрачно утро, радостен ден и златен залез!

Мери нямаше сили да отговори и отново зарида.

- Прости ми, господарю - промълви той най-сетне, - че наруших заповедта ти, а не можах да ти помогна с нищо, освен да плача на раздяла.

Старият крал се усмихна.

- Не скърби! Прощавам. Не се отблъсква благородно сърце. Сега бъди благословен и живей, а седнеш ли спокойно с лулата си, мисли за мен! Вече не ще изпълня обещанието си да седна с теб в Медуселд и да послушам премъдрите ти разкази за треви и билки. - Той затвори очи и Мери склони чело. След малко отново заговори: - Къде е Еомер? Взорът ми помръква, а искам да го видя, преди да си отида. След мен той трябва да стане крал. Бих искал да пратя вест и на Еовин. Тя... тя не искаше да я изоставям, а сега вече няма да я видя милата, по-мила от щерка.

- Господарю, господарю - избъбри Мери на пресекулки, - тя е...

Но в този миг отекна мощен рев и от всички страни засвириха рогове и тръби. Мери се озърна. Беше забравил войната и целия свят, струваше му се, че са минали часове, откакто кралят препусна към гибелта си, макар всъщност да бяха само минути. Но сега видя, че ги грози заплахата да попаднат насред многохилядното сражение, което скоро щеше да избухне. Нови вражески сили бързаха нагоре по пътя откъм Реката, от подножието на стените се задаваха моргулските легиони, откъм южните поля идеше харадската пехота, предвождана от конници, а зад тях се извисяваха кули върху чудовищните гърбове на *мумаците.* Ала от севера белият шлем на Еомер водеше мощната колона на Рохиримите, които отново бе събрал под своя команда, а през Портата се задаваше цялата армия на Града, сребърният лебед на Дол Амрот се вееше над колесниците, подгонили врага.

За миг през ума на Мери прелетя мисъл: „Къде е Гандалф? Няма ли го? Не можеше ли да спаси краля и Еовин?" Но в това време долетя Еомер, а подир него препускаха оцелелите рицари от свитата, които бяха овладели конете си. Смаяно изгледаха те проснатия леш на гнусния звяр, а конете им не посмяха да го доближат. Ала Еомер скочи от седлото и го обзеха скръб и отчаяние, когато безмълвно застана до краля.

Един от рицарите пое знамето от ръката на загиналия знаменосец Гутлаф и го издигна високо. Теоден бавно отвори очи. Като видя знамето, направи знак да го подадат на Еомер.

- Привет на теб, кралю на Пределите! - промълви той. - Препускай към победа! Предай на Еовин последно сбогом!

И той издъхна, без да знае, че Еовин лежи край него. А бойците наоколо заридаха с викове: „Теоден крал! Теоден крал!".

Но Еомер им каза:

Скръбта смирете! Славен мъж загина
с достойна смърт. Щом вдигнеме могила,
жените ще ридаят. Бой ни чака!

Ала и той ридаеше, изричайки тия думи.

- Нека рицарите останат тук - заръча той - и с почести да отнесат тялото му от бойното поле, та да не го прегази битката! Да, отнесете и всички кралски бойци, паднали тук.

Той се загледа към мъртвите, като си припомняше имената им. И изведнъж разпозна сестра си Еовин, просната сред тях. За миг застина като човек, пронизан от стрела насред крясък, лицето му мъртвешки пребледня и хладен гняв задави гласа му. Обзе го безумие.

- Еовин, Еовин! - провикна се той най-после. - Еовин, как се озова тук? Лудост ли е това, безумие ли? Смърт, смърт, смърт! Смърт е дошла за всички ни!

И без да мисли, без да чака идването на бойците от Града, той препусна стремглаво към челните редици на многохилядната армия, изсвири с рог и гръмогласно заповяда да атакуват. Над полята зазвъня зовът на ясния му глас:

- Смърт! Препускайте, препускайте към гибелта и края на света!

С тия думи армията пое напред. Но Рохиримите вече не пееха. *Смърт!* - крещяха те в един гръмовен и страховит глас и набирайки скорост като мощен прилив, битката профуча край падналия крал и отмина с рев на юг.

А Мериадок хобитът все тъй стоеше, мигаше през сълзи и никой не го заговори, всъщност не го и забелязваха. Той избърса сълзите, наведе се да вдигне подарения от Еовин зелен щит и го метна на гръб. После се озърна за изтървания меч; откакто нанесе удара си, десницата му бе изтръпнала и сега владееше само лявата си ръка. Чудо! Оръжието му се търкаляше наблизо, ала острието димеше като сух клон сред жарава: пред очите му стоманата се сгърчи, смали се и изгоря.

Тъй изчезна мечът от Могилните ридове, изкован в Задмория. Но с каква радост биха узнали съдбата му ония, що дълго го бяха ковали в Северното кралство през древната епоха, когато Дунеданците бяха млади и техен пръв враг бе Ангмарското кралство с неговия властелин-магьосник. Дори и в по-мощни ръце никое друго острие не би нанесло на подобен враг тъй люта рана, разсичайки неживата му плът и унищожавайки заклинанията, що свързваха невидимите сухожилия в една обща воля.

Неколцина мъже вдигнаха краля и от плащове и пречупени копия направиха носилка за сетния му път към Града, други внимателно поеха Еовин и я понесоха подир него. Но засега не можеха да отнесат бойците от кралската свита - седмина рицари бяха загинали тук начело с командира си Деорвине. Положиха ги настрани от враговете и гнусния звяр, после забиха наоколо копия. А когато всичко свърши, завърнаха се и изгориха на клада трупа на чудовището, ала за Снежногрив издълбаха гроб и положиха отгоре камък с изсечен надпис на езиците на Гондор и Пределите:

Достойно служи той, дорде бе жив,
но смърт в смъртта донесе Снежногрив.

Никога не повехна тревата над гроба на Снежногрив, но там, където изгориха звяра, земята завинаги остана безплодна и черна.

Без повече да се интересува от сражението, Мери бавно и скръбно закрачи

след погребалното шествие. Мъчеха го умора и болка, крайниците му трепереха като в треска. Откъм Морето долетя порой, сякаш целият свят ридаеше за Теоден и Еовин, гасейки със сиви сълзи пожарищата из Града. Скоро през мъглата се показа гондорска колесница. Имрахил, Принц на Дол Амрот, наближи и дръпна юздите пред тях.

- Какъв товар носите, рохански мъже? - провикна се той.

- Теоден крал - отвърнаха те. - Мъртъв е. Но Еомер крал препуска в боя - ще го познаете по развяната грива на шлема.

Тогава принцът слезе от коня и коленичи пред смъртното ложе да почете краля и великата му храброст, сълзи се стичаха по лицето му. Когато се изправи, погледна Еовин и изумен изрече:

- Не е ли жена това? Нима жените на Рохиримите ни се притичат на помощ в битката?

- Не! Една е само - отвърнаха околните. - Лейди Еовин, сестра на Еомер; до този час не знаехме, че е препускала с войската, и безмерно скърбим.

Виждайки колко е красива, макар лицето й да бе бледо и хладно, принцът стисна ръката й и се приведе да я погледне отблизо.

- Мъже рохански! - възкликна той. - Няма ли изцелители сред вас? Тя е ранена, смъртно може би, ала ми се струва, че още диша.

Той приближи излъскания си налакътник към хладните устни и - гледай ти! - металът се замъгли едва забележимо.

- Не губете нито миг - каза той и прати бърз конник към Града да дири помощ. Поклони се пред падналите, сбогува се с тях и препусна към битката.

Яростни сражения забушуваха из Пеленорските поля и оръжеен звън се издигна на възбог, смесен с виковете на хора и конско цвилене. Рогове свиреха, деряха се тръби, ревяха подкарани към боя *мумаци.* Под южните стени на Града гондорската пехота връхлетя срещу моргулските легиони, които още удържаха позициите си. А на изток в помощ на Еомер препуснаха конници - Хурин Високи, Пазител на ключовете и Владетел на Лосарнах, Хирлуин от Зелените хълмове и Принц Имрахил Прекрасни със своите рицари.

Пристигнаха тъкмо навреме; съдбата се бе обърнала против Еомер, а яростта предателски го бе заслепила. Мощният гняв на атаката му бе разбил напълно челните вражески отряди и множество Конници се бяха вклинили в редиците на Южняците, посичайки кавалерия и пехота. Ала където дойдеха *мумаците,* конете не смееха да продължат и бягаха настрани, огромните чудовища оставаха извън боя и стърчаха като отбранителни кули, а Харадримите се струпваха около тях. И ако в началото на набега Рохиримите бяха тройно по-малко от Харадримите, скоро положението им стана още по-лошо; откъм Осгилиат в полята нахлуваха нови сили. Там се бяха събрали и чакаха сигнала на Капитана си да плячкосат Града и да изтребят всичко живо в Гондор. Сега Капитанът бе загинал, ала заместникът му Готмог ги хвърли в боя; безброй бяха те - диваци от изтока с тежки секири и варяги от Ханд, Южняци в алени одежди и черни мъже от Далечен Харад, същински троли с бели очи и червени езици. Някои се втурнаха подир Рохиримите, други поеха на запад да задържат войската на Гондор и да й попречат да се съедини с Рохан.

Беше средата на утрото, мощен вятър бе подгонил пороя на север и огряваше слънце, а съдбата тъкмо се обръщаше против надеждата на Гондор,

когато горе из Града проехтя нов вик. През избистрения въздух съгледвачите по стените виждаха отдалеч нова страховита гледка и последната надежда ги напускаше.

След завоя край Харлонд много левги от течението на Андуин се виждаха от Града и зорките наблюдатели можеха да забележат всеки приближаващ кораб. Гледайки натам, те крещяха от отчаяние; бяха съзрели цял флот, понесен от вятъра по искрящите вълни - дромунди и тежки кораби с множество гребла и издути черни платна.

- Корсарите от Умбар! - викаха хората. - Корсарите от Умбар! Гледайте! Корсарите от Умбар идат! Значи са превзели Белфалас и Етир, свършено е с Лебенин. Това е сетният удар на съдбата!

И като нямаше кой да ги командува в Града, някои без заповед изтичаха да ударят камбаните за тревога, други засвириха с тръби за отстъпление. „Назад към стените! - викаха те. - Назад към стените! Върнете се в Града, преди да са ви обкръжили!" Ала вятърът, който гонеше корабите напред, отнасяше крясъците им.

Рохиримите нямаха нужда да ги подсещат за опасността. Сами отлично виждаха черните платна. Еомер вече беше само на една миля от Харлонд и несметни вражески пълчища се тълпяха между него и пристанището, а новият неприятел се задаваше да го откъсне от Принца. Той погледна към Реката, надеждата в сърцето му погасна и от устните му излетя проклятие срещу вятъра, който бе благославял досега. А армиите на Мордор се въодушевиха и изпълнени с нова ярост и жажда за смърт, налетяха, крещейки на щурм.

Непреклонен бе сега Еомер и умът му отново се проясни. Той нареди роговете да свирят и събра под знамето си всички, който можеха да се доберат дотам; решил бе да изгради стена от щитове и да се бие до смърт сред Пеленорските поля, както се пее в песните, та дори и да не остане жив човек в Запада, който да си спомни за последния крал на Пределите. Препусна към едно зелено хълмче, заби там знамето си и Белият кон се развя по вятъра.

Към утрото, към изгрева дойдох от мрак и страх,
със песен вдигнах своя меч и слънцето видях.
Надежда свършва, рухва свят и края му познах -
напред към гняв, напред към смърт и към червена нощ!

Тия стихове изрече той, ала в гърдите му напираше смях. Отново го бе обзело опиянението на битката, още не бе ранен, беше млад, беше крал - владетел на свиреп народ. Със смеха на отчаянието погледна пак към черните кораби и предизвикателно вдигна меча си.

Тогава го обзе изумление и велика радост. Той подхвърли меча си в слънчевите лъчи, улови го и запя. Очите на всички последваха погледа му - и чудо! - над челния кораб се извиси знаме и вятърът го развя, когато носът зави към Харлонд. На него бе разцъфтяло Бялото дърво, символ на Гондор, ала отгоре блестяха Седемте звезди и високата корона, емблемата на Елендил, която от безброй години не бе носил ни един владетел. Звездите пламнаха под слънчевите лъчи - със скъпоценни камъни ги бе извезала Арвен, щерка на Елронд; в утрото засия короната, покрита със злато и митрил.

Тъй се завърна Арагорн, син на Араторн, Елесар, наследник на Исилдур, от

Пътя на Мъртвите и морският вятър го понесе към Гондорското кралство; веселието на Рохиримите избухна сред порой от смях и блясъка на мечове, а радостта и изумлението на Града се изля в песента на фанфари и бурния звън на камбани. А мордорските пълчища се стъписаха и решиха, че някаква мощна магия е напълнила с неприятели собствените им кораби, черен страх ги обзе, като разбраха, че приливът на съдбата се е обърнал против тях и участта им се задава.

На изток препуснаха рицарите от Дол Амрот, подгонили пред себе си врага - тролове, варяги и орки, що мразят дневните лъчи. На юг се втурна Еомер, неприятелят бягаше пред лика му и попадаше между чука и наковалнята. Защото бойците от корабите вече скачаха по кейовете на Харлонд и вихрено политаха на север. Задаваха се Леголас и Гимли със секирата, и Халбарад със знамето, и Еладан и Елрохир със звезди на челата, и тежкоръките Дунеданци, Скиталците от Севера, повели храбри мъже от Лебенин, Ламедон и южните провинции. А най-отпред се носеше Арагорн с Пламъка на Запада, Андурил, грейнал като буен пламък, наново изкован и смъртоносен както в древността, когато го наричаха Нарсил, и на челото му блестеше Звездата на Елендил.

И тъй се срещнаха накрая сред битката Еомер и Арагорн, подпряха се на мечовете, спогледаха се и ги изпълни радост.

- Ето че пак се срещаме, макар да ни деляха всички пълчища на Мордор - каза Арагорн. - Не ти ли го предрекох в Рогоскал?

- Тъй рече - отвърна Еомер, - ала надеждата често ни мами, пък и не знаех тогава, че си бил ясновидец. Но двойно благословена е нечаканата помощ и светът не е виждал по-радостна дружеска среща.

Двамата стиснаха ръце.

- И по-навременна среща не е имало - добави Еомер. - В последния миг пристигна, приятелю. Тежки загуби ни сполетяха и много скръб.

- Да мъстим тогава, а сетне ще говорим! - каза Арагорн и рамо до рамо двамата препуснаха към битката.

Още дълго и тежко се сражаваха. Южняците бяха храбри, непреклонни и свирепи в отчаянието, пришълците от Изтока, силни и закалени в боеве, не молеха за милост. И тъй, ту тук, ту там край пепелища на чифлици и хамбари, по хълмчета и могили, под стени и сред нивя, те се събираха и прегрупираха и продължаваха да се сражават, додето отмина денят.

После Слънцето залезе зад Миндолуин и изпълни с пожарища цялото небе, обля с кървави багри хълмове и планини, огньове запламтяха из Реката и тревата на Пеленор се разстла червена пред настъпващата нощ. И в този час привърши великата битка сред Гондорските поля; нито един жив враг не бе останал в пределите на външната стена. Всички бяха посечени освен ония, които бяха избягали да умрат в потайни кътчета или да се удавят в червената пяна на Реката. Малцина се добраха на изток до Моргул или Мордор, а до страната на Харадримите достигна само далечна вест - мълва за страховития гняв на Гондор.

Арагорн, Еомер и Имрахил яздеха назад към Градската порта; толкова бяха изтощени, че не сещаха ни радост, ни скръб. Съдбата, бойното изкуство и силата на оръжията им ги бяха запазили невредими, всъщност малцина врагове дръзваха да им се изпречат или да погледнат лицата им в часа на гнева. Ала мнозина други бяха ранени, осакатени или убити на бойното поле. Секирите посякоха Форлонг,

докато се сражаваше сам и без кон; Дуилин Мортондски и брат му бяха стъпкани, когато нападнаха *мумаците,* водейки стрелците си да обсипят отблизо със стрели очите на чудовищата. Нямаше да се завърне ни Хирлуин Прекрасни към Пинат Гелин, ни Громболд към Здрачнолъг, ни крепкоръкият Скиталец Халбарад към Северните земи. Мнозина бяха паднали в боя, прославени и безименни, командири и войници, велика бе тая битка и никоя легенда не е успяла да я обхване докрай. Много подир нея един рохански стихоплетец разказваше в своята песен за Могилите на Мундбург:

Дочухме в хълмовете рог да пее
и мечове блестяха в кралство южно.
Към Каменния град жребци летяха
сред утро вихрено. Войната пламна.
Там падна Теоден, синът Тенгелов,
и в златен дом и степ не се завърна
далеч на север в родните Предели
водачът наш. И там Гутлаф и Хардинг,
Гримболд могъщ, Дунхере, Деорвине,
Херфара, Херубранд и Хорн, и Фастред
загинаха във бран сред край далечен -
в Могилите Мундбургски пръст ги крие
край техните съюзници гондорски.
Ни Хирлуин Прекрасни към крайморски дюни,
ни стар Форлонг към китните долини
сред родния Арнах ще се завърне
с победа; ни стрелците му високи
Делфин и Дуилин към планините,
где на Мортонд тъмнеят езерата.
Прекрасна смърт сред утро и сред залез
ги покоси. И нека да почиват
в тревата на Гондор покрай Реката.
Като сълза е днес, и среброструйна,
а бе тогава в кървави талази;
сред залеза пламтяха планините;
червена бе в Рамас Ехор росата.

ГЛАВА 7

КЛАДАТА НА ДЕНЕТОР

Когато черната сянка отстъпи от Портата, Гандалф остана неподвижен. Но Пипин се изправи на нозе, сякаш от плещите му бе паднал огромен товар, постоя заслушан в роговете и му се струваше, че песента им ще пръсне сърцето му от радост. И до края на живота си не можеше да чуе далечната песен на рог, без да се просълзи. Ала внезапно се сети за своя дълг и изтича напред. В този миг

Гандалф се размърда, промълви нещо на Сенкогрив и се приготви да препусне през Портата.

- Гандалф, Гандалф! - викна Пипин и Сенкогрив спря.

- Какво правиш тук? - запита Гандалф. - Нали градските закони забраняват на ония, що носят сребристо-черните одежди, да напускат крепостта без резрешение на господаря си?

- Имам разрешение - каза Пипин. - Той ме изпъди. Но се боя. Горе може да стане нещо страшно. Мисля, че Владетелят е обезумял. Страхувам се, че може да посегне на живота си и да убие Фарамир. Не можеш ли да сториш нещо?

Гандалф погледна през зейналата Порта - откъм полята вече долиташе грохотът на боя. Стисна юмрук.

- Трябва да вървя - каза той. - Черният конник е сред полето и тепърва се готви да ни тласне към гибел. Нямам време.

- Ами Фарамир? - възкликна Пипин. - Не е мъртъв, а те ще го изгорят жив, ако някой не ги спре.

- Да го изгорят жив? - повтори Гандалф. - Каква е тая история? Говори бързо!

- Денетор отиде в Гробниците - отвърна Пипин. Взе Фарамир и каза, че всички ще изгорим, затуй да не чакат, а да приготвят клада и да го изгорят заедно с Фарамир. Прати хора да донесат съчки и масло. Казах на Берегонд, но се боя, че не ще посмее да напусне поста си - той е на стража. Пък и що би могъл да стори? - Продължавайки да разказва, Пипин се протегна и докосна с трепереши ръце коляното на Гандалф. - Не можеш ли да спасиш Фарамир?

- Може и да мога - каза Гандалф, - ала ако го сторя, боя се, че други ще загинат. Е, ще трябва да дойда, щом няма кой да помогне. Зла скръб и беди ще ни донесе това. Врагът има сила да ни удари даже в сърцето на нашата крепост - туй е дело на неговата воля. И щом взе решение, той не се бави дълго, грабна Пипин, настани го пред себе си и заповяда на Сенкогрив да се обърне. Изтрополиха нагоре по стръмните улици на Минас Тирит, а зад тях се надигаше грохотът на войната. Навсякъде хората се отърсваха от отчаяние и ужас, грабваха оръжията и си подвикваха: „Рохан дойде!" Командири крещяха, отрядите се сбираха, мнозина вече слизаха към Портата. Принц Имрахил ги срещна с вик:

- Накъде сега, Митрандир? Рохиримите се бият в полята на Гондор! Трябва да сберем цялата сила, с която разполагаме.

- Всеки боец ще е от нужен по-нужен - отвърна Гандалф. - Бързайте всички. Аз ще дойда, когато успея. Но сега имам неотложна задача при Владетеля Денетор. Поеми командата в негово отсъствие!

Продължиха напред и докато се изкачваха и наближаваха Крепостта, усетиха по лицата си полъха на вятъра и зърнаха далечните утринни проблясъци на зората да се разгарят по южния небосклон. Ала това не им носеше надежда - не знаеха каква ли беда ги чака и дали не са закъснели.

- Мракът отминава - каза Гандалф, - но още тегне над този Град.

Не завариха стража пред портата на Крепостта.

- Значи Берегонд е отишъл - обнадежди се Пипин. Завиха и се втурнаха по пътя към Затворената врата. Сега тя беше широко отворена, а привратникът лежеше пред нея. Някой го бе съсякъл и взел ключовете му.

- Дело на Врага! - каза Гандалф. - Такива злодейства обича той: приятел да се бие срещу приятел, верността де се разкъсва в обърканите сърца. - Скочи от

седлото и заръча на Сенкогрив да се върне в конюшнята, сетне продължи: - Отдавна трябваше двамата с теб, приятелю мой, да препуснем към полята, ала други неща ме удържат. Ще се върна колкото мога по-скоро.

Минаха през Вратата и се спуснаха по стръмния лъкатушен път. Зората се разгаряше и наоколо като сиви призраци бавно отминаваха високи колони и каменни статуи.

Внезапно сред тишината отдолу долетяха крясъци и звън на мечове - звуци, каквито не се бяха чували из тия свещени места, откак бе построен Градът. Най-после стигнаха до Рат Динен и забързаха към дома на Наместниците, който се мержелееше в сумрака с огромния си купол.

- Спрете! Спрете! - извика Гандалф, като се хвърли към каменната стълба пред вратата. - Спрете това безумие!

Там бяха слугите на Денетор с мечове и факли в ръце, ала на най-горното стъпало пред входа стоеше самотен Берегонд в сребристочерните одежди на Стражата; той удържаше вратата против тях. Двамина вече бяха паднали под ударите на меча му, осквернявайки свещените плочи с кръвта си, останалите с проклятия го наричаха разбойник и предател на своя господар.

Докато тичаха напред, Гандалф и Пипин чуха от мъртвия дом гласът на Денетор да крещи:

- Бързайте, бързайте! Правете каквото заръчах! Убийте тоя изменник! Или аз да го сторя?

С лявата си ръка Берегонд удържаше вратата затворена. Изведнъж тя се открехна и пред него висок и злокобен се изправи Владетелят на Града; пламък бушуваше в очите му, а в ръката си стискаше гол меч. Но Гандалф се хвърли по стъпалата, всички се проснаха пред него и закриха очи: той нахлуваше като ослепителен бял лъч в тъмнина и велик бе гневът му. Вдигна ръка и насред замаха мечът на Денетор излетя от десницата му и падна назад, в сянката на гробницата, като замаян Денетор отстъпи пред Гандалф.

- Що е туй, господарю? - запита вълшебникът. - Няма място за живия в домовете на мъртвите. И защо се сражават хората тук, в свещения кът, когато войната бушува пред Портата? Нима Врагът е стигнал и в Рат Динен?

- Откога си решил, че Владетелят на Гондор има да ти дава сметка за делата си? - отвърна Денетор. - Или вече не мога да заповядвам на собствените си слуги?

- Можеш - каза Гандалф. - Но други могат да оспорят волята ти, когато се превръща в безумие и зло. Къде е синът ти Фарамир?

- Той лежи вътре - каза Денетор. - Гори, вече гори. Огън са наклали в плътта му. Но скоро всички ще изгорят. Западът загива. Аз ще се възвися сред дима на огромна клада и всичко ще свърши. Пепел! Само пепел и дим ще отлетят по вятъра! Гандалф видя, че го е обзело безумие, и като се боеше де не би вече да е сторил някакво злодеяние, закрачи напред, последван от Берегонд и Пипин, а Денетор заотстъпва, докато се озова край масата. Там завариха Фарамир още да лежи на мраморната плоча в трескав унес. Наоколо бяха струпани камари дърва и всичко бе напоено с масло, дори дрехите и завивките на Фарамир, ала все още никой не бе доближил пламък към него. Тогава Гандалф разкри силата, която се спотайваше у него, както светлината му се криеше под сивия плащ. Той скочи над сноповете съчки, вдигна болника като перце, рипна назад и го понесе към вратата. Но в това време Фарамир изстена и през сън повика баща си.

Денетор сякаш се пробуди от кошмара, пламъкът в очите му изгасна и той зарида с думите:

- Не ми отнемай сина! Той ме вика.

- Вика те - отвърна Гандалф, - но още не можеш да дойдеш при него. Трябва да подири изцеление на прага на смъртта, а може и да не го намери. На теб се пада да идеш в битката на своя Град, където дебне гибел. Сърцето ти го знаеше.

- Не ще се пробуди вече - каза Денетор. - Битката е напразна. Защо ни е да живеем? Защо да не умрем един до друг?

- Никой не ти е дал власт, Наместнико на Гондор, да определяш смъртния си час - отвърна Гандалф. - Тъй са постъпвали единствени езическите крале, обладани от Мрачната сила - те се самоубивали в гордост и отчаяние и изтребвали своя род, за да облекчат смъртта си.

Той изнесе Фарамир от гробния дом и го отпусна върху смъртното ложе, на което го бяха донесли. Денетор ги последва и спря разтреперан, гледайки с копнеж лицето на сина си. И за миг, докато всички бяха безмълвни и неподвижни пред мъката на Владетеля, той се поколеба.

- Ела! - каза Гандалф. - Нужни сме. Все още можеш да сториш много.

Внезапно Денетор се изсмя. Отново се възправи снажен и горделив, бързо отстъпи към масата и вдигна от нея възглавницата, на която бе подпирал главата си. После се върна към, вратата, дръпна калъфката - и виж ти! - в ръцете си държеше *палантир.* Надигна го и на ония, които го гледаха, им се стори, че в глобуса започва да се разгаря пламък, сякаш червен огън бе озарил сухото лице на Владетеля и то изглеждаше изсечено от твърд камък, изострено от черни сенки, благородно, гордо и страшно. Очите му блеснаха.

- Гордост и отчаяние - извика той. - Та нима си мислил за слепи очите на Бялата кула? О, не, видял съм повече, отколкото знаеш ти, Сив безумецо! Твоята надежда е просто невежество. Щом е тъй, върви и се мъчи да изцеляваш! Върви да се биеш! Суета. Можеш да ликуваш в сраженията за миг, за ден. Но няма победа против Силата, която сега се надига. Към Града е протегнала само първия пръст от ръката си. Целият Изток се раздвижва. Дори и сега вятърът на твоята надежда те мами и носи по Андуин флот с черни платна. Западът загива. Време е да се простят с живота всички, що не желаят да бъдат роби.

- Такива съвети наистина биха осигурили победата на Врага - каза Гандалф.

- Надявай се тогава - изсмя се Денетор. - Нима не те познавам, Митрандир? Надеждата ти е да царуваш вместо мен, да стоиш зад всеки трон - на север, запад, юг. Разчетох и ума и хитрините ти. Нима не знам, че заповяда на тоя полурст да мълчи? Че го доведе да шпионира в покоите ми? И все пак в разговора с него узнах имената и целите на всичките ти спътници. Тъй! С лявата ръка ще ме използуваш за малко като щит против Мордор, а с дясната ще издигнеш онзи Скиталец от Север, за да ме измести. Но чуй що ще ти кажа, Гандалф Митрандир, няма да стана твое оръжие! Аз съм наместник от рода на Анарион. Не ще падна толкова ниско да стана престарял дворцов управител на някакъв парвеню. Дори и да ми докажеш претенциите му, все едно - той е само наследник на Исилдур. Не ще се преклоня пред сетния потомък на парцалив род, отдавна изгубил величие и достойнство.

- А що би сторил - запита Гандалф, - ако волята ти бе свободна?

- Бих устроил всичко, както беше в дните на моя живот и в дните прадедите ми - в

мир да царувам над този Град, а подир себе си оставя трона на син, който сам да си е господар, а не ученик на магьосници. Но щом съдбата ми отказва този дар, не ще имам нищо - нито живот в унижение, нито любов наполовина, нито стъпкана чест.

- Не ми се вярва Наместник, който вярно е изпълнявал службата да загуби любов и чест - каза Гандалф. - И поне не бива да лишаваш сина си от избор, докато смъртта още се колебае. При тия думи очите на Денетор отново пламнаха, той пое Камъка под мишница, измъкна кинжал и закрачи към ложето. Но Берегонд се хвърли напред и застана пред Фарамир.

- Тъй! - викна Денетор. - Ти вече открадна наполовина любовта на сина ми. Сега открадваш и сърцата на рицарите ми, та най-сетне завинаги да ми го отнемат. Но поне в едно не ще пречупиш волята ми - сам да сложа край на живота си. Елате насам! - подвикна той на слугите си. - Елате, ако не сте изменници!

Двамина от тях изтичаха по стъпалата към него. Той изтръгна факлата от ръцете на единия и се хвърли към гробницата. Преди Гандалф да му попречи, запокити пламъка сред съчките и огънят мигом се разгоря с пукот и рев.

Тогава Денетор скочи на масата и обгърнат от дим и пламък, вдигна жезъла на наместничеството, който лежеше в нозете му, и го пречупи на коляното си. Като захвърли парчетата в пожара, приведе се и легна на масата, стиснал палантира с две ръце на гърдите си. И сетне разказваха, че оттогава който и да погледнел в онзи Камък, ако нямал свръхмощна воля да го отклони към друга гледка, виждал само две старчески ръце, попарени от пламъци. В скръб и ужас Гандалф извърна лице и затвори вратата. Постоя замислен на прага и всички наоколо чуваха алчния рев на огъня в гробницата. Сетне Денетор нададе страшен вик и повече не го чуха, ни видяха на този свят.

- Тъй ни напусна Денетор, син на Ектелион - каза Гандалф. После се обърна към Берегонд и слугите на Владетеля, които стояха втрещени. - Тъй отминават и дните на онзи Гондор, когото познавахте; те свършват - за добро или за зло. Зло бе извършено тук, ала отхвърлете сега всяка вражда помежду си - от Врага бе породена тя и нему служи. Бяхте оплетени в мрежа от противоположни задължения, която не вие сте изплели. Но помислете, слуги на Владетеля, заслепени в подчинението, че ако не бе измяната на Берегонд, Фарамир, Военачалник на Бялата кула, щеше да изгори заедно с баща си. Отнесете от това злочесто място падналите си другари. А ние ще отнесем Фарамир, Наместник на Гондор, там, където ще може да спи спокойно или да умре, ако тъй му е писано.

Гандалф и Берегонд вдигнаха ложето и го понесоха към Домовете на изцелението, а Пипин пое подир тях с клюмнала глава. Но слугите на Владетеля стояха и гледаха поразени дома на мъртвите; Гандалф тъкмо наближаваше края на Рат Динен, когато се раздаде трясък. Озърнаха се и пред очите им куполът се пропука и отвътре излетя дим, после с каменен грохот се сгромоляса сред огнената стихия, а пламъците неудържимо се извисиха и затанцуваха над руините. Тогава ужасените слуги побягнаха подир Гандалф.

Най-после стигнаха до Вратата на Наместника и Берегонд хвърли скръбен поглед към привратника.

- Вечно ще скърбя за това - каза той, - но бях обезумял от напрежение, а той, вместо да ме изслуша, извади меч насреща ми.

С ключа, който бе отнел от мъртвия, той заключи вратата и добави:

- Сега трябва да го дадем на Владетеля Фарамир.

- В отсъствие на Владетеля властта поема Принцът на Дол Амрот - каза Гандалф, - но след като не е тук, ще трябва аз да реша. Заповядвам ти да пазиш ключа, докато в Града отново се възцари ред.

Навлязоха в горните кръгове на Града и под утринните лъчи се упътиха към Домовете на изцелението; тия красиви къщички бяха построени настрани за лечение на тежко болните, ала сега ги бяха подготвили за смъртно ранените в боя. Намираха се в шестия кръг, недалече от входа на Крепостта, край южната й стена, и наоколо се простираха градини и паркове с високи дървета - друго такова място нямаше в целия Град. Там живееха няколко жени, на които бе разрешено да останат в Минас Тирит, тъй като умееха изкусно да изцеляват или да помагат на лечителите.

Но докато Гандалф и спътниците му се приближаваха с ложето към главния вход на Домовете, от полето пред Портата долетя мощен крясък, надигна се в небето с пронизващ вой и заглъхна по вятъра. Тъй страшен бе този вик, че за миг всички застинаха, ала когато отмина, в сърцата им се надигна надежда, каквато не бяха изпитвали, откак бе долетял мракът от Изток; стори им се, че светлината се разгаря и слънцето пробива облаците.

Но лицето на Гандалф бе сериозно и скръбно; като заръча на Берегонд и Пипин да отнесат Фарамир в Домовете на изцелението, той се изкачи на близката стена и се загледа навън, застанал там като статуя от бял камък под лъчите на изгарящото слънце. С острия си взор съгледа що се бе случило, когато Еомер изскочи от вихъра на сражението и застана край падналите в полята, той въздъхна, отново се заметна с плаща и слезе от стената. Когато Берегонд и Пипин излязоха навън, завариха го да стои замислен пред вратата на Домовете.

Гледаха го, а той дълго мълча. Накрая заговори:

- Приятели мои, и вие, хора на този град и Западните земи! Велика скръб и велика слава ни споходиха. Да ридаем ли, или да се веселим? Отвъд надеждата Капитанът на нашите врагове бе погубен и всички чухте ехото на сетния му отчаян вик. Но той не си замина, без да ни донесе злочестина и горчива загуба. А аз можех да предотвратя това, ако не бе лудостта на Денетор. Ето чак докъде стига ръката на нашия Враг! Уви! Едва сега разбрах как волята му е успяла да проникне в сърцето на Града. Макар Наместниците да смятаха, че никой друг не знае тайната им, аз отдавна се досещах, че в Бялата кула е съхранен поне един от Седемте Камъка. В дните на своята мъдрост Денетор знаеше силите си и не дръзваше да го използува и да предизвика в двубой Саурон. Но мъдростта му измени; боя се, че докато е растяла заплахата над кралството му, той е поглеждал в Камъка и се е оплитал в мрежите - прекалено често, предполагам, откакто загина Боромир. Той бе твърде велик мъж, за да се покори на Мрачната сила, ала въпреки това е виждал само онуй, що Силата му е разкривала. Полученото знание несъмнено често му е оказвало услуги, но гледката на огромната мордорска мощ е подклаждала отчаянието в сърцето му и накрая е погубила разума.

- Сега разбирам онова, на което се чудех - каза Пипин и потръпна от спомена. - Владетелят излезе от стаята, където лежеше Фарамир; едва когато се върна, помислих, че се е променил - изглеждаше състарен и прекършен.

- Тъкмо в часа, когато донесоха Фарамир в Кулата, мнозина от нас зърнаха в най-високата стая странна светлина - каза Берегонд. - Но сме я виждали и преди,

а в Града отдавна се носи мълва, че понякога Владетелят се бори духом с Врага.

- Уви! Значи правилно съм се досетил - каза Гандалф. - Тъй е проникнала в Минас Тирит волята на Саурон, тъй бях задържан тук. И тук ще ми се наложи да остана, защото скоро ще имам и други грижи освен Фарамир. Сега трябва да сляза и да посрещна ония, що идват. Сред полята зърнах нещо, което дълбоко наскърби сърцето ми, а може да ни сполети и по-тежка мъка. Ела с мен, Пипин! А ти, Берегонд, се върни в Крепостта и кажи на командира на Стражата какво се случи. Боя се, че ще е негов дълг да те изключи от Стражата, но му кажи, че ако ме послуша, най-добре ще е да те прати в Домовете на изцелението като слуга и телохранител на твоя военачалник, та да те види край себе си, когато се събуди... ако изобщо се събуди. Защото ти го спаси от огъня. Върви сега! Аз скоро ще се върна. С тия думи той се обърна и заедно с Пипин слезе към долните кръгове. И докато бързаха нататък, вятърът донесе порой, огньовете загаснаха и пред тях се издигна огромен облак дим.

Глава 8

ДОМОВЕТЕ НА ИЗЦЕЛЕНИЕТО

Когато наближиха рухналата Порта на Минас Тирит, в очите на Мери плуваше мъгла от сълзи и умора. Той почти не обръщаше внимание на разрухата и труповете наоколо. Из въздуха се носеха пламъци, дим и смрад, много машини бяха изгорени или съборени в огнените ями, а с тях и мнозина от убитите. Тук-там се търкаляха туловищата на огромните южни чудовища - полуизгорени, смазани от запокитени камъни или простреляни в очите от храбрите мортондски стрелци. Поройният дъжд бе престанал за малко и горе проблясваше слънце, но целият първи кръг на града тънеше в пушеци от тлеещите пепелища. Хората вече се трудеха да разчистят път сред разрухата, неколцина дотичаха с носилки през портата. Внимателно положиха Еовин върху меки възглавници, а кралското тяло покриха със златотъкано платно, понесоха край него факли и избледнелите им от слънцето пламъци се развяха по вятъра.

Тъй се завърнаха Теоден и Еовин в Града на Гондор и който ги видеше, сваляше шапка и скланяше глава; минаха през пепелищата и дима на опожарения кръг и продължиха нагоре по каменните улици. За Мери това изкачване бе безкрайно, безсмислено пътуване сред омразен сън, продължаващо все напред и напред към някакъв неясен край, който съзнанието не можеше да възприеме.

Постепенно факлите пред него примигаха и изгаснаха, той продължи да крачи сред мрака и помисли: „Това е тунел към гробница; тук ще останем завинаги." Но изведнъж в съня му проникна жив глас.

- Я, Мери! Слава богу, намерих те!

Надигна глава и мъглата пред очите му се поразреди. Пред него бе Пипин! Стояха един срещу друг на тясна уличка и наоколо нямаше никого. Той разтърка очи.

- Къде е кралят? Ами Еовин?

Сетне се олюля, седна на някакъв праг и отново заплака.

- Изкачиха се в Крепостта - каза Пипин. - Мисля, че си заспал в движение и си сбъркал пътя. Като открихме, че не си с тях, Гандалф ме прати да те търся. Горкият Мери! Колко се радвам да те видя! Но ти си изнемощял и няма да ти досаждам с приказки. Кажи ми само ранен ли си.

- Не - отвърна Мери. - Е, поне мисля, че не съм. Но не мога да раздвижа дясната си ръка, Пипин, откакто го пронизах. А мечът ми изгоря докрай, като парче дърво.

Лицето на Пипин стана тревожно.

- Виж какво, най-добре ще е час по-скоро да дойдеш с мен - каза той. - Жалко, че не мога да те нося. Вече не се държиш на краката си. Изобщо не е трябвало да те оставят да ходиш, но прости им. Толкова ужаси сполетяха Града, Мери, че е трудно да се забележи един нещастен хобит, идващ от боя.

- Невинаги е нещастие да не те забележат - каза Мери. - Току-що не ме забеляза и... не, не мога да говоря за това. Помогни ми, Пипин! Пак притъмнява и ръката ми е тъй студена.

- Облегни се на мен, мой човек! - каза Пипин. - Хайде! Крачка по крачка. Не е далече.

- Ще ме погребвате ли? - запита Мери.

- Как щяло! - възкликна Пипин, като се мъчеше да говори шеговито, макар сърцето му да се късаше от страх и жалост. - Не, отиваме в Домовете на изцелението.

Уличката минаваше между ред високи къщи и външната стена на четвъртия кръг. Напуснаха я и излязоха на главната улица, водеща нагоре към Крепостта. Крачеха стъпка по стъпка, а Мери се люшкаше и мърмореше като насън.

„Не мога да го докарам дотам - помисли Пипин, - Няма ли кой да ми помогне? Не бива да го оставям тук."

В този миг едно момче го задмина тичешком и за своя изненада той позна Бергил, сина на Берегонд.

- Здрасти, Бергил! - подвикна той. - Къде отиваш? Радвам се да те видя жив!

- Бягам с вести за Целителите - отвърна Бергил. - Не бива да спирам.

- Не спирай! - каза Пипин. - Само им кажи, че тук има болен хобит, не забравяй, *периан,* идващ от бойното поле. Мисля, че няма сили да стигне дотам. Ако завариш Митрандир, той ще се радва на тая вест.

Бергил хукна напред.

„Най-добре да изчакам тук" - реши Пипин. Лекичко отпусна Мери на огрените от слънцето плочки, седна край него и положи главата му в скута си. Предпазливо опипа тялото и крайниците му, сетне стисна ръцете на приятеля си. Дясната беше ледена. Не след дълго лично Гандалф дойде да ги вземе. Той се приведе над Мери и погали челото му, сетне внимателно го вдигна на ръце.

- Би трябвало с почести да го внесат в този град - каза вълшебникът. - Щедро се отплати той за доверието ми; ако Елронд не бе отстъпил пред настояването ми, никой от вас нямаше да поеме на път и много по-злочести беди щяха да ни сполетят днес. - Той въздъхна. - Ето ме обременен с нова грижа, а съдбата на битката все тъй виси на косъм.

Най-сетне Фарамир, Еовин и Мериадок бяха положени в Домовете на изцелението и намериха добри грижи. Вярно, в тази късна епоха всички знания бяха изгубили древната си пълнота, ала гондорските изцелители все още бяха мъдри и изкусни в лечението на ранени и болни от всички недъзи, които можеха да

сполетят простосмъртните на изток от Морето. Единствено за старостта не бяха открили лек и някогашното им дълголетие почти бе изчезнало - малцина сред тях доживяваха здрави телом и духом до сто години, освен някои родове с по-чиста кръв. Но сега, въпреки цялото си изкуство и знание, те се стъписваха пред множеството болни от неизцелим недъг; нарекоха го Черната сянка, защото бе причинен от Назгулите. Поразените от него бавно потъваха във все по-дълбок сън, който преминаваше в безмълвие, мъртвешки хлад и смърт. Болногледачите бяха убедени, че същата тежка болест е налегнала полуръста и дамата от Рохан. Понякога те все още се събуждаха към пладне и мърмореха в полусън, а лечителите се вслушваха в словата им с надеждата да узнаят нещо, което би им помогнало да разберат недъга. Но скоро те отново пропадаха в мрака и щом слънцето вземаше да клони на запад, по лицата им пропълзяваше сива сянка. А Фарамир пламтеше в нестихваща треска.

Грижовният Гандалф неуморно сновеше между болните и изслушваше всичко, що бяха чули болногледачите. Тъй отмина денят - навън великата битка продължаваше да се люшка между надежда и отчаяние, странни вести долитаха, а Гандалф не излизаше, само чакаше и бдеше, докато най-сетне червеният залез изпълни небосвода и през прозорците лъчите му огряха сивите лица на болните. На околните им се стори, че в това сияние бузите им леко поруменяват, сякаш здравето се възвръща, ала надеждата бе измамна.

Тогава старицата Йорет, най-възрастната от жените, работещи в този дом, погледна прекрасното лице на Фарамир и зарида, защото го обичаше, както го обичаше целият народ. И рече:

- Уви! Скоро ще умре. Ех, ако в Гондор имаше крале, каквито казват, че имало някога! Нали древната премъдрост ни учи: *Ръцете на краля са ръце на целител.* И по туй винаги може да се познае истинският крал.

А Гандалф, застанал наблизо, отвърна:

- Ще се запомнят словата ти, Йорет! В тях има надежда. Може кралят наистина да се е завърнал в Гондор, не си ли дочула странните вести, които долетяха до Града?

- Прекалено бях заета да търча насам-натам, та да слушам всичката врява - отговори тя. - Само на едно се надявам - ония дяволски убийци да не се приближат до този Дом и да смутят покоя на болните.

Тогава Гандалф изтича навън, а огънят в небето вече догаряше, тлеещите хълмове избледняваха и из полята плъзваше пепелява вечер. Докато слънцето залязваше, Арагорн, Еомер и Имрахил наближиха Града заедно със своите пълководци и рицари; когато застанаха пред Портата, Арагорн каза:

- Гледайте как Слънцето залязва сред пожарища! Поличба е туй за края и падението на много неща, за промяна в Приливите на света. Но този Град и неговото кралство дълги години са били под властта на наместниците и се боя, че ако вляза неканен, могат да се надигнат спорове и съмнения, а не бива да го допускаме, докато продължава войната. Не ще мина през Портата, нито пък ще посегна към короната, докато не се разбере ние ли надделяваме или Мордор. Нека разпънат шатрите ми в полето и тук ще изчакам покана от Владетеля на Града.

Но Еомер възрази:

- Ти вече развя знамето на кралете и разкри емблемата на Елендиловия род.

Ще търпиш ли някой да се опълчи против тях?

- Не - каза Арагорн. - Но смятам, че не е назрял моментът, а нямам желание да се боря с друг освен с Врага и слугите му. А принц Имрахил добави:

- Мъдри са словата ти, господарю, ако приемеш в тия дела мнение от роднина на Владетеля Денетор. Той е властен и горделив, ала стар; непонятно се държи, откакто синът му бе поразен. И все пак аз не бих останал като просяк край вратата.

- Не като просяк - каза Арагорн. - Да речем, като командир на Скиталците, които не са привикнали с каменни къщи и градове.

И той нареди да свият знамето му, а Звездата на Северното кралство свали и повери на синовете на Елронд.

Сетне принц Имрахил и Еомер Рохански го напуснаха, минаха през Града сред хорската гълчава и се изкачиха към Крепостта; явиха се в Залата на Кулата да дирят Наместника. Но завариха трона му празен, а пред платформата лежеше за поклонение Теоден, крал на Пределите, обкръжаваха го дванадесет факли и дванадесет стражи - рицари от Гондор и Рохан. Над смъртното ложе висяха зелено-бели драперии, а кралят бе завит до брадата с широко златотъкано платно, върху което бе сложен голият му меч; щитът бе край нозете му. Светлината на факлите блещукаше в белите му коси като слънчев лъч сред пръските на фонтан, но лицето му бе прекрасно и младо, само покоят по него бе недостъпен за младостта, той сякаш спеше.

Постояха мълчаливо край краля, сетне Имрахил запита:

- Къде е Наместникът? И къде е Митрандир? А един от стражите отвърна:

- Наместникът на Гондор е в Домовете на изцелението. На свой ред Еомер запита:

- Къде е лейди Еовин, сестра ми, не трябваше ли и тя да лежи до краля със същите почести? Къде са я сложили? А Имрахил отговори:

- Но лейди Еовин бе още жива, когато я носеха насам. Не знаеше ли това?

Тъй внезапно нахлу в сърцето на Еомер нечаканата надежда, а заедно с нея болката на загриженост и тревога, че той не добави нищо, само се обърна и бързо напусна залата. Принцът го последва. Навън бе паднала вечерта и безброй звезди обсипваха небето. Насреща се задаваше Гандалф, придружен от човек със сив плащ; срещнаха се пред вратата на Домовете на изцелението. И двамата рицари поздравиха Гандалф, сетне запитаха:

- Търсим Наместника, а хората казват, че е в този Дом. Болест ли го е сполетяла? А лейди Еовин, къде е тя? А Гандалф отговори:

- Тя лежи вътре и не е мъртва, макар да е на прага на смъртта. Но както навярно сте чули, Владетелят Фарамир бе ранен с коварно копие, сега той е Наместник, защото Денетор почина и пепелищата са му гробница.

Скръб и изумление ги изпълниха, като чуха разказа му. Но Имрахил промълви:

- Значи победата ни е лишена от радост и с горчилка я заплащаме, щом в един и същи ден Гондор и Рохан губят владетелите си. Еомер властвува над Рохиримите. Кой ще управлява Града междувременно? Дали да не пратим да повикат господаря Арагорн?

- Той е тук - изрече мъжът в плаща.

И като пристъпи в светлината на фенера край вратата, всички видяха, че това е Арагорн, наметнат над бронята със сивия плащ от Лориен и без никакъв друг знак

освен зеления камък на Галадриел.

- Дойдох, защото тъй ме помоли Гандалф - каза той. - Но засега съм само командир на Дунеданците от Арнор. Владетелят на Дол Амрот ще управлява Града до събуждането на Фарамир. Но моят съвет е Гандалф да ни ръководи занапред в цялата борба срещу Врага.

Всички се съгласиха с това. Тогава Гандалф рече:

- Да не стоим край вратата, времето е напрегнато. Нека влезем! Единствено в идването на Арагорн е останала надеждица за болниците в Дома. Чуйте що рече Йорет, мъдрата гондорска старица: *Ръцете на краля са ръце на целител и по туй ще се познае истинският крал.*

Арагорн влезе пръв и другите го последваха. На прага стояха двама гвардейци в одеждите на Крепостта - единият висок, другият не по-едър от малко момче; щом ги зърна, той гръмко се провикна от изненада и радост:

- Бързоход! Великолепно! Знаеш ли, аз се досетих, че идваш с черните кораби. Но всички се разкрещяха „корсари" и не искаха да ме послушат. Как го направи?

Арагорн се разсмя и стисна ръката на хобита.

- Добра среща наистина! Но сега не е време да ти разправям за пътешествията си. А Имрахил каза на Еомер:

- Тъй ли се говори с крал? Но може би той ще приеме короната под някое ново име!

Арагорн го чу и се обърна.

- Прав си, на древния върховен език ме наричат *Елесар,* Елфически камък и *Енвинятар,* Обновител. - И той повдигна висящия на гърдите му зелен камък. - Но ако някога създам свой род, името му ще е Бързоход. На върховния език не ще звучи зле - *Телконтар* ще бъда, а подир мен и всички мои потомци.

След това те влязоха в Дома и докато вървяха към стаята, където се грижеха за болните, Гандалф разказа за подвига на Еовин и Мериадок.

- Дълго стоях край тях - каза той - и отначало те често говореха насън, преди да потънат в смъртоносния мрак. А и аз имам дарбата да виждам надалеч.

Най-напред Арагорн отиде при Фарамир, сетне при лейди Еовин и накрая при Мери. След като огледа лицата на болните и раните им, той въздъхна:

- Тук ще трябва да използувам цялата мощ и изкуство, с които съм надарен. Жалко, че Елронд не е тук - той е най-стар от нашия народ и има най-голяма сила.

А Еомер, виждайки, че скръбта и умората са го изтощили, запита:

- Не трябва ли първо да си починеш, или поне да похапнеш малко?

Но Арагорн отвърна:

- Не, времето на тия трима е към края си и най-вече времето на Фарамир. Трябва да пестим всеки миг. После той повика Йорет и запита:

- Имате ли в този Дом запас от целебни билки?

- Да, господарю - отговори тя, - но ми се чини, че не ще стигнат за всички нуждаещи се. Ала изобщо не знам откъде да намерим още; всичко се обърка в тия страховити дни, навсякъде пожари и пепелища, момчетата не смогват да търчат насам-натам, а пътищата са затрупани. Вече не помним откога на пазара не е идвал билкар от Лосарнах! Но ваше величество сигурно ще разбере, че в тоя Дом правим каквото ни е по силите.

- Ще преценя, като видя - каза Арагорн. - Още едно нещо не достига сега - време за приказки. Имате ли *ателас?*

- Сигурна съм, че не съм чувала за подобна билка - отвърна тя, - поне под това име. Ще ида да питам старшия билкар, той знае всички стари названия.

- Наричат я *кралски лист* - добави Арагорн, - може да я знаеш под това име, с което я наричат селяните напоследък.

- О, това ли било! - възкликна Йорет. - Е, с това трябваше да почне ваше величество и веднага щях да ви кажа. Не, нямаме, сигурна съм. Ама и никога не съм чувала да има големи достойнства, даже като я срещахме из горите, често казвах на сестрите си: „Кралски лист! Чудно име, питам се защо ли го наричат тъй, аз да бях крал, щях да си имам в градината по-красиви цветя." А иначе приятно мирише, като го смачка човек, нали? Ако можем да наречем аромата „приятен" - „здравословен" може би е по-вярно.

- Здравословен е наистина - каза Арагорн. - А сега, госпожо, ако обичаш господаря Фарамир, бъди бърза като езика си и изтичай да ми намериш кралски лист, ако е останало поне едно стръкче в Града.

- А ако няма - добави Гандалф, - ще метна Йорет зад себе си на коня и ще препуснем към Лосарнах, та да ме отведе в гората, но без сестрите си. И Сенкогрив ще й покаже що се казва бързина.

Когато Йорет изтича навън, Арагорн заръча на другите жени да кипнат вода. Сетне стисна с едната си ръка десницата на Фарамир, а другата положи върху челото на болника. По лицето се стичаше пот, но Фарамир нито помръдваше, нито даваше признаци на живот, само едва дишаше.

- Догаря! - обърна се Арагорн към Гандалф. Но това не е от раната. Виж! Тя заздравява. Ако го бе поразило острие на Назгулите, както мислиш, щеше да умре тази нощ. Аз бих казал, че раната е нанесена от южняшко копие. Кой извади острието? Запазено ли е?

- Аз го извадих и спрях кръвта - каза Имрахил. - Но имахме и други грижи, затова не запазих копието. Доколкото си спомням, беше най-обикновено острие, каквито използват Южняците. Но бях уверен, че е долетяло отгоре, откъм Сенките, защото и треската, и болестта бяха непонятни; самата рана не е дълбока, нито пък е засегнала жизнено важен център. Как тогава ще обясниш всичко това?

- Умора, скръб за бащиното безумие, рана и отгоре на всичко - Черния дух - каза Арагорн. - Той е мъж с непреклонна воля и е устоял на Сянката още преди да потегли на бой край външните стени. Мракът навярно бавно се е просмуквал в него, докато той се е сражавал да удържи крепостта. Ех, ако бях дошъл по-рано!

В този момент влезе старшият билкар.

- Ваше величество е поръчало *кралски лист,* както го наричат селяците - каза той, - или *ателас* на благородния език, а за ония, които поназнайват валинорската реч...

- Знам я - прекъсна го Арагорн - и не ме интересува дали ще кажеш *асеа, аранион* или *кралски лист,* стига да имаш малко от него.

- Прощавайте, господарю! - отвърна човекът. - Виждам, че сте не само пълководец, но и мъдрец. Ала уви, сър! Не държим запас от тая билка в Домовете на изцелението, където се лекуват само тежки рани и болести. Не знаем да има някакви достойнства, освен може би дето освежава замърсения въздух или пропъжда мимолетната посърналост. Стига, разбира се, да не обръщате внимание на древните стихчета, които разни бабички като добрата ни Йорет повтарят и до днес, без да ги разбират.

Черен дъх щом вие
и смъртта закрие
слънцето над нас,
идвай, ателас! Идвай, ателас!
На живот искрица
в кралската десница!

Боя се, че това са само бабини деветини. Оставям на вас да прецените какъв е смисълът, ако изобщо го има. Но старите хора още използват настойка от билката против главоболие.

- Тогава, в името на краля, бягай да намериш някой не тъй учен, но по-мъдър човек, който да има от билката у дома си! - викна Гандалф.

Арагорн коленичи край Фарамир и положи ръка на челото му. Околните усетиха, че е започнала тежка борба. Лицето на Арагорн посивя от умора, от време на време той зовеше Фарамир по име, ала го изричаше все по-тихо, сякаш сам се отдалечаваше от тях и крачеше из някаква незнайна мрачна долина, дирейки изгубен другар.

Най-сетне Бергил дотича с шест листа, завити в парцалче.

- Кралски лист, сър - каза той, - но се боя, че не е пресен. Трябва да е откъснат поне преди две седмици. Ще свърши работа, нали, сър?

И като погледна Фарамир, момчето избухна в ридания. Но Арагорн се усмихна.

- Ще свърши работа. Най-лошото отмина. Сядай и се успокой! Като взе два листа, той дъхна върху тях, смачка ги и тутакси стаята се изпълни с жива свежест, сякаш самият въздух се пробуждаше и тръпнеше, искреше от радост. Сетне хвърли листата в донесените паници с вряла вода и в сърцата на околните мигом се възцари покой. За всеки от тях долетелият аромат бе сякаш спомен за росни утрини и чисти слънчеви лъчи сред някаква приказна страна, за която само мимолетно ни напомня прекрасният пролетен свят. Арагорн се изправи освежен и с усмивка в очите поднесе паницата пред лицето на спящия Фарамир.

- Ха сега де! Кой би повярвал? - подхвърли Йорет на жената до себе си. - Билката е по-добра, отколкото мислех. Напомня ми за розите на Имлот Мелуи от моето детство, а пък по-хубави нямаше и в кралския двор.

Внезапно Фарамир се размърда, отвори очи и погледна склонения над него Арагорн, позна го, обич просветна в очите му и той тихо изрече:

- Господарю, ти ме повика. Идвам. Какво повелява кралят?

- Престани да бродиш из сенките, събуди се! - каза Арагорн. - Уморен си. Почивай сега, храни се и бъди готов за новата ни среща.

- Ще я чакам, господарю - отвърна Фарамир. - Че кой би лежал, когато кралят се е завърнал?

- Щом е тъй, сбогом засега! - каза Арагорн. - Трябва да вървя, и други се нуждаят от мен.

Той напусна стаята заедно с Гандалф и Имрахил, но Берегонд и синът му останаха, без да крият радостта си. Пипин побърза да догони Гандалф, но докато затваряше вратата, чу възклицанието на Йорет:

- Крал! Чухте ли го? Какво разправях? Ръце на целител, тъй казвах.

И скоро от Дома плъзна мълвата, че кралят наистина се е завърнал и подир войната носи изцеление; новината обиколи целия Град.

А Арагорн застана пред Еовин и каза:

- Тежък удар и жестока рана. Счупената ръка е наместена изкусно и ще заздравее с времето, ако тя намери сили да се пребори със смъртта. Пострадала е ръката, що носи щита, но злото иде главно от другата, която е стискала меча. Макар да е здрава, в нея не се усеща живот. Уви! Сблъскала се е с враг, далеч по-могъщ от нея и телом, и духом. А който вдигне меч против подобен неприятел, трябва да е по-як от стомана, та да не загине още в мига на удара. Зла съдба я е изпречила на пътя му. Красива девойка е тя, най-прекрасната дама от кралския род. И все пак не знам как да я назова. Когато я видях за пръв път и усетих нейната горест, сякаш зърнах бяло цвете, изящно като лилия, да се възправя стройно и горделиво, ала усещах, че е твърдо като стомана, изкована от майстори елфи. Или може би слана бе превърнала соковете му в лед и то стърчеше горчиво в своята сладост, все още прекрасно за взора, ала попарено, готово да се прекърши и да загине. Болестта й започва далеч преди днешния ден, нали, Еомер?

- Учудвам се, че питаш мен, господарю - отвърна пълководецът. - Както във всичко друго, така и тук те смятам за непогрешим, ала не знаех сестра ми Еовин да е била попарена от слана, докато не те съзря за пръв път. Тя споделяше с мен тревогата и страха, що я мъчеха в дните на Змийския език и кралското замайване; все по-тревожно се грижеше за краля. Но не това я доведе до злата участ!

- Друже мой - каза Гандалф, - ти си имал коне, ратни дела и волна степ, но тя, родена в тялото на девойка, не ти е отстъпвала по дух и храброст. Ала е била обречена да бди над старец, когото обичала като баща, да го гледа как изпада в жалко, позорно слабоумие и тази роля й се струвала по-нищожна от участта на бастуна, върху който се опирал. Мислиш ли, че Змийския език е вливал отрова само в ушите на Теоден? *Изкуфял дъртак! Какво друго е домът на Еорл освен обор със сламен покрив, където разбойници пиянствуват сред зловонието, а копелетата им се търкалят по пода между псетата?* Не си ли чувал и преди тия слова? Изрече ги Саруман, учителят на Змийския език. Макар да не се съмнявам, че у дома Змийския език е обвивал смисъла в по-лукави изрази. Благородни приятелю, ако сестринската обич и волята да изпълни дълга си не бяха издигнали преграда на устните й, ти би могъл да чуеш от тях дори и подобни думи. Но кой знае що е изричала самотно към мрака в горчива среднощна безсъница, когато усещала живота да губи смисъл и стените на покоите се свивали наоколо като клетка около диво зверче.

Еомер замълча и дълго се взира в сестра си, сякаш отново обмисляше всички отминали дни на съвместния им живот. Но Арагорн каза:

- И аз видях каквото виждаш ти, Еомер. Сред злочестините на тоя свят едва ли има по-горчиви и позорни за мъжкото сърце от тая - да съзираш любовта на тъй прекрасна и храбра девойка, а да не можеш да отвърнеш с взаимност. Скръб и жалост ме преследват, откакто я изоставих отчаяна в Черноден и препуснах по Пътя на Мъртвите; и нямаше по онзи път друг страх за мен освен страха от онова, което можеше да я сполети. И все пак, Еомер, казвам ти, че теб тя обича по-искрено, отколкото мен; теб те обича и познава, в мен обича само сянка и мисъл - надежда за слава, за велики подвизи и далечни страни. Може би имам власт да

изцеля тялото й, да я върна от мрачната долина. Но към какво ще отвори очи - към надежда, забрава или отчаяние? Не знам. Чака ли я отчаяние, тя ще умре, освен ако се яви по-изкусен целител от мен. Уви! Друго заслужава тя, защото с делата си се нареди сред най-славните кралици.

Арагорн се наведе да погледне лицето й, а то наистина бе бяло като лилия, хладно като слана и твърдо като изваян камък. Но той се поклони, целуна я по челото и тихичко я призова с думите:

- Еовин, щерко на Еомунд, събуди се! Твоят враг изчезна завинаги!

Тя не помръдна, но отново задиша дълбоко, тъй че гръдта й се надигаше и отпускаше под белите платнени завивки. Арагорн повторно смачка два листа *ателас* и ги пусна във вряла вода; с отварата изми челото и дясната й ръка, която лежеше студена и безчувствена върху одеялото.

Дали от това, че Арагорн наистина владееше някакво забравено могъщество от Задмория, дали просто повлияни от словата му към лейди Еовин, околните усетиха сред изпълнилия стаята сладък билков дъх, че откъм прозореца сякаш повява свеж ветрец - без аромат, просто съвсем пресен, чист и млад въздух, като че досега не го бе вдишвало ни едно живо създание и идваше нов-новеничък от високите снежни планини под звездния свод или от далечни сребърни брегове, окъпани в пенести вълни.

- Събуди се, Еовин, роханска девойко! - повтори Арагорн, пое десницата й и я усети затоплена от възвръщащия се живот. - Събуди се! Сянката изчезна, мракът е прокуден! Повикай я! - добави той, като положи ръката й в десницата на Еомер, сетне отстъпи Настрани и безшумно изчезна от стаята.

- Еовин! Еовин! - извика Еомер през сълзи. А тя отвори очи и промълви:

- Еомер! Каква е тази радост? Казваха, че си загинал. Не, това са били само мрачни гласове в съня ми. Колко време съм спала?

- Малко, сестрице - каза Еомер. - Но не мисли повече за това!

- Чудно, колко съм изморена - каза тя. - Трябва да си почина. Но кажи ми, какво стана с Владетеля на Пределите? Уви! Не казвай, че е било сън; знам, че не е. Той загина, както предчувствуваше.

- Загина - потвърди Еомер, - но ми заръча да предам сбогом на Еовин, по-скъпа от щерка. Сега лежи с чест в Гондорската Крепост.

- Скръбно е - промълви тя. - Ала е по-добро от всичко, на което смеех да се надявам в мрачните дни, когато изглеждаше, че Еорловият род е западнал по чест като проста овчарска колиба. А какво стана с кралския оръженосец, полуръста? Еомер, за храбростта му трябва да го направиш рицар на Ездитните предели!

- Наблизо е, лежи в същия Дом и сега отивам при него - обади се Гандалф. - Засега Еомер ще остане тук. Но не говорете още за война и враг, първо трябва да оздравееш. Огромна радост е да види човек една тъй храбра девойка отново да се събужда за здраве и надежда!

- За здраве? - повтори Еовин. - Може би. Поне докато мога да запълня празното седло на някой загинал Конник и докато ме чакат дела. Но за надежда? Не знам.

Гандалф и Пипин минаха в стаята на Мери и завариха край леглото Арагорн.

- Горкият Мери! - провикна се Пипин и се хвърли към леглото, защото му се стори, че приятелят му изглежда по-зле и лицето му е посивяло, сякаш обтегнато от тежестта на дългогодишна скръб; изведнъж го обхвана страх, че Мери ще умре.

- Не бой се - каза Арагорн. - Дойдох навреме и го повиках назад. Сега е

морен и наскърбен, а и също като лейди Еовин е пострадал от дързостта си да удари оная злокобна твар. Но той има толкова силен и весел дух, че ще се справи с болестта. Скръбта не ще забрави, ала тя няма да помрачи сърцето му, а ще го научи на мъдрост.

После Арагорн положи ръка върху главата на Мери и като погали с длан кестенявите къдрици, докосна клепачите и го повика по име. Когато ароматът на *ателас* се разля из стаята като дъх на плодни градини и пирен под слънчеви лъчи, из които бръмчат рояци пчели, Мери изведнъж се събуди и рече:

- Гладен съм. Колко е часът?

- Мина времето за вечеря - каза Пипин, - но бих рискувал да ти донеса нещичко, ако ми разрешат.

- Ще разрешат - каза Гандалф. - Донеси всичко, каквото пожелае този Рохански конник, стига да може да се намери в Минас Тирит, където името му е на почит.

- Добре! - каза Мери. - Щом е тъй, първо искам вечеря, а после лула. - При тия думи лицето му помрачня. - Не, без лула. Мисля, че вече няма да пуша.

- Защо? - учуди се Пипин.

- Ами така - бавно отвърна Мери. - Той загина. Изведнъж си спомних всичко. Казваше, че съжалява, дето не е успял да си побъбри с мен за билкарство. И това комай бяха последните му думи. Вече никога не ще мога да пуша, без да си мисля за него и за онзи ден, Пипин, когато той пристигна в Исенгард и ни заприказва тъй учтиво.

- Пуши тогава и мисли за него! - каза Арагорн. - Благо бе сърцето му, а той бе велик крал и държеше на клетвата си; изтръгна се от сянката към сетното прекрасно утро. Макар да бе кратка службата ти при него, трябва да я помниш с радост и гордост до края на живота си.

- Добре тогава - усмихна се Мери, - ако Бързоход набави каквото е нужно, ще пуша и ще мисля. Имах малко от най-добрите саруманови запаси в раницата си, но честна дума, нямам представа какво е станало с нея в битката.

- Уважаеми Мериадок - каза Арагорн, - дълбоко грешиш, ако мислиш, че съм минал с огън и меч през планините и Гондорското кралство, за да донеса билки на някакъв разхайтен боец, който си захвърля снаряжението. Ако не са ти намерили раницата, ще трябва да повикаш старшия билкар на този Дом. А той ще ти каже, че не е знаел желаната от теб трева да има някакви достойнства, но простолюдието я нарича *западняшка билка*, а благородниците - *галенас*, че има и други названия на по-учени езици, ще добави няколко полузабравени стихчета, които не разбира, и с дълбоко съжаление ще те осведоми, че в Дома няма нито стръкче, а после ще те остави да разсъждаваш над езиковата история. Както ще трябва да сторя и аз. Не съм спал в подобно легло, откакто напуснах Черноден, и от снощи не съм слагал залък в уста.

Мери сграбчи ръката му и я целуна.

- Ужасно съжалявам - каза той. - Бягай веднага! Само ти пречим още от оная вечер в Брее. Но такъв си ни е нравът - да говорим лекомислено в тежки времена и да не изказваме докрай каквото мислим. Боим се да не би да кажем прекалено много. Просто не намираме думи, когато шегата е неуместна.

- Добре го знам, инак нямаше да се държа тъй с теб - отвърна Арагорн. - Дано Графството живее и процъфтява во веки веков!

И като целуна Мери по челото, той излезе заедно с Гандалф.

Пипин остана.

- Имало ли е някога човек като него? - промълви той. - Освен Гандалф, разбира се. Мисля, че трябва да са роднини. Глупчо драги, раницата ти лежи край леглото, носеше я на гръб, когато те срещнах. А той, естествено, я виждаше през цялото време. Пък и аз съм запазил нещичко. Хайде сега! Ето ти Дългодолски лист. Напълни си лулата, докато изтичам да подиря нещичко за хапване. И после да се поотпуснем за малко. Ние, Туковци и Брендифуковци, не можем да виреем по високото.

- Не - съгласи се Мери. - Аз не мога. Засега поне. Но във всеки случай, Пипин, сега виждаме висините и се прекланяме пред тях. Сигурно е най-добре да обичаш първо онова, което ти приляга - все някъде трябва да пуснеш корен, а почвата на Графството е дълбока. Ала има и по-дълбоки, и по-възвишени неща и независимо дали ги знае, или не, без тях никой старик не би могъл да се грижи за градината си в мир. Радвам се, че понаучих нещичко за тях. Но не знам откъде ми хрумна да приказвам така. Къде е билката? И измъкни лулата ми от раницата, ако не се е счупила.

Арагорн и Гандалф посетиха управителя на Домовете на изцелението и го посъветваха да остави Фарамир и Еовин за още няколко дни под грижите на болногледачите.

- Лейди Еовин скоро ще поиска да стане и да си тръгне - каза Арагорн. - Но ако има начин да я удържите, не бива да я пускате, преди да са минали поне десет дни.

- Колкото до Фарамир - добави Гандалф, - той скоро ще трябва да узнае за смъртта на баща си. Но не бива да му казват изцяло за безумието на Денетор, докато не оздравее напълно и не пристъпи към задълженията си. Внимавайте Берегонд и онзи *периан,* които са били очевидци на нещастието, да не говорят още за това!

- Ами другият *периан,* Мериадок, който е под моите грижи, какво ще кажете за него? - запита управителят.

- Навярно утре ще може да стане за малко - каза Арагорн. - Разрешете му да излезе, ако поиска. Може да се поразходи заедно с приятелите си.

- Удивителен народ - поклати глава управителят - Яка им е жилката, като ги гледам.

Пред входа на Домовете вече се бе събрала тълпа да види Арагорн; хората го последваха и след вечерята дойдоха с молбата да излекува техни близки и приятели, гинещи от болести, рани или от Черната сянка. Арагорн стана и излезе, сетне прати да повикат синовете на Елронд и тримата работиха цяла нощ. А из Града се понесе мълва:

„Кралят наистина се е върнал." И го нарекоха Елфически камък заради зеления камък, който носеше, и тъй сам народът му избра онова име, което му бе предречено още от рождение.

А когато не му останаха сили да лекува, той се заметна с плаща, напусна града призори и отиде в шатрата си да поспи. На сутринта над Кулата се развя знамето на Дол Амрот, бял кораб с формата на лебед върху синя вода, а хората гледаха нагоре и се чудеха не е ли било само сън идването на краля.

Глава 9

ПОСЛЕДНИЯТ СПОР

Утрото подир битката изгря свежо, с леки облачета и западен вятър. Леголас и Гимли станаха рано и поискаха разрешение да се качат в Града; искаха час по-скоро да се срещнат с Мери и Пипин.

- Зарадвах се, като разбрах, че още са живи - каза Гимли. - Голяма мъка беше да ги гоним из Рохан и не бих искал толкова труд да иде на вятъра.

Елфът и джуджето влязоха заедно в Минас Тирит и по пътя им хората с удивление гледаха странната двойка; Леголас бе неизмеримо по-красив от хората и крачейки в ранното утро, пееше с ясен глас елфическа песен; до него Гимли пристъпваше напето, поглаждаше брада и се озърташе наоколо.

- Тук-там има добра зидария - каза той, оглеждайки стените, - но се среща и по-лоша, а в планировката на улиците има какво да се желае. Когато Арагорн поеме властта, ще му предложа услугите на каменоделците от Планината и ще му сътворим град за чудо и приказ.

- Повече градини им трябват - каза Леголас. - Къщите са безжизнени, рядко се среща зеленина да расте с радост. Ако Арагорн поеме властта, Горският народ ще му подари пойни птици и дървета, що не умират.

След известно време срещнаха принц Имрахил и като го видя, Леголас се поклони доземи, защото разбираше, че е срещнал човек с елфическа кръв в жилите.

- Привет, благороднико! - каза той. - Отдавна напусна Лориенските гори народът на Нимродел, ала и до днес личи, че не всички са отплавали от залива Амрот на запад през морето.

- Тъй разказва историята на моя край - отвърна Принцът, - но от незапомнени години не е идвал сред нас някой от прекрасния народ. Затуй съм удивен сега, виждайки един от тях тук, сред скръб и война. Какво търсиш?

- Аз съм един от Деветте спътници, които потеглиха с Митрандир от Имладрис - каза Леголас, - и заедно с моя приятел, джуджето, пристигнахме с дружината на господаря Арагорн. Но сега искаме да видим приятелите си Мериадок и Перегрин - чухме, че са под твои грижи.

- Ще ги намерите в Домовете на изцелението - каза Имрахил. - Аз ще ви заведа натам.

- Достатъчно и да пратиш някого - отвърна Леголас. - Арагорн поръча да ти предадем вест. Той не иска по това време повторно да влиза в Града. Ала пълководците трябва веднага да се съберат на съвет, затова моли теб и Еомер Рохански да слезете към шатрите му час по-скоро. Митрандир вече е там.

- Ще дойдем - каза Имрахил и като се сбогуваха любезно, тримата се разделиха.

- Красив владетел и велик пълководец - каза Леголас. - Велика трябва да е била славата на Гондор в дните на възход, щом и в залеза си има такива мъже.

- А добрата зидария несъмнено е най-стара и краси стените на първите сгради - добави Гимли. - Все така става с онуй, що предприемат човеците - слана попари напролет или лятно слънце ги съсухри и те забравят обещанията си.

- Ала рядко забравят сеитбата - отвърна Леголас. - И семената ще лежат сред прах и тлен, за да поникнат в незнаен час там, където никой не е очаквал. Делата човешки ще ни надживеят, Гимли.

- И в края на краищата от тях ще разцъфти само едно „може би", струва ми се - каза джуджето.

- На този въпрос елфите не знаят отговора - каза Леголас.

В това време слугата на Принца се приближи и ги поведе към Домовете на изцелението; там завариха приятелите си в градината и срещата бе радостна. Дълго се разхождаха и разговаряха в утрото из високите ветровити кръгове на Града, като се наслаждаваха на всеки миг, изпълнен с отдих и мир. Когато Мери се измори, седнаха на стената зад моравата около Домовете на изцелението; пред тях, далече на юг, Андуин блещукаше под слънцето, отдалечаваше се и чезнеше дори от погледа на Леголас из просторните равнини и неясната зеленина на Лебенин и Южен Итилиен.

Леголас бе замлъкнал сред разговора на приятелите си и гледаше срещу слънцето. Изведнъж видя над Реката да се задават бели морски птици.

- Вижте! - извика той. - Чайки! Навлезли са надалеч в сушата. Удивление носят те и трепет в душата ми. Никога през живота си не бях ги срещал, преди да стигнем в Пеларгир, а там ги чух да крещят в небето, докато наближавахме морското сражение. Тогава застинах на място и забравих за войната в Средната земя; скръбните им гласове ми разказваха за Морето! Морето! Уви! Още не съм го съзрял. Но дълбоко в сърцата на всички мои сънародници се таи копнежът по морето и е опасно да го разбуждаме. Уви за чайките! Не ще имам вече мир под бук или бряст.

- Не говори тъй! - каза Гимли. - Безброй нови гледки и велики дела ни чакат още в Средната земя. Но ако целият прекрасен народ поеме към Заливите, светът ще помръкне за ония, що са обречени да останат тук.

- Вярно, ще помръкне в тежка печал! - каза Мери. - Не бива да ходиш към Заливите, Леголас. Винаги ще има хора, били те големи или малки, а дори и мъдри джуджета като Гимли, които да се нуждаят от теб. Поне тъй се надявам. Макар понякога да усещам, че тепърва ни чака най-лошото от цялата война. Как бих искал всичко да е отминало веднъж завинаги!

- Не ставай мрачен! - провикна се Пипин. - Слънцето грее и всички сме заедно, поне за ден-два. Искам да узная повечко за вас приятели. Хайде, Гимли! Тая сутрин двамата с Леголас вече десетина пъти споменахте за странното си пътешествие с Бързоход. Но още не сте ми разказали нищо.

- Слънцето може да грее тук - отвърна Гимли, - ала по онзи път има спомени, които не бих желал да позова от мрака. Да бях знаел какво ме чака, мисля, че дори и дружбата не би ме тласнала по Пътя на Мъртвите.

- Пътя на Мъртвите? - повтори Пипин. - Чух Арагорн да го споменава и се питах за какво ли говори. Няма ли да ни разкажеш нещо повече?

- Не бих искал - каза Гимли. - Защото се посрамих по онзи път: аз, Гимли, син Глоинов, който се смятах за по-твърд от хората и по-храбър под земята от който и да било елф. Но не бях нито твърд, нито храбър и единствено волята на Арагорн ме удържа на пътя.

- И обичта към него - добави Леголас. - Всеки, който го опознае, скоро го обиква по свой начин, дори и хладнокръвната девойка от народа на Рохиримите.

В ранното утро на деня, преди да пристигнеш тук, Мери, ние напуснахме Черноден и такъв страх бе обзел хората, че никой не пожела да ни изпроводи освен лейди Еовин, която сега лежи ранена долу в Дома. Скръбна бе тази раздяла и сърцето ми се късаше, като я гледах.

- Уви! Моето сърце нямаше сила да скърби и за други - каза Гимли. - Не, няма да говоря за онова пътуване.

Той замълча, но Пипин и Мери толкова бяха закопнели за новини, че накрая Леголас каза:

- Ще ви разкажа колкото да мирясате; аз не усещах ужаса и не се боях от сенките човешки - смятах ги за безсилни и уязвими.

Сетне той набързо разказа за призрачния път под планините, за злокобната среща край Ерех и за лудото препускане - деветдесет и три левги до Пеларгир на брега на Андуин.

- Четири дни и нощи препускахме от Черния камък и навлязохме в петата вечер - каза той. - И гледай ти! Сред мрака на Мордор в душата ми се зароди надежда, защото в онзи здрач Армията на сенките сякаш ставаше по-силна и по-страховита за взора. Видях едни да яздят, други да тичат с широка крачка, ала всички се носеха стремглаво. Безмълвни бяха, но в очите им пламтеше огън. Из възвишенията на Ламедон те догониха конете ни, плъзнаха се наоколо и щяха да ни изпреварят, ако Арагорн не им беше забранил. По негова заповед изостанаха назад. „Дори и сенките човешки се покоряват на волята му - помислих аз. - Може тепърва да му послужат!" Препускахме през ясния ден, сетне настъпи денят без изгрев и пресякохме реките Сирил и Рингло, а на третия ден стигнахме до Линхир над устието на Гилраин. Там мъжете от Ламедон защитаваха бродовете от ордите на Умбар и Харад, които бяха доплавали по реката. Но когато пристигнахме, и защитници, и нападатели прекъснаха битката и избягаха, крещейки, че Кралят на Мъртвите връхлита върху тях. Единствен Ангбор, Владетел на Ламедон, имаше храбростта да ни изчака; Арагорн му заръча щом Сивият отряд отмине, да събере хората си и да ги поведе подир нас, ако не се боят. „Наследникът на Исилдур ще има нужда от теб в Пеларгир" - каза той. Тъй прекосихме Гилраин и обърнахме в бягство съюзниците на Мордор, сетне поспряхме да починем. Но скоро Арагорн се изправи с думите: „Вижте! Минас Тирит вече е обсаден. Боя се, че може да падне, докато пристигнем на помощ." Затуй яхнахме конете, преди да е отминала нощта, и ги подгонихме с цялата бързина, на която бяха способни, през равнините на Лебенин.

Леголас помълча, въздъхна и като обърна поглед на юг, тихичко запя:

Потоци сребърни текат от Селос до Еруй
в зелените поля на Лебенин!
Висока е тревата там. Морето праща лъх,
та лилиите бели да трептят,
камбанки златни да сведат малос и алфирин
в зелените поля на Лебенин.
Морето праща лъх!

- Зелени са тия поля в песните на моя народ - продължи той, - ала тогава бяха мрачни, сиви пущинаци в непрогледната тъма пред нас. Тъпчейки нехайно трева и

цветя, ние преследвахме враговете си ден и нощ из просторните равнини, докато накрая стигнахме бреговете на Великата река. Тогава сърцето ми усети, че сме наближили Морето; безбрежни бяха водите в мрака и безброй морски птици крещяха над тях. Уви за риданията на чайките! Не ме ли предупреди Владетелката да се пазя от тях? А сега не мога да ги забравя.

- Лично аз не бих им обърнал внимание - каза Гимли, - защото тъкмо тогава най-сетне се захвана истинската битка. В Пеларгир беше основният флот на Умбар, петдесет големи кораба и безчет по-дребни ладии. Мнозина от ония, които преследвахме, бяха стигнали пристанището преди нас, понесли страха си, някои кораби бяха вдигнали платна и са мъчеха да избягат надолу по Реката или към отсрещния бряг, много от ладиите горяха. Изпаднали в безизходица, Харадримите се отбраняваха отчаяно и люто, разсмяха се, като ни зърнаха, защото все още армията им бе огромна. Но Арагорн спря и извика с мощен глас: „Елате сега! Призовавам ви в името на Черния камък!" И изведнъж Армията на сенките, която бе изостанала назад, налетя като бурен прилив, помитайки всичко пред себе си. Дочух неясни крясъци, глухо запяха рогове и безбройни гласове зашепнаха в далечината като ехо от някаква отдавна забравена битка сред Мрачните години. Бледи мечове излетяха от ножниците, ала не знаех дали ще пронижат някого - Мъртвите вече не се нуждаеха от друго оръжие освен страха. Никой не можеше да устои пред тях. Те нахлуха на всеки кораб, който бе вдигнал платна, сетне минаха по водата към ония, които бяха закотвени; обзети от ужас и безумие, всички моряци се хвърлиха през борда и само робите останаха приковани към веслата. А ние дръзко се носехме сред враговете и ги разпръсквахме като есенни листа, докато стигнахме брега. После Арагорн изпрати на всеки от оцелелите кораби по един Дунеданец да успокои пленниците на борда и да ги освободи. Още преди да се разсее мракът, съпротивата бе сломена и наоколо нямаше нито един вражески боец - всички се бяха удавили или бягаха на юг с надеждата да се доберат пеша до родните земи. Странно и удивително ми се стори, че тъкмо призраци на страха и мрака осуетяват плановете на Мордор. Погубваха го собствените му оръжия!

- Странно наистина - каза Леголас. - В онзи миг гледах Арагорн и си мислех колко велик и страховит Владетел би могъл да стане с тая могъща воля, ако си бе присвоил Пръстена. Ненапразно се бои от него Мордор. Но благородството на духа му е непонятно за Саурон - нали е от потомците на Лутиен. Безкрай се размотава нишката на годините, ала този род не ще пресъхне.

- Незрими са за джуджетата подобни пророчества - каза Гимли. - Но Арагорн наистина бе могъщ в онзи ден. Вижте само! Целият черен флот бе в ръцете му, той си избра най-големия кораб и се качи на борда. После заповяда да засвирят всички фанфари, отнети от врага и Армията на сенките се оттегли на брега. Те стояха безмълвни, едва забележими, и само червени отблясъци от пламтящите кораби потрепваха в очите им. И Арагорн гръмовно извика към Мъртвите: „Чуйте сега словата на Исилдуровия наследник! Клетвата ви е изпълнена. Вървете си и вече никога не връщайте страха из долините. Идете да намерите покой!" При тия думи Кралят на мъртвите излезе пред армията, строши копието си и го захвърли. Сетне се поклони ниско и обърна гръб; мигом цялата сива войска се оттегли и изчезна като мъгла, разсеяна от внезапен порив на вятъра; стори ми се, че се пробуждам от сън. Тази нощ почивахме, докато други усърдно се трудеха. Бяхме

освободили множество пленници и роби - гондорски мъже, отвлечени при набезите; скоро се събраха и тълпи народ от Лебенин и Етир, а Ангбор Ламедонски пристигна с всички конници, които бе успял да призове. Сега, когато се бе разсеял страхът от Мъртвите, народът идваше да ни помогне и да види наследника на Исилдур - славата на това име бе лумнала като пламък из мрака. И с това наближавам края на разказа. Вечерта и през нощта много от корабите бяха подготвени със снаряжение и екипаж, призори флотът потегли. Сега ми изглежда далечно минало, ала бе само преди два дни - утрото на шестия ден, откакто напуснахме Черноден. Но Арагорн все още се боеше, че можем да закъснеем. „Четиридесет и две левги делят Пеларгир от пристаните на Харлонд - казваше той. - Ала трябва да стигнем утре, или окончателно ще се провалим." Волни мъже въртяха веслата сега и се трудеха мъжки, ала бавно се изкачвахме по Великата река, защото трябваше да се борим против течението - на юг то не е бързо, но пък и вятърът не ни помагаше. Въпреки победата в пристанищата сърцето ми щеше да натежи, ако изведнъж Леголас не бе се разсмял. „Горе брадата, сине Дуринов! - каза той. - *Там, где крачка до гибел остава, там надеждата често изгрява,* гласи поговорката." Но така и не разкри каква надежда вижда отдалеч. Идващата нощ само сгъсти мрака, а сърцата ни изгаряха, защото под облаците на северния хоризонт видяхме червено зарево и Арагорн каза: „Минас Тирит е в пламъци." Ала към полунощ надеждата ни се възроди. Загледани на юг, опитните моряци от Етир предрекоха промяна във времето и свеж вятър откъм Морето. Още преди да зазори, корабите опънаха платна и скоростта ни взе да расте, докато изгревът посребри пяната зад кърмата ни. И тъй, както вече знаете, пристигнахме в третия час на утрото, подгонени от попътния вятър, а Слънцето се изтръгна от облаците и ние развяхме пред боя голямото знаме. Велик ден бе тогава и велик час, каквото и да се случи по-късно.

- Каквото и да последва, не чезне славата на великите подвизи - каза Леголас. - Подвиг бе походът по Пътя на Мъртвите и подвиг ще си остане дори ако никой не оцелее в Гондор, та да го възпее в бъдни времена.

- А и това може да ни сполети - каза Гимли. - Угрижени са лицата на Арагорн и Гандалф. Чудя се какво ли ще решат долу в шатрите. Лично аз, като Мери, бих желал войната вече да е свършила с нашата победа. Ала каквото и да предстои, надявам се да имам дял в него за слава на народа на Самотната планина.

- А аз за народа на Великия лес - добави Леголас - и заради обичта си към Владетеля на Бялото дърво.

Сетне приятелите замълчаха, ала за дълго останаха на възвишението, потънали в мислите си, докато пълководците спореха.

След като се сбогува с Леголас и Гимли, принц Имрахил веднага прати да повикат Еомер; двамата слязоха към покрайнините на Града и стигнаха до шатрите на Арагорн, разпънати сред полето, недалеч от мястото, където бе загинал крал Теоден. Там се събраха на съвет заедно с Арагорн, Гандалф и синовете на Елронд.

- Благородни приятели - каза Гандалф, - Чуйте предсмъртните слова на Наместника на Гондор: *Може да тържествувате за ден сред полята на Пеленор, но против Силата, която се надига сега, няма победа,* Не ви тласкам към отчаяние, както направи той, само искам да размислите над истината в тия слова. Всевиждащите Камъни не лъжат и дори Владетелят на Барад-дур няма сила да

всели измама в тях. Може би е способен с усилие на волята да подбира онова, което ще виждат по-слабите духом, или пък да ги заблуди за смисъла на видяното. Въпреки това няма съмнение, че Денетор е съзрял истината, виждайки огромни армии да се надигат против него от Мордор и още по-многочислена рат да се събира натам. Нашата сила едва стигна за отбиване на първата мощна атака. Следващата ще бъде още по-мощна. Значи в края на тази война няма надежда за нас, както предричаше Денетор. Победата не може да се извоюва с оръжие, независимо дали ще останете тук да отблъсквате обсада подир обсада, или ще потеглите на поход отвъд Реката, за да потънете сред вражеските пълчища. Можете само да избирате между две злини; разумът би посъветвал да заздравите крепостите, с които разполагате, и там да изчакате щурма; тъй поне малко ще проточите времето преди края.

- Значи ти би искал да се оттеглим в Минас Тирит, Дол Амрот или Черноден и да се свием там като деца сред пясъчни кули пред идващия прилив? - запита Имрахил.

- Съветът няма да е нов - каза Гандалф. - Не правехте ли само това, откакто Денетор се възкачи на престола? Но не! Казах, че това би било разумно. Не ви съветвам да сте разумни. Казах, че победата не може да се извоюва с оръжие. Още се надявам на победа, но не с оръжие. Защото сред всички тия тактики стои Пръстенът на Всевластието - основа на Барад-дур и надежда на Саурон. За този предмет, благородни приятели, вече знаете достатъчно, та да разберете в какво положение сме и ние, и Саурон. Ако той си го възвърне, доблестта ви е напразна - бърза и пълна ще е победата му, толкова пълна, че краят й не се вижда чак до свършека на света. Ако Пръстенът бъде унищожен, Врагът ще рухне; падението му ще е тъй гибелно, че вече никога не ще се надигне. Защото ще изгуби основната част от изначалната си вродена сила и всичко сътворено или заченато от нея ще се разпадне, а той ще осакатее завинаги, ще се превърне в обикновен злобен дух, който се терзае в мрака, ала вече не може да израсне и да придобие форма. И тъй светът ще се освободи от велико зло. Други злини могат да го заместят - Саурон не е нищо друго освен слуга или пратеник. Ала не е наша работа да мъдруваме над безкрайните съдбини на света, трябва само да помагаме както можем на епохата, в която живеем, да плевим злото в полята, които познаваме, та ония, що дойдат подир нас, да разорат чисти угари. А дали ще е слънчево времето им или облачно - това не решаваме ние. Сега Саурон знае всичко това, знае и че изгубеният безценен пръстен отново е намерен, но още не знае къде се намира, поне така се надяваме. И следователно го е обзело тежко съмнение. Ако сме намерили този предмет, значи някой между нас има силата да го овладее. Това също му е известно. Не греша ли, Арагорн, предполагайки, че си се разкрил пред него в Камъка от Ортанк?

- Сторих го, преди да потегля от Рогоскал - отвърна Арагорн. - Сметнах, че мигът е назрял и че Камъкът идва в ръцете ми тъкмо с такава цел. Това бе десет дни след като Носителят на Пръстена потегли на изток от Раурос и реших, че трябва да отклоня Окото на Саурон от собствените му земи. Прекалено рядко са го предизвиквали на двубой, откакто се завърна в Кулата си. Макар че, ако бях очаквал колко бърз ще е ответният му удар, навярно не бих дръзнал да се разкрия. Едва имах време да ви се притека на помощ.

- Но какво значи това? - запита Еомер. - Казвате, че всичко е напразно, ако той владее Пръстена. А той защо не смята за напразни атаките си срещу нас, щом

мисли, че сме го намерили?

- Още не е сигурен - отвърна Гандалф, - пък и не е изградил силата си с изчакване като нас. Освен това не можем за ден-два да овладеем пълната мощ. Всъщност Пръстенът не може да се използува съвместно, нужен е само един господар. Саурон ще очаква мига на раздора, преди един от великите сред нас да стане властелин и да повали останалите. В този миг Пръстенът може да му помогне, ако удари внезапно. Той бди. Много вижда и много чува. Назгулите му още бродят по света. Преди изгрев слънце те прелетяха над полята, макар че малцина от морните и спящите ги забелязаха. Той размишлява над поличбите: възроденият Меч, който му отне някога съкровището, ветровете на съдбата, които се обръщат в наша полза, и неочакваният провал на първия му щурм, гибелта на могъщия му Капитан. И сега, докато си говорим, съмненията му растат. Окото му напрегнато се взира към нас, ослепяло почти за всичко останало. Тъй трябва да бъде и занапред. Там е цялата ни надежда. Затуй ето моя съвет. Пръстенът не е у нас. В мъдрост или велико безумие го пратихме към унищожение, та да не унищожи той нас. Без него не можем да прекършим със сила Сауроновото могъщество. Но трябва на всяка цена да отклоним окото му от истинската заплаха. Не можем да извоюваме победата с оръжие, но с оръжието можем да дадем на Носителя едничкия му шанс, макар и нищожно крехък. Както започна Арагорн, тъй трябва да продължим. Трябва да подтикнем Саурон към последния скок. Трябва да подмамим стаените му армии, та да опразни страната си. Трябва незабавно да потеглим срещу него. Трябва да се превърнем в стръв, дори и да ни прехапят челюстите му. Той ще захапе стръвта с лакома надежда, защото ще мисли, че в нашата прибързаност вижда надменността на новия Властелин, и ще си рече: „Ха така! Отрано бърза да си протяга шията. Нека дойде и тогава ще го спипам в капан, от който няма мърдане. Там ще го смажа и онуй, що е взел в наглостта си, пак ще е мое завинаги." Трябва сами да влезем в този капан - смело, но почти без надежда за спасение. Защото, благородни приятели, напълно е възможно да изгинем до крак в черната битка далече от земите на живите, тъй че дори и да рухне Барад-дур, едва ли ще доживеем да видим новата епоха. Но считам това за наш дълг. И по-добре да е тъй, отколкото да загинем бездруго - което е сигурно, ако останем тук - и в предсмъртния си миг да знаем, че нова епоха не ще настъпи.

Шестимата дълго мълчаха. Най-сетне Арагорн заговори:

- Както започнах, тъй и ще продължа. Стигнали сме до ръба на пропастта, където надеждата и отчаянието се сливат в едно. Колебанието е равно на гибел. Нека сега никой не отхвърля съветите на Гандалф, чиято дълга борба срещу Саурон най-сетне достигна мига на изпитанието. Ако не бе той, отдавна всичко щеше да бъде загубено. И все пак не претендирам да командувам когото и да било. Нека другите изберат каквото желаят.

След него заговори Елрохир:

- Тъкмо с тая цел дойдохме от Севера и носим от баща си Елронд същия съвет. Не ще се върнем назад.

- Колкото до мен - каза Еомер, - слабо съм запознат с тия премъдрости, но не ми и трябва да ги зная. Едно знам и то ми стига - че както моят нов приятел Арагорн помогна на мен и народа ми, така и аз ще му помогна, щом ме призове. Потеглям.

- Аз лично - каза Имрахил - смятам господаря Арагорн за свой повелител, независимо дали той претендира, или не. Волята му е заповед за мен. И аз ще

тръгна. Ала засега заемам поста на Гондорския Наместник и съм длъжен първо да помисля за народа. Трябва да се погрижим за неговата безопасност. Да се подготвим за всичко, що може да ни сполети, било то добро или зло. Докато имаме надежда да победим, трябва да защитаваме Гондор. Не бих искал да се завърнем след триумфа в разрушен Град и опустошена страна. Нали узнахме от Рохиримите, че откъм северния ни фланг дебне свежа вражеска армия.

- Вярно е - каза Гандалф. - Не ви съветвам да оставите Града без защитници. Всъщност не е нужно да поведем на изток огромна армия за сериозен щурм срещу Мордор, стига само да е многобройна, та да предизвика Врага на сражение. И трябва да потегли незабавно. Затуй питам пълководците: каква сила можем да сберем и поведем на поход за не повече от два дни? Хората трябва да бъдат храбри и да тръгнат доброволно, знаейки какво ги чака.

- Всички са морни, а мнозина ранени по-леко или по-тежко - каза Еомер. - Освен това изгубихме много коне и това е сериозна пречка. Щом трябва да потеглим тъй скоро, едва ли ще мога да поведа и две хиляди души, но още толкова ще оставя за защита на Града.

- Не трябва да броим само ония, що се сражаваха на това поле - каза Арагорн. - След като освободихме крайбрежието, откъм южните провинции идват нови сили. Преди два дни изпратих насам през Лосарнах четири хиляди бойци от Пеларгир; предвожда ги безстрашният Ангбор. Ако потеглим след два дни, те ще имат време да наближат. И още нещо - заръчах на мнозина да ме последват нагоре по Реката с всички ладии, които успеят да съберат; при тоя благоприятен вятър скоро ще почнат да пристигат, няколко кораба даже са пристигнали вече в Харлонд. По моя преценка можем да поведем седем хиляди конници и пехотинци и въпреки това да оставим града по-добре защитен, отколкото в началото на щурма.

- Портата е разрушена - каза Имрахил - и откъде ще намерим сега изкуството да я изградим отново?

- В Ереборското кралство на Даин владеят това изкуство - отвърна Арагорн - и ако не погине надеждата ни, след време ще пратя Гимли, син Глоинов, да покани майстори от Планината. Но хората са по-яки от портите, пък и никоя не би издържала срещу Врага, ако защитниците я напуснат.

И тъй завърши спорът на владетелите - с решение да потеглят след два дни призори със седем хиляди бойци, ако успеят да ги сберат; основната част от войската да бъде пехота, защото ще трябва да навлязат в непроходими земи. Арагорн да поведе две хиляди души от ония, които бе събрал из Юга; Имрахил да достави три хиляди и петстотин, Еомер да добави към тях петстотин Рохирими без коне, но годни за сражение, и сам да поведе петстотин от най-добрите си Конници, да има още един отряд от петстотин души, сред които синовете на Елронд, Дунеданците и рицарите от Дол Амрот - общо шест хиляди пехотинци и хиляда конници. Но основните сили на Рохиримите, които бяха запазили конете си и можеха всеки момент да влязат в бой - около три хиляди души под командата на Елфошлем, - трябваше да преградят Западния път Против врага, разположен в Анориен. Незабавно пратиха бързи конници да съберат новини от северните области, други заминаха на изток да разузнаят из Осгилиат и по пътя към Минас Моргул.

А когато пресметнаха силите си и обмислиха как и по какви пътища ще се движат, Имрахил изведнъж гръмко се разсмя.

- Сигурно - провикна се той - това е най-голямата шега в цялата история на Гондор: с някакви си седем хиляди бойци, едва колкото авангарда на Врага в дните на неговата мощ, да атакуваме планините и непристъпната порта на Черната страна! Тъй би могло някое дете де нападне рицар в броня с лък от канапче и зелена върба. Ако мрачният владетел знае толкоз много, колкото казваш, Митрандир, няма ли да се усмихне, вместо да се изплаши, и с малкия си пръст да ни смаже като мушица, която опитва да го ухапе?

- Не, ще се помъчи да хване мухата и да изтръгне жилото - каза Гандалф. - А сред нас има имена, всяко от които струва повече от хиляда рицари в броня. Не, няма да се усмихне.

- Нито пък ние - каза Арагорн. - Ако това е шега, значи е прекалено горчива, за да се смеем. Не, идва последният ход от велика и рискована игра и с него ще дойде краят - за едната или за другата страна. - Сетне той изтегли Андурил от ножницата и вдигна сияйното острие под слънчевите лъчи с думите: - Не ще се прибереш, докато не приключи последната битка.

Глава 10

ЧЕРНАТА ПОРТА СЕ ОТВАРЯ

Два дни по-късно цялата армия на Запада бе събрана в полята на Пеленор. Пълчищата орки бяха опитали да нахлуят откъм Анориен, но под ударите на Рохиримите се бяха разпръснали и почти без бой избягаха към Каир Андрос; след премахването на тази заплаха и с пристигането на свежи подкрепления от Юга, Градът бе отлично подготвен за отбрана. Съгледвачите известяваха, че нито един враг не е останал по източните пътища чак до Кръстопътя на Поваления крал. Сега всичко бе подготвено за последния устрем.

Леголас и Гимли отново щяха да яздят заедно в отряда на Арагорн и Гандалф, който потегляше начело с Дунеданците и синовете на Елронд. Но за свой срам, Мери нямаше да потегли с тях.

- Не си събрал още сили за такова пътешествие - каза Арагорн. - Но не се срамувай. Дори нищо повече да не сториш в тази война, вече си заслужил велики почести. Перегрин ще дойде да представи народа на Графството и не му завиждай за късмета да потегли срещу заплахата, защото, макар да се бори мъжки, доколкото му позволяваше съдбата, той още не е успял да се изравни с подвига ти. Но честно казано, сега всички сме еднакво заплашени. Съдбата може да ни донесе печален край пред портата на Мордор, а ако това се случи, тогава и ти ще трябва да се вдигнеш на последен бой - тук или където те завари черният прилив. Сбогом!

И тъй, Мери стоеше оклюмал и гледаше как се сбира армията. До него Бергил също бе провесил нос; баща му трябваше да потегли начело на отряд от Града - не можеше да се върне в Стражата, преди да обсъдят провинението му. В същия отряд щеше да потегли и Пипин като боец на Гондор. Мери го виждаше наблизо - дребна, но напета фигурка сред снажните мъже от Минас Тирит.

Най-после засвириха фанфари и армията се раздвижи. Полк след полка, отряд

след отряд завиваха и потегляха на изток. И дълго след като бяха изчезнали от поглед по големия път към Шосето, Мери стоя неподвижен. Последните отблясъци на утринното слънце по копия и шлемове примигаха и изгаснаха, а той си оставаше там с клюмнала глава и натегнало сърце, самотен и без другари. Всички, които бе обичал, потъваха в здрача, надвиснал в небето далече на изток и в сърцето му почти не оставаше надежда някога да ги види отново.

Сякаш повикана от отчаянието, болката в ръката му се завърна и той се почувствува немощен и стар, а слънчевите лъчи като че помръкнаха. Докосването на Бергил го изтръгна от унеса.

- Ела, драги периан! - каза хлапето. - Виждам, че пак те боли. Ще ти помогна да се върнеш при целителите. Но не се бой! Те ще се върнат. Никой не ще победи мъжете от Минас Тирит. А сега с тях са господарят Елфически камък и Берегонд от Стражата.

Преди пладне армията пристигна в Осгилиат. Тук трескаво се трудеха всички работници и майстори, които Градът можеше да отдели. Някои подсилваха саловете и плаващите мостове, които врагът бе изградил и сетне унищожил отчасти при бягството; на изток, отвъд Реката, други набързо издигаха отбранителни валове.

Авангардът мина през руините на Стари Гондор и пресече Реката, сетне продължи нагоре по дългия прав път, прокаран в дните на възход от прекрасната Кула на Слънцето до високата Кула на Луната, наречена днес Минас Моргул сред прокълнатата долина. На пет мили след Осгилиат спряха и тъй привърши първият дневен преход.

Но конниците продължиха напред и преди да се стъмни, стигнаха до широкия пръстен от дървета около Кръстопътя. Посрещна ги тишина. Не видяха никакъв признак за близост на враг, не чуха вик или зов, не излетяха стрели от крайпътните камъни или храсталаци, ала колкото по-напред отиваха, толкова по-тежко напрежение изпълваше околните земи. Дърво и камък, стрък и лист се вслушваха в тишината. Мракът бе пропъден и далече на запад залезът пламтеше над Андуинската долина, а белите планински върхове руменееха сред синкавия въздух, но здрач и сенки надвиснаха над Ефел Дуат.

Тогава Арагорн разпрати тръбачи към всеки от четирите пътища, които се събираха сред дървесния пръстен; фанфарите мощно засвириха и глашатаите викнаха гръмко: „Властелините на Гондор се завръщат, за да възстановят властта си над тия земи." Грозната оркска глава бе свалена от статуята и разбита на парчета, а главата на стария крал отново зае мястото си, все тъй увенчана с корона от бели и златни цветчета; бойците се постараха да измият и изстържат скверните драсканици, които орките бяха оставили по камъка.

В първия спор някои бяха предложили най-напред да атакуват Минас Моргул и ако го превземат, да го сринат до основи.

- Може би - каза Имрахил - пътят оттам към прохода ще се окаже по-удобен за набег против Мрачния владетел, отколкото северната му порта.

Но Гандалф настоятелно възрази против това поради злото, изпълващо долината, където безумие и ужас щеше да обвие умовете на простосмъртните, а също и заради новините, донесени от Фарамир. Ако Носителят на Пръстена наистина бе поел по този път, за нищо на света не биваше да привличат насам Окото на Мордор. Тъй че на следващия ден, когато пристигна основната армия,

оставиха на Кръстопътя силна охрана за в случай, че Мордор изпрати войска през Моргулския проход или докара подкрепления от Юга. За охраната подбраха предимно стрелци, които познаваха Итилиен и щяха да се прикрият из горите по крайпътните склонове. Но Гандалф и Арагорн препуснаха с авангарда до входа на Моргулската долина и погледнаха към злокобния град.

Той бе мрачен и безжизнен, обитателите му, орки и по-нищожни мордорски изчадия, бяха изтребени в сраженията, а Назгулите бродеха някъде. Ала въздухът в долината бе натегнал от страх и враждебност. Тогава конниците срутиха зловещия мост, подпалиха с червени пламъци тлетворните поля и се отдалечиха.

На следващия ден, третия, откакто бяха напуснали Минас Тирит, армията пое по пътя на север. Около сто мили деляха Кръстопътя от Моранон и никой не знаеше какво може да ги сполети, преди да стигнат дотам. Движеха се открито, но предпазливо, с конни разузнавачи отпред и пеши съгледвачи от двете страни, особено по източния фланг - натам се простираха мрачни гъсталаци и безредно разхвърляни сипеи и чукари, отвъд които се катереха нагоре зловещите дълги склонове на Ефел Дуат. Времето оставаше ясно и вятърът все тъй вееше на запад, но нищо не можеше да разсее здрача и скръбните мъгли, полепнали по Планините на Сянката, а отвъд тях понякога се надигаха огромни стълбове дим и се рееха по вятъра високо из небосвода. От време на време Гандалф заръчваше фанфарите да свирят и глашатаите да известяват: "Властелините на Гондор дойдоха! Всички да напуснат тия земи или да се предадат. Но Имрахил рече:

- Не казвайте *Властелините на Гондор.* Казвайте *крал Елесар.* Това е истината, макар още да не се е възкачил на престола, пък и Врагът ще има за какво да се замисли, ако глашатаите споменат това име.

И оттогава глашатаите три пъти дневно провъзгласяваха идването на крал Елесар. Но никой не отвръщаше на предизвикателството.

И все пак, макар че напредваха сред привидно спокойствие, всички в армията, от пълководеца до последния боец, усещаха как сърцата им се свиват и с всяка измината миля на север все по-тежко ги налягаше злото предчувствие. Наближаваше краят на втория ден от похода им подир Кръстопътя, когато за пръв път се разкри възможност за битка. Голяма войска орки и източни наемници опита да нападне из засада челните им отряди. Точно на същото място Фарамир бе издебнал пришълците от Харад - тук пътят дълбоко прорязваше разклонението на източните хълмове. Но пълководците на Запада бяха предупредени навреме от своите разузнавачи - опитни бойци от Ханет Анун, начело с Маблунг и тъй дебнещия враг сам попадна в капан. Конниците заобиколиха от запад и налетяха върху неприятеля изотзад и по фланговете. Част от противниците загинаха, други избягаха на изток към хълмовете.

Ала победата не въодушеви пълководците.

- Това е само уловка - каза Арагорн - и засега главната цел не е толкова да ни нанесат тежки загуби, колкото да ни внушат измамна представа за слабостта на Врага.

Същата вечер долетяха Назгулите и през следващите дни неотлъчно следваха всяко движение на армията. Продължаваха да се реят високо, достъпни само за взора на Леголас, ала присъствието им се усещаше като приждаща сянка, в която слънцето помръкваше, макар че Духовете на Пръстена още не се спускаха над противниците си, не крещяха и пазеха пълна тишина, никой не

можеше да се отърси от ужаса пред тях.

Тъй отминаваха дните на безнадеждния поход. Не четвъртия ден след Кръстопътя и шестия, откакто бяха напуснали Минас Тирит, най-после стигнаха края на живите земи и навлязоха в опустошението пред портите на прохода Сирит Горгор, съзряха блатата и пущинаците, които се простираха на север и на запад към Емин Муил. Тъй безжизнени бяха тия места и толкова плътен ужас тегнеше над тях, че някои от бойците изгубиха мъжество и не можеха да продължат на север нито пеш, нито на кон.

Арагорн ги погледна и в очите му заблестя не гняв, а жал - това бяха младежи от Рохан и далечните Западни низини или пастири от Лосарнах и за тях още от детинство Мордор се бе превърнал в име на нещо зло, но нереално, легенда, за която нямаше място в простичкия им живот, а сега крачеха като в изникнал на живо кошмар и не разбираха нито войната, нито защо участта им ги води към подобно премеждие.

- Вървете! - каза Арагорн. - Но запазете достойнство, доколкото можете, и не бягайте! Ето ви и задача, която да поемете, та да не се опозорите докрай. Тръгнете на югозапад, докато стигнете до Каир Андрос, и ако още е във вражески ръце, както мисля, превземете го, ако можете; сетне отбивайте до последната капка кръв набезите срещу Гондор и Рохан!

Засрамени от милосърдието му, някои превъзмогнаха страха си и продължиха напред, а другите, щом чуха, че могат да премерят силите си в мъжествени дела, събраха нова надежда и потеглиха към Каир Андрос. А тъй като вече бяха оставили мнозина на Кръстопътя, пълководците на Запада пристигнаха с по-малко от шест хиляди бойци да предизвикат на бой Черната порта и мощта на Мордор.

Сега напредваха бавно, очаквайки всеки миг отговор на предизвикателството си и се събраха по-плътно, защото само биха прахосвали силите си, откъсвайки разузнавачи и малочислени отряди от ядрото на армията. По мръкнало, на петия ден след Моргулската долина разпънаха последния си лагер и накладоха наоколо огньове от сухите съчки и храсти, които успяха да съберат. Прекараха нощните часове нащрек и усещаха как множество едва забележими твари бродят и дебнат наоколо, а в далечината дочуваха вълчи вой. Вятърът бе замрял и въздухът не потрепваше. Макар че нямаше облаци и младата луна вече бе навършила четири дни, не виждаха почти нищо, защото от земята се надигаха пушеци и изпарения и белият полумесец тънеше в мъглите на Мордор.

Стана студено. Призори вятърът отново се раздвижи, но сега идваше откъм Севера и скоро взе да се засилва. Всички нощни пришълци бяха изчезнали и местността изглеждаше опустяла. На север, сред зловонните ями, се издигаха първите огромни купища и могили от сгурия, раздробена скала и взривена пръст - гнусно дело на дълбаещите като червеи жители на Мордор, а на юг вече се извисяваше надалече титаничният бастион на Сирит Горгор и по средата му бе Черната порта, оградена от двете мрачни и високи Зъберни кули. В последния си преход пълководците се бяха отклонили от стария път, който завиваше на изток, за да избягнат заплахата от засада сред хълмовете, и сега наближаваха Моранон откъм северозапад, както бе сторил и Фродо.

Под навъсената арка двете огромни железни крила на Черната порта бяха плътно затворени. Никой не се мяркаше по бойниците. Навсякъде царуваше

напрегната тишина. Бяха стигнали до края на безумния си поход и стояха объркани и тръпнещи в мътните лъчи на изгряващия ден пред кули и стени, които армията им не би могла да се надява да превземе, дори и да бяха докарали мощни стенобитни машини, а Врагът да нямаше други сили, освен колкото да защити Портата и стената. А знаеха, че вражески пълчища се спотайват из скалите и хълмовете около Моранон, че сенчестото дефиле отвъд е надупчено от безброй тунели на гъмжилото от зловредни твари. И докато стояха там, зърнаха всички Назгули, скупчени един до друг, да се реят като лешояди над Зъберните кули, разбраха, че ги наблюдават. Ала врагът все още не подаваше признак на живот.

Не им оставаше друг избор, освен да играят ролята си докрай. Затова Арагорн разположи войската в най-добрата позиция, която можеше да избере; изтеглиха се на два високи хълма от обгорени камъни и пръст, които орките бяха струпали в дългогодишен тежък труд. Като заградителен ров между тях и Мордор се простираше огромно мочурище от смрадна кал и зловонни езерца. Когато всички заеха местата си, пълководците препуснаха към Черната порта, придружени от конни гвардейци, знаменосци, глашатаи и тръбачи. Тук бе Гандалф като главен глашатай, Арагорн със синовете на Елронд, Еомер Рохански и Имрахил; освен това помолиха да дойдат Леголас, Гимли и Перегрин, та всички противници на Мордор да имат свои свидетели.

Приближиха се колкото да ги чуят от Моранон, развяха знамето и засвириха с фанфари; глашатаите пристъпиха напред и гласовете им се разнесоха над бастиона на Мордор.

- Излезте! - викнаха те. - Нека излезе Властелинът на Черната страна! Чака го справедлив съд. С коварна война нахлу той в гондорските земи и ги опустоши. Затуй кралят на Гондор го призовава да изкупи вината си и завинаги да напусне страната му. Излезте!

Настана дълго мълчание, ни вик, ни звук не долетя в отговор от стената. Но Саурон вече бе изплел плановете си и бе склонен първо жестоко да си поиграе с хванатите мишки, преди да ги убие с един удар. И тъй, тъкмо когато пълководците се готвеха да завият назад, тишината внезапно се разкъса. Като планински гръм отекна протяжният грохот на огромни тъпани, сетне ревът на рогове разтърси скалите и оглуши хората. Сред тая глъч средната вратичка на Черната порта се отметна навън с мощно звънтене и през нея излязоха посланиците на Мрачната кула.

Най-отпред яздеше на черен кон висока злокобна фигура; огромна и грозна бе тя, а лицето й бе страховита маска, напомняща не човешка глава, а гол череп, и огън пламтеше в ноздрите и хлътналите очи. Черни одежди покриваха конника, черен бе и високият му шлем, ала това не бе Дух на Пръстена, а жив човек. Наричаха го Заместникът от Кулата Барад-дур, а истинското му име не е запомнила нито една легенда; сам той го бе забравил и казваше: „Аз съм Устата на Саурон." Но разправят, че бил изменник от народа, наречен Черни Нуменорци; те се заселили из Средната земя в годините на Сауроновото владичество и го обожествили, тъй като ги привличали злите премъдрости. Той влязъл на служба в Черната кула при първото й въздигане и чрез лукавството си все повече печелел благосклонността на Властелина; изучил върховни магии, опознал много от мислите на Саурон и станал по-жесток от орките.

Сега той яздеше напред и подир него идеше само малък отряд от бойци в

черни униформи с едно-единствено знаме - черно, с червения знак на Злото око. Като спря на няколко крачки от пълководците на Запада, той ги изгледа от глава до пети и се изсмя.

- Има ли сред тая сган някой упълномощен да преговаря с мен? - запита той. - Или поне с малко ум, та да ме разбере? Само не ти! - присмехулно подхвърли той към Арагорн. - За да станеш крал, не стига само парче елфическо стъкло и подобна сбирщина. Хайде де! И последният разбойник от хълмовете може да си намери такава свита!

Арагорн не отвърна нищо, само впи поглед в очите на противника, задържа го там и настана миг на борба, ала макар че не помръдна, нито посегна към оръжието си, онзи се сгърби и отстъпи сякаш пред заплаха от удар.

- Аз съм глашатай и посланик, никой не може да ме напада! - викна той.

- Там, където спазват тия закони - каза Гандалф, - има и обичай посланиците да не са тъй нагли. Но никой не те е заплашил. Няма от какво да се боиш, докато изпълниш поръчението си. Ала ако господарят ти не е помъдрял внезапно, то заедно с всичките му слуги и ти ще бъдеш под смъртна заплаха.

- Тъй! - каза Пратеникът. - Значи ти ще преговаряш, беловласи старче? Нима не сме чували понякога за теб и скиталчествата ти, за вечните ти заговори и пакости от безопасно разстояние? Но този път си пъхаш носа където не трябва, господин Гандалф; ще видиш как свършва онзи, що плете глупавите си мрежи под нозете на Саурон Велики. Имам доказателства, които ми заръчаха да ти покажа - особено на теб, ако дръзнеш да дойдеш.

Той направи знак и един от стражите му излезе напред с вързоп, обвит в черно платно. Пратеникът го размота и за изумление и отчаяние на всички пълководци вдигна нагоре първо късия меч, който бе носил Сам, сетне сив плащ и елфическа брошка, а накрая митрилната ризница на Фродо, увита в изпокъсаните му дрехи. Пред очите им причерня и в безмълвния миг им се стори, че светът е застинал неподвижно. Сърцата им бяха мъртви и сетната надежда бе отлетяла. Пипин, който стоеше до принц Имрахил, се хвърли напред със скръбен вик.

- Тишина! - твърдо изрече Гандалф и го блъсна назад, ала Пратеникът гръмко се разсмя.

- Значи водиш и друг от ония малчугани! - провикна се той. - Нямам представа каква полза намираш в тях, но това, дето ги пращаш като шпиони в Мордор, надхвърля всеизвестната ти глупост. Все пак му благодаря, защото става ясно, че поне това копеле вече е виждало доказателствата, и няма смисъл да отричаш.

- Нямам намерение да отричам - каза Гандалф. - Наистина ги познавам, знам и историята им, а ти, скверна Уста на Саурон, въпреки цялото си презрение, не можеш да кажеш същото. Но защо си ги донесъл тук?

- Джуджешка ризница, елфически плащ, кинжал от низвергнатия Запад и шпионин измежду ония дребни плъхове от Графството... не, не говори! Всичко знаем - това са белезите на заговор. Е, може би няма да скърбиш, ако загубиш оная твар, която ги носеше, а може и да не е тъй - дали пък не ти е бил скъп? Ако съм прав, побързай да използуваш колкото мозък ти е останал. Саурон не обича шпионите и сега съдбата на дребосъка ще зависи от решението ти.

Никой не му отвърна, но той видя лицата, помръкнали от тревога, видя ужаса в очите и пак се разсмя, защото му се стори, че играта върви както трябва.

- Добре, добре! - продължи той. - Скъп ти е бил, виждам. Или пък задачата му е

била такава, че не си искал да се провали? Е, тъкмо, това се случи. А сега го чакат години на бавни мъчения, дълги и бавни, каквито може да измисли само изкуството на Великата кула и вече не ще се отърве, освен може би когато се прекърши и не прилича на себе си, та да дойде при теб и да видиш какво си сторил. Това е неминуемо... освен ако приемеш условията на моя Владетел.

- Да чуем условията - изрече Гандалф твърдо, но околните зърнаха терзанието по лицето му и сега той изглеждаше съсухрен старец - най-сетне смазан, победен. Не се съмняваха, че ще приеме.

- Ето условията - изрече Пратеникът и се усмихна, като ги оглеждаше един по един. - Гондорската сган заедно със заблудените си съюзници да се оттегли незабавно отвъд Андуин, но преди това да се закълне, че вече никога не ще вдигне оръжие против Саурон Велики - ни тайно, ни явно. Всички земи на изток от Андуин да принадлежат единствено на Саурон во веки веков. На запад от Андуин земите до Мъгливите планини и Роханския пролом да бъдат васали на Мордор и никой в тях да не носи оръжие, но да им се остави правото сами да решават вътрешните си дела. Ала да помогнат за възстановяването на Исенгард, безпричинно разрушен от тях, и да го предадат на Саурон, който ще настани там свой заместник - не Саруман, а някой по-достоен за доверие.

В очите на Пратеника всички прочетоха мисълта му. Той се канеше да стане този заместник и да сгребе под петата си каквото остане от Запада; той щеше да бъде техен тиран, а те - негови роби.

Но Гандалф възрази:

- Прекалено много искате за връщането на един-единствен служител - твоят Владетел да получи в замяна онуй, за което иначе би трябвало да води не една война! Да не би полята на Гондор да са съкрушили бойните му надежди, та се унижава до пазарлъци? И ако наистина ценяхме тъй високо пленника, какво ни гарантира, че Саурон, Великият майстор на Предателството, ще удържи думата си? Къде е този пленник? Доведете го и ни го предайте, а след това ще обсъдим исканията.

И тогава Гандалф, зорък и съсредоточен като боец, който кръстосва меч със смъртен враг, изпита чувството, че за кратък миг Пратеникът се обърка, ала тутакси отново се разсмя.

- Не ставай нагъл да спориш с Устата на Саурон! - викна той. - Гаранции му се прищели! Саурон не дава гаранции. Ако ще го молите за милост, първо трябва да изпълните волята му. Това са условията. Приемете ги или се отказвайте!

- Това ще приемем! - внезапно изрече Гандалф. Той отметна плаща си и бялата светлина засия като меч сред черните земи. Скверният Пратеник отстъпи пред вдигнатата му десница, а Гандалф прекрачи напред и грабна доказателствата - ризница, плащ и меч. - Това ще приемем в памет на другаря си - викна той. - Колкото до условията, отхвърляме ги до едно. Махай се, посолството ти свърши и гибелта те дебне. Не сме дошли тук да хабим слова в преговори с безчестния проклет Саурон, а още по-малко с един от робите му. Изчезвай!

Този път пратеникът на Мордор не се разсмя. От изумление и гняв лицето му се бе изкривило като муцуната на див звяр, жестоко шибнат с пръчка тъкмо когато се свежда над плячката. Изпълни го бяс, лиги протекоха по устните му и от гърлото му се изтръгнаха задавени яростни звуци. Ала погледна свирепите лица на пълководците, съзря смъртоносния блясък в очите им и страхът потуши гнева му.

Изкрещя с все сила, обърна гръб, метна се на седлото и заедно с отряда си лудо препусна към Сирит Горгор. Но докато се отдалечаваха, войниците му изсвириха с рогове отдавна уречения сигнал и още преди да достигнат портата, капанът на Саурон се захлопна.

Затътнаха тъпани, избликнаха огньове. Широко се разтвори огромната Черна порта. Като бурна вода през вдигнат шлюз отвътре се изсипа несметна войска. Пълководците яхнаха конете и препуснаха назад, а откъм пълчищата на Мордор се надигна присмехулен рев. Прашни облаци изпълниха въздуха над задалата се отстрани Източна армия, която бе изчакала сигнала в сянката на Еред Литуи отвъд по-далечната кула. От двете страни на Моранон по хълмовете се втурнаха безброй орки. Мъжете от Запада бяха в капан и скоро десетократно по-мощни части щяха да обкръжат двете сиви могили с море от врагове. Саурон бе захапал със стоманени челюсти предложената примамка.

Арагорн разполагаше с броени минути, за да подреди войските за бой. Застана на единия хълм с Гандалф и там се издигна прекрасно и отчаяно знамето с Дървото и Звездите. На другия хълм, плътно прилепен до първия, се вееха знамената на Рохан и Дол Амрот – Бял кон и Сребърен лебед. Бойците обградиха двата хълма в пръстени, настръхнали с копия и мечове. Но отпред, откъм Мордор, където щеше да падне първият и най-страшен удар, застанаха отляво синовете на Елронд с Дунеданците, а отдясно - принц Имрахил с гордите, прекрасни мъже от Дол Амрот и подбрани бойци от Стражевата кула.

Виеше вятър, пееха тръби, стрели свистяха, ала Слънцето, което вече се въздигаше към Юга, бе закрито от смрадните изпарения на Мордор и едва проблясваше през злокобните мъгли - далечно, мътночервено, сякаш бе дошъл краят на деня или може би краят на целия бял свят. От прииждащия мрак налетяха Назгулите, хладните им гласове закрещяха гибелни слова и сетната надежда угасна.

Пипин бе рухнал, смазан от ужас, когато чу Гандалф да отхвърля условията, обричайки Фродо на мъчения в Кулата, ала се бе овладял и сега стоеше до Берегонд в челните редици на Гондор заедно с бойците на Имрахил. Струваше му се, че след като всичко е загубено, най-добре ще стори да загине час по-скоро и да напусне печалната история на живота си.

- Ех, защо го няма Мери тук - чу той собствения си глас и в главата му вихрено прелитаха мисли, докато гледаше как врагът се задава в атака. - Добре де, добре, сега поне разбирам малко по-ясно горкия Денетор. Двамата с Мери можехме да загинем заедно - и защо не, щом ни е писано да умрем? Е, като го няма, дано поне дочака лека смърт. А аз сега ще трябва да се представя достойно.

Той изтегли меча си и се вгледа в острието и преплетените червенозлатисти шарки; върху стоманата блестяха като огън плавните нуменорски писмена. „Трябва да са го изковали тъкмо за такъв час - помисли си той. - Ех, ако мога да поваля с него онзи гнусен Пратеник, тогава почти ще се изравня с нашия Мери. Добре де, все ще поваля неколцина от тая паплач преди края. Как бих искал отново да видя зората и зелената трева!"

И докато си мислеше така, връхлетя първият удар. Задържани от блатата пред хълмовете, орките спряха и обсипаха със стрели веригата от защитници. Но измежду тях се зададе с широка крачка и зверски рев многочислен отряд скални тролове от Горгорот. По-високи и по-широкоплещести от хората, те бяха

облечени само в прилепнали ризници от рогови люспи или може би такава бе грозната им кожа, носеха огромни и черни кръгли щитове и въртяха с възлести десници тежки чукове. Без да трепнат, те се хвърлиха в езерата, прегазиха ги и крещейки, се зададоха насреща. Като буря налетяха върху гондорските редици и заблъскаха глава и шлем, ръка и щит както ковачът мачка податливото нажежено желязо. Край Пипин, зашеметен и безсилен, рухна Берегонд; грамадният вожд на троловете, който го бе повалил, се приведе над него и протегна ноктеста лапа - тия гнусни твари прехапваха гърлата на победените.

Тогава Пипин замахна нагоре и изписаното острие от Задмория прониза кожата, потъна дълбоко в утробата на трола и черната му кръв бликна навън. Чудовището се люшна напред и с трясък се стовари като падаща скала, погребвайки жертвите под себе си. Чернота, зловоние и смазваща болка обгърнаха Пипин и съзнанието му се провали в непрогледен мрак.

„Значи всичко свършва както подозирах" - промълви гаснещата му мисъл и лекичко се поразсмя, сякаш бе едва ли не радостен да отхвърли най-сетне съмнения, грижи и страх. И тогава, тъкмо когато отлиташе към забравата, дочу гласове и те като че крещяха от далечните висини на някакъв забравен свят:

- Орлите идат! Орлите идат!

Мисълта на Пипин се поколеба още за миг. „Билбо! - изрече тя. - Но не! Онова е станало в неговата история много, много отдавна. Тук е моята история и тя вече свърши. Сбогом!" Сетне мисълта му отлетя надалеч и очите му не зърнаха нищо повече.

КНИГА ШЕСТА

Глава 1

КУЛАТА НА СИРИТ УНГОЛ

Сам мъчително се надигна от пода. За момент се попита къде е попаднал, сетне отново се завърнаха мъката и отчаянието. Беше в черния мрак пред подземната порта на оркската крепост, бронзовите врати бяха залостени. Навярно бе паднал зашеметен, когато се хвърли върху тях, ала не знаеше колко време е лежал така. Тогава бе пламнал от отчаяние и ярост, сега трепереше от студ. Пропълзя към вратата и долепи ухо към нея.

Неясно дочу далече вътре гълчавата на оркски гласове, но скоро те замлъкнаха или се отдалечиха и навсякъде се възцари тишина. Главата го болеше и пред очите му из мрака плуваха призрачни светлинки, но той се застави да събере сили и да размисли. Едно бе ясно - че няма надежда да проникне в твърдината на орките през тая порта, можеше с дни да чака тук, докато я отворят пак, а времето бе отчайващо скъпо. Вече не се съмняваше в дълга си - трябваше да спаси господаря си или да загине.

- Гибелта е по-вероятна и във всеки случай много по-лесна - зловещо си каза

той, като прибра Жилото и обърна гръб на бронзовите врати. Не смееше да използва елфическата светлина, затова се упъти из тунела бавно, пипнешком и крачейки, се опита да свърже в едно цяло събитията, откак двамата с Фродо бяха напуснали Кръстопътя. Питаше се колко ли е часът. Някъде между отминалия ден и следващия, предполагаше, но дори и броя на дните бе изгубил окончателно. Попаднал бе в мрачна страна, където дните на света изглеждаха навеки забравени и който проникнеше там, потъваше в същата забрава.

- Чудя се мислят ли изобщо за нас - промърмори той - и какво ли ги е сполетяло там?

Неуверено размаха ръка пред себе си, но излизайки в тунела на Корубана, всъщност гледаше на юг, а не на запад. Далече на запад светът наближаваше към пладне на четиринадесетия мартенски ден по календара на Графството и в този момент Арагорн бе повел черния флот от Пеларгир, Мери препускаше с Рохиримите през Каменната долина, а в Минас Тирит лумваха пожарища и Пипин гледаше как избуява лудостта в очите на Денетор. Ала сред всички тези тревоги и страхове мислите на другарите непрестанно се връщаха към Фродо и Сам. Не бяха забравени. Но се намираха далеч от всяка помощ и никаква мисъл не би могла да облекчи Самознай, син Бързохамов; той беше безкрайно самотен.

Най-после се върна до каменната врата на оркския тунел и тъй като пак не успя да открие с каква кука или резе е залостена, изкатери се отгоре както преди и лекичко скочи на пода. После крадешком се упъти към изхода от тунела на Корубана, където парцали от грамадната паяжина все тъй се люшкаха и вееха по хладния вятър. На Сам наистина му стана хладно след застоялия мрак, но свежият полъх го съживи. Предпазливо се измъкна навън.

Навсякъде царуваше зловещ покой. Светлината едва прозираше - като в сумрака привечер след навъсен ден. Гъстите изпарения, които се надигаха от Мордор и струяха на запад, минаваха ниско над планините, слени в огромна тълпа от облаци и дим, осветена отдолу с мътно червено зарево.

Сам вдигна взор към оркската кула и внезапно от тесните прозорци надникнаха светлинки като малки червени очички. Запита се дали това не е някакъв сигнал. Забравен досега сред яростта и отчаянието, страхът му от орките отново се възвърна. Доколкото виждаше, оставаше му само един път - трябваше да продължи напред и да потърси главния вход на страховитата кула, но коленете му бяха омекнали и той осъзна, че трепери. Като откъсна поглед от кулата и двата рога на Клисурата, той застави непокорните нозе да му се подчинят и бавно, с напрегнат слух, вторачен в плътните скални сенки край пътя, се върна по стъпките си - край мястото, където бе паднал Фродо и още витаеше зловонието на Корубана, сетне напред и нагоре, докато отново застана насред клисурата, където бе надянал Пръстена и бе видял да отминава бандата на Шаграт.

Там спря и седна. В този миг нямаше сили да продължи. Усещаше, че щом прехвърли билото и наистина прекрачи земите на Мордор, стъпката ще е безвъзвратна. Вече нямаше да се върне. Без някаква ясна цел извади Пръстена и отново го надяна. Тутакси почувствува огромната му тежест и отново, но по-силно и напрегнато от когато и да било, усети с каква злоба Окото на Мордор дири, мъчи се да пониже сенките, които бе породило, за да се защити, и които сега му пречеха да се пребори с безпокойството и съмнението.

Както и преди, Сам откри, че слухът му се е изострил, но за зрението му

светът изглеждаше изтънял и замътен. Скалните стени край Пътеката бяха бледи, като че ги гледаше през мъгла, но в далечината все още долавяше бълбукащите жалби на Корубана; ясно, сякаш съвсем отблизо, дочу дрезгави крясъци и звън на оръжие. Скочи на крака и се притисна към крайпътната скала. Радваше се, че е сложил Пръстена, защото отгоре се задаваше нов отряд орки. Поне така помисли отначало. Сетне изведнъж разбра, че греши, че слухът го е измамил - крясъците на орките долитаха откъм кулата, чийто връх сега се извисяваше право над него, вляво от Клисурата.

Сам потрепера и потърси сили да продължи. Горе явно ставаше някаква дяволия. Може би жестокостта на орките бе надделяла над заповедите и сега те измъчваха Фродо или дивашки го кълцаха на парчета. Заслуша се и малко по малко в душата му припламна надежда. Никакво съмнение - в кулата бушуваше схватка, навярно Шаграт и Горбаг бяха разменили удари и орките воюваха помежду си. Колкото и слаба да бе надеждата, породена от тази догадка, тя успя да го раздвижи. Можеше да открие поне мъничък шанс. Обичта към Фродо отхвърли всички други мисли и забравил за опасността, той изкрещя:

- Идвам, господин Фродо!

Изтича нагоре по стръмната пътека и отмина. Пътят рязко зави наляво и се спусна надолу. Сам бе пресякъл границата на Мордор.

Подтикнат може би от някакво дълбоко предчувствие за опасност, той свали Пръстена, макар да си мислеше само, че иска да вижда по-ясно.

- По-добре да видя най-лошото - промърмори той. - Няма смисъл да се лутам из мъглата!

Груба, жестока и окаяна бе страната, която срещна погледа му. Под нозете му най-високият хребет на Ефел Дуат се спускаше отвесно сред огромни зъбери към мрачна бездна, отвъд която се издигаше друг, много по-нисък хребет, нащърбен по билото и озъбен с остри скали, които се чернееха на фона на кървавото зарево - това бе злокобният Моргай, вътрешният ограден пръстен на страната. Далече зад него, но почти право напред, отвъд необятно езеро от мрак, изпъстрен с пламъчета, тлееше титаничен пожар; от него се издигаха вихрено огромни колони дим, мръсночервени в основата и черни отгоре, където се сливаха с бухлатата пелена, прихлупила от край до край тия прокълнати земи.

Сам бе видял Ородруин, Огнената планина. От време на време дълбоко под пепелявия конус пещите се нажежаваха и с чудовищен напор и тласък изхвърляха през пукнатините по склоновете реки от разтопена скала. Някои от тях се стичаха, пламтейки по широки канали към Барад-дур, други лъкатушеха надолу към каменистата равнина, докато изстинат и се простират като сгърчени драконови тела, избълвани от утробата на измъчената земя. Тъкмо в такъв напрегнат час Сам видя Съдбовния връх, светлината му, закривана с високата преграда на Ефел Дуат от ония, що се катерят по западната пътека, сега трептеше по могъщите скални стени и сякаш ги напояваше с кръв.

Сам стоеше сред страховитото зарево, защото, поглеждайки наляво, сега различаваше Кулата на Сирит Унгол в цялата и мощ. Рогът, който бе видял от другата страна, се оказваше само най-горната куличка. Източната фасада се издигаше на три грамадни етажа от една площадка, изпъкнала далече долу сред планинския склон; отзад я подпираше огромен зъбер и тя се издаваше пред него, трупайки един върху друг все по-тесни изострени бастиони с изкусно иззидани

отвесни стени, обърнати на североизток и югозапад. Около най-долния етаж, двеста фута под мястото, където бе застанал Сам, назъбена крепостна стена ограждаше тясно дворче. На отсамната, югоизточна страна, портата се отваряше към широк път, чийто външен парапет минаваше по ръба на пропастта, сетне завиваше на юг и лъкатушно се спускаше към мрака, за да се слее с пътя от Моргулския проход. По-нататък минаваше през грубо изсечен пролом в Моргай към долината Горгорот и далечния Барад-дур. Тесният планински път, на който стоеше Сам, бързо подскачаше надолу по стълби и стръмни пътеки и достигаше главното шосе под навъсените стени, близо до портата на Кулата.

Както се взираше, Сам изведнъж разбра, едва ли не поразен, че тая твърдина е била изградена не за да отблъсква враговете извън Мордор, а за да ги удържа вътре. И наистина - тя бе древно творение на Гондор, преден пост от източната отбрана на Итилиен, издигнат в дните, когато след Сетния съюз мъжете от Задмория бдели над зловещите земи на Саурон, където още се спотайвали изчадията му. Но както с Наркост и Каркост, Зъберните кули, така и тук бдителността се изгубила, предателство въвело в Кулата Предводителя на Духовете на Пръстена и вече от безброй години я владееха зли твари. След завръщането си в Мордор, Саурон я сметнал за полезна; той имаше малко слуги и множество роби, сковани от страха, та и до този ден главната цел на кулата си оставаше, както в древността, да попречи на бягството от Мордор. Ала ако неприятелят прибързано се опиташе да проникне тайно в страната, кулата се оказваше и последна недремеща стража против всеки, който би убягнал от очите на Моргул и Корубана.

За Сам бе повече от ясно колко безнадеждно ще е да се промъкне под осеяните с очи стени и да отмине охраняваната порта. Дори и да го стореше, не би стигнал далеч между крайпътните постове - дълбоката черна сянка, в която не долиташе червеното зарево, нямаше да го укрива за дълго от нощното зрение на орките. Но колкото и отчаян да бе този път, сега задачата бе още по-страшна - не да се промъкне край портата и да избяга, а сам да влезе в нея.

Мисълта му се върна към Пръстена, но вместо утеха намери само ужас и заплаха. Още щом бе зърнал пламтящия в далечината Съдбовен връх, той бе усетил промяна в товара си. С наближаването на огромните пещи, където в мрака на времето го бяха оформили и изковали, Пръстенът се изпълваше с нова сила, ставаше все по-свиреп и само могъща воля би могла да го укроти. Макар че Пръстенът не бе на ръката му, а висеше на верижката, както стоеше, Сам се усети извисен, сякаш облечен в собствената си чудовищно израснала сянка - грамадна и злокобна заплаха, надвиснала върху стените на Мордор. Усети, че отсега нататък има само два пътя - да се откаже от Пръстена, колкото и да го мъчи това, или да си го присвои и да влезе в двубой със Силата, заседнала в мрачната си твърдина отвъд долината на сенките. Пръстенът вече го изкушаваше, разяждаше волята и разума му. Безумни фантазии се зародиха в главата му, видя как Самознай Силни, Герой на епохата, крачи с пламтящ меч из помръкналите земи и позовани от него армии се стичат в поход да разрушат Барад-дур. А сетне облаците бягат, грейва ясно слънце и по негова заповед долината Горгорот се превръща в градина с цветя и плодни дръвчета. Трябваше само да надене Пръстена, да го обяви за свое притежание - и всичко това можеше да се сбъдне.

Най-вече обичта му към господаря му помогна да издържи в този час на изпитание, а и дълбоко в душата му тлееше все още непокорен здравият хобитов

разум - сърцето му знаеше, че не е толкова силен, та да поеме подобен товар дори ако виденията не бяха само коварна примамка. Една малка градинка на волен градинар - само от това се нуждаеше и това му се полагаше, а не градина, прераснала в кралство, искаше да работи със собствените си ръце, а не да управлява чуждите.

- Пък и все едно, тия видения са лъжа и измама - каза си той. - Докато гъкна, онзи ще ме спипа. Завчас ще ме засече, само да надяна Пръстена в Мордор. Добре де, едно мога да кажа: работата изглежда безнадеждна като пролетна слана. Тъкмо когато наистина ми трябва да съм невидим, не мога да използувам Пръстена! Той ще ми е само товар и бреме с всяка крачка напред, ако изобщо успея да продължа. Що да сторя тогава?

Всъщност не се съмняваше. Знаеше, че трябва да слезе към портата без повече протакане. Вдигайки рамене, сякаш за да се отърси от сянката и да пропъди виденията, той бавно започна спускането. Струваше му се, че с всяка стъпка се смалява. Не след дълго вече се бе свил до размерите на дребен, изплашен хобит. Минаваше плътно под стените на Кулата и слухът му без чужда помощ долавяше крясъците и шума на битката. Засега глъчката като че ли долиташе от двора зад външната стена.

Сам беше към средата на пътеката, когато двама орки изхвръкнаха тичешком от мрачната порта към червеникавия здрач. Те не завиха към него. Бяха се устремили към главния път, но както бягаха, внезапно се препънаха и рухнаха неподвижно на земята. Сам не бе забелязал стрели, но се досети, че са ги застреляли други орки, застанали на стената или укрити в сянката на портата. Продължи напред, притиснат към стената отляво. Един поглед нагоре му стигаше да разбере, че няма начин да се изкатери по нея. Каменната зидария се издигаше на тридесет фута без пукнатини и ръбове към надвиснали тераси, напомнящи обърнати стъпала. Единственият път бе през портата.

Промъкваше се напред и крачейки, се питаше колко орки живеят в Кулата с Шаграт, колцина е довел Горбаг и за какво се карат, ако наистина се караха. Отрядът на Шаграт, изглежда, наброяваше към четиридесет бойци, а този на Горбаг бе двойно по-голям, но, разбира се, патрулът на Шаграт бе само част от гарнизона. Несъмнено се караха за Фродо и плячката. Сам спря за секунда - внезапно всичко му се стори ясно, сякаш го бе видял с очите си. Митрилната ризница! Разбира се, Фродо я носеше и те я бяха намерили. И ако се съдеше по разговора, Горбаг ламтеше за нея. Но засега заповедите на Черната кула бяха единствената защита на Фродо и отхвърлеха ли ги, той можеше да загине всеки миг.

- Напред, мързелан жалък! - подвикна си Сам. - Давай!

Той изтегли Жилото от ножницата и се хвърли към отворената порта. Но тъкмо когато се канеше да мине под високата арка, нещо го разтърси - сякаш бе налетял в мрежа като оная на Корубана, само че невидима. Не виждаше препятствие, но нещо по-силно от волята, му преграждаше пътя. Огледа се и в сянката на портата съзря Двамата Пазачи. Огромните фигури седяха на тронове. Всеки имаше по три сраснали тела и три глави, гледащи навън, навътре и напряко на портата. Лицата им бяха като на лешояди, върху мощните си скутове бяха отпуснали ноктести лапи. Изглеждаха издялани от грамадни каменни блокове, неподвижни бяха, ала усещаха всичко наоколо - изпълваше ги някакъв страховит

дух на злокобна бдителност. Бяха разпознали врага. Видим или невидим, никой не можеше да мине неусетно. Щяха да му попречат да влезе или да избяга.

Напрегнал волята си, Сам отново се хвърли напред, рязко спря и се олюля като от удар по гърдите и главата. Сетне, като не можеше да измисли нищо друго, с безумна смелост отвърна на мисълта, изплувала в душата му - бавно извади стъкленицата на Галадриел и я издигна нависоко. Бялата светлина стремително се разгаряше и сенките под мрачния свод се разбягваха. Чудовищните Пазачи седяха хладни и неподвижни, разкрити в цялата си грозота. За миг Сам зърна проблясъци по черния камък в очите им и от тая искряща злоба му призля, но постепенно усети как волята им се люшва и се разпада сред страха.

Хвърли се покрай тях, ала докато прибираше тичешком стъкленицата в пазвата си, усети тъй ясно, сякаш отзад се бе захлопнала стоманена решетка, че те подновяват бдението си. И откъм зловещите глави долетя остър, писклив крясък, отекващ сред извисените стени. Като че в отговор, далече горе самотно се обади дрезгава камбана.

- Чиста работа! - рече си Сам. - Не стига другото, ами и позвънях на вратата! Добре де, излизайте вие там! - провикна се той. - Кажете на капитан Шаграт, че го е повикал грамадният елфически воин, а и елфическият меч е тук!

Никакъв отговор. Сам широко закрачи напред. В ръката му Жилото лъщеше със синкави отблясъци. Дворът тънеше в дълбока сянка, но той различи, че плочките са осеяни с трупове. Досами нозете му лежаха двама оркски стрелци с ножове между плешките. По-нататък се търкаляха още много фигури - някои самотни, както ги бяха съсекли или застреляли, други по двойки, все още вкопчени един в друг, загинали насред последния си смъртен удар с кинжал, зъби, нокти. Камъните лепнеха от черна кръв.

Сам различи два вида униформи, едните със знака на Червеното око, другите с Луната, обезобразена от призрачно мъртвешко лице ала не спря да ги огледа по-внимателно. От другата страна на двора в подножието на Кулата имаше открехната врата и през нея се процеждаше червеникава светлина; едър орк лежеше мъртъв на прага. Сам прескочи трупа, влезе и объркано се огледа наоколо.

Висок, кънтящ коридор водеше от вратата към планинския склон. Озаряваха го мътните пламъци на факли, закачени на скоби по стените, но отсрещният край се губеше в здрача. От двете страни се виждаха множество врати и отвори, но коридорът бе пуст - само няколко тела лежаха проснати на пода. От подслушания разговор на капитаните Сам знаеше, че жив или мъртъв, Фродо най-вероятно ще е в някаква килия високо горе, към върха на кулата, ала можеше да търси цял ден, докато намери пътя.

- Май ще да е някъде отзад - промърмори Сам. - Цялата Кула отстъпва към склона, като се катери нагоре. И във всеки случай най-добре ще е да следвам тия светлини.

Той продължи по коридора, но сега вървеше бавно и с всяка нова крачка все по-колебливо. Ужасът отново го сграбчваше. Не се чуваше никакъв звук освен тропота на нозете му, който сякаш се превръщаше в отекващ грохот, в удари на огромни пестници по камъните. Труповете, пустотата, влажните черни стени, сякаш облени с кръв под светлината на факлите, страхът, че внезапна смърт се спотайва някъде из вратите или сенките и в дъното на всичките му мисли дебнеше

бдителната злоба край портата - като че не бе по силите му да се изправи срещу всичко това. С радост би предпочел схватка - стига да не го налетят мнозина наведнъж - пред тая чудовищна, натегнала несигурност. Застави се да мисли за Фродо, прострян вързан, страдащ или мъртъв нейде из това страховито място. Продължи напред.

Беше отминал светлината на факлите и наближаваше голямата сводеста врата в края на коридора - вътрешната страна на подземната порта, както правилно се досещаше, - когато отгоре долетя страхотен задавен крясък. Застина на място. После чу стъпки. Някой бягаше стремглаво по кънтящото стълбище над главата му.

Волята бе твърде слаба и бавна, за да удържи ръката му. Тя дръпна верижката и сграбчи Пръстена. Но Сам не го надяна; тъкмо както го бе притиснал към гърдите си, някакъв орк се смъкна с громолене надолу. Изскочи от тъмния отвор отдясно и се втурна към него. Деляха ги не повече от шест крачки, когато той вдигна глава и видя пришълеца. Сам чу пресекливия му дъх и зърна блясъка в кръвясалите очи. Грозната твар спря втрещена. Бе видяла не дребен, изплашен хобит, който се мъчеше да удържи меча в трепереща та си десница - на фона на колебливата светлина се извисяваше огромен безмълвен силует, обгърнат в сива сянка; в едната си ръка държеше меч и самото му сияние ослепяваше, а другата бе стисната пред гърдите му, ала прикриваше някаква незнайна заплаха, изпълнена със съдбовна мощ.

За миг оркът приклекна, сетне с грозен крясък на ужас се обърна и хукна натам, откъдето бе дошъл. Нито едно куче не се е въодушевявало тъй, виждайки, че врагът подвива опашка, както Сам пред това неочаквано бягство. С мощен рев се хвърли подир беглеца.

- Да! Елфическият воин се развихря! - крещеше той. - Идвам. Само ми покажи пътя, инак жив ще те одера!

Но чевръстият и охранен орк бе на своя земя. Сам бе чужденец, гладен и изтощен. Витата стълба беше висока и стръмна. Сам взе да се задъхва. Оркът скоро изчезна от погледа му и вече само неясно се чуваше тропотът на краката му, устремен все по-нагоре. Сегиз-тогиз той надаваше вопъл и ехото пробягваше покрай стените. Но постепенно и сетният звук заглъхна в далечината.

Сам продължаваше да пухти нагоре. Усещаше, че е на прав път, и това силно го въодушеви. Отпусна Пръстена и затегна колана си.

- Добре, добре! - каза си той. - Де да можеше и останалите толкоз да не харесват мен и Жилото - току-виж, нещата се подредят по-добре, отколкото очаквах. Както и да е, изглежда, че Шаграт, Горбаг и съдружие са свършили почти цялата работа вместо мен. Убеден съм, че тъдява не е останала жива душа освен оня дребен подплашен плъх!

И при тия думи той се закова на място, сякаш се бе блъснал с глава в каменната стена. Пълният смисъл на изречението го порази като удар. Не е останала жива душа! Чий бе онзи ужасен предсмъртен писък!

- Фродо, Фродо! Господарю! - изрида той. - Какво ще правя, ако са ви убили? Е, най-сетне идвам право към върха, та да видя каквото трябва.

Заизкачва се нагоре, все по-нагоре. Наоколо бе тъмно, само тук-там по ъглите примигваха факли и лъч светлина прозираше през някакъв отвор, водещ към високите етажи на Кулата. Сам опита да брои стъпалата, но след двеста изгуби нишката. Сега се движеше крадешком, защото му се струваше, че нейде нагоре

дочува неясен разговор. Изглежда, оцелелият не бе самичък.

Тъкмо когато усещаше, че вече не може да изтласка дъха от гърдите си, нито да застави коленете си да се сгъват, стълбата изведнъж свърши. Спря неподвижно. Гласовете звучаха гръмко и съвсем наблизо. Сам се озърна. Беше се изкатерил чак до плоския покрив на третия и най-висок етаж на Кулата - открита площадка, широка около двадесет ярда и оградена с нисък парапет. Тук стълбата беше закрита от малка сводеста стаичка насред покрива, с тесни врати на изток и на запад. Долу, на изток, Сам различаваше просторната мрачна равнина на Мордор и далечната пламтяща планина. Дълбините отново бушуваха и огнените реки пламтяха тъй яростно, че дори на това разстояние озаряваха с червен блясък върха на кулата. На запад гледката бе закрита от основата на най-горната кула, разположена в западната част на този висок двор и извисена като рог далеч над хребетите на околните хълмове. В тесния процеп на един прозорец искреше светлина. От мястото, където бе застанал Сам, нямаше и десет ярда до вратата. Тя бе отворена, ала мрачна, и точно от сянката под нея долитаха гласовете.

Изпървом Сам не се вслуша, прекрачи през източната врата и се огледа. Веднага видя, че тук, горе, е била най-лютата битка. Цялата площадка бе осеяна с мъртви орки или изпосечени и пръснати глави и крайници. Вонеше на смърт. Ръмжене, удар и крясък го накараха отново да се хвърли към укритието. Надигна се гневен оркски глас и той веднага го разпозна - дрезгав, груб, студен. Говореше Шаграт, командир на Кулата.

- Нямало пак да тръгнеш, а? Проклет да си, Снага, червейче жалко! Грешиш, ако мислиш, че съм толкова пострадал, та да се перчиш пред мен. Ела да ти изскубна очите, както на Радбуг преди малко. Ще ти дам да се разбереш, като пристигнат новите момци - ще те пратя на Корубана.

- Поне докато си жив, няма да дойдат - злобно отвърна Снага. - Вече два пъти ти казах, че свинете на Горбаг стигнаха първи до портата и никой от нашите не се измъкна. Лагдуф и Музгаш изтичаха навън, но ги застреляха. Всичко видях от прозореца, казвам ти. А те бяха последните.

- Значи ти ще трябва да идеш. Каквото ще да става, аз съм длъжен да остана тук. Но съм ранен. Дано Черните ями да глътнат тоя мръсен бунтовник Горбаг! - От устата на Шаграт се проточи наниз проклятия и сквернословия. - Изпати си повече от мен, но ме наръга, боклукът гаден, преди да го удуша. Трябва да вървиш, инак ще те изям. Ако не пратим вест на Лугбурз, и двамата ни чакат Черните ями. Да, и тебе. Спотайването тук няма да те спаси.

- Втори път по тая стълба не слизам, нищо, че си командир - изръмжа Снага. - Хич! Не пипай ножа, че ще ти забуча една стрела в търбуха. Чуят ли Те какво е станало, няма да си командир за дълго. Аз отбранявах Кулата против ония вонящи плъхове от Моргул, ама вие, двамата безценни командири, забъркахте хубава каша, като се сбихте за плячката.

- Стига толкоз - изфуча Шаграт. - Имах си заповеди. Горбаг започна, като се опита да отмъкне оная хубава ризница.

- А пък ти взе да се фукаш и го накара да кипне. Така или иначе, той се оказа по-благоразумен от теб. Колко пъти ти каза, че по-опасният от шпионите още броди на свобода, а ти се правеше на глух. И сега не чуваш. Горбаг беше прав, казвам ти. Тъдява броди грамаден боец, някой от ония смърторъки елфи или от мръсните *тарки.* Насам идва, казвам ти. Нали чу камбаната. Минал е край Пазачите и това

само *тарк* може да го стори. Сега е на стълбата. И додето не се махне оттам, не слизам. Не слизам, та ако ще и Назгул да си.

- Значи тъй било, а? - кресна Шаграт. - Едно искаш, друго не искаш? А като дойде, ще си плюеш на петите и ще ме изоставиш? Не, няма да успееш! Първо ще ти източа кръвчицата от търбуха.

Дребният орк изхвръкна през вратата на куличката. Подир него се зададе Шаграт, грамаден орк с дълги ръце, стигащи до земята, както тичаше прегърбен. Но едната ръка висеше безсилно и като че кървеше, другата стискаше голям черен вързоп. Прикрит зад вратата на стълбата, Сам зърна мимоходом злобното му лице сред червеното зарево - беше раздрано от ноктести лапи и оплескано с кръв, устата бе озъбена като зверска паст, лиги се точеха от щръкналите бивни. Доколкото успя да види, Шаграт подгони Снага около ръба на покрива, докато дребният орк се шмугна под ръката му, с писък хукна обратно към куличката и изчезна. Шаграт спря. През източната врата Сам го видя да стои задъхан край парапета. Лявата му лапа безсилно се свиваше и отпускаше. Оркът остави вързопа на пода, измъкна с дясната лапа дълъг червен нож и плю върху острието. Приближи се до парапета, надвеси се и погледна надолу към двора. На два пъти се провикна, но никой не отговори.

Внезапно, както Шаграт се бе привел с гръб към покрива, Сам с изумление забеляза, че една от проснатите фигури се раздвижва. Пълзеше. Протегна лапа и сграбчи вързопа. Мъчително се надигна. В другата ръка стискаше копие с широко острие и къса пречупена дръжка. Готвеше се да намушка врага. Но в този миг през зъбите му със съскане излетя стон на болка или омраза. Бърз като змия, Шаграт се стрелна настрани, завъртя се и заби ножа в гърлото на врага.

- Очистих те, Горбаг! - викна той. - Не си бил мъртъв, а? Е, сега ще си довърша работата.

Хвърли се върху падналото тяло и бясно заподскача по него, като се привеждаше от време на време да мушка и кълца с ножа. Най-сетне, удовлетворен, отметна глава и нададе ужасен бълбукащ победен вой. После облиза ножа, стисна го между зъбите си и като грабна вързопа, помъкна се към входа на стълбата.

Сам нямаше време да мисли. Можеше да се измъкне през другата врата, но това едва ли би останало незабелязано, а играта на криеница с този чудовищен орк скоро би свършила печално. И той стори онова, което навярно бе най-доброто при това положение. С рев изкочи срещу Шаграт. Сега Пръстенът не беше в ръката му, но си оставаше у него като спотаена мощ и страховита заплаха за робите на Мордор, а в ръката му бе Жилото и сиянието му се стовари върху очите на орка като жесток звезден блясък, долетял от страшните елфически земи - видение, що пораждаше леден ужас в душите на орките. Шаграт не можеше едновременно да се бие и да стиска съкровището си. Спря и изръмжа с оголени зъби. Сетне отново по оркски рипна настрани и когато Сам се нахвърли върху него, употреби тежкия вързоп едновременно като щит и оръжие - грубо го тласна към лицето на противника. Сам се олюля и преди да се опомни, Шаграт се шмугна покрай него и хукна по стълбата.

Проклинайки, Сам го подгони, ала не стигна далече. Скоро мисълта за Фродо се завърна и той си спомни, че другият орк се бе изкачил в куличката. Предстоеше му нов ужасен избор, но нямаше време да размишлява. Ако Шаграт успееше да

избяга, скоро щеше да се върне с подкрепления. Но ако Сам го подгонеше, другият орк можеше да стори нещо чудовищно. Пък и не се знаеше дали Сам нямаше да изтърве Шаграт или да загине в схватката. Бързо се завъртя и изтича нагоре по стълбата.

- Като че пак сбърках - въздъхна той. - Но съм длъжен първо да се изкатеря до върха, а после да става каквото ще.

Далече долу Шаграт се смъкна по стълбата, изскочи на двора и изчезна през портата, стискайки безценния си товар. Ако Сам можеше да го види и да узнае каква скръб ще донесе това бягство, навярно би се поколебал. Но сега мислите му бяха устремени към последния етап на издирването. Предпазливо се приближи до вратата на куличката и прекрачи навътре. Обгърна го мрак. Но скоро зорките му очи доловиха отдясно мътна светлинка. Тя долиташе през отвор, водещ към нова, мрачна и тясна стълба. Стъпалата, изглежда, се виеха нагоре покрай кръглата вътрешна стена на куличката. Нейде горе мъждукаше факла.

Сам тихичко се заизкачва нататък. Стигна до пращящата факла, закрепена над една врата отляво; от другата страна имаше тесен прозорец, обърнат на запад - едно от червените очи, които двамата с Фродо бяха зърнали отдолу, когато излизаха от тунела. Сам бързо отмина вратата и се втурна към втория етаж, изтръпнал от очакването всеки момент някой да го нападне изотзад и да вкопчи смъртоносни пръсти в гърлото му. След малко стигна до източен прозорец и нова факла над врата към коридор, пресичащ средата на кулата. Вратата бе отворена, коридорът тъмен въпреки колебливата светлина на пламъка и червеното зарево, което се процеждаше отвън през тесния прозорец. Сам се прокрадна по коридора. Отляво и отдясно имаше ниски вратички; и двете бяха залостени. Не се чуваше нито звук.

- Задънена улица подир всичкото катерене! - промърмори Сам. - Това не може да е върхът на кулата. Но що да сторя сега?

Тичешком се върна към по-долния етаж и опита да отвори вратата. Тя не помръдна. Пак изтича нагоре и челото му се обля в пот. Усещаше, че всяка минута е безценна, но времето летеше, а той не можеше да стори нищо. Вече не се боеше от Шаграт, Снага или което и да било друго оркско изчадие. Жадуваше само за господаря си, за един поглед към лицето му, за едно докосване на ръката му.

Накрая, изтощен и потиснат от чувството за окончателно поражение, той седна на стълбата под етажа с коридора и отпусна лице в шепите си. Наоколо царуваше спокойствие, ужасяващо спокойствие. Факлата, която догаряше още при идването му, изцвърча и угасна, усети как го залива вълната на мрака. И сетне, за свое собствено удивление, тласнат от някаква незнайна мисъл в душата си, Сам тихичко запя - тук, в безнадеждния и скръбен завършек на дългото пътуване.

Сред студената мрачна кула гласът му звучеше тъничко и треперливо - глас на изгубен и морен хобит, нито един орк не би го сбъркал с ясната песен на елфически владетел. Напяваше стари детски песнички от Графството и откъси от стиховете на господин Билбо, които изплуваха в мисълта му като мимолетни видения на родния край. И сетне в него изведнъж се надигна нова сила и гласът му зазвъня, а в простичката мелодия неканени се вмъкнаха нови, току-що съчинени слова:

На запад, гдето Слънце грей,
разцъфва пролет, знам,
напъпва клон, вода се лей
и сипки пеят там.
Или е ясна тиха нощ
с елфичен звезден зрак,
разлял небесния разкош
над младия букак.
Макар че дълго съм вървял
и тъна в мрак дълбок
зад крепки кули с мощен вал,
зад стръмен връх висок,
над мрака Слънцето блести,
Звездите са над мен -
не казвам на света: „Прости!",
не свършва моят Ден.

- *Зад крепки кули с мощен вал* - подхвана той отново и тутакси млъкна. Стори му се, че долавя ответен тих гласец. Но сега не чуваше нищо. Да, чуваше нещо, но не глас. Задаваха се стъпки. В горния коридор лекичко се открехна врата, пантите изскърцаха. Сам приклекна и се ослуша. Вратата глухо тупна и се затвори, после отекна ръмжащ оркски глас:

- Ехей! Ти там, бунищен плъх! Стига си цвърчал, да не дойда да те оправя. Чуваш ли?

Никакъв отговор.

- Ха така - изръмжа Снага. - Обаче за всеки случай ще дойда да хвърля един поглед, та да видя какво си си наумил.

Пантите отново изскърцаха и надничайки над прага на коридора, Сам зърна как през отворената врата проблесна светлина и отвътре се измъкна неясната фигура на орка. Той като че носеше стълба. Внезапно отговорът осени Сам - до най-горната килия се стигаше през люк в свода на коридора. Снага изправи стълбата, закрепи я, изкатери се нагоре и изчезна. Сам го чу да издърпва резето. Сетне грозният оркски глас заговори пак:

- Лежи кротко, инак ще си платиш за всичко! Не вярвам още дълго да живееш в мир, но ако не искаш да почнем веселбата още отсега, затваряй си човката, ясно ли е? А това да ти е за спомен!

Изплющя камшик. От този звук в гневното сърце на Сам лумна ярост. Той скочи, изтича напред и се изкатери по стълбата като котка. Главата му се подаде насред пода на широка кръгла зала. От тавана висеше червен фенер, западният прозорец бе висок и мрачен. Под него, край стената, лежеше нещо, но над него се бе разкрачил черният силует на орка. Той повторно надигна камшика, ала не успя да удари.

Сам изкрещя и с Жилото в ръка се хвърли напред. Оркът се завъртя, но преди да направи крачка, Сам посече китката, в която бе камшикът. Виейки от болка и страх, оркът отчаяно го нападна с приведена глава. Новият удар на Сам профуча из въздуха и загубил равновесие, той се просна по гръб, но протегна ръка да сграбчи куцукащия край него орк. Още преди да се надигне, дочу крясък и глух

удар. В лудото си бягство оркът се бе препънал в стълбата и бе паднал през отворения люк. Сам повече не помисли за него. Изтича към сгушената на пода фигура. Това бе Фродо.

Беше гол и като че в несвяст лежеше върху куп мръсни парцали, с отметнати нагоре ръце закриваше главата си, а по ребрата му се виеше грозен белег от камшик.

- Фродо! Скъпи ми господин Фродо! - провикна се Сам, почти заслепен от сълзи. - Сам е тук, дойдох!

Леко надигна господаря и го притисна към гърдите си. Фродо отвори очи.

- Още ли сънувам? - измънка той. - Само че другите сънища бяха ужасни.

- Изобщо не сънувате, господарю - каза Сам. - Истина е. Аз съм. Дойдох.

- Просто не мога да повярвам - промърмори Фродо и се вкопчи в него. - Първо беше орк с камшик, после се превърна в Сам. Значи все пак не съм сънувал, като чух песента отдолу и се помъчих да отвърна? Ти ли беше?

- Точно тъй, господин Фродо. Почти бях изгубил надежда. Не можех да ви открия.

- Е, ето че можа, Сам, скъпи Сам - каза Фродо и се отпусна в гальовните му ръце, притваряйки очи като задрямало дете, когато любим глас или ръка пропъжда нощните страхове.

Сам усещаше, че може да остане навеки сред това безконечно щастие, но не биваше да си го позволи. Не стигаше да намери господаря си, тепърва трябваше да се помъчи да го спаси. Той целуна Фродо по челото.

- Хайде! Събудете се, господин Фродо! - изрече той, като се помъчи гласът му да звучи жизнерадостно, сякаш в лятно утро отмяташе завесите от прозорците на Торбодън.

Фродо въздъхна и седна.

- Къде сме? Как съм попаднал тук?

- Няма време за разправяне, трябва да се махаме оттук, господин Фродо - отвърна Сам. - Намирате се на върха на оная кула, дето я видяхме отдолу, като излизахме от тунела, преди орките да ви хванат. Не знам колко време е минало оттогава. Сигурно повече от ден.

- Само толкова ли? - учуди се Фродо. - А сякаш са цели седмици. Трябва да ми разкажеш всичко при пръв удобен случай. Нещо ме удари, нали? И аз пропаднах сред мрак и отвратителни сънища, а като се събудих, открих, че наяве е още по-зле. Отвсякъде ме обграждаха орки. Мисля, че тъкмо ми бяха сипали в гърлото някакво ужасно парливо питие. Главата ми се избистри, но бях смазан от болки и умора. Те смъкнаха всичко от мен, после двама едри гадове дойдоха и взеха да ме разпитват, разпитват, докато ми се стори, че ще полудея, а те стояха над мен, злорадствуваха и опипваха ножовете си. Никога не ще забравя лапите и очите им.

- Ще ги забравите, стига да не приказвате за тях, господин Фродо - възрази Сам. - И ако не искаме пак да ги видим, да тръгваме час по-скоро. Можете ли да вървите?

- Да, мога да вървя - каза Фродо и бавно се надигна. - Не съм ранен, Сам. Просто съм много уморен и ме боли тук.

Той докосна с ръка основата на шията си над лявото рамо. Изправи се и на Сам му се стори, че го вижда обвит от пламъци - в лъчите на надвисналата лампа кожата му изглеждаше алена. Направи една-две крачки.

- Сега е по-добре! - каза той, леко ободрен. - Не смеех да помръдна нито

когато оставах сам, нито когато идваше някой от пазачите. Чак докато почна олелията и боят. Двамата едри гадове - мисля, че те се караха. За мен и вещите ми. Лежах примрял от страх. Сетне настъпи мъртвешка тишина и така бе още по-зле.

- Да, изглежда, са се карали - потвърди Сам. - Тук трябва да е имало към двеста от тия мръсни твари. Дето се вика, множко щяха да му дойдат на Сам Майтапер. Но те сами се изпотрепаха. Голям късмет, но сега няма да се бавим да съчиняваме песни за това, първо да се измъкнем оттук. Е, какво да правим? Не можете да тръгнете през Черната страна гол-голеничък, господин Фродо.

- Те ми взеха всичко, Сам - каза Фродо. - Всичко, което имах. Разбираш ли? *Всичко!* - Той отново се сгуши на пода с клюмнала глава, сякаш едва след собствените си думи бе осъзнал окончателната катастрофа и отчаянието го бе сломило. - Задачата се провали, Сам. Дори да се измъкнем оттук, няма спасение за нас. Само елфите могат да се спасят. Далеч, далеч от Средната земя, далеч отвъд Морето. Ако и неговата шир не отстъпи пред Сянката.

- Не, не са взели всичко, господин Фродо. И не сме се провалили поне засега. Аз го взех, господин Фродо, да ме прощавате. И го опазих. Сега е на шията ми, ама е страхотен товар. - Сам бръкна в пазвата си за Пръстена и верижката. - Но вече сигурно трябва пак да си го вземете.

Сега, когато бе дошъл моментът, Сам се колебаеше дали да върне Пръстена и отново да стовари тежестта върху плещите на господаря си.

- Взел си го? - задъха се Фродо. - Донесъл си го тук? Сам, ти си чудесен! - Сетне тонът му се промени рязко и удивително. - Дай ми го! - изкрещя той, като стана и протегна трепереща ръка. - Дай ми го веднага! Не бива да го носиш!

- Добре, господин Фродо - отвърна поучуденият Сам. - Ето го! - Той бавно извади Пръстена и смъкна верижката през главата си. - Но сега сте в страната на Мордор, сър, като излезете, ще видите Огнената планина и прочие. Ще откриете, че сега Пръстенът е много опасен и много тежък за носене. Ако ви затрудни, не може ли и аз да помагам понякога?

- Не, не! - викна Фродо и грабна Пръстена и верижката от шепата на Сам. - Не се и надявай, крадец!

Той се задъха, вперил в Сам очи, разширени от страх и враждебност. Сетне изведнъж конвулсивно стисна Пръстена в юмрука си и застина втрещен. Сякаш мъгла се бе разсеяла пред погледа му и той прокара длан по наболялото си чело. Чудовищното видение му се бе сторило толкова реално, както още бе полузамаян от раната и страха. Пред очите му Сам отново се бе преобразил в орк, ухилено опипващ съкровището му, гнусна дребна твар с алчни очи и лигава уста. Но сега видението бе отминало. Сам стоеше на колене пред него с болезнено изкривено лице, сякаш го бяха проболи в сърцето, сълзи се лееха от очите му.

- О, Сам! - извика Фродо. - Що казах? Що сторих? Прости ми! След всичко, което направи. За това е виновна страшната сила на Пръстена. Как ми се иска никога, никога да не го бяха намирали. Но не мисли за мен, Сам. Аз трябва да нося товара докрай. Нищо не можем да променим. Не можеш да застанеш между мен и съдбата.

- Всичко е наред, господин Фродо - каза Сам, бършейки очи с ръката си. - Разбирам. Но все пак мога да помагам, нали? Трябва да ви измъкна оттук.

Незабавно, разбирате ли? Но първо ви трябват дрехи и оръжие, после нещичко за хапване. С дрехите ще е най-лесно. Щом сме в Мордор, най-добре е да се облечем по местната мода, пък и нямаме друг избор. Боя се, че ще трябва да се задоволите с оркски вещи, господин Фродо. И аз също. Щом ще вървим заедно, поне да сме си лика-прилика. Наметнете това засега!

Сам разкопча сивия си плащ и го метна върху раменете на Фродо. Сетне свали ризницата си и я остави на пода. Извади Жилото от ножницата. По острието трептяха само едва забележими искрици.

- Бях го забравил, господин Фродо - каза той. - Не, не са взели всичко! Ако си спомняте, услужихте ми с Жилото и стъкленицата на Владетелката. Опазих ги досега. Но нека ги задържа още малко, господин Фродо. Трябва да ида да потърся туй-онуй. Вие стойте тук. Разтъпчете се да ви се поотпуснат краката. Аз няма да се бавя. Не е далече.

- Пази се, Сам! - каза Фродо. - И побързай! Може наоколо да се спотайват оцелели орки.

- Ще трябва да рискувам - каза Сам. Той прекрачи към люка и се спусна по стълбата. След минута отново подаде глава и хвърли на пода дълъг кинжал.

- Това може да свърши работа - каза той. - Мъртъв е - онзи, дето ви удари с камшика. От бързане май си е строшил врата. Сега, ако можете, издърпайте стълбата, господин Фродо, и не я спускайте, докато не се обадя с паролата. Ще извикам *Елберет.* Като елфите. Никой орк не би го казал.

Фродо приседна и потрепера, а в мислите му се гонеха ужас подир ужас. Тогава стана, омота се в елфическия плащ и за да прогони страховете, закрачи напред-назад, надничайки във всяко ъгълче на килията.

Не след дълго, макар че тревогата превръщаше минутите в часове, той чу Сам тихичко да подвиква отдолу: *Елберет, Елберет.* Фродо спусна леката стълба. Сам се изкатери запъхтян с грамаден вързоп на главата. Шумно го стовари на пода.

- Сега бързо, господин Фродо! - каза той. - Доста порових, докато намеря нещо дребничко като за нас. Ще трябва да се задоволим с това. Но да не губим време. Не срещнах жива душа и нищо не видях, но съм неспокоен. Мисля, че това място е под наблюдение. Не мога да го обясня, но... е, имам чувството, че някой от ония гнусни летящи Конници се върти горе из мрака, където не мога да го видя.

Той отвори вързопа. Фродо огледа с отвращение съдържанието, но нямаше какво да се прави - трябваше или да надене тия дрехи, или да ходи гол. Имаше дълги космати шалвари от някаква нечиста зверска кожа и мазна кожена туника. Облече ги. Над туниката навлече здрава ризница - къса за нормален орк, но твърде дълга и тежка за Фродо. Пристегна я с колан, на който висеше къса ножница с широк остър меч. Сам бе донесъл няколко оркски шлема. Един от тях се оказа подходящ за Фродо - черен, стегнат с обвити в кожа железни пръстени и с изрисувано в червено зловещо Око над извитата човка, която опазваше носа.

- Моргулското снаряжение на Горбаг беше по-добро и щеше да ви приляга - каза Сам, - но ми се чини, че подир тая история не върви да се разхождаме с неговите знаци из Мордор. Е, готов сте, господин Фродо. Чудесен дребен орк, прощавайте за дързостта - или поне щяхте да приличате на орк, ако можехме да ви закрием лицето с маска, да ви поизтеглим ръцете и да ви направим кривокрак. Това ще поприкрие разликата. - Той метна върху раменете на Фродо широк

черен плащ. Сега сте готов! Пътьом можете да си изберете щит.

- Ами ти, Сам? - запита Фродо. - Нали ще сме лика-прилика? - Е, аз поразмислих, господин Фродо - отвърна Сам. - По-добре да не си изоставям вещите, като не можем да ги унищожим. А пък не мога да надяна оркска ризница върху другите дрехи, нали? Ще трябва само да се поприкрия.

Той коленичи и грижливо сгъна елфическия плащ. Вързопчето се оказа удивително малко. Прибра го в раницата си. Сетне стана, метна я на гръб, надяна оркски шлем и се загърна с друг черен плащ.

- Готово! Подхождаме си горе-долу. А сега да изчезваме!

- Не мога да тичам през цялото време, Сам - криво се усмихна Фродо, - Надявам се, че си поразпитал за крайпътните ханчета. Или си забравил за храната и питието?

- Божичко, вярно, че забравих! - възкликна Сам и съкрушено подсвирна. - Хубава работа, господин Фродо, покрай вас и мен ме налегна глад и жажда! Не помня откога не съм кусвал ни хапка, ни капка. Всичко бях забравил и само вас търсех. Чакайте да помисля! Когато проверих за последен път, имах доста от пътния хляб и от запасите, дето ни ги даде Военачалникът Фарамир. Но в манерката ми най-много да е останало нещичко на дънцето. Няма начин да стигне за двама ни. Не ядат ли орките, не пият ли? Или се прехранват с мръсен въздух и отрова?

- Не, Сам, ядат и пият. Сянката, която ги е породила, може само да копира, но не и да твори - не може да създаде нещо ново, свое. Не вярвам да е дала живот на орките, само ги е съсипала и опорочила, тъй че, щом живеят, трябва да го правят както всички живи същества. Ако не намерят нещо по-добро, задоволяват се с гнусна вода и храна, ала не и с отрова. Нахраниха ме, тъй че съм по-добре от теб. Някъде наоколо трябва да има храна и вода.

- Но нямаме време да ги търсим - каза Сам.

- Е, нещата не са чак толкова лоши, колкото си мислиш - каза Фродо. - Докато те нямаше, малко ми провървя. Оказа се, че не са взели всичко. Между парцалите на пода намерих сухарната си торбичка. Претърсили я, разбира се. Но предполагам, че само от вида и аромата на *лембас* са се отвратили повече, отколкото Ам-гъл. Разсипали са го, доста са изпотъпкали и натрошили, но посъбрах малко. Трябва да е почти колкото имаш и ти. Обаче са прибрали Фарамировите запаси и са накълцали манерката ми.

- Няма какво да приказваме - заяви Сам. - За начало не е зле. Но с водата ще закъсаме. Е, хайде, господин Фродо! Да се махаме, че инак цяло езеро няма да ни помогне!

- Не мърдам, докато не хапнем някой залък, Сам - отвърна Фродо. - Ето, вземи тая елфическа питка и изпий последните капки от манерката си! Цялата работа е безнадеждна, тъй че да не се тревожим за утрешния ден. Сигурно няма да го дочакаме.

Най-сетне потеглиха. Спуснаха се по стълбата, после Сам я свали в коридора до сгърченото тяло на падналия орк. Стълбището бе мрачно, но от покрива още се виждаше заревото на Планината, макар че и то вече гаснеше сред мътночервена жарава. За да допълнят маскировката, двамата си взеха по един щит и продължиха.

Морно се затътриха надолу по голямото стълбище. Високата килия в куличката зад тях, където се бяха срещнали, им се струваше едва ли не уютна - сега пак

бяха на открито и над стените се носеше незнаен ужас. Макар и мъртва, Кулата на Сирит Унгол продължаваше да тъне в злокобен страх.

Накрая стигнаха до вратата към двора и спряха. Дори оттук усещаха как ги блъска злобата на Пазачите - тия безмълвни черни фигури от двете страни на портата, през която се процеждаше мътното зарево на Мордор. Запромъкваха се между чудовищните трупове на орките и всяка нова крачка ставаше все по-трудна. Принудиха се да спрат още преди да достигнат арката. Да мръднат и инч напред, значеше болка и изнемога за волята и нозете.

Фродо нямаше сили за подобна борба. Отпусна се на земята.

- Не мога да продължа, Сам - промърмори той. - Ще припадна. Не знам какво ми става.

- Аз знам, господин Фродо. Дръжте се сега! Портата е виновна. Някаква дяволия има в нея. Но аз минах и пак ще мина. Не може да е по-опасно отпреди. Напред!

Сам отново измъкна елфическата стъкленица на Галадриел. Сякаш за да почете храбростта му и да озари с блясъка си вярната мургава хобитовска десница, сторила такива подвизи, стъкленицата лумна изведнъж и като мълния изпълни сенчестия двор с ослепително сияние, но пламъкът не отмина, а продължи да гори.

- *Гилтониел, А Елберет!* - провикна се Сам. Незнайно защо мисълта му внезапно се бе стрелнала към елфите в Графството и песента, която бе прогонила Черния конник сред гората.

- *Айя еленион анкалима!* - изкрещя Фродо зад него. Волята на Пазачите се скъса изведнъж като претоварено въже и хобитите закуцукаха напред. Сетне побягнаха. През портата, край грамадните седящи фигури с искрящи очи. Раздаде се пукот. Ключовият камък на арката се стовари на сантиметри от тях, стената горе се пропука и рухна в развалини. Бяха се изтръгнали на косъм от гибелта. Камбаната отекна и откъм Пазачите се надигна остър, страховит вой. Далече горе сред мрака някой отвърна. От черното небе светкавично налетя крилат силует, процепващ облаците с призрачен крясък.

ГЛАВА 2

СТРАНАТА НА СЯНКАТА

С последния остатък от самообладание Сам прибра стъкленицата в пазвата си.

- Бягайте, господин Фродо! - викна той. - Не, не натам! Отвъд стената има пропаст. След мен! Побягнаха надолу по пътя. Петдесет крачки по-нататък, острият завой покрай мощен скален зъбер ги скри от Кулата. Засега бяха спасени. Прилепени към камъка, двамата си поотдъхнаха, после едновременно се хванаха за сърцата. Кацнал на стената край разрушената порта, Назгулът нададе мъртвешкия си вик. Скалите прокънтяха. Обзети от ужас, двамата се запрепъваха надолу. Скоро пътят пак рязко зави на изток и за един страхотен миг ги изложи на поглед откъм Кулата. Притичвайки, те се озърнаха и видяха огромната черна фигура върху бастиона, после нахълтаха между високите скални стени на

процепа, който се спускаше стръмно към Моргулския път. Добраха се до кръстопътя. Все още не се виждаше никаква следа от орките, нито пък долиташе отговор на крясъка на Назгула, ала знаеха, че тишината не ще е за дълго. Всеки момент гонитбата можеше да започне.

- Тая няма да стане, Сам - каза Фродо. - Ако бяхме истински орки, трябваше да се завтечем към Кулата, а не да бягаме от нея. Първият срещнат враг ще ни познае. Трябва някак да се махнем от пътя.

- Но не можем - отвърна Сам, - не можем без криле.

Отвесните източни склонове на Ефел Дуат се спускаха сред зъбери и пропасти към черната клисура, която ги делеше от вътрешния хребет. Малко подир кръстопътя, след ново стръмно надолнище, лек каменен мост прескачаше над бездната и прехвърляше пътя към безредно нахвърляните чукари и долини на Моргай. С отчаян устрем Фродо и Сам профучаха по моста, но едва бяха достигнали отвъдния край, когато се надигна олелия и врява. Далече и високо зад тях на планинския склон се мержелееше Кулата на Сирит Унгол с мътно лъщящи каменни стени. Внезапно дрезгавата камбана издрънча отново, после се заля в ситен звън. Засвириха рогове. Фродо и Сам не виждаха какво става напред, но вече дочуваха тропота на подковани нозе и по пътя долетяха бързите удари на копита.

- По-живо, Сам! Оттатък! - извика Фродо.

Изкатериха се по ниския парапет на моста. За щастие тук не ги чакаше страховит скок в пропастта, защото склоновете на Моргай вече се издигаха почти наравно с пътя, но бе прекалено тъмно, за да различат колко ще трябва да падат.

- Е, да вървим, господин Фродо - каза Сам. - Сбогом! Той полетя надолу. Фродо го последва. Падайки, чуха как по моста нахлуват конници и подир тях барабанят нозете на тичащи орки. Но ако не се боеше толкова, Сам би се разсмял. Изтръпнали от страх при мисълта за гибелен удар в невидими скали, хобитите прелетяха не повече от дванадесет фута и с гръм и трясък се приземиха сред последното, което можеха да очакват - трънлив гъсталак. Сам остана да лежи неподвижно, смучейки одрасканата си длан.

Когато тропотът на нозе и копита отмина, той се осмели да прошепне:

- И таз добра, господин Фродо, не знаех, че нещо може да расте в Мордор! Ама ако знаех, тъкмо това щях да очаквам. Както ги усещам, тия бодили трябва да са дълги поне по един фут, изподупчиха ми всичките дрехи. Де да бях надянал оная ризница!

- Оркска ризница не пази от тия тръни - отвърна Фродо. - И коженото яке не помага.

С много мъки се изскубнаха от гъсталака. Трънните бяха по-яки от тел и се вкопчваха като хищни лапи. Докато се освободят, плащовете им станаха на парцали.

- А сега надолу, Сам - прошепна Фродо. - Бързо да слезем в долината, после при първата възможност ще завием на север.

Над белия свят изгряваше нов ден и далеч от здрача на Мордор Слънцето изплува иззад източния ръб на Средната земя, но тук нощният мрак не се разсейваше. Планината избълва облаци дим и огньовете изгаснаха. Заревото по чукарите помръкна. Замрял бе източният вятър, който ги обвяваше неизменно,

откакто напуснаха Итилиен. Бавно и мъчително се смъкнаха надолу. Опипваха за опора, препъваха се, провираха се сред камъни и тръни в непрогледните сенки - надолу и все надолу, докато ги държаха краката.

По някое време спряха, седнаха един до друг и облегнаха гръб на някаква канара. Обливаше ги пот.

- И на Шаграт съм готов да стисна ръката, ако ми предложи чаша вода - каза Сам.

- Не говори така! - отвърна Фродо. - От тия приказки става още по-зле.

После замълча и се просна настрани, замаян и изтощен. Най-сетне се пребори с умората и стана. С изненада откри, че Сам е заспал.

- Събуди се, Сам! - прошепна той. - Хайде! Време е да се понапънем още малко.

Сам пролази и се надигна.

- Ама че работа! - промърмори той. - Трябва да съм се унесъл. Отдавна не съм спал както трябва, господин Фродо, и очите ми просто сами се затвориха.

Сега Фродо го поведе на север, доколкото можеше да се ориентира сред камъни и канари, плътно отрупали дъното на огромната клисура. Но скоро пак спря.

- Болезнено е, Сам - каза той. - Не издържам вече. Ризницата, искам да кажа. Не мога в това състояние. Даже митрилната ризница ми тежеше, както бях изморен. Тази е много по-тежка. Пък и каква полза от нея? Няма да спечелим победата с битки.

- Но може и битки да ни чакат - отвърна Сам. - Наоколо дебнат кинжали и заблудени стрели. Имам си едно наум: онзи Ам-гъл не е мъртъв. Не ми се нрави мисълта, че само парче кожа ще трябва да ви пази от някой нож в тъмното.

- Виж какво, Сам, мило мое момче - каза Фродо. - Грохнал съм от умора и вече на нищо не се надявам. Но докато имам сили да помръдна, трябва да се мъча да достигна Планината. Пръстенът ми стига. Тая излишна тежест ме погубва. Ще трябва да се отърва от нея. Но не ме мисли за неблагодарен. Потръпвам, като си помисля колко ужасно е било да ровиш из труповете, за да намериш ризницата.

- Не говорете за това, господин Фродо. Жив да сте! Ако можех, бих ви носил на гръб. Щом е тъй, хвърлете я!

Фродо остави плаща си на земята, свали ризницата и я захвърли. Леко трепереше.

- Нещо по-топло ми трябва - каза той. - Захладняло е или съм настинал.

- Можете да вземете моя плащ, господин Фродо - предложи Сам. Без да чака, смъкна раницата и извади елфическия плащ. - Какво ще речете, господин Фродо? Омотайте се с тоя оркски парцал и го стегнете с колана: Отгоре наметнете това. Не е по местната мода, но ще ви постопли, а ми се чини, че и ще ви пази от беди по-добре от всякаква ризница. Владетелката го е шила.

Фродо взе плаща и закопча брошката.

- Така е по-добре! - промълви той. - Олекна ми. Сега мога да продължа. Но този непрогледен мрак като че прониква в сърцето ми. Докато лежах в килията, Сам, опитах се да си припомня Брендивин, Горски край и Рекичката край мелницата в Хобитово. Но вече не мога да ги видя.

- Хайде, хайде, господин Фродо, сега вие се разприказвахте за вода - каза Сам. - Ако можеше Владетелката да ни види и чуе, бих й казал: „Ваше височество,

искаме само светлина и вода - просто бистра вода и ясна дневна светлина, по-прекрасна от всякакви скъпоценности, да ме прощавате." Но Лориен е далеч.

Сам въздъхна и размаха ръка към върховете на Ефел Дуат, които едва се различаваха като гъста чернилка на фона на мрачното небе.

Отново поеха на път. Не след дълго Фродо спря.

- Над нас има Черен конник - каза той. - Усещам го. Засега ще е по-добре да не мърдаме.

Приклекнаха под западния край на една надвиснала канара и дълго мълчаха. Накрая Фродо въздъхна с облекчение:

- Отмина.

Двамата станаха и очите им едновременно се изпълниха с изумление. Далече наляво, в южна посока, на фона на избледняващото небе започваха да изникват отчетливо мрачните очертания на високи върхове и хребети по планинската верига. Зад тях се разгаряше светлина. Тя бавно пропълзя към Севера. Сред въздушните простори на висинето сякаш се развихряше битка. Бухлатите облаци на Мордор отстъпваха, вдигнали парцаливи поли пред вятъра, който налиташе от живия свят и помиташе изпарения и пушеци към мрачната им родина. Изпод надигнатите висулки на траурния балдахин в Мордор се процеждаше мътна светлина, сякаш бледо утро надничаше през зацапано затворническо прозорче.

- Гледайте, господин Фродо! - възкликна Сам. - Гледайте! Вятърът се обръща. Нещо става. Плановете на Онзи са се объркали. Светът разкъсва мрака му. Как бих искал да видя какво става!

Бе утрото на петнадесети март. В Андуинската долина Слънцето изгряваше над източните сенки и вятърът налиташе от югозапад. Теоден умираше сред Пеленорските поля.

Пред очите на Фродо и Сам светлата ивица се разля от край до край по хребета на Ефел Дуат и двамата съзряха някаква фигура, наближаваща откъм Запада с огромна бързина - отначало бе само черна точица сред искрящия прорез над планинските върхове, ала бързо нарасна, процепи като мълния мрачния балдахин и отмина високо нагоре. Отлитайки, нададе протяжния писклив вой на Назгулите, но този крясък вече не плашеше пътниците - жалба и отчаяние криеше той и носеше лоши вести за Черната кула. Предводителят на Духовете на Пръстена бе срещнал гибелта си.

- Какво ви казах? Става нещо! - викна Сам. - Шаграт разправяше, че войната се развивала добре, но Горбаг не беше много сигурен. И е бил прав. Нещата се оправят, господин Фродо. Обнадеждихте ли се сега?

- Е, не особено, Сам - въздъхна Фродо. - Всичко става далеч зад планините. Пътят ни е на изток, а не на запад. И съм толкова уморен. Как тежи Пръстенът, Сам! Напоследък непрекъснато го виждам в мислите си като огромно огнено колело.

Леконравният Сам тутакси посърна. Тревожно огледа господаря си и го хвана за ръката.

- Хайде, господин Фродо! - каза той. - Каквото поисках, вече го имам наполовина - малко светлинка. Стига колкото да ни помогне, но ми се чини, че ще е и опасна. Опитайте се да походите още малко, после ще легнем един до друг да отпочинем. Но сега хапнете един-два залъка от храната на елфите. Може да ви даде кураж.

Фродо и Сам си разделиха питка *лембас* и дъвчейки насила с пресъхнали

уста, се затътриха напред. Макар светлината едва да напомняше сивкав здрач, това им стигаше, за да разберат, че са навлезли дълбоко в долината между планините. Тя леко се изкачваше на север и по дъното се виеше коритото на отдавна пресъхнал поток. Отвъд каменистия улей забелязаха утъпкана пътека да лъкатуши в подножието на западните урви. Ако знаеха отпреди, можеха да поемат по нея много по-рано, защото тя се отделяше от Моргулския път при западния край на моста и слизаше към дъното на долината по дълга стълба, изсечена в скалата. Използуваха я патрули и вестоносци, забързани към по-малките постове и укрепления на север, между Сирит Унгол и теснините на Исенмаут, железните челюсти на Карах Ангрен.

За хобитите бе рисковано да тръгнат по тая пътека, ала трябваше да бързат, а Фродо усещаше, че няма сили да издържи тежкото катерене през канарите и непроходимите чукари на Моргай. Освен това прецени, че пътят на север ще е най-неочакван за преследвачите. Най-напред и най-старателно щяха да претърсят пътя на изток през равнината и западната пътека по прохода. Едва далече на север от Кулата щеше да завие и да потърси начин да продължи на изток последния отчаян преход от пътешествието. И тъй, двамата прекосиха каменистото дъно, изкачиха се по оркската пътека и известно време крачиха по нея. Отляво канарите надвисваха и ги закриваха отгоре, но пътеката лъкатушеше непрекъснато и на всеки завой двамата пристъпваха предпазливо, стиснали дръжките на мечовете.

Светлината оставаше все тъй мътна - Ородруин продължаваше да бълва огромни облаци дим и изблъсквани нагоре от околния въздух, те се издигаха все по-високо, докато достигнат над вятъра, и там се разпростираха в необятен свод, чиято опорна колона тънеше в скрити зад планините сенки. Хобитите се влачеха вече час, когато внезапно долетял звук ги закова на място. Невероятно, но грешка не можеше да има. Звънтеше вода. Отляво имаше дере - тъй тясно и стръмно, сякаш великанска брадва бе разцепила черната скала. И от него капеше вода - може би сетен остатък от благодатен дъжд, долетял от слънчеви морета със злата съдба да се излее накрая по стените на Черната страна и безплодно да се загуби надолу из праха. Тук тънката струйка изскачаше от скалата, пресичаше пътеката и завивайки на юг, бързо чезнеше сред мъртвите камъни. Сам се хвърли напред.

- Ще кажа на Владетелката, ако някога я срещна отново! - викна той. - Светлина, а сега и вода! - Изведнъж спря. - Нека да пия пръв, господин Фродо.

- Добре де, но има място и за двама ни.

- Не е там работата - каза Сам. - Искам да кажа: ако е отровна или някаква друга лошотия, дето бързо да проличи... е, по-добре аз да съм, а не вие, господарю, нали разбирате.

- Разбирам. Но мисля, Сам, че трябва да сме заедно в бедата... или в радостта. Само внимавай, ако е студена.

Водата бе хладна, но не ледена, и имаше неприятен вкус, едновременно горчив и мазен, поне така биха сметнали у дома. Тук тя им се стори над всякаква похвала, над боязън и предпазливост. Пиха до насита, а Сам напълни манерката. Освен това Фродо се почувствува по-добре и двамата изминаха още няколко мили, докато разширението на пътя и първите зачатъци на някаква груба стена край него ги предупредиха, че пак наближават оркска крепост.

- Тук ще свърнем настрани, Сам - каза Фродо. - И трябва да се упътим на изток.

- Той въздъхна, гледайки дългите мрачни хълмове из равнината. - Останала ми е силица само колкото да намеря някоя дупка из ония места. А после ще трябва да си почина.

Речното корито тук беше останало малко под пътеката. Смъкнаха се до него и тръгнаха да го пресичат. За голяма изненада се натъкнаха на мрачни езерца, подхранвани от вода, която се процеждаше откъм някакъв извор в горния край на долината. В покрайнините си, под западните планини, Мордор бе умираща, но не съвсем мъртва земя. Тук упорито продължаваха да никнат и да се борят за живот груби, криви, изтерзани растения. Из долчинките на Моргай в другия край на долината потайно се вкопчваха дребни и жалки дръвчета, туфи жилава трева се бореха с камъните и съсухрен мъх пълзеше по скалите; и навсякъде се разстилаха огромните сгърчени плетеници на къпиновите храсталаци. Някои от тях имаха дълги остри тръни, други разперваха криви шипове, режещи като кинжали. Увиснали по тях сбръчкани лански листа попукваха и шумоляха в печално застиналия въздух, ала проядените от червеи пъпки току-що се разтваряха. Наоколо бръмчаха и хапеха кафеникави, сиви и черни мухи, белязани като орките с петна във формата на червено око, над къпинаците танцуваха и се люшкаха облаци гладни комари.

- Не вършат работа оркските дрехи - заяви Сам, размахвайки ръце. - Де да имах оркска кожа!

Накрая Фродо не издържа. Бяха се изкатерили по тясно полегато дере, но ги чакаше още дълъг път, преди поне да зърнат последния назъбен хребет.

- Сега трябва да отпочина, Сам, и да поспя, ако мога - каза Фродо.

Той се огледа, но сред тая пустош като че нямаше къде и животинче да се свре. В края на краищата двамата безсилно се сгушиха под прикритието на къпинака, надвиснал като килим от една ниска скала.

Приседнаха там и похапнаха криво-ляво. За да запазят скъпоценния *лембас* за черни дни, измъкнаха от раницата на Сам половината от онова, което им оставаше от Фарамир - малко ошав и късче сушено месо; придружиха хапките с глътка вода. Повторно се бяха напили от езерцата в долината, но ето че пак ги мъчеше люта жажда. Тежкият дъх из въздуха на Мордор пресушаваше гърлото. Всяка мисъл за вода разколебаваше дори и бодрия дух на Сам. А отвъд Моргай трябваше да прекосят страховитата равнина Горгорот.

- Поспете пръв, господин Фродо - каза той. - Пак притъмнява. Сигурно наближава краят на деня.

Фродо въздъхна и заспа още преди да чуе последните думи. Сам се пребори с умората и стисна ръката му; тъй остана да седи безмълвно, докато настана дълбока нощ. Накрая, за да не заспи, изпълзя от скривалището и се огледа. Попукване, пращене и потайни звуци огласяха околностите, но не се чуваше ни глас, ни стъпка. Далече горе в западното небе все още смътно бледнееше Ефел Дуат. И там, сред ръзпокъсаните облаци над мрачен планински зъбер, Сам зърна за миг да надниква бяла звезда. Както гледаше нагоре от тая запустяла страна, красотата избухна в сърцето му и надеждата се завърна. Като хладно лъскаво копие го прониза мисълта, че в крайна сметка Сянката е само дребна и мимолетна - никога нямаше да се добере до светлината и върховната красота. В Кулата песента му бе по-скоро предизвикателство, отколкото надежда, тогава мислеше за себе си. Сега за миг престана да се тревожи за съдбата си и дори за съдбата

на господаря. Пропълзя назад през кълпините, легна до Фродо и отхвърляйки страха, потъна в дълбок безметежен сън.

Събудиха се заедно, ръка в ръка. Сам бе доста бодър готов за новия ден, ала Фродо въздъхна. Огнени сънища бяха изпълвали неспокойната му дрямка и събуждането не носеше утеха. Но все пак сънят не бе съвсем лишен от целебни достойнства - чувствуваше се по-силен, готов да мъкне товара си още един преход. Не знаеха кое време е, нито колко са спали, но след един-два залъка и глътка вода продължиха по дерето, докато им се изпречи стръмен сипей. Тук сетните признаци на живот бяха прекратили борбата; нито една тревичка не растеше по голите, нащърбени и безплодни камънаци на Моргайските върхове.

След дълго лутане и дирене намериха откъде да се изкатерят и с още стотина фута мъчително лазене стигнаха догоре. Озоваха се в пукнатина между два мрачни зъбера и като минаха през нея, застанаха на самия ръб на последната мордорска стена. Отвеснинят склон се спускаше на хиляда и петстотин фута, а долу вътрешната равнина се простираше към безжизнения здрач и чезнеше от поглед. Сега вятърът духаше откъм Запада и огромните облаци се издигаха, подгонени на изток, но все още само мътни лъчи си пробиваха път към безрадостните поля на Горгорот. Пушеци се надигаха от земята и се спотайваха из низините, широки пукнатини бълваха изпарения.

В далечината, най-малко на четиридесет мили от тях, зърнаха Съдбовния връх с подножие, тънещо в пепел и разруха - чудовищен конус, издигнат нависоко, където облаци обгръщаха димящия му връх. Сега огньовете му бяха притихнали и той тлееше в дрямка, заплашителен и опасен като заспал звяр. Зад него като буреносен облак надвисваше необятна злокобна сянка, булото на Барад-дур, подпрян в далечината върху дълго разклонение на северната Пепелява планина. Мрачната сила бе унесена в дълбок размисъл и обърнато навътре, Окото обсъждаше вести за опасност и съмнение: лъскав меч виждаше то и непреклонно царствено лице - и засега не мислеше за нищо друго, а огромната му крепост, порта над порта, кула над кула, тънеше в тежка тъма.

Фродо и Сам се взираха с отвращение и почуда в тая омразна страна. Чак до димящата планина, на север и на юг бе само разруха и мъртвило, обгорена, задушена пустош. Питаха се как ли Властелинът на това царство изхранва робите и армиите си. А армии имаше. Докъдето им стигаше погледът, в подножието на Моргай и южно от него се простираха лагери - някои от палатки, други подредени като градчета. Един от най-големите бе точно под тях. Беше се скупчил само на миля навътре в равнината като грамадно гнездо на насекоми, с унили прави улички между бараки и дълги, ниски сиви сгради. Наоколо множеството сновеше насам-натам, от южния му край към Моргулското шосе потегляше широк път и по него търчаха в колони дребни черни фигурки.

- Хич не ми харесва тая картинка - каза Сам. - На това му викам пълна безнадеждност... само дето си мисля, че при такава навалица трябва да има кладенци, да не говорим за храна. А това не са орки, хора са, ако не ме лъжат очите.

И двамата с Фродо не знаеха нищо за робския труд по обширните нивя в южните области на това огромно царство, отвъд пушеците на Планината, край печалните мрачни води на езерото Нурнен, не знаеха за дългите пътища, водещи на изток и юг към васални земи, откъдето войниците на Кулата докарваха дълги

върволици коли, натоварени със стоки, плячка и нови роби. Тук, в северните области, бяха мините, ковачниците и сборните места за отдавна подготвяната война, тук сбираше армиите си Мрачната сила като пионки на шахматна дъска. Първият ход, първата проба на силите бе отблъсната от западния фронт на север и юг. Засега Силата бе отстъпила, докарваше нови подкрепления и ги струпваше около Сирит Горгор за отмъстителен удар. А ако възнамеряваше и да попречи на всеки опит за достигане до Планината, едва ли би могла да го стори по-добре.

- Нищо де! - продължи Сам. - Каквото и да имат за ядене и пиене, няма как да се докопаме дотам. Не виждам път надолу. Пък и да слезем, не можем да пресечем тая открита равнина сред гъмжило от врагове.

- И все пак трябва да опитаме - каза Фродо. - Не е по-лошо, отколкото очаквах. Изобщо не съм се надявал да пресека. Е сега не виждам никаква надежда. Но все пак трябва да сторя каквото ми е по силите. Засега това е да се опазя от плен колкото може по-дълго. Тъй че смятам да продължим на север и да видим как ще е, където равнината се стеснява.

- Подозирам как ще е - промърмори Сам. - Където е по-тясна, просто орките и хората ще са по-нагъсто. Ще видите, господин Фродо.

- Ще видя, не ще и дума, стига да се доберем дотам - каза Фродо и се обърна.

Скоро откриха, че ще е невъзможно да продължат по билото на Моргай или по-долу, по високите урви, прорязани от дълбоки долове. В края на краищата се принудиха да слязат обратно по дерето, което бяха изкачили, и да търсят път из долината. Придвижваха се мъчително, защото не смееха да пресекат и да се върнат на пътеката по западния склон. След около миля, както и бяха очаквали, видяха сред една долчинка в подножието на канарата да се спотайва оркска крепост - стена и няколко каменни къщурки, струпани около входа на мрачна пещера. Не забелязваха движение, но въпреки това се промъкнаха предпазливо, използувайки при всяка възможност прикритието на трънливите шубраци, които тук гъсто покриваха двата бряга на пресъхналия поток.

Продължиха още две-три мили и оркската крепост зад тях изчезна от поглед, ала тъкмо задишаха по-свободно, когато дочуха груби и гръмки оркски гласове. Бързо се снишиха зад един посърнал недорасъл храст. Гласовете наближаваха. Скоро се появиха двама орки. Единият беше облечен в кафяви дрипи и въоръжен с рогов лък, беше дребен, чернокож, с широки сумтящи ноздри - очевидно следотърсач или нещо подобно. Другият беше едър оркски боец със знака на Окото, като ония от отряда на Шаграт. Той също носеше лък през рамо, а в ръката си стискаше късо копие с широко острие. Както обикновено двамата се караха и тъй като бяха от разни породи, всеки говореше Общия език по своему.

Само на двадесет крачки от скривалището на хобитите малкият орк спря.

- Уха! - изръмжа той и посочи отвъд долината към оркската крепост. - Отивам си вкъщи. Няма какво да си напрягам носа из тия камънаци. Аз казвам, че не се е запазила следа. Оставих те да водиш и изтървах миризмата. По хълма трябваше да вървим, а не из долината, казвам ти.

- Няма голяма полза от ситни сополанковци като теб, а? - отвърна едрият орк. - Мисля, че очите са по-добри от мръсните ви носове.

- И какво видя с тях? - изръмжа другият. - Мътните да те вземат! Даже не знаеш какво търсиш.

- Кой е виновен? - възрази войникът. - Не съм аз. Всичко идва от Най-горе.

Първо казват, че имало елф с лъскава броня, после било някакво дребно човече като джудже, накрая стана група Урук-хайски бунтовници, а може да е всичко наведнъж.

- Ъх! - рече следотърсачът. - Загубили са присъствие на духа, това е то. А някои началници ще си загубят и кожата, чини ми се, ако е вярно каквото чух: Кулата нападната и прочие, стотици от вашите изпотрепани и пленникът избягал. Щом сте такива бойци, нищо чудно, че идват лоши вести от полесражението.

- Кой казва, че има лоши вести? - изрева войникът.

- Ъх! Кой казва, че няма?

- Приказваш като мръсен бунтовник и ако не си затваряш устата ще те напортя, ясно ли е?

- Добре де, добре! - рече следотърсачът, - Вече нищо няма да казвам, само ще си мисля. Но какво общо има с това онзи черен скитник? Онзи ненаситник с ципестите ръце?

- Не знам. Може би нищо. Но се обзалагам, че не за добро тършува наоколо. Да пукне дано! Тъкмо ни се изплъзна от ръцете, и дойде известие, че го искат жив - незабавно.

- Е, дано да го хванат и да му видят сметката - изръмжа следотърсачът. - Там долу той ми обърка миризмата със захвърлената ризница, дето я беше намерил, пък и беше изпотъпкал всичко наоколо, докато пристигна.

- Отърва кожата - каза войникът. - Нали не знаех, че го искат жив, та му пуснах една стрела - чистичко, от петдесет крачки право в гърба, обаче избяга.

- Уха! Изтървал си го - каза следотърсачът. - Едно, че не можеш да стреляш, второ, че бягаш бавно, и накрая викаш горките следотърсачи. Омръзна ми.

Той се помъкна назад.

- Връщай се, инак ще докладвам за теб! - кресна войникът.

- На кого? На безценния си Шаграт ли? Вече няма да е командир.

- Ще съобщя името и номера ти на Назгула - сподавено изсъска войникът. - Сега един от *тях* е поел командуването на Кулата. Другият спря, страх и ярост нахлуха в гласа му.

- Мръсен проклет доносник! - изписка той. - Не можеш да си свършиш работата, не можеш даже да си стоиш при своите. Бягай при гадните Кресльовци и дано да ти смъкнат кожата! Ако врагът не ги е спипал дотогава. Чух, че са очистили Първи номер, и дано да е вярно!

С копие в ръка едрият орк се хвърли подир него. Но следотърсачът отскочи зад един камък и заби стрела право в окото му. Войникът се строполи с трясък. Другият хукна из долината и изчезна.

Хобитите поседяха мълчаливо. Накрая Сам се размърда.

- Е, на това му викат чиста работа - заяви той. - Ако тая хубава дружба се разнесе из Мордор, с половината ни грижи е свършено.

- Тихо, Сам - прошепна Фродо. - Може и други да се навъртат тъдява. Очевидно се отървахме на косъм, а гонитбата по дирите ни е била по-напрегната, отколкото предполагахме. Но това е духът на Мордор, Сам, и той се е разнесъл тук из всяко кътче. Насаме орките винаги са били такива, поне тъй разказват приказките. Но не се надявай много на това. Към нас изпитват много по-силна, непресъхваща омраза. Ако тия двама ни бяха видели, щяха да прекратят караницата, докато не ни убият.

Отново настана дълго мълчание. Наруши го пак Сам, но вече шепнешком.

- Чухте ли какво споменаха за *онзи ненаситник,* господин Фродо? Нали ви казах, че Ам-гъл още не е мъртъв?

- Да, спомням си. И се питах откъде знаеш. Е, хайде сега! Мисля, че ще е по-добре да не мърдаме оттук, докато не се стъмни. Тъй че можеш да ми разправиш откъде знаеш и изобщо какво се е случило. Стига само да приказваш тихичко.

- Ще опитам - каза Сам, - ама като се сетя за оня Смрадльо, и кипвам, та може да се разкрещя.

Хобитите останаха да седят прикрити зад трънливия храст, а безрадостният мордорски ден бавно се преливаше в непрогледна беззвездна нощ. Сам нашепваше в ухото на Фродо най-цветистите си думи за предателското нападение на Ам-гъл, страховитата Корубана и собствените си премеждия с орките. Когато свърши, Фродо не каза нищо, само пое ръката му и я стисна. След малко се размърда.

- Е, мисля, че пак ще трябва да вървим - каза той. - Питам се кога ли ще ни хванат наистина и всичкото бъхтане и промъкване ще иде нахалост. - Изправи се. - Тъмно е и не можем да си послужим с шишенцето на Владетелката. Пази ми го, Сам. Нямам къде да го сложа, освен да го държа в ръка, а и двете ръце ще ми трябват в тая тъмница. А Жилото ти го подарявам. Аз имам оркски кинжал, но не ми се вярва вече да замахна с него.

Трудно и опасно бе да вървят нощем из безпътицата, но бавно и с много препъване хобитите се тътреха час подир час на север по източния ръб на каменната долина. Щом мътните лъчи пропълзяха по западните възвишения, още преди зората да огрее отвъдните земи, двамата пак се укриха и поспаха на смени. Докато бодърствуваше, Сам все си мислеше за храна. Най-после, когато Фродо се събуди и предложи да хапнат и да се приготвят за нов преход, той зададе въпроса, който отдавна го тревожеше:

- Да прощавате, господин Фродо, ама имате ли представа колко път ни остава?

- Не, никаква ясна представа, Сам - отвърна Фродо. - Преди да потеглим, в Ломидол ми показаха карта на Мордор, направена преди завръщането на Врага, но си я припомням съвсем смътно. Най-ясно помня, че някъде на север има място, където почти се събират разклоненията на западната и северната верига. Това трябва да е поне на двадесет левги от моста при Кулата. Може да е подходящо за пресичане. Но, разбира се, ако стигнем дотам, ще сме по-далеч от Планината, на шестдесет мили по моя преценка. Предполагам, че вече сме минали дванадесет левги след моста. Даже всичко да е наред, едва ли ще се добера до Планината за седмица. Боя се, Сам, че товарът ще натежи страхотно, и колкото повече наближавам, толкова по-бавно ще вървя.

- Точно от това се страхувах - въздъхна Сам. - Е, да не говорим за водата, но ще трябва да ядем по-малко, господин Фродо, или пък да се движим по-бързичко, поне докато сме в тая долина. Още една хапка, и ще ни остане само елфическият хляб.

- Ще се помъча да побързам, Сам - каза Фродо и дълбоко си пое дъх. - Хайде тогава! Да почнем новия преход!

Още не бе съвсем тъмно. Двамата закуцукаха напред в нощта. Изтощени, с подбити крака, те се тътреха час след час с редки и кратки почивки. При първите лъчи на мътната зора, проникнала под сенчестия балдахин, хобитите отново се

укриха в черната кухина под един надвиснал камък.

Зората бавно се разгръщаше и накрая стана по-светло, откогато и да било. Мощният западен вятър прогонваше пушеците на Мордор от висините. Не след дълго хобитите можеха да разгледат местността в кръг от няколко мили. С изкачването нагоре пролуката между Планините на сянката и Моргай постепенно се стесняваше и вътрешният хребет се бе превърнал в корниз по стръмния склон на Ефел Дуат, ала на изток се спускаше все тъй отвесно към Горгорот. Отпред коритото на потока свършваше сред натрошени скални тераси, от главната верига се отделяше самотен гол хребет, устремен на изток като стена. Откъм тънещата в сиви мъгли северна верига Еред Литуи насреща му се протягаше дълго разклонение; помежду им имаше тясна пролука - Карах Ангрен, Исенмаут, отвъд който лежеше дълбоката долина Удун. В тая долина отвъд Моранон бяха тунелите и подземните оръжейници, изградени от робите на Мордор за отбраната на Черната порта и там Властелинът събираше трескаво несметни пълчища, за да посрещне щурма на западните пълководци. По издадените хребети бяха изградени кули и крепости, навсякъде пламтяха огньовете на стражата, проломът бе преграден със землен вал и дълбока траншея, над която минаваше само един мост.

На няколко мили северно, високо в ъгъла, където западният хребет се отделяше от главната верига, стърчеше древният замък Дуртанг, превърнат сега в една от оркските крепости, струпани из долината Удун. В приждащата светлина вече се различаваше лъкатушният път, който слизаше от него, сетне само на една-две мили от скривалището на хобитите завиваше към изток и по тераса, изсечена в склона на хребета, отиваше надолу към равнината и Исенмаут.

Хобитите гледаха натам и им се струваше, че дългото пътешествие на север е било безсмислено. Равнината отдясно тънеше в мъгли и пушеци, не виждаха нито лагери, нито забързани войски, но цялата местност бе наблюдавана от крепостите на Карах Ангрен.

- В безизходица сме, Сам - каза Фродо. - Ако продължим, можем само да стигнем до оная оркска кула, но единственият път за нас е този, които слиза от нея... освен ако решим да се върнем. Не можем нито да се катерим на запад, нито да слезем на изток.

- Значи трябва да тръгнем по пътя, господин Фродо - отвърна Сам: - Трябва да тръгнем и да си опитаме късмета, ако изобщо има късмет в Мордор. По-добре да се предадем, отколкото да се лутаме или да поемем назад. Храната няма да ни стигне. Да хукнем право напред.

- Добре, Сам - промълви Фродо, - Води ме! Докато ти остава някаква надежда. Моята свърши. Само че нямам сили да хукна, Сам. Просто ще се влача подир теб.

- Преди да се влачите, трябва ви храна и сън, господин Фродо. Хайде, погрижете се за тия благини.

Той даде на Фродо вода и допълнителна порция пътен хляб, после сгъна плаща си за възглавничка на господаря. Фродо бе прекалено уморен, за да възразява, и Сам не му каза, че е отделил за него своята дажба и последната капка вода. Когато Фродо заспа, Сам се приведе над него, вслуша се в дъха и огледа лицето му. То бе прорязано от бръчки, изтъняло, ала в съня изглеждаше доволно и спокойно.

- Е, това е, господарю! - промълви Сам. - Налага се да ви оставя за малко и да

се надявам на късмета си. Трябва да намерим вода, инак няма да стигнем далеч.

Той се промъкна настрани и като заподскача от камък на камък с необичайна за хобит предпазливост, слезе до сухото корито, сетне се изкачи покрай него на север, докато достигна скалните тераси, където без съмнение някога изворът бе хвърлял струите си в малък водопад. Сега всичко наоколо изглеждаше пресъхнало и безмълвно, ала изтласквайки отчаянието, Сам приклекна, ослуша се и за радост долови звън на вода. Като се изкатери още няколко крачки, откри тънка мрачна струйка, която извираше от склона и запълваше локвичка сред скалата, сетне изтичаше от нея и чезнеше под голите камъни.

Сам опита водата и реши, че е добра. После се напи до насита, напълни манерката и се приготви да тръгва обратно. В този миг зърна някаква черна фигура или сянка да се мярка сред скалите недалеч от скривалището на Фродо. Стиснал зъби, за да не изкрещи, той се хвърли надолу и заскача от камък на камък. Съществото бе предпазливо, едва се забелязваше, но Сам не се съмняваше кого е видял - жадуваше да го докопа за гърлото. Ала пришълецът го чу и бързо се оттегли. Сам като че го зърна за последен път да наднича над ръба на източната пропаст, преди да се стрелне надолу и да изчезне.

- Е, късметът не ме е изоставил - промърмори Сам, - ама без малко да стане лошото. Не ни ли стигат хиляди орки, та и тоя вонящ негодник е дошъл да души наоколо? Ех, защо не са го застреляли!

Той седна до Фродо, без да го събужда, ала сам не посмя да заспи. Накрая, когато усети клепките си да натежават и разбра, че няма да издържи борбата със съня, внимателно събуди Фродо.

- Боя се, че онзи Ам-гъл пак се навърта край нас, господин Фродо - каза той. - Или поне някой досущ като него. Бях отишъл да търся вода и на връщане го засякох да души наоколо. Струва ми се, че не е безопасно да спим и двамата, а пък да ме прощавате, ама вече очите ми се затварят.

- Жив да си ми, Сам! - възкликна Фродо. - Лягай, сега е твой ред! Но по-добре Ам-гъл, отколкото орките. Той във всеки случай няма де ни издаде... стига да не го хванат.

- Но и без тях е способен на кражби и убийства - изръмжа Сам - Отваряйте си очите на четири, господин Фродо! Манерката е пълна. Напийте се. Преди тръгване можем пак да я напълним.

И с тия думи Сам се унесе в дълбок сън.

Когато се събуди, денят гаснеше. Фродо седеше облегнат на скалата, но бе задрямал. Манерката бе празна. Ам-гъл не се мяркаше никакъв.

Отново тегнеше мордорски мрак и стражевите огньове по възвишенията горяха със свирепи червени пламъци, когато хобитите поеха по най-опасния преход от пътешествието си. Първо минаха до изворчето, после предпазливо се изкатериха до пътя там, където завиваше на изток, за да стигне след двадесет мили до Исенмаут. Не беше широк, не го ограждаше нито стена, нито парапет и колкото по-напред отиваше, толкова по-дълбока ставаше пропастта край него. Хобитите не чуха някой да се задава и след като се поослушаха още малко, забързаха на изток.

След като изминаха към дванадесет мили, двамата спряха. Малко преди това пътят леко се бе отклонил на север и завоят закриваше отсечката зад гърба им. Това се оказа катастрофално. Отпочинаха няколко минути, сетне продължиха, но

едва бяха направили няколко крачки, и изведнъж в нощната тишина чуха звука, от който се бяха страхували през цялото време - тропот на маршируващи нозе. Шумът все още долиташе отдалече, но като се озърнаха, забелязаха на по-малко от миля иззад завоя да се появяват треперливите светлинки на факли. Наближаваха бързо - прекалено бързо за изтощения Фродо, за да се спаси с бягство напред.

- От това се боях, Сам - каза Фродо. - Надявахме се на късмета, а той ни изневери. Няма изход.

Трескаво огледа надвисналата над главите им стена, която древните строители бяха изсекли на няколко фатома дълбочина. Изтича от другата страна и надникна през ръба към мрачната бездна.

- Най-после няма изход! - повтори той и се отпусна под скалата с клюмнала глава.

- Така изглежда - каза Сам. - Е, няма какво да се прави, освен да изчакаме и да видим.

С тия думи той седна до Фродо в сянката на канарата.

Не се наложи да чакат дълго. Орките тичаха стремглаво. Челните редици носеха факли. Те наближаваха, червените пламъци бързо растяха в мрака. Сам също сведе глава с надеждата да прикрие лицето си от светлината на факлите, щитовете сложи отпред, за да не се видят краката им.

„Дано само да бързат и да отминат, без да обръщат внимание на двама уморени войници!" - помисли си той.

И като че наистина така щеше да стане. Челните орки се зададоха задъхани, с приведени глави. В тая тълпа бяха сбрани последните дребосъци, подкарани против волята си да се бият за Мрачния владетел; мислеха само за едно - да бързат напред, та да избягат от камшика. Покрай редицата тичаха напред-назад двама грамадни свирепи *уруки,* които крещяха и пляскаха с бичовете. Отминаваха редица подир редица и издайническата светлина на факлите вече се отдалечаваше. Сам затаи дъх. Повече от половината колона се бе изнизала. Внезапно един от надзирателите забеляза двете фигурки край пътя. Той замахна с бича към тях и изрева:

- Хей, вие! Ставайте!

Не отговориха и той с крясък спря целия отряд.

- Ставайте, мързеливци! - подвикна оркът. - Какво сте се разплули? - Направи крачка към тях и макар да бе тъмно, различи емблемите на щитовете им. - Дезертирате, а? - изръмжа той, - Или се каните да го сторите? Всички от вашите трябваше да са в Удун още снощи. Знаете го. Ставайте и влизайте в колоната, инак ще ви запиша номерата и ще докладвам.

Двамата се изправиха със сетни сили и прегърбени, куцукайки като войници с подбити нозе, закретаха към последните редици.

- Не, не отзад! - изрева надзирателят. - Три редици по-напред. И само да не сте там, като се върна!

Той изплющя с дългия си бич над главите им, после с ново плющене и крясък подгони отряда в бърз тръс.

Изпитанието бе тежко за бедния изтощен Сам, ала за Фродо бе истинско мъчение, а скоро се превърна в кошмар. Той стисна зъби, помъчи се да не мисли и се помъкна напред. Наоколо се носеше задушлива воня на оркска пот и трябваше да напрегне волята си докрай, за да диша и да мести крака, не смееше

да мисли към какъв злочест край го води смазващият бяг. Нямаше надежда да се измъкнат незабелязано. От време на време надзирателят поизоставаше и се надсмиваше.

- Ха така! - хилеше се той и ги шибаше през краката. - Има ли камшик, има и желание, ленивци мои. Дръжте се! Бих ви поосвежил още сега, но има време. Като пристигнете в лагера със закъснение, ще си получите камшик колкото ви носят гърбовете. Добре ще ви се отрази. Не знаете ли, че има война?

Бяха изминали няколко мили и пътят най-сетне слизаше по дългия склон към равнината, когато силите на Фродо привършиха и волята му не издържа. Той залитна и се препъна. Сам отчаяно се опита да му помогне, да го подкрепи, макар да усещаше, че вече и той не издържа на тоя бяг. Знаеше, че краят може да настъпи всеки миг - господарят му щеше да се препъне или да изгуби съзнание, всичко щеше да се разкрие и мъките им щяха да идат нахалост. „Така или иначе, ще му видя сметката на оня грамаден надзирател" - реши той.

Неочакваната помощ дойде тъкмо когато посягаше към дръжката на меча си. Сега пресичаха равнината и наближаваха входа на Удун. Малко преди моста към западния път се присъединяваха и други, идващи от юг и от Барад-дур. По всички пътища бързаха бойни части, пълководците на Запада напредваха и Мрачният владетел хвърляше всичките си сили на север. Тъй се случи, че няколко отряда пристигнаха едновременно на кръстопътя сред мрака, до който не долитаха лъчи от стражевите огньове по стената. Мигом настана блъсканица, разнесоха се проклятия - всеки се мъчеше пръв да стигне до портата, та да свърши с похода. Въпреки крясъците и бичовете на надзирателите избухнаха свади, тук-там лъснаха и ножове. Налетя отряд тежко въоръжени *уруки* от Барад-дур и колоната, предназначена за Дуртанг, панически се пръсна.

Макар и замаян от болка и умора, Сам се опомни, вкопчи се в шанса и се хвърли на земята, повличайки Фродо подир себе си. Орките се стовариха отгоре им с ръмжене и ругатни. Хобитите бавно запълзяха на колене и лакти настрани от суматохата и накрая незабелязано се преметнаха през отвъдния край на пътя. Там имаше висок бордюр, по който водачите на частите да се ориентират в мъгла или непрогледна нощ. Камъните се издигаха няколко фута над откритата равнина.

Дълго лежаха неподвижно. Бе прекалено тъмно, за да търсят прикритие, пък и едва ли биха го намерили, но Сам чувствуваше, че би трябвало поне да се поотдалечат от шосето и светлината на факлите.

- Хайде, господин Фродо! - прошепна той. - Още мъничко да пропълзим, и после ще можете да си лежите на спокойствие.

С последно отчаяно усилие Фродо се надигна на ръце и се влачи към двайсетина ярда. Сетне се стовари в плитката яма, която ненадейно се бе разкрила пред него, и остана да лежи като труп.

Глава 3

СЪДБОВНИЯТ ВРЪХ

Сам подложи дрипавия си оркски плащ под главата на господаря, сгуши се до

него и метна отгоре сивото наметало от Лориен; щом го стори, мислите му се устремиха към оная прекрасна страна, към елфите, и го стопли надеждата, че платът, изтъкан от ръцете им, може да има вълшебното свойство да ги укрие въпреки всичко сред тая страховита пустош. Чу как боричкането и крясъците затихват - частите минаваха през Исенмаут. Изглежда, в суматохата и стълпотворението на най-различни отряди никой не бе усетил липсата им, поне засега.

Сам отпи глътка вода, но настоя и Фродо да пие, а когато господарят му се опомни, даде му цяла питка от скъпоценния пътен хляб и го накара да я изяде. После, прекалено изтощени, за да се боят от нещо, двамата се проснаха на земята. Поспаха прекъслечно и неспокойно, потта изстиваше по телата им, а камъните убиваха и ги караха да се въртят. От север, през Черната порта и Сирит Горгор, ниско по земята долиташе с шепот пронизващ ветрец.

Призори отново се разля мътна светлина, защото горе продължаваше да духа западният вятър, но долу, по камъните зад стените на Черната страна, въздухът бе като в гробница - леден и в същото време задушен. Сам надникна от ямата. Местността наоколо беше пустинна, плоска и сивкава. По околните пътища вече нямаше жива душа, ала Сам се боеше от бдителните очи по стената на Исенмаут, която стърчеше само на един фурлонг северно. На югоизток в далечината се мержелееше високата мрачна сянка на Планината. От нея извираха пушеци. Една част се издигаше нагоре и отлиташе на изток, но в същото време огромни бухлати облаци се търкаляха по склоновете и се разстилаха из равнината. На няколко мили североизточно като зловещ сив призрак се извисяваха предвестниците на Пепелявите планини, зад които като далечна облачна ивица се възправяха мъгливите северни възвишения, почти неотделими от навъсеното небе.

Сам се помъчи да прецени разстоянията и да реши накъде да поемат.

- Изглежда ми към петдесет мили, ни повече, ни по-малко - мрачно промърмори той, загледан към заплашителната планина, - тъй че както е закъсал господин Фродо, не ни мърда една седмица.

Той поклати глава, осъзна положението и в главата му изплува нова мрачна мисъл. Надеждата никога не бе помръквала във вярното му сърце и досега винаги бе мислил за завръщането. Но в края на краищата откриваше горчивата истина - в най-добрия случай запасите щяха да им стигнат, докато се доберат до целта, а щом изпълнеха задачата си, щяха да загинат - сами, без дом, без храна сред страшната пустиня. Завръщане нямаше да има.

„Значи тая работа съм предчувствувал, като тръгвахме - помисли Сам, - да помагам на господин Фродо до последната крачка и сетне да загина с него? Е, щом е така, значи трябва да я свърша. Но как бих желал да видя Крайречкино и Рози Памуксън с братята й, и Старика, и Златоцвет и прочие. Някак не ми се побира в ума, че Гандалф би пратил господин Фродо с тая задача, ако не е имало надежда да се върне назад. Всичко се обърка, когато той падна в Мория. Ех, ако не беше така! Той щеше да направи нещо."

Но точно когато надеждата чезнеше в сърцето на Сам или поне така изглеждаше, от отчаянието избликна нова сила. Откритото му хобитово лице стана сурово, почти зловещо, волята в гърдите му укрепна и той усети в ръцете и нозете си тръпки, сякаш се превръщаше в създание от камък и стомана, неподвластно нито на отчаянието, нито на умората и безкрайните пустинни мили.

С ново чувство на отговорност той сведе поглед към близката местност, обмисляйки предстоящия път. Когато попросветля, Сам с изненада откри, че онова, което отдалече изглеждаше просторна и гладка равнина, всъщност бе пресечена и неравна област. От край до край равнината Горгорот бе осеяна с огромни ями, сякаш някога е била необятно тресавище, обсипано с дъжд от мълнии и каменна градушка. Валове от натрошена скала обкръжаваха най-големите ями и от тях във всички посоки се разбягваха широки пукнатини. В тая местност биха могли да се прокрадват от прикритие до прикритие, невидими за когото и да било, освен може би за най-зоркия наблюдател - биха могли, ако имаха сили и не се налагаше да бързат. Ала гледката бе злокобна за гладните и изнурени хобити, които трябваше да стигнат надалеч, преди животът да ги напусне.

Мислейки за всичко това, Сам се върна към господаря си. Не се наложи да го буди. Фродо лежеше по гръб с отворени очи и гледаше облачното небе.

- Е, господин Фродо - каза Сам, - хвърлих един поглед наоколо и пообмислих нещата. Никой не се мярка по пътищата и ще е добре да се махаме, докато имаме възможност. Ще се справите ли?

- Ще се справя - каза Фродо. - Трябва.

Отново поеха напред. Пълзяха от яма до яма, шмугваха се зад всяко срещнато прикритие, ала през цялото време се движеха косо спрямо предпланините на северната верига. Отначало в същата посока отиваше и най-източният път, сетне кривна настрани, прилепи се в планинското подножие и изчезна напред в непроницаема черна сянка. По гладката сива повърхност не се мяркаше ни орк, ни човек.

Мрачният владетел почти напълно бе придвижил силите си и дори сред собствената си укрепена територия предпочиташе потайната нощ от страх пред ветровете на света, които се бяха обърнали против него, разкъсвайки димното було. Тревожеха го и вести за дръзки шпиони, проникнали през планинските прегради.

След като изминаха няколко мъчителни мили, хобитите спряха. Фродо изглеждаше смазан от умора. Сам разбра, че той не ще стигне далеч по този начин - с пълзене и приклякане, ту бавно и нерешително, ту в немощен бяг.

- Връщам се на пътя, докато още е светло, господин Фродо - каза той. - Доверете се пак на късмета! Напоследък той почти ни изостави, но не изчезна докрай. Бързичко да минем още няколко мили, после ще почиваме.

Не знаеше колко голям риск поема, но Фродо бе прекалено измъчен от товара и духовната си борба, за да възразява, а и бе толкова отчаян, че не се боеше от нищо. Изкатериха се на шосето по жестокия път, водещ право към Черната кула. Но късметът не им изневери и до края на деня не срещнаха жива душа, нищо не помръдна наоколо; падна нощ и те изчезнаха сред мрака на Мордор. Цялата местност бе затихнала като пред страшна буря - пълководците на Запада бяха минали Кръстопътя и пламъци покриваха мъртвешките поля на Имлад Моргул.

Тъй продължи отчаяното пътешествие, Пръстенът отиваше на юг, а кралските знамена бързаха на север. Всеки нов ден, всяка нова миля носеше нови мъки за хобитите, силите им чезнеха, а страната ставаше все по-ужасна. Денем не срещаха врагове. Понякога нощем, дремейки неспокойно в някое крайпътно прикритие, дочуваха крясъци и тропот на множество нозе или бързия галоп на жестоко пришпорван кон. Но тия страхове не бяха нищо пред непрестанно

наближаващата заплаха, тегнеща над всяка нова крачка - страхотната угроза на Силата, която чакаше стаена в дълбок размисъл и недремеща злоба зад мрачния воал около Трона. Тя идваше все по-близо, извисяваше се все по-черна, сякаш се задаваше стената на нощта, готова да прибули свършека на света.

Накрая се спусна страховит мрак и докато пълководците на Запада достигаха границите на живите земи, за двамата бродници настана час на безсилно отчаяние. Четири дни бяха минали, откакто избягаха от орките, но времето лежеше зад тях като бързо помръкващ сън. През целия ден Фродо не бе изрекъл нито дума, само крачеше прегърбен и често се препъваше, като че очите му вече не виждаха пътя под нозете. Сам се досещаше, че сред всичките им мъки той е поел най-страшната, растящата тежест на Пръстена - товар за тялото и мъчение за ума. С тревога забелязваше, че господарят често надига лявата си ръка, като да се защити от удар или да закрие присвитите си очи от чудовищното Око, което ги диреше. А понякога десницата му пропълзяваше към гърдите, вкопчваше се там, сетне волята надделяваше и тя бавно се отпускаше.

Със завръщането на нощта Фродо седна, главата му клюмна между коленете, ръцете му безсилно увиснаха към земята и само пръстите леко помръдваха. Сам го гледа дълго, докато мракът ги обгърна и ги раздели един от друг. Вече нямаше какво да каже и се унесе в собствените си мрачни мисли. Колкото до него - макар и изтощен, потиснат от сянката на страха, все още имаше сили. Без достойнствата на *лембас* отдавна щяха да се проснат и да загинат. Вярно, не утоляваше глада и понякога мислите на Сам гъмжаха от спомени за храна и копнеж за простичък хляб и месо. Ала в елфическия пътен хляб имаше сила, която нарастваше, когато пътниците разчитаха само на него и не го смесваха с други храни. Той укрепваше волята, даваше издръжливост и недостъпна за простосмъртните власт над жили и мишци. Ала сега трябваше да вземат ново решение. Вече не можеха да продължават по този път - той отиваше на изток, към чудовищната Сянка, а Планината се мержелееше отдясно, почти право на юг, и трябваше да завият към нея. Но отпреде й се простираше обширна гола местност, покрита с изпарения и пепелища.

- Вода, вода! - избъбри Сам.

Беше се ограничавал безмилостно и в пресъхналата му уста езикът изглеждаше твърд и подут, но въпреки тая пестеливост вече им оставаше съвсем малко, може би половин манерка, а навярно ги чакаха още дълги дни път. Отдавна нямаше да имат и капка, ако не бяха дръзнали да минат по оркския път. На редки промеждутъци по шосето бяха изградени цистерни за частите, прехвърляни набързо към безводни области. В една от тях Сам бе открил остатъци от вода - застояла, замърсена от орките, но все пак поносима в отчаяното им положение. Ала това бе преди ден. Нямаше надежда да открият нови запаси.

Изтощен от грижи, Сам най-сетне задряма и остави утрешния ден сам да решава нещата; нищо повече не можеше да стори. Бодърствуване и неспокойни сънища се смесиха. Той виждаше светлинки като злорадствуващи очи и мрачни пълзящи фигури, чуваше шумолене на диви зверове и страховити крясъци на измъчвани създания, събуждаше се стреснат и откриваше, че светът е мрачен, наоколо се простира тъмна пустош. Само веднъж, както се бе изправил и трескаво се оглеждаше, му се стори, че и наяве вижда бледи светещи очи, но те скоро премигаха и изчезнаха.

Омразната нощ отмина бавно и неохотно. Последва навъсен ден, тук, край Планината, царуваше вечен здрач, а откъм Черната кула пълзяха сенчести воали, които Саурон тъчеше около себе си. Фродо лежеше неподвижно по гръб. Сам стоеше до него и се колебаеше дали да заговори, но знаеше, че сега той има думата - трябваше да разбуди волята на господаря си за ново усилие. Накрая се наведе, погали челото на Фродо и прошепна в ухото му:

- Събудете се, господарю! Време е да тръгваме пак.

Сякаш стреснат от камбанен звън, Фродо бързо се изправи и погледна на юг, но щом съзря Планината и пустинята, отново падна духом.

- Няма да се справя, Сам - промълви той. - Такъв товар мъкна, такъв товар.

Още преди да заговори, Сам знаеше, че е безсмислено и че подобни думи могат да донесат повече вреда, отколкото полза, ала не можеше да мълчи в жалостта си.

- Дайте тогава да ви го понося, господарю - каза той. - Знаете, че с радост ще ви помагам, додето имам сили. В очите на Фродо пламна безумен блясък.

- Стой настрани! Не ме пипай! - викна той. - Мое е, казвам ти! Махай се!

Ръката му се плъзна към дръжката на меча. Но след това гласът му бързо се промени.

- Не, не, Сам - печално добави той. - Но трябва да разбереш. Товарът е мой и никой друг не може да го носи. Вече е твърде късно, скъпи Сам. Не можеш повторно да ми помогнеш по този начин. Почти изцяло съм в неговата власт. Не мога да го дам, а опиташ ли да ми го отнемеш, ще полудея.

- Разбирам - кимна Сам. - Но си мислих, господин Фродо, че можем да минем без някои вещи. Защо да не си облекчим багажа? Сега отиваме нататък по най-правия път, който открием. - Той посочи към Планината. - Няма смисъл да вземаме неща, за които не сме сигурни, че ще ни потрябват.

Фродо погледна Планината.

- Не - каза той, - няма да ни трябва много по тоя път. А накрая не ни е нужно нищо.

Вдигна оркския си щит, метна го настрани и запокити шлема подир него. Свали тежкия колан и го пусна на земята заедно с ножницата и меча. Разкъса дрипавия черен плащ и пръсна парцалите наоколо.

- Край, вече няма да се правя на орк - извика той - и не ще нося оръжие, било то скверно или доблестно. Нека ме хванат, ако искат!

Сам последва примера му и захвърли оркското снаряжение; извади и всички вещи от раницата си. Всяка от тях му бе станала някак скъпа, та макар и само защото с толкова труд ги бе мъкнал отдалеч. Най-мъчно се раздели с кухненските си прибори. Просълзи се при мисълта, че ще трябва да ги изостави.

- Помните ли онова заешко, Фродо? - запита той. - И бивака ни на припек под склона, в страната на Военачалника Фарамир в онзи ден, когато видях земеслон?

- Не, боя се, че не помня, Сам - отвърна Фродо. - Знам, че се е случило, но не мога до го видя. Вече не ми остава ни вкусът на храната, ни допирът на водата, ни песента на вятъра, ни спомен за дърво, трева или цвете, ни образът на луна и звезди. Сега съм гол сред мрака, Сам, и вече нищо не ме закриля от огненото колело. Започвам да го виждам дори наяве и всичко друго избледнява.

Сам се приближи и целуна ръката му.

- Значи колкото по-скоро се отървете от него, толкова по-скоро ще почивате -

колебливо каза той, като не намери по-добри думи. - Приказките не променят нищо - промърмори си той, докато събираше вещите, които бяха решили да захвърлят. Не искаше да лежат сред пущинака, открити за погледа на всеки минувач. - Смрадльо, изглежда, е прибрал оная оркска ризница, но не ще му позволя да прибави меч към нея. И с празни ръце е опасен. А в тенджерите ми няма да бърника!

С тия думи той отнесе всички вещи към една от безбройните пукнатини, браздящи равнината, и ги хвърли вътре. В сърцето му като погребален звън отекна дрънченето на скъпоценните тенджери, политнали надолу в мрака.

Върна се при Фродо, отряза късо парче от елфическото въже за препаска на господаря си и плътно стегна сивия плащ около кръста му. Остатъка нави грижливо и го прибра в раницата си. Освен него запази само остатъците от пътния хляб, манерката и Жилото, което все тъй висеше на пояса му, а до сърцето си, в джоба на туниката, криеше стъкленицата на Галадриел и кутийката, която бе получил от нея.

Най-после обърнаха очи към Планината и поеха напред, без повече да мислят за укриване, покорили умората и слабеещата си воля на една цел - да продължат. Дори и в тази страна на вечна бдителност никоя твар не би ги забелязала сред сумрака на навъсения ден, освен ако дойдеше съвсем близо. От всички роби на Мрачния владетел единствено Нузгулите можеха да го предупредят за дребната, но несломима заплаха, която пълзеше в сърцето на охраняваното му царство. Ала Назгулите и черните им птици бяха заминали надалеч с друга заръка - събираха се да засенчат похода на западните пълководци. Натам се стремеше и мисълта на Черната кула.

През този ден Сам имаше чувството, че господарят му е намерил нови сили - много повече, отколкото би могло да обясни незначителното олекване на товара. Първите преходи бяха по-бързи и по-дълги, отколкото бе очаквал. Местността беше груба и неприветлива, ала двамата напреднаха значително и Планината идваше все по-близо. Но денят напредна, мракът се спусна преждевременно и Фродо пак се изгърби и взе да залита, сякаш подновените усилия бяха изчерпали сетните му сили.

В края на последния преход той се свлече долу и промълви:

- Жаден съм, Сам.

Повече не изрече нито дума. Сам му даде глътка вода, оставаше още глътка. Отказа се от нея и докато нощта на Мордор се сключваше наоколо, в мислите му нахлуха спомени за вода, пред заслепените му очи мъчително танцуваха и се плискаха всички ручеи, потоци и извори, които бе виждал в живота си под зелени върбови сенки или под слънчеви лъчи. Усети как под пръстите на нозете му се плъзва хладна тиня, докато джапа из Крайречкинското езеро заедно с Веселан Памуксън, с Том, с Гиздан и сестра им Рози.

- Но това бе преди години и далеч оттук - въздъхна той. - Ако има път назад, той минава през Планината. Не можеше да заспи и спореше сам със себе си.

- Е, хайде сега, справихме се по-добре, отколкото очакваше - упорито заяви той.- За начало е добре във всеки случай. По моя преценка сме минали половината разстояние, преди да спрем. Още ден, и сме там.

Той помълча.

- Не ставай глупак, Сам Майтапер - отвърна собственият му глас. - Ако изобщо помръдне, той няма да издържи още един такъв ден. А и ти няма да стигнеш далече,

както му даваш всичката вода и повечето храна.

- Обаче мога да мина още доста и ще го сторя.

- Накъде?

- Към Планината, разбира се.

- А после какво, Сам Майтапер, после какво? Какво ще правиш, като стигнеш там? Той не ще може да свърши нищо.

Сам с отчаяние осъзна, че няма отговор за този въпрос. Изобщо нямаше представа. Фродо почти не му бе говорил за задачата си и той само смътно предполагаше, че трябва някак да хвърлят Пръстена в огъня.

- Съдбовните пукнатини - промърмори той древното име, което бе изплувало в ума му. - Е, господарят може и да знае как да ги намери, но аз не знам.

- Туйто! - долетя отговорът. - Всичко е съвършено безполезно. Той сам го каза. Ти си глупакът, дето само се надява и бъхти път. Ако не беше такъв инат, още преди много дни можеше да легнете и да заспите заедно. Но все едно, ще си умреш, а може и по-лошо да те чака. Най-добре лягай и зарязвай всичко. Тъй или иначе, няма да се добереш до върха.

- Ще се добера, та ако ще и месата ми да окапят по пътя - каза Сам. - И ще изнеса господин Фродо догоре, пък нека ми се строши гърбът, нека ми се пръсне сърцето. Млъквай сега!

В този момент Сам усети почвата под себе си да трепери и чу или по-скоро долови далечен глух грохот, сякаш под земята тътнеха пленени гръмотевици. За миг ален пламък проблесна под облаците и изгасна. И Планината спеше неспокойно.

Настана последният етап от пътуването им към Ородруин. Сам никога не си бе представял, че може да издържи подобни мъки. Пронизваха го болки, а спеченото му гърло не можеше да поеме нито залък. Продължаваше да е тъмно не само заради пушеците на Планината - изглежда, се задаваше буря и далече на югоизток в черното небе просветваха мълнии. И най-лошото - въздухът бе наситен с изпарения, дишаха мъчително трудно, обземаше ги шемет, та често залитаха и падаха. Но въпреки всичко волята им не отстъпваше и те се бореха за всяка крачка.

Планината наближаваше, щом вдигнеха натегнали глави, необятният склон се извисяваше пред тях и изпълваше погледите им - чудовищна маса от пепел, шлака и обгорени камъни, над които се издигаше към облаците стръмен конус. Преди да отмине дневният здрач и да настъпи истинската нощ, хобитите се бяха добрали с пълзене и препъване до подножието й.

Запъхтян, Фродо се просна на земята. Сам седна до него. За своя изненада се чувствуваше изморен, но олекнал, и главата му сякаш отново се избистряше. Вече никакви спорове не смущаваха мислите му. Знаеше всички доводи на отчаянието и не желаеше да ги слуша. Волята му се бе устремила напред и само смъртта можеше да я пречупи. Не усещаше нито нужда, нито желание за сън, по-скоро го бе обхванала бдителност. Знаеше, че сега всички случайности и рискове се събират в една точка - идният ден щеше да е ден на съдбата, ден на окончателно усилие или катастрофа, на последния дъх.

Но кога щеше да дойде? Нощта изглеждаше безконечна и безмерна, минутите умираха една след друга, без да се сбират в часове, без да носят промяна. Сам взе да се пита дали не е настъпил нов мрак, в който вече не ще изгрее зора.

Накрая пипнешком подири ръката на Фродо. Господарят му трепереше.

- Не трябваше да зарязвам одеялото - промълви Сам, легна до Фродо и се опита да го стопли с ръце и тяло. После сънят го обори и мътната зора на последния ден от похода им ги завари един до друг. Предния ден, след като се отклони от запада, вятърът бе стихнал, а сега вееше откъм север и се засилваше, светлината на забуленото Слънце бавно се процеди към сянката, където лежаха хобитите.

- Сега напред! До последен дъх! - каза Сам и с усилие се изправи на крака.

Наведе се над Фродо и лекичко го разтърси. Фродо изстена, но с огромно усилие на волята се надигна, после падна на колене. Мъчително бавно вдигна очи към надвисналите мрачни склонове на Съдбовния връх, след това безпомощно запълзя напред.

Сам го гледаше и сърцето му зарида, но нито сълза не бликна от сухите му възпалени очи.

- Казах, че ще го нося, ако ще да си строша гръбнака - промърмори той. - И ще го сторя! Хайде, господин Фродо! - провикна се той. - Не мога да ви облекча товара, но вас мога да нося заедно с него. Тъй че ставайте! Хайде, господин Фродо, скъпи! Сам ще ви поноси. Кажете само накъде да вървим и ще видите.

Фродо се покатери на гърба му и безсилно отпусна ръце край врата му. Здраво подхванал краката на господаря, Сам успя да се изправи и с изумление откри, че товарът е лек. Беше се страхувал, че едва ли ще има сила да го вдигне, а освен това очакваше да поеме страховитата смазваща тежест на проклетия Пръстен. Но не бе така. Може би защото Фродо бе измършавял от дългите мъки, кинжалната рана, отровното жило, скръбта, страха и бездомното скитане, а може би просто надарен с някаква последна сила, Сам го вдигна без затруднения, сякаш носеше на конче малко хобитче във весела игра сред ливадите и полята на Графството. Пое си дъх и закрачи напред.

Бяха достигнали подножието на Планината малко на запад от северната й страна; тук дългите склонове, макар и неравни, не бяха отвесни. Фродо мълчеше, а Сам се бореше юначно, воден само от стремежа да се изкатери колкото може по-високо, преди да изгуби сили и воля. Тътреше се все нагоре и нагоре, завиваше ту насам, ту натам, за да подбере по-полегат път, често залиташе напред и накрая запълзя като змия с тежкия товар на гърба си. Когато волята отказа да го движи напред и крайниците му се подгънаха, той спря и внимателно остави господаря си на земята.

Фродо отвори очи и въздъхна. По-леко се дишаше тук, над изпаренията, които се виеха и провлачваха долу.

- Благодаря ти, Сам - дрезгаво прошепна той. - Колко остана?

- Не знам - отвърна Сам, - защото не знам къде отиваме.

Той се озърна назад, после погледна нагоре; смая се, като разбра колко далече ги е довело последното му усилие. Докато се възправяше в зловеща самота, Планината изглеждаше по-висока, отколкото бе в действителност. Сега Сам виждаше, че е по-ниска от прохода Ефел Дуат, по който се бяха изкачили с Фродо. Хаотично разхвърляните скални склонове на могъщата й основа се издигаха може би на три хиляди фута над равнината, а върху тях стърчеше с още половината от тая височина централният конус като гигантска пещ или комин, увенчан с назъбен кратер. Но Сам вече бе отминал средата на основата и под

него равнината Горгорот се губеше сред пушеци и сенки. Гледайки нагоре, той би изкрещял, ако му позволеше пресъхналото гърло, над себе си, сред каменистите издатини и ръбове, ясно съзря пътека или път. Той идваше от запад към планината като изпънат нагоре колан, виеше се като змия по склоновете и преди да изчезне от поглед, достигаше източното подножие на конуса.

Сам не виждаше най-близката му част, защото я закриваше стръмен откос, ала се досещаше, че ако намери сили да се изкатери още малко нагоре, ще се озове на пътеката. В душата му отново проблесна надежда. Все още можеха да покорят Планината.

- Какво пък, може и нарочно да са я прокарали тук! - каза си той.- Ако я нямаше, трябваше най-сетне да се призная за победен.

Пътеката не беше прокарана специално заради Сам. Той не знаеше, че гледа към Сауроновия път от Барад-дур до Самат Наур, Огнените зали. От огромната западна порта на Черната кула той минаваше по широк железен мост над дълбока пропаст, после пресичаше около една левга от равнината между две димящи пукнатини и стигаше до дългото стръмно шосе, което водеше нагоре по източния склон на Планината. Оттам завиваше на север, правеше пълна обиколка и накрая се изкатерваше високо по горния конус - ала все още далеч от димящия връх, там, където мрачен отвор се взираше на изток, право срещу Прозореца на Окото в обгърнатата от сянка крепост на Саурон. Макар и често затрупван или унищожаван от тласъците на подземни пещи, този път биваше непрестанно подновяван и разчистван с труда на безброй орки.

Сам дълбоко си пое дъх. Пътека имаше, ала не знаеше как ще се добере до нея по нагорнището. Първо трябваше да го поотпуснат болките в гърба. Просна се за малко край Фродо. Не си казаха нито дума. Наоколо бавно просветля. Изведнъж непонятно чувство за неотложност обхвана Сам. Сякаш нещо го зовеше: „Сега, сега, инак ще стане късно!" Той се напъна и стана. Като че дочул същия зов, Фродо мъчително се надигна на колене.

- Ще пълзя, Сам - изпъшка той.

И тъй, стъпка по стъпка, като дребни сиви насекоми, двамата запълзяха по склона. Стигнаха до пътя и откриха, че е широк, покрит с чакъл и утъпкана пепел. Фродо се изкатери горе, сетне сякаш нещо го тласна да обърне бавно лице към Изтока. В далечината висяха сенките на Саурон, ала разпокъсани от напора на волния вятър или раздвижени от могъщо вътрешно безпокойство, надвисналите облаци се завихриха и за миг се разгърнаха; и той видя - извисени и черни, по-черни и мрачни от необятните сенки наоколо, жестоките зъбери и желязната корона на най-горната кула на Барад-дур. Само за миг надникна тя, но сякаш от някакъв огромен, неизмеримо висок прозорец на север се стрелна червен пламък - пронизващият взор на Окото, а после сенките пак се склопиха и страшното видение изчезна. Окото не бе обърнато към тях - гледаше на север, където отчаяно се отбраняваха пълководците на Запада. И натам бе насочило цялата си злоба. Силата се надигаше за смъртоносен удар, ала от страховитата гледка Фродо рухна поразен. Ръцете му подириха верижката.

Сам коленичи до него. Чу слабия, почти недоловим шепот на Фродо:

- Помогни ми, Сам! Помогни ми! Задръж ми ръката! Не мога да я спра.

Сам събра ръцете на господаря си длан до длан и ги целуна, после предпазливо ги стисна. Обзе го внезапна мисъл: „Той ни е открил! Всичко е

свършено или скоро ще свърши. Сега, Сам Майтапер, идва истинският край."

Отново вдигна Фродо на гръб и придърпа ръцете му към гърдите си, оставяйки краката да се люшкат отзад. После сведе глава и се затътри по стръмния път. Не беше толкова леко, колкото изглеждаше отначало. За щастие огньовете, които се лееха в мощното изригване, докато Сам гледаше от Сирит Унгол, бяха протекли главно по южния и западния склон, От тази страна пътят беше свободен. Ала на много места платното бе рухнало или прорязано от зейналите пукнатини. След изкачването на изток пътят рязко завиваше и продължаваше на запад. Завоят прорязваше дълбоко един зъбер от стар, изтъркан камък, избълван някога из пещите на Планината. Задъхан от товара, Сам мина по него и в този миг с крайчеца на окото си зърна нещо да пада от канарата, сякаш стъпките му бяха съборили със от черния камък.

Внезапна тежест се стовари върху му и той рухна напред, разранявайки китките си, с които още стискаше ръцете на господаря. После разбра какво е станало - както лежеше, чу над себе си омразния глас:

- Зъл госссподар! - съскаше гласът. - Зъл госссподар, мами ни, мами Смеагол, ам-гъл. Да не е посссмял да ходи натам. Да не е посссмял да ссстори нещо на Безценното. Дай го на Смеагол, да, дай го на нассс! Дай го на нассс!

Сам се изправи с яростен напън. Мигом извади меча си, но нищо не можеше да стори. Ам-гъл и Фродо се бяха вкопчили гуша за гуша. Ам-гъл късаше дрехите на господаря му, мъчеше се да докопа верижката и Пръстена. Навярно единствено това можеше да раздуха гаснещата жарава в сърцето на Фродо - нападение, опит насила да му изтръгнат съкровището. Той се отбраняваше с неочаквана ярост, която изуми и Сам, и Ам-гъл. Дори и така нещата можеха да завършат печално, ако самият Ам-гъл не се бе променил, но кой знае по какви злокобни пътеки бе бродил, самотен, гладен и жаден, тласкан от алчни копнежи и гибелен страх - и тия пътеки го бяха съсипали. Сега бе мършаво, прегладняло, измъчено създание, само кости и обтегната прежълтяла кожа: Фродо го отхвърли и залитайки, се изправи на крака.

- Долу, долу! - изпъшка той, вкопчил ръка в гърдите си, за да стисне Пръстена под прикритието на кожената риза. - Долу, пълзяща твар, и се махай от пътя ми! Времето ти свършва. Вече не можеш нито да ме предадеш, нито да ме убиеш.

И внезапно, както вече се бе случило на склона на Емин Муил, Сам съзря тия двама съперници с някакъв друг поглед. От едната страна - сгушена фигурка, почти сянка на живо създание, вече напълно съсипана и победена, ала изпълнена с отвратителна алчност и ярост, а пред нея се възправяше сурова, вече недосегаема за жалостта фигура в бяло, стиснала на гърдите си огнено колело. От огъня заговори заповеден глас:

- Махни се и повече не ме смущавай! Докоснеш ли ме пак, сам ще се хвърлиш в Съдбовния огън. Приклекналата фигура запълзя назад, ужас изпълни премигващите й очи, ала към него се примесваше и неутолима страст.

После видението отмина и Сам видя Фродо да стои с ръка на гърдите, тежко задъхан, а в нозете му бе коленичил Ам-гъл, широко разперил ръце по земята.

- Внимавайте! - викна Сам и пристъпи напред с вдигнат меч. - Ще скочи! Бързо, господарю! - изпъшка той. - Вървете! Вървете! Няма време за губене. Аз ще се заема с него. Вървете!

Фродо го изгледа сякаш от безкрайно разстояние.

- Да, трябва да вървя - каза той. - Сбогом, Сам! Най-сетне идва краят. Съдбовен час удари над Съдбовния връх. Сбогом! Той се обърна и бавно, но гордо изправен, закрачи по стръмната пътека.

- Ха сега! - каза Сам. - Най-после ще ти видя сметката! Хвърли се напред с гол меч, готов за битка. Но Ам-гъл не го нападна. Просна се на земята и захленичи.

- Не ни убивайте - изплака той. - Не ни мъчете с мръсссната жестока стомана! Оставете ни да живеем, да, само да поживеем още мъничко. Загубени, загубени! Загубени сме! А като изчезне Безценното, ще умрем, да, ще умрем и ще станем на прах, - Дългите му костеливи пръсти сграбчиха шепа пепел от пътя. - Праххх! - изсъска той.

Ръката на Сам трепна. Умът му бе пламнал от гняв и спомени за злодеянията. Справедливо бе да съсече вероломната, престъпна гад - справедливо и хилядократно заслужено, а и само тъй щяха да бъдат в безопасност. Но нещо в дъното на сърцето му го удържа - не можеше да удари тая загубена, съсипана, пределно окаяна твар, просната сред праха. Макар и за малко, той сам бе носил Пръстена и сега смътно се досещаше за страданията на съсухрения телом и духом Ам-гъл, поробен от Пръстена, неспособен вече да открие в живота покой и утеха. Но Сам нямаше думи, за да изрази чувствата си.

- О, проклета да си, воняща гад! - рече той. - Махай се! Изчезвай! Не ти вярвам даже колкото да те ритна, но изчезвай. Инак непременно ще те измъча, да, с мръсната жестока стомана.

Ам-гъл се надигна на четири крака, отстъпи малко назад, после се обърна и като усети, че Сам надига крак, хукна надолу по пътеката. Сам вече не се интересуваше от него. Внезапно си бе припомнил за господаря. Погледна нагоре по пътя и не го видя. Завтече се напред колкото можеше по-бързо. Ако се бе озърнал, можеше да види как малко по-долу Ам-гъл отново се обръща, в очите му диво приплама безумна светлина и той бързо, но предпазливо започва да се прокрадва изотзад като потайна сянка сред камънака.

Пътят продължаваше да се изкачва. Скоро отново зави и с последен устрем на изток пресече дълбок процеп в склона на конуса, за да излезе пред мрачния отвор в Планината - вратата на Самат Наур. Пронизвайки пушеци и мъгли, в далечината възхождаше към Юга зловещо пламтящо слънце, замътен червеникав диск, но целият Мордор се бе проснал като мъртъв около Планината - притихнал, сенчест, в очакване на някакъв страхотен удар.

Сам стигна до зейналата паст и надникна вътре. Там бе тъмно и горещо, дълбок грохот тресеше въздуха.

- Фродо! Господарю! - подвикна той.

Никакъв отговор. Сам постоя за миг, усещайки как сърцето му тръпне от безумни страхове, после се хвърли навътре. Сянката го обгърна.

Отначало не видя нищо. От немай-къде извади пак стъкленицата на Галадриел, но в трепереща му десница тя бе бледа и хладна, не хвърляше нито лъч в задушливия мрак. Бе стигнал до сърцето на Сауроновото царство, до ковачницата на древната му мощ, по-силна от всичко в Средната земя; всяко друго вълшебство бе безсилно тук. Боязливо направи няколко неуверени крачки из мрака. Изведнъж червен отблясък избликна нагоре и блъсна високия черен свод. Сам разбра, че се намира в дълга пещера или тунел, пронизващ димящия конус на Планината. Ала малко по-напред подът и стените от двете страни бяха прорязани от широка

пукнатина, в която ту бликваше, ту помръкваше червено зарево и през цялото време далече долу се раздаваше тътен и грохот, сякаш огромни машини тръпнеха в тежкия си труд.

Светлината отново избликна и там, на ръба на бездната, досами Съдбовната пукнатина, бе застанал Фродо - черен на фона на заревото, напрегнат, изпънат, ала неподвижен като вкаменен.

- Господарю! - викна Сам.

Тогава Фродо се раздвижи и заговори с ясен глас - Сам никога не го бе чувал тъй ясен и мощен - и звукът му се надигна над тътнещия хаос на съдбовния връх, отекна между свода и стените.

- Дойдох - изрече той. - Но сега решавам да не върша онова, за което дойдох. Не ще го сторя. Пръстенът е мой!

Той го надяна на пръста си и внезапно изчезна от погледа на Сам. Сам ахна, но нямаше време да изкрещи, защото в този момент станаха няколко събития едновременно.

Нещо жестоко го блъсна в гърба, нозете му се подкосиха, той отлетя настрани и удари глава в каменния под, а отгоре прелетя черна фигурка. Отпусна се безсилно и за миг потъна в мрак.

А нейде далече Силата в Барад-дур се разтърси и Кулата затрепера от основата до гордата и жестока корона, когато Фродо надяна Пръстена и го обяви за свой в Самат Наур, сърцето на черното царство. Мрачният владетел внезапно разбра за него и пронизвайки всички сенки, Окото му погледна отвъд равнината към вратата, която сам бе създал; в ослепителен блясък той осъзна степента на собственото си безумие и най-сетне разкри замислите на противника. Тогава гневът му избухна с всеизгарящ пламък, ала страхът се надигна да го задави като облак от черен дим. Разбрал бе смъртната заплаха и гибелта, надвиснала над съдбата му.

Умът му отърси всички кроежи и паяжини от страх и измяна, всички стратегии и войни, тръпка пробягна по цялото му царство, робите му изстинаха от ужас, армиите спряха, а пълководците му, останали без водач и воля, се люшнаха към отчаяние. Бяха забравени. Цялата мисъл и воля на Силата, която ги тласкаше напред, сега се бе устремила в чудовищен напор към Планината. По неин зов Назгулите, Духовете на Пръстена, завиха назад с пронизителни крясъци и сред буря от криле полетяха по-бързо от вятъра в последен отчаян напън на юг, към Съдбовния връх.

Сам се изправи. Беше зашеметен и кръв от челото се стичаше в очите му. Пипнешком пристъпи напред и зърна нещо удивително и страшно. На ръба на бездната Ам-гъл се бореше като луд с някакъв невидим враг. Люшкаше се напред-назад, ту тъй близо до ръба, че едва не политаше в пропастта, ту се отдръпваше назад, падаше на пода, ставаше, пак падаше. И през цялото време съскаше, но не изричаше нито дума.

Долу огньовете гневно се разбудиха, лумна червена светлина и изпълни цялата пещера със зарево и жар. Внезапно Сам видя как Ам-гъл придърпва дългите си ръце към устата, белите му зъби проблеснаха и с пукот захапаха нещо. Фродо нададе вик и изникна на колене край ръба на бездната. А Ам-гъл танцуваше лудешки, размахвайки високо Пръстена, все още нанизан на отхапания пръст. Сега той сияеше, сякаш наистина бе изкован от жива жарава.

- Безценно, безценно, безценно! - крещеше Ам-гъл. - Мое Безценно! О, мое Безценно!

И както бе вдигнал очи да се наслади на плячката, той отстъпи прекалено назад, залитна, поколеба се за миг на ръба и после рухна с крясък. От дълбините долетя сетният му вопъл *Безценно* и с него бе свършено.

Раздаде се рев и оглушителна шумотевица. Бликнали огньове лизнаха свода. Тътнежът прерасна в грохот и Планината се разтърси. Сам изтича, грабна Фродо и го понесе към изхода. И там, на мрачния праг на Самат Наур, високо над равнините на Мордор, го обзе такова изумление и ужас, че забравяйки всичко друго, застина вкаменен пред гледката.

Мимолетно зърна завихрен облак, а сред него кули и крепостни зидове, високи като хълмове, подпрени на могъщ планински трон над бездънни пропасти, огромни палати и бастиони, глухи зандани със стръмни скални стени, зейнали порти от стомана и елмаз - и сетне всичко изчезна. Кулите рухнаха и планините се разместиха; стените се срутиха и отломките им се сгромолясаха накуп, дим и бликнали изпарения литнаха с въртеливи талази нагоре, все нагоре, докато се преметнаха като приждаща вълна, сетне върхът се закъдри и се стовари долу, заливайки равнината. Едва тогава от много мили разстояние долетя тътен, прерастващ в оглушителен трясък и рев, земята се затресе, равнината се надигна и се пропука, Ородруин се люшна. Огън блъвна от разломения му връх. Гръм и мълнии раздраха небесата. Черен порой заплющя като камшик. И сред сърцето на бурята, с крясъци, които заглушаваха всички други звуци, Назгулите процепиха облаците и рухнаха като пламтящи метеори - обхванати в огнената гибел на планини и небеса, те се сгърчваха с пращене и чезнеха.

- Е, това е краят, Сам Майтапер - изрече нечий глас до него. И ето че тук бе Фродо, блед и изтощен, ала същият както преди; в очите му вече нямаше ни напрежение, ни лудост, ни страх - само мир и покой. Товарът бе паднал. Отново се завръщаше милият господар от сладките дни в Графството.

- Господарю! - викна Сам и падна на колене. Сред цялата гибел на света, в този миг усещаше само радост, огромна радост. Товарът бе изчезнал. Господарят му беше спасен, отново беше свободен както преди. Сетне Сам забеляза осакатената кървяща ръка.

- Бедната ви ръка! - възкликна той. - А нямам с какво да я превържа, да я облекча. Бих предпочел да ми отхапе цялата китка вместо вашия пръст. Но той вече изчезна, изчезна безвъзвратно, завинаги.

- Да - каза Фродо. - Но спомняш ли си словата на Гандалф: *Ам-гъл тепърва може да стори още нещо?* Без него, Сам, не бих могъл да унищожа Пръстена. В самия край Задачата щеше да се провали. Затуй да му простим! Задачата е изпълнена и всичко отмина. Радвам се, че си тук с мен. Тук, където всичко свършва, Сам.

Глава 9

ПОЛЕТО НА КОРМАЛЕН

Бесните пълчища на Мордор обграждаха хълмовете отвред. Пълководците на

Запада тънеха сред приждащите вълни. Червеното слънце едва блещукаше и мрачните сенки на смъртта покриваха земята под крилете на Назгулите. Арагорн стоеше под знамето си безмълвен и суров, сякаш унесен в мисли за далечни или отдавна отминали неща, ала очите му просветваха като звезди, що сияят все по-ярко с настъпването на нощта. Застанал на върха на хълма, Гандалф бе бял и хладен, нито една сянка не спираше над него. Набегът на Мордор се разбиваше като вълна пред обсадените хълмове, хиляди гласове ревяха като мощен прилив сред разрухата и трясъка на оръжия.

Гандалф се размърда, сякаш пред очите му внезапно се бе разкрило някакво видение, обърна се и погледна на север, където небесата бяха бледи и ясни. Сетне вдигна ръце и мощният му глас се извиси над гълчавата: *Орлите идат!* И безброй гласове отвърнаха с вик: *Орлите идат! Орлите идат!* Мордорските войски погледнаха нагоре и се зачудиха каква ли ще е тази поличба.

Зададе се Гуаихир, Господарят на вятъра, и брат му Ландровал, най-огромен сред Орлите на Севера, най-могъщ сред потомците на стария Торондор, що някога, в младите дни на Средната земя, градял гнездата си по недостъпните върхари на Околните планини. Подир тях в дълги стремителни колони се задаваха васалите им от северните планини, понесени в налетелия вихър. Ятото им изведнъж се спусна от висините право срещу Назгулите и когато отминаха хълма, напорът на широките им криле зашумя като буря.

Но Назгулите се завъртяха, побягнаха и изчезнаха в сенките на Мордор, дочули внезапния страхотен зов на Черната кула и в същия миг всички армии на Мордор се стъписаха, съмнение сграбчи сърцата им, смехът им секна, ръцете им затрепераха и се отпуснаха. Силата, що ги тласкаше напред и ги изпълваше с омраза и ярост, се бе разколебала, волята й ги напускаше; поглеждайки сега в очите на противниците, те виждаха гибелен блясък и ги обземаше страх.

Тогава всички пълководци на Запада се провикнаха в един глас, защото насред мрака нова надежда бе изпълнила сърцата им, Гондорски рицари, Рохански конници, Дунеданци от Севера се спуснаха на плътни отряди от обсадените хълмове срещу разколебания враг и разкъсаха гъмжилото с напора на свирепите си копия. Но Гандалф вдигна ръце и отново викна с ясен глас:

- Спрете, мъже на Запада! Спрете и чакайте! Удари съдбовният час.

И преди да довърши, земята се разтърси под нозете им. Сетне високо над Кулите на Черната порта, далеч над планините, в небето стремително бликна нагоре необятен, чутовен мрак, осеян с примигващи пламъци. Земята стенеше и тръпнеше. Зъберните кули се люшнаха, заклатиха се и рухнаха, сгромоляса се мощната стена. Черната порта стана на куп развалини и от далечината, ту глух, ту по-силен, ту огласящ облаците, долетя тръпнещ грохот, рев, протяжен отекващ тътен на гибел и разруха.

- Свърши се царството на Саурон! - изрече Гандалф. - Носителят на Пръстена е изпълнил Задачата.

А пълководците се взряха на юг към страната Мордор и им се стори, че пред черната плащеница на облаците още по-черна се надига чудовищна сенчеста фигура, непроницаема, увенчана с мълнии, изпълваща цялото небе. Огромна се извиси тя над света и протегна към тях с титанична заплаха страховита, ала безсилна ръка - още преди да се склони над тях, налетя мощен вятър, издуха я и тя изчезна; сетне настъпи мълчание.

Пълководците сведоха глави, а когато отново ги надигнаха - гледай ти! - враговете бягаха и мощта на Мордор се пръскаше като прах по вятъра. Тъй става, когато смърт порази подутата люпеща твар, що свързва като душа целия гъмжащ мравуняк - без нея мравките се лутат безразсъдно и сетне немощно умират; тъй и изчадията на Саурон, орки, троли и поробени с магия зверове се втурнаха насам-натам обезумели, някои се посичаха сами, хвърляха се в ямите или изгубили надежда, бягаха с вой да се укрият из дупки и мрачни кътчета. Ала мъжете от Рун и Харад, от Изтока и Юга, видяха краха на войната и огромното величие и слава на западните пълководци. Ония, що най-дълго и усърдно бяха служили на злото, ненавиждаха Запада, ала бяха горди и храбри. Сега те на свой ред се сбраха за сетна съпротива в отчаяната битка. Но повечето побягнаха на изток - кой както може; мнозина захвърлиха оръжието и запросиха милост.

А Гандалф, оставяйки командите и сраженията на Арагорн и другите владетели, застана на хълма и нададе зов, от висинето долетя и застана пред него огромният орел, Гуаихир Господарят на вятъра.

- Два пъти си ме носил, Гуаихир, приятелю - каза Гандалф. - Ако се съгласиш, третият ще е най-достоен. Едва ли ще ти се сторя по-голям товар, отколкото над Зирак-зигил, където изтля прежният ми живот.

- Ще те нося - отвърна Гуаихир - накъдето искаш, та дори да беше от камък.

- Идвай тогава и нека дойдат с нас брат ти и неколцина от най-бързите сред вашето племе! Трябва да сме по-бързи от вятъра, за да изпреварим крилете на Назгулите.

- Повял е Севернякът, но ще го надбягаме - каза Гуаихир. Той вдигна Гандалф и се стрелна на юг, а подир него литнаха Ландровал и младият бързокрил Менелдор. Минаха над Удун и Горгорот и съзряха под себе си цялата страна в хаос и разруха, а отпред Съдбовният връх пламтеше и бълваше огън.

- Радвам се, че си тук с мен - каза Фродо. - Тук, където всичко свършва, Сам.

- Да, с вас съм, господарю - каза Сам, полагайки нежно в скута си ранената ръка на Фродо. - И вие сте с мен. И пътешествието свърши. Но не искам да се предавам след толкова много път. Някак си няма да ми прилича, нали разбирате.

- Може би, Сам - отвърна Фродо, - но така е в тоя свят. Надеждите гаснат. Идва край. Вече не ни остава дълго да чакаме. Изгубени сме сред падение и разруха и няма път за бягство.

- Е, господарю, можем поне да се поотдалечим от това опасно място, от тоя Съдбовен процеп, ако така му е името. Можем, нали? Хайде, господин Фродо, дайте поне да слезем по пътеката!

- Отлично, Сам. Ще дойда, щом искаш да вървиш - каза Фродо. Двамата се надигнаха и бавно слязоха по криволичещия път; докато наближаваха тръпнещото подножие на Планината, от Самат Наур блъвна огромен облак от пушек и пара, конусът се раздра отстрани и чудовищно огнено извержение се изля в бавен тътнещ водопад по източния склон.

Фродо и Сам не можеха да продължат напред. Последните им духовни и телесни сили бързо се изчерпваха. Бяха достигнали нисък пепеляв хълм, струпан в подножието на Планината, но по-нататък нямаше спасение. Сега той се бе превърнал в островче, което нямаше да изтрае дълго сред гибелта на Ородруин. Земята бе зейнала от всички страни и от дълбоки разломи и ями избликваха пушеци и изпарения. Планината се гърчеше зад тях. Огромни пукнатини раздираха

склоновете й. Бавни огнени реки се спускаха по надолнището към тях. Скоро щяха да ги погълнат. Гореща пепел се сипеше като дъжд.

Спряха. Сам погали ръката на господаря си, която не бе изпуснал нито за миг. Сетне въздъхна:

- В каква приказка бяхме, а, господин Фродо? Как ми се иска да я чуя! Мислите ли, че ще казват: *А сега е ред на легендата за Фродо Деветопръсти и Пръстена на Съдбата?* И тогава всички ще замлъкват като нас в Ломидол, когато ни разказваха легендата за Берен Едноръки и Безценния Камък. Как ми се иска да я чуя! И се питам как ли ще продължи подир нас.

Но докато се мъчеше с тия думи да пропъжда страха докрай, очите му все блуждаеха на север - на север, към извора на ветровете, където далечното небе се прояснявaше, а хладният порив се превръщаше в ураган и подгонваше мрака и облаците на разрухата.

И тъй ги видя отдалеч Гуаихир със зоркия си поглед, когато долетя с побеснелия вятър, и презрял небесните заплахи закръжи из въздуха - две дребни, изгубени тъмни фигурки, стиснали ръка в ръка на малкия хълм, докато светът с пъшкане се тресеше под тях и наблизо приближаха огнени реки. И тъкмо когато ги откри и връхлетя надолу, видя ги да рухват - може би изтощени, може би задавени от пушеци и жега, а може би просто поразени най-сетне от отчаянието, закриваха очи пред смъртта.

Лежаха един до друг, а надолу се стрелна Гуаихир, надолу летяха Ландровал и бързият Менелдор и насън, без да знаят каква участ ги е сполетяла, скиталците бяха вдигнати и понесени надалеч от мрака и огъня.

Когато се събуди, Сам откри, че лежи на някаква мека постеля, но над него тихо се полюшваха клонести буки и през младите им листа проблясваха златистозелени слънчеви лъчи. Сладки аромати се смесваха и изпълваха въздуха.

Той си припомни това благоухание - дъха на Итилиен - и промърмори:

- И таз добра! Колко ли съм спал?

Защото ароматът го бе върнал към онзи ден, когато бе наклал огънче на припек под склона; за миг всичко останало бе изпаднало от пробуждащата се памет. Протегна се и дълбоко си пое дъх.

- Ама какъв сън сънувах! - рече си той. - Добре, че се събудих! Сепна се и чак сега видя, че Фродо лежи край него, потънал в спокоен сън. Едната ръка бе отметнал под главата си, другата лежеше над завивката. Това бе дясната ръка и безименният пръст липсваше.

Всички спомени нахлуха като порой и Сам се провикна:

- Не е било сън! Къде сме тогава? А нечий глас тихо изрече изотзад:

- В земите на Итилиен под грижите на краля и той ви чака. С тия думи пред него застана Гандалф, облечен в бяло; сега брадата му сияеше като чист сняг в проблясващите през листата слънчеви лъчи.

- Е, почтени Самознай, как се чувствуваш? - добави той. Но Сам се отпусна по гръб, загледа го със зяпнала уста и дълго не можа да отговори от смайване и велика радост. Накрая думите се процедиха през свитото му гърло:

- Гандалф! Мислех те за мъртъв! Всъщност мислех и себе си за мъртъв. Нима е изчезнала всяка печал? Какво е станало със света?

- Една огромна Сянка си замина - каза Гандалф, сетне се разсмя и гласът му бе като музика или като звън на вода сред пресъхнали земи; и докато Сам

слушаше, дойде му наум, че от безброй дни не е чувал смях, този звук на чиста радост. Той се лееше в ушите му като ехо от всички веселби, които някога бе преживявал. Ала вместо да се разсмее с него, избухна в ридания. А после, както благодатен дъжд отминава с пролетния вятър и слънцето грейва още по-ярко, тъй и сълзите му секнаха, бликна смях и с този смях той рипна от ложето.

- Как се чувствувам? - викна той. - Е, не знам как да го кажа. Усещам... усещам... - размаха ръце из въздуха - усещам се лек, сякаш пролет е дошла подир зимата и слънцето огрява листата, сякаш пеят фанфари и арфи и звънят всички песни, които съм чувал някога! - Той млъкна и се обърна към своя господар. - Но как е господин Фродо? Не е ли срамота, дето тъй пострада горката му ръка? Но се надявам, че инак всичко е наред. Жестоки изпитания преживя.

- Да, инак всичко е наред - изрече Фродо, седна и се разсмя на свой ред. - Бях задрямал, докато те чаках, Сам, сънливец такъв. Събудих се още рано сутринта, а вече трябва да отива към пладне.

- Пладне? - повтори Сам и се опита да пресметне. - Пладне, но на кой ден?

- Четиринадесетият от Новата година или, ако предпочиташ, осмият ден от април по летоброенето на Графството* - каза Гандалф. - Но в Гондор Новата година вече винаги ще започва от двадесет и пети март, когато рухна Саурон, а вие бяхте изтръгнати от огъня и донесени при краля. Той се погрижи за вас и сега ви чака. Ще пирувате заедно. Когато бъдете готови, ще ви отведа при него.

///////----------

*Според календара на Графството март има 30 дни. - Б. а.

///////----------

- Кралят? - запита Сам. - Какъв крал, кой е той?

- Кралят на Гондор и владетелят на Западните земи, който си възвърна цялото древно кралство - отвърна Гандалф. - Той скоро ще потегли за коронацията си, но изчаква вас.

- Какво ще облечем? - обади се Сам; не виждаше нищо друго освен старите парцаливи дрехи, с които бяха пътували, сгънати сега на земята край постелята им.

- Дрехите, с които сте пътували към Мордор - каза Гандалф. - Дори и оркските дрипи, които си носил в черните земи, Фродо, ще бъдат съхранени. Нито коприни и дантели, нито брони и гербове могат да се изравнят с тях по слава. Но по-късно може и да ви намерят други костюми.

После той им протегна ръце и те видяха, че в едната сияе скрита светлина.

- Какво имаш там? - възкликна Фродо. - Да не би...

- Да, донесох ви съкровищата. Намерихме ги у Сам, когато ви спасихме. Даровете на Владетелката Галадриел: твоята стъкленица, Фродо, и твоята кутийка, Сам. И което най ще ви зарадва - непокътнати са.

След като се измиха, облякоха и похапнаха, хобитите последваха Гандалф. Излязоха от буковата горичка, в която бяха спали, и се озоваха на грейнала под слънцето широка зелена морава, оградена от снажни дървета с тъмни корони, отрупани с алени цветове. Зад себе си чуваха песента на водопад, а отпред бързо се носеше поток с цъфнали брегове, сетне достигаше разлистената гора и изчезваше под клонестите сводове, през които прозираше далечен блясък на

вода.

Като стигнаха просеката, те с изненада забелязаха рицари в лъскави ризници и високи стражи в сребристо-черни одежди, които се поклониха пред тях и ги приветствуваха като почетни гости. После един от тях засвири с дълга тръба и тримата минаха през дървесната арка край пеещия поток. Тъй стигнаха до просторна зелена равнина, а отвъд нея в сребриста мараня лежеше широка река, от която се надигаше дълъг горист остров с множество кораби, закотвени край бреговете му. А в полята пред тях огромна армия бе строена в редици и отряди, заблестели под слънцето. И щом хобитите наближиха, мечове излетяха от ножниците, копия се разтърсиха, рогове и фанфари запяха, а многогласният човешки хор закрещя на различни езици:

На полуръстовете слава! Желаем им живот безкрай!
Куйо и Фериан анан! Аглар'ни Ферианат!
С велика слава ги славете и Фродо наш, и Самознай!
Даур а Берхаел, Конин ен Анун! Еглерио!
Славете ги!
Еглерир!
А лайта те, лайта те! Андаве лайтувалмет!
Славете ги!
Кормаколиндор, а лайта тариенна!
Славете ги! Носителите наши, желаем им живот безкрай!

И тъй, с пламнали от нахлулата кръв лица, с блеснали от изумление очи, Фродо и Сам продължиха напред и видяха, че сред шумната войска са издигнати три високи трона от зелени чимове. Зад десния трон се развяваше зелено знаме с волно препуснал бял кон, отляво на син фон по морето плаваше сребърен кораб с формата на лебед, а зад най-високия трон в средата вятърът люшкаше голям флаг с разцъфнало бяло дърво на черен фон, а над него сияйна корона и седем блеснали звезди. На трона седеше мъж в ризница, без шлем, но с дълъг меч положен на коленете. Когато наближиха, той се изправи. Едва тогава го познаха, толкова бе променен - висок, с радостно лице, царствен, властелин човешки с тъмна коса и сиви очи.

Фродо изтича насреща му, последван плътно от Сам.

- Е това пък ако не е върхът! - възкликна градинарят. - Бързоход, ако не ме лъжат очите!

- Да, Сам, Бързоход - отвърна Арагорн. - Много път изминахме от Брее, където не ти се понрави видът ми, нали? Дълъг път за всички ни, но вашият бе най-мрачен.

Сетне, за изненада и крайно изумление на Сам, той преклони коляно пред тях, протегна десницата на Фродо, а лявата ръка на Сам, поведе ги към трона и като ги настани на него, обърна се към сбраните бойци и пълководци и викът му проехтя над войската:

- Славете ги с велика слава!

А когато радостният вик проехтя и заглъхна отново, за окончателно и пълно задоволство и чиста радост на Сам, един гондорски менестрел излезе напред, коленичи и поиска разрешение да запее. О, чудо! Ето що рече:

- Слушайте! Владетели, рицари и доблестни славни мъже, крале, принцове и

честни хора от Гондор и конници от Рохан, и вие синове на Елронд и Дунеданци от Севера, елфи и джуджета, и благородни сърца от Графството, и всички волни люде на Запада, слушайте сега моята песен. Ще пея за Фродо Деветопръсти и Пръстена на Съдбата.

А когато Сам чу това, гръмко се разсмя от върховна радост, стана и се провикна:

- О, велика слава и блясък! Всичките ми желания се сбъднаха!

И после заплака.

И цялата армия се разсмя и заплака, а сред веселието и сълзите ясният глас на менестрела се надигна като звън на злато и сребро и всички притихнаха. И той им пя, ту на елфически език, ту на Западния, докато наранени от сладките думи, сърцата им преляха и радостта бе остра като меч и мислите им отлетяха натам, где болка и наслада текат една до друга, а сълзите са благодатно вино.

И накрая, когато Слънцето се търкулна по небосвода и дърветата протегнаха дълги сенки, той свърши.

- Славете ги с велика слава! - изрече поетът и коленичи. Тогава Арагорн се изправи, цялата армия се надигна и всички минаха в приготвените шатри за пир и веселба до края на деня.

Отведоха Фродо и Сам в една странична палатка, там старите им дрехи бяха свалени, ала слугите ги сгънаха и с почит ги прибраха настрани, дадоха им чисти одежди. После се появи Гандалф и за учудване на Фродо носеше в ръцете си меча, елфическия плащ и митрилната ризница, които му бяха отнети в Мордор. За Сам донесе позлатена стоманена ризница и елфическия му плащ, изчистен от петна и драскотини, после положи пред тях два меча.

- Не искам никакъв меч - каза Фродо.

- Задължително е, поне тази вечер - възрази Гандалф. Тогава Фродо взе малкия меч, който Сам бе положил край него в Сирит Унгол.

- Подарявам ти Жилото, Сам - каза той.

- Не, господарю! На вас го даде господин Билбо и не бива да го разделяте от сребърната ризница, пък и той не би искал никой друг да го носи сега.

Фродо отстъпи, а Гандалф, сякаш им бе оръженосец, коленичи и ги препаса с мечовете, после се изправи и ги увенча със сребърни коронки. Когато привършиха с обличането, потеглиха към пиршеството; там седнаха на кралската трапеза заедно с Гандалф, крал Еомер Рохански, принц Имрахил и всички пълководци, там бяха и Гимли с Леголас.

Но когато след Минутата на мълчание донесоха виното, пристигнаха и двама оръженосци да обслужват кралете, така поне изглеждаше от пръв поглед - единият бе облечен в сребро и самур като стражите на Минас Тирит, а другият в бяло и зелено. Но Сам се зачуди що ли търсят такива млади момчета в армията от снажни мъже. А после, като наближиха така, че ясно да ги различи, той изведнъж се провикна:

- Ама гледайте, господин Фродо! Вижте ги! Да пукна, ако това не е Пипин! Господин Перегрин Тук, исках да кажа, и господин Мери! Колко са пораснали! Божичко! Виждам аз, че и други имат какво да поразкажат.

- Имаме наистина - обърна се към него Пипин. - И ще започнем разказа веднага след края на пиршеството. Междувременно поразпитайте Гандалф. Вече не е такъв мълчаливец както преди, макар че по-често се смее, отколкото приказва.

Засега двамата с Мери сме заети. Забелязали сте, надявам се, че сме рицари на Града и Пределите.

Най-сетне радостният ден свърши; когато Слънцето залезе, а кръглата Луна бавно изплува над мъглите на Андуин и пръсна искри по тръпнещите листа, Фродо и Сам седнаха под шепнещите дървета сред аромата на прекрасния Итилиен, до късна нощ разговаряха с Мери, Пипин и Гандалф, а по някое време към тях се присъединиха Леголас и Гимли. Така Фродо и Сам узнаха много от онова, що се бе случило с Отряда след разпадането на задругата в онзи тежък ден на Парт Гален край водопада Раурос и колкото повече разпитваха, толкова повече неща имаше за разправяне.

Орки, говорещи дървета, безкрайни степни левги и препускащи конници, блеснали пещери, бели кули и златни Чертози, битки и могъщи кораби с издути платна - всичко това прелиташе пред очите на Сам, докато съвсем го замая. Но сред всички тия чудеса той непрестанно се връщаше към удивлението от ръста на Мери и Пипин, накрая ги накара да се премерят с него и Фродо. Сетне се почеса по главата.

- Не мога да го разбера, на вашата възраст! Но това си е - джудже да стана, ако не сте три инча по-високи, отколкото ви се полага.

- Джудже едва ли ще станеш - заяви Гимли. - Но какво ви казвах? Не могат простосмъртни да пият от еликсирите на ентите и да се надяват, че ще им се размине като след халба бира.

- Еликсирите на ентите? - повтори Сам. - Пак започвате с тия енти, ама какви са те, хич не ми е ясно. Че то седмици ще ни трябват, додето преглътнем всички тия истории!

- Без седмици няма да мине - съгласи се Пипин. - А после ще трябва да заключим Фродо в някоя кула на Минас Тирит, докато опише всичко. Инак ще забрави половината и горкият стар Билбо ще бъде ужасно разочарован.

Накрая Гандалф стана.

- Ръцете на краля са ръце на целител, скъпи приятели - каза той. - Но вие бяхте на прага на смъртта, преди да ви позове обратно, напрягайки цялата си сила, и да ви тласне в сладката забрава на съня. И макар че спахте дълго и блажено, отново иде време за сън.

- Това се отнася не само до Фродо и Сам - обади се Гимли, - но и до теб, Пипин. Обичам те, та макар и само заради незабравимите мъки, сред които те гоних. Не ще забравя и как те намерих на хълма след последната битка. Да не бе Гимли Джуджето, щяхме да те изгубим завинаги. Но сега поне знам как изглежда хобитов крак, стърчащ от камара трупове. А когато отместих онова огромно туловище, сметнах те за мъртъв. Бях готов да си оскубя брадата. Едва от вчера си на крак. Марш сега в леглото! И аз ще си лягам.

- А аз - каза Леголас - ще бродя из горите на тая прекрасна земя и тъй ще си почина. В бъдните дни, ако разреши моят елфически владетел, мнозина от нашия народ ще дойдат насам, а дойдем ли, ще настъпи благословено време. Време... месец, поколение, век човешки. Но Андуин е наблизо, а Андуин води към Морето. Към морето!

Към Морето, към Морето! Чайки бели пак крещят,
вятър вее над вълните, пръски пяна там блестят.

Все на запад, все на запад бавно слънцето лети.
Корабите сиви, сиви, чуваш ли зова им ти,
гласовете на ония, тръгнали пред мен на път?
Ще напусна, ще напусна родния си горски кът.
Свършват дните ни честити, чезнат светли времена,
ще отплавам през простора под самотните платна.
Дълги носят се вълните към Последни брегове
и Изгубеният остров с нежни гласове зове,
в Елфодом, във Ересея, недостъпна за човек,
где листата не жълтеят - свят елфически навек!

И с тази песен Леголас се спусна надолу по хълма. Останалите също си тръгнаха, а Фродо и Сам се върнаха да спят. На сутринта се събудиха, изпълнени с покой и надежда и още дълги дни останаха в Итилиен. Полето на Кормален, където лагеруваше армията, беше близо до Хенет Анун. Нощем чуваха как потокът скача през водопада, втурва се през скалната порта и пресича китните поля, за да се влее в талазите на Андуин край острова Каир Андрос. Бродейки насам-натам, хобитите отново посещаваха местата, през които бяха минали, а Сам все се надяваше сред сенчестите гори или на някоя закътана полянка да зърне огромния Земеслон. Когато узна, че при обсадата на Гондор е имало стотици от тия чудовища, но всички са били унищожени, сметна го за печална загуба.

- Е, сигурно няма начин човек да е навсякъде едновременно - каза той. - Но явно много съм пропуснал.

Междувременно армията се готвеше за завръщане към Минас Тирит. Морните отпочиваха, ранените оздравяваха. Мнозина бяха водили тежки битки със сетните нашественици от Изтока и Юга до пълния им разгром. А последни се бяха завърнали ония, които бяха навлезли в Мордор да разрушат крепостите по северните граници.

Но най-сетне, към края на април, пълководците на Запада отново поеха на път, заедно с хората си се качиха на кораби и от Каир Андрос се спуснаха по Андуин към Осгилиат. Там престояха един ден, а на следващия достигнаха зелените поля на Пеленор и отново видяха белите кули под високия Миндолуин, Града на Гондорските мъже, последният спомен за Задмория, минал през мрак и огън, за да изгрее в новия ден.

И тук, сред ранните мъгли над полето, разпънаха шатри и зачакаха утрото; настъпваше май и кралят щеше да мине през портите в часа на изгрева.

Глава 5

КРАЛЯТ И НАМЕСТНИКЪТ

Над Гондор бяха надвиснали съмнения и ужас. Ясното време и грейналото слънце изглеждаха като подигравка за хората, в чиито дни почти не бе останала надежда и които всяка сутрин очакваха съдбовни вести. Владетелят им бе мъртъв и

изгорен, тялото на Роханския крал лежеше в крепостта им, а новият крал бе дошъл през нощта и пак бе потеглил на бой срещу тъй мрачни и страховити сили, че никаква доблест нямаше власт да ги покори. Новини не идваха. Откак армията напусна Моргулската долина и пое по северния път в сянката на планините, нито един пратеник не се бе завърнал, никаква вест не бе долетяла за онуй, що ставаше сред злокобния Изток.

Два дни след потеглянето на пълководците, лейди Еовин заръча на болногледачките да й донесат одеждите и никакви увещания не я удържаха в постелята; когато я облякоха и укрепиха ръката й на платнена превръзка, тя отиде при Управителя на Домовете на изцелението.

- Благородни целителю - каза му, - огромен смут ме е обзел и повече не мога да лежа бездейно.

- Лейди - отвърна той, - още не сте оздравяла, а ми заръчаха да положа за вас специални грижи. Още седем дни не биваше да ставате от леглото, така ми наредиха. Моля ви да се върнете.

- Здрава съм - каза тя. - Здрава съм поне телесно, ако не броим лявата ми ръка, а тя ще се оправи. Но пак ще заболея, ако не намеря какво да върша. Няма ли вести от сраженията? Жените нищо не могат да ми кажат.

- Няма вести - потвърди Управителят - освен това, че владетелите са потеглили към Моргулската долина; хората казват, че начело бил новият пълководец от Севера. Велик благородник е той и целител; чудно ми е, че лекарска десница може да върти и меча. Не се среща подобно нещо из Гондор в наши дни, макар някога да е било и тъй, ако не лъжат древните предания. Но вече дълги години ние, целителите, търсим само лек за раните, нанесени от меченосците. Не че и без тях ни е малко работата - светът е пълен с недъзи и злощастия, та не ни трябват и тия, който носят войните.

- За война не са нужни двама врагове, Управителю, и един стига - отвърна Еовин. - А който няма меч, може да загине от меча. Нима тук, в Гондор, само ще събирате билки, докато Мрачният владетел събира армии? И знай, че невинаги е добро да си здрав телесно. Както и невинаги е зле да загинеш в битка, дори сред ужасни страдания. Ако ми бяха позволили в тоя мрачен час, бих избрала второто.

Управителят се взря в нея. Снажна се изправяше тя, с блеснали очи на бялото лице, със стиснат юмрук, както се бе обърнала да погледне през източните прозорци. Той въздъхна и поклати глава. След кратко мълчание тя се обърна към него:

- Няма ли неотложни дела? Кой управлява Града?

- Не знам точно - отвърна той. - Тия работи не ме вълнуват. С Роханските конници е останал някакъв воевода, а за бойците на Гондор чух, че отговаря владетелят Хурин. Но Наместник на Града по право е господарят Фарамир.

- Къде мога да го намеря?

- В този дом, лейди. Той бе тежко ранен, но вече е на път да оздравее. Не знам обаче...

- Ще ме заведете ли при него? Тогава ще знаете.

Владетелят Фарамир се разхождаше сам из градината на Домовете на изцелението и под топлите слънчеви лъчи усещаше как в жилите му се влива нов живот, ала сърцето му бе натегнало и той се взираше отвъд стените, на изток. Когато Управителят се приближи и изрече името му, той се обърна и видя лейди

Еовин Роханска; жалост го изпълни, защото видя, че е ранена, а ясният му взор долови в нея скръб и смут.

- Господарю - каза Управителят, - това е лейди Еовин Роханска. Тя препускаше в битката до краля, бе тежко ранена и сега е под мои грижи. Ала не е доволна и желае да разговаря с Наместника на Града.

- Не го разбирай погрешно, господарю - каза Еовин. - Не липсата на грижи ме гнети. Едва ли има по-хубав дом за ония, що дирят изцеление. Но не мога да лежа в клетка сред леност и безделие. В битката дирех смърт. Ала не загинах, а битката продължава.

По знак на Фарамир, Управителят се отдалечи с поклон.

- Що искаш да сторя, лейди? - запита Фарамир. - И аз съм в плен на целителите.

Той се вгледа в нея и тъй като беше дълбоко жалостив, стори му се, че тая красота в скръбта всеки миг ще разкъса сърцето му. А тя го погледна и видя печалната нежност в очите му, ала в същото време разбра, че е израснал сред воини, че нито един от Конниците на Пределите не би могъл да се мери с него в сражение.

- Що искаш? - повтори той. - Ако е в моя власт, ще го сторя.

- Моля те да заповядаш на този Управител да ме пусне оттук - отвърна тя, но макар словата да бяха все тъй горделиви, сърцето й потръпна и тя за пръв път се усъмни в себе си. Досещаше се, че този снажен, суров и нежен мъж може да я помисли просто за капризна като дете, което още няма волята да довърши докрай скучната задача.

- И аз съм под грижите на Управителя - каза Фарамир. - Пък и още не съм поел властта над Града. Но дори да не бе така, пак бих се вслушал в неговия съвет и само в крайна нужда бих оспорвал волята му по въпроси на лечебното изкуство.

- Но аз не диря изцеление - каза тя. - Искам да препусна на бой като брат си Еомер или дори като крал Теоден - той загина и се сдоби със слава и покой.

- Късно е, лейди, да догонваш пълководците, дори и да имаше тая сила - отвърна Фарамир. - Но смъртта в битка все още може да сполети всички ни, независимо дали го желаем, или не. Най-добре ще се подготвиш да я посрещнеш по своему, ако в останалото време се подчиняваш на Целителя. Двамата с теб трябва да изтърпим часовете на очакване.

Тя не отговори, но нещо в нея се размекна, сякаш люта слана отстъпваше пред първото неясно предвестие за пролет. От окото й се отрони сълза и се стече по бузата като блеснала дъждовна капка. Леко се сведе гордата й глава. Сетне тихо, сякаш не нему, а на себе си, тя изрече:

- Но целителите искат да лежа в постеля още седем дни. А прозорецът ми не гледа на изток.

И сега от устните й звучеше гласът на скръбна девойка. Фарамир се усмихна, макар сърцето му да преливаше от жалост.

- Прозорецът ти не гледа на изток. Това може да се поправи. Такава заповед мога да дам на Управителя. Ако останеш под нашите грижи в този дом и почиваш, лейди, тогава ще се разхождаш из градината когато пожелаеш, и ще гледаш на изток, накъдето отлетяха всичките ни надежди. И тук ще ме завариш да се разхождам и да чакам, загледан на изток като тебе. Ще облекчиш грижите ми, ако понякога разговаряш или просто повървиш с мен.

Тя вдигна глава и отново го погледна в очите, бледото й лице поруменя.

- Как да облекча грижите ти, владетелю? Не бих желала да разговарям с никого сред живите.

- Искаш ли да ти отговоря прямо? - запита той.

- Искам.

- Тогава, Еовин Роханска, ще ти кажа, че си красива. Из нашите планински долини има чудни ярки цветя и още по-чудни девойки, ала до днес не съм виждал в Гондор ни цвете, ни жена - тъй нежна и тъй скръбна. Може би остават само няколко дни, преди мракът да се стовари над света, и когато дойде този час, надявам се да устоя твърдо, но сърцето ми ще е по-леко, ако мога да те виждам, додето Слънцето още сияе. Защото двамата с теб сме минали под крилете на Сянката и една и съща ръка ни изтръгна назад.

- Уви, не и мен, владетелю! - каза тя. - Сянката продължава да тегне върху мен. Не дири от мен изцеление. Дева-воин съм аз и няма нежност в ръката ми. Но благодаря ти поне за това, че не ще трябва да стоя в стаята. Ще се разхождам с разрешение от Наместника на Града.

Тя се поклони и тръгна към дома. А Фарамир дълго се разхожда самотен из градината и сега взорът му се стремеше по-често към сградата, отколкото към източната стена.

Когато се върна в стаята си, той повика Управителя и изслуша всичко, каквото се знаеше за девойката от Рохан.

- Но не се съмнявам, господарю - каза Управителят, - че ще научите повече от полуръста, който лежи при нас; казват, че участвувал в похода на краля и стоял до дамата чак докрай.

И тъй Мери се срещна с Фарамир и двамата разговаряха до вечерта. Фарамир узна много, повече дори от онуй, що казваха словата, и му се стори, че вече разбира донякъде скръбта и безпокойството на Еовин Роханска. А в прекрасната привечер двамата с Мери излязоха на разходка из градината, ала тя не се появи.

Но когато на сутринта излезе от дома, Фарамир я видя на стената; беше облечена в бяло и блестеше под слънчевите лъчи. Повика я, тя слезе и двамата дълго крачиха по тревата, присядаха под някое зелено дърво - ту мълчаливи, ту унесени в разговор. И от този ден това се повтаряше ежедневно. А Управителят гледаше от прозореца си и сърцето му се възрадва, защото той беше целител и сега задачата му ставаше по-лека; и наистина, колкото и да тегнеха заплахи и зли предчувствия в сърцата на останалите, тия двама от пациентите му ден след ден разцъфтяваха и укрепваха.

И тъй настана петият ден, откакто лейди Еовин бе срещнала Фарамир; двамата отново стояха на стената на Града и гледаха навън. Още нямаше вести и всички сърца бяха натежали. И времето вече не беше ясно. Застудяваше. Налетелият през нощта северен вятър пронизваше до кости и продължаваше да се засилва, а земите наоколо изглеждаха сиви и пусти.

Носеха топли дрехи и дебели плащове, а лейди Еовин бе наметнала и широка синя мантия с цвета на бездънното небе в лятна нощ, осеяна със сребърни звезди по горния и долния ръб. Фарамир бе заръчал да донесат тая дреха и сам бе загърнал девойката с нея, както бе застанала тук, край него, тя му се стори безкрайно красива и царствена. Мантията бе изтъкана за майка му, Финдуилас Амротска, която бе починала още млада, носеше му спомена за красота в

отдавна отминали дни и за първа печал, ала му се струваше най-подходящата одежда за хубостта и скръбта на Еовин.

Тя потръпна в звездната мантия и над сивите земи погледна на север, към извора на хладния вятър, където ясно блестяха далечни звезди.

- Какво дириш, Еовин? - запита Фарамир.

- Не е ли нататък Черната порта? - отвърна тя. - И не трябваше ли той вече да е стигнал дотам? Седем дни минаха, откакто потегли.

- Седем дни - повтори Фарамир. - Но не мисли зле за мен, ако ти кажа: те ми донесоха и радост, и болка, каквато не съм и очаквал да позная. Радостта да те видя, а болка, защото наистина мрачно тегнат над нас страховете и съмненията на тия злокобни дни. Еовин, не искам светът да свърши сега, не искам да изгубя тъй скоро онуй, що намерих.

- Да изгубиш онуй, що си намерил, владетелю? - отвърна тя; гледаше го умислено с нежните си очи. - Не знам какво си намерил в тия дни, та да го изгубиш. Но хайде, приятелю, нека не говорим за това! Да помълчим! Застанала съм на някакъв гибелен ръб и в бездната под нозете ми царува непрогледен мрак, ала не знам има ли светлина зад мен. Все още не мога да се обърна. Очаквам някаква поличба.

- Да, всички ние чакаме поличбата - каза Фарамир. Повече не изрекоха нито дума и както стояха на стената, стори им се, че вятърът замира, слънцето помръква, наоколо притъмнява и всичко стихва из Града и полята - ни вятър, ни глас, ни шепот на лист, ни дори собствения си дъх дочуваха, даже и сърцата им бяха замрели. Времето спря.

И както стояха, ръцете им се срещнаха и сплетоха, без те да усетят. Чакаха, чакаха незнайно какво. Изведнъж им се стори, че над хребетите на далечните планини се надига нова исполинска планина от мрак, надвиснала като вълна, готова да погълне света, а по върховете й проблясваха мълнии, сетне тръпка пробяга из земната твърд и те усетиха как се люшват стените на Града. Сякаш въздишка се надигна от околните поля и сърцата им внезапно затуптяха отново.

- Това ми напомня за Нуменор - каза Фарамир и сам се удиви, че е заговорил.

- За Нуменор? - повтори Еовин.

- Да, за потъналата страна на Задмория и за огромната черна вълна от неизброден мрак, която връхлетяла над зелените земи, заливайки хълмовете. Често я сънувам.

- Значи мислиш, че Мракът идва? - запита Еовин. - Неизброднинят Мрак?

И тя изведнъж се притисна към него.

- Не - каза Фарамир, като я гледаше в лицето. - Това бе само видение. Не знам какво става. Трезвият разсъдък ми казва, че се е случила велика беда и че идва краят на дните ни. Но сърцето ми казва не, тялото ми е леко, изпълва ме радост, неподвластна на разума. Еовин, Еовин, Бяла лейди Роханска, в този час не вярвам, че мракът може да продължи!

Той се приведе и я целуна по челото.

И тъй стояха те върху стените на Града на Гондор, а наоколо се надигна и зафуча мощен вятър и дългите им коси, гарвановочерна и златна, се развяха и сплетоха. Сянката изчезна, Слънцето се разбули и плисна светлина, водите на Андуин заблестяха като сребро и из всички къщи на Града хората запяха с радостта, бликнала в сърцата им от незнаен извор.

А преди Слънцето да се отдалечи от зенита, откъм Изтока долетя огромен орел, понесъл вести на нечакана вече надежда от владетелите на Запада с вика си:

Пейте, народи на Кулата светла Анорска,
че Саурон е навеки от трона низвергнат,
рухна и Черната кула.
Радвай се, пей, ти, народе на Кулата Стражева,
твоята стража не беше напразна,
рухна и Черната порта,
кралят ти мина през нея
с горда победа.
Пейте честити, вий рожби на Запада,
кралят ви пак ще се върне
и до деня си последен
само сред вас ще живее.
А и Дървото съсухрено пак ще възкръсне,
той ще се грижи за него
в Града с благослов ненадминат.
Пейте, народи!

И по всички улици на Града хората запяха.

Златни бяха следващите дни, пролет и лято се сляха и залудуваха едновременно из полята на Гондор. С препуснали вестоносци от Каир Андрос долетяха новини за всичко, що се бе случило и Градът се приготви за пристигането на краля. Мери бе повикан да потегли с каруците, които откарваха запаси от провизии към Осгилиат, а сетне ги прехвърляха на кораби за Каир Андрос, но Фарамир не замина, защото вече бе оздравял и поемаше цялата власт на Наместник, макар и само за малко. Длъжен бе да подготви всичко за онзи, който щеше да го замести.

Не замина и Еовин, макар брат й да бе изпратил специален вестоносец с молба да дойде в полето на Кормален. Фарамир се удиви, ала я виждаше рядко, улисан в безброй дела, а тя още живееше в Домовете на изцелението и се разхождаше самотна из градината, лицето й отново бе избледняло и сякаш тя единствена в целия Град беше скръбна и угнетена. Смутен, Управителят на Домовете се обърна към Фарамир.

Тогава Фарамир дойде да я посети, двамата пак застанаха на стената и той й каза:

- Еовин, защо се маеш тук, а не отидеш на веселбата в Кормален отвъд Каир Андрос, където чака брат ти?

- Не знаеш ли? - рече тя. Но той отвърна:

- Две причини може да има, ала не знам коя е вярна. А тя каза:

- Не ми се играе на гатанки. Говори по-ясно!

- Щом тъй желаеш, лейди, ще ти кажа, че не отиваш, защото те зове само брат ти, а вече не ще ти донесе радост победният лик на владетеля Арагорн, Елендилов наследник. Или пък защото аз оставам тук, а ти желаеш да си до мен. А може би сама не можеш да избереш между двете причини. Еовин, не ме ли обичаш, или

просто не искаш?

- Друг исках да ме обича - отвърна тя. - Но не желая мъжка милост.

- Знам - каза той. - Ти желаеш любовта на господаря Арагорн. Защото той беше величав и могъщ, а ти искаше почести и слава, искаше да се издигнеш високо над нищожните твари, плъзнали по земята. И той ти се струваше възхитителен като велик пълководец пред взора на млад войник. Такъв е - властелин човешки, най-велик мъж на нашето време. Но когато получи от него само разбиране и жалост, ти възжела единствено храбра смърт на бойното поле. Погледни ме, Еовин!

Еовин дълго го гледа с нетрепващ взор и Фарамир изрече:

- Не презирай жалостта, дарена от сърце, Еовин! Но аз не ти предлагам жалост. Защото си благородна и храбра дама и сама си извоювала незабравима слава, а за мене си и дама, надарена с хубост, пред която бледнеят даже словата на елфическия език. И аз те обичам. Някога те съжалявах за скръбта. Ала сега, дори никога да не бе познала скръб, страх и несгоди, дори да бе блажена кралица на Гондор, пак щях да те обичам. Не ме ли обичаш, Еовин?

Тогава сърцето на Еовин омекна или просто тя най-сетне разбра копнежите си. Зимата внезапно отмина и слънцето грейна над нея.

- Стоях в Минас Анор, Кулата на Слънцето - каза тя, - и гледай ти! - Сянката изчезна! Вече не ще бъда дева-воин, не ще препускам с храбрите Конници, нито пък ще диря радост единствено в песните за люта бран. Ще стана целителка и ще обичам всичко, що расне и завързва плод. - Тя отново погледна Фарамир. - Вече не искам да бъда кралица.

- Добре - радостно се разсмя Фарамир, - защото не съм крал. Ала ако Бялата лейди Роханска склони, ще я взема за съпруга. Склони ли, то нека да пресечем Реката и в идните щастливи дни да заживеем в прекрасния Итилиен, за да го превърнем в градина. Дойде ли Бялата лейди, всичко там ще расте с радост.

- Значи ще трябва да напусна народа си, гондорецо? - запита тя. - Нима искаш твоят горд народ да казва: „Ето владетеля, който укроти дивата дева-воин от Севера! Не можа ли да си избере жена от Нуменорския род?"

- Искам - отвърна Фарамир.

Прегърна я и я целуна под грейналото небе и нехаеше, че са на високата стена, открити за хорските погледи. Наистина мнозина ги видяха как обсипани в лъчи слизат от бойниците и ръка за ръка крачат към Домовете на изцелението.

А на Управителя на Домовете Фарамир каза:

- Виж, лейди Еовин Роханска вече е изцелена.

- Щом е тъй - каза Управителят, - освобождавам я от опеката си, сбогувам се с нея и дано вече никога не я сполети недъг или рана. Оставям я на грижите на Наместника, додето се завърне брат й.

Но Еовин каза:

- А сега, когато трябва да се простим, бих искала да остана. Защото сред всички други тъкмо този Дом стана най-благословен за мене.

И тя остана там до завръщането на крал Еомер.

В Града вече всичко бе готово, отвред се стичаха тълпи, защото вестта бе отлетяла до всички краища на Гондор, от Мин-Римон до Пинат Гелин и далечните морски брегове, който можеше да се държи на нозе, бързаше да пристигне в Града. Улиците бяха отново препълнени от жени и красиви деца, които се завръщаха у дома с наръч цветя; от Дол Амрот пристигнаха най-изкусните

арфисти в цялата страна, идваха музиканти с виоли, флейти и сребърни тръби, сладкогласни певци от долините на Лебенин.

Най-сетне настана вечерта, когато от стените можеха да се видят разпънатите в полето шатри и навсякъде запламтяха фенери, докато множеството очакваше зората. А когато в ясното утро слънцето изгря над източните планини, незабулени вече от сенки, всички камбани запяха и знамена се развяха по вятъра, а от Бялата кула над Гондор за сетен път се издигна ярко сребристият флаг на Наместниците, грейнал като сняг под слънцето, без герб и девиз.

Пълководците на Запада водеха армията си към Града и народът гледаше как се задават редица след редица, искрейки в изгрева и потръпвайки като сребърни вълни. Тъй стигнаха до Портата и спряха на един фурлонг от стените. Пробивът още не бе възстановен, но входът на Града бе преграден с бариера и край нея стояха стражи в сребристо-черни одежди с дълги мечове в ръце. Пред бариерата чакаха Фарамир Наместникът, Хурин, Пазител на ключовете, още неколцина гондорски пълководци и лейди Еовин Роханска с Елфошлем и мнозина рицари от Пределите; от двете им страни се тълпяха радостни хора в пъстри премени и с гирлянди от цветя в ръцете.

И тъй пред стените на Минас Тирит се очерта широко празно пространство, оградено от рицарите и бойците на Гондор и Рохан, от народа, придошъл от Града и всички кътчета на страната. Над множеството се възцари тишина, когато от армията излязоха Дунеданците, облечени в сиво и сребристо; начело бавно крачеше владетелят Арагорн. Беше облечен в черна ризница със сребърен пояс и дълга снежнобяла мантия, закопчана на шията с голям скъпоценен камък, пръскащ отдалеч зелено сияние; беше гологлав, само на челото му светеше звезда, закрепена с изящна сребърна панделка. До него бяха Еомер Рохански, принц Имрахил, Гандалф в бели одежди и четири дребни фигурки, привличащи изумените погледи на народа.

- Не, братовчедке! Не са момченца - Каза Йорет на сродницата си от Имлот Мелуи, застанала край нея. - Това са *периани* от далечната страна на полуръстовете; говори се, че там били славни принцове. Мене питай, нали се грижих за един от тях в Домовете. Дребни са, ала храбри. Да знаеш, братовчедке, един от тях само с оръженосеца си проникнал в Черната страна и се сражавал с Мрачния владетел и опожарил Кулата му, просто да не повярваш. Поне така се разправя из Града. Сигурно ще е онзи, дето върви до нашия Елфически камък. Чух, че били близки приятели. Ама какво чудо е господарят Елфически камък - сурово приказва, да знаеш, но има златно сърце, дето се вика, и ръце на целител. „Ръцете на краля са ръце на целител", рекох аз и тъй се разкри всичко. А пък Митрандир ми каза: „Ще се запомнят словата ти, Йорет" и...

Но Йорет не успя да продължи просвещението на селската си сродница, защото отекна самотна тръба и се възцари гробовна тишина. Откъм Портата се зададоха Фарамир и Хурин Ключопазителя без други спътници освен четирима стражи с високите шлемове и одеждите на Крепостта, понесли голямо ковчеже от черен *лебетрон* със сребърен обков.

Сред събраното множество Фарамир коленичи пред Арагорн и каза:

- Последният Наместник на Гондор моли за разрешение да предаде поста си.

И той протегна напред белия си жезъл, но Арагорн сам пое жезъла и го върна обратно с думите:

- Постът ти не е свършил - ще принадлежи на теб и потомците ти, докато трае моят род. А сега изпълни задълженията си! Тогава Фарамир се изправи и викна с ясен глас:

- Гондорци, чуйте Наместника на кралството! Вижте! Най-сетне отново дойде владетел, за да поиска престола. Пред вас е Арагорн, син на Араторн, вожд на Дунеданците от Севера, притежател на Възродения меч, победител в битките, понесъл изцеление в дланите си, Елфически камък, Елесар от рода на Вландил, сина на Исилдур и внука на Елендил Нуменорски. Ще бъде ли крал, ще влезе ли в Града ни завинаги?

Цялата армия и народът изкрещяха *да* в един глас.

А Йорет подхвърли на сродницата си:

- То това е само церемония, такива са ни обичаите в Града, братовчедке; той вече влезе, нали ти разправях, и ми рече... Но пак се наложи да млъкне, защото Фарамир продължи:

- Гондорци, мъдреците ни казват, че по древен обичай кралят трябва да получи короната от ръцете на баща си преди неговата смърт, а ако не може - сам да отиде и да я вземе от гробницата, където е положен баща му. Но тъй като се налага да постъпим другояче, с правото на Наместник донесох от Рат Динен короната на Еарнур, последния крал, починал в епохата на нашите прадеди.

Стражите пристъпиха напред, Фарамир отвори ковчежето и вдигна високо древната корона. По форма тя напомняше шлемовете на Крепостната Стража, само че беше по-висока и чисто бяла, а крилете от двете страни бяха изваяни от перли и сребро като криле на морска птица - такава беше емблемата на кралете, пристигнали отвъд Морето; в основата бяха вградени седем елмаза, а на върха грееше като огън самотен скъпоценен камък.

Арагорн пое короната, издигна я и изрече:

- *Ет Еарелло Ендоренна утулиен. Синоме маруван ар Хилдиниар тен'Амбар-мета!*

И това бяха словата, изречени от Елендил, когато, понесен от вятъра, прекосил Морето: „От Великото Море пристигнах в Средната земя. Тук ще живеем, аз и моите потомци, до края на света."

После, за всеобщо изумление, Арагорн не положи короната на главата си, а я върна на Фарамир и каза:

- Нямат чет ония, що с труд и доблест ми върнаха наследството. В знак на това искам Носителят на Пръстена да ми поднесе короната, а Митрандир, ако желае, нека ме коронова, защото той ни тласна към всичко, което постигнахме, и победата е негова.

Тогава Фродо излезе напред, пое короната от Фарамир и я поднесе на Гандалф; Арагорн коленичи и Гандалф положи Бялата корона на главата му с думите:

- Дойдоха дните на краля и нека бъдат благословени, додето се извисява тронът на Валарите.

А когато Арагорн се изправи, всички замряха, загледани в него, защото им се стори, че едва сега владетелят им се разкрива за пръв път. Величав като древните морски крале се извисяваше той над всички наоколо; прастар изглеждаше, ала и в разцвета на мъжката си сила; мъдрост лежеше на челото му, мощ и изцеление криеха ръцете му, сияние го обгръщаше. И тогава Фарамир извика:

- Вижте краля!

И в този миг засвириха всички фанфари, крал Елесар закрачи напред и стигна до бариерата, а Хурин Ключопазителя я отмести назад; под звуците на арфи, виоли и флейти, сред песента на звънки гласове, кралят Премина по обсипаните с цветя улици, стигна до Крепостта и влезе в нея, знамето с Дървото и Звездите се развя над най-високата кула и започна царуването на краля Елесар, възпято в безброй песни.

По негово време Градът стана по-прекрасен от когато и да било, по-красив дори от дните на първата си слава, изпълниха го дървета и фонтани, издигнаха се порти от митрил и стомана, улиците се покриха с плочки от бял мрамор; Планинският народ работеше тук, Горският народ с радост идваше насам, природа и хора се изцелиха и изпълниха с доброта, мъже и жени шетаха из къщите, звънтеше детски смях и не остана ни сляп прозорец, ни празен двор, а след края на Третата епоха на света Градът съхрани и в новата ера спомена и славата на отминалите години.

В дните след коронацията кралят се възкачи на трона в Залата на кралете, за да изрича волята си. Идваха пратеници на много страни и народи, от Изтока и Юга, от покрайнините на Мраколес и от западната страна Дун. Кралят прости на източните народи, които се бяха предали, и ги отпрати на воля, сключи мир и с народите на Харад, освободи робите на Мордор и им подари земите край езерото Нурнен. Мнозина призова, за да им изкаже възхвала и да възнагради храбростта им, накрая командирът на Стражата доведе Берегонд пред кралския съд.

И кралят рече на Берегонд:

- Берегонд, твоят меч проля кръв в Светилището, където всяко насилие е забранено. Освен това напусна поста си без разрешение от Наместника или командира. За тия простъпки от древни времена се полага смъртна казън. И тъй, сега трябва да изрека присъдата ти. Наказанието е изкупено с твоята храброст в сраженията, още повече, че всичко си сторил от обич към владетеля Фарамир. Но въпреки това ще трябва да напуснеш Стражата и да заминеш в изгнание от Минас Тирит.

Лицето на Берегонд пребледня като платно и той покрусено сведе глава. Но кралят продължи:

- Тъй трябва да стане, защото си зачислен в Белия отряд, Стражата на Фарамир, принц Итилиенски. Ще бъдеш негов пълководец и ще живееш в Емин Арнен сред мир и почести, за да служиш на онзи, за спасението на който рискува всичко.

Прозрял милосърдието и справедливостта на краля, Берегонд радостно коленичи, целуна ръката му и си тръгна честит. А Арагорн предаде на Фарамир властта над Итилиен и му заръча да се засели на хълмовете Емин Арнен, откъдето се виждаше Градът.

- Защото - каза той - Минас Итил в Моргулската долина ще бъде разрушен из основи! След време може да се пречисти, ала още дълги години никой не бива да се заселва там.

А накрая Арагорн посрещна Еомер Рохански и след прегръдката каза:

- Братя сме и помежду ни не може да става дума за даване и вземане, нито за награди. В щастлив час е препуснал Еорл от Севера и никога съюз между два

народа не е бил по-благословен, та нито единият, нито другият да не отстъпи от верността си - до днес и занапред. Както знаеш, засега положихме крал Теоден Славни в една от гробниците на Светилището и ако желаеш, там ще лежи навеки сред кралете на Гондор. А ако предпочиташ, ще дойдем в Рохан да го погребем сред народа му.

А Еомер отвърна:

- Обикнах те още от деня, когато се изправи пред мен от зелената трева на хълмовете, и тази обич не ще изгасне. Но сега трябва да се завърна в кралството си - много работа ме чака, за да изцеля раните на войната и да възстановя реда. Колкото до Загиналия, когато приготвим всичко, ще се завърнем да го вземем; нека поспи тук засега. А Еовин каза на Фарамир:

- Сега трябва да се връщам в родината си, за да я видя още веднъж и да помогна на брат си в тежкия труд, ала намери ли покой онзи, когото отдавна обичах като баща, ще се върна.

Тъй отминаваха честити дни; в осмия ден на май Роханските конници се приготвиха за път и поеха на север, а с тях тръгнаха и синовете на Елронд. Тълпи народ бяха обградили пътя от Градската порта до стените на Пеленор, за да ги изпратят с почест и възхвала. Сетне и всички останали, които бяха дошли отдалече, радостно се разотидоха по домовете си, ала мнозина доброволци останаха в Града да заличат с труда си раните от войната и спомена за мрака.

Четиримата хобити заедно с Леголас и Гимли също се задържаха в града, защото Арагорн не искаше и да чуе за разпускане на задругата.

- Знам, че и тя, както всичко на тоя свят, ще има край - казваше той, - но бих искал да постоите още малко: не е дошъл краят на съвместните ни дела. Наближава денят, който очаквах през дългите години на зрелостта си, а когато настъпи, бих желал другите да са до мен.

Ала не пожела да каже нещо повече за този ден. През тия дни Задругата на Пръстена беше настанена заедно с Гандалф в една красива къща и всички се разхождаха волно накъдето пожелаят. Веднъж Фродо каза на Гандалф:

- Не знаеш ли за какъв ден говори Арагорн? Щастливи сме тук и не ми се тръгва, но дните отлитат, а Билбо чака. В Графството е роднят ми край.

- Колкото до Билбо - отвърна Гандалф, - той чака същия ден и знае какво те задържа. А че дните минавали - още сме в май и лятото тепърва наближава и макар всичко да изглежда променено, сякаш в света е отминала цяла епоха, за дърветата и тревите няма и година, откакто си поел на път.

- Пипин - обърна се Фродо, - ти ли разправяше, че Гандалф не бил тъй затворен, както преди? Трябва да е било от умората след тежкия труд. Сега се възстановява.

А Гандалф каза:

- Мнозина обичат да знаят предварително какво ще им поднесат на трапезата, но който с пот на челото е подготвял празника, предпочита да пази тайна; изненадата поражда най-гръмки възхвали. А самият Арагорн очаква знак.

Един ден Гандалф изчезна и Спътниците взеха да се питат какво ли ще става. Не знаеха, че през нощта той бе извел Арагорн от Града към южното подножие на връх Миндолуин; там откриха пътека, утъпкана в древни времена, по която сега малцина дръзваха да крачат. Тя водеше нагоре из планината към светилище, в което някога бяха влизали само кралете. Тръгнаха натам по стръмните пътища,

докато достигнаха висока ливада под снеговете, обгърнали величавите върхове. От другата страна бе пропастта, която издигаше скална стена зад града. Утрото бе настъпило и изправени там, те огледаха равнините; далече под себе си видяха кулите на Града като огрени от Слънцето бели моливи, Андуинската долина като китна градина и Планините на Сянката, забулени в златни мъгли. Наляво взорът стигаше до сивия Емин Муил и блясъкът на Раурос примигваше като далечна звезда; надясно виждаха Реката като панделка, протегната към Пеларгир, а по-нататък, на ръба между небето и земята, неясна светлина напомняше за Морето.

И Гандалф изрече:

- Ето твоите владения, сърцето на бъдното още по-велико кралство. Свърши Третата епоха на този свят и започва нова ера; на теб се пада да я започнеш както трябва и да съхраниш каквото е възможно. Защото много бе спасено, ала и много ще трябва да отмине, привършва и силата на Трите Пръстена. Всички земи, които виждаш, и другите около тях, ще бъдат дом човешки. Дошло е времето на Хората и Старшите братя ще трябва да изчезнат или да си заминат.

- Знам добре това, скъпи приятелю - каза Арагорн, - но все още искам да чуя съвета ти.

- Няма да те съветвам дълго - отвърна Гандалф. - Третата епоха бе моя. Аз бях Врагът на Саурон и делото ми свърши. Скоро ще си тръгна. Сега товарът се пада на теб и твоя род.

- Но аз ще умра - каза Арагорн. - Смъртен съм и макар да съм това, което знаеш, рожба на чистата кръв на Запада, животът ми - далеч по-дълъг от този на другите хора - е само кратък миг; ще се родят и остареят децата, които сега са в майчина утроба, а с тях ще остарея и аз. Кой ще властвува тогава над Гондор и над ония, що се прекланят пред този Град, ако не се сбъдне желанието ми? Сухо и безплодно е Дървото сред Фонтанния двор. Кога ще видя знак, че могат да дойдат други времена?

- Откъсни взор от зеления свят и виж натам, където всичко изглежда мразовито и пусто! - каза Гандалф.

Арагорн се обърна. От границата на снеговете към него се спускаше каменист склон и както гледаше, той откри, че сред тая пустош расте самотно стъбло. Изкатери се до него и видя, че досами снега е изникнала фиданка, не по-висока от три фута. Вече я покриваха дълги изящни листа, тъмни отгоре и сребристи отдолу, а в крехката корона се криеше грозд цветчета, чиито бели листенца сияеха като грейналия сняг.

И Арагорн извика:

- *Йе! Утувиениес!* Открих го! Виж! Ето издънка от Древното дърво! Но как е попаднало тук? Та то едва ли е навършило седем години. А Гандалф се приближи, погледна го и рече:

- Наистина е фиданка от потеклото на прекрасния Нимлот, а той бе издънка на Галатилион, който пък бе плод на Най-древното Дърво, Телперион, наричано с още много имена. Кой би могъл да каже как се е явило тук в уречения час? Но тук е древно светилище и преди да изчезнат кралете, преди да посърне Дървото в двора, навярно са посадили плод. Разказват, че макар плодът на Дървото рядко да стига до зрелост, животът в него се съхранява дълги години и никой не може да предскаже кога ще се събуди. Помни това. Узрее ли някога плод, трябва да се посади, та да не изчезне родът му от този свят. Лежал е укрит тук, в планината,

докато Елендиловият род се криеше из Северната пустош. Ала потеклото на Нимлот е далеч по-древно от твоето, кралю Елесар.

Тогава Арагорн нежно положи ръка върху фиданката - и гледай ти! - тя сякаш едва се държеше в земята и се отдели безболезнено и тъй Арагорн я отнесе в Крепостта. Сетне изкорени пресъхналото дърво с почести и не го изгори, а го положи да почива в безмълвието на Рат Динен. Новото дърво посади в двора край фонтана и то взе да расте бързо и радостно, а когато настъпи юни, клоните му се отрупаха с цвят.

- Знамението дойде - каза Арагорн - и денят не е далеч.

И той изпрати съгледвачи на стените.

Един ден преди средата на лятото пратеници от Амон Дин пристигнаха в Града и съобщиха, че към стените на Пеленор наближава колона от прекрасния народ на Севера. И кралят каза:

- Най-сетне пристигат. Нека Градът се приготви!

В навечерието на Средлетния ден, когато небето беше сапфиреносиньо и на изток разцъфтяваха бели звезди, ала Западът още тънеше в злато и въздухът бе прохладен и уханен, Конниците се зададоха по Северния път към портите на Минас Тирит. Най-отпред яздеха Елрохир и Еладан със сребърно знаме, след тях се задаваха Глорфиндел, Ерестор и всички придворни от Ломидол, сетне Владетелката Галадриел и Келеборн, Господар на Лотлориен, яхнали бели жребци, а с тях и мнозина от прекрасните им поданици в сиви плащове, с бели перли в косите; последен бе владетелят Елронд, най-могъщ сред елфи и хора, понесъл скиптъра на Ануминас, а до него на сив кон яздеше дъщеря му Арвен, Вечерницата на техния народ.

И когато я зърна как се задава, блещукайки сред здрача, със звезди в косите и пръскайки нежен аромат наоколо, Фродо трепна от велико изумление и рече на Гандалф:

- Най-сетне разбирам защо сме чакали! Това е краят. До днес обичахме само деня, ала вече и нощта ще бъде прекрасна и благословена, а всичките й страхове ще изчезнат навеки!

Сетне кралят поздрави гостите си и те слязоха от конете, Елронд предаде скиптъра и положи ръката на дъщеря си в десницата на краля и всички заедно се изкачиха към Високия град, а в небето разцъфнаха безброй звезди. И Арагорн, крал Елесар, се ожени за Арвен Ундомиел в Града на кралете през Деня Средлетен и тъй привърши разказът за тяхното дълго очакване и тежкия им труд.

Глава 6

РАЗДЕЛИ

Когато дните на празненства отминаха най-сетне, Спътниците се замислиха за завръщане към родните места. Фродо отиде да потърси краля, а той бе седнал с кралица Арвен край фонтана и тя пееше песен от Валинор под клонестото, цъфнало дърво. Двамата поздравиха Фродо и станаха да го посрещнат, а Арагорн каза:

- Знам какво си дошъл да ми кажеш, Фродо - искаш да се върнеш у дома. Е, прескъпи ми приятелю, дървото вирее най-хубаво в земята на дедите си, но знай, че винаги сте добре дошли във всяко кътче на Запада. И макар че твоят народ не бе много тачен в легендите за велики герои, занапред той ще е по-славен от което и да било кралство на древността.

- Вярно е, че искам да се върна в Графството - каза Фродо. - Но първо трябва да мина през Ломидол. Ако изобщо мога да кажа, че ми е липсвало нещо в тъй блажено време, то е едно - среща с Билбо; наскърбих се, като видях, че от всички придворни на Елронд само той не е дошъл.

- Учудва ли те това, Носителю на Пръстена? - запита Арвен. - Познаваш могъществото на онзи предмет, който вече е унищожен; чезне всичко, сътворено от това могъщество. Но твоят сродник го е притежавал по-дълго от теб. По мерките на рода ви той е престарял и те чака, че не ще тръгне вече на дълъг път... освен още веднъж.

- Щом е тъй, разрешете ми да тръгна по-скоро - каза Фродо.

- Ще потеглим след седем дни - каза Арагорн. - И ние ще тръгнем с вас по дългия път, чак до Рохан. След три дни Еомер ще се завърне тук, за да отнесе Теоден към Пределите, и ние ще яздим до него, за да отдадем своята почит към загиналия. Но преди да си заминете, искам да потвърдя думите на Фарамир - ти и твоите спътници получавате завинаги правото да бродите из Гондор както пожелаете. А ако с някакви дарове мога да се отплатя за подвизите ви, ще ги получите, каквото и да пожелаете, ще го вземете със себе си и ще пътувате почетно, пременени като принцове на тая страна.

А кралица Арвен каза:

- Аз ще ти дам подарък, защото съм дъщеря на Елронд. Когато той тръгне към Заливите, не ще го последвам, избрах да бъда като Лутиен и участта ми ще е като нейната - сладка и горчива. Но ако желаеш, Носителю на Пръстена, ти ще потеглиш вместо мен, когато му дойде времето. Ако още те мъчи раната и тегне споменът за товара, ще можеш да идеш към Запада, та да изцелиш недъг и умора. Ала носи това за спомен от Елфическия камък и Вечерницата, с чиято съдба се преплете животът ти!

Тя свали бялата перла, висяща на гръдта й като звезда на сребърна верижка, и надяна верижката на шията на Фродо с думите:

- Когато те мъчи споменът за страх и мрак, това ще ти помогне.

След три дни, както бе казал кралят, Еомер Рохански пристигна в Града заедно с един *еоред* от най-снажните рицари на Пределите. Посрещнаха го с радост, а когато седнаха на трапезата в Меретронд, огромната Празнична зала, той съзря красотата на дамите срещу себе си и го изпълни велико изумление. Преди да се оттегли в покоите си, повика Гимли джуджето и запита:

- Гимли, сине Глоинов, готова ли е секирата ти?

- Не, владетелю - отвърна Гимли, - но тутакси ще я донеса, ако е нужно.

- Ти ще прецениш - каза Еомер. - Помежду ни все още тегнат някои прибързани слова за Владетелката на Златния лес. А сега я видях с очите си.

- Е, владетелю, що ще кажеш сега?

- Уви! - въздъхна Еомер. - Не ще кажа, че е най-прекрасната дама на този свят.

- Значи трябва да изтичам за секирата - каза Гимли.

- Но първо ще се оправдая - рече Еомер. - Да я бях зърнал в друго

обкръжение, бих казал всичко, що желаеш. Ала сега слагам на първо място кралица Арвен Вечерницата и съм готов да се бия с всеки, който оспори словата ми. Да донесат ли меча ми?

Гимли се поклони доземи.

- Не, от мен си простен, владетелю. Ти избра Вечерницата, ала Зорницата е моя обич. И сърцето ми вещае, че скоро тя ще залезе завинаги.

Най-сетне настана денят на тръгването и голям отряд от красиви пътници се приготви да потегли на север от Града. Тогава кралете на Гондор и Рохан отидоха в Светилището, влязоха в гробниците на Рат Динен и безмълвно пренесоха през Града златното ложе на крал Теоден. Сетне го вдигнаха на голяма колесница, обкръжена от Рохански конници, а най-отпред понесоха знамето му; като оръженосец на Теоден, Мери пътуваше на колесницата й стискаше ръцете на краля.

За останалите Спътници доведоха коне според ръста им; Фродо и Сам яздеха до Арагорн, Гандалф бе възседнал Сенкогрив, Пипин бе сред гондорските рицари, а Леголас и Гимли както винаги споделяха седлото на Арод.

В този поход взеха участие и кралица Арвен, Келеборн и Галадриел с придворните си, и Елронд със своите синове, тук бяха принцовете на Дол Амрот и Итилиен заедно с множество пълководци и рицари. Никога до този ден крал на Пределите не бе имал такава свита, каквато потегли с Теоден, син Тенгелов, към родния му край.

Спокойно, без да бързат, навлязоха в Анориен и стигнаха до Сивата гора под Амон дин; и там дочуха тътен, сякаш тъпани биеха из хълмовете, макар да не се мяркаше жива душа. Тогава Арагорн нареди да засвирят фанфари и глашатаите се провикнаха;

- Гледайте, крал Елесар е дошъл! Той дарява навеки Друаданския лес на Ган-бури-ган и народа му, от днес никой да не навлиза там без тяхно разрешение!

Тъпаните прогърмяха още по-мощно и замлъкнаха.

След петнадесет дълги дни път колесницата на крал Теоден мина през зелените поля на Рохан и стигна до Едорас; тук всички спряха за отдих. Златният замък беше украсен с великолепни гоблени и огрян от светлина. В него устроиха най-славния пир, откакто бе построен. След три дни народът на Пределите подготви погребението на Теоден, положиха го в каменния му дом заедно с оръжията и множество красиви предмети, които бе притежавал, а отгоре издигнаха висока могила, покрита със зелени чимове, по които блестяха бели цветчета незабравки. И тъй се появи осми хълм в източния край на Могилното поле.

А после Конниците от кралската гвардия препуснаха на бели коне около могилата и запяха в един глас песен за Теоден, син Тенгелов, съчинена от неговия менестрел Глеовине, който отпосле никога не запя. Бавните гласове на Конниците трогнаха сърцата дори на ония, които не разбираха речта им, ала словата на песента родиха блясък в очите на народа на Пределите, когато всички чуха как в далнината отново тътнат копитата на Севера и гласът на Еорл надвива трясъка на битката сред Паметни поля; нижеше се разказът на кралете и рогът на Шлем отекваше звънко из планините, докато придойде Мракът и крал Теоден се надигна, за да препусне през Сянката към огъня и да загине славно в мига, когато въпреки изгубените надежди Слънцето се завърна и зората му огря Миндолуин.

Към утрото, към изгрева от мрака долетя,
със песен вдигна своя меч и Слънцето видя.
Надеждата разпали в нас и с нея изгоря,
издигна се над смърт, над страх, над своята съдба,
към славата от гибелта навеки полетя.

Мери ридаеше в подножието на зелената могила, а когато песента свърши, той се изправи и извика:

- Теоден крал, Теоден крал! Сбогом! Като роден баща ми бе, но за малко. Сбогом!

Когато погребението свърши, риданията на жените стихнаха и Теоден най-сетне остана сам в могилата си, народът се събра в Златния замък да прогони с пиршество скръбта, защото Теоден бе доживял до дълбока старост и бе загинал с чест като най-великите си предци. А когато по обичая на Пределите настана време да пият за паметта на кралете, грейнала като слънце и бяла като сняг напред излезе Еовин Роханска и поднесе на Еомер пълна чаша.

Менестрелът и летописецът се изправиха и изрекоха поред имената на всички владетели на Пределите: Еорл Млади, Брего Замкостроител, Алдор, брат на Балдор Злочести, Фреа, Фреавине, Голдвине, Деор, Грам и Шлем, който отстъпил в Шлемово усое, когато вража вълна заляла Пределите и тъй свършваха деветте могили от западната страна, защото по онова време родът се прекъснал, и после идваха могилите от източния край: Фреалаф, сестриник на Шлем, Леофа, Валда, Фолка, Фолквине, Фенгел, Тенгел и накрая Теоден. И когато прозвуча името на Теоден, Еомер пресуши чашата. Сетне Еовин поръча на слугите да напълнят бокалите и всички събрани станаха на крака и пиха за новия крал с вик:

- Привет на теб, Еомер, кралю на Пределите!

Накрая, когато пиршеството свършваше, Еомер се изправи и каза:

- Събрахме се за погребалния пир на Теоден крал, но преди да се разделим, ще ви съобщя радостна вест; той не би ми се сърдил, винаги е бил като баща за сестра ми Еовин. Слушайте, скъпи ми гости, честни поданици на далечни кралства, каквито никога до днес не е сбирала тази зала! Фарамир, Наместник Гондорски и принц Итилиенски, иска ръката на лейди Еовин Роханска, а тя охотно скланя. Затуй ще се сгодят пред всички вас.

Фарамир и Еовин се изправиха, хванати ръка за ръка, а всички с радост вдигнаха наздравица за тях.

- Тъй се ражда нова връзка на дружбата между Пределите и Гондор - каза Еомер - и затова съм дваж по-радостен.

- Не си скъперник, Еомер - усмихна се Арагорн, - щом даряваш на Гондор най-прекрасното съкровище на кралството си!

Еовин погледна Арагорн в очите и помоли:

- Пожелай ми щастие, повелителю мой и целителю!

- Щастие ти желаех още откакто те видях за пръв път. И на сърцето ми олеква, като виждам днес безоблачното ти щастие.

Когато пиршеството отмина, ония, които трябваше да продължат, се сбогуваха с крал Еомер. Приготвиха се за път Арагорн с рицарите и гостите от Лориен и Ломидол, но Фарамир и Имрахил останаха в Едорас. Арвен Вечерницата се сбогува с братята си и също остана. Никой не видя нейната последна среща с

баща й Елронд, защото двамата се изкачиха сред хълмовете, дълго разговаряха там и горчива бе тяхната раздяла, която щеше да продължи чак до края на света.

Накрая, преди гостите да потеглят, Еомер и Еовин се приближиха до Мери и казаха:

- Сбогом засега, Мериадок от Графството, оръженосец на Пределите! Препускай към щастие и час по-скоро се върни тук, където си винаги добре дошъл.

А Еомер добави:

- За твоите подвизи в полята на Мундбург древните крале биха те отрупали с цял керван дарове, ала ти не пожела да вземеш нищо освен оръжията, които си получил. Тъй да бъде, наистина нямам дар, достоен за доблестта ти, но сестра ми те моли да приемеш тази дреболия като спомен за Храброшлем и за запелите призори рогове на Пределите.

Еовин поднесе на Мери древен рог, неголям, но изкусно изработен от сребро, закачен на зелен ремък; от край до край го покриваха гравирани редици от препускащи конници и магически руни.

- Това е наследствено съкровище на нашия род - каза Еовин. - Изкован е от джуджетата и идва от хазната на дракона Ската. Еорл Млади го донесъл от Севера. Който засвири с него в тежък час, ще всели страх в сърцата на врага и радост в сърцата на другарите - те ще го чуят и ще долетят към него.

Мери не можеше да откаже. Взе рога и целуна ръката на Еовин, двамата го прегърнаха и тъй се разделиха.

Гостите бяха готови. Изпиха прощалните чаши, разделиха се сред слова на дружба и възхвала и пристигнаха в Шлемово усое, където спряха за два дни. Тук Леголас изпълни обещанието си и последва Гимли в Блестящите пещери; когато се завърнаха, той мълчеше унесено и на въпросите отвръщаше, че само Гимли може да намери думи за гледката.

- А никога до днес джудже не е надвивало елф в словесен двубой - добави той. - Да вървим сега във Ветроклин, та да изравним резултата!

От Усоева котловина препуснаха към Исенгард и видяха каква работа са свършили ентите. Целият каменен пръстен бе срутен и разчистен, а земите наоколо бяха превърнати в плодни градини, през които се лееше поток; в средата се простираше бистро езеро и от него все тъй висока и неуязвима се издигаше кулата Ортанк, а чистите води отразяваха гладката черна скала.

Пътниците поседяха там, където някога бяха портите на Исенгард, а днес две високи дървета се възправяха като стражи в началото на зелена алея, слизаща към Ортанк; гледаха изумени преобразената земя, ала нито наоколо, нито в далечината забелязаха живо създание. Но скоро дочуха зов *хуум-хом. хуум-хом* и по пътеката с широки крачки се зададоха Дървобрад и Бързолъч.

- Добре дошли в Градината на Ортанк! - възкликна старият ент. - Знаех, че идвате, но имах работа нагоре из долината, още много има за довършване. Но както чувам, и вие не сте стояли със скръстени ръце на юг и на изток, само хубави неща чувам, много хубави.

И Дървобрад взе да хвали делата им, които, изглежда, му бяха напълно ясни, накрая се приведе и дълго гледа към Гандалф.

- Е, хайде сега! - рече той. - Ти се оказа най-могъщ и всичките ти начинания свършиха добре. Накъде ще се запътиш сега? И защо си дошъл?

- Да видя докъде си стигнал с работата, приятелю - каза Гандалф, - и да ти благодаря за помощта във всичко, което постигнахме.

- *Хуум,* добре, почтено постъпваш - отвърна Дървобрад. - Не ще и дума, ентите изпълниха дълга си. И не само в борбата с тоя, *хуум,* тоя проклет дървоубиец, който живееше тук. Насам беше нахлуло и гъмжило от ония, *бурарум,* ония грознооки, черноръки, кривокраки, каменносърдечни, ноктолапи, сквернокоремести, кръвожадни, *моримайтесикахонда, хуум,* е, нали сте припрян народ, а пък пълното им име е дълго като безчетните години на страдания, та да кажем просто - оная сган, орките; те дойдоха през Реката, други се спуснаха от Севера и покрай гората Лаурелиндоренан, в която не можеха да проникнат благодарение на тия Велики владетели. - Той се поклони на Владетеля и Владетелката на Лориен. - Та тия същите скверни твари бяха твърде изненадани, като ни срещнаха сред Равнината, защото досега не бяха чували за нас, макар че и за по-почтен народ можем да кажем същото. И малцина ще ни запомнят, защото на пръсти се броят ония, що се спасиха с бягство, а Реката погълна повечето от тях. Но така стана добре за вас, защото, ако не ни бяха срещнали, кралят на степните земи нямаше да поеме на поход, а ако го бе сторил, на връщане не би открил родния си дом.

- Знаем добре това - каза Арагорн, - и Минас Тирит, и Едорас не ще го забравят никога.

- *Никога* е прекалено дълга дума, дори за мен - каза Дървобрад. - Докато трае кралството ти, искаш да кажеш, но наистина дълго ще трябва да трае, та ентите да го сметнат за продължително.

- Започва Новата епоха - каза Гандалф - и кой знае дали в нея кралствата човешки няма да те надживеят, приятелю Ветроклин. Но хайде сега, кажи ми, какво става със задачата, която ти отредих? Как е Саруман? Още ли не му е омръзнал Ортанк? Няма да ти повярвам, ако кажеш, че според него и изгледът пред прозорците му е подобрен.

Дървобрад се вгледа в Гандалф - лукаво, помисли си Мери.

- А! - каза ентът. - Знаех си, че натам ще поведеш разговора. Омръзнал ли му е Ортанк? Много му беше омръзнал накрая, но още повече му омръзна гласът ми. *Хуум!* Разправих му няколко дълги приказки... поне вие бихте ги сметнали за дълги.

- Защо те е слушал тогава? Да не би да си влизал в Ортанк? - запита Гандалф.

- *Хуум,* не, не в Ортанк! Но той идваше на прозореца си и слушаше, защото нямаше как другояче да узнае новините, а жадуваше за тях; аз пък се постарах да чуе и останалото. Добавих много, много неща, за които щеше да е добре да поразмисли. Много му омръзна. Винаги е бил припрян. Това го погуби.

- Забелязвам, добри ми Ветроклин - каза Гандалф, - че си подбираш думите твърде грижливо: *живееше, беше* - все в минало време. Ами настоящето? Да не е умрял?

- Не, не е умрял, доколкото знам - отвърна Дървобрад. - Но си замина. Да, замина си преди седем дни. Аз го пуснах. Не беше останало кой знае колко от прежния му облик - на бледа сянка приличаше, когато изпълзя навън заедно с онова змийско създание. И недей да ми разправяш, Гандалф, че съм обещал да го пазя. Знам. Но нещата се промениха напоследък. Пазих го, докато стана безвреден. Трябва да знаеш, че най-много мразя да държат в клетки живи създания и само в крайна нужда бих го сторил дори на подобни твари. Щом са изтръгнати отровните

зъби, змията може да пълзи накъдето си ще.

- Може и да си прав - каза Гандалф, - но си мисля, че тази змия си е запазила поне един зъб. Останала му е отровата на гласа и предполагам, че знаейки слабото място в сърцето ти, е успял да те предума, да, тъкмо теб, Дървобрад. Е, стореното - сторено и няма какво да приказваме. Колкото до кулата Ортанк, тя отново става владение на краля. Макар че едва ли ще му потрябва.

- Тепърва ще видим - каза Арагорн. - А тази долина ще подаря на ентите, стига да пазят Ортанк и никого да не пускат насам без мое разрешение.

- Кулата е заключена - каза Дървобрад. - Накарах Саруман да я заключи и да ми предаде ключовете. Сега са у Бързолъч.

Бързолъч се поклони като дърво, люшнато от вятъра, и подаде на Арагорн два големи черни ключа със сложна форма, закачени на стоманен пръстен.

- Още веднъж ви благодаря и се прощавам с вас - каза Арагорн. - Нека гората ви отново да се разлиства в мир и покой. А когато напълните долината, ще намерите предостатъчно място на запад от планините, където сте бродили в древни времена.

Лицето на Дървобрад се изпълни с печал.

- Горите може и да растат - каза той. - Лесовете може и да се разпростират. Но не и ентите. Няма вече ентчета.

- Ала сега можете да се надявате на успех в издирванията си - възрази Арагорн. - Дълго затворените източни земи са открити за вас.

Но Дървобрад поклати глава.

- Дълъг е пътят. И хората станаха много напоследък. Но аз съвсем съм забравил добрите обноски! Ще останете ли тук да си отпочинете. А може би някой желае да мине през гората Ветроклин, за да скъси пътя към дома? - Той погледна Келеборн и Галадриел.

Но всички освен Леголас казаха, че вече трябва да се сбогуват и да потеглят - кой на юг, кой на запад.

- Хайде, Гимли! - рече Леголас. - С разрешение на Ветроклин сега ще посетя дебрите на Ентолес и ще видя дървета, каквито вече не се срещат нийде другаде из Средната земя. Ти ще дойдеш с мен, както си дал дума; тъй ще стигнем до родните ми места в Мраколес и ще продължим по-нататък.

Макар да не изглеждаше твърде доволен, Гимли се съгласи.

- И тук най-сетне свършва Задругата на Пръстена - каза Арагорн. - Ала се надявам не след дълго да се завърнете в моята страна с обещаната помощ.

- Ще се върнем, ако разрешат нашите владетели - каза Гимли. - Е, сбогом, скъпи ми хобити! Сега вече сигурно ще се доберете здрави и читави до родния дом, та да спя спокойно, без страх за живота ви. Ще се обаждаме когато можем, пък дано и да се срещаме, но се боя, че вече никога не ще се съберем всички заедно.

Дървобрад се сбогува поред с всеки от гостите и трижди се поклони с бавна почит пред Келеборн и Галадриел.

- Много, много отдавна не сме се срещали сред камъни и дървеса - рече той. - *А ванимар ванцмалцон ностари!* Писано ни било само тъй да се срещнем, преди края. Защото светът се променя: усещам го във водата, в земята, в аромата на въздуха. Не вярвам да се срещнем пак.

А Келеборн отвърна:

- Не знам, старши братко. Но Галадриел добави:

- Не в Средната земя, не преди изчезналите земи отново да изплуват от морските талази. И тогава може отново да се срещнем напролет сред върбовия лъг на Тасаринан. Сбогом!

Мери и Пипин се сбогуваха последни със стария ент и като ги погледна, той се развесели.

- Е, веселячета мои, ще пийнете ли на раздяла още по глътка еликсир?

- Иска ли питане - отвърнаха те и той ги отведе в сянката на едно дърво. Там видяха огромна каменна делва. Дървобрад напълни три паници и хобитите отпиха; странните му очи ги гледаха над ръба на паницата.

- Внимавайте, внимавайте! - подхвърли той. - Пораснали сте, откакто ви видях за последен път.

Всички се разсмяха и пресушиха паниците.

- Е, сбогом! - добави ентът. - И не забравяйте да ми обадите, ако по вашия край се чуят вести за ентругите.

В прощален поздрав той размаха ръце към цялата група и потъна между дърветата.

Сега поеха по-бързо, устремени към Роханския пролом; най-сетне Арагорн се сбогува с тях близо до мястото, където Пипин бе надникнал в Камъка от Ортанк. Тъжно се разделяха хобитите с Арагорн - техния верен водач през толкова много премеждия.

- Ех, ако имахме камък, с който да виждаме приятелите си и да разговаряме отдалеч! - въздъхна Пипин.

- Вече е останал само един за тази цел - отвърна Арагорн. - Колкото до другия, от Минас Тирит, ти не би желал да видиш онова, което ще ти покаже. Но кралят трябва да задържи при себе си Палантира от Ортанк, за да вижда какво става в кралството му и как работят неговите служители. Не забравяй, Перегрин Тук, че си гондорски рицар и аз не съм те освободил от тая длъжност. Сега потегляш в отпуск, но може пак да те повикам. Помнете, скъпи приятели от Графството, че моето кралство се простира и на север. Някой ден мога да дойда нататък.

После Арагорн се сбогува със Келеборн и Галадриел и Владетелката му каза:

- Елфически камък, през мрак стигна до надеждата и днес имаш всичко, що бе мечтал. Не пропилявай дните си! А Келеборн добави:

- Сбогом, родственико! Дано съдбата ти е по-добра от моята и съкровището ти да остане при теб докрай!

С тия думи се разделиха, а вече се свечеряваше, когато се обърнаха след малко, видяха краля на Запада да седи неподвижно на коня си, обкръжен от рицарите; залязващото Слънце бе слязло над тях и доспехите им сияеха като червено злато, а бялата мантия на Арагорн се превръщаше в пламък. Сетне Арагорн вдигна високо зеления камък и от ръката му лумна изумруден огън.

Скоро оредялата дружина зави на запад покрай Исен, мина през Пролома към необятните равнини, после свърна на север и пресече границите на страната Дун. Местните жители бягаха и се криеха, защото се бояха от елфите, макар те рядко да идваха в страната им, но пътниците не им обръщаха внимание - отрядът все още беше голям и разполагаше с всичко необходимо; продължиха спокойно по пътя си, спирайки на бивак където пожелаят.

На шестия ден подир раздялата с краля пресякоха една гора, слизаща откъм

хълмовете в подножието на Мъгливите планини, които сега оставаха отдясно. Излизайки на открито по залез-слънце, те догониха старец в мръсни бели дрипи, подпрян на тояжка. Подир него се влачеше с хленч още един просяк.

- Е, Саруман! - каза Гандалф. - Накъде си тръгнал?

- Какво те засяга? - отвърна той. - Не ме ли съсипа колкото искаше, та сега да следиш и накъде ходя?

- Знаеш отговора: не и не - каза Гандалф. - Както и да е, времето на делата ми вече е към края си. Кралят се нагърби с товара. Ако бе изчакал в Ортанк, щеше да го видиш, а той щеше да прояви мъдрост и милосърдие.

- Толкова по-добре, че съм се измъкнал - възрази Саруман. - От него не искам нито едното, нито другото. И за да отговоря на първия ти въпрос - търся как да напусна кралството му.

- Значи пак си тръгнал по грешен път и не виждам надежда в края на пътя ти - каза Гандалф. - Но нима ще отблъснеш помощта ни? Готови сме да ти я предложим.

- На мен? - възкликна Саруман. - Не, само не ми се усмихвай! Предпочитам те намръщен. Колкото до тая Владетелка сред вас - не й вярвам, тя открай време ме мрази и съзаклятничи с теб. Не се съмнявам, че те е довела насам, за да злорадствува над моята несрета. Ако знаех, че ме преследвате, щях да ви лиша от това удоволствие.

- Саруман - рече Гандалф, - други задачи имаме и други грижи ни се струват по-срочни от тая да те преследваме. Приеми, че късметът те е застигнал - сега имаш последен шанс.

- Радвам се, ако наистина е последен - каза Саруман, - така ще си спестя досадата да отказвам. Всичките ми надежди рухнаха, но с вас няма да деля. Ако изобщо имате надежда. - За миг очите му пламнаха. - Вървете! Ненапразно с векове съм изучавал тайните науки. Вие сами се обрекохте и го знаете. В дългото скитничество ще ме теши мисълта, че унищожавайки моя дом, срутихте и своя. Кой кораб ще ви върне сега през морската шир? - изкикоти се той. - Сив ще е корабът, пълен с призраци. - Той отново се разсмя, но гласът му бе пресеклив и грозен. - Ставай, идиот такъв! - кресна той на другия просяк, който бе седнал на земята, шибна го с тояжката си. - Хайде обратно! Щом тия хубавци са тръгнали по нашия път, ние ще поемем друг. Тръгвай, че няма да получиш и залък за вечеря!

Просякът се обърна и се повлече край пътниците, хленчейки:

- Горкият стар Грима! Горкият стар Грима! Все него бият и хокат. Как го мразя! Ех, ако можех да го напусна!

- Напусни го тогава! - каза Гандалф.

Но Змийския език само стрелна Гандалф с ужасените си сълзливи очи и побърза да се затътри след Саруман. Минавайки покрай отряда, окаяната двойка наближи хобитите. Саруман спря и се втренчи в тях; те го изгледаха с жалост.

- Значи и вие сте дошли да злорадствувате, а, таралежчета мои? - рече той. - Хич не ви е грижа за нуждите на един беден просяк, нали? Имате си всичко - храна, хубави дрехи и най-добър лист за лулите. О, да, знам! Знам откъде сте го взели. Няма да дадете на просяка да си напълни лулата, нали?

- Бих ти дал, ако имах - каза Фродо.

- Ако изчакаш малко, ще ти дам колкото ми е останало - обади се Мери, наведе се и затършува из чантата на седлото си. После подаде на Саруман кожена кесия. - Вземи каквото има вътре. Полага ти се, взех го от руините на Исенгард.

- Мое е, да, мое и скъпо платено! - провикна се Саруман, грабвайки кесията. - Разплатата е символична, обзалагам се, че си взел повече. Е, няма как, просякът трябва да благодари, щом крадецът връща поне троха от имота му. Нищо, дано останалото ти свърши работа, като се върнеш у дома - там ще откриеш, че в Южната околия работите вървят по-зле, отколкото би желал. И нека още дълго остане без лист вашият народ!

- Благодаря! - каза Мери. - В такъв случай ще си прибера кесията - тя не е твоя и отдавна пътува с мен. Можеш да си завиеш листа в парцал.

- Кражба за кражба - озъби се Саруман, обърна гръб на Мери, подритна Змийския език и се запъти към гората.

- Хубава работа! - рече Пипин. - Ами ние ако вземем да се оплакваме, дето орките ни нападнаха, нараниха и влачиха през Рохан?

- А! - обади се Сам. - И *платено,* казва. Питам се, с какво ли? И никак не ми прозвучаха добре приказките му за Южната околия. Време е да се връщаме.

- Сигурен съм в това - каза Фродо. - Но ако искаме да видим Билбо, ще трябва да се позабавим. Каквото ще да става, най-напред отивам в Ломидол.

- Да, мисля, че така ще е най-добре - каза Гандалф. - Но жалко за Саруман! Боя се, че вече нищо не можем да направим за нето. Съвсем се е съсухрил. Все едно, не съм уверен в правотата на Дървобрад - чини ми се, че този човек може да стори още пакости.

На следващия ден навлязоха в северните области на страната Дун, където не живееха хора, макар местността да бе зелена и приятна. Долетя септември със златни дни и сребърни нощи, а отрядът пътуваше, без да бърза, докато стигна до Лебедова река и намери стария брод на изток от водопадите, където течението рязко се спускаше към низините. Покрити с мъгла, далече на запад лежаха езерата и островчетата, през които тя лъкатушеше на път към Сив талаз; безброй лебеди виеха гнездата си там сред гъстите тръстики.

Тъй навлязоха в Ерегион и най-сетне ясно утро грейна над искрящите мъгли; от невисокия хълм, на който бяха разпънали лагера си, пътниците зърнаха как далече на изток Слънцето огрява три върха, устремени към небето сред литналите облаци - Карадрас, Келебдил, Фануидхол. Наближаваха Портите на Мория.

Задържаха се тук седем дни, защото наближаваше времето на нова печална раздяла. Келеборн, Галадриел и свитата им скоро щяха да завият на изток, за да минат през Портата на Червения рог и по Смутнолейската стълба да се спуснат към своята страна. Дотук бяха пътували по западните пътища, защото имаха за какво да поговорят с Елронд и Гандалф. Сега се бавеха пак заради тия беседи с приятелите си. Вечер хобитите се унасяха в дълбок сън, а те още дълго седяха под звездите, спомняйки си отминали епохи, радости и труд, или пък увлечени в планове за бъдните дни. Ако бе минал някой случаен странник, едва ли би видял или чул нещо - само би му се сторило, че зърва сиви каменни фигури, паметници на забравени неща, изгубени днес в тия ненаселени местности. Защото те не помръдваха и не разговаряха гласно, а се взираха в умовете си; само очите им потрепваха и лумваха с мислите, прелитащи помежду им.

Но накрая всичко бе казано и те отново се разделиха за малко - докато дойде време да изчезнат Трите Пръстена. Наметнал сивите си плащове, народът на Лориен препусна към планините и бързо се сля с камъни и сенки, а тия, които трябваше да продължат към Ломидол, стояха на хълма и гледаха, докато от

прииждащата мъгла излетя ярък проблясък; не видяха нищо повече. Фродо разбра, че Галадриел е размахала пръстена си за сбогом. Сам извърна лице и въздъхна:

- Как бих искал да се върна в Лориен!

Най-сетне една вечер те прехвърлиха високите бърда и внезапно, както винаги изглеждаше за пътниците, излязоха на ръба на дълбоката долина Ломидол. Далече долу зърнаха лампите в дома на Елронд. Спуснаха се натам, пресякоха моста, стигнаха до вратата и целият дворец се изпълни със светлина и радост от завръщането на Елронд.

Най-напред, преди да похапнат, да се измият и дори преди да свалят плащовете, хобитите хукнаха да търсят Билбо. Откриха го самичък в малката му стаичка. Навсякъде се търкаляха хартии, писалки и моливи, но Билбо седеше на столче пред ярко пламтящо огънче. Изглеждаше престарял, но умиротворен и сънлив. Когато нахълтаха, той отвори очи и вдигна глава.

- Здрасти, здрасти! Значи се върнахте? Тъкмо утре имам рожден ден. Колко умно сте го измислили! Знаете ли, че навършвам сто двадесет и девет? А след година, живот и здраве, ще се изравня със Стария Тук. Ще ми се да го надмина, но тепърва ще видим.

След като отпразнуваха рождения ден на Билбо, четиримата хобити постояха в Ломидол още няколко дни и дълго седяха със стария си приятел, който вече почти не напускаше стаята си и излизаше само за обяд и вечеря. Спрямо трапезата все още бе точен като часовник и рядко пропускаше да се събуди навреме. Насядали край огнището, поред му разказваха всичко, което можеха да си припомнят за дългите пътешествия и приключения. Отначало той се преструваше, че записва, но често задрямваше, а когато се събуждаше, бързаше да каже:

- Блестящо! Изумително! Но докъде бяхме стигнали? И те пак подхващаха разказа от мястото, на което бе почнал да клюма.

Единствената част, която, изглежда, наистина го развълнува и прикова вниманието му, бе коронованието и сватбата на Арагорн.

- Разбира се, имах покана за церемонията - каза той. - Откога я чакам! Но като се стигна дотам, не щеш ли, открих, че съм твърде зает, пък и е толкова досадно да се събира багаж за път.

Бяха отминали почти две седмици, когато, надничайки през прозореца си, Фродо видя, че нощес е паднала слана и паяжините са се превърнали в бели дантели. Изведнъж разбра, че трябва да иде да се сбогува с Билбо. Времето още беше спокойно и ясно след незапомнено хубавото лято, но бе настъпил октомври и скоро щяха да налетят дъждове и хали. А ги чакаше още дълъг път. И все пак не мисълта за времето го раздвижваше. Имаше чувството, че вече трябва да се връща в Графството. Сам споделяше вълненията му. Предната вечер бе казал:

- Е, господин Фродо, надалеч пътувахме и много видяхме, но мисля, че не сме срещали нищо по-хубаво от този край. Тук има от всичко по малко, нали разбирате - и Графството, и Златната гора, и Гондор, и кралските дворци, и хановете, и ливадите, и планините, всичко накуп. Ала някак си усещам, че скоро трябва да си вървим. Право да си кажа, боя се за моя Старик.

- Да, от всичко по малко, Сам, освен Морето - бе отвърнал Фродо и сега си го повтори: „Освен Морето."

Същия ден Фродо поговори с Елронд и се разбраха отпътуването да стане на следващата сутрин. За велика радост на хобитите Гандалф каза:

- Мисля да дойда и аз. Поне до Брее. Искам да се видя с Мажирепей.

Вечерта отидоха да се сбогуват с Билбо.

- Е, няма как, щом трябва да вървите - каза той. - Съжалявам. Ще ми липсвате. Приятна ми бе мисълта, че се навъртате наоколо. Но напоследък нещо съм станал много сънлив.

После той подари на Фродо митрилната си ризница и Жилото, забравяйки, че вече го е сторил, подари му и три премъдри книги, които бе написал през изминалите години с нечетливия си почерк и бе отбелязал отзад на червените обложки: *Превел от елфически Б. Т.*

На Сам подари кесийка злато.

- Комай е последната капка от съкровището на Смог - каза той. - Може да ти свърши работа, ако мислиш да се жениш, Сам.

Сам се изчерви.

- На вас, момци млади, нямам какво да дам - обърна се Билбо към Мери и Пипин - освен добри съвети. - И след като щедро изпълни това си обещание, той добави накрая мисъл, достойна за истински жител на Графството. - Гледайте да не ви пораснат главите повече от шапките! Ако не престанете да растете в най-скоро време, скъпичко ще ви струват и шапки, и дрехи.

- Щом ти си решил да надминеш Стария Тук - отвърна Пипин, - не виждам защо пък ние да не се помъчим да надминем Бикогласния.

Билбо се разсмя и измъкна от джоба си две красиви лули с изящен сребърен филигран и перлени мундщуци.

- Мислете си за мен, когато ги палите! - каза той. - Елфите ми ги направиха, но аз вече не пуша.

После клюмна и задряма за малко, а когато се събуди, рече:

- Та докъде бяхме стигнали? Да, разбира се, подаръците. Тъкмо се сетих: Фродо, какво стана с оня пръстен, дето ми го беше взел?

- Изгубих го, скъпи Билбо - отвърна Фродо. - Знаеш ли, отървах се от него.

- Колко жалко! - въздъхна Билбо. - Тъй ми се искаше пак да го видя. О, не, колко съм глупав! Нали затова беше тръгнал - да се отървеш от него? Но всичко е тъй объркано, толкова други неща се намесиха: историите на Арагорн и Белият съвет, и Гондор, и Конниците, и Южняците, и земеслоните... ти наистина ли ги видя, Сам?... И пещери, и кули, и златни дървета, и какво ли не още. Явно след пътешествието си съм се върнал съвсем напряко. Мисля, че Гандалф можеше да ме поразведе насам-натам. Но тогава търгът щеше да свърши, преди да се завърна, и щях да си имам още повече неприятности. Все едно, вече е късно и всъщност мисля, че е много по-приятно да си седя тук и да слушам кое как е било. Огънят грее чудесно, храната е превъзходна и елфите се появяват тутакси, щом ми потрябват. Какво друго да искам?

Започва Път от моя праг -
безкраен, ограден с треви.

И докато Билбо мърмореше думите, главата му клюмна на гърдите и той заспа дълбоко.

Мракът в стаята се сгъсти и огънят в камината се разгоря, хобитите се вгледаха в спящия Билбо и видяха, че на лицето му грее усмивка. Дълго седяха в

мълчание, после Сам се озърна из стаята, видя как трепкат сенки по стените и тихичко каза:

- Не ми се вярва много да е писал, докато ни нямаше, господин Фродо. Вече никога няма да напише история.

При тия думи Билбо поотвори око, като че бе чул. После се събуди.

- Нали виждате колко съм сънлив - каза той. - А когато ми остане време за писане, само на поезия ме избива. Питам се, Фродо, скъпо мое момче, дали ще ти е много неприятно да поразчистиш малко, преди да си заминеш? Ако искаш, събери записките, документите и дневника ми и ги вземи. Разбираш ли, нямам много време за подборки и подреждане. Сам да ти помогне, а като оформиш всичко, върни се да го прегледам. Ще се постарая да не съм много критичен.

- Разбира се, че ще го сторя! - каза Фродо. - И, разбира се, скоро ще дойда - вече няма да е опасно. Сега си имаме истински крал и той бързо ще оправи пътищата.

- Благодаря, мило момче! - каза Билбо. - Наистина много ме успокои.

И той пак задряма.

На следващия ден Гандалф и хобитите се сбогуваха с Билбо в стаичката му, защото навън беше студено, после се простиха с Елронд и близките му.

Докато Фродо стоеше на прага, Елронд му пожела лек път, благослови го и рече:

- Мисля, Фродо, че ако не побързаш, може и да не се наложи да идваш насам. Пак по това годишно време, когато златните листа се готвят да покрият земята, търси Билбо в горите на Графството. Аз ще бъда с него.

Никой друг не чу тия думи и Фродо ги съхрани за себе си.

Глава 7

КЪМ ДОМА

Най-сетне хобитите бяха обърнали лица към родния край. Сега копнееха час по-скоро да видят Графството, но отначало пътуваха бавно, защото Фродо не се чувствуваше добре. Пред Брода на Бруинен той бе спрял, без да смее да нагази в потока, забелязаха, че за кратко време очите му сякаш не виждаха нищо наоколо. През целия ден той не отрони дума. Беше шести октомври.

- Болка ли те мъчи, Фродо? - тихо запита Гандалф, който яздеше до него.

- Да, мъчи ме - каза Фродо. - В рамото. Раната боли и в сърцето ми тегне споменът за мрак. Днес се навършва една година.

- Уви! За някои рани няма изцеление - каза Гандалф.

- Боя се, че и моята е от тях - отвърна Фродо. - Няма път назад. Дори да се върна в Графството, то не ще ми се стори както преди, защото аз съм се изменил. Нося рани от кинжал, жило, зъб и тежък товар. Где да намеря покой?

Гандалф не отговори.

Към края на следващия ден болката и тревогата отминаха и Фродо отново се развесели, сякаш бе забравил вчерашните страдания. По нататък пътешествието продължи без премеждия и дните полетяха един след друг; яздеха спокойно и

често поспираха сред красивите гори, засияли с червени и жълти листа под есенното слънце. Накрая наближиха Бурния връх; свечеряваше се и мрачната сянка на хълма се разстилаше по пътя. Фродо помоли да побързат и без да поглежда към възвишението, препусна през сянката му с приведена глава и плътно пристегнат плащ. Тази нощ времето се промени и налетелият от Запад вятър донесе дъжд. Гръмко фучеше леден вихър и жълтите листа кръжаха като птици в небето. Когато се добраха до Кестенака, клоните вече бяха голи и тежка дъждовна завеса забулваше хълма Брее.

И тъй, в една бурна дъждовна вечер към края на октомври петимата пътници се изкачиха по стръмния път и стигнаха до Южната порта на Брее. Тя се оказа залостена; дъждът шибаше лицата им, ниски облаци прелитаха по тъмното небе и хобитите се оклюмаха, защото бяха очаквали по-сърдечен прием.

След дълго викане портиерът най-после излезе с тежка сопа в ръце. Той ги огледа със страх и подозрение, но когато видя, че е дошъл Гандалф, а спътниците му са хобити въпреки странните си одежди, лицето му просветля.

- Влизайте! - рече той, след като отключи портата. - Няма да ви разправям новините тук на студа, в такава дъждовна, злосторническа вечер. Но старият Пиволей несъмнено ще ви приеме в „Понито" и там ще чуете каквото има за чуване.

- А сетне ти ще чуеш там какво сме казали, че и нещичко отгоре - разсмя се Гандалф. - Как е Хари? Портиерът се навъси.

- Замина си. Но най-добре питайте Пиволей. Лека нощ!

- Лека нощ и на теб! - отвърнаха те и минаха през портата. Едва сега забелязаха, че зад живия плет край пътя е построена дълга ниска барака и неколцина мъже са излезли да ги наблюдават иззад оградата. Когато наближиха къщата на Бил Папратак, видяха, че стоборът е потрошен, а прозорците изпочупени до един.

- Как мислиш, да не си го убил с оная ябълка, Сам? - обади се Пипин.

- Де такъв късмет, господин Пипин - отвърна Сам. - Но бих искал да знам какво се е случило с горкото пони. Все си мисля за него, за вълчия вой и прочие.

Най-после стигнаха до „Скокливото пони" и поне отвън ханът изглеждаше непроменен; зад червените завеси на първия етаж блестяха светлини. Дръпнаха камбанката, Ноб открехна вратата и надникна навън. Като ги видя застанали в светлините на фенера, той нададе изненадан вик:

- Господин Мажирепей! Господарю! Те се върнаха!

- А, така ли? Сега ще ги науча - прогърмя гласът на Мажирепей и ханджията дотърча с тояга в ръка. Но като видя кои са, замръзна на място, а зловещата му гримаса се превърна в изумление и радост.

- Ноб, глупчо рошавоног! - провикна се той. - Не можеш ли да назовеш по име старите ни приятели? Защо ме плашиш в тия тежки времена? Добре, добре! И откъде идвате? Дума да няма, вече не чаках да ви видя пак, както тръгнахте из Пущинака с Бързоход, а ония Черни хора препуснаха по петите ви. Но от все сърце се радвам, че дойдохте, особено Гандалф. Влизайте! Влизайте! Същите стаи ли ще искате? Свободни са. Всъщност напоследък повечето стаи са свободни, няма да крия, пък и сами ще видите. Аз ще се постарая да уредя нещичко за вечеря час по-скоро, но напоследък съм зле с персонала. Хей, Ноб, тежка гемийо! Кажи на Боб! А, пак забравих, Боб си замина - напоследък вечер се

прибира при своите. Е, отведи понитата на гостите в конюшнята, Ноб! А ти, Гандалф, несъмнено сам ще отведеш коня си. Чудесен жребец, казах го още щом го видях за пръв път. Е, влизайте! Чувствувайте се като у дома си!

Поне в приказките Мажирепей не се бе променил и продължаваше да се носи в центъра на върховна суматоха. Ала наоколо не се мяркаше жива душа и царуваше тишина; откъм Общата зала едва долитаха два-три приглушени гласа. А и погледнато по-отблизо, в светлината на двете свещи, които запали и понесе пред тях, лицето на ханджията изглеждаше сбръчкано и угрижено.

Той ги поведе по коридора към сепарето, където се бяха настанили в оная странна вечер преди повече от година; последваха го с лека тревога, защото бе ясно, че старият Пиволей се мъчи да прояви храброст преди някаква беда. Нещата се бяха изменили. Но хобитите мълчаха и изчакваха.

Както и предполагаха, след вечерята господин Мажирепей надникна в сепарето да види дали са доволни. И наистина бяха - поне в бирата и кухнята на „Понито" не се забелязваха промени.

- Не бих дръзнал да ви поканя тази вечер в Общата зала - каза Мажирепей. - Сигурно сте уморени, пък и няма много гости. Но ако можете да ми посветите половин час преди лягане, бих бил щастлив да си поприказваме кротко, насаме.

- Тъкмо това бихме искали и ние - отвърна Гандалф. - Не сме уморени. Пътувахме, без да бързаме. Бяхме мокри, премръзнали и гладни, но ти се справи с тия несгоди. Хайде, сядай! И ако имаш малко пушилист, ще те благославяме во веки веков.

- Е, бих се радвал, ако бяхте поискали нещо друго - каза Мажирепей. - Тъкмо с това сме закъсали, нали трябва да разчитаме само на местната реколта, а пък тя не достига. Напоследък нищичко не ни докарват от Графството. Но ще сторя каквото ми е по силите.

След малко той се върна с пачка ненарязани листа, колкото да им стигне за ден-два.

- Южен сорт, най-доброто, което имаме, но не може да се мери с билката от Южната околия, винаги съм го казвал, макар че съм местен патриот, да ме прощавате.

Настаниха го на един голям стол край огнището и Гандалф седна от другата страна, а хобитите се наместиха, на табуретки помежду им; разговаряха няколко пъти по-дълго от предвидения половин час и обмениха всички новини, които господин Мажирепей бе склонен да чуе или да съобщи. Повечето им разкази надхвърляха въображението на домакина и вселяваха в душата му трепет и изумление; той рядко се решаваше на друг коментар освен: „Не думайте!" - често повтаряно въпреки явното желание на господин Мажирепей да слуша още и още. „Не думайте, господин Торбинс, или май бяхте господин Подхълмов? Толкова се объркаx. Не думайте, господин Гандалф! И таз добра! Кой би си помислил в днешни времена!"

Но за себе си не говореше много. Признаваше, че нещата съвсем не са розови. Търговията хич не била добре, направо се проваляла.

- Вече никой от Външните не минава край Брее - обясни той. - А тукашните най-често си стоят вкъщи със залостени врати. За всичко са виновни тия пришълци и вагабонти, дето взеха да идват по Зеления път миналата година, както си спомняте, а после надойдоха и други. Някои бяха просто клетници, бягащи от неволята, но

повечето бяха лоши хора, крадливи и злосторни. Даже тук, в Брее, имахме безредици, лоша работа ви казвам. Представете си, стана истинско сражение и убиха няколко души, ама съвсем ги убиха! Вярвайте ми, ако щете.

- Вярвам ти - каза Гандалф. - Колцина?

- Трима и двама - отвърна Мажирепей, имайки предвид големите хора и дребния народ. - Отиде си горкият Мат Пиренов, и Роули Ябълчан, и малкият Том Хванитрън от Задхълмово, и Уилям Рътлински от горния край, и един Подхълмов от Конярище - все добри момчета, жалим за тях. А Хари Козилист, дето пазеше Западната порта, се прехвърли към пришълците заедно с Бил Папратак и се затриха нанякъде; мене ако питате, те са ги пуснали да влязат в селото. През нощта на сражението, искам да кажа. А това беше, след като им рекохме да се омитат и ги изхвърлихме навън - преди края на годината беше, а пък битката стана рано сутринта, точно на Нова година, тъкмо беше натрупало дебели преспи. Сега се прехранват с кражби и живеят на открито. Крият се из горите оттатък Сводче и в северните пущинаци. Казвам ви, все едно, че са се върнали тежките времена, дето сме ги чували по старите приказки. Пътищата не са сигурни, никой не ходи надалече и притъмнее ли, народът се залоства по къщите. Налага се да слагаме часови по цялата ограда, а нощем сума ти народ пази портите.

- Е, на нас никой не ни е досаждал - заяви Пипин, - а пък дойдохме бавно, без да се пазим. Мислехме, че всички неприятности са останали зад гърба ни.

- Не са останали, благородни господине, колкото и да е жалко - въздъхна.Мажирепей. -Но нищо чудно, че не са ви закачали. Не биха си дирили белята срещу въоръжен народ с мечове, шлемове, щитове и прочие. Седем пъти биха си помислили, преди да го сторят. Да ви кажа, и аз се послисах, като ви видях.

Чак сега хобитите осъзнаха, че хората са ги гледали с изненада не толкова заради завръщането им, колкото заради доспехите. Толкова бяха свикнали да воюват и да препускат в боен ред, че съвсем не бяха помислили какво задморско чудо ще бъдат в родния им край лъскавите ризници, проблясващи изпод плащовете, шлемовете от Гондор и Пределите и красивите гербове на щитовете им. А и Гандалф яздеше снажния си сив кон, цял облечен в бяло, заметнат със сиво-синкав плащ и на пояса му висеше дългият меч Гламдринг.

- Добре, добре - разсмя се Гандалф. - Щом се плашат от нас петимата, значи сме срещали и по-страшни врагове. Във всеки случай, докато сме тук, няма да ви безпокоят нощем.

- Да, но за колко време?- рече Мажирепей. - Не отричам, би трябвало да се радваме, че ще поостанете. Нали разбирате, не сме свикнали с такива размирици, а пък хората разправят, че всички Скиталци изчезнали нанякъде. Мисля, че досега не сме съзнавали какво правят те за нас. Не е само до разбойниците. Тая зима покрай оградата виеха вълци. А из гората бродят черни сенки, страховити твари, от които кръвта ти замръзва в жилите. Много обезпокоително, ако разбирате какво искам да кажа.

- Струва ми се, че разбирам - каза Гандалф. - Напоследък почти всички земи бяха обезпокоени, много обезпокоени. Но горе главата, Пиволей! Били сте на ръба на велики беди и много се радвам да чуя, че не ви е сполетяло нещо по-сериозно. Ала вече идват по-добри времена. Може би незапомнено добри. Скиталците се завърнаха. Ние дойдохме с тях. И отново има крал, Пиволее.

Скоро той ще се погрижи и за вашия край. Пак ще се отвори Зеленият път и вестоносците му ще дойдат на север, ще има безброй пътници и злите твари ще бъдат прогонени от пущинаците. Всъщност след време вече няма да има пущинаци, ще ги заменят ниви и чифлици.

Господин Мажирепей поклати глава.

- Не е зле по пътищата да се пораздвижи почтен и приличен народ. Но вече не я щем тая обесническа паплач. И никакви чужденци в Брее и околностите. Искаме да ни оставят на мира. Не желая насам да нахлуят тълпи от чужденци, да се заселят по нашия край и да изпосекат горите.

- Ще ви оставят на мира, Пиволее - отвърна Гандалф. - Има колкото щеш място за нови кралства между Исен и Сивталаз или по бреговете южно от Брендивин, та едва ли жива душа ще се засели на един ден път от Брее. Много народ е живял някога и на север, на стотина мили оттук, в края на Зеления път - по Северните ридове край езерото Бледоздрач.

- Край Мъртвешките валове? - още по-недоверчиво възкликна Мажирепей. - Разправят, че там бродели призраци. Само разбойник би тръгнал нататък.

- Скиталците ходят нататък - каза Гандалф. - Мъртвешките валове, казваш. Тъй ги наричаха дълги години, но истинското им име, Пиволее, е Форност Ераин, Северно усое на кралете. И някой ден кралят ще се завърне там, ще видиш тогава какви пътници ще минават оттук.

- Е, признавам, че това ми вдъхва надежда - каза Мажирепей. - И за търговията ще е добре, не ще и дума. Стига само да остави Брее на мира.

- Бъди сигурен - увери го Гандалф. - Той познава и обича селото.

- Тъй ли? - озадачи се Мажирепей. - Чудя се откъде ще ни знае, както е седнал на високия трон в големия си замък на стотици мили от нас. И няма да се чудя, ако чуя, че пие вино от златна чаша. Какво го вълнува „Понито" с нашите халби бира? Не че ми е лоша бирата, Гандалф. Невероятно хубава е станала, откакто дойде миналата есен да я благословиш. И ще призная, че това ми е утеха в бедите.

- А! - обади се Сам. - Но той казва, че бирата ти винаги е добра.

- Той ли казва?

- Разбира се. Той е Бързоход. Водачът на Скиталците. Още ли не ти е влязло в главата?

Най-сетне бе влязло и лицето на Мажирепей беше същински образец на изумление. Очите му станаха кръгли, устата му се отвори широко и той ахна.

- Бързоход! - възкликна кръчмарят, когато успя да си поеме дъх. - Той с корона и прочие, че и със златна чаша! Е, какво ли ни чака още?

- По-добри времена за Брее във всеки случай - каза Гандалф.

- Надявам се - викна Мажирепей. - Е, хубавичко си побъбрихме, вече бях забравил какво се казва сладка приказка. И няма да отричам, че тая нощ ще спя спокойно, с олекнало сърце. Натъпкахте ми главата с новини, но ще ги обмислям утре. Леглото ме чака, а не се съмнявам, че и вие с радост ще си легнете. Хей, Ноб! - подвикна той през вратата.- Ноб, тежка гемийо!

Изведнъж Мажирепей се плесна по челото и промърмори:

- Ха сега де! Какво трябваше да се сетя?

- Надявам се, че не сте забравили пак някое писмо, господин Мажирепей? - обади се Мери.

- Хайде, хайде, господин Брендифук, не ми напомняйте за това! Видяхте ли

сега, секнахте ми мисълта. Докъде бях стигнал? Ноб, конюшните... А! Ето какво беше. Пазя ви нещо. Спомняте ли си Бил Папратак и понито, дето го купихте от него след кражбата на конете? Е, то е тук. Самичко се върна, представете си. Но къде е било, сигурно знаете по-добре от мен. Беше дръгливо като старо псе и мършаво като закачалка, но живо. Ноб се погрижи за него.

- Какво? Моят Бил? - викна Сам. - Е, с късмет съм се родил, каквото и да разправя моят Старик. Още едно желание ми се сбъдва! Къде е?

И той не си легна, докато не посети Бил в конюшните.

Пътниците престояха в Брее още един ден и поне следващата вечер господин Мажирепей не можеше да се оплаче от търговията. Любопитството надделя над страховете и странноприемницата се препълни. От учтивост привечер хобитите минаха за малко в Общата зала и отговориха на безброй въпроси. В Брее нищо не се забравяше и гостите неведнъж питаха Фродо дали е написал книгата.

- Още не - отговаряше той. - Отивам си у дома да подредя записките.

Той обеща да засегне изумителните събития в Брее и по този начин да вмъкне нещичко интересно в книгата, която очевидно щеше да описва далечни и не чак толкова важни събития, станали „някъде на юг".

После някакъв хлапак подвикна да изпеят нещо. Но при тия думи всички затихнаха, изгледаха го начумерено и той вече не посмя да се обади. Явно никой не желаеше отново да присъствува на загадъчни събития в Общата зала.

Докато пътниците стояха в Брее, нищо не смути покоя им, но на следващото утро те станаха рано - времето още беше дъждовно и искаха до мръкнало да стигнат в Графството, а пътят бе дълъг. Цяло Брее бе наизлязло да ги види как ще отпътуват и народът бе по-весел, отколкото през цялата изминала година, а ония, които не бяха виждали странниците в пълно бойно снаряжение, сега ги зяпаха слисани: изумителен беше Гандалф с бялата си брада и искрящата наоколо светлина, сякаш синият му плащ беше облак, закрил слънцето, невероятни бяха четиримата хобити - същински рицари от полузабравените приказки, поели на дълъг път. Дори и ония, които се присмиваха на разказите за краля, взеха да си мислят, че може и да има нещо вярно в цялата работа.

- Е, на добър час и щастливо завръщане у дома! - каза господин Мажирепей. - Трябваше да ви предупредя, че и в Графството не всичко е наред, ако са верни слуховете, дето идват насам. Чудновати работи ставали там, тъй се говори. Но от дума на дума и взех, че забравих, пък и толкова грижи си имам. Ала ако ми простите дързостта, връщате се от пътешествието твърде изменени и ми приличате на хора, способни чевръсто да се справят с премеждията. Не се съмнявам, че завчас ще оправите всичко. На добър час! И наминавайте да се видим, много ще се радвам.

Пожелаха му всичко хубаво, препуснаха напред и като минаха през Западната порта, излязоха на пътя за Графството. Понито Бил отново беше с тях, натоварено с багаж както и преди, но изглеждаше съвсем доволно да припка до Сам.

- Чудя се за какво ли намекваше старият Пиволей - каза Фродо.

- Аз малко се досещам - мрачно каза Сам. - Онова, дето го видях в Огледалото: отсечени дървета и прочие, и бедният ми Старик прогонен от „Торбаланска". По-рано трябваше да се прибера.

- А явно нещо не е наред и с Южната околия - добави Мери. - Никъде няма

пушилист.

- Каквото и да е - обади се Пипин, - от Лото ще да е тръгнало - помнете ми думата.

- Почти позна, но не съвсем - каза Гандалф. - Забравяш Саруман. Той взе да се интересува от Графството още преди Мордор да ни открие.

- Е, нали ти си с нас - каза Мери, - тъй че бързичко ще оправим всичко.

- Засега съм с вас - отвърна Гандалф, - но скоро няма да ме има. Няма да дойда в Графството. Сами трябва да се оправяте, нали на това ви учихме. Още ли не разбирате? Моето време свърши - вече не ми е работа да поправям злините, нито дори да помагам на хората да се справят с тях. Колкото до вас, скъпи ми приятели, ще минете и без помощ. Вече сте пораснали. Да, пораснали сте наистина; сега сте сред великите и не се боя за никого от вас. А ако искате да знаете, скоро ще кривна настрани. Отивам да си поговоря надълго и широко с Том Бомбадил - да си поговоря тъй, както не ми се е случвало досега. Той е домошар, а аз съм като шило, дето в торба не стои. Но дните на скиталчество свършват и сега имаме какво да си кажем.

Скоро стигнаха до онова място на Източния път, където се бяха разделили с Бомбадил; с надежда очакваха да го видят как им маха с ръка, изправен там. Но от него нямаше и следа; на юг тежка мъгла обвиваше Могилните ридове и забулваше в далечината Старата гора.

Спряха и Фродо с копнеж се загледа на юг.

- От все сърце бих искал да видя отново стария юнак - каза той. - Питам се, как ли я кара?

- Добре както винаги, можеш да бъдеш сигурен - каза Гандалф. - Без тревога, а предполагам, и без особен интерес към всичко, което сме видели, освен може би посещението ни при ентите. Навярно по-късно ще имаш време да го видиш. Но на твое място бих побързал към дома, инак няма да се добера до Моста на Брендивин, преди да затворят портите.

- Ама там няма никакви порти - обади се Мери. - Поне на пътя няма и ти го знаеш много добре. Естествено, там е портата на Фуков край, обаче през нея ме пускат по всяко време.

- Искаш да кажеш, че по-рано не е имало - отвърна Гандалф. - Мисля, че сега ще намерите някоя и друга порта. И дори пред вратите на Фуков край може да имате повече неприятности, отколкото очаквате. Но ще се справите. Довиждане, скъпи приятели! Не се сбогувам, не още. Довиждане!

Той отклони Сенкогрив от пътя и едрият кон прескочи зеления насип; после Гандалф подвикна и жребецът полетя като северен вятър към Могилните ридове.

- Ето че останахме само четирима, както бяхме потеглили - каза Мери. - Един по един всички изостанаха от пътя. Сякаш съм сънувал и сега всичко бавно избледнява.

- А на мен ми се струва, че отново заспивам - каза Фродо.

Глава 8

ПРОЧИСТВАНЕТО НА ГРАФСТВОТО

По мръкнало, мокри и уморени, пътниците най-после стигнаха до Брендивин и откриха, че пътят е затворен. От двете страни на Моста имаше високи огради с остри шипове на върха, оттатък реката се виждаха няколко новопостроени къщи - двуетажни, с тесни правоъгълни прозорци без завески, зад които едва проблясваха мъждиви светлинки. Мрачни и крайно неподходящи за Графството постройки.

Дружно викнаха и задумкаха по външната ограда, но отначало никой не се обади, после за тяхна изненада някой засвири с рог и светлинките в прозорците изгаснаха. От мрака долетя вик:

- Кой е? Махай се! Не можеш да влезеш. Не виждаш ли надписа: *От залез до изгрев вход забранен!*

- Разбира се, че не мога да видя надписа в тъмното - провикна се в отговор Сам. - И ако това значи, че хобити от Графството трябва да стоят под дъжда в такава нощ, ще направя тоя надпис на парчета, само да го намеря.

При тия думи изтрещя прозорец и от лявата къща се изсипа цяла тълпа хобити с фенери. Те отвориха отвъдната порта и неколцина минаха по моста. Видът на пътешествениците сякаш ги изплаши.

- Я ела насам! - каза Мери, който бе познал един от хобитите. - Засрами се, Хоб Пъдарсън, не ме ли помниш? Аз съм Мери Брендифук и бих искал да знам какви са тия работи и какво търси тук фуковчанин като теб? Нали пазеше нивите?

- Божичко! Ама това бил господин Мери, и само как се е въоръжил до зъби! - възкликна старият Хоб. - Разправяха, че сте умрели! Всички казват, че сте се изгубили в Старата гора. Радвам се да ви видя жив подир толкова премеждия!

- Щом е тъй, не ме зяпай през решетките, а отваряй портата!

- Съжалявам, господин Мери, но тъй ни е наредено.

- Кой ви е наредил?

- Началника от Торбодън.

- Началник? За господин Лото ли говориш? - запита Фродо.

- Сигурно, господин Торбинс, но сега трябва да казваме само Началника.

- Ваша си работа! - рече Фродо. - Е, поне се радвам, че е престанал да се нарича Торбинс. Но явно е крайно време нашият род да се заеме с него и да го тури на място.

Хобитите зад портата притихнаха.

- Не е хубаво да говорите тъй - обади се един от тях. - Някой ще вземе да му обади. А ако вдигате такъв шум, може да събудите Големия човек на Началника.

- Ще го събудим, и то тъй, че има да се чуди - заяви Мери. - Ако искате да кажете, че любимият ви Началник наема разбойници от пущинака, значи по-рано е трябвало да се върнем.

Той скочи от понито, забеляза надписа в светлината на фенерите, смъкна го и го метна през оградата. Хобитите отстъпиха без никакво намерение да отворят.

- Хайде, Пипин! - каза Мери. - Двама ще се справим. Мери и Пипин прескочиха портата и хобитите търтиха на бяг. Отново засвири рог. Вратата на голямата къща отдясно се очерта като светъл правоъгълник и на нея изникна едра фигура.

- Какви са тия работи? - изсумтя човекът и се приближи. - Незаконно влизане, а? Изчезвайте да не ви строша гадните вратлета! После той млъкна, защото бе зърнал блясъка на мечове.

- Бил Папратак - заяви Мери, - ако до десет секунди не отвориш тая порта, ще съжаляваш. Не се ли подчиниш, ще вдигна желязото срещу теб. А като отвориш портата, ще минеш през нея и вече никога няма да се връщаш. Ти си обесник и пладнешки разбойник.

Разтрепераният Бил Папратак се довлече до портата и я отключи.

- Дай ми ключа! - каза Мери.

Но негодникът запокити ключа по главата му и хукна към мрака. Тъкмо минаваше край понитата, едно от тях метна копита и го улучи в движение. Скимтейки, той изчезна в нощта и повече не чуха за него.

- Чиста работа, Бил - обади се Сам. Имаше предвид понито.

- Дотук с вашия Голям човек - каза Мери. - За Началника ще се погрижим по-късно. Междувременно трябва някъде да пренощуваме и тъй като изглежда, че сте съборили Мостовия хан, за да построите на негово място тия невзрачни къщурки, ще трябва да ни приютите.

- Съжалявам, господин Мери - каза Хоб, - но не е разрешено.

- Кое не е разрешено?

- Да се приемат външни лица, да се разхищава храна и прочие.

- Ама какво става тука? - възкликна Мери. - Реколтата ли е била лоша или що? Мислех, че това лято сте имали добра жътва.

- Е, не, реколтата си я биваше - каза Хоб. - Добре се запасихме с храна, но не сме наясно какво става с нея. Чини ми се, че всичко идва от тия „събирачи" и „изравнители", дето обикалят, броят, мерят и прибират всичко в общите складове. Събирането комай е повече от изравняването и каквото вземат, рядко се появява пак.

- О, зарежи ги тия! - рече Пипин и се прозина. - Тая вечер съм уморен и не ми се слушат глупости. Имаме запаси в раниците. Само ни дайте стая да си легнем. И на по-лоши места съм бил.

Хобитите край портата все още изглеждаха смутени - явно бяха нарушени някакви правила, но не смееха да възразяват на четирима опитни пътешественици, въоръжени до зъби, при това двама от тях изглеждаха необичайно едри и силни. Фродо нареди отново да заключат портата. Имаше известен смисъл да пазят моста, щом наоколо още се навъртаха злосторници. После четиримата другари влязоха в хобитовата караулка и се настаниха както можеха. Къщата беше гола и грозна, с мизерна каминка, в която не можеше да се разпали хубав огън. В горните стаи имаше корави нарове, а по стените висяха заповеди и списъци на Правилата. Пипин ги накъса на парчета. Нямаше бира и храната беше съвсем недостатъчна, но щедро разделените запаси на пътешествениците осигуриха хубава вечеря за всички, а Пипин наруши и Правило 4, като хвърли в камината почти цялата дневна норма от дърва.

- Е, сега какво ще речете: да запалим по една лула, докато ни разказвате какво се е случило в Графството? - рече той.

- Вече няма пушилист - каза Хоб. - Само хората на Началника си намират отнякъде. Изглежда, всички запаси са изчезнали. Разправят, че цели каруци заминавали по стария път от Южната околия през Сарнов брод. Това беше в края на миналата година, след като ни напуснахте. Но и преди това са измъквали билката тихомълком, по мъничко. Тоя Лото...

- Я си затваряй устата, Хоб Пъдарсън! - викнаха неколцина присъствуващи. -

Знаеш, че такива приказки са забранени. Началника ще чуе и всички ще си изпатим.

- Нищо няма да чуе, ако сред вас нямаше доносници - ядосано отвърна Хоб.

- Добре де, добре! - прекъсна го Сам. - Стига ми толкоз. Повече не искам да чуя. Няма „добре дошли", няма бира, няма пушене, а в замяна - куп правила и оркски приказки. Хайде да спим и да забравим до утре тия глупости!

Новият Началник очевидно си имаше осведомители. От Моста до Торбодън бяха цели четиридесет мили, но някой бе побързал да ги мине. Фродо и приятелите му скоро разбраха това.

Още нямаха окончателни планове, но смътно си мислеха първо да идат заедно в Щурчов дол и да си отпочинат. Ала след като видяха как стоят нещата, решиха да се запътят право към Хобитово. И тъй, на следващия ден, без да се бавят, поеха по пътя напред. Вятърът беше постихнал, но небето си оставаше навъсено. Земите наоколо изглеждаха печални и запустели, ала в края на краищата вече бе първи ноември, краят на есента. И все пак им се стори, че тоя ден народът е наклал сума огньове - на много места из околностите се вдигаше дим. В далечината, някъде към Горски край, се чернееше огромен облак пушек.

Привечер наближиха Жабомор, едно селце вдясно от пътя, на около двадесет и две мили от Моста. Тук възнамеряваха да пренощуват.

„Плаващият дънер" в Жабомор беше добър хан. Но в източния край на селото завариха бариера с голяма табела ВХОД ЗАБРАНЕН, а зад нея стоеше тълпа ширифи със сопи в ръце и пера на шапките; изглеждаха едновременно самодоволни и уплашени.

- Какви са тия работи? - рече Фродо, едва удържайки смеха си.

- Такива, каквито ги виждате, господин Торбинс - заяви предводителят на ширифите, един хобит с две пера. - Арестуван сте за Незаконно влизане, Разкъсване на Правилата, Нападение на стражата, Преспиване в служебна сграда без разрешение и Подкуп на стражата с храна.

- Нещо друго? - запита Фродо.

- За начало и това стига - каза водачът на ширифите.

- Ако искате, мога да прибавя туй-онуй - обади се Сам. - Неприлични приказки за Началника, Желание да го напердаша по пъпчивата мутра и Убеждение, че вие, ширифите, сте същински тиквеници.

- Стига, господине, достатъчно. Началника нареди да ни последвате без съпротива. Ще ви отведем в Крайречкино и ще ви предадем на неговите хора; по време на съдебния процес може и да ви дадат думата. Но на ваше място бих си затварял устата. Освен ако искате да останете в Тъмните дупки повече, отколкото ви се полага.

За смут на ширифите Фродо и спътниците му се закискаха.

- Не ставайте глупави! - каза Фродо. - Ще ходя където си искам и когато си искам. По една случайност имам работа в Торбодън, но ако настоявате и вие да дойдете, това си е ваша работа.

- Много добре, господин Торбинс - рече предводителят и избута бариерата настрани. - Само не забравяйте, че съм ви арестувал.

- Няма да забравя - съгласи се Фродо. - Но може и да ти простя. Днес обаче нямам намерение да продължавам, тъй че ще ви бъда задължен, ако любезно ме изпроводите до „Плаващият дънер".

- Невъзможно, господин Торбинс. Ханът е затворен. В другия край на селото

има ширифски дом. Там ще ви настаня.

- Добре де - каза Фродо. - Води, ние сме след теб.

Оглеждайки ширифите, Сам бе забелязал един познат.

- Хей, Робин Малокоп, я ела насам! - подвикна той. - Искам да си поприказвам с теб.

Хвърляйки овчедушен поглед към началника си, който изглеждаше ядосан, но не посмя да се намеси, ширифът Малокоп поизостана и закрачи край Сам, който бе слязъл от понито.

- Виж какво, мой човек! - рече Сам. - Ти поне си от Хобитово и трябва да имаш малко здрав разум, а не да причакваш господин Фродо и прочие. И откъде-накъде са затворили хана?

- Всички са затворени - каза Робин. - Началника не си пада по бирата. Поне така се започна. Но сега си мисля, че просто неговите хора я изпиха до капка. А не си пада и по пътешествениците, тъй че сега на когото му се наложи да пътува, трябва да иде в ширифския дом и да обясни по каква работа е тръгнал.

- Не те ли е срам да се бъркаш в такива глупости? - запита Сам. - Навремето и ти предпочиташе да гледаш хановете отвътре, а не отвън. Служба или не, все там киснеше.

- И щях да продължавам, Сам, ако можех. Ама не си изкарвай яда върху мен. Какво мога да сторя? Знаеш как станах шириф преди седем години, още преди всички тия истории. Така можех да обикалям цялата околия, да се виждам с хората, да слушам новини и да знам къде е най-добрата бира. Но сега не е тъй.

- Щом ширифството вече не е почтена професия, можеш да се откажеш от него - каза Сам.

- Не е разрешено - въздъхна Робин.

- Ако чуя още няколко пъти „не е разрешено" - рече Сам, - ще взема да се ядосам.

- Не вярвам това да ме огорчи - прошепна Робин. - Ако се ядосаме всички заедно, може и да направим нещо. Но цялата работа е в човеците, Сам, в хората на Началника. Той ги праща навсякъде да обикалят и ако някой от нас, дребните, си отстоява правата, отмъкват го в Тъмните дупки. Най-напред прибраха Поничката, искам да кажа стария Уил Белоног, кмета, а после и мнозина други. Напоследък стана съвсем зле. Сега често ги бият.

- Тогава защо работите за тях? - гневно запита Сам. - Кой ви прати в Жабомор?

- Никой. Настанени сме тук, в големия ширифски дом. Сега сме първа рота на Източната околия. Има стотици ширифи, а ония искат още и още с всички тия правила. Повечето участвуват против волята си, но не всички. Даже и в Графството има такива, дето се бъркат в чуждите работи и си вирят носа. Че и по-лошо - някои доносничат на Началника и неговите хора.

- А! Значи тъй сте узнали за нас?

- Именно. Сега не е разрешено да пращаме писма, но те използват старата пощенска служба и имат специални бързоходци на разни места. Снощи един пристигна от Бели угари с „тайно известие", а друг го пое и продължи. Днес следобед получихме нареждане да бъдете арестувани и доставени не в Тъмните дупки, а в Крайречкино. Явно Началника иска да ви види незабавно.

- Като го поотупа господин Фродо, няма да бърза - каза Сам.

Ширифският дом в Жабомор не беше по-добър от онзи при Моста. Нямаше втори

етаж, но прозорците бяха все тъй тесни, а стените бяха изградени от зле наместени грозни сивкави тухли. Вътре беше влажно и унило, а вечерята се поднесе на дълга гола маса, немита от седмици. Пък и храната не заслужаваше по-добро сервиране. Пътниците с радост напуснаха това неуютно място. До Крайречкино оставаха около осемнадесет мили. Потеглиха в десет часа сутринта, Биха тръгнали и по-рано, ако не им доставяше удоволствие очевидната тревога на ширифския водач от забавянето. Северният вятър бе изместил западния и ставаше все по-студено, но вече не валеше.

Твърде комично бе шествието, което напусна селото, макар че малцината любопитни, излезли да видят „арестуването" на пътниците, не бяха съвсем сигурни дали смехът е разрешен. Дузина ширифи бяха пратени да охраняват „пленниците", но Мери ги накара да вървят отпред, а Фродо и другарите му яздеха след тях. Настанени удобно в седлата, Мери, Пипин и Сам се смееха, бъбреха и пееха, докато ширифите се тътреха по пътя и се мъчеха да изглеждат строги и важни. Фродо обаче мълчеше и лицето му беше печално и замислено.

Последният, когото срещнаха, беше побелял старик, подпрян на една ограда.

- Здрасти, здрасти! - подсмихна се той. - Я кажете кой кого е арестувал?

Двама ширифи незабавно напуснаха колоната и се запътиха към него.

- Хей, предводител! - подвикна Мери. - Заповядай на момчетата си веднага да се връщат на място, ако не искаш да си имат работа с мен!

Предводителят кресна на двамата хобити и те се върнаха на пътя.

- Сега да вървим! - каза Мери.

След този случай пътешествениците пришпориха понитата и подкараха ширифите тичешком. Слънцето изгря и въпреки ледения ветрец охраната пухтеше и се обливаше в пот.

Край Камъка на трите околии ширифите се предадоха. Бяха минали почти четиринадесет мили само с една почивка по пладне. Сега беше три часът следобед. Бяха гладни, с подбити крака и не можеха да издържат на темпото.

- Е, продължавайте, без да бързате! - каза Мери. - Ние ще си вървим.

- Довиждане, Робинчо! - подхвърли Сам. - Ще те чакам пред „Зеленият дракон", ако не си забравил къде е. Не се туткай по пътя!

- Това, дето го вършите, се казва бягство изпод стража - печално заяви водачът - и не отговарям за последствията.

- Още много работи ще извършим, но няма да ти търсим отговорност - рече Пипин. - Много ти здраве!

Пътниците продължиха в тръс и когато на западния хоризонт Слънцето взе да се спуска към Белите ридове, те стигнаха до широкото езеро, край което се разполагаше Крайречкино; тук ги чакаше първата наистина болезнена изненада. Това беше родният край на Фродо и Сам и сега те откриваха, че го обичат повече от което и да било кътче на света. Много от познатите им къщи бяха изчезнали. Запустяла бе приятната редица хобитови дупки по склона северно от Езерото, а градинките им, които някога разстилаха цвят до цвят чак до брега, сега бяха обрасли с избуяли плевели. И дори по-зле: там, където хобитовският път минаваше край, брега, бяха се подредили множество грозни нови къщи. Някога там имаше алея с високи дървета. Сега всички бяха изчезнали. А като вдигнаха отчаяни погледи нагоре по пътя към Торбодън, хобитите съзряха в далечината висок тухлен комин. Върхът му бълваше черен дим в чистия вечерен въздух. Сам не се

побираше в кожата си.

- Отивам право там, господин Фродо! - викна той. - Отивам да видя какво са намислили. Искам да си намеря старика.

- Първо трябва да разберем какво ни чака, Сам - каза Мери. - Предполагам, че Началника разполага с банда главорези. Най-добре да потърсим някой да ни разкаже как стоят нещата тъдява.

Но в Крайречкино всички къщи и дупки бяха залостени и никой не ги посрещна. Това ги учуди, но скоро откриха причината. Когато стигнаха до „Зеленият дракон", последния дом по посока на Хобитово - сега безжизнен и с изпочупени прозорци, - видяха пет-шест грозновати човеци, облегнати на стената на хана; всички бяха кривогледи и пожълтели.

- Досущ като приятеля на Бил Папратак в Брее - каза Сам.

- Досущ като повечето, които видях в Исенгард - рече Мери.

Всеки негодник имаше сопа в ръка и рог на пояса, но други оръжия не се забелязваха. Когато пътниците наближиха, те се отделиха от стената и застанаха на шосето, преграждайки пътя им.

- Накъде си мислите, че отивате? - запита най-едрият и най-грозен от всички. - За вас път насам няма. И къде са прехвалените ширифи?

- Задават се кротичко - отвърна Мери. - Изглежда, че ги понаболяват петите. Обещахме да ги чакаме тук.

- Какво ви казвах? - рече обесникът на приятелите си. - И на Шарки му рекох, че не бива да вярва на тия ситни глупаци. Трябваше да пратим неколцина от нашите момци.

- И каква щеше да е разликата, моля? - запита Мери. - По тия места не сме свикнали с разбойници, но можем да се справяме с тях.

- Разбойници, а? - рече човекът. - Значи с такъв тон ще ни говориш? Я го сменяй, да не ти го сменим ние. Много нахални взехте да ставате, дребосъци такива. Не се надявайте на мекосърдечието на Шефа. Сега Шарки е тук и неговата воля ще се слуша.

- Този пък кой е? - спокойно запита Фродо.

- Тая страна трябва да се поразтърси и да се вкара в правия път - заяви негодникът, - и Шарки се кани да го направи; тежко ви, ако му пречите. Трябва ви по-голям Шеф. И ще си го получите до края на годината, ако продължавате да ни създавате главоболия. Тогава ще видите къде зимуват раците, мишоци жалки.

- Така значи. Приятно ми беше да чуя плановете ви - каза Фродо. - Отивам да се обадя на господин Лото и той навярно също ще ги изслуша с интерес.

Разбойникът се разсмя.

- Лото! Той знае всичко. Не се тревожи. Той прави каквото му каже Шарки. Защото ако Шефът ни пречи, можем да го сменим. Разбра ли? А ако нежелани дребосъци опитат да си пъхат носа където не трябва, можем да ги приберем на топло. Разбра ли?

- Да, разбрах - каза Фродо. - И най-вече разбрах, че тук сте изостанали от епохата и новините. Откакто сте напуснали Юга, станаха много неща. Времето ви свърши, както и времето на всички други главорези. Черната кула рухна и в Гондор отново има крал. Исенгард бе унищожен и безценният ви господар броди като просяк из пущинака. Задминах го по пътя. По Зеления път вече ще препускат кралски вестоносци, а не наемници на Исенгард.

Човекът го огледа и се ухили.

- Просяк из пущинака! - подигравателно повтори той. - О, ама наистина ли? Надувай се, надувай се, фукльо дребен. Само че това не ще ни попречи да живеем в тази тлъстичка страна, дето се излежавате от векове. А пък кралските вестоносци! - Той щракна с пръсти пред лицето на Фродо. - Ей толкова ме интересуват! Като видя някой, може и да му обърна внимание.

Тук вече Пипин не издържа. Беше се замислил за полето на Кормален, а тук някакъв кривоглед мошеник наричаше Носителя на Пръстена „фукльо". Отметна плаща си, мълниеносно изтегли меча и препусна напред, заблестял в сребристо-черните одежди на Гондор.

- Аз съм вестоносец на краля - викна той. - Говориш с кралски приятел, един от най-славните герои на всички западни земи. Ти си обесник и глупец. На колене, инак ще те посека с моя тролоубиец!

Мечът засия в лъчите на залязващото слънце. Мери и Сам също изтеглиха мечовете и препуснаха да подкрепят Пипин, но Фродо не помръдна. Разбойниците отстъпиха. Досега работата им беше да плашат селяните около Брее и да тормозят слисани хобити. Твърде голяма изненада се оказваха безстрашните хобити с лъскави мечове и свирепи лица. А и в гласовете на тия пришълци звучеше нотка, каквато не бяха чували преди. Негодниците замръзнаха от страх.

- Махайте се! - каза Мери. - Продължите ли да тревожите това село, ще съжалявате.

Разбойниците обърнаха гръб на идващите хобити и тръгнаха на бяг по пътя за Хобитово, но в движение успяха да надуят роговете.

- Е, крайно време е било да си дойдем - каза Мери.

- Повече от крайно. Може и да е много късно, поне за да спасим Лото - отвърна Фродо. - Окаян глупец беше, но ми е жал за него.

- Да спасим Лото ли? Какво искаш да кажеш? - обади се Пипин. - Аз бих рекъл да го пребием.

- Мисля, че не разбираш съвсем, Пипин - каза Фродо. - Лото не е възнамерявал да навлече такава съсипия. Той беше жалък глупак, но сега е в клопка. Разбойниците са поели властта, обират, грабят, тормозят и управляват от негово име както си искат. А скоро ще захвърлят и името му. Подозирам, че е затворен в Торбодън и умира от страх. Би трябвало да се помъчим да го спасим.

- Е, ти ме шашардиса! - рече Пипин. - Всякакъв край можех да си представя за това пътешествие, само не и тоя: да се бием с полуорки и главорези... за да спасим Лото Пъпчивия!

- Да се бием ли? - повтори Фродо. - Е, може и дотам да стигнем. Но помни: не бива да загиват хобити, дори да са минали на страната на врага. Да не говорим пък за ония, дето само от страх изпълняват заповедите на шайката. Не се е случвало в Графството хобит умишлено да убие ближния си и не му е времето сега да започваме. И изобщо да се убива само в краен случай. Удържайте гнева и ръцете си до последно!

- Но ако тия главорези са повече, непременно ще се стигне до битка - каза Мери. - С тая печално изненадана физиономия няма да спасиш нито Лото, нито Графството, скъпи Фродо.

- Не - рече Пипин. - Втори път няма да ги сплашим тъй лесно. Сега ги изненадахме. Чухте ли роговете? Явно наблизо има още разбойници. Като се

съберат повечко, ще им дойде куражът. Трябва да помислим къде ще се приютим през нощта. В края на краищата ние сме само четирима, макар и въоръжени.

- Имам идея - каза Сам. - Да идем на Южния път при стария Том Памуксън! Той винаги е бил юначага. Навремето бях приятел с мнозина от синовете му.

- Не! - възрази Мери. - Никакво „приютяване". Досега народът само това е правил, а пък на разбойниците така им е най-удобно. Просто ще ни нападнат с обединени сили, ще ни заклещят и ще ни изкарат навън или ще ни подпалят. Не, трябва да сторим нещо друго.

- Какво? - запита Пипин.

- Да вдигнем Графството на бунт! - каза Мери. - Сега! Да събудим всички! Нали виждате, че те ненавиждат тоя ред - ненавиждат го всички освен един-двама негодници и неколцина глупаци, които искат да се правят на важни, но изобщо не разбират какво става всъщност. Ала народът на Графството тъй дълго е живял на спокойствие, че не знае какво да прави. Нужна им е само искра и всички ще пламнат. Хората на Началника трябва да знаят това. Ще се опитат да ни стъпчат, незабавно да ни изгасят. Останало ни е съвсем малко време. Сам, ти бягай до чифлика на Памуксън, ако искаш. По тия места той е най-известен и най-храбър. Аз ще надуя Роханския рог и ще им посвиря малко музика, каквато не са чували до днес.

Върнаха се към селския площад. Тук Сам свърна настрани и препусна надолу по южния път към чифлика на Памуксън. Преди да се отдалечи много, към небето изведнъж се надигна звънлив и ясен зов на рог. Той отекна надалеч из хълмове и поля, тъй властен бе този зов, че Сам едва не полетя обратно. Понито му се изправи на задни крака и изцвили.

- Напред, моето момче! Напред! - викна Сам. - Скоро ще се върнем.

После чу как Мери промени мелодията и бойният сигнал на Фуков край разтресе въздуха:

На крак! На крак! Страх, огън, враг! На крак!

Огън, враг! На крак!

Сам дочу как нейде назад се надигна гълчава и затрещяха разтворени врати. Отпред из мрака лумнаха светлинки, кучета залаяха, затрополиха нозе. Не след дълго той стигна до края на пътя и там вече беше Памуксън, а трима от синовете му, Том младши, Веселан и Ник, бързаха да го догонят. С брадви в ръцете те преградиха пътя.

- Не! Не е от ония нехранимайковци - чу Сам гласа на чифликчията. - По ръст изглежда хобит, но е облечен някак чудновато. Хей! - подвикна той. - Кой си и каква е тая врява?

- Сам се казвам, Сам Майтапер. Върнах се.

Чифликчията Памуксън се приближи и го огледа в здрача.

- Добре! - възкликна той. - Гласът е същият и лицето ти не се е променило. Сам. Но с тия дрехи не бих те познал на улицата. Явно си бил по чужди земи. Страхувахме се, че си умрял.

- Не съм! - отвърна Сам. - Нито пък господин Фродо. Той е тук с приятелите си. Оттам и врявата. Вдигат Графството на бунт. Смятаме да пропъдим тия разбойници и Началника им. Започваме веднага.

- Добре, добре! - провикна се Памуксън. - Значи захвана се най-сетне! Цяла година чакам да почнат размириците, но народът си трае. А пък аз трябва да мисля

за жената и за Рози. Тия обесници са способни на всичко. Е, да вървим, момчета! Крайречкино е на крак! Трябва да се включим!

- Ами госпожа Памуксън и Рози? - запита Сам. - Все още е опасно да ги оставяте сами.

- Гиздан е при тях. Но ако имаш желание, можеш да идеш да му помагаш - ухили се Памуксън. После той и синовете му хукнаха към селото.

Сам побърза към къщата. Край голямата кръгла врата стояха госпожа Памуксън и Рози, а пред тях Гиздан заплашително стискаше дълга вила.

- Аз съм! - викна Сам, препускайки напред. - Сам Майтапер! Тъй че не се мъчи да ме намушкаш, Гиздане. Пък и няма да успееш, с ризница съм.

Той скочи от понито и се изкатери по стъпалата, водещи от двора към вратата. Тримата го гледаха мълчаливо.

- Добър вечер, госпожо Памуксън! - каза той. - Здрасти, Рози!

- Здрасти, Сам! - отвърна Рози. - Къде беше? Разправяха, че си умрял, но аз те чакам от пролетта. Не си бързал да се върнеш, нали?

- Може би - сконфузи се Сам. - Но сега бързам. Тръгваме на бой с потисниците и трябва да се връщам при господин Фродо. Ама си помислих, че ще е добре да видя как е госпожа Памуксън, пък и теб да видя, Рози.

- Добре сме, благодаря - каза госпожа Памуксън. - Или щяхме да сме добре, ако не бяха тия крадливи разбойници.

- Добре де, хайде изчезвай! - рече Рози. - Щом през цялото време си се грижил за господин Фродо, как тъй ти хрумна да го изоставиш в най-опасния момент?

Това бе прекалено за Сам. Трябваше или да отговаря цяла седмица, или да си премълчи. Той се обърна и яхна понито. Но докато потегляше, Рози изтича по стъпалата.

- Мисля, че изглеждаш чудесно, Сам - каза тя. - Бягай сега! Но се пази и щом прогоните разбойниците, идвай право тук!

Когато се върна, Сам завари цялото село на крак. Без да се броят развълнуваните хлапаци, на площада вече се бяха събрали стотина яки хобити с брадви, тежки чукове, дълги ножове и дебели сопи, неколцина носеха ловджийски лъкове. От по-далечните ферми продължаваше да се стича народ!

Някой от селяните беше наклал буен огън - за да оживи сцената и за да наруши една от забраните на Началника. Пламъкът грееше ярко в приждащата нощ. Под ръководството на Мери няколко хобити преграждаха пътя в двата края на селото. Когато ширифите стигнаха до долната бариера, изгубиха и ума, и дума, но щом разбраха как стоят нещата, повечето смъкнаха перата от шапките си и се включиха в бунта. Останалите се изнизаха в тъмнината.

Край огъня Сам завари Фродо и приятелите му да разговарят със стария Том Памуксън, обкръжени от възхитената тълпа.

- Е, какъв е следващият ход? - запита чифликчията.

- Не мога да кажа, преди да узная нещо повече - отговори Фродо. - Колко са тия негодници?

- Трудно е да се каже - рече Памуксън. - Непрекъснато се движат, щъкат насам-натам. Горе, в казармите край пътя за Хобитово, понякога се събират към петдесет, но те рядко стоят на едно място, все обикалят и грабят - наричат го „събиране". Във всеки случай, никога не са по-малко от двадесет около своя Началник. Той е в Торбодън, или поне навремето беше там, обаче напоследък не

се показва навън. Всъщност никой не го е виждал от една-две седмици, пък и човеците не пускат да припарим нататък.

- Те не са само в Хобитово, нали? - обади се Пипин.

- Не, за съжаление - каза Памуксън. - Чувал съм, че имало доста от тях в Дългодол и край Сарнов брод, други вървлували из Горски край имало казарми и в Сберипът. Да не забравя и Тъмните дупки, както ги наричат - старите подземни складове в Голям Дълбалник. Сега са ги превърнали в затвори за ония, които се възпротивят. Всичко на всичко мисля, че не са повече от триста в цялото Графство, а може и да са по-малко. Ще се справим, ако сме единни.

- Имат ли оръжие? - запита Мери.

- Камшици, ножове и тояги, колкото е нужно за черните им дела - друго засега не са показвали. Но предполагам, че ако се стигне до сражение, могат да измъкнат и оръжие. Някои имат лъкове. Вече застреляха един-двама от нашите.

- Това е то, Фродо! - каза Мери. - Знаех, че ще трябва да се бием. Е, те първи са почнали убийствата.

- Не е съвсем така - обади се Памуксън. - Поне що се отнася до стрелбата. Туковци започнаха първи. Нали разбирате, господин Перегрин, татко ви още от самото начало не се спогаждаше с Лото. Казваше, че ако някой трябва да се прави на началник в тия времена, това е законният Тан на Графството, а не някакъв си келеш. Лото прати хората си, но и те не можаха да го усмирят. Туковци са съсметлии, нали имат ония дълбоки дупки, Големите смялове горе в Зелените хълмове и прочие, та разбойниците не успяха да ги докопат. А и те не дават на бандата да припари на тяхна земя. Само да се мерне някой, Туковци го подгонват. Вече трима са застреляли за грабежи и нападения. Оттогава тия главорези станаха още по-гадни. И държат под око Туков край. Вече никой не може да иде нататък, нито да излезе оттам.

- Браво на Туковци! - викна Пипин. - Но сега някой ще иде нататък. Заминавам за Смяловете. Идва ли някой до Скътана паланка? След малко Пипин потегли с петима младежи, яхнали понита.

- Скоро ще се видим! - извика той. - През полето дотам са само четиринадесет мили. Призори ще ви доведа цяла армия Туковци.

Докато препускаха в притъмняващата вечер, Мери ги изпроводи с песните на рога си. Наоколо се раздадоха радостни възгласи.

- Каквото и да става - рече Фродо на застаналите наблизо хобити, - не искам убийства; дори и разбойници не бива да загиват, освен ако се налага, за да спасим от тях живота на хобити.

- Добре! - отвърна Мери. - Но мисля, че вече всеки момент можем да очакваме посещение на бандата от Хобитово. Едва ли ще дойдат само за да пообсъдим нещата. Ще се помъчим да постъпим почтено, ала трябва да сме готови за най-лошото. Имам един план.

- Много добре - съгласи се Фродо. - Подготви каквото трябва. Точно тогава дотърчаха неколцина хобити, които бяха пратени да видят какво става около Хобитово.

- Идат! - известиха те. - Двадесетина са, а може би и повече. Но двамина поеха на запад през полето.

- Към Сберипът ще да са тръгнали - каза Памуксън, - да доведат още бандити. Е, дотам са петнадесет мили и още толкова на връщане. Засега можем да не се

тревожим.

Мери хукна да разпредели задачите. Чифликчията Памуксън разчисти улицата и накара всички да се приберат, освен неколцина по-стари хобити, въоръжени кой с каквото бе намерил. Не се наложи да чакат дълго. Скоро дочуха гръмки гласове и тропот на тежки нозе. По пътя се зададе цял отряд разбойници. Те видяха преградата и се разсмяха. Не можеха да си представят, че в тая малка страна нещо може да устои пред обединената им сила.

Хобитите вдигнаха бариерата и застанаха отстрани.

- Благодарим! - надсмяха им се човеците. - Бягайте сега да спите, преди да сте опитали камшика. Сетне закрачиха по улицата с крясъци:

- Изгасете светлините! Прибирайте се и не се показвайте навън! Инак ще приберем в Тъмните дупки петдесетина от вас за цяла година. Прибирайте се! Шефът почва да се ядосва.

Никой не обръщаше внимание на заповедите им, но след като разбойниците отминеха, народът тихичко се събираше отзад и тръгваше подир тях. Когато хората стигнаха до огъня, завариха там само чифликчията Памуксън, протегнал ръце да се постопли.

- Кой си и какво мислиш, че правиш? - запита водачът на негодниците.

Памуксън бавно вдигна очи към него.

- Тъкмо се канех да ви задам същия въпрос. Това не е ваша страна и никой не ви е канил.

- Е, ние пък те каним - рече водачът. - Трябваш ни. Дръжте го, момчета! Откарайте го в Тъмните дупки и го поукротете малко!

Хората направиха крачка напред и изведнъж спряха. Отвсякъде се надигна гневен ропот и те внезапно разбраха, че чифликчията Памуксън съвсем не е сам. Бяха обкръжени. В мрака покрай огъня едва се различаваше пръстен от хобити, които се бяха промъкнали из сенките. Бяха почти двеста на брой и всеки стискаше някакво оръжие.

Мери пристъпи напред.

- Вече се срещнахме веднъж - каза той на водача, - и те предупредих да не се връщаш насам. Пак те предупреждавам: всички стоите на светло и сте под прицела на нашите стрелци. Ако пипнете с пръст този чифликчия или който и да било друг, ще бъдете застреляни незабавно. Предайте оръжията си!

Водачът се огледа. Беше в капан. Но не се боеше, щом имаше подкрепата на своите двадесет юначаги. Прекалено зле познаваше хобитите, за да осъзнае каква опасност го дебне. Безразсъдно реши да се бие. Струваше му се лесно да се измъкне от обръча.

- Дръжте ги, момчета! - викна той. - Дайте им да се разберат! С дълъг нож в лявата ръка и сопа в дясната, той се хвърли към обръча в отчаян опит да се изтръгне към Хобитово. Бясно замахна към Мери, който преграждаше пътя му. И падна мъртъв, пронизан от четири стрели.

Това бе достатъчно за другите. Те се предадоха. Хобитите взеха оръжията им, вързаха ги един за друг и ги отведоха до една празна барака. Там ги оставиха под стража с вързани ръце и крака. Тялото на мъртвия главатар бе отмъкнато настрани и погребано.

- Накрая комай се оказа прекалено лесно, нали?- обади се Памуксън. - Казвах, че можем да ги надвием. Но трябваше някой да ни поведе. Тъкмо навреме

се прибрахте, господин Мери.

- Още работа ни чака - каза Мери. - Ако сметките ти са верни, не сме се справили и с една десета от тях. Но вече е тъмно. Мисля, че следващият удар трябва да почака до сутринта. Тогава ще се заемем с Началника.

- Защо не сега? - запита Сам. - Трябва да е към шест вечерта. И освен това искам да видя старика. Знаете ли нещо за него?

- Преживява криво-ляво, Сам - отвърна чифликчията. - Ония разкопаха улица „Торбаланска" и това бе тежък удар за него. Сега живее в една от новите къщи, дето хората на Началника ги построиха, докато все още вършеха някаква работа освен палежите и кражбите. Това е на около миля след Крайречкино. Но когато му се удаде случай, идва да ме види и гледам да го понахраня, та да не западне като другите сиромаси. Нарушавам *Правилата,* естествено. Бих го взел при мен, но не ми разрешаваха.

- Благодаря от сърце, господин Памуксън, няма да забравя добрината - каза Сам.- Но искам да го видя. Шефът и онзи Шарки, дето го споменаха, може да сторят някоя беля до сутринта.

- Добре, Сам - кимна Памуксън. - Вземи едно-две момчета и иди да го доведеш у нас. Няма нужда да минаваш край Рекичката към Хобитово. Моят Веселан ще ти покаже пътя.

Сам потегли. Мери разпредели постовете около селото и на бариерата за през нощта. После двамата с Фродо отидоха на гости у Памуксън. Седнаха със семейството в топлата кухня и Памуксънови зададоха някой и друг любезен въпрос за странствуванията им, но почти не слушаха отговорите - далеч повече ги вълнуваха събитията в Графството.

- Всичко започна от Пъпчивеца, както го наричаме - каза Памуксън, - и то още след като си заминахте, господин Фродо. Взеха да му хрумват разни чудати идеи. Като че искаше всичко да заграби и да изгони хората от домовете им. Скоро стана ясно, че вече притежава много повече, отколкото му се полага, все грабеше и грабеше, макар да си остава загадка откъде взимаше пари да купува мелници и пивоварни, ханове, чифлици и ниви с пушилист. Изглежда, че още преди да се настани в Торбодън е бил купил мелницата на Пясъчкин. Разбира се, той поначало имаше доста земи в Южната околия, наследство от баща му, а вероятно от една-две години потайно е продавал в чужбина огромни количества от най-добрия лист. Но към края на миналата година взе да изпраща навън цели каруци стока - и то не само лист. Пазарът се опразни, а зимата наближаваше. Народът се ядоса, но Пъпчивеца беше предвидил това. С големи каруци пристигнаха тълпи от хора, главно разбойници. Някои от тях откарваха стоката на юг, други оставаха. По-късно дойдоха още. И преди да разберем какво ни е сполетяло, те вече се бяха настанили тук-там из цялото Графство, сечаха дървета, копаеха, градяха си бараки и къщи по свой вкус. Отначало Пъпчивеца плащаше щетите, но скоро пришълците взеха да се държат като господари и да вземат каквото им хареса. Имаше размирици, но слаби. Старият Уил, кметът, тръгна за Торбодън да протестира, но не се добра дотам. Разбойниците го спипаха, затвориха го в една дупка в Голям Дълбалник и до ден-днешен не е излязъл. Малко подир Нова година вече нямахме кмет. Пъпчивеца се обяви за Началник на ширифите или просто Началник и взе да прави каквото си иска, а ако някой станеше „нахален", чакаше го участта на Уил. Тъй тръгнаха нещата - от зле по-зле. Пушилистът изчезна,

имаше го само за човеците, бирата също беше само за човеците и Началника затвори всички ханчета; в изобилие останаха само Правилата, всичко друго чезнеше и чезнеше. Единственото спасение беше да укриеш нещичко от имота си, когато негодниците дойдат да събират „за справедливо преразпределение" - сиреч всичко за тях, а за нас само огризките, които можехме да получим в ширифските домове, стига да ни издържат стомасите на такива боклуци. Много зле беше. Но откакто пристигна Шарки, стана истинска съсипия.

- Кой е тоя Шарки? - обади се Мери. - Чух един от негодниците да говори за него.

- Изглежда, че е най-големият негодник от всички - отвърна Памуксън. - За пръв път го чухме към края на жътвата, някъде през септември. Никога не сме го виждали, но знаем, че е горе, в Торбодън и мисля, че това е истинският Началник. Всички разбойници правят, каквото той нареди: бият, палят, рушат, а вече се стигна и до убийства. В делата им вече няма дори и престъпен смисъл. Секат дървета и ги оставят да гният, изгарят къщи и нищо не строят. Вижте например мелницата на Пясъчкин; Пъпчивеца я срути веднага след като се настани в Торбодън. После доведе тълпа нечистоплътни хора да построят нова, по-голяма, пълна с колела и чуждоземни машинарии. Само онзи глупак, Тед, хареса това и сега работи там за човеците, сменя разни колела в мелницата, където баща му беше Мелничар и господар на всичко. Пъпчивеца имаше идеята да мели повече и по-бързо, поне така разправяше. Построи и други мелници като тая. Но за да мелиш, трябва да намериш мливо, а за новата мелница бе останало по-малко от онова, което поемаше старата. Но откакто пристигна Шарки, не са смлели и зрънце. Само чукат-тракат, бълват пушеци и смрад, та в Хобитово няма покой ни денем, ни нощем. И нарочно изливат мръсотия; изпоцапаха долното течение на Рекичката, а тя се влива в Брендивин. Грешка нямат, ако са решили да превърнат Графството в пустиня. Не вярвам онзи глупак, Пъпчивеца, да стои зад всичко това. Шарки го направи, казвам ви.

- Правилно! - вметна Том младши. - Ами че те прибраха даже Лобелия, старата майчица на Пъпчивеца, а той си я обичаше, за разлика от всички останали. Някои хобитовчани са видели как е станало. Идва тя по пътеката със стария си чадър. Няколко разбойници се изкачват нагоре с голяма каруца. „Накъде сте се запътили?" - пита тя. „Към Торбодън" - отвръщат те. „За какво?" - пак пита тя. „Да строим бараки за Шарки" - казват те. „Кой ви разреши?" - пита тя. „Шарки - отговарят те. - Тъй че се махай от пътя, дърта вещице!" - „Ще ви дам аз един Шарки, мръсни крадливи негодници!" - виква тя, вдига чадъра и се нахвърля върху главатаря им, а той бил почти два пъти по-едър от нея. И тъй я прибрали. Отмъкнали я в Тъмните дупки, представяте ли си, на нейната възраст. За някои други затворници ни е по-мъчно, но не ще и дума, че тя прояви повече кураж от мнозинството хобитовчани.

Насред този разговор в къщата нахълта Сам заедно със своя старик. Майтапер старши не изглеждаше особено състарен, само дето беше пооглушал.

- Добър вечер, господин Торбинс! - каза той. - От сърце се радвам да ви видя жив и здрав. Но имам да ви дърпам ушите, прощавайте за дързостта. Винаги съм казвал, че не биваше да продавате Торбодън. Оттам започнаха бедите. Докато сте се шляли по чужди земи да гоните из планините разни черни хора, както разправя моят Сам, макар че не ми обясни защо е трябвало да го правите, те тук разкопаха „Торбаланска" и ми съсипаха картофите.

- Много съжалявам, господин Майтапер - каза Фродо. - Но сега се върнах и ще сторя каквото е по силите ми, за да поправя злото.

- Е, добре го казахте - възкликна старикът. - Господин Фродо Торбинс е истински благороден хобит, винаги съм го повтарял, каквото и да си мислим за някои други със същото име, да ме прощавате. А, надявам се, и моят Сам се е представил задоволително?

- Чудесно се държа, господин Майтапер - отвърна Фродо. - Вярвайте, ако щете, но сега той е една от най-прочутите личности по всички земи. Оттук, та отвъд Великата река и чак до Морето се пеят песни за подвизите му.

Сам се изчерви, но отправи към Фродо благодарствен поглед, защото Рози му се усмихваше с блеснали очи.

- Малко ми е трудничко да го повярвам - рече старикът, - макар да виждам, че се е мешал в чудновати компании. Къде му е жилетката? Не ми харесват тия железа по него, нищо, че му стоят добре.

На следващата сутрин домочадието на Памуксън и гостите му бяха на крак в ранни зори. През нощта не се бе чуло нищо, но без съмнение щяха да имат нови неприятности още преди да напредне денят.

- Изглежда, че нито един от разбойниците не е останал горе в Торбодън - каза Памуксън, - но всеки момент може да се появи бандата от Сберипът.

След закуска дотърча пратеник от Туков край. Беше въодушевен.

- Танът вдигна на крак цялата област - каза той - и новината лети навсякъде като горски пожар. Разбойниците, които дебнеха около нашия край, избягаха на юг - тоест избягаха ония, които останаха живи. Танът потегли подир тях да прегради пътя на голямата банда, но прати насам колкото бойци можеше да отдели, начело с господин Перегрин.

Следващата вест не бе толкова добра. Към десет часа пристигна Мери, който бе отсъствувал цяла нощ.

- На четири мили оттук има голяма банда - каза той. - Идват по шосето от Сберипът и към тях са се присъединили мнозина от разпръснатите главорези. Трябва да са около стотина, опожаряват всичко по пътя си. Проклети да са!

- А! Тая сган няма да се задоволи с приказки. Ще убиват, само да им се удаде случай - каза Памуксън. - Ако Туковци не пристигнат в най-скоро време, ще трябва да се укрепим и да стреляме без питане. Доста бой ще падне, додето оправим нещата, господин Фродо.

Туковци пристигнаха по-рано, отколкото ги очакваха. Не след дълго в селото навлязоха сто бойци от Скътана паланка и Зелените хълмове, предвождани от Пипин. Сега Мери разполагаше с нужното храбро опълчение, за да се справи с разбойниците. Съгледвачите известиха, че врагът наближава. Негодниците знаеха, че страната се е разбунтувала срещу тях, и явно възнамеряваха безмилостно да потушат бунта там, където бе започнал - в Крайречкино. Но колкото и да бяха свирепи, изглежда, нямаха водач с военни познания. Наближаваха без никакви предпазни мерки. Мери бързо организира отбраната.

С тежка крачка разбойниците се зададоха по Източното шосе и без да спират, завиха по Крайречния път, който тук се изкачваше нагоре между високи насипи, завършващи с живи плетове. Зад един завой, на около фурлонг от главния път, ги чакаше непроходима преграда от обърнати каруци. Те спряха. В същия миг откриха, че точно над главите им живите плетове от двете страни гъмжат от хобити.

Други хобити избутаха отзад още няколко каруци, които бяха скрили в една нива, и тъй преградиха пътя за отстъпление. Отгоре се зачу глас.

- Е, сега влязохте в капана - викна Мери. - Същото сториха и приятелите ви от Хобитово. Един от тях е мъртъв, другите са пленени. Хвърлете оръжието! После се върнете двадесет крачки назад и седнете. Който се опита да бяга, ще бъда застрелян.

Но разбойниците не се сплашваха толкова лесно. Неколцина се подчиниха, ала другарите им ги тласнаха напред. Двадесетина се завъртяха и атакуваха задните вагони. Шестима бяха застреляни, но останалите се изтръгнаха от обръча, убивайки двама хобити, после се разпиляха из полето към Горски край. Докато бягаха, паднаха още двама. Мери гръмко изсвири с рога си и от далечината му отвърнаха други рогове.

- Няма да стигнат далече - каза Пипин. - Цялата област гъмжи от наши ловци.

В капана на пътя бяха останали около седемдесет човеци. Те опитаха да се изкатерят по барикадата и насипите и хобитите бяха принудени да погубят мнозина със стрели и секири. Но най-силните и отчаяни негодници се измъкнаха от западната страна и свирепо се нахвърлиха срещу противника, мислейки вече не за бягство, а за клане. Загинаха неколцина хобити, останалите се разколебаха, но в този момент Мери и Пипин дотичаха от източния край и атакуваха разбойниците. Мери сам посече главатаря, едър кривоглед негодяй, напомнящ грамаден орк. После нареди на хобитите да отстъпят и обкръжи последните хора в широк обръч от стрелци.

Най-сетне всичко свърши. Почти седемдесет от главорезите лежаха мъртви сред полето, а една дузина бяха пленени. Деветнадесет хобити бяха убити и около тридесет - ранени. Натовариха на каруци мъртвите разбойници, откараха ги в една изоставена пясъчна кариера и там ги погребаха. По-късно я нарекоха Бойната кариера. Загиналите хобити положиха в братска могила на склона на хълма, а след време вдигнаха там каменен паметник и засадиха градинка наоколо. Тъй свърши Крайречкинското сражение от 1419 година, последното сражение на територията на Графството и единствено след битката на Зелените поля в Северната околия през 1147 година. Впоследствие, макар за щастие да бе минало с много малко жертви, то зае цяла глава в Червената книга, а имената на участниците бяха събрани в Свитък, изучаван наизуст от историците на Графството. От това време датира и значителният възход на славата и състоянието на Памуксъновия род, ала начело на Свитъка винаги са стояли имената на пълководците Мериадок и Перегрин.

Фродо взе участие в битката, но така и не изтегли меча си. Главната му роля беше да не позволи на разгневените хобити да погубят ония врагове, които хвърлиха оръжието. Когато битката свърши и жертвите бяха погребани, Мери, Пипин и Сам го намериха и всички заедно се прибраха у Памуксънови. Обядваха малко късничко, после Фродо рече с въздишка:

- Е, предполагам, че е време да се заемем с Началника.

- Прав си, колкото по-рано, толкова по-добре - каза Мери. - И няма какво да му цепиш басма! Той отговаря за идването на тия главорези и за всичките им злини.

Чифликчията Памуксън събра охрана от две дузини храбри хобити.

- Можем само да предполагаме, че в Торбодън не са останали разбойници - каза той. - Не знаем със сигурност.

Поеха нататък пеша. Най-отпред вървяха Фродо, Сам, Мери и Пипин.

Това бе един от най-печалните часове в живота им. Отсреща се издигаше огромният комин; наближавайки старото село през Рекичката, между крайпътните редици от неугледни нови къщи, те видяха новата мелница в цялата й навъсена и мръсна грозота - грамадна тухлена сграда, надвиснала над потока, за да го оскверни с димливи, вонящи изверженія. Дърветата около Крайречкинския път бяха изсечени до едно.

Когато минаха по моста и погледнаха нагоре към Хълма, те ахнаха от изумление. Дори видението на Сам в Огледалото не го бе подготвило за онова, което зърнаха. Старата житница на западния склон беше съборена и на нейно място стърчаха редици нескопосно построени бараки. Всички кестени бяха изчезнали. Разкопани бяха насипите и живите плетове. В някогашните ливади не бе останала и тревичка. Сред тях безредно стояха огромни каруци. Улица „Торбаланска" беше осеяна със зейнали ями и купища пясък и чакъл. Торбодън не се виждаше, закрит от големи бараки.

- Отсекли са го! - викна Сам. - Отсекли са Празничното дърво! Той посочи някогашното място на дървото, под което Билбо бе изрекъл Прощалната си реч. Сега мъртвият окастрен дънер лежеше сред полето. Сам избухна в ридания, сякаш това бе последната капка. Нечий смях го накара да млъкне. През ниската стена на мелничния двор надничаше начумерен хобит. Лицето му беше нечисто, ръцете изпоцапани с чернилка.

- Не ти ли харесва, Сам? - присмя се той. - Ама ти винаги си бил мекушав. Мислех, че си заминал с някой от ония кораби, дето все бръщолевеше за тях как плават, плават. Защо ти е да се връщаш? Сега имаме много работа в Графството.

- Виждам - каза Сам. - Нямаш време за миене, но намираш по някоя минутка да надничаш през стената. Виж какво, господин Пясъчкин, имам сметки за разчистване в това село, тъй че не ми се хили насреща, да не плачеш, като дойде и твоят ред.

Тед Пясъчкин плю през стената.

- Ха! - рече той. - С пръст не можеш да ме пипнеш. Аз съм приятел с Началника. Да видиш обаче той как ще те пипне, ако не си затваряш устата.

- Не си хаби думите за този глупак, Сам! - каза Фродо. - Дано и други хобити не са станали като него. Това би било по-страшна беда от всички други пакости на хората.

- Ти си мръсник и нахалник, Пясъчкин - заяви Мери. - И си правиш сметките без кръчмаря. Тъкмо отиваме нагоре по Хълма да прогоним безценния ти Шеф. С хората му вече се справихме.

Тед остана със зяпнала уста, защото едва сега забеляза охраната, която по сигнал на Мери се задаваше по моста. Втурна се към мелницата, изскочи обратно с голям рог и го наду с все сила.

- Спести си дъха! - изсмя се Мери. - Имам нещо по-добро. Той вдигна сребърния си рог, засвири и ясният му зов отекна над Хълма; по цяло Хобитово, из дупки, бараки и сиромашки къщи, хобитите отвърнаха на тая песен, изсипаха се навън и с радостни възгласи последваха отряда по пътя към Торбодън.

На върха тълпата спря, продължиха само Фродо и приятелите му; най-сетне стигнаха до обичаното някога място. Градината беше задръстена с колиби и бараки, някои се издигаха толкова близо до старите западни прозорци, че закриваха слънчевите лъчи. Навсякъде се валяха купища отпадъци. Вратата беше

изподраскана; верижката на звънеца висеше хлабаво и колкото и да я дърпаха, не се чу звън. На чукането не отвърна никой. Накрая бутнаха вратата и тя зейна. Влязоха вътре. Апартаментът вонеше, изпълваха го боклуци и разхвърляни мебели, изглежда, тук отдавна не живееше никой.

- Къде се крие този негодник Лото? - рече Мери. Бяха претърсили всички стаи, без да открият жива душа освен мишки и плъхове. - Да пратим ли да претърсят бараките?

- Това е по-зле от Мордор! - възкликна Сам. - Много по-зле. В сърцето те удря, дето се вика, защото тук е родният дом и го помниш какъв е бил преди разрухата.

- Да, това е Мордор - каза Фродо. - Просто още едно от черните му дела. Саруман е работил за Мордор непрестанно, дори когато мислеше, че го прави за себе си. Същото е и с измамените от Саруман глупаци като Лото.

Мери се огледа с отчаяние и погнуса.

- Да излизаме! Ако знаех колко бели е сторил Саруман, щях да му натъпча в гърлото оная кесия.

- Несъмнено, несъмнено! Но не го стори, тъй че мога да ви приветствувам у дома.

На прага стоеше самият Саруман, поохранен и доволен на вид, в очите му блестеше весело лукавство.

Внезапно Фродо разбра всичко.

- Шарки! - викна той. Саруман се разсмя.

- Значи тъй сте чули името ми, а? Да, ако не се лъжа, с него ме наричаха всички в Исенгард. Може би в знак на обич*. Но явно не сте очаквали да ме срещнете тук.

//////////////----------

Името вероятно е от оркски произход: *шарку* - старец. - **Б.** а.

//////////----------

- Не очаквах - каза Фродо. - Но бих могъл да се досетя. Дребна и злобна пакост - Гандалф ме предупреждаваше, че още си способен на това.

- Твърде способен - заяви Саруман, - и пакостта не е чак дотам дребна. Разсмивате ме вие, хобитови благородници. Как само препускате сред големите хора и се чувствувате в безопасност, самодоволни в жалките си душици. Мислехте, че сте се справили много добре и сега можете просто да си се приберете и да заживеете мирно и тихо в Графството. Нека Сарумановият дом да е съсипан, нека той да се скита немил-недраг, но никой да не пипа вашия. О, не! Гандалф ще ви опази. - Саруман отново се разсмя. - Не му се надявайте! Когато инструментите му изпълнят задачата, той ги захвърля. Но нали трябваше да се влачите подир него, да се шляете и да бръщолевите, да минете двойно по-дълъг път, отколкото се налага. „Е - помислих си аз, - щом са такива глупци, ще ги изпреваря да им дам добър урок. Каквото повикало, такова се обадило." Много по-суров щеше да бъде урокът, само да имах малко повече време и хора. И все пак сторих доста, трудничко ще го заличите и поправите, додето сте живи. С удоволствие ще си мисля за това и тъй ще слагам мехлем на раните си.

- Е, жал ми е за теб, ако в това намираш удоволствие - каза Фродо. - Боя се, че ще си останеш само със спомена. Махай се веднага и повече не се връщай!

Хобитите от околните села бяха видели Саруман да излиза от една барака и незабавно се бяха стълпили пред вратата на Торбодън. Когато чуха заповедта на Фродо, между тях се надигна гневен шепот:

- Не го пускайте! Убийте го! Той е негодник и убиец. Убийте го! Саруман с усмивка огледа враждебните им лица.

- Убийте го! - присмя се той. - Убийте го, ако мислите, че сте се събрали достатъчно, храбри мои хобити! - Той изправи плещи и мрачно ги огледа с тъмните си очи. - Но не мислете, че заедно с имота съм изгубил и цялата си сила! Който вдигне ръка срещу мен, ще бъде проклет. А ако кръвта ми опетни Графството, земите ви ще посърнат и нищо не ще ги изцели.

Хобитите се отдръпнаха. Но Фродо каза:

- Не му вярвайте! Изгубил е всякаква вълшебна сила освен гласа си, който все още може да ви стресне и подмами, ако се подчините. Ала не искам да го погубваме. Безполезно е да отвръщаме на мъстта с мъст - това не ще ни помогне. Бягай, Саруман, върви си час по-скоро!

- Змийче! Змийче! - провикна се Саруман и Змийския език изпълзя като куче от една съседна колиба. - Хайде пак на път, Змийче! Тия прекрасни момци и благородници отново ни пропъдиха. Идвай!

Саруман обърна гръб на хобитите и Змийския език се затътри подир него. Но в мига, когато Саруман се разминаваше с Фродо, в ръката му блесна кинжал. Ударът бе мълниеносен. Острието отскочи от скритата ризница и се строши. Десетина хобити начело със Сам изкрещяха, хвърлиха се напред и повалиха негодника на замята. Сам изтегли меча си.

- Не, Сам! - възрази Фродо. - Не го убивай дори и сега. Той не ми причини зло. Каквото и да е сторил, не му желая подобна люта смърт. Някога е бил велик сред най-благородните, против които не би трябвало да вдигаме ръце. Сега е рухнал и не е по силите ни да го изцелим, но все пак ще му пощадя живота с надеждата някой друг да успее.

Саруман се изправи и впи поглед във Фродо. В очите му се четеше странна смесица от изумление, почит и омраза.

- Пораснал си, полуръсте - каза той. - Да, много си пораснал. Станал си мъдър и жесток. Отне ми насладата на отмъщението и сега ще трябва да бродя с горчилка в душата и дълг към твоето милосърдие. Мразя го, мразя и теб! Е, отивам си и вече не ще те безпокоя. Но не чакай да ти пожелая здраве и дълъг живот. Не ще имаш ни едното, ни другото. Ала това не е мое дело. Просто го предричам.

Той си тръгна и хобитите се отдръпнаха от пътя му, но кокалчетата на пръстите им бяха побелели върху дръжките на мечовете. Змийския език се поколеба, сетне последва господаря си.

- Змийски език! - повика го Фродо. - Не е нужно да го следваш. Доколкото знам, не си ми сторил никакво зло. Тук има за теб и храна, и отдих, докато събереш сили да тръгнеш по свой път.

Змийския език спря и се озърна към хобитите, почти готов да остане. Саруман се обърна.

- Не бил сторил зло? - изкиска се той. - О, не! Дори когато потайно се измъква нощем, то е само да се любува на звездите. Но комай чух някой да пита къде се крие Лото? Ти знаеш, нали, Змийче? Ще им кажеш ли?

Змийския език се захлупи по очи и захленчи:

- Не, не!

- Тогава аз ще им кажа. Змийчето уби горкия ви Началник, милия ви дребен Шеф. Нали, Змийче? Намушкал си го в леглото, предполагам. Дано да го е погребал, макар че трябва да ви кажа, че напоследък Змийчето беше поогладняло. Не, не е мил като вас. По-добре го оставете с мен.

В червените очи на Змийския език блесна дива омраза.

- Ти ми каза, ти ме накара - изсъска той. Саруман се разсмя.

- Ти винаги вършиш каквото ти каже Шарки, нали, Змийче? Е, сега Шарки казва: след мен!

Той ритна по лицето сгърчения Змийски език, обърна се и закрачи по пътя. Но в този миг сякаш нещо се скъса. Внезапно Змийския език се надигна, измъкна скрит нож, после изръмжа като куче и се метна на гърба на Саруман, дръпна го за косата, преряза гърлото му и с писък хукна надолу из полето. Преди Фродо да намери дар-слово, звъннаха три хобитови лъка и Змийския език рухна мъртъв.

За слисване на околните, край тялото на Саруман се сгъсти сива мъгла, бавно се издигна нависоко като дим от огън и надвисна над Хълма, очертавайки бледа забулена фигура. За момент се поколеба, загледана към Запада, ала от Запада долетя хладен вятър, силуетът се прегърби и с въздишка се разсипа в пустотата.

Фродо гледаше трупа с жал и ужас. Пред очите му сякаш се изнизаха дълги години подир смъртта, тялото се смали и съсухреното лице се превърна в парцалчета кожа, полепнали по грозния череп. Фродо вдигна захвърления наблизо мръсен плащ, прикри мъртвеца и извърна лице.

- И това е краят - каза Сам. - Гнусен край, ще ми се да не го бях виждал, но важното е, че се отървахме.

- А с него, надявам се, завинаги свърши и войната - добави Мери.

- Дано - въздъхна Фродо. - Последният удар. Можех ли да помисля, че ще бъде нанесен тук, пред прага на Торбодън! Сред всички надежди и страхове най-малко съм очаквал това.

- За мен не е свършило, докато не разчистим цялата бъркотия - мрачно заяви Сам. - А това ще ни глътне доста време и труд.

Глава 9

СИВИТЕ ЗАЛИВИ

Не ще и дума, разчистването погълна доста труд, но стана по-бързо, отколкото предполагаше Сам. На следващия ден подир битката Фродо препусна до Голям Дълбалник и освободи затворниците от Тъмните дупки. Сред първите срещнати там беше горкият Фредегар Болгер, който вече не заслужаваше прякора Шишко. Разбойниците го бяха пленили заедно с предвождания от него отряд бунтовници, опушвайки скривалищата им в Язови дупки, близо до Белязана рътлина.

- Общо взето, май щеше да сториш по-добре, ако бе дошъл с нас, бедни ми Фредегар! - каза Пипин и го изнесе, защото нямаше сили да върви.

Фредегар отвори едното си око и направи усилие да се усмихне любезно.

- Кой е тоя млад великан с гръмовен глас? - попита тай. - Да не е малкият Пипин? Кой номер шапка носиш сега?

После дойде ред на Лобелия. Горката изглеждаше престаряла и мършава, когато я намериха в тясна, мрачна килия. Настоя да изкуцука навън на собствените си нозе; когато излезе, подпряна на ръката на Фродо, но без да изпуска чадъра, тя бе посрещната с такива овации, че си тръгна просълзена. Никога през живота си не бе срещала обич. Но вестта за убийството на Лото я съкруши и тя отказа да се върне в Торбодън. Подари имота на Фродо и се настани при роднини - Вържиколановци от Яка стомна.

Когато клетницата почина през следващата пролет - в края на краищата беше надхвърлила стоте, - Фродо с изненада и затрогване узна, че му е завещала цялото си богатство и имота на Лото, за да помага на хобитите, останали без покрив след размириците. Тъй свърши семейната вражда.

Старият Уил Белоног бе престоял най-дълго в Тъмните дупки и макар да не се бяха отнасяли с него тъй грубо, както с някои други, наложи се дълго да го охранват, та да заприлича отново на кмет. Докато си възвърне старата форма, Фродо се съгласи да поеме задълженията на негов заместник. Единственото, което извърши като заместник-кмет, бе да ограничи ширифите до необходимия брой и предишните функции. Задачата по преследването на последните разбойници бе поверена на Мери и Пипин, които скоро се справиха с нея.

След вестта за Крайречкинската битка южните шайки избягаха от страната почти без да окажат съпротива на Тана. До края на годината последните от тях бяха обкръжени в горите и онези, които се предадоха, бяха отведени под конвой до границата.

Междувременно възстановителните работи вървяха с пълен ход и Сам беше извънредно зает. При нужда хобитите могат да се трудят като пчели, стига да имат настроение. Явиха се хиляди доброволци от всички възрасти и работата закипя под ръцете им - от малките, но чевръсти длани на хобитчетата до морните мазолести ръце на престарелите дядовци и бабички. По Коледа вече не бе останал и камък върху камък от новите ширифски домове и останалите сгради на „хората на Шарки"; тухлите обаче отидоха за ремонт на много от старите дупки, та да станат по-уютни и сухи. Бяха намерени огромни запаси от стоки, храна и бира, укрити от разбойниците в бараки, хамбари, запустели дупки и особено из тунелите на голям Дълбалник и старите Каменоломни по Белязана рътлина, тъй че всички отпразнуваха Коледа много по-весело, отколкото бяха очаквали.

Една от първите задачи на хобитовчани, още преди да съборят новата мелница, бе разчистването на Хълма и Торбодън и възстановяването на улица „Торбаланска". Срутиха от единия край новата пясъчна кариера и я превърнаха в широка закътана градина, а по южния склон издълбаха в хълма нови дупки, облицовани с тухли. Старика отново бе настанен в номер три и честичко повтаряше, без да се интересува дали някой го слуша:

- Лош е вятърът, щом никому не носи полза, винаги съм го казвал. Но всичко е добро, щом свършва добре.

Имаше известни спорове как да нарекат новата улица. Някои предлагаха „Бойните градини", други - „Разхубавените смялове". Но не след дълго, с типично хобитово благоразумие, я нарекоха просто „Новата улица". Само зевзеците от Крайречкино сегиз-тогиз я наричаха „Шаркиев край".

Най-тежката загуба бяха дърветата. По заповед на Шарки бяха ги изсекли надлъж и шир из цялото Графство, за тях Сам скърбеше най-много. Бавно щеше да заздравее тази рана и той си мислеше, че едва правнуците му ще видят Графството такова, каквото трябва да бъде.

Седмици наред той бе прекалено зает, за да мисли за приключенията си, но един ден внезапно си припомни подаръка на Галадриел. Извади кутийката, показа я на останалите Пътешественици (вече всички ги наричаха така) и помоли за съвет.

- Чудех се кога ли ще се сетиш - каза Фродо. - Отвори я!

Вътре имаше мек и фин сив прах, сред който лежеше семе, напомнящо лешниче със сребърна черупка.

- Какво да правя с това? - запита Сам.

- Хвърли го във въздуха през някой ветровит ден и чакай да подействува! - посъветва го Пипин.

- Къде? - пак запита Сам.

- Избери някое местенце за опитно поле и виж какво ще стане с растенията - каза Мери.

- Сигурен съм, че Владетелката не би искала да го стискам само за моята градина, когато е пострадал толкова народ - възрази Сам.

- Имаш си и ум, и знания, Сам - каза Фродо. - Довери се на тях, а подаръка използувай, за да ти помогне в труда и да го обогати. Бъди пестелив. Нямаш голям запас, а подозирам, че всяка прашинка е безценна.

И тъй, Сам засади фиданки навсякъде, където бяха отсечени особено красиви или обичани дървета. В земята край корените на всяка сложи по една безценна прашинка. Зает с този труд, прекоси Графството от край до край, но особени грижи положи за Хобитово и Крайречкино и никой не го осъди за това. Накрая откри, че все още му е останало мъничко от праха; тогава отиде до Камъка на трите околии, разположен почти в центъра на Графството, и с благословия хвърли остатъка нагоре. Сребърното лешниче засади на Празничната ливада, където някога бе расло голямото дърво; питаше се какво ли ще изникне от него. Докато траеше зимата, той призова на помощ цялото си търпение и с голяма мъка се удържаше да не обикаля непрестанно нататък.

Пролетта надмина и най-безумните му мечти. Дърветата напъпваха и растяха тъй, сякаш времето бе хукнало да свърши в една година работата за цели двадесет. Сред Празничната ливада изникна прекрасна млада фиданка със сребърна кора и дълги листа, а през април я обсипа златен цвят. Това бе истински *малорн,* за чудо на цялата околност. През следващите години той ставаше все по-красив и изящен, прочу се надлъж и шир и мнозина тръгваха на дълъг път само и само да го видят - единственият *малорн* западно от Планините и източно от Морето, при това един от най-красивите в света.

За цялото Графство 1420 година бе великолепна. Не само че бе богата на чудесно слънце и благодатен дъжд - точно когато и колкото трябва, - но сякаш имаше и още нещо: някакъв дух на изобилие и растеж, някаква лъчезарна красота, недостъпна за другите лета, които примигват и отминават над простосмъртните в Средната земя. Всички деца, родени или заченати през тази година (а те не бяха малко), се отличаваха с красота, сила и много от тях бяха надарени с рядко срещана сред хобитите яркозлатиста коса. Настана такова плодородие, че хобитчетата буквално се къпеха в ягоди със сметана; през по-късните месеци

седяха в ливадите под сливовите дръвчета и се тъпчеха, докато натрупат пирамиди от костилки. Никой не боледуваше и всички бяха доволни освен ония, на които се налагаше да косят тревата.

В Южната околия лозите се превиваха от плод, а урожаят от пушилист бе изумителен, навсякъде имаше толкова пшеница, че по жътва хамбарите се натъпкаха до пръсване. А в Северната околия чудесният ечемик породи незабравимата бира от 1420 година, която за дълго остана в пословиците. Дори цяло поколение след това в ханчетата още можеше да се чуе как някой старик, след като пресуши достойно заслужената пинта бира, въздиша, оставяйки халбата:

- Ах! Това е то, същинска двадесетица!

Отначало Сам остана заедно с Фродо у Памуксънови, но след построяването на Новата улица се засели при Старика. Покрай всички други работи трябваше да ръководи и разчистването и възстановяването на Торбодън. Ала често обикаляше да залесява из Графството. Така стана и в началото на март - не беше у дома и не разбра, че господарят му е заболял. На тринадесети този месец чифликчията Памуксън завари Фродо в леглото, изглеждаше унесен в полудрямка и стискаше бяла перла, закачена на верижка около врата му.

- Изчезна завинаги - изрече той - и сега всичко е мрачно и пусто.

Но пристъпът отмина. Когато Сам се върна на двадесет и пети, Фродо бе оздравял и не спомена нищо. Междувременно работата в Торбодън бе приключила. Мери и Пипин пристигнаха от Щурчов дол с всички стари мебели и вещи и дупката скоро изглеждаше точно както преди.

Когато най-сетне всичко бе готово, Фродо каза:

- Кога ще се преселиш при мен, Сам? Сам се посмути.

- Засега няма нужда да бързаш - добави Фродо. - Но нали знаеш, Старика е наблизо, пък и вдовицата Мърморкис ще го наглежда най-старателно.

- Не е там работата, господин Фродо - рече Сам и се изчерви като домат.

- Добре де, какво има?

- Ами... Рози, Рози Памуксън - обясни Сам. - На горкото момиче, изглежда, никак не му е харесало, дето заминах за чужбина, но нали не бяхме говорили, та не е могла да ми го каже. А пък аз не споменавах нищо, защото първо трябваше да си свърша работата. Но сега подметнах туй-онуй, а тя рече: „Е, цяла година съсипа, дай да не чакаме повече." - „Съсипал ли съм я? - викам аз. - Не бих го рекъл." Но ми е ясно какво искаше да каже. И сега, дето се вика, сърцето ми се къса на две.

- Разбирам - каза Фродо. - Искаш да се ожениш, но искаш и да живееш с мене в Торбодън. Драги ми Сам, какво по-лесно от това! Ожени се час по-скоро и се заселвай тук с Рози. Колкото и челяд да народите, в Торбодън пак ще има място.

И тъй, всичко се уреди. Сам се ожени за Рози Памуксън през пролетта на 1420 година (прославена и по броя на сватбите) и двамата се заселиха в Торбодън. И ако Сам се смяташе за щастлив, Фродо бе твърдо убеден, че нему е отредено още по-голямо щастие, нито един хобит в Графството не бе обкръжен с тъй нежни грижи. След като приключи планирането и започнаха възстановителните работи, той се оттегли на спокойствие да пише и да преглежда записките си. На Свободния панаир в средата на лятото той се отказа и от задълженията на заместник-кмет и милият стар Уил Белоног си осигури за още седем години почетното място на банкетите.

Известно време Мери и Пипин живяха заедно в Щурчов дол и непрестанно шетаха от Фуков край до Торбодън. Двамата млади Пътешественици се прославиха из цялото Графство както с песните и разказите си, така и с изящните си обноски и чудесните празненства, които устройваха. Народът добродушно ги наричаше „големци"; всяко сърце се сгряваше, щом те препускаха наоколо с лъскави ризници и великолепни щитове, с весел смях и песни от далечни Краища; макар сега да бяха едри и величествени, по душа си оставаха непроменени, само дето бяха по-сладкодумни, сърдечни и весели от когато и да било.

Фродо и Сам обаче се върнаха към привичното ежедневие, ако не се брои това, че когато захладнееше, намятаха дълги сиви плащове от фин плат, закопчани на шията с красиви брошки; Фродо често попипваше своята бяла перла на тънка верижка.

Вече всичко вървеше добре, с надежда за още по-хубави дни, Сам непрестанно търчеше по работа и беше необичайно радостен. През цялата година нищо не помрачи щастието му освен някаква неясна тревога за господаря. Фродо спокойно се бе оттеглил от делата на Графството и Сам с болка отбелязваше колко малко почести му оказва роднинят край. Малцина знаеха за подвизите и премеждията му, малцина се интересуваха от тях, цялата почит и възхита на народа бе отправена към господин Мериадок, господин Перегрин и (без Сам да знае) към самия него. А наесен отново се мярна сянката на прежните тревоги.

Една вечер Сам влезе в кабинета и откри, че господарят му изглежда твърде странно. Беше пребледнял като платно и сякаш следеше с поглед нещо в далечината.

- Какво има, господин Фродо? - запита Сам.

- Ранен съм, ранен - отвърна той, - и никога не ще се изцеля. Но после стана и сякаш всичко отмина, а на следващия ден изглеждаше съвсем като преди. Едва след време Сам си припомни датата - шести октомври. Мрак бе тегнал на този ден преди две години в долчинката под Бурния връх.

Времето минаваше и настъпи 1421 година. През март Фродо отново заболя, но с големи усилия успя да укрие това, защото Сам си имаше други грижи. Първата рожба на Сам и Рози се роди на двадесет и пети март.

- Е, господин Фродо - каза Сам, - малко съм на зор. С Роза бяхме решили да го наречем Фродо, ако не възразявате, обаче се случи момиченце. Хубавица, да й се не надяваш, добре, че се е метнала на майка си. Та сега не знаем какво да правим.

- Е, Сам - рече Фродо, - какво лошо има в старите обичаи? Избери име на цвете, да си прилича с Роза. Половината девойчета в Графството имат такива имена, какво по-добро?

- Сигурно сте прав, господин Фродо - отвърна Сам. - Много красиви имена съм чувал по чужбината, но ми се струват попрекалени за ежедневна употреба, дето се вика. Старика казва: „Тури нещо късо, та да не го режеш за по-удобно." Но ако ще е име на цвете, няма да мисля за дължината: трябва да е красиво цвете, разбирате ли, защото за мен тя е най-хубавата и тепърва още ще се разхубавява.

Фродо помисли малко.

- Добре де, Сам, какво ще речеш за *еланор,* слънчевата звезда, нали си

спомняш ситното златно цвете в ливадите на Лотлориен?

- Пак сте прав, господин Фродо! - възкликна възхитеният Сам. - Точно това ми трябваше.

Малката Еланор караше шестия месец и настъпваше есента на 1421 година, когато Фродо повика Сам в кабинета.

- В четвъртък е рожденият ден на Билбо, Сам - каза той. - Сега ще надмине Стария Тук. Навършва сто тридесет и една години!

- Вярно бе! - рече Сам. - Чудесен е.

- Е, Сам - каза Фродо, - искам да питаш Роза дали ще те пусне да се поразходим заедно. То се знае, вече не можеш да се отделяш за дълго - добави той с лека тъга.

- Няма как, господин Фродо.

- Разбира се. Но не се вълнувай. Можеш да ме поизпратиш. Кажи на Роза, че няма да е за повече от две седмици; ще се върнеш жив и здрав.

- Ех, ако можех да дойда с вас чак до Ломидол, господин Фродо, та да видя господин Билбо - въздъхна Сам. - И все пак само едно място ме влече и то е тук. Сърцето ми се къса на две.

- Горкият Сам! Боя се, че ще е тъкмо така - каза Фродо. - Но сърцето заздравява. На теб ти приляга да бъдеш здрав и цял. И такъв ще бъдеш.

През следващите един-два дни Фродо с помощта на Сам прегледа документите и записките си. Сред всичко това имаше голяма книга с чиста корица от червена кожа, дългите й страници вече бяха запълнени почти докрай. В началото много листове бяха изписани от тънката, треперлива ръка на Билбо, но по-голямата част бе изпълнена с твърдия, стремителен почерк на Фродо. Текстът бе разделен на глави, но глава 80 оставаше незавършена, а подир нея имаше няколко празни листа. Титулната страница бе изпъстрена с множество заглавия, зачеркнати едно след друго:

Моят дневник. Неочакваното ми пътешествие. Дотам и обратно. И какво се случи подир това.

Приключенията на петима хобити. Разказ за Великия Пръстен, съставен от Билбо Торбинс по негови собствени наблюдения и разкази на приятелите му. Какво сторихме по време на Войната за Пръстена.

Тук Билбовият почерк свършваше и Фродо бе написал:

ПАДЕНИЕТО
НА
ВЛАСТЕЛИНА НА ПРЪСТЕНИТЕ
И
ЗАВРЪЩАНЕТО НА КРАЛЯ

(през погледа на Малкия народ; мемоари на Билбо и Фродо от Графството, допълнени с разкази на техни приятели и поучения на Мъдреците)

Приложение: откъси от Премъдрите книги, преведени от Билбо в Ломидол

- Ама вие почти сте я завършили, господин Фродо! - възкликна Сам. - Здравата сте поработили, трябва да призная.

- Свърших окончателно, Сам - каза Фродо. - Последните страници са за теб.

На двадесет и първи септември потеглиха заедно - Фродо на понито, което го бе носило по целия път от Минас Тирит до Графството и което бе нарекъл Бързоход, Сам яздеше любимия си Бил. Беше чудесно златно утро и Сам не питаше

накъде отиват - мислеше, че знае.

Поеха през хълмовете на Стъблинския път към Горски край. Оставиха понитата да крачат спокойно. Пренощуваха на Зелените хълмове и на двадесет и втори септември подир пладне спокойно слязоха към първите дървета.

- Обзалагам се, че тъкмо зад това дърво се прикрихте, когато за пръв път видяхме Черния конник, господин Фродо! - посочи наляво Сам. - Сякаш е било сън.

Свечеряваше се и звездите трепкаха по източния небосклон, когато двамата минаха сухия дъб и завиха по надолнището между лещаците. Сам мълчеше, унесен в спомени. Изведнъж долови, че Фродо тихо си тананика старата пътна песен, ала думите не бяха съвсем същите.

Прикрил е онзи близък рът
вратичка тайна, дълъг път.
Минавах често настрани,
ала ще тръгна, запомни,
по път прикрит и съкровен
на запад - в нощ, на изток - в ден.

И сякаш в отговор от далечната долина по пътя долетя песента на звънки гласове:

А! Елберет Гилтониел!
Силиврен пенна мириел
о менел аглар еленат,
Гилтониел! А, Елберет!
И тук, сред горския предел
ще помним твоя звезден плам
на запад, над Морето там.

Фродо и Сам спряха и безмълвно зачакаха в бледата сянка, докато зърнаха сиянието над идващите пътници.

Към тях наближаваше Гилдор и още мнозина от прекрасния елфически народ; за смайване на Сам сред тях яздеха Елронд и Галадриел. Елронд бе заметнат със сива мантия, на челото му блестеше звезда, в ръка държеше сребърна арфа, а на пръста си имаше златен пръстен с голям син камък - Виля, най-могъщият от Трите. Галадриел яздеше бял жребец и цялата бе в искрящо бяло като Луната сред облаци; самата тя сякаш пръскаше наоколо меко сияние. На нейния пръст бе Нения, пръстенът от митрил, украсен с бял камък, който просветваше като заскрежена звезда. Подир нея, яхнал дребно сиво пони и като че клюмнал в дрямка, се задаваше самият Билбо.

Елронд ги поздрави тържествено и любезно, а Галадриел им се усмихна.

- Е, драги Самознай - каза тя, - и чувам, и виждам, че добре си употребил моя дар. Занапред Графството ще е по-благословено и обичано от когато и да било.

Сам се поклони, но не намери слова за отговор. Беше забравил колко прекрасна е Владетелката.

В този момент Билбо се събуди и отвори очи.

- Здрасти, Фродо! - рече той. - Готово, днес надминах Стария Тук! Свърши се и

това. А сега мисля, че съм напълно готов да потегля на ново пътешествие. Идваш ли?

- Да, идвам - отвърна Фродо. - Носителите на Пръстена трябва да пътуват заедно.

- Къде отивате, господарю? - провикна се Сам, макар че най-сетне бе разбрал какво става.

- Към Заливите, Сам - каза Фродо.

- А аз не мога да дойда.

- Не, Сам. Засега поне пътят ти свършва до Заливите. Макар че и ти беше Носител за малко. Може да дойде и твоят час. Не тъгувай, Сам. Не можеш вечно да се разкъсваш на две. Още дълги години ще трябва да бъдеш твърд и цял. Толкова много неща те чакат - радости, дела, постижения.

- Но аз - промълви Сам с просълзени очи, - аз мислех, че още дълги години ще се радвате на Графството след всичко, което извършихте.

- И аз тъй мислех някога. Но раната е прекалено дълбока, Сам. Опитах се да спася Графството и ето че е спасено, но не за мен. Често се налага да бъде тъй, Сам, когато над щастието натегне заплаха - някой трябва да се откаже от него, да го загуби, за да го запазят останалите. Но ти си мой наследник, на теб оставям всичко, което съм имал или бих могъл да имам. Пък и нали си имаш Роза и Еланор, после ще се народят Фродо младши, Роза младша, Мери, Златокоска, Пипин, а може и други да има, не виждам чак докрай. Навсякъде ще търсят твоята разсъдливост и златните ти ръце. Ще бъдеш кмет, разбира се, докато ти омръзне, ще бъдеш и най-прочутият градинар в цялата история, ще четеш на глас откъси от Червената книга и ще пазиш живи спомените за отминалата епоха, та хората да си спомнят Великата заплаха и още повече да обичат родния край. Всичко това ще те дарява с изобилие, и с грижи, и с радости, докато свърши твоят дял от Приказката. Ела, сега ще яздиш до мен!

Тогава Елронд и Галадриел поеха напред, защото бе отминала Третата епоха, свършваха Дните на Пръстените и идваше край на приказките и песните за ония времена. С тях потеглиха и мнозина от Върховните елфи, които вече не желаеха да останат в Средната земя и сред тях, изпълнени с благословена, сладка печал, яздеха Сам, Фродо и Билбо, а елфите с удоволствие им оказваха най-високи почести.

Цяла вечер и цяла нощ яздиха посред Графството, ала никой освен горските твари не видя похода им; тук-там окъснели бродници из мрака зърваха мимолетни проблясъци под горския свод или сенки, литнали по тревата, докато Луната клонеше на запад. А когато напуснаха Графството край южните склонове на Белите ридове, те се изкачиха на Далечните ридове и от Кулите зърнаха Морето; и тъй, най-сетне слязоха до Митлонд - Сивите заливи край дългото устие на Лунната река.

Когато наближиха портите, Кирдан Корабостроителя излезе да ги посрещне. Висок бе той, дългобрад, побелял и стар, само очите му грееха като звезди; изгледа ги, поклони се и рече:

- Вече всичко е готово.

Сетне Кирдан ги поведе към Заливите и там бе закотвен бял кораб, а на кея, до снажен сив кон, ги чакаше висока фигура в бели одежди. Когато се обърна и тръгна към тях, Фродо видя, че сега Гандалф открито носи на ръката си Третия пръстен,

Великия Нария, и камъкът върху него бе огненочервен. И тия, които трябваше да заминат, се възрадваха, защото разбраха, че и Гандалф ще отплава с тях.

Ала скръб преливаше в сърцето на Сам и му се струваше, че колкото и да е мъчителна раздялата, дваж по-печална ще е самотата по дългия път към дома. Стояха на кея, а елфите вече се качваха на кораба и всичко бе готово за отплаване, но изведнъж към залива долетяха в галоп Мери и Пипин. И Пипин се разсмя през сълзи.

- Веднъж вече опита да ни се изплъзнеш, Фродо, и не успя - каза трй. - Този път без малко да успееш, но пак не ти се удаде. Обаче сега те издаде не Сам, а лично Гандалф!

- Да - каза Гандалф, - защото обратният път ще е по-лек за трима, отколкото за един. Е, скъпи приятели, тук, на морския бряг, свършва най-сетне нашата задруга. Вървете си в мир! Не ще ви кажа: не плачете - има и благодатни сълзи.

Сетне Фродо целуна Мери и Пипин, накрая целуна Сам и се качи на борда, платната се вдигнаха, вятърът повя и корабът бавно се плъзна по дългия сив залив; в ръцете на Фродо стъкленицата на Галадриел просветна и се загуби из мрака. А корабът излезе в открито Море и пое към Запада, докато най-сетне в една дъждовна нощ Фродо усети из въздуха сладък аромат и чу песни, долетели над водите. А после му се стори, че както в отдавнашния сън в дома на Бомбадил, сивата дъждовна завеса се превръща в сребърно стъкло, отстъпва и той съзира бели брегове, а отвъд тях прекрасна, зелена страна под лъчите на бързо изгряващото слънце.

Ала за Сам вечерта се сгъсти и премина в мрак, докато той стоеше в Залива, взираше се в смутното море, но съзря само сянка над водите, която скоро се изгуби на Запад. До късна нощ стоя там, чувайки само въздишките и шепота на вълните по бреговете на Средната земя и този звук се вряза дълбоко в сърцето му. Край него безмълвно стояха Мери и Пипин.

Накрая тримата другари се обърнаха и без да поглеждат назад, бавно поеха към дома; не си казаха нито дума чак до границите на Графството, ала по дългия сив път всеки от тях намираше дълбока утеха в близостта на приятелите.

Най-сетне слязоха от ридовете, поеха по Източния път и там Мери и Пипин се отклониха към Фуков край, скоро из полята се разнесе песента им. А Сам свърна към Крайречкино и тъй се върна на Хълма, когато отново се свечеряваше. Продължи напред и у дома го посрещна жълта светлина и огън в камината, вечерята беше готова, чакаха го. И Роза го въведе в стаята, настани го на стола и сложи малката Еланор в скута му.

Той дълбоко въздъхна и рече:

- Е, върнах се.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Част от Легендата за Арагорн и Арвен

из Анали на крале и владетели

Арадор се наричал дядото на краля. Синът му Араторн поискал ръката на Гилраен Прекрасна, дъщеря на Дирхаел, който пък бил потомък на Аранарт.

Дирхаел се противопоставил на този брак, защото младата Гилраен още не била навършила обичайната сватбена възраст за жените на Дунеданците.

- Има и друго - казал той. - Араторн е храбър зрял мъж и ще стане вожд по-скоро, отколкото предполагаме, ала сърцето ми вещае, че не ще живее дълго.

Но съпругата му Иворен, която също имала пророческа дарба, отвърнала:

- Тъкмо затова трябва да бързаме! Мрачнеят дните ни пред страшна буря, задават се велики дела. Ако ги венчаем сега, може би ще им се роди недежда за народа ни, забавят ли се, виждам само отчаяние до края на епохата.

И тъй се случило, че Араторн и Гилраен били женени само от една година, когато планински тролове погубили Арадор из Хладните бърда северно от Ломидол и Араторн станал вожд на Дунеданците. След още една година Гилраен му родила син и го нарекли Арагорн. Но Арагорн едва бил навършил две години, когато Араторн поел заедно със синовете на Елронд на поход срещу орките и там загинал от оркска стрела, която пронизала окото му; кратък бил наистина животът му за мъж от този род - гибелта го настигнала преди да навърши шестдесет години.

Тогава майката отнесла Арагорн, новия наследник на Исилдур, в дома на Елронд. Елронд му станал като баща и го обикнал като свой собствен син. Ала го наричали Естел, което значи Надежда, и по заповед на Елронд пазели в тайна истинското му име и родословие, защото Мъдреците знаели, че Врагът се мъчи да открие дали е останал на този свят наследник на Исилдур.

Но едва Естел навършил двадесет години, станало тъй, че се завърнал в Ломидол след велики подвизи заедно със синовете на Елронд, погледнал го Елронд и се възрадвал, защото го виждал красив, благороден и рано възмъжал, макар че тепърва щяло да расте величието му и телом, и духом. В този ден Елронд го нарекъл с истинското му име и му разкрил чий син е, връчил му и родовото наследство.

- Ето ти Пръстена на Барахир - казал той, - знак за нашето далечно родство, ето и отломките на Нарсил. С тях ще можеш да извършиш велики подвизи; предричам, че ще живееш далеч над срока, отреден на простосмъртните, стига да не те сполети зло и да се провалиш. Скиптъра на Ануминас ще задържа при себе си, защото тепърва предстои да го заслужиш.

На другия ден по залез слънце Арагорн се разхождал сам из гората и в сърцето му бликала радост; запял той, защото го изпълвала надежда и светът бил прекрасен. И както пеел, изведнъж зърнал една девойка да се разхожда по тревата сред белите стъбла на брезите; спрял замаян и помислил, че се е унесъл в дрямка или е открил в душата си дарбата на елфическите менестрели, що могат да пораждат пред очите на слушателите онуй, за което пеят.

Защото Арагорн пеел откъс от Баладата за Лутиен, в който се разказвало за срещата на Лутиен и Берен в гората Нелдорет. И гледай ти! Пред очите му Лутиен се разхождала из Ломидол, загърната в синьо-сребриста мантия, прекрасна като здрача на Елфодом. Внезапен порив на вятъра разпилял дългите й коси и разкрил челото, накичено с елмази като звезди.

Арагорн дълго гледал мълчаливо, но от страх да не отмине и да изчезне завинаги от взора му, той я позовал с вик: *Тинувиел, Тинувиел,* както бил сторил Берен в отдавна отминалите Древни времена.

Тогава девойката са обърнала към него, усмихнала се и рекла:

- Кой си ти? И защо ме наричаш с това име?

- Защото наистина вярвах, че си Лутиен Тинувиел, за която пеех. Но ако не си, тогава досущ приличаш на нея.

- Мнозина го казват - замислено отвърнала тя. - Ала нейното име не е мое. Макар че може съдбата ми да прилича на нейната. Но кой си ти?

- Естел ме наричаха - казал той, - ала съм Арагорн, син на Араторн, наследник на Исилдур и владетел на Дунеданците.

Ала още преди да изрече докрай, той усетил, че преславното родословие, което сгрявало сърцето му, сега е незначително - почти нищожно в сравнение с нейната хубост и достойнства.

Но тя весело се разсмяла и рекла:

- Значи сме далечни роднини. Аз съм Арвен, дъщеря на Елронд, а ме наричат и Ундомиел.

- Често се случва - казал Арагорн - в тежки дни хората да крият най-скъпите си съкровища. И все пак се дивя на Елронд и братята ти; от детство живея в този дом, ала не съм чул ни думичка за теб. Как не сме се срещали преди? Навярно твоят баща те е държал под ключ в съкровищницата?

- Не - казала тя и погледнала към Планините, що се извисявали на изток. - Дълго живях в страната на майчиния си род, в далечния Лотлориен. Едва наскоро се върнах да видя отново баща си. От много години не бях стъпвала в Имладрис.

Арагорн се изумил, защото на вид тя не изглеждала по-възрастна от него, който бил живял едва двадесетина години в Средната земя. Но Арвен се взряла в очите му и рекла:

- Не се учудвай! Децата на Елронд са надарени с дълголетието на Елдарите.

Смутил се тогава Арагорн, защото съзрял в очите й елфическия плам и мъдростта на дългите години, ала от този час обикнал Арвен Ундомиел, дъщеря на Елронд.

През следващите дни Арагорн станал мълчалив и майка му усетила, че го е сполетяло нещо странно; накрая той не устоял на въпросите й и разказал за срещата сред горския здрач.

- Сине мой - рекла Гилраен, - нависоко посягаш, макар и да си потомък на велики крале. Няма днес по-благородна и прекрасна от тази девойка. И не подхожда на простосмъртните да се сродяват с чедата на елфите.

- Ала и ние имаме дял в елфическото родство, ако са верни легендите за прадедите ми - отвърнал Арагорн.

- Вярно - рекла Гилраен, - но то е било отдавна, в друга епоха на този свят, преди да западне родът ни. Затуй се боя, ако не е добрата воля на Владетеля Елронд, скоро ще се прекъсне родословието на Исилдуровите потомци. А не вярвам да преклониш волята на Елронд по този въпрос.

- Черни ще бъдат дните ми тогава и ще бродя самотен из пущинака - каза Арагорн.

- И наистина е такава съдбата ти - рекла Гилраен, но макар донякъде да била надарена с пророческа сила както целия си род, тя не му казала нищо повече за предсказанията си, нито споменала някому що е узнала от сина си.

Ала Елронд виждал много неща и умеел да чете в сърцата. И тъй, един ден преди края на годината той повикал Арагорн в покоите си и рекъл:

- Арагорн, сине Араторнов, владетелю на Дунеданците, чуй ме! Велика съдба

те чака - или да се възвисиш далеч над всичките си прадеди от времето на Елендил, или да рухнеш в мрака заедно с оцелелите от рода си. Предстоят ти дълги години на изпитания. Не ще имаш съпруга, не ще ти се обрече жена, додето не дойде времето да го заслужиш.

Обзет от смут, Арагорн запитал:

- Да не би майка ми да е говорила за това?

- О, не - отвърнал Елронд. - Собствените ти очи те издадоха. Но аз не говоря само за дъщеря си. Засега не ще се обвържеш с никоя от простосмъртните. Колкото до Арвен Прекрасна, Владетелка на Имладрис и Лориен, Вечерница на народа ни, то нейният род е далеч по-велик от твоя. Живяла е на този свят тъй дълго, че за нея си като пролетен филиз край многолетна брезичка. Превисока е тя за тебе. И тъй, струва ми се, ще е и през нейните очи. Но дори да не е така, дори сърцето й да склони към теб, пак ще скърбя заради съдбата, що ни чака.

- Каква е тази съдба? - запитал Арагорн.

- Докато аз съм в този дом, тя ще съхрани младостта на Елдарите - отвърнал Елронд, - а тръгна ли си, ще трябва да реши дали да дойде с мен.

- Виждам - казал Арагорн, - че съм насочил взор към съкровище също тъй безценно, както онова, що пожелал някога Берен от Тингол. Така ми било писано. - В този миг внезапно го споходило присъщото за рода му ясновидство и той добавил: - Но виж, благородни Елронде! Ето че наближава краят на годините ти и твоята челяд скоро ще се изправи пред избора с кого да се раздели: с тебе или със Средната земя.

- Вярно - казал Елронд. - Скоро по наша мярка, макар че ще минат още дълги човешки години. Но не ще трябва да избира любимата ми щерка Арвен, освен ако ти, Арагорн, син Араторнов, застанеш помежду ни, та да напълниш за един от нас - за мене или за себе си - горчивата чаша на раздялата отвъд пределите на света. Ти още не разбираш какво искаш от мен. - Той въздъхнал, а след малко продължил, гледайки замислено младежа: - Годините ще донесат каквото ни е писано. Нека отминат, чак тогава ще говорим пак. Дните притъмняват и много злини ни чакат.

Тогава Арагорн се сбогувал с обичния си Елронд; на другия ден се простил с майка си, с дома на Елронд и с Арвен и поел из пущинака. Почти цели тридесет години се борил против Саурон и станал приятел с Гандалф Вълшебника, от когото придобил дълбока мъдрост. Двамата предприели редица опасни пътешествия, но колкото повече години минавали, толкова по-често бродел сам. Тежки и дълги били пътищата му, на вид станал суров, когато не се усмихвал; и все пак в очите на хората бил достоен за преклонение като крал-изгнаник, когато не криел истинския си облик. Защото бродел в най-различни одежди и се прославил с разни имена. Препускал с войската на Рохиримите и се сражавал за Владетеля на Гондор по суша и море, а в часа на победата изчезвал от взора на хората от Запада и се отправял самотен към далечния Изток или крайния Юг, да опознае сърцата на добри и зли люде, да разкрива козните и лукавствата на слугите на Саурон.

И тъй накрая станал най-храбър сред простосмъртните, преуспял в техните изкуства и премъдрости, ала бил и нещо повече от тях, бил надарен с елфическа мъдрост, а лумнел ли пламъкът в очите му, малцина устоявали пред него. Лицето му било печално и сурово заради съдбата, що го чакала, и все пак в дъното на душата му се таяла надежда и от нея понякога се раждало веселие, както извор бликва от скалата.

Тъй се случило, че когато навършил чатиридесет и девет години, Арагорн се завърнал от пагубните странствувания по мрачните покрайнини на Мордор, където отново живеел Саурон, зает със зли дела. Морен бил и искал да се прибере за кратък отдих в Ломидол, преди да потегли към далечни краища; по пътя си стигнал до границите на Лориен и Владетелката Галадриел го приела в потайната страна.

Той не знаел, ала и Арвен Ундомиел била дошла да поживее за малко с майчиния си род. Тя почти не се била променила, защото годините на простосмъртните земи отминавали покрай нея, ала сега лицето й било по-сериозно и рядко звънял смехът й. Но Арагорн бил избуял и телом, и духом. Галадриел му заръчала да захвърли износените си пътни одежди, облякла го в сребристо и бяло, заметнала го със сив елфически плащ и сложила скъпоценен камък на челото му. В тая премяна той сякаш се издигнал над човешкия род и заприличал на елфически владетел от Западните острови. И тъй го видяла Арвен за пръв път след дългата разлъка и щом закрачил към нея под разцъфтелите в злато дървета на Карас Галадон, тя сторила своя избор и съдбата й била решена.

Цяла пролет бродили двамата по поляните на Лотлориен, докато настанало време за път. През вечерта на Средлетния ден Арагорн, син Араторнов, и Арвен, дъщеря на Елронд, изкачили прекрасния хълм Серин Амрот насред потайните земи и тръгнали боси по безсмъртната трева, а цветчетата на еланор и нифредил галели нозете им. И там погледнали на изток, към Сянката, сетне на запад, към Здрача, дали обет за вярност и били щастливи. И рекла Арвен:

- Черна е Сянката, ала сърцето ми ликува, защото ти, Естел, ще си сред великите мъже, чиято храброст ще я погуби. Но Арагорн отвърнал:

- Уви! Не мога да видя това, скрито е то за взора ми. Ала твоята надежда ще бъде и моя. Сянката ще отблъсквам докрай. Ала и Здрачът, о, благородна, не е за мен; простосмъртен съм и обвържеш ли се с мен, Вечернице, ще трябва да се отречеш от Здрача.

А тя се възправила неподвижна като бяло дърво, дълго гледала към Запада и накрая изрекла:

- Вярна ще ти бъда, Дунадан, и ще се отрека от Здрача. Ала там е земята на моя народ и вечният дом на рода ми. Тя безкрайно обичала баща си.

Когато узнал за избора на дъщеря си, Елронд потънал в мълчание, макар сърцето му да скърбяло и не го облекчило това, че отдавна очаквал тежката участ. Но щом Арагорн се върнал в Ломидол, той го призовал и рекъл:

- Сине мой, идат години, когато надеждата ще избледнее, а отвъд тях всичко е смътно за мен. А сега и сянка тегне помежду ни. Може тъй да е било писано, с моята загуба да се възродят кралете човешки. Затуй ти казвам, макар да те обичам: Арвен Ундомиел не ще се лиши от вечния живот за някаква дреболия. Тя няма да стане съпруга на който и да било друг освен на крал, покорил едновременно и Гондор, и Арнор. За мен дори и победата не ще донесе друго освен скръб и раздяла... ала тебе за малко ще дари с надежда и радост. Уви, сине мой! Боя се, че когато дойде краят, Арвен ще види колко е сурова участта човешка.

С това се решило всичко между Елронд и Арагорн и те повече не говорили по този въпрос; Арагорн поел към опасности и тежък труд. И докато светът притъмнявал и страх обгръщал Средната земя, докато крепнела мощта на Саурон и Барад-дур се издигал все по-висок и крепък, Арвен оставала в Ломидол, а когато

Арагорн бродел по света, тя го следяла отдалеч в мислите си, изпълнена с надежда, ушила за него величествено кралско знаме, каквото можел да развее само онзи, що протегне десница към властта на Нуменорците и наследството на Елендил.

Няколко години по-късно Гилраен се сбогувала с Елронд, завърнала се при своя народ в Ериадор и заживяла там самотно; вече рядко виждала сина си, защото той прекарал дълги години в далечни краища. Но веднъж, когато се бил завърнал към Севера, Арагорн дошъл при нея и преди пак да си замине, тя му рекла:

- Естел, сине мой, това е последната ни раздяла. Грижите ме състариха като някой от простосмъртните, мрачно време се сбира над Средната земя и не ще имам сили да се изправя срещу него. Скоро ще ви напусна.

Арагорн се опитал да я утеши с думите:

- Ала отвъд мрака може да ни чака светлина и ако е тъй, бих желал да я видиш и да се зарадваш.

Но тя отвърнала само с този *линод:*

*Онен и-Естел Едаин, у-чебин естел аним.**

//////////////----------

**Надежда дадох на Дунеданците, не запазих надежда за себе си. - Б. а.*

///////////----------

С горест в сърцето си тръгнал Арагорн. А Гилраен не дочакала идната пролет.

Тъй наближили годините на Войната за Пръстена; другаде е разказано повече за нея: как се разкрили непредвидени пътища за низвержение на Саурон и как надеждата се сбъднала там, където вече никой не се надявал. Тъй се случило, че в часа на поражението Арагорн пристигнал от Морето и развял знамето на Арвен в битката сред Пеленорските поля. Тогава за пръв път го чествували като крал. И накрая, когато всичко свършило, той поел наследството на прадедите си и получил короната на Гондор и скиптъра на Арнор; в средата на лятото през годината на Сауроновото падение той получил ръката на Арвен Ундомиел и двамата се венчали в Града на кралете.

Тъй Третата епоха свършила с победа и надежда, ала най-печална сред скърбите на тая епоха била раздялата на Елронд и Арвен - разлъчвало ги Морето и съдбата отвъд пределите на света. Когато изчезнал Великият Пръстен и Трите се лишили от силата си, Елронд най-сетне се уморил, напуснал Средната земя и вече никога не се завърнал. А Арвен се превърнала в простосмъртна жена и все пак не й било писано да умре, докато не загуби всичко, що била спечелила.

Като кралица на елфите и хората тя живяла с Арагорн сто и двадесет години в превелика слава и блаженство, ала накрая той усетил приближаването на старостта и разбрал, че макар и дълги, дните му отиват към своя край. Тогава Арагорн казал на Арвен:

- Лейди Вечерница, най-прекрасна и най-обичана в този свят, най-сетне животът ми гасне. Виж! Събирахме, харчихме, а сега наближава време за плащане.

Арвен отдавна предчувствувала този миг и добре знаела какво е намислил и въпреки това скръбта била неудържима.

- Нима ще напуснеш преждевременно народа си и белия свят, господарю? - запитала тя.

- Не преждевременно - отвърнал. - Не тръгна ли сега, скоро ще трябва да тръгна насила. А синът ни Елдарион е зрял мъж, готов за престола.

Сетне Арагорн отишъл в Дома на кралете на Безмълвната улица и се отпуснал на дългото ложе, приготвено за него. Там се сбогувал с Елдарион и предал в ръцете му крилатата корона на Гондор и скиптъра на Арнор, сетне го напуснали всички освен Арвен, която останала сама край ложето. И въпреки цялото си величие и мъдрост тя не смогнала да се удържи и го замолила да почака поне за малко. Още не се била уморила от дните си, а ето че вкусвала горчилката на простосмъртната участ, която била приела.

- Лейди Ундомиел - казал Арагорн, - часът наистина е тежък, но той се роди още в онзи ден, когато се срещнахме под белите брези в градината на Елронд, където вече никой не броди. Приехме тая съдба на хълма Серин Амрот, когато се отрекохме и от Сянката, и от Здрача. Посъветвай се с душата си, любима, и запитай наистина ли желаеш да чакам, додето се съсухря и падна от трона си, оглупял и немощен. Не, лейди! Аз съм последен от Нуменорците и сетен крал на Древните дни, не само бях надарен с тройно по-дълъг живот от хората в Средната земя, но имах и щастието да постигна каквото желаех и да се отплатя за този дар. А сега ще заспя. Не ще те утешавам - в кръговете на тоя свят няма утеха за подобна скръб. Пред теб е сетният избор: да се разкаеш, да идеш към Заливите и да отнесеш към Запада спомена за нашите общи дни, който там ще остане вечно зелен, но никога не ще е друго, освен спомен, или да изтърпиш докрай участта човешка.

- Не, скъпи господарю - рекла тя, - този избор отдавна отмина. Вече не е останал кораб да ме отнесе натам, тъй че волю-неволю наистина трябва да изтърпя участта човешка -загуба и безмълвие. Но едно ти казвам, кралю на Нуменорците, едва сега разбирам легендата за възхода и падението на твоя народ. Присмивах им се, мислех ги за клети безумци, ала накрай ги съжалявам. Ако са верни словата на Елдарите, че такъв дар е поднесъл Единственият на хората, то горчив е този дар.

- Така изглежда - отвърнал той. - Но ние някога отхвърлихме Сянката и Пръстена, нека не се поддаваме на сетното изпитание. В скръб трябва да се разделим, но не и в отчаяние. Гледай! Не сме приковани навеки към кръговете на тоя свят, а отвъд тях има нещо повече от спомена. Сбогом!

- Естел, Естел! - извикала тя.

При тия слова той поел ръката й, целунал я и заспал. Велика хубост се разкрила в лика му и всички, що идвали да се преклонят, гледали изумени - пред тях се сливали в едно изяществото на младостта, храбростта на зрелия мъж и мъдростта и достолепието на старостта. И дълго лежал той там, въплътил блясъка на кралете човешки с непомръкнала слава чак до края на света.

Ала Арвен напуснала Дома, светлината в очите й погаснала и на хората им се струвало, че тя е станала хладна и сива като беззвезден зимен здрач. После се сбогувала с Елдарион, с дъщерите си и всички, които обичала, напуснала Минас Тирит, заминала в Лориен и самотно заживяла там под посърналите дървета, докато настанала зима. Нямало я Галадриел, изчезнал бил и Келеборн и безмълвие тегнело над земите.

И там накрая, когато се ронели листата на малорните, ала още не била дошла пролетта, тя легнала да почива навръх Серин Амрот и там ще е зеленият й гроб, додето светът се промени, додето родените сетне забравят последната думица за нейния живот и вече никога не разцъфнат еланор и нифредил на изток от Морето.

Тук свършва този разказ, както е стигнал до нас от Юга и подир залеза на Вечерницата не е писано нищо друго в тази книга за древни времена.